COMUNA TELCIU (1245 – 2004)
JUDEŢUL BISTRIŢA-NĂSĂUD
REPERE MONOGRAFICE

LUCRAREA APARE SUB EGIDA

SOCIETĂŢII CULTURAL-ŞTIINŢIFICE „VIRTUS ROMANA REDIVIVA”,
CLUJ-NAPOCA
DESPĂRŢĂMÂNTULUI NĂSĂUD AL ASTREI

ŞI A

PRIMĂRIEI COMUNEI TELCIU
CONSILIULUI LOCAL TELCIU
OCOLULUI SILVIC COMUNAL TELCIU

COLONEL Dr. VASILE TUTULA

COMUNA TELCIU (1245 – 2004), UN SAT DE PE VALEA SĂLĂUŢEI – MUZA LUI GEORGE COŞBUC JUDEŢUL BISTRIŢA-NĂSĂUD REPERE MONOGRAFICE

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2004

Colaboratori de specialitate:

Adrian Onofreiu – cercetător drd., D.J.A.N. Bistrița-Năsăud
Vasile Lechințan – arhivist, D.J.A.N. Cluj
Mihaela Cosma – cercetător şt. dr., Institutul de Istorie Națională Cluj-Napoca
Ioan Paşcu – prof. istorie, pensionar, Telciu
Ioan Seni – prof. istorie, Năsăud
Vasile Claudiu V. Tutula – prof. istorie, Cluj-Napoca

Colaboratori principali:

Titus Pop – învățător pensionar, Telciu
Iuliu Henciu – preot, Telciu
Vasile Puica – primar, Telciu
Dumitru Peter – viceprimar, Telciu
Nicolae Târgoveț – preot, Bichigiu
Monica Amalia Târgoveț – institutor, Bichigiu
Luca Pupeză – inginer silvic, Telciu

Colaboratori:

Viorel Gavrilaş – învățător pensionar, Telciu
Dumitru Ilieş – economist, Cluj-Napoca
Dănuț Ioan Parascanu – preot Telciu
Flore Pop – conf. univ. dr., Cluj-Napoca (Bichigiu)
Ioan Pop („Lăptarul") - Bichigiu
Teodor Sărmaş – preot Telciu
Valeria Peter Predescu – solist muzică populară, Bistrița
Valeri Toderici – inginer, Cluj-Napoca

Redactor de carte: prof. Corina V. Tutula

Coperta: Cristian Sincovici

Tehnoredactare: Crina Sincovici

Hărți şi scheme: Sergent major Casian Fărcaş

Fotografii: Colecțiile familiilor nominalizate pe pagina următoare
Carol Huniar (Telciu)
Emil Moritz (Cluj-Napoca)

Au sprijinit şi dat informaţii, documente, fotografii pentru întocmirea acestei monografii:

Bondane Elvira – Telciu
Bondane Iuliu – Făgăraş (Telciu)
Buchman Sevestian – Telciu
Bumbu V. Ioan – Baia Mare (Telciu)
Bumbu V. Rodovica – c. Gaftone, Baia Mare (Telciu)
Burcuşel G. Nistor – Bucureşti (Bichigiu)
Burcuşel G. Ioan – Bistriţa (Bichigiu)
Buzilă I. Ştefan – Telciu
Buzilă V. Ana – Telciu
Cazac Vasile – Telciu (Rebra)
Câmpeanu Chlement – Telciu
Corpădean I. Ovidiu Ioan – Telciu
Danci Vasile – Telciu
Ganea Ioan – Telciu
Gaftone I. Ioan – Bistriţa (Telciu)
Gaftone I. Floare – Bistriţa (Telciu)
Gavrilaş I. Viorel – Telciu
Groze A. Sever – Cluj-Napoca (Telciu)
Frijan L. Gheorghe – Telciu
Hasnaş Ana Maria – Telciu
Hasnaş Dumitru – Telciu
Henciu C. Valeria – Telciu
Henciu C. Victor – Oradea (Telciu)
Henciu V. Uca – Telciu
Homei P. Luca – Telciu
Homei L. Luca – Telciu
Homei I. Dumitru – Sibiu (Telciu)
Hovrea Vasile – Telciu
Hubel D. Nicolae – Bistriţa (Telciu)
Huniar Horst Carol – Telciu
Ilieş Dumitru – Cluj-Napoca (Telciu)
Ilieş Silvia – Bucureşti
Ilieş Dochiţa – Bucureşti
Lăcătuş I. Gheorghe Dănuţ – Telciu
Lăcătuş I. Ioan – Telciu
Luşcan Chl. Nedda – Bistriţa (Telciu)
Luşcan G. Dumitru – Bistriţa (Telciu)
Miron Rodovica – Telciu
Mireşan Grigore – Cluj-Napoca
Moldovan G. Viorel – Telciu
Moldovan V. Ioan – Telciu
Munteanu G. Dumitru – Bistriţa (Telciu)
Munteanu Nazarica – Bistriţa (Şanţ)
Mureşan T. Ioan – Telciu
Mureşan S. Sever – Telciu
Mureşan Valeria – Telciu
Mureşan Iftimia – Telciu
Ordace Ioana – Telciu
Paşcu I. Ioan – Telciu (Salva)
Paşcu Ghe. Palagia – Telciu
Peter I. Predescu Valeria – Bistriţa (Telciu)
Peter D. Dumitru – Telciu
Pop Flore – Cluj-Napoca (Bichigiu)
Pop V. Gavril Emil Mihai – Cluj-Napoca (Telciu)
Pop Ioan – Bichigiu
Pop P. Letiţia – Cluj-Napoca (Telciu)
Pop V. Maria Doina Rodica – Cluj-Napoca (Telciu)
Pop Sever – Telciu
Pop I. Tiberiu – Telciu (Cluj-Napoca)
Pop E. Titus – Telciu (Bichigiu)
Predescu M. Adrian – Bistriţa
Puica I. Vasile – Telciu (Salva)
Rebrişorean N. Nicolae – Telciu
Roş Ilie – Telciu
Rus Dumitru – Telciu
Rus Floare – Cluj-Napoca (Telciu)
Sanda Nicolae – Bistriţa
Sanda Livia – Bistriţa (Rebrişoara)
Scuturici Silviu – Telciu
Silion Siboiu – stareţ mânăstirea Buscatu, Telciu
Suciu G. Octavian – Şiria (Telciu)
Suciu G. Valeriu Ioan – Bistriţa (Telciu)
Suciu Nastasia – Telciu
Suciu Octavian – Şiria (Arad), Telciu
Ştefănuţ N. Vasile – Tg. Mureş (Telciu)
Timoce Pavel – Telciu
Toderici I. Leon – Bucureşti (Telciu)
Toderici L. Leon – Dej (Telciu)
Toderici L. Valeri – Cluj-Napoca (Telciu)
Todica Ghe. Aurelia – Telciu
Todoran George – Telciu
Tutula Şt. Ştefan – Telciu
Urs Ionuţ – Telciu
Vila Ghe. Maria – Telciu
Vila P. Pavel – Telciu

Autorul aduce sincere mulţumiri tuturor celor care l-au sprijinit şi ajutat în mod concret în culegerea de informaţii, documente şi fotografii, pentru redactarea şi tipărirea acestei lucrări.

Dedic această lucrare de „Repere monografice", Comunei Telciu, vajnicilor ei locuitori, tuturor celor setoşi şi doritori de cunoaştere şi adevăr, spre binele şi fericirea comunităţii şi a fiecărui cetăţean în parte, pentru un viitor mai bun, mai demn şi luminos

Autorul

CUVÂNT ÎNAINTE

Zona Năsăudului rămâne una dintre cele mai pitoreşti din cuprinsul pământului românesc. Dealurile împădurite, care străjuiesc deasupra văilor cu lunci întinse, de-a lungul cărora se înşiruie aşezări umane de neasemuită frumusețe, dau nota caracteristică; zona este înnobilată însă de satele şi casele oamenilor locului, ordonate după reguli ancestrale, dispuse neîncetat procesului de modernizare, înnoirilor. Cultura populară (arhitectura țărănească, portul, creația folclorică) din zonă, de neprețuită valoare, a putut constitui fundamentul pe care s-a înălțat creația poetică a lui George Coşbuc sau cea în proză, de o puternică forță epică, a lui Liviu Rebreanu.

O zonă care a ştiut să-şi păstreze şi îmbogățească în timp valorile sale culturale artistice transmis din generație în generație, prin cutezanța unor caractere puternice, precum Tănase Todoran, Vasile Oichii, sublocotenentul Ioan Miron, generalul Leonida Pop, coloneii medici Sever Ganea şi Leonida Damian Pop, nenumărații preoți şi învățători, profesori, ingineri, ofițeri, subofițeri, muncitori de înaltă calificare, oameni de rând cu tradițiile lor minunate, redate în cântecele, baladele, doinele şi pricesnele Valeriei Peter Predescu, solistă de renume a cântecului popular românesc.

Monografierea aşezărilor năsăudene risipite de-a lungul Someşului Mare şi afluenților lui, Sălăuța, Telcişor, Fiadul, Bichigel, Rebra se constituie în obiectiv ştiințific şi cultural semnificativ, menit să adune şi conserve în text tipărit informații istoric-arheologice, date geografico-statistice, de ordin demografic şi cultural de cea mai mare însemnătate. Mişcarea monografică locală, cu vechime în ştiința românească, are menirea de a asambla asemenea elemente, de a reconstitui trecutul aşezărilor în toate componentele lui şi a le pune la îndemâna celor de astăzi.

Monografia Telciului, o mare aşezare de pe Valea Sălăuței, reface prin condeiul geograficului şi mai ales al istoricului, mediul de viață, trecutul şi prezentul ei. Este o prezentare complexă, de la cadrul fizico-geografic şi istoric până la toponimia, cultura, evoluția populației, în care îşi găsesc tratarea şi şcoala şi biserica şi efortul spre progres promovat de intelectualii locului. Un prețios dicționar de personalități din zonă şi un glosar întregesc eforturile ştiințifice de alcătuire a acestui text.

Observăm apoi o grijă aparte pentru protejarea mediului, pentru munții şi pădurile telcenilor, pentru dezvoltarea în viitor a

turismului rural. Aşezările oamenilor şi gospodăria țărănească de aici se încadrează armonios în mediul înconjurător, el trebuind să fie salvgardat în continuare.

Cartea de față este meritul în primul rând al doctorului în istorie Vasile Tutula, foarte bun cunoscător al locului, cercetător pasionat al trecutului satelor năsăudene, prin străduințele căruia s-a finalizat această monografie, fapt pentru care merită pe deplin recunoştința locuitorilor comunei, care au acum în mână cartea istoriei lor.

Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu
Membru corespondent al Academiei Române

ARGUMENT

„În valuri ape repezi curg/ Şi vuiet dau în cale..." spunea poetul nemuririi neamului, bardul de la Hordou, despre Sălăuța noastră, cea care ne străbate aşezarea despre ale cărei rădăcini s-a scris până acum destul de puțin. Este cu atât mai de apreciat demersul realizat de colectivul coordonat şi condus de colonel dr. Vasile Tutula, fiu al acestei aşezări, care a dorit, cu siguranță, să ne dovedească nouă contemporanilor că nu şi-a uitat obârşia şi că mereu satul copilăriei sale l-a chemat, sufleteşte măcar, spre origini, spre locurile natale.

Trebuie să recunoaştem că de-a lungul anilor au mai existat încercări, dar firave de acoperire a acestui „gol", dar ele fie au eşuat dintru început, fie s-au împotmolit după parcurgerea unei bucăți din „drumul" ce ar fi însemnat monografia aşezării de la confluența Telcişorului cu Sălăuța.

Pentru mine, ca primar al comunei Telciu este un prilej de dublă satisfacție. În primul rând pentru faptul că lucrarea se realizează în perioada în care am îndeplinit răspunderea de edil şef al acestei aşezări, şi în al doilea rând pentru faptul că la realizarea acestei lucrări deosebite au contribuit şi unii dintre colegii mei într-ale dăscăliei şi care n-au ezitat să demonstreze faptul că viața acestor comunități ce alcătuiesc comuna Telciu, a cunoscut de-a lungul istoriei puternice prefaceri. Acestea se regăsesc nu numai în ceea ce înseamnă economia comunei şi schimbările, dar mai ales mutațiile produse în viața spirituală a aşezărilor. Este suficient să exemplificăm doar, că de la şcoala confesională de altădată, la Grupul Şcolar de astăzi, învățământul a cunoscut prefaceri importante. Ele se regăsesc atât în localitatea reşedință a comunei, dar şi pe Telcişor sau la Bichigiu, Transbordare şi Fiad.

Sunt deosebit de bucuros că am privilegiul să scriu aceste rânduri în calitate de primar al comunei şi simt o mângâiere sufletească, adresând cele mai alese şi sincere felicitări colonel domnului dr. Vasile Tutula şi colaboratorilor săi, pentru eforturile depuse în realizarea acestei lucrări monografice complexe, care este de mult aşteptată. Şi ne este la fel de necesară ca apa şi aerul în fiecare zi.

Sper să fie o bucurie şi o satisfacție şi pentru fii Bichigiului, reveniți acum, legal la obştea Telciului de care sute de ani au aparținut, îndeplinindu-şi astfel actul de voință proprie şi idealurile renăscute după Decembrie 1989.

Consider că prin această lucrare ne vom cunoaşte mai bine rădăcinile, prezentul şi viitorul, iar întreaga activitate economico-socială şi culturală a centrului comunal şi satelor va dispune de şi mai multe repere pentru a face din comuna Telciu, una dintre cele mai mari ale județului Bistrița-Năsăud, un centru de civilizație, cultură, prosperitate materială şi spirituală, cu un nivel de trai mai bun.

Aduc mulțumiri sponsorilor şi tuturor locuitorilor, arhiviştilor, cercetătorilor ce au contribuit cu informații, documente, fotografii şi alte materiale în scrierea, redactarea şi tipărirea acestei micromonografii.

Vasile Puica
Primarul comunei Telciu

Telciu, 28 aprilie 2004

SĂ NE CUNOAŞTEM TRECUTUL SPRE A ŞTI CE AVEM DE FĂCUT ÎN PREZENT ŞI VIITOR

Pasionat al cercetării ştiințifice, colonelul dr. Vasile Tutula, a desfăşurat o susținută activitate de cercetare a trecutului comunei Telciu – al cărei fiu de seamă este – cercetare desfăşurată cu multă sârguință, abnegație şi pasiune de-a lungul unei perioade de peste 25 de ani de zile. Rezultatul acestor cercetări este această lucrare monografică, în care autorul împreună cu colaboratorii săi, ne prezintă într-un volum bine legat, unitar, o multitudine de aspecte (sociale, economice, administrative, religioase, culturale, educaționale) ale vieții românilor transilvăneni din această zonă a districtului grăniceresc năsăudean. Meritul autorului fiind acela de a fi reuşit o lucrare cu totul deosebită, o lucrare de ansamblu, în care, pe baze ştiințifice, bine documentat şi argumentat, scoate la lumină, în întreaga ei complexitate, viața de odinioară a locuitorilor acestei aşezări, **începând cu anul 1245**, **anul de atestare documentară**.

De ce o astfel de lucrare? Ce l-a determinat pe dl. Colonel dr. Vasile Tutula şi pe colaboratorii săi să purceadă la o lucrare de o asemenea anvergură şi asta mai ales într-o vreme în care interesul material privează? Sunt întrebări justificate, pe care le poate formula orice locuitor sau nu al acestor meleaguri. Răspunsuri sau motive ar putea fi multe, dar, în opinia mea, se evidențiază trei.

Mai întâi, ar fi acela de a pune la îndemâna celor dornici posibilitatea unei cunoaşteri cu caracter ştiințific şi cultural al trecutului acestui colț al Transilvaniei, situat undeva la confluența râurilor Telcişor şi Sălăuța din nordul județului Bistrița-Năsăud, a trecutului acestei comune frumoase pe nume Telciu, parte integrantă a pământului românesc, cu obiceiurile, oamenii, tradițiile şi instituțiile ei proprii.

Al doilea ar fi acela al dorinței de a-i informa pe cei interesați într-ale cunoaşterii, în mod obiectiv, cu privire la istoria acestor locuri, de la prima atestare documentară din 1245 şi până în prezent, o istorie a oamenilor care au locuit, muncit şi jertfit pentru frumusețea, bogăția şi măreția acestor meleaguri, în dorința de a ne cunoaşte moşii şi strămoşii, oamenii de seamă ai comunei,

învățătorii, profesorii, preoții, inginerii, ofițerii, subofițerii, brigadierii silvici, pădurarii, oameni de rând ş.a.

Al treilea, dar nu ultimul dintre motive ar fi dorința de a demonstra că nu ne-am uitat şi nu vrem să ne uităm trecutul şi originile, că ne mândrim cu ele şi că urmaşii „grănicerilor" ştiu să-şi cinstească cum se cuvine înaintaşii pentru a ne consolida prezentul şi viitorul nostru, al generațiilor ce vor urma.

Acestea au fost în mare, rațiunile pentru care, ca fiu al acestor locuri, nu am ezitat nici un moment, am subscris şi susținut imediat şi necondiționat inițiativa autorului, la fel ca şi dl. Vasile Puica înaintea mea, ca fost primar, **şi dorința acestuia de a fi sprijinit în demersurile sale de continuare a acestui proiect ambițios, început în 1983**.

Rezultatul este lucrarea monografică de față, lucrare care am convingerea că va fi un prilej de bucurie, satisfacție şi mândrie pentru toți cei care îşi au rădăcinile pe meleagurile Telciului. Va fi o lucrare care va da multe răspunsuri, va umple multe goluri şi mai ales va demonstra că locul de comună de frunte a județului Bistrița-Năsăud este unul dobândit de veacuri şi meritat cu prisosință şi azi, de comuna Telciu.

Ing. Sever Mureşan
Primarul comunei Telciu

Telciu, 16 iulie 2004

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Locul unde te-ai născut şi crescut, locul unde omul şi-a petrecut „amintirile din copilărie”, respectiv anii tinereții, sau chiar toată viața, este locul cel mai frumos şi iubit din lume, de care te leagă acel ceva. Este liantul deosebit al cugetărilor şi aducerilor aminte că porți un nume şi un prenume, că eşti legat de un loc de naştere – comună, sat, oraş – pe care trebuie să-l cinsteşti prin fapte, demnitate, muncă şi onoare, astfel încât cetățenii satului, comunei să spună la o întâlnire în grup, aievea sau într-un alt loc, „este de la noi din sat”, „este un băiat harnic”, „este de-al nostru”. Ne sunt dragi aceste cuvinte şi nu avem dreptul să le uităm.

Nu este cinste şi onoare mai mare decât aceea de a face tot ce poți prin a-ți prețui satul, comuna ori oraşul în care te-ai născut. Cea mai de preț recunoştință este să-i pomeneşti oricând numele, chiar şi atunci când de unele momente te leagă lucruri mai puțin bune, îmbucurătoare inimii. Dar de satul meu Telcişor, comuna mea Telciu, mă leagă numai lucruri frumoase, deşi am avut o copilărie mai grea şi mai puțin fericită față de alți copii, rămas fiind orfan de tată, la vârsta când nu împlinisem nici un an. De aceea fără să mă laud, cu modestie spun că am avut de mă luptat cu viața, pentru a învinge greutățile inerente, cărora sunt supuse aproape toate ființele umane. Pentru mine ele au fost, însă mult mai mari şi multe.

Cel mai de preț cadou pe care-l poți face satului tău, comunei tale, în afară de a-i pomeni numele, este să scrii o lucrare despre ea, oamenii ei, să-i dăruieşti o operă, să cutezi a-i ridica o clădire în plus, să-ți ajuți consătenii pentru a progresa, a-i stimula printr-un îndemn, sfat, vorbă bună, ori ajutor concret.

Pentru mine, ca unul ce de la vârsta de 15 ani am plecat din comună, cea mai de preț recunoştință, am crezut de cuviință că este să-i scriu o mică monografie – care să aibă şi ea rostul ei. Când am plecat la drum, chiar mi-am pus întrebarea: „*Eu m-am născut în anul 1950! Dar comuna mea ce an de naştere, de atestare scrisă, de întemeiere are?*” Şi a trebuit să umblu mult, să iscodesc multe lucrări şi surse de arhivă, izvoare să aflu acest lucru. Sunt convins că azi, dacă aş merge în comună şi aş întreba o sută de oameni (de telceni), cu greu cred că aş găsi câțiva care să-mi spună ceva concret despre istoria comunei, trecutul ei. Este adevărat că fiecare om deține date şi fapte importante, dar nu stăpâneşte sursele ştiințifice de documentare şi relatare.

Iată aşadar omule menirea ta. Caută, vezi, studiază şi memorează, notează de unde vii, cine eşti, care ți-e menirea? Iată aşadar, copilule, care te-ai născut şi te naşti la Telciu, județul Bistrița-Năsăud, sau în oricare altă comună a mândrei noastre țări şi scumpe mame – România – că trebuie tot timpul să ai şi obligația să consolidezi ceea ce urmaşii ne-au lăsat, pentru a spune lumii întregi că suntem români, din viața lui Traian şi Decebal, că suntem aici de mii şi mii de ani, din totdeauna, că suntem aici din vremuri imemoriale cum spune Nicolae Iorga şi Vasile Pârvan, suntem cei mai vechi locuitori ai acestor străbune şi frumoase meleaguri.

Am simțit nevoia că am o înaltă obligație morală şi cea mai pioasă recunoştință să-i fac comunei Telciu – unde m-am născut – o mică carte, care poate fi îmbogățită cu sute şi mii de pagini, în obiectivitatea şi perenitatea timpului ce va urma.

Având în vedere că drumul pe care l-am deschis nu este bătătorit, asfaltat, ci cu lumini puține, îmi cer scuze dacă nu voi cuprinde toate evenimentele şi poate unele date (ani) nu corespund în totalitate cu realitatea istorică, cu lucrurile şi faptele care s-au petrecut şi întâmplat, deşi am deschis de multe ori uşile la Arhivele din Bistrița şi Cluj-Napoca. Eu cred că istoria, mama învățăturii, cartea de căpătâi a unui neam se îmbogățeşte necontenit cu noi date şi fapte, independent de voința noastră.

Ideea scrierii monografiei Telciu a plecat de la două lucruri: **întâi am simțit-o ca o datorie morală față de comună, față de oamenii ei**, care mi-au deschis drumul spre împlinire şi afirmare ca ofițer al Armatei României, şi **în al doilea rând** de la studiul unei lucrări a lui Valeriu Şotropa, respectiv „Districtul grăniceresc năsăudean”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, pagina 36, în care sunt pomenite mai multe comune din județul nostru (Bistrița-Năsăud) – care au monografii întocmite. Am rămas surprins că a noastră comună Telciu, o comună mare nu figurează, deşi auzisem că ar exista o asemenea monografie. Am căutat-o la toate sursele respective – dar nici o licărire concretă de adevăr, în afară de „**Monografia şcoalelor din comuna Telciu**” scrisă de Aurel Groze în 1931, în posesia căreia am intrat după vreo 2-3 ani de investigații. Mi-a fost pusă la dispoziție de dl. prof. univ. dr. Sever Groze prin 1985, drept pentru care-i mulțumesc şi pe această cale.

Iată aşadar, dragi fii ai Telciului, factori de conducere (director, primar, profesor etc.), tineri, obligația noastră de a face ceva pentru comună, întrucât putem să ne mândrim că avem o comună foarte frumoasă, al cărui nume prin oamenii ei poate să strălucească şi mai puternic pe linia afirmării, a ridicării unui număr şi mai mare de oameni cu care să ne mândrim cu toții şi fiecare în parte.

Această modestă lucrare o consider ca un semn de respect față de locul unde m-am născut, față de părinții mei plecați demult

la cele veşnice şi oamenii dragi ai comunei mele, învățătorii şi profesorii, cetățeni simpli şi oamenii de rând, cărora le-o dedic din toată inima.

Ca autor şi coordonator principal al acestei lucrări, deosebit de complexe, doresc să fac **şapte precizări**:

1. Începând cu anul 1983 am început să adun documente despre comuna Telciu. Am realizat două volume (manuscris); volumul I în 1987, a 169 de pagini şi volumul II în 1993, a 100 de pagini, ambele completate cu scheme, fotografii şi schițe.
2. Acestei lucrări nu îndrăznesc să-i spun „monografie", care este un termen foarte pretențios din punct de vedere ştiințific, ci „repere monografice", întrucât sunt perioade unde documentele de arhivă sunt puține, lipsesc sau nu am reuşit să le depistez până în prezent.
3. Informez cititorul că am făcut multe cercetări şi investigații la Arhivele Naționale Județene din Bistrița şi Cluj-Napoca, agățându-mă de orice informație utilă. De aceea am considerat să le redau luminii, fără a face prea multe comentarii sau argumentări.
4. Am început să revăd lucrarea în luna ianuarie 2004, la sugestia domnilor Vasile Puica (primar) şi Dumitru Peter (viceprimar) din Telciu, în ideea de a o redacta într-o primă formă, urmând ca apoi s-o îmbunătățim.
5. Deoarece o monografie de acest gen este foarte pretențioasă, am restructurat conținutul şi cuprinsul ei în raport de documentele găsite, fără a avea pretenția că am rezolvat toate problemele şi regulile de ordin ştiințific ce definesc o monografie istorică, care este „cea mai grea şi complicată temă" pentru orice istoric.
6. Am făcut trei ieşiri în teren, în 2004 la fața locului, în comună pentru a confrunta unele date, culegând şi multe aspecte de istorie orală de la fiii satului. De un real folos în această documentare mi-au fost domnii Vasile Puica, şi mai ales, Dumitru Peter, preoții din localitatea Telciu, preotul Nicolae Târgoveț din Bichigiu, domnul Ioan Pop din Bichigiu şi un număr de peste 150 persoane cu care am luat contact. Nu-i pomenesc aici, deoarece o bună parte sunt incluşi în carte ca sprijinitori direcți şi oameni de suflet.
7. Am inclus şi un capitol, intitulat „**Confesiuni. Varia Historica**" spre a înțelege mai bine tinerii clipele trăite de cei în vârstă, sau cu mai multă experiență. De asemenea, un capitol intitulat „Dicționar" la care am fost ajutat de cei al căror nume este înscris în acest capitol, fapt pentru care le mulțumesc. Având în vedere că am găsit şi date de arhivă

deosebite, în partea a doua a lucrării am stabilit un grupaj de „documente de arhivă – anexe” pentru ca cititorul să aibă o imagine istorică mai completă şi bogată despre frumoasa noastră comună Telciu din județul Bistrița-Năsăud.

Autorul aduce respectuose mulțumiri tuturor celor ce ne-au fost părtaşi în această incursiune istorică, de loc uşoară. Cuvinte de respect şi mulțumire domnilor arhivişti şi cercetători Adrian Onofreiu de la D.J.A.N. Bistrița-Năsăud şi Vasile Lechințan de la D.J.A.N. Cluj, directorilor de la D.J.A.N. Cluj, dr. Ioan Drăgan şi Ioan Scripcariuc - D.J.A.N. Suceava.

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT!

Autorul

Document
Copie

ORDONANȚE AL GUVERNULUI ROMÂNIEI

GUVERNUL ROMÂNIEI

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ
Privind trecerea satului Bichigiu din componența comunei Coşbuc în componența comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud

Având în vedere necesitatea înscrierii, la termenele stabilite, a activităților referitoare la organizarea şi desfăşurarea alegerilor pentru autoritățile administrației publice locale din data de 6 iunie 2004, element care vizează interesul public şi constituie situație de urgență.

în temeiul art. 115 alin. (4) din Constituția României, republicată,

Guvernul României adoptă prezenta ordonanță de urgență.

Articol unic. – (1) Satul Bichigiu din componența comunei Coşbuc trece în componența comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud.

(2) Veniturile şi cheltuielile aferente satului Bichigiu pe anul 2004 se transferă din bugetul local al comunei Coşbuc, județul Bistrița-Năsăud, în bugetul local al comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud, pe bază de protocol încheiat între primarii celor două comune.

(3) Anexa la Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României, republicată în Buletinul Oficial, Partea I, nr. 54-55 din 27 iulie 1981, cu modificările ulterioare, se modifică în mod corespunzător.

PRIM-MINISTRU
ADRIAN NĂSTASE

Contrasemnează:
p. Ministrul de stat, ministrul administrației şi internelor,
Toma Zaharia,
Secretar de stat
Ministrul delegat pentru administrația publică,
Gabriel Oprea
Ministrul finanțelor publice,
Mihai Nicolae Tănăsescu

Sursa: Monitorul Oficial al României; 172 (XVI). Nr. 407, joi, 6 mai 2004, partea I-a, pagina 8.

I. CADRUL FIZICO-GEOGRAFIC ŞI NATURAL

1. Aşezare. Scurt istoric.
Vechimea comunei – date importante

a) Aşezare. Comuna Telciu, care în perspectivă cu certitudine va deveni orăşel de munte, apoi un oraş mai mare, este aşezată cu centrul la confluența a două râuri: Sălăuța, pe care a cântat-o Coşbuc în poeziile sale, şi Telcişorul, care izvorăsc din măgurile Țibleşului şi Rodnei. Până la confluență, azi în zona terenului de fotbal al comunei, face câțiva zeci de kilometri buni – Sălăuța străbătând satul Dealul Ştefăniței, comuna Romuli, satul Fiad, iar Telcişorul – zona premontană Valea Seacă, satul Telcişor pe o lungime mai bine de 13 km. Ambele râuri au mai mulți afluenți precum: Strâmba, Fiadul, Glodul, Fiezelul, Valea Sabii, respectiv Pârâul Orbului, Izvorul Pietrii, Valea Seacă, Buscatul, Valea Poienii, Valea Luştii, Ceița şi altele.

b) Întinderea comunei – circa 40 km în diametrul cel mai mare, respectiv 31 km în zona cea mai îngustă. Pentru a putea înconjura comuna şi călca hotarul ei, de jur-împrejur, călătorului îi trebuie o săptămână, dacă nu mai bine, la un om „iute de picior", respectiv „bine să se poarte" la mers, cum spune telceanul.

c) Vecinii şi hotarul comunei:

- la vest cu satul BICHIGIU, pe distanță de circa 7 km şi SUPLAI pe o lungime de circa 4 km; recent, Bichigiul a fost inclus administrativ la Telciu;
- la vest şi nord-vest cu comunele DRAGOMIREŞTI şi ROMULI, pe o distanță de aproape 16 km;
- la est şi sud-est cu pădurile S.C. FOND FORESTIER ASOCIAȚIA „ZÂNA MOCOD",, pe o distanță de 6 km şi hotarul comunei REBRIŞOARA (Gersa II), pe o distanță de 8 km; la mijloc, între ele cu PARVA, zona muntoasă pe circa 5 km lungime;
- la sud şi sud-vest cu comuna COŞBUC (Hordou), pe o distanță de circa 8 km.

Hotarul Telciului, inclusiv Bichigiu de la nord-vest şi vest trece pe la: Obcina Poienii, Vf. Pleşcuț, Piciorul Mesteacănului; în hotar cu Suplai, Zagra şi

Runc Vf. Ţibleş (1.843 m), Obcina Ţibleşului, Vf. Măgura Neagră (1.591 m), Culmea Măgura Neagră, Vf. Dealul Tău (1.451 m), Vf. Rotund, vest Valea Călugărului, Vf. Prislop (948 m); de aici în hotar cu Coşbucul, pe la sud-est Valea Săstăieţii, circa 2 km, confluenţa pârâului Bichigiu cu râul Sălăuţa, pe la sud Valea Babii, pe culmea Dealul Hîgii, Vf. Măgura (1.113 m), de unde începe hotarul cu REBRIŞOARA, cu Dealul Măgurii, Dealul Nimigeanului, Vf. Megiani (994 m), culmea Dosu Buscatului, cu vf. cu cota 1.154 m, se continuă cu Culmea Lucoaie, Valea pârâului Negru, până confluenţa pârâului Scăricele cu Izvorul Paltinului. De aici încolo spre est începe hotarul cu comuna PARVA (de fapt munţii părvenilor), pe la piciorul Scăricele, Vf. Detunata (1.743 m), Vf. Bătrâna Rebrii (1.765 m), Vf. Bulgarului (1.765,4 m), Culmea Paltinului, Vf. Paltinu (1.787 m), izvorul pârâului Guşeţel (unde se termină hotarul cu Parva, apoi de aici din nou cu Rebrişoara pe la Culmea Ţapului cu Vf. Piciorul Ţapului (2.024 m) şi vârfurile cu cotele: 1.969, 1.984, 1.978 m, circa 1 km nord – nord-vest – vest. În continuare este hotarul cu Fondul Forestier Asociaţia „Zâna Mocod" pe la Izvoarele Creţe şi pârâul Fundul Cormăii până la pârâul Groapa. De aici încolo începe hotarul cu comuna ROMULI pe Culmea Guşetului, Vf. Gropii (2.063 m), Vf. Lespezi (1.754 m), Vf. Sterpu (1.721 m), Obcina Strâmbei, pârâul Strâmba Stângă, apoi pârâul Strâmba, apoi apropape de pârâul Scrăzii, Culmea Cocozişului (1.212 m), Obcina Cocozişului, Prislop, fundul Văii Frumuşica, Obcina faţă cu la Supiatră, Dealul Hoitului, Vf. Hoitului (1.176 m), Valea Imbrozii, râul Sălăuţa către sud Valea Labii; de aici hotarul cu DRAGOMIREŞTI, culmea Obcina Fiadului, Vf. Comarnicelor (1.090 m) şi se continuă cu Obcina Comarnicelor până la Obcina Poienilor. Astfel prin acest cerc ocolit şi ondulat am parcurs în mare întreg hotarul Telciului mejduit cu comunele şi satele vecine DRAGOMIREŞTI. Hotarul comunei, mejdele şi vecinii cel mai bine îl cunosc bătrânii satului, care s-au luptat, ca să nu piardă nici un m^2 din el. Din acest punct de vedere dragostea de pământ a telceanului este tot atât de profundă ca şi la Ion al Glanetaşului.

În anul 1960, comuna Telciu făcea parte din Raionul Năsăud, Regiunea Cluj şi număra peste 1.200 familii cu circa 4.600 suflete, din care circa 1.000 erau salariaţi la C.F.R., întreprinderile forestiere, spital, şcoli şi alte întreprinderi. Datele, care au circulat şi circulă în conştiinţa şi istoria orală ale multor telceni conform cărora comuna Telciu ar fi avut, între 1975 şi 1980, peste 10.000 de locuitori, nu sunt plauzibile. Personal am verificat sursele şi fondurile de la D.J.A.N. Bistriţa-Năsăud, şi niciodată populaţia Telciului n-a depăşit 7.500 de locuitori. Astăzi, în 2003, numărul salariaţilor s-a redus de circa 3 ori faţă de 1989. comuna se află situată la 22 km de oraşul Năsăud, la 53 km de municipiul Bistriţa, reşedinţa judeţului Bistriţa-Năsăud şi la 60 km de oraşele Borşa şi Vişeu din judeţul Maramureş. Faţă de capitala ţării noastre, Bucureşti, se află la o depărtare de 503 km pe calea ferată, pe ruta Salva-Deda-Braşov, iar faţă de Cluj-Napoca, municipiu, capitala şi centrul civic cel mai important al Transilvaniei, se află la o depărtare de 130 km (tot pe calea ferată – prin Dej).

Centrul civic al comunei este situat la o altitudine de circa 435 m deasupra nivelului mării pe ambele părţi ale râurilor Sălăuţa şi Telcişor. În apropierea centrului comunei, la locul numit „La teren" (real, astăzi este terenul echipei locale de fotbal s.n.), unde Sălăuţa se uneşte cu Telcişorul.

După date de arhivă certe şi ceea ce reiese din istoria orală a telcenilor şi romulenilor, hotarul comunei Telciu s-a întins până la limita actuală cu județul Maramureş (Vf. Şetref, inclusiv Valea Strâmbei şi întregul hotar de azi al comunei Romuli). Într-o monografie mai veche a comunei Romuli existentă în manuscris, se specifică că „**comuna Romuli s-a înființat în hotarul Telciului**".

Telciu era la marginea limitei de nord a Principatului Transilvaniei pe cursul mijlociu şi superior al Văii Sălăuței, iar aici exista vamă începând cu anul 1621. ***Până la înființarea comunei Romuli, după 1770, locuitorii de aici au aparținut administrativ şi jurisdicțional de Telciu***.

Comuna Romuli ca localitate distinctă a fost înființată din rațiuni militare de apărare de către Habsburgi după înființarea Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud pentru a putea controla accesul în şi dinspre Maramureş.

d) Valea Sălăuței – muză a lui George Coşbuc

O interesantă descriere geografică a Văii Sălăuței şi împrejurimii, inclusiv din punct de vedere geologic, etnografic, a făcut-o Tiberiu Morariu într-o bogată monografie pe această problematică, având 43 pagini, care s-a publicat în revista „Arhiva Someşană", nr. 11[1] unde sunt inserate 62 de trimiteri; date ştiințifice, geografice, geologice, etnografice etc., despre una dintre inspiratoarele lui Coşbuc – Valea Sălăuței, începând cu poezia „Mama". Este demn de menționat că aceste referințe ştiințifice sunt din cele mai autorizate, ele aparținând marilor geografi George Vâlsan şi Vasile Meruțiu, lui Virgil Şotropa, I. Popescu-Voiteşti, Nicolae Drăganu, Victor Motogna, Şt. Mateescu, Ion Alexandru Maxim, F. Otetelişanu şi alții, dar inclusiv străini, cu renume precum: Emmanuel de Martonne, Fr. Ritter von Hauer, A. Koch, I. Hoffmann, E. Fichtel, H.G. Bronn şi alții, dovadă certă că ea a încântat ochiul acestor mari învățați. Frumoasa comună Telciu şi minunații ei oameni nu pot fi despărțiți de Sălăuța, râul care le-a înțeles şi bucuriile şi jalea, după ce aceasta preia aproape în acelaşi loc apele râului „Valea lui Stan". După inundațiile catastrofale din 1970, 1975, şi chiar după 1990, această porțiune de teren a fost grav afectată, fiind distruse de apă peste 5 ha de lunci mănoase în zona terenului de fotbal şi „Lunca lui Valeriu".

Din toate părțile, comuna este înconjurată de dealuri înalte în spatele cărora, la o depărtare de circa 25-30 km, se desfăşoară falnic cununa Munților Țibleş şi ai Rodnei, a Munților Telciului. Comuna deține 12% din cei 119 munți grănicereşti, având în acest fel ponderea cea mai mare față de a celorlalte 43 de comune, deținând deci o mare avere – munți şi astăzi încă bogați în păduri şi vânat, deşi unele s-au tăiat în mod abuziv în perioadele 1940-1944 şi 1960-1985.

La est, comuna este adăpostită de poalele Dealurilor „Măgura" şi „Bicoşa"; la sud de Dealurile „Baci", „Cefereiele", „Hâje", „Piciorul Vântului"; la vest de Dealul „Hâje", „Prihodiştea" şi Dealul „Morii", peste care la o depărtare de circa 25 km, se iveşte Vf. Țibleş (1.842 m) din acelaşi masiv muntos, iar la nord de Dealurile „Fiezelul", „Staniştea" şi „Pe cruci", denumiri de altfel foarte cunoscute în limbajul uzual al locuitorilor.

1. Tiberiu Morariu, *Valea Sălăuței şi împrejurimea*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 11/1929, Năsăud, p. 104-147.

Comuna fiind adăpostită de dealuri beneficiază pe timpul iernii de o climă plăcută cu mai puține geruri şi vânturi aspre, ce vin dinspre est şi nord-est, datorate Crivățului, ale cărui nămeți şi vânturi aspre (viscole) trec cu uşurință peste Vf. Pietrosul (2.303 m) din Masivul Rodnei, ceea ce face ca iarna să fie suficient de plăcută şi agreabilă, în unele perioade. Frigul şi gerul fac însă prăpăd în lungul Telcişorului şi al Sălăuței, dar mai ales pe dealurile dezgolite de păduri: Stanişte, Plopi, Măgura, Săcătura, Fiad, Fiezel etc.

Ca rezultat al marii dezvoltări economice de după anul 1960, zona locuibilă şi vatra satului s-au lărgit foarte mult. S-au construit zeci şi sute de case noi, noi străzi, cele mai înalte case au câte 2 şi unele chiar 3 etaje, iar Telcişorul şi Fiadul au devenit sate unde au apărut şcoli, biserici şi alte edificii, acestea fiind azi sate cunoscute pe harta județului Bistrița-Năsăud, unde funcționează şcoli generale de 10 sau 8 clase. După 1990, situația s-a degradat ca urmare a reducerii natalității.

Valea Sălăuța cu localitățile ei: Romuli, Telciu, Bichigiu, Coşbuc, Salva, Telcişor, Fiad face parte din zona de coline a văii Someşului Mare, deci dintr-o unitate morfologică bine precizată, cunoscută în timpurile mai vechi sub denumirea: **Districtus Rodnesis** sau **Vallis Rodnensis**[2]. După ce au ajuns sub dependența oraşului Bistrița acest ținut a fost cunoscut în actele bistrițene sub numele de **Vallis Valachalis**, **Districtus Valachicus**, **Pertinentia Valachalis** sau **Depertinentia Valachica**, diferențiindu-l de grupul satelor săseşti din jurul oraşului, cunoscut sub denumirea de **Districtus Saxonicus**. Diferențierea s-a datorat faptului că, în afară de comuna Rodna cu o populație eterogenă, fiind aici şi mineri străini, populația celorlalte comune a fost compusă masiv din români[3].

Valea Sălăuța, care face parte din bazinul Someşului Mare, **cuprinde trei regiuni**: regiunea muntoasă, regiunea colinară şi zona de câmpie[4]. Regiunea muntoasă este dominată de Munții Țibleşului, masiv vulcanic de 1.843 m înălțime, are mai la nord Pasul Şetref (958 m), de sub care îşi adună apele şi-şi are izvorul Sălăuța, pas ce face legătura cu frumoasa țară a voievozilor români Bogdan şi Dragoş Vodă – **Țara Maramureşului**, poartă de legătură de-a lungul vremurilor, inclusiv din punct de vedere morfologic cât şi antropogeografic. Ea face trecerea spre regiunea a treia care se află pe malul drept al Someşului Mare pe linia localităților: Feldru, Rebrişoara, Năsăud, Salva şi Mocod.

Această zonă colinară a determinat organizarea şi desfăşurarea vieții oamenilor începând cu mica zonă de luncă a Sălăuței şi celorlalte râulețe, până sus spre cele mai înalte dealuri bune pentru habitat, care ating înălțimi între 800 şi 1.000 m; Vf. Plopilor, Vf. Chicerii, Vf. Cireşului – 854 m, Măgura Porcului – 1.051 m, Prelucra Frasinului – 861 m, Dealul Bumbului – 800 m, Vf. Zăpodiilor – 975 m, Vf. Fața Pietrii (Subpiatră – 1.073 m), Vf. Cocozişului (Cocoziş) – 1.373 m ş.a.

2. Virgil Şotropa, *Districtul Năsăudului*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 1/1924, Năsăud, p. 5.
3. Valeriu Şotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 1975, p. 10.
4. Tiberiu Morariu, *Valea Sălăuța şi împrejurimea*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 11/1929, p. 110-111.

O interesantă descriere a Văii Sălăuța o face Iuliu Buta, în lucrarea „Ghid turistic al Județului Bistrița-Năsăud", atunci când prezintă rețeaua de comunicații: D.N. 17 C (care face legătura D.N. 17 Bistrița cu D.N. 18 Moisei – jud. Maramureş), Calea ferată SALVA-VIŞEU DE JOS, 62 km, ce trece printr-un lung tunel sub Pasul Şetref şi iese în Valea Izei, aflată aproape în totalitate paralel cu cea rutieră (tot peste 60 km lungime)[5], făcând legătura cu Maramureşul istoric.

Valea Sălăuței precum şi zona în care se găseşte acum Comuna Telciu, care are mari perspective ca până în anii 2010-2015 să ajungă un minunat orăşel de munte, au fost locuite din cele mai vechi timpuri de daci, respectiv de **dacii liberi**, ei fiind nu departe de granița romană, care avea puncte înaintate de apărare la Ilişua, Chiuza, Livezile şi Orheiu Bistriței, şi chiar la Mocod, Salva, Ilva Mică, după ultimele cercetări şi aprecieri ale Acad. Dumitru Protase, născut în localitatea Mocod (jud. Bistrița-Năsăud). Probabil granița romană pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud trecea pe la Ilişua-Beclean-Şintereag-Sărățel-Monariu-Jelna-Cetate, Brâncoveneşti şi ieşea la Deda cu punctele cunoscute, mai la nord, menționate mai sus. Cu romanii ei au avut puternice legături economice, ceea ce a determinat ca şi dacii liberi din această țară să vorbească latina populară ale cărei reverberații se păstrează şi astăzi. În graiul oamenilor din zonă, în folclorul specific Văii Sălăuței, ca de altfel al întregii țări, peste 80% din cuvinte sunt de origine dacică şi latină, ori din fondul înrudit cu celelalte limbi romanice: franceza, italiana, spaniola şi portugheza.

În legătură cu vechimea Comunei Telciu se poate spune, fără teama de a greşi, că **este veche de peste două mii de ani**, că zona a fost locuită încă din perioada preromană, dar în documentele scrise, ca atestare documentară, ea apare de-abia la 1245, 1264 şi 1440[6] (mijlocul secolelor al XIII-lea şi al XV-lea) alături de: MAIERU, REBRA, SÂNGEORZ-BĂI, FELDRU, NĂSĂUD, SALVA, ZAGRA şi MOCOD. Menționea respectivă este făcută de Hurmuzaki în „**Documente**", I, 2, p. 669 şi în lucrarea autorilor Zimmermann-Werner-Müller, „**Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen**", II, Sibiu 1897, p. 514, date specificate ca exacte în mai multe lucrări ale unor autori precum: „**Istoria şcoalelor năsăudene**", Năsăud 1913, de Virgil Şotropa şi Dr. Nicolae Drăganu, „**Districtul grăniceresc năsăudean**" de Valeriu Şotropa, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, „**Toponimie şi istorie**" de Nicolae Drăganu, Cluj, Institutul de arte grafice „Ardealul", 1928[7], mențiune consemnată şi-n alte articole şi materiale ale revistei „Arhiva Someşană", apărute ulterior pe care personal le-am studiat.

Locuitorii Telciului, ca de altfel ai Văilor Sălăuței şi Rodnei, **au fost din vremuri imemoriale oameni liberi, de condiție liberă**, neputând fi tratați ca iobagi, lucru înscris în actul regelui Matei Corvin din **3 iunie 1475**, prin care

5. Iuliu Berta, *Ghid turistic al Județului Bistrița-Năsăud*, Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1976, p. 73-74.

6. Apud Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 160-164.

7. *Ibidem*, Pompei Boca, *Vechimea documentară a localităților din Județul Bistrița-Năsăud. Secolele XV-XX*, în „File de istorie", vol. IV, Bistrița, 1976, p. 253-254, unde comuna Telciu este menționată prima dată la 1245, alături de localitățile Maieru, Sângeorz-Băi, Rebra, Feldru, Năsăud, Salva, Zagra şi Mocod. Detalii în ANEXE.

acesta era direct interesat să anihileze pofta feudalilor şi a Magistratului Oraşului Bistrița. Începând cu această dată, regele Matei Corvin a dispus desfacerea Rodnei şi a celorlalte comune ale Văii Rodnei de Comitatul Dăbâca şi încorporarea lor la teritoriul oraşului Bistrița, **cu clauza expresă „ca aceste localități, locuitorii lor să se bucure permanent de aceleaşi drepturi, libertăți, obiceiuri, favoruri şi privilegii de care se bucura oraşul Bistrița şi locuitorii săi, să depindă pentru totdeauna de acest oraş şi să fie obligați ca şi locuitorii acestuia la plata tuturor contribuțiilor ordinare şi extraordinare cuvenite regelui”** - act înscris în lucrarea „**Documente**” a lui N. Iorga-Hurmuzaki, XV, 1, Bucureşti 1911, p. 83-84. Țin să menționez acest lucru întrucât, din această perioadă, Patriciatul de Bistrița şi ulterior Magistratul încearcă să asupreasscă locuitorii acestei zone, să-i constrângă, fapt care a dus la nenumărate nemulțumiri şi revolte, răzmerițe, din care cea mai mare a fost la 1750-1755, când au fost scrişi ca iobagi şi supuşi ai Bistriței, luându-li-se drepturile asupra munților, plătind dări grele. La 1762-1763 au acceptat inițial poziția de grăniceri, dar să nu mai fie iobagi. Nerespectându-se această clauză şi alte greutăți ce-i apăsau pe grăniceri au condus la revolta de la Salva din 10 mai 1763, condusă de Tănase Todoran.

În **lucrarea manuscris „Monografia şcolilor din Telciu”,** scrisă de Aurel Groze la 28 August 1931, de loc născut în localitatea Sebiş-Şieuț, care a fost şi director al şcolii din comuna noastră, se arată: **„Fruntaşa comună Telciu este situată pe valea Sălăuței având o extindere de 35,40 km^2 şi numără astăzi 6.565 locuitori. Despre înființarea ei din spusa celor bătrâni şi ce am putut afla din unele cărți se ştie doar atât: că pe la anul 1.400 vreo câteva familii originare din satul Bichigiu – ce se crede a fi mai veche în acest ținut – au venit şi s-au aşezat pe o vale numită «Valea lui Stan» ce se varsă în apa Telcişor. Primele familii au fost Rus şi Hordoan, care cu timpul înmulțindu-se şi-au clădit case şi pe Telcişor, de unde şi Comuna şi-a luat numele de Telciu, devenind azi cea mai mare comună din acest ținut”**[8]. Desigur, această sursă de istorie orală se completează şi cu documente certe, care atestă prima sursă documentară la 1245.

Ulterior, într-un alt document datat la 1450, apare din nou denumirea comunei Telciu, alături de cele ale localităților RODNA, MAIERU, SÂNGEORZ-BĂI, REBRA, FELDRU, NĂSĂUD, ZAGRA, SALVA şi MOCOD.

În legătură cu denumirea comunei, din studiile pe care am reuşit să le fac şi documentele găsite, rezultă că părerile sunt foarte împărțite. Menționez că pe problematica şi geneza denumirii „Telciului”, Nicolae Drăganu, personalitate de seamă a filologiei şi lingvisticii româneşti, în lucrarea „**Toponimie şi istorie**”, Cluj 1928, pe douăzeci de pagini, folosind toate sursele de investigații, analizează originea şi proveniența acestei denumiri, unică şi destul de interesantă în felul său.

Părerea mea este că dreptate au Nicolae Drăganu şi Aurel Groze, care spun că denumirea comunei s-a dat de la Râul Telcişor, pe lângă care sunt aşezate principalele construcții (case şi anexe gospodăreşti) şi cred că are subînțeles de „satul de pe lângă râu”; „satul de la marginea râului”; „satul de la

8. Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu*, 1931 (manuscris), p. 1.

confluența râurilor"; „de la capul râului", care cu certitudine este de origine daco-romană şi nu maghiară, cum afirma Victor Motogna, în lucrarea „**Un document necunoscut privitor la istoria Românilor din Valea Rodnei**", în „Revista istorică", XI, Nr. 7-9, Bucureşti 1925, p. 196-201. Cei care au pus, stabilit prima dată numele unei localități în vechime au fost cei ce l-au locuit primii şi nu cei ce au venit din altă parte. Telcişorul, ca apă curgătoare, mai este interpretat în zonă şi ca „râul de la piciorul dealului".

Alte date documentare. În perioada 1503-1522 sunt cunoscuți în documente doi cneji: **Bothiwan şi Petru din Telciu**, alături de **Buzaş din Mocod**, **Costea din Zagra**, **Toma din Salva**, **Luca din Feldru**, **Mareş din Rebra** şi **Ilie din Maieru**, de asemenea de trei voievozi **Toma din Sângeorz**, **Pascu din Rebra** şi **Codrea din Maieru**, care aveau calitatea de administratori ai localităților respective. Această mențiune este făcută în lucrarea „**Contribuție la istoria Bistriței şi a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea**", în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", 1960, pe baza textelor indicate de S. Goldenberg.

Aceşti cneji şi voievozi sunt menționați şi într-un document bistrițean din 1523; în plus, se arată că înaintea conducătorilor oraşului Bistrița s-au prezentat trei preoți împreună cu toți cnejii din Valea Rodnei (,,cum omnibus knesiis Vallis Rodnensis"), spre a solicita un loc de mănăstire pe Valea Sălăuței în sus[9] între Hordou (azi Coşbuc) şi Telciu, instituție cnezială care avea deja o vechime de mai multe ori seculară. Probabil că este vorba de o biserică ce trebuia să se ridice între Telciu şi Bichigiu sau a doua bisericuță din lemn de la Telciu. Această informație, **inclusiv documentul** pot fi văzute la Muzeul de Istorie al Municipiului Bistrița şi este consemnată în textele lui Nicolae Iorga-Hurmuzaki, „**Documente privitoare la istoria românilor**", XV, I, Bucureşti 1911, p. 271-272, „**Documenta historiam Valachorum în Hungaria illustrantia**", Budapesta, 1941, p. 230-233. **Este deci foarte clar că şi la Telciu, Mocod, Salva, Hordou, Bichigiu, Năsăud şi alte localități de pe Valea Sălăuții şi Valea Someşului Mare existau puternice obşti săteşti, ca de altfel în toată Transilvania, care erau bine închegate, încă înainte de năvălirea tătarilor, din 1241, instituția cnezatului fiind fără îndoială formată de mai înainte, cu certitudine în secolele VI-VIII, anterior voievozilor de la sfârşitul secolului al IX-lea şi voievodatelor menționate în cronica Notarului anonim al regelui Béla fiind un fel de confederații de cnezate conduse de voievozi**[10]. Valea Sălăuței şi Comuna Telciu, ca de altfel şi celelalte localități de pe Valea Someşului Mare, se încadrează aşadar, aşa cum se specifică într-o serie de documente începând din secolul al XIII-lea, într-o formațiune teritorială, o „țară" aparte, adică o confederație de obşti bine închegată, aspect reliefat şi prin denumirile de ansamblu: „Valea Rodnei", „Districtul Rodnei", „Districtul Văii Rodnei" într-o serie de acte din secolul al XV-lea, respectiv în 1435, 1453, 1456, 1472 şi 1475 – apreciere făcută de altfel şi de marele istoric, Acad. Ştefan Pascu în lucrarea „**Voievodatul Transilvaniei**", vol. I, Edit. Dacia, Cluj 1972, p. 34. Referitor la această chestiune a făcut

9. Valeriu Sotropa, *op. cit.,* p. 30.
10. *Ibidem*, p. 30-31.

importante referiri ştiinţifice şi Valeriu Şotropa în lucrarea „**Districtul grăniceresc năsăudean**”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1975, p. 31, una dintre cele mai documentate lucrări, mai ales sub aspect administrativ, juridic şi militar.

Comuna Telciu a făcut parte deci din această „**ţară de munte**”, Ţara Bistriţei şi a Năsăudului, fiind inclusă alături de celelalte 43 comune, care au făcut parte din Regimentul II de graniță. Granița militară s-a înființat în anul 1762, în care scop au fost militarizate în prima fază 21 de comune de pe Valea Rodnei, printre care este amintită şi Telciu. Alături de aceste 21 comune, se aflau 2 pe Valea Şieului, respectiv Nuşfalăul şi Sântioana. Apoi la 1764, în a doua fază au mai fost militarizate alte comune de pe Valea Şieului, respectiv: Monor, Gledin, Şieuţ, Budacul Român şi Ragla, iar din Valea Mureşului, Morăreni şi Ruşii-Munți. În anul 1783, în a treia fază au mai fost militarizate două comune de pe Valea Bârgăului: Bârgăul de Sus şi Bârgăul de Jos, deci în total în acest an erau 32. În urma reorganizării satelor de pe Valea Bârgăului în 6 + 2 = 8 comune şi apariția altor localități noi ca: Rodna Nouă (Şanț), Ilva Mare, Măgura, Sân Iosif (Poiana), Parva (Lunca Vinului) şi Romuli (Strîmba) numărul comunelor a ajuns la 44. **Ele au format „Regimentul II român de graniță, nr. 17”**.

Este de datoria tuturor oamenilor, a cetățenilor patriei, de a cunoaşte istoria, trecutul glorios de luptă al poporului pentru **educarea patriotică** a tuturor fiilor patriei. În acest cadru, consider că este şi de datoria telcenilor de a-şi cunoaşte înaintaşii, grănicerii, care l-au înfruntat inclusiv pe Napoleon, despre care, din păcate, deținem puține date referitoare la Compania 10 Grăniceri cu sediul de dislocare în Telciu.

e) O mică-mare dilemă – **anul de atestare documentară: 1245, 1264 sau 1440?** Este posibil ca pe timpul efectuării unor studii, cercetări să se revină cu noi fapte, cu alte date? Este posibilă reluarea în discuție a unor date şi evenimente istorice? Trebuie reconsiderată istoria? Răspunsul nu poate fi decât un **da** ferm. Asta nu înseamnă negare, ci dezvoltare. Multe lucruri, fenomene, date şi fapte trebuie reconsiderate, reanalizate, inclusiv dacă-i vorba de o dată, un an, de exemplu.

La sugestia scriitorului Teodor Tanco, între 1983 şi 1985 am studiat cu atenție şi alte documente, printre care inclusiv cele 5 volume bogate ale revistei: „File de istorie”, apărute prin grija Muzeului de Istorie din Bistrița, care vin din fericire în mod util să umple multe goluri din istoria locală a județului.

Profesorul şi cercetătorul Victor Onişor găseşte în perioada interbelică în lucrarea „**Monumenta Regni Hungariae**”[11], un document din care rezultă că, de la apariția primelor documente istorice, Valea Rodnei se bucura de drepturi şi imunități deosebite, avute din vechime. Astfel, în respectivul document regele Béla IV, însărcinează pe comitele secuilor, „**să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei şi să le administreze după drepturile şi imunitățile care le-au avut acest ținut din vechime, iar din venituri să dea la tezaurul reginei anual 130 mărci în aur**”.

11. Victor Onişor, după *Monumenta Regni Hungariae*, p. 191, în „File de istorie”, vol. I, Bistrița, 1971, p. 90, articol semnat de Pompei Boca.

În document se menționează comunele „oppidum Radna (Rodna), Sanct Gurgh (Sângeorz-Băi) Rebra, Nyirmezeu (Feldru), Naszod (Năsăud), Salva, Cseh (Telciu), Macald (Mocod), Zagra”[12].

Documentul menționat de Victor Onişor[13] n-a fost identificat de cercetătorii noştri, dar, din faptul că el a fost consultat de acesta, rezultă cu certitudine veridicitatea şi existența lui, precum şi a localităților.

De asemenea, aşa cum reiese din text, este foarte clar că toate aceste localități existau cu mult înainte de datarea respectivă, de venirea ungurilor[14], că ele aveau deja o vechime. Cât de mare sau de mică era această vechime e greu de spus cu certitudine: în orice caz, luând în considerare că obştile săteşti s-au constituit în secolele V-VIII, se poate aprecia că acestea erau deja, vatra satelor funcționa şi pe Valea Someşului cu mult timp înainte de anii 800-1000.

Pentru un studiu comparativ prezint datele de atestare a comunelor din județul Bistrița-Năsăud, în Anexa de la finele lucrării.

f) O imagine a comunei Telciu după cadastrul din 1912 şi alte documente

Suprafața comunei – 42.273,335 iugăre[*], din care:

pentru fânațe – 10.775,978 iugăre;
grădini – 169.553 iugăre;
păşuni – 4.407,427 iugăre;
păduri – 27.680,341 iugăre;
arabil – 1.861,132 iugăre.

Numărul morților în primul război mondial (bărbați) = 129[**].

g) Numele primarilor şi notarilor de la 1890 încoace, până la 1937

Primari:

Pupeză Ioan a lui Vasile;
Mureşan Sever;
Pupeză Toader al lui Vasile;
Simion Pavel al lui Neculai;
Pupeză George al lui George;
Ioan Suciu Gheorghe;
Tompa Tănase;
Bumbu Nicolai;
Moldovan Pavel al lui Gheorghe;
Pupeză George al lui Ilisie;
Pupeză Pavel al lui George;
Moldovan Pavel al lui Gheorghe.

Notari:

Mureşan Ion;
Bogză Ion;
Valea Iuliu;
Borzeu Vasile;
Şerban Ştefan;
Fărcaş Silvian;
Toader Pupeză;
Câmpeanu Traian;
Sever Mureşan.

Aşa cum am mai arătat, atât populația românească cât şi cea secuiască a opus o rezistență dârză față de autorități pentru a nu se efectua militarizarea. Astfel, după ieşirea ordinului de înființare, se stabilesc ca la 10 mai 1763 la Salva, pe platoul numit „Mocirlă” să fie „sfințite” drapelele de luptă şi să depună

12. *Ibidem.*
13. Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, *vol. I*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 21-134.
14. *Ibidem*, p. 23, 29, 34, 41-45, 50-55.

[*] Un iugăr este egal cu 5.754,6415 m^2, respectiv 0,58 ha.

[**] Cifra nu corespunde cu situația întocmită în anul 1921 de dr. Victor Bojor, preotul bisericii din Telciu. În realitate au fost 106 (morți şi dispăruți).

jurământul 9 companii din R. 2 românesc, prilej cu care grănicerii îşi deschiseră ochii la cuvintele: „*Jurăm a servi pe apă şi pe pământ şi să păzim oriunde ne va ordona regina*", fapt ce a făcut ca bătrânul sătean Tănase Todoran, de peste 100 ani, unii istorici spun 104, alții 120, din Bichigiu, să iasă în fața frontului şi să se adreseze ostaşilor: „*De doi ani suntem sătene, adică grăniceri, dar carte n-am căpătat de la înalta curte împărătească că săraci. Ne-au scris ca iobagi, dăm dare şi facem slujbe cătăneşti: feciorii noştri vor merge până la marginile pământului să-şi verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii să fie tot preoți, ori vor învăța ceva, ori ba? Jos cu armele!"* La aceste vorbe, grănicerii trântiră armele demonstrativ, la pământ, pentru a le ridica apoi şi a soma amenințător pe ofițerii austrieci să părăsească imediat satele române – fapt ce-a determinat ca depunerea jurământului să nu mai aibă loc, iar generalul Buccow şi episcopul unit al Blajului Pavel Aron să scape prin fugă. Drept urmare, faptele au ajuns până la înalta curte şi s-au lăsat cu pedepse grele: la 12 noiembrie 1763 pe acelaşi loc bătrânul Tănase Todoran, iar alți trei incitatori (Vasile Dumitru a Popii fin Mocod, Nanu Grigore din Zagra şi Vasile Oicini din Telciu) să fie spânzurați – prevestind cu 22 ani înainte răscoala lui Horea şi oribila pedeapsă a codului terezian, iar la alți 15 li se dictează pedeapsa cu moartea, iar după citire li se dictează să treacă la 20 ori în sus şi jos printre lovituri de verigi a 300 soldați aşezați pe 2 rânduri[15].

Răzmerițe şi nesupuneri la încorporare şi depunerea jurământului au avut loc şi-n zona Ciucului, Caşinului şi Trei Scaune[16], unde peste 6000 de bărbați s-au refugiat în codri[17]. Generalul Sickowich şi locotenent colonelul Caratto, care se ocupau de încorporările şi potolirea răzmeriților, a înaintat ca românii şi secuii să revină la casele lor, că nu li se va întâmpla nimic – promisiune pe care nu au respectat-o. În noaptea de 6/7 ianuarie, între orele 3 şi 4 dimineața au ordonat împrejmuirea comunei Siculeni trecând la bombardarea caselor şi deschiderea focului cu armament de infanterie, fiind ucişi 800 de oameni şi peste 250 răniți.

Cele două incidente, adevărate răscoale, nesupuneri, au făcut ca un număr mare de familii să-şi părăsească satele şi să treacă la frații lor de peste Carpați – în Moldova şi Țara Românească – numărul lor ridicându-se la zeci şi sute. Deci pe toți grănicerii emigrați îi aştepta spânzurătoarea, numai în anul 1763 au trecut munții 200 de familii de grăniceri şi iobagi, atât de români cât şi secui[18], în anii următori unele sate rămânând aproape goale: exemplu Jina, avea în 1750, circa 1.200 case, iar în 1766 erau amintiți 239 grăniceri, cei care nu au vrut să se înroleze, au fost expulzați din satele şi de pe pământurile lor, aşa spre exemplu 187 țărani din Veştem, 162 țărani din Orlat[19].

Această situație de bejenie, de părăsire a satelor şi de trecere în țările româneşti Moldova şi Muntenia **era o caracteristică şi înaintea acestor evenimente**, cu mult înainte, chiar de prin secolul al XIII-lea. Interesantă ni se

15. Cf. Carol Göllner, *Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851*, Edit. Militară, Bucureşti, 1973, p. 46; Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, p. 79.
16. *Ibidem*, p. 50-52.
17. *Ibidem.*
18. *Ibidem*, p. 53-56.
19. *Ibidem*.

pare informația găsită într-un document al magistratului din Bistrița, din septembrie 1740, din care aflăm că cei din Telciu au fugit în Moldova 17 familii[20] cu copii cu tot. În general numărul fugiților din comunele de pe valea Sălăuța este mai mic, comparativ cu celelalte comune de pe valea Someşului. Cauzele sunt mai multe: lipsa de comunicații pe atunci în munții Rodnei cu păduri seculare, de nepătruns, inclusiv paza fermă a iobagilor şi a granițelor.

Cele două evenimente, deşi s-au petrecut independent unul de altul, în seria în acțiunile comune de luptă ale țăranilor români şi secui, afectați ca urmare a procesului de militarizare şi se înscrie în evoluția istorică firească, căci în documentele secolelor, țăranii români, alături de țăranii maghiari, germani şi alte naționalități, care trăiau munceau laolaltă, au luptat cot la cot împotriva exploatării şi asupritorilor, împotriva vameşilor, au apărat cu prețul vieții pământul patriei şi bunurile, pe care le-au creat împreună.

Pentru a preîntâmpina neînțelegerile şi starea de bejenie de trecerea peste munți, prin patenta imperială din 16 martie 1764 şi Regulamentul din 12 noiembrie 1766, s-a stabilit inclusiv primirea şi a românilor neuniți (care nu au acceptat trecerea la catolicism) în situație de militari grăniceri, inclusiv a celor iobagi, ridicarea de ofițeri şi din rândul românilor.

Regimentul din districtul grăniceresc năsăudean cuprindea la început 23 comune (21 din valea Rodnei şi 2 din Valea Şierului), apoi în urma militarizării şi ale altor comune de pe valea Bârgăului, Şieului, inclusiv Hurogului, cuprindea 44 de comune[21] având sediul companiilor în comune, iar al regimentului la Năsăud.

Regimentul I de graniță cu sediul la Orlat (Sibiu) avea la 1773 un număr de 82 de sate. Întrucât acestea erau disperate pe o lungime mare de graniță, la 1768 s-a creat în Banat un batalion românesc cu sediul la Caransebeş, inițial cu 50 posturi de cordon, apoi 96[22]. Unitățile româneşti şi sârbeşti din zona bănățeană au fost organizate mai târziu în regimentul româno-iliric.

Regimentul al II-lea de graniță, fiind format în întregime din români, avea pe emblema lui gravată inscripția şi deviza: „**VIRTUS ROMANA REDIVIVA**” (Virtutea romană reînviată), din care reiese în relief originea grănicerilor şi în acelaşi timp mândria de a fi demni urmaşi ai străbunilor, ai daco-romanilor, deviză ce este inclusă şi în fosta stemă (emblemă) de ani a județului Bistrița-Năsăud de până în 1989 sub forma prescurtată V.R.R.

În legătură cu denumirea regimentului şi naționalitatea română a trupei ce-l compunea, e de remarcat faptul că, atât în textele redactate în limba latină, inclusiv pe sigiliul inițial se afla inscripția menționată, regimentul fiind numit „legiune” (legio) pe sigiliu fiind gravată şi formula „sigili”, iar pe drapel „il legiones Valachiae nr. 17”, fapt care ca şi deviza „Virtus Romana Rediviva”, evocă aceeaşi origine romană şi mândria patriotică de a fi demni urmaşi ai Romei, a lui Traian şi Decebal.

---

20. Cf. Virgil Şotropa, *Bejenii în secolul XVIII*, în revista „Arhiva Şomeşană”, nr. 16/1932, Năsăud, p. 55-58.
21. Carol Göllner, *op. cit.*, p. 34-37.
22. *Ibidem*, p. 57.

Despre originea romană a acestor locuitori, a luptătorilor din regimentele româneşti grănicereşti, a populației din zonele respective, au fost nevoiți să recunoască inclusiv conducătorii imperiali. Astfel au prilejul călătoriei din primăvara anului 1773 în Transilvania, când a vizitat şi regimentul al II-lea de la Năsăud, Iosif al II-lea, arăta: „Aceşti bieți supuşi români, care fără doar şi poate, sunt cei mau vechi şi mai numeroşi locuitori ai Transilvaniei, sunt asupriți ... fiind copleşiți de nedreptăți[23]".

Se spune şi a rămas în conştiința Văii Someşului şi a oamenilor ei că la întâlnirea împăratului cu cetățenii, care a avut loc la Năsăud, acesta s-ar fi adresat mulțimii în scurtul său discurs cu formula de salut latini: „Salve, parvae nepos, Romuli", respectiv (Salut mici nepoți ai Romei), recunoscând astfel originea latină, cuvintele respective poartă şi azi numele unor comune înfloritoare ale județului Bistrița-Năsăud: Salva, Parva, Nepos, Romuli.

Timp de aproape două decenii de existență R. 2 românesc, spre exemplu a luat parte în total la 20 de campanii şi 133 de bătălii şi lupte[24], care ocupă o pagină memorabilă în istoria faptelor de arme ale istoriei noastre militare, apărând cu demnitate şi onoare numele de român. Pentru modul strălucit cu care şi-au făcut datoria, spiritul de luptă şi bravură, luptătorii batalionului al 3-lea de graniță din R. 2 românesc, au fost elegiați de însuşi marele Napoleon Bonaparte al Franței, personal în relatarea înaintată Directoratului Republicii cu privire la mersul şi desfăşurarea luptelor de la Piave din 30 octombrie 1796 şi din 15-17 noiembrie acelaşi an de la Areda Veneției pentru cucerirea podului de la Areda apărat de „cătanele negre", unde şi-au pierdut viața un căpitan şi 135 soldați şi au fost răniți trei căpitani, doi locotenenți şi 654 de soldați, iar un căpitan şi 45 de soldați au ajuns în captivitate. Din rândurile răniților în zilele următoare au murit 260. În mâinile românilor au căzut 350 prizonieri francezi. În lupta pentru cucerirea podului „blestemat" timp de 3 zile şi 3 nopți, au atacat generalii Augereau şi Lannes care a fost rănit şi însuşi Napoleon care se spune că a fost rănit, căzând de pe pod în mlaştină, de unde a ieşit cu mare greutate. Acest batalion „îndrăcit al cătanelor negre" considerată de el ca „bătălia decisivă pentru soarta Italiei"[25].

Aprecieri elegioase s-au adus de către ofițerii din armata franceză întâiului batalion din R. 3 graniță cu prilejul luptelor din septembrie 1796 cu ocazia asaltului pozițiilor de lângă Iahn, cucerite din mâna trupelor franceze cu prețul multor vieți, fapt recunoscut că batalionul s-a bătut cu mare bravuri „tota valahiae phalanx ... zem magna cum fortitude gessit". Aprecieri elegioase faptelor de arme aduc Ion şi Aron Budai-Deleanu în suplica lor din 1804[26], pe care-i consideră „ostaşi români viteji" sau „ostaşi care au venit din prinsoarea franțoului" şi care „Multă descoperire au făcut fraților săi şi neamurilor sale despre starea Țării Frânceşti[27], unde lozinca revoluționară „libertate egalitate, fraternitate" era atunci dominantă. Regimentele româneşti grănicereşti s-au mai remarcat în luptele cu turcii de la 1788, cu prusienii la Troppau în 1779, cu

23. Cf. Revista „Magazin istoric", nr. 11 (140) din 1978, p. 24.
24. Apud Valeriu Şotropa, *op. cit.*, p. 121.
25. *Ibidem*, p. 119-121.
26. David Prodan, *Încă un Supplex Libellus românesc*, 1864, Cluj, 1970, p. 81.
27. *Ibidem.*

trupele franceze la 27 august 1793 la poalele muntelui Zabern, 11-14 septembrie acelaşi an în valea Bundenthal, în octombrie-noiembrie în împrejurimile Strasbourgului (1793) în iulie 1796 la Sorgheim; 30 octombrie 1796 la Piave; bătălia de la Rivoli din ianuarie 1797, Marengo 1800, la Austerlitz 1805 şi altele[28]. Despre faptele de arme împotriva trupelor maghiare invadatoare în 1848/49 în Transilvania, când a fost prefăcut în ruină şi Institutul Militar de la Năsăud, vorbeşte George Barițiu, care evidențiază în mod deosebit luptele din zona Dejului până la Poiana Stampei şi mai ales îndrăzneața incursiune de la Mureşeni (Valea Bârgăului) organizată de batalionul I din R. 2, unde a fost capturat „fără nici o pierdere ... un batalion de infanterie cu ofițerii lui, un escadron de cavalerie şi o baterie de artilerie. Totuşi, expediția cutezătoare îşi ceru mai târziu jertfele, necesitând amputări la 40 grăniceri"[29]. Despre faptele elogioase de arme ale grănicerilor năsăudeni a scris George Coşbuc[30], Nicolae Iorga[31] şi alții.

Grănicerii din R.1 românesc s-au remarcat în luptele purtate în Pasul Branului, Turnul Roşu şi au luptat împreună cu grăniceri secui. De asemenea, s-au remarcat în luptele de la Beşançon (1814). Împreună cu grănicerii din batalionul românesc de la Caransebeş, R.1 Gr. s-a evidențiat în luptele de la Leipzig din 16-19 octombrie 1813.

Despre faptele de arme ale grănicerilor s-au scris o serie de lucrări care merită a fi cunoscute. În afara celor enumerate până acum, la loc de cinste se află lucrările istoricului Teodor Tanco – cele 7 volume „Virtus Romana Rediviva" – până în prezent, unde printre portretele sale se află peste 50 de portrete militare ale unor luptători din granița năsăudeană şi lucrarea „*Trilogia transilvană*" (teatru) tot a lui T. Tanco, editura Cartea Românească, 1985, care evoca răzmerița de la Salva, avându-i în prim plan pe eroul Tănase Todoran alături de el telceanu Vasile Oichi. După desființarea regimentului la 1851 şi trecerea la organizarea altui sistem de organizare militară în Transilvania, grănicerii năsăudeni cât şi cei de la Orlat s-au luptat pentru a-şi recâştiga drepturile şi îndeosebi fondurile, care se constituiseră pe lângă regiment. S-au remarcat mai ales Vasile Naşcu, care aproape ca Horea a făcut 3 drumuri la Viena; datorită meritelor lui şi ale altora ca Iuliu Moisil, Macedon Pop, căpitan Alexandru Bohățel s-au pus bazele liceului românesc din Năsăud printre primele din Transilvania a cărei deviză „Virtus Romana Rediviva" se mai păstrează şi astăzi, care a dat mulți oameni de valoroşi: de ştiință, cultură şi artă, cadre militare ale redeşteptării noastre naționale ce au apărat cu sfințenie numele de român şi limba română în acest colț de țară românească, în numele întregului popor român. Foarte mulți dintre ei au muncit în toate zonele țării fiind apreciați ca buni patrioți şi oameni zeloşi față de dragostea de patrie, numele lor înscriindu-se printre luptătorii, fruntaşii de la 1877-1878, 1918, 1944-1945.

28. Valeriu Şotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca.
29. Iulian Marțian, *Raportul locotenentului Friederich Storch de Arben din 1898-1849*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 12/1930, p. 180-182.
30. George Coşbuc, *Românii ținând drumul lui Napoleon cel Mare*, în „Universul literar", nr. 13/1902.
31. Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. a II-a, vol. III, Bucureşti, 1929, p. 17 şi 256.

Ca efect al preocupărilor depuse cu străduință de elementul local, întemeierea instituției graniței pe lângă efectele ei negative, a avut şi unele efecte pozitive, realizări, inclusiv în domeniul învățământului, prin înființarea începând cu 1766 a Şcolilor triviale cu predare în limba română până la 1837, apoi în limba germană până la 1860, apoi limba de predare a devenit din nou româna[32]. La Năsăud s-au pus bazele unui institut militar de învățământ care a ridicat cadre ofițereşti şi de subofițeri, inclusiv învățători, administratori pentru comunele militarizate.

De asemenea, a existat preocuparea constituirii de biblioteci, aşa cum a fost „bibliotecuța" organizată de vicarul Marian în vremea graniței, care este o povestire a viitoarei biblioteci a liceului din Năsăud, despre care se ştia că încă din 1865 conținea sute de volume, multe în limba română.

Cu toate efectele ei pozitive, constituirea regimentelor grănicereşti fără îndoială a avut şi efecte negative, determinate de contradicțiile şi scăderile regimului feudal, intrat în proces de destrămare, întrucât nu au avut nici un reprezentant în dietă, nu au putut deci participa la viața politică; limba oficială întrebuințată în raporturile de serviciu, n-a fost admisă româna; obligațiile pentru grăniceri față cler, biserică nu au fost cu mult mai micşorate față de iobagi, ceea ce a dus la multe neînțelegeri şi acțiuni de masă, fiind cunoscute cele ale lui Ion Para între 1790-1792 şi acțiunile revendicative ale lui Ioan de Făgăraş şi ale lui Petru Maior care s-au adresat cu memorii la împărat, ce vor prevesti marea mişcare memorandistă din Transilvania a secolului următor. Am dorit să prezint aceste aspecte, întrucât şi telcenii au fost grăniceri ai R.2 Gr. şi pe parcursul celor aproape 90 de ani de existență a regimentului au fost legați de viața acestuia că permanent au fost animați de idealul unității naționale, al unirii cu țara aşa cum cerură toți românii Țării Româneşti, Transilvania la Blaj, la 1848: „*Noi vrem să ne unim cu* țara", ideal ce a călăuzit aşa cum se cunoaşte pe mulți dintre ofițerii regimentului.

Însemnate date documentare despre comuna natală Telciu am găsit în noua serie a celor 4 volume ale Arhivei Someşene (studii şi comunicări) apărute în perioada (1971-1978), îndeosebi în volumul 2 şi 3, în articolul „Cu privire la conscripția grănicerească din 1763-1764", semnat de renumitul şi harnicul cercetător Pompei Boca[33]. El se referă la numărul de locuitori la data înregistrării; a celor ce au fugit în Moldova; organizarea militară a regimentului pe localități; situația de efective; capii de familie după categoria socială; terenurile arabile şi cultivate; efectivele de animale; structura grănicerească pe localități, pe care le voi prezenta în continuare.

Comuna Telciu a fost conscrisă la 1763/1764 cu 1190 locuitori, fiind apreciată ca o comună de frunte ca populație alături de Rebrişoara cu 1550, Maieru 1510, Zagra 1300, Năsăud 1230, Salva 1170, Feldru 1130, Rebra 990 şi Mocod 940. În vara şi toamna anului 1763 au luat drumul pribegiei, reuşind să treacă granița spre Moldova 760 de locuitori din cele 21 comune militarizate în prima fază. Din raza companiei dislocate la Telciu, Coşbuc, Salva, Bichigiu,

32. Valeriu Şotropa, *op. cit.*, p. 192.
33. Pompei Boca, în ediția a II-a *„Arhiva Someşană. Studii şi comunicări"*, vol. II, Năsăud, 1974, p. 178-185 şi vol. III, Năsăud, 1975, p. 183-192.

Găureni, Romuli, Runc, comandată de Cpt. Lar. von Stefani sunt **dați 14 dezertori**. Efectivul unei companii de infanterie era format din **250 grăniceri** buni de serviciu, iar al unui escadron din 187 cavalerişti.

Din întreaga conscripție reiese că, locuitorii români din cele 25 de sate „militarizate" până acum, erau oameni liberi posesori de bunuri materiale, starea lor socială fiind identică cu cea a țăranilor saşi din districtul Bistriței.

Prezint în continuare anexele cu datele statistice, care rezultă din **conscripția militară de la 1763/1764**, ce se constituie îndeosebi pentru elaborarea monografiilor săteşti şi comunale.

Capii de familie după categoria socială

Nr. crt.	Localitatea	Țărani	Văduve	Noi căsăt.	Necăsăt.	Țigani	Alte naț.	Preoți	Total
1.	Rodna	181	24	6	3	3	3	4	224
2.	Ilva Mare	68	19	3	2	-	-	2	94
3.	Măgura Ilvei	79	5	5	2	1	-	1	93
4.	Maieru	265	20	7	2	3	-	9	306
5.	Sângeorz-Băi	356	29	18	3	2	-	4	412
6.	Ilva Mică	126	9	7	-	1	-	3	146
7.	Leşu	96	9	2	-	2	-	5	114
8.	Feldru	200	30	6	3	2	-	6	247
9.	Nepos	76	7	10	2	-	-	3	98
10.	Rebra	151	16	12	1	2	-	3	185
11.	Rebrişoara	282	35	6	-	2	-	6	331
12.	Năsăud	221	27	11	1	-	-	8	268
13.	Salva	208	21	4	-	-	-	11	244
14.	Coşbuc	93	11	7	-	-	-	3	114
15.	Bichigiu	75	7	8	-	2	-	2	94
16.	**Telciu**	**214**	**25**	**14**	**3**	**2**	**-**	**4**	**262**
17.	Runcu Salvei	123	7	6	-	-	-	3	139
18.	Mititei	93	12	9	-	-	-	4	118
19.	Mocod	163	32	9	-	2	-	5	210
20.	Zagra	240	33	26	-	4	-	12	315
21.	Alunişu	40	7	5	-	-	-	2	54
22.	Poienile Zăgrii	75	9	7	1	1	-	1	94
23.	Suplai	23	4	3	-	-	-	-	30
24.	Mărişelul	31	4	-	-	-	-	-	35
25.	Sântioana	42	4	4	-	-	-	-	50
TOTAL		3.520	406	195	23	29	**3**	101	4.377

Notă: La Rodna, nu au fost cuprinse în conscripție familiile de mineri, români, maghiari şi germani, iar la Mărişelu şi Sântioana, gospodăriile nemilitarizate ale infanteriştilor.

Comuna Telciu = 99,4% români (2 familii de țigani, dar sedentarizați şi cu gospodărie, animale etc.). De menționat că numai Rodna avea 3 familii de alte naționalități. Valea Someşului, a Sălăuței şi Şieului la înființarea graniței militare (1764) de către Habsburgi era curat românească, în proporție de peste 99%, aspect menționat în mai multe documente ale vremii, inclusiv în Conscripția militară executată din ordinul generalului Nikolas Adolf v. Buccow.

Terenurile arabile şi cultivate

Nr. crt.	Localitatea	Nr. gosp.	Supr. arabile		Supr. însăm. de		
			Vechi	Noi	Toamnă	Primăvară	Porumb - mei
			Găl. m.	Găl. m.	Găl. m. cp.	Găl. m. cp.	Găl. m. cp.
1.	Rodna	224	380,2	17,0	0,1.08	94,3.12	2,2.13
2.	Ilva	94	321,3	8,3	-	76,1.06	0,0.06
3.	Măgura Ilvei	93	298,3	10,3	-	88,2.11	2,2.15
4.	Maieru	306	1010,0	3,0	-	323,0.00	9,2.10
5.	Sângeorz-Băi	412	1200,3	59,2	-	425,0.04	10,0.08
6.	Ilva Mică	146	375,2	60,2	-	76,2.00	9,2.14
7.	Leşu	114	411,0	15,0	-	121,3.06	2,0.15
8.	Feldru	247	840,0	58,1	7,1.00	152,3.12	14,3.15
9.	Nepos	98	218,1	22,2	17,0.08	88,3.08	4,3.15
10.	Rebra	185	314,1	74,2	0,2.00	103,0.11	4,3.11
11.	Rebrişoara	331	1091,1	116,1	53,1.08	135,3.12	9,0.10
12.	Năsăud	268	1123,2	49,0	60,3.13	148,3.09	11,0.03
13.	Salva	244	912,0	21,0	61,0.00	124,2.11	14,0.01
14.	Coşbuc	114	372,1	5,0	15,1.00	33,1.08	11,3.13
15.	Bichigiu	94	237,1	-	1,0.00	71,1.03	4,2.02
16.	**Telciu**	**262**	**587,0**	**3,1**	**-**	**167,3.02**	**13,0.09**
17.	Runcu Salvei	139	458,2	-	19,1.08	68,3.14	13,0.09
18.	Mititei	118	315,3	-	29,0.08	42,0.15	5,3.04
19.	Mocod	210	709,2	-	74,0.00	83,0.09	8,2.03
20.	Zagra	315	1299,0	-	187,3.02	241,1.08	10,0.10
21.	Alunişu	54	202,0	-	-	46,0.08	15,3.09
22.	Poienile Zagrei	94	412,3	-	-	17,1.12	4,0.15
23.	Suplai	30	201,0	-	-	37,0.01	1,0.15
24.	Mărişelul	35	229,0	-	33,0.00	26,1.08	3,1.02
25.	Sântioana	50	482,0	-	46,3.00	29,2.08	4,0.11
TOTAL		4277	14006,2	2525,1	606,3.07	2825,2.06	180,2.12

Notă: Găleata = 4 mierțe; mierța = 16 cupe.
Greutatea aproximativă: Găleata = 96 kg; mierța = 24 kg; cupa = 1,5 kg.

La suprafețe arabile, Telciu era situat pe locul VIII din 25 comune grănicereşti.

Efectivele de animale

Nr. crt.	Localitatea	Nr. gosp.	Boi, cai	Vaci de lapte	Junci, juninci, construşi	Oi, capre de lapte	Porci peste 2 ani	Stupi matcă
1.	Rodna	224	225	206	69	1.328	39	30
2.	Ilva Mare	94	118	111	28	475	10	27
3.	Măgura Ilvei	93	129	85	30	945	12	58
4.	Maieru	306	375	306	162	1.475	123	58
5.	Sângeorz-Băi	412	395	254	65	1.174	74	45
6.	Ilva Mică	146	134	134	55	651	24	28
7.	Leşu	114	152	117	63	788	22	30
8.	Feldru	247	255	199	73	761	99	66
9.	Nepos	98	119	54	21	263	56	31
10.	Rebra	185	174	148	51	715	85	30
11.	Rebrişoara	331	399	196	84	787	165	52
12.	Năsăud	268	298	171	95	457	194	32
13.	Salva	244	250	163	54	263	132	29
14.	Coşbuc	114	91	85	59	177	33	23
15.	Bichigiu	94	116	82	44	647	60	18
16.	**Telciu**	**262**	**276**	**187**	**61**	**660**	**118**	**76**
17.	Runcu Salvei	139	102	46	7	236	33	14
18.	Mititei	118	137	67	42	66	54	17
19.	Mocod	210	240	100	60	166	141	31
20.	Zagra	315	455	214	79	344	191	35
21.	Alunişu	54	53	41	28	82	27	13
22.	Poienile Zagrei	94	92	72	45	146	31	24
23.	Suplai	30	44	38	46	104	29	17
24.	Mărişelul	35	80	20	16	40	113	4
25.	Sântioana	50	111	28	22	126	42	12
TOTAL		4.277	4.820	3.124	1.360	12.994	1.815	797

Telciu se afla:

- la gospodării pe locul VI din 25 comune grănicereşti
- la boi, vaci pe locul VI din 25 comune grănicereşti
- la vaci de lapte pe locul VII din 25 comune grănicereşti
- la oi, capre pe locul VII din 25 comune grănicereşti
- la porci de peste 2 ani, pe locul VI din 25 comune grănicereşti
- la stupi pe locul I din 25 comune grănicereşti

Structura grănicerească pe localități

Nr. crt.	Localitatea	Numărul										
		Gospodăriilor de grăniceri			Grănicerilor în serviciu			Scutiți s. num.	Neapți inv.	Sit. nespec.	Familii emigrate	
		Total	Inf.	Cav.	Total	Inf.	Cav.				Bărb.	Văd.
1.	Rodna	224	164	60	92	54	38	1	69	29	-	-
2.	Ilva Mare	94	86	8	34	31	3	9	18	15	55	3
3.	Măgura Ilvei	93	63	30	37	16	21	1	29	19	3	-
4.	Maieru	306	232	74	175	136	39	2	93	4	14	3
5.	Sângeorz-Băi	412	293	119	198	151	47	2	151	21	11	-
6.	Ilva Mică	146	113	33	63	49	14	13	53	4	2	-
7.	Leşu	114	87	27	54	37	17	-	42	2	11	-
8.	Feldru	247	213	34	115	100	15	3	88	3	1	-
9.	Nepos	98	74	24	56	42	11	-	31	1	1	-
10.	Rebra	185	133	52	90	60	30	-	72	-	32	-
11.	Rebrişoara	331	243	88	164	117	47	12	124	1	2	-
12.	Năsăud	268	178	90	131	82	49	28	79	2	1	-
13.	Salva	244	186	58	138	109	29	1	70	3	4	-
14.	Coşbuc	114	84	30	62	47	15	-	34	1	3	-
15.	Bichigiu	94	66	28	45	31	14	1	37	-	-	-
16.	**Telciu**	**262**	**170**	**92**	**151**	**102**	**49**	-	**80**	**1**	**1**	**-**
17.	Runcu Salvei	139	115	24	83	72	11	1	44	1	1	1
18.	Mititei	118	78	40	71	49	22	-	31	-	-	-
19.	Mocod	210	193	17	118	108	10	-	52	1	8	-
20.	Zagra	315	210	105	176	107	69	-	87	3	7	-
21.	Alunişu	54	42	12	28	22	6	-	16	-	-	-
22.	Poienile Zagrei	94	63	31	52	36	16	-	31	-	2	-
23.	Suplai	30	20	10	21	14	7	-	5	1	-	-
24.	Mărişelul	35	-	35	26	-	26	-	5	-	-	-
25.	Sântioana	50	-	50	27	-	27	-	9	-	-	-
TOTAL		4.277	3.106	1.171	2.206	1.574	632	75	1.350	112	158	6

La numărul de gospodării, Telciul se situa pe locul VI din 25 comune grănicereşti.

Copie
Bichigiu, 1 octombrie 1864

2. Un document important despre Bichigiu

Numirile locurilor din comunitatea Bichigiu, Districtul Năsăud

„Comunitatea Bichigiu, germăneşte şi ungureşte: Bikis, de țara întreagă cunoscută, neavând nici una dată altă numire şi de la început se numeşte Bikis; locuită ca cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei; ea [e] una dintre celea 48 comune a fostului Regiment al 2-lea grănițieri, infanterie, acum una dintre celea 29 comune libere a Districtului Năsăud, partea nordică a Transilvaniei; se meşdeşte către răsărit cu otarul comunii Telciu şi Hordou, către amiazăzi cu otarul comunii Runcu şi Găureni, către apus cu otarul pădurilor şi muntele comunii Plaiului şi către miazănoapte cu otarul şi pădurile comunii Telciu.

Granița otarului acestei comune se începe din capătul Piciorului Răchiții, unde se află pe locul comunii Bichigiu, o movilă de graniță, între comuna Telciu, Hordou şi Bichigiu; de aici merge în dreapta la deal, togma peste Piciorul Oargii, Vârvul lui Botiş, Dealu Mare, Vârvu Hîgii, Vârvu Morii, către miazănoapte, unde aşişderea se află o movilă de lut, în graniță, 70.000 paşi; de aici merge linia graniței mereu către miazănoapte până în vârfu Zăpozii Lupului, unde se află iarăşi o movilă de lut, pe locul lui Theodor Miron din Bichigiu, 600 paşi, apoi preste Valea lui Radomir, drept pe acel punct unde merge plaiu comunii Bichigiului pe Piciorul lui Radomir, unde se află altă movilă de lut, pe locul lui Nechita Pop, din Bichigiu, 500 paşi; de aicea merge mai departe linia preste Vârvul Fiadelelui, unde ambe Fiedelele, Săcu şi cel Mare, se împreună laolaltă; de acolo merge drept în Prisloapă sau Opcina Adângă; aicea se află altă movilă de lut, 1.200 paşi; merge mai departe până în Peatra Calului, unde se află o movilă de lut, 900 paşi; de aici mai încolo, până în Măgura Brebului, 1.500 de paşi, unde se află iară movilă de lut; de aci se sfârşeşte linia preste Tărnicioara, sub Buza Sasului, unde se află o movilă iar de lut, între meşde, cu pădurile a muntelui comunii Găureni; merge mai departe pe deasupra Poienii din Costiş, unde se află o movilă de lut; din Preluca Rotundă, 60 orgi îndărăpt, unde se află o movilă de lut; de aicea în linie dreaptă preste Înălțimea sau Vârvu Feței Măgurilor, prin pădure, până la Isvoru lui Iacob, 19.000 paşi; de aici până la Movila lu Călugăru, de către pădurile comunii Plai şi Buza Călugărului numită, 6.000 paşi între Plai şi Bichigiu, unde opcina muntelui Muncelu a comunii Plai se începe şi până în Vârvul Frăsinişului, unde se află altă movilă de lut făcută, 800 paşi; de aici merge linia preste Vârvul Horobii, într-o depărtare de 1.000 paşi, unde se află o movilă făcută; de acolo, până la Dealu lui Babotă, într-o depărtare de 900 paşi, unde se află iară o movilă de lut; mai incolo preste Piciorul lui Babotă îndărăpt, până în Isvoru Ideciu, unde părăul Valea Mare se bagă în Ideciu, 400 paşi; aicea îi făcută o movilă de lut, între otarele comunelor Găureni, Plai şi Bichigiu şi formează triplexi confinis; de aici merge linia graniței pe Ideciu de Jos, 20.000

paşi; de aici în linia numită Lunca Marinii până în Gura Văii Buciumaşului, tot pe părăul Ideciu 80.000 paşi, unde se află o movilă între otarul comunelor Găureni, Runcu şi Bichigiu; de aicea merge linia mai departe pe părăul Ideciu până în Valea ai Bontioaie, care se bagă în Ideciu şi se află o movilă de lut; de aci merge în stânga la deal, pe părăul Valea ai Bontioaie, 5.000 paşi, unde se află o movilă făcută; de aici merge linia mai departe pe Piciorul Tomii, 3.000 paşi, până în marginea locurilor a tui Grigore Leanca, din comuna Runcu şi Ioan Miron din Bichigiu, unde iară se află o movilă pe graniță; de aicea merge linia mai departe, pe cununa Dealului Hârbului; de aci mai încolo cătră miazănoapte în jos, pe Vârvul Feței Hârbului, unde în margina unei stânci, 9 paşi de acolo, unde se află o movilă de graniță, 2.000 paşi de aci mai departe, pe piciorul dealului, între ambe păraele Valea Răchiții şi Valea Hârbului, îndărăptu Piciorului Telciului numit Piciorul Răchiții; de aicea mai încolo la vale, 1.200 paşi, până în Obârşia Văii Răchiții, unde se află un semn de cruce pe o stâncă, în loc de movilă şi formează triplexi confinio, între Bichigiu, Runcu şi Hordou şi de aicea mai încolo până la punctul dintâie Capul Piciorului Răchiții ajungem unde la punctul dintâie se fineşte granița otarului.

II-lea. Teritoriul comunei Bichigiu cuprinde în sine, după cum arată operata cadastrală, 8 riduri, cu mai multe numiri teritoriale, cu 3.426 parcele, cu un venit curat 3.061 florini, 55 cr. m[onedă] convent[ională] şi se împărțeşte precum urmează:

A. Ridul sau câmpul (comuna numit; acesta este comuna Bichigiu; singură cuprinde în sine 140 nr., cu 750 locuitori, de ambe genele, limpede români; toți aceştia de ritul gr[eco] cath[olic], se țin de mitropolia Blaşului şi Archimitropolia Romei.

Locuitorii acestei comune trăesc numai din ținerea vitelor şi din cultivarea pământurilor, adică prin arături şi cosituri; alt izvor de susținere nu au.

Această comună zace într-o locuință de-a lungul Isvorului Bichigiului şi adică aşa împărțită cât prescrisa apă curge cam de o parte a comunei. Râul Bichigiului are săritura lui sub Muntele Plaiului, Muncelu numit, în una cuantitate de apă puțină; în dânsul să împreună Valea Călugărului, Bichigelu Mic, până ajunge la teritoriul comunii Bichigiu, unde prin curgerea lor se formează un râu şi curge pe teritoriul acestei comuni, primind mai multe pârae în sine, până să bagă în Apa Telciului (Sălăuța).

La ridul comunii se numără numai edificele economice a locuitorilor, beserica şi şcoala comunală, apoi grădinile pe care se află aceste edifice rădicate, înzestrate cu puțini arbori roditori; prin comună merge drumul cel mai nepracticabil pe vale în jos, până în drumu principal a Telciului; iară din comună în sus, nu se află alt drum decât pedestru cătră comuna Plai.

B. Moinele, ridul al 2-lea; acesta cuprinde în sine ceva părticică de luncuță, din jos de comună de cătră răsărit, constătătoare din mai multe parcide [sic!], cu numirea Pe Moine, numai arături; apoi alte numiri şi adică: Strâmtura, pământuri de arat, cosit şi păşune şi îi puțin productivă; Lunca din Jos, locuri de cosit şi păşune şi ceva de arat, încă puțin productiv; Pe Ceie, locuri de cosit, păşune şi ceva de arat; acest rid cuprinde în sine foarte puțină pădure şi adecă: mestecini, tufe şi carpini.

Acest rid cuprinde în sine mai multe stănci şi râpci, cu totul neroditoare, cam la 20 jugere; prin acest rid curge râul Bichigelu, în care se bagă Valea Plopului, Valea Ursului şi Valea Rea.

C. Vârtoapele, ridul al 3-lea; acesta cuprinde în sine numirile după Valea Rea, Şiuste, Sănogi, Vârvul Vârtoapelor, Dealu Ursului şi Dosu Ursului, cu pământe de arătură, de cosit şi păşiune, mai mult neproductivă; în acest rîd, afară de pădurea din Dosu Ursului, care constă din fagi, nu este altă pădure decât terşet, de mai multe soiuri

D. Valea Plopului, al 4-lea rid; acesta cuprinde în sine numirile: Valea lui Ignat, Valea Surda, Rupturi şi Valea Mănăstirii, cu păminte de arat, de cosit şi păşiune; în teritoriul ridului acestuia nu se află pădure mare, decât terşet (mununțișuri).

E. Dealu Cioroiu lui Bichigel, al 5-lea rid; acesta cuprinde în sine numirile: Obârşia, Valea Moroşianului, Zăpodea lui Ştefu, Brădățelu, Valea Zăpolespezii, Dosu Lespezii, Bichigelu Scurt, Fiedielu, Poiana Cirii, cu pământe de arat, în cea mai mare parte de păşiune; în acest rid se află, parte pădure de fag mare, cu puțini brazi, parte tufişuri.

F. Dealu Cuților, al 6-lea rid; acesta cuprinde în sine numirile: Dâmbul lui Negrei, Valea Mare, Dosul Runcului, Dealu Runcului, Zăpodiile, Colnicu, Pleşile, Valea Ocniții şi Dealu Cuților, cu păminte de arat, cosit şi păşiune în acest rid se află, parte pădure de fag mare, parte tufiş.

G. Lemca, al 7-lea rid*;* acesta [cuprinde] în sine numirile: Lunca din Sus de Sat, Pe Luncă, La Râpă, Picioru lui Marțian, Dosu Fătăciuriii, Valea Cărbunărişti, Purcăreții cu Ideciu şi Zăpodea, cu pământe de arat, cosit şi păşune; în acest rid se află pădure de tot soiul; în acest rid este ceva mai productiv, mai cu samă de fânaț.

H. Măgura, al 8-lea rid; acesta cuprinde în sine numirile: Podereiu din Jos, Dealu lui Burilă, Piciorul Cosmii, Fața Măgurii, Valea Bontioaie, Fața Hârbului, La Bălți şi Poienile, cu pământe de arat, cosit şi păşiune; în acest rid se află cea mai de frunte şi folositoare pădure de fag pentru clădiri.

Bichigiu, în 1-a Octobrie 1864

x Vasile Simion, x Irimei Pop, x Pavel Pop: membrii comitetului comunal, prin Tănase Thodoran, notariu comunei; Mitrofan Popp, jude comunal."

Sursa: Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Edit. Accent, 2002, Cluj-Napoca, p. 55-59.

3. O descriere a hotarului Telciului după un document din 1864

Telciu, 26 septembrie 1864
Nr. 191/1864

Lăudat Oficiul cercual!

În urma emisului ecselsului regesc Guberniu, dto. Sibiu, în 7-a mai 1864, nr. 6670/1864, îndorsat cu ordinăciunea lăudatului Oficiolat cercual, din 4 august 1864, nr. 713/1864, se face umilita arătare, spre a încunoştința, respective împlini doririi domnului Frederic Pesti precum urmează:

Numirile locurilor din comuna Telciu, districtul Năsăudului

Datele de colecțiune se estind asupra următoarelor puncte de întrebațiune.

Ad 1. Satul acesta să ține de districtul Năsăudului.

Ad 2. Comunitatea aceasta are numai singura numire din descălecat, care încă aseminea este cunoscută tuturor locuitorilor din țara aceasta şi a celor învecinate.

Ad 3. Această comună nici odinioară n-au avut numire, fără mai dedainte s-au scris după stilul german Telcs şi acum să scrie Telciu.

Ad 4. Această comunitate de la început se numeşte Telciu.

Ad 5. Această comună s-au înpopulat de sine din familiile cele dintâi, aduse pe aceste locuri de împăratul antic Traian.

Ad 6. Prădându-se toate scrisorile mai vechi de în ajun de revoluțiune 1848/1849 nu se poate scoate şi da la acest punct de întrebare în privința originii numelui şi înțelesului lui, fără care s-au mai zis mai în sus, fără cu putință este acest fel de date ce privesc această desluşire se vor afla în alte locuri sau arhive.

Ad 7. Numirile topografice din otarul acestei comunități sunt următoarele:

1. Ridu comuna
2. „Valia şi Fața Babii şi Poiana Niamțului
3. „Lunca cea Jencească, Gura Bichigiului, Valia Prohodiştii;
4. „Dialul Mare, Valia şi Dialu Morii
5. „Dialu Sircaşului
6. „Valia Şiurilii, cu Dosu şi Fața
7. „Valia Fiezelului, cu Dosu şi Fața şi Lunca Pre Apoae [?].
8. Ridu: Fiadu apă, apoi Dosu şi Fața, cu deosebitele numiri: Valea Calului, Valea Şerăzii, Valea Şasă, Isvoru Roşu, Isvoru Poienii, Isvorul Comarnicilor şi Poiana Țibleşului.
9. Ridu: Pe Sălăuța, Fața şi Dialu, cu Dosu Văii Rele; Valia lui Petru, cu Dosu şi Fața; Dosu Craiului, Valia Mării, Ciceria, Dumbrava, Arişoarele şi Şesu Domniție [i].

10. Ridu: Pe Cruci, Şdiabu Popii; Staniştea; Între Ponoare; Râtu Stăjarului.
11. Ridu Trestea: Pe Fața şi În Fund.
12. Ridu Valea Stăjarului: Ceița.
13. Ridu Capu Câmpului: Lunca lui Niaf, Coasta Stăjarului, Şdibu Carpănului, Zăpozile cele Mari.
14. Ridu Pe Valia Poienii: În Dosu şi În Față; Plopci cu vârvu.
15. Ridu: Pe Lunca, Leurda, Lăzulețu, Lunca Brătae, Valea Cinii, cu Dosu şi Fața; Lunca Rusului; În Laz; La Preluca Ursului cu Isvoru Ursului; Isvoru Petrii; Isvoru Bătrân şi Prislopu Frumuşelii, cu munții: Lespedea sau Bătrâna, Dosu Stănigii, Obârşia Strâmbii, Bărloaia, Muncelu, cu Fața şi Dosu, Dialu, apoi Oprişasca, cu Fața şi Dosu.
16. Ridu Săcătura lui Traian, cu Preluca Ursului, Dialu Bătrân, Valia, Fața şi Dosu Văii Seci, Şesurile, Stâna [Stana?] Lucoae, Isvoru Bârlii.
17. Ridu Rebra, Sforăcele [?], Isvoru Negrii cu Picioru, Isvoru Alecsii, Rebrişoara cea Mică şi Sacă (acestea sunt doi părae de munte care curg în apa Rebra).
18. Ridu Muşinoaele; Picioru Negru, Picioru Căsoaei, Lunca şi Dosu Luncii cu Frasini.
19. Ridu Buscatul, cu Fața şi Dosu; Văratecele din care curge Valia Buscatului ce intră în apa Telcişoru.
20. Ridu Lunca Mare, cu Dosu.
21. Ridu Valia Lunştii, Valia lui Grigore, cu Dialu, Fața şi Dosu, Valia Bichişinului, Valia Lungă, cu Fața şi Dosu.
22. Ridu Valia lui Stan, cu Fața şi Dosu.
23. Ridu Valia lui Stan, cu Fața şi Dosu şi Vârvu Măguri, din care curge Valia lui Stan ce trece prin comună şi să bagă în apa Telcişoru.

Acest hotar ține în sine, după operatul cadastral, una mărime de 2636 jugere 922 st. Arături, 5390 jugere 896 st. Râuri şi grădini, 3677 jugere 335 st. Păscătoare în munți, 28748 jug. 161 st. păduri mari de brad, molid, frasini, paltini, fagi, tei, mesteceni, arini şi alte soiuri mai micuțe de arbori de tot felul, apoi 460 jugere 886 st. loc neroditor, a suprafeții pământului.

Din lontrul acestor păduri comunale se poate trage tot felul de lemn de trebuință şi de foc, dacă se vor regula drumurile, cai la munți şi de se vor curăța apele şi isvoarele munților în care se află peştii cei mai de bun fel, adică păstrăvi, lipeni şi alții mai mulți de soiul cel alb, iar în apa Rebra este mulțime de bicaşi albi, care se transportează din-trânşii la glăjăria din Gudeu. Acum prin pădurile acestui hotar se află una mulțime de lemne de fag căzute, care dacă s-ar arde, prin întreprinzători, s-ar scoate cenuşă (potase), ba şi de a-i pluti, dacă râurile acestea s-ar regula până în munți şi în granița vecinei țări Marmația (Maramureşul s.n.).

Telciu, 26 september 1864
[În lipsa] jude[lui] com., morbos: Iuon Mureşan, membru comunal.

De reținut: Nu sunt trecute în acest document locurile: „Între Izvoare”, „Pe Şesuri”, „Jgheabul lui Zalion” etc. şi nu au fost trecuți „munții de hotar”, cum

le spun telcenii: „Preluca Tâlharului", „Tomnatecul", „Şteigioara", „Prislopul Rebrii", „Obârşia lui Pătru" ş.a. (s.n.).

Sursa: Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Edit. Accent, 2002, p. 176-179.

4. Detalii privind mejduirea hotarului comunei Telciu cu Rebrişoara

După cum se ştie, în 1475 în Diploma lui Matei Corvin se specifica: „...fiecare locuitor al oraşului Rodna şi al Văii sale *să se bucure* de toate drepturile, libertăţile, obiceiurile, milostivirile şi privilegiile de care se bucură oraşul Bistriţa şi cetăţenii ei din vremuri străvechi..."[34] Însă magistratul bistriţean nu a respectat această diplomă, impunând discriminatoriu impozite sporite în acest ţinut cedat, din care făceau parte Parva, Salva..., Năsăud, Feldru, *Telciu*, Mocod, Maieru, Bârgăul...[35] În fiecare localitate conduceau juzii şi juraţii, voievozii şi cnezii locali (cneazul Ioan din Rebra minor era amintit într-un proces cu dumitrenii (saşii) ...)[36] Taxele, impozitele... impuse de magistratul bistriţean au grăbit trecerea la militarizarea zonei năsăudene..., ţinutul fiind cedat Majestăţii Sale Maria Tereza în acest scop. Telciu era o componentă importantă a ţinutului...[37]

O problemă deosebită a zonei grănicereşti era *mejduirea* cu zonele vecine. Graniţa cu Maramureşul, zona, în care se află şi comuna Telciu, s-a stabilit în urma procesului din iulie - august 1815, prin care rebrişorenii îşi protejau jumătate din *Bătrâna*. Erau prezenţi la faţa locului vicecomitele Maramureşului *Pavel Szaplontzai* şi nobilii din Dragomireşti, Ieud, Sălişte, Moisei, Vişeu însoţiţi de oamenii bătrâni din aceste sate. Din partea zonei năsăudene s-au prezentat oamenii bătrâni din Zagra, Rodna, Maieru, Ilva Mare, Sângeorz-Băi, Leşu, Rebrişoara, Rebra, Parva, Năsăud, Mititei, Mocod, *Telciu*, Bichigiu etc.

După numeroase întruniri între participanţi, în ridul *Opânca lui Coteţ* din Munţii Rodnei, după parcurgerea şi reparcurgerea terenului de către cele două comisii, delimitarea mejdelor s-a făcut în toata luna august şi acestea au rămas aceleaşi până în ziua de astăzi[38]. Cu aceste ocazii s-au statornicit şi hotarele (mejdile) între comunele ţinutului năsăudean, cea dintre Rebrişoara şi Telciu

34. Ioan Aurel Pop, *Instituţii medievale româneşti. Adunările cneziale şi nobiliare (boiereşti) în secolele XIV-XVI*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1991, passim; Arhivele Statului Cluj-Napoca, Primăria oraşului Bistriţa (ASCN POB), Documente româneşti, nr. 313- 314.

35. ASCN POB, cf. *Socotelile Bistriţei* (1518- 1522), IV, nr. I7, p. 25- 27.

36. Documentul din 10 sept. 1486 consemnat de Emil Precup, în ASBN, Fondul „Emil Precup", dos. 28, f. 3.

37. I. Sigmirean, A. Onofreiu, *Istoria judeţului Bistriţa-Năsăud în documente şi texte*, Edit. Răsunetul, Bistriţa, 2001, doc. 10, p. 92-93.

38. Fl. Porcius, *Istoricul Districtului năsăudean*, în Arhiva Someşană (AS), nr. 9, 1928, p. 14; Dr. Al. Ciplea, O delimitare de graniţă între Maramureş şi Districtul Năsăudului, în AS, nr. I, 1 924, p. 49-60; Vasile Lechinţan, Cnezi şi juzi din sate bistriţene în litigii din sec. al XVII-lea, p. 119-128, în Revista Bistriţei, VII, 1993.

având delimitarea în zona Măgura, Buscatu, Dealu Negru. În ridul Busatu, nu departe de peştera Izvorul Tăuşoarelor, s-a edificat un schit mănăstiresc ce deserveşte nevoile spirituale ale ambelor comune.[39]

Prof. Ioan Seni,
Colegiul „G. Coşbuc", Năsăud

5. Caracteristici fizico-geografice ale comunei Telciu

Comuna Telciu este o unitate administrativ teritorială a județului Bistrița Năsăud, fiind aşezată în N-V acestuia. Este străbătută de râul Sălăuța (cursul ei mijlociu) şi de afluentul ei principal de pe stânga, Telcişorul. Are o altitudine medie de 379 m şi este traversată în lungime de DN 17C, care leagă localitățile Bistrița-Salva-Vişeu. Linia ferată largă a fost construită în anii 1949-1952, ce leagă localitatea Salva cu Depresiunea Maramureşului. Se află la o distanță de circa 50 km față de municipiul Bistrița, reşedința județului şi la 19 km față de Năsăud, cel mai apropiat oraş.

Hotarul comunei de 240,19 km^2 se înscrie printre cele mai mari comune din județul Bistrița-Năsăud. Este încadrată la nord de comuna Romuli, la N-V de județul Maramureş, localitățile Botiza şi Dragomireşti, la est de comuna Rebrişoara, la sud de comuna Coşbuc, la vest de comuna Zagra, cu satul Suplai, iar la N-V tot de județul Maramureş prin culmea Munților Țibleşului.

Din punct de vedere geologic, localitatea Telciu se află la limita de vest a cristalinului munților Rodnei, despărțindu-i pe aceştia de formațiunile eruptive terțiare ale munților Țibleşului.

Structura teritorial-administrativă a comunei Telciu cuprinde trei localități: Telciu, satele Telcişor şi Fiad, iar după anul 1990 şi satul Bichigiu a trecut de la comuna Coşbuc la comuna Telciu printr-o decizie a Prefecturii Bistrița-Năsăud.

Reşedința comunei este localitatea Telciu, ce se află la circa 6 km de satul Telcişor, la 5 km de vatra satului Fiad şi la 10 km de fața satului Bichigiu (pe artera de circulație). Între Telciu şi satul Fiad, legătura se face pe un drum modernizat şi calea ferată, iar legătura cu Telcişorul se desfăşoară pe drumul forestier ce leagă reşedința de comuna cu punctul numit „La funicular" de pe Valea Telcişorului.

Coordonatele geografice ale centrului de comună sunt următoarele: 47°24' latitudine nordică, 24°53' longitudine estică.

Ținând seama de suprafața mare a comunei Telciu, resursele naturale bogate, reprezentate prin păduri şi păşuni, rețea hidrografică deasă cu însemnate resurse hidroenergetice, forță de muncă şi potențial turistic remarcabil, se pot întrezări frumoase perspective de dezvoltare a comunei, fiind înfrățită cu localitatea Monthey din Elveția, cu care colaborează la modificarea rețelei de apă potabilă. S-au pus în discuție şi unele proiecte pe linie de

39. R. Băeş, I. Seni, *Valea Gersei-ținut legendar*, 2004, manuscris monografic aflat în lucru.

industrializare şi dezvoltarea agro-turismului care sperăm să prindă contur în următorii 5-10 ani.

Resursele solului

Alcătuirea geologică a subsolului comunei Telciu conține unele resurse de substanțe minerale utile, dintre care menționăm: pământurile colorate (lutişoare), pământuri roşii intens, cu o largă întrebuințare în fabricarea vopselelor, argile, gresii şi calcare ca materiale de construcții.

Importante sunt şi rezervele de roci eruptive, în special andezitele din zona Fiadului, Valea Brebului, Valea Calului, Valea Rea, Valea Imbronii, Izvorul Pietrei şi altele.

Apele minerale, importantă bogăție a județului Bistrița-Năsăud, sunt reprezentate printr-o singură sursă, situată la obârşia Văii Fiadului, pe Valea Mesteacănului. Izvorul Mesteacănului are o apă bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, magneziană, carbogazoasă, a cărei mineralizare se ridică la 4860,52 mg/l. Debitul acestui izvor este de 5000 l/24 de ore, iar apa lui este indicată în cura internă în: afecțiuni gastrointestinale, afecțiuni hepatobiliare, insuficiență hepatică, sechele după hepatită, în stările de preciroză, stări alergice, alimentare şi altele.

Relieful

Fizico-geografic comuna Telciu este situată în aria montană „Țibleş-Rodna" şi aria submontană a Piemontului Năsăudului. Aria montană deține 65%, iar cea submontană şi deluroasă, restul de 35% din teritoriu. Lipsa câmpiei este suplinită în mică parte de luncile râurilor Sălăuței şi ale Telcişorului.

Treapta montană cuprinde piscuri înalte ce ajung la 1.839 m în Munții Țibleşului şi aproape 2.000 m în Munții Rodnei, în apropierea Obârşiei Rebrei.

Munții Țibleş fac parte din lanțul vulcanic al Maramureşului, fiind situați în partea de N-V a comunei. Pe teritoriul comunei, Munții Tibleş sunt cuprinşi între vârful Țibleş (1.839 m) în vest şi culoarul Sălăuței în vest, sunt alcătuiți din roci de origine sedimentară şi eruptivă, de vârstă paleogenă şi neogenă. Culmile acestor munți se înşiruie sub forma de mekuri eruptive cu înălțimi cuprinse între 1.065-1.500 m.

Piscul cel mai înalt, care domină vârful Bran, Măgura Neagră şi Țigla din județul Bistrița-Năsăud, îl constituie vârful Țibleşul cu înălțimea de 1.839 m, de aici culmile coboară treptat, pe nesimțite, spre S-E, iar apoi continuă direcția sud, paralel cu râul Sălăuța, aceste culmi, care străjuiesc comuna Telciu spre vest, de la nord spre sud, sunt: Obcina, Scochişilor (957 m), Obcina Serade (913 m), Dealul Bumbului (785 m), Vârful Cireşului (854 m), Dealul Vârtoapelor (747 m), coborând în continuare pe teritoriul comunei Coşbuc, până ce se pierde la Salva în lunca Someşului Mare.

Alcătuirea diferită a rocilor, care-i compun, agenții modelatori externi, nivali şi pariglaciari, au generat alcătuiri masive de grohotişuri la poalele acestor versanți.

Masivul Țibleş este în cea mai mare parte împădurit de codrii compacți de fag şi conifere, deasupra cărora se întind păşuni alpine unde apar insular pâlcuri de jnepeni, ce-i dau un aspect deosebit de pitoresc.

Munții Rodnei, situați în partea de nord-est a comunei Telciu, valea Telcişorului pătrunzând în interiorul lor pe o distanță de aproape 20 km şi care constituie o linie de acces spre această zonă turistică. Înălțimile acestor munți pe teritoriul comunei Telciu se apropie de 2.000 m în jurul Obârşiei Rebrii, iar apoi scad treptat spre sud sub forma unor dealuri, până la 711 m în apropierea comunei Telciu.

Înălțimile cele mai mari ale munților Rodnei le întâlnim în partea de nord-est a comunei, unde relieful se prezintă ca un horsit datorită structurii sale cristaline, dar puternic fragmentat, delimitând mai multe culmi, după cum urmează: culmea Obârşia Rebrei (2.056 m), în care comuna Telciu deține 85 ha, Bătrâna (1.710 m), Tomnatec (1.384 m), Muncelul (1.607 m), Cocozişului (1.372 m), după care pe dreapta Telcişorului se desfăşoară Obcina Telcişorului (cu 1.175 m), Vârful Chicerii (1.056 m), Dealul Staniştei (710 m).

Pe stânga Telcişorului se desfăşoară Obcina Rebrişoarei, Oiciorul Frasinului ce culminează cu Vârful Văratec cu 1.062 m, Dealul Megiani (994 m), Piciorul Vadului care atinge 1.194 m în Vârful Măgurii.

Unii cercetători cred că suprafețele de eroziune sunt mai curând suprafețe de eroziune deşertică (pediplene) decât suprafețe de peneplene. Ioan Sârcu consideră că-i potrivit să le spună acestora simple suprafețe de eroziune sau de denudare.

Primele sugestii despre existența suprafețelor de eroziune în Munții Rodnei vin de la Emmanuele de Martone (1924) şi geograful român Tiberiu Morariu (1937) născut la Salva, ne înfățişează un tablou mai amplu: ei consideră că în Munții Rodnei apar 6 suprafețe de eroziune, cea mai înaltă Nedeia fiind situată la 1.800-2.000 m şi care pe teritoriul comunei Telciu cuprinde o suprafață foarte mică, pe Muntele Bătrâna la 1.600-1.750 m, platforma periferică la 1.400-1.600 m. Urmează nivelele inferioare de 750-900 m şi de 680-700 m, iar între acestea şi nivelele superioare s-ar afla o suprafață intermediară ca o prispă situată la 1.100-1.300 m, reprezentată prin vârfuri de munte ca Vârful Cocoziaşului (1.372 m), Fruntea Pietrii (1.245 m) etc.

Suprafața Muntelui Bătrâna, ce aparține din vechime Telciului, este echivalentă suprafeței Cerbu din Munții Maramureşului şi din vestul Carpaților Orientali. Aici, în Rodna, ea retează atât formațiunile cristaline, cât şi pe cele eocen-oligocene şi chatian-burdigaliene (gresia de Borşa) din Bătrâna Staniga (Stănigi, cum îi spun telcenii s.n.).

Rotunda, o altă suprafață, este cea care se menține într-o poziție periferică față de precedentele la altitudinea medie de 1.200-1.300 m. Ea ar corespunde cu suprafața intermediară a lui Tiberiu Morariu cu cea pliocenă a lui R. Mayer şi cu suprafața Mestecăniş a lui I. Sârcu (1961). Este o suprafață dezvoltată mai ales în afara Rodnei, în Munții Bârgău, în Depresiunea Maramureş. Problema originii a agraziunii marine s-a pus cu tărie şi poate fi considerată o realitate în cazul suprafeței fosile din zona Munților Bătrâna. Caracterul abraziv al acestei suprafețe se deduce din raportul dintre cristalin şi cuvertura lui sedimentară. Alte indicii în această privință nu sunt. Nu poate fi

identificată, spre exemplu, vechea linie de țărm sau fosta faleză, pentru faptul că eroziunea a îndepărtat mult din sedimentul de pe cristalin şi nu putem şti unde se oprea aceasta, acolo unde el lipseşte.

Peticul de eocen din Muntele Oprişasca ce aparține Telciului este exemplu, de asemenea şi basculările care au afectat masa cristalină a Rodnei după sedimentarea eocen-oligocenului, aşa cum o dovedesc încălcările cristalinului din Muntele Oprişasca şi din Cearcănul peste eocen în Oprişasca şi eocen-oligocen.

În fine, denudația n-a îndepărtat numai o parte din sedimentarul care acoperea vechea suprafață de eroziune, ci a sculptat aceasta (partea dezgolită a ei), imprimându-i un caracter nou. Pe glob, abraziunea marină veche nu se poate observa decât la unele terase marine cuaternare.

Relieful periglaciar este reprezentat prin câmpuri de blocuri, valuri de blocuri, torente de blocuri, coame de blocuri, talazuri şi grohotişuri, terasele înierbate, muşuroaie în ierbate, nişe nivale, culoare de avalanşe, etc.

Calcarele au o slabă răspândire în Munții Rodnei, totuşi se întâlnesc atât calcare cristaline cât şi sedimentare. Prima constatare în ce priveşte relieful creat pe calcar este că orice privire a orizonturilor de calcar este întovărăşită de apariția unor abrupturi verticale cât ține grosimea stratului.

Cea mai remarcabilă dintre peşteri este peştera Tăuşoare din hotarul comunei Rebrişoara, aproape de hotarul comunei Telciu, sculptată în calcare bituminoase, eocene, descoperită de învățătorul Leon Bârte în 1955, apoi studiată de Iosif Viehmann (1962) şi mulți alți speologi.

Apa de ploaie, care cade în prezent în Munții Rodnei este unul dintre factorii climaterici de eroziune cu cele mai remarcabile efecte de relief. Rezultatul vizibil sunt canalele torențiale din Muntele Oprişasca. În special atrag atenția canalele torențiale de pe povârnişurile înalte. Aici ele sunt adesea foarte numeroase, aşa este cazul cu versantul vestic al Obârşiei Rebrei. Aceste canale se caracterizează prin traseul lor rectiliniu, apoi prin adâncimea lor redusă (sub un metru) ca şi profilul lor.

Acțiunea vântului este mai puternică pe culmile înalte decât pe cele joase. Ea se exercită mai ales asupra solului stâncilor proeminente a pantelor expuse dominației lui.

Vântul acționează adesea în mod indirect asupra reliefului, adesea furtuni violente răstoarnă păduri întregi. Rădăcinile arborilor doborâți, scoase din pământ răvăşesc terenul ca nişte excavatoare producând multe gropi. După acestea, opera este dusă mai departe de torenți. Cu timpul, neregularitățile sunt parțial nivelate şi o mare parte din material este deplasat pe panta de jos.

Mai vizibile chiar şi întâlnite la tot pasul sunt efectele vântului în covorul vegetal, vegetația în pernițe, cu suprafețe sferice, arbori cu ramuri drapel, arbori cu tulpina îndoită în sensul plantelor se întâlnesc peste tot. Sigur, dacă omul nu ar fi intervenit tăind arbori schilodiți pentru foc, tabloul actual ar fi fost mult mai interesant.

Pentru sistarea evoluției acestor procese de distrugere a versanților, se impune a se lua măsuri de consolidare a talazurilor, ogaşelor, ravenelor, prin zidiri cu piatră, iar malurile să fie consolidate prin plantări cu salcâmi şi cătină albă. De asemenea, exploatarea pădurilor să fie făcută sistematizat şi cu

mijloace moderne (funicular), care să transporte copacii tăiați până la rampa de încărcare.

Versanții râului Sălăuța sunt foarte afectați de alunecări de teren active şi fixe. Alunecările de teren sunt de mai mare amploare şi mai numeroase pe versantul stâng, aparținând Munților Rodnei. Aceste alunecări sunt în trepte, de pe jumătatea superioară a versanților până în partea inferioară distrugând terenurile arabile, fânețe, până în lunca râurilor.

În raza satului Telcişor, versantul drept este foarte abrupt cu păduri defrişate până la culme, pentru mărirea suprafeței cu păşuni şi arabil. În amonte de satul Tecişor alunecările de teren se manifestă pe mari suprafețe, pe valea stejarului, Valea Poienii, unde alunecarea activă a distrus casele unor locuitori.

La fel este situația pe Valea Prisăcelei, care a coborât cu pădurea până la vale, în urma ploilor din 1970. Pe Valea Seacă alunecările de teren s-au pornit în urma defrişării pădurii de aici pe mai multe suprafețe. Pe distanțe mari de-a lungul râului Sălăuței, alunecările de teren au fost fixate prin zidărie puternică de către personalul CFR, odată cu executarea liniei ferate Salva-Vişeu în 1949-1952.

Din cele arătate se vede că cel mai afectat de eroziuni este versantul stâng al râului Sălăuței datorită structurii geologice mai slabe a Munților Rodnei şi dealurilor din acest sector.

Pentru oprirea eroziunii se impune a se lua măsuri cât mai urgente de fixare a vegetației, păşunatul sistematizat, reînsămânțarea păşunilor şi executarea de plantații în special a celor cu expoziție sudică şi vestică. Reîmpădurirea trebuie receptată ca o necesitate, nu ca un orgoliu a organelor silvice, brigadierilor şi pădurilor.

Clima

Comuna Teciu se încadrează în sectorul cu climă continental moderată cu uşoare influențe vestice. Relieful muntos înalt condiționează schimburi importante ale valorilor tuturor elementelor climei (temperatură, precipitații, presiunea atmosferică, etc.), care cresc sau scad cu altitudinea, pe distanțe foarte mici. Pe de altă parte, fragmentarea reliefului determină o serie întreagă de nuanțe climatice şi topoclimatice, legate de văi, versanți, creste şi depresiuni. Cu toate că este aşezată în partea nordică a țării, lanțurile muntoase ce o înconjoară, o adăpostesc față de influențele negative ale „Crivățului". Mai mult, se fac simțite masele de aer dinspre vest şi nord-vest, care de obicei sunt umede şi relativ calde primăvara şi toamna.

Radiația solară constituie sursa primară de energie de care depinde dezvoltarea proceselor geografice şi biologice. Radiația solară directă înscrie valori de cca. 65 kcal/cm^2 şi este puternic influențată de prezența şi regimul norilor şi a ceței. Suma totală a radiației solare se precizează ca variind între 35-132 kcal/cm^2/an.

Regimul temperaturii. Pentru a putea caracteriza din punct de vedere climatic teritoriul comunei, s-au folosit datele înregistrate la stația meteorologică Bistrița. Atlasul climatologic al României cât şi cele ale pluviometric Telciu. De asemenea, am folosit date meteorologice înregistrate la Şcoala generală din

comuna vecină, Coşbuc, situată la 7 km de comuna Telciu, având aproximativ aceleaşi caracteristici geografice şi climatice ale comunei Telciu.

Temperatura medie anuală pe teritoriul comunei Telciu, variază între aproximativ 2 ℃ la altitudini de cca. 1.700-1.800 m în zona Munților Rodnei, crescând la 8 ℃ în centru comunei Telciu, la altitudinea de 379 m.

După cum se observă în tabelul anexat, temperatura medie anuală în cazul comunei Coşbuc este cuprinsă între 8,1 ℃ şi 10,6 ℃. Aceste valori considerăm că sunt cele mai apropiate de valorile pe care le întâlnim şi pe teritoriul comunei Telciu, la altitudinile cele mai joase, respectiv în centrul comunei, lungul văilor Sălăuța şi Telcişor.

Valorile medii lunare şi anule nu sunt constante, înregistrându-se mari diferențe de la o lună la alta, de la un an la altul în raport de evoluția ploilor.

În timpul iernii mediile lunare se mențin sub 0 ℃, cea mai coborâtă medie înregistrându-se în luna ianuarie. Limitele de oscilații sunt cuprinse între temperatura maximă observată de –38 ℃, înregistrată în comuna Coşbuc la 10 august 1961, iar minima de –26 ℃, înregistrată la data de 18 ianuarie 1963, în timp ce în județul Bistrița-Năsăud, temperatura minimă a fost înregistrată la Bistrița, la 16 august 1962 (–37,6 ℃), iar minima la Teaca în 1954 (–33 ℃). Temperatura scăzută în lunile de iarnă se datorează frecventelor inversiuni ale aerului, datorită situației depresionare a comunei.

În zona joasă se produc stratificări şi acumulări ale aerului rece, ce are ca rezultat producerea de înghețuri, primăvara târziu, devreme, fenomen cu repercusiuni asupra recoltelor livezilor (mai 1977 şi septembrie 1977).

Din tabelul anexat mai rezultă că temperaturile medii cele mai ridicate se înregistrează în lunile iulie şi august, ceea ce dovedeşte că optimul termic este favorabil culturilor de câmp, luni în care se produc, se cosesc fânețele.

În majoritatea anilor supuşi observațiilor, mediile acestor luni variază în jurul a 20 ℃, rar depăşind această valoare. În anii 1976-1980, valorile medii ale lunilor iulie şi august au fost mai scăzute, deci verile au fost mai reci cu urmări nefavorabile pentru agricultură. Brumele târzii apar în ultimele decade ale lunii septembrie, de regulă, după 15 septembrie şi devin frecvente în a doua jumătate a lunii octombrie.

Anii cei mai călduroşi pentru perioada studiată au fost 1972 şi 1978, când temperaturile medii anuale au fost de 10 ℃ şi respectiv 10,6 ℃, iar dintr-un număr de 5 ani abia ajung la media de 8 ℃. Media multi-anuală a temperaturii aerului pe perioada anilor 1979 este de 8,8 ℃.

Temperaturile cele mai ridicate, care depăşesc 30 ℃ sunt înregistrate în lunile de vară (iulie, august), însă acestea sunt de scurtă durată, rar depăşind 10 zile. Variațiile de temperatură sunt destul de frecvente în cadrul lunilor, astfel în 1968 temperatura maximă a lunii august a fost de 31 ℃ în ziua de 10, iar minima de 6 ℃ la data de 18 a lunii.

Numărul zilelor de vară este de circa 20-30 în zona înaltă şi 40-70 în zonele mai joase, în schimb, a celor de iarnă este de 90-130, indiciu al existenței unor condiții favorabile practicării sporturilor de iarnă.

Lunile cele mai reci sunt decembrie şi ianuarie cu temperaturile cuprinse între –17 ℃ şi –26 ℃. Şi în lunile de iarnă se constată variații mari de

temperatură, de exemplu în luna ianuarie 1974 minima termică de –22 ℃ s-a înregistrat în ziua de 7, iar maxima de 8 ℃ în ziua de 18.

În general, temperaturile cele mai scăzute rar depăşesc 20 ℃ şi acestea în lunile decembrie şi ianuarie. Datele cu privire la înghețurile cele mai timpurii şi târzii au o importanță deosebită, deoarece efectele lor duce la compromiterea recoltelor de grâu.

Data medie de apariție a primului îngheț este în jurul zilei de 4 octombrie, iar cea a ultimului îngheț de 29 aprilie.

În cazuri extreme înghețul poate să apară la 15 septembrie cel mai timpuriu, la 3 iunie cel mai târziu. Ținând seama de datele existente, putem spune că durata înghețului este de circa 100-110 zile. Expunerea regiunii spre circulația umedă determină creşterea numărului de zile acoperite de nori, a cantității de precipitații şi implicit a umezelii aerului.

Umiditatea relativă a aerului este un indicator important pentru caracterizarea climatului unei regiuni. În luna ianuarie media este cuprinsă între 76-88%, în luna aprilie este de 70%. În iulie este cuprinsă între 72-82%, iar în octombrie este de 80%. Maxima principală are loc în luna ianuarie, iar maxima secundară în mai-iunie. Minimele sunt în martie, aprilie şi august ale anului.

Frecvența mare a maselor de aer şi a fronturilor care se deplasează dinspre Oceanul Atlantic, au un rol deosebit de însemnat în dezvoltarea şi distribuția norilor, determinând o nebulozitate medie anuală de 6-7 zecimi. Rolul nebulozității este foarte important, deoarece gradul de acoperire cu nori duce, pe de o parte, la diminuarea radiației solare, iar pe de altă parte face ca pierderile de căldură a solului să fie mai reduse.

Numărul mediu al zilelor cu cer senin creşte de la E-V între 75-105. frecvența zilelor cu cer noros este maximă în intervalul aprilie-iunie şi scade în intervalul august-octombrie, când predomină timpul senin. Precipitațiile atmosferice au o repartizare neuniformă în funcție de altitudine şi expoziția versanților.

Dispunerea Munților Țibleşului şi a Rodnei, față de circulația vestică, determină căderea unor precipitații mai ridicate comparativ cu celelalte zone ale țării. Datorită altitudinii precipitațiile sunt mai bogate depăşind 800 mm anual pe vârfurile cele mai înalte din Oprişasca, Tomnatec, Bătrâna, Muncel, Vf. Rebrei, Valea Seacă.

Valoarea medie anuală din anii 1869-1915 şi 1921-1955 în comuna Telciu a fost de 848 mm. Menționăm că în localitatea Telciu funcționează un post pluviometric dotat numai cu aparatură pentru măsurarea cantităților de precipitații. Acest punct pluviometric este aşezat la altitudinea de 420 m. Din observațiile făcute rezultă că în sezonul cald cad peste 70% din precipitațiile anuale. Luna cu cele mai mari valori înregistrate este iunie (cu peste 100 mm), după care se instaurează o scădere treptată până la începutul toamnei. În anul 1970 precipitațiile în comuna Telciu au fost de 1380 mm.

În sezonul rece (octombrie-martie) în care predomină regimul anticiclonic, cantitatea precipitațiilor scade sub 500 mm, luna cu valori cele mai scăzute fiind ianuarie (40-50 mm).

Precipitațiile sub formă de zăpadă cad în perioada rece a anului, prima zi (medie) cu stratul de zăpadă fiind semnalată decada întâi a lunii noiembrie în zona înaltă şi în a doua decadă în zonele cu altitudini de sub 800 m.

Redăm mai jos primele zăpezi căzute în localitate pe o perioadă de 10 ani (1961-1970):

Tabel cu datele căderii zăpezilor

An	Luna	Data
1961	noiembrie	19
1962	noiembrie	17
1963	noiembrie	22
1964	noiembrie	17
1965	noiembrie	17
1966	noiembrie	14
1967	noiembrie	21
1968	noiembrie	13
1969	noiembrie	28
1970	noiembrie	8

Datele de mai sus surprind **doar primele zăpezi**, dar aceasta nu înseamnă că solul rămâne acoperit până la primăvară. De cele mai multe ori primele zăpezi se topesc repede, urmând apoi zile însorite şi călduroase. Zăpada formează un covor alb la suprafața solului din cea de-a doua jumătate a lunii decembrie, care începe să se topească pe la jumătatea lunii februarie.

Numărul mediu al zilelor de ninsoare creşte de la V-E (40-70 zile). Grosimea anuală, media stratului de zăpadă depăşeşte 90 cm în zonele înalte şi peste 30 cm în zonele joase. Numărul mediu anual de zile cu precipitații este de 120-130 în zonele joase şi peste 150 în zonele înalte ale Munților Țibleşului şi Rodnei.

Vântul. În tot timpul anului, hotarul comunei Telciu este expus circulației predominante, zonala vestică, cu frecvența maximă a vântului din N-V. Valorile medii ale vitezelor oscilează între 3,5 şi 4,3 m/s, cele maxime ridicându-se la peste 35 m/s cu schimbări evidente ale direcției, de la vară la iarnă şi cu intensificări mai mari pe culmile orientate E-V. În anotimpul cald sunt frecvente brizele de munte şi vale, care bat dimineața spre înălțimi şi seara spre regiunile joase.

Din informațiile meteorologice şi informațiile de la ciobani, se poate deduce, în general, că vânturile din E prevestesc timp frumos, cele din N şi N-E vreme friguroasă, iar cele din V şi N-V ploaie, lucru pe care-l ştiu azi foarte mulți telceni, din moşi-strămoşi.

Condițiile climatice au o deosebită influență asupra peisajului geografic determinând formarea unor unități naturale bine conturate. Cunoscând raportul acestora cu regimul hidrologic, condițiile de sol, vegetație, faună şi activitatea umană, se pot trage o serie de concluzii cu caracter general şi se impune luarea unor măsuri cu caracter practic pentru activitățile din gospodăriile particulare ale țăranilor ce trudesc cu multă râvnă pământul, exploatându-i toată bogăția.

Ridicarea eventualelor construcții industriale, este necesar studiul indicatorilor climatici, aplicat cerințelor construcțiilor. Ținând cont de frecventa dominantă a vânturilor din N-V şi V, de condițiile de relief, precum şi de posibilitățile de extindere a localității Telciu, amplasarea oricăror construcții cu caracter industrial, ar putea constituii un pericol de poluare a atmosferei, ar fi indicat sectorul nord-estic sau sudic al localității (menționez faptul că secția de împletituri foloseşte ca şi carburant pentru fierberea apei şi a răchiților, cauciucuri, fiind extrem de poluante).

Hidrografia

Comuna Telciu aparține bazinului hidrografic al râului Sălăuța. Bazinul superior al Sălăuței cuprinde regiunea montană cu altitudini ridicate ca: vârful Bătrâna (1.710 m), Țibleş (1.839 m), coborând apoi încă în amonte de confluența Sălăuței cu Telcişorul la 500-700 m. Relieful bazinului este unul din principalii factori, care contribuie în mod nemijlocit la geneza şi desfăşurarea fenomenelor hidrologice. Influențele lui sunt directe prin gradul de fragmentare, energia reliefului, masivitate, pante şi directe prin crearea zonalității verticale a umidității.

Analizând harta unităților de relief din bazinul Sălăuței, observăm individualizarea mai multor zone, una înaltă muntoasă, iar a doua de dealuri montane şi depresiuni.

Apele freatice sunt cantonate în rocile poroase permeabile, au un regim permanent, iar volumul este dependent de variația umidității exterioare. Frecvent s-au dezvoltat sedimentele fluviale (şesuri aluvionare, lungi, terase, conuri de dejecție, grohotişuri), care prin caracterul lor granular neîncetat oferă condiții optime de acumulare şi circulație.

Zona montană dispune de posibilități mai reduse de cantonare a apelor freatice, totuşi ele apar în scoarța de alterare a rocilor cristaline, eruptive şi chiar cele sedimentare mai vechi (calcare, dolmite, gresii, marne etc.).

Rocile cristaline din Masivul Rodnei dețin doar acumulări izolate de grohotişuri, conuri de dejecție, depozite deluviale, circulând prin fisuri pe fețele de stratificare sau pe liniile de falie. Rocile eruptive din Țibleş permit acumularea şi circularea apelor subterane la nivelul zonei de alterare (zona în care acționează apa cu CO_2, acizi humici, oxigen etc.) a cărei grosime nu depăşeşte 10-15 m, vizibil în deschiderile de cariere şi de-a lungul liniilor de falie.

Apele freatice din formațiunile eruptive au o mineralizare complexă, iar conținutul în săruri dizolvate variază între 200-1.500 mg/l, deseori însoțite de emanații de CO_2, dovada legăturii cu aureola mofetică Țibleş-Bârgău-Călimani.

Legat de formațiunile eruptive din subsol, izvoarele minerale apar pe versantul N-E al Munților Țibleş, la izvoarele Fiadului, din aluviunile pârâului Mesteacăn. Dintre ele cel mai important este izvorul Mesteacăn.

Pânza de apă freatică din luncile râurilor este înmagazinată în depozitele aluvionare, la adâncime de 1-3 m adâncime. Datorită adâncimii mici, apele subterane sunt captate cu uşurință prin puțuri constituind până nu demult sursa principală de alimentare cu apă a locuitorilor comunei.

Apele de suprafață. Sălăuța, unul din principalii afluenți din dreapta Someşului Mic, izvorăşte din partea sudică a pasului Şetref (917 m) şi este cunoscută sub numele de Valea Lazului până la confluența cu Valea Frumuşică şi râul Strâmba. Obârşia Sălăuța este formată din două ramuri, care după ce se unesc iau direcția S-E până la confluența cu Valea Strâmbă şi Frumuşică pe o distanță de 5 km. De aici îşi croieşte drum printre munți şi coline stâncoase spre sud. Lungimea totală este de 38,9 km, se varsă în Someşul Mare după ce străbate localitățile Romului, Telciu, Coşbuc şi Salva şi are bazinul de recepție în suprafață de 408 km^2.

Afluenții cei mai numeroşi ai comunei şi mai bogați în debit ai Sălăuței se află pe teritoriul comunei Telciu: Valea Fiadului, Fiezelul, Valea Rea, Valea Telcişorul, Valea Babii, Valea Bichigiului).

Telcişorul este cel mai important afluent de pe stânga râului Sălăuța, care adună apele a peste 15 pâraie: Valea Pietrii, Dosul Bătrân, Valea Seacă, pârâul Orbului, Valea Buscatului, Valea Poienii, Valea Luştii, Valea lui Grigore, Ceița etc., începând de la izvoare până la vărsarea lui în apropiere de centrul comunei Telciu, pe o distanță de 15 km. Obârşia Telcişorului se găseşte pe versanții sudici ai Obcinilor Rebrii şi Frumuşeaua, Culmea Tomnaticului, Fundul Văii Seci, Valea Seacă, Izvorul Poetrei şi platoul Şesuri.

La locul numit „La funicular” (554 m) confluează pâraiele Dosu Bătrân (cu afluentul sau Izvorul Pietrei), Valea Seacă, Izvorul Fântâniile Reci.

Pe partea dreaptă, Sălăuța primeşte pe teritoriul comunei Telciu ca afluenți mai importanți Fiadul, care culege apele pe versantul N-E al Munților Țibleşului şi confluează în dreptul satului cu acelaşi nume (unde până prin 1953-1955 exista o fabrică de cherestea), iar mai la sud, în dreptul cătunului Transbordare (unde până în anul 1972 exista un depozit de lemne, care a fost mutat ulterior în comuna Coşbuc). Sălăuța primeşte apoi apele pârâului Fizelul, care adună apele de versantul S-E al Munții Țibleşului.

La sud de comuna Telciu, singurul afluent mai important îl primeşte Sălăuța este Bichigiul, iar la nord pe teritoriul comunei Romuli primeşte pe partea stângă pe Frumuşeaua şi Valea Strâmbă.

Densitatea medie a rețelei hidrografice Sălăuța este cuprinsă între 0,7 şi 0,9 km/km^2, inferioară densității pe județ, care ajunge la 1,2 km/km^2. Această valoare are în vedere numai râurile permanente, mai puțin importante sau intermitente, reflectând astfel, în totalitatea ei fragmentarea reliefului şi densitatea rețelei hidrografice temporare. Analizând harta rețelei densității hidrografice se observă că în regiunile montane există o rețea hidrografică mult mai densă decât în regiunile deluroase.

În regiunile înalte din cadrul bazinul Sălăuța datorită umidității bogate şi fragmentării reliefului, densitatea rețelei hidrografice prezintă aspecte diferite, spre exemplu, în Munții Rodnei densitatea atinge valori cuprinse între 0,3-0,6 km-km^2. Aceasta se datorează suprafețelor întinse de grohotişuri, care înconjoară piscurile şi în care rețeaua superficială este slab organizată, perioadei îndelungate de îngheț (5-6 luni din an), prezenței circurilor unde există o rețea hidrografică bine dezvoltată, precum şi prezenței suprafețelor de netezire. În schimb, în zonele de trecere de la zona subalpină spre zona acoperită cu păduri, densitatea rețelei hidrografice creşte rapid de la 0,7-0,9

km/km^2. Aceasta se datorează organizării unei rețele hidrografice bogate, alimentate din grohotişuri, care au o mare capacitate de înmagazinare şi cedare a apei.

Pe versanții mai joşi ai Munților Rodnei care intră în cuprinsul bazinului Sălăuța, (sub 1000 m), densitatea scade sub 0,6 km/km^2, fapt ce reflectă o reducere a precipitațiilor între 750 şi 800 mm anual, o alimentare sub forma mai moderată şi o energie mai scăzută a reliefului.

Pe culmile înalte ale Munților Țibleşului, unde predomina cristalinul şi eruptivul, deşi precipitațiile sunt abundente, rețeaua hidrografică este mai puțin densă (0,6 km/km^2) datorită văilor mai puține, dar adânci.

Zonele depresionare din cadrul bazinului Sălăuța constituie în majoritatea lor, piețe de adunare a apelor, în consecință ele prezintă densități mai ridicate (aprox. 0,8 km/km^2).

Evapo-transpirația este un proces condiționat de factori fizico-geografici dintre care umiditatea solului, temperatura, vegetația şi gradul de saturare a atmosferei cu vapori de apă au o influență deosebită. Evapo-transpirația s-a stabilit ca diferența dintre precipitații şi scurgerea medie, obținându-se pentru teritoriul studiat o valoare de 500-600 mm.

Din curbele de corelație cu altitudinea reiese că la înălțimi mari (800-1.600 m) pe pantele estice, evapo-transpirația este în general mai ridicată decât pe pantele vestice, cu cca. 10-30 mm.

Râurile din bazinul Sălăuței sunt alimentate de pe urma topirii zăpezilor şi din ploi precum şi din apele subterane. Topirea zăpezilor determină apariția perioadei apelor mari de primăvară, fază deosebit de impozantă pentru regimul tuturor râurilor că adesea sunt asociate şi cu viiturile provenite din ploi caracteristice mai ales în luna aprilie.

Alimentarea subterană are un rol primordial în timpul lipsei scurgerii superficiale, întrucât fără de existența ei râurile ar seca în perioada apelor mici de iarnă şi de vară-toamnă. Cele mai mari ape subterane sunt în zona Şesuri-Valea Seacă, Pârâul Orbului şi Între Rebre.

Sursele de alimentare superficială apărute la 50-70% din scurgerea totală în cadrul bazinului Sălăuța au proporții diferite. La altitudini de peste 1000 m, cca. 50% din precipitațiile anuale revin zăpezilor şi este normal ca şi scurgerea să fie alimentată în aceeaşi măsură. Dar odată cu scăderea altitudinilor, pe lângă scăderea precipitațiilor se produc şi pierderi prin evapo-transpirație.

Alimentarea subterană în cuprinsul bazinului participă la scurgerea medie anuală cu 35-45%, proporția mai redusă revenind în zona de deal, când în micile depresiuni intramontane, la contactul dintre sedimentar şi eruptiv, în sectoarele de grohotişuri adânci cu mari capacități de acumulare.

Debitul mediu al Sălăuței după ce a străbătut teritoriul comunei Telciu este evaluat la circa 6,3 m^3/s. Iarna variația teritorială a scurgerii este în bună măsură influențată de regimul termic. În această perioadă râurile sunt alimentate aproape exclusiv de ape subterane, deoarece precipitațiile sub formă de zăpadă se acumulează în cea mai mare parte asigurând râurilor la începutul perioadei calde a anului, ceea ce face ca valorile scurgerii de iarnă să fie aproximativ de 20% din scurgerea totală.

Primăvara scurgerea sezonieră prezintă valorile cele mai ridicate din timpul anului (în jur de 50-55%) din scurgerea totală a anului. Procentajul ridicat se datorează topirii zăpezii acumulate în timpul iernii din zona montană, ploilor relativ abundente din acest sezon, a coeficientului mediu sezonier, al scurgerii ridicate, datorită înghețului parțial al solului, care stânjeneşte infiltrația, iar evapo-transpirația este redusă.

Vara scurgerea sezonieră reprezintă mai puțin de jumătate din valoarea celei de primăvară, datorită particularităților specifice de alimentare. Deşi ploile de vară sunt abundente datorită evapo-transpirației puternice, apele subterane rămân principala sursă de alimentare. Majoritatea ploilor au un caracter torențial, putând produce viituri de scurtă durată, ori inundații catastrofale aşa cum au fost în 1970 şi în 1975.

Toamna scăderea cantității de precipitații şi epuizarea rezervei de apă subterană, precum şi evapo-transpirația destul de ridicată de la finele verii sunt cauzele, care determină scurgerea cea mai scăzută de 8-18% din totalul scurgerii anuale.

Analiza provenienței celor mai mari debite maxime anuale şi lunare observate în regiune, a permis să se constate că ploile au rolul principal, singure sau însoțite de topirea zăpezii, al căror aport este foarte diferit.

Ape foarte mari de primăvară s-au consemnat în anii 1888, aprilie 1913, februarie 1958, aprilie 1962 şi mai 1970. Viitura din mai 1970, cea mai mare din acest secol, a fost provocată de ploile generalizate care au saturat solul, astfel că la acea precipitație excesivă s-a dezlănțuit viitura catastrofală din 12-13 mai în întreg bazinul Sălăuța, ravagii făcând pâraiele din văile despădurite, cu pajişti reduse, dar cu multe alunecări de teren superficiale. Bararea albiilor, mai ales la strâmturi, au făcut ca apa acumulată să distrugă digurile formate, uneori succesiv; rostogolind aluviuni de mari dimensiuni, copaci dezrădăcinați peste mari suprafețe din luncile învecinate, odată, cu acestea fiind distruse căile de comunicație şi mai ales multe gospodării.

Iarna, când pe lângă scăderea aportului apelor subterane mai intervine şi înghețul, care instaurează rapid scurgerea, se reduce substanțial, mai ales în sectoarele formate din dealurile amintite, din care cauză iernatul animalelor în aceste părți devine uneori dificil.

Data medie a formării podului de gheață pe râurile din bazinul Sălăuței este 1 ianuarie. În bazinul Someşului Mare durata maximă a podului de gheață este de sub 100 de zile, cu excepția a două puncte: posturile Rebrişoara (111 zile) şi Salva (106 zile), unde aceste valori au fost semnalate în iarna 1953-1954, când anotimpul rece a fost preponderent. Din datele podului hidrometric Salva rezultă că durata medie a podului de gheață Sălăuța este de 50 de zile, durata medie a fenomenelor de îngheț de 70 de zile, data medie a dispariției podului de gheață 20 februarie, iar data medie a dispariției înghețului variază între 21 februarie şi 17 martie.

Potențialul energetic al apelor curgătoare din cadrul comunei Telciu este foarte puțin valorificat, rezumându-se doar la 6 mori de capacitate mică. În perioada 1920-1940 erau în schimb 15 mori în comuna Telciu.

6. Bichigiu: repere geografice

Datorită situației sale geografice satul BICHIGIU a fost o localitate mai puțin cercetată anterior de către specialişti, cercetările întreprinse având doar un caracter evaziv, sporadic şi enunțiativ, ceea ce încă nu a permis o suficientă cunoaştere de către publicul larg şi mai cu seamă o aprofundare a valorilor sale, despre care se poate afirma cu suficientă obiectivitate că nu sunt nici puține şi nici lipsite de importanță.

Ca toți începătorii în ale scrisului aş fi dorit să prind aici tot ceea ce simt pentru acest sat, însă am o dublă motivație, care mă reține de la acest lucru: fie cuvintele par sarbede în fața măreției lui, fie ele (cuvintele) nu pot decât să scape simțirea (mesajul se dă şi se ascunde în acelaşi timp). Prin urmare, singurul lucru pertinent, pe care l-aş putea face în acest sens, ar fi să tac şi să simt, dar până la urmă nu ajunge doar asta ... „Scripta manent".

Mă simt obligat să aduc unele precizări în legătură cu ceea ce-şi propune acest material, care nicidecum nu vrea să aducă puncte de vedere definitive asupra problemelor pe care le va cuprinde, el nefiind altceva decât deschiderea prin care se aşteaptă să intre eventualele analize viitoare. Primele capitole vor fi elaborate într-o manieră ştiințifică, încercând să surprindă cadrul geografic şi social al locului, pentru ca partea finală să fie orientată cu precădere spre elementele mitologico-folcloristice dedicate riturilor de trecere, spiritualității oamenilor, înțelepciunii lor închegate adânc sub acest tumult de viață arhaică.

Descriere fizico-geografică

Aşezările în marea lor majoritate, fiind influențate de factori etnici, geografici, sociali şi istorici, necesită o analiză îmbinată şi complementară din aceste perspective, fapt constatat de majoritatea etnologilor şi geografilor.

O încercare uniliniară a studiului monografic este aşadar de la bun început nesatisfăcătoare. Am socotit necesară, prin urmare, o introducere fizico-geografică, pentru a ne familiariza cu acel CADRU COSMIC, prin intermediul căruia s-a păstrat până în zilele noastre, surprinzător de fidel o structură social-economică bazată pe îndeletniciri, credințe, obiceiuri şi tradiții arhaice.

Hotarul satului Bichigiu ocupă o poziție de frontieră în cadrul județului Bistrița-Năsăud, la extremitatea lui nord-vestică, pe versantul sud-estic al masivului ȚIBLEŞ. Conform străvechilor hotărâri pe bază de folosință seculară, teritoriul Bichigiului are o suprafață de mai multe mii de hectare (aproximativ 5.200 ha) şi se învecinează cu alte cinci sate foste grănicereşti (Aluniş, Coşbuc, Runcu-Salvei, Suplai, Telciu). Hotarul satului se află la o altitudine de 450-600 m, între cota cea mai coborâtă, unde râul Bichigiu se varsă în Sălăuța şi cota de 1.400 m la poalele muntelui Țibleş, numit de localnici „Măguri".

Față de alte sate din vecinătate străbătute de şosele naționale, Bichigiul este o localitate mai izolată, fapt ce i-a permis o conservare în condiții favorabile a obiceiurilor tradiționale (fapt remarcat şi de oaspeții elvețieni care

ne-au vizitat în 1991 şi 2001), reflectată în practicarea multor datini sau credințe străvechi şi în perpetuarea unor tehnici agricole, meşteşugăreşti sau arhitecturale, specifice acestei zone.

Cursurile principale de apă sunt: Bichigiul, care izvorăşte de la baza masivului Țibleş (muntele Plaiului), pe Izvor, şi afluentul său Bichigelul, care se varsă câțiva kilometri mai jos, în râul Sălăuța.

Din punct de vedere climatologic Bichigiu ca şi întreaga regiune a Năsăudului, de altfel, se încadrează în zona de climă continental-moderată, cu precipitații bogate ce au determinat dezvoltarea unei abundente vegetații şi de asemenea a unei faune variate.

Delimitarea hotarului. Ocupațiile locuitorilor şi inter-relațiile lor

Potrivit observațiilor lui Romulus Vuia - Bichigiul ar face parte din categoria satelor răsfirate, cu ulițe lungi, deşirate şi cotite pe o distanță mai mare. Satul răsfirat constituie şi în privința proprietății, o formă de tranziție între satul cu case izolate şi cel îngrămădit, proprietatea fiind divizată între hotar şi satul propriu-zis, unde în cadrul gospodăriei mulți dintre țărani au nu numai casă, ci şi grădină, precum şi câteva iugăre de teren arabil, restul fiind în hotarul comunei[40].

Se poate afirma însă că densitatea relativ scăzută a vetrei satului nu-i inspiră un caracter „dispersat", intravilanul propriu-zis având o formă elicoidală, astfel că marea majoritate a gospodăriilor se află la o distanță destul de mică ~ 1,3 km de centrul satului (biserică şi şcoală).

Fiecare țăran are o parte din proprietate în jurul casei, numită „grădină", iar restul proprietății este în hotar. Pe această „grădină" este amplasată casa, curtea, poarta, grajdul şi „grădinuța". Parafrazându-l pe etnologul şi filosoful francez Claude Karnoouh[41], care descifrează semnificația termenului maramureşean „statul", echivalentul prin apropiere al celui de grădină de la Bichigiu, se poate afirma faptul că termenul nu se referă şi la alte terenuri avute în proprietate din cuprinsul hotarului.

Spre deosebire de ogoare şi păşuni „grădina" sau „lăcaşul" este întotdeauna împrejmuită, accesul spre exterior făcându-se prin poarta cea mare, iar de la o grădină la alta trecerea se face printr-un „prilaz" ajutător, aşezat în gardul împrejmuitor.

Dacă este să ieşim din acest perimetru al „vetrei", nu putem ocoli subiectul numit păşunat, de altminteri o practică ce şi-a găsit o fructuoasă existență încă de la primele aşezări în acest ținut (legenda spune că primii locuitori ce au ajuns în regiune ar fi venit din Moldova, iar ei nu şi-ar fi clădit „vatra" în actuala sa existență, ci în locul numit de săteni „vârtoape", iar ei lăsându-şi vacile să pască de-a lungul văii, au ajuns pe „lunci", actuala aşezare sătească, înnoptând pe aici.

Fiind o zonă împrejmuită cu mari păduri de fag, cu multe animale sălbatice, proprietarii animalelor, de teamă să „nu le mînşe lupcii ori ursul

40. Romulus Vuia, *Studii de etnografie şi folclor*, p. 183-184, Bucureşti, 1975.
41. C. Karnoouh, *Case şi grădini. Eseu asupra termenului de „statut" în graiul maramureşean*, Revista de etnografie şi folclor (Extras), 1, Tomul 25, 1980, p. 77-86.

vaşile” şi-au construit noi adăposturi în această zonă, satul începând încet, încet să se extindă, mutându-se practic de la primele locuințe de pe Vârtoape. Din datele transmise pe cale orală (*pentru că documentația istorică lipseşte sau este atât de fracționată şi inconsecventă că nu poate sluji ca valoare ştiințifică) reiese că oamenii începuturilor acestor meleaguri îşi păşteau vacile (aveau imaşuri pentru ciurdă) „într-o vară în sus pă Bicijel şi Măguri, şî-n cealaltă pă Vârtoape şi Pleşă”, în partea de jos a satului.

Ceea ce s-a conservat, însă destul de bine până în vremurile noastre este sistemul de lucru al pământului, cu toate că există puține date, de pe vremea când pământul era lucrat în devălmăşie, se poate spune că țăranul bichigean a avut dintotdeauna preocupări în această direcție. Ca mai în toate satele din regiune cu un pământ destul de sărac productiv, la Bichigiu nu există la început o limită fixă între zona cultivată şi cea de păşune şi fânețe. Pe de altă parte, este cunoscut procesul prin care acelaşi pământ este destinat succesiv când culturii cerealelor, când fânețelor, când păşunatului, deoarece „pământul trebe să hodinească, el lucră, aşa că pui mălai, trifoi şi grâu, şi-apoi îl leşi un an, doi...”.

În funcție de configurația terenului, cât şi a sistemului de proprietate, pământul la Bichigiu este împărțit pe „dărăburi”, „mejde” şi „delnițe”. Conformația terenului exclude, dar nu în totalitate suprafețe cultivabile foarte mari. Denivelările, dealurile şi hăurile dau uneori impresia unor ziduri naturale ce ascund magia întinsului astfel că, privit de sus - de pe „Zăpode” - pământul pare alcătuit din mici covoraşe dreptunghiulare de diferite dimensiuni, ce permit atingerea prin vecinătățile lor cu alte suprafețe, până la muntele gri-gălbui ori alteori verde pământiu.

Circular hotarul satului cuprinde azi în partea de jos a satului vârtoapele mejduite de drumul Văii Bichigiului cu „Cheia” şi „Fața Hârbului”, continuate apoi cu „Măgura”, dealul Burilă, Valea Mărului, „Purcărețul” Dealul Glodului, partea de jos în prelungirea căruia este „Izvorul”. În partea de nord se află locul numit „Între Bicige” situat pe partea central vestică a versantului, „Dealul Cuțului”, iar mai sus „Dealul Horțoaei”, iar pe partea lui estică „Bichigelul”, care se continuă înspre nord-est cu „Valea Brădățelului”, „După Pleşă” şi „Moinile”. În suprafață de 5.200 ha, din care cca. 4.000 ha în proprietatea satului şi 1.200 ha în proprietate comunală, hotarul este situat între 450-1.400 m altitudine.

După revoluția din 1989, o parte din păduri au fost cedate însă destul de haotic şi tot haotic a fost şi modul de administrare a acestor tinere proprietăți, care în parte au pierit imediat, ce au fost trecute în administrație particulară, fiind tăiate excesiv. Cu acest fenomen întâlnindu-se aproape toate localitățile din județ datorită incertitudinii proprietății sau dorinței necugetate de înavuțire „peste noapte”.

Vom urmări utilizarea suprafețelor agricole, rămase în proprietate particulară dintotdeauna, Bichigiul nefăcând parte din rândul satelor colectivizate înainte de 1989.

Fânețele cuprind o mare parte din hotar (din care aproximativ 25-30% sunt înăbuşite de huceaguri de carpen, alun şi alte specii de foioase) şi sunt destul de slabe, în compoziția floristică intrând adesea pârlagul (Nardus stricta). În proporție de 65,75% sunt folosite ca imaş şi ca teren pentru furajarea de

iarnă (fân) cu o producție aproximativă de 900-1.500 kg fân/ha, aşadar producția totală de fân şi otavă, cu valoare nutritivă destul de scăzută, atinge în anii normali (din punct de vedere climatologic) cca. 4.000 clăi (tone), o cantitate insuficientă pentru întreținerea „la grajd” timp de 12 luni al întregului şeptel de: ovine, bovine, cabaline. De aceea furajarea acestora la grajd se face numai în perioada lunilor de iarnă, aducerea fânului, respectiv decembrie-martie „după ce o picat brumă şi s-o uscat tăt” şi este completată totdeauna cu fân „de grădină” obținut din intravilan şi livezile tinere precum şi cu furaje cultivate: trifoi, lucernă, coceni de porumb, sfeclă furajeră, tărâțe de grâu, etc.

Lipsa furajului de bază (fânul de grădină) se explică şi prin numărul întrucâtva exagerat de cabaline, menținut pentru executarea muncilor agricole, pentru transportul lemnelor de foc şi de construcție, ce nu se pot efectua mecanizat în condițiile locale nici astăzi în proporție de 20,5% cu actualele disponibilități.

O mică parte din furajele de calitate superioară (fân de grădină), bogat în specii leguminoase şi graminee şi în fân de trifoi se comercializează la prețuri bune, unii țărani neavând posibilitatea de a obține alte venituri din vânzarea altor produse excedentare: fructe, lapte, brânză, legume, având o situație materială modestă sau chiar slabă. În această privință există şi astăzi diferențieri foarte mari între unele familii de „gazde” şi de „coldaşi” care din nefericire se mai mențin.

Terenul arabil deşi ar trebui să fie sufletul țăranului bichigean, totuşi randamentul este destul de scăzut, deşi de muncit este poate de două ori mai bine lucrat ca alte terenuri cu această menire din alte părți şi se foloseşte după cum urmează: 40% pentru cultura cartofului, 35% pentru cultura porumbului şi legume, 15% pentru cultura trifoiului, 10% pentru alte culturi de grâu, orz, ovăz, secară, lucernă, sfeclă, etc.

Deşi într-o proporție, ce la prima vedere pare destul de mare, porumbul nu dă rezultate satisfăcătoare, producția lui (cca. 1.500-1.800 kg/ha) situându-l printre culturile cele mai nerentabile din localitate; din fericire datorită aprovizionării din ce în ce mai bune a Bichigiului cu porumb, făină albă sau mălai din zona Banatului, suprafețele dedicate acestei culturi scad neîncetat, cedând locul cartofului sau trifoiului, care sunt fără îndoială culturile cu cele mai bune perspective în Bichigiu. Este important de menționat faptul că atunci când cultura porumbului nu dă rezultate, toamna se produce un adevărat exod al bichigenilor, spre Banat, în localitățile Grăniceri şi Şiclău, satisfăcându-şi în acest mod necesitățile alimentare anuale.

Cartofii sunt pe drept cuvânt culturile ce dau satisfacție an de an, fiind de altminteri singura cultură excedentară din zonă. Producțiile anuale depăşesc necesitățile, dar şi aici există zone care fie datorită calităților contraproductive ale pământului, fie datorită conservatorismului la însămânțare (chiar de e soi rău este plantat) sau, uneori, aplicări contraproductive a culturii în sensul că după acel ciclu de doi ani, după care ar trebui schimbată cultura, rotația culturilor, ea este aplicată în continuare pe aceeaşi suprafață, astfel încât finalmente cultura este una doar satisfăcătoare.

În ceea ce priveşte suprafețele cultivate cu grâu, în ultimi ani parcă se simte o revigorare a acestei culturi, parte din explicație aflându-se în prețurile

mari pe kg/făină albă şi costurilor ridicate pentru transportul acestui produs din Banat. Deşi este o cultură cu puține performanțe (1.200-1.500 kg/ha), ea totuşi poate acoperi o parte din necesitățile alimentare ale țăranului din Bichigiu, mai ales că paiele sunt şi ele în anii secetoşi un furaj utilizat în alimentarea bovinelor.

Printre culturile cu productivitate medie şi slabă se numără ceapa, căpşunele, varza, usturoiul, morcovii, sfecla, roşie. Aici se poate afirma că nu neştiința țăranului bichigean este de vină, ci mai cu seamă afectarea solului după intoxicațiile lui cu agenți poluanți, încât variațiile productive de la an la an sunt atât de inconsecvente că marea majoritate a acestor culturi o constituie surpriza casei.

Un alt posibil potențial de exploatat la Bichigiu l-ar constitui livezile, datorită faptului că aici există un mediu prielnic, ca de altfel în mai toată zona Bistriței, de dezvoltare a culturii pomicole. Se pare că acest potențial este totuşi exploatat în vremurile din urmă, fapt evident dacă este să ne raportăm la livezile existente înainte de 1989 şi cele de după, care au crescut considerabil, apărând livezi tinere. Un alt argument în sprijinul acestei idei l-ar constitui şi numărul mare de distilării, (cazane de țuică).

În actualele condiții social-economice nici nu se poate vorbi de performanțe extraordinare în creşterea nivelului de trai. Altminteri această recesiune social-economică este evidentă la nivelul întregii țări, astfel că satul Bichigiu ar avea o justificare, ca parte a întregului să guste din această tranziție care nu tranzitează mai nimic.

Se speră însă totuşi, că hărnicia, care caracterizează această parte a țării să ducă cu sine şi performanța în ocupațiile specifice bichigenilor, creşterea vitelor, agricultură şi păstorit. În ceea ce priveşte prima dintre ocupații, lucrurile sunt evidente, numărul bovinelor pe familie a scăzut în ultima perioadă cu aproximativ 50 la sută.

De semnalat însă şi un alt fapt, dacă cu aproximativ 50 de ani în urmă, păstoritul era una dintre cele mai productive ocupații, praxisul s-a schimbat astăzi înspre o altă direcție, aceea a creşterii vitelor. Deşi condițiile climatice ar fi favorabile acestei ocupații, totuşi tineretul ce compune astăzi comunitatea nu mai este interesat de această practică, care pe vremuri, cum vorbeşte şi balada populară „Miorița”, presupunea ruperea de vatră pentru mai bine de jumătatea timpului din an, astăzi odată cu infuzia electronicii în zona rurală nu mai este posibil acest lucru.

Nu există astăzi nici o familie care să aibă mai mult de „150 de oi cu capre cu tăt”, iar numărul lor de 1.500-2.000 de capete, la aproximativ 400 familii stagnează, sau este în regres.

Cu aproximativ 50 de ani în urmă acest număr era de 3,5-4 ori mai mare, adică 7.000-8.000 de capete, la circa 250-300 familii.

În aceste condiții, este necesar deci ca proprietarii de oi să se asocieze şi să formeze turme mai mari de oi, de la 100 spre 500-600 oi, adică un (botei[*]) de capete pentru a putea, angaja un cioban şi pentru a se putea înțelege în privința locului de stână.

[*] informațiile au fost oferite de Pop Ioan, pr. Târgoveț Nicolae, conf. univ. dr. Pop Flore.

Totul începe printr-o negociere. În funcție de timp se stabileşte ziua, în care va avea loc stâna, care are loc de obicei în sâmbăta Paştilor.

În privința locului stânei, ciobanii bichigeni sunt conservatori şi acesta este neschimbător, anume „În Butin” „În Cormaia” şi rareori pe hotar „În Măguri”. De obicei, înainte de plecarea stânei la munte cu o săptămână se adună ciobanii, aleşi benevol dintre coparticipanții sâmbraşi şi strungaşi, pentru a stabili locul şi ziua adunării stânii (însâmbratul*).

Odinioară numărul ciobanilor, sâmbraşilor şi strungaşilor era prestabilit şi de o importanță majoră. Era obligatoriu să fie l cioban, 3 sâmbraşi şi măcar 2 strungaşi. Sâmbraşii şi ciobanii trebuiau să aibă o oarecare experiență, de regulă, alegându-se din cei „cu vechime”, în timp ce strungaşii erau aleşi dintre copiii dispuşi să rămână o perioadă mai mare) în munte împreună cu ciobanii.

Înainte cu o seară, în „seara schiurbului” spre locul stânii se adună boteiele în târlă. Sterpele sunt stabilite deoparte. Gazda stânii numără în acest timp oile fiecărui (cioban) proprietar. Mulsul din seara respectivă este supravegheat cu strictețe pentru ca în ziua stânii nimeni să nu fie bănuit de înşelătorie în măsurarea laptelui. Pe urmă timp de 3-4 zile rămân pe hotar pentru cuntire* (obişnuință între ele). Apoi urcă la munte. Către 10 septembrie ciobanii coboară oile de la munte, în țarină, ca „să se mârlească”.

Nu vom insista asupra desfăşurării stânii, măsurării laptelui, etc. Feluritele aspecte pe care ni le oferă păstoritul), anumite interdicții, practici oculte.

Pe lângă păşune, o altă zonă economică de mare importanță la Bichigiu o constituie pădurea, situată, o parte dintre ea nu prea departe de Vatra satului, iar o altă parte, de fapt cea mai importantă ca valoare este „moştenirea lui Tănasă” adică cea situată în masivul Bunid şi Cormaia din munții Rodnei. Acest fapt aduce în discuție o altă ocupație de bază a bărbaților, anume lemnăritul, adică transportul buştenilor pentru foc sau pentru construcție, transport ce se face în condiții deosebit de dificile iarna, cu sanceaua, iar vara în ştraif.*

Condițiile grele de muncă, lipsa mijloacelor mecanizate care persistă încă a determinat într-ajutorarea, în special prin clăci, adică prestarea unor munci gratuite în zilele stabilite din cursul anului. Unul dintre colaboratori (9) ne informează că primele clăci la Bichigiu au fost organizate la manevratul lemnelor, extinzându-se mai apoi la mai toate muncile de peste an: la săpat, dus gunoi, aducerea „hleaburilor” pentru construcții, la tors etc. Astăzi se mai practică clăci la diferite construcții şi manevratul lemnelor, în rest pragmatismul şi-a făcut simțită prezența şi aici, munca nemaifiind benevolă şi neplătită.

La clăci participă cine vrea din sat, neținându-se cont de neam. Gazda, la care se face claca, este însă obligată să fixeze o zi de „chirmeză”, în care se bea, se mănâncă şi se joacă. Ziua popii de clacă se păstrează de obicei sâmbăta, iar pentru repararea bisericii sau la renovarea ei bichigenii „clăcuiesc”, de regulă, înaintea marilor sărbători (Paşti, Crăciun, Sâmpetru). La făcutul fânului funcționează sistemul de întrajutorare în funcție de neam, iar cei ce nu fac parte din familie nu prestează munci gratuite la făcutul fânului decât în cazuri extreme.

Munca asiduă a săteanului de peste an îi permite acestuia valorificarea anumitor produse în sat cum ar fi laptele, existând chiar o mică fabrică de prelucrare a lui „la lăptariu” precum şi a altor produse cartofi, fasole, sâmburi în

piețele de la Năsăud sau Telciu. Din nefericire, aceste produse iau drumul târgului tot mai rar, nevoile zilnice făcând ca produsele să nu depăşească consumul local. Singurul produs, care este într-adevăr excedent anual, este carnea de miel de dinaintea Paştilor, carne ce în această perioadă este transportată în piețele Năsăudului sau Telciului. În rest există oarecum o tradiție ca în fiecare joi şi duminică să se meargă în „pceaz" cu „vaşi şi purşei" la Năsăud, respectiv Telciu.

Schimbul de produse, odinioară atât de util şi răspândit, astăzi este aproape inexistent. Banii obținuți din vinderea bovinelor şi ovinelor sau a altor produse fiind utilizați în diverse scopuri, în utilaje, maşini, îmbrăcăminte, postul pierzându-şi încetul cu încetul, tradiționalul şi originalul, mărfurile turceşti şi ruseşti din piețele oraşelor invadând satul. Prin urmare, în situația actuală, nu poate fi vorba de o rupere de oraş, ci dimpotrivă de o strânsă dependență, prin modernizarea utilajelor în agricultură şi în industria casnică.

Un alt fapt demn de remarcat este inexistența unei delimitări stricte între ocupații, profesii, subliniindu-se în mare măsură interferența lor: corelația dintre agricultură, păstorit şi alte meşteşuguri, este evidentă. De altfel, cercetările istorice aduc importanta precizare că, încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe teritoriul României meşteşugarii săteşti nu se desprind decât în parte de agricultură, care rămâne în mare măsură îndeletnicirea lor de bază.

Parafrazându-l pe V. Latiş - bichigeanul nu practică anual o singură muncă, şi de aici greutatea de a identifica o singură profesiune, şi alternativ şi continuu mai multe, astfel încât să cuprindă tot anul.

Meşteşugarii iscusiți ai lemnului precum „badea Aurelu' Babii", „Nechiti ori Vasălea Marii Viorichii" nu lasă meşteşugul plugului ori făcutul fânului vara.

Chiar şi în cazul acestui sistem polivalent are loc o anume diviziune a muncii repartizată pe vârste şi totodată pe statutul social al individului. Femeia, lucru constatat din vechime, nu participă la desfăşurarea unor îndeletniciri, de pildă în păstorit, nicăieri în Bistrița nu întâlnim „băcițe". Însă, în funcție de ciclicitatea anotimpurilor, o întâlnim primăvara, vara la plug sau coasă, iar iarna la țesutul „cergilor" „țolurilor" „trăistilor" „pănurilor", unde îşi desfăşoară tot talentul său artistic, o adevărată artă, care din nefericire începe să cadă în subsidiar, datorită influenței urbane, tot mai puternice şi inevitabile.

7. Câteva date importante despre satul Bichigiu

Satul Bichigiu, dispus oarecum mai lateral, ascuns față de localitățile Hordou (Coşbuc), Telciu, dar şi față de Suplai, Runcu Salvei, Găureni, şi Zagra, fiind un sat mai mic ca suprafață şi populație nu a avut statutul oficial de comună. A fost mai mult o „comună onorifică", cu ştampilă proprie şi cu un primar desemnat, de regulă numit de autorități sau ales de oamenii satului. Acest primar a avut atribuții limitate. Bichigiul a avut statutul de „primărie onorifică" în perioada 1819-1947, cu ştampilă proprie, primarul fiind ales de oamenii satului. Până la 1947 Bichigiul a depins şi a fost administrat de comuna Telciu.

Din anul 1947 până în 1989, Bichigiul a fost arondat la comuna Coşbuc, fără ca locuitorii să fie chestionați în această problemă, începând multe nemulțumiri. Arendarea la comuna Coşbuc (Hordou) s-a făcut, în 1947 fără acordul bichigenilor, care sute de ani până atunci au depins de comuna Telciu, considerându-se confrați cu telcenii. **Aşa se face că şi azi multe familii de seamă din Telciu şi invers din Bichigiu îşi au originea comună**.

După anul 1990 locuitorii Bichigiului au vrut în nenumărate rânduri să fie rearondați la comuna Telciu. Au fost discuții mari şi multe în ultimii ani. S-au făcut şi referendum-uri, iar la 20 decembrie 2003 locuitorii Bichigiului au hotărât prim Referendum să revină la Telciu. Din 1990 ei au rupt relațiile administrative cu Coşbucul (Hordoul), deşi nu există nici un decret sau lege în acest sens. Acum se aşteaptă ca printr-o lege Parlamentul României să legifereze o lege potrivit voinței libere şi democratice a bichigenilor de a se alipi definitiv la Telciu. Ei sunt foarte nemulțumiți că au trecut 14 ani (1990-2004) şi problema lor nu a fost soluționată, deşi este foarte bine cunoscută la nivelul Consiliului Județean Bistrița Năsăud, a Prefecturii județului Bistrița Năsăud.

În timpul în care satul Bichigiu a avut „primărie onorifică" (1918-1947), funcția de primar* au îndeplinit-o următorii:

- Pop Grigore (1920-1940, cu întreruperi);
- Pop Ioan a lui Ipate – înainte de 1920;
- Dolha Gavrilă – perioada interbelică;
- Cihărean Flore – după 1945;
- Cătană Ioachim – după 1945;
- Şuşca Pamfil – după 1945.

Şcoala generală de 7 clase, apoi 8 clase s-a înființat aici după 1900. Nu se ştie cu precizie anul. Şcoala generală de 8 clase s-a înființat în anul 1964.

Şcoala a avut directori valoroşi*, dintre care amintim pe: Braic Ioan, urmat de un profesor (neidentificat!) din Runcul Salvei, apoi pe Gavrilaş Viorel (1946-1955), de loc din satul Piatra, comuna Chiuza, județul Bistrița Năsăud, pe profesorii Potra, Sârbu George, urmat de un profesor din Năsăud (neidentificat!), profesorul Mureşan Grigore (director din 1969, cca. 33 ani, cu scurte întreruperi), urmat pentru un scurt timp de profesorii Pop Daniel şi Tătar Iuliu.

Deşi oarecum şcoala este izolată față de comunicațiile naționale, şi aici prin grija unor învățători şi profesori inimoşi s-au format multe spirite valoroase, intelectuali de valoare deosebită, în plan județean şi național, pe care îi prezentăm în anexa de la finele lucrării.

* Detalii despre directorii Şcolii din Bichigiu se află în capitolul destinat şcolii şi învățământului.

II. TOPONIMIE ŞI ISTORIE

1. Denumirea comunei extrasă după mai multe documente

În legătură cu denumirea comunei, proveniența acestui cuvânt, am găsit o bogată sursă bibliografică, în care există păreri multe şi împărțite, unele chiar contradictorii. Nu-mi propun să abordez aceste păreri, întrucât sunt de competența lingviştilor.

După Nicolae Densusianu, în lucrarea postumă „**Dacia preistorică**", Bucureşti 1913, p. 486, acest cuvânt ar deriva din cel al străvechilor „telchini", care înseamnă „topitori" idee şi teză combătută de Nicolae Drăganu în lucrarea „**Toponimie şi istorie**"[1].

Nicolae Drăganu dă două sensuri etimologiei denumirii comunei noastre: primul, de proveniență slavonă, din cuvintele **„teleck vituli**" sau alt derivat al acestuia, „**teleck**", care înseamnă „**vitulus**", respectiv „viței"; al doilea sens, înțeles ar proveni de la ungurescul **telki** (= **telek „praedium"** + suf. posesiv-i), întrebuințat adeseori în toponimie în această formă în legătură cu nume proprii de persoane sau de familii, din care s-ar fi născut românescul Telciu. Această a doua proveniență. derivație a denumirii comunei, inclusiv a tezei susținute de Nicolae Drăganu, a fost combătută ferm de Victor Motogna, care o infirma, ca fiind neadevărată.

Numele Comunei Telciu din punct de vedere fonetic are legătură cu alte denumiri de comune, sate din țară, cum ar fi: Teliciul de Sus (jud. Hunedoara), Telechiu (jud. Bihor), Cistelec (fost în jud. Cojocna) şi Ciutelec (jud. Bihor), care ar fi de proveniență maghiară din cuvintele **telki** sau **teleki.**

În documentele bisericii comunei am găsit mai multe jurnale monografice ale acesteia, cu referiri aproape similare celor date de Nicolae Drăganu şi Victor Motogna, însă şi preoții comunei din perioada 1918-1975 (Victor Bojor, Carol Henciu, Grigore Pop, Ioan Bondane) fac presupuneri, enunță o serie de afirmații ce sunt greu de dovedit.

Părerea mea, personală, pe care o enunț din nou, este că denumirea „Telciului" nu este nici de proveniență slavonă, nici maghiară. Ea este de

1. Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Institutul de Arte grafice „Ardealul", Cluj, 1928, p. 6.

provenienţă daco-romană, întrucât modul cum se îmbină şi urmează, cum se intercalează vocalele şi consoanele ne spun acest lucru. Apoi, în al doilea rând, cei care au venit ulterior s-au aşezat aici şi au dominat alte popoare, seminții; chiar dacă au schimbat unele denumiri de localităţi, ei nu au schimbat denumirile de dealuri, ape, păduri, munţi (microtoponimia). În al treilea rând, românii din Transilvania la sosirea ungurilor din vest, prin invaziile repetate, au găsit aici o civilizaţie superioară bine formată, cu o limbă bine cizelată şi armonios închegată pe întregul spaţiu al Transilvaniei. Numai aşa se explică procesul vast de românizare a peste 80-90% din cuvintele maghiare, care nu au fost folosite în forma lor inițială.

Concluzionez că denumirea cuvântului „telciu" provine de la **tellus-uris** = **pământ,** respectiv „pământul dintre ape", „pământul de la confluenţa apelor", „pământul de la piciorul apelor" etc.

a) Denumirile comunei de-a lungul anilor, consemnate în documente:[2]

a. 1440 – **Chech** (N. Densusianu-Hurmuzaki, I, 2, p. 669, Nr. DLXVI, respectiv „Transilvania", Braşov 1873, p. 65).
a. 1450 – **Thelch** (Conventul de la Mănăşturul Clujului, original pe hârtie cu pecetea pe verso, în colecţia contelui Iosif Kemény, publicat parţial de Victor Motogna, în „Revista istorică", XI, Bucureşti 1925, Nr. 7-9, p. 196-201).
a. 1525 – **Telcz** (Hurmuzaki, XV, l, p. 271).
a. 1533 – **Telcz** (Ibidem, XV, p. 366).
a. 1547 – **Teltsch** (Friedrich Krammer, Beiträge zur Geschichte der Militärisierung des Rodnaer Thales, în „Programm des evanghelischen Obergymnasiums A.B. zu Bistritz, 1879-80", p. 10-12, şi Victor Onişor, „Istoria dreptului roman", Ed. I, Cluj, 1921, p. 219).
a. 1548 – **Teltsch** (Ibidem).
a. 1552 – **Telsch** (Ibidem).
a. 1559 – **Teltsch** (Ibidem).
a. 1560 – **Thelcz** (Hurmuzaki, XV, l, p. 552).
a. 1562 – **Teltsch** (Ibidem, p. 580, nota 2).
a. 1576 – **Teltcchy** (Ibidem).
a. 1600 – „popa de **Teolcz**" (Nicolae Iorga, „Studii şi documente cu privire la istoria românilor. Socotelile Bistriţei (Ardeal)", I-II, Bucureşti 1901, p. 25).
a. 1601 – **Walachi Teolczyensis** (Ibidem, p. 31).
a. 1602 – **Teltsch** (N. Iorga-Hurmuzaki, XV, 2, p. 791-792).
a. 1602-1617 – **Telcz** (Al. Rosetti, „Scrisori româneşti din arhivele Bistriţei", Bucureşti 1944, p. 72-73).
a. 1641 – **Telcz** (N. Iorga-Hurmuzaki, XV, 2, p. 1076).
a. 1659 – **Telciul** (Ibidem, p. 1554).
a. 1691 – **Telciu** (Ibidem, p. 1445-1455).
a. 1693 – **Telciu** (Ibidem, p. 1445-1455).

2. Cf. Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.,* p. 7-11.

a. 1717 – **Telts** (Virgil Şotropa, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, III (1924-25), Cluj 1926, p. 268).
a. 1723 – **Telciul** (N. Iorga-Hurmuzaki, XV, 2, p. 1605).
a. 1733 – **Tölcs** (Nicolae Togan, „Statistica Românilor din Transilvania în 1733” (făcută de Inocențiu Micu Klein), în „Transilvania”, XXIX, Nr. IX-X, Sibiu 1898, p. 173).
a. 1750 – **Tölcs** (Augustin Bunea, „Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750 făcută de vicarul episcopesc Petru Aron”, în „Transilvania”, XXX, Nr. IX, Sibiu 1901, p. 35).
a. 1760-1762 – **Telts** (Dr. Veniamin Ciobanu, „Statistica Românilor ardeleni din 1760-62” (făcută de Baron Adolf de Buccow – general de cavalerie, s.n., Friedrich von Dietterich şi Lambert von Möringer), în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, III (1924-25), Cluj 1926, p. 692).
a. 1764 – **Teltsch** (Friedrich Krammer, op. cit., p. 37, 38, 41).
a. 1766 – **Telts** (Ibidem).

b. Alte denumiri: Telsch; Telcs, Tyelts (găsite în lucrările lui Ignaz Lenk von Treuenfeld, „Siebenbiirgens geographisch, topographisch, statistich Lexicon”, Vol. IV, Viena 1839, p. 250, şi C. Schrauf[3], „Magyrarországi tanulók a bécsi egyetemen”, Budapesta 1892, p. 13, 57, 89).

Notă: De menționat că sub o denumire aproape similară, există o localitate în Moravia-Boemia (fosta Cehoslovacie, respectiv **Telczs),** dar care nu are nici o legătură cu numele comunei noastre: Prezentele denumiri ale comunei pe ani au fost extrase din lucrarea „Toponimie şi istorie”, Cluj 1928, Institutul de arte grafice „Ardealul”, p. 8-9, de Nicolae Drăganu. Denumirea şi pronunția de „Telciul” sau „Celci” este de proveniență populară şi a intrat în limbajul uzual al oamenilor de pe Valea Someşului şi a Sălăuței încă din secolul al XVI-lea, prezente şi azi în graiul popular din zonă, lucru confirmat într-un număr însemnat de documente de arhivă.

2. O mică-mare dilemă! Anul de atestare documentară: 1245, 1264 sau 1440?

Este posibil ca pe timpul efectuării unor studii, cercetări să se revină cu noi fapte, cu alte date? Este posibilă reluarea în discuție a unor date şi evenimente istorice? Trebuie reconsiderată istoria? Răspunsul nu poate fi decât un **da** ferm. Asta nu înseamnă negare, ci dezvoltare. Multe lucruri, fenomene, date şi fapte trebuiesc reconsiderate, reanalizate, inclusiv dacă-i vorba de o dată, un an de exemplu, nemaivorbind de diferite procese şi fenomene istorico-sociale şi economice.

La sugestia domnului profesor Teodor Tanco am studiat în 1983-1987 cu atenție şi alte documente, printre care inclusiv cele 5 volume bogate ale

3. După C. Scrauf la Universitatea din Viena erau înscrişi Mathyas de Telcz (anul 1391) şi Johannes Lupaezionis de Telcz (anul 1423). Dr. N. Drăganu însă susține că nu este exclus ca cei doi să fie din Moravia sau Boemia, şi nu din Telciu (*op. cit.*, p. 9).

lucrării: „File de istorie”, apărute prin grija Muzeului de Istorie din Bistrița, care vin din fericire în mod util să umple multe goluri din istoria locală a județului Bistrița-Năsăud.

Cercetătorul Victor Onişor găseşte în perioada interbelică în lucrarea „Monumenta Regni Hungariae”[4] un document, din care rezultă că de la apariția primelor documente istorice, Valea Rodnei se bucura de drepturi şi imunități deosebite, avute din vechime. Astfel în respectivul document regele Bela IV, însărcinează pe comitele secuilor, „*să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei şi să le administreze după drepturile şi imunitățile, care le-a avut acest ținut din vechime, iar din venituri să dea la tezaurul reginei anual 130 mărci în aur*”.

În document se menționează comunele: oppidum Radna (Rodna), Sanct Gurgh (Sângeorz-Băi), Rebra, Nyirmezeu (Feldru), Naszod (Năsăud), Salva, Cseh (Telciu), Macald (Mocod), Zagra”.

Documentul menționat de Victor Onişor, n-a fost identificat de cercetătorii noştri, dar faptul că el a fost consultat de Victor Onişor, rezultă cu certitudine veridicitatea şi existența acestuia, precum şi a localităților. Cercetătorul Pompei Boca de la D.G.A.S. Bistrița-Năsăud, un specialist erudit, consideră că acest document trebuie luat în considerare, drept pentru care şi el atribuie anul 1245, ca prima atestare documentară a celor 8 localități. Vezi în acest scop anexa de la finele lucrării.

De asemenea, aşa cum reiese din text, este foarte clar că toate aceste comune existau cu mult înainte de datarea respectivă, înainte de venirea ungurilor, căci ele aveau deja o vechime. Cât de mare sau de mică era această vechime, e greu de spus cu certitudine. În orice caz luând în considerare că obştile săteşti s-au construit în secolele V-VIII, se poate aprecia că acestea erau deja, vatra satelor funcționa şi pe Valea Someşului cu mult înainte de anul 800-100 d. Chr.

Pentru un studiu comparativ prezint datele de atestare documentară a localităților din județul Bistrița-Năsăud în anexa de la finele lucrării.

3. Ioan Rusu Şirianu despre comuna Telciu

Marele patriot Ioan Rusu Şirianu în anul 1904, în lucrarea sa „Românii din statul ungar”, la pagina 25 ne prezintă la punctul nr. 21, următoarele date despre Telciu[5]:

1. Teritoriul (suprafața) hotarului = 40.943 jughere
2. Locuitori = 3.102
3. Români = 2.884, din care:
   - greco-catolici = 2.799
   - greco-ortodocşi = 7
4. Unguri = 172
5. Germani = 31

4. Onişor Vasile, *Monumenta Regni Hungariae,* p. 191 în lucrarea „File de istorie”, vol. I, Bistrița 1971, p. 90, articolul semnat de Pompei Boca.
5. Ioan Rusu Şirianu, *Românii din Statul ungar*, 1904, editura personală, p. 25.

6. Ştiu carte = 795 persoane[6] (25,6%)

Concluzia: ceilalți 2/3, adică 74,4% erau analfabeți = acestea sunt roadele şi binefacerile tristului dualism austro-ungar (1867-1918)

7. Ştiu ungureşte = 214
8. Emigranți = 1

De reținut că Telciul este trecut în subordine la Cercul Năsăud, alături de alte 23 de localități.

Telciu avea cea mai mare suprafață din Cercul Năsăud, urma pe:

- locul 2: Rebra Mică cu 16.283 iugăre
- locul 3: Romuli cu 15.982 iugăre
- locul 4: Rebra Mare cu 11.306 iugăre
- locul 5: Bichigiu cu 11.164 iugăre[7]

Aşadar, şi atunci Telciu era comuna cu cea mai mare suprafață din Cercul Năsăud.

Starea învățământului din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş era jalnică. Românii, circa două treimi din populație nu dispuneau decât de un număr foarte redus de şcoli, toate întreținute prin eforturi proprii, pe lângă biserici (şcoli confesionale, licee, şcoli pedagogice, seminarii, şcoli secundare de fete, şcoli comerciale etc.), astfel:

a. Seminarii[8] = 5

1. Greco-catolice = 2, la Blaj şi Gherla
2. Greco-orientale (ortodoxe) = 3 (Arad, Caransebeş şi Sibiu)

b. Şcoli pedagogice[9] = 6

1. Şcoli pedagogice greco-catolice = 3 (Blaj, Gherla, Oradea)
2. Şcoli pedagogice greco-orientale (ortodoxe) = 3 (Arad, Caransebeş şi Sibiu)

c. Licee cu 8 clase[10] = 4

1. Licee greco-catolice = 2 (Blaj şi Beiuş)
2. Licee greco-orientale = 1 (Braşov – Liceu clasic şi real
3. Liceul fondațional Năsăud[11] = 1

d. Gimnaziu cu 4 clase[12] = 1

1. Gimnaziul greco-oriental (ortodox) de la Brad

e. Şcoli secundare de fete[13] = 4

1. Şcoala interconfesională de la Sibiu = 1
2. Şcolile greco-catolice = 2 (Blaj şi Beiuş)
3. Şcolile greco-orientale = 1 (Arad)

f. Şcoli Comerciale[14] = 1 (Braşov)

---

6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*, p. 279.
9. *Ibidem*, p. 279-281.
10. *Ibidem*.
11. Aşa apare înscris în lucrarea lui Ioan Rusu Şirianu, şi nu liceu greco-catolic.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*.

„TOTAL INSTITUTE”[15] = 21, din care

- 9 greco-catolice
- 10 greco-orientale (ortodoxe)
- 1 şcoală interconfesională
- 1 şcoală comercială

Fără a trage nici un fel de concluzii părtinitoare sau rău voitoare, ne dăm seama cu uşurință că românii din Ardeal (Crişana, Banat, Transilvania şi Maramureş) erau ținuți în majoritatea lor în întuneric, mizerie şi greutăți foarte mari, azi foarte greu de înțeles de tineretul nostru. Nu aveau nici 30% din numărul şcolilor şi liceelor pe care-l au astăzi în 2004, în aceeaşi zonă diferite minorități naționale (unguri, germani, țigani etc.)

4. Bichigiu: toponimie şi istorie

„Numele satului Bichigiu (ung. mod. *Bükkös*, vechiu *Bichiss*), aşezat pe Apa Bichigiului şi Bichigelului, este atestat mai întâiu în a. 1523[16] şi în a. 1533[17] în forma *Byrkes* care este, evident, o coruptelă în loc de *Byckes*. Această formă este deci identică cu *Bykes*, *Bykesch* din Teelch et *bykesch* a. 1547, „Teltsch et *bykes*” a. 1548[18], şi reproduce ori pe ung. *Bükkös,* ori rostirea săsească a formei oficiale vechi *Bikis* sau chiar a celei româneşti *Bichigiu*, singura formă pe care o întâlnim şi în documentele mai vechi scrise de Români care nu țin socoteală de forma oficiala, cf. *Bechigiani* a. 1691[19], *Bechigi* a. 1723[20] etc., alături de numirea oficială *Bikiss* a. 1576[21], 1695[22], 1733[23], 1760 – 62[24], *Bikis* a. 1717[25], 1750[26], 1764[27], 1766[28] ; *Bikisch* a. 1762[29]; *Bitiji*. a. 1803[30] etc.

Împreună cu *Bichigiu*-l (ung. *Bikis*) din jud. Caraş-Severin, pl. Făget, *Bichigiul* nostru nu poate fi explicat din formele oficiale ung. *Bikiss* s. *Bükkös*, cu

15. *Ibidem*. Denumirea respectivă este luată din lucrare, de aceea am pus-o în ghilimele. În realitate nu este vorba de instituții, ci de şcoli şi licee. **Românii nu dispuneau de nici un fel de Universitate: ei erau obligați să învețe în mod forțat limba maghiară. Nu aveau nici facultăți în limba română.**
16. *Hurmuzaki*, XV, 271
17. *Ibidem*, XV, 366.
18. Kramer, *op. cit*., p. 10. La această dată, cum se vede din legarea cu „et” a *Telciului* şi *Bichigiului*, acestea formau o unitate administrativă. Într-adevăr în anii următori se vorbeşte iarăşi numai de *Telciu*.
19. *Hurmuzaki*, XV, 1435.
20. *Ibidem*, XV, 1605.
21. Kramer, *op. cit.*, p. 12.
22. *Korrespondezblatt*, XXI - 1898, p. 128.
23. *Transilvania,* XXIX - 1898, p. 173.
24. Dr. V. Ciobanu, loc. cit., p. 692.
25. V. Şotropa, *An. Inst. Ist. Naț*., Cluj, III, 1924 - 25, p. 268.
26. Bunea, *Statistica - P. Aron*, p. 36.
27. Kramer, *op. cit.*, p. 38.
28. *Ibidem*, p. 41.
29. *Ibidem*, p. 41.
30. *Arhiva Someşană*, Nr. 7 (1927), p. 54.

toate că în partea întâiu recunoaştem uşor ungurescul *bükk* „fag" (vechiu *bik*), el însuşi probabil din germ. (franc.) med. *böck*; cf. şi sl. *buk*, idem, Gombocz - Melich, *MEtSz*., 591 - 2). Dar sufixul *-os*, *-is* n-ar fi putut da niciodată *-ig*, ci numai *-iş* ori, în cazul cel mai bun, *ij* (cf. ung. *lugas* rom. *Lugoş*, *Logoş* etc.).

Explicarea lui *-igiu* (*-ig*) se poate face în două chipuri.

Mai întâiu poate fi vorba de sufixul *-gy* (< -J), care este foarte des în toponimia ungurească (cf *Nyárád, Nyirád, Szilád, Borsód, Arpád* etc. alături de *Nyaragh, Nyárágy, Hassagh s. Hárságy, Száldobágy, Szilágy, Szilvágy, Somogy* etc.[31]). Cum arată forma *Fizigy (Fizig)* alături de *füzegy, fizeg, fizegy*[32] „răchitiş", derivarea **bükkigy, *bikigy*, care nu e atestată, este cu putință în limba veche ungurească. În acest caz Bichigiu ar putea fi o decalcare oficială a unui *Făget* românesc mai vechiu sau a unui slav *bukov*, „fagi, de hêtre", din care ne-au rămas în alte regiuni toponimicele *Bucov* (Prahova, Teleorman), *Bucova* (Hunedoara), *Bucovățul* (Dolj, Mehedinți, Caraş, Timiş), *Bucovelul* (Prahova), *Bucoveni* (Ilfov), *Bucoviciorul* (Dolj), *Bucovina* (provincie, deal în Fălciu) etc.[33]

Sufixul unguresc *-gy* se schimbă des cu sufixul *-s*, cf. *Szilvágy-Szilvás, Arpád-Arpás, Egregy-Egres, Füzed, Füzegy, Fizegy, Fizigy-Füzes* etc. El a putut fi înlocuit deci uşor şi în Bikigy pe care administrația ungurească a început să-l întrebuințeze în forma mai nouă şi mai obişnuită pentru Unguri, în vreme ce forma mai veche a rămas în gura poporului român, care nu era la curent cu moda din vorbirea ungurească.

O interesantă analogie în privința aceasta ne dă în ținutul grăniceresc năsăudean numele muntelui **Mireşul** (rostit Mnireşul), Mireaşul, Miraşul s. **Miragiul**, care-i aparține Monorului. Acesta corespunde cu siguranță ungurescului *nyires*, *nyirás, nyirágy* „mestecăniş"; cf. şi Mireaşa, Miraşia, un munte al comunei Sângeorz.

Cum am arătat altădată[34] sufixul ung. *-gy* trebuie să-l recunoaştem şi în numele **Sălagiului** < ung. *Szilágy* „ulmet", „ulmiş", întâlnit în documente încă din secolul XIII (cf. „districtus *Zylag*" în a. 1331, Zimmermann-Werner, o. c., I 447; „provincia Zilagh" în a. 1380, id., ib., 532, etc.

Uneori *-gy* este redat prin *-c* românesc. Astfel în județul Sălagiu *Egregy* „armis" (< *éger, eger.* „arin") numit astăzi *Agrij* şi *Agriş*, ung. *Felegregy*[35], are următoarele forme documentare vechi *Egregh* a. 1440, *Felegreg* a. 1459 etc., *Magyar-Egreg* a. 1460[36], *Agriczul* a. 1460[37], *Magyar Egregy* a. 1760-1762[38], *Agriş*[39] *Agrij*[40]. Forma *Agrij* poate fi considerată atât ca dezvoltată din *-ş*, cât şi ca o rostire regională a lui *-giu*.

---

31. Cf. I Balassa - S. Simonyi, *Magyar tüzetes nyelvtan*, I, 596; I. Melich, *A hongfoglaláskori Magyarország,* Budapest, 1925, p. 11.
32. Szamota - Zolnai, MOklSz., 287.
33. I. Iordan, p. 183; S. Moldovan şi N. Togan, *op cit.*, p. 31.
34. *Anuarul Inst. de Ist. naț., Cluj,* II – 1923, p. 236, şi *Societatea de mâine*, II – 1925, nr. 4-5, p. 65.
35. Dr. D. Stoica şi Ioan P. Lazar, *Schița monografică a Sălagiului*, p. 186.
36. Dr. M. Petri, *op. cit*., p. 329.
37. *Transilvania*, XXIX- 1898, p. 197.
38. Dr. V. Ciobanu, *Anuarul Inst. De Ist. Naț*., *Cluj*, III - 1924 /25, 647.
39. Dr. M. Petri, *op. cit.*, p. 329.
40. Dr. D. Stoica şi Ioan P. Lazar, loc. cit.

A doua explicare poate fi cea pe care am dat-o în *Anuarul Inst. de Istorie națională*, Cluj, II - 1923, p. 252: < ung. *bükk* „fagus" + *ügy* „fons", cf. *Bykig* „fons metalis", a. 1263, ap. Szarvas-Simony, MNytSz., III, 887.

Ungurescul *ügy* (vechiu *vid*, *vigy;* cf. vg. *vit, ujt*) îl mai întâmpinăm şi în **Fechetig** < ung. *Feketeügy* „germ. *Schwarz-Wasser* s. *Schwartz-Bach*, slav. şi slavo-rom. *Cerna-Voda*[41] pentru care cf. şi numirile româneşti *Negrul* sc. „părăul" s. „râul", *Neagra* s. „apa" etc. cu sufix posesiv se găseşte în *Nimigea* etc., despre care va fi vorba mai încolo.

Dacă *Bichigiul* derivă din *bikigy* „făget", trebuie să pornim de la pădure al cărei nume s-a extins asupra satului şi văii s. apei *Bichigiu*, dim. *Bichigel.* Dacă însă etimologia cea adevărată este < *bükk* „fagus" + *ügy* „fons", s-a procedat invers: numele apei s-a extins asupra hotarului şi satului."

Sursa: Academician Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Institutul de Arte Grafice, Ardealul, Cluj, 1928.

---

41. Cf. P. Hunfalvi, *Magyarorsz g Ethnographiaja*, p. 385. - Din punct de vedere istoric merită deosebită atenție, *gy* sau *-gy* din Sztrigy (Strig, Strygh, Ztryg, Ztryd, Istrigh, Izthrig, Sztirik, Hiztrygh etc., cf. Cs nki, o. c., V, 137, 140, 149, 237 - 8; Zimmermann-Werner, o. c., III, 158 etc.), numele unguresc al râului Streiu (Sztrej, Strie, Stry, Lipszky, *Repertorium*), germ. Strehl, Strel (Miller, *Itin. Rom*., 547-548), chiar şi Strolla (Lipszky, *Repertorium*). Pentru acest râu ni s-a păstrat de la cei vechi numirea Sargetia, în grafie grecească (Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, p. 614). V. Pârvan, *Getica,* Bucureşti, 1926, p. 230-231, 252-253 şi 745 consideră acest nume de origine scitică-iraniană. Melich, *Magyar Nyiev*, XI-1915, p. 245, a admis pentru unsg. Sztrigy originea tracică, adăogând că cuvântul românesc este din ungureşte. În *A honfoglalási Magyarország*, fasc. 2 şi 3, Budapest, 1926, p. 160-163, îl consideră de origine rusească: < rus. *strél'vodà, rut. stril'- vodà „puşcă-apă", deci „apă repede ca săgeata" (cf. slav. stréla "săgeată". Din această formă s-ar putea explica atât germ. Strehl, Strell, cât şi ung. Sztrigy (cu -l' > - j > -gy; cf. bojó - bogyo, Poieni, Poienița > Pogyen, Pogyenicza etc.). Dar lăsând la o parte ciudățenia unei astfel de numiri geografice, evident, numele *Streiului* nostru nu-l putem despărți, cum îl desparte Melich, de galițianul *Stryj*, afluentul Nistrului, de la care este numirea oraşului *Strij* (cf. rom. *Streiu*, jud. *Hunedoara*, pl. Hațeg) şi pe care-l uită cu totul. Radicalul lui, fie tracic, fie traco-slav ori slav, este identic cu al vechiului nume de râu, nume de oraş (cf. bulg. *Struma* şi *Strumița*), al vechiului Istru (transcris greceşte şi latinizat *Hister*), al *Dnistrului* (*Danastru* s. *Dana-istru* transcris greceşte, iar pe latineşte *Danaster*). Toate acestea derivă din *s(e)reu-, cu inserțiunea lui -t- obişnuită la Traci, Slavi şi Germani (cf. gr., sancr. *Sravati* „a curge", lit. *sruta*, v.-isl. *Sruaim* „râu" etc., dar v. bg. *struja* „flumen", ostrov'h „insulă", propriu „das umflossene", s. *strujati* „wallen", germ. **strauma* > v: germ. *stroum*, mod. germ. *Stromm* „râu" etc.). Streiul românesc n-a putut veni din ungureşte, cum afirmă la început Melich. *Bichigiu, Fechetig* etc. ne arată că trecerea fonetică *Strigy* > *Streiu* nu e posibilă. Forma românească e cea simplă şi fireşte, cea mai veche. Ea ne-a păstrat forma originală la care s-a adaus un *ûgy* sau în care s-a schimbat *-i* în *-gy* pentru a forma pe Sztrigy. Nemțescul Strehl pare a fi o reconstruire după modelul unor cuvinte româneşti în care *i* corespunde unui mai vechiu *l'* (cf. *fiiu* < *fil'u* < *filius*). Nici acesta nu se poate explica din ungurescul *Sztrigy*. *Streiu*l trebuie să fie de aceeaşi categorie cu *Țărățălul* (ung. *Czereczel*) apropiat. Ce priveşte numele german este de observat că el se găseşte în toponimie şi în alte regiuni, cf. *Strehle, Strehlen, Strehlitz, Strelitz* (slav. *Strela* „Pfeil", *strelrch*, Sch tze"), Ios. Feldman, o.c., p. 98. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, II, p. 240, Nr. 628 şi 629, dă următoarele toponimice slave născute din *strêla* şi *strelhch*: rut. *Strilky, Strilkov, Strilyska* (Galiția), n.-sl. *Strélac* (Craina), *Strocja=Strélcja* (Stiria), cr. *Strelec, Strelecko*, rut. *Stril'ci*, *Strl'cja*, *Strilcyska* (Galiția). Aici intră probabil şi *Strelța*, apă care „cură despre Maramureş spre Tisa" şi care a fost identificată de D. Cantemir (*Hronic*, p. 189) cu Sargetia (cf. I. Minea, *Despre Dimitrie Cantemir*, Iaşi, 1926, p. 116). Nici una din aceste forme nu arată pe *–i* sau *-l* final pe care-l cere forma românească şi-l aşteaptă Melich.

5. Ştiri, date şi fapte culese din revista „Arhiva Someşană”, documente de arhivă cu referire la comuna Telciu şi locuitorii ei

I. Din revista „Arhiva Someşană”:

Am ales acest subiect, întrucât cred că revista „Arhiva Someşană” ne oferă cele mai multe informații despre comuna noastră pe o perioadă mai mare de timp. Această revistă cu cele 28 numere publicate, sub forma unor studii foarte bogate, a devenit după mine, de mult, un prețios obiect şi sursă de cercetare pentru istorici, deoarece face referiri la o gamă foarte mare de fenomene şi evenimente, care au avut loc în spațiul transilvan, din antichitate şi până la 1940; istoricii, publiciştii, geografii, oamenii de litere, de folclor, preoții, militarii, au cules date dintre cele mai variate, în care se găsesc numeroase informații cu privire la localitatea Telciu. Având în vedere semnificația evenimentelor, ar merita a fi retipărite cele 28 de numere şi difuzate la toate arhivele, întrucât exemplare complete mai sunt puține, iar în zona Moldovei, Olteniei, Munteniei, Banatului se ştie puțin despre ea, mai mult o pomenesc specialiştii, cercetătorii în domeniu.

Aşadar, să spicuim şi să cunoaştem ce s-a întâmplat în comuna noastră, după cele înscrise în prețioasa revistă „Arhiva Someşană”, revistă laborioasă, care a dat şi mari istorici: Iulian Marțian, Virgil Şotropa, Iuliu Moisil, Teodor Ghițan, Vasile Bichigean, Nicolae Drăgan şi alții.

Din numerele 6-7/Năsăud, 1926:

1. La pag. 11 aflăm din scrisoarea cpt. Bánffy din 17 ianuarie 1848, că se cerea extrădarea sublocotenentului Miron din Telciu, a sublocotenentului Dâmbul din Zagra şi a sublocotenentului Mihăilaş din Năsăud, că, dacă nu vor fi extrădați „aceste comune vor fi aprinse şi prefăcute în pământ” (Sic! Spiritul noi democrații maghiare; vezi şi intrarea în Europa a României în 1990-1992 prin Budapesta, care vasăzică aceştia sunteți voi!). Ne referim numai la iredentişti, cominternişti, neocomentenişti şi fascişti, care sunt acum de ordinul câtorva mii – circa 3.000-4.000. Nu ne referim în nici un caz la masa mare de unguri, care în proporție de peste 99% doresc pacea cu românii şi bună înțelegere.

Întrucât am relatat pe larg evenimentul într-un material anterior, nu mă mai opresc să dau şi alte explicații; vezi Virgil Şotropa în materialul „Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849” pag. 1-15.

2. La pag. 13/nr. 6/1926, aflăm că în perioada tragicelor evenimente din anul 1849, din ianuarie şi până în iulie (1849), Telciu a fost ocupat de trupele maghiare „un detaşament mai mic cu locotenentul Francisc Potyo” – după Virgil Şotropa în materialul „Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849”, pag. 1-15.

3. La pag. 78-79/nr. 6 în studiul publicat de Anton Demian rescris de Iuliu Bugnariu, pag. 74-84 cu titlul „Contribuții la viața şi activitatea lui George Coşbuc” găsim referiri interesante cu privire la marele poet al țărănimii. Redau

textual: „*În anul 1873 fu dus la şcoala „trivială” (cu trei cursuri) din Telciu, în care limba germană se propunea paralel cu limba română. Aici sub îngrijirea învățătorului Ioan Ionaşc la care era în cvartir, tânărul George (Coşbuc s.n.) se desprinse foarte bine în limba germană, aşa că era în stare să traducă din română în germană bucăți de cetire din Legendarul lui Visarion Roman.*

Îmi aduc bine aminte cum între ore, când copii ieşeau afară, îi plăcea să sară, să alerge, să facă gimnastică, iar iarna să facă oameni de zăpadă, cu care vorbea nemțeşte şi le da ordin să păzească curtea.

La sărbători mari, la Crăciun îi plăcea să umble a colinda, iar la Botezul Domnului să umble cu steaua de la o casă la alta.

Pare că şi acum îl văd cum se-ntorcea de prin sat cu buzunarele pline de nuci, alune şi mere căpătate de la baba Nătoaie şi de la Ana Ursului. Babele îl aveau drag, căci era băiat isteț, glumeț şi drăgălaş.

*După ce termină clasa a III-a la Şcoala din Telciu, trece în clasa a IV-a a şcoalei primare superioare din Năsăud. În cvartir era la învățătorul Teodor Rotar, om strict, dar bun pedagog”***.**

4. La pag. 4/nr. 7/1926, aflăm din nou că la Telciu şi Hordou în primăvara şi vara anului 1849 erau în cartiruire trupe maghiare, în valoare de un batalion, printre care şi „români recrutați cu forța”.

5. În nr. 12/pag. 151. Pe 2 aprilie 1840 a fost convocată şedința economiilor (gospodarilor de frunte) la Năsăud unde s-a dezbătut starea economică a regimentului, participând din fiecare comună „cel mai harnic şi priceput econom”.

Din Compania X: au participat Ion Bichigeanu din Telciu; Spiridon Someşan din Hordou, Ilie Pop din Bichigi, George Cira din Romuli.

6. În nr. 16/pag. 57, găsim un document extrem de interesant cu privire la bejenarii din 14 comune de pe Valea Someşului şi Sălăuței care au plecat la 1740, spre Moldova sau Maramureş. Iată numele celor 17 bărbați plecați în bejenie, din Telciu, parte din ei cu familiile lor:

Ion Grigore
Lazăr Ion
Grecu German
Ion Vasiloae
Grigore Blinbului
Ursul Grigore
Simion Rusu
Grigore Țiganu
Vasile Mâțu
Solovestru Mândru
Nicolae Simionescu
Todor a Grigore
Ion Petri
Dănilă Moldovan
Dumitru Simion
Ştefan Moise
Vasile Varvari

Studiul este publicat de Virgil Şotropa „Bejenii în secolul XVIII, pag. 55-88 (nr. 16).

În nr. 16, pag. 133:

7. În anul 1703, Telciu a fost prădat de rebelii curuți, care au strâns mai ales cai. Este vorba de curuții lui Francisc Rákóczi al II-lea.

8. În nr. 17/pag. 173 aflăm dintr-un document de la 1450 al reginei Ungariei că „În posesiunea Telciu (erau s.n.) patru sesiuni iobagale, conduse de Bozarad, Dragmer, Golija şi Ioan”.

9. În nr. 17/pag. 193. Găsim că într-o conscripție de la 1750 (recensământ) în Telciu se producea pănură bună, şi că ei făceau comerț cu pănură la Bistrița, Baia Mare, Copalnic, Beclean, Dej etc.

10. Nr. 17/pag. 210-211 în materialul publicat de Vasile Bichigean cu titlul „Jalba celor 23 sate valahe anexate la districtul bistrițean" se spune (text copiat cuvânt cu cuvânt).

Ale satului Telciu jalbe:

„a) Locuitorilor din acest sat li s-au luat trei munți şi s-au dat altora. În urmare, cer restituirea acestor munți.

b) Ioan Lazăr a Popii ne spune cu lacrimi în ochi, că în luna august anul trecut 1760 şi-a dus la târgul din Bistrița doi boi, cari i-au fost luați din porunca perceptorului regesc sub pretextul că în Telciu sunt tăinuitori, deşi la repetatele cereri n-a putut să spună cine sunt aceia şi cu toate că bătrânii din această comună sunt şi au fost gata să joare, că aici nu sunt tăinuitori.

c) Aceiaşi plângere o are şi Arsente Hordoan pentru doi boi, care i-au fost luați de perceptorul regesc pe termen nehotărât.

d) Ioan Scuturici, jude comunal, în anul 1758 a fost păgubit cu ocazia numărării banilor cu 12 florini renani, deşi i-a numărat şi acasă şi înaintea comisarului confruntător. Perceptorul întotdeauna însă, îi găsia lipsuri şi nu-i dădea putința să-i numere a doua oară. Mai mult, când o cerea acesta îl împiedica cu bastonul ce-l avea pe masă.

e) În anul 1758 locuitorii acestei comune au suferit de pe urma potopului. Dar nici nu s-a făcut anchetarea necesară; nici nu s-au redus impozitele.

f) În anul 1760 Grigore Andrei şi Dumitru Scuturici au fost păgubiți prin incendiu; dar până azi nu li s-a făcut reducerea de impozit cuvenită, dimpotrivă li s-a cerut mereu contribuția fixată pentru dânşii."

11. Nr. 17/pag. 234 şi 248

În articolul „Documente bisericeşti", Ştefan Buzilă date sub vicarul Ioan Marian, aflăm în două circulare, referiri la Telciu.

- la pag. 234, în circulara din 1 iulie 1835 se spune că toți credincioşii de rit greco-catolic vor fi „sub păstorirea Dl. capelan de Regiment". Din Telciu este pomenită o singură credincioasă de rit catolic: Cecilia Ordace (este vorba de romano-catolici s.n.).

- la pag. 248, în circulara nr. 3/9 ianuarie 1838 este pomenit parohul Ioan Hracov din Telciu, care s-a lăsat de preoție, fiind considerat „iubilat", adică s-a lăsat de preoție din voința sa, lăsând loc feciorului său (nu se spune cum îl chemă), drept pentru care se da dispoziție, ca să nu beneficieze de venitele respective, adică a treia parte, adică „terțialitatea", respectiv „tricesima".

În aceeaşi poziție sunt pomeniți parohii Cotruş Bârna din Mureşeni, Moroşan din Rebrişoara şi Larion Coşbuc din Hordou.

12. Nr. 22-23/pag. 262; 287; 291; 293; 295; 310; 316-318; 327; 348; 363; 365;368; 384; 387; 402; 431-432.

În articolul „*Revolta districtului năsăudean; 1755-1762*" sub semnătura lui Virgil Şotropa se prezintă pe comune marile mişcări, dominate de cea a lui Ştefan Cute, toate pornirile contra militarizării, împotriva unirii cu biserica Romei, sau împotriva magistratului săsesc.

- pag. 262: În dreptul comunei Telciu se scrie: „Nu vreau să primească nici o poruncă de la magistrat, ci numai de la Macavei şi de la Ştefan (Cute) din Feldru, deoarece comisarii numai mințesc, că ar fi poruncă de a magistratului”.

- pag. 287: Comuna Telciu, alături de Runc, Mocod, Salva, Năsăud, Rebrişoara şi Rebra Mare care sunt considerate de districtul săsesc de la Bistrița şi primarul Klein de la Sibiu ca cele „mai recalcitrante” şi că „oraşul (Bistrița) nu mai cutează să trimită comisari în satele valahe şi, după cele pățite, mai ales de Gottschick nu se poate niciunde arăta pe acolo”.

- pag. 291: La 14 iunie 1755, la Năsăud are loc o şedință unde participă câte 3-4 persoane din fiecare sat al districtului valah şi „După multe deliberări au desemnat pe Ştefan Nimigean din Feldru, Irimie Bucşa din Mocod, Paşcu din Zagra şi Ioan a Popii din Telciu, cari să călătorească în Viena spre a promova cauza contra magistratului şi a publicului (oraşului). Aceia au şi plecat miercurea trecută peste Telciu la Maramureş”.

- pag. 293: Aflăm că această delegație a ajuns la Viena, unde un agent de curte pe nume Matolai, sas de origine „cunoscut şarlatan şi escroc [...] era şi tainicul prezident al faimoasei societăți secrete „Rosenkreuzer”, care i-a îndemnat să-şi lase actele şi scrisorile la el „aflând însă aceştia – între care şi un „popă înalt de statură”, probabil Ion al Popii – că Matolai e sas de origine, întoarseră şi-şi cerură îndată scrisorile, pe care agentul le şi înapoie. Deci popa „înalt de statură” era din Telciu; dus şi el acolo la 1759 pentru păşunile telcenilor. **Deci mulți români au făcut drumurile la Viena pentru munții şi păşunile lor: Horea, Vasile Naşcu, Simion Bărnuțiu etc.** Şi când te gândeşti că şi azi (1991-1992 s.n.) se încearcă o revitalizare a unui nou imperiu neohabsburgic?! Dar acest Matolai va anunța primarul Bistriței, pentru a-i contacta pe românaşii noştri. În acest fel el scrie o scrisoare imediat, datată Viena 6 iulie 1757, publicată în 22/pag. 293, care din păcate nu-i tradusă.

- pag. 295: Este pomenit faptul că Macavei al Florii din Mocod, este un fel de judecător alături de Ştefan Cute (Feldru), recunoscuți de satele valahe de pe Someş, ei judecând fel de fel de procese.

Astfel, la 4 august 1759 „Slobodnicul Todor Zdrobău din Feldru raportează cazul grav (după el s.n.) că Macavei al Florii din Macod cutreeră întreg districtul valah şi judecă chestii procesuale, cum a făcut-o joia trecută în Bichigiu dictând sentință în procesul lui Mihai a Popii contra lui Simion Andrei, iar în ziua următoare în Telciu în chestia de litigii dintre Ion Scuturici şi alt sătean”.

- pag. 310: Guvernatorul Transilvaniei Samuel de Brukenthal trimite la 8 martie 1760 de la Sibiu prin satele someşene pe pârcălabul Daniel Güttsch şi pe secretarul depertinenței Johan Bressler în Valea Rodnei, ca să aducă la ştire ordinul său privind obligațiile satelor someşene de a se supune magistratului Bistriței în 8 puncte (vezi pag. 309).

Cei doi au ajuns la Telciu pe 16 martie 1760, unde toată populația adunată, inclusiv de la Bichigiu nu au acceptat supunerea față de Bistrița. Iată textul lor: „*În aceiaşi zi au publicat ordinele din Telciu, în prezența a sătenilor din Bichigiu. De la ambele sate au primit răspuns ca în Năsăud*”. Inițial ei pe 12 au fost la Năsăud, pe 13 la Mocod şi Mititei, pe 14 la Zagra, Poieni, Găureni şi

Suplai, pe 15 la Salva şi Runc, apoi Rebrişoara, Feldru, Rodna, Maieru, Sângeorz, Ilva, Vărarea.

Cât curaj pe ei frați români! Nici unul n-a înclinat capul nici o comună măcar. Nu le-a fost frică de nimeni şi de nimic. Nu au acceptat îngenuncherea. Să le luăm exemplul. Să nu uităm ce-au făcut moşii şi strămoşii noştri pentru ca pietrele şi apele noastre să fie libere, ale noastre, grădinile noastre, ca să culegem poame şi prune spunând că-s din grădina noastră, nu de la străini. Libertatea este cea mai mare cucerire pentru poporul român.

- pag. 316-318: Sunt pomenite nemulțumirile create locuitorilor comunei în perioada 15 aprilie 1759 – ianuarie 1760, când între comisarul Bistriței şi o serie de locuitori au avut loc multe certuri. Sunt citați „judele şi jurații": Blidar Onul, Dumitru Homeiu, Teoader Petru, Grigore Scuturici, Andrei Buriac, Andrei Moldovan, Toader Cingan şi mulți alți locuitori. Apoi se aduce în discuție conflictul dintre comisar (nu este pomenit numele lui) şi Iosif a lui Todoruț din Telciu, care l-a lovit cu un felinar în timp ce-i controla grajdurile. Se aduce în discuție cazul slobodnicului Ion Scuturici, care a fost bătut cu „bâte şi bastoane" şi a fost dus apoi la casa lui Ignat Moldovan, unde i-au pus lanț la picioare, iar a doua zi l-au eliberat la intervenția vameşului pentru a da „samă satului despre anii câți a fost birău".

- pag. 327: Printr-o hotărâre a magistratului Bistriței din 26 septembrie 1759, confirmă pentru 1760-1761 pe următorii juzi comunali: Ion Bârte –Telciu, Şerban a Tomii – Mocod, Grigore a Popii – Mititei, Tănase Başotă – Runc, Ion Lehaci – Zagra, Nicolae Damian – Bichigiu, Vasile a Georgi – Hordou, Partenie a Titienii – Salva, Simion Caprău – Năsăud etc.

- pag. 349: Se prezintă conflictul dintre telceni şi maramureşeni. Telceniii sunt somați să nu mai păşuneze Gura Fiadului. **Textual**: *Inspectoratul depertinenței raportează în 23 mai că maramureşenii au somat pe telceni prin doi „nemişi" în gura Fiadului*. Anul, în care se petrecea acest conflict, era 1761.

- pag. 363-364: Este redată o întâmplare din septembrie 1757, când comisarul soseşte neanunțat şi pretinde să le măsoare cerealele şi fânul pentru cei din Fundul Fiadului, deşi ei atunci le adunau de pe câmp.

Sunt relatate pe 2 pagini fapte compromițătore ale comisarilor bistrițeni (lovirea oamenilor, jigniri, amenințări, însuşiri de bunuri etc.)

- pag. 365: Este pusă în discuție plângerea telcenilor, cărora li s-a luat un munte (nu se spune care s.n.) şi s-a dat satului Crainimăt (sat săsesc).

- pag. 368: Este relatat conflictul dintre Ion Scuturici din Telciu şi sătenii satului, care în ianuarie 1760 a făcut conscripția (recensământul) animalelor satului fără consimțământul celor 7 juați, umblând beat, făcând scandal. Sătenii l-au bătut. Până la urmă s-au împăcat cu el.

- pag. 384: Comuna Telciu nu se supune Magistratului bistrițean pe anul 1761 predării dărilor pe munți şi fân şi banii pentru recruți. În text se scrie „11. Telciu 20 septembrie – la p.1 şi 2 ca Năsăud (adică nu vor să dea nimic magistratului bistrițean). Banii recruților: 9 f1. R. 22 ½ cr. lui Ştefan".

- pag. 387: Este confirmat că la 2 oct. 1761 jude pentru Telciu era Ion Barta.

- pag. 402: Sunt confirmate printr-o scrisoare a lui Şofronie noi încasări şi plăți din Telciu lui Ştefan, respectiv 20 florini şi o piele de urs. Este vorba tot de anul 1761.

- pag. 428: Telciu este numit satul „**în care trăiesc cei mai credincioşi corifei**". Documentul cu această referire este semnat de Daniel Hennrich. Pentru a fi aduşi la ascultare se propune la 14 iunie 1762 de gl. Buccow ca aici să fie instalată o companie. Asta şi pentru a fi luați în seamă.

- pag. 431-432: Pe raza comunei are loc o vânătoare. Se petrece „un caz mai grav. Telcienii sunt puşi să mărturisească sălbăticiunile". Saşii de la Bistrița, mai mulți sosiți în comună au în frunte pe George Kelp pentru a vâna. Telcenii refuză să iasă la hăituit. Atunci saşii din Bistrița trimit pe 7 şi 8 februarie 1762 în sat mai mulți soldați care amenință pe conducătorii satului. Sunt prinşi Ion a Popii şi Ioan Moldovan şi au fost bătuți, iar vreo 12 săteni s-au ascuns în pădure la oi. Unii au fost prinşi şi arestați, duşi la Bistrița: Lupu a Popii, Ieremie Bumbu, Natu Bugnar, Ion Bredan, Ştefan Bogâlte, Andrei Lungu, Ion Tompa, Costan Cute, Todor Răcoare şi Grigore Scuturici. Pe 10 februarie 1762, un număr de 17 telceni au venit la Bistrița în frunte cu judele Ion Barta spre a fi eliberați, lucru ce s-a întâmplat. Aşa solidaritate da! Deşi oameni simpli, au ştiut să se ajute între ei (s.n.).

13. „Arhiva Someşană", nr. 24/1938

În acest număr sunt mai puține referiri, dar totuşi unele de esență, cu puternică încărcătură socială, economică şi religioasă.

- pag. 7: Se fac referiri la faptul că Telciu se numără printre cele 21 de sate, care aparțineau înainte de militarizare de Magistratul Bistrițean, care se va opune militarizării, întrucât pierdea munții, pădurile, păşunile, şi locuitorii acestora, care aveau obligați să presteze tot felul de cărăuşii pentru saşii bistrițeni, deşi ei aveau statutul de oameni liberi încă de pe vremea regelui Matei Corvin (prin acte 1472 şi 1475). Fiecare gospodar valah era obligat să lucreze pentru membrii magistratului anual câte 18 zile, pe care zile de muncă magistrații le împărțeau între ei după necesitate, aşa că valahii trebuiau să le care acasă chiar şi cerealele şi vinul" (aşa trai mai da, deci tot ei românii erau oropsiți s.n.) vezi pag. 7/nr. 24/1938, Actul bistrițenilor saşi de 250 pagini din 19 mai 1762, semnat de primarul Conrad Dinges, viceprimar John Friedrich Klein a Straussenburg, şi conține depozițiile a 450 martori, la 14 puncte (chestiuni) puținii valahi (români), cei mai mulți saşi şi maghiari – cari e de'nțeles – cu puține excepții au făcut depoziții favorabile şi pe placurile orăşenilor (Magistratului săsesc bistrițan s.n.). Cele 21 de sate, ce aparțineau de magistratul săsesc, sunt pomenite în ordinea: Rodna, Maier, Sângeorz-Băi, Leşu, Ilva, Feldru, Vărarea, Rebra, Parva, Năsăud, Salva, Hordou, **Telciu (scris Telts)**, Bichigiu, Găureni, Suplai, Poieni (e vorba de Poienile Zăgrii), Zagra, Runc, Mititei, Mocod, a căror locuitori se spune „din timpuri imemorabile au făcut servicii de iobagi şi jeleri comunității din Bistrița, prestând în fiecare an muncă de săptămâni", concluzia este: efectul „UNIO TRIUM NATIONUM", şi practic falsificarea actelor de către saşi ce au urmat după 1475, care nu au fost respectate de magistratul săsesc. Este vorba de actele din 1488, 1492, 1494, 1520, şi 1639. Despre **libertățile acordate de Matei Corvin la 1475 se fac referiri şi la pag. 11, unde comuna Telciu apare din nou nominalizată**.

- la pag. 68: găsim referiri cu privire la „Leon a Nechitei jude în Telciu”, care-l sprijină pe Tănase Todor să fie scos de la arest; „Chezeşuescu pentru el: Todor a lui Macavei jude, Dolha Ionaşcu, Ion Hopan, Ursul lui Filip, Todor Zăgrean, Precum Zăgrean din Bichigiu, Ion Coşbuc din Hordou şi Leon a Nechiti jude în Telciu”.

- la pag. 79-80: Sunt informații de maximă importanță, ce merită multă atenție, referitoare la revolta (răscoala) de la Salva, din 10 mai 1763.

Dar spre editare îl transcriu în totalitate fără nici un fel de omisiuni. Am respectat inclusiv virgula şi pronunția de atunci: Cercetările în chestia revoltei din 10 Mai a grănicerilor năsăudeni au durat timp de 6 luni, după care în 12 noiembrie 1763 s’a publicat în fața cvartirului din Bistrița a colonelului baron Schröder sentința. Aceasta ne-a rămas întâmplător printre actele arhivei bistrițene, scrisă pe o filă separată şi comunicată – cum se vede – în mod extraordinar şi magistratului bistrițean, care altfel după militarizare nu mai putea avea nici un amestec în afacerile militare din districtul năsăudean.

Sentința sună astfel:

„*1. Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, de 120 ani, să fie frânt cu roata de sus în jos, iar capul lui să fie legat (geflochten) de o roată, pentru că a reținut pe oameni de la Unire şi de la înrolarea (Amplectierung) în statul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n-a lăsat să i se ofere acestuia sfânta cuminecătură.*

2. Vasile Dumitru a Popii alias Vasoc din Mocod să fie trecut de la viață la moarte prin ştreang pentru rebeliune.

3. Manu Grigore din Zagra să fie spânzurat tot pentru aceeaşi crimă.

4. Vasile Oichi de la Telciu să fie pedepsit la fel.

Trupurile acestor criminali să fie lăsate neînmormântate pe locul de pierzanie, ca pildă de groază pentru alții.

5. Iuon Scuturici, 6. Dumitru Scuturici, 7. Miron Natul şi 8. Dumitru Homei din Telciu; 9. Apostol Moldovan şi 10. Petru Bârzo din Rodna, 11. Dâmbu Alexa şi 12. Iuoan a Popii Petre din Zagra, 13. Petre a Popii Nicolae din Bichigiu, 14. Zinvel Vasile din Poieni, 15. Iuon Anghelini din Runc, 16. Ieremia Bucşa din Mocod, 17. Finigar Samuil din Găureni, 18. Iuon Hanț din Năsăud şi 19. Andrei Nicolae din Sângeorz – acestora 15 criminali ***(azi 1993 eroi naționali s.n.)*** *încă li se ceteşte sentința să fie spânzurați, dar după publicare sunt grațiați de la moarte şi li se dictează pedeapsă să treacă de 10 ori în sus şi de 10 ori în jos, printre lovituri de verigi alor 300 soldați”.*

Nu este spus în şedință că în ce loc are să se întâmple executarea, dar din datele citate în cartea canonicului Augustin Bunea precum şi din rămasă în ținut ar urma că executarea celor pedepsiți cu moartea s-a săvârşit pe platoul Mocirlă de lângă Slava” (vezi Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene 1762*, p. 79-80, în „Arhiva Someşană”, nr. 24/1938, Năsăud).

II. Documente de arhivă

Anul 1504. Telciu (Telcz) figurează într-o listă de contribuții cu suma de 13 florini şi 15 dinari, cea mai mare contribuție satele cnezului din Salva, ceea ce demonstrează că era cel mai mare sat românesc din zonă cu o puternică comunitate. Năsăudul contribuind cu 10 florini, Maieru cu 4 florini şi 4 dinari, Rodna cu 11 florini, după cum reiese din acelaşi document.

Sursa: D.J.A.N. Cluj, Primăria oraşului Bistrița, IV a, nr. 11, f. 1.

Anul 1543. În sâmbăta după sărbătoarea Sfinților „Viti şi Modesti", după dezbaterea în forul de judecată al cetății Bistrița a cauzei unui oarecare Dragomir din Maramureş („in causa cuisdam Dragomir de Maramorosio") în proces cu cei din Telciu (Telshch), fiind amintit în cauză şi cneazul şi popa din Telciu („Kenesius et pope").

Sursa: Fondul Primăria oraşului Bistrița, III/a, dosar 3, p. 26 şi 26 verso.

Anul 1587. Este pomenit ca preot în Telciu (Telchy) Popa Trif (Trif/ Triph), într-o scrisoare a lui Bedej Markus din 16 martie 1587, inclusiv despre o neînțelegere a acestuia în privința a 2 boi.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, dosar 536/1587, f. 1.

Anul 1619. Vamă la Telciu: Există o plângere a locuitorilor din Maramureş (Maramorossy) către principele Transilvaniei, împotriva vechilor privilegii, se intenționează să se deschidă o nouă vamă într-un sat românesc pe nume Telciu („egy Teolczy neveo orah faluban"), şi ei vor să se revină şi să se facă la ei vamă, căci sunt nobili.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, dosar 8686/1619, f. 1.

Anul 1623. Vama la Telciu era deja înființată: La 5 martie vicecomitele Ioan Petrovay în Maramureş, scrie din Dragomireşti contra judelui din Telciu, care i-a luat vamă unui nobil din Sălişte a de Sus un bou. Acesta i l-a luat drept zălog, pentru că nobilul nu a avut la el bani. Aşadar la Telciu a fost vamă cu Maramureşul în evul mediu. Romuli nu exista la acea dată ca localitate.

Sursa: D.J.A.N. Cluj, Primăria oraşului Bistrița, dosar 9202/1623, f. 1.

20 mai 1646. Dat în Şieu (Maramureş). Simion Szaplonczai de Vişeu, jude al nobililor Cercului de Sus al Comitatului Maramureş, scrie fostului primar al cetății Bistrița, Martinus Schultz că a primit porunca comitelui, adusă de libertinul Nicolae din Năsăud şi i-a chemat pe Ionuț Dunca (Ionucz Donka) şi pe Grigore Sas pentru a-i despăgubi pe iobagii din Telciu (Telch), cărora iobagii din Şieu (Maramureş) le-au luat 80 de capre, şi în parte au fost despăgubiți, reuşind să-i împace.

Sursa: Fondul Primăria oraşului Bistrița, III/a, dosar 13.743/1646, f. 1.

9 mai 1649. Nagy Lorincz din Şintereag (Şomkerek) scrie judelui primar al oraşului Bistrița pe nume Beijn Gieorg că a aflat de faptul că vrea să-i pedepsească pe juzii din Telciu (Telczen) din pricina servitorului preotului din

Tăure (Thohaty Paknak), care a fugit în Telciu de la stăpânul său, furându-i un suman rupt şi un târnăcop. Cere să nu fie pedepsiți juzii din Telciu, pentru că servitorul a revenit la preotul din Tăure, care s-a dus în Telciu după el.

Sursa: Fondul Primăria oraşului Bistrița, dosar 14.550/1649, f. 1.

Februarie 1651. În protocolul Magistratului oraşului Bistrița se consemnează faptul că la sfârşitul lunii ianuarie şi începutul lunii februarie 1651 au fost mari inundații în toată Transilvania. Au fost distruse poduri, drumuri, grădini, terenuri agricole inclusiv în cetatea Bistrița şi satele din jur, iar la Telciu pe un păstor l-a înghițit pământul împreună cu câteva oi.

Sursa: Fondul Primăria oraşului Bistrița, dosar III/a, nr. 3, p. 317.

24 septembrie 1698. În protocolul de judecată al Magistratului Bistriței este consemnat procesul dintre armeanul Maztur ca reclamant contra unui român din Telciu. Armeanul spune că a fost păgubit în satul Telciu („in Pago Tölts), sat românesc, ce aparține de Cetatea Bistriței. Procesul continuă şi în 26 septembrie şi spune că românul din Telciu pe nume Nechita („valachum Töltsiensem nomine Nekita") a protestat solemn prin „procurator" (avocat în epoca respectivă), deoarece el este om onest şi nevinovat şi cere ca reclamantul să fie pedepsit cu pedeapsa calomniei („in poenam calumniae convinci") şi cu 20 florini potrivit articolului din Tripartit, partea a II-a, art. 70.

Sursa: Fondul oraşului Bistrița, dosar 24.051/1691, f. 1 şi verso.

20 martie 1716, Beclean. Bethlen Elek se adresează judelui prim al oraşului Bistrița, din Beclean să facă demersurile necesare la judele din Telciu („Telcsi bironak) pentru trimiterea lemnelor de brad de care are nevoie la construirea unei case. Judele prim al oraşului regesc Bistrița era atunci Joannes Albert.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 15, dosar 1, fila 1.

12 septembrie 1720, Chiuza. Samuel Sárközy de Uriu de Jos, vicejude al nobililor comitatului Solnocul Interior şi Ladislau Danciu („Dancs) de Căianul Mic, persoană nobilă din acelaşi comitat efectuează o audiere de martori în Chiuza la cererea lui Ivaşcu Suciu (Ivas Szücs) din Telciu (Telcsen) dovedindu-se prin 5 martori (Olar Oniga, Timotei Bindea, Lup Bindea, Vasile Bindea, Ursul Meşter) că acesta nu a furat bani de la Vasile Rus şi Teodor Rus din Tăure în iarmarocul din Şintereag.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 15, dosar 100, fila 1.

1747. Consemnarea capilor de familie din Telciu (Telts) rămaşi restanți la plata contribuției militare; în sat fiind dislocată Compania Ráksaniana din „Regimentul Springheriani".

Sunt trecuți următorii restanțieri: Debreczeni Ianos cu 4 florini, Both Mihaly – 4 florini, Babii Iuon, Taller Giurcan, Dumitru Sebeşan şi Matei Ursul.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 11, dosar 61, fila 1 verso.

20 noiembrie 1754. Se întocmeşte un tabel cu lemnele de construcție necesare pentru ridicarea unei biserici piariste din Gherla (romano-catolică s.n.), calculându-se şi timpul necesar transportului, iarna şi vara de la Telciu (Teltscher), la Gherla.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 15, dosar 7, fila 1.

1756. Valoarea contribuției militare pe 1756 a Telciului. Acesta era de 798, 4 florini, a şaptea localitate ca importanță pe Districtul românesc al Năsăudului, după Rodna – 1410,40 florini; Maieru – 1359,36 florini; Zagra – 1235,54 florini; Rebrişoara – 1158,17 florini; Sângeorz – 1080,26 florini; Salva – 950,40 florini.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 11, dosar 216, fila 2.

4 septembrie 1760, Bistrița. Szegedi Mathe, tricisimator, scrie judelui prim al Bistriței arătând starea proastă a drumurilor din hotarul satului Telciu, spre Maramureş, din cauza căreia se pierde foarte mult şi la vamă negustorii fiind nevoiți să plece pe alte căi.

Sursa: Primăria oraşului Bistrița, seria a II-a, fascicula 14, dosar 24, fila 1.

Septembrie 1760. Noi informații despre vama de la Telciu. În luna septembrie 1760, primarul bistrițean este înştiințat că „drumul spre Telciu şi de aici spre Maramureş este atât de plin de gropi încât e pericol să călătoreşti de la casa de vămuire, aşa că aceasta trebuie să se facă afară din sat şi prin aceasta mulți frustrează fiscul”.

Sursa: D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *fond Virgil Şotropa, Note despre drumuri şi şosele*, dosar 236.

Anul 1795. La şcoala „trivială” din Telciu era învățător în 1795, Petru Suciu (Szuts), despre care Ioannes Scheidel, directorul Şcolii principale din Năsăud, spunea că se străduieşte să predea în limita posibilităților sale. În acel an erau înscrişi la această şcoală 50 de elevi, 48 cu frecvență bună şi 2 cu frecvență slabă. Acelaşi învățător era şi în 1796.

Sursa: Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, Bucureşti, 1966, p. 175, 277-278.

III. BISERICA

1. Scurt istoric al bisericii cu hramul „Sf. Nicolae” din comuna Telciu*

Leagăn al credinței ortodoxe strămoşeşti, care tot de la Roma vine, pe via Constantinopol, comuna Telciu, este întinsă pe o suprafață de 25 km^2, înconjurată de dealuri şi scăldată de apele Sălăuței şi ale Telcişorului, a fost greu încercată de-a lungul vremii. Prima atestare documentară o aflăm la 1245 şi apoi într-o scrisoare a Papei Urban IV datând din 16 iulie 1264. De dată mai recentă fiind cele din 1523 de 8 decembrie 1764, consemnată într-un document săsesc din Bistrița. La denumirea actuală a localității s-a ajuns prin diverse metamorfoze: Telciu, Telts, Telcz, Telci, denumiri influențate şi de convieţuirea cu alte populații, în special cu cea maghiară şi săsească.

Existența parohiei

Despre adevărata origine a comunei nu avem informații concrete, în afara unei tradiții care afirmă ca vechea vatră era aşezată pe aşa-zisa „Valea lui Stan”, denumire păstrată până astăzi. Cele mai vechi nume de familii răspândite pe raza localității sunt cele de *Scuturici*, aşezată pe vatra „Valea lui Stan”, *Rus*, care ar putea proveni din Bucovina şi *Moldovan.*

Până la 1700 telcenii au fost ortodocşi pe via Roma-Constantinopol. „Bizanț după Bizanț”, expresia strategică a lui Nicolae Iorga ne spune totul, respectiv noi, ortodocşii români, nu avem nimic comun cu Moscova. Ucrainienii au fost creştinați la anul 888, iar ruşii din Federația Rusă de azi după 1100. Soarta noastră a românilor de a fi astăzi ortodocşi se datorează neînțelegerilor şi prăbuşirii în anul 476 a Imperiului Roman de Apus sub loviturile barbarilor şi „marii schisme” de la 1054, trecerii noastre ca apartenență la Constantinopol, care trebuie să recunoaştem că este A DOUA ROMĂ. Constantinopolul s-a prăbuşit în schimb şi el la 1453 sub loviturile turcilor otomani, noi românii rămânând sub influența bizantină şi a grecilor, care au o civilizație şi cultură mai veche şi valoroasă decât romanii.

***** Documentarul a fost întocmit de preoții Teodor Sărmaş şi Dănuț-Ioan Parascan.

În anul 1475 regele de atunci, Matei Corvin, preda comuna în mâna conducătorilor oraşului Bistrița pentru ca mai târziu, sub presiunea autorităților habsburgice să se facă trecerea la Uniație. Credincioşii opun o dârză rezistență, dar în cele din urmă sunt obligați să accepte catolicismul prin forma sa mijlocitoare de greco-catolici. După o perioadă de mari prefaceri, în anul 1948, se va reveni la credința strămoşească, avută până la 1700.

La Telciu după aprecierea recentă a meticulosului istoric dr. Ovidiu Florin Mureşan se pare că a existat cea mai veche mânăstire de pe Valea Someşului. Habsburgii după ce au ocupat masiv Transilvania au trecut la recatolicizarea provinciei folosind inclusiv administrația şi armata. După datele existente mânăstirile de la Bichigiu şi Telciu au fost distruse în anul 1761 din ordinul generalului Adolph Buccow. Acesta conform aprecierii lui Ironim şi Veturia Marțian[*] a dat ordin de distrugere la 13 iunie 1761 a mânăstirii ortodoxe de la Mintiu. Generalul Buccow în calitate de „comandant al trupelor imperiale din întreaga Transilvanie şi preşedinte al Comisiei Aulice în afacerile religioase ale românilor", a dat ordin de dărâmare a mânăstirii ortodoxe de la Mintiu, „arsă din temelii, împreună cu peste o sută mânăstiri ortodoxe transilvănene, în condițiile reprimării mişcării inițiate de călugărul Sofronie de la Cioara (1759-1761), care se ridicase împotriva unirii românilor cu biserica Romei, revolta având deopotrivă şi un caracter antifeudal şi antihabsburgic („gonirea unirii şi a iobăgiei din țară").[**]

Referitor la numărul populației aflăm din recensământul efectuat în anul 1762 că Biserica cuprindea 238 de familii şi 21 de văduve; de menționat că toți erau ortodocşi[***]. După militarizare toți au fost nevoiți să treacă la greco-catolici, măsură impusă de Viena. Tot în legătură cu existența parohiei se păstrează şi câteva documente bisericeşti datând din anul 1823. Se confirmă că pe teritoriul comunei a existat atunci o casă a „Jandarmeriei", edificată în timpul graniței şi distrusă de fascişti, în 1940 o şcoală trivială, astăzi demolată şi o şcoală confesională care va deveni casa parohială.

Biserica

Din cuprinsul unui document aparținând lui N. Iorga aflăm că vechea clădire a Bisericii era aşezată în Dealul Macoviței; era construită din lemn şi a fost distrusă în totalitate într-un incendiu, care a distrus aproape întreaga comună. Credincioşii îşi vor ridica un alt lăcaş de închinare pe amplasamentul actualei Biserici, care va fi şi el demolat în anul 1914. Actuala Biserică are hramul „Sf. Nicolae" şi este construită în stil neobizantin, având ca plan inițial Catedrala Ortodoxă din Sibiu. Clădirea este impunătoare prin dimensiunile sale: lungimea de 52 m, lățimea de 13 m, turnul atingând înălțimea de 40 m. Planul

[*] Veturia şi Ironim Marțian, *Date privind istoricul localității Mintiu*, în vol VI File de istorie, Muzeul Bistrița, 1989, p. 212.

[**] Dr. Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron şi Dionisiu Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1902, p. 225; Ştefan Meteş, *Mânăstirile româneşti din Transilvania,* Sibiu, 1936, p. 75.

[***] Totuşi în unele documente precum recensământul din 1721-1722, conscripțiile de la 1733, 1755, comuna Telciu este trecută ca fiind greco-catolică – aspect ce trebuie studiat şi cercetat (n.a) în continuare spre a se clarifica situația locuitorilor.

de zidire este întocmit de ing. Andrei Mazanek din Năsăud. Lucrările încep în anul 1890 sub conducerea ing. Emil şi Ştefan Oltean din Blaj, sprijiniți fiind de fondurile grănicereşti şi de cele donate de credincioşi. Din cauza materialului clădirea se prăbuşeşte, urmând ca lucrările să fie încredințate tehnicianului Czako Lajos. Nici el nu va reuşi însă să ducă lucrarea la bun sfârşit, pentru că ea se prăbuşeşte din nou. Construcția reîncepe în anul 1920. prin arhitectul Konkz Erno din Cluj, care abandonează şi el lucrările, lucrări ce vor fi preluate de Szabo Gerson din Năsăud, el fiind cel care o va finaliza în anul 1974. **Pictura** este executată în stil oriental de către Alexandru Kabadaieff, profesor la Şcoala Normală din Sibiu, de origine macedoneană, în anul 1922. Este refăcută în anul 1960 prin maistrul Volosmay Vilmos din Dej. Tot în anul 1922 se construieşte şi catapeteasma, prin contribuția meşterilor Alexandru Prian şi Ioan Miclea din Năsăud. Pictura iconostasului este executată de acelaşi Alexandru Kabadaieff.

La 22 septembrie 1922 Biserica este sfințită de P.S. Episcop Iuliu Hossu iar în anul 1960, după o renovare generală, este resfințită de P.S. Episcop Teofil Herineanu. În 1983 a început reparația capitală a exteriorului şi a acoperişului, Biserica fiind resfințită de I.P.S. Teofil Herineanu, la 26 octombrie 1983.

Clădirea de azi a Bisericii nu se impune numai prin dimensiunile ei impresionante, ci prin frumusețea ei interioară, datorată mai multor donații de valoare: Direcția Silvică Bistrița donează 60.000 lei, dr. Lucian Blaga şi soția sa Cornelia Brediceanu donează şi ei o sumă impresionantă, dar nemenționată numeric. **Ceasul**, originar din München, este donat de Nicolae Sârbu din Fiad-Vale; **gardul** este donat de Nicolae Homei; **clopotele**, în număr de patru, sunt donate de un grup de credincioşi în anul 1921. **Curentul electric** este introdus prin donația lui Danci Gheorghe şi Lăcătuş Ilie, iar **stația de amplificare** este realizată şi amplasată de prof. Mihai Chiriță din Bucureşti prin donația lui Ceuca Nicolae şi Ana, în anul 1983. Pe parcursul timpului, după 1960 comuna se va împărții în trei sate: Telciu, Telcişor şi Fiad. Aceasta impune construirea a câte unei biserici şi în celelalte două sate. Biserica din Fiad, având hramul „Sf. Petru şi Pavel" este construită în anul 1935, din lemn. Va fi sfințită la 9 octombrie acelaşi an de Pr. Vicar Sabin Truția delegatul P.S. Nicolae Colan[1]. Din anul 1992 şi în Satul Telcişor îşi deschide porțile o nouă Biserică ortodoxă, avându-l ca slujitor pe preotul Ganea Gheorghe, iar ca ocrotitor pe „Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul".

Biserica actuală. Din fondul de arhivă a familiei C. Henciu şi Iuliu Henciu reiese la fel că primele lucrări au început în anul 1890, când era aproape terminată, s-a dărâmat. Lucrările s-au reluat şi de abia în anul 1917 s-a terminat şi sfințit. Preoți erau Valeriu Mureşian (bunicul învățătorului Pop Titus) şi Iacob Pop. Biserica avea cor pe patru voci, înființat în anul 1935, dirijor Henciu C. Valer. În cadrul acestui cor format din țărani şi intelectuali, comuna Telciu s-a prezentat la toate concursurile oficiale, mai ales după anul 1944. Era

1. Într-un document de arhivă (arhiva familiei pr. C. Henciu se specifică că această biserică şi-a început activitatea la 29 iunie 1935 şi a fost sfințită prin prezența episcopului de Cluj-Gherla-Gherla. Cu acelaşi prilej a fost inaugurată şi Şcoala din Fiad.

compus din circa 35-40 persoane. Era un cor de înaltă ținută culturală şi religioasă.

Preoți cunoscuți

Martori peste vreme rămân preoții, care au slujit pe tot parcursul evenimentelor menționate: Pr. Ioan Avacom (+1852), păstoreşte timp de 10 ani; Pr. Valeriu Mureşan (1880-1933), conduce lucrările de construcție ale Bisericii; Pr. Dr. Victor Bojor (1918-1922), doctor în teologie, fost profesor de teologie, căruia îi revine şi meritul de a fi înființat Biblioteca populară din comuna Telciu; Pr. Iacob Pop (1922-1935); Pr. Valer Henciu (1929-1974); Pr. Grigore Pop (1926-1948); Pr. Ioan Bondane (1935-1977); Pr. Sabău Nicolae - după 1940 a slujit circa 7-8 ani; Pr. Henciu Iuliu (1974-1980); Pr. Radu Dumitru (1980-1991); Pr. Sărmaş Teodor, care slujeşte aici din anul 1978 şi Pr. Parascan Ioan-Dănuț, aflat în slujba altarului începând din anul 1991.

După multe momente de restrişte, Biserica comunei Telciu a devenit centrul vieții spirituale locale. Aici îşi găsesc liniştea sufletească toți cei care aleargă împovărați de greutățile zilnice ale vieții.

Preoți în Telciu*

POP GRIGORE. S-a născut în jurul anului 1831 în Telciu. A urmat cursuri de preoție, fără a fi absolvit Teologia. A murit la 2 noiembrie 1917 în Telciu, unde a slujit ca preot timp de aproape 63 de ani. Era văduv la data morții sale. A fost înmormântat de canonicul dr. Octavian Dumide şi de preoții Anton Precup, protopop şi paroh în Rebrişoara, Ioan Ciurdărean, Emil Ştefănuțiu, Mihai Morariu, Valentin Mureşan şi Alexandru Ciplea.

POP IACOB. S-a născut în Telciu în jurul anului 1861. A urmat Teologia, devenind paroh în Telciu, unde a funcționat 46 de ani, fiind şi protopop onorar la data morții sale, 5 noiembrie 1937. A fost căsătorit cu Ioana n. Miron, având o fiică pe nume Ana Pop. La moartea sa a avut „puțină avere". A fost înmormântat de preoții dr. Victor Bojor, dr. Ştefan Buzilă - vicar, Gavril Bichigean, Victor Coşbuc, Iuliu Morariu, Emil Demian, Ioan Pop, Petru Tofan, Ioan Mihalca, Gh. Coşbuc şi Valeriu C. Henciu.

MUREŞIAN VALERIU. S-a născut în jurul anului 1864 în Telciu. A urmat 8 clase de liceu, obține bacalaureatul şi teologia. A fost preot în Telciu, apoi în Bichigiu de unde s-a pensionat. A murit la 23 februarie 1936 în Telciu. Averea şi-a împărțit-o fiicelor când era încă în viață. A fost căsătorit cu Elisabeta Mureşan. A avut fiice pe Livia Pop, preotească şi pe Ioana Henciu preotească. A fost înmormântat în cimitirul comunal în Telciu de vicarul Ştefan Buzilă şi de preoții Gh. Bichigean, Iuliu Morariu, I. Mihalca, I. Chişul, V. Rusu, P. Topa, Iacob Pop, Emil Demian, Grigore Pop.

* Date despre preoții Ioan şi Luca Avacum sunt prezentate la cap. XII „George Coşbuc şi telcenii".

HENCIU C. VALER. S-a născut la 1.08.1903 în Botiza, Maramureş. A urmat Şcoala elementară la Poiana Ilvei, Liceul grăniceresc „George Coşbuc” din Năsăud şi Academia teologică greco-catolică din Gherla. A fost hirotonisit ca preot la Telciu la 2.02.1926. În 1928 devine paroh, iar din 1956 până în 1973 protopop de Telciu. În 1948 a trecut de la greco-catolici la ortodocşi. S-a pensionat în anul 1973. A avut 4 copii; 3 băieți şi o fată: Radu, Iuliu Casiu, Pilu şi Duța. A desfăşurat o bogată activitate cultural-artistică, punând bazele corului bisericii, care s-a remarcat şi în comunele învecinate. A decedat la Telciu la 22 decembrie 1981.

POP I. GRIGORE. S-a născut la 28 noiembrie 1903 în satul Hordou (Coşbuc), județul (comitatul) Bistrița-Năsăud, fiul lui Iacob şi al Ioanei. Primele 4 clase primare le face în satul Hordou (Coşbuc), după care se înscrie în anul I la liceul din Gherla (1914), apoi se mută la Liceul grăniceresc „George Coşbuc” din Năsăud pe care-l absolvă în anul de învățământ 1922/1923 cu diplomă de maturitate. Urmează Academia Teologică Greco-Catolică din Gherla timp de 4 ani, pe care o absolvă în 1926. În 1926 se căsătoreşte cu Eugenia Meruțiu, învățătoare, fiica protopopului Emil Meruțiu din comuna Cristeştii-Ciceului, județul Someş. Soția, Eugenia a lucrat ca învățătoare în comuna Telciu în perioada 1926-1943 şi 1946-1950. În perioada 1943-1946 a fost pensionată pe caz de boală, iar în 1950 a fost dată afară din învățământ, după 25 de ani de muncă, fără nici un drept de pensie, deşi avea toate gradele luate.

A fost numit la 8 decembrie 1926 ca preot capelan greco-catolic, cu drept de succesiune la parohia Telciu, pe lângă tatăl său Iacob Pop. În acelaşi an a fost hirotonit ca preot la Mânăstirea Moisei, județul Maramureş de către episcopul greco-catolic dr. Iuliu Hossu. „Am funcționat în comuna Telciu, spune el în memoriile sale, scrise înainte de 1989, ca preot greco-catolic până în anul 1948, dată la care religia greco-catolică a fost interzisă”. S-au făcut mai multe presiuni asupra sa, aşa cum mărturiseşte în aceleaşi memorii, să treacă la ortodocşi, dar nu a acceptat, drept pentru care i s-au înscenat mai multe procese, vreo 4 la număr, fiind trimis la Canal şi lucru în Delta Dunării, în perioada 1949-1963. Între timp, în perioada 1949-1950 i-a fost arestat şi fiul Tiberiu, student la Facultatea de Medicină din Cluj.

Procesele înscenate asupra sa şi a familiei au avut drept scop luarea averilor sale, circa 12,4 hectare de pământ şi expulzarea din comuna Telciu. În Telciu a fost proprietarul căii ferate înguste Telcişor-Izvorul Bătrân, a 3 locomotive cu 44 de vagoane, al Funicularului Valea Seacă-Rebra şi a fost preşedintele Societății „Înfrățirea”, care s-a ocupat de exploatarea fondului forestier. A pus bazele Fabricii de cherestea de la Depou („Dipău”) care asigura locuri de muncă pentru cel puțin 200 de muncitori din Telciu. Din păcate nu a putut să finalizeze această fabrică datorită naționalizării în 1948. A fost închis şi bătut în mai multe rânduri la închisorile din Tg. Mureş, Aiud, la posturile de jandarmi şi miliție din Năsăud, Cluj şi Bistrița.

Toate cele 4 procese inventate şi înscenate preotului Grigore Pop s-au dovedit a fi false şi mincinoase, conform documentelor anexate şi răspunsurilor primite de la organele superioare ale Ministerului de Interne, organelor

superioare de partid, răspunsuri primite după 1970, ca urmare a plângerilor făcute de către preotul Grigore Pop, ce după 1990 s-au dovedit a fi un rezultat nefast al „dictaturii proletariatului" instaurată la 6 martie 1945, care a durat până în anul 1958, odată cu retragerea din România a trupelor de ocupație militară a fostului imperiu al URSS, ce s-a destrămat lamentabil în anii 1991-1993.

În 1955 familia s-a mutat la Bucureşti, unde a locuit într-o cameră de serviciu, la mansardă, de 5,70 m^2, cu un geam de 60/40 cm, fără masă în cameră, cu o dormeză şi un mic reşou. Soția sa a fost repusă în pensie în 1957, după 7 ani de plângeri, memorii şi scrisori pe la organele superioare de învățământ şi ale P.C.R. În Telciu i-au fost confiscate toate casele avute, inclusiv casa mare din centru, care a fost naționalizată fiind transformată în spital şi casă de naşteri.

Meritele preotului Grigore Pop au fost că în timpul cât a fost preşedintele Societății „Înfrățirea" a ridicat în comună Monumentul Ostaşului Român, a sprijinit ridicarea bisericii de pe Fiad, cumpărarea unei părți a Muntelui Bătrâna de la moroşeni, cumpărarea fanfarei din Telciu, ridicarea a 5 case pentru familiile sărace şi cu mulți copii. A fost un „Mecena" al telcenilor, nedepăşit de nimeni până acum.

Pentru Monumentul Ostaşului Român ridicat în centrul comunei a fost bătut şi purtat în mai multe procese, împreună cu alți fii ai satului, de către autoritățile horthyste în perioada 1941-1944, dar a fost salvat de episcopul dr. Iuliu Hossu.

Scopul înființării în 1935 a Societății „Înfrățirea" de către preotul Grigore Pop a fost acela de a ridica comuna din punct de vedere economic şi de a contracara acțiunile „afaceriste" ale conducătorilor de la Societatea „Regna" din Năsăud. Culmea istoriei, afirma preotul Grigore Pop, Telciul, deşi avea cei mai mulți munți şi cele mai întinse suprafețe de păduri, nu avea nici un membru în Consiliul de Conducere al Regnei". Din memoriile lăsate posterității, foarte multe copii după documente originale, rezultă că a fost un om cinstit şi corect, şi nu „un duşman al regimului comunist", aşa cum a fost catalogat de unii dintre „prietenii" şi „neprietenii" săi.

După 1990 a venit în mai multe rânduri la Telciu, fără a face pe „disidentul", militând pentru împăcare între oameni, între credincioşi.

A trecut la cele veşnice în 19 iulie 1993, la vârsta de 90 de ani, după ce a rămas văduv de soție în 1981.

Referințe bibliografice: *Autobiografia preotului Grigore Pop, Telciu, jud. Bistrița-Năsăud 1920-1948*, 205 pagini (manuscris), 57 documente (xerocopii), Bucureşti, f.a.

BONDANE IOAN. S-a născut la 25 august 1917 în comuna Telciu, unde a urmat şcoala elementară. A urmat apoi **liceul în Năsăud şi Bistrița, după care s-a înscris la Facultatea de Teologie din Gherla pe care a absolvit-o în 1942**. În perioada 1942-1952 a fost preot în satul Bichigiu, timp în care s-a ridicat impunătoarea biserică de azi. S-a căsătorit în 1942 cu Pop Elvira, născută la 12 iulie 1923. Ca preot ortodox a slujit la parohia Telciu din 1952 până în 1979, când a fost pensionat. Şi după pensionare a mai oficiat

slujbe ca preot onorific până în 1996. a decedat la 29 septembrie 1996. Este înmormântat în comuna Telciu.

Are 4 copii: Bondane Elisabeta, căsătorită cu pr. Preda în Bistrița, paroh acum la Unirea; Bondane Eugenia, ingineră în industria uşoară - textile, Sibiu, căsătorită Dragoe; Bondane Ana Maria, a urmat facultatea de filologie, căsătorită Măluțan; Bondane I. Gheorghe Vasile, întreprinzător particular în Cluj-Napoca.

HENCIU CASIU IULIU. S-a născut la 29 aprilie 1928 în comuna Telciu, fiul preotului Henciu Carol Valer. A urmat Şcoala primară de stat în Telciu, apoi Liceul teoretic „George Coşbuc" din Năsăud pe care l-a terminat la 10 iulie 1947. A absolvit Facultatea de Teologie de la Sibiu la 9.01.1956. Ca preot ortodox a lucrat în satele Mociar (Bihor), Boicocel şi Botiza (Maramureş), apoi în comuna Telciu şi pe satul Telcişor (Bistrița-Năsăud). A avut 3 copii: Uca, Ucu şi Monica.

După 1990 a trecut la greco-catolici depunând multă stăruință la ridicarea noii biserici greco-catolice din Telciu. A decedat însă subit la 27 martie 1996 în Telciu, neputându-se bucura de eforturile depuse în construirea noii biserici, care a fost sfințită ulterior.

SĂRMAŞ S. TEODOR. S-a născut la 15.08.1950 în Runcul Salvei, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Sevestian şi Floarea. În perioada 1957-1964 a absolvit Şcoala Generală după care s-a înscris la Liceul Nr. 2 Năsăud (1964-1969) pe care-l absolvă cu diplomă de bacalaureat în iunie 1969. În perioada 1972-1976 urmează la Sibiu Facultatea Institutului Teologic ortodox pe care o absolvă în 1976. se căsătoreşte la 10 octombrie 1974 cu Gaftone Viorica din Telciu. La 8 noiembrie 1976 este hirotonisit ca preot în comuna Milaş, județul Bistrița-Năsăud.

La 1 aprilie 1977 este mutat la parohia Telciu, județul Bistrița-Năsăud pe funcția rămasă vacantă în urma pensionării preotului Ioan Bondane.

Are doi copii, Crina căsătorită cu preotul Cotuțiu la Prisaca Dornei, județul Suceava şi Adrian, absolvent de liceu plecat în Italia (Roma).

RADU DUMITRU. S-a născut în Telciu. A slujit ca preot ortodox la parohia din Telciu de la 1 aprilie 1977 până în 1992. A fost exclus din rândul preoților de către Consistoriul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului pentru abateri de la normele moralei creştine în octombrie 1992.

PĂRĂSCAN I. IOAN-DĂNUȚ. Preot ortodox. S-a născut la 25 martie 1964 în comuna Lechința, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioan şi Valeria.

A urmat cursurile Şcolii Generale din satul natal Enciu, iar între 1977-1981 liceul „A. Mureşanu", Bistrița. Din anul 1981 a urmat cursurile seminarului Teologic din Cluj-Napoca, pe care l-a absolvit în anul 1986.

În urma participării la examenul de admitere la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, sesiunea iunie 1986, a fost declarat admis.

În perioada 1986-1987 (septembrie 1986-iunie 1987) a satisfăcut stagiul militar (Beiuş).

S-a întors în anul I la Institutul Teologic Universitar din Sibiu în septembrie 1987, pe care cu ajutorul lui Dumnezeu l-a absolvit în anul 1991.

Pe 8 septembrie 1991 s-a căsătorit cu Mirela Ceuca; iar în octombrie 1991 a fost hirotonisit preot pe seama credincioşilor din parohia Telciu.

În data de 10 noiembrie 1991 a fost instalat ca preot paroh în Parohia Ortodoxă Telciu, unde slujeşte şi astăzi.

GANEA GHE. GHEORGHE. Preot ortodox la parohia ortodoxă de pe Telcişor (Gura Poienii). S-a născut la 17 iulie 1969, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Gheorghe şi Domnica. Şcoala generală o absolvă în Telciu (1975-1983), după care urmează 2 ani la Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1983-1985) şi alți doi ani (1985-1987) la Liceul Industrial Nr. 2 din Cluj-Napoca (cartierul Gheorgheni), unde obține diploma de absolvire cu bacalaureat. În anul 1989 este declarat admis la Facultatea de Teologie de la Institutul Teologic Ortodox Sibiu, unde absolvă primul an (1989-1990), după care la cerere se mută la Facultatea de Teologie de la Cluj-Napoca de pe lângă Universitatea „Babeş-Bolyai" (1990-1993), unde în 1993 îşi susține licența. Lucrarea de licență: „Sfintele taine în Biserica Ortodoxă Română".

A fost hirotonit la 7 martie 1993 la Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru şi Pavel" din cartierul Grigorescu, Cluj-Napoca de către P.S. Irineu Pop Bistrițeanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Este numit preot ortodox la parohia Telcişor (Gura Poienii) începând cu data de 25 martie 1993, în ziua de Buna-Vestire. Biserica ortodoxă de pe Telcişor (Gura Poienii) a fost sfințită la 5 septembrie 1993 de către P.S. Episcopul-vicar al Vadului, Feleacului şi Clujului, Irineu Pop Bistrițeanul.

Notă: O parte din preoții despre care am deținut date şi documente sunt trecuți la Şcoala Confesională din Telciu sau celelalte şcoli, unde au predat cateheză.

2. Biserica greco-catolică din Telciu (Biserica Nouă)[2]

A fost construită în perioada 1995-1997. Locul pe care s-a construit, lângă sediul primăriei a fost donat de învățătorul Pop Titus (5 arii) în 1994-1995. Hramul bisericii greco-catolice este „Sf. Petru şi Pavel". A fost sfințită la 13 iulie 1997 fiind numit preot paroh Avram Ioca din Satul Piatra, Comuna Chiuza, județul Bistrița-Năsăud. Numărul credincioşilor este în prezent de circa 300 de persoane.

Această biserică s-a făcut cu mari eforturi şi prin munca, rolul şi sufletul depus de preotul Henciu Iuliu Casian, care n-a reuşit să se bucure la sfințirea ei, fiind grav bolnav a decedat mai înainte de ridicarea ei.

2. Documentarea ne-a fost pusă la dispoziție prin bunăvoința învățătorului pensionar Titus Pop.

După informațiile primite de la învățătorul Pop Titus, care de altfel sunt înscrise şi în „Cartea de Aur a Bisericii” (Pomelnic) în ridicarea acestei biserici s-au remarcat credincioşii: Ceauca Nicolae, Simion Nicolae, Pop Titus, Pop Nicolae, Tătar Ion şi Floare, Ilieş Dumitru din Cluj-Napoca, Toderici Luca, Pop Valeriu, Giurgean Pavel, Pop Maria a lui Ioan, Dolha Vasile, Tompa Victor, Ştefan Dumitru şi mulți alții care au făcut multe zile de prestații şi muncă voluntară. Costul estimativ al bisericii a fost de circa 75.000.000 lei, la care se adaugă alte zeci de milioane de lei prin muncă.

S-au primit ca donații: 1.000 de dolari din partea munțiului papal Bucovschi, care au fost promişi şi ulterior înmânați pe loc cu prilejul sfințirii la 2 iunie 1993 a mânăstirii Malişet de lângă localitatea Spermezeu. Statul român a contribuit cu suma de 1.000.000 lei, iar 40.000.000 lei s-au primit ca ajutoare din Germania. Inițial planul acestei biserici a fost stabilit „între blocuri”, dar el nu a corespuns doleanțelor credincioşilor şi nici ca loc de închinăciune.

Înălțarea şi sfințirea acestei biserici a rezolvat o mare problemă creată în prima parte a anului 1990, ca urmare a trecerii în legalitate a bisericii greco-catolice, după ce a fost interzisă de către comunişti. S-a rezolvat astfel şi s-a stins treptat şi disputa care a avut loc în Telciu, după 1990, între ortodocşi şi greco-catolici lucrurile intrând pe un făgaş normal.

3. Mânăstirea de pe Buscatu

Construcția a început în anul 1995 şi s-a terminat în anul 1997. Poartă hramul „Duminica Tuturor Sfinților”, prima duminică după Rusalii. A fost sfințită la 22 iunie 1997 de către Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu Anania, arhiepiscopul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, însoțit de un sobor de preoți şi călugări. Este mânăstire ortodoxă.

Arhitectura este locală, aparținătoare bisericilor din lemn şi are format de navă. Este păstorită de Starețul ieromonah Siluan Siboiu, ajutat de călugări, monahul Varlaam şi fratele Emanuel. Pictura este neobizantină şi bizantină pe lemn.

Ansamblul mânăstirii este compus din biserica de lemn, altar de vară, aghiasmatar şi o sală de mese şi 4 chilii. În fața bisericii este un mic parc dendrologic. Locul de amplasare, pe Buscatu, la circa 6 km de încrucişarea părâului Buscatu cu părâul Telcişor, pe locul donat de Tompa Ion şi Saveta. Altitudinea: circa 850 m, expoziție sudică. Accesul se poate face din Telciu pe Valea Telcişorului, Valea Buscatului. Se poate trece şi de pe Valea Gersei, de la Rebrişoara şi Parva spre mânăstire în circa 4-5 ore.

Pictura a fost realizată de preotul Petru Braşoveanu. Iconostasul este din lemn de tei, construit de Pavel Pupeză şi Macedon Silveşan şi un constructor din comuna Romuli. În anul 2001 a fost oficiată o slujbă aici de către episcopul vicar Vasile Someşanul de la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului. Mânăstirea a fost ridicată de Macedon Silveşan, ajutat de credincioşii din apropiere.

La intrare în poiana în care este dispusă mânăstirea cu construcțiile anexe se află o poartă maramureşană, construită din lemn cu specific local.

Mânăstirea este amplasată la nivelul etajului de păduri de fag, împrejmuită de molizi plantați în apropiere. Păstrează tradiția din Sfântul Munte ATHOS. Nu se foloseşte carne deloc. Se fac slujbe de noapte.

Jos în Gura Văii Buscatului se află un paraclisier pentru a facilita accesul la mânăstire pe orice timp şi anotimp. A fost construit în 2003 în perioada Postului Mare. Acest paraclisier este închinat Sfântului Nectarie Taumaturgul din Grecia şi altor sfinți tămăduitori. Paraclisierul adăposteşte o colecție de icoane bizantine având şi scop educativ pentru tinerii care vor să se inițieze în pictura bizantină. Dispune de o catapeteasmă în curs de finalizare şi este în curs de electrificare.

Notă: Materialul ne-a parvenit prin bunăvoința starețului Siluan Siboiu şi a studentului Urs Ioan din comuna Telciu.

4. Biserica din satul Telcişor (Gura Poienii)

De multe ori „realizarea" unei biserici, adică parcurgerea drumului de la idee la faptă, este mai greu decât, de exemplu, naşterea unui copil. Un copil poate veni pe „nesimțite", prea devreme sau la timpul prescris, dar o biserică „nu poate veni" niciodată „pe nesimțite". Un copil odată „pomit", cu dureri sau fără dureri, trebuie făcut; ori eşti harnic, ori eşti leneş el tot vine, dar pentru clădirea unei biserici sunt suportate poate mai multe „dureri", neajunsuri. Aici trebuie oameni uniți, hotărâți şi care să nu dea înapoi. Un copil vine ori eşti pregătit, ori nu, ori ai bani, ori nu, dar o biserică fără o bună pregătire spirituală şi materială nu vine.

Dar cel mai adesea pornirea construcției unei biserici depinde de un grup de inițiativă şi de un conducător, care să fie totdeauna în față. Această biserică a fost durată într-o perioadă istorică, în care se realizau puține biserici, doar acolo unde din cauză că se moderniza zona sau se construiau baraje, bisericile trebuiau mutate sau reconstruite.

Sătenii Telcişorului, chiar în această perioadă, au arătat, ca în orice împrejurare, că dacă vrei, poți.

Un alt avantaj a fost că aici populația este pur românească şi aproape toți de credință ortodoxă, ca de altfel majoritatea populației întregii Românii, oameni legați de glia strămoşească, din moşi-strămoşi, oameni care numai cu mâna lor realizează totul. Aici, oamenii nu angajează zidari sau tâmplari din alte sate.

Aici, fiecare sătean îşi face casa cu mâna lui, iar la realizarea bisericii a contribuit fiecare cu ce s-a priceput sau cu ce a putut, dar cel mai mare lucru a fost că la execuție au participat câțiva oameni pricepuți, oameni care şi-au clădit casele cu mâinile lor, inclusiv copiilor lor, şi au fost câțiva care au executat în viața lor multe case.

Scopul lor a fost unul singur: să aibă biserica lor, să nu fie nevoiți să meargă din centrul Telcişorului, peste 5 km, până în Telciu, iar cei ce locuiesc în Valea Seacă, Preluca Ursului, Valea Buscatului, Valea Luştii sau Valea lui Grigore, aveau de mers circa 10-12 km până în Telciu.

Cea mai mare problemă era a bătrânilor, care se deplasau greu, dar care sunt cei mai legați de biserică; iar o problemă şi mai mare era problema copiilor nici şi a familiilor tinere care, şi ele, ar fi vrut să meargă la biserică, dar cum să pleci fără cei mici.

Mulți plecau cu căruța, dar pentru că la Telciu duminica nu prea este bine să legi caii la căruță, şi se mai întâmplă să te prindă ploaia pe drum şi să nu te poți ascunde, pentru că, din pricina cailor nu te poți ascunde oriunde; şi pe când ajungeai în Telciu erai ud leoarcă şi aşa cum să mai mergi la biserică, dar cum să te întorci acasă după ce ai făcut deja atâta drum?! Iarna nu puteau pleca părinții şi invers, pentru că distanța fiind mare trebuia plecat de sâmbătă seara (cine avea la cine să doarmă!), sau duminica, de regulă dis-de-dimineață, pentru a te putea îmbrăca cu haine de sărbătoare şi să prinzi şi slujba din Telciu.

Dar unde se află această bisericuță?

Această bisericuță se află în centrul Telcişorului, în locul numit „Gura Poienii", puțin mai jos de locul unde Valea Poienii se varsă în Valea Telcişorului.

Valea Telcişorului este o vale deosebită, deschisă spre cer, liniştită, dar câteodată răbufneşte, pentru că adună foarte multe pâraie lungi, care vin chiar şi din vârful munților, atunci când zăpada se topeşte sau când plouă foarte mult, iar surplusul de apă, ce nu intră în pământ, în câteva ore se adună şi se adună, ieşind din matcă. Iarna şi primăvara, apa ia în față sloiuri de gheață de pe tot cursul. Mai nou, pentru că pădurile sunt tăiate neplanificat şi fără rânduială, cum era mai demult, când fiecare lemn, care era tăiat, era fasonat şi aşezat pe mărimi, până la ultima crenguță legată în baloți (care se numeau „metări"), transportați cu maşinile şi apoi cu trenul la şcoli, grădinițe, cuptoare de pâine în localitate şi în toată țara şi astfel aveau şi telcenii unde să-şi câştige o coajă de pâine şi avea şi țara un folos după munca lor. Dar astăzi toată lumea taie, taie şi ia din pădure numai ce-i mai frumos, numai ce îi interesează pe ei, personal, numai ce îl interesează pe „străin", căci pe străin nu îl interesează nici cu ce trăiesc telcenii, nici că lemnul se usucă sau că putrezeşte pe văi, şi atunci când apa se înfurie ia lemne rămase şi le aduce şi le adună în locuri, unde nici nu te aştepți şi de multe ori la ore, când toată lumea doarme şi te trezeşti cu poduri luate şi cu drumuri săpate sau cu casa în pericol.

Pentru cine are de mers până în Valea Seacă, are de mers 12 km, pentru cine are de mers până „Supiatră" (locul unde, în copilărie, şi-a petrecut vacanțele un bun fiu al satului colonel dr. Vasile Tutula), are de mers din Telciu 15 km, iar cine are de mers până în Muntele Bătrâna, cu vârful 1710 m[3] (cel mai îndepărtat munte care aparține Comunei Telciu), are de mers, din Telciu circa 30 km.

3. Iuliu Buta, Ana Aurelia Buta, *Munții Rodnei*, Col. „Munții Noştri", vol. 20, Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1979, p. 30-33, 44-45, 89-91 şi hărți; Mr. Vasile Tutula, *Monografia Comunei Telciu*, vol. I, Cluj-Napoca, 1987, p. 4-6, 60-71.

Pentru cine are de mers până la Izvorul Rece (550m)[4] sau la păstrăvăria de aici, sunt de mers 9 km (se poate merge şi cu autoturismul). Cine are de mers la Peştera „Jgheabul lui Zalion", are de mers 12 km cu maşina şi de acolo încă 2 km pe jos. Cine are de mers la Peştera Tăuşoarelor (950 m altitudine) sau la Peştera lui Măglei, are de mers 3 ore din Telciu, adică 6,5 km până la Mănăstirea din Gura Buscatului, apoi încă 3 km pe lângă Mănăstirea Văratici, Şaua Buscatului, apoi Poiana Ursului, pe valea Luştii în sus şi apoi pe Izvorul Tăuşoarelor până la Peştera Tăuşoarelor şi Peştera lui Măglei.

Valea Telcişorului este indicată pentru turiştii care vor să escaladeze Vârful Pietrosul Rodnei (2.303 m), prin Muntele Bătrâna (1.710 m).

Cel mai frumos şi mai amănunțit au descris văile, dealurile şi traseele turistice din zona Telcişorului, în cărțile lor, autorii: Paul Decei în cartea *Plaiuri şi văi carpatice* (1983)[5], Iulia Buta şi Ana Aurelia Buta în cartea *Munții Rodnei* (1979)[6], dar şi mai exact Iulia Buta în *Ghidul turistic al Județului Bistrița-Năsăud* (1976)[7], împreună cu harta sa, apoi consăteanul nostru col. dr. Vasile Tutula, în *Monografia Comunei Telciu* (1987)[8].

Frumusețea acestei zone este reprezentată de dealurile cele mai semețe, cu care telcişorenii se mândresc, dealuri care străjuiesc satul de jur împrejur, dealuri pe care fiecare copil se vizează ajungând măcar o dată în vârful lor, când va fi mare şi curios, cum arată priveliştea de acolo şi mai ales ce este dincolo de aceste vârfuri, dar şi să verifice autenticitatea poveştilor - întâmplări descrise de „cei mari", la un pahar de „jinars", cu tot felul de urşi, lupi, vulpi, jderi, cerbi sau bufnițe. Aceste dealuri, deşi frumoase, nu au fost escaladate toate de nici un sfert dintre săteni, într-o viață de om, din cauza înălțimii lor şi din cauza ocupației zilnice, cu cele vitale ale casei fiecăruia. Cele mai înalte sunt: Muncelul (1.606 m), Piciorul Negru (1.367 m), Măgura (1.195 m), Dealul Hoitu (1.175 m), Vârful Văraticilor (1.062 m), Vârful Chicerii (1.056 m), Vârful Plopilor (1.004 m), Vârful Valea Sacă (1.002 m), Vârful Trestii (992 m), Vârful Cinii (895 m), Zăpodiile Mici (758 m), Dealul Stanişte (710 m)[9] şi altele mai mici.

Înființarea bisericii ortodoxe din satul Telcişor[10]

Ideea înființării unei biserici şi satul Telcişor a apărut în anul 1964, când credincioşii întocmesc un memoriu pentru înființarea Parohiei Telcişor. La 20 martie 1965, organele parohiale iau hotărârea şi trimit lista cu semnături pentru zidirea unei biserici pe Telcişor.

La 19 martie 1965, Protopopiatul Năsăud le dă o speranță, cu Adresa Nr. 215/1965, astfel: „Urmare raportului dumneavoastră cu Nr. 98/1965, vă

4. Apud Mr. Vasile Tutula, *lucr. cit.*, p. 4-6 şi 60-71.
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem*, p. 30.
7. Mr. Vasile Tutula, *lucr. cit.*, p. 4-6 şi 60-71.
8. *Ibidem.*
9. *Pomelnicul Bisericii Telciu*, 1892 până azi.
10. Pomelnicul bisericii din Telciu, 1964, p. 204. Detalii substanțiale se găsesc în arhiva personală a pr. Iuliu Henciu.

comunicăm că am luat act de convocarea Adunării Generale a Parohiei ortodoxe române a Comunei Telciu cu ordinea de zi specificată în convocator. În mod neoficial vă comunicăm că am raportat verbal atât P.S. Episcop Teofil, cât şi D-lui Împuternicit Regional de Culte, şi în principiu sunt de acord cu propunerea (...) în legătură cu înfiinţarea unei parohii în satul Telcişor. Parohia prin credincioşii de acolo vor asigura loc de lăcaş de cult şi casă parohială, eventual prin donaţii de la credincioşi (...)" (Dosar 160).

Prin Adresa Nr. 256/13 septembrie 1966, preotul Ioan Bondane cere răspuns la cererea credincioşilor.

La data de 8 februarie 1974, Consiliul Parohial Telciu, în şedinţă extraordinară, prezenţi fiind P.C. Adrian Petre - protopop Năsăud, P.C. Valeriu Henciu şi P.C. Ioan Bondane, parohi, precum şi consilierii parohiali: Ioan Gaftone, Ioan Todoran, Nicolae Todica, Dumitru Gaftone, George Danci, Ioan Ferchi, George Simion şi Ioan Homei, în unanimitate, se declară de acord şi roagă Sf. Arhiepiscopie ca noul preot în Telciu I să fie Iuliu Henciu de la Parohia Botiza, Protopopiatul Sighetu Marmaţiei, în locul tatălui său, preotul Valeriu Henciu, pensionat la data de 8 septembrie 1974.

Preotul Iuliu Henciu propune în înţelegere cu unii credincioşi ca Nicolae Irini, Ioan Todoran şi alţii unele obiective între care: sonorizarea bisericii din Telciu, încălzirea centrală prin instalaţie proprie a bisericii, clopote acţionate prin instalaţie electrică, o capelă pe Telcişor pentru deservirea celor de pe dealuri, cântece în comun etc.

La 1 februarie 1976, la cererea credincioşilor, Adunarea generală a Parohiei Telciu, prezidată de protopopul Adrian Petre (decedat în accident de maşină în mai 1976), ia hotărârea înfiinţării unei capele în satul Telcişor. Încredinţarea deschiderii capelei se atribuie preotului Iuliu Henciu.

Acesta împreună cu doi consilieri din Telciu găseşte casă pentru capelă în locuinţa credincioasei Ana Toderici (Canalău), sat Telcişor, nr. 222 şi înaintează cererea la Sf. Arhiepiscopie cu declaraţia acestuia.

La 13 februarie 1976, preotul Iuliu Henciu este chemat la Consiliul Popular Telciu, unde i se comunică refuzul Inspectoratului Cultelor Bistriţa de a-şi da aviz, deoarece „casa credincioasei Toderici Ana este prea aproape de Şcoala generală din Telcişor, fiind prima casă lângă şcoală". S-a declarat însă de acord cu casa celui de-al doilea fiu al Anei Toderici, Ion, dar s-a opus preotul Ioan Bondane. Atunci, prin curatorii Ioan Todoran şi Nicolae Irini, s-a cerut credincioşilor Dumitru Pupeză şi Ioana (Crucilă), sat Telcişor, nr. 216, care au pus la dispoziţie gratuită o cameră cu condiţia pomenirii la Sf. Liturghie a lor şi a părinţilor lor, Ioana şi Grigore, Ana şi Nicolae.

Protopopiatul Ortodox Român Năsăud comunică prin Adresa Nr. 13/1976 copia ordinului Sf. Arhiepiscopii a Vadului, Feleacului şi Clujului Nr. 1682/1976 „spre cele legale şi executare copia adresei Onor Departamentului Cultelor Bistriţa - Direcţia de supraveghere şi control nr. 4868/0104 1976: Urmare adresei dumneavoastră nr. 839/1976 vă facem cunoscut că se aprobă deschiderea şi funcţionarea unei capele în casa cetăţeanului Dumitru Pupeză din satul Telcişor nr. 216, Comuna Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, începând cu data de 1 martie 1976, pentru motive spirituale ale credincioşilor ortodocşi români din acel sat". Semnează Director adjunct I. Puiu, Şef birou I. Dinulescu.

Ordinul s-a primit în Joia Mare, însoțit de împuternicirea de a binecuvânta capela preotului Iuliu Henciu în ziua de Sfinte Paşti - 25 aprilie 1976.

Antimisul s-a procurat de către preotul Ioan Mihuț, clopotul de către regretatul protopop de Năsăud Adrian Petre şi Mircea Marc de la Parohia Chiuza, cumpărat de credincioşi cu 4.000 lei.

S-au cumpărat: un potir cu 1.400 lei - Dumitru Pupeză şi Cinica Tătar; disc, linguriță, cădelniță, cruce altar - Pavel Simion; Evanghelie - Paramon Natu; agheazmatar - Ana Leucă; covor, donație, 600 lei - Raveca Meşaroş, Toader Zăduh - 1.000 lei, Cinica Tătar - 1.000 etc.

Cu ocazia sfințirii capelei, au fost prezenți 230 credincioşi, număr neaşteptat, care au rămas mulțumiți de darul primit şi au transmis P.S. Arhiepiscop Teofil Herineanu la Episcopia Vadului, Feleacului şi Clujului, scrisoare de mulțumire semnată de: Nicolae Irini, Pavel Simion, Raveca Onu, Floarea Pupeză, Ana Toderici, Firuca Pupeză, Vasile Mititel, Maria Pupeză.

În zilele de 10 martie 1980 şi 16 martie 1980, unii credincioşi cer mutarea capelei de la familia Dumitru şi Valerica Scuturici mai aproape de centrul satului şi neapărat mai jos de Valea Poienii, pe motiv că aceşti credincioşi din Valea Poienii să nu aibă de mers pe Telcişor, în sus şi apoi în sat.

Preotul Iuliu Henciu a tratat cu Paramon şi Floarea Natu pentru cumpărarea casei lor, pentru suma de 80.000 lei. Credincioşii, în frunte cu Gheorghe Burduhos, sparg cuptorul casei pentru a lărgi spațiul în scopul mutării capelei.

Mutarea capelei la familia Paramon şi Floarea Natu

În ziua Înălțării Domnului 1980 au fost mutate Sf. Taine de la capela din casa familiei Dumitru şi Valeria Scuturici în casa familiei Paramon şi Floarea Natu.

La data de 13 aprilie 1980, protopopul Spiridon Sulici (de la Năsăud) vine pe Telcişor pentru a calma spiritele, ocazie cu care Gheorghe Burduhos, în numele credincioşilor, cere să se înainteze actele de vânzare-cumpărare ale casei de la Paramon Natu, după care protopopul lămureşte credincioşilor să aibă răbdare, că va veni aprobarea necesară.

În 21 mai 1980 s-a primit aprobare (telefonic) pentru a se sfinți noua capelă în ziua de Sf. Rusalii.

Capela a fost sfințită de preotul Dumitru Radu în vinerea de Rusalii, contrar dorinței credincioşilor şi contrar aprobării date de protopopiat, pentru ziua de Sf. Rusalii, 1980.

Dar în contract scrie „casă parohială”, nu capelă.

După o serie de conflicte între taberele celor trei preoți (Henciu, Sărmaş şi Radu), părintele Radu, dorind să ajungă preot în Telciu, a găsit diferite motive de ceartă, în urma cărora Arhiepiscopia de Cluj, prin Hotărârea 3341 din 28 iulie 1980, a dispus ca părintele Iuliu Henciu să slujească singur pe Telcişor.

În luna ianuarie 1981, credincioşii din Telcişor, având ca preot pe Iuliu Henciu, cu nădejde s-au gândit şi au acționat pentru visul lor: biserica. Cu ajutorul credinciosului Vasile Cazacu din Telciu, preotul Iuliu Henciu obține

cărămidă, un vagon de 5.000 de bucăți, cu 24.000 lei + transportul. S-a achitat în întregime diferența pentru casa parohială cumpărată de la Paramon şi Floarea Natu, de 30.000 de lei. La încărcarea, transportul şi descărcarea cărămizilor au participat credincioşi şi copii de pe Telcişor, împreună cu profesorii şcolii: Vasile Puica şi Nicolae Ceuca, pe un frig de -20^0 C.

S-a cerut concursul Serviciului Tehnic al arhiepiscopiei, care, prin ing. Ioan Grecea a venit la fața locului asistând la slujba din 8 martie 1981 şi a prezentat un proiect de biserică în valoare de 300.000 lei.

La data de 10 septembrie 1981, după 5 luni de intervenții şi procurări de acte, s-a încheiat actul de vânzare-cumpărare al casei, în fața Notariatului de Stat Năsăud, în prezența consilierilor Vasile Pop - cântăreț pe Telcişor - şi Grigore Pupeză.

În 22 decembrie 1981, orele 1.30, încetează din viață preotul Valeriu C. Henciu, în vârstă de 78 de ani (tatăl preotului Iuliu Henciu din Telcişor).

La înmormântare au participat: Pr. Mircea Pop - nepot, Vişeul de Sus; Pr. Mihai Covaciuc din Romuli; Pr. Ieromonah Emilian (Gheorghe Telcean) din Telciu, călugărit la Mănăstirea Sf. Ilie din Topliţa; Pr. Teodor Sărmaş - Telciu; Pr. Dumitru Radu - Telciu; novice Ioan Bondane - originar din Telciu, meşter la Mănăstirea din Topliţa. La mormânt, Ioan Sabadâş - originar din Telciu, membru al ansamblului Comitetului de Artă şi Cultură al jud. Bistriţa-Năsăud, a cântat cu a sa vioară *Mai am un singur dor.* În biserică a cântat corul înfiinţat de preotul Valeriu C. Henciu.

În anul 1982 începe construcția bisericii din Telcişor

În data de 25 aprilie 1982, şedința de Consiliu Parohial lărgit din Telcişor, preotul Iuliu Henciu face cunoscut consilierilor că s-a obținut autorizația de reparație a capelei, totodată făcând cunoscut şi faptul că diacul Vasile Pop, care va fi executantul lucrării, a primit instrucțiunile de execuție din partea Consiliului Popular local, conform planului aprobat. Luând act de cele de mai sus, Consiliul Parohial ia hotărârea de a încredința meşterului Vasile Pop executarea lucrării. Semnează Pr. Iuliu Henciu, cântăreț-maistru, executant Vasile Pop, consilierii Vasile Mititel, Dumitru Danciu, Nicolae Hubăr, Ioan Ganea, Ioan Bondane, Ioan Toderici, Grigore Pupeză, Gheorghe Burduhos, Toader Zăduh, Pavel Scuturici, George Tompa, Ioan Tompa.

Pentru că nu se putea obține autorizație de construcție pentru biserica nouă, s-a obținut o autorizație de reparație capitală a casei parohiale, dar pentru a mări interiorul casei şi pentru a o putea reface, fără să fie demolată cea existentă, s-a executat o fundație de 17 m lungime şi 7 m lățime de jur împrejurul casei existente, continuându-se cu acoperişul, după care s-a demolat casa veche rămasă în interior.

Pictura în frescă a fost executată de către pictorul Mihai Gabor din Piatra Neamț. Iconostasul şi mobilierul au fost executate de către o echipă de meseriaşi tot din Piatra Neamț, în anul 1985.

La data de 2 octombrie 1986, Episcopia Ortodoxă Română, Serviciul tehnic din Alba Iulia, prin proiectanții Mircea Marian şi George Ursulică, întocmeşte un proiect pentru anexarea turnului clopotniței la biserica din Telcişor, în valoare de 200.000 lei.

Acest turn are o fundație cu adâncimea de 2,5 m, la partea superioară a fundației are o centură de beton, iar turnul are 8 sâmburi de beton armat care merg de jos până la cota de +11,2 m, cu două plăci şi centuri. Şarpanta este executată din lemn de brad ecarisat şi învelitoare din tablă zincată. În exterior este tencuită cu ciment alb şi praf de piatră. Zidăria este executată din cărămidă normală, de 37,5 cm, pardoselile sunt executate în beton şi apoi cu mozaic, la fel şi scările.

Turnul a fost executat în perioada 1990-1991 de către credinciosul Ioan Zăduh, din satul Telcişor, de la fundație până la acoperiş, cu concursul întregului Consiliu Parohial Telcişor, printre care amintim pe: diacul Vasile Pop, prim-cantorul Ioan Toderici, fătul Gheorghe Burduhos, primul nostru clopotar Toader Zăduh, precum şi pe ceilalți consilieri: Ioan Bondane, Dumitru Danci, Niță Horț, Nistor Mititel, George Musca, Nicolae Musca, Grigore Pupeză, Pavel Scuturici, Sevestean Scuturici. Dar ajutorul cel mai de preț l-au constituit credincioşii din Parohia Telcişor, care şi-au adus concursul fiecare, cu ce a putut, începând cu bani, cherestea, mâncare, transport şi altele.

În data de 25 martie 1993, în ziua de Buna-Vestire, a fost numit în funcția de preot al Parohiei Telcişor Gheorghe Ganea, fiul lui George şi al Domnicăi, care este născut la data de 7 iulie 1969 şi a copilărit odată cu noi pe aceste meleaguri ale Telciului şi Telcişorului.

În data de 5 septembrie 1993, în prezența unui număr mare de enoriaşi, a avut loc sfințirea Bisericii Telcişor de către P.S. Episcopul-vicar al Vadului, Feleacului şi Clujului, Irineu Bistrițeanul, moment în care cele trei clopote nou-instalate în turnul bisericii au cântat mai tare ca niciodată şi deşi afară ploua de câteva zile, cântecele corului şi pricesnele cântăreței noastre Valeria Peter Predescu au făcut ca această ploaie să fie sfidată.

În sfârşit, cele două dorințe ale telcişorenilor s-au realizat: una, de a avea biserică proprie şi a doua, de a avea „Popa nost", aşa cum au cerut credincioşii satului Telcişor prin fătul nostru Gheorghe Burduhos în fața protopopului Spiridon Sulici la consfătuirea din 29 mai 1977.

De atunci şi până astăzi credincioşii satului Telcişor s-au străduit să înfrumusețeze biserica prin cele necesare pentru oficierea slujbelor.

Terenul din jurul bisericii a fost întregit de la biserică până la drumul Telcişorului datorită bunăvoinței familiei Roman şi Rodovica Sigartău, care a donat practic curtea bisericii.

Corul bisericii a luat ființă cu primele slujbe oficiate pe Telcişor, sub îndrumarea preotului Iuliu Henciu împreună cu diecii Ioan Homei şi Toader Miron din Telciu, apoi împreună cu cântărețiii Vasile Pop, Luca Pupeză, Ştefan (Nuțu) Toderici şi Iliuț Homei. Cele mai active cântărețe au fost de-a lungul timpului: Floarea Toderici, Ana Leucă, Lenuța Homei, Floarea Pupeză, Măriuța Todoran, Maria Suciu, Maria Pupeză, Măricica Roş, Viorica Ordace, Maria Ordace, Ana Frijan, Maria Homei, Floarea Moldovan, Ana Tompa, Tavifta Homei, Floarea Musca şi altele.

Clopotari au fost: Toader Zăduh, Viorel Ivaşcu şi Dumitru Ştefănuț.

Consiliul Parohial Telcişor, care se ocupă de bunul mers al parohiei actuale, este format din: Ioan Bondane - prim-curator, Ioan Toderici - făt, Iliuț Homei - cântăreț, precum şi curatorii: Pavel Scuturici, Ioan Frijan, Nicolae

Musca, George Musca, Nistor Mititel, Dumitru Danci, Ioan Pupeză, Doruț Pupeză, Dănuț Roş şi Sevestean Scuturici.

Aceste rânduri au fost scrise pentru a aduce un prinos de recunoştință celor care nu au precupețit nici un efort pentru a vedea realizat acest lăcaş de rugăciune, asemuit cu un bibelou făcut de mari meşteri şi de credincioşi, care au arătat că în orice lucru cu ajutorul lui Dumnezeu dacă vrei, poți.

Ing. Valeri Toderici

5. Biserica penticostală din Telciu

Biserica penticostală Telciu a luat ființă în anul 1950 având ca temei dorința unor oameni, care au căutat să trăiască după îndemnurile Sfintelor Scripturi. Este o biserică legală, un cult religios cu drept de funcționare, prin respectarea legilor şi a Constituției României.

Astfel din informațiile primite s-au găsit următoarele date privind situațiile, prin care au trecut aceşti credincioşi ai Cultului Penticostal din comuna Telciu.

În anul 1950 din câte se cunoaşte pentru prima oară, numitul Roş Jacob, domiciliat în comuna Telciu, Telcişor, Valea Poienii, a fost prima persoană care a practicat această învățătură. În acea perioadă nu era un loc stabil de întâlnire pentru slujbă. Întâlnirile se făceau în alte sate (Coşbuc), apoi mai târziu după un timp, când au primit şi alții această credință, punctul de întâlnire unde s-au ținut slujbe a fost prin diferite case ale unor proprietari, mai ales în casa unui creştin-ortodox, care a găzduit această comunitate creştină, soția acestuia, numita Ştefănui Floarea a devenit mai târziu membru al acestei comunități.

Al doilea membru al acestei comunități a fost Pop, botezat în anul 1952, iar fiul său căsătorit cu actuala soție din Feldru numita Pop Mărioara. La acest număr s-au mai adăugat: Todoran Toader şi Floarea, Pop George şi Onița, Ferchi Vasile şi Raveca, Homei Vasile şi Floarea şi alții. După ce numărul de credincioşi a crescut s-a simțit nevoia unui lăcaş. În anul 1960 când s-a primit prima autorizație de funcționare în casa lui Homei Vasile din Valea lui Stan (Valea Mică) erau aproximativ 30 de membrii majori. Această grupare a creştinilor condusă de pastorul județean George Mărcuş din Dumitru, pastor de sector, Ion Onoaie din Nepos. Iar responsabil Homei Vasile proprietarul locului de întâlnire.

În anul 1966 s-a reuşit să se cumpere o casă care a devenit un nou lăcaş de întâlnire pe strada Crucilor, o casă, compusă din două camere mici, o cămară şi un hol. În această casă s-au ținut servicii creştine timp de mai mulți ani, la conducere fiind pastorul județean George Mărcuş, pastorul local Erupe Ironim din Poienile Zăgrii, responsabil Mureşan Vasile. Fiindcă acest spațiu nu era satisfăcător, s-a mai extins şi s-a modificat, iar în final s-a demolat şi s-a făcut un alt lăcaş mai corespunzător, casă care există şi la această dată şi este proprietar Matei Ion. În acest nou lăcaş de rugăciune au slujit ca responsabil al

acestei comunități, Mureşan Vasile, iar după ce a plecat în județul Alba a fost înlocuit cu Roş Grigore. Au slujit ca pastori Epure Ironim, apoi fiul său Epure Valentin apoi Onigu Anchidim şi actual Bădița Ioan din Rebrişoara.

La 22 septembrie 1996 s-a luat hotărârea de-a edifica un nou lăcaş de închinare, cel existent şi la ora actuală. Acest lăcaş a fost dat în folosință la data de 27 august 2000. La ora actuală această biserică deține un număr de 60 de membri majori, iar la acest număr s-ar putea adăuga mulți alții, care au plecat prin diferite zone ale țării şi în străinătate.

Suntem un cult de mult legalizat în România şi dorim să trăim în bună pace şi înțelegere cu toți fiii Telciului, indiferent de sex, etnie sau culoare socială şi politică.

10 mai 2004, Telciu
Documentar întocmit de Sever Pop

6. Câteva repere istorice privitoare la mânăstirea de la Bichigiu

Vechea mânăstire din satul Bichigiu a fost construită pe la 1523, pe locul alteia şi mai vechi, dar a fost distrusă în 1761 de către trupele de represiune aflate sub comanda generalului Adolf Nicolaus Buccow, baronul, austriac pornit să şteargă de pe fața pământului românesc mânăstirile ortodoxe din întreaga Transilvanie.

Există mai multe documente, care atestă construirea vechii mânăstiri în satul Bichigiu, documente care au fost prezentate în câteva lucrări de istorie națională şi bisericească, precum şi în lucrări de artă religioasă ca: „Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului", editată - aceasta din urmă - de Arhiepiscopia Ortodoxă din Cluj în anul 1982, sub conducerea unui prestigios colectiv de autori din care făceau parte academicianul Ştefan Pascu, Virgil Vătăşianu, Marius Porumb, Iustinian Chira Maramureşanul, Mihai Bărbulescu ş.a. În această lucrare, mult mai accesibilă decât celelalte, fiind publicată în urmă cu doar 19 ani, găsim un index bibliografic complet, precum şi textul următor la pagina 162: „Avem astfel un document, care pomeneşte la 1523, că toți cnezii din Valea Rodnei şi cu trei călugări au cerut şi primit din partea oraşului Bistrița loc pentru clădirea unei mânăstiri între satele Hordou şi Telciu (nota 9 din josul paginii: N. Iorga - Hurmuzaki, „*Documente privitoare la istoria românilor*", XV I, p. 271-272; Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 65; Valeriu Şotropa, „*Districtul grăniceresc năsăudean*", Cluj-Napoca, 1975, p. 30)".

La pagina 165 din aceeaşi lucrare este consemnat răspunsul la chestionarul Comisiei statistice catolice austriece condusă de generalul Adolf Nicolaus Buccow în anul 1761, referitor la construirea bisericii mânăstirii din satul Bichigiu în urmă cu peste două secole şi jumătate: „BICHIGIU. După cum e scris pe biserică ea a fost clădită înainte cu 260 de ani de către trei

călugări…”. Menționăm că locul unde era situată vechea mânăstire se cheamă până azi în toate documentele: „Valea Mânăstirii”.

Dată fiind extinderea actuală a vetrei satului şi schimbarea destinației terenului după distrugerea mânăstirii de către trupele generalului Buccow, nu a mai fost posibilă reconstruirea mânăstirii pe locul vechi, bichigenii dorind să o reconstruiască la marginea din sus a satului, la confluența cu satele Suplai, Aluniş (fost Găureni), Poienile Zăgrii, Runcul-Salvei şi Zagra, cu dorința expresă de a o face accesibilă şi locuitorilor din aceste comune, care ajung mai uşor spre lăcaşul de rugăciune pe drumul de pe Valea Idieciului, pârâul care străbate şi desparte hotarele acestor sate.

Dorim să menționăm că la inițiativa unui grup de țărani credincioşi din satul Bichigiu, printre care se aflau: Tecar Grigore şi Floarea, Pop Ioan şi Matrona, Tecar Petru şi Sânziana, Dolha Maria, Pop Ioan şi Viorica, Pop Toma şi Fironica, Pop Victor şi Viorica, Dobricean Anchidim şi Irina, Filip Vasile şi Măriuța, Pop Maria, Pop Flore şi Paraschiva, precum şi mulți alții, **la 1 septembrie 1995 a fost înaintat un memoriu justificativ şi documentar către Înalt Prea Sfinția Sa Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului**, pentru a se obține binecuvântarea şi aprobarea necesară începerii reconstruirii mânăstirii din satul Bichigiu, de data aceasta pe un teren situat în „Dealul Glodului” (la capătul Văii Glodului, ce urcă de la Bichigiu spre Suplai), în pasul de trecere de la Bichigiu peste pârâul Idieciului, spre satele Aluniş şi Suplai. Acest teren a fost donat mânăstirii de către bichigenii Tecar Grigore şi Floarea, a căror proprietate era. Prezentat în acea zi de către un grup de tineri din sat, memoriul inițial a fost primit cu deosebită bucurie şi aprobat imediat de către înaltul arhiereu al Arhiepiscopiei din Cluj-Napoca. Sătenii din Bichigiu au început singuri (un mare merit revine bătrânului Tecar Petru şi soției sale Sânziana - care au stat şi lucrat singuri la fața locului timp de mai multe luni, până când s-a ajuns la o mobilizare generală a majorității bichigenilor, chiar şi a celor de alte confesiuni), în prima fază a lucrărilor, încă din iarna lui 1996, s-au făcut primele săpături pentru fundații, au început să se construiască mai multe chilii, apoi paraclisul şi unele anexe ale mânăstirii. Ulterior li s-au alăturat vecinii din Suplai, cu o frumoasă contribuție pe toate planurile, cei din Aluniş, Runcu-Salvei, Zagra, Poienile Zăgrii, Telciu şi alții. În preajma sărbătorilor Naşterii Domnului 1996 şi Anul Nou 1997 erau ridicate, fără nici un ajutor de la stat sau de la protopopiat, paraclisul mânăstirii, câteva chilii şi anexele necesare (pivniță, sala de mese, bucătăria, cămările, alte încăperi), încât primul stareț numit al mânăstirii, părintele Spiridon (originar din Ilva Mică), a putut să-şi înceapă misiunea în condiții decente de viață şi a putut sluji în paraclisul, încă nepictat, al mânăstirii, îmbogățindu-şi obştea zi de zi până la plecarea sa definitivă la Piatra Craiului, doi ani mai târziu. Misiunea stăreției a fost preluată în decembrie 1998 de către părinții stareți Calinic, iar după aceea Dometie, care au continuat lucrările de sporire a zestrei mânăstirii. După plecarea părintelui Calinic la Cozia, părintele stareț Dan Dometie a întreprins numeroase lucrări de amenajare, de extindere a spațiului, plănuind începerea lucrărilor la Biserica Mare a mânăstirii, cu hramul inițial voit şi ales de fondatori, acela ocrotitor al Sfintei şi de Viață Făcătoarei Treimi, ca simbol al

adunării mulțimilor din satele grănicereşti sub acoperişul mânăstirii, ca toți să fie una după sfatul Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

O întâmplare tragică şi neelucidată nici până azi a dus la dispariția fizică în vara anului 2000 a starețului Dometie, decedat în cursul uneia din călătoriile sale în județul Bihor, de unde năd ăjduia să poată aduce materiale pentru a continua lucrările mânăstirii. Interimatul a fost asigurat de către părintele Vasile Burzo, cu mare experiență în viața duhovnicească, fiindcă se află la mânăstire de câteva decenii, care a strâns în jurul mânăstirii pe toți cei doritori de hrană sufletească. Fiind în vârstă şi bolnav, a solicitat să fie numit un alt stareț, ceea ce s-a şi întâmplat în cursul lunii ianuarie 2001, când a sosit, de la Mânăstirea Parva, părintele Cânța Ioan, noul stareț numit al mânăstirii noastre. El a preluat imediat toate sarcinile grele ale aşezării, propunându-şi să continue lucrările începute de predecesorii săi. A continuat să zidească noi chilii, un altar de vară lângă pădure - pentru slujbele de afară, a construit un mic paraclis la Gura Bichigiului, la ieşirea spre drumul național ce leagă ținutul nostru de Maramureş şi Bistrița, paraclis sfințit în prima duminică de după Sfintele Paşti, având pictată în interior icoana Prea Sfintei şi de Viață Făcătoarei Treimi.

Bichigenii, alături de vecinii noştri din Runc, Suplai, Telciu şi alții mai îndepărtați doresc continuarea lucrărilor pentru zidirea într-o zi a Bisericii Celei Mari a Mânăstirii, sperând ca la jubileul de 500 de ani de la înființarea mânăstirii - care se vor împlini la anul Domnului 2023 - să fie totul gata, iar mânăstirea să fie vizibilă şi de pe Carpați şi de pe Țibleş, luminată de bucuria oamenilor acestor ținuturi binecuvântate de Dumnezeu şi marcate de istorie, păstrătoare de credință şi dătătoare de martiri pentru apărarea dreptei credințe, cum au fost: Tănase Todoran al lui Dănilă din Bichigiu, Vasile Dumitru a Popii din Mocod, Manu Grigore din Zagra, Vasile Oichi din Telciu, toți condamnați la moarte pentru credința lor, precum şi mulți alții rămaşi neînscrişi în documente, dar cu o jertfă la fel de mare, ceea ce a permis generațiilor de azi să aibă o bogată moştenire spirituală, o tradiție curată şi o credință înaltă în Domnul Dumnezeu şi în viitorul nostru.

Ioan Pop

7. Bichigiu - străveche vatră românească, creştin ortodoxă

Aşezare, cadru natural

1. Aşezare fizico-geografică şi economico-geografică

Satul Bichigiu este cuprins din punct de vedere fizico-geografic în zona de dealuri a județului Bistrița-Năsăud, județ care îşi poartă cu mândrie în stemă cuvintele „Virtus Romana Rediviva”, semnificând prețuirea față de înaintaşi şi conştiința mereu trează a originii şi continuității româneşti ca urmaşi ai Romei şi Daciei pe aceste zbuciumate meleaguri transilvănene şi a continuității daco-romane. În timp, de fapt s-a împlinit şi în această parte a pământului, porunca lui Dumnezeu dată primilor oameni după cuvântul Sfintei Scripturi, care ne

spune „Şi a zis Dumnezeu - Să facem om după chipul şi după asemănarea noastră, ca să stăpânească peştii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ şi tot pământul! - Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut, a făcut bărbat şi femeie. Şi Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: - creşteți şi vă înmulțiți şi umpleți pământul şi-l supuneți, şi-l stăpâniți peste peştii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mişcă pe pământ şi peste tot pământul! (**Facerea I. 26-28 (1)**)

Aşezarea Bichigiului se desfăşoară astăzi pe malurile râului cu acelaşi nume, ce izvorăşte de la poalele munților Țibleşului, care fac parte din lanțul grupei vulcanice maramureşene, fiind situați în partea de nord-vest a județului Bistrița-Năsăud. Aceşti munți sunt cuprinşi între Valea Bradului în vest şi Valea Sălăuței în est şi sunt alcătuiți din roci de origine sedimentară şi eruptivă de vârstă paleogenă şi neogenă. Culmile acestor munți se înşiruie sub forma de vârfuri eruptive cu înălțimi cuprinse între 1.250-1.800 m. Piscul cel mai înalt care domină munții din județul Bistrița-Năsăud îl constituie Vârful Țibleşului, cu înălțimea de 1.839 m, de la poalele căruia începe şi hotarul satului Bichigiu.

Din punct de vedere economico-geografic, satul Bichigiu este aşezat la 16 km nord de oraşul Năsăud, pe drumul Național nr. 17 D, care leagă județul Bistrița-Năsăud de județul Maramureş. Intrarea spre Bichigiu se desprinde din acest drum între localitățile George Coşbuc - străvechiul Hordou - şi Telciu, la jumătatea distanței dintre ele, un pod traversează râul Sălăuța şi continuă cu o cale pietruită pe o distanță de 5 km. Aceasta străbate lunca râului Bichigiu, care se varsă în Sălăuța, străjuită de coaste cu pajişti şi păduri, înfățişând în toate anotimpurile imagini fascinante celor ce se încumetă să călătorească şi în această zonă turistică a țării noastre, încărcată de frumuseți naturale şi spirituale.

Satul Bichigiu este strâns legat de oraşul Năsăud, atât economic, cât şi social-cultural. Legătura economică este realizată prin schimburi de mărfuri la târgul din oraş şi prin forța de muncă din sat a oamenilor, care se deplasează la lucru în oraşul Năsăud cu mijloace auto.

Legătura social-culturală este realizată prin toate instituțiile social-culturale ale oraşului Năsăud, care sunt frecventate şi de locuitorii satului Bichigiu.

Prin Gura Bichigiului, **unde de curând a fost amplasată o haltă C.F.R.**, la calea ferată ce traversează județul Bistrița-Năsăud spre Maramureş, Mureş şi Cluj făcând legături şi cu celelalte zone ale țării noastre.

De fapt întreg județul Bistrița-Năsăud a stârnit întotdeauna admirația celor care îşi purtau paşii prin aceste locuri datorită reliefului deosebit prin varietate şi armonie cu imagini de un pitoresc fermecător. Nu rareori şi cărturarii vremii au zăbovit îndelung aici, ca apoi să aştearnă pe hârtie slove pline de admirație adresate deopotrivă frumuseților naturii şi locuitorilor din această zonă a țării noastre.

Astăzi aceste locuri au câştigat în măreție prin grija acelora ce au presărat cu rafinament şi îndrăzneală, nestematele gândirii, creativității şi muncii lor.

Coordonatele geografice ale localității Bichigiu sunt încadrate de fapt în cele ale județului Bistrița-Năsăud, care sunt următoarele:

Județul este situat în partea de nord a României între paralele 47°37' şi 47°48' latitudine nordic ă şi între meridianele 23°27' şi 25°66' longitudine estic ă, fiind încadrat de județele Maramureş în nord, Suceava în est, Mureş în sud şi Cluj în vest.

În cadrul marilor unități de relief, județul înglobează zona de contact a Carpaților Orientali cu depresiunea Transilvaniei, respectiv bazinul superior al Someşului cu afluenții săi: Sălăuța, Ilva, Şieul, Bistrița. Prin poziția sa în teritoriul României, județul Bistrița-Năsăud este o zonă de convergență a numeroase căi de comunicație, rutiere şi feroviare, care prin pasurile şi trecătorile Şetref, Rotunda, Prislop şi Tihuța, de lângă castelul lui Dracula, asigură bune legături între ținuturile din nordul țării, Transilvania, Maramureş şi Moldova.

Recomandăm trecătorilor prin aceste meleaguri să se abată pe valea Bichigiului de la poalele Țibleşului, pentru a admira frumusețile locului şi a se bucura de binefacerile naturii şi ale spiritualității ținutului.

Călătorului ce se încumetă să urce până în Vârful Țibleşului i se oferă imagini de neuitat spre Țara Năsăudului, unde casele înşirate de-a lungul râurilor: Bichigiului, Sălăuței, Someşului, par adevărate miniaturi în bronzul solar.

Străbătând aceşti munți, turiştii vor putea înțelege mai bine frumusețea şi măreția lor, oglindită atât de măiestrit în operele lui George Coşbuc şi Liviu Rebreanu, precum şi dârzenia localnicilor în apărarea credinței în Dumnezeu şi a libertății de cunoştință încununate cu jertfa supremă pentru credință şi neam a lui Tănase Todoran din Bichigiu şi Vasile Oichi de la Telciu.

De fapt Bichigiu este aşezat la mijlocul axei ce uneşte Târlişua, unde s-a născut ctitorul romanului românesc modern Liviu Rebreanu şi Hordou, unde s-a născut „poetul țărănimii" româneşti, George Coşbuc, numit şi „bardul de la Hordou", care a fost şcolit şi la Telciu.

Limitele satului Bichigiu

La sud, râul Sălăuța separă o parte din pământurile locuitorilor din Bichigiu de cele ale locuitorilor din Telciu, apoi hotarul urcă spre est pe crestele dealurilor până la poalele Țibleşului. La nord Munții Țibleşului şi dealurile de la poalele lor, pe care se întind meleagurile locuitorilor din satul Suplai. La vest, se învecinează cu hotarele satelor Aluniş şi Runcul Salvei, coborând până la apa Sălăuței, unde pe o porțiune mai mică se mărgineşte cu moşiile locuitorilor din străvechiul Hordou, azi purtând numele poetului George Coşbuc.

Relieful

Relieful satului Bichigiu este variat şi complex, cuprinzând dealuri, lunci şi văi ce-şi revarsă apele prin râul Bichigiu spre Sălăuța. Lipsa câmpiei este suplinită de luncile mănoase, care completează dispunerea armonioasă a treptelor de relief de pe teritoriul localității Bichigiu.

Satul Bichigiu are un relief tipic de dealuri aşezate la poalele masivului Țibleş, în cea mai mare parte împădurite de codrii de fag, de aici şi primul nume

al satului după o tradiție locală s-a numit Făget, iar la venirea ungurilor prin aceste locuri l-au tradus în limba maghiară prin cuvântul „beghegi”, care românizat s-a transformat în Bichigiu, denumire ce s-a păstrat până în prezent.

De fapt, zona dealurilor constituie treapta de relief, care ocupă partea centrală şi de vest a județului, în proporție de 2/3 din suprafața sa, aici este aşezat satul Bichigiu.

Relieful acestei zone prezintă structuri monoclinale, domuri şi cute diapire, ce au evoluat pe cuverturi mezozoice şi paleogene, cutate în pliocen-cuaternar. Printre unitățile bine individualizate, alcătuite dintr-o grupare complexă de dealuri cu o structură monoclinală puternic fragmentate, cu relief tipic cu suprafețe etajate, se situează „Țara Năsăudului”. Aceste dealuri sunt sprijinite la nord pe rama Munților Rodnei, la est pe „munceii” Bârgăului, în vest pe Dealurile Suplaiului, iar la sud se întind până în dealurile Dumitrei şi Bistriței.

Clima

a) Caracterizare generală. Regimul climatic al satului Bichigiu, ca şi al județului Bistrița-Năsăud se încadrează în zona continental-moderată, remarcându-se două zone climatice: una de dealuri, caracterizată printr-un climat continental ceva mai pronunțat şi una de munte, cu un climat asemănător celui din Carpații Orientali, pentru că la hotarul de nord al satului încep munții încununați cu Vârful Țibleşului.

b) Temperatura aerului. Temperatura medie anuală coboară sub 0 ℃ în regiunile montane, şi se ridică la peste 8,5 ℃ în zona dealurilor de la poalele munților. Mersul anual al temperaturilor aerului este tipic continental cu o maximă în luna iulie de 19,3 ℃ şi o maximă în ianuarie de –8 ℃.

c) Precipitațiile. Acestea în funcție de anotimp depăşesc în general media pe țară, în zona unde este aşezat satul nostru. Pe baza unor date înregistrate în timp, rezultă, că valori mai ridicate de precipitații se află în Munții Țibleşului şi la poalele acestuia, unde este amplasat şi satul Bichigiu.

Datorită expunerii dealurilor, pe pantele acestora procesele frontale adventive favorizează dezvoltarea norilor şi căderea unor însemnate cantități de precipitații în timp relativ scurt.

Luna cu cea mai mare cantitate de precipitații este iunie, înregistrându-se valori între, 88.6 mm la dealuri şi peste 130 mm în zona muntelui Țibleş, ca o consecință a dezvoltării dorsalei anticiclonului, care favorizează formarea norilor.

Luna cu cea mai redusă cantitate de precipitații este ianuarie pentru zona muntelui 80-100 mm şi februarie pentru zona dealurilor de la poalele muntelui, valoarea lor medie nedepăşind 20 mm.

Căderile de zăpadă încep în luna noiembrie şi țin până în luna aprilie, zona oferind condiții prielnice desfăşurării sporturilor de iarnă.

d) Vânturile. Zona în care este aşezat satul Bichigiu este afectată în general de vânturile din sectorul vestic, caracteristice fiind invaziile aerului rece, din partea posterioară a ciclonilor, cu schimbări evidente ale direcției predominante de la vară la iarnă şi cu unele intensificări mai mari pe culmile orientale vest-est. Pe văile paralele cu direcția vântului predominant se dezvoltă

puseuri cu direcții variabile şi diferite, iar pe văile adăpostite, în special pe cele adânci, cu orientare nord-sud predomină calmul în cea mai mare parte a anului.

Rețeaua hidrologică

Pământurile deținute de sătenii din Bichigiu sunt drenate de o rețea hidrografică bine reprezentată, axată pe râul principal, ce izvorăşte de la poalele munților Țibleş şi afluenții săi de pe toate văile, care se varsă în el. Privită în ansamblu, ea se caracterizează printr-un regim de scurgere permanent în ceea ce priveşte râul principal cu o umiditate bogată. Scurgerea medie multianuală a râului Bichigiu şi a afluenților lui ne arată că satul dispune de importante rezerve de apă, care în condițiile amenajării complexe pot aduce multă bunăstare localnicilor.

Scurgerea minimă se înregistrează, de regulă, în perioada de vară (august-septembrie) şi iarna (ianuarie-februarie), datorită înghețului, precipitațiilor scăzute din perioada de vară, cât şi alimentării predominant din ape subterane iarna.

Scurgerea maximă provine din ploi în perioada iunie-noiembrie, din topirea zăpezilor în perioada decembrie-februarie şi din acțiunea combinată a acestor doi factori în lunile martie-mai, când se înregistrează şi unele deversări.

Din rețeaua hidrografică fac parte şi apele subterane, apele freatice şi cele de adâncime. Un caracter permanent au apele freatice, formate deasupra straturilor impermeabile. Ele sunt captate de populație prin fântâni sau puțuri şi constituie sursa principală de alimentare cu apă potabilă în sat pe lângă izvoarele limpezi presărate prin tot hotarul satului.

Principalii afluenți ai râului Bichigiu sunt: Valea Păstăieții, pr. Pietrei, Valea Zagrei, pr. Mărului, pr. Lui Ioniță, Valea Glodului, Valea Călugărului, Izvorul Măgurii, pr. Lui Filip, Bichigelul, Valea Mânăstirii, Valea Vârtoage, Valea Mureşanului, pr. Plopului şi altele. Ploile torențiale fac ca aceste pârâuri să crească, iar râul Bichigiu să producă dese inundații în lunci şi să afecteze drumul de țară, din păcate nici astăzi asfaltat.

Solurile

Ca rezultat al interacțiunii şi interdependenței factorilor naturali: clima, roca mamă, vegetația, la care s-a alăturat factorul local - apa freatică, precum şi acțiunea modificatoare a omului; în pământul satului se întâlneşte o mare diversitate de soluri.

Solurile argiloiluviale brune podzolice, cu reacție acidă ocupă suprafețe mari pe dealurile din jurul satului şi pe versanții lor. Aciditatea ridicată si conținutul redus în substanțe nutritive fac ca fertilitatea solurilor de aici să fie în general scăzută. Remediul se poate face prin folosirea gunoiului de grajd, obținându-se recolte bune de către oamenii gospodari.

Flora şi fauna (vegetația şi animalele)

Flora şi fauna satului sunt indisolubil legate de structura geologică, de varietatea formelor de relief, de condițiile de climă. În cuprinsul hotarului satului se întâlneşte aproape toată gama floristică până la cea alpină. Privită dinspre regiunea muntoasă spre dealuri, vegetația prezintă următoarea etajare: poalele

Muntelui Ţibleş sunt acoperite cu tufărişuri de jnepeni, ce fac trecerea între plantele lemnoase de altitudine şi conifere. Pajiştile muntelui sunt alcătuite din diverse ierburi şi tufărişuri, care în lunile de vară sunt în plină înflorire. Tot acolo pe suprafețe întinse găsim afinul (Vaccinium myrtillus), iar mai jos zmeura.

Coborând spre dealuri, întâlnim zona împădurită reprezentată prin pădurile de molid (Picea excelsa).

Sub etajul coniferelor se desfăşoară zona fagului (Fagus silvatica), ce coboară adesea până la altitudini joase. La limita inferioară, fagul este însoțit de carpen (Carpinus betulus), mesteacăn (Betula verrucosa), arbuşti ca: alunul (Corylus avellana), păducelul (Crataegus monogyna) etc., iar la marginea pădurilor porumbarul (Prunus Spinosa). În aceste păduri şi în apropierea lor se găsesc exemplare multiseculare de stejar (Quercus robur), fagul candelabru (Fagus silvatica). Pe cursul apelor se află exemplare de plop (Populus nigra) arinul negru şi arinul alb, în special pe râul Bichigiului.

Fauna (animalele)

Relieful deosebit de variat şi condițiile de mediu, păstrate în mare parte sub aspectul lor originar, condiționează prezența pe teritoriul localității a unei variate şi bogate faune.

Astfel, sus în Munții Ţibleşului, unde am putea afirma că există un optim biologic, întâlnim specii ocrotite ca: ursul carpatin (Ursus arctos), a cărui măreție şi monumentalitate îi justifică prezența în stema județului, cerbul carpatin (Cervus elaphus montanus), o altă podoabă a codrilor zonali, cocoşul de munte (Tetrao urogallus), cocostârcul alb (Ciconia ciconia), mistrețul (Sus scrofa), căpriorul (Capreolus capreolus), vulpea (Canis vulpes), jderul (Martes martes), lupul (Canis lupus), iepurele de câmp (Lepus europaeus), fazanul (Phasianus colchicus), potârnichea (Predix predix), prepelița (Coturnix coturnix) precum şi numeroase rozătoare.

Fauna hidrologică este de asemenea demnă de menționat. Apele limpezi şi repezi ce izvorăsc de la baza munților Ţibleş şi din văile dealurilor din hotarele satului, sunt populate cu lipani (Thymallus thymallus), păstrăvi (Salmo trutta), boişteni (Phoxinus phoxinus) şi alte specii mărunte.

Un tablou complet al faunei inferioare nu poate să nu includă şi lumea numeroasă şi variată a insectelor de la munte şi până la lunca râului Bichigiu. Dintre acestea, ne mărginim a sublinia bogăția de albine a satului. În această zonă s-a dezvoltat încă din vremuri imemoriale stupăritul.

Scurt istoric despre Bichigiu

Istoricul societății omeneşti de pe teritoriul actual al localității Bichigiu, cu toate că în anumite epoci sau perioade prezintă unele aspecte particulare, se încadrează organic în istoria României, a spațiului carpato-danubiano-pontic, în care s-au succedat de-a lungul timpului corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, toate orânduirile sociale cunoscute, acumulându-se o bogată civilizație materială şi spirituală.

Zona geografică, în care se încadrează localitatea, a oferit condiții dintre cele mai prielnice vieții şi activității umane. Urmele materiale descoperite în zonă atestă locuirea omului pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri.

Dezvoltarea economică şi socială, accentuarea diferenţierilor sociale în rândul obştilor săteşti în secolele VIII-X au dus la formarea şi dezvoltarea unor formaţiuni statale menţionate de documentele vremii după anul 1120. Puternice obşti săteşti româneşti vor continua să fie consemnate în documentele secolelor XIV-XV, în care sunt amintiţi o serie de voievozi locali din satele din apropierea Bichigiului cum sunt cei din: Feldru, Salva, Maieru, Telciu, Zagra, Rebra, Rodna etc.

„Avem astfel un document care pomeneşte la 1523, că toţi cnezii din Valea Rodnei şi cu trei călugări au cerut şi primit din partea oraşului Bistriţa loc pentru clădirea unei mânăstiri între satele Hordou şi Telciu".

Acea mânăstire a fost construită în satul Bichigiu, dar a fost distrusă în 1761 de către oameni aflaţi sub comanda generalului Adolf Nicolaus Buccow, baron austriac, însărcinat să şteargă de pe faţa pământului românesc mânăstirile ortodoxe din întreaga Transilvanie. În primăvara anului 1761, Curtea de la Viena hotărăşte înfiinţarea unei comisii, care avea misiunea de a întocmi, pe baza unui interogatoriu, o statistică, cu scopul mărturisit de a informa corect (faţă de alte statistici) despre numărul românilor şi despre progresele unirii. Constatările ne oferă informaţii preţioase privind bisericile existente la 1761. În listă sunt menţionate 143 de localităţi care azi sunt cuprinse în aria judeţului Bistriţa-Năsăud şi care posedau 122 biserici ortodoxe sau unite în marea lor majoritate construcţii din lemn.

Când se ajunge cu enumerarea localităţilor şi bisericilor la Bichigiu, documentul spune: *„După cum e scris pe biserică, ea a fost clădită înainte cu 260 de ani de către trei călugări ...".*

Această însemnare păstrată în documentul respectiv este prima atestare cunoscută, care arată că la 1501 s-a construit biserică pentru creştinii din Bichigiu de către trei călugări. Probabil că aceiaşi călugări după 22 de ani la 1523 au construit mânăstirea din Bichigiu nu departe de biserica satului pe o vale, care poartă şi în prezent numele de „Valea Mânăstirii", pentru care „ceruse şi primise aprobare din partea oraşului Bistriţa", respectiva Magistratului săsesc. Dependenţa satelor năsăudene de Bistriţa, de la 1475 până la 1762 a fost dăunătoare, locuitorii fiind nevoiţi să plătească Magistratului săsesc dări şi impozite mari, plus alte obligaţii.

Pe locul unde a fost clădită mânăstirea de la 1523, s-au descoperit ruinele şi clopotele ei, care au fost scoase la lumină de către un localnic cu plugul, acele clopote au fost contopite în clopotele bisericii actuale din sat, care s-a terminat de zidit în anul 1950.

După evenimentele din anul 1989 locuitorii satului Bichigiu au gândit să refacă vechea lor mânăstire, dar datorită extinderii actuale a vetrei satului şi datorită schimbării destinaţiei terenului, după distrugerea mânăstirii din ordinul generalului Buccow nu a mai fost posibilă reconstituirea mânăstirii pe locul ei, bichigenii au stabilit un alt loc pentru mânăstire la marginea din sus a satului, la confluenţa satelor Suplai, Aluniş, Poienile Zăgrii, Runcul Salvei şi Zagra, cu dorinţa de a o face uşor accesibilă şi locuitorilor de aici, care ajung mai uşor spre lăcaşul de rugăciune pe drumul de pe Valea Idieciului, râul care desparte hotarele acestor sate.

Dorim să menționăm că la inițiativa credincioşilor din satul Bichigiu, la l septembrie 1995 a fost întocmit un memoriu către Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, de care aparține satul Bichigiu în prezent, de către doi fii ai satului şi susținut de ei şi verbal pentru a fi aprobată reconstruirea mânăstirii de la Bichigiu. După aprobarea memoriului sătenii au început singuri să construiască mai multe chilii, paraclisul cu hramul Sfântul Mucenic Ioan Valahul şi unele anexe ale mânăstirii, urmând să se construiască în viitor mânăstirea din zid cu hramul „Sfânta Treime". Menționăm că din anul 1996 s-a început viața de rugăciune, la schitul nou zidit, de către un grup de călugări şi care continuă şi în prezent.

Închei această scurtă prezentare cu gândul că pe cât de uşor este să adaugi ceva la ceea ce ai ajuns să ştii, pe atât este de dificil să scoți la iveală, pentru prima oară, după multe secole, un lucru străvechi şi necercetat îndeajuns.

Scriind aceste pagini, mi-am asumat riscuri previzibile. Doresc însă a atrage cititorului atenția asupra bunei noastre credințe: dovezile şi argumentele prezentate aici nu-şi propun în mod deliberat să demonstreze o anumită teză, cât mai ales să readucă în atenție subiecte considerate demult uitate.

Doresc să-l asigur pe înțelegătorul cititor că scopul acestor rânduri este acela de a ne cunoaşte trecutul, de a îndemna la mari realizări ale prezentului, cum sunt construirea noii Mânăstiri şi sfințirea Bisericii satului Bichigiu, care a fost reparată, modernizată şi îmbrăcată în haină nouă, prin pictură şi pregătită pentru a face față viitorului prin binecuvântarea arhiereului, la 22 iulie 2001 de la Naşterea lui Hristos, ca să fie tuturor spre mântuire şi celor ce vor chema acolo ajutorul lui Dumnezeu.

Note bibliografice

1. *Sfânta Scriptură*, Bucureşti, 1997, p. 12.
2. *Bistrița-Năsăud* - Monografie, Bucureşti, 1979, p. 11 şi următoarele.
3. *Monumente Istorice şi de Artă Religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului*, Cluj-Napoca, 1982, p. 162-165.

Bibliografie

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, Edit. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997.

2. *** *Bistrița-Năsăud*, Monografie, Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1979.

3.*** *Monumente Istorice şi de Artă Religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului*, editată de Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 1982.

4. *Semințe din Țarina Cumințeniei*, de Ioan Mihălțan, Episcopul Oradiei, Vol. III, Edit. Episcopiei Oradiei, 1995.

5. *Biserica Ortodoxă Română*, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Anul CXVI, nr. 7-12, iulie-decembrie, 1998.

6. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, de Preot profesor doctor Mircea Păcurariu, vol. 2, Edit. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.

7. Ştefan Meteş, *Mânăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936.

Preot prof. Gheorghe Toader Dolha

8. Bichigiu: 500 de ani de atestare a bisericii ortodoxe

Satul Bichigiu este o frumoasă aşezare situată la poalele Munților Țibleş. Conform tradiției satul s-a întemeiat pe la jumătatea secolului al XIII-lea. Primii locuitori ce s-au aşezat aici au fost românii refugiați de frica „popoarelor dominante" (unguri şi saşi). În primele acte despre refugiați se susține că ar fi originari din Bistrița sau din jurul Bistriței. De menționat este faptul că băştinaşii, care au fondat satul, au fost toți români.

Legat de viața spirituală şi religioasă, se pare că aceasta a fost bine închegată, existând, după cum tradiția locului mărturiseşte, chiar o mânăstire cu o viață de obşte destul de activă. Că într-adevăr a existat această mânăstire se poate constata şi din denumirea de „Valea Mânăstirii", pe care o poartă şi astăzi o vale din apropierea satului, unde se spune că s-a aflat mânăstirea.

O altă dovadă grăitoare cu privire la existența unei mânăstiri, este o descoperire făcută de unul dintre locuitorii satului Bichigiu - Vasile Simion a Lupului. Acesta a găsit îngropat un clopot plin cu galbeni de aur în locul unde s-a aflat mânăstirea. O parte din galbenii găsiți, precum şi clopotul au fost donați Sf. Biserici de atunci, cu ei fiind făcută o renovare care a constat în zugrăvirea bisericii - Biserica mică din lemn.

Toate acestea s-au întâmplat în timpul preotului paroh Vasile Dolha, care a slujit în parohia Bichigiu între anii 1841-1876, epitrop fiind Vasile Simion.

În anul 1842, clopotul găsit îngropat şi folosit o vreme în biserica veche a fost topit şi returnat, materialul regăsindu-se în clopotele folosite şi în ziua de azi la Sfânta biserică.

De-a lungul timpului, de la construirea primului lăcaş de cult şi până în zilele noastre, parohia Bichigiu a avut un număr mare de slujitori. Nu se cunoaşte în totalitate numele acestora, ci doar acei slujitori înscrişi în registrele matricole.

Dintre preoții care au păstorit credincioşii din parohia Bichigiu pe o durată mai lungă sau mai scurtă - cei mai mulți au fost preoți vrednici, slujind cu dragoste Biserica lui Hristos.

A fost un timp (până în 1848 când pământurile Bisericii au fost luate de către stat), când parohiile de pe valea Someşului erau păstorite de preoți înrudiți din tată în fiu.

În timpul vechiului protopopiat (vicariat) al Rodnei şi Năsăudului, preoții erau cu toții rudenii, fie că erau frați, cumnați sau gineri. Nu prea avea acces un preot străin în neamul preoțimii de pe Valea Someşului, trebuind să fie măcar ginerele unui preot din acest ținut.

Din anul 1808 până în anul 1825 au păstorit în Bichigiu (cu mici excepții) preoți localnici din familia Pop.

În continuare voi prezenta preoții slujitori cunoscuți, precum şi activitatea acestora în parohia Bichigiu.

1. Preot Pintea Pop, despre care se ştie că a slujit în timpul din urmă al existenței Mânăstirii din aproprierea acestei aşezări.

2. Preot Pahomie Pop - născut în Bichigiu, a slujit între anii 1808-1841.

3. Preot Vasile Dolha - născut în Bichigiu, cu numele de familie Pop, dar la căsătorie a trecut pe numele soției - Dolha, deoarece se percepea o taxă pentru menținerea numelui, acesta neputând să plătească taxa, trece pe numele de familie al soției. Păstoreşte între anii 1841-1876.

4. Între anii 1876-1879 parohia fiind vacantă, a fost administrată de preotul Mihail Onişor, de loc din Găureni, unde era şi preot paroh.

5. Din februarie 1878 până în aprilie 1878 a suplinit în parohia Bichigiu, preotul paroh din Telciu, pe nume Ioan Pop.

6. Preot Vasile Dumbravă, născut în Budacu Român, a slujit ca preot paroh în Bichigiu începând cu anul 1880 până în 30 noiembrie 1891.

7. Preot Damian Pop, născut în Bichigiu din părinții Grigoriu Pop şi Maria, administrează parohia pe o perioadă destul de lungă, din 1891 până la finele anului 1920.

8. Preot Emil Pop, născut pe data de 28 august 1889 în Bichigiu, fiul preotului Damian Pop, păstoreşte între anii 1920-1927, când firul vieții îi este întrerupt, fiind răpus de tifos.

9. Preot Valeriu Mureşianu, născut în Telciu, slujeşte la Bichigiu între 1927-1934.

10. Preot Ioan Pop, născut în 1905, fiul preotului Damian Pop, păstoreşte în Bichigiu între 1 februarie 1934 - 8 martie 1942.

11. Preot Bondane Ioan, născut în Telciu, a fost ginerele preotului Ioan Pop şi a slujit la Bichigiu între 1942-1952. A fost un preot vrednic, în timpul păstoririi sale s-a construit Biserica actuală (1948-1952).

În anul 1948, sătenii împreună cu preotul Bondane Ioan se hotărăsc să construiască o nouă Biserică, deoarece cea veche devenise neîncăpătoare, aceasta fiind o Biserică mică din lemn, cu o singură turlă acoperită cu şindrilă, pereții interiori împodobiți cu o pictură aplicată pe pânză.

Din nefericire, această pictură nu se mai păstrează, fiind deteriorată în timpul demolării vechii Biserici.

Trebuie menționat faptul că oamenii se gândeau mai dinainte la ridicarea unui nou lăcaş de cult, dar timpurile fiind grele - în perioada interbelică - existau probleme în ceea ce priveşte procurarea materialelor de construcție, aceste probleme fiind agravate de starea materială precară, pe care o aveau aceşti oameni.

Credința puternică în Dumnezeu i-a întărit la vreme de încercare şi nu au dat înapoi, astfel între anii 1938-1939 au fabricat cărămida. Toată cărămida (peste 200.000 bucăți) a fost făcută de către oamenii din sat. Materialul folosit a fost luat de la locul numit „Dealu Popii”. Nisipul necesar a fost adus cu căruțele, chiar şi cu traista de la locul numit „Deluț”, lemnul a fost tăiat din „Valea Păstăieții” şi fasonat chiar acolo.

Izbucnind al doilea război mondial, lucrările au fost amânate până în anul 1946, când s-a început construirea noului lăcaş de cult. Au fost angajați ca maiştri, o echipă de lucrători maghiari din Nimigea, aceştia au lucrat după un plan realizat de domnul inginer Ilieş din Năsăud.

Cu toate că nici la acea dată situația credincioşilor din punct de vedere material nu era prea strălucită, unitatea şi buna organizare au făcut ca lucrările să decurgă într-un ritm destul de rapid, astfel că Sfânta Biserică a fost terminată în anul 1950, an în care a avut loc şi sfințirea acesteia de către episcopul Veniamin Nistor (Toplița), deoarece înalt Preasfinția sa Nicolae Colan, participa în acel moment la lucrările Sfântului Sinod.

Jertfa bunilor credincioşi din această parohie a fost destul de mare, râvna şi truda acestora e de neînțeles poate pentru oamenii generației de acum, dar răsplata acestora va fi pe măsură, sperăm, în mintea şi inima cititorilor.

Pomenind de râvna şi truda acestora, nu se poate să nu fie amintit faptul că aceştia au cărat materiale de la distanțe mari cu căruțele sau în spate - chiar, suportând uneori rigorile legii, deoarece materialul nu era întotdeauna procurat pe căi legale, în ochii regimului de atunci, din pricina lipsei banilor.

De amintit este şi faptul că spre sfârşitul lucrării, cărămida fiind pe terminate, oamenii au făcut fiecare acasă cărămidă şi fiind iarnă au uscat-o fiecare în încăperile unde locuiau, iar primăvara au adunat-o şi au ars-o în cuptoare special amenajate.

Omul de încredere pe timpul acestor lucrări la Sfânta Biserică s-a dovedit a fi fătul de atunci, pe nume Rus Găvrilă, care, după cum oamenii spun, şi-a sacrificat propriile animale de muncă pentru a asigura materialele necesare construcției.

Prim corator în acel timp a fost Pop Sever, iar cântăreț Todoran Vasile. Astfel, după multe sacrificii din partea credincioşilor acestei parohii, după multă răbdare întărită în dragostea lor pentru Sfânta Biserică ia naştere în mijlocul comunității un frumos lăcaş de cult în stil bizantin - plan treflat.

Lucrările nu s-au încheiat însă aici, ele au fost continuate de către preoții care au urmat.

12. Preot Victor Tănase

13. Preot Dăncescu

14. Preot Blidar loan

Aceştia au păstorit între anii 1952-1960, lipsesc însă datele referitoare la perioadele, în care au păstorit fiecare.

15. Preot Hrişcu loan, din localitatea Botoşani, a păstorit între anii 1960-1963. În timpul activității desfăşurate de el în parohia Bichigiu s-a procurat actualul iconostas, care este lucrat de către artistul popular Patiu Gheorghe, de loc din satul Cernuc, comuna Gârbou, județul Sălaj.

Iconostasul actual a fost aşezat în biserică în anul 1962, când s-a săvârşit şi o slujbă de sfințire a acestuia. Tot în timpul acestui preot s-a construit şi o casă parohială pe temelia celei vechi.

16. Şirul preoților slujitori continuă cu părintele Dumitru Nan, care păstoreşte credincioşii parohiei Bichigiu între anii1963-1973.

Şi părintele Dumitru Nan s-a dovedit a fi un bun gospodar, îngrijindu-se de lăcaşul de cult. Astfel, în timpul păstoriei P.C.-sale se împrejmuieşte biserica cu gard de piatră, care dăinuieşte până în ziua de azi. De asemenea biserica este stropită exterior cu stropi de ciment şi este acoperită cu tablă zincată.

17. Urmează, în ordine cronologică, părintele Sângeorzan Iacob, de loc din localitatea Ilva Mică. Şi-a început activitatea în anul 1973, pe data de l mai. S-a dovedit a fi un preot vrednic, care a purtat grija cuvenită atât pentru nevoile spirituale ale credincioşilor, cât şi pentru administrarea bunurilor parohiale.

Astfel, în timpul administrării prea-cucerniciei sale s-a vopsit tabla de pe acoperişul sfintei Biserici, s-au împrejmuit cimitirele şi s-au executat unele reparații la casa parohială.

Pe data de 10 octombrie 1983 el îşi întrerupe activitatea în această parohie, fiind transferat la cerere în parohia Romuli.

18. Parohia rămasă vacantă este ocupată tot în acel an - 1983 - de către părintele Ciherean Gheorghe, fiu al satului Bichigiu. El a păstorit până în anul 1990 - când fulgerător se stinge din viață, la doar 42 de ani, lăsând o rană adâncă în familie şi în mijlocul credincioşilor, pe care i-a îndrumat duhovniceşte.

În timpul celor şapte ani de pastorație în această parohie el a reuşit să ridice actuala casă parohială.

19. Şirul preoților slujitori este continuat de către preotul Platon Ioan, care slujeşte în parohia Bichigiu între anii 1990-1997. În această perioadă se desfăşoară o serie de lucrări la sfânta Biserică şi anume se înlocuieşte tabla veche de pe acoperiş cu tablă de aluminiu, zidăria exterioară este făcută în stropi de terasit.

De amintit contribuția deosebită a primului corator Alexa Ioan, a consilierului Ciherean Florea senior, a cântărețului Ciherean Victor, precum şi a celorlalți consilieri.

20. Începând cu anul 1997, parohia este administrată de către părintele Hoha Niculae, un bun organizator, care, deşi slujeşte doar doi ani (până în anul 1999), reuşeşte să construiască actualele anexe de lângă casa parohială. De asemenea, tot în această perioadă, se ia hotărârea ca Sfânta Biserică să fie împodobită cu o pictură pe măsura măreției ei. În acest sens se adună o parte din fondurile necesare demarării lucrărilor. În anul 1999 el se transferă în parohia Rebrişoara, satul său natal.

21. Începând cu data de 11 octombrie 1999 administrarea parohiei Bichigiu cade în grija părintelui Tîrgoveț Nicolae, de loc din satul Podirei, comuna Şieu-Măgheruş, județul Bistrița-Năsăud.

Dorința credincioşilor de a începe anumite lucrări la Sfânta Biserică a fost pusă în practică chiar din noiembrie 1999.

Pentru a putea fi pictată Sfânta Biserică în tehnica frescă a fost nevoie ca toată tencuiala, chiar şi de pe bolți, să fie înlocuită. Odată această operație încheiată s-a început pictarea propriu-zisă a Bisericii de către pictorul bisericesc Faur Mihai, din localitatea Deva, județul Hunedoara, pictor autorizat de către Comisia de Pictură Bisericească a Patriarhiei Române.

Buna organizare şi profesionalismul deosebit al pictorului au făcut ca pictura să fie terminată în timp record - până în luna octombrie 2000. Astfel Sfânta Biserică a fost împodobită cu o frumoasă pictură bizantină, ca mărturie

peste veacuri a grijii credincioşilor acestei generații pentru lăcaşul lor de rugăciune.

Lucrările însă nu se încheie aici. Ele continuă în primăvara anului 2001, când Sfânta Biserică este înzestrată şi cu o instalație de încălzire pentru a se crea condiții cât mai bune, în special oamenilor în vârstă.

Tot în această perioadă se face o reparație capitală la elementele de tâmplărie, care au fost revopsite ori schimbate, unde era cazul, iar sticla a fost toată înlocuită. O altă lucrare importantă a constat în înlocuirea pardoselii deteriorate cu o pardoseală din parchet. Aceasta s-a realizat prin grija domnului Lari Silviu, administratorul firmei „IUPASATI" - din Bistrița.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că toate aceste lucrări, nu s-ar fi efectuat dacă nu s-ar fi găsit acele suflete mari, acele mari inimi pline de dragoste şi dăruire, care să susțină financiar aceste realizări. Nu se poate să nu amintim aici jertfele credincioşilor din această parohie, care, deşi cuprinşi de atâtea griji şi lipsuri, împovărați cu atâtea probleme cotidiene, nu au dat înapoi, atunci când a fost nevoie de contribuția lor. Nu poți fi lipsit de sensibilitate, când vezi „bănuții văduvei" cum se înmulțesc pe zi ce trece şi zidesc frumuseți, care încântă privirea şi inimile tuturora.

Bineînțeles, contribuția acestor oameni deosebiți şi truda acestora vor rămâne înscrise de-a pururi în „Cartea Vieții", fiecare primindu-şi răsplata la vremea cuvenită.

Aceste lucrări fiind terminate, se aşteaptă cu nerăbdare de către toți credincioşii ca munca lor să fie încununată de slujba de resfințire hotărâtă a avea loc pe data de 22 iulie 2001, slujbă ce va fi oficiată de episcopul vicar P. S. Irineu Pop Bistrițeanul de la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului.

În cele consemnate până acum am încercat să descopăr cititorului câteva dintre momentele mai importante din viața Bisericii din Bichigiu, acum la ceas aniversar, momente legate de problemele administrativ-organizatorice, precum şi cele legate de activitatea desfăşurată de către slujitorii Bisericii.

Desigur, legat de activitatea acestora s-ar fi putut adăuga încă multe lucruri, dar consider că această jertfă a prea-cucerniciei lor nu poate fi cuprinsă doar în câteva rânduri, căci fiecare dintre ei ar merita cel puțin câteva pagini, dacă nu chiar o carte, în care să fie consemnată bogata activitate a fiecăruia, mai ales în plan spiritual, aceasta fiind cea mai importantă latură a slujirii preoțeşti. Mă rezum însă a spune: „**mai puțin de la noi şi mai mult de la Dumnezeu**".

În cele din urmă aş vrea să ating o altă latură sensibilă a spiritualității acestei zone. Vreau să vă descopăr un lucru de preț, o „cămară" ascunsă în adâncul sufletului acestor oameni, o comoară ascunsă şi totuşi ... atât de vizibilă - credința puternică în Dumnezeu.

Fără îndoială, smerenia creştinească ne îndeamnă să nu „trâmbițăm" acest lucru, dar părerea mea este că aceşti „mari anonimi" ai ținuturilor de legendă ar putea fi exemple vii pentru mulți dintre contemporanii noştri.

Spuneam „anonimi" - vrând să arăt că într-o lume, în care preocupările multora sunt departe de a urma adevăratele valori pe care poporul nostru nu a încetat niciodată să le cultive, există totuşi adevărate „sanctuare", în care se

păstrează şi se transmite noilor generații comoara spirituală a neamului, care îşi are rădăcinile adânc înfipte în satul românesc cu minunații lui oameni.

Oameni - pe fețele cărora vei vedea întipărită veşnicia, fruntea arsă de soare, mâinile crăpate de lutul neîmblânzit, cu care se luptă într-o încleştare fără de sfârşit pentru acea bucată de pâine. Vei vedea acei oameni, despre care se spune că sunt „colțuroşi" ca stâncile munților la poalele cărora îşi au acoperişul şi repezi ca râurile de munte, din care-şi stâmpără setea. Poate tocmai această puritate naturală în mijlocul căreia trăiesc, le aduce acea sfântă simplitate şi puritate sufletească.

Pentru omul străin, care va poposi în aceste locuri în zi de sărbătoare, va fi o experiență plăcută să vadă acele frumoase costume populare (tot mai puține, este adevărat) purtate cu atâta grijă de credincioşii, care îşi îndreaptă paşii spre Sfânta Biserică, pe care o cercetează cu atâta dragoste ca pe odorul cel mai de preț, nu doar de „ochii lumii", ci pentru că ceva din interior parcă le porunceşte, acea voce lăuntrică, a inimii, care din păcate în mulți dintre oamenii acestui veac a amuțit.

Nu se poate să nu-ți stârnească admirația aceşti oameni, care odată intrați în Sfânta Biserică îşi impun o exigență deosebită în ceea ce priveşte ascultarea şi sfânta slujbă, liniştea deplină şi îngenuncherea aproape permanentă, cu o răbdare de neimaginat. Acestea le-au învățat de la moşii şi strămoşii lor şi le vor transmite generațiilor următoare spre conservarea valorilor spirituale ale neamului nostru românesc.

Pr. Nicolae Târgoveț

Document
Copie

9. Memoriu

Către,
Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului

Înalt prea Sfințite Părinte Bartolomeu,

Noi cetățenii satului Bichigiu, jud. Bistrița-Năsăud, vă înaintăm prezentul MEMORIU pentru reînființarea mânăstirii în localitatea noastră conform aprobării de principiu dată de înalt Prea Sfinția Voastră cu ocazia primirii noastre în audiență la începutul lunii august, anul curent.

Vechea mânăstire, construită pe la 1523 pe locul alteia mai vechi a fost distrusă după toate probabilitățile de generalul Buccow pe la 1761.

Există mai multe documente care atestă construirea vechii mânăstiri la 1523 în satul nostru, documente care au fost prezentate în câteva lucrări de istorie națională şi a Bisericii precum şi în lucrări de artă religioasă ca:

„Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului", Cluj-Napoca, 1982, sub conducerea unui prestigios

colectiv de autori din care făceau parte acad. Ştefan Pascu, acad. Virgil Vătăşianu, Marius Porumb, Iustian Chira Maramureşanu, Mihai Bărbulescu etc.

În această lucrare cu o aleasă ținută științifică găsim un index bibliografic precum şi textul următor la pag. 162: „Avem astfel un document, care pomeneşte la 1523, că toți cnezii din valea Rodnei şi cu 3 călugări au cerut şi primit din partea oraşului Bistrița loc pentru clădirea unei mânăstiri între satele Hordou şi Telciu (Nota nr. 9): N. Iorga, Hurmuzaki. „Documente privitoare la istoria românilor.“ XV, 1, p. 271-272; Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 65; Valeriu Şotropa, „Districtul grăniceresc năsăudean” Cluj-Napoca, 1975, p. 30.

La pagina 165 din sus-numita lucrare este consemnat răspunsul la chestionarul Comisiei statistice catolice austriece condusă de generalul Buccow, în anul 1761, referitor la construirea bisericii din sat la acea dată: „**Bichigiu. După cum e scris pe biserică ea a fost clădită înainte cu 260 de ani de către trei călugări...**”

Menționăm, că locul, unde este situată vechea mânăstire, se cheamă până azi în toate documentele: „Valea Mânăstirii”. Dată fiind extinderea actuală a satului şi schimbarea destinației terenului nu mai e posibilă reconstituirea pe locul vechi, acolo vom ridica un lăcaş simbolic ca mărturie a vechii mânăstiri.

Amintim că în satul nostru s-a născut şi a trăit până la o vârstă patriarhală (106 ani) eroul Țării Năsăudului, a tuturor comunelor grănicereşti, **tras pe roată de austrieci la Salva pentru a-şi fi apărat credința ortodoxă: este vorba de românul Tănase Todoran**. Aceste tradiții de apărare a credinței noastre strămoşeşti şi a demnității au continuat până în secolul nostru în acelaşi spirit de jertfă, astfel în perioada instaurării regimului ateu, după al doilea mare război, au fost martirizați Rus Gavrilă din Bichigiu, alături de numiții Paşca şi Împăratul, în partea dinspre munte a satului.

Întru pomenirea veşnică a acestor jertfe şi a ctitorilor inițiali dorim reînființarea şi reconstituirea mânăstirii pe locul numit „Dealul Glodului”, din hotarul satului Bichigiu, situat la confluența a trei sate, la poalele Țibleşului, sub ocrotirea Sfintei şi de viață Făcătoarei Treimi: a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh.

Terenul ales pentru mânăstire este în posesia exclusivă a bichigeanului Tecar Grigore şi a familiei sale, care doreşte să-l doneze pentru ridicarea mânăstirii o dată cu reînființarea ei şi obținerea personalității juridice corespunzătoare, teren ce se va întăbula în Cartea Funciară direct pe mânăstire. De aceea, vă înaintăm prezentul MEMORIU argumentat şi istoric conținând elementele esențiale, urmând sfatul şi îndrumarea părintească a înalt Prea Sfinției Voastre din cursul audienței sus-menționate, aşteptând binecuvântarea şi răspunsul Dumneavoastră arhieresc, care, sub inspirația Duhului Sfânt, va fi pentru noi hrisovul de readucere în ființă a vechii mânăstiri în strălucirea ei de odinioară, dar aşezată acum în haină nouă, în acelaşi Bichigiu istoric la jumătatea distanței dintre Hordou şi Târlişiua, locuri care au dat istoriei, spiritualității şi culturii Țării Năsăudului pe înaintaşii noştri în credință: Tănase Todoran, George Coşbuc şi Liviu Rebreanu.

Vă aducem mulțumirea noastră de fii duhovniceşti şi vă rugăm să primiți, Înalt Prea Sfințite Părinte Bartolomeu, expresia sentimentelor noastre

cele mai respectuoase, întărite pentru această lucrare duhovnicească şi prin semnăturile câtorva bichigeni spre mărturie şi prezentare a întregului ținut istoric al Bichigiului.

Scrisă de noi în Bichigiu
astăzi 1 septembrie 1995
la începutul Noului An Bisericesc.

Se semnează,
Tecar Grigore şi Floarea
Tecar Petre şi Sânziana
Pop Iovu şi Maria
Dolha Maria
Pop Ion şi Viorica
Filip Vasile şi Măriuța
Alexa Ion şi Floarea
Pop Victor şi Viorica
Pop Maria
Pop Florea şi Paraschiva
(multe semnături sunt indescifrabile)

Înalt Prea Sfinției Sale, Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului.

Notă: Prezentul Memoriu a fost preluat integral din lucrarea „*Bichigiu - străveche vatră românească. Moment aniversar - 500 de ani de atestare documentară a bisericii ortodoxe din localitate*", Edit. Charmides, Bistrița, 2001, p. 104-106 (Autorul: Colonel dr. Vasile Tutula).

10. Biserica evreiască (sinagoga)

Date precise privind ridicarea bisericii evreieşti nu există. Probabil s-a ridicat după anii 1860-1870, având în vedere că primii evrei consemnați în documente la Telciu, în număr de 7 sunt la anul 1857. Evreii până la 1851 nu au avut drept de acces în comunele militarizate ale Regimentului 2 Grăniceresc. Aşa erau atunci legile emise de împărații Habsburgi de la Viena. Această biserică a fost ridicată la intersecția străzii Principale cu Ulița Muntelui, pe dreapta, la circa 50-70 m, unde acum se află casa lui Gheorghe Căpitanu (decedat) şi soția Ana.

În jurul anilor 1981-1982, plecând ultima familie de evrei Rubinstein Estera, soțul său şi Ilie, fiul lor, casa a fost vândută la familia Gheorghe Căpitanu şi apoi Gaftone a lui Sălăuan. A fost demolată în jurul anilor 1970. Pe locul ei s-a ridicat casa lui Gheorghe Căpitanu, zis „Frizeru". Pe lângă sinagogă a funcționat şi o baie, „un fel de baie comunală", unde mai mergeau şi românii,

dar puțini. Vinerea era zi de baie la evrei. Numele preoților (rabinilor) este greu de reconstituit.

În cimitirul Macogiță există şi azi un sector special, în cadrul cimitirului românesc, practic „cimitirul evreiesc”, unde sunt înmormântați circa 100-150 de evrei. Şi acesta este un adevărat însemn al bunei conviețuiri dintre românii şi evreii din Telciu.

IV. ŞCOALA ŞI ÎNVĂȚĂMÂNTUL. SCURTĂ MONOGRAFIE A ŞCOLII

A. Evoluția şcolii şi a învățământului

Din cercetările făcute de Aurel Groze în perioada interbelică şi după cum rezultă din mai multe documente (sesiuni de comunicări) ale „Arhivei Someşene" (1971-1978), publicate în cele 4 volume, se constată că aproape în toate comunele grănicereşti, inclusiv Telciu se poate face următoarea periodizare de funcționare a şcolii:

a) **Şcoala trivială: 1764-1836; 1837-1890;**
b) **Şcoala comunală națională, numită din 1856 şi confesională greco-catolică;**
c) **Şcoala comunală (1890-1899);**
d) **Şcoala confesională greco-catolică şi şcoala primară de stat maghiară (1899-1918);**
e) **Şcoala primară de stat: 1919-1949**
f) **Şcoala generală (1949-până în 2000/2001);**
   - inițial 7 clase obligatorii;
   - apoi 8 clase generale;
   - iar din 1970, 10 clase obligatorii.

g) **Grupul Şcolar Telciu, începând cu anul de învățământ 2001/2002**

1. Şcoala trivială

Nu se ştie anul înființării acesteia. Din studiile efectuate se consideră că acestea au luat ființă pe teritoriul regimentului în primii ani după 1760, inițial ele erau cu predare în limba română. Printre primele şcoli înființate pe teritoriul regimentului năsăudean sunt şi cele „triviale" de la Telciu, Zagra, Sângeorzu Român, Maieru, Feldru, Monor şi Prundu Bârgăului, în perioada 1764-1774.

Episcopul Atanasie Rednic semna la 1766 un act, în care se spunea că „adevărații şi declarați învățători se află în comunele: Hordou, Telciu, Zagra, Mocod, Mintiu, Runc, Năsăud, Rodna, Maieru, Leşu, Sângeorz, Ilva Mare, Feldru, Vărarea, Rebra Mare, Rebrişoara, Salva, Monor"[1].

1. Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944, p. 200, 217.

Numirea de şcoli triviale a fost împrumută de la şcolile din evul mediu, în care studiul celor 3 obiecte: gramatica, retorica şi dialectica, formau aşa-numitul „trivium”, astfel prin analogie aceste şcoli s-au numit triviale, întrucât aveau ca obiect de bază pentru studiu: citirea, scrierea şi socotitul.

Din documente se ştie doar atât că la 1837 şcoala trivială de la Năsăud a fost mutată la Telciu, iar limba de predare începând cu acest an era germana, de aceea ele se vor numi şcoli triviale germane (Deutsche – Trivialschulen). Fiecare şcoală trivială germană avea un singur învățător, procesul de învățământ se desfăşura în săli separate, conform vârstei şi capacității elevilor, având două secții: inferioară şi superioară. Este totuşi greu de crezut că în comuna Telciu până la 1837 să nu fi fost şcoală trivială, deşi mențiuni despre existența altora mai înainte există: Monor, Năsăud şi Maieru (atestată în 1766); cea de la Zagra s-a mutat la Sângeorz-Băi, iar la 1837 cea de la Maieru la Telciu. Date referitoare la numărul de elevi care au frecventat şcoala trivială nu există.

Învățătorii care au funcționat la această şcoală

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Născut (locul, anul)	Perioada cât a servit şcoala din comună	Alte date
1.	Ioan Maxim	Mocod, 1807	1837-1838	Din 1838 mutat la şcoala din Năsăud. Decedat la 1848.
2.	Vasile Mureşan	Mocod, 1807	1838-1845	Serveşte în continuare la şcoala din Năsăud până la 1870. Decedat 1901, Năsăud.
3.	Ioan Ionaşc[2]	Năsăud, 1817	1845-1876	Om harnic şi zelos. Decedat Telciu, 1899.
4.	Teodor Rotariu	Feldru, 1833	1864-1868	Decedat Feldru, 1887.
5.	Ioan Miron	Bichigiu, 1840	1868-1890	Decedat Telciu, 1907.
6.	Alexandru Pop	Telciu, 1856	Probabil 1868-1890	Decedat în 1928 la Mănăştur, Cluj.

2. Şcoala comunală națională

Nu se ştie cu precizie anul înființării ei. Probabil aşa cum rezultă din monografiile comunelor Rodna Nouă (Sanț) şi Poiana aceasta s-ar fi înființat pe la anul 1828, când Consiliul belic ordonă a doua oară să se înmulțească numărul de şcoli din comunele grănicereşti[3].

2. Învățătorul Ioan Ionaşc a călăuzit timp de doi ani şi paşii lui George Coşbuc în anii 1873 şi 1874, când a urmat la Telciu clasele a II-a şi a III-a. Vezi şi lucrarea lui Lucian Valea: „Pe urmele lui George Coşbuc”, 1986, p. 32-33. După A. Groze în cadrul acestei şcoli, catehizarea şi creşterea morală au ocupat un loc important.

3. Aurel Groze susține că această şcoală ar fi existat înainte de 1760 şi era în seama preoților şi vicariatului Rodnei.

De la înființare în 1828 până la anul 1867 ea a fost susținută în întregime de comuna politică, iar după anul 1867 până la 1876 s-a aflat în administrarea Perceptoratului districtual Năsăud, iar apoi s-a aflat din 1876 până la 1886 sub controlul Ordinariatului din Gherla ca organ superior a Şcoalelor confesionale greco-catolice:

Ea a îmbrăcat deci 2 aspecte distincte:

a) şcoală comunală națională – până la 1858.
b) şcoală greco-catolică, din 1859 până la 1919, când e desființată şi ia caracterul de şcoală primară de stat română.
   - limba de predare a fost româna până la 1879;
   - iar de la 1879 a fost limba maghiară ca urmare a introducerii procesului de maghiarizare forțată a românilor transilvăneni de către autoritățile de la Budapesta.

Numărul de copii, care ar fi frecventat şcoala, nu se cunoaşte, întrucât arhiva întreagă a fost distrusă cu prilejul evenimentelor din 1916-1918. În schimb Aurel Groze spune că: „Bătrânii afirmă că ar fi frecventat şcoala anual până la 50 de elevi la cursul primar".

Prezint în situația de mai jos numărul de elevi care au frecventat şcoala între 1890-1914 şi numele învățătorilor după lucrarea lui Aurel Groze:

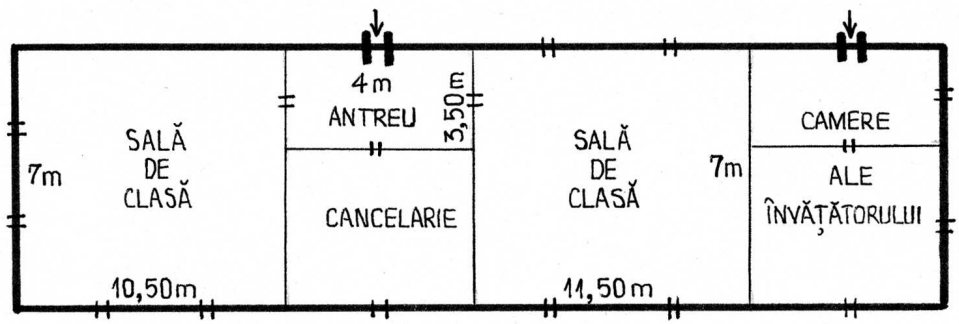
Anul şcolar	Elevi înscrişi			Clasele cu care a funcționat şcoala						Numele învățătorilor la toate clasele
	b	f	Total	I	II	III	IV	V	VI	
1890-1891	57	32	89	o	o	o	o	o	o	Samoilă Berendi
1891-1892	49	34	83	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1892-1893	50	47	97	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1893-1894	45	47	92	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1894-1895	52	44	96	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1895-1896	74	39	113	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1896-1897	49	45	94	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1897-1898	72	72	144	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1898-1899	77	64	141	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1899-1900	82	58	140	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1900-1901	90	62	152	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1901-1902	82	59	151	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1902-1903	65	70	35	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1903-1904	67	72	139	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1904-1905	67	67	134	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1905-1906	69	66	135	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1906-1907	69	60	129	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1908-1909	69	63	132	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1910-1911	73	57	130	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1911-1912	69	57	126	o	o	o	o	o	o	Ioan Mureşan
1912-1913	64	60	124	o	o	o	o	o	o	Samoilă Berendi
1913-1914	67	53	120	o	o	o	o	o	o	Samoilă Berendi

Despre numărul şcolarilor de la anul 1914 şi până în 1919 când s-a desființat această şcoală, nu ne-a rămas nimic, întrucât arhiva a fost distrusă.

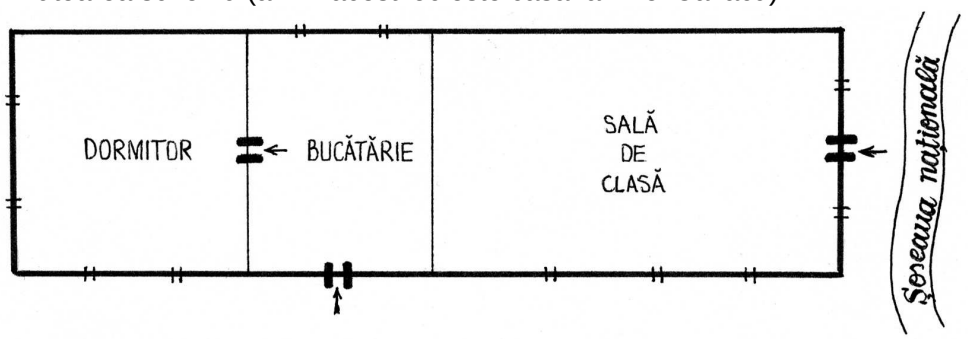
3. Locurile unde au funcționat şcolile ca spațiu în cadrul comunei. Alte detalii

Primul local al şcolii nu se ştie precis unde a fost.

Al doilea local a fost la intrarea în comună pe partea stângă. Ele se mai puteau vedea până pe la 1931, din ceea ce ne spune Aurel Groze, „era părăginit, o ruină şi nu făcea cinste comunei”. Azi în acest loc funcționează dispensarul veterinar. Edificiul avea două săli de clasă (învățământ), antreu şi cancelaria, după următoarea schemă:

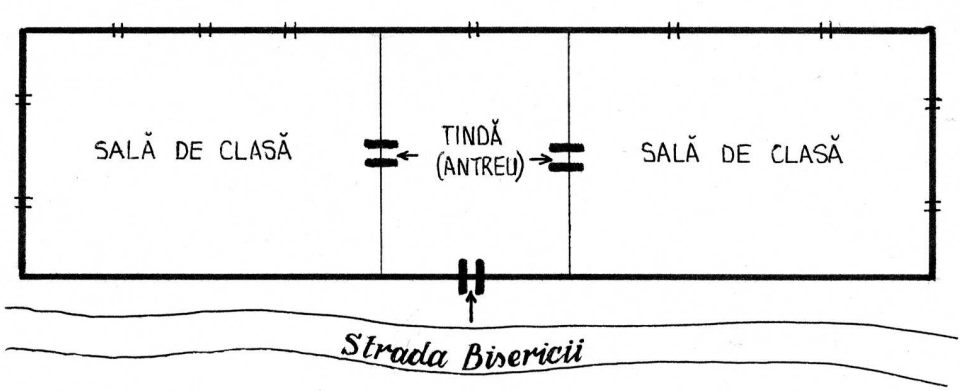

- Şcoala comunală națională a avut primul local „La pod” pe locul cumpărat de la TĂNASE GANEA. Era din lemn (acoperită cu draniță) şi avea următoarea schemă (azi în acest loc este casa familiei Cazacu):

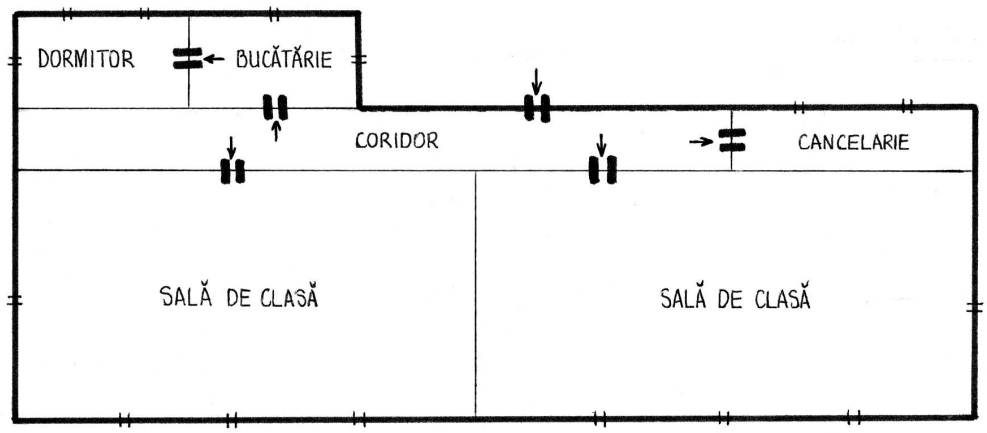

Notă: A funcționat în acest local până pe la anul 1881, când au trebuit 2 săli de clasă, astfel fiind neîncăpătoare, comuna bisericească a cumpărat clădirea lui Ipate Moldovan, unde se clădeşte o nouă şcoală tot din lemn, acoperită cu draniță. La 1885 se deschide al doilea post de învățător, când s-a mai închiriat a doua sală de clasă de la cetățeanul TĂNASE LEUCA, funcționând până pe la 1890, după care se mută această clasă de la 1890 în localul Comandamentului militar.

Localul, care s-a construit pe grădina lui Ipate Moldovan, avea următoarea schemă:

Ajungând şi acest local neîncăpător şi fiind necorespunzător din punct de vedere igienic, comuna bisericească lasă în ruină aceste şcoli (cele 2 localuri) şi cumpără peste drum de biserică grădina de erezii a lui Toader Pupăză şi pe acest loc la 1898 clădeşte un nou local, mai solid, din piatră. Planul acestei clădiri era următorul[4] (azi este ridicată casa personală a brigadierului pensionar Roş Ilie) – 1988 s.n.

Acest local a funcționat în forma de mai sus până la 1922, când sfințindu-se biserica peretele dintre cele două clase a fost demolat şi a rămas o singură sală, prilej cu care s-au ținut serbările acestei sfințiri. Din 1919 acest local până la 1923 nu a fost folosit, rămânând liber când a intrat în el **Şcoala elementară de arte şi meserii cu 3 secții**: atelier de rotărie, tâmplărie şi fierărie, care au funcționat timp de 2 ani până la 1926, când s-a desființat fiind puțini elevi. Această clădire din 1927 devine parohială şi este ocupată de preot

4. Cf. Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu*, 1931 (manuscris), p. 12-13.

(după A. Groze)[5]. Locul ei este azi în casa parohială, închiriată ca magazie la cooperativa de consum. Aici a fost şi internatul vechi după naționalizare (1948). Acum (2004) este din nou casă parohială a Bisericii ortodoxe, o clădire nouă, modernă, refăcută după 1990.

Din cele prezentate rezultă că după 1850 în comună s-a manifestat o preocupare statornică pentru dezvoltarea învățământului şcolar, că biserica şi unii oameni de frunte ai satului şi-au oferit serviciile lor pentru şcoală, care a existat în mai multe locuri. Un neajuns care se poate în schimb imputa inclusiv conducerii comunei că nu s-a manifestat consecvență pentru realizarea unui spațiu durabil şi încăpător, întrucât populația s-a dublat şi deci şi numărul elevilor. Grija față de imobilele şcolilor a cam lăsat de dorit.

Învățătorii care au funcționat la această şcoală

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Născut (locul, anul)	Perioada cât a servit şcoala din comună	Alte date
1.	Mureşan ?	Năsăud Anul ?	?	Învățător destul de bun
2.	Tănase Sârbu	Telciu Anul ?	?	Caporal la Cp. 10 Gr. Moare în Telciu
3.	Ipate Moldovan	Telciu, născută în 1813	?	Decedat Telciu 1873, învățător harnic şi zelos. Evidențiat de Comandantul R. 2 Gr. De la Năsăud
4.	Ilieş Gheorghe	Telciu, născut la 19.03.1832	Până la 1870	Decedat Telciu. Anul?
5.	Pupăză Niculaie	Telciu, născut la 19.11.1850	1870-1888	Decedat 1888.
6.	Pupeză Teodor	Telciu 1856	1886-1899	Din 1899-1905 este la Şcoala de stat maghiară
7.	Iacob Pop	Telciu, născut în jurul lui 1861	Până la 1887	A fost şi teolog.
8.	Samoilă Berendi	Chiciud Jud. Someş, 1865	1887-1916 1919-1925	Decedat 1925.
9.	Ioan Mureşan	Mocod, născut la 9.03.1866	1890-1915	Decedat 1928 Branişte, jud. Someş. Învățător harnic.
10.	Claudia Ilieş (căsătorită Reichert)	?	1916-1919	

5. *Ibidem*, p. 27.

4. Şcoala primară de stat maghiară

Funcționarea acestei şcoli nu a fost necesară. Ea a fost rezultatul politicii de maghiarizare forțată, impusă de guvernul de la Budapesta asupra românilor din Transilvania, prin care chipurile credeau că „vor distruge" limba valahică şi pe locuitorii ei în sensul de a-i încorpora în aşa marele „regat ungar" a lui Ştefan cel Sfânt, care nu a existat niciodată, fiind doar o creație în mintea şi memoria acelor unguri şovini şi naționalişti pentru o „Ungarie Mare", care nu se va împlini niciodată, fie chiar şi prin ciopârțirea Transilvaniei, întrucât noi românii suntem cei mai vechi locuitori ai acestui străvechi pământ, şi asta o ştie o lume întreagă, o dovedesc izvoarele istorice scrise şi nescrise, inclusiv Istoria Ungurilor (Gesta Hungarorum") a notarului anonim al regelui Bela. Spun asta, întrucât nu de mult a apărut în Ungaria cartea „Istoria Transilvaniei" (Tortenette Erdély) de circa 2000 pagini, care m-a mâhnit şi pe mine, întrucât nu serveşte decât interese străine, imperialiste. Se destăinuie din nou prin ea sentimente şi convingeri hortyste, cărora au fost victime atât românii cât şi ungurii din Transilvania în perioada 1940-1944 cu deosebire românii şi evreii. După părerea mea este o lucrare de tristă mâhnire şi de „rătăcire" a istoriografiei maghiare, întrucât cei 3 istorici maghiari îşi neagă în foarte multe locuri din lucrare (pagini întregi) propria lor istorie, folosind expresia „probabil" încercându-se să se disemineze din nou ură, vrajbă şi ațâțare între naționalități, sub pretextul că maghiarii ce locuiesc astăzi în Transilvania (peste 1,5 milioane) nu ar avea „drepturi". Ori aşa ceva nici nu se poate spune: ei au toate drepturile ca şi noi românii: drepturi politice, economice, acces la învățământ, cultură. Sunt prezenți în organele supreme ale puterii de stat, în organele locale județene, municipale, orăşeneşti, comunale, au şcoli, licee şi facultăți cu acces inclusiv în limba maghiară. Acestea se pot verifica oricând, inclusiv de către instituțiile şi forurile internaționale ale O.N.U. şi altor organizații internaționale, lucru dovedit şi după 1990.

Dar să vedem ce mai e nou în monografia acestei şcoli. Ea a fost deci rezultatul politicii de maghiarizare forțată a românilor, inclusiv în comuna Telciu, unde aproape 100% era locuită de români în această perioadă, de fapt aşa cum spune Aurel Groze, care a fost un martor ocular al acelor ani grei şi negri pentru limba română: „Legile tot mai aspre date de Ministrul Instrucțiunii şi Cultelor Maghiare în ultimii ani precum şi tendința de maghiarizare şi dorința de a creşte națiunile minoritare conlocuitoare din toată Ungaria în spirit unguresc, s-au făcut forțat ca la anul 1899 să se înființeze şi în această comună şcoală de stat maghiară ca o continuare a celei comunale. Din acest an (1899) vedem funcționând în Telciu două şcoli: aceasta (şcoala de stat maghiară s.n.) şi şcoala confesională greco-catolică. Cum s-a ajuns la procesul de maghiarizare forțată, se ştie. El a fost rezultatul acelui „târg ruşinos" între Viena şi Budapesta, aşa numitul dualism austro-ungar de la 1867, act prin care Ungaria a făcut totul spre a-şi impune poziția şi influența în Transilvania, dominația spre a-şi reface „regatul ungar", o iluzie optică. Dar pe seama cui? A vecinilor: a românilor, sârbilor, slovacilor. În acest scop statul ungar a adoptat o serie de legi şcolare,

toate cu scopul de maghiarizare: *legile lui Trefort* în 1879, 1883; legea grădinițelor în 1891; legea lui Apponyi 1907 şi altele. Drept rezultat al politicii de maghiarizare şi românii transilvăneni şi-au luat măsuri proprii pentru a-şi apăra şi conserva limba română, limbă de proveniență romanică. Dacă stai şi asculți în paralel un meci de fotbal transmis simultan în limba română, italiană, franceză, portugheză şi spaniolă îți dai seama câtă asemănare există şi imediat înțelegi totul, chiar până şi omul de rând înțelege uşor acest lucru. Deci ne tragem de la Roma şi trebuie să ținem la acest lucru. Suntem fii ai urmaşilor geto-daci, ai daco-geților, care au fost arborele cel mai puternic, pe care s-a altoit şi format limba română.

Stau şi acum şi meditez, copil fiind auzeam de la bunicul meu cuvinte spuse în limba maghiară (s-a născut în 1893) şi nu îmi puteam explica de unde le ştie. Eu îl întrebam şi el ne spunea: „Ce ştiți voi, când am făcut şcoala la unguri (în satul său natal – Salva s.n.), apoi la 1916 m-au încorporat în armată la Austro-Ungaria, şi eram bătuți dacă nu ştiam comenzile şi toate cele trebuitoare în limba lor; în războiul din 1916-1918. Din al doilea am scăpat, fiind mai bătrân, m-au căutat, dar am fugit în păduri, nu m-am supus încorporării”[6]. Seara îl rugam să ne povestească, el ne spunea fel şi fel de comedii, multe le spunea în germană, maghiară, iar noi nu le pricepeam, iar noi îl rugam să ni le spună în limba noastră dulce şi tainică, limba română. Deci aşa s-a scris atunci istoria, erai bătut, dacă nu puteai sau nu reuşeai să-ți însuşeşti limba respectivă. Interesant lucru! Dar astăzi în anii 1982-1993 oare a fost bătut vreun cetățean român de altă naționalitate din România că nu cunoaşte limba română. Se face românizare forțată? Eu cred că nu! Se publică cărți în limbile minorităților conlocuitoare, le găseşti în librării. Sunt destule, suficiente, au ziare în limba lor, şcoli, licee, facultăți, teatre inclusiv în cele mai mari oraşe ale țării. Şi atunci de ce vine cu o lozincă deşartă a „drepturilor omului”, cu ce scopuri? Cui prodeste această atitudine? În nici un caz prieteniei şi apropierii dintre popoare. Am făcut această mică incursiune pentru a cunoaşte toți telcenii, dar mai ales copii şi oamenii de bună credință, cum au fost. (Autorul precizează că aceste rânduri au fost scrise în 1987 s.n.).

Numărul elevilor care au frecventat această şcoală precum şi învățătorii care au funcționat an de an se pot vedea din situația de mai jos[7].

6. Cf. spuselor bunicului meu Urs Gavrilă. Zeci şi zeci de telceni s-au ascuns în păduri şi munți, evitând încorporarea în armata ungară, mai ales în anii 1943-1944. Totuşi, se pare că au fost încorporați peste 650 de telceni de către autoritățile maghiare de ocupație.
7. Cf. Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu* (manuscris), 1931, p. 18-20.

Şcoala primară de stat maghiară

În anul	Elevi înscrişi			Câte clase a avut şcoala	Numele învățătorilor
	B	F	Total		
1899	61	47	108	I, II, III	Iftenie Iuliu şi Pupăză Teodor
1900	60	65	125	I, II, III	Idem
1901	72	64	136	I, II, III	Idem
1902	64	68	132	I, II, III	Iuliu Iftinie, Teodor Pupăză, Arsinte Maria
1903	97	109	206	I, II, III, IV,V	Idem
1904	93	105	198	I, II, III, IV,V	Idem
1905	106	100	206	I-VI	Idem
1906	117	100	217	I-VI	Idem şi Wonschenten
1907	117	110	227	I-VI	Idem
1908	127	120	247	I-VI	Idem
1909	130	121	251	I-VI	Idem
1910	129	127	256	I-VI	Wonschenten Elemer, Sever Pupăză, Lucia Bogdan, Hozaş Maria
1911	104	107	211	I-VI	Idem
1912	89	110	199	I-VI	Idem şi Hübner Emilia
1913	103	115	218	I-VI	Idem
1914	109	102	211	I-VI	Idem şi Kenéz Margit, E. Hübner căsătorită Borzeu
1915	107	105	212	I-VI	Idem şi Petru Kürtös
1916	85	114	199	I-VI	P. Kürtös, E. Borzeu, Margareta Konschenten
1917	93	95	188	I-III	Emilie Borseu şi Kenéz Margarit căsătorită Wonschenten
1918	95	102	197	I-VI	Idem şi Fănățean Elena
1919	?	?	?	?	Lipsesc date

Aşa cum am mai spus tot în această perioadă a funcționat şi Şcoala greco-catolică cu curs de repetiție, un fel de cursuri de inițiere şi alfabetizare, inclusiv noțiuni elementare de aritmetică şi gramatică. Şi aceasta era populară, veneau mulți copii s-o frecventeze, probabil şi oameni mai în vârstă, în timp ce-i spunea de repetiție.

Numărul de elevi ce au frecventat această şcoală se prezintă mai jos[8].

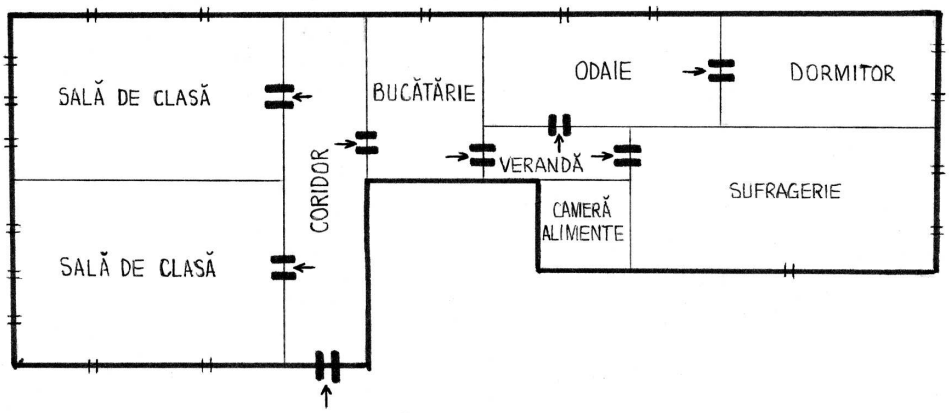
8. Cf. Aurel Groze, *op. cit.*, p. 19-20.

În anul	Elevi înscrişi			Observații
	B.	F.	Total	
1899	40	39	79	Învățătorii erau retribuiți de stat
1902	74	64	138	Învățătorii erau retribuiți de stat
1905	92	95	187	Învățătorii erau retribuiți de stat
1908	86	81	167	Învățătorii erau retribuiți de stat
1912	116	90	206	Învățătorii erau retribuiți de stat
1914	109	102	211	Învățătorii erau retribuiți de stat
1916	45	70	115	Învățătorii erau retribuiți de stat
1917	25	59	84	Învățătorii erau retribuiți de stat
1925	63	86	149	Învățătorii erau retribuiți de stat

Localul şcolii

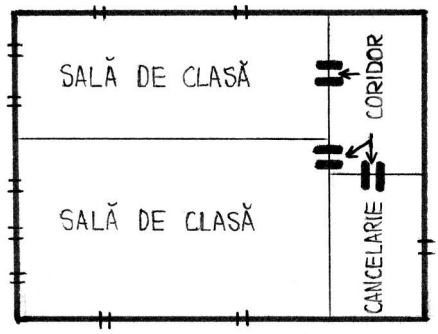
Cu ocazia înființării acestei şcoli, pentru cele două clase formate s-a ocupat localul şcolii triviale, care deja în 1890 era desființată. Înmulțirea numărului copiilor de şcoală şi simțindu-se lipsa unui local mai încăpător şi igienic, la ordinele şi dispozițiile date de organele administrative de stat superioare, în anul 1903, comuna clădeşte o şcoală nouă de tip modern după cerințele tipului, cu 4 săli de clasă, cancelarie şi cvartir directorial. Atât locul, pe care comuna l-a cumpărat, cât şi localul şcolii construit fiind din propriile puteri ale oamenilor din comună, sunt întăbulate pe ea. Acest edificiu a fost construit din cărămidă, acoperit cu draniță în cea mai perfectă stare, cu parter şi etaj: **la parter** cu 2 săli de clasă de învățământ şi anexat la cvartirul directorial, tip modern cu: bucătărie, antreu, 3 odăi, cămară şi pivniță. **La etaj** cu 2 săli de clasă şi cancelarie, dăm mai jos planul acestora:

a) parterul[9]:

9. *Ibidem*, p. 21.

b) etajul[10]:

Acest edificiu a rămas aşa de la 1903 până la 1922, când s-a reparat din cauza acoperişului, care a putrezit. Reparația s-a făcut prin forțele comunei şi a costat 50.000 lei, iar alte reparații interioare s-au făcut la 1930, când s-a reparat şi grădinița de copii atât pe dinăuntru cât şi pe dinafară.

Învățătorii sub care a funcționat şcoala de stat maghiară[11]

(„Neinteresându-ne viața şi biografia acestor învățători, dintre care cei mai mulți au luptat contra intereselor noastre româneşti, dăm în mod sumar numai cu numele pe aceia care au funcționat") – citat după Aurel Groze „Monografia şcoalelor din Telciu"[12].

1. **Iftenie Iuliu**, român originar din Mocod, a servit din 1899 până 1909 ca învățător director, când e numit ca subrevizor la jud. Someş (renegându-şi națiunea a trecut în 1918 în Ungaria).

2. **Pupeză Teodor**, născut la 6 iunie 1856 în Telciu. Absolvă 4 clase primare, 4 clase gimnaziale la Năsăud şi face preparandia de stat maghiară din Deva. Îşi ia diploma la 23 septembrie 1890 la preparandia greco-catolică din Blaj. A funcționat ca învățător supleant din 1876-1879 în comuna Vâlcelele Rele, iar din 1880-1883 ca învățător definitiv la şcoala națională comunală din comuna grănicerească din Spinu, județul Hunedoara. În 1889 e numit învățător la şcoala confesională din Telciu, servind la aceasta un an. Cu anul 1899 această şcoală se desființează. Din 1899 până la 1909 serveşte la şcoala de stat maghiară din Telciu, când se pensionează. Ca pensionar trece în serviciul administrativ, fiind primar comunal în Telciu în 1914-1919, având cursul de notar, sub-notar din 1919-1920 şi notar 1920-1925.

Toate datele despre şcoala de stat maghiară (arhiva) a fost luată în 1918. Nu a rămas nimic. Ea a fost reconstituită de Aurel Groze pe baza spuselor lui Teodor Pupeză, care a fost şi directorul şcolii din Telciu.

3. **Maria Szinte**, căsătorită Iftenie. A servit din 1902 până în 1909, când a plecat cu ocazia numirii soțului ei la jud. Someş.

4. **Vonschten Wonscheteten Ellemer**, a servit din 1906 până în 1916, când a fost mobilizat. În 1918 a revenit la şcoală, însă nu a voit să depună

10. *Ibidem*.
11. Cf. Aurel Groze, *op. cit.*, p. 17-21.
12. *Ibidem*, p. 22.

jurământul de fidelitate statului român. A plecat de bună voie şi nesilit de nimeni, de fapt, de unde a venit: în Ungaria (cf. aprecierii lui Sever Groze).

5. **Sever Pupeză**, născut în Poiana Ilvei la 1884. A servit şcoala din 1910 până în 1915, când moare în Telciu.

6. **Lucia Bogdan**, româncă de religie greco-catolică, născută în 1891 în Şiria jud. Arad. A servit din 1910 până în 1913. Din 1913 este bolnavă de apendicită; este dusă la Bucureşti şi moare acolo la 23 decembrie 1913. E transportată acasă şi înmormântată în comuna natală. În locul ei suplinitor este numit pe anul şcolar 1913/1914, Fredinand Kautnik.

7. **Hozaş Maria**, serveşte doi ani, de la 1910 până la 1912.

8. **Hübner Emilia**, căsătorită Borzeu. Serveşte din 1912 până la 1918, când această şcoală este preluată de stat. În 1919 moare în Telciu.

9. **Kenéz Margareta**, căsătorită Wonschteten. Serveşte din 1914 până la preluarea şcolii de către stat. Nevoid să depună jurământ de credință statului român, pleacă în Ungaria împreună cu soțul ei.

10. **Petru Kürtös (Chirtoş)**, român, născut în Beclean, i-a fost în schimb numele maghiarizat, ca de fapt la alte zeci şi sute de mii de români din Transilvania. Serveşte din 1915 până în 1919. Depune jurământ de credință față de statul român. Din 1919 este transferat la şcoala primară din Beclean.

Şcoala a avut mult de suferit în perioada 1916-1918; a fost distrusă o parte din mobilier, când a fost ocupată de armată (austro-ungară) şi miliție, deşi a fost completă şi din abundență. Aici a fost adus şi cel de la şcoala de stat maghiară din Găureni, care s-a desființat la 1912. De asemenea a fost distrusă complet arhiva şcolii (bineînțeles din motive bine întemeiate s.n.).

„Cu 1 septembrie 1919 această instituție, reconsiderându-şi adevărata menire, se pune în serviciul patriei dând creşterea şi instruirea copiilor în adevărata lor limbă, limba română, muncind astfel pentru consolidarea României întregite" – citat după Aurel Groze[13]. Se pun astfel bazele şcolii primare de stat române.

În loc de încheiere la acest capitol: ca români, cetățeni ai comunei Telciu, trebuie să desprindem concluzia că indiferent prin ce greutăți ar trece o națiune, un popor, este o datorie de onoare a noastră, a tuturor, de a nu ne pune în slujba intereselor străine, de a face totul pentru a apăra demnitatea şi onoarea numelui de români. Desigur că împrejurările diferă de la eveniment la eveniment istoric, dar aceasta trebuie să ne constituie calea, ținta.

5. Şcoala primară de stat[14]

Începând cu anul 1919, mai precis cu 1 septembrie a aceluiaşi an, în comuna Telciu, ca de altfel în toate comunele transilvănene şi ale României reîntregite în hotarele ei fireşti, străbune, o nouă eră începe în dezvoltarea învățământului, şcolilor pentru luminarea spirituală a întregului popor român.

La început de drum a fost greu, mobilierul era în parte distrus, lipsa de manuale şi acoperirea cheltuielilor necesare pentru întreținerea şi plata personalului didactic al şcolii.

13. Apud Aurel Groze, *op. cit.,* p. 24.
14. *Ibidem*, p. 24-34.

Până la anul 1922 toate cheltuielile avute cu întreținerea şcolii s-au făcut direct de la comuna politică, numai cu anul 1923 s-a separat administrația bugetară, şcoala purtându-şi bugetul şi socotelile şi aprobate în fiecare an de Comitetul şcolar județean. La 1 septembrie 1919, şcoala şi-a început cursurile cu un singur învățător Samoilă Berendi, care a fost reactivat, fiind pensionar, ulterior a mai venit la această şcoală învățătorul Carol Henciu de la şcoala din Bichigiu, şcoala funcționând cu 3 învățători, iar cu timpul o să aibă 6 învățători. Greutăți s-au întâmpinat din partea unor cetățeni, care mai ales în perioada 1919-1920 nu şi-au trimis copiii la şcoală. În anul 1924 o dată cu legalizarea învățământului, în baza legii aprobate referitoare la învățământul primar situația s-a îmbunătățit.

La început şcoala a funcționat cu 3 clase, astfel încât până în anul 1930 s-a ajuns la mai multe clase. În anul 1930-1931 în baza legii învățământului primar în comună funcționau 7 clase împărțite în curs inferior: clasele I, II, III, IV şi curs superior: clasele V, VI, VII. Pentru clasa a VII-a în fiecare an se făcea examen de absolvire în fața revizorului şcolar (inspector) de la județ. De reținut că, începând cu anul 1927, acest examen pentru absolvirea clasei a VII-a s-a ținut la Telciu şi pentru elevii (copiii) din: Coşbuc, Romuli, Bichigiu şi Salva.

În tabelul care urmează, se prezintă numărul de elevi înscrişi la şcoală, curs superior, repartizarea pe clase şi numele învățătorului care a condus clasa[15]:

Anul şcolar	Clasa	Elevi înscrişi			Numele învățătorului care a condus clasa
		B.	F.	Total	
1919-1920	I	40	48	88	Carol Henciu
	II	32	13	45	Atanasiu Rus
	III-IV	41	17	58	Samoilă Berendi
1920-1921	I	48	31	79	Atanasiu Rus
	II	36	32	68	Carol Henciu
	III-IV	50	22	72	Samoilă Berendi
1921-1922	I	28	31	59	Niculaie Tintoiu
	I b	31	30	61	Iuliu Pop
	II	41	45	86	Carol Henciu
	III-V	42	41	83	Samoilă Berendi
1922-1923	I	45	43	88	Victoria Clujan
	II	30	33	63	Ioan Mureşan
	III	22	20	42	Carol Henciu
	IV-V	32	29	61	Samoilă Berendi
1923-1924	I	45	43	88	Victoria Clujan
	II	30	33	63	Ioan Mureşan
	III	22	20	42	Carol Henciu
	IV-V	32	29	61	Samoilă Berendi
1924-1925	I	24	31	55	Viorica Cantor
	II	22	18	40	Maria Cîmpeanu
	III	21	28	49	Ioan Mureşan
	IV	19	27	46	Carol Henciu
	V	27	19	46	Samoilă Berendi

15. Cf. Aurel Groze, *op. cit.*, p. 26-28.

1925-1926	I	34	33	67	Valeria Neagoş
	II	25	30	55	Viorica Cantor
	III	24	26	50	Maria Câmpeanu
	IV	27	25	52	Ioan Mureşan
	V-VI	30	14	44	Carol Henciu
1926-1927	I	31	28	59	Eugenia Pop
	II	16	14	30	Viorica Cantor
	III	13	18	31	Aurel Groze
	IV	14	11	25	Ioan Mureşan
	V	13	20	33	„
	VI-VII	15	20	35	Carol Henciu
		3	8	11	„
1927-1928	I	33	28	61	Carol Henciu
	II	22	16	38	Maria Cîmpeanu
	III	8	16	24	Eugenia Pop
	IV	15	12	27	Viorica Cantor
	V	14	11	25	Ioan Mureşan
	VI	12	22	34	”
	VII	9	15	24	Aurel Groze
1928-1929	I	30	38	68	Valeria Ona
	II	28	18	46	Carol Henciu
	III	22	12	34	Maria Cîmpeanu
	IV	7	14	21	Eugenia Pop
	V	8	10	18	Aurel Groze
	VI	11	7	18	”
	VII	8	18	26	Viorica Cantor
1929-1930	I a	49		49	Ştefan Lazăr
	I b	47		47	Viorica Cantor
	II	25	25	50	Eugenia Pop
	III	22	16	38	
	IV	17	12	29	Carol Henciu
	V	3	9	12	Maria Cîmpeanu
	VI	9	9	18	”
	VII	9	8	17	Aurel Groze
1930-1931	I a	60	-	60	Epaminonda Fetti
	I b	-	51	51	Aurelia Nistor
	II	34	32	66	Simion Pop
	III	20	21	41	Eugenia Pop
	IV	19	18	37	Carol Henciu
	V	12	15	27	”
	VI	-	7	7	Aurel Groze
	VII	9	6	15	”

Din elevii din clasa a VII-a au absolvit examenul în perioada 1926-1931, numeric, astfel:

1926-1927 = 11; 1927-1928 = 21; 1928-1929 = 21; 1929-1930 = 11; 1930-1931 = 9.

Un număr de 19 elevi nu au luat examenul, astfel:

1927-1928 = 3; 1928-1929 = 5; 1929-1930 = 6; 1930-1931 = 5.

Concomitent în perioada 1919-1929[16] a funcționat pe lângă şcoală şi **un curs de adulți cu o participare destul de numeroasă**. Aceştia dădeau examen de absolvire la 4 clase primare. Date privind absolvirea nu există decât pentru perioada 1926-1929:

În anul şcolar	Elevi înscrişi			Elevi reuşiți la examenul de absolvire		
	B.	F.	Total	B.	F.	Total
1919-1920	54	66	120	?	?	?
1920-1921	56	67	123			
1921-1922	60	58	118			
1922-1923	57	63	120			
1923-1924	61	62	123			
1924-1925	70	68	138			
1925-1926	55	94	149	?	?	?
1926-1927	95	92	187	15	13	28
1927-1928	61	54	115	10	10	20
1928-1929	67	44	91	12	6	18

Şcoala a avut 8 iugăre de pământ[17] constituite în grădina şcolii, parte din teren pentru director. Jumătate pentru pomărit. Cele 8 iugăre de pământ au fost expropriate din proprietatea evreilor Steiner Wolf şi Harfanes Antsal prin reforma agrară din 1921. De asemenea avea bibliotecă proprie, materialul didactic necesar şi mobilierul aproape în totalitate.

6. Învățătorii şcolii primare de stat[18]: 1919-1949

La început, în 1919 cu ocazia redeschiderii şcolii, învățători nu s-au aflat, astfel, prima recrutare s-a făcut cu învățătorul pensionar Samoilă Berendi, reactivat, dându-i-se delegația de director. Cu timpul şi în urma primirii contingentelor de şcolari a ajuns să funcționeze cu mai mulți învățători. Mai jos dăm şirul cronologic al acestor învățători:

1. **Samoilă Berendi**, a servit din 1 septembrie 1919 până la 1 mai 1925.

2. **Carol Henciu**, născut în 17 august 1878 în comuna Dobâceni, județul Someş, primele 4 clase primare le absolvă în 1890 la şcoala primară greco-catolică din Gherla, absolvind cursul inferior în 1894. Se înscrie apoi la Preparandia greco- catolică din Gherla, unde absolvă trei cursuri în 1897. Anul

16. *Ibidem*, p. 28-29.
17. *Ibidem*, p. 30.
18. Apud Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu* (manuscris), 1931, p. 31-34.

de praxă îl face la şcoala confesională greco-catolică din Botiza, județul Maramureş ca suplinitor inferior, iar cu 11 octombrie 1898 luând examenul de calificare tot în Gherla, este ales ca definitiv la această şcoală, adică în Botiza, unde serveşte în continuu până la 1 septembrie 1907. Din 1 septembrie 1907, până în 1 octombrie 1919 este numit ca învățător la şcoala primară de stat din Telciu şi în aceasta funcționează până în 1948. A mai lucrat ca învățător la Poiana Ilvei şi Reteag. A decedat la Telciu în 1961.

3. **Atanasiu Rus**, născut în Telciu la 1884. Şcoala primară de 4 clase o face în satul natal, de unde trece la liceul grăniceresc Năsăud absolvind 5 clase. Preparandia de stat maghiară o termină în Sárospátak. Ca învățător diplomat serveşte din 1906 până în 1919 în comuna Bichigiu jud. Năsăud. Cu anul 1919 e transferat la şcoala de stat Telciu la 18 noiembrie 1923.

4. **Niculaie Tintoiu**, originar din Vechiul Regat serveşte la această şcoală din 1 septembrie 1921 până în 1 aprilie 1922, când e detaşat la şcoala din Osman – facă comuna Gredno-Ecarnoli, județul Caliacra.

5. **Iuliu Pop**, născut în Feldru. Serveşte la această şcoală titular din 1 aprilie 1922 până la finea anului şcolar 1922, când cu 1 septembrie este transferat la şcoala primară din Feldru, județul Năsăud, unde serveşte şi azi (1931).

6. **Victoria Clujan**, născută în Rodna-Veche, județul Năsăud. Este numită învățătoare la această şcoală cu 1 septembrie 1922 şi serveşte până 1 iulie 1923, când e transferată.

7. **Ioan Mureşan**, serveşte din 1 septembrie 1922 până în 21 februarie 1928. Biografia la şcoala confesională.

8. **Maria Someşan**, căsătorită Câmpeanu, născută în Tiha-Bărgăului. A absolvit 4 clase primare la şcoala primară de stat maghiară din Prundu-Bârgăului, trei clase secundare la şcoala civilă în Bistrița, iar clasa a IV-a la „Mariana” în Cluj. Şcoala normală clasa a V-a, a VI-a şi a VII-a o face la şcoala normală de fete din Cluj, după absolvirea căreia este numită ca învățătoare suplinitoare la 15 octombrie 1923, iar după luarea examenului de capacitate cu titlul provizoriu, până în 1929, când obține examenul de definitivat. Ca definitivă serveşte şi azi la şcoală ca titulară de catedră. În anul şcolar 1930-1931, neavând grădinița de copii din loc conducătoare, a fost detaşată la grădinița de copii.

9. **Viorica Moga**, născută Cantor, în comuna Telciu în 11 ianuarie 1905. Clasele primare le-a făcut la şcoala primară de stat din localitate. După terminarea celor trei clase secundare la gimnaziul de fete din Beiuş, se înscrie la Şcoala normală de fete din Cluj, unde îşi ia diploma de învățătoare.

Cu 1 noiembrie 1924 este numită învățătoare la această şcoală cu titlul provizoriu. În 1928 obține examenul de definitivat la Şcoala normală în Năsăud şi ca învățătoare definitivă serveşte şi azi.

10. **Valeria Ona**, născută Neagoş, având Şcoala normală de fete din Gherla este numită la această şcoală ca învățătoare în anul şcolar 1924-1926 ca suplinitoare, iar în anul şcolar 1928-1929 cu titlul provizoriu ca detaşată aici de la şcoala din Zagra. Azi serveşte în comuna Remetea, județul Maramureş (cf. Aurel Groze).

11. **Aurel Groze**, născut în 22 decembrie 1900 în comuna Sebeş, județul Năsăud a făcut trei clase primare la şcoala confesională greco-catolică din satul natal, iar clasa a IV-a la şcoala primară de stat maghiară din Sieu, Năsăud. După absolvirea şcolii civile de băieți din Bistrița, 4 clase cu 1 septembrie 1915, se înscrie la Preparandia confesională greco-catolică din oraşul Gherla. După terminarea preparandiei de patru ani şi luarea diplomei în 24 iunie 1919, este numit învățător la 1 septembrie în satul natal la Şcoala confesională greco-catolică cu 1921. S-a statilit şi aici serveşte până la 1 septembrie 1926, cu întrerupere de un an 1922-1923, când şi-a făcut stagiul militar, urmând Şcoala de Ofițeri de Rezervă în Ploieşti, eliberându-se cu gradul de sublocotenent în rezervă. Cu 1 septembrie 1926 este numit în postul întâi la această şcoală ca învățător director şi în această calitate serveşte şi azi (până în 1931). Real a lucrat la Şcoala din Telciu până în 1934.

12. **Eugenia Pop**, născută Meruțiu. De la 6 august 1907 în comuna Preluca, județul Someş. După absolvirea celor 5 clase primare la şcoala primară de stat maghiară din Ciceu-Cristeşti şi 4 clase civile din Dej, face Şcoala normală de fete din Gherla cu trei ani, luându-şi diploma de învățătoare în 1925, cu 1 septembrie e numită ca învățătoare cu titlul provizoriu la Chiueşti, județul Someş, unde serveşte un an, iar cu 1 septembrie 1926 e transferată la această şcoală.

13. **Ştefan Lazăr**, născut în 1909 în comuna Josenii-Bârgăului. După absolvirea a 4 clase primare şi 6 ani de şcoală normală la Cluj, este numit învățător suplinitor în Sângeorz-Băi, unde serveşte un an. După luarea diplomei de învățător în 1926, este numit învățător în mod provizoriu, la şcoala din Prundu-Bârgăului, iar cu 1 septembrie 1929 la această şcoală servind un an.

14. **Simion Pop**, născut la 13 iunie 1908 în Josenii-Bârgăului, județul Năsăud, clasele primare le face în comuna natală, iar cu 1 septembrie 1920 se înscrie la şcoala normală de băieți din Cluj şi aici absolvă 6 clase, după care este numit învățător suplinitor în comuna Sântioana, județul Năsăud, unde serveşte doi ani. Din 15 august 1929 şi până la 19 august 1930 îşi face stagiul militar, iar cu 1 septembrie 1930 este numit învățător cu titlu provizoriu la această şcoală.

15. **Epaminonda Fetti**, născută în comuna Suplaiu, jud. Năsăud în 1910. Având şase clase normale fără examen de capacitate cu 1 februarie 1931, până la finea anului şcolar este numit supleantă în locul învățătoarei Viorica Moga, care a avut concediu. Examenul de capacitate l-a luat în iunie acest an (1931 s.n.) la şcoala normală de băieți Năsăud.

16. **Aurelia Nistor**, ca învățătoare titulară a catedrei din comuna Boghiş, județul Satu-Mare cu 1 septembrie 1930 – 1 septembrie 1931 a fost detaşată la această şcoală în locul învățătoarei Maria Câmpeanu detaşată la grădinița de copii.

Aceştia au fost învățătorii, ce s-au perindat la această şcoală din 1919, muncind cu abnegație pentru binele şcolii şi ridicarea culturală a națiunii, din care fac parte. Urmează să arătăm creşterea morală, ce s-a dat copiilor în aceste instituții, care s-au perindat decenii de-a rândul în această comună.

7. Catechizarea

Catechizarea sau creşterea religioasă în aceste şcoli s-a făcut odată cu înfiinţarea lor, obligaţi fiind a catechiza de la început atât în şcolile triviale, cât şi în cele naţionale preoţii, care erau puşi să păstorească oamenii din sat.

Dorinţa comandamentului grăniceresc era ca locuitorii din graniţă pe lângă aptitudinile militare şi şcolarizare să primească şi o creştere morală cât mai bună, ca astfel să devină supuşi, ascultători şi iubitori de tot, ce este bun. În acest scop, de la început s-a realizat o armonie şi activitate comună, lucrând mână în mână. S-a format între comandament şi autorităţile bisericeşti o relaţie foarte bună, dând unele îndrumări, iar altele porunci credincioşilor pentru a face tot ce este plăcut oamenilor şi lui Dumnezeu. Între porunci sunt dese admonestări date preoţilor pe sate, ca să se îngrijească de catechizare atât în biserici pentru cei mari, cât şi la şcoală pentru cei mici. Vicarul Marian în poruncile date preoţilor la 20 septembrie 1837 între altele spune: „*Mai pe urmă să ştiţi că fiecare paroh sau administrator de parohie e dator a catechiza în şcoala satului său 4 ceasuri în săptămână, afară de catechizarea în biserică*”[19]. În alt loc vorbind despre catechizare şi şcoală spune: „*S-au făcut înştiinţări de multe părţi cum că preoţii nu fac catechizaţie în şcoalele săteşti*”. Din acestea reiese că creşterea religioasă, ce trebuie să fie dată copiilor, era obligat de la început să o facă preotul. Aceşti preoţi, fiind şi ei la început cu puţine pregătiri, nu puteau face un învăţământ mai sistematic, ci redus la cele mai elementare cunoştinţe morale.

Totul se reducea la învăţarea rugăciunilor ca: Tatăl nostru, Născătoarea, Credeul şi Poruncile – mai târziu având şi preoţii o calificare mai bunişoară şi tipărindu-se unele manuale de catecheză uşoare şi în special, Testamentul vechi, Istoria biblică, începând a pregăti copii cu cunoştinţe vaste, iar în anii din urmă adevărata catecheză predând şi Testamentul nou. La şcolile ce existau deci prin comune, indiferent de caracterul şcolii şi de cunoştinţele ce le posedau aceşti preoţi, dânşii au început a catechiza. Astfel la şcoala trivială din comuna Telciu putem şti numele preotului încredinţat cu catechizatul, dacă cunoaştem data înfiinţării acestei şcoli. Înfiinţată şcoala în anul 1937 şi preot fiind Ioan Avacum dânsul este încredinţat cu această catechizare. Pentru serviciul acesta făcut de preot, era retribuit anual de susţinătorul şcolii cu o anumită remuneraţie, ce cu timpul varia după ani de catecheză şi cerinţele timpului.

Astfel, am aflat din acte risipite că renumeraţia catehetică până pe la anul 1850 era de 40 florini, s-a urcat pe la 1870 la 60 de florini. La 1890 s-a urcat la 100 florini, prin 1900 la 120 florini, iar 1916-1917 la 250 coroane. Cu anul 1919 făcându-se de forurile bisericeşti plan de catechizare, predarea religiei se pune pe noi baze, iar preotul obligat a catechiza nu mai primeşte nici o remuneraţie. În cele ce urmează dăm în mod cronologic numele cateheţilor, ce s-au perindat la şcolile din Telciu.

Înfiinţate fiind pe la 1837 conchidem că preotul catehet a fost cei 4 preoţi din recensământul efectuat din ordinul generalului Bucow la 1761:

19. Cf. Aurel Groze, *op. cit.,* p. 31.

1. **Ioan Avacum**, născut în Telciu. A avut puțină pregătire şcolară şi a funcționat ca preot moralist. A catechizat la această şcoală până în 1850. Moare la 1 decembrie 1852.

2. **Toader Miron**, născut în 1783 Telciu. A funcționat tot ca preot moralist în acelaşi timp cu Ioan Avacum, catechizând la şcoala trivială şi națională suplinind adeseori pe Ioan Avacum. Moare în Telciu la 29 martie 1853.

3. **Luca Avacum**, născut la 1803, în Telciu. Aceleaşi pregătiri reduse având ca şi antecesorii săi, ca preot al treilea în Telciu catechizează la şcoala trivială şi națională suplinind adeseori. Moare la 7 octombrie 1854 în Telciu. A avut 3 copii (fete) pe: Veronica, Maria, Tavifta. Maria este mama lui George Coşbuc. Deci Coşbuc este orginar şi din Telciu (după mamă). Este şi al telcenilor, nu numai al coşbucenilor, lucru cu care se pot mândri atât telcenii, cât şi cei din Hordou (azi Coşbuc).

„Cei de azi din comună, mai ales tineretul, puțin ştie şi prețuieşte acest lucru. Ar merita ridicarea unei pietre comemorative la locul (şcoala), unde a învățat în Telciu – marele Coşbuc – timp de 2 ani în 1873 şi 1874. I-a fost învățător Ioan Ionaşo". – autorul.

4. **Grigore Pop**, născut la 1831 în Feldru, județul Năsăud. Face şase clase primare în sat, trece la Şcoala trivială din Sângeorz, apoi la Şcoala normală din Năsăud. Absolvind şi aici 4 clase, trece la cursul preparandial sub Panga şi luându-şi examenul de învățător, serveşte un an în comuna sa natală – Feldru ca învățător, iar în un an în Căşei, județul Someş, primind anual 50 florini leafă. Fiind un bun cântăreț la recomandarea vicarului Macedon Pop face cursul teologic la Blaj.

Hirotonit ca preot în 1854, ca preot moralist e numit în Telciu, unde serveşte până la 1 noiembrie 1917, când moare. Din 1854 a catechizat la Şcoala trivială până la desființarea ei. În 1890 la şcoala confesională greco-catolică, la şcoala comunală şi la şcoala primară de stat maghiară din Telciu.

5. **Valeriu Mureşianu**, născut la 24 aprilie 1865 în Telciu. După absolvirea celor 4 clase primare face 8 clase de liceu şi luându-şi examenul de maturitate, trece la Academia teologică greco-catolică de patru ani din Gherla. Hirotonisit în 1895 este numit preot al doilea în Telciu, servind până în 1927. A catechizat în acest timp la şcoala comunală, de stat maghiară şi confesională greco-catolică. Din 1926 serveşte şi azi ca paroh în comuna Bichigiu, județul Năsăud (1931).

6. **Dr. Victor Bojor**, absolvent al Sf. Teologii de Roma, unde îşi ia şi doctoratul în filozofie, după ce serveşte mai mulți ani ca profesor la Academia teologică din Gherla şi protopop al oraşului Gherla, este numit ca paroh înaintat la canonic la eparchia greco-catolică din Cluj-Gherla. Fiind paroh în Telciu a catechizat din 1918 până în 1922 la şcoala primară de stat maghiară şi apoi la şcoala primară de stat românească.

7. **Emil Pop**, născut în Bichigiu. Terminând 4 clase primare, liceul grăniceresc îl face la Năsăud, după luarea examenului de maturitate face Academia teologică greco-catolică de 4 ani din Gherla. După terminarea teologiei şi hirotonire face anul de praxă în comuna Telciu, fiind numit totodată şi capelan ad personam în 1918 pe lângă socrul său Valeriu Mureşian, preot. În

acest an a catechizat la şcoala confesională greco-catolică din localitate. Moare ca preot al Bichigiului în 1927.

8. **Iacob Pop**, hirotonit de preot în 1897, este numit preot în Hordou (Coşbuc), unde serveşte până în 1922. Numit în 1922 ca preot în Telciu catechizează la şcoala primară de stat împreună cu Valeriu Mureşian până în 1926. Biografia detaliată vezi şcoala confesională greco-catolică.

9. **Valeriu C. Henciu**, născut în 1 august 1903 în comuna Botiza, județul Maramureş. Primele 4 clase primare le absolvă la şcoala confesională greco-catolică din Poiana Ilvei, județul Năsăud. Apoi trece la Liceul grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud, absolvind 8 clase şi luând examenul de maturitate se înscrie la Academia teologică greco-catolică din Gherla. După terminarea Academiei teologice de 4 ani şi hirotonire în 29 ianuarie 1926 este numit ca preot al doilea în comuna Telciu. Cu 1 septembrie 1928 catechizează la şcoala primară de stat actuală, alternativ la curs inferior şi superior cu preotul Grigore Pop şi la cursul de adulți.

10. **Grigore Pop**, născut la 28 noiembrie 1903 în Hordou (Coşbuc). Primele 4 clase le face în Coşbuc. Terminând în anul 1922-1923 Liceul grăniceresc „George Coşbuc" din Năsăud, unde îşi ia maturitatea, se înscrie la Academia teologică greco-catolică din Gherla. După terminarea academiei de 4 ani este hirotonit ca preot în 8 septembrie 1926 şi numit ca preot capelan în Telciu, servind în această calitate până în anul 1948. Cu septembrie 1926 catechizează la şcoala noastră actuală la toate cursurile, alături de preotul Valeriu C. Henciu.

Terminând şi cu creşterea religioasă ce s-a făcut în şcolile perindate în această comună, urmează ca să arătăm un mic istoric al ultimei instituții, creată pentru creşterea copiilor mici din această comună „Grădina de copii de Stat" (cuvântul „grădiniță" se foloseşte după 1960 s.n.).

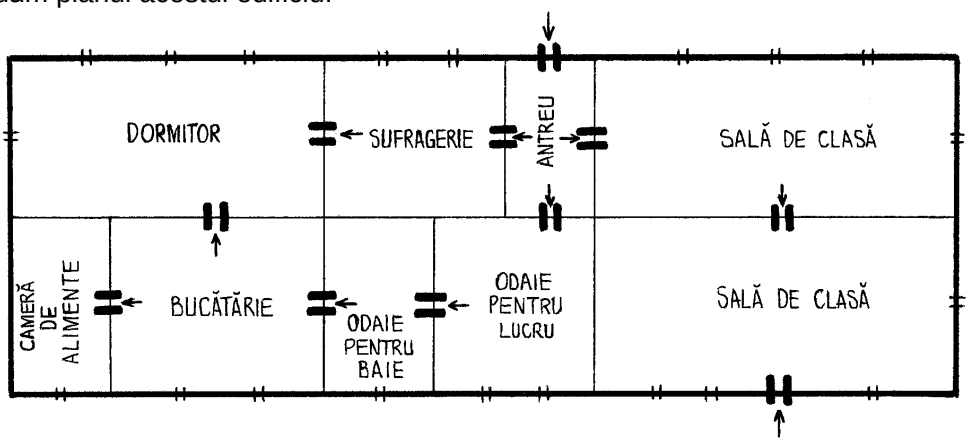
8. Grădinița de copii de stat[20]

Autoritățile maghiare văzând că şcoala maghiară de stat treptat se înrădăcinează în sânul poporului şi câştigă tot mai mulți frecventatori, pentru introducere şi pentru a da o bază mai bună acestei maghiarizări, îşi pun în gând a înființa şi o şcoală pentru copii mici. Scopul şi-l ajung uşor, căci preotul Iacob Pop fiind încă în Coşbuc (Hordou), în centrul comunei peste drum de la casa părintească pe grădina proprie sub forma că îşi clădeşte case proprii, face din piatră un edificiu cu totul amplificat şi cu forma spre altă destinație. Încă nefiind bine terminat, autoritățile maghiare îi fac oferta spre a-l vinde statului, unde să poată înființa grădina pentru copii. Lucrul s-a şi făcut cu Revizoratul şcolar Bistrița în baza ordinului Ministerului Instrucțiunii Publice nr. 1101838/1909, pe timp de 10 (zece) ani. Acest târg încheiat nu durează mult, căci terminând edificarea completă în 1910 dl. preot face ofertă statului de a cumpăra definitiv în favoarea sa acest edificiu. Acesta fiind chiar la dorința Statului se întâmplă uşor în 23 iulie 1910, când Ministrul de Instrucțiuni Zichy cu ordinul nr. 40975/1910 dă ordin revizoratului, să încheie contract cu proprietarul, întrucât

20. Cf. Aurel Groze, *lucr. cit.*, p. 37-42.

va fi aplicat a ceda din preţul cerut 20.000 coroane, la 19.000 coroane. Ajungându-se de acord ambele partide, edificiul este cumpărat cu suma fixată de minister şi astfel grădina de copii avea localul ei propriu întăbulat pe stat, cum se află şi astăzi.

Acest edificiu fără de a fi făcut în condiţiuni absolut solide are lungimea de 24 m, lăţimea 12 m şi înălţimea cu bază 4,50 m, o curte absolut spaţioasă pentru jocul copiilor mici de şcoală, iar mai în interior o grădină de legume şi cu pomeţ pentru conducătorul grădinii. Edificiul constă din 2 săli de învăţământ, având una dimensiunile de 10 m lungime, 5 m lăţime şi 3,80 m înălţime, a doua 10 m lungime, 4 m lăţime şi 3,80 înălţime, o odaie mică de lucru, una bucătărie, 2 odăi de locuit, odaie de baie şi cămară pentru conducătoarea grădinii. Mai jos dăm planul acestui edificiu.

Acest edificiu de la clădirea lui şi până azi a rămas în aceeaşi formaţie fără a avea schimbări sau reparaţii mai radicale până în 1925, când reluându-se de la Jandarmeria română, care a fost sistată după revoluţia din 1918, ca să nu aibă aceeaşi soartă ca şi şcoala trivială, fiind complet distrusă de miliţie cât a stat în timpul revoluţiei şi de jandarmerie ulterior, şcoala din bugetul său propriu a acoperit-o din nou şi a făcut toate reparaţiile necesare cheltuind la 40.000 lei. În aceste reparaţii se include şi îngrădirea şcolii, care după evacuarea jandarmeriei a rămas complet devastată. Astăzi fiind redeschisă grădina de copii cu 1 septembrie 1928 a intrat la normal în ce priveşte învăţământul, dar suferă în ce priveşte materialul şi susţine că comuna politică nu îi dă nici o atenţie, dezinteresându-se total de ea şi astfel tot şcoala în ultimul an şcolar 1930-1931 pentru a nu vedea distrusă această instituţie de frăţească cultură şi educaţie a prevăzut-o cu cele de lipsă. „**E de dorit şi se aşteaptă de la această comună, care în timpuri grele a făcut mari jertfe şi a susţinut din puterile sale şcoala centrală pentru interesele noastre naţionale şi culturale, ca în acest timp când ne vedem aspiraţiile noastre de neam înfăptuite, să jertfească chiar ultima sa resursă materială la bunul mers al învăţământului şi menţinerea acestor instituţii culturale**”.[21]

21. Apud Aurel Groze, *op. cit.,* p. 39.

Mijloace de susținere[22]

Înființată această şcoală în 1909, s-a susținut la început sub era maghiară din bugetul său propriu făcut de sfatul şcolar al şcolii primare stând sub controlul şi administrația acestei şcoli.

Astăzi nu mai stă sub administrația şi controlul şcolii primare şi nici nu se vede un progres ca în acele timpuri pe motivul că venind la conducere femei fără experiență în administrație. Ele nu se pricep la conducere şi îşi arogă dreptul de a tot dispune şi singure administratoare în chestiunile şcolare pendinte de această instituție. Din 1909 până în 1919 cât a stat sub era maghiară şi avea bugetul ei, din care se prevedea cu mobilier, rechizite şcolare şi alte obiecte necesare. În ratele bugetare proveneau de la comună 3% după darea directă, dând pe lângă aceasta şi statul ajutor, în special la materialul de lucru manual. Mobilierul grădiniței s-a făcut în anul 1910 dând statul în acest scop suma de 400 coroane, completându-se restul din bugetul său propriu. Din 1928, fiind distrus mult din material în revoluția din 1918, am completat acest mobilier cu scăunele mini şi alte obiecte necesare.

Mai jos arătăm datele bugetare ale grădiniței pe câțiva ani[23]:

În anul	Bugetul cor.	
	Intrate	Ieşite
1911-1912	304,59 cor.	304,59 cor.
1914-1915	306,84 cor.	306,84 cor.
1916-1917	305,60 cor.	305,60 cor.
1929	30.000 lei	30.000 lei
1930	42.423 lei	42.423 lei
1931		

Învățământul[24]

Din 1903 până în 1918 a decurs normal şi în cele mai bune condiții, şcoala fiind cercetată regulat de copii şi stând şi sub administrarea şi conducerea şcolii primare de stat. Din arhiva răsfoită s-a putut constata că prin anul 1912-1913 atât era de populară şcoala, încât conducătoarea a recurs la al doilea ajutor şi a primit un ajutor. În tabelul de mai jos dăm numărul înscrişilor pe câțiva ani:

Anul şcolar	Elevi înscrişi		
	B.	F.	Total
1910	45	50	95
1912	60	75	135
1914	78	89	167
1917	54	49	103

22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*, p. 40.
24. *Ibidem.*

Sub statul maghiar a stat această şcoală până în 1919 când s-a preluat de statul român. Cu anul 1919 organele comunale fără nici un temei au închiriat acest edificiu jandarmeriei şi din ocupația aceasta după multe greutăți şi rapoarte făcute superiorilor abia s-a putut reprimi şi ceda pentru menirea ce o are în 1926. Neavând actuala şcoală de stat toate sălile de clasă, ce trebuiau conform noii legi, 2 săli s-au plasat în acest edificiu până în 1928, când redeschizându-se grădinița de copii şi ocupând localul a rămas pentru şcoală în folosință şi azi o singură clasă.

Dăm mai jos numărul elevilor înscrişi la grădinița începând cu anul 1928 până azi:

Anul şcolar	Elevi înscrişi		
	B.	F.	Total
1928-1929	56	32	88
1929-1930	43	48	91
1930-1931	42	47	89

Dacă primăria şi-ar face datoria şi în privința constrângerii la frecvență a acestor copii, şcoala ar fi foarte populată fiind obligați şi în acest an pentru grădiniță în total 160 elevi.

Conducătoarele (educatoarele)[25]

1. **Maria Pupăză**, născută Paşca, în Băiuț, județul Someş, româncă. A terminat 4 clase primare în Lăpuşul Unguresc şi 4 clase civile, după care trece la cursul de conducătoare de grădinițe. Absolvind acest curs este numită conducătoare la grădinița de copii de stat maghiară din Telciu şi aici serveşte până în 1919. Trăieşte şi azi în comuna sa natală.

Cu redeschiderea grădiniței de stat româneşti în 1928, aici au servit:

1. **Letiția Pârcălab**, născută Cantor, în comuna Telciu, în 1909. După terminarea celor 5 clase primare din Telciu, trece la Şcoala normală de fete din Cluj şi aici îşi ia diploma de învățătoare. A servit ca detaşată la grădinița din 1 septembrie 1928 până în 30 august 1930. În prezent e la şcoala de stat din Târgu-Mureş, conform aprecierii lui Aurel Groze din 1931.

2. **Maria Câmpeanu**, născută Someşan a fost detaşată la grădiniță din 1 septembrie 1930 până în 30 august 1931.

La grădinița de copii din Telciu, în baza informațiilor de la doamna Letiția Pop („doamna Tița") au mai lucrat după 1950 următoarele educatoare: Andru Maria, Lucia Paier, Elena Varvara, Elena Rusu, Veronica Rognean, Ana Mutu şi, bineînțeles, Letiția Pop timp de 30 de ani (1949-1979). După anul 1965, datorită unei dezvoltări economice favorabile şi creşterii generale a natalității la nivelul României, cu deosebire la nivelul județului Bistrița-Năsăud, a Telciului, s-au mai înființat grădinițe de copii în Transbordare, Valea Luştii, Fiad-Fabrică, Gura Poienii. Ele au fost finanțate şi sprijinite de statul socialist.

25. Termenul adecvat de azi este cel de educatoare. Titlul „conducătoarele" este cel folosit de Aurel Groze.

Astăzi, în 2004, o parte din aceste grădinițe se confruntă cu mari probleme financiare şi gospodăreşti datorită lipsei de fonduri financiare şi reducerii drastice a natalității şi a slăbirii interesului organelor administrației locale de stat: primăria şi consiliul local, dar şi a slăbirii rolului organizației de femei, neglijarea atitudinii față de familiile sărace şi cu mulți copii, aspect care a fost tratat cu multă grijă în perioada 1965-1989, inclusiv față de familiile de țigani.

În perioada 1960-1989, grădinița a avut orar prelungit (8^{00}-17^{00}) şi era organizată pe 3 grupe: grupa mică, grupa mijlocie şi grupa mare, circa 80-90 copii. Aveau 3 mese gratuite pe zi: micul dejun, masa de prânz şi cina. Copiii aveau zilnic jocuri şi program de somn (circa 2 ore). În sat fiind mulți copii, a mai funcționat o grădiniță cu circa 25-30 copii, în casa lui Grigore Pop de pe strada Gării. După 1970, părinții salariați plăteau sume de lei modice. Totul era gratuit.

Acum, în 2004, educatoare la Grădinița din centru sunt Radu Raveca şi Ichim Domnica. În total în Telciu şi Bichigiu funcționează 9 grădinițe.

9. Şcoala elementară de arte şi meserii din Telciu

Şcoala de arte şi meserii a funcționat la Telciu, doar 2 ani în perioada 1924-1926. a avut 3 secții: ateliere de rotărie, tâmplărie şi fierărie. Din lipsă de elevi s-a desființat în 1926. Şcoala a avut în total 27 de elevi în cei 2 ani, dintre care o parte s-au retras datorită greutăților din familie. Majoritatea elevilor cursanți au fost din Telciu, dar şi din împrejurimi, astfel: Telciu = 19; Coşbuc = 3; Bichigiu = 2; Dragomireşti = 2; Găureni (Aluniş) = 1.

Au urmat integral cursurile: Buchman N. Dumitru (Telciu), Calament Simion (Telciu), Cordoş Ş. Ioan (Telciu), Cordoş P. Ioan (Telciu), Pop V. Luca (Telciu), Tompa N. Dionisie (Telciu), Todoran T. Dumitru (Telciu), Cira Gheorghe (Coşbuc), Burcuşel Gavrilă (Găureni), Donca Dumitru (Dragomireşti), Font Dumitru (Dragomireşti), Moldovan Tănase (Telciu), Părasca Vasile (Coşbuc), Ionaşcu Teodor (Coşbuc), Tompa Ilie (Telciu), Berendi Octavian (Telciu), în total = 15.

S-au retras din diferite motive, în anul I sau II un număr de 12 elevi cursanți, astfel: Bălătici Alexandru în an II, slab la învățătură cu medii foarte mici (Telciu), Pop I. Petru (Telciu) s-a retras în anul I; Bălătici I. Alexandru (Telciu), Balaşi Anchidim (Bichigiu), Blidaru Vasile (Telciu) (în anul II nu s-a mai prezentat), Bumbu Vasile (Telciu), foarte slab la învățătură; Capra Nicolae (Telciu), s-a retras în anul I, Capra Dumitru (Telciu), retras în anul I, Cordoşi Pavel (Telciu), retras în anul I, Petre Elizeu (Bichigiu) retras în anul I, Moldovan Sevestian (Telciu), retras în anul I, foarte slab la învățătură.

Este regretabilă această situație, căci, dacă şcoala mai funcționa 5-6 ani putea specializa un număr mai mare de telceni în folosul comunei. Şcoala era finanțată de statul român.

Sursa: D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Şcoala elementară de arte şi meserii Telciu*, fond 133 (199 file), cota III-8T, anii 1924-1926, f. 1-27.

B. Ordinea înființării şcolilor de pe raza comunei Telciu

1. Şcoala generală de 10 ani Telciu

- Învățământul în Şcoala de la Telciu (centru) a început în mod organizat, pe lângă biserică, probabil după 1750;
- Şcoala trivială şi-a început activitatea după 1760;
- Celelalte detalii sunt prezentate pe larg în cadrul capitolului despre şcoală şi învățământul din Telciu.

Şcoala este încadrată actualmente (1988 s.n.) cu 47 de cadre didactice calificate. Din acestea 14 cadre sunt localnici, 22 s-au stabilit în Telciu, iar 11 sunt navetişti.

În acest an şcolar respectiv la 1987-1988, clasele I-IV sunt înscrişi şi frecventează un număr de 327 elevi, în clasele V-VIII sunt înscrişi un număr de 421 elevi, care la sfârşitul trimestrului I au frecventat în procent de 95%, iar în clasele liceale IX şi X sunt înscrişi un număr de 158 elevi, care frecventează cursurile şcolii noastre în procent de 90%.

Menționăm că începând cu acest an şcolar funcționează clasa a XI-a de liceu, **curs seral**, format din 40 elevi, care frecventează cursurile în procent de 100% (în anul 1988 s.n.).

Biblioteca şcolii posedă 8.290 volume cărți, iar numărul cititorilor este de peste 800 (anul 1988 s.n.).

Şi **învățământul în cadrul Grădinițelor de copii** în această perioadă a cunoscut o dezvoltare considerabilă.

În Grădinița de copii din Telciu, local propriu funcționează 3 grupe (mică, mijlocie şi mare), la care lucrează 3 educatoare calificate cu peste 90 copii (în 1988 s.n.).

În localul Căminului cultural mai funcționează o grădiniță cu 1 cadru didactic şi 30 copii.

Şcoala generală Telcişor I funcționează 1 cadru calificat (educatoare) cu un nr. de 28 copii.

La Transbordare la fel este o educatoare calificată, care lucrează cu un număr de 20 copii, iar la Telcişor II (Valea Seacă) funcționează 1 cadru (educatoare) cu un număr de 30 copii.

2. Şcoala primară cu 4 clase Fiad-Vale

S-a înființat în anul şcolar 1935-36. S-a construit din fondurile comunei. Localul propriu este format din o sală mare de clasă plus locuințe pentru învățător cu 2 camere mai mici şi o cămară. Construcția este din lemn acoperită cu şindrilă.

Primul învățător a fost Ivan N. originar din vechiul regat, urmat de Leon Nistor. La început au funcționat primele clase respectiv clasa I, II, III şi IV. În primul an şcolar au frecventat în total 30 elevi, repartizați în cele 4 clase. Prin anii şcolari 1949-50, 51 numărul elevilor a crescut până la 40 iar în prezent

(1988 s.n.) numărul lor a scăzut la 18 elevi. La acest local de şcoală în anul 1980/81 s-au efectuat reparaţii capitale, transformându-se locuinţa învăţătorului într-o nouă sală de clasă. Şcoala este înzestrată cu mobilier (bănci) de tip vechi. Şcoala posedă ceva material didactic şi o mică bibliotecă. Şcoala de pe Fiad-Vale a funcţionat până în anul 2000, când s-a desfiinţat din lipsă de elevi. Depopularea, tăierea exagerată a pădurilor şi natalitatea îşi spun negativ „cuvântul".

3. Şcoala primară Fiad-Fabrică a luat fiinţă în timpul ocupaţiei maghiare în anul şcolar 1943-44. Numele învăţătorului este necunoscut.

Localul şcolii a fost amenajat într-o baracă a fabricii de cherestea, ce exista atunci aici. După desfiinţarea fabricii de cherestea localul şcolii s-a mutat în localul fostei brigăzi silvice, unde funcţionează şi în prezent. Localul este construit din lemn şi e format din 2 camere mai mari şi altele mai mici destinate pentru locuinţă. În anul şcolar 1947/48 când a funcţionat ca învăţătoare Raveca Figan în clasa I erau înscrişi 15 elevi; în a II-a – 4; în a III-a – 4; în a IV-a – 4; în clasa a V-a – 4; în clasa a VI-a – 1 şi în clasa a VII-a – 1. În total 33 de elevi care frecventau cursurile şcolii în procent de 75%.

În prezent (1988 s.n.) funcţionează 4 clase cu un efectiv de 20 elevi.

În anii şcolari 1962-1964 a funcţionat cu ciclul II respectiv clasele V-VI, VII, dar din lipsă de elevi suficienţi şi spaţiu corespunzător a fost desfiinţat ciclul II, urmând ca elevii din clasele respective să frecventeze cursurile şcolii generale din Telciu (centru).

4. Şcoala primară Valea Poienii, astăzi (1988 s.n.) Şcoala generală cu 10 clase Telcişor

S-a înfiinţat în anul şcolar 1949-50 închiriindu-se casa personală a locuitorului Paramon Natu, formată din 2 camere în mărime de 5/5 m. Numărul elevilor a fost de peste 50, repartizaţi în cele 4 clase. Prima învăţătoare a fost Henciu Lucia absolventă de liceu.

În cursul anului şcolar 1958-1959, când învăţământul a devenit obligatoriu de 7 clase, localul şcolii a fost mutat într-o baracă improvizată cu mai multe încăperi folosite ca săli de clasă pe terenul, unde s-a construit noul local de şcoală sub conducerea învăţătorului director Grigore Slăvoacă.

Mai târziu în cursul anului şcolar 1967/68 sub conducerea directorului prof. Vasile Şandor s-a construit noul local de şcoală cu etaj formată din 7 săli de clasă, 1 sală pentru grădiniţă, 1 atelier, bibliotecă şi direcţiune.

Directorul şcolii Vasile Şandor a fost, după cum bine se cunoaşte, un harnic biolog. Prin priceperea şi munca sa a organizat în faţa şcolii noi un colţ viu format din tot felul de plante şi copaci plus o stupină. A cultivat şi răspândit la cetăţeni puieţi de duzi şi alţi pomi fructiferi.

La această lucrare şi-a dat contribuţia în mod deosebit directorul coordonator de la centru Telciu, Pavel Cicio, primarul Gheorghe Todica şi de la judeţ prim-vicepreşedinte Ioan Retegan, inginer.

În prezent (1988 s.n.), această şcoală are în clasele I-IV un număr de 83 de elevi, în clasele V-VIII un număr de 95 elevi, iar în clasa IX-X/învăţământ

liceal 52 elevi, care frecventează cursurile şcolii în procent de 85%, luându-se în considerare depărtarea mare de şcoală a elevilor.

La această şcoală lucrează un număr de 7 profesori din care 2 calificați, 2 învățători şi 2 educatoare calificate.

5. Şcoala elementară cu 4 clase Valea Seacă, astăzi Telcişor III

S-a înființat în anul şcolar 1951-52 cu clasele I, II, III, IV cu un număr de 43 elevi. Primul învățător a fost Titus Pop. Localul pentru şcoală a fost la început în casa personală a lui Gheorghe Pupeză în mărime de 5/4 m, apoi la Victor al Danciului.

În prezent (1988 s.n.), localul de şcoală este improvizat într-o baracă muncitorească construită din lemn. Numărul elevilor în prezent a scăzut fiind de 14 elevi repartizați în cele 4 clase conduse de învățătoarea suplinitoare Ana Murgu.

6. Şcoala de 4 ani Telciu Transbordare, astăzi Fiad I

S-a înființat în anul şcolar 1953-54. Primul învățător a fost Titus Pop, care a condus un număr de 43 elevi repartizați în cele 4 clase. Localul de şcoală a fost improvizat într-o casă personală a cetățeanului Gheorghe Cordoş într-o cameră destul de mică 4/4 m şi o cămară. Astăzi localul şcolii s-a amenajat, făcându-se local propriu cu 3 săli de clase, 2 pentru şcoală, iar 1 pentru grădiniță.

Lucrările de amenajare şi transformare a halei pentru locomotive în local de şcoală s-a făcut în anul 1952/53, sub conducerea învățătorului Ioan Ilie.

În anul şcolar prezent (1988 s.n.) numărul elevilor este de 37 elevi.

7. Şcoala de 4 ani Valea Luştii (astăzi Telcişor II)

S-a înființat în anul şcolar 1954-55 sub conducerea învățătorului Paramon Anuță, funcționând 4 clase cu 22 elevi înscrişi şi prezenți. Localul şcolii a fost închiriat într-o locuință particulară. În prezent învățământul se desfăşoară simultan în cele 4 clase cu un efectiv redus de elevi – 15 – în casa particulară a lui Vasile Ferchi. Mobilierul şcolii este de tip vechi.

În anul 1974/75 s-a înființat **grădinița de copii**. Prima educatoare a fost Ana Bulz– suplinitoare. Numărul copiilor înscrişi la grădiniță a fost de 32, iar a celor care au putut frecventa cursurile a fost mult mai mic. Grădinița este dotată cu mobilier tip, jucării, cărți pentru lectură.

8. Şcoala de 4 ani Valea lui Stan

S-a înființat în anul şcolar 1955-56 sub conducerea învățătoarei Saveta Ştefan cu clasele I-IV, cu un număr efectiv de 12 elevi înscrişi şi prezenți. Cursurile s-au desfăşurat într-o încăpere a unei case particulare în suprafață de 16 m^2 la cetățeanul Pavel Giurgean, unde se desfăşoară şi în prezent cursurile acestei şcoli.

Şcoala de 4 clase de pe Valea lui Stan, numită şi „Valea Dragostei” de Valeria Peter Predescu, a mai funcționat în locuințele particulare ale cetățenilor Nicolae Leah şi Ioan Pop.

Această şcoală a funcționat până în anul 2002, când şi-a încetat activitatea din lipsă de elevi. Cauza: reducerea drastică a natalității, deplasarea după 1965 a locuitorilor de pe dealuri şi văi în zona de centru şi emigrarea spre Banat şi alte localități ale țării.

C. Noi contribuții la monografia şcolii din Telciu 1923-1988

Anul şcolar 1923-1924

În acest an şcolar s-a reparat pentru prima dată după Primul Război Mondial, aproape în totalitate localul şcolii. Toate cele 4 săli de clasă, cancelaria şi coridoarele au fost văruite şi curățate. Au fost reparate toate geamurile, care aveau o stare necorespunzătoare. S-au întreprins măsuri de conducerea şcolii împreună cu Primăria comunei pentru repararea în anul următor a acoperişurilor şi zidurilor exterioare, la care nu s-au mai făcut lucrări şi reparații deosebite dinainte de război.

S-a efectuat recensământul copiilor de vârstă şcolară, în comună existând, după evidența întocmită în prima fază:

– 28 elevi între 6-7 ani; 362 elevi între 7-13 ani; 164 elevi între 13-16 ani, în total = 554 de elevi.

Din înscrierile efectuate rezultă:

a) **în cursul elementar** (7-13 ani): 134 băieți şi 132 fete, în total 266 elevi.

b) **cursul complimentar** (13-16 ani): 77 băieți şi 87 fete, în total 164 elevi.

În clasa a I-a s-au înscris un băiat şi o fată, în total 2. Ceilalți au fost înscrişi din oficiu şi prin muncă de lămurire, ca să se înscrie.

Din cele prezentate, rezultă numărul extrem de mic de copii între 6-7 ani, natalitatea fiind scăzută şi ca efect al implicațiilor sociale deosebit de negative ale primului război mondial (1914-1918).

Revăzându-se situația lor, inclusiv pe teren au fost depistați în total pentru clasa a I-a 34 băieți şi 40 fete.

Repartiția pe clase era următoarea:

- clasa I: 34 băieți şi 40 fete; învățător suplinitor Maria Someşan;
- clase a II-a: 24 băieți şi 29 fete; învățător titular Ioan Mureşan;
- clasa a III-a: 24 băieți şi 26 fete; învățător titular Carol Henciu;
- clasa a IV-a: 27 băieți şi 25 fete; învățător directorul Samuil Berendi;
- clasa a V-a: 10 băieți şi 11 fete; **învățător directorul Samuil Berendi**;
- clasa a VI-a: 4 băieți şi 3 fete; învățător directorul Samuil Berendi;

Trecerea la reorganizarea învățământului, grav afectat după război s-a făcut cu multe greutăți. Tot în respectivul proces-verbal se arăta că s-au primit manuale din Vechiul Regat (România), dar din cauza slabei frecvențe, nivelul de cunoştințe al elevilor nu se ridica la cerințele şi exigențele unui învățământ

modern. În plus în localul şcolii îşi avea sediul şi jandarmeria, care a creat unele greutăți, din lipsă de spațiu.

Ținând seama că în anul 1925, luna septembrie, numărul elevilor înscrişi era destul de mare: 277 băieți şi 251 fete, s-a făcut cerere la Inspectoratul Şcolar Bistrița să se înființeze şi al 6-lea post de învățător, care s-a aprobat de abia începând cu anul de învățământ 1926-1927.

Notă: Prezentele date s-au extras din procesul-verbal din 23-24 octombrie 1923 – Registrul inspecțiilor şcolare pag. 9-14, şi completează datele pag. 50-51, de unde, aşa cum reiese, erau lipsă.

În anul 1926, la terminarea anului şcolar pe data de 30 iunie se organizează pentru prima dată o serbare, urmată de premii în bani. Este prima de acest fel, după război, ca urmare a generozității unor oameni care au donat bani, veşminte, cărți. Numele lor merită a fi scos la lumină.

- inginerul Silviu Petru Istrati din comună, donează 1.500 lei pentru premii;
- dr. avocat Ioachim Tolciu din Cluj, a donat veşminte în valoare de 600 lei;
- studentul în drept Ioan Opriş, din Cluj – 100 lei;
- sublocotenentul Emil Pârcălab – din Cluj – 100 lei;
- preotul Valeriu Henciu – donează 12 cărți sfinte.

Iată premianții şcolii:

- Premiul I – 400 lei: Dumitru Mureşan, clasa a IV-a;
- Premiul II – 300 lei: Saveta Hordouan, clasa a V-a;
- Premiul III – 300 lei: Nicolae Ştefănuț, clasa a III-a;
- Premiul IV – 200 lei: Gafta Damian, clasa a II-a;
- Premiul V – 200 lei: Ana Doce, clasa a VI-a;
- Premiul VI – 100 lei: Ana Câru, clasa a I-a;
- Premiul VII – 100 lei: Saveta Natu, clasa a II-a;
- Premiul VIII – 100 lei: Dumitru Bichigenu, clasa a II-a.

Cărțile şi veşmintele donate s-au distribuit la alți elevi fruntaşi. Gestul donațiilor fiind generos şi binevenit, corpul învățătorilor „doreşte ca această donațiune să se publice în Buletinul şcolar ca şi pe această cale să se aducă mulțumiri mărinimoşilor donatori” – aşa cum **rezultă din finalul procesului** verbal din 30 iunie 1926, pag. 14.

Biblioteca şcolii avea 202 cărți. Bibliotecară era Viorica Cantor, învățătoare (vezi procesul verbal din 26.10.1926, pag. 17). Raportat la situația de azi, este un număr foarte mic de cărți.

Referitor la vechimea în serviciu a corpului didactic aşa cum rezultă din procesul-verbal din septembrie 1927, pag. 20, era următoarea:

- Aurel Groze: 8 ani de serviciu împliniți;
- Ioan Mureşan: 37 ani de serviciu împliniți;
- Carol Henciu: 30 ani de serviciu împliniți;
- Maria Câmpeanu (Someşan): 4 ani de serviciu împliniți;
- Viorica Cantor: 3 ani de serviciu împliniți;
- Eugenia Pop (Merțiu) : 2 ani de serviciu împliniți;

Aşadar un corp didactic format din două generații, în care cei tineri se afirmau din plin.

Şcoala a trăit în continuare toate marile evenimente şi de prefaceri ample în bine ale țării, ale României reîntregite în hotarele ei fireşti, lăsate din moşi-strămoşi şi readuse după mari jertfe umane în primul război mondial, când am pierdut peste 1.000.000 de bărbați (morți, răniți, dispăruți). Dar a învins voința unanimă a tuturor românilor de a trăi într-un singur stat ca urmare a procesului de autodeterminare firească a popoarelor, după declarațiile preşedintelui american W. Wilson, şi a lui Lenin la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917, cu toate limitele ei negative împotriva României. În acest context de evenimente, românii, care trăiau în mod nedrept în afara granițelor statale, şi-au exprimat voința unanimă prin adunările plebiscitare de la Chişinău (27 martie 1918), Cernăuți (28 noiembrie 1918) şi Alba Iulia (1 decembrie 1918) de a se uni intr-un singur stat independent, suveran şi indivizibil.

În acest context şcoala şi-a urmat mersul firesc, dar a participat şi la comemorarea unor evenimente, dorite sau mai puțin dorite. Astfel în ziua de 26 noiembrie 1926: „Toți învățătorii şi elevii şcolii, îmbrăcați sărbătoreşte vor lua parte la serviciul divin la biserică, după care, apoi venind la şcoală, se va arăta prin o conferință ținută de directorul şcolii, **viața şi faptele marelui dispărut ca cel mai mare om şi apărător de prosperare a neamului**, după care, apoi cursurile se vor suspenda", cinstind astfel „cea mai mare figură din istoria noastră contemporană" – este vorba de marele om politic şi de stat **Ion I.C. Brătianu**, care decedase.

Această manifestare s-a desfăşurat în semn de înalt omagiu față de marele dispărut şi s-a făcut în baza ordinului telefonic al Ministrului Instrucțiunilor Publice, transmis telefonic cu nr. 158053/1927, transmis la Telciu prin Revizoratul şcolar din Bistrița (vezi procesul-verbal din 15.11.1927 pag. 20).

În anul 1928 din nou se aduce în discuție problema neştiutorilor de carte din rândul adulților, care erau mai mult de jumătate din populația satului, şi se face propunerea de către directorul şcolii, Aurel Groze şi Carol Henciu de a se constitui 2 secțiuni (clase).

- Secțiunea I (ştiutori de carte) – un fel de inițiați: 30 bărbați şi 20 femei;
- Secțiunea a II-a (neştiutori de carte): 31 bărbați şi 61 femei.

Cu toate măsurile întreprinse aceste cursuri zise „secțiuni" de alfabetizare nu au dat randamentul scontat, întrucât prezența era foarte slabă. Aşa cum reiese din procesul-verbal din 28 ianuarie 1928, din cei 115 înscrişi, au fost prezenți doar 22, respectiv 18%. Aceste cursuri au durat până în 1939, dar cu rezultate slabe de promovare.

Consultând mai multe procese-verbale din perioada 1929-1939, rezultă că prezența a avut foarte mult de suferit, menționându-se între 65-85%, iar procentul de promovare pe clase între 60-72%, datorită îndeosebi multor cauze de ordin obiectiv: lipsa de manuale şi rechizite; o parte din părinți îi țineau pe copii la munca câmpului, la vite, nu-i lăsau să frecventeze şcoala decât iarna, slaba dotare a şcolilor şi câteva abonamente la revista „Înşiră-te Mărgărite".

La Telciu se țineau în fiecare an examenele a 4 clase primare pentru adulții din Romuli, Bichigiu, Coşbuc, Telciu şi chiar Salva. De exemplu la examenul din 21 iunie de abia au promovat 13, din totalul de 30 înscrişi, din

care: Bichigiu – 2 elevi; Coşbuc – 1 elev; Romuli – 6 elevi; Telciu – 4 elevi, în total 13 persoane (elevi).

Un alt eveniment din viața şcolii l-a reprezentat acordarea recomandărilor pentru obținerea gradului II, unor învățători cu experiență pedagogică şi didactică, astfel:

- Ion Constantin – media 9,00;
- Marin Câmpeanu – media 8,50;
- Eugenia Pop – media 9,00;
- Ecaterina Gh. Ştefan – media 9,00;

Din caracterizările făcute rezultă aprecierile deosebit de alese în munca de educare a elevilor ca buni cetățeni şi patrioți.

Aşa cum rezultă şi din procentajul de prezență, reiese că şcoala trecea prin mari greutăți; lipseau manualele şcolare, rechizitele. În această perioadă învățătorul director era Tomuța Ioan, iar învățători: Rus Maria, Irina Mureşianu, Nora Mureşianu.

Din registrul şcolii este demn de reținut tabloul rezumativ al recensământului copiilor de vârstă şcolară în perioada 1925-1926 în comuna Telciu şi Romuli întocmită de Ioan Mureşian la 28.VI.1925. Rezultă o creştere semnificativă a numărului de elevi.

Iată cum se prezintă aceasta:

a) **După vârstă**

Comuna	De la 5-7 ani		De la 7-16 ani		De la 16-18 ani		Total		Total general
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	
Telciu	56	56	257	251	60	62	373	369	742
Romuli	31	31	151	141	32	37	214	209	423

b) **După naționalitate**

Comuna	Ştiutori româneşte		Nu ştiu româneşte		Evrei		Germani		Maghiari		Total
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	
Telciu	347	340	–	–	26	29	–	–	–	–	742
Romuli	134	118	–	–	76	81	6	6	–	2	423

c) **Buni de şcoală**

Comuna	Între 5-7 ani		Între 7-12 ani		În ult. cls. a cursului primar		Au absolvit o şc. prof.		La o şc. tehnică		Curs adulți ştiutori		Curs adulți neştiutori		Total	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
Telciu	56	56	151	158	102	93	–	–	–	3	20	26	40	29	369	365
Romuli	31	31	80	75	68	64	–	–	–	–	24	24	8	13	211	207

d) **Copii cu infirmităţi sau anormali**

Comuna	Surdo-muţi		Orbi		Întârziaţi mintal		Îndărătnici		Debili		Total	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
Telciu	1	–	–	1	2	1	–	–	1	1	4	3
Romuli	3	2	–	–	–	–	–	–	–	–	3	2

D. Noi date privind dezvoltarea învăţământului în comuna Telciu

Anul şcolar 1931-1932 (extras după cataloage)

Cls. a II-a înscrişi:
- 36 băieţi + 19 fete = 55 (români);
- 1 băieţi + 2 fete = 3 (evrei);
- 1 băieţi + – = 1 (germani);

Total 59 elevi.

Situaţia la sfârşitul anului şcolar

Elevi promovaţi = 40;
Elevi repetenţi = 19 (47%).
Conducătorul clasei: Carol Henciu, învăţător.

Cls. a III-a:
- 25 băieţi + 27 fete = 52 (români);
- 1 băieţi + – = 1 (german);
- 2 băieţi + 2 fete = 4 (evrei);

Total = 57 elevi.
Elevi repetenţi = 9 (16%).
Conducătorul clasei: Simion Pop, învăţător.

Anul şcolar 1932-1933

- Cls. I: 64 băieţi; 57 fete – **învăţător, director, Aurel Groze**;
- Cls. a II-a: 33 băieţi; 40 fete – învăţător Carol Henciu;
- Cls. a IV-a: 27 băieţi; 29 fete – învăţător Simion Pop;
- Cls. a V-a: 8 băieţi; 11 fete – învăţător Maria Câmpeanu;
- Cls. a VI-a: 9 băieţi; 8 fete – învăţător Maria Câmpeanu;
- Cls. a VII-a: 6 băieţi; 6 fete – învăţător Maria Câmpeanu.

Total băieţi = 117 şi fete = 170.

Anul şcolar 1933-1934

- Cls. I A: învăţător Simion Pop. Elevi înscrişi = 60; repetenţi = 25; (41%)
- Cls. a I-a B: învăţător Aurel Groze. Elevi înscrişi = 50; repetenţi = 32; (64%)
- Cls. a II-a: învăţător Maria Câmpeanu. Elevi înscrişi = 58; repetenţi = 29; (50%)
- Cls. a III-a: învăţător Carol Henciu. Elevi înscrişi = 46; repetenţi = 26; (55%)
- Cls. a IV-a: învăţător Eugenia Pop. Elevi înscrişi = 34; repetenţi = 24; (70%)

– Cls. a V-a: învățător Ion Constantinescu. Elevi înscrişi = 41; repetenți = 31; (75%)
– Cls. a VI-a: învățător Ion Constantinescu. Elevi înscrişi = 11; repetenți = 8; (72%)
– Cls. a VII-a: învățător Ion Constantinescu. Elevi înscrişi = 11; repetenți = 7. (63%)

Se observă cu uşurință că numărul celor repetenți era foarte mare (procentaj 41-75%).

Situația de absolvire a cursului primar de la Şcoala din Telciu din anul 1933-1934

Examenul s-a ținut în 17 iunie 1934 în prezența lui Teodor Rotaru (?) „delegat ministerial; preşedinte Ioan Mihăilă (?), Ion Constantinescu, Ilie Ducu şi Anton Demian.

S-au examinat
– 3 băieți + 1 fete = de la Telciu;
– 6 băieți + 4 fete = de la Salva;
– 5 fete = de la Bichigiu;
– 1 fete = de la Coşbuc;
– 1 băieți + – = de la Romuli;

Total 10 băieți + 11 fete

Foarte important:

– În 27 octombrie 1934 **învățătorul, director, Ion Constantinescu** prin adresa nr. 39 din 24 octombrie 1934 solicită pentru cătunul Fiad-Vale, care se găseşte la 15 km. de comună pentru anul curent să funcționeze un post de învățător, deoarece sunt 33 elevi recenzați pentru a urma şcoala (deci atunci s-a deschis şcoala din Fiad-Vale, unde a fost construită o şcoală, alături de bisericuța din deal). Deschiderea acestei şcoli a fost de maximă însemnătate, având în vedere că atunci mulți cetățeni locuiau în câmp, aveau multe vite şi turme de oi. Locuiau în câmp, inclusiv iarna pentru a-şi consuma furajele cu vitele.

Prin adresa nr. 346/23.IX.1934: se aduce la cunoştință de medicul circumscripției sanitare Telciu că în perioada până la 8 octombrie se încheie cursurile şcolii din cauza scarlatinei, ce bântuie în comună.

Anul şcolar 1935-1936

Cls. a IV-a: elevi înscrişi = 44, din care promovați la sfârşitul anului = 19; elevi repetenți 1+24 necalificați din cauza frecvenței foarte slabe.

Situația şcolară pe clase era următoarea:

Clasa I B

Elevi înscrişi la începutul anului 33 băieți + 33 fete = 66;
Elevi care au urmat regulat 20 băieți + 15 fete = 35;
Elevi care n-au urmat regulat 8 băieți + 4 fete = 12;
Elevi promovați 7 băieți + 14 fete = 21;
Elevi repetenți din cauza mediilor 10 băieți + 5 fete = 15;

Elevi repetenți din cauza lipsei la şcoală 15 băieți + 13 fete = 28.
Director, învățător, Gheorghe Ştefan.

Clasa a II-a A

Elevi înscrişi la începutul anului 46 băieți + 46 fete = 92;
Elevi care au urmat regulat 5 băieți + 5 fete = 10;
Elevi care n-au urmat regulat 27 băieți + 25 fete = 52;
Elevi care n-au frecventat deloc 14 băieți + 16 fete = 30;
Elevi promovați 25 băieți + 27 fete = 52;
Elevi repetenți din cauza mediilor 7 băieți + 3 fete = 10;
Elevi repetenți din cauza lipsei la şcoală 14 băieți + 16 fete = 30.
Semnează consiliul şcolar: Maria Olteanu Vasile, Maria Cîmpeanu, **director, învățător, Gheorghe Ştefan.**

Clasa a III-a

Elevi înscrişi la începutul anului 38 băieți + 27 fete = 65;
Elevi care au urmat regulat 5 băieți + 3 fete = 8;
Elevi care n-au urmat regulat 12 băieți + 16 fete = 28;
Elevi care n-au frecventat deloc 21 băieți + 14 fete = 35;
Elevi promovați 15 băieți + 13 fete = 28;
Elevi repetenți din cauza mediilor 2 băieți + – = 2;
Elevi repetenți din cauza lipsei la şcoală 21 băieți + 14 fete = 35.

Clasa a IV-a

Elevi înscrişi la începutul anului 27 băieți + 17 fete = 44;
Elevi care au urmat regulat 3 băieți + 3 fete = 6;
Elevi care n-au urmat şcoala 8 băieți + 5 fete = 13;
16 băieți + 9 fete = 25;
Elevi promovați 19 băieți + 8 fete = 27;
Elevi repetenți din cauza lipsei la şcoală 16 băieți + 9 fete = 25. (48%)

Clasa a V-a

Elevi înscrişi la începutul anului 21 băieți + 29 fete = 50;
Elevi care au urmat regulat 7 băieți + 4 fete = 11;
Elevi care n-au urmat regulat 2 băieți + 5 fete = 7;
Elevi care n-au frecventat deloc 12 băieți + 20 fete = 32;
Elevi promovați 8 băieți + 7 fete = 15;
Elevi repetenți din cauza mediilor 2 băieți + 4 fete = 6;
Elevi repetenți din cauza frecvenței slabe 11 băieți + 18 fete = 29.

Clasa a VI-a şi a VII-a

Elevi înscrişi:
– clasa a VI-a: 7 băieți + 11 fete = 18;
– clasa a VII-a: 8 băieți + 4 fete = 12.
Elevi rămaşi:
– au urmat cursurile
– a VI-a: 1 fată – total = 1;

– a VII-a: 2 băieți – total = 1;

– n-au urmat cursurile

– a VI-a: 3 – total = 3;

– a VII-a: 1 – total = 1;

– absolvit neregulat şcoala

– a VI-a: 4 + 10 – total = 14;

– a VII-a: 5 + 4– total = 9;

Prezenți la examenul de absolvire – clasa a VII-a – = 2 elevi

Elevi promovați

– a VI-a: 2 + 1 – total = 3;

– a VII-a: 3;

Repetenți din cauza neîndeplinirii mediei: clasa a VI-a = 1;

Repetenți din cauza frecvenței

– a VI-a: 4 + 10 – total = 14;

– a VII-a: 5 + 4 = 9;

Anul şcolar 1936-1937

Clasa I-A + I-B – elevi înscrişi = 67 din care repetenți 33, din care 29 neşcolarizați (Atenție! Nu s-au prezentat la cursuri).

Învățător Cîmpeanu Maria

Anul şcolar 1937-1938

Învățător, director, Ion Constantinescu

Elevi recenzați între:

– 5-7 ani – 64 băieți + 86 fete = 150;

– 7-16 ani – 224 băieți + 204 fete = 428;

– 12-18 ani – 105 băieți + 115 fete = 220.

Elevi înscrişi în clasa I – 61 băieți + 48 fete = 109; A I A fete – învățător Maria Cîmpeanu şi I B băieți = învățător Coptil Vasile.

Elevi înscrişi în clasa a II-a – 43 băieți + 46 fete = 89; învățător Eugenia Pop.

Elevi înscrişi în clasa a III-a – 34 băieți + 19 fete = 53; învățător Gheorghe Ştefan.

Elevi înscrişi în clasa a IV-a – 24 băieți + 29 fete = 53; **învățător, director, Ion Constantinescu**.

Elevi înscrişi în clasa a V-a – 20 băieți + 15 fete = 35; învățător Eugenia Pop.

Elevi înscrişi în clasa a VI-a – 6 băieți + 3 fete = 9; **învățător Ion Constantinescu**, **directorul şcolii din Telciu**.

Elevi înscrişi în clasa a VII-a – 4 băieți + 3 fete = 7; învățător Vasile Coptil.

La sfârşitul anului situația promovării la clasă:

La clasa I A elevi înscrişi 50, promovați 32, repetenți 18 (36%), din care 7 din cauza slabei frecvențe. Învățător Cîmpeanu Maria.

La clasa a II-a B elevi înscrişi 50, promovați 30, repetenți 20 (40%), din care 15 din cauza slabei frecvențe. Învățător Gheorghe Ştefan.

La clasa I-B elevi înscrişi 63, din care promovați 34, repetenți 29 (47%). Învățătorul Coptil Vasile.

La clasa a VII-a elevi înscrişi 7, din care repetenți 1. Învățător Coptil Vasile.

Anul şcolar 1938-1939

La clasa a II-a – învățător Cîmpeanu Maria au fost înscrişi 80 de elevi şi repetenți 24 (30%). Se poate observa că procentul repetenților este foarte mare.

La clasa a IV-a învățător Eugenia Pop au fost înscrişi 43 elevi, promovați 26, repetenți 17 (39%), din care repetenți din lipsă de frecvență 13.

Anul şcolar 1939-1940

Clasa a II-a învățător Eugenia Pop, au fost înscrişi 67 elevi, promovați 31, repetenți 36 (53%).

Clasa a IV-a Şuta Paraschiva, au fost înscrişi 62 elev, promovați 47, repetenți 14 (22%).

Notă: Pe timpul celui de-al doilea război mondial situația şcolară lipseşte. Se pare că şi frecvența a fost foarte slabă.

Anul şcolar 1944-1945

Clasa I învățător Mureşan Irina 18 băieți + 19 fete = 37, din care repetenți 10 (cursuri dimineața).

Clasa a II-a învățător Mureşan Irina 32 băieți + 23 fete = 55, din care repetenți 13 (cursuri după-masă).

Clasa a III-a învățător Rus Maria 28 băieți + 16 fete = 44, din care repetenți 7 (cursuri dimineața).

Clasa a IV-a Mureşan Aurora 28 băieți + 26 fete = 55, din care repetenți 15 (după-masă).

Clasa a V-a 34 băieți + 36 fete = 70, din care repetenți 23 (cursurile după-masă).

Clasa a VI-a 10 băieți + 8 fete = 18, din care repetenți 5 (cursurile după-masă).

Clasa a VII-a 6 băieți + 1 fată = 7, din care repetenți 6 (cursurile după-masă).

Pentru perioada 1940-1944 lipsesc procesele-verbale din registru. Primul proces-verbal după august 1944 apare la 23 februarie 1945, din care rezultă că şcoala din Telciu trecea prin mari greutăți datorate războiului: mobilierul distrus, cadre insuficiente. Pe 22 iunie 1945 se reiau examenele la cursul primar pentru adulți, fiind promovați în total 7 din 13 (Romuli = 4; Coşbuc = 2; Telciu = 1).

În procesul-verbal se mai subliniază la punctul 4: „Arhiva distrusă de război, însă faptul îmbucurător că există matricolele şi cataloagele în cea mai mare parte”.

Situația şcolară în 1945 era următoarea:

Înscrişi

	Băieți	Fete	Total
Clasa I	18	19	37
Clasa a II-a	32	23	55
Clasa a III-a	28	16	44
Clasa a IV-a	28	26	54
Clasa a V-a	34	36	70
Clasa a VI-a	10	8	18
Clasa a VII-a	6	1	7
Total	**156**	**129**	**285**

Prezenți

	Băieți	Fete	Total
Clasa I	11	10	21
Clasa a II-a	18	14	32
Clasa a III-a	22	12	34
Clasa a IV-a	14	19	33
Clasa a V-a	24	13	37
Clasa a VI-a	5	8	8
Clasa a VII-a	–	–	–
Total	**94**	**71**	**165 (circa 57%)**

Anul şcolar 1945-1946

Clasa	Înscrişi			Promovați			Învățător
	Băieți	Fete	Total	Băieți	Fete	Total	
I A	17	39	56	12	27	39	Cîmpeanu Maria
I B	18	9	27	10	7	17	suplinitor Rus Maria
II	13	16	29	10	10	20	suplinitor Rus Maria
III	18	27	45	17	27	44	Ilie Dumitru
IV	31	17	48	19	11	30	Toderici Leon
V	23	36	59	13	25	38	Mureşan Dumitru
VI	25	26	51	23	19	42	Tomuța Ioan
VII	11	5	16	10	5	15	Tomuța Ioan

Directorul şcolii din Telciu era Tomuța Ioan.

Anul şcolar 1946-1947

Clasa	Înscrişi	Promovați	Repetenți	Învățători
I	74	59	15	Pop Titus
II	53	39	14	Cîmpeanu Maria
III	16	13	3	suplinitor Pop Sabina
IV	57	41	16	Eugenia Pop
V	57	Nu este catalog (nu se găsesc s.n.)		
VI	48			Tomuța Ioan
VII				Tomuța Ioan

Anul şcolar 1947-1948

Clasa	Înscrişi	Promovați	Repetenți	Învățători
I	64	52	12	Tomuța Ioan
II	70	63	7	Pop Titus
III	27	22	5	Cîmpeanu Maria
IV	40	39	1	Cîmpeanu Maria
V	48	31	17	Mureşan Dumitru
VI	38	25	15	Toderici Leon
VII	27	26	1	Mureşan Dumitru

Anul şcolar 1948-1949 – frecvența la 07.X.1948

Clasa	Înscrişi			Frecvența				Învățător
	Băieți	Fete	Total	Băieți	Fete	Total	Procente	
I	38	33	71	23	16	39	30%	Florica I.
II	30	23	53	26	21	47	83%	Tomuța Ioan
III	34	33	67	15	26	41	41%	Cîmpeanu Maria
IV	11	32	43	7	26	34	34%	Cîmpeanu Maria
				Ciclul II				
V	17	16	33	8	7	15	43%	Zubcu (?)
VI	28	16	44	16	11	27	61%	Găzdac Grigore

Din 30.XII.1948 la clasa a III-a a lucrat Dumitru Mureşan. Director Ioan Tomuța.

Unele informații semnificative ce rezultă din documentele de funcționare ale şcolii:

Din condica de prezență reiese:

1940-1941

Clasa I Teodora Şuta– învățătoare;
Clasa a II-a Carol Henciu – învățător;
Eugenia Pop– învățător;

La data de 1.IV.1940 învățătorul Carol Henciu s-a pensionat.

La data de 18.IX.1940

Clasa	
I	Leon Nistor – **director**
II	E. Dicu
III	Eugenia Pop
IV	Ioan Tomuța
V	Ioan Tomuța
VI	E. Dicu
VII	Irina Mureşan

Până la 10.X.1947 localul şcolii a fost rechiziționat de Detaşamentul Militar C.F.R. construcții pentru linia ferată Telciu – Moisei (Salva-Vişeu s.n.).

De la data de 10.X.1947 şi până la data de 19.X.1947 s-a făcut curățenie generală a localului (văruit, spălat gemuri, podele etc.) S-au luat

măsuri de reparare a mobilierului şi pregătirea bazei materiale pentru activitățile practice: hărți, panouri de propagandă etc.

De la data de 20.X.1947 au început cursurile şcolare.

Cursurile în anul 1947/1948 s-au încheiat în ziua de 10.VI.1948. Examenele festive cu participarea părinților s-au ținut după cum urmează:

- miercuri, 9.VI, la clasa a VII-a învățător Mureşan Dumitru;
- joi, 10.VI, la clasa a II-a învățător Pop Titus;
- vineri, 11.VI, la clasa a III-a învățător Cîmpeanu Maria;
- sâmbătă, 12.VI, la clasa a IV-a învățător Cîmpeanu Maria;
- duminică, 13.VI, la clasa I **învățător Tomuța Ioan (directorul şcolii)**;
- luni, 14.VI, la clasa a V-a învățător Mureşan Dumitru;
- marți, 15.VI, la clasa a VI-a învățător Toderici Leon.

Imobilul „Grădina fostei şcoli triviale" din Telciu avea o suprafață de 6.148 m^2, din care 3.000 m^2 teren cu pomi fructiferi, iar 3.146 – teren arabil.

Prin adresa nr. 228/1946 din 10.I.1946 se arată că biblioteca şcolii este compusă din 467 volume, dar a fost distrusă de trupele maghiare de ocupație în luna septembrie 1944.

Populația şcolii este de 367 elevi şi 7 posturi de învățători.

Tot printr-o adresă rezultă că în comuna Telciu există 4 şcoli:

1. Şcoala primară de stat (în comună);
2. Grădinița de copii;
3. Şcoala primară de Stat Fiad-Fabrică;
4. Şcoala primară de Stat Fiad-Vale, deschisă în 1934.

Situația învățământului la „Şcoala Mare" din Telciu – centru

Examenul de absolvire (7 clase) ținut în 23 iunie 1947

Comuna Telciu a avut 15 candidați;

Comuna Coşbuc a avut 1 candidat;

Satul Bichigiu a avut 1 candidat;

Comuna Romuli a avut 4 candidați;

Total 21 candidați au reuşit, promovând examenul. Procentul promovare = 100%.

Tabelul nominal cu elevii care au primit cărți (manuale şcolare) gratuite de la „Regna" (la toate clasele).

Dovadă cu nr. 151/1946 din 29.II arată de directorul şcolii, Tomuța Ioan, prin care se adevereşte că s-a primit din partea Societății forestiere „Regna" prin comitetul şcolar județean Bistrița:

20 bucăți abecedare partea I	30 geografii clasa a IV-a
15 bucăți abecedare partea a II-a	4 gramatici clasa a IV-a
40 bucăți citire clasa a III-a	20 citiri clasa a VI-a p. I
35 geografii clasa a III-a	20 citiri clasa a VI-a p. II;
10 geografii clasa a III-a	7 citiri clasa a VII-a
35 citiri clasa a IV-a	7 geografii clasa a VII-a
100 matematici clasa a IV-a	

Total 253 manuale şcolare.

Prin adresa nr. 7/1946 către Primăria Comunei Telciu se solicită angajarea unui om de serviciu stabil, iar pentru acest scop se cere suma de 500.000 lei.

Prin procesul-verbal încheiat la data de 01.I.1946 averea totală a averii mobile calculate la valoarea actuală (de atunci s.n.) este calculată la 7.702.160 lei.

E. Câteva detalii din registre inventar şi jurnale
Din registru inventar – jurnal pe anii 1946-1948

Proces-verbal

încheiat azi, 31.III.1946

Intrări	59.380.691 lei
Ieşiri	297.780 lei
Sold	59.082.911 lei

Proces-verbal

încheiat azi, 31 martie 1947, cu ocazia încheierii Registrului Inventar pe anul financiar 1946-1947

Intrări	74.878.091 lei
Ieşiri	14.964.300 lei
Sold	59.313.711 lei

Proces-verbal

încheiat azi, 14 august 1947, cu ocazia încheierii Registrului Inventar Jurnal pe trim. 1.IV.1947 – 16.VIII.1947.

Sold 14.VIII.1947 în lei nestabilizată 59.313.711 lei.

Sold 14.VIII.1947 în lei nestabilizată 2.966 lei.

Proces-verbal

încheiat azi, 31 martie 1948, cu ocazia încheierii Registrului Inventar pe anul financiar 1947-1948

Intrări	22.049,80 lei
Ieşiri	–
Sold	22.049,80 lei

Proces-verbal

încheiat azi, 30 decembrie 1948, cu ocazia încheierii Registrului Inventar

Intrări	25.075,15 lei
Ieşiri	331,00 lei
Sold	24.744,15 lei

Preşedinte — Secretar

ss Pupeză Pavel — Ioan Tomuța

Proces-verbal

încheiat azi, 27 iunie 1949, cu ocazia ținerii examenului de absolvire a cursului primar (7 clase) la centrul Telciu

Tomuța Ioan, Telciu

Petri Aurel, Coşbuc

Înscrişi	Promovați	Repetenți
28 + 38 = 60	24 + 31 = 55	4 + 7 = 11 (18%)

Şcoala generală de 10 clase, Telciu în anii de după 1969

Politica partidului nostru de dezvoltare a învățământului în toate localitățile țării îşi găseşte reflectarea şi în saltul, pe care învățământul l-a parcurs în cele peste 2 decenii, în comuna Telciu, din 1965 încoace.

Astfel, dacă în 1965 anul celui de-al IX-lea Congres al P.C.R., Şcoala Generală Telciu cu clasele I-VIII avea 454 elevi la gimnaziu, 422 elevi în ciclul primar şi o încadrare de 12 profesori-diriginți şi 12 învățători – în total deci 24 de cadre didactice.

În anul 1984-1985, situația se prezintă astfel:

Elevi			Cadre didactice		
Gimnaziu	Primar	Liceu	Profesori	Învățători	Educatoare
407	361	144	24	17	6

Alte date legate de dezvoltarea învățământului în Şcoala generală Telciu sunt semnificative şi demne de menționat.

Astfel, şcoala dispune de 3 corpuri de clădire plus localul propriu al grădiniței de copii.

Primul corp de clădire este Şcoala veche cu etaj, cu 4 săli mari de clasă, plus locuința directorului formată din 2 camere, care a fost transformată într-o sală mare de gimnastică.

Al doilea corp de clădire (aripa din față) cu etaj s-a construit în anul 1964 sub conducerea **directorului coordonator Gavrilaş Viorel**.

Al treilea corp de clădire aripa prelungită înspre râul Telcişor, cu 1 etaj, s-a construit în anul 1969 sub conducerea directorului coordonator: **profesorul Ciceo Pavel.**

Deci toate acestea au următoarea componență a sălilor:

- 18 săli de clasă;
- 6 cabinete (geografie, istorie, chimie, fizică, biologie şi laborator);
- 1 bibliotecă;
- 1 sală de sport;
- 1 atelier şcoală modern (lăcătuşărie şi tâmplărie);
- 1 camera pionierului.

În vederea înființării unui liceu în comuna noastră s-a construit în curtea şcolii:

- 1 internat;
- 1 cantină pentru servit masa.

F. Împliniri ale şcolii din Telciu (1975-2002)

În viața şi activitatea Şcolilor din Telciu s-au produs multe prefaceri pozitive după anii 1970. Ele merită a fi reținute şi consemnate, astfel:

a). În anul şcolar 1975/1976 s-au pus bazele şcolilor profesionale la Telciu: tâmplărie, dulgherie, mecanică, lăcătuşi mecanici, tinichigerie etc. Numărul elevilor a fost mai mic sau mai mare, în funcție de cereri. Au funcționat tot timpul cel puțin câte o clasă, sau chiar câte 2-3 clase.

b). În anii 1980-1983 la Telciu s-au pus bazele liceului seral. Desigur puțin doar 3 ani. Liceul seral a fost reluat în 1996 şi funcționează şi în prezent.

c). Din anul şcolar 2000/2001 s-au pus bazele liceului, la zi, scutind astfel mulți elevi să urmeze cursurile departe de casă, la Năsăud, Bistrița, Beclean ori Cluj-Napoca.

d). Pe baza rezultatelor obținute, începând cu anul şcolar 2001/2002 Şcoala generală Telciu a fost transformată în GRUP ŞCOLAR, recunoscându-se astfel munca şi activitatea multor generații de profesori. Şcoala beneficiază astfel de statutul de liceu, iar profesorii de o salarizare mai bună.

După 1990 în sălile de clasă şi laboratoare şi-au făcut loc calculatoarele electronice, alte mijloace performante de instruire şi educare.

Aceste împliniri au fost posibile datorită muncii deosebite desfăşurate de o serie de profesori, dar şi a directorilor şcolii pe al căror nume le pomenim la loc de cinste: Gavrilaş Viorel, Nistor Gavrilă, Sanda Nicolae, Paşcu Ioan, Zăgrean Grigore, Nistor Gavrilă, Puica Dinu, Varvari Nicolae, a directorilor adjuncți, consiliului profesoral.

A. Directorii[26]
Şcolii Generale din Telciu în perioada 1948-2004 – azi, 2004, Grup Şcolar

1. Mureşan Dumitru 1948-1951;
2. Constantinescu Felicia 1952-1953;
3. Onul Nicolae 1954-1956;
4. Mireşan Grigore 1957-1958
5. Mureşan Liviu 1958- împuternicit;
6. Gavrilaş Viorel 1958-1963;
7. Ciceo Pavel 1964-1969;
8. Nistor Gavrilă 1970-1972;
9. Marinică Nicolae 1973-1974;
10. Sanda Nicolae 1974-1977;
11. Paşcu Ioan 1977-1983;
12. Zăgrean Grigore 1984-1988;
13. Peter Emilia 1989-1990;

26. Directorii Şcolii elementare din Telciu, din perioada 1919-1949, găsiți în arhiva şcolii au fost: Samuilă Berendi, Aurel Groze (1926-1934), Ion Constantinescu (1934-1936), Gheorghe Ştefan (1936-1937), Ion Constantinescu (1937-1938), Leon Nistor (1939-1940), Ioan Tomuța (1945-1948).

14. Paşcu Ioan 1991-1998;
15. Călini Liviu 1998-1999;
16. Nistor Gavrilă 1999-2002;
17. Puica Dinu 2001-2002;
18. Varvari Nicolae 2003-2004 şi în prezent.

Notă: Prezentul documentar a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu, după Arhiva Şcolii.

B. Directori adjuncți ai Şcolii Generale (Grup Şcolar) din comuna Telciu: 1960-2004

1. Bumbu Rodovica 1960-1962;
2. Cosmin Margareta 1962-1963;
3. Gavrilaş Viorel 1964-1971; 1978-1983;
4. Bulea Ioan 1972-1977;
5. Perşa Maria 1977-1978;
6. Puica Vasile 1990-1996;
7. Varvari Nicolae 2002-2003;
8. Scuturici Silviu 2003-2004;

C. Profesorii Şcolii Generale din Telciu, azi 2004, Grup Şcolar (1950-2004)*

1. Mureşan Dumitru 1950, 1951;
2. Danciu Pavel 1950;
3. Lazăr Ioan 1950;
4. Berindei Ignat 1950;
5. Istrate Octavian 1950, 1951;
6. Bălăban Jenică 1951;
7. Bălăban Silvia 1951;
8. Avram Ioan 1951, 1952;
9. Ilieşiu Alexandru 1951-1955;
10. Catarig Emil 1952-1953;
11. Târnoveanu Dumitru 1952-1957;
12. Câmpeanu Chlement 1952-1964;
13. Făgărăşan Emil 1952-1953;
14. Mireşan Eudochia 1954-1957;
15. Neagoş Dumitru 1954-1957;
16. Onu Nicolae 1954-1957;
17. Pop Maria 1956-1959;
18. Mireşan Grigore 1956-1957, 1959-1961;
19. Bumbu Rodovica 1956, 1957, 1958;
20. Ilovan Maria 1958, 1959;
21. Şuhani Livia 1958, 1959, 1960;

***** În perioada 1948-1950, în Telciu au fost profesori Grigore Găzdac şi Ludmila Găzdac, primul viitor director al Liceului „George Coşbuc” din Năsăud în perioada 1958-1978.

22. Ciociu Traian 1958, 1959;
23. Todica Gheorghe 1958, 1959;
24. Moțoc Adriana 1958;
25. Giurgiuca Alexandra 1959;
26. Costin Margareta 1960, 1961, 1962, 1963;
27. Paşcu Ioan 1961-1962; 1965-2002;
28. Uzun Valeria 1960-1965;
29. Chitu Aurica 1961, 1962;
30. Mureşan Liviu 1961-1964;
31. Bozbici Eugen 1961, 1962;
32. Tabără Ioan 1959, 1960;
33. Steopoaie Emil 1961, 1962;
34. Gavrilaş Eleonora 1963-1966;
35. Pop Titus 1963-1966;
36. Ciceo Pavel 1963-1969;
37. Drugă Georgeta 1963, 1964;
38. Buzilă Ştefan 1963-1968;
39. Țărmure Emilia 1963;
40. Marton Alexandru 1963-1969;
41. Ciceo Viorica 1964-1969;
42. Fogel Frida 1965-1970;
43. Bozbici Maria 1965-1968;
44. Paká Zoltan 1965-1970;
45. Rossman Gabriela 1965;
46. Corpădean Marilena 1966-2000;
47. Paká Elisabeta 1965-1970;
48. Bolboacă Vasile 1966;
49. Coruțiu Gavrilă 1966-1988;
50. Telcean Aurel 1967-1970;
51. Deneş Grigore 1967-1970;
52. Zagrai Rodica 1967-1970;
53. Suciu Valer 1967;
54. Manolescu Ecaterina 1967-1970;
55. Meseşan Ioan 1966-1970;
56. Paşcu Palagia 1967-2000;
57. Micu Iulia 1967, 1968;
58. Rotea Gheorghe 1967-1989;
59. Rotea Elvira 1967-2003;
60. Marian Ana 1969-1973;
61. Nistor Gavrilă 1969- şi în prezent;
62. Baba Rodica 1970;
63. Telcean Octavian 1969- şi în prezent;
64. Buia Ştefan 1969, 1970;
65. Zăgrean Maria 1970- şi în prezent;
66. Marton Rozalia 1964-1969;
67. Călini Ileana 1971-1977;
68. Rada Valeria 1972-1974;

69. Zăgrean Grigore 1972-2003;
70. Huniar Rodica 1972-1999;
71. Huniar Carol 1972-2000;
72. Sanda Nicolae 1972-1977;
73. Sanda Livia 1972-1977;
74. Cosic Dorel 1972;
75. Perşa Maria 1972-1977;
76. Barbu Stela 1972-1975;
77. Radu Mihai 1972-1975;
78. Comes Cecilea 1972-1989;
79. Scridon Ana 1972- şi în prezent;
80. Boca Maria 1972-1976;
81. Ambruş Domnica 1972-1974;
82. Roşca Mircea 1972;
83. Marinică Nicolae 1973-1974;
84. Sebastian Monica 1973-1974;
85. Petreanu Valeria 1974-1977;
86. Briciu Rodica 1974-1979;
87. Vlasa Lenuța 1975-1977;
88. Buruzan Radu 1974-1975;
89. Andrieş Victoria 1976, 1977;
90. Chiorean Elvira 1976- şi în prezent;
91. Hosu Alexandru 1975-1976;
92. Mureşan Dorina 1976, 1977;
93. Mutu Nicolae 1977 – maistru instructor - şi în prezent;
94. Mutu Vasile 1977-1990; – maistru instructor
95. Sandu Dorel 1972-1977; – maistru instructor
96. Nistor Gabriela 1995- şi în prezent; – maistru instructor
97. Hanțig Nastasia 1992-2001;
98. Ştefănuț Ion 1995-2002;
99. Ştefănuț Floarea 1995- şi în prezent;
100. Valeria Peter Predescu 1971-1974; – maistru instructor
101. Miclea (Peter) Emilia 1976-1990;
102. Homei Lazăr 1976-1979;
103. Telcean Victoria 1976-198;
104. Cuibuş Lucia 1978-1990;
105. Călini Liviu 1971- şi în prezent;
106. Pop Doina 1979-1982;
107. Nuşfelean Virginia 1978-1980;
108. Nistor Maria 1974-1985;
109. Paşcu Lucia 1979, 1980;
110. Pop Liana 1979-1981;

111. Sălvan Grigore 1981-1982;
112. Puica Vasile 1982-1984;
113. Ilovan Eugenia 1981-1984;
114. Petri Rodica 1981-1984;
115. Giurgian Dumitru 1983, 1984, 1985;
116. Grumeza Nicolae 1983, 1984, 1985;
117. Frişan Marius 1991- şi în prezent;
118. Danciu Liana 1996-2002;
119. Paşcu Adrian 1996-2000;
120. Călini Rodica 1981-2002;
121. Homei Domnica 2000- şi în prezent;
122. Ganea Nastasia 2000- şi în prezent;
123. Scuturici Silviu 2000- şi în prezent;
124. Varvari Nicolae 1998- şi în prezent;
125. Scuturici Daniela 2003-2004; şi în prezent;
126. Ilovan Cristian 2003-2004; şi în prezent;
127. Popu Florentina 2000- şi în prezent;
128. Mureşan Dan 1996-1998;
129. Mureşan Anda 1995-1999;
130. Giurgian Dumitru 2002- şi în prezent;
131. Puica Dinu 2000-şi în prezent;

D. Învățătorii Şcolii Generale din Telciu centru (1950-2004)

1. Câmpeanu Maria 1950-1967;
2. Mureşan Matilda 1950-1953;
3. Ştefan Silivestru 1950-1953;
4. Făgărăşan Emil 1950-1951;
5. Ilieşiu Florica 1951-1955;
6. Pop Titus 1951-1983;
7. Târnoveanu Lucia 1952-1953;
8. Astalâş Valea Livia 1952-1953;
9. Dănilă Victoria 1952-1953;
10. Şandru Victoria 1953-1954;
11. Onul Viorica 1954-1955;
12. Tofan Elena 1954-1969;
13. Onu Valeria 1954-1956;
14. Silişte Lucia 1955; 1964-1965;
15. Mureşan Liviu 1955-1991;
16. Mureşan Valeria 1955-1991;
17. Buzilă Ana 1956-1995;
18. Grecu Ana 1957-1958;
19. Gâlici Maria 1957-1962;
20. Gavrilaş Viorel 1958-1987
21. Seni Olimpia 1958-1961;
22. Pop Maria 1958-1960;
23. Gavrilaş Eleonora 1959-1987;

24. Pop Dr. Maria 1959-1961;
25. Ganea Victoria 1963-1975;
26. Silişte Teodor 1964-1965;
27. Ciceo (Bulea) Maria 1964-1996;
28. Casian Remus 1964-1970;
29. Leah Maria 1968-1969;
30. Leah Ioan 1968-1969;
31. Cazacu Ana 1970-1973;
32. Bembea Maria 1970-1973;
33. Cira Viorica 1970-1973;
34. Mureşan Firoana 1970-1973;
35. Puica Floarea 1976- şi în prezent;
36. Puica Vasile 1976-1982; 1983-1996;
37. Borzaşi Rodovica 1979- şi în prezent;
38. Popa Constanța 1979- şi în prezent;
39. Ilie Ioana 1979- şi în prezent;
40. Ceuca George 1979- şi în prezent;
41. Bulea Ioan 1968-1996;
42. Munteanu Dumitru 1982-1998;
43. Borzaşi Ştefan 1989- şi în prezent;
44. Zăgrean Dana 1990-1992;
45. Peter Mihaela 1992- şi în prezent;
46. Ceuca Nicolae 1992- şi în prezent;
47. Mutu Ionela 2002- şi în prezent;

Notă: Documentul a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu după Arhiva Şcolii Generale din Telciu (azi Grup Şcolar).

E. Directorii Şcolii Generale Telcişor I – Valea Poienii

1. Silişte Teodor 1950-1955;
2. Slăvoacă Grigore 1956-1966;
3. Şandor Vasile 1967-1974;
4. Mititelu Anghel 1975;
5. Pamfiloiu Constantin 1976-1979;
6. Grumeza Ştefan Nicolae 1980;
7. Pop Daniela 1981-1989;
8. Giurgian Dumitru 1990-1998;
9. Foşlui Lenuța 1998-2002;
10. Scuturici Daniela 2002-2003;
11. Radu Constantin 2003-2004.

Notă: Acest document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu folosind Arhiva Şcolii Generale din comuna Telciu şi cea a Şcolii Generale din Telcişor I (Valea Poienii).

F. Profesorii Şcolii Generale Telcişor I – Valea Poienii

1. Slăvoacă Grigore 1961-1965;
2. Fechete Ioan 1961-1964;
3. Ciherea Lucreția 1968, 1962;
4. Şandor Vasile 1963-1975;
5. Micu Ioan 1964;
6. Bondane Elisabeta 1964;
7. Urs Vasile 1965;
8. Urs Nicolae 1965;
9. Onu George 1965, 1969;
10. Moldovan Aurel 1967-1975;
11. Sălvan Emil 1967, 1968;
12. Catalano Rocco 1968;
13. Ilovan Firoana 1967, 1968;
14. Munteanu Dumitru 1968-1972;
15. Dăianu Nicolae 1969, 1970;
16. Nistor Maria 1967-1969;
17. Zăgrean Grigore 1970, 1971, 1972;
18. Onoaie Nazarica 1970-1972;
19. Scripeți Aurel 1971;
20. Mititelu Anghel 1972-1975;
21. Szabo Iosif 1971-1975;
22. Râmoiu Rodica 1973, căsătorită Briciu;
23. Pamfiloiu Constantin 1974-1979;
24. Bradea Maria 1974-1979;
25. Grumeza Ştefan 1976-1989;
26. Coța Grigore 1976-1979;
27. Domocoş Iosif 1976-1981, 1983-1985;
28. Sfârlea Teodor 1976-1977;
29. Rotund Titus 1976, 1977;
30. Chivaru Petru 1977;
31. Irini Rodovica 1978-1986;
32. Crăciun Floarea 1978-1989;
33. Pop Daniel 1981-1989;
34. Giurgian Dumitru 1986-2003;
35. Danciu Viorica 1981-1983;
36. Gavriluț Ovidiu 1984, 1985;
37. Foşlui Lenuța 1992- şi în prezent;
38. Eremei Gheorghe 1992, 1993;
39. Ilovan Crina 1992-1994;
40. Sălăvăstru Vasile 1994, 1995;
41. Saicu Maria 1978-1983;
42. Ceuca Mariana 1986;
43. Tomoioagă Gheorghe 1986;
44. Nistor Maria 1989-1996.

Notă: Acest document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu folosind arhivele Şcolii Generale din Telciu (centru) şi Telcişor I (Valea Poienii).

G. Învățătorii Şcolii Generale din Telcişor I (Valea Poienii)

1. Silişte Teodor 1950-1954;
2. Henciu (Silişte) Lucia 1950-1954;
3. Slăvoacă Grigore 1956-1962;
4. Slăvoacă Florica 1956-1961;
5. Seni Olimpia 1956-1957;
6. Pupeză Rodovica 1959-1965; 1981-1986;
7. Câmpeanu Maria 1961;
8. Buhai Maria 1963, 1964;
9. Marțian Viorica 1964;
10. Pop Aristina 1964;
11. Bichigean Rafila 1965;
12. Ilovan Firoana 1965;
13. Burduhos Ioan 1965;
14. Şandor Ileana 1966-1970;
15. Pop Viorica 1966, 1967;
16. Dolha Nicolae 1966;
17. Sârbu Rodovica 1967-1969;
18. Țuțuruga Emilia 1968;
19. Scuturici Raveca 1969, 1970;
20. Munteanu Dumitru 1970, 1982, 1983;
21. Câmpeanu Chlement 1970;
22. Rus Floarea 1972;
23. Szabo Floarea 1972;
24. Popa Constanța 1973-1976;
25. Stetz Ileana 1973-1976;
26. Drădici Olga 1973-1979;
27. Moldovan Livia 1973-1974;
28. Ceşa Floarea 1975;
29. Pavelea Victoria 1976;
30. Ceuca George 1984, 1985, 1986;
31. Buraciuc Oltița 1984, 1985, 1986;
32. Nistor Maria 1984-1986.

Notă: Prezentul document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu.

H. Învățătorii Şcolii de 4 clase Telcişor II – Valea Luştii

1. Anuță Paramon 1954-1956;
2. Marti Maria 1956-1958;
3. Muti Ştefan 1958;
4. Câmpeanu Chlement 1957, 1959, 1960, 1961, 1967, 1968, 1969, 1974;
5. Câmpeanu Maria 1964-1968;
6. Munteanu Dumitru 1969, 1972;
7. Ilovan Firoana 1970;
8. Szicmond Ştefan 1970;

9. Murgu Ana 1972;
10. Dincă Emilia 1974-1975;
11. Ceuca Nicolae 1974-1980; 1989-1991;
12. Tompa Fica 1977;
13. Borzaşi Ştefan 1981-1986;
14. Moldovan Dinu 1991-1994;
15. Homei Aneta 1991-1992;
16. Moldovan Ioan 1992- şi în prezent.

Notă: Prezentul document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu.

I. Învățătorii Şcolii Elementare, clasele I-IV – Valea Seacă (Telcişor III)

1. Moldovan George 1957;
2. Moldovan Octavian 1958, 1959;
3. Țâmbulea Ioan 1960, 1961;
4. Pop Sevestian 1961;
5. Secoban Augustin 1962;
6. Talpeş Ana 1962;
7. Pop Luca 1964;
8. Rusu G. Ioan 1963;
9. Timiş Octavian 1965;
10. Someşan Vasile 1965;
11. Rusu Ludovica 1966;
12. Sima Leontina 1966;
13. Varga Dochia 1967-1976;
14. Ungur Maria 1967-1969;
15. Sfârlea Teodor 1974-1977;
16. Murgu Ana 1974;
17. Ostace Gheorghe 1975-1977;
18. Puica Vasile 1975, 1976;
19. Moldovan Dinu 1982-1984;
20. Moldovan Ioan 2002- şi în prezent.

Notă: De fapt, Şcoala Elementară, clasele I-IV – Valea Seacă (Telcişor III) s-a înființat în anul şcolar 1951-1952. Aici a mai fost învățător Pop Titus. Inițial şcoala a funcționat într-o casă particulară a lui Gheorghe Pupeză, apoi la familia Victorul Danciului, într-o clădire a I.F.E.T. şi apoi a Brigăzii Silvice.

K. Învățătorii Şcolii Fiad I (Transbordare)

1. Truța Emilia 1953;
2. Scridon Ion 1956-1957;
3. Câmpeanu Chlement 1958;
4. Ganea Victoria 1959-1962;
5. Datcu Virginia 1960;
6. Katalenik Viorica 1962, 1963;
7. Rossiger Laura 1963-1965;
8. Bălă Vasile 1965, 1966;

9. Rus Nicolae 1966-1968;
10. Deneş Ana 1967, 1968;
11. Ecardt Floarea 1967, 1968;
12. Cazacu Ana 1969;
13. Plăian Ana 1969-1973;
14. Iuşan Lucia 1972-1975;
15. Nistor Ana 1972-1981, căsătorită Ilovan;
16. Ilie Ioan 1977-1992;
17. Anton Anghel Vasile 1979-1989;
18. Rus Mirela 1989-2002;
19. Borzaşi Ştefania 2003- şi în prezent.

Notă: Prezentul documentar a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu, folosind Arhiva Şcolii.

L. Învățătorii Şcolii Fiad Fabrică (Fiad II)

1. Pop Ioan 1950-1953;
2. Pop Aurel 1954-1955;
3. Pop Ioan 1956-1957;
4. Gâlici Nicolae 1958;
5. Terheş Elena 1959-1962;
6. Scuturici Palagia 1961-1962;
7. Cleja Ana 1965-1966;
8. Gavrilă Vasile 1966-1968;
9. Suciu Laura 1967-1969;
10. Ropotin Viorica 1969-1973;
11. Ciui Aurica 1972-1975;
12. Mititean Radu Raveca 1981;
13. Vârtic Felicia 1982;
14. Sfoboda Adela 1984-1994;
15. Sângeorzan Ana 1996-2002;
16. Pop Rodovica 2003;
17. Pop Floarea 2003- şi în prezent.

Notă: Prezentul document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu.

M. Profesorii Şcolii Elementare Fiad Fabrică (clasele V-VII)

1. Pavelea Traian – director 1962-1964;
2. Terheş Elena – prof. supl. 1962- 1964;
3. Scuturici Palagia – prof. supl. 1962-1964;
4. Puşcaş Adriana 1963-1964;
5. Fechete Ioan 1963-1964;
6. Pop Vasile 1962-1963.

În 1965 rămân doar clasele I-IV.

Notă: A durat doar 2 ani (1962-1964). Elevii claselor V-VII au urmat ulterior cursurile la Şcoala Generală din Telciu.

N. Învățătorii Şcolii Elementare Fiad-Vale (clasele I-IV)

1. Pop Titus 1950-1952;
2. Foşlui Teodor 1951;
3. Pop Aurel 1952-1953;
4. Moldovan George 1956-1962;
5. Pop Gheorghe 1969-1972; 1979-1995;
6. Borzaşi Ştefan 1974-1975;
7. Checicheş Viorel 1966-1968;
8. Onu George 1967-1968;
9. Danci Vasile 1996-2000.

Notă: Din lipsă de elevi şcoala s-a desființat începând cu anul şcolar 2000-2001[27]. Această şcoală şi-a deschis porțile în anul şcolar 1935/1936. Primii învățători au fost Ivan N. din Vechiul Regat şi Nistor Leon[28].

O. Învățătorii Şcolii Elementare Valea lui Stan, clasele I-IV

1. Moldovan George 1953-1955;
2. Isteodovescu Ana 1956-1957;
3. Ştefan Saveta 1958-1966;
4. Scuturici Ioana 1967;
5. Urs Zamfira 1968;
6. Tăuaş Raveca 1968-1970;
7. Onu Luca 1972-1973;
8. Hordoan Ana 1972;
9. Murgu Ana 1973;
10. Fogoroşi Ioana 1974-1977;
11. Drăcşan Maria 1983;
12. Câmpeanu Chlement 1984;
13. Vlaşin Daniela 1985-1997;
14. Solovăstru Corina 1991-1994;
15. Moldovan Ioan 1997-2000;
16. Munteanu Dumitru 1988-1989;
17. Moldovan Ioan 1998-2001;

Notă: În anul şcolar 2001-2002, această şcoală a încetat să mai funcționeze din lipsă de elevi.

27. Ana Buzilă, Titus Pop, *Scurt istoric al Văii din Telciu*, comunicare ştiințifică, ținută la Şcoala generală din Telciu (1.02.1970), p. 3**.**
28. Cf. Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu*, 1931 (manuscris), p. 35-40.

P. Încadrarea şcolilor din comuna Telciu în anul şcolar 2003-2004

I. Grupul Şcolar Telciu (centru)
Profesori:

1. Varvari Nicolae – director;
2. Scuturici Silviu – director adjunct;
3. Scridon Domnica – limba română;
4. Homei Domnica – limba română;
5. Pintican Ana – prof. supl. limba română;
6. Călini Liviu – matematică;
7. Chiorean Elvira – matematică;
8. Călini Rodica – matematică;
9. Telcean Octavian – fizică-chimie;
10. Nistor Gavrilă – fizică-chimie;
11. Foşlui Lenuța – fizică-chimie;
12. Pop Monica – biologie;
13. Zăgrean Elena – desen;
14. Cira Narcisa – educație fizică;
15. Scuturici Daniela – geografie;
16. Ilovan Cristian – istorie;
17. Subing. Popa Florentina – educație tehnică;
18. Ing. Frişan Călin – discipline tehnice;
19. Subing. Giurgian Dumitru – discipline tehnice;
20. Mutu Nicolae – maistru instructor;
21. Nistor Gabriela – maistru instructor;
22. Ştefănuț Floarea – maistru instructor;
23. Pop Dumitru – maistru instructor;
24. Moldovan Minerva – secretară;
25. Moldovan Viorica – secretară.

Învățători:

1. Puica Floarea;
2. Popa Constanța;
3. Ilie Ioana;
4. Borzaşi Rodovica;
5. Borzaşi Ştefan;
6. Ceuca George;
7. Ceuca Nicolae;
8. Vlaşin Mihaela;
9. Mutu Ionela.

II Şcoala Fiad I (Transbordare)

1. Borzaşi Ştefania.

III. Şcoala Fiad II (Fiad Fabrică)

1. Pop Floarea.

IV. Şcoala Generală Telcişor I – Valea Poienii – 2003/2004

1. Radu Constantin – religie;
2. Radu Dumitru – prof. supl. limba română;
3. Ing. Mititel Elena;
4. Ing. Ani Radu;
5. Ing. Ani Otilia Alina;
6. Muti Cristian.

V. Şcoala Telcişor II – Valea Luştii – 2003/2004

1. Lari Floarea.

VI. Şcoala Telcişor III – 2003/2004

1. Moldovan Ioan.

R. Lista nominală a cadrelor didactice care au activat la Şcoala Generală din Bichigiu (clasele I-VII; I-VIII; I-X) (1916-2004)

1916-1930	–	Braicu Ioan
1921-1922	–	Braicu Onița
1926-1930	–	Braicu Mărioara
1930-1931	–	Pop Macedon
1930-1933	–	Văsăieş Alexa
1931-1932	–	Petri Paulina
1931-1932	–	Maioreanu Dorel
1932-1933	–	Pop Maria
1934-1936	–	Ödvöş Dezideriu
1934-1939	–	Pop Eleonora
1937-1941	–	Pop Toader
1939-1940	–	Cleja Melania
1941-1942	–	Adyagáş Viorica
1941-1945	–	Bulea Leontin
1942-1943	–	Szikszay Láslo
1943-1944	–	Nicoară Ioan
1945-1946	–	Titus Pop
1945-1946	–	Pop Sabina
1946-1947	–	Burduhos Onița
1947-1951	–	Pintea Ioan
1948-1949	–	Rednic Ioan
1949-1950	–	Pop Anastasia
1949-1956	–	Petra Maria
1951-1959	–	Gavrilaş Eleonora
1953-1954	–	Pop Emil
1965-1968	–	Pop Emil
1968-1970	–	Pop Emil

1951-1958 – **Gavrilaş Viorel, învățător, directorul şcolii**
1952-1953 – Istrate Onița
1954-1958 – Tănase Ecaterina
1956-1958 – Muti Ştefan
1958-1959 – Tofeni Leon
1958-1962 – Palage Ioana
1958-1968 – **Sârb George (fost director al şcolii) – profesor**
1958-1962 – Nemțu Florentina
1959-1973 – Pop Sânziana -> 1973-1977
1959-1960 – Scurtu Onisim
1959-1961 – Ilovan Onisim – profesor
1960-1062 – Hanțiu Aurelia
1960-1966 – Szábo Ana – profesor
1961-1963 – Hriscu Maria
1961-1962 – Androne George
1961-1962 – Neamțu Florentina
1962-1964 – Cleja Maria
1962-1963 – Găvrilaş Letiția
1963-1964 – Oniga Anchidim – învățător
1963-1964 – Plăian Maria
1963-1964 – Palage Floarea – învățător
1963-1965 – Rus Grigore – profesor
1964-1966 – Nemeş Pavel – învățător (**se trece în anul şcolar 1963-1964 la învățământul de 8 clase obligatorii**)
1964-1965 – Catalano Constantin – învățător
1964-1966 – Pupeză Ioan – învățător
1964-1970 – Szábo Iosif – profesor
1964-1969 – Chitul Ioan – profesor
1964-1966 – Şteopoaie Emil – profesor
1965-1970 – Chitul Ana – profesor
1965-1966 – Cira Aurel – profesor
1966-1967 – Zăgrean Găvrilă – profesor
1966-1967 – Rebrean Livia – învățător
1966-1967 – Puica Vasile – învățător
1966-1967 – Cătuna Anghelina – profesor
1967-1968 – Mureşan Ioan – învățător
1967-1968 – Mureşan Anastasia – învățător
1967-1968 – Urs Floarea – învățător
1967-1968 – Mois Anuța – profesor
1968-1969 – Fontu Fironica – învățător
1968-1969 – Dolha Nicolae – învățător
1968-1971 – Acu Viorica – învățător
1968-1970 – Szabo Floarea – profesor
1969-2004 – Mureşan Măriuța – învățător – profesor
1969-2004 – **Mureşan Grigore – profesor, directorul şcolii**
1969-1972 – Timoce Vasile – profesor
1970-1971 – Dolha Palagea – învățător

1970-1971 – Anton Viorica – învățător
1970-1972 – Crețu Silvia – profesor
1970-1971 – Suciu Elena – profesor
1971-1972 – Pavelea Saveta – învățător
1971-1972 – Dan Felicia – învățător
1971-1972 – Brataş Anca – profesor
1971-1972 – Ionescu Lucia – profesor
1972-1978 – Anton Vasile – învățător -> 1978-1983
1972-1978 – Pop Viochița – învățător
1972-1973 – Bradea Traian – profesor
1972-1973 – Şchiau Lina – profesor -> 1973-1975
1972-1973 – Ardelean Letiția – profesor
1972-1973 – Nan Elena – profesor
1973-1976 – Pop Voichița – învățător (**se înființează clasa a IX-a**)
1973-1979 – Oloiet Aurica – învățător
1973-1974 – Idita Ilie – profesor
1973-1974 – Crişan Sofia – profesor
1973-1975 – Pop D. Alexandru – profesor -> 1975-1981
1973-1974 – Bulea Ana – profesor
1973-1975 – Zăgrean Vasile – profesor
1974-1975 – Sângeorzan Maria – profesor -> 1977-1979
1974-1975 – Ghedușescu E. – profesor
1974-1975 – Sigartău Maria – profesor
1974-1975 – Matyas F. – profesor
1975-1976 – Budeacă Antoaneta – învățătoare (**se înființează clasa a X-a**)
1975-1976 – Măluțan Gheorghe – profesor
1975-1976 – Fonza Anuța – profesor
1975-1976 – Rus Mariana – profesor
1975-1976 – Rațiu Ioan – profesor
1975-1976 – Bonț Maria – profesor
1975-1976 – Mureşan Stanca – profesor
1975-1976 – Mihali Bombonica – profesor
1975-1976 – Ciocan Maria – profesor
1976-1977 – Petri Florentina – învățător
1976-1977 – Socaci Margareta – profesor
1976-1978 – Aldea Aurora – profesor
1976-1979 – Bolog Maria – profesor
1976-1989 – Ştefan Ioan – profesor
1976-1986 – **Tătar Iulian – profesor – directorul şcolii**
1976-1977 – Lupan Patriciu – profesor
1976-1977 – Dumitrean F. – profesor
1976-1977 – Miron Dumitru – profesor
1977-1990 – Parasca Nicolae – învățător
1977-1978 – Pop Viorica – învățător
1977-1979 – Lupu Rodica – profesor
1977-1980 – Lăcătuş Costel – profesor

1977-1978 – Băieş Viorel – maistru
1977-1978 – Luşcan Domnița – profesor
1978-1979 – Năprădean Viorica – învățător
1978-1979 – Tomoiagă Vasile – maistru
1979-1986 – Tătar Aurica – învățător
1979-1980 – Nistor Mihaela – învătător
1979-1981 – Bujorean Adriana – profesor
1979-1980 – Cira Ioan – profesor
1979-1987 – Parasca Ioan – profesor
1979-1980 – Chifa Ioan – maistru
1980-1982 – Găvriloae Florentina – profesor
1980-1982 – Enache Ioan – maistru
1981-2000 – Cătană Ioan – învățător
1981-1995 – Şuşca Aritina – profesor
1981-1983 – Cătană Eva – profesor
1981-1985 – Găvriluț Ovidiu – profesor
1981-1982 – Selegean Mircea – profesor
1982-1984 – Miron Florentina – învățător
1982-1983 – Dolha Grigore – profesor
1982-1985 – Blidar Flore – maistru
1983-1984 – Vas Doris – învățător
1983-1984 – Soloviov Antonina – profesor
1983-1984 – Ivaşca Ilie – profesor
1983-1985 – Rusti Dorel – profesor
1983-1985 – Andrei Viorel – profesor
1984-1987 – Todoran Floarea – profesor
1984-1991 – Luşcan Grigore – maistru
1985-1988 – Lucesc Maria – învățător
1985-1999 – Ciherean Fironica - învățător
1985-1988 – Pop Ana Iuliana – profesor
1985-1986 – Purcea Marcela – profesor
1985-1988 – Ştefan Voichița – profesor
1986-1990 – Cira Ştefan – învățător
1986-1989 – Bordy Ana – profesor
1986-1989 – Bördaş Era – profesor
1986-1991 – Nicolae Rodica – profesor
1987-1988 – Ştefan Voichița – profesor
1988-1989 – Berceni R. – învățător
1988-1989 – Ciherean Grigore – profesor
1988-1994 – Mureşan Adina – profesor
1988-1990 – Dolha Ştefan – profesor ->2002-2003
1989-1990 – Mezei Marina – profesor
1989-1991 – Găvrilaoe Maria – profesor
1989-1990 – Tăbleț Simona – profesor
1989-1990 – Filip Ana – profesor
1989-1990 – Săsărman E. – profesor
1989-1991 – Ştefan Voichița – profesor

1989-1992 – Ceuca Găvrilă – profesor -> 1996-2000
1990-1991 – Simon Adriana – învățător
1990-1991 – Micu Sanda Dana – învățător
1990-1991 – Pop Sânziana – profesor
1990-1991 – Şomeşan Aurelia – profesor (**se încheie învățământul obligatoriu de 10 clase, s-a revenit la 8 clase obligatorii**)
1991-1997 – Platon Delia – învățător
1991-2004 – Ciherean Ioan – profesor
1991-1992 – Rus Mărioara – profesor
1991-1992 – Rebreanu Traian Radu – profesor
1992-1993 – Bâgiu Tatiana – învățător
1992-1994 – Chifa Artenia – profesor
1992-1997 – Pr. Platon Ioan – profesor
1993-1997 – Todoran Leonora – învățător
1993-2004 – Dolha George – profesor
1993-1994 – Alexa Găvrilă – profesor
1994-1996 – Macra Claudia - învățător
1994-1995 – Vrăşmaş Cornelia – profesor
1994-1995 – Feier Angela – profesor
1994-1995 – Hergheş Violeta – profesor
1995-1996 – Hontilă Violeta – profesor
1995-1996 – Moldovan Ioan – profesor
1996-1997 – Urs Artenia – învățător
1996-1997 – Scuturici Petru – profesor
1997-1998 – Ilovan Adela Mihaela (Hoha) – învățător
1997-1998 – Popa Alexandru Liviu – profesor
1997-1999 – Gălben Oana Elena – profesor
1997-1999 – Pr. Hoha Nicolae – profesor
1998-1999 – Nistor Maria – învățător
1998-2001 – Rus Claudia – învățător
1998-2000 – Urs Vasile – învățător
1999-2001 – Şuşca Aritina – învățător
1999-2002 – Moldovan Liviu – învătător -> 2003-2004
1999-2002 – Radu Constantin – profesor
2000-2004 – Borşa (Dolha) Ligia Bianca – profesor
2000-2002 – Pop Macidon – profesor
2001-2002 – Horea Maria-Nicoleta – învățător
2001-2004 – Morar Ioana – profesor
2002-2004 – Bumbu Maria – învățător
2002-2004 – Zăgrean Maria – învățător
2002-2003 – Zăgrean Vasile-Dorel – profesor
2002-2003 – Ciherean Călin – învățător
2002-2004 – Pr. Târgoveț Nicolae – profesor
1973-1974 – Ciui Maria – educatoare
1973-1974 – Roşu Elena – educatoare
1973-1976 – Sângeorzan Maria – educatoare -> 1979-1980

1974-1975 – Roman Floarea – educatoare
1974-1975 – Dedea Maria – educatoare
1975-1978 – Anton Floarea – educatoare
1975-1976 – Ungur Floarea – educatoare
1976-1978 – Cozmi Saveta – educatoare
1977-1978 – Ştefan Floarea – educatoare
1977-1979 – Pepelea Ana – educatoare
1977-1978 – Nicolae Mariana – educatoare
1978-1990 – Miron Florentina – educatoare
1979-1987 – Petri Maria – educatoare
1981-1982 – Rai Maria – educatoare
1982-1985 – Şuşca Aritina – educatoare
1983-1984 – Todoran Floarea – educatoare
1983-1984 – Ciherean Fironica – educatoare
1984-1985 – Pop Maria – educatoare -> 1987-1990
1986-1987 – Cira Cornelia – educatoare
1986-1987 – Dunca Nastasia – educatoare ->1990-1991; 1995-1996
1990-1991 – Filip Ana – educatoare
1990-1995 – Dobricean Măriuța – educatoare
1991-1992 – Dolha Maria – educatoare -> 1995-1996
1992-1998 – Pop Victoria – educatoare
1995-2000 – Domnici Mărioara – educatoare
2000-2001 – Acu Ana-Maria Georgeta – educatoare
2001-2004 – Târgoveț Amalia-Monica – educatoare

Notă: Acest document ne-a parvenit prin bunăvoința conducerii Şcolii Generale din Bichigiu, a pr. Târgoveț Nicolae şi domnului Pop Ioan („Lăptarul”).

I. Doctori în ştiințe şi doctoranzi născuți în Telciu şi Bichigiu

1. Groze A. Sever – doctor în matematică şi fizică, Cluj (1971);
2. Homei Dumitru – doctor în biologie, Bucureşti (?);
3. Ilieş A. Alexandru – doctor în relații internaționale, Bucureşti (1988);
4. Pop Flore – doctor în drept internațional economic, Paris (1998);
5. Tutula Şt. Vasile – doctor în istorie, Cluj-Napoca (2002);
6. Homei Dumitru – doctor în ştiințe tehnice militare (2003);
7. Henciu C. Victor – doctorand în drept, Cluj (1947-1948);
8. Burcuşel G. Nistor – doctorand în ştiințe tehnice militare, Bucureşti.

II. Doctori în ştiințe care s-au format şi lucrat în Telciu

1. Victor Bojor, doctor în teologie (1919-1922);
2. Marton Alexandru, doctor în biologie, profesor în Telciu în perioada 1963-1970.

V. FILE DIN LUPTA PENTRU FORMAREA PROPRIEI INTELECTUALITĂȚI ŞI A MESERIAŞILOR NECESARI EPOCII MODERNE

1. Bursierii
Fondurilor grănicereşti din Telciu (1851–1918)

a) Din comuna Telciu în perioada 1851-1918 au primit burse grănicereşti un număr de 27 telceni, astfel:

1. Învățământul superior = 7 burse;
2. Învățământul militar = 0 burse;
3. Învățământ mediu = 7 burse;
4. Învățământul de meserii = 13 burse;

Total = 27 burse[1];

Telciu apare la nr. crt. 43, iar Bichigiu la nr. crt. 1, în Anexa de la pag. 145, în lucrarea lui Lazăr Ureche, *Fondurile grănicereşti năsăudene (1851-1918),* Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.

b) Din localitatea Bichigiu (numeric, pag. 145, nr. crt. 1 în Anexă) a primit 11 burse, astfel:

1. Învățământul Superior = 3 burse;
2. Învățământul militar = 2 burse;
3. Învățământul mediu = 4 burse;
4. În învățământul de meserii = 2 burse;

Total = 11 burse[2];

c) Pentru localitatea Romuli (nr. crt. 32, aceeaşi Anexă, pag. 145) s-au acordat 3 burse:

1. Învățământul superior = 2 burse;
2. Învățământul militar = 0 burse;
3. Învățământul mediu = 1 bursă;

1. Lazăr Ureche*, Fondurile grănicereşti năsăudene (1851-1918),* Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 145.
2. *Ibidem*.

4. Învățământul de meserii = 0 burse;
Total = 3 burse[3];

d) Localitatea Hordou (Coşbuc) (nr. crt. 8, aceeaşi Anexă, pag 145) a beneficiat de 15 burse, astfel:

1. Învățământul superior = 1 bursă;
2. Învățământul militar = 0 burse;
3. Învățământul mediu = 6 burse;
4. Învățământul de meserii = 8 burse;

Total = 15 burse[4]**;**

- Sunt totuşi puține burse, comparativ cu celelalte localități:
  - Năsăudul = 200 burse (57; 7; 27; 112) – pe locul 1 (cei mai mulți bursieri);
  - Sângeorz-Băi = 72 burse (30; –; 14; 28) – pe locul 2;
  - Rebrişoara = 71 burse (22; 1; 19; 29) – pe locul 3;
  - Salva = 60 burse (12; 3; 12; 33) – pe locul 4;
  - Mocod = 58 burse (15; 1; 10; 32) – pe locul 5;
  - Zagra = 52 burse (23; -; 8; 21) – pe locul 6;
  - Ragla = 50 burse (14; 5; 11; 20) – pe locul 7;
  - Prundu Bârgăului = 49 burse (11; 2; 7; 29) – pe locul 8;
  - Feldru = 46 burse (16; 4; 12; 14) – pe locul 9;
  - Rodna = 42 burse (22; -; 4; 16) – pe locul 10;
  - Nepos = 41 burse (17; -; 8; 15) – pe locul 11[5];

De reținut că din Fondurile grănicereşti pentru cele 44 comune + Coşna (nr. crt. 4 = 1 loc la Studii superioare) s-au asigurat în total 1190 burse[6], din care:

- 372 burse învățământul superior = 31,26%;
- 39 burse învățământul militar = 3,28%;
- 262 burse învățământul mediu = 22,01%;
- 517 burse pentru meserii =43,45%;

Total = 1.190 burse[7]**;**

Înaintea Telciului au avut mai multe burse comunele grănicereşti Feldru (46 burse), Nepos (40 burse), Monor (30 burse), Bistrița Bârgăului (30 burse)[8]. Totuşi, dacă luăm Telciu împreună cu Bichigiu, Hordou (Coşbuc) şi Romuli, ținând seama că au constituit aceiaşi companie (Compania 10 Graniță), atunci poate fi apreciabil numărul de burse primit, ca fiind unul sub mediu: **în total 56 burse.**

Diferențierile privind numărul de burse pe localități îşi au explicația după Lazăr Ureche în mai mulți factori: „numărul locuitorilor şi nivelul cultural al aşezării, tradiția încetățenită timpuriu **în unele localități** devenită mentalitate locală de bursieri ai fondurilor grănicereşti, ceea ce constituia un ascendent

3. *Ibidem*.
4. *Ibidem.*
5. *Ibidem*, p. 145-146.
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem*, p. 146.
8. *Ibidem.*

moral pentru mulți tineri, rolul economic al comunității şi poziția geografică a acesteia față de principalul centru cultural românesc, precum şi un anumit lobby, ce nu este prea greu de demonstrat”[9].

Reiese aşadar că Telciu, alături de alte 7 localități au avut între 21-30 bursieri (Bistrița Bârgăului, Monor, Poiana Ilvei, Rusu Bârgăului, Rodna Nouă, (Şanț), fiind deci după linia mediană. Urmează apoi 13 localități cu 10-12 bursieri (Maieru, Nuşfalău, Ilva Mare, Tiha Bârgăului, Budacul Român, Susenii Bârgăului, Hordou (Coşbuc), Leşu, Şanț, Mititei, Bichigiu, Gledin, Măgura Ilvei) şi 13 localități cu 1-10 bursieri (Rodna, Ilva Mică, Ruşii Munți, Sântioana, Mureşenii Bârgăului, Parva, Runcu Salvei, Mijlocenii Bârgăului, Poienile Zăgrii, Suplai, Găureni, Romuli, Coşbuc)[10].

Majoritatea bursierilor provin din rândurile „economilor de pământ”, respectiv a țăranilor foşti grăniceri, dar şi din rândul fiilor de profesori, învățători, preoți sau a micilor meseriaşi.

Este curios că există o singură comună, fostă grănicerească – Morăreni (jud. Mureş), deşi avea drepturi depline la burse şi stipendii, ea nu a avut în această perioadă nici un bursier[11]. Cazul pare lesne de înțeles, dar cred că îşi găseşte explicația în faptul că Morărenii s-a izolat tot mai accentuat după desființarea regimentului, față de Năsăud.

Repartiția celor 1.190 de burse pe ştiințe şi domenii a fost următoarea: 244 filosofia, 322 ştiințe juridice, 247 medicină, 7 farmacie, 39 politehnică, 61 ingineri montanistică şi exploatarea pădurilor, 27 agronomie, 14 medicina veterinară, 34 academia comercială, 9 poştă-telegraf, 21 notariat, 68 teologie, 8 pedagogie, 15 Belle Arte, 1 conservator[12].

2. Telceni care au primit burse din fondurile grănicereşti pentru studii superioare (1851-1918)

1. Cosmulei, Dumitru – Filosofia la Cluj: 1881-1884/1885, 1885/1886[13].
2. Ionaşcu, Vasile – Filosofia la Cluj: 1872-1873-1874/1875[14].
3. Mureşan, Sever – Medicina Cluj(?): 1907-1908[15].
4. Ganea, Sever – Medicina la Graz (Austria): 1885/1886-1889/1890[16].
5. Miron, Tivadar – Medicina la Cluj: 1898/1899[17].
6. Mureşan, Sebastian – Agronomia la Rütuch (Austria): 1872/ 1873-1875/1876[18].
7. Pop, Ioan – Teologia la Gherla: 1873/1874-1875/1876[19].

9. *Ibidem*, p. 146.
10. *Ibidem.*
11. *Ibidem.*
12. *Ibidem*, p. 148-149.
13. Lazăr, Ureche, *Fondurile grănicereşti năsăudene (1861-1918)*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, Anexa nr. 4, nr. crt. 11, p. 180.
14. *Ibidem*, nr. crt. 11, p. 180.
15. *Ibidem*, nr. crt. 198, p. 188.
16. *Ibidem*, nr. crt. 176, p. 187.
17. *Ibidem*, nr. crt. 191, p. 187.
18. *Ibidem*, nr. crt. 281, p. 190.
19. *Ibidem*, nr. crt. 357, p. 193.

3. Bichigenii care au beneficiat de burse grănicereşti pentru studii superioare (1851-1918)

1. Pop, Ioan – Medicina la Viena (Austria) (1865/1866)[20];
2. Pop, Leonida – Medicina la Graz (Austria) (1906/1907-1907/ 1908); Budapesta (1908/1909-1909/1910, 1911-1912)[21].
3. Pop, Damian – Teologia la Gherla (1881/1882)[22];

Pentru învățământ, Bichigiu beneficiase de 2 burse grănicereşti, 4 burse la studii medii şi 2 burse pentru meserii, în total 11 burse din fondurile grănicereşti[23]. Este demn de reținut că, deşi Bichigiu era şi atunci un sat foarte mic, a beneficiat de un număr mare de burse, comparativ cu Ilva Mică (9), Runcu Salvei (7), Mijlocenii Bârgăului (6), Mureşenii Bârgăului (7), Suplai (5), Sântioana (8), Romuli (3) etc.

La această dată încă nu putem să oferim cititorilor din Telciu, dar nu numai, şi numele celor 20 consăteni de ai noştri, care în perioada 1851-1918 au urmat cu burse grănicereşti învățământul mediu şi şcolile de meserii. Cu certitudine că aceştia există în arhive, trebuie doar scoşi la lumină.

Menționăm că pentru învățământul mediu au fost alocate din fondurile grănicereşti un număr de 676 burse[24]. Bursierii au fost pregătiți în şcoli medii, respectiv: preparandii, gimnazii, şcolile locale, şcolile comerciale şi şcolile agricole. La preparandii se pregăteau de regulă învățătorii. Cei mai mulți fii de grăniceri au urmat Preparandia greco-catolică de la Gherla (75 până în 1869, apoi alți 110 până în 1918, la Preparandia de stat din Deva (37), 11 la Preparandia de stat de la Sárospatak (Ungaria), câte 10 la Sibiu şi 5 la Blaj, 4 la Zalău, câte 3 la Oradea şi Lugoj, 2 la Satu-Mare, câte unul la Năsăud, Viena, Cernăuți şi Baia-Mare, iar unul în două centre (Sibiu şi Cluj)[25].

Pentru gimnaziu (liceu s.n) au beneficiat de burse şi ajutoare 38 elevi, toți băieți care au urmat liceele din Blaj (20), Bistrița (13), Beiuş (2), Cluj (2) şi Braşov (1)[26].

La învățământul pentru meserii s-a acordat un număr da 1067 burse pentru învățarea meseriilor şi funcțiilor de tot soiul: maiştri, calfe, învățăcei, ucenici. Majoritate celor care au urmat şcolile de meserii: „au devenit cizmari (127), tăbăcari-cojocari (124) şi fierari (94), apoi croitori (38), comercianți (25), rotari (21), lăcătuşi (19), măcelari (13), tipografi (7), brutari (5), dulgheri (4), pălărieri (4), mecanici (4), morari (3), curelari (3), zidari (2), hornari (2), frizeri (2), pietrari (2), butnari (2), iar câte unul a devenit ceasornicar („orolog"), cofetar, legător de cărți, grădinar, fabricant de armament, confecționer de țesături, vopsitor, pădurar, luntraş şi fotograf; la 6 dintre ei meseria aleasă n-a

20. Lazăr, Ureche, *Fondurile grănicereşti năsăudene 1861-1918*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, Anexa IV, nr. crt. 209, p. 188.
21. *Ibidem*, Anexa nr. IV, nr. crt. 213, p. 188.
22. *Ibidem*, Anexa nr. IV, nr. crt. 356, p. 193.
23. *Ibidem*, în Anexă la p. 145.
24. *Ibidem*, p. 157.
25. *Ibidem*, p. 159.
26. Lazăr, Ureche, *op. cit.*, p. 159.

putut fi identificată”[27]. Majoritatea erau băieți. Totuşi este interesant faptul că din deceniul 9 al secolului XIX-lea (1890) printre bursierii de la meserii apar şi 20 de fete şi un surdo-mut. Dintre cele 20 de fete, care au beneficiat de burse şi ajutoare, 18 au îmbrățişat croitoria, câte una comerțul şi cojocăria[28]. Centrele de ucenicie pentru tinerii meseriaşi au fost: Bistrița, Năsăud, Tg.-Mureş, Dej, Sibiu, Blaj şi chiar unele centre rurale din fostul district năsăudean, unde erau pricepuți meşterii cojocari, dulgheri, fierari; Sângeorz-Băi, Salva, Zagra, Telciu, Monor, Prundu Bârgăului etc.

În cele ce urmează vom prezenta bărbații ieşiți din şcolile primare năsăudene, adică de la Şcoala Normală, Institutul Militar, Şcolile triviale şi cele comunale naționale. În lucrarea „**Istoria Şcoalelor năsăudene” scrisă cu prilejul jubileului a 50 de ani de existență (1863-1913) a Gimnaziului Superior Funcțional din Năsăud**[29], autori Virgil Şotropa şi Dr. Nicolae Drăganu, se arată că „de la înființarea lor şi până în timpul nostru au ieşit mii şi mii de bărbați, dintre care unii au ocupat diferite posturi militare şi civile în ținutul nostru, alții s-au împrăştiat prin celelalte ținuturi ale patriei şi chiar prin străinătate, iar o parte s-au întors de la şcoală la vatra părintească, la moşie, ocupându-se cu economia sau cu diferite întreprinderi”[30] (a se citi ocupații şi meserii s.n.). Aceştia sunt trecuți pe cele 44 de comune grănicereşti. Vom reda în continuare numai pe cei din Bichigiu şi Telciu, astfel:

„Bichigiu: Dr. Ioan Pop, medic militar (locotenent-colonel); Basiliu Pop, Mateiu Pop şi Gavril Pop, căpitan; Panfir Pop, locotenent; Ion Pop, protopop greco-catolic; Ipate Moldovan, cancelist”[31].

„**Telciu**: Simion Ştefănuț, căpitan; Ion Miron şi George Ştefănuț, locotenenți Nicolae Mutul, oficiant militar Petre Mutul controlor regesc, Nistor Ganea, perceptor municipal; Ioan Mureşan, notar”[32].

4. Absolvenții telceni şi bichigeni ai gimnaziului (liceului) din Năsăud în perioada 1871-1913

1 IULIE 1872

3. Vasile Ionaşcu din Telciu (Bistrița-Năsăud), fost ascultător la filozofie în Cluj (decedat înainte de 1913)[33].

30 IUNIE ŞI 1 IULIE 1873

10. Ioan Popu din Telciu (Bistrița-Năsăud), fost preot în Prislop (decedat înainte de 1913)[34].

27. *Ibidem*, p. 162.
28. *Ibidem*, p. 163.
29. Virgil Şotropa, dr. Nicolae Drăganu, *Istoria şcoalelor năsăudene, 1863-1913*, Năsăud, 1913, p. 1-34.
30. *Ibidem*, p. 138.
31. *Ibidem.*
32. *Ibidem*, p. 141.
33. *Ibidem*, p. 373.
34. *Ibidem*, p. 374.

20 IUNIE 1881

8. Damian Popu din Bichigiu (Bistrița-Năsăud), preot în Bichigiu[35].

26-29 IUNIE 1906

15. Leonida Pop din Bichigiu (comitat Bistrița-Năsăud), medic militar în Sibiu[36], apoi Galați şi Bucureşti, după Marea Unire (s.n.)

26-30 IUNIE 1907

18. Sever Mureşan din Telciu, comitat Bistrița-Năsăud)[37].

1-4 IUNIE 1908

19. Emil Pop din Bichigiu, comitat Bistrița-Năsăud[38].

2-6 IUNIE 1913

4. Teofil Braic din Bichigiu, comitat Bistrița-Năsăud[39].

O serie de informații valoroase găsim în aceiaşi lucrare despre „Ioannem Miron, Capellanum in Telts şi Zagra şi la Şcoala normală din Năsăud”[40]; Vasile Mureşan, născut la 8 aprilie 1807 în Mocod, care din 1838 a fost numit învățător la Şcoala trivială din Telciu, după care din 1845 a fost transferat la Şcoala trivială din Sângeorz-Băi[41]; Ioan Maxim, născut la 1807 în Mocod, care în 1837 a fost transferat la şcoala trivială din Năsăud la Telciu, unde a lucrat numai un an, până la 1 septembrie 1838[42]. În aceiaşi lucrare aflăm că Teodor Rotariu născut la 7 februarie în Telciu a fost învățător la şcoala trivială din Telciu în perioada 1864-1868; Nicolae Catarig născut la 25 octombrie 1862 la Năsăud, absolvent al şcolii normale şi a trei clase ale gimnaziului din Năsăud, urmă preparandia greco-catolică din Gherla, pe care a absolvit-o în 1882, fiind numit învățător confesional greco-catolic în Bichigiu timp de 2 ani, între 1882-1884[43], fiind apoi transferat la Şanț (Rodna Nouă).

Lucrarea „Istoria Şcoalelor năsăudene 1863-1913” scrisă de Virgil Şotropa şi Dr. Nicolae Drăganu, care au ajuns membri ai Academiei Române, este una de mare valoare istorică şi culturală, ce ar merita a fi reeditată, fiind în tot mai puține exemplare. Desigur că ar fi de mare folos redactarea şi tipărirea unei lucrări a şcolilor din Năsăud de la 1913 până la zi, care s-o continue pe prima, pentru a avea o imagine clară a învățământului din Năsăud cu mari şi incontestabile merite la fondarea statului național unitar român, a României moderne şi contemporane.

35. Virgil Şotropa, Dr. Nicolae Drăgan, *Istoria şcoalelor năsăudene 1863-1910*, Năsăud, 1913, p. 376.
36. *Ibidem*, p. 401.
37. *Ibidem*, p. 402.
38. *Ibidem*, p. 405.
39. *Ibidem*, p. 63.
40. *Ibidem*, p. 51.
41. *Ibidem*, p. 52.
42. *Ibidem*, p. 53.
43. *Ibidem*, p. 55.

5. O oglindă a comunei Telciu după „Anuarul României din 1926”

1. Nr. de locuitori = 3324
2. Apartenența juridică = Tribunalul Bistrița şi Judecătoria de Ocol Bistrița
3. Distanța față de gara din Salva: 16 km
4. În comună existau: o primărie, o biserică greco-catolică, o şcoală primară de stat şi o biserică evreiască (sinagogă)

Meşteşugari şi proprietari de băcănii (magazine)

a. Acoperitori de case (constructori): Ioan Bucioacă, Vasile Pop, Toader Pupeză, Petre Scuturici.
b. Băcănii: Nicolae Cantor, Moise Harfanes, Solomon Harfanes, Samuel Ițcovici.
c. Societatea de consum: Rosa Stein, Ghitla Stein, Hascal Stern, Levi Stern, Iţic Vider, Moise Vider.
d. Cârciumari: Nicolae Cantor, Iacob Chiselnic, Solomon Chiselnic, Pavel Pupeză, Victor Toderici.
e. Fabrici de cherestea: „Societatea Anonimă pentru Exploatări Forestiere”.
f. Dogari: Nicolae Bălan, Toader Bălan, Militon Drăgoi, Mutu Ilisie.
g. Cizmari: Abraham Polak, Fişel Stein, Iosif Stein, Moise Stein, Alter Bizel.
h. Cojocari: Albert Fogoroşi, Grațian Furcea, Gheorghe Homei, Nicolae Linul.
i. Croitori: Leb Appel, Şulem Polak, Marcu Rosenberg.
j. Fierăstraie pentru tăiat scândură (poştă): Tănase Bălătici, Herş Steiner, Pop Haber.
k. Fierari: Petre Dănilă, Herş Herşkovici, Alexe Moldovan, Petru Pădure, Gheorghe Podobea, Ioan Podobea.
l. Măcelari: Solomon Harfanes, Bernad Stein, Samuel Vider.
m. Moaşe: Maria Pupeză.
n. Mori: Dumitru Bălătici, Nicolae Bălătici, Tănase Bălătici, Ioan Flută, Elena Mureşian, Gheorghe Mutu, Simion Pavel, Emil Pop, Valeriu Pop, Herş Steiner.
o. Rotari: Ioan Bureac, Gheorghe Pop.
p. Tâmplari: Herş Viderman, Dumitru Gîlici, Ioan Scuturici.
r. Negustori de vite: David Vider.
s. Zidari: Luici Denardo (italian).

Total = 65 de meşteşugari, proprietari şi meseriaşi. Bineînțeles că mai erau şi alții care lucrau la negru, nefiind luați în evidență.

Sursa: Anuarul României din 1926, Bucureşti, p. 2136.

VI. POPULAȚIA TELCIULUI

Documente de arhivă privind evoluția demografică a comunei Telciu în perioada 1720-2002

Problema populației este una de mare interes ştiințific şi istoric pentru orice localitate. Date certe despre populația Telciului, consemnate în arhive, diferite documente, deținem începând cu anii 1720-1721.

Date precise, privind populația Telciului până la 1720, nu există decât sporadic, deoarece nu s-a acordat atenția cuvenită recensămintelor. Această situație confuză şi neclară este caracteristică aproape tuturor statelor europene. Excepția fac statele din centrul şi vestul Europei, unde lucrurile stau mult mai bine: Franța, Statele germane, Austria, Belgia, Anglia etc.

1. Populația comunei Telciu la 1720-21

- total locuitori = 612[1]
- satul Bichigiu[*] = (?!). Nu sunt date!

2. Preoți existenți în Telciu şi Bichigiu în anul Domnului 1733:

a) *În Telciu*[2]:

- Dumitru (preot unit) **Total = 5 preoți**
- George (preot unit)
- Ioan (preot unit)
- Vasile (preot unit)
- Vasile (preot unit)
- Biserici = 1 (una), probabil pe locul numit „Macogiță”
- Teren arător = 24 cubuli (averea bisericii)
- Familii = 141

1. Pompei Boca, *Populația județului Bistrița-Năsăud şi recensămintele din perioada 1720-1870*, în vol. IV, „File de istorie”, 1796, p. 306-311; *Ibidem*, Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente şi texte*, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2001, p. 25.

***** Bichigiu nu apare cu numărul locuitorilor în documente la 1720-21! Localitatea era însă bine definită ca vatră de locuire.

2. Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 37.

b) *În Bichigiu* [3]:
- Niculae (preot unit) **Total = 2 preoți**
- Vasile (preot unit)
- Biserici = 1
- Familii = 56

3. Conscripția militară (recensământul) executat în anii 1760-1762 din dispozițiile şi ordinul generalului Adolph v. Buccow

a) *Telciu*[4] = 4 preoți uniți
- 236 familii
- Biserici = 1 (unită)
- Averea bisericii: - 12 cubuli arabil,
  - 2 cubuli fânaț,
  - casa parohială – nu există!

b) *Bichigiu*[5] = 2 preoți uniți
- 75 familii
- Biserici = 1
- Biserica nu dispunea de nici un fel de avere

4. Numărul locuitorilor la recensămintele din anii: 1784-86, 1830, 1850, 1857 şi 1870[6].

Telciu: 1784-86 = 1.258 locuitori;
1830 = 1.440 locuitori;
1850 = 1.567 locuitori;
1857 = 1.789 locuitori;
1870 = 2.327 locuitori.
- Sporul populației de la 1720 la 1870
  - cifre = 1.715; în procente = 280,2%

5. Componența națională a populației la recensământul din 1850-1851

Telciu[7] = total 1.902 locuitori, din care:
- români = 1.881 - 98,9%;
- maghiari = 0 - 0%;
- saşi = 3 - 0,2%;
- alții = 18 - 0,9%.

6. Populația comunei Telciu după recensământul din 1857, Transilvania[8]

A. Case şi locuitori:
1. Case = 369;
2. Locuințe = 406 (probabil camere de locuit s.n);
3. Localnici = 1780 oameni (locuitori s.n.);

3. *Ibidem*.
4. Apud Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., *Izvoare de demografie istorică*, *vol. I*, Bucureşti, 1986, Documentul 25, p. 316; Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 45.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*, p. 21.
7. Ioan Sigmirean, Adrian Onofrei, *op. cit.*, p. 51.
8. Colecția *Studia Consulia Transilvanica*, ediția a II-a, Edit. Staff, revăzută şi adăugită, tipărită sub egida Universității „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, 1997, p. 112.

4. Străini = 32 persoane;
5. Total locuitori = 1.812, din care:
    a. Localnici plecați = 9;
    b. Bărbați prezenți = 867;
    c. Bărbați plecați = 6;
    d. Femei prezente = 913;
    e. Femei plecate = 0.
    f. Total populație localnică = 1.789[9];

B. Populația Telciului la 1857 după religie[10]

- Ortodocşi = 0;
- Greco-catolici = 1.780;
- Romano-catolici = 0;
- Luterani = 0;
- Reformați = 0;
- Unitarieni = 0;
- Israeliți[11] = 9;
- Armeni catolici = 0;
- Alte religii = 0;

C. Populația Telciului după cirlă (1837)[12]

- Bărbați necăsătoriți = 494;
- Bărbați căsătoriți = 342;
- Văduvi = 37;
- Femei necăsătorite = 507;
- Femei căsătorite = 348;
- Văduve = 61;

7. Populația comunei Telciu după recensământul din 1880[13], după Studia Consilia Transsilvanica

1. Case = 455;
2. Populația = 2.410 persoane;
3. Alfabetizați = 325 (ştiutori de carte, doar 13%);

a) Populația Telciului la 1880, după religie[14]

- Ortodocşi = 0;
- Greco-catolici = 2.317
- Romano-catolici = 13;
- Reformați = 1;
- Evanghelici = 3;
- Unitarieni = 0;
- Israeliți = 76;

9. *Ibidem*, p. 112-113.
10. *Ibidem*, p. 113.
11. În perioada existenței R. 2 Gr. evreii nu aveau voie să se stabilească în localitățile regimentului. În acest sens, împărații de la Viena au dat mai multe edicte prin care evreilor li se interzicea să se fixeze în localitățile grănicereşti.
12. *Ibidem*, p. 113.
13. Cf. *Studia Consualia Transsilvanica*, ediția a II-a, Edit. Staff, 1997, p. 96-97.
14. *Ibidem*, p. 96.

b) Populația la 1880 după limba maternă[15]

- români = 2.244;
- maghiari = 14;
- germani = 74;
- slovaci = 0;
- ruteni = 4;
- croați, sârbi = 0;
- străini = 1;
- limbă maternă necunoscută = 66;
- ştiau să scrie (alfabetizați) = 325;
- alte naționalități = 7.

8. Populația Telciului la 1900[16] **după Studia Consualia Transsilvanica**

1. Suprafața în iugăre a hotarului Telciului = 40.943 iugăre[*17]
   [*]1 iugăr = 0,57 hectare;
2. Case = 658;
3. Cetățeni străini = 17;
4. Cetățeni plecați = 1;
5. Populație civilă = 3.098;
6. Populație militară = 4;
7. Total populație localnică;

a) Populația Telciului la 1900 după limba maternă[18]

- Limba română = 2.884;
- Limba maghiară = 172; Aici sunt incluşi şi românii maghiarizați forțat. Real erau doar 9 unguri
- Limba germană = 31;
- Limba latină = 1;
- Limba croată = 0;
- Limba sârbă = 0;
- Alte limbi = 14;

b) Populația Telciului la 1900 după religie[19]

- ortodocşi = 7;
- greco-catolici = 2.799;
- romano-catolici = 70;
- reformați = 9;
- evanghelişti = 10;
- luterani = 0;
- israeliți = 207;
- alte religii = 0.

15. *Ibidem*, p. 97.
16. Cf. *Studia Consualia Transsilvanica*, Edit. Staff, Cluj-Napoca, 1999, p. 190-191.
17. *Ibidem*, p. 190.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*, p. 191.

9. Populația Telciului la 1910[20] după Studia Consualia Transsilvanica

1. Ştiu să scrie şi să citească = 1.118[21] (34%);
2. Ştiu ungureşte = 185 (5,6%);

a) Populația Telciului la 1910 după vârstă[22]

0-5 ani = 418;
6-11 ani = 438;
12-14 ani = 265;
15-19 ani = 416;
20-39 ani = 773;
40-59 ani = 708;
peste 60 ani = 261;
vârstă nedeterminată= 0;

b) Populația pe sexe (1910)[23]

- bărbați = 1686;
- femei = 1597;

c) Populația după starea civilă (1910)[24]

- necăsătoriți = 1.789;
- căsătoriți = 1.309;
- văduvi = 181;
- divorțați = 4;

c) Pereții casei sunt construiți[25] din:

- piatră sau cărămidă = 11;
- piatră şi pământ = 8;
- chirpici sau pământ = 1;
- lemn sau altceva = 639;

d) Acoperişul casei este construit din[26]:

- țiglă = 2;
- şindrilă = 657;
- trestie sau paie = 0;

10. Populația Telciului după recensământul general al populației române din 29 decembrie 1930[27]

1. Total locuitori = 4.043, din care:

- români =3.717;
- unguri = 26;
- germani = 30;
- ruşi = 13;
- poloni = 4;
- evrei = 204;

20. Cf. *Studia Consualia Transsilvanica*, Edit. Staff, 1999, p. 178-179.
21. *Ibidem*, p. 178.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, p. 179.
25. *Ibidem*.
26. *Ibidem*.
27. Cf. Recensământul General al Populației Române din 29 decembrie 1930, vol. II (Neam, limbă maternă, religie), Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1938, p. 304-305.

- ţigani = 48;
- alte naţionalităţi = 1;

2. Cunosc limba română = 3.759[28];
   - limba maghiară = 33;
   - limba germană = 29;
   - limba rusă = 10;
   - limba idiş = 204;
   - limba ţigănească = 1;
3. **Ştiutori de carte[29]**
   - 760 bărbaţi din totalul de 1584 – circa 49%
   - 536 femei din totalul de 1537 – circa 36%
   - total ştiutori = 1.296 (**respectiv 41,8% s.n.**) – foarte puţin, comparativ cu anii 1970, 1980 sau 2004
   - 3 cu instrucţie extraşcolară
   - 712 bărbaţi cu instrucţie primară (4 clase)
   - 517 femei cu instrucţie primară (4 clase)
   - 28 bărbaţi cu instrucţie secundară (7 clase)
   - 18 femei cu instrucţie secundară (7 clase)
   - 11 bărbaţi cu instrucţie profesională
   - o femeie cu instrucţie profesională
   - **5 bărbaţi cu instrucţie universitară**
   - **o femeie cu instrucţie universitară**
   - 2 bărbaţi cu alte şcoli superioare
   - o femeie cu alte şcoli superioare
   - total cu studii superioare = 7 – foarte puţin, raportat la 1970 sau 2004!
4. **Neştiutori de carte[30]:**

   Cu vârsta cuprinsă între 7-12 ani
   - bărbaţi = 118;
   - femei = 113;

   Cu vârsta cuprinsă între 13-19 ani
   - bărbaţi = 140;
   - femei = 137;

   Cu vârsta cuprinsă între 20-64 ani
   - bărbaţi = 439;
   - femei = 662;

   Peste 65 ani
   - bărbaţi = 105;
   - femei = 78;

   Cu vârsta nedeclarată
   - bărbaţi = 6
   - femei = 3;

28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.

11. Recensământul din 1945, după încheierea celui de-al doilea război mondial

a) Telciu[31], la locuințe (case) şi locuitori:

Total case = 1.148, din care:

- case cărămidă = 6; sunt foarte puține raportate la numărul total de case (0,05%)
- case de piatră = 7;
- case de lemn = 1.135; peste 99%

Total locuitori = 3.250, din care:

- bărbați = 1.380;
- femei = 800;
- copii = 1.070;

b) Bichigiu[32], la locuințe (case) şi locuitori:

Total case = 120, din care:

- case cărămidă = 0;
- case de piatră = 1;
- case de lemn = 119;

Total locuitori = 707, din care:

- bărbați = 85;
- femei = 250;
- copii = 372;

c) Situația pe naționalități în 1945

Telciu[33]:

- români = 3.250;
- unguri = 0;
- saşi = 0;
- evrei = 0;
- țigani = 0;
- alții = 0;
- biserici = 3 (biserica mare, biserica mică din lemn, Sinagoga);
- şcoli = 3;

Bichigiu[34]:

- români = 707;
- unguri = 0;
- saşi = 0;
- evrei = 0;
- țigani = 0;
- alții = 0;
- biserici = 1;
- şcoli = 1;

31. *Ibidem*, p. 135; *Arhivele Naționale, Direcția Județului Năsăud*, dosar nr. 129/1945.
32. Ioan Sigmirean, Adrian Onofrei, *op. cit.*, p. 135.
33. *Ibidem*, p. 318.
34. *Ibidem*.

Telciu[35]:

- spitale = 0; Concluzia: spitalul şi casa de naşteri în locuința națională, proprietate a preotului Grigore Pop şi alte spații aferente s-a deschis după 1948! (s.n.)
- băi = 0;
- fabrici = 1 (Fiad);
- mori = 15;
- ateliere = 0;
- fântâni = 322;
- mori cherestea = 6;
- scărmănătoare de lână = 3;
- uzine electrice = 0;

Bichigiu[36]:

- fântâni = 76

Alte detalii la satul Bichigiu nu sunt scrise ! (s.n.).

d) Statistica animalelor după război (1945)

	Telciu	Bichigiu
- vite de reprod.	4	2
Boi peste 2 ani	65	14
Vaci	403	80
Bivoli	4	3
Cai	146	11
Boi sub 2 ani	178	91
Vite sub 2 ani	249	65
Bivoli sub 2 ani	6	1
Cai sub 2 ani	59	12
Oi	2957	386
Mioare	921	31
Capre peste 1 an	407	61
Capre sub 1 an	92	7(!)
Porci	6 (!)	-
Purcei (godini)	39 (!)	2 (!)

12. Recensământul din 25.01.1948

Comuna Telciu din județul Năsăud, plasa Năsăud, avea:

- 980 case
- 1.134 gospodării
- 4.675 locuitori, din care 44% erau neştiutori de carte (pe locul III pe plasa Năsăud); Fiadul – 50% neştiutori, locul I, Poienile Zăgrii – 45,8%, pe locul II;

35. *Ibidem*, p. 320.
36. *Ibidem*.

Pe naționalități:
români = 4.506; maghiari = 83; evrei = 40; țigani = 46

Suprafața hotarului Telciului = 24.228 ha;
teren agricol = 9.773 ha; arabil = 1.071 ha; fânațe = 8.692 ha;
livezi = 10 ha; păduri = 14.203 ha

Cabaline = 513 (locul I pe plasa Năsăud)
locul II – Rebrişoara = 244 cai
locul III – Salva = 165 cai

Ovine – locul I = 6.855
locul II – Rebrişoara = 6.1826 oi
locul III – Parva = 3.880 oi

Pluguri = 259
Care şi căruțe = 267 bucăți

Sursa: Recensământul pe anul 1948.

13. Recensământul populației şi al locuințelor la 05.01.1977
a) **Telciu**[37]:
Total locuitori = 4.067, din care:
- satul Fiad = 532 (toți români);
- satul Telcişor = 1.567 (toți români);
- români = 4.060;
- maghiari = 4;
- germani = 1;
- evrei = 2;
- țigani = 0;

b) **Bichigiu**[38]:
Total locuitori = 1.557, din care:
- români = 1.554;
- maghiari = 1;
- germani = 2;
- țigani = 0;

Telciu (locuințe)[39]:

Bichigiu (locuințe)[40]:

37. Direcția Județeană de Statistică, Bistrița-Năsăud, *Recensământul populației şi al locuințelor din 5 martie 1977, județul Bistrița-Năsăud, partea I-a, populație*, p. 175-184.
38. *Ibidem*.
39. În lucrarea mai sus menționată, locuințele nu sunt trecute.
40. *Ibidem*.

14. Recensământul din 1992 – populația după religie

a) Comuna Telciu[41]

Total locuitori stabili = 5.730, din care:

- Telciu = 4.024 credincioşi;
- Fiad = 411 credincioşi;
- Telcişior = 1.295 credincioşi;

b) Comuna Telciu[42]

Total credincioşi = 5.730, din care:

- ortodocşi = 5.171;
- romano-catolici = 12;
- greco-catolici = 413;
- reformați = 3;
- baptişti = 2;
- penticostali = 125;
- religie nedeclarată = 4;

c) Satul Fiad[43]

Total credincioşi = 411, din care:

- ortodocşi = 382;
- greco-catolici = 11;
- penticostali = 18;

d) Satul Telcişor[44]

Total credincioşi = 1.295 din care:

- ortodocşi = 1.147;
- greco-catolici = 110;
- penticostali = 37;
- religie nedeclarată = 1;

e) Comuna Telciu (fără satele Fiad şi Telcişor)[45]

Total credincioşi = 4.24, din care:

- ortodocşi = 3.642;
- romano-catolici = 82;
- greco-catolici = 292;
- reformați = 3;
- baptişti = 2;
- penticostali = 70;
- religie nedeclarată = 3;

41. Direcția Județeană de Statistică a jud. Bistrița-Năsăud, *Recensământul din 1992*, p. 62-74.
42. *Ibidem*.
43. *Ibidem*, p. 72.
44. *Ibidem*, p. 72.
45. *Ibidem*, p. 72.

f) Satul Bichigiu[46] (în anul 1992, satul Bichigiu aparținea de Comuna Coşbuc s.n.)

Total credincioşi = 1.405, din care:

- ortodocşi = 1.333;
- greco-catolici = 3;
- penticostali = 69;

g) Situația populației pe naționalități la recensământul din 1992

1. Comuna Telciu[47]

Total locuitori stabili = 5.730, din care:

- români = 5715;
- maghiari = 13;
- germani = 2;

2. Satul Fiad[48] = 411, toți români cu domiciliul stabil.

3. Satul Telcişor[49] = 1.295, toți români cu domiciliul stabil.

4. Telciu (fără satele Fiad şi Telcişor)[50]

Total locuitori stabili = 4.024, din care:

- români = 4.009;
- maghiari = 13;
- germani = 2;

5. Satul Bichigiu[51]

- români = 1.405

15. Recensământul general-agricol al Comunei Telciu (2 decembrie 2002 – 31 ianuarie 2003)[52]

a) Comuna Telciu[53] (fără satele Fiad şi Telcişor)

Total locuitori = 3966, din care:

- români = 3.645;
- maghiari = 6;
- țigani = 11;
- germani = 3;
- ucraineni = 1;

b) Satul Fiad = 274 locuitori (toți români)[54].

c) Satul Telcişor = 1.151 locuitori (toți români)[55].

d) Satul Bichigiu = 996 locuitori (toți români)[56].

Total comuna Telciu[57] = 6.387 locuitori, din care:

46. *Ibidem*, p. 65.
47. *Ibidem*, p. 85.
48. *Ibidem*.
49. *Ibidem*.
50. *Ibidem*.
51. *Ibidem*.
52. *Arhiva Primăriei comunei Telciu,* dosar 17, f. 1-41.
53. *Ibidem*, f. 1.
54. *Ibidem*.
55. *Ibidem*.
56. *Ibidem*.
57. *Ibidem*.

- români = 6.066;
- maghiari = 6;
- țigani = 11;
- germani = 3;
- ucraineni = 1;

Se observă o scădere însemnată a populației după circa 70-100 de ani, atât la nivelul comunei Telciu, cât şi al satelor. **Cauzele trebuiesc căutate în**:

- Reducerea natalității, a numărului de căsătorii;
- Perspectivele slabe de încadrare în câmpul muncii a tineretului;
- Procesul de îmbătrânire a populației;
- Lipsa locurilor de muncă, accentuarea şomajului; cronicizarea unor boli profesionale; cardiovasculare, pulmonare, reumatism etc.;
- Emigrarea telcenilor spre Banat: Timişoara, Caransebeş, Lugoj, dar şi în zona Aradului, apoi la Cugir şi-n alte localități ale țării, în mod deosebit spre oraş: Bistrița, Cluj-Napoca, Năsăud şi alte localități.
- Deteriorarea nivelului de trai şi a stării de sănătate a populației;
- Limitarea pădurilor care au fost drastic tăiate, a redus foarte mult locurile de muncă pentru bărbații din Telciu, ei fiind nevoiți să meargă la munci forestiere la pădurile din Germania (Bavaria), la Caransebeş, Cugir, Cârlibaba, Vatra Dornei etc.
- După 1995 o parte din telceni, circa 110 persoane, au emigrat spre a-şi găsi de lucru în: Spania, Italia, Germania, Franța, Grecia şi alte state europene. În 2002, din satul Bichigiu erau plecați temporar la muncă în străinătate 5 bărbați şi o femeie.

Situația populației satelor din comuna Telciu după limba maternă (recensământul 2002)

Total comună = 6.387 locuitori[58], din care:

- vorbitori de limba română = 6.365;
- vorbitori de limba maghiară = 9;
- vorbitori de limba romanes = 9;
- vorbitori de limba germană = 3;
- vorbitori de limba ucraineană = 1;

Situația pe sate la limba maternă[59] (recensământul 2002)

a) Satul Fiad = 274 toți vorbitori de limba română.
b) Satul Telcişor = 1.151 toți vorbitori de limba română.
c) Satul Bichigiu = 996 toți vorbitori de limba română.
d) În Telciu (mai puțin satele Fiad, Telcişor şi Bichigiu)[60]

Total locuitori = 3.966, din care:

- vorbitori de limba română = 3.944;

58. *Ibidem*, f. 2.
59. *Ibidem*, f. 2.
60. *Ibidem*, f. 2.

- vorbitori de limba maghiară = 9;
- vorbitori de limba romanes = 9;
- vorbitori de limba germană = 3;
- vorbitori de limba ucraineană = 1;

Situația populației stabile după religie (recensământul 2002)
a) **Total credincioşi**[61] **comuna Telciu** = 6.384, din care:
- religia ortodoxă = 5.909;
- romano-catolici = 15;
- greco-catolici = 256;
- reformați = 3;
- baptişti = 1;
- penticostali = 198;
- adventişti de ziua a 7-a = 4;

a.1. **Satul Fiad**[62] = 274 credincioşi, din care:
- ortodocşi = 236;
- romano-catolici = 1;
- greco-catolici = 9;
- penticostali = 25;
- adventişti de ziua a 7-a = 3;

a.2. **Satul Telcişor**[63] = 1.151 credincioşi, din care:
- ortodocşi = 1.063;
- greco-catolici = 38;
- penticostali = 50;

a.3. **Satul Bichigiu**[64] = 996 credincioşi, din care:
- ortodocşi = 933;
- greco-catolici = 9;
- penticostali = 54;

a.4. **Comuna Telciu, mai puțin satele Fiad, Telcişor şi Bichigiu**[65]
Total credincioşi = 3.966, din care:
- ortodocşi = 3.677;
- romano-catolici = 14;
- greco-catolici = 200;
- reformați = 3;
- baptişti = 1;
- penticostali = 66;
- adventişti de ziua a 7-a = 1;

61. *Ibidem*, f. 3.
62. *Ibidem*, f. 3.
63. *Ibidem*, f. 3.
64. *Ibidem*, f. 3.
65. *Ibidem*, f. 3.

Situația clădirilor şi locuințelor la recensământul din anul 2002

b.1. **Comuna Telciu, inclusiv satele Fiad, Telcişor şi Bichigiu**[66]

- locuințe permanente şi sezoniere = 2.296;
- locuințe proprietate particulară = 2.285;
- locuințe proprietate de stat = 9;
- locuințe ale cultelor religioase = 2;
- locuințe alimentate cu gaz = 345;
- locuințe cu canalizare de la rețeaua publică sau proprie = 254;
- locuințe încălzite prin centrale termice de apartament = 4;
- total camere de locuit = 5.549 a 93.401 m^2;
- camere utilizate în comerciale, profesionale = 29;
- locuințe cu bucătărie = 1.134;
- locuințe cu baie = 247;

b.2. **Satul Fiad**[67]

- locuințe permanente /sezoniere = 152;
- locuințe proprietate particulară = 148;
- locuințe proprietate de stat = 4;
- locuințe alimentate cu apă = 10;
- locuințe cu canalizare = 5;
- locuințe racordate la rețeaua electrică = 44;
- camere de locuit a 4.603 m^2 = 294;
- locuințe cu bucătării = 34;
- locuințe dotate cu baie = 7;

b.3. **Satul Telcişor**[68]

- locuințe permanente /sezoniere = 373;
- locuințe proprietate particulară = 372;
- locuințe proprietate de stat = 1;
- locuințe alimentate cu apă = 9;
- locuințe cu canalizare = 5;
- locuințe racordate la rețeaua electrică = 180;
- camere de locuit a 11.328 m^2 = 712;
- camere utilizate în scopuri comerciale = 3;
- locuințe cu bucătării = 161;
- locuințe dotate cu baie = 4;

b.4. **Satul Bichigiu**[69]

- locuințe permanente /sezoniere = 398;
- locuințe proprietate particulară = 397;
- locuințe ale cultelor religioase = 1;
- locuințe alimentate cu apă = 5;
- locuințe cu canalizare = 5;
- locuințe racordate la rețeaua electrică = 353;
- camere de locuit a 18.679 m^2 = 1.132;

66. *Ibidem*, f. 4.
67. *Ibidem*, f. 4.
68. *Ibidem*, f. 4.
69. *Ibidem*, f. 4.

- camere utilizate în scopuri comerciale = 6;
- locuințe cu bucătării = 26;
- locuințe dotate cu baie = 1;

b.5. **Alte date**

Persoane plecate temporar în alte localități din țară în 2002[70]; total = 86 bărbați şi 27 femei din care:

- Telciu: 44 B; 21 F;
- Fiad: 3 B; 1 F;
- Telcişor: 19 B; 2 F;
- Bichigiu: 10 B; 3 F.

Persoane plecate temporar la muncă în străinătate în 2002[71]:

- Telciu: 63 bărbați; 22 femei;
- Fiad: 3 bărbați; o femeie;
- Telcişor: 9 bărbați; o femeie;
- Bichigiu: 5 bărbați; o femeie;

Total 103 persoane = 80 bărbați şi 23 femei.

Persoane plecate în alte localități din țară pentru o perioadă îndelungată în 2002[72]:

- Telciu: 11 bărbați; 11 femei;
- Fiad: 1 bărbat; 2 femei;
- Telcişor: 2 bărbați; o femeie;
- Bichigiu: 3 bărbați; 3 femei;

Total 34 persoane, din care 17 bărbați şi 17 femei.

Persoane plecate pentru o perioadă îndelungată în străinătate în 2002[73]:

- Telciu: 14 bărbați; 6 femei;
- Fiad: 1 bărbat; o femeie;
- Telcişor: 1 bărbat; o femeie;
- Bichigiu: 2 bărbați; 5 femei;

Total 30 persoane, din care 18 bărbați şi 12 femei.

16. Recensământul din 1895 efectuat de Imperiul austro-ungar

A.

1. Gospodării = 602
2. Teren arabil = 3.235 iugăre
3. Grădini = 252 iugăre
4. Fânațe = 3.944 iugăre
5. Viță de vie
   - altoi = 0
   - vii părăsite = 0
6. Păşuni = 4.100 iugăre
7. Păduri = 28.507 iugăre
8. Trestiş = 0

70. *Ibidem*, f. 4.
71. *Ibidem*, f. 6.
72. *Ibidem*, f. 6.
73. *Ibidem*, f. 6.

9. Teren neproductiv = 459 iugăre

Total terenuri = 40.683 iugăre

10. Suprafața gospodăriilor = 40.639 iugăre
    - Uzufruct = 18 iugăre
    - Teren arendat = 20 iugăre
    - Gospodării asigurate = 13
        - asigurate contra incendiilor = 13
        - construcții asigurate = 0
        - anexe asigurate = 0
        - asigurate contra grindinei = 0
11. Gospodării pentru meşteşuguri (ateliere) = 4
12. Atelaje:
    - 17 trase de 1 cal
    - 158 trase de 2 cai
        - locul I pe plasa Năsăud
        - locul II = Năsăud (77)
        - locul III = Rebrişoara (73)
    - 155 de atelaje trase de 2 boi
        - locul II = Zagra (75)
        - locul III = Năsăud (69)
    - 20 atelaje trase de 4 boi
    - 1 atelaj tras de 6 boi
    - 6 atelaje trase de vite

B. POMI FRUCTIFERI

- Meri = 615
- Peri = 257
- Cireşi = 20 (altoiți)
- Naggufa (?) = 4
- Piersici = 3
- Caişi = 5
- Pruni = 607
- Nuci = 24
- Pomi = 1.535

C. ANIMALE DOMESTICE

Vite curente = 1907 bucăți

- locul I din plasa Năsăud (din 21 localități)
- locul II = Rebrişoara (1459)
- locul III = Zagra (689)

Boi

- 125 până la 1 an
- 129 între 1-2 ani
- 215 între 2-3 ani
- 115 între 3-4 ani
- 192 peste 4 ani

Tauri de prăsilă:

- 68 viței până la 1 an
- 18 viței de 1-2 ani
- 5 viței de 2-3 ani
- peste 3 ani = 6 bucăți

După rasă:

- 536 rasa ardeleană
- 48 rasa mocănească
- 485 rasa bălțată
- 779 rasa „Borzdereş”
- 41 alte rase
- 18 bivoli

Vite:
- 204 bucăți până la 1 an
- 123 bucăți de 1-2 ani
- 112 bucăți de 2-3 ani
- 76 bucăți de 3-4 ani
- 619 bucăți peste 4 ani

Cai:
- total cai = 153
  - locul I pe plasa Năsăud
  - locul II = Năsăud (133 cai)
  - locul III = Salva (73 cai)
  - locul IV = Hordou (72 cai)

Armăsari de prăsilă:
- până la 1 an = 9
- de 1-2 ani = 6
- de 2-3 ani = 3

Total = 18

Iepe:
- până la 1 an = 9
- de 1-2 ani = 17
- de 2-3 ani = 11
- de 3-4 ani = 18
- de peste 4 ani = 193

Total = 248

Cai castrați:
- până la 1 an = 8
- de 1-2 ani = 13
- de 2-3 ani = 15
- de 3-4 ani = 25
- de peste 4 ani = 153

Total = 214

Porci = 634
- locul II pe plasa Năsăud
- locul I = Năsăud
- locul III = Rebrişoara (525)

Măgari = 0
Asini = 0

Oi = 5362
- locul I pe plasa Năsăud
- locul II = Rebrişoara (4181)
- locul III = Rebra Mare (2376)

Explicația: munți întinşi şi păşunabili, păşuni şi fânețe bogate
- pe județul BN = locul III
- locul I = Sângeorz-Băi (8284)
- locul II = Ilva Mare (5500)

Capre = 702
- locul I pe plasa Năsăud
- locul II = Rebrişoara (685)
- locul III = Runc (475)

Păsări = 1923, locul III pe plasa Năsăud

Stupi = 184
- locul II pe plasa Năsăud
- locul I = Rebrişoara (207)
- locul III = Năsăud (181)

Sursa: *A Magyar Kóróna Országainak Mezögozdasági. Statisztikaja* (*Statistica Agricolă a țărilor coroanei ungare*), vol. I, Budapesta, 1897, p. 504-505.

17. Proprietarii de pământ din Telciu la 1897, cu o suprafață mai mare de 100 de iugăre cadastrale

1. Proprietar Suciu Ioan – 177 iugăre cadastrale, din care:
- 2 pluguri
- 1 grapă
- 2 care x 2 cai
- 9 vite cornute
- 2 cai
- 4 porci
- 80 oi
- 61 iugăre arabil
- 4 iugăre grădini
- 82 iugăre fânaț
- 30 iugăre păşuni

2. Proprietar Miron Ioan (învățător) – 139 iugăre cadastrale, din care:
- 1 plug
- 2 căruțe a 2 cai
- 8 vite cornute
- 2 cai
- 3 porci
- 70 oi
- 66 iugăre arabil
- 49 iugăre fânaț
- 23 iugăre păşuni
- 1 jugher neproductiv

3. Proprietar Simion Miron – 107 iugăre cadastrale, din care:
- 1 plug
- 2 grape
- 1 car a 2 cai
- 12 vite cornute
- 3 cai
- 5 porci
- 60 oi
- 35 iugăre arabil
- 57 iugăre fânaț
- 15 iugăre păşuni

Sursa: *A Magyar Kóróna Országainak Mezögozdasági. Statisztikaja* (*Statistica Agricolă a țărilor coroanei ungare*), vol. II, *Gazdakzimtár* (Tabelul economiilor din 1895), Budapesta, 1897, p. 408.

Sensul cuvântului de „econom" este similar cu cel de țăran agricultor.

18. Mişcarea naturală

a. Natalitatea

Natalitatea este una dintre cele mai importante fenomene demografice, reprezentând totodată şi factorul de bază al evoluției numerice la populație şi se măsoară cu un indice care arată raportul dintre numărul născuților vii dintr-un an şi populația medie a anului respectiv. „Luând în calcul o perioadă de 10 ani (1987-1996) am obținut valori fluctuante ale indicelui de natalitate cuprinse între 32,7% în 1987, 17,5% (1991) şi 13,4% (1996)"[74].

După cum se observă, indicele de natalitate cel mai ridicat a fost în anul 1987 şi se observă imediat în următorii ani o scădere accentuată a natalității ca

74. Monica Amalia Târgoveț, *Monografia geografică a comunei Telciu (manuscris)*, 2003, p. 62.

urmare a pătrunderii şi în mediul rural a concepției de a avea l sau 2 copii, precum şi a plecării a unui mare număr de tineri căsătoriți spre alte zone ale țării. Media indicelui de natalitate pentru cei 10 ani în studiu este de 17,8%. Cauzele se găsesc şi în scăderea nivelului de trai, adâncirea sărăciei, şi mai ales a abrogării legislației privind interzicerea întreruperii sarcinii, a avortului, după 1990.

b. Mortalitatea

Influențează în mare măsură scăderea populației comunei. Ea a înregistrat o uşoară scădere şi apoi o mare creştere pe perioada celor 10 ani.

Studiul făcut pentru aceeaşi perioadă de 10 ani (1987-1996) scoate în evidență indicii, care diferă de la un an la altul, oscilând între 11,07% în 1987 şi 14,5% în 1996, iar media mortalității pe cei 10 ani este de 11,7%. Mortalitatea infantilă se află în scădere, numai în anul 1994 s-au înregistrat 5 cazuri de deces sub l an de viață.

c. Sporul natural

Creşterea numerică a populației se apreciază în primul rând după indicii de bază deduşi dintre raportul de natalitate şi mortalitate.

Din studiul efectuat rezultă că sporul natural oscilează în limitele destul de largi, fiind cuprinsă între 98 de locuitori în 1987 şi mai mulți decedați decât născuți în anul 1996.

d. Mişcarea migratorie a populației

Migrațiile, în accepțiunea foarte largă a termenului, împiedică ideea de deplasare, de schimbare de loc şi de locuință.

Perioada dintre anii 1987-1996 este semnificativă în special prin faptul că pleacă definitiv din comună un număr mai mare de locuitori, decât cei care sosesc. Astfel, în ultimii 10 ani au plecat definitiv din comună 1197 de persoane, pe când numărul celor sosiți este de numai 219 persoane.

Numărul mare al celor plecați se explică prin plecarea populației cu precădere în partea de sud a câmpiei de vest, în Banat şi mai puțin în centre industriale cum sunt: Bistrița, Arad, Năsăud, Beclean, Orăştie, Cluj-Napoca şi alte oraşe.

Fenomenul deplasărilor zilnice ale populației, navetismul, a apărut odată cu necesitatea de forță de muncă în centrele urbane, care au cunoscut un ritm deosebit de intens în industrializare, după 1965 constituind centrul de polarizare al populației din împrejurimi. Pe lângă industrie, care a rămas principalul generator al navetismului, sectoarele activităților de transporturi şi de construcții au antrenat un număr însemnat de deplasări zilnice, mai ales la întreprinderile din Năsăud şi Borşa, chiar Beclean şi Bistrița.

După anul 1990 numărul navetiştilor a scăzut continuu datorită desființărilor locurilor de muncă şi chiar închiderea multor unități economice, ca urmare a falimentului acestora. Mai trebuie menționat şi fenomenul invers de deplasare a populației din oraşe spre localitățile suburbane. În general, acest fenomen este de proporții mult mai redus, comparativ cu cel al deplasărilor spre oraş.

În general, cei ce fac naveta în zonele preurbane sunt în mare parte cu pregătire medie sau superioară, lucrând în învățământ sau alte activități şi servicii.

Făcând o analiză a situației navetiştilor din anul 1987, care plecau din comună la unități economice din alte localități, era de 970 de persoane din numărul total al navetiştilor, care se deplasau din comună. Un număr de 752 de persoane lucrau în unități din cadrul județului Bistrița-Năsăud, iar un număr de 218 persoane lucrau în cadrul altor județe.

Dintre județele care atrăgeau un număr mai mare de navetişti pe primul loc era Maramureşul, cu care comuna TELCIU are vechi tradiții de legătură, unde lucra un număr de 52 de persoane, mineri navetişti la Borşa[75].

Dintre oraşele din cadrul județului nostru, pe primul loc se află Năsăudul, care atrăgea în perioada 1975-2001 un număr de 191 navetişti din Telciu.

Pe primul loc în ceea ce priveşte numărul navetiştilor, ce se deplasau spre alte localități, îl deținea comuna COŞBUC, care se află doar la 7 km sud de TELCIU şi unde se află Sectorul de exploatare a lemnului cu un depozit modernizat (care până în anul 1973 s-a aflat în Telciu-Transbordare). În anul 1996 numărul navetiştilor din comuna TELCIU s-a redus la mai puțin de jumătate față de anul 1987.

Tot la migrația persoanelor putem aminti şi pe cele sezoniere, care pleacă primăvara sau toamna şi se întorc după 2-3 luni, care lucrează la diferite munci agricole, silvice şi forestiere în diferite regiuni ale țării.

Distanța minimă a navetiştilor spre alte localități din cadrul județului este de 7 km, iar distanța maximă spre localități din alte județe este de 150-450 km.

O altă formă de mişcare migratorie este plecarea locuitorilor comunei Telciu, în timpul verii, „în câmp”, la lucru, de unde se întorc numai toamna, la finele lunii octombrie sau la începutul lunii noiembrie. Această mişcare este atât de frecventă în comuna Telciu, încât în timpul verii aproximativ jumătate din casele satului rămân nelocuite sau sunt locuite de bătrâni incapabili de muncă. Plecarea la câmp se face cu toate vitele ce le au, cai, păsări, porci etc., unde de obicei au case de locuit şi adăposturi pentru vite.

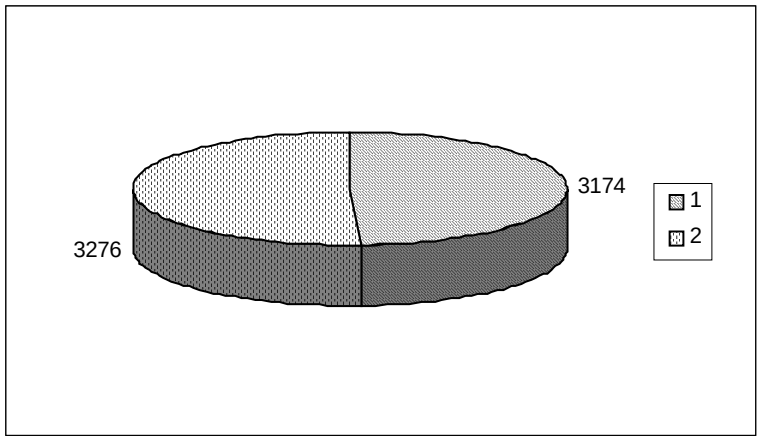
Uneori se întâmplă ca aceia, care au plecat în câmp, să rămână acolo şi pe timpul iernii, mai ales cei care au oi şi vite de iernat mai multe, pentru a consuma nutrețul care este foarte greu de transportat în sat din cauza reliefului foarte accidentat.

În ultimii 6 ani a luat o mare amploare migrația în diferite state ale Europei. În prezent un număr de 110 persoane sunt plecate la lucru în Italia, Spania, Franța, Germania, Austria, Ungaria etc.

75. *Ibidem*, p. 65.

e. Structura populației

Un alt element deosebit de important care trebuie studiat în cadrul populației, este structura acesteia.

Legendă: 1. bărbați...3276
2. femei.... 3174

În acest sens ne interesează mai multe aspecte: structura populației pe grupe de vârstă, structura pe sexe, structura profesională, structura pe medii, structura națională.

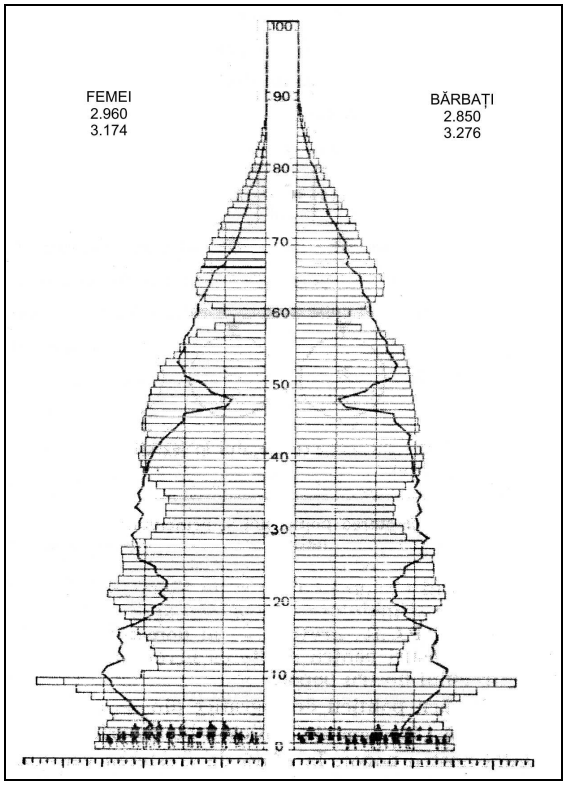
Structura populației pe grupe de vârstă este un element important sub aspect demografic şi social-economic. Astfel natalitatea şi mortalitatea sunt strâns legate de vârstă, iar structura pe vârste la rândul ei, influențează mortalitatea, natalitatea şi chiar migrațiile.

Pentru ilustrarea structurii populației pe grupe de vârstă am alcătuit pe baza datelor existente la Direcția de Statistică a județului Bistrița-Năsăud şi la Consiliul Local al comunei TELCIU, piramida vârstelor.

Piramida vârstelor reprezintă tabloul potențialului demografic al teritoriului comunei noastre, ea scoțând în evidență raportul existent între principalele grupe de vârstă: tânără (0-14 ani), adultă (15-59 ani), vârstnică (peste 60).

Proporția adulților şi a bătrânilor are o mare importanță din punct de vedere economic şi social, după cum proporția copiilor şi a tineretului influențează dezvoltarea generală a populației şi asigurarea necesarului de forță de muncă în perspectivă.

Analizând piramida vârstelor, avem posibilitatea diferențierii şi a altor grupe de vârstă, cum ar fi: populația de 20-59 ani, ca grupă care reflectă în mare parte ponderea populației active din total, sau grupa de vârstă de peste 65 ani după care se poate aprecia longevitatea unei populații.

Structura populației pe grupe de vârsta arată o dinamică a populației în general, deoarece de greutatea specifică a grupei feminine cuprinse între 15-49 ani depind perspectivele fenomenelor demografice.

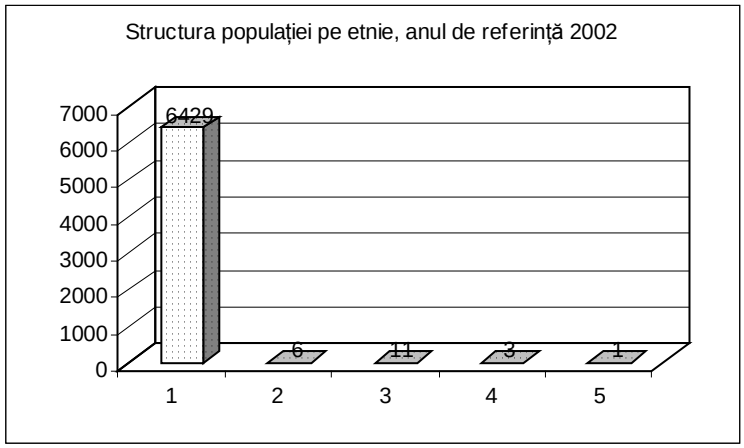
Urmărind aspectul general al piramidei se observă că populația cuprinsă între 0-14 ani reprezintă un procent mare, ceea ce asigură pentru perspectivă, necesarul de populație activă pentru comună, dând în acelaşi timp şi un surplus de forță de muncă. Ponderea populației tinere se explică prin indicele de natalitate înregistrat în perioada 1987-1996.

Populația de la mijlocul piramidei, cuprinsă între 25-30 ani suferă o îngustare, ca urmare a deplasărilor spre alte zone ale țării ori în străinătate. În prezent, un număr de 34 telceni au plecat definitiv în străinătate.

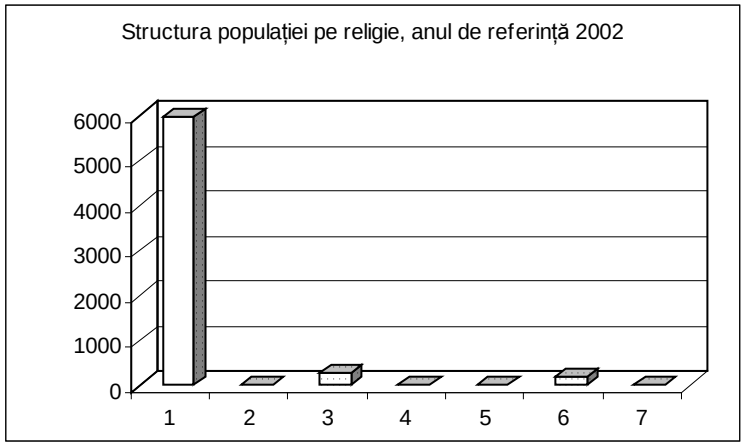
La vârful piramidei, o îngustare apreciabilă o reprezintă populația peste 60 ani, care reprezintă doar 11,3% din întreaga populație.

Structura populației pe sexe se caracterizează printr-o uşoară superioritate a bărbaților, care la recensământul populației din anul 2002 populația de sex masculin era de 3276 persoane, iar de sex feminin 3174 persoane.

Din analiza populației se observă că ponderea mai mare a femeilor, ce apar în categoria persoanelor bătrâne (peste 65 ani), de unde rezultă o durată medie a vieții mai mare la femei în comparație cu bărbații, fenomen de altfel întâlnit nu numai în România, ci şi pe plan mondial.

Legendă: 1. români; 2. maghiari; 3. rromi; 4. germani; 5. svabi

Legendă: 1. ortodocşi; 2. romano-catolici; 3. greco-catolici;
4. reformați; 5. baptişti; 6. penticostali; 7. adventişti

Pe aceste meleaguri populația a fost întotdeauna aproape în totalitate românească. Din populația totală de 6450, la recensământul din 2002, s-au declarat 6 persoane maghiari şi 11 rromi. Densitatea populației pe teritoriul comunei TELCIU este foarte scăzută, doar de 19 locuitori/km^2, în anul 2002, cu mult sub media pe țară. Acest lucru se explică prin suprafața mare a comunei, cât şi prin pierderea de populație în urma migrării spre alte zone ale țării şi plecării definitive în străinătate. Acest indice al populației prezintă importanță, deoarece de el sunt legate unele probleme de producție, de consum, de aprovizionare tehnico-materială, de satisfacerea necesităților de transport, de ordin medico-sanitar.

19. Unele probleme privind dinamica şi evoluția populației comunei Telciu în perioada 1870-1970

Cunoaşterea dinamicii şi evoluției populației din comună constituie un instrument important pentru determinarea tendințelor demografice actuale şi este un factor de seamă în elaborarea planurilor de dezvoltare economico-socială şi culturală.

Datele privind numărul locuitorilor servesc şi constituie un indicator de bază la întocmirea balanței forțelor de muncă, la amplasarea şi extinderea unităților de producție.

În funcție de volumul demografic al localităților se planifică construcții sanitare, edificii culturale, dotările utilitare, rețeaua comercială, de alimentație publică şi prestări de servicii.

Dinamica populației influențează criteriile privind organizarea teritoriului unei localități, a stabilirii vetrelor şi sistemului interior acesteia, ținând seama de condițiile istorice, sociale şi economice.

Cunoscând într-o perioadă mai îndelungată factorii care au determinat sporurile, stagnările şi regresele demografice, dintr-o localitate se pot lua măsuri corespunzătoare pentru evoluția şi perspectiva de viitor.

Pe baza recensămintelor din perioada 1870-1970 am să prezint în cele ce urmează dinamica şi evoluția populației comunei, folosind datele publicate în lucrarea „File de istorie”[76].

Cifrele respective au fost extrase, folosindu-se publicații statistice maghiare referitoare la recensămintele din anii: 1869, 1890, 1910, 1941, recensămintele româneşti din anii: 1930, 1941, 1948, 1956 şi 1966 publicate în lucrări separate, precum şi datele statistice oficiale pentru anii 1920 şi 1970, 1992 şi 2002.

De menționat că cifrele recensământului din decembrie 1869 exprimă situația demografică de la 1 ianuarie 1870, iar datele statistice din 1970 pe cea de la 1 iulie a aceluiaşi an, **consemnându-se astfel o perioadă de 100 ani şi şase luni**.

De asemenea, trebuie avut în vedere că pustiitoarea epidemie din deceniul al 8-lea al secolului trecut s-a manifestat puternic şi asupra comunei Telciu lipsită de mijloace sanitare. Primul şi al doilea război mondial de asemenea, a însemnat un regres pentru dinamica şi evoluția populației.

Totuşi, comuna Telciu a cunoscut o puternică dezvoltare demografică, ea a ajuns în 1970 la 7.197 locuitori, cu 4.868 mai mult decât în urmă cu un secol, proporția atinsă fiind de 209,3%. În jurul fabricii de cherestea de la Gura Văii Fiadului a luat naştere la începutul acestui secol satul cu acelaşi nume, ai cărui locuitori se ocupă şi azi mai mult cu muncile forestiere, iar valea Telcişorului, cu bogate fânețe şi păşuni alături de întinse păduri, cătunul de odinioară datorită extinderii din ultimele decenii ajunge la o populație de 2.077 oameni.

76. Pompei Boca, Ion Moldovan, *Populația județului Bistrița-Năsăud între anii 1870-1970*, în vol. *File de istorie*, vol. III, Muzeul de Istorie, Bistrița, p. 286-321.

Din cele arătate până aici decurge şi reiese cu mare claritate că la Telciu se impune existența a cel puțin 2-3 întreprinderi de profil (sau secții ale unor întreprinderi) care să cuprindă cel puțin 1.300-1.800 de salariați, pentru ca vatra satului să capete imaginea unei urbe de munte, şi-n perspectiva următorilor 20-25 de ani să ajungă la o populație de 12.000-15.000 locuitori, lucru posibil, pentru că la Telciu prin tradiție, familiile au fost cu mulți copii (de la 5 în sus).

Aici este marea greşeală, că nu s-a sesizat că în comună era un surplus de forță de muncă, care trebuia folosită prin crearea unor întreprinderi în perioada 1965-1980, când factorii de la conducerea comunei trebuiau să se zbată mai mult. În comună, dacă îmi amintesc, era planificat să se realizeze întreprinderea „Textila" care acum este la Năsăud, iar în comună numai o secție cu vreo 80 de femei țesătoare de covoare. La Telciu a fost programată înființarea unei întreprinderi (secții) de tricotaje, dar s-a înființat la Sângeorz-Băi. Utilajele fabricii de cherestea din Fiad şi de la Depou („Dipău"), cele care au rămas după terminarea războiului, au fost luate şi duse la Ilva Mică. De ce?! Pentru că nu am avut oameni, să lupte pentru interesele celor mulți, ale comunei. Ba mai mult s-a pierdut şi Secția de încărcare material lemnos, care a fost mutată de la Transbordare la Coşbuc.

Iată de ce consider că noile şi viitoarele autorități ale administrației de stat trebuie să se trezească din amorțeală, să vadă şi să simtă realitatea, să se lupte din răsputeri pentru a crea cel puțin 2-3 întreprinderi în comună (sau secții), altfel populația va scădea. De menționat că în perioada 1975-1987, peste 400 de familii au plecat din Telciu şi s-au aşezat în alte zone ale țării (Banat, Sibiu, Borşa, Cugir, Bucureşti, Arad, Bistrița, Năsăud, Beclean, Dej) din lipsă de locuri de muncă şi al randamentului, uneori scăzut al pământului în anii ploioşi şi reci, ori extrem de secetoşi.

De asemenea comuna noastră are nevoie de conducători fermi, care să o ridice pe noi culmi de civilizație şi progres. **Îmi exprim încrederea că aceştia nu vor întârzia să apară şi că îşi vor propune ca cel târziu până în 2015-2025 comuna să devină un orăşel frumos de munte agro-industrial**.

Dinamica şi evoluția populației comunei în perioada 1870-1970[77]

Recensământul din anul	Repartiția populației			Total comuna	Spor 1870-1970	
	Telciu	Fiad	Tecişor		Cifre	Procente
1	2	3	4	5	6	7
1870	2.327	–*	–*	2.327		
1880	2.410	–	–	2.410		
1890	2.611	–	–	2.611		
1900	2.771	331	–	3.102		
1910	3.279	–	–	3.279		
1920	3.122	–	–	3.122		
1930	4.043	–	–	4.043		

77. *Ibidem*, p. 293, 318-319.

1941	4.784	–	–	4.784		
1948	4.675	496	–	5.171		
1956	3.919	831	949	4.799		
1966	4.099	884	1.989	6.992		
1970	4.279	839	2.077	7.197	4.368	209,3%

Notă: Pentru anii care pe raza satelor Fiad şi Telcişor nu apare numărul locuitorilor, aceştia au fost incluşi la comună.

Copie

20. Două documente inedite despre Telciu

I. Capii de familie din Telciu la 10 mai 1755

În tabelul cu specificarea suprafeței semănate cu grâu, orz, ovăz, hrişcă, cucuruz (kukuruz) şi cânepă, în satul Telciu (Telts) sunt menționați următorii capi de familie români districtuali, vidicani (Vallachi Districtuales sine Vidikáni), tabel întocmit la 10 mai 1755.

1. German Grecul (Gÿermán Grékul).
2. Ignat Giga (Jgnath Siga).
3. Ursul a[l lui] Timoge (Urszula Timogye).
4. Login a[l lui] Timoge (Logyin a Timogye).
5. Chirilă Simion (Kurille Szimijuon).
6. Ştefan Bogâltie (Stephan Bogiltye).
7. Chifor Năsăudean (Tyiffor Naszodan).
8. Toader Cutie (Thoader Kutye).
9. Ştefan Țiganului (Stephan Cziganului).
10. Ignat Bugnar (Ignath Bugnár).
11. Filip a[l] Cozmuți (Philip a Kozmutzi).
12. Natul a[l lui] Filip (Natuly a Chilip).
13. Simion a[l] Nichiti (Szimjon a Nityiti).
14. Andrei Iugan (Iugán André).
15. Toader Iugan (Tuadgjer Iugán).
16. Iuon Iugan (Iuon Iugan).
17. Iuon a[l] Popi (Iuon a Poppi).
18. Lupul Popi (Lupuly Poppi).
19. Iuon a[l] Docii (Iuon a Dotye).
20. Grigore Mitrului (Grigoire Mitruluy).
21. Iuon Duca (Dunka Iuon).
22. Iuon Blidar (Iuon Blidar).
23. Gavrilă Docie (Gavrilla Dotye).
24. Simion Blidaru (Szimyon Blidaru).
25. Lupul Rusu (Lupuly Ruszu).
26. Nicu a[l lui] Ilie (Niku al Ilie).
27. Iuon Flancu (Iuon Flanku).
28. Iosip Țancului (Iosip Tzankului).

29. Simion Vasile (Szimjon Vassille).
30. Precup Surdului (Prekub Szurdului).
31. Mihai Moldovan (Mihaly Moldovan).
32. Ignat Moldovan (Ignat Moldovan).
33. Grigore Petresi (Grigoire Petreszi).
34. Iuon Brudan (Iuon Brudan).
35. Petre Brudan (Petre Brudan).
36. Ursul Pupuța (Urszuly Puputza).
37. Ignat Pupuța (Ignath Puputza).
38. Iuon Flore (Iuon Floiri).
39. Vasile Flore (Vaszille Floire).
40. Gavrilă Cozmi (Gavrilla Kozmy).
41. Simion a[l] Cozmi (Szimjon a Kozmy).
42. Grigore Mocodean (Grigore Makodan).
43. Iuon Mocodean (Iuon Mokodan).
44. Dănilă Cira (Danilla Tyira).
45. Ursul Tiri (Urszul Tyiri).
46. Ştefan a[l lui] Iacob (Ştefan a Iacob).
47. Iacob a[l lui] Cordoş (Iakoba Kordoş).
48. Iacob a[l lui] Cordoş (Iakob a Kordos).
49. Gavril a[l] Sârbului (Gabor a Szrbului).
50. Toader Țigan (Tuadgijer Czigany).
51. Lupul a[l lui] Timocii (Lupul a Timochij).
52. Grigore Nicolai (Grigore Nicolaj).
53. Alexandru Andreichi (Alexandru Andreki).
54. Iuon Suciu (Iuon Szutsu).
55. Ştefan Fluta (Ştefan Flutta).
56. Simion a[l lui] Handre (Simion a Hándre).
57. Andreica după vale (Andreka dupe Vajle).
58. Vasile Rusul (Vaszilla Ruszuly).
59. Grigore Petrisi (Grigoire Petreszy).
60. Toader Sedu (Thuadgyer Szedu) – probabil Zăduh (s.a.).
61. Ştefan a[l lui] Niculai (Ştefan a Nikulaij).
62. Grigore Țiganu (Grigore Tziganu).
63. Vasile Suciul (Vasille Szutsul).
64. Iuon Toma (Iuon Thoma).
65. Lupul Maroşan (Lupuly Marosan).
66. Dănilă Moldovan (Danille Moldovan).
67. Toader Hangea (Thuadgier Hangje).
68. Maxin a[l] Tompi (Maxim a Tompy).
69. Crăciun Bunac (Bunak Krecsun).
70. Vasile Bunac (Bunak Vaszille).
71. Vasile Cutie (Vaszille Kutye).
72. Nichita Moisi (Nityita Moisi).
73. Iuon a[l] Şuganului (Iuon Suganului).
74. Oance Rus (Rusz Oantse).
75. Dumitru Homei (Homey Dumitru).

76. Costan Cutie (Kosztan Kutye).
77. Iuon Olaru (Ioun Olaru).
78. Mniron Nortar (Mnyiron Nortar).
79. Lupul Hodre (Lupuly Hodre).
80. Alexa Năsăudean (Alexa Naszodan).
81. Andrei Negură (Andre Nyegure).
82. Onul Blidarul (Onyul Blidaruly).
83. Ursul Hondrar (Urszuly Hondrar).
84. Petre a[l] Gitului (Petre a Gittuluj).
85. Iacob Tovatu (Iakob Tovatu).
86. Ştefan Moldovan (Stephan Moldovan).
87. Lupul Bondane (Lupuly Bondanje).
88. Petre Mititel (Petre Mukekely).
89. Miron Onisin (Miron Oniszin).
90. Giurca Rusul (Gyunka Ruszuly).
91. Vasile Tâlhar (Talhan Vaszlle).
92. Vasile Bondane (Vaszille Bondanye).
93. Grigore Țigan (Tzigany Grigoire).
94. Ignat Rusul (Ignath Ruszuly).
95. Gavrilă Gange (Gavrilla Gangje).
96. Iuon Filipaş (Chilipas Iuon).
97. Lupul Mititel (Lupuly Mukukely).
98. George Puşucă (Gyorgie Pusuke).
99. Gavrilă Lupşa (Gavrilla Lupsa).
100. Toader Irini (Thoider Irini).
101. Grigore Todori (Grigoire Thodori).
102. **Iuon Todori judele satului (Iuon Thodori Judesc)**.
103. Miron Mititel (Miron Mititel).
104. Iuon a[l lui] Filip Crişului (Iuon a Chilip Vrişuluj).
105. Ursul Țarălungă (Urszul Tzaralunga).
106. Iuon Țarălungă (Iuon Tzaralunga).
107. Nichita Moldovan (Nitchita Moldovan).
108. Ignat Puşuchi (Ignat Pusuky).
109. Petre Costian (Petre Kosztan).
110. Iremie Tătar (Ieremie Tatar).
111. Grigore Ordace (Grigore Ordatye).
112. Filip Crețului (Philip Kretzuly).
113. Arsinte Hordouan (Arszinte Hordouan).
114. Alexandru Popi (Alexandru Popy).
115. Lupul Banciu (Luppuly Bantsu).
116. Toader Banciu (Thuadyer Bantsu).
117. George a[l lui] Cifor a Todosii (Györgye a Tyiffor Thobodzii).
118. Nicolae Tâlhare (Nikolay Telharje).
119. Nicolae Leoca (Nikoray Leoka).
120. Flore a[l lui] Moldovan (Floirea a Moldovan).
121. Grigore a[l lui] Matei (Grigoire a Mathye).
122. Grigore Bunac (Grigoire Bunak).

123. Iuon Dohaş (Dohas Juon).
124. Andrei Macavei (Makave Andre).
125. Iosip Todoriş (Iosip Thodoriş).
126. Todor Marmeş (Thodor Marmás).
127. Dumitru Boda (Boda Dumitru).
128. Iuon Ţapu (Iuon Tzapu).
129. Iuon Boda (Boda Iuon).
130. Vasile Ordace (Ordatye Vaszille).
131. Mihai Bumbu (Bumbu Mihály).
132. Ieremie Bumbu (Ieremie Bumbu).
133. George Olisim (George Oiszin).
134. Vasile Rusului (Vaszille Ruszului).
135. George a[l lui] Gane (George a Gánye).
136. Nistor Moldovan (Nistor Moldovan).
137. Vasile Ţarălungă (Vaszille Tzaralunga).
138. Toader Mititel (Thoader Mititely).
139. Vasile Puşuca (Vaszlle Pusuka).
140. Gavrilă Lăcătuş (Gavrilla Lakatuş).
141. Nichita al [lui] Achim (Nichita al Atyim).
142. Iuon Zalu (Iuon Zálu).
143. Uane al [lui] Pupăză (Uanye al Pupedze).
144. Nicolae Pupăză (Nikolay Pupedze).
145. George a[l] Tompi (Georgje a Tompyi).
146. Pinte al [lui] Pupăză (Pintye al Pupedze).
147. Nica Puşuca (Nijika Pusuka).
148. Toader Leuca (Thoider Lyeoka).
149. Iuon al [lui] Matei (Iuon al Mathye).
150. Vasile Criş (Kris Vaszille).
151. Ştefan Iugan (Ştephan Iugany).
152. Vasile Pupăză (Vaszile Pupedze).
153. Petre Rusu (Petre Ruszu).
154. Vasile Moroşan (Morosan Vaszille).
155. Ignat Sasu (Ignath Szászu).
156. Pinte al [lui] Dănilă (Pintye al Danille).
157. Androne Moroşan (Moroşan Andronye).
158. Toader al [lui] Nicolae (Thoider al Nikolay).
159. Albu Rusu (Ruszu Albu).
160. George Sălage (Georgje Szalagje).
161. Ianco Varadi stegar (Varadi Ianco Vascilifer).
162. Toader Popa (Popa Thoider).
163. Petre a[l] Popi Vasile (Petre a Popi Vaszille).
164. Maftei a[l] Popi George (Maftea Popi George).
165. Toader Ţigan (Czigany Thoider).
166. Iuon Ţigan (Iuon Czigany).

Văduve

167. Anuța a [lui] Vasile (Anutza al Vaszille).
168. Portină a Fluti (Portire a Flutti).
169. Dochie a Tompi (Dotye a Tompi).
170. Nastasie Bocuranuluii (Nasztaszie Bokuranului).
171. Anuța a [lui] Cozma (Anuța a Kozma).
172. Lupa a Tompi (Lupa a Tompi).
173. Şofronea Nicului (Sophronye a Nikului).
174. Antimia Moldovanului (Antimia Moldovanului).
175. Vărvăruța a Nichiti (Varvarutza a Nikhiti).
176. Todora a Rincuțoaie (Thodoran a Rinkutzoje).
177. Măriuța Mititeoie (Mariutza Mititoje).
178. Maria Crețului (Mariutza Kreczuluj).
179. Docie a [lui] Simion Porcel (Dotye a Szimion Portcel).
180. Şofronie a Bucicoaie (Sophronye a Butsokoje).
181. Anuța a Popi Iuon (Anutza a Popi Iuon).

Instabili

182. Ianco Caplar (Kaplar Ianko).

Străini

183. Maftei a[l] Popi George (Mafte a Popi Gyorgje).
184. Toader Popa (Popa Thoider).
185. Simion Domnița (Szimion Domnitza).
186. Nadurani Nemes Gyorgi
187. Vásárhely Andrasi.

Întocmit de Paulus Nyilas Solnocul de Mijloc, asesor jurat comitantes, Franciscus Nagy asesor jurat al Scaunului Mureş, Friderich Klein senator al cetății (oraşului) Strauszenburg, Johannes Gunesch recenzor (scrib – actuarius).

Sursa: D.J.A.N. Cluj, Primăria oraşului Bistrița, 1761. Documentul ne-a fost pus la dispoziție prin bunăvoința domnului Vasile Lechințan.

Dosar IV/A, nr. 2200, f. 1-14. Semnat Michael Werner, comisar cu impozitele.

II. Conscripția de la 1761 – capii de familie

În tabelul de contribuție individuală pentru anul militar 1761, în Telciu (Telts) figurează următorii capi de familie, români districtuali (Vallachi Districtualis), cu averea lor:

1. German Grecul (Gyerman Graekul) (1 bou, 6 oi, 1 porc, 2 stupi)
2. Ursul Timochi (Urszul Timochi) (3 boi, 1 vacă, 10 oi, 1 porc, 1 stup)
3. Loghin Timochi (Logyin Timochi) (1 vacă, 2 junci, 7 oi)
4. Chirilă Simion (Chirilla Szimion) (1 bou, 2 junci, 20 oi, 1 stup)
5. Ştefan Bogâltie (Stephan Bogîltje) (2 vaci , 2 junci, 5 oi, 1 porc)
6. Todier a[l lui] Cutie (Thodjer a Kutie) (3 boi)

7. Ştefan Ţigan (Stephan Czigán) (2 boi, 1 porc)
8. Ignat Budnar (Ignát Budnár) (1 bou, 2 vaci, 2 junci, 2 porci, 3 stupi)
9. Filip Cozmuţă (Chilip Kozmucze) (1 bou)
10. Natea a[l] l[ui] Filip (Natja al Chilip) (2 boi, 1 vacă, 10 oi, 2 porci, 2 stupi)
11. Simion a[l] Nechiti (Szimion a Nétyitti) (2 boi, 1 vacă, 1 porc)
12. Andrei Iugan (Jugán André) (1 bou, 1 vacă)
13. Todier Iugan (Thodjer Iugán) (2 vaci, 2 junci, 2 porci)
14. Iuon Iugan zis şi Grepcin (Iuon Jugan alias Grépchin) (1 bou, 2 vaci, 2 oi, 2 porci)
15. Iuon a[l] Popi (Juon a Popi) (1 bou, 1 vacă)
16. Lupu a[l] Popi (Lupul a Popi) (1 bou, 1 vacă, 2 junci, 10 oi)
17. Iuon Dunca (Dunka Juon) (1 vacă, 2 junci, 20 oi, 1 porc)
18. Iuon Blidar (Juon Blidár) (3 boi, 1 vacă, 1 porc)
19. Gavrilă a[l] Dochii (Gavrille a Dottyé) (1 vacă, 1 porc, 1 stup)
20. Simion Blidar (Szimion Blidár) (1 bou, 2 vaci, 2 junci, 1 porc)
21. Lupul Rus (Lupul Rusz) (1 bou)
22. Nica Ilie (Nyika Jllye) (1 bou, 1 vacă, 1 porc, 1 stup)
23. Iuon Ţanc (Iuon Czánk) (1 bou, 1 vacă, 1 porc)
24. Iosip [al] Ţancului (Ioszip Czánkului)
25. Simion a[l lui] Vasile (Szimion a Vaszille) (1 vacă)
26. Precup [al] Surdului (Praekup Szuduluj) (1 vacă)
27. Mihai Moldovan (Mihály Moldován) (1 vacă)
28. Grigore Petresi (Grigojre Pétrészi) (1 vacă)
29. Iuon Suciul (Juon Szutsul) (1 bou, 1 vacă, 1 porc, 1 stup)
30. Ştefan Fluta (Ştéphán Flutta) (1 vacă, 1 porc)
31. Simion Hondre (Szimion Hondre) – probabil Hondrar, s.n.
32. Andrei după Vale (André după Válye) (1 bou, 1 vacă, 10 oi, 1 porc)
33. Vasile [al] Rusului (Vaszille Ruszului) (1 vacă, 2 junci, 10 oi)
34. Iuon Brodan (Juon Brodán)
35. Ursul Pupăză (Urszul Pupuze)
36. Ignat Pupăză (Ignat Pupuze) (3 boi, 1 vacă, 20 oi, 1 porc, 5 stupi)
37. Iuon Flore (Juon Flore) (1 bou, 1 vacă, 2 oi)
38. Vasile Flore (Vaszille Flojre) (1 bou, 1 vacă, 10 oi, 2 stupi)
39. Simion a[l lui] Cozmilă (Szimion a Kozmille) (1 vacă, 5 oi, 2 stupi)
40. Ignat Moldovan (Ignat Moldovan) (1 junc, 8 oi)
41. Grigore Mocodan (Grigore Mokodan)
42. Iuon Mocodean (Juon Makodan) (1 vacă)
43. Dănilă Chira (Danille Chira) (1 vacă, 1 junc, 7 oi) – probabil Cira, s.n.
44. Ursul Chira (Urszul Chira)
45. Ştefan a[l lui] Iacob (Ştéphan a Jákob)
46. Iacob a[l lui] Cordoş (Jácob a Kordos) (1 bou)
47. Tănase a[l] Sârbului (Thanász a Szirbuluj) (2 boi, 1 vacă, 12 oi)
48. Gavril a[l] Sârbului (Gávril a Szirbului) (1 vacă, 1 junc)
49. Lupul Timochi (Lupul Timochi) (1 vacă, 10 oi, 2 stupi)
50. Grigore Mnicului (Grigojre Mnyikului) (2 boi, 1 vacă, 1 porc, 4 stupi) – Micului, s.n.

51. Toader Zedu (Thodjer Zédu) – probabil Zăduț, s.n.
52. Ştefan Mnicului (Stéphán Mnyiculuj) (1 vacă, 2 junci, 16 oi, 2 stupi)
53. Grigore Şigan (Grigojre Sigan) (1 vacă, 1 porc, 1 stup)
54. Vasile Suciul (Vaszille Szutzul) (1 vacă, 2 junci)
55. Iuon a[l] Tomi (Juon a Thomi)
56. Dănilă Moldovan (Danille Moldován)
57. Toader Sanie (Thodjer Sánje) (3 boi, 2 porci)
58. Maxin a[l] Tompi (Maxin a Tompi)
59. Crăciun Buriac (Buriak Krétsun) (18 oi)
60. Vasile Buriac (Buriak Vaszille) (2 boi, 1 vacă, 1 porc)
61. Vasile Cutie (Vaszille Kuttje) (1 bou, 1 vacă, 1 porc)
62. Nechita Moisi (Netytta Noyszi) (1 bou)
63. Iuon Iugan (Juon Jugán) (1 vacă)
64. Dumitru Homei (Homé Dumitru) (2 boi, 1 vacă, 15 oi, 3 porci)
65. Costan Cutie (Kosztán Kuttje) (1 vacă, 1 juncă, 15 oi, 1 porc)
66. Iuon Olar (Juon Oláhr) (1 bou, 1 vacă)
67. Miron Mortar (Miron Motár)
68. Lupul Hondrar (Lupul Hondrár)
69. Andrei Negură (André Nyégure) (1 bou, 8 oi)
70. Onul Blidar (Onul Blidár) (2 boi, 1 junc, 5 oi, 1 porc, 1 stup)
71. Ursul Hondrar (Urszul Hondrár) (1 vacă, 2 junci, 2 porci, 1 stup)
72. Petre a[l] Chitului (Pétre a Kittuluj) (1 bou, 1 vacă, 1 porc)
73. Iacob Tovaş (Jakob Továs) (1 vacă)
74. Ştefan Moldovan (Stephan Moldován) (1 bou, 1 vacă, 1 porc)
75. Lupul Bondane (Lupul Bondánye) (1 bou, 1 vacă, 1 stup)
76. Petre Mititel (Pétre Mikikel) (1 vacă, 2 junci, 15 oi, 4 stupi)
77. Miron Olisim (Miron Oliszim) (1 vacă, 12 oi, 1 porc)
78. Guirca Rus (Gyurka Rusz) (3 boi, 1 vacă)
79. Vasile Bondane (Vaszille Bondánye) (2 boi, 1 vacă)
80. Grigore Țigan (Grigojre Czigán) (2 boi, 1 junc)
81. Ignat Rusul (Ignat Ruszul) (2 vaci, 1 porc)
82. Gavrilă Gane (Gavrille Gaye) (2 boi, 1 junc)
83. Filip Iuon (Chilip Juon) (1 porc, 18 oi, 1 vacă)
84. Lupul Michichel (Lupul Mikikel) (1 bou, 1 vacă) – probabil Mititel, s.n.
85. George Puşuca (Gyorgje Pussuka) (2 boi, 1 vacă, 1 junc, 12 oi)
86. Gavrilă Lupşa (Gavrille Lupsa) (2 boi, 2 vaci, 13 oi)
87. Toader Irini (Thodjer Irini) (1 vacă, 6 oi)
88. Grigore Todoriş (Grigojre Thodoris) (3 boi, 1 vacă, 20 oi, 1 porc, 3 stupi) – probabil Toderaş, s.n.
89. Iuon Todoriş (Iuon Thodoris) (1 bou, 1 vacă, 4 oi) – *Ibidem*, s.n.
90. Miron Mititel (Miron Mititel) (1 bou, 1 vacă, 4 oi)
91. Iuon A[l lui] Filip (Iuon a Chilip) (3 boi, 3 vaci, 3 stupi)
92. Ursul Țarălungă (Urszul Czárelunge) (2 boi, 3 vaci, 3 stupi)
93. Ignat Butoca (Jgnat Butoka) (3 boi, 1 vacă, 25 oi, 1 porc)
94. Petre a[l lui] Costaş (Petre a Kosztás)
95. Ieremie Tătar (Jeremi Tatár)
96. Grigore Ordatie (Ordáffje Grigojre) (1 vacă, 2 junci, 10 oi)

97. Filip Crişan (Chilip Krissa) (1 bou, 1 vacă)
98. Arsinte Hordoan (Arszintje Hordouán) (1 bou)
99. Alexandru Popi (Alexandru a Popi) (1 vacă, 6 oi)
100. Lupul Danciul (Lupul Dántsul) (1 vacă, 6 oi)
101. George a[l lui] Chifor Todosi (Gyorgy a Chiffor Todoszi) (1 vacă, 1 bou)
102. Nicula Tăurar (Nikula Talhán) (1 vacă, 2 junci)
103. Iuon Ţarălungă (Juon Czárelunge) (2 boi, 1 vacă)
104. Nicolae Leoca mort (Nicolaj Lyoka) mortuus)
105. Flore Moldovan (Flojre Moldován) (2 boi, 1 vacă)
106. Grigore a[l lui] Matei (Grigojre a Máthe) (3 boi, 1 vacă, 1 porc)
107. Andrei Buriac (André Buriák) (2 boi, 1 vacă)
108. Iuon Dobaş (Dobás Juon) (1 vacă, 1 porc)
109. Iosif Todoriş (Joszip Thodoris) (1 vacă, 2 porci) – probabil Toderaş
110. Toader Mărinaş (Marinás Thodjer) (1 vacă, 1 junc, 7 stupi)
111. Dumitru Bodiu (Dumitru Bodju) (1 bou, 1 vacă)
112. Iuon Ţapu (Iuon Czápu) (1 vacă)
113. Iuon Bodiul (Iuon Bodjul) (1 vacă, 1 junc, 1 stup)
114. Vasile Ordate (Vaszille Ordattje) (2 boi, 2 vaci, 1 porc, 2 stupi)
115. Mihai Bumbul (Mihály Bumbul) (2 boi, 1 junc, 5 stupi)
116. Ieremie Bumbul (Jeremi Bumbul) (2 boi, 1 junc, 5 stupi)
117. George Olisim (Gyogje Oliszim) (1 bou, 1 vacă)
118. Vasile Rusului (Vaszille Ruszuluj) (1 bou, 1 vacă, 3 stupi)
119. George Gane (Gyorgje Gánye) (2 boi, 1 vacă, 1 porc, 1 stup)
120. Nistor Moldovan (Nisztor Moldovan) (1 bou, 1 vacă)
121. Vasile Ţarălungă (Vaszille Czárelunge) (1 bou, 1 vacă, 6 oi, 1 stup)
122. Toader Mititel (Thodjer Mititel) (2 vaci, 1 porc)
123. Vasile Buşuca (Vasile Bussuca) (2 boi, 1 porc)
124. Gavrilă Lacatiş (Gavrille Lacatis) (2 boi, 14 oi)
125. Iuon Salu (Iuon Szallu)
126. Onu Pupăză (Onye Pupuze) (1 vacă, 2 stupi)
127. Nicolae Pupăză (Nicoláj Pupuze) (1 bou, 1 vacă, 1 porc, 6 oi)
128. George a[l] Tompi (Gyorgje a Tompi) (1 bou, 1 vacă)
129. Pinte Pupăză (Pintje Pupuze) (2 boi, 15 oi, 2 porci, 2 stupi)
130. Nica Puşuca (Nyka Pussuka)
131. Toader Leoca (Thodjer Lyoka) (1 vacă, 1 juncă)
132. Iuon a[l lui] Matei (Juon a Máthé) (1 vacă, 1 juncă, 10 oi)
133. Vasile Criş mort (Vaszille Krisş mortuus)
134. Ştefan Iugan (Stéphán Jugán) (4 boi, 1 vacă, 2 porci, 4 stupi)
135. Vasile Pupăză (Vaszille Pupuze) (3 boi, 1 vacă, 2 porci, 4 stupi)
136. Petre Rus (Pétre Rusz) (1 vacă)
137. Vasile Moroşan (Vaszille Morossan), **plecat**
138. Pinte a[l lui] Dănilă (Pintje a Danille) (1 bou, 1 vacă)
139. Toader a[l lui] Nicolae (Thodjer a Nikoáj)
140. Rus Albu (Rusz Albul) (15 oi, 2 stupi)
141. George Salade (Gyorgje Szálágye) (1 vacă) – probabil Sălangea, s.n.

142. Petre a[l] Popi Vasile (Petre a Popi Vaszille) (2 boi, 10 oi, 1 porc, 4 stupi)
143. Maftei a[l] Popi George (Máffté a Popi Gyorgje) (2 boi, 3 oi, 1 porc)
144. Dumitru Năsăudean (Dumitru Naszodán) (2boi, 1 vacă, 6oi, 1 porc, 1 stup)
145. Tănase a[l] Lupului (Thanász a Lupuluj) (1 bou, 10 oi)
146. Dănilă Petre (Petre Danille) (1 vacă, 1 junc)
147. Iuon Cucu (Juon Kuku) (1 vacă)
148. Costan Morar (Kosztán Morar) (1 junc, 1 porc, 1 stup)
149. Toader Horț (Thodjer Hortz) (1 vacă, 1 junc)
150. Ursul Grozav (Urszul Grozáff) (2 boi, 1 vacă)
151. Grigore a[l lui] Homei (Grigojre a Homé) (1 vacă, 2 junci, 5 stupi, 1 porc)
152. George Mortar (Gyorgyie Mortár) (1 bou, 1 vacă)
153. Zaharie a[l lui] Homei (Zaharie a Homé) (2 junci)
154. Vasile a[l lui] Alexa Năsăudean (Vaszille a Alexa Naszadán) (1 bou, 2 junci, 1 porc)
155. Sandul a[l] Rusului (Szandul a Ruszului)
156. Ignat Ilovan (Ignát Illován) (30 oi)
157. Gavrilă Groştior (Grostyor Gavrille) (1 bou, 1 vacă)
158. Andrei a[l lui] Grigore (André a Grigojre) (1 bou, 1 vacă, 10 oi, 2 stupi)
159. Vasile a[l lui] Iuon Matei (Vaszille a Juon Máthé) (1 vacă, 1 junc)
160. Ilieş Puşuca (Jllyies Pussuka)
161. Iuon Plăcinta (Juon Platsinta) (1 bou, 1 porc)
162. Lupul Ganea (Lupul Gánya)
163. Simion a[l lui] Filip Criş (Simion a Chilip Kriss) (1 vacă, 1 porc)
164. Iuon Groştior (Juon Grostyor) (1 vacă)
165. Toader Tâlhar (Thodjer Talhár)
166. Toader Răcoare (Thodjer Rekore) (1 bou, 6 stupi)
167. Vasile Dunca (Vaszille Dunka) (1 vacă)
168. Vasile Arpaşteu (Vaszille Arpastjo)
169. Iuon Moțul (Iuon Motzul)
170. Iacob Blidar (Jákob Blidár) (1 bou, 1 vacă, 1 stup)
171. Andrei Moldovan (Andre Moldován) (2 boi, 1 vacă)
172. Macavei după Vale (Makavé dupe Válje)
173. George Flore (Gyogrje Flojre) (1 bou, 1 vacă, 9 stupi)
174. Alexa a[l lui] Ştefan (plecat) (Alexa a Stephan discessit)
175. George Țap (Gyogrje Cáp) (1 vacă)
176. Maftei a[l lui] George Filipaş (Maffte a Gyogrje Chilipás) (1 vacă)
177. Grigore Todichi (Grigojré Todike)
178. Iacob Țarălungă (Jakob Czárelunge) (1 junc)
179. Gavril Nechiti Moldovan (Gavril Netyitti Moldovan) (1 bou, 1 junc)
180. Miron a[l lui] Natu Budnar (Miron a Natu Budnár)
181. Toader Pupăză (mort) (Thodjer Pupuze mortuus)
182. George Grecului (Gyorgje Graekuluj) (1 vacă)
183. Dumitru a[l lui] Vasile Criş (Dumitru a Vaszille Krisz) (1 vacă, 1 junc, 2 stupi)

184. Maftei Ganea (Maffté Gánye) (1 vacă)
185. Todorchi Mititel (Todorki Mititel) (2 vaci)
186. Natu Blidar (Natu Blidár) (2 boi, 1 vacă, 4 oi)
187. Pinte Varvaruță (Pintje Varvárucze) (1 vacă, 2 junci)
188. Iuon Micul (Joun Mikul)
189. Larioon a[l] Popi (Larjuon a Popi) (2 boi, 2 vaci, 10 oi, 2 porci, 2 stupi)
190. Dumitru Buriac a[l lui] Login (Buriák Dumitru a Logjin) (14 oi)
191. Lupul Tătarul (Lupul Tatarul) (1 bou, 1 vacă, 1 porc, 2 stupi)
192. Kozma Mititiului (Kozma Mitijuluj) (1 vacă)
193. Dumitru Buriac (Buriak Dumitru)
194. Grigore Buriac (Grigojre Buriak) (1 vacă, 1 juncă, 8 oi)
195. Mitrufan Buriac (Buriák Mitruyán) (1 bou, 1 vacă, 12 oi) – probabil Mitrofan, s.n.
196. Iuon Musca (Juon Muszka)
197. Silvestru Musca (Szilvesztru Muszka) (2 boi)
198. Vasile Domnița (Vaszille Domnitza) (1 bou, 1 vacă, 2 porci)
199. Iuon Danci (Dánts Juon) (2 boi, 1 vacă, 1 porc)
200. Ioun Tompa (Tompa Juon) (2 boi, 1 vacă, 2 junci, 2 stupi)
201. Dumitru a[l lui] Grigore Todori (Dumitru a Grigore Todori) (3 boi, 1 vacă)
202. Iuon a[l lui] Petre Mititel (Juon a Petre Mikikel) (1 vacă, 1 junc, 2 stupi)
203. Ioun a[l lui] Alexa Popi (Juon a Alexa Popi)
204. Ursul a[l] Nichiti (Urszul a Nétyitti) (1 junc)
205. Filip a[l] Oichi (Chilip a Oyki)
206. Georgie Dunchi (Gyorgje Dunki) (1 vacă)
207. Toader a[l] Crețului (Thodjer a Kretzului) (2 boi)
208. Grigore Rebenarul (Grigojre Rebenarul) (1 vacă)
209. Lupul a[l lui] Natu Budnar (Lupul a Natu Budnar)
210. Lupul Ghiliş (Lupul Gillis)
211. Maftei a[l] Popi Iuon (Maffté a Popi Juon) (1 vacă)
212. Simion Porcel (Szimion Portsél) (2 boi, 1 vacă, 1 junc)
213. Toader Deac (Deák Tjhodjer) (1 vacă)
214. Ursul Grigi (Urszul Grigi)
215. Scridon Tătarul (Szkridon Tattárul) (1 vacă, 1 stup)
216. Iuon a[l lui] George Moldovan (Iuon a Gyorgj Moldovan) (1 bou)
217. Maftei Mortarul (Maáffte Mortarul) (1 vacă, 1 juncă)
218. Avacu a[l] Popi Vasile (Aváku a Popi Vaszille) (2 vaci, 1 junc)
219. George Hordoanul (Gyorgje Hordánul)
220. Iuon Butuca (Juon Butuka) (1 bou, 1 vacă)
221. Alexandru Todoreş (Alexandru Thodoris) (20 oi) – probabil Toderaş, s.n.
222. Pinte Ursului (Pintje Urszuluj) (1 bou, 1 vacă)
223. Iuon a[l] Doci (Juon a Dottyi)
224. Vasile a[l] Marti (Vaszille a Marti) (1 vacă)
225. Alexandru Savul (Szávul Alexandru)
226. Iuon a[l lui] Homei (Juon a Homé) (1 juncă)
227. Login a Nicului (Logyin a Nuikuluj) (1 juncă)

228. **Popa Vasile (în funcție) (Popa Vaszille fungretis)**
229. **Popa Grigore (în funcție) (Popa Grigojre fungretis)**
230. Popa Tănase (Popa Thonászi)
231. Popa Toader (Popa Thodjer) (1 vacă)

Instabili (vagus), capi de familie, nu erau decât unul singur:
- Váradi János (Escanthor Vexilligerum) (1 bou, 1 cal)

Văduve de români, capi de familie erau:

1. Docia a Tompi (Dottje a Tompi)
2. Todoran Runcuți (Thodore Runkutzi)
3. Măriuța Mititoaie (Mariutze Mititoje)
4. Măriuța Crețului (Mariutze Krétzului) (1 vacă)
5. Anuța a Popi Iuon (Anutza a Popi Juon)
6. Şofrona Bojoca (Soffrona Bosoka)
7. Gacia Dăncioaie (Gracse Dantsoje)
8. Ileana Ştefănuț (Ileana Ştephanucz) (1 porc)
9. Maria Onci (Maria Ontsi)
10. Titiana Şigi (Titiana Sigi)
11. Varvara Bredan (Varvara Bredan)
12. Docie Moldovan (Dottje Moldovan)
13. Şofrona a [lui] Alexandru (Soffrona a Alexandru)
14. Irina a [lui] Grigore Mitrului (Irinne a Grigore Mitrul)
15. Maria a [lui] Gavriluț (Maria a Gavrillucz)
16. Dotie a [lui] Alexandru (Dottje a Alexandru)
17. Nastasia a [lui] Ştefan (Nasztaszie a Stephán)
18. Titiana Pinti (Titiána Pinti) (1 vacă, 2 stupi)
19. Titiana Pétri (Titiána Pétri)
20. Anuța Cozmi (Annucze Kozmi)
21. Frăsină a [lui] Nicolae (Fraszinne a Nikoláj)
22. Ana a [lui] Criş (Ana a Kriss) (1 bou, 1 porc)
23. Maria a [lui] Macavei (Maria a Makáve) (1 vacă, 1 junc, 1 porc)

Țigani erau în sat, doi:

1. Toader Țigan (Thodjer Czigán) (2 boi sau cai, 1 vacă, 2 porci, 1 stup)
2. Iuon Țigan (Juon Czigán) (2 boi sau cai, 1 vacă, 4 stupi)

Notă:

De menționat că la rubrica „boi" este menționată şi alternativ, cai sau iepe, la rubrica „junci" şi alternativ: juninci, mânji de doi ani şi peste, la rubrica oi şi alternativ capre, iar la rubrica „porci" se menționează că doar cei de doi ani şi peste, mențiuni neincluse în tabel din lipsă de spațiu.

Sursa: Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Primăria oraşului Bistrița, dosar IV A 2200 (pentru anul 1761) şi IV A 2196 (pentru anul 1755), f. 1-6. Documentul ne-a fost pus la dispoziție prin bunăvoința domnului arhivist Vasile Lechințan.

Câteva concluzii:

1. Studiind cu atenție numele capilor de familie, ne dăm seama că acestea există şi azi în proporție de peste 90%, deşi au trecut de atunci 243 de ani (1761-2004), exemplu: Timoce, Simion, Cozmuța, Jugan, Popa, Dunca, Doce, Blidar, Rus, Jugan, Țanc, Cira, Ursul, Suciu, Buriac, Miron, Bondane, Onisim, Mititel, Rusu, Lupşa, Irini, Tătar, Bumbu, Lacatîş, Leuca, Năsăudean, Horț, Ilovan, Ganea, Ignat, Macarei, Micu, Filip, Lupu, Deac, Hordoan, Toderaş, Crețu Tompa, Ştefănuț, Morar, Pintea, Tătaru etc.

Toate sunt nume pur româneşti, care ulterior după 1867 nu au putut fi maghiarizate decât într-o măsură foarte mică.

2. Majoritatea capilor de familie erau înstăriți dispunând de oi, vite, porci, boi, stupi etc.

3. Toți capii de familie erau români districtuali. Ei făceau parte din Districtul Rodna, administrat de Magistratul săsesc de la Bistrița. În sat erau doar doi capi de familie țigani. Nu erau prezenți alți minoritari, decât 2 maghiari la 1755: Nadurani Nemes Gyorgy şi Văsarhely Andrasi, care la 1761 nu mai erau în satul Telciu.

4. Se poate observa existența unor prenume feminine pur româneşti, foarte frumoase, precum: Maria, Măriuța, Anuța, Ileana, Varvara, Irina, Şofrona, Todora, Nastasia ş.a.

5. De la 1755 până la 1761, numărul „capilor de familie” creşte de la 187 la 231, deci cu 44 de familii mai mult.

6. În 1755 erau 15 văduve capi de familie, iar în 1761 un număr de 23 văduve capi de familie.

7. În fruntea satului se afla un jude: **Iuon Todori**.

Toate acestea arată procesul de continuitate al românilor din Telciu, care era una dintre cele mai mari comunități de pe Valea Someşului, Valea Rodnei, după cum apare în diferite documente.

VII. SĂNĂTATEA ŞI SPORTUL

I. Aspecte ale sănătății umane. Sportul în Telciu

1. Apa potabilă s-a adus prin conducte de la Valea Seacă – Izvorul Rece. Lucrările au început în 1974 şi s-au terminat în 1976. Aceste lucrări au fost conduse de harnicul primar Todica Gheorghe şi vicepreşedintele Micu Ilie. Un sprijin prețios pe tot parcursul lucrării l-au primit din partea primvicepreşedintelui de la Comitetul Executiv Județean, Retegan Ioan, inginer. Valoarea lucrării, respectiv materialele, proiectul s-au ridicat la suma de 2 miliarde lei în 1976 (circa 1200 miliarde lei, echivalent în 2004). Astăzi, 2004 de la această captare a apei se alimentează mai mult de jumătate din populația satului. Problema care se pune este de înlocuire, pe unele porțiuni a conductelor, cu unele de diametru mai mare. Când apa de la Valea Seacă – Izvorul Rece va fi insuficientă pentru comună, atunci va trebui captată şi adusă în sat apa de pe Fiezel.

2. Circumscripția umană. Înainte de anul 1927 n-a existat doctor stabil în comuna Telciu. Până în anul 1928 se făcea asistență medicală de către doctorii Tanco din Năsăud şi Brecher din Nimingea de Jos. În anul 1928 sau 1929 a fost numit doctor la Telciu, medicul Oana Nicolae, care a servit mai mulți ani la Telciu. La fel, nici un cabinet de stomatologie n-a existat, decât mai târziu cam prin anul 1960.

Astăzi (1988 s.n.) asistența este asigurată de 3 medici care lucrează în cadrul circumscripției umane, un cabinet de stomatologie în care lucrează un medic şi plus un medic care lucrează la **spitalul din Telciu**, care a luat ființă în anul 1948 în casa personală a fostului preot Pop Grigore, casă ce a fost naționalizată.

Tot în cadrul circumscripției umane mai lucrează două asistente şi două moaşe, iar la spital încă trei asistente, un bucătar, femei de serviciu şi un magazioner.

3. Circumscripția veterinară. Localul propriu s-a construit în anul 1967. Primul doctor veterinar a fost şi este şi astăzi Andrei Achile, care a venit la Telciu în 1958. Până la această dată comuna Telciu a aparținut de circumscripția veterinară din Năsăud, când medicul de acolo venea în anumite

zile şi lucra la Telciu. În prezent (1988 s.n.) pe lângă un doctor veterinar mai lucrează şi un număr de trei tehnicieni veterinari.

4. Baia comunală s-a înfiinţat în 1980. Capacitatea era de circa 30-40 persoane.

5. Înainte de anul 1960 a existat un cabinet de stomatologie particular situat într-o casă evreiască. De fapt şi stomatologul respectiv era evreu.

Primul medic stomatolog în comuna noastră a fost dr. Dorca Ioan. Cabinetul de stomatologie s-a deschis oficial în 1960. Este de menţionat că înainte orice medic de circumscripţie făcea şi unele intervenţii şi lucrări de stomatologie. Avea o calificare multidisciplinară. Acum în 1988 nu mai este aşa, deoarece stomatologia s-a separat de medicina generală.

6. Spitalul a fost deschis în fosta casă a preotului Pop Grigore, care a fost naţionalizată în 1948. Primul medic, care a lucrat aici, a fost doctorul Opreanu Nicolae, actualmente (1988 s.n.) locuieşte şi trăieşte la Cluj.

7. Punctul farmaceutic. Prin 1958 s-a înfiinţat într-o casă particulară un punct farmaceutic. Încă înainte de 1944 a existat în Telciu o farmacie particulară, care prin deportarea în lagăre a evreilor (deoarece farmacista a fost evreică), s-a desfiinţat.

8. Farmacia de stat a luat fiinţă în 1960. Prima farmacistă în Telciu a fost Berendi Olimpia, soţia medicului, care de asemenea a lucrat la Telciu.

9. Stadionul „Foresta" (arena sportivă) este situat la confluenţa râurilor Sălăuţa şi Telcişor, a fost împrejmuit cu gard de prefabricate de jur împrejur din fondurile sindicatului forestierilor Bistriţa. În fruntea acestei acţiuni se situează şeful de sector de atunci de la Telciu-Transbordare, Vaida Viorel, care a muncit mult pentru realizarea acestui deziderat. El a iniţiat, antrenat şi condus toate lucrările în scopul acesta. Ba mai mult, a construit în interiorul arenei sportive într-un colţ şi o cabană din lemn necesară pentru sportivi. Tot dânsul a condus echipa de fotbal „Foresta" din Telciu mai mulţi ani începând cu anul 1970. În această muncă a fost ajutat şi de învăţătorul Pop Titus, care a deţinut funcţia de secretar a acestei secţii de fotbal. Echipa de fotbal în Telciu, ca echipă organizată cu teren şi echipamentul necesar, s-a înfiinţat după al doilea război mondial. Telciul a avut sporadic echipă de fotbal, dar mai ales de oină în perioada interbelică.

Echipa de fotbal s-a situat între anii 1960-1975 printre cele mai bune din campionatul judeţean, fiind aproape tot timpul pe locurile 3, 4, 5, 6 sau 7, din peste 15 echipe participante.

II. Starea de sănătate a populaţiei Telciului. Indicatori şi caracteristici (1966-2000)

Un indicator de bază al stării de sănătate îl reprezintă populaţia, **natalitatea**, adică creşterea populaţiei în strânsă corelaţie cu raportul dintre naşteri şi decese. Din acest punct de vedere, comuna Telciu se află într-un proces negativ, de descreştere a natalităţii şi implicit a populaţiei.

La nivelul anului 1998 „comuna cu cea mai numeroasă populație a fost Feldru cu 7.936 locuitori, urmată de Maieru cu 7.423 locuitori şi Prundu Bârgăului cu 6.775 locuitori”[1], iar „comunele cu cei mai puțini locuitori la 1 iulie 1998 erau: Milaş cu 1.446 locuitori, Miceştii de Câmpie cu 1.361 locuitori şi Silivaşul de Câmpie cu 1.302 locuitori”[2].

Între 1993-1999 cele mai importante scăderi ale efectivului populației s-au înregistrat în localitățile: Romuli, rata anuală de creştere – 2,64%, Tîrlişua, rata anuală de creştere – 2,05%, Miceştii de Câmpie, rata anuală de creştere – 2,04%[3]. Cele mai mari rate de creştere anuală le-au avut comunele Dumitra +2,13% şi Livezile (Iad) +0,76%[4].

Densitatea populației la nivelul județului Bistrița-Năsăud în anul 1998, conform datelor furnizate de Direcția Județeană de Statistică, era de 60,9 loc./km^2, mai mică decât media pe România[5]. În județul Bistrița-Năsăud în 1985-1988 densitatea cea mai mare a populației era în comuna Prundu Bârgăului – 141 loc./km^2.[6] Cea mai mică densitate se înregistra în comuna Măgura Ilvei[7]. În perioada 1990-1997, a crescut densitatea populației în comunele Budacul de Jos, Cetate, Dumitra, Şieu-Măgheruş şi Uriu cu mai mult de 1 loc./km^2 şi a scăzut densitatea cu mai mult de 1 loc./km^2 în Milaş, Năsăud, Rebra, Târlişua, Beclean, Chiochiş, Branişte, Ilva Mare, Miceştii de Câmpie, Salva şi Şieuț. **Telciu s-a menținut într-o stare de stagnare, sub 25 loc./km^2.**[8]

Referitor la **coeficientul de arealitate** (suprafața totală ce revine unui locuitor, ca medie), locuitorilor comunei Şanț[9] le revin 6,43 ha/locuitor, urmată de Telciu cu 4,76 ha/locuitor, Bistrița-Bârgăului cu 4,04 ha/locuitor. Cea mai mică suprafață totală pe locuitor se înregistra la Prundu Bârgăului, de numai 0,70 ha/locuitor[10]. **Aşadar Telciu are mari posibilități de dezvoltare economico-socială.** Trebuie însă prevenite depopularea, luate măsuri de ajutorare a gospodăriilor țărăneşti, de îngrăşare a pământului cu gunoi de grajd (cel mai bun îngrăşământ), prin stăulirea cu stâne de oi şi lucrat pământul de calitate şi la timp, pentru a creşte producția şi recoltele la porumb, grâu, cartofi, nutrețuri, sfeclă furajeră, legumele de grădină: ceapă, castraveți, fasole, bostani, roşii, ardei, varză, morcovi, țelină, cimbru, mărar etc. **Totul pleacă de la buna gospodărire a pământului şi lucrarea lui de calitate.**

1. Dr. Doina Petri, *Bistrița-Năsăud, Starea de sănătate în mediul real*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2002, p. 38.
2. *Ibidem*, p. 39.
3. Cf. *Anuarului Statistic al jud. Bistrița-Năsăud, DGIS, 1999*, DSP. a jud. Bistrița-Năsăud, SSPNS; Doina Petri, *op. cit.,* p. 42.
4. *Ibidem.*
5. Doina Petri, *op. cit.*, p. 48.
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem*, p. 49.
9. *Ibidem.*
10. *Ibidem*.

Cea mai mică suprafață agricolă atribuită unui locuitor era în comuna Coşbuc de 0,65 ha/locuitor, urmată de Rodna cu 0,70 ha/locuitor şi Bistrița-Bârgăului cu 0,69 ha/locuitor[11].

Cea mai mare suprafață atribuită unui locuitor era în comuna Sînmihaiul de Câmpie - 3,31 ha/locuitor, Miceştii de Câmpie – 2,57 ha/locuitor şi Milaş – 4,45 ha/locuitor[12]. În aceste comune, dar şi în altele, după 1990, mari suprafețe de pământ au rămas nelucrate şi neexploatate, ceea ce nu este bine. Cea mai mare suprafață arabilă pe locuitor revine tot comunei Sînmihaiul de Câmpie cu 2,09 ha/locuitor, iar cea mai mică suprafață arabilă pe locuitor comunei Coşbuc cu doar 5 arii/locuitor[13]. **Telciul dispune de circa 0,38 ha arabil pe locuitor, o suprafață însemnată şi suficientă pentru asigurarea necesarului de produse agricole şi alimentare pentru trai[14].**

Având în vedere că Telciul este dispus într-o zonă deluroasă şi submontană, în viitor vor trebui întreprinse măsuri pentru prevenirea poluării, creşterea stratului de oxigen prin regenerarea pădurilor şi folosirea într-o măsură cât mai mică a produselor petroliere şi chimicale. Locuitorii ar trebui să-şi îndrepte atenția spre a locui mai mult la câmp, primăvara, vara şi toamna, unde aerul este mai curat şi mai multă linişte, şi nu în centrul comunei, care devine tot mai poluat şi chiar zgomotos în unele perioade ale zilei din cauza circulației auto şi a trenurilor marfă şi de persoane ce fac legătura cu Maramureşul istoric.

Înclin să cred că în viitor populația se va stabiliza în satele şi comunele județului Bistrița-Năsăud, având în vedere că în prezent oraşele Bistrița, Beclean, Teaca, Sângeorz-Băi sunt într-un declin economic şi nici nu au perspective economice deosebite în următorii 10-15 ani, dacă nu vor sosi fondurile promise de Uniunea Europeană în 2003 şi 2004. **În 1998 populația județului Bistrița-Năsăud se afla în proporție de 37% în zona urbană şi 67% în zona rurală[15]**.

Cele menționate mai sus nu se vor putea rezolva, dacă nu vor interveni toți factorii educaționali şi administrativi: şcoala, familia, primăria, poliția, consiliul local, şi îndeosebi biserica, pentru a fi contracarate unele fenomene negative: consumul excesiv de băuturi alcoolice, tutun, viața imorală dezordonată fără muncă, scopuri şi principii precise de convieţuire, reducerea numărului de divorțuri. Trebuie să se insiste pe **întărirea şi creşterea rolului familiei**, acordarea ajutorului necesar tinerelor cupluri căsătorite, **cultivarea cultului muncii, a cinstei, demnității şi onoarei, a respectului față de părinți, bunici şi străbunici**. La nivelul anului 1998, comuna Telciu se afla pe un loc neonorabil la divorțuri, respectiv 1,77-2,35 divorțuri la 1.000 de locuitori,

11. Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 49.
12. *Ibidem*, p. 50.
13. *Ibidem.*
14. *Ibidem*; *Direcția Județeană de Statistică a jud. Bistrița-Năsăud*, *DSP a jud. Bistrița-Năsăud, SSPNS.*
15. Cf. *Anuarului de Statistică medicală 1998*, Ministerul Sănătății CCSSDM; Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 54.

alături de Rodna, Şanț, Bistrița-Bârgăului, Uriu şi Lunca Ilvei[16], ceea ce nu ne face cinste.

Reducerea ratei mortalității este un alt indicator semnificativ. În perioada 1970-1990 în județul Bistrița-Năsăud, rata mortalității a oscilat în jurul valorilor de 9-10‰ de locuitori[17]. Mortalitatea s-a menținut scăzută între 1966-1998, sub cota pe județ (9-10‰) în oraşul Bistrița (de la 6,9‰ la 6,4‰), în Năsăud (de la 8,0‰ la 6,3‰), a crescut la Beclean de la 7,9‰ locuitori la 9,4‰ locuitori şi în Sângeorz-Băi de la 7,0‰ locuitori la 8,4‰ locuitori[18]. S-a menținut aproape constant în jurul a 8-9‰ în localitățile Maieru, Măgura Ilvei, Rebrişoara, a scăzut la Budacul de Jos, Căianul Mic, Cetate, Lunca Ilvei şi a crescut enorm de mult la Branişte şi Budeşti.

Telciul şi la acest indicator se afla la un nivel necorespunzător, cu un procent de 14,1-17‰ locuitori[19]. Cauzele trebuie căutate în nivelul de îmbătrânire a populației, dar mai ales în asigurarea confortului minim necesar privind alimentația rațională, consumul excesiv de băuturi alcoolice, fumatul exagerat, nerespectarea regulilor de igienă sanitară, a tratamentelor recomandate de medici şi spitale, scumpirii medicamentelor, a sărăciei şi lipsei de bani pentru tratament etc.

Un rol deosebit de pozitiv pentru starea de sănătate îl reprezintă **veniturile salariale**, respectiv încadrarea în câmpul muncii. Cea mai relevantă este însă proporția persoanelor salariate din totalul populației. În anul 1998 din totalul salariaților în industrie, ponderea cea mai mare o aveau salariații din localitățile Şanț, Prundu Bârgăului, Lunca Ilvei, Ilva Mică, Măgura Ilvei, Teaca, respectiv peste 20 salariați la 100 locuitori. Telciu avea de abia 6-10 salariați la 100 locuitori[20], ceea ce este puțin.

Ponderea cea mai mare în comerț o aveau salariații din Sînmihaiul de Câmpie, Leşu şi Ilva Mare, iar în construcții Salva, Şieu Măgheruş şi Bistrița-Bârgăului, iar în transporturi Ilva Mică. Aceste date erau la nivelul anului 1998. În calcul s-au luat salariații cuprinşi între vârsta de 15-65 de ani.

Un alt indicativ este **securitatea alimentară**, exprimată prin consumul mediu anual pe locuitor la carne, lapte, ouă, zahăr şi produse din zahăr, cereale, cartofi, legume şi produse din legume, fructe şi produse din fructe.

Cantitățile recomandate într-un an ca medii pe o persoană sunt[21]:

- 85 kg de carne (bovine, porcine, ovine, caprine, pasăre);
- 150 litri de lapte pe an (lapte vacă, bivoliță, ovine şi caprine);
- 225 ouă/persoană;
- 500-700 gr. miere de albine;
- 150 kg cartofi; 180 kg legume; 120 kg fructe (mere, pere, prune etc.).

Din păcate, **malnutriția** a crescut îngrijorător la nivelul județului Bistrița-Năsăud după 1990. În Telciu este mai puțin prezentă malnutriția cu excepția

16. Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 83.
17. *Ibidem*, p. 106-107.
18. Cf. *Direcția generală Județeană de Statistică, Direcția de Sănătate Publică a jud. Bistrița-Năsăud*; Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 107.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p. 128.
21. Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 136-142.

unor familii sărace sau a celor ce preferă cerşitul în locul muncii. Nu ne referim la cei suferinzi ce efectiv nu pot lucra, ci la cei apți de muncă.

Cuprinderea copiilor în procesul de şcolarizare este un alt indicator relevant, respectiv accesul la cultură şi educație. Unele şcoli în județ sunt la distanțe mari: Zagra, Bistrița-Bârgăului, Telcişor (Gura Poienii), Parva etc. Totuşi, Telciul nu se poate lăuda, deoarece în anul şcolar 1998/1999, conform datelor de la Inspectoratul Şcolar Județean Bistrița-Năsăud, avea între 4-8 copii neşcolarizați din 100[22]. Cifra este foarte mare. Părinții care țin copii acasă la vite, la lucru greşesc enorm de mult.

O serie de alți indicatori influențează starea de sănătate a populației printre care enumerăm:

- **accesul la cultură şi comunicare, la mijloacele mass-media:** radioul, televiziunea, calculatorul electronic, internet, telefon etc.;
- **condițiile de locuit:** starea de întreținere şi reparații a locuințelor; introducerea peste tot a curentului electric; introducerea canalizării cu apă, a băilor moderne; introducerea gazului metan şi asigurarea iarna a surselor de încălzire cu lemne, rumeguş etc.; creşterea numărului de camere şi a confortului interior: mobilier, covoare, frigider, maşină de spălat ş.a.;
- **stilul de viață:** renunțarea la fumat, consumul exagerat de alcool, droguri, alimentația excesivă sau subalimentația. Combaterea sedentarismului, a stresului profesional şi tracasărilor zilnice: certuri, discuții neprincipiale, scandaluri etc.;
- **renunțarea la consumul exagerat de medicamente**, impunerea unui regim alimentar corect, practicarea sportului, iar copii educația fizică;
- **reducerea şomajului**; creşterea numărului de locuri de muncă în comună, stimularea întreprinzătorilor particulari ce încadrează tinerii şi forța de muncă disponibilă;
- **prevenția unor boli cronice:** cancerul bronho-pulmonar, a bolilor cardiovasculare, cirozei şi altor boli cronice ale ficatului, care într-o măsură mai mică, comparativ cu alte comune din județ se manifestă şi la Telciu (1,5-5 persoane la 1.000 locuitori[23]);
- **ținerea sub control a distileriilor private de producere a țuicii**, în sensul de a nu produce țuică contrafăcută sau din produse neadecvate. În anul 1997, conform datelor publicate de Direcția de Sănătate Publică a județului Bistrița-Năsăud, în Telciu erau mai mult de 12 cazane de producere a țuicii[24]. În realitate cred că sunt mai multe cazane, mă refer la cele nedeclarate; țuica trebuie consumată numai cu mâncare, nu pe stomacul gol;
- **prevenirea altor boli precum:** guşa (pe fondul deficientului de iod), a anemiei, sifilisului, a bolilor de piele. Telciul la nivelul anului 2000, incidența la sifilis era 3,1-5,1 locuitori (datele sunt relative conform Direcției de Sănătate

22. Cf. *Statisticii Inspectoratului Şcolar Județean Bistrița-Năsăud, anul şcolar 1998/1999*; Dr. Doina Petri*, op. cit.*, p. 145.
23. Cf. *Direcției de Sănătate Publică a jud. Bistrița-Năsăud*, 2000; Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 176.
24. Cf. *Direcției de Sănătate Publică a jud. Bistrița-Năsăud*, 1998, în baza datelor existente la DSP în 1997; Dr. Doina Petri, *op. cit.*, p. 178.

Publică a județului Bistrița-Năsăud publicate la pagina 216 de dr. Doina Petri în lucrarea „Bistrița-Năsăud. Starea de sănătate în mediul real")[25].

- **prevenirea poluării aerului**, inclusiv în locuințe prin interzicerea fumatului în familie, care este foarte dăunător pentru cei ce nu fumează, dar mai ales pentru copii şi bătrâni;

- **aprovizionarea cu apă potabilă de bună calitate**. În prezent în Telciu, 9% din locuitori se aprovizionează cu apă din fântâni publice, 37,61% din fântâni individuale şi 53,39% din apa captată de Izvorul Rece de pe Telcişor[26];

- **asigurarea regulilor de salubritate**[27], strângerea deşeurilor din plastic; stabilirea locurilor de funcționare a gropilor ecologice, în special pentru centrul comunei şi străzile adiacente;

- **folosirea cu multă grijă a îngrăşămintelor chimice**, a pesticidelor şi altor produse chimice ce pot infesta şi otrăvi apa, pâraiele mici etc.;

Desigur că mai sunt şi alți indicatori. Am dorit să evidențiez doar câțiva, care pot fi luați în calcul de către Primărie, şcoală, biserică, medici şi alți factori pentru a face educație sanitară. Rolul cel mai mare trebuie să-l dețină aleşii şi numiții în funcție ai Telciului: primarul, viceprimarul, consilierii locali, dar mai ales medicii umani şi veterinari, farmaciştii, agenții agricoli din comună. Se înțelege de la sine că este, în primul rând, o problemă a fiecărui cetățean. Grija față de propria sănătate trebuie să devină un sentiment şi motiv zilnic al fiecărui om care se respectă ca persoană şi personalitate.

III. Greşeli peste greşeli

În domeniul sănătății la nivelul Telciului, vrem, nu vrem să recunoaştem s-au produs greşeli. Acestea se vor resimți profund în starea de sănătate a locuitorilor Telciului pentru că cei mai mulți oameni (pacienți), vor evita să meargă la spitalele din Năsăud, Bistrița sau Cluj. Unii se vor trata superficial acasă, alții nu se vor duce din lipsă de bani, iar o parte, mai puțini, au mentalitatea şi acum în secolul XXI de „a nu ieşi din bârlog", de a se neglija, iar alții gândesc cam aşa: „O fi cum o da Dumnezeu", ajungând târziu la spital, când nu se mai poate face mai nimic.

Medicii de familie, trei în prezent, nu vor putea face față decât la probleme minore de tratament şi vor fi foarte solicitați.

Despre ce este vorba? Prin 1996 la Telciu din varii motive, mai mult sau mai puțin întemeiate s-a desființat Spitalul şi Casa de Naşteri. **Această greşeală este mare şi va avea repercusiuni mari în perspectivă asupra stării de sănătate a locuitorilor Telciului**. În condițiile contemporane când starea de îmbolnăvire s-a accelerat datorită industrializării, stresului şi poluării, în loc să înființeze edificii de sănătate, noi le desființăm. Nu aş vrea să mă refer la nivelul județului Bistrița-Năsăud că şi în perioada 2000-2004 s-au făcut

25. *Ibidem*, p. 216.
26. *Ibidem*, p. 265-266.
27. *Ibidem*, p. 267-283.

greşeli teribile. Au fost închise zeci şi zeci de spitale, s-a redus numărul de paturi. La Năsăud în 2002-2003, era cât pe aici să se desfiinţeze Spitalul Orăşenesc. Din ce am văzut la televizor şi am aflat de la radio şi din presă, la Năsăud oamenii de pe toate văile au venit în 2002-2003 cu mâncare şi medicamente de acasă ca să se trateze. Unde am ajuns?! Ce se întâmplă?!

La desfiinţare, Spitalul din Telciu în anii 1995-1996 avea următoarea încadrare ca personal de specialitate

- medic specialist: Corpădean Ioan Ovidiu – **director**;

- asistente medicale:

- Aristina Pop
- Maria Pop
- Ana Maria Hasnaş
- Aurelia Todica
- Călina Frijan
- Elena Kapel
- Emilia Leah

- personal de serviciu: Maria Ştefănuţ şi Maria Mureşan (la întreţiner şi curăţenie), Florica Ţanc (magazioner), Pavel Mărtari (bucătar).

La Casa de Naşteri, moaşe erau: Oltiţa Peter şi Varvara Bodiu Mutu (în prezent pensionată), ulterior Ana Mutu Bodiu. La această dată (mai 2004) ele îşi exercită în continuare statutul de moaşă.

Problema nu este nici aici simplă. Închipuiţi-vă câte probleme vor apare mai ales pentru femeile care poartă şi duc greu sarcina pe timpul graviditătii; ce se întâmplă dacă la 3-4 zile trebuie să meargă la spital. Drumul la Năsăud e lung, plus vibraţiile de pe maşină.

Acum în iunie 2004 funcţionează 3 medici de familie, cu 3 cabinete separate, astfel: medic de familie Ioan Ovidiu Corpădean, ajutat de asistente Valeria Pupeză; medic de familie Elena Sabău ajutată de asistentele Saveta Cosmi şi Ana Mutu Bodiu; medic de familie Pavel Vila, ajutat de asistenta Oltiţa Peter.

Rămâne de văzut şi de apreciat care va fi în perspectivă starea de sănătate a locuitorilor Telciului, doar cu 3 medici de familie, fără Spital şi fără Casa de Naşteri. Să avem în vedere că este o problemă foarte serioasă, de o comunitate umană de circa 6.000 de oameni.

În perspectiva următorilor 5-10 ani cred că ar fi bine să se aibă în domeniul sănătăţii oamenilor şi sportului la nivelul Telciului, următoarele:

1. Reînfiinţarea Spitalului din Telciu

- într-o clădire nouă, modernă;
- cu o capacitate de 60-80 paturi;
- probabil se va găsi un particular să finanţeze construcţia clădirii.

2. Reînfiinţarea Casei de Naşteri într-un spital nou, modern, dotat cu toate utilităţile ca în Cluj-Napoca sau Bistriţa.

3. Înfiinţarea a cel puţin 2-3 farmacii, din care una la Fiad-Fabrică şi alta pe Telcişor.

4. Intensificarea activităţii de educaţie sanitară în comună pentru a se renunţa la consumul excesiv de alcool şi fumat de către elevi.

5. Realizarea unei săli de sport pentru practicarea jocurilor de handbal, volei, baschet şi a gimnasticii de către elevi.

6. Reamenajarea cu porticuri de gimnastică în curtea Grupului Şcolar Telciu: bare paralele, frânghii suspendate, cal, obstacole sportive, groapa pentru sărituri în lungime, locuri pentru săritura în înălțime etc.

- retrasarea terenului pentru handbal şi baschet din curtea şcolii.

7. Pregătirea unei echipe de fotbal aptă să promoveze în Divizia C.

8. Practicarea unor concursuri de pescuit sportiv cu premii pe râurile Sălăuța, Telcişor şi Fiad, după repopularea acestora cu peşte.

9. Constituirea unei echipe de oină a comunei Telciului, a unor echipe de şah şi de orientare turistică şi sportivă.

10. Organizarea cu copii vara excursii pe întreg teritoriul țării, vizite la peştera Tăuşoare, drumeții în munții Țibleşului şi munții Rodnei.

- construirea unei echipe de schiori de 25-30 băieți şi 25-30 fete a „Micilor vânători de munte", care să participe de la întrecerile anuale de la Tihuța, Vatra Bornei, Băişoara, Predeal, Miercurea Ciuc etc.

Sportul şcolar

În acest domeniu s-au obținut rezultate deosebite. Meritul aparține prof. de educație fizică Huniar Horst Carol, care s-a dăruit şi muncit cu multă pasiune. Cu echipa de handbal fete a obținut 3 locuri II la Campionatul județean şcolar şi un loc II la băieți, între anii 1975-1980. Cu echipa de volei fete a obținut de 12 ori locul I la Campionatul județean Bistrița-Năsăud, având în subordine clase speciale de volei aparținătoare Şcolii Sportive Bistrița. În 1996 a obținut locul II la Campionatul interjudețean al liceelor şi şcolilor profesionale, desfăşurat la Cluj, locul II în 1997 la Târgu Mureş şi locil III în 1998 la Zalău. Aici echipa de volei fete s-a confruntat cu echipe din marile oraşe: Cluj-Napoca, Baia Mare, Târgu Mureş, Satu Mare, Zalău, care aveau condiții de pregătire net superioare.

„În cadrul concursului național „Daciada" am reprezentat județul la „Cupa Nordului" la volei la Suceava şi în Maramureş. Când echipa de volei din Bistrița a participat în Campionatul Diviziei B la fete, 5 jucătoare de bază au fost selecționate din echipa Telciului" – afirmă cu demnitate prof. Huniar C. Carol. „Este munca mea şi nu mă dezic de ea".

Acelaşi profesor a fost circa 8 ani antrenorul echipei de fotbal al comunei (cu întreruperi între anii 1971-2002). În anul 2002 echipa de fotbal a câştigat Campionatul județean Bistrița-Năsăud, participând la baraj pentru promovarea în Divizia C. Dar din lipsă de fonduri nu s-a putut promova.

Pentru faptele sale la pensionare i-a fost recunoscută munca, fiind răsplătit de către Inspectoratul Județean Şcolar Bistrița-Năsăud cu „Diploma de Onoare".

MINISTERUL EDUCAȚIEI ŞI CERCETĂRII
INSPECTORATUL ŞCOLAR BISTRIȚA-NĂSĂUD

DIPLOMĂ DE ONOARE

SE ACORDĂ

D-lui (D-nei) HUNIAR HORST CAROL

de la ŞCOALA GENERALĂ TELCIU

pentru dăruire profesională şi activitate deosebită în slujba şcolii

Inspector Şcolar General
Prof. ANTON BUTA

Inspector de Specialitate
Prof. VIOREL SECHELI

VIII. OAMENI DE SEAMĂ AI COMUNEI

1. Tribunul Vasile Oichi, țăran simplu, dar cu o conştiință națională înaintată l-a sprijinit îndeaproape pe Tănase Todoran din Bichigiu, pentru ca românii de pe Valea Someşului să devină oameni liberi şi nu iobagi. A fost unul dintre inițiatorii şi susținătorii marii revolte de la Salva. Date scrise despre el ne-au rămas prea puține. Este în schimb amintit pe larg în lucrarea „Înființarea graniței militare năsăudene", autor Virgil Şotropa. Un capitol special i-a consacrat **scriitorul şi istoricul literar Teodor Tanco**, originar din județul nostru, în lucrarea „*Virtus Romana Rediviva*", volumul III. Pentru evenimentele de la Salva, la care a fost implicat ca un susținător al drepturilor românilor, a fost spânzurat pe platoul „Mocirla", la 12 noiembrie 1763.

Porecla de „Oichi", „Oica" există şi astăzi la mai multe familii de-a Danciului de pe Fiad. Ar fi interesant de stabilit genealogia acestei familii.

2. Luptătorii Ioan Scuturici, Dumitru Scuturici, Miron Natul şi Dumitru Homei. Numele lor a intrat în istorie alături de-al lui Vasile Oichi. Toți 4 au fost luptători fervenți pentru dreptate şi libertate socială. Înainte de a li se anunța pedeapsa – „sentință prin spânzurătoare" – au declarat tare şi răspicat că nu regretă fapta lor şi preferă mai bine să moară „decât să trăiască în robie", alături de alți 10 luptători. Ulterior li se schimbă pedeapsa, să treacă de 10 ori în sus şi de 10 ori în jos printre lovituri de verigi a 300 de soldați. Pedeapsa a fost extrem de aspră şi dură. O bună parte dintre cei 14 pedepsiți în următoarele săptămâni din cauza bătăii şi-au pierdut viața. Alte detalii nu avem despre ei. În orice caz fac cinste şi pot fi luați de exemplu în lupta pentru neînfricare şi dreptate națională. Numele lor va dăinui peste veacuri în istoria poporului român.

3. Învățătorul Ipate Moldovan: s-a născut la Telciu la 1813. A fost un învățător harnic şi zelos, care şi-a câştigat încrederea şi mulțumirea superiorilor. A fost lăudat de Comandamentul R. 2 Graniță. A fost cunoscut, apreciat şi respectat de cetățenii din comună. I-a ajutat pe toți, cei ce-au apelat la serviciile sale. Moare în Telciu, la 21 august 1873.

4. Învățătorul Ioan Ionaşc: s-a născut la 18 septembrie 1817, în Năsăud. A terminat Şcoala Normală din Năsăud la 1854, de când e numit învățător la Telciu şi serveşte neîntrerupt până la 1876, deci timp de 22 de ani.

A fost un învățător harnic şi zelos, asemeni lui Ipate Moldovan, fiind iubit şi apreciat de cetățenii comunei. A prezidat congresul învățătorilor din vicariatul Rodnei şi protopopiatele Bistriței şi Budacul Român, la 17 decembrie 1872, unde s-a hotărât înființarea Reuniunii „Mariana", care a desfăşurat o activitate deosebit de utilă spre binele neamului în condițiile existenței şi manifestării puternicelor idei şoviniste şi naționaliste ale dualismului austro-ungar. A contribuit la formarea spirituală a marelui George Coşbuc, rapsodul țărănimii şi al satului românesc, fiind-i învățător în anii 1873 şi 1874, clasele a II-a şi a III-a. Moare la Telciu, la 9 mai 1899, în vârstă de 82 de ani.

5. Folcloristul Demetriu Cosmulei. Prenumele său în unele documente apare Dumitru. S-a născut la Telciu, la 1860. Şcoala primară o face în Telciu, apoi gimnaziul la Năsăud. Apoi a urmat cursurile universitare la Cluj, în domeniul filologiei, obținând specialitatea de profesor de limba română şi de latină. Apoi pleacă la Bucureşti. La 1886 ajunge profesor la liceul macedoromân din Bitolia (azi Uniunea Serbia-Muntenegru), unde va fi director 3 ani. Acest liceu era asigurat cu cadre din țară. A condus în 1904-1905 revista „Lumina" din Bitolia. S-a ocupat îndeaproape de culegerea şi valorificarea folclorului macedoromân. A fost şi publicist. A pus la îndemâna criticilor date comparate despre „Datini, credințe şi obiceiuri aromâneşti", Bucureşti 1909, tipografia profesională Dumitrie C. Ionescu, de 55 pagini, prin care se explica originea comună a românilor macedoneni cu poporul român. **Alte detalii** despre acest mare „om" şi cărturar al satului se pot găsi în volumul IV al lucrării „Virtus Romana Rediviva" de Teodor Tanco.

6. Învățătorul şi publicistul Atanasie Rus. Este fiu al satului nostru. S-a născut la Telciu, la 1834. Şcoala primară de 4 clase o face în satul său natal. Urmează liceul grăniceresc de la Năsăud, apoi Preparandia de stat maghiară de la Sárospatak. Serveşte ca învățător diplomat din 1906 până în 1919 în comuna Bichigiu. Cu anul 1919 este transferat de la şcoala Bichigiu, la şcoala din Telciu. Aici serveşte până în 1922, când se îmbolnăveşte. Moare în Telciu la 18 noiembrie 1923. Se spune că a fost un învățător desăvârşit şi apropiat de oamenii satelor Bichigiu şi Telciu, pe care i-a ajutat cu toată priceperea şi sufletul său. Are marele merit de a fi întocmit „*Monografia şcoalei primare de stat din Telciu*", care până în prezent nu a fost depistată. Aceasta a stat cu certitudine la întocmirea unei monografii mai ample de către Aurel Groze în 1931. Monografia lui Atanasie Rus a fost totuşi publicată în revista „Învățătorul", Cluj, anul II, nr. 3 din 1.02.1929, la 6 ani după moartea sa. De asemenea, a publicat o lucrare despre creşterea păsărilor domestice de peste 120 pagini, intrând cu această lucrare în lista bibliografică a României. Lucrarea este intitulată „*Prăsirea păsărilor de curte*", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 126 pagini, a XVII capitole.

7. Învățătorul-director Aurel Groze. S-a născut la 22 decembrie 1900, în comuna Sebiş, județul Bistrița-Năsăud. A făcut trei clase primare la şcoala confesională greco-catolică din satul natal, iar clasa a IV-a la şcoala primară de stat maghiară din Şieu, județul Bistrița-Năsăud. În continuare a absolvit 4 clase primare ale şcolii civile de băieți din Bistrița. Cu 1 septembrie 1915 se înscrie la Preparandia confesională greco-catolică din Gherla. După terminarea preparandiei de 4 ani şi luarea diplomei în iunie 1919 este numit învățător la 1

septembrie 1919 în satul natal, la şcoala greco-catolică, care cu anul 1921 devine şcoală primară de stat. Aici serveşte până la 1 septembrie 1926 cu întrerupere de un an (1922-1923), când îşi satisface stagiul militar, terminând şcoala de ofiţeri de rezervă de la Ploieşti cu gradul de sublocotenent în rezervă.

Cu 1 septembrie 1926 este numit învățător în comuna noastră până în anul 1931, când este şi directorul şcolii noastre, unde a desfăşurat o bogată activitate didactică, inclusiv obştească pe linia consiliului comunal, şi îndeosebi culturală. A dus prin cumul şi funcția de director al căminului cultural cu rezultate din cele mai bune. Din 1931 până în 1940 serveşte la şcoala din Livezile (Iad) tot ca director. Apoi din 1940 la Bistrița. O scurtă perioadă a servit la Satu Mare tot la o şcoală, apoi revine la Bistrița, la Şcoala generală nr. 2 de pe str. Traian Banciu, de unde se pensionează.

Marele lui merit, pentru care telcenii îl cinstesc, i se datorează şi faptului că ne-a lăsat o monografie aproape completă cu şcolile din Telciu până la anul 1931. A scris de asemenea monografia comunei Sebiş – lucrare de aproape 100 pagini.

Unul din fiii săi – este vorba de prof. univ. dr. Sever Groze – care s-a născut la Telciu este decanul Facultății de Matematică din Cluj-Napoca. În prezent, pensionat. Predă ore după pensionare la Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir” din Cluj-Napoca.

8. Învățătorul Ioan Miron. S-a născut la 28 iunie 1840, în Bichigiu. A absolvit şcoala normală din Telciu şi cursul preparandial din Năsăud. În anul 1868 este numit învățător la şcoala trivială din Telciu, unde serveşte timp de 22 ani până la 1890, când se pensionează. A fost un foarte bun pedagog, un sfetnic apropiat al elevilor şi oamenilor satului în a-i învăța să desluşească tainele cititului, scrisului şi socotitului. A fost un om săritor față de oamenii satului. După pensionare rămâne la Telciu, fiind apropiat sufleteşte de comună. Moare în Telciu la 3 aprilie 1907.

9. Învățătorul Alexandru Pop. S-a născut la 28 iunie 1856 în Telciu. Absolvă 4 clase primare în comuna natală, după care urmează liceul din Năsăud şi cursul preparandial, fiind numit învățător la Telciu. Se spune că a fost un învățător exigent, dar îndrăgit de elevi. A muncit cu pasiune pentru educarea patriotică şi cetățenească a copiilor satului. Nu se ştie cu precizie din ce an şi-a început cariera de învățător, dar se ştie că a lucrat în Telciu până la 1890. După acest an serveşte ca învățător în mai multe comune din județul Cluj. Moare ca pensionar la 1928, în Cluj-Napoca – Mănăştur.

10. Interpreta de muzică populară Valeria Peter Predescu. Este născută la Telciu. Reprezintă o mare mândrie a comunei noastre. Prin intermediul ei, numele comunei noastre a început să fie cunoscut în toată țara. Apariția ei nu este întâmplătoare, întrucât la Telciu foarte multe fete cântă frumos în şezătoare la muncile câmpului: la strânsul fânului, la seceriş, la culesul fructelor de pădure, la treierat etc., fiind o adevărată întrecere între fete.

Cântecele Valeriei Peter-Petrescu vor intra în fonoteca de aur datorită acurateței, autenticității şi etnosului, pe care-l conțin. Şi când spun acest lucru mă opresc doar la câteva din nestematele sale cântece pline de profunzime şi subînțelesuri: „Cântec mândru-n țară-aud”; „Hai mireasă suie-n car”; „Cântecul

cununii”; „Drag mi-i jocul românesc”; „Ia-mă-n brațe, dorule”; „Ieşi măicuța mea în prag” şi multe altele. Cântecul „Găina” trebuie să recunoască toți folcloriştii şi etnologii din România că este dintre cele mai reuşite şi caracteristice, de-o rară frumusețe, care va dăinui peste secole, atâta timp cât vor fi miri, naşi şi nuntaşi.

Marea noastră interpretă de muzică populară este o prezență activă la televiziune şi radio cu noi şi noi cântece. Cu toate că a valorificat destul de bine „izvorul” – comuna, trebuie să spunem că mai sunt încă multe cântece, ce aşteaptă a fi cunoscute. Aşa că de la Telciu cu certitudine se vor mai naşte în următorii 10-25 de ani cel puțin 2-3 mari cântărețe de muzică populară (inclusiv cântăreți). Şi asta într-un viitor nu prea îndepărtat. Talente sunt. Trebuie doar depistate şi-ndrumate. Marele festival al muncii şi creației „Cântarea României”, cu toate minusurile sale a ajuns la ediția a VII-a, a creat posibilitatea afirmării tuturor talentelor, lucru care nu s-a realizat în perioada 1920-1945. După 1990, din păcate activitatea de cultură în general, de valorificare a tradițiilor, portului şi cântecului popular a fost neglijată. Ne confruntăm cu tot felul de chiciuri şi atacuri la adresa folclorului nostru popular, cu tot felul de manele şi cântece de prost gust, ce nu ne reprezintă şi definesc pe noi ca români. Ele ne pângăresc tradițiile şi obiceiurile primite de la moşii şi strămoşii noştri.

Valeria Peter Predescu a desfăşurat şi desfăşoară o bogată activitate cultural-artistică în cadrul Ansamblului „Cununa de pe Someş”, din cadrul Casei de Cultură a Sindicatelor din Bistrița, făcând nenumărate turnee în țară şi peste hotare. Munca ei este recunoscută prin înregistrarea cântecelor ei în nu mai puțin de 6 discuri microsin sub egida firmei Electrecord (până în 1983). În prezent, ea are 49 de discuri, compact-discuri şi casete. A efectuat 16 turnee în afara țării, în state precum Franța, Germania, Polonia, Israel, Olanda, Italia, Cehia, Uniunea Serbia-Muntenegru, Republica Moldova ş.a. Valeria Peter Predescu este un adevărat ambasador al cântecului nostru popular, personalitatea cea mai puternică a Telciului, care ne reprezintă cu cinste în România şi în lume.

Ne vom opri aici asupra prezentării de sine stătătoare, capitol, după ce vom intra în posesia unor date certe şi sigure, întrucât comuna, chiar dacă nu a dat mari personalități, cu excepția lui George Coşbuc, care după mamă este din Telciu, totuşi are o serie de oameni reprezentativi pe plan local, regional şi chiar național. Deşi trebuie s-o spunem deschis că din cauza unei mentalități greşite, care se mai manifestă şi azi în unele familii, de a nu-şi trimite copiii mai departe la şcoli. Comuna Telciu nu se poate mândri cu un număr prea mare de cadre cu studii superioare cu titluri ştiințifice, oameni care să fie cunoscuți în țară şi peste hotare aşa cum spre exemplu se pot mândri localitățile Rebrişoara, Nepos, Feldru, Salva, Sângeoz-Băi, Rodna şi altele.

Aprecieri despre Valeria Peter Predescu

„Harnica albină culegătoare de nectar spiritual transmite prin finețea, sensibilitatea şi căldura glasului ei, dulceața cântecului popular năsăudean, oferindu-l cu generozitate.”

George Vancu

„Pentru mine Valeria Peter Predescu este autenticul în tot ce se numeşte folclor autentic, om de suflet, critic, îndrumător, spre vârful piramidei, şi aici aş mai

vrea să spun că Valeria Peter Predescu nu a ținut în secret drumul care trebuie să-l parcurgă un interpret ca să iasă din anonimat şi să-şi facă o personalitate."

Gavril Vaida

„Doresc ca şi prin trecerea dumitale într-un dicționar biografic, să rămâi în memoria urmaşilor noştri. Am început acest dicționar ca redactor responsabil şi cu o largă colaborare (profesori universitari etc.) din ținutul nostru.

Nu ştiu când îl voi termina, pentru că pe zi ce trece tot mai multe piedici se pun tiparului. Voi lupta cât am puteri spirituale. De-l voi realiza, va fi un dicționar cultural unic pe țară, şi nici un alt județ (decât Bistrița-Năsăud n.a.) nu va avea un astfel de instrument de muncă culturală. Va fi o sinteză spirituală a unui județ. Am preluat 400 de figuri de oameni de seamă şi la capitolul „artă – cântăreți de muzică populară", am fi onorați dacă ați accepta să ne oferiți datele de care avem nevoie pentru a vă introduce în text."

Prof. Teodor Ghițan,
februarie 1980, Cluj-Napoca

„Mă bucur mult, că într-o zonă folclorică atât de bogată cum îi Năsăudul, au pătruns şi cântecele mele din Bucovina. După cum ai bănuit, „Vicoveanca" nu-i decât pseudonim, luat după satul meu din care îmi culeg şi mă inspir în cântecele mele.

Eu îți doresc din suflet succes şi să ajungi sus, mai sus decât mine – mai ales, despre cum spuneai, că material folcloric se găseşte din plin. Îți trimit şi fotografia mea, ți-o dăruiesc din toată inima şi cu prietenie."

Sofia Vicoveanca (1973)

„Prezența Dumneavoastră la cea de a 3-a etapă a concursului „Floarea din grădină" a rămas neştearsă din sufletul nostru a celor din Banat. Pentru acest fapt mulți dintre telespectatorii noştri m-au rugat să intervin cum ştiu şi să vă găsesc. Am scris la televiziune în Bucureşti, direct prezentatoarei, care cu multă plăcere ne trimite adresa dumneavoastră.

Cântecele pe care le-ați prezentat ne-au rămas la inimă şi cu notația muzicală şi cu text pentru a le populariza aici, în Banat, unde „tăt natu" cântă".

Simion Pavel din Pesac (Banat)
15 martie 1978

„Scumpă Valeria, Te felicit din tot sufletul pentru frumoasele rezultate, îți mărturisesc sincer că eşti foarte apreciată şi de mine şi de maramureşenii mei. Discul tău l-am ascultat de sute de ori.

Îți scriu şi câteva aspecte din viața mea. În momentul de față mi-am terminat aranjamentul la 18 piese culese în ultimul timp din comuna mea natală, pe care vreau să le prezint la Electrecord. Ultimele imprimări pe care le-am avut la radio au fost realizate tot cu ajutorul domnului George Vancu, care face nişte orchestrații de neînlocuit."

Rodica Ivanciuc,
Bârsana, Maramureş (1975)

„...Valeria Peter Predescu este o mesageră sinceră, care-şi dăruieşte toată sensibilitatea cântecului românesc."

Constantin Gherghina
Februarie, 1978

„Vă admir pentru agerimea minții şi... vă invidiez pentru cadrul de odihnă şi recreere de care aveți parte la Telciu, şi de multe ori, şi eu alerg cu ochii imaginației pe valea şi dealurile Sălăuței".

Vania Atudorei,
Cluj-Napoca, 1981

„Trés chère Valerie, merci beaucoup pour votre gentille carte et amable invitation. Un admiratrice du groupe roumain nous a demande de vous faire posser ces photos prises lors du Festival de Gannat. Je vous embrasse – cordialement..."

Marie-Agnes Jacques,
secretara festivalului de la Gannat (Franța)

„Mă bucur foarte mult că nu ați abandonat activitatea artistică pentru că numai aşa se poate ajunge la rezultate bune. Eu vă doresc mult succes la următorul concurs, de altfel, la aceste manifestări va fi prezent şi Radioul, în vederea difuzării lor. Personal v-aş sfătui ca la viitoarele concursuri să puneți accentul pe cântecele tradiționale năsăudene (de nuntă, balade, doine), găsindu-le originalitatea adevărată".

Redactor George Tudor
Radio Bucureşti

„Prin programele TV şi Radio pătrunzi cu zâmbetul pe buze în casa noastră, şi ne aduci întotdeauna o rază de lumină; pentru aceasta îți mulțumim. Am îndrăgit cântecul, portul şi graiul năsăudean de parcă ar fi cel al nostru din Banat. Ultima dată te-am văzut şi ascultat la concursul „Floarea din Grădină", când ai cântat în duet cu tânărul Alexandru Pugna. Cei de la Televiziune au fost inspirați când te-au propus să cânți cu el".

Maria şi Ioan Bot din Lugoj (1988)

„Valeria Peter Predescu este după părerea mea, cea mai valoroasă interpretă pe care au zămislit-o aceste meleaguri, iar popularitatea şi prețuirea iubitorilor de folclor şi-a dobândit-o cu responsabilitatea că are o sfântă misiune de a aduce la lumină şi alte comori ascunse în plaiurile sale natale şi de a dărui cântecului cu aceiaşi dragoste ca şi până acum."

Vania Atudorei (Canada)

„Sunt mândru ca fiu al comunei Telciu, că avem o fiică a satului, pe Valeria Peter Predescu, care a făcut ca numele comunei să fie aşa de cunoscut în țară şi peste hotare. Am multe din discurile dumneavoastră, dar nu ştiu dacă le am pe toate... cert este că ele sunt de o bogăție incomensurabilă, sunt pline de har şi cântece autentice din zona Năsăudului şi Bistriței în general, a Telciului în special, cântate cu multă dăruire sufletească şi dragoste".

Maior Vasile Tutula, Cluj-Napoca

„Scrisoarea dumneavoastră este un argument în plus pentru mine de a aprecia românii ardeleni, de a-i situa mai sus pe scara valorilor decât pe românii moldoveni... Mă bucur că aveți norocul de a pleca în turnee, de a cunoaşte alte locuri, alte nații, de a face cunoscute în alte țări valorile acestui popor vitregit de soartă. Fiți în continuare mesagerul românilor."

Elena Jeleriu
Avereşti, jud. Neamț

„Înzestrată cu calități vocale remarcabile, Valeria Peter Predescu este în momentul de față un exemplu viu de măiestrie, de sensibilitate, de conştiinciozitate şi probitate artistică, născute din firea ei de fată născută şi crescută alături de sătenii ei din Telciu, într-o zonă atât de frumoasă ca aceea a Bistriței-Năsăudului, vatră de obârşie a atâtor români de frunte".

George Vancu

„Satul nostru trăieşte. Sufletul său este tot acolo, în inima bulgărului de tină, din care s-a mlădiat, înălțându-se firul nostru de viață, lujerul bătut de vânturile şi ploile altor lumi, dar care s-a îndreptat, din nou, după furtună. Mlădierea n-a fost plecăciune, nici umilință, nici supunere. Bulgărele de tină trăieşte. L-au mai secat vremurile, l-a mai zbârcit timpul, dar există. E acolo, viu... Am crezut pentru o clipă, că lumea satului a rămas o poveste de spus la gura sobei, că s-a pierdut. Dar nu este aşa! Sufletul satului românesc este la locul său. Datorez acest gând doamnei Valeria Peter Predescu".

Elena Calciu-Petrescu

„Cântăreața şi artista de muzică populară Valeria Peter Predescu şi-a propus mai mult şi a reuşit. A izbutit să publice o primă lucrare de anvergură, după peste 30 de ani de activitate ca interpret al marilor valori etnoculturale ale neamului românesc. [...]

Meritul Valerieieter-Predescu este acela de a fi cules aceste cântări în versuri, care erau în pericol de a se pierde, având în vedere că unii dintre rapsozii lor nu mai sunt în viață. De reținut şi valoarea lor ştiințifică, existența unor asemănări între versurile unor cântări, care, deşi au fost culese din localități diferite, la zeci de kilometri unele de altele, ele au circulat şi rezistat în timp".

Prof. Corina Tutula

„O ştiți, cum să n-o ştiți... Doineşte cel mai adesea, cu glas inconfundabil şi cu vorbe care par ale ei, muiate în dulceața melodiei, cu reverberații ale sufletului: cântă de dorul unui „drăguț năsăudean", al unei măicuțe în prag, cu ochii pierduți în zare, aşteptând să-şi revadă fata, care, ea însăşi zice: „Tânără m-am măritat".

Jurnalist Dragomir Magdin, Bucureşti

„Ascult baladele Năsăudului, balade cântate de Valeria Peter Predescu şi păstrate în memoria țăranilor români din ținutul grăniceresc năsăudean ca pe o comoară fără de preț. Ascult cu inima melodia lor de bocet săgetat de un val de neumilință, rememorez cu sufletul minții drama lui Tănasă Todoran... şi dialogul cu Valeria începe fără nici un protocol sau regie, ca într-un poem de Coşbuc. Să nu uităm că Valeria este de pe Valea Sălăuței, din Telciu, aproape de Hordou, sat cu fete şi feciori harnici, frumoşi, mândri, dominat de măreția severă a munților. Satul din Nordul Transilvaniei este spațiu de har şi de cântec, de istorie, de civilizație țărănească şi de arhaice ritualuri folclorice, unde Valeria şi-a descoperit talentul, a ascultat doinele neamului, a cules lamura lor în zeci de variante. Şi nu cu ochii specialistului, ci cu dragostea de a le păstra cu sine, un fragment de eternitate devenită cântec. Valeria a înțeles şi s-a pătruns de frumusețea cântărilor pe care apoi le-a interpretat fără să le trădeze spiritul".

Scriitorul Zaharia Sângeorzan, 1988
în „România liberă", rubrica „Semnificații"

„Cea mai dragă ființă, Valeria, atât ca valoare artistică, cât şi ca valoare prietenoasă din toate zilele..."

Achim Nica

„...este modelul de invidiat în rândurile interpreților prin seriozitate, dragoste şi respect față de ce are mai valoros tezaurul muzicii noastre populare. [...] Toată admirația şi respectul pentru activitatea pe care această minunată interpretă, Valeria Peter Predescu, o depune în slujba neamului românesc. Din inimă..."

Drăgan Muntean

„Precum poetul țărănimii, George Coşbuc, Valeria Peter Predescu este emblema cântecului năsăudean. Din suflet..."

Nicolae Sabău

„Întâi a răzbătut până la mine cântecul ei, l-am prețuit pentru că el exprimă o bogăție sufletească şi calități spirituale fără seamăn. Apoi am întâlnit-o pe Valeria Peter Predescu. De o viață ne purtăm cântecele cu noi, bucurând inimile celor care-şi lasă treburile şi grijile, poposind în sălile de spectacole. O văd pe scenă, o întâlnesc în viață. Este aceeaşi: caldă, generoasă şi minunată. [...] Îi doresc Valeriei sănătate şi putere ca să dăinuiască alături de cântecul ei nemuritor".

Elena Roizen

„...După cum cine se aseamănă se adună. La acest concert folcloric Valeria a invitat artişti care au glia țării pe tălpi şi căldura cântecului în suflete şi aveau convingerea că – ştiind de multă vreme să împărtăşească frumusețea şi dorul – ei vor aduce multă bucurie publicului..."

Alexandru Uiuiu, 1998, Bistrița

„...apreciez foarte mult tot ceea ce ea a făcut pentru cântecul popular, pentru folclorul românesc. De-a lungul anilor ea a fost prezentă în diverse formule, care de care mai frumoase şi pe deplin meritate, atunci când s-a aflat în fața publicului. Eu aş vrea să spun că întotdeauna am apreciat-o pentru repertoriul său curat, pentru prestațiile sale deosebite pe scenă sau pe micul ecran; am admirat la ea tenacitatea cu care a îndurat şi înfruntă toate obstacolele pe care noi, truditorii pe ogorul folclorului, le avem de trecut".

Cornelia Ardelean Archiudean

„Se spune că timpul înseamnă veşnicie şi că veşnicia noi românii o avem de la țară, de la satul românesc. Valeria încearcă să şi-l umple cu plămada sufletului său – Cântecul românesc. Cine a crezut că viața bulgărului de tină s-a stins?"

Maria Calciu,
14 februarie 1994, „Românul de viță"

„Valeria are darul de-a ilustra transcendența etno-năsăudeană, şi o carte despre ea, fără ea ar fi imposibilă."

Melania Cuc, 2000, în vol. „Destin"

„...Valeria a intrat de mult timp în rândul celor mai apreciați mesageri de cântec popular românesc. Dragostea pentru cântecele satului său, Telciu, dar şi a

altor sate din ținutul năsăudean, au îndemnat-o şi au purtat-o pe la cei mai vestiți ceteraşi şi rapsozi ai zonei, încercând să scoată la lumină şi să ducă mai departe cântecele adevărate ale zonei pe care o cântă cu atâta patos: Zona Năsăudului. [...] Prețuirea publicului şi, în aceiaşi măsură, a specialiştilor demonstrează încă o dată că Valeria Peter Predescu se numără printre cei mai valoroşi interpreți de cântec popular autentic."

Matilda Pascal Cojocărița şi Ştefan Cigu

„...este un nume de marcă în grădina de flori a cântecului popular românesc. Cântecele sale, izvorâte din sufletul curat şi bun al oamenilor trăitori pe meleaguri năsăudene, au alinat sufletele tuturor celor care le-au ascultat. Mereu am admirat puterea fără seamăn a Valeriei Peter Predescu de a aduce iubitorilor de cântec popular noi şi noi cântece, ce dovedesc faptul că nu întâmplător de pe aceste meleaguri şi-au tras seva spiritului românesc George Coşbuc şi Liviu Rebreanu."

Florentina şi Petre Giurgi

„...este, fără îndoială, una dintre interpretele de muzică populară care a cucerit sufletele iubitorilor de folclor. Succesul Valeriei Peter Predescu la publicul larg este un succes clădit pe muncă, talent şi respect pentru folclorul românesc adevărat, făcând parte dintre interpreții care slujesc folclorul şi nu care se slujesc de folclor. Cântecele sale vorbesc de la sine de valoarea fără seamăn a creaților autentice ale omului trăitor pe meleagurile năsăudene".

Alexandru Pugna

„...cred că numai impasurile şi greutățile ne-au dat puteri în plus, dar şi sensibilitate mai multă pentru a pune în cântec necazul şi bucuria, speranța şi încrederea. Oricum, drumul nostru a fost lung şi greu şi aşa va fi întotdeauna, dar tot ce lăsăm în urmă, merită sacrificiu".

Angelica Stoican, 17 decembrie 1989

„Pentru mine vei rămâne întotdeauna o doamnă mândră, aşa cum ştiți să fiți voi româncele din Ardeal. Nu pot să-ți descriu emoțiile pe care le-am avut când am găsit acasă vederea de la tine! M-a mişcat profund gestul tău..."

Emilia Bubulac, 30 mai 1978

„Doamna Valeria Peter Predescu este doamna cântecului ardelean. Îi doresc să aibă satisfacții depline în toate şi tot binele din lume."

Anghelina Timiş Lungu, 5 iulie 1997

„Sunteți din Telciu... o comună cu multe viaducte [...]. Bine dacă eu ajung în Telciu, unde întreb de dumneata, unde stai?... Pe Valea lui Stan, „Valea Dragostei"... frumos lucru, care se confundă cu prima vatră a satului..."

Prof. dr. Mihai Florea

„Valeria Peter Predescu este pentru noi zona Năsăudului şi Bistriței o corolă de minuni, de cântece mlădioase ce ne întăresc tradițiile şi neamul

românesc. Întotdeauna am văzut în ea solista de muzică populară autentică, preocupată să pună în valoare bogăția melosului popular românesc."

Mircea Prahase, Năsăud, 2004

„O apreciem foarte mult pe doamna Valeria Peter Predescu care are un repertoriu bogat şi pentru că ne reprezintă cu cinste în țară şi străinătate. A fost alături de noi, de Despărțământul Năsăud al „Astrei" la activitățile din Bucovina şi Basarabia, unde ne-a susținut, drept pentru care-i mulțumim foarte mult. Merită din plin, cu vârf şi îndesat pentru tot ceea ce a făcut pentru folclorul românesc titlul de „Cetățean de Onoare" al oraşului Năsăud, pentru care trebuie să ne luptăm şi noi, să ne reorganizăm... să devină municipiu pentru că a dat României mult mai multe valori spirituale, comparativ cu alte oraşe. Cinstire, respect şi recunoştință din partea noastră a astriştilor..."

Prof. Ioan Seni, Năsăud, 2004

„Societatea cultural-ştiințifică „Virtus Romana Rediviva", Cluj-Napoca felicită pe doamna Valeria Peter Predescu şi-i aduce cuvenitul respect şi întreaga recunoştință pentru susținuta şi prodigioasa activitate desfăşurată în slujba folclorului românesc. Valeria Peter Predescu este un strălucit mesager al cântecului năsăudean şi bistrițean, o solistă greu de egalat dacă luăm în calcul baladele şi doinele sale închinate lui Tănase Todoran, lui Văleanu', Avram Iancu şi alți luptători din zonă. În ce priveşte pricesnele sale, bogate prin repertoriu şi de o profunzime extraordinară este un artist unicat. Cântecul său, strigarea „Găinii" ne demonstrează că Valeria Peter Predescu este o solistă autentică, izvorâtă şi formată pe plaiurile şi luncile Sălăuței, Telcişorului, Fiadului, Fiezelului, Valea lui Stan-„Valea Dragostei", valea Bichigiului cu întregul lor Someş Mare, unde este iubită şi apreciată de publicul larg. În plus, în ultimii 5-7 ani, Valeria Peter Predescu a început să devină şi un publicist în ale etnografiei şi folclorului.

Titlul care i se înmânează astăzi este un simbol al recunoaşterii şi muncii sale plină de râvnă, a cutezanței şi dăruirii".

Dr. Vasile Tutula, Năsăud, 2004

„Ca fiu al Telciului, am ținut să fiu prezent aici la Bistrița, la conferirea titlului de „Cetățean de Onoare", dar şi în calitate de primar pentru a o cinsti pe Valeria Peter Predescu şi a-i transmite felicitările noastre de respect şi recunoştință pentru modul cum ne reprezintă în țară şi în afara granițelor. Ne bucurăm de aprecierile şi rezultatele muncii Dumneavoastră, drept pentru care tot timpul sunteți şi rămâneți un fiu de frunte al comunei Telciu. Vă dorim multă sănătate, noi împliniri şi satisfacții în frumoasa activitate ce-o desfăşurați cu mult suflet, dăruire şi perseverență".

Ing. Dan Sever Mureşan, Bistrița, 2004

„Primiți salutul şi mesajul nostru de înaltă considerație din partea membrilor Societății cultural-ştiințifice „Virtus Romana Rediviva", Cluj-Napoca cu cele mai bune urări de sănătate şi împliniri alături de cei dragi şi apropiați

Ne bucurăm că astăzi vi se conferă titlul de „Cetățean de Onoare" al municipiului Bistrița, o recunoaştere a muncii consecvente de peste 30 de ani în slujba folclorului românesc, a cinstirii şi punerii în valoare a tradițiilor, datinilor, obiceiurilor şi, mai ales a cântecelor populare din frumoasa zonă: Zona Bistriței şi

Năsăudului, a întregii Transilvanii. Noi vă considerăm o doamnă a cântecului popular ardelean, o mare doamnă a cântecului românesc."

Dr. Vasile Tutula, Bistrița, 2004

„Doamnă Valeria Peter Predescu, vă conferim titlul de „Cetățean de Onoare" al municipiului Bistrița, cu o recunoaştere sinceră a valoroasei dumneavoastră activități în slujba cântecului popular bistrițean şi năsăudean, a cântecului popular românesc, purtându-vă în inimi pentru modul deosebit cum ne-ați prezentat şi în alte țări din Europa şi lume".

Ing. Ioan Moldovan, Bistrița, 2004

.....

Valeria Peter Predescu s-a bucurat şi se bucură de un mare prestigiu, deşi a trebuit să învingă multe greutăți şi obstacole. Ea nu s-a dat bătută. A crezut în steaua ei, în mâinile bătătorite de muncă şi sudoare ale țăranilor şi țărăncelor din Telciu, a feciorilor ce se îmbracă cu frumosul clop cu păun pe cap de sărbători.

Ea tot timpul s-a dăruit şi s-a bucurat de împlinirile altor mari personalități din țară, care au aceleaşi aprecieri despre Valeria Peter Predescu. Aprecieri frumoase au făcut şi alți solişti, aprecieri ce se află în arhiva personală, familială a domniei sale. Îi amintim aici pe: Tiberiu Ceia, Mioara Velicu, Laura Lavric, Florica Bradu, Florica Ungur, Gheorghe Mureşan, Floarea Calotă, Petre Săbădeanu, Marioara Dragomirescu, Ion Dolănescu, Ileana Constantinescu, Gheorghe Roşoga, Ioan Luican, Nicolae Sabău... şi mulți, mulți alții.

Lista este enormă. De frumoase aprecieri se bucură din partea realizatorilor de emisiuni de folclor. Să-i amintim aici pe: Marioara Murărescu, Elise Stan, Niculina Merceanu, Eugenia Florea, Florentina Satmari, Viorica Ghiță Teodorescu, Stanca Ciobanu, Dumitru Vârtic, Gruia Stoia, Gelu Furdui, Alexandru Fabian, Mihai Hagiu, Alexandru Mica, Codruța Aron Vîrtic... şi lista ar putea încă continua.

Notă: Peste 85% din aprecierile de mai sus au fost extrase (preluate) integral din lucrarea doamnei Melania Cuc, „Valeria Peter Predescu. Destin", Edit. Răsunetul, Bistrița, 2000, p. 117-162, căreia autorul îi mulțumeşte în mod deosebit, adresându-i urarea „la cât mai multe asemenea frumoase cărți". S-a cerut şi acordul solistei Valeria Peter Predescu, care ne-a dat girul deplin.

11. În cele ce urmează voi prezenta alte nume de oameni, care s-au ridicat din comuna noastră prin munca proprie şi efortul depus spre autodepăşire. Facem precizarea că aceste nume sunt de ordinul sutelor. Îi voi prezenta doar pe câțiva, care sunt cunoscuți comunei. S-ar putea să fie şi scăpări, întrucât am rupt uneori pulsul zilnic cu oamenii comunei. Desigur că, aproape anual, am trecut ca să-mi văd locurile natale şi rudele şi, de fiecare dată am aflat lucruri noi.

Dintre oamenii născuți în perioada interbelică şi după 1945 putem aminti pe **prof. univ. dr. Dumitru Homei**, care a lucrat mulți ani la Universitatea din Bucureşti, prozatoarea Cornelia Şotel, care îşi trage originea din familia funcționarului comunal Sever Mureşanu, şi a Elenei N. Musteanovici, învățătorii: Titus Pop, Maria Câmpeanu, Liviu Mureşan, Eleonora Gavrilaş, Viorel Gavrilaş, profesorii Pavel Ciceo, Viorica Ciceo, Valeria Uzun, Palagia Paşcu, Nicolae

Sanda, Livia Sanda, Gavrilă Nistor, Rodica Huniar, Ioan Paşcu, Ştefan Buzilă şi mulți alții, sub girul cărora şcoala din comună a dat multe vlăstare atât de necesare societății româneşti.

Profesorul universitar doctor în biologie Dumitru Homei s-a manifestat ca un adevărat spirit academic fiind autorul mai multor lucrări de specialitate, studii şi cursuri la Universitatea din Bucureşti.

Din generația 1950 s-a ridicat o pleiadă de cadre, precum medicii Octavian Suciu şi Nedda Câmpeanu (căsătorită Luşcan), profesorul de limba şi literatura română George Simion, economista Floarea Ganea şi mulți alții.

Comuna a dat o pleiadă serioasă de cadre militare necesare armatei noastre pentru pregătirea şi apărarea țării, care se afirmă până la nivelul celor mai mari eşaloane. Exemplificăm aici pe col. (r.) Vasile Ştefănuț, col. dr. Vasile Tutula, col. Ioan Gaftone, absolvenți ai celor mai înalte studii militare şi civile, Academia Militară, col. Ioan Bumbu (M.A.I.), lt. colonel (r.) Leon Toderici, lt. col. (r.) Dumitru Luşcan, mr. (r.) Lacatîş, mr. Hubel Nicolae, plut. adj. Scuturici şi alții, inclusiv cadre în Ministerul de Interne, care sunt exemple de urmat şi pentru alți copii din sat.

În rândul oamenilor de seamă se înscrie şi un număr mare de muncitori de înaltă calificare, pe care i-a dat comuna în ultimii ani: lăcătuşi-mecanici, strungari, frezori, tâmplari, țesătoare, subingineri, mecanici agricoli şi multe alte meserii.

Cred că pentru o mai bună cunoaştere a fiilor satului, întărirea legăturii dintre cei plecați şi cei rămaşi în comună este necesară ca la nivelul primăriei, al şcolii şi bisericilor **să se instituie „Ziua Fiilor Satului”**. Aş propune ca această zi să fie ziua de 12 noiembrie, sau a doua duminică din luna noiembrie, ca un omagiu adus celor 5 telceni care au fost alături de Tănase Todoran la Salva, „pe platoul Mocirlă”, sacrificându-şi viața pentru apărarea cauzei şi o viață mai bună şi demnă, pentru accesul fiilor de grăniceri la învățătură, păstrarea şi apărarea tradițiilor neamului nostru, față de care o parte din ofițerii germani şi austrieci au fost mai refractari la început.

De asemenea, vin cu apelul către conducerea şcolii de a se constitui o documentare, eventual **o monografie cu toate cadrele didactice, care au servit şcoala din Telciu în perioada 1837-2004**, un fel de dicționar dezvoltat, pentru a îmbogăți fondul de cercetare şi să se constituie un mic **punct muzeistic** cu aceste materiale în cadrul şcolii. Acest punct, muzeistic constituie o necesitate azi. M-a impresionat în acest sens punctul muzeistic din comuna Maieru, condus de bravul şi valorosul profesor pensionar Sever Ursa. Sperăm că această propunere va găsi ecou în rândul tinerilor cadre didactice şi de conducere ale şcolii. Există o preocupare azi ca tot mai multe şcoli să aibă puncte muzeistice, sau săli de tradiții.

12. Nu putem încheia capitolul „Oameni de seamă ai comunei” fără a aminti de **marele George Coşbuc, care după mamă este telcean.** Chiar dacă am prezentat o serie de detalii în alte studii şi am făcut unele trimiteri la o serie de lucrări mai vechi sau de actualitate, trebuie să subliniem faptul că-n Telciu şi astăzi se menține o parte din arborele genealogic al lui Coşbuc, sub diferite grade de rudenie, aspect, pe care dorim să-l tratăm cu alt prilej.

Doresc să menționez că şi astăzi preocupările literare ale telcenilor sunt marcate de prezențe atât în poezie, cât şi în proză, unele mai timide, altele mai

reuşite, chiar dacă numele lor nu au intrat încă în istoria literaturii româneşti. Este vorba despre poeții şi scriitorii George Roş (decedat), Luca Onul (decedat), George Simion (decedat), Dumitru Munteanu şi alții.

Menționez că aceste preocupări sunt prezente şi în rândul celor mai tinere vlăstare de elevi ai Şcolii generale de 10 clase din comună (azi Grup Şcolar) sau de pe Telcişor. Aşa că nu este exclus ca din comuna noastră să se nască şi un mare poet, un mare scriitor în următorii 30-50 de ani.

Darul şi harul de a compune poezii, strigături, amintiri este foarte dezvoltat la copiii din această parte a țării şi, îndeosebi, ai Văii Sălăuței, unde circulă şi dăinuie de foarte multe secole un bogat şi valoros folclor românesc, iar deviza „Virtus Romana Rediviva" a devenit şi o armă a condeiului în toate planurile. Regretabil este însă, că, după 1990 a decăzut oarecum şi în Telciu nivelul şi calitatea activităților de cultură şi educație, au scăzut, ca rol, importanța şi activitatea Căminului Cultural şi ale Bibliotecii Comunale, în dauna unor activități de consum şi distracție uşoară: discoteci, muzica rock, manele, şi apoi datorită televiziunii prin cablu, care a luat o mare amploare.

13. Ofițeri şi slujbaşi din comună care au făcut serviciul în Regimentul 2 graniță

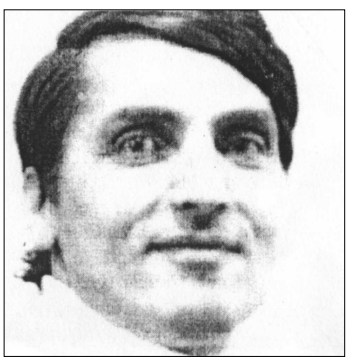
Aminteam într-unul din capitolele anterioare că şi comuna Telciu a făcut parte din Regimentul 2 Graniță de Infanterie, fiind militarizată; că aici şi-a avut sediul Comandamentul Regimentului în anii 1771-1773 şi că la Telciu a funcționat Cp. 10 Graniță de Infanterie, având în subordine Coşbucul (Hordoul), Bichigiul şi Romuli.

Este interesant a cunoaşte măcar numele şi prenumele cadrelor militare şi ale altor slujbaşi, care au servit în acest regiment în perioada 1762-1851 de existență a acestuia aproape 90 de ani. Ei sunt:

- Căpitan Simion Ştefănuțiu;
- Locotenent Ion Miron;
- Locotenent George Ştefănuț;
- Oficiant militar Neculai Mutul;
- Controlor regesc Petre Mutul;
- Perceptorul municipal Nistor Ganea;
- Notarul Ion Mureşan.

Aceste date şi nume de oameni le-am găsit în capitolul „Bărbați ieşiți din şcolile primare năsăudene", scrisă de dr. N. Drăgan şi Valeriu Şotropa. Desigur că ar fi util a se cunoaşte cu precizie în ce ani au servit. Cred că acest lucru se găseşte cu certitudine la biblioteca din Năsăud, Filiala Academiei Române.

De asemenea, în lucrarea „In poematione de secunda legionae valahica" se vorbeşte de Ioan Miron, capelanum în Telciu (în lucrarea „Cartea de aur", capitolul „Din elevii şcolilor năsăudene p. 63 sau ehrenbuh, cum i se mai spune în limba germană).

14. ONUL, LUCA – poet. **n.** 20 mai 1942, com. Telciu, județul Bistrița-Năsăud, învățător, bibliotecar. Decedat la 12 iunie 2001.

Viața şi activitatea. Absolvent al Şcolii postliceale de biblioteconomie din Bucureşti. Lucrează de la terminarea studiilor şi până în prezent (1996) ca bibliotecar la Casa de Cultură a Sindicatelor cu sediul în Bistrița. Scrie din tinerețe

versuri şi debutează în presa vremii. Publică în numeroase reviste, ziare şi colaborează la câteva antologii locale: *9 Dimineți*, prefață de Ion Oarcăşu, Bistrița, Consiliul Județean al Sindicatelor, 1975, p. 69-78; *Suverana clipă*, Bistrița, C.J.C.E.S., 1981, p. 52-55. De asemenea, în antologia *Alpha*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1984, p. 93-102. Obține premii la concursuri interjudețene şi naționale de poezie, între care „Nicolae Bălcescu" din Râmnicu Vâlcea, ediția 1977.

Debut şi colaborări. Cu poeziile *Romantism, Secvență de vis, Lied, Tortură* debutează în „Tribuna", Cluj, 1969, nr. 19, p. 4. Colaborează la „Steaua" (Cluj), „România literară" (Bucureşti), „Argeş" (Piteşti), „Ateneu" (Bacău), „Luceafărul" (Bucureşti), „Echinox" (Cluj), „Cronica" (Iaşi), „Convorbiri literare" (Iaşi), „Amfiteatru" (Bucureşti), „Transilvania" (Sibiu), „Minerva" (Bistrița) ş.a.

Opera. *Zăpezi de sprijin*, versuri, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1988, 72 p.; *Jocul de-a soarele*, versuri, Bucureşti, Edit. Ion Creangă, 1990; *Cămaşa de iarbă*, versuri, Timişoara, Edit. Popa's Art, 1995.

Referințe. Nicolae Diaconu, în „Echinox", Cluj, 1970, nr. 11; Petru Poantă, în „Tribuna", Cluj, 1975, nr. 7; Adrian Păunescu, în „Contemporanul", Bucureşti, 1987, nr. 44; Mircea Bertea, în „Tribuna", Cluj-Napoca, 1988, 13 octombrie; Zaharia Sângeorzan, în „Cronica", Iaşi, 1988, 12 august; Vasile Bordan, în „Luceafărul", Bucureşti, 1989, 7 ianuarie; Ion Moise, în „Minerva", Bistrița, 1994, nr. 36.

* Astăzi, ca un însemn de respect față de memoria şi activitatea sa, cenaclul Cercului Militar din Bistrița poartă numele „LUCA ONUL" (n.a.). A obținut mai multe premii la diferite concursuri de poezie, dintre care 4 premii ale Uniunii Scriitorilor din România. Alte referințe: Al. Piru, Teohar Mihadaş, Gellu Dorian, Constanța Buzea, Gheorghe Grigurcu ş.a.

Sursa: Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 260-261.

15. MUNTEANU, DUMITRU - prozator. **n.** 1948, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Învățător.

Viața şi activitatea. Urmează şcoala generală în localitatea natală. Continuă cursurile secundare la Liceul Pedagogic din Cluj. Este absolvent al acestuia şi obține titlul de învățător. Se întoarce în județul de origine şi e încadrat la şcoala din comuna Şanț*. Scrie proză şi publică în presa literară. Este primit membru al Cenaclului literar „George Coşbuc" din Bistrița.

Debut şi colaborări. .....

Colaborează la „România literară" (Bucureşti) etc.

Opera. *Întâlnirea*, fragment de nuvelă, în volumul *Spații posibile*, Bistrița, 1979, p. 98-103; *Transfer în interes de serviciu*, povestire, în volumul colectiv *Suverana clipă*, Bistrița, 1981, p. 130-137.

Sursa: Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 235-236.

* Detalii mai substanțiale despre autor şi operă sunt trecute la capitolul „Dicționar".

16. ROŞ, GEORGE - poet. **n.** 6 februarie 1936, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud; **m.** 18 februarie 1985, Cluj-Napoca (înmormântat în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud). Tehnician.

Viața şi activitatea. Copil de țărani, urmează şcoala primară în comuna natală, cu întreruperi din cauză de boală. După absolvirea gimnaziului face un curs scurt de electrician. Este încadrat şi lucrează în baza calificării la Întreprinderea

Forestieră de Transport din localitatea Telciu. (Se pare că îşi completează şi studiile liceale). Are familie, copii. Scrie versuri şi se încadrează mai întâi presei judeţene; probabil debutează în „Ecoul" din Bistriţa, unde colaborează mai frecvent. În anii 1975, 1979, 1981 publică grupaje de versuri în volumele de antologie lirică: *9 Dimineţi*, *Spaţii posibile*, *Suverana clipă*, editate de organele judeţene. Este membru al Cenaclului „George Coşbuc" din Bistriţa. Obţine un premiu pentru poezie la Festivalul Naţional „Cântarea României". Starea sănătăţii îl obligă să se pensioneze medical. Reuşeşte să alcătuiască un volum de versuri şi să-l tipărească. Se stinge din viaţă îndată după apariţia cărţii.

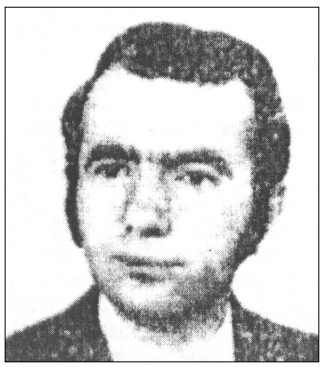
Debut şi colaborări. .....

Publică în „Ecoul" (Bistriţa), „Luceafărul" (Bucureşti), „Steaua" (Cluj), „Tribuna" (Cluj), „Vatra" (Târgu Mureş), „Cronica" (Iaşi), „Îndrumătorul cultural" (Bucureşti), colaborează la Radio Cluj şi Bucureşti.

Opera. *Ostrov de flaute*, versuri, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985, 67 p.

Referinţe. Gavril Moldovan, *Ostrov de flaute – de George Roş*, în „Ecoul", Bistriţa, 1985, nr. 1621, p. 6.

Sursa: Teodor Tanco, *Dicţionar literar 1639-1997 al judeţului Bistriţa-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 316.

17. SIMION, GEORGE – poet. **n.** 29 aprilie 1950, comuna Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud; **m.** 18 ianuarie 1985. Profesor.

Viaţa şi activitatea. Face studii elementare şi secundare în ţinutul de origine, iar Facultatea de Filologie la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi. Este absolvent şi obţine diploma de profesor în 1973. În anii 1973-1978 e cadru didactic în Hunedoara, după care se stabileşte şi profesează în Bistriţa. Din tinereţea şcolară scrie versuri.

Debut şi colaborări. Publicistic debutează în revista „Cronica" din Iaşi. Semnează în continuare în aceasta şi în „Gând tineresc" (Lipova), „Alma Mater" şi „Opinia studenţească" (Iaşi), „Viaţa studenţească" (Bucureşti), „Ecoul" (Bistriţa), la Radio (Cluj).

Opera. *Poezii*, în volumul colectiv *Suverana clipă*, Bistriţa, 1981, p. 81-82.

Referinţe. Despre George Simion, în vol. *Suverana clipă*, Bistriţa, 1981, p. 80.

Sursa: Teodor Tanco, *Dicţionar literar 1639-1997 al judeţului Bistriţa-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 333-334.

18. George Todoran - un poet bichigean

Era în anul 1972, toamna. Venise din Bucureşti pentru câteva zile la Cluj, poposind în apartamentul vărului său Pamfir Todoran, laborant principal al profesorului Haţieganu.

De o rară sensibilitate, spontan, elegant în gesturi, blând şi senin la chip, astfel l-am cunoscut pe dascălul şi poetul George Todoran, originar de pe plaiurile bichigene.

Era o zi de duminică. Fusesem şi eu invitat în apartamentul pomenit, pentru a participa la masa bogată, pregătită cu aleasă măiestrie de către distinşii amfitrioni.

George Todoran avea o statură potrivită, un cap frumos, cu păr abundent încărunțit, voce de tenor, ochii de o luminozitate aparte, din adâncul cărora aveai senzația că izvorăsc două râuri argintii, îndepărtate. Zâmbetul rezuma speranțele noastre de bichigeni.

Iluminat de zâmbetul lui plin, îl ascultam atent, cum îşi depăna firul amintirilor. De mic a muncit mult, înțelegând că răsplata vine numai după studiu îndelungat, făcut metodic, cu stăruință şi după constante rugăciuni înălțate Domnului. A izbutit. Iată-l ajuns profesor. Publică poezii în periodicele vremii încă de pe băncile şcolii. Mi-a vorbit despre fiul său Dorin, cu care se mândrea, fiind încă de-atunci o certitudine într-ale literaturii.

Poet de factură creştină, romantic, uşor oracular, neşovăielnic şi somptuos, George Todoran îşi încărca versurile cu amintirile satului natal, Bichigiu.

„acolo sus în satul meu de păcurari...
ca o frunză ce picură tămâie
la margini de poveste sub pitită stea
...ascult încet adâncul crez de ape”.

După trecerea mai multor ani l-am vizitat acasă, la Bucureşti, şi împreună ieşisem la o plimbare - ultima - pe o străduță cu soare uitat. „A iubi înseamnă a dura. Ce mai fac bichigenii mei dragi? Spiritual am rămas în patria mea. Patria omului e copilăria. Spune-le că-i iubesc. Mă aşteaptă străbunii.”

* * *

Aşadar anul 1972. Ultima duminică a lunii iunie. Suntem poftiți la prânz în sufrageria spațioasă a unui apartament situat în cartierul Iris, din oraşul Cluj. Gazdele: domnul Pamfir Todoran, laborant principal al profesorului Hațieganu, şi soția domniei sale, doamna Lucia, farmacistă la Hedera. Oaspeți: domnul profesor George Todoran, poet, văr primar al domnului Pamfir şi seminaristul Vasile Ciherean, bichigeni toți, cu excepția doamnei Lucia, de obârşie sibiancă.

O dată ce am intrat în fluidul conversațiilor, gazda începe a-şi depăna amintirile: evenimente, episoade, momente din copilăria sa. L-am ascultat cu extrem interes în desfăşurările-i plastice şi redau acum crâmpeie din acestea.

„O centură de carpeni, ce marca debutul unei preluci, era ocupată de păsările cerului, iar ramurile desfăcute pe îndelete ofereau privirii poloage de zmeuriş, barate de cărări iuți. Bogatele şiruri de izvoare, în debite şi rostogoliri diferite, ofereau trecătorilor sublime cântece, dând vigoare unui veritabil canon. În timp ce vântul răbdător inscripționa texte pe valuri, fluturi albaştri ieşeau parcă din spuma vâltorilor, dând mărturie unei muzici al cărei flux lent ori grav era dirijat de bătăile aripilor. Spre marginea de sus a prelucii era un adăpost pentru oi, făcut din pietre şi crengi, acoperit cu frunzişul ce avea în mijloc o spărtură, prin care pătrundea lumina filtrată de fuioarele negurii dense ale dimineții. Alături, coliba ciobanilor, destul de încăpătoare.

Vase de pământ aşezate pe laviți ornamentate cu iasca bătrânilor fagi şi cu arabescurile păianjenilor tivite în raze năuce, serveau drept colectoare pentru un fel de unt - mai mult smântână -, element alcătuitor, imperios necesar, al balmoşului.

Focul nu se stingea niciodată, fiind nutrit de nelipsitul năclad, ales şi adus tocmai din Râpa paltinilor trăzniți. Ploile dense şi întunericul dădeau prilej lupilor să atace stâna. Am trăit multe astfel de nopți. Intram în somn înfăşurat într-o blană de urs, cu picioarele atingând spuza fierbinte.

Dimineața spălarea se făcea potrivit unui ritual străvechi, cu zăr acrit. Se dădeau oile în strungă. Peste zi mestecam în urdeală să nu se prindă de fundul căldării, până se alegea urda în calupuri, scoase cu grijă, puse în bucăți de pânză, atârnate de pociumpii zdraveni, la zvântat. Toate se desfăşurau sub supravegherea unui baci bătrân.”...

„Fiindcă veni vorba de aşa minunate peisaje, populate cu turme de oi şi lupi, îngăduiți-mi să fac puține digresiuni în această privință, interveni domnul profesor George. Simbolismul lupului e complex. Bunăoară în greceşte lycos înseamnă lup şi deopotrivă lumină. Potrivit lui Strabon, dacii s-au numit la început „daoi”, adică la fel ca lupii. În primul cânt al „Divinei Comedii”, Dante se afla inițial în fața porții Infernului într-un codru sălbatic - una selva oscura. Acolo îi apar trei fiare: un leu, un linx şi o lupoaică - una lupa. La Dante, lupul apare ca o ființă negativă. Lupul mănâncă pe cine trebuie să mănânce pentru salubritatea cosmică. Fiți îngăduitori şi voi reda un episod din viața lui Fiodor Dostoievski. Acest lucru l-a povestit un bun cunoscător al vieții sale: odată, în copilăria lui, la început de toamnă, micul Fiodor auzi un țipăt mare. Lupul! Speriat, se repezi de-a lungul câmpului spre un țăran, care ara. Stai liniştit băiete! îi zise gospodarul, şi îşi făcu semnul crucii cu degetele pline de pământ.

Dostoievski purta o teribilă frică de lupii cosmici, adică de vastul abis”. Domnul Pamfir, aprinzându-şi o țigară schimbă puțin tonalitatea epică şi intrând pe un teritoriu mai personal zice: „Eu aveam o enormă spaimă de tenebre. Noaptea dormeam puțin din cauza sălbăticiunilor, care atacau constant oile. Aşa se face că ziua când turma era liniştită, adormeam pe muşchiul umed şi rece. La un moment dat m-am îmbolnăvit de plămâni şi am ajuns în cele din urmă la doctorul Hațieganu. Marele profesor, Dumnezeu să-l odihnească!, m-a citit şi m-a convins de necesitatea şcolii. Vacanța mare era pe sfârşite. Am urmat liceul. La acea vreme Clujul era plin de poezie. Clădiri albe, parcuri înțesate cu flori, străzi singuratice noaptea, pline de forfotă ziua.

„Îmi cer scuze că vă întrerup, însă vreau să vă întreb în ce măsură ați fost atras de domeniul chimiei? am îndrăznit eu să-l întreb. „Da, m-a fascinat cu adevărat această lume”. Revine domnul George, pentru a-şi diversifica puțin efluviile autobiografice, subliniind că „pe vremuri în mănăstirea Bichigiului se găsea, printre alte cărți valoroase, un manual de secrete, ce cuprindea şi o multitudine de povățuiri asupra declanşării exploziilor pe baza unei pulberi. Deci fizica şi chimia erau studiate încă în urmă cu trei sute de ani la Bichigiu”. „E adevărat, spuse domnul laborant, că m-a fascinat această lume: putrezirea organismelor vii, arderea lemnului, ruginirea fierului; şi acestea constituie exemple de reacții chimice, cu care de fapt eram familiarizat în mod firesc încă de pe munții copilăriei”…

„Încet, încet gazda ne-a introdus în laboratoare moderne, unde se realizează diverse experienţe în scopul obţinerii de substanţe utile: acizi, săruri, baze, medicamente, coloranţi etc. Mai concret, încălzind un lichid vom constata că temperatura sa va creşte până la o valoare, peste care căldura dată corpului nu-i va mai modifica temperatura. Această căldură va conduce la trecerea corpului din faza lichidă în faza gazoasă.

Ridicând un pahar cu vin, domnul George a conchis: „Prefer această licoare în stare lichidă". S-a râs copios. Cu puţin timp înaintea plecării şi eu am remarcat o altă reacţie chimică, arătând înspre cele două butelii de vin alb, golite de conţinut: „Domnii mei, am descoperit evaporarea!" „Dumneata vrei să insinuezi că ar fi vorba despre reacţia ca pagubă minimală, urmată de bucuria şi câştigul de a vă avea ca oaspeţi dragi. Vă mulţumim!" au spus gazdele cu ochii strălucind de bucurie . Eu vă mulţumesc". Eram deja ridicaţi de la masă şi gata de plecare, când domnul George a insistat: „Mai rămâneţi, deoarece nu v-am gătat povestea cu pulberea. Aceasta, odată inserată între cărbunii încinşi, introduşi în văgăunile stâncilor mari, făcea adevărate dezastre. Bubuiturile apocaliptice şi împânzirea cu pietre colţuroase a ţinutului până la distanţe apreciabile genera panică printre vieţuitoare. Mă gândesc la străbunul Tănase Todoran, dacă el, prieten al starețului, ar fi putut procura de la acesta miraculoasa alcătuire şi apoi folosindu-se de abilităţile unor consăteni, experţi în acţiuni subversive încă de pe vremea înrolării lor în armate străine, putea provoca severe stricăciuni artileriei generalului Buccow.

Câţiva dintre ei au şi plănuit o acţiune de acest gen, urmând a se furişa în întuneric pe platoul „Sub Mocirlă" cu scopul de a introduce în ţevile tunurilor praful cu pricina şi prin mişcări dibace să producă detunăturile capabile să ştirbească integritatea pomposului arsenal. „Nu copii! Nu e aceasta soluţia cea mai rezonabilă, a replicat bătrânul, întrucât aceşti păgâni vă vor prinde, ne căsăpesc în grade şi forme diferite, pe noi şi pe urmaşii urmaşilor noştri".

A existat într-adevăr acest manuscris, el a fost recuperat dintr-un mare pericol de către un anume Ioan, cântăreţ la strană şi pus la păstrare în casa proprie, într-o ladă de zestre. Din nefericire, peste ani năvăliră şoarecii şi bucăţică cu bucăţică au ros toate secretele. Aflând această întâmplare, am devenit dintr-o dată trişti... Cum trist şi abătut, copil fiind, mă întorceam acasă de-atâtea ori fără şansa de a fi cules măcar o stea... Steaua de veghe a unui veritabil poet, şi el bichigean. Nopţi întregi din pătuţul aşezat sub nivelul ferestrei urmăream căderea stelelor şi îndată, ce se arătau zorile, fugeam să le găsesc în pădure ori pe oglinzile râului.

19. Vrednicul părinte bichigean - George Ciherean. A trăit puţin, dar viaţa unui preot nu se măsoară în ani, ci în fapte. Părintele George Ciherean s-a născut în parohia Bichigiu, în anul 1948. A fost împodobit cu multe şi rare calităţi, pe care le purta cu discreţie. Niciodată n-a supărat pe nimeni, n-a împovărat pe vreun semen cu ocări. A cucerit inimile credincioşilor cu blândeţea sa, trăind în dreptate şi evlavie. Iubirea din viaţa sa a generat pace şi îndurare creştină - stări dezinteresate.

În momente grele era prezent la patul bolnavilor, lângă căpătâiul morţilor, rugându-se. Deseori părintele Ciherean spunea: „rugăciunea e ca focul, dacă nu e întrebuinţată, se stinge".

Predicile sale duminicale ori ocazionale aveau caracter moral imperativ: „fugiți de pricinile de păcătuire, fiindcă e o adevărată tragedie în momentul, în care păcatul produce dezordine şi răni în viața personală şi în cea comunitară”.

Era un optimist, deoarece firea lui îl făcea astfel, fire de o smerenie neprefăcută, de o naturalețe plină de sinceritate, încrezătoare în bunătatea lui Dumnezeu.

Către finalul vieții, fiind grav bolnav de inimă, i s-a sugerat din partea unor confrați, că ar fi bine să se pensioneze. A refuzat categoric, invocând un verset biblic cunoscut: „Binevestesc ca să nu rămână stearpă crucea lui Hristos” (I Cor. I, 17).

Nu puține erau situațiile, când enoriaşi mai slabi din cauza bolilor, infirmităților de tot felul, veneau totuşi, să primească povățuiri bisericeşti; părintele Ciherean îi întărea astfel: „Noi nu suntem fiii îndoielii, să pierim, ci fiii credinței ca să câştigăm sufletele” (Evrei X, 38).

În plan administrativ, părintele, ajutat de bunii creştini bichigeni, a zidit o casă parohială impunătoare. Toate acestea au rămas, a rămas şi amintirea lui. A fost un preot, care a ştiut să se facă folositor. Domnul nostru Isus Hristos, văzându-l prea ostenit şi grav bolnav, nu l-a lăsat să locuiască în casă de piatră, ci l-a mutat în casă cerească.

20. Învățătorul Emil POP. Învățătorul Emil POP, badea Emil, cum îi mai spuneam, întocmai cum lui Coşbuc tinerimea locului i se adresa cu apelativul „badea George”, s-a născut în anul 1928, pe plaiuri bichigene.

A fost un dascăl generos. Oricât i-ar fi fost de grea activitatea cu elevii, la începutul fiecărei ore se întorcea din pauză împărțind zâmbete. Fire dezinvoltă, preda într-un fel unic, mai ales cunoştințele despre natură, îmi aduc aminte, cum deseori ieşeam în proximitatea şcolii pe dealul semi-împădurit, unde observam coloritul şi nuanțele florilor, verdele viu al ierbii, sugerându-ne totodată să ascultăm ciripitul vesel al păsărilor, care umplea pădurea, paşii repezi ai izvorului...

Dacă pe durata aceleiaşi ore se întâmpla să vină furtuna, coboram, adăpostindu-ne sub streaşina şcolii. Tăria trăsnetelor ne înfricoşa. „Faceți-vă cruce”, striga. A avut şi necazuri de pe urma unor atari povețe, în domeniul matematicii, în afară de procedeele tradiționale la ore a introdus un mijloc tradițional de însuşire a cunoştințelor, demonstrând cu succes că tabla înmulțirii poate fi scrisă şi sub forma unui desen. Trasa pe tablă cinci săgeți paralele, notând capătul fiecăreia cu cifra cinci, iar la mijlocul săgeților înmulțitorul de la cinci la nouă. S-a dovedit a fi o metodă eficientă...

Astăzi domnul învățător Emil nu mai e printre noi. Ştim că viața pe pământ nu e în mâinile noastre şi tocmai de aceea nu ne este îngăduit să judecăm dacă un semen moare tânăr sau bătrân, bogat ori sărac, bolnav ori în deplinătatea forțelor fizice, muncind ori rugându-se.

Importante sunt fructele acțiunilor fiecăruia, lumina răspândită în timp şi spațiu. La sfârşitul lumii vor fi puse în lumină generozitatea şi taina inimii, va fi prețuită râvna domnului învățător Emil Pop.

Preot Vasile Ciherean

IX. ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII ECONOMICO-SOCIALE ŞI CULTURALE

Consiliul Popular Telciu
O radiografie la nivelul anului 1988

1. Comuna Telciu ca suprafață se situează printre cele mai mari comune din județ având o suprafață de peste 24.000 de hectare.

Pe lângă Consiliul Popular funcționau următoarele **secții de prestări de servicii** după cum urmează:

- de zugrăvit, cu 22 muncitori;
- de zugravi vopsitori, cu 4 muncitori;
- de tâmplărie, cu 7 muncitori;
- 1 joagăr de apă, cu 1 muncitor;
- de confecții de lăzi, cu 2 muncitori;
- de broderie, cu 3 muncitori;
- de fierărie, cu 1 muncitor;
- de dulgherie, cu 12 muncitori
- de instalatori apă, cu 2 muncitori. **În total = 52 muncitori**

Valoarea producției anuale a acestor secții pe 1987 era de peste 2 milioane lei.

2. După 1975 s-au construit 2 blocuri cu un etaj pentru locuința salariaților, în care locuiesc 8 familii în special profesori şi învățători la Şcoala Generală Telciu.

3. Biblioteca comunală numără în anul 1988 circa 16.000 volume.

„Activitatea cultural-artistică în prezent (1988 s.n.) din comună se desfăşoară în condiții bune", se aprecia într-un document al Consiliului Popular.

4. În cadrul Festivalului „Cântarea României" s-au obținut două locuri I; un loc II şi trei locuri III.

5. **În activitatea literară** putem evidenția pe următorii telceni:

- Roş Gheorghe – un volum poezie (decedat);
- Luca Onul (Bistrița, Casa de Cultură a Sindicatelor); decedat;
- Simion Gheorghe (decedat);
- Muntean Dumitru (proză).

6. Comuna Telciu a obținut în anul 1986 „Medalia Muncii clasa a III-a”, iar între anii 1977-1986 în fiecare a obținut premii sau cel puțin mențiuni pentru activitatea economică bună.

7. În anul 1988 s-a terminat şi dat în folosință Blocul de locuințe cu 8 apartamente şi spații comerciale la parter (P.+2). Blocul construit a costat 4 milioane lei, fără munca voluntară ce s-a depus de foarte mulți cetățeni din comună.

8. Între anii 1960-1988, de când a apărut legea sistematizării localităților în comună, s-au construit circa 250 case noi cu parter şi un etaj.

9. La recensământul animalelor din 1987, în comuna Telciu existau:

- taurine = 4.000 capete;
- ovine = 9.000 capete
- porcine = 3.200 capete
- cabaline = 800 capete
- păsări = 15.000 capete

Din acest punct de vedere, Telciul se află printre comunele fruntaşe din județul Bistrița-Năsăud.

Alte date despre Telciu

10. **Gara C.F.R**. a fost dată în funcțiune deodată cu terminarea liniei ferate Salva-Telciu, în anul 1939-1940.

Gara din Telciu a ars în primăvara lui 1945, iar apoi a fost refăcută. Lucrările liniei ferate Salva-Vişeu au continuat între anii 1948-1953 (inclusiv finalizarea).

12. **Uzina electrică** în comuna noastră a fost cumpărată în anul 1954 fiind deservită de un motor Diesel electric de 180 CP, care a deservit comuna noastră cu curent electric până în anul 1970, când s-a racordat la linia de înaltă tensiune. Până în 1954 în comuna Telciu se scria la lampa de petrol.

Uzina electrică a fost dată în funcțiune în anul 1956. Primii doi electricieni şi mecanici au fost Ştefan Țofei şi George Boldijar, urmați de Ioan Hancu (1960-1968), Vasile Cazac (1960-1970). La această uzină au fost circa 200 abonați, majoritatea satului rămânând tot la lămpaşul cu petrol. În 1970 uzina electrică şi-a încetat activitatea, fiind introdusă în Telciu rețeaua de înaltă tensiune de la Năsăud, Beclean, Luduş, Sângeorzul de Pădure. Motorul de 120 CP cu pornire cu aer comprimat al uzinei electrice din Telciu a fost adus de inginerul Tomescu de la Bucureşti. „Când s-a pus în funcțiune uzina electrică, primar era George Cira urmat apoi de Teodor Mureşan”, după cum îşi aminteşte dl. Vasile Cazac, acum în vârstă de peste 80 de ani. În Telciu pentru înalta tensiune în 1970 au fost montate 3 transformatoare, câte unul la Dispensarul veterinar, Biserica ortodoxă şi „La Sever la moară”.

Repere cu privire la unele aşezăminte edilitare, economice, culturale ale comunei şi altele

1. **Consiliul popular comunal.** Clădirea în care şi în prezent funcționează sediul Consiliului popular comunal (1989), azi primăria Comunei Telciu (2004) este dispusă în zona centrală a localității, într-un loc chibzuit şi bine ales. Clădirea a fost ridicată între anii 1896-1897. Pe lângă sediul Consiliului popular (primărie), a fost construită şi locuința notarului. Pe atunci ca notar funcționa Cosmulei Gheorghe, aşa cum reiese din semnătura dată la 1897 pe proiectul de construcție.

Planul-schiță al primăriei a fost realizat de inginerul Andreas Mazanec, din Năsăud. Construcția realizată acum mai bine de un secol este cea existentă şi azi, inclusiv dependințele şi anexele din spate, unde în prezent este sala de nunți şi alte anexe cu modificările aduse după 1990. Clădirea a suferit de-a lungul celor peste 100 de ani doar lucrări de reparații curente şi medii, iar la acoperiş de vreo 2-3 ori capitale. Planul-schiță este deosebit de îngrijit, realizat pe hârtie caşerată şi constituie un document demn de admirat şi azi din punctul de vedere al concepției şi acurateței sale[1].

2. **Şcoala Generală de 10 clase Telciu.** Principalele aspecte privind dezvoltarea învățământului, evoluția şcolii, locul unde a funcționat localul şcolii, învățătorii, elevii pe ani şi alte date le-am prezentat într-un capitol anterior, de sine stătător.

Şcoala Generală de 10 clase a luat ființă din Şcoala Generală de 8 ani, care a avut prima serie în anul de învățământ 1963-1964 (subsemnatul fiind absolvent în 1964 din prima serie cu 8 clase obligatorii). Şcoala Generală de 8 clase obligatorii a funcționat până în anul 1970, când s-a transformat în Şcoala Generală de 10 clase obligatorii. Localul actual are trei părți: clădirea veche, cele 2 clădiri noi şi internatul cu curtea şi alte anexe. Clădirea veche a fost ridicată după anul 1940, iar cele noi între anii 1964-1969. Internatul s-a ridicat în perioada 1981-1984. Capacitatea actuală a şcolii este de peste 800 elevi, iar internatul de peste 250 elevi.

3. **Căminul Cultural al comunei Telciu.** A luat ființă în anul 1921. Acest lucru îl aflăm dintr-un raport înaintat în anul 1921, la Bucureşti la Ministerul Învățământului, prin care se arăta că în comună există Şcoala Primară Națională cu 4 puteri didactice şi o şcoală repetițională de adulți, că este o bibliotecă şcolară şi că în anul 1921 s-a înființat un cămin cultural, prin care se procură deosebite gazete populare, pe care le citesc credincioşii. Comuna are cămin, ce îşi are statutele sale. Cei ce ştiu citi se numără la vreo 1.000. Preoții în înțelegere cu învățătorii organizează din când în când şezători populare în duminici şi sărbători, producții teatrale cu adulții şi cu copii de şcoală, petreceri populare şi naționale[2].

Dintre directorii şi învățătorii şcolii, care în perioada 1921-1940 s-au ocupat de dezvoltarea vieții culturale a comunei, prin amplificarea acțiunilor la Căminul Cultural Telciu, au fost: Samoilă Berendi, Ioan Mureşan, Maria

1. D.J.A.N. Bistrița-Năsaud, dosar IX A 26.118, f. 3-27.
2. Arhiva bisericii Telciu, dosar nr. 1 (1937-1960) p. 27.

Câmpean, Viorica Cantor, Eugenia Pop, preotul Carol Henciu[3], Valeria Neagoş, Aurelia Nistor, Mureşan Ioan, Valeria Ona, Epiminonda Fetti, Ion Constantinescu, Ion Tomuța, Aurel Groze. În anul 1926 se pun bazele corului mixt pe 4 voci, care a prezentat spectacole în comunele vecine: Coşbuc, Salva, Mocod, Prislop, Năsăud, Romuli, Rebrişoara.

În perioada interbelică au funcționat ca directori ai căminului cultural: Aurel Groze şi Ion Constantinescu. În perioada 1940-1944 datorită ocupației străine horthysto-fasciste viața culturală a comunei s-a desfăşurat prin intermediul bisericii. O dată cu cumpărarea fanfarei în 1935, care a debutat în zilele de Paşte ale aceluiaşi an 1935, viața culturală a comunei a luat o amploare deosebită, inclusiv jocurile şi dansurile duminica şi-n alte zile de sărbătoare. După 1945 activitatea la Căminul Cultural din Telciu a fost reluată.

Cu prilejul inaugurării şantierului Salva-Vişeu, viața culturală a comunei a luat un nou avânt. S-a înființat un cor de 120 persoane prin fuziunea corului Căminului cultural Telciu cu al Sindicatelor C.F.R. Fanfara la toate întrecerile (concursurile) organizate în perioada 1935-1960 a ocupat locurile I, iar corul locul II. Din 1956 în comună fiinţează şi cinematograful, la care anual au fost rulate zeci şi sute de filme. După alte date cinematograful funcționează din anul 1950. După 1990 activitatea cinematografului a scăzut ca intensitate, iar din 1991-1992 şi-a încetat activitatea. Din păcate în 1994 Căminul Cultural a ars aproape în întregime. După 10 ani (1994-2004) de muncă este pe punctul de a fi repus în funcțiune. Totuşi să recunoaştem, cam multă tărăgănare!

4. **Şcoala generală Fiad** (clasele I-IV). S-a înființat în anul 1935-1936. A avut la început ca învățător pe Ivan Gheorghe şi Nistor Leon[4]. Alte detalii la dezvoltarea şcolii şi învățământului.

5. **Şcoala generală Telcişor**. S-a înființat după eliberare în anii 1950-1951, întrucât spațiile şcolii din Valea Poienii erau neîncăpătoare din cauza numărului mai mare de copii. În anii 1967-1968 în locul fostelor barăci ridicate, s-a construit un local nou cum nici nu visară strămoşii noştri, local în care studiază clasele I-VII cu o capacitate de peste 300 de elevi. Acest local are 7 săli de clasă, o sală pentru grădiniță, un atelier, o bibliotecă şi direcțiune.

6. **Şcoala generală Valea lui Stan** (clasele I-VIII). S-a înființat după 23 august 1944, mai precis în anul şcolar 1955-1956 în casa particulară a cetățeanului Giurgean Pavel.

7. **Şcoala generală Valea Seacă** (clasele I-IV). S-a înființat după 23 august 1944, mai precis în anul şcolar 1951-1952. Multă vreme a funcționat în casa lui Victor Danciu din Valea Seacă, apoi s-a mutat într-un local al întreprinderii forestiere „La funicular”. În casa lui Victor Danciu am făcut şi eu două clase primare, avându-l învățător pe Moldovan George, rudă cu Victor Danciu – un bun pedagog, care mi-a fost primul învățător. Era foarte exigent şi sever cu copiii, dar bun şi drept la suflet. Pe cei care nu-şi făceau temele acasă, îi punea în colțul clasei, în genunchi pe grăunțe de mălai sau cu mâinile sus. La cei merituoşi din când în când le dădea bomboane sau cuburi de zahăr (țucăr).

3. Preotul Carol Henciu a fost aproape 40 de ani şi învățător la Şcoala elementară din Telciu (Şcoala primară de stat).

4. După articolul „Scurt istoric al şcolii din Telciu”, p. 3 scris de Ana Buzilă şi Titus Pop – comunicare, Telciu la 1.02.1970.

8. **Calea ferată cu linie lată (C.F.R. Salva-Vişeu)**. Calea ferată Salva-Vişeu este o mare realizare a anilor construcției socialismului în România. Prin construirea ei s-a realizat legătura dintre Transilvania şi Maramureş, uşurându-se extrem de mult legăturile economice dintre „țara voievozilor maramureşeni" şi Transilvania, precum şi celelalte regiuni ale țării. Ea a fost construită între anii 1949-1952 prin munca patriotică a detaşamentelor muncitoreşti, care au construit calea ferată Bumbeşti-Livezi, conductele de gaz metan Agnita-Botorca, Ceanu Mare-Cluj etc. Locuitorii comunei şi-au dat din plin concursul la realizarea acestui obiectiv, inclusiv organele locale de conducere[5]. În comună au fost asigurate spații de cazare pentru zeci şi sute de muncitori, militari ai forțelor noastre armate. În anii 1950-1952 au fost efectuate consolidări la calea ferată, inclusiv în zona comunei. C.F.R. au rămas datoare comunei cu suma de 309.930 lei, care nu s-au mai dat nici până azi.

9. **Gara C.F.R. Telciu**. Este dispusă în partea din jos a satului, la ieşirea spre Coşbuc. Clădirea este destul de spațioasă şi permite afluxul călătorilor. Din cauza reducerii transportului cu călători pe calea ferată, creşterea rolului stației Coşbuc, astăzi (1987 s.n.) este trecută ca haltă în „Mersul trenurilor". Din această cauză, în 1995-1996 telcenii au făcut mari demonstrații, apărând pe postul TVR 1, PRO TV şi altele, reuşindu-se ca să nu se desființeze halta de călători. Între timp şi Coşbuc a devenit haltă.

Gara C.F.R. Telciu este dispusă într-un loc foarte frumos şi împânzită de arbuşti ornamentali pe partea de la intrare pe dreapta şi stânga cu un mic părculeț. Are o sală comună pentru călători, spațioasă, însă iarna este foarte friguroasă, cu beton pe jos.

Gara dispune de 3 benzi de linii şi stație pentru încărcat buşteni cu Ifronul. Mai are o magazie de materiale a fostei Cooperații de Consum, într-o stare nesatisfăcătoare, deoarece Cooperația a falimentat.

De-a lungul celor 65 de ani de existență (1939-2004) au lucrat un număr însemnat de şefi de gară şi impegați de mişcare. După o reconstituire sumară, fără a da anii în care au lucrat şi cu scuzele de rigoare dacă i-am scăpat pe unii, redăm în continuare:

a) Şefi gara C.F.R. Telciu: Zăbală Gavrilă (Salva), Lechințan Mihai (Bistrița), Sechei Ioan (Săsarm), Predescu M. Adrian (Poiana Ilvei), Dandi Viorel (județul Sălaj), Bârsan Vasile (?), Juhasz Iuliu (?), Casapu Ioan (?) ş.a.

b) Impegați de mişcare, gara C.F.R. Telciu: Ceşa Dumitru (Salva), Lazăr George (Salva), Predescu M. Adrian (Năsăud, Poiana Ilvei), Moldovan Ernest (Coşbuc), Toth Istvan (?), Piroş Mircea (Sighişoara), Frijan George (Telciu), Bodiu Nicolae (?), Homei Luca (Telciu), Vlaşin Nicolae (Telciu), Moldovan George (Telciu), Hortopan Ioan (Negrileşti, jud. Bistrița-Năsăud), Suciu Ioan (Telciu; Telciu-Fiad), Chiorean Izidor (Săcălaia-Gherla), Pop Ioan (Mogoşeni), Suciu Ioan (Beclean), Sărmaş Ludovic (Runcu Salvei), Zăbală Gavrilă (Salva), Habic Leon (Mocod), Preda Emilian (Medgidia), Suciu Nicolae (Dej), Rebrişorean Nicolae (Telciu – şi în prezent 2004), Moldovan Marius (Halta Coşbuc), Gherghei George (Salva, în prezent), Țanc Nicolae (Halta Fiad) ş.a.

5. Arhivele Statului Bistrița, dosarul V/fondul 13, f. 7-69.

Haltele C.F.R. Bichigiu, Transbordare, Fiad

Aceste hălți de călători au fost înființate pe calea ferată Salva-Vişeu încă de la înființare din nevoi sociale deosebite. Gara din Telciu se află la mare distanță față de satul Fiad şi Transbordare – Fiezel. Halta Bichigiu s-a înființat după 1990 şi a fost şi este născută din nevoi reale, locuitorii Bichigiului câştigând 5 km ca şi timp pentru a ajunge în sat şi a nu mai merge la Telciu cu trenul, ori de se da jos la gara Coşbuc. Toate cele 3 halte şi cea de la Fiezel sunt bine venite şi trebuie lăsate să funcționeze. Ele nu trebuie sub nici o formă desființate.

Se pun totuşi câteva probleme de rezolvat. La Bichigiu, halta nu are nici un loc de refugiu, nici un adăpost. Este o singură tablă metalică inscripționată, dar şi aceea stă îndoită de răuvoitori. La Fiad, ca de altfel şi în gara Telciu trebuie reparate toate spațiile, modernizat mobilierul şi obiectele de inventar, iar sălile pentru călători să fie mai primitoare, privind ordinea şi curățenia, aşa cum există la multe alte gări. Se pare că aceste clădiri ca şi spații nu au fost de mult introduse în reparații medii şi capitale. Toate fişetele şi mobilierul sunt de acum 30-40 de ani. Ele ar trebui înlocuite, iar la exterior construite bănci noi, vopsite şi parcurile cu arbuşti ornamentali mai bine întreținute.

10. **Calea ferată îngustă. Funicularul Valea Seacă-Rebra**. Linia ferată industrială îngustă a fost construită în anii 1943-1944, într-un timp record – 6 luni. A fost dată în funcțiune în luna aprilie 1944. Lungimea C.F.R. era de circa 15 km cu ramificații din Valea Seacă spre Izvorul Petrii, Dosu Bătrân şi Valea Seacă (pe lângă pârâul Orbului). Calea ferată a fost cumpărată de la 2 firme din Budapesta cu suma de 480.000 pengö, de către preotul Grigore Pop, preşedintele Cooperativei „Înfrățirea” din Telciu.

Construcția funicularului a început la finele anului 1943 şi a intrat în funcțiune la 1 ianuarie 1946, întrucât în perioada august 1944 primăvara lui 1945 s-au întrerupt lucrările din cauza războiului. A funcționat până în anul 1969 asigurând transportul buştenilor, cărbunilor de mină din bazinele Rebra şi Cormaia.

În averea C.F.R. înguste de pe Telcişor intrau 3 locomotive, 44 de vagoane pentru transport buşteni şi 4 vagoane pentru transportat cherestea. Calea ferată a fost vândută Cooperativei „Înfrățirea” pentru 30 de ani concesiune. Calea ferată îngustă de pe Telcişor a funcționat până în anul 1965, când în locul ei s-a construit drumul de exploatare auto, linia ferată fiind demontată şi dusă de aici (nu se ştie unde s.n.).

În orice caz, era bine să nu se fi desființat! Cât de bune erau azi în condițiile marii crize energetice create după 1973, dar mai ales în perioada 1980-1990. Era şi un obiectiv de interes turistic spre peştera „Jgheabul lui Zalion” şi munții Rodnei.

11. **Cooperativa „Înfrățirea” (1935-1948)**. A funcționat în perioada 1935-1948. S-a aprobat funcționarea ei pe mai departe prin certificatul nr. 613/30.10.1935. Practic, în acest an foarte multe întreprinderi şi cooperative de consum au dat faliment. S-a cerut ca ea să nu fie desființată, întrucât nu era în această poziție, respectiv de a da faliment. Actele au fost avizate şi aprobate de fosta „Uniune de cooperative – Ardealul” din Cluj-Napoca sub nr. 678/ 18.03.1935, iar certificatul de funcționare a fost eliberat de judecătoria instituției de mai sus cu nr. 1508/25.06.1935. La început a avut 33 membrii fondatori,

apoi 2 s-au retras. Avea un consiliu de administrație format din 6 membri, care hotăra în problemele fundamentale ale conducerii (preotul Grigore Pop – preşedinte, Ion Constantinescu – învățător, dr. Iuliu Dicu – medic, Pavel Pupăză, Gheorghe Pupeză, Gheorghe Bichigean – membri. În 1938 avea 47 membri. Din certificatul de funcționare nr. 613/30.10.1935, eliberat de Banca Federală „Andrei Mureşianu" din Bistrița rezultă că: „putem face anual furnituri, exploatări de păduri sau de orice alte bogății, vânzări, acordări de muncă în valoare de până la valoarea de 5 milioane lei[6]. Alte date sunt prezentate în capitolul „Din activitatea Cooperativei „Înfrățirea".

12. **Cooperativa „Românul"**. A funcționat în perioada 1930-1945[7]. Alte date despre această cooperativă nu am găsit în arhive, deşi cred că ea a avut destule documente. A avut în subordine gaterele de la Fiad, fabrica de cherestea.

13. **Biserica Mare din centru**. Primul lăcaş de biserică numit Macoviță, unde astăzi există un cimitir; iar un alt lăcaş (biserică) a existat în zona actualei biserici, care a fost demolat în 1914, din cauză că era foarte veche din lemn şi neîncăpătoare. Primele date scrise despre religia telcenilor le aflăm datate în anul 1679, când cu toții erau ortodocşi şi aveau 4 preoți în comună cu studii puține – 6 săptămâni la diverşi preoți sau mănăstiri[8]. La actuala biserică, cea mare, construcția a început la 1890. Prima ridicare au făcut-o arhitecții Ştefan şi Emil Olteanu din Blaj, dar, din cauză că s-au introdus materiale rele după ridicarea bolții, s-a surpat.

A început a doua ridicare de către arhitectul Czako Lajos din Cluj. Acesta cu echipa lui a înălțat-o până la ferestre, dar din cauza materialului rău, din nou s-a prăbuşit, lucrările fiind sistate.

A treia ridicare a făcut-o maistrul zidar Sabo Gerson din Năsăud, care a terminat-o la 1914 şi este aşa cum se poate vedea şi astăzi. Cu cei doi antreprenori care nu au reuşit ridicarea, biserica a purtat procese lungi şi grele, pe care le-a câştigat, dar aceştia din lipsă de bani nu au plătit nimic comunei şi consiliului parohial.

Biserica a fost pictată de pictorul Cabadaieff din Sibiu, care a construit şi iconostasul în 1922, la care au lucrat dulgherul Micle şi tâmplarul Puian din Năsăud. Lumina electrică a fost introdusă în biserică în anul 1957, dublată de un grup electrogen proprietatea bisericii.

Biserica mai are 4 clopote, din care numai unul rămas din perioada 1940-1944 şi un candelabru din 36 de lumânări. Alte detalii se pot găsi în Arhiva bisericii vol. I (1937-1960) paginile 16-17.

14. **Sediul Companiei a 10-a de grăniceri**. La Telciu a funcționat Compania 10 Infanterie de Grăniceri, care includea Bichigiu, Hordoul şi Romuli. Părerile cu privire la sediul companiei sunt împărțite.

Majoritatea celor de azi susțin că era undeva vis-a-vis de gara comunei, în locul numit „loagăr", care desemnează şi locul pentru instrucție. Se spune că ultimele rămăşițe ale clădirilor ar fi fost până la 1944 în zona actualului sediu al

6. Vezi D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, Cooperativa „Înfrățirea" dosar nr. 4/1935 şi dosar nr. 5/1938.
7. Idem, inventarul 472/fondul 400.
8. Vezi Arhivele Bisericii, dosarul nr. 1 (1937-1960), p. 16.

circumscripției veterinare, când o dată cu retragerea în grabă a trupelor horthysto-fasciste din septembrie 1944 li s-a dat foc, arzând totul.

Există şi părerea că sediul ei ar fi fost undeva pe lângă consiliul popular, unde a funcționat în perioada 1955-1980 internatul de copii, ceea ce este mai puțin probabil. Cert este că scris nu ne-a rămas mai nimic **iar cei de azi cunosc numai ce s-a transmis prin viu grai şi în „Monografia şcolilor din Telciu" scrisă de Aurel Groze**. La Telciu între anii 1771 şi 1773 a funcționat şi sediul R. 2 Graniță. În acest sens într-un capitol mi-am expus părerea personală privind motivele mutării sediului regimentului de la Năsăud, la Telciu. Probabil că sediul Regimentului 2 Grăniceri a funcționat la Telciu pe lângă sediul companiei. Pentru trei ani de funcționare nu avea rost şi nici timp să construiască un alt sediu.

15. **Fanfara comunei**. A fost cumpărată în anul 1935 din Cehoslovacia, dintr-un orăşel din zona Sudeților prin grija preotului Pop Grigore, care în 1934 a fost cu soția la tratament la băile Karbastadt, unde a avut prilejul să cunoască fabrica şi s-a interesat de modul de cumpărare. Ea a costat 182.466 lei şi se compune din 44 de instrumente muzicale de prețuri diferite, aşa cum reiese din anexa inclusă la finele lucrării. A fost adusă pe traseul Karlbastadt-Ujgorod (real Ugocea s.n.)-Vama Teceu-Sighetul-Marmației. De la Sighetul-Marmației au fost aduse instrumentele la Telciu, prin Săcel. Costul fanfarei a fost suportat de Cooperativa „Înfrățirea" în totalitate, al cărei preşedinte a fost preotul Grigore Pop.

Şeful fanfarei a fost Ambach Anton din Bistrița, al cărui salariu a fost acoperit (plătit) de Cooperativa „Înfrățirea". La început muzica l-a avut ca preşedinte pe Grigore Pop (preot) şi un comitet al muzicii compus din Hondrar Nicolae, subşeful muzicii şi Ordace Ioan, Olisim Gheorghe, Hubel Nicolae, casier, Homei Dumitru, Țanc Dumitru, Mutu Ilie, Murgu Nicolae şi Covaci Dumitru[9]. Alte date sunt prezentate în anexele de la finele lucrării.

16. **Biserica Fiad**. Şi-a început activitate cu data de 29 iunie 1935, când a fost (sfințită) în prezența episcopului greco-catolic Iuliu Hossu, episcop de Cluj-Gherla. Cu acest prilej a fost inaugurată şi şcoala din Fiad. S-a realizat la cererea credincioşilor din satul Fiad, care erau la distanță foarte mare de comună. În acest sens, cetățenii Nicolae Sîrbu şi Floarea şi-au donat locul pentru amplasarea bisericii. Un mare ajutor l-au dat familia Ioan Horț şi Ana Horț, inginerul Şuteu, din Năsăud şi tâmplarii şi maiştrii județului, care au donat din pădurile grănicereşti Valea Poienii 1800 m^3 lemn molid, 20 m^3 scândură, poştă şi 100 fagi, care s-au valorificat prin firma „Someşana" din Satu Mare, cu suma de 64.000 lei. Notarul comunei, sub care s-a edificat, era Traian Câmpean, iar directorul şcolii Aurel Groze[10].

17. **Biserica de pe Telcişor**. Este aşezată în satul Telcişor, la circa 6 kilometri de centrul comunei, aproape de confluența râului Telcişor cu pârâul Valea Poienii (circa 300 metri SV de aceasta) într-o casă particulară, unde până prin 1965-1966 a funcționat Şcoala Generală de 4 clase, casă, care a aparținut familiei Lupşa, una din familiile mari din comună, care a făcut-o donație bisericii mari din comună. S-a deschis la propunerea unui număr de credincioşi, situați

9. Arhivele Statului Bistrița vol. 24 al Cooperativei „Înfrățirea". Vezi autobiografia preotului Grigore Pop, p. 48-53.
10. Arhivele Bisericii din Telciu, dosarul nr. 1/1987, p. 22-23.

la o distanță mare de centrul comunei, peste 15 km. Capacitatea spațiilor de care dispune, circa 60-70 m^2, plus grădină şi alte anexe.

18. **Spitalul. Policlinica. Casa de naşteri.** Toate trei sunt clădiri şi spații vechi, ce se impun a fi reparate, dotate şi utilate, întrucât nu sunt la nivelul cerințelor comunei, care are o populație numeroasă. Sunt dispuse în clădiri construite în perioada interbelică. Cel mai bine ar fi dacă s-ar crea spații noi cu confort sporit mai ales pentru spital şi casa de naşteri.

19. **Circumscripția veterinară**. Este o construcție frumoasă, nouă, realizată după 1970.

20. **Uzina electrică**. Unele detalii privind primele preocupări, proiecte scrise de electrificare a comunei le-am prezentat în capitolul consacrat activității cooperativei „Înfrățirea".

21. **Linia de înaltă tensiune**. S-a introdus după anul 1970, îndeosebi pentru lucrările ce se impun a fi efectuate în bazinul Rodnei, la Rebra şi Parva, pentru extragerea caolinului şi a mică.

22. **Ceasul din turn**. Un ceas pentru o comună a constituit până în 1950-1960 şi constituie şi azi un loc central în viața oamenilor. După el şi-au organizat şi desfăşurat oamenii satului munca şi activitatea pe distanțe mari. Desigur, astăzi s-au schimbat datele problemei. Multe ceasuri funcționează şi azi în gările mari, piețele şi intersecțiile din marile oraşe, şcoli şi biserici, dar multe din ele au devenit şi devin obiecte de atracție. Unele trec în domeniul obiectelor de muzeu. Ceasurile de mână au luat o mare dezvoltare, iar ceasurile din turlele bisericilor devin atractive şi multe surse de documentare şi muzeu, ori cu scop turistic.

Ceasul din turn, de necrezut a fost cumpărat şi montat în anul 1926 şi funcționează şi astăzi destul de bine. A fost construit de firma germană „Johann Mannhardt sche Hofturmuhrenfabrik" din München[11]. A costat suma de 365,50 dolari aur, respectiv 90.940 lei (1 dolar aur era egal atunci cu circa 260 lei). În total cu transportul şi montarea în turn a costat 156.000 lei.

Ceasul a fost construit pentru o tragere la un mers de 8 zile, bătând ½ şi ora. Este compus dintr-o maşinărie de construcție durabilă cu pendul şi regulator, mecanism special pentru neoprirea ceasului în timpul întoarcerii şi furtunii, vânt mare. Are un cadran din email pentru îndreptarea arătătorilor cu şurub de reglare, mâner de întors, 3 funii din sârmă de oțel, rotițe de fier, şuruburi, accesorii pentru întreținere (sticle pentru ulei special, cană de uns). De asemenea mai are o cutie pentru maşinărie din lemn dat cu lac, de încuiat, 4 perechi de arătătoare lungi de 1,60 metri, 4 maşinării pentru arătători şi 4 maşinării Winkelräder. Transportul ceasului a costat suma de 8.000 lei, iar montajul de către un specialist al firmei respective, 6.000 lei.

De menționat că primăria s-a implicat prin biserică pentru a cumpăra ceasul. A făcut apel la toți cetățenii aşa cum rezultă din convocatorul din 17 octombrie 1926 şi s-a împrumutat de la consiliul popular cu suma de 50.000 lei. Convocatorul este semnat şi de notarul de atunci al comunei Teodor Pupeză[12].

11. Vezi Arhivele Bisericii din Telciu, vol. 2/1997, p. 30.
12. *Ibidem*, p. 54.

23. **Cooperativa de consum „Plugarul”.** A funcționat în perioada 1942-1949[13]. Date despre această cooperativă puține am găsit, deşi este cert, că ea a avut un sistem precis de evidență şi administrație. Rezultă că domeniul ei de bază a fost asigurarea populației cu produse de consum. A fost asociată ca membru al centralei cooperativelor româneşti „Plugarul” din Cluj-Napoca. A fost condusă aproape în totalitate de preotul Carol Henciu.

24. **Cooperativa „7 noiembrie” Telciu.** A funcționat în perioada 1949-1950. Din 1950 funcționează cu numele de „Cooperativa de consum” Telciu[14]. Despre Cooperativa de consum Telciu se poate scrie o monografie separată de cel puțin 200-300 pagini de către un om pasionat şi cunoscător în ale finanțelor, contabilității şi administrației. La D.J.A.N. Bistrița-Năsăud se găsesc pentru cercetare şi studiu pentru cine doreşte peste 180 dosare, cu activitatea cooperativei până în anul 1968.

25. **Cooperativa de consum Telciu**. Funcționează cu această denumire din anul 1950 până în prezent[15]. Această cooperativă a avut o bogată activitate de asigurare a comunei şi satelor Fiad şi Telcişor cu produse de larg consum: ulei, zahăr, făină, produse de patiserie, mercerie, sare, petrol, unelte agricole, stofe, pânzeturi etc.

26. **Magazinul mixt**. În prezent (1987 s.n.) are 2 localuri (clădiri), una veche din perioada interbelică şi alta nouă, realizată după anul 1978, care cuprinde toate magazinele necesare unei comune cu o capacitate mare de mărfuri. A doua clădire poartă azi (1987 s.n.) numele de „Magazin universal”.

27. **Păstrăvăriile Fiad şi Telcişor**. Sunt realizate după anul 1980. Locul păstrăvăriei din Fiad este aproape în zona în care până prin anul 1951-1952 a funcționat Fabrica de cherestea Fiad. Are 67 de bazine, inclusiv bazinete pentru puiet. A fost realizată de un colectiv inimos de oameni de la Ocolul Silvic „Sălăuța” din Năsăud, condus de inginerul Zăpârțan. Păstrăvăria Telcişor s-a construit în spatele morii lui Cosma, fiind alimentată cu apă de la Izvorul Rece. Asemenea păstrăvării se mai pot face pe Telcişor la Fântânele Reci, Dosul Bătrân, pe Rebra, Cormaia, Fiad (la Izvorul Roşu). Singurul neajuns al păstrăvăriei Fiad este legat de filtrarea apei din Sălăuța, când vine murdară (tulbure) după ploile torențiale de vară mai ales, producând mortalități mari în rândul puietului, dar şi al peştelui de consum.

Cooperativa de credit: Bănci şi societăți. Scurt istoric

1. BANCA MINERVA DIN TELCIU

S-a înființat la Telciu la 22 februarie 1927[16]. A obținut certificatul de liberă funcționare al Judecătoriei Năsăud nr. 44/II-1927[17]. S-a format prin preluarea situației fostei bănci „Titu Axinte”. Şi-a modificat Statutele la 9 martie

13. D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, inventar 472/fondul 400.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*.
16. Adrian Onofreiu, *Istoricul Cooperației de credit din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. George Coşbuc, 2004, p. 86.
17. *Ibidem*.

1930, autentificate la Judecătoria Năsăud sub nr. 1385/24 aprilie 1930. La 22 martie 1936 a fuzionat cu ea şi Banca Romuleana[18].

Banca Romuleana s-a înfiinţat în comuna Romuli la 11 decembrie 1929, sub denumirea de „Regele Mihai I". Statutele s-au adoptat la 27 februarie 1930 şi s-au autentificat de Judecătoria Năsăud sub nr. 655/1930. S-a constituit cu 53 de membri şi 16.000 lei capital subscris. La 22 martie 1936 a fuzionat cu Banca „Minerva" din Telciu.

La 22 aprilie 1940, când s-a ţinut ultima Adunare Generală a Federatiei „Andrei Mureşanu" – Bistriţa, banca Minerva din Telciu avea un capital de 613.534 lei, un credit aprobat de 1.700.000 lei[19] şi un credit necesar de 2.000.000 lei. Era a treia bancă din judeţ (din totalul de 28 bănci existente), având în vedere capitalul deţinut (613.534 lei). Pe locul I se afla Banca „Reuniunea Bistriţeană de Păstrare şi Ajutor" (817.093 lei, capital), pe locul II era Banca „Unirea" din Prundu Bârgăului cu un capital de 752.086 lei[20].

Banca „Minerva" din Telciu şi-a modificat din nou Statutele la 28 decembrie 1941[21]. În anul 1944, în judeţul Bistriţa-Năsăud existau cooperative de credit în localităţile: Prundu Bârgăului, Feldru, Galaţii-Bistriţei, Caila, Mintiu, Rodna, Runcu Salvei, Lechinţa, Sântioana, **Telciu**, Nepos, Pietriş, Bistriţa (2), Bârla, în total 21[22].

La 22 iulie 1945 Banca „Minerva" din Telciu şi-a modificat din nou statutele, care au fost autentificate la Judecătoria Năsăud sub nr. 5476/11 decembrie 1945, fiind trecută în Registrul de cooperative la nr. 6[23]. Aceste modificări s-au făcut în conformitate cu Instrucţiunile trimise de Institutul Naţional al Cooperaţiei în baza Legii nr. 525/1945 pentru extinderea legislaţiei la cooperativele din Transilvania.

În anul 1948 Banca „Minerva" din Telciu funcţiona în baza dispoziţiilor Băncilor populare din judeţul Năsăud, fiind admisă la scont şi **i s-a stabilit ca rază de activitate localităţile: Telciu, Bichigiu, Coşbuc şi Romuli**[24]. Valul de inflaţie din jumătatea anului 1947 a dezorientat întreaga mişcare financiară şi-a pus la mare încurcătură Federala Năsăudului cu sediul la Bistriţa. Cu toate aceste greutăţi economico-financiare, în februarie 1948, situaţia băncilor populare în cadrul sistemului cooperatist, încă mai era stabilă. În Federala Năsăudului erau grupate: 11 bănci populare cu 5.167 membri; 4 cooperative de consum cu 1.899 membri; 98 de cooperative săteşti cu 15.715 membri şi 4 cooperative diverse cu 970 membri[25].

Gradul de cooperativizare al acestora în raport cu numărul membrilor capi de familie în judeţ, în număr de 47.800 era de 10,8% la băncile populare; 28% la cooperativele orăşeneşti; 38,5% la cooperativele de aprovizionare săteşti şi de 2% la cooperativele de altă natură[26] (diverse).

---

18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*, p. 103.
20. *Ibidem.*
21. *Ibidem*, p. 114.
22. *Ibidem*, p. 115.
23. *ANB, Colecţia de bănci...*, dosar 61.
24. Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 125.
25. *Ibidem*, p. 124.
26. *Ibidem*.

Înființarea proiectatei bănci de la Bistrița şi valul de inflație din 1947-1948 a pus Federala de la Năsăud într-o situație foarte penibilă. Aplicarea politicilor etatiste, ale centralismului financiar şi democratic, intervenția statului va pune practic capăt în 1949 activității Băncii „Minerva", care a funcționat în Telciu 23 de ani (1926-1949). Pentru cunoaşterea activității ei în detaliu ar merita să aibă o micromonografie.

2. COOPERATIVA DE CONSUM TELCIU

Şi-a început activitatea în anul 1930. A fost cea mai importantă cooperativă care a asigurat cu bunuri alimentare şi de consum populația Telciului prin intermediul magazinelor, ori direct din depozitele cooperativei, în special făină de grâu, porumb, sare, petrol, unelte agricole etc.

În perioada 1948-1955, activitatea Cooperativei de Consum din Telciu a fost grav afectată de inflație şi de deteriorarea întregii vieți economico-sociale. „Anul 1956 poate fi considerat ca fiind momentul când se cristalizează prima dată în perioada postbelică structura organizatorică pe baze legale a cooperației de credit".[27] În baza Decretului nr. 455/1954 s-au înființat băncile cooperative[28]. În anul 1973 Biroul Executiv al U.J.C.C. Bistrița-Năsăud decide înființarea a 4 noi cooperative de credit: Ilva Mare, Ilva Mică, Salva şi Şintereag[29]. **Cooperativa de credit Salva cuprindea în 1973 comunele Salva, Coşbuc, Telciu, Zagra şi Nimigea**[30]. În anul următor, 1974, s-a înființat Cooperativa de Credit Zagra[31]. În anul 1981 în județul Bistrița-Năsăud erau 15 cooperative de credit[32] cu sediul în următoarele localități: Bistrița, Budeşti, Ilva Mare, Lechința, Milaş, Năsăud, Reteag, Rodna, Şieu-Măgheruş, Zagra, Beclean, Teaca, Uriu şi Prundu Bârgăului. La 31 decembrie 1981 numărul membrilor era de 55.754 cu 2.314 mai mulți față de 1980.

În anul 1984 se înființează Cooperativa de Credit Telciu[33], iar în anul 1987, cea din Feldru. **În anul 1989 Cooperativa de Credit Telciu** avea în evidență 1.824 de membri[34].

Căile ferate înguste de pe raza comunei Telciu

Comuna Telciu dispunea în jurul anilor 1850-1900 de multe păduri, unele seculare. Se punea problema exploatării lor, a scoaterii masei lemnoase din pădurile aflate la mari distanțe de centrul comunei, circa 15-20 km.

La începutul secolului XX, până în anul 1918, după aceea Regia Silvică, Regia Cooperativă pentru exploatarea pădurilor grănicereşti „Regna", înființată

27. Adrian Onofreiu, *Istoricul Cooperației de credit din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. George Coşbuc, Bistrița, 2004, p. 140.
28. *Idem, Fond Comitetul Raionul PMR Bistrița*, dosar 47/1953. În textul decretului denumirea era de cooperative de credit şi economie.
29. Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 148.
30. *Ibidem.*
31. *Ibidem.*
32. *Ibidem.*
33. *Ibidem*, p. 149
34. *Ibidem.*

în anul 1924 au acordat o atenție susținută construcției de căi ferate înguste în scopul exploatării pădurilor. Statul a construit o serie de căi ferate înguste: Ilva Mică-Lunca Ilvei; Ilva Mică-Rodna şi mai târziu Salva-Ilva Mică[35], de unde erau transportați buştenii spre a fi aduşi în alte părți ale țării, şi în imperiul austro-ungar până la 1918.

În afara celor trei căi ferate înguste amintite, pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud au mai fost construite încă 10 căi ferate înguste, dintre care 5 pe hotarul Comunei Telciu:

1. Linia ferată îngustă Telciu-Valea Seacă ce a fost construită de un întreprinzător particular – real preotul Grigore Pop. Lungimea ei era de circa 10,5 km., cu ramificații la Izvorul Petrii (2,8 km), Dosul Bătrân (1,5 km), Fundul Văii Seci (2,8), Părăul Orbului (1,5 km).

A fost demontată după 1965,iar pe acelaşi traseu aproximativ, a fost construit drumul rutier auto.

2. Linia ferată îngustă Telciu-Transbordare-Fiad (circa 12,5 km).

3. Linia ferată îngustă Telciu-Romuli, în lungime de 14 km, care avea să fie utilizată mai târziu şi la construirea căii ferate normale Salva-Vişeu.

Din Romuli, acesta avea ramificații spre Valea Strâmbii, Frumuşica şi Dealul Ştefăniței;

4. Linia ferată îngustă Valea Seacă-Izvorul Petrii, în lungime de 2,8 km, cu o ramificație spre Dosul Bătrân de 1,5 km lungime.

5. Linia ferată îngustă Funicular-Redra-Piciorul Negru în lungime de 3,9 km[36].

Astăzi toate aceste căi ferate înguste sunt pure şi simple amintiri pentru oamenii trecuți de peste 50 de ani. Copiii născuți după 1970-1975 nu ştiu absolut nimic despre ele, nu ştiu absolut despre locomotiva micuță şi alintată „Mocănița”, la care au lucrat strămoşii lor, bunicii şi străbunicii, direct, dar şi în mod indirect cu caii la transportul lemnelor şi buştenilor spre rampele de încărcare.

În afara celor 5 căi ferate de pe raza comunei Telciu, în județul Bistrița-Năsăud au mai funcționat alte cinci căi ferate înguste, astfel:

a) Linia ferată îngustă Bistrița Bârgăului-Colibița-Mița, în lungime de 18,2 km.

b) Linia ferată îngustă Susenii Bârgăului-Tiha Bârgăului, în lungime de 6 km.

c) Linia ferată îngustă de pe Valea Anieşului, în lungime de 10 km, prelungită cu încă 4 km până la punctul Rabla.

d) Linia ferată îngustă de pe Valea Nichițaşului, în lungime de 6 km.

e) Linia ferată îngustă Gura Cormăii, care transporta lemne de pe Valea Cormăii la depozitul din Anieş, în lungime de 8 km. Din gara Arieş, buştenii erau transportați în vagoanele căii ferate normale[37]. La 25 ianuarie 1915 a fost dată în folosință calea ferată Tg.-Mureş-Iuda (Viile Tecii) în lungime de 80,9 km.[38]

35. Cf. *Căile de comunicație şi transporturi din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 1999, p. 178.
36. *Ibidem*, p. 179-180.
37. *Ibidem*.
38. *Ibidem*, p. 180-181.

În afara celor 14 căi ferate înguste mai era calea ferată îngustă Ilva Mică-Leşu construită printre primele în județ, după 1900. De fapt prima cale ferată îngustă a fost construită în 1898-1899 în una dintre cele mai îndepărtate localități, la Valea Mare pe traseele Gura Văii Mari şi „Valea Arinului". Lungimea totală a căii ferate era de 16-20 km.[39] Pe această cale ferată circulau 16 vagoane cu şasiu de fier, fiecare pereche având o capacitate de transport de 8 tone.

Cât priveşte materialul rulant de pe căile ferate înguste ale Telciului, mă refer la proprietatea pr. Grigore Pop, ea se compunea din 3 locomotive de 12-15 atmosfere, de fabricație Orenstein Koppel Berlin nr. 2393; W. Neustadt; Monschel Sohn Gessel nr. 5253, 44 vagoane pentru transport buşteni şi 4 vagoane pentru transportul cherestelei, toate 4 de fabricație Grossmann[40]. După naționalizarea din 1948, preotul Grigore Pop a fost deposedat de toate aceste bunuri, închis şi trimis la puşcărie, la Canal şi în Deltă.

Transporturile

Structura căilor de comunicație, a mijloacelor de transport, cât şi a nivelului lor tehnic arată gradul de dezvoltare economică al unui stat. Procesul intens de industrializare a țării, intensificarea legăturilor dintre sat şi oraş, a condus pe scară tot mai largă la dezvoltarea transporturilor în general şi a celor auto în special.

Încă din evul mediu, comuna Telciu, prin poziția sa geografică, este străbătută de un drum de o deosebită importanță pentru legăturile economice ale Transilvaniei cu Maramureşul. Bătrânii vorbesc de convoaie de căruțe maramureşene trecând prin comună în drum spre târgurile Năsăudului, Bistriței şi a altor târguri mai îndepărtate.

În anii 1949-1952 a fost construită calea ferată largă Salva-Vişeu, care străbate comuna Telciu şi a scos Maramureşul din izolarea de până atunci. Menționăm că până în 1949 era o cale ferată îngustă de la Telciu la Romuli, până la Moisei.

Lungimea căii ferate normale (late s.n.) pe teritoriul comunei Telciu este de aproximativ 13 km. Comuna este deservită de stația de cale ferată Telciu şi de haltele Fiad şi Transbordare (Fiezel).

În prezent, teritoriul comunei noastre este străbătut de DN 17C, care se desprinde din DN 17, ce traversează dealurile Bistriței şi urmăreşte apoi valea Someşului Mare până la Salva, apoi pe valea Sălăuței până aproape de izvoare, ca apoi, peste Pasul Şetref, printr-o zonă de o rară frumusețe, să treacă în județul Maramureş printr-un tunel foarte lung.

Lungimea totală a drumurilor comunei Telciu este de aproximativ 120 km, din care 15 km îl constituie drumul modernizat, iar restul sunt drumuri publice, forestiere, care înlesnesc legăturile dintre centrul comunei şi satele aparținătoare, precum şi căile de acces spre zonele turistice ale Munților Tibleşului şi Rodnei.

---

39. *Ibidem*, p. 160-161.
40. Autobiografia preotului Pop Grigore, Telciu, jud. Bistrița-Năsăud, 1926-1948 (manuscris).

Pe teritoriul comunei circulă un număr de 4 autobuze pe zi, care fac legătura între centrul comunei şi oraşele mai principale din județele Bistrița-Năsăud şi Maramureş: Bistrița, Năsăud, Beclean, Cluj-Napoca, Borşa, Vişeu de Sus şi Sighetul Marmației.

Din activitatea cooperativei forestiere şi de muncă „Înfrățirea" (1935-1948)

Unele date documentare le-am prezentat într-un capitol anterior. În cele ce urmează o să prezint unele aspecte legate de activitatea acestei instituții despre care orice s-ar spune, doresc să arăt că a avut un rol pozitiv în emanciparea locuitorilor comunei, a ridicării ei materiale şi spirituale. Nu voi veni cu argumente de susținere, căci faptele vorbesc de la sine.

Voi menționa că după 4 ani de activitate avea deja un bilanț pozitiv, astfel: **intrări** = 3.248,689 lei; **ieşiri** = 2.859,113 lei; **sold** = 389.576 lei – aşa cum rezultă din procesul-verbal din 30.09.1939[41].

Cooperativa şi-a desfăşurat activitatea pe o rază mare de acțiune, inclusiv în alte județe. În primii patru ani şi jumătate aşa cum rezultă din procesul-verbal de mai sus a exploatat parchetele pe raza comunelor: Coşbuc, Romuli, Salva, Suplai, Mititei, Rodna, Şanț, Anieş, Leşu, Livezile şi Luşca acestea toate pe raza județului Bistrița-Năsăud şi Săcel, județul Maramureş, exploatând 9 parchete, cu un volum lemnos echivalent la 69.171 m^3.

Detaliile pe parchete, sunt următoarele:

- Drăgoiasa – 3.990 m^3;
- Şăndroia – 8.000 m^3;
- Valea Glodului – 10.000 m^3;
- Lescior (Leşu) – 16.000 m^3;
- Iad (Livezile) – 559 m^3 stejar;
- Donca Bistra – 11.112 m^3 (comuna Sebiş);
- Anieşul Mic – 4.000 m^3;
- Strigoi (Luşca) – 8.760 m^3;
- Troian (Săcel) – 6.750 m^3;

Total – 69171 m^3.

Valoarea imobilului a sediului Cooperativei în 1939 se ridica la suma de 180.630 lei, a mobilierului pentru nevoi administrative la suma de 329.919 lei. Din fondurile ei şi prin contribuțiile cetățenilor din comună a fost cumpărată fanfara comunei, care şi-a desfăşurat activitatea sub coordonarea Consiliului de Administrație al cooperativei. Cooperativa a avut un automobil marca Opel, cumpărat în decembrie 1937 şi care a costat 134.195 lei. Din fondurile ei a fost plătit şeful muzicii, Anton Ambach cu suma de 94.948 lei. A ajutat biserica română unită din Telciu cu suma de 58.620 lei[42] şi primăria comunei Telciu cu suma de 155.649 lei. De asemenea, a sprijinit comuna la cumpărarea muntelui

41. Cf. D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, dosar nr. 5/1939.
42. Cf. Arhiva bisericii comunei Telciu, Vol. I, p. 58-61 (aici însă se specifică că s-a donat 100.000 lei – documentele semnate de C. Henciu).

Bătrâna, prin plata cheltuielilor în urma procesului purtat cu comuna Săcel din județul Maramureş. De asemenea, a ajutat la construirea şi ridicarea în centrul satului a unui monument al Ostaşului Român[43].

Monumentul Ostaşului Român din Telciu, ridicat în 1935 de către Societatea „Înfrățirea" şi Filiala Societății „Cultul Eroilor" din comună

În anul 1937 şi 1938 sub conducerea şi îndrumarea Cooperativei „Înfrățirea" s-a executat petrificarea şi consolidarea şoselei Beclean-Moisei, respectiv de la kilometrul 13 la kilometrul 40, lucrare la care au participat cu atelaje (căruțe, cai) şi forță de muncă un număr mare de locuitori ai comunei Telciu, inclusiv din comunele Nimigea, Salva, Coşbuc, Romuli, Săcel, Moisei etc. Aprovizionarea cu material (piatră, prundiş) s-a făcut din 3 cariere (carierele numărul 2 şi 4 Someş, cariera numărul 5 Telcişor)[44].

Conducerea cooperativei a fost angajată de autoritățile horthyste şi fasciste în perioada 1940-1944, pentru realizarea căilor ferate înguste de pe Telcişor, Fiad şi Valea Sabii. În acest scop autoritățile respective au făcut presiuni îndeosebi în anii 1943-1944, când cererea de material lemnos pentru Ungaria horthystă a crescut enorm pentru executarea diferitelor lucrări pentru nevoile interne ale Ungariei, dar şi a frontului fascist în special din Uniunea Sovietică. Pentru realizarea acestor căi ferate înguste autoritățile maghiare au angajat firmele Vranghel şi Szilaru[45]. Detalii despre calea ferată Telcişor am prezentat într-un capitol anterior.

La capitolul Anexe este prezentat documentul-contract, care s-a încheiat cu societatea respectivă pentru realizarea căii ferate de pe Telcişor.

În anul 1940 cooperativa a fost angajată pe baza unui contract anterior Dictatului de la Viena pentru aprovizionarea Capitalei (Bucureşti) cu lemne de foc din parchetele Iliuța Bozghii şi Ursoaia de pe raza comunei Leşu.

La data naționalizării. Cooperativa „Înfrățirea", care nu a avut nimic comun cu societatea Regna, dispunea de următoarea avere:

– în bazinele Valea Seacă şi Valea Rebra – materiale pe o suprafață de 800 jughere nevalorificate;

43. Apud D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, dosar nr. 5/1939, procesul verbal încheiat pe 24 pagini de controlul efectuat de o comisie superioară de la Banca din Cluj. Vezi şi autobiografia lui Grigore Pop, Bucureşti 1978, p. 41-46.

44. Vezi D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, Cooperativa de consum, inventar 472/fond 400, dosarul 14/1937.

45. *Ibidem*, dosarul 41/1940.

– materiale rămase de la întreprinderile din Budapesta în parchetele Valea Rebrii – Valea Seacă şi Dosul Bătrân, în valoare de peste 50.000.000 lei (atenție leul era devalorizat);

– o casă cumpărată de la comerciantul Cantor Nicolae în anul 1936 cu suma de peste 160.00lei;

– o casă cumpărată de la Vider Moise, cu suma de 100.000 lei care s-a demolat în vederea construirii unui bloc cu două etaje;

– fanfara comunei cumpărată din Cehoslovacia de către preotul Grigore Pop, compusă din 44 bucăți instrumente muzicale;

– o maşină Opel, care la data ocupării Ardealului de Nord de către trupele ungare prin Dictatul de la Viena, era în revizie la Cluj într-un atelier, de unde a fost furată şi nu s-a mai găsit decât în 1947 la un şofer din Baia Mare, dar era uzată în proporție de 80%. Acest şofer a cumpărat-o de la un cetățean cu suma de 60.000 lei;

– cooperativa a primit în baza contractului încheiat cu firmele din Ungaria în anul 1943 două linii industriale (C.F.R. cale îngustă, şină tip 24) pe distanța de 2,3 kilometri pe Valea Seacă şi 1,2 kilometri pe Dosul Bătrân, care au valorat 150.000 lei;

– cooperativa a inițiat construirea altor două case – una pentru muncitorul Pavel Tompa – om sărac cu mulți copii şi alta pentru H. Ştefănuți, invalid de război;

– s-au adus diferite tipuri de altoi pentru meri, peri, cireşi, care s-au dat oamenilor din comună pentru plantat[46].

Cooperativa a inițiat introducerea apei potabile, dar nu de la Izvorul Rece, întrucât un laborator din Cluj a constatat că are un procent mare de calcar, care atacă căile biliare, ci de pe Fiezel care este mai curată cu mult[47]. De asemenea, a încercat să introducă lumina electrică în comună, dar nici una din cele 2 inițiative nu au fost îndeplinite, din motive mai mult sau mai puțin întemeiate, dar unele şi datorate unor greutăți de ordin obiectiv.

În anii 1936 şi 1937 comuna a acționat în frunte cu Cooperativa „Înfrățirea" pentru electrificarea comunei cu curent electric. Primul proiect s-a întocmit în anul 1937 şi s-a aprobat la 13 ianuarie 1939 de inginerul C. Crăciunescu – profesor la Şcoala de subingineri electrici din Cluj-Napoca. Costul total era de 1.570.000 lei, cu o rețea de distribuire de 3 ≈ 50 Hz, curent 380/220 V. Concepția generală era de a realiza o uzină Hidro-Diesel Electrică cu valorile de N = 2 x 22,54 W. 400/231 V. 50 Hz. Această variantă a căzut, ea neputând fi pusă în aplicare din lipsă de materiale şi utilaje, dar şi fonduri financiare.

Un al doilea proiect s-a întocmit mai târziu de către inginerul I. Lăscărescu, aprobat de directorul M. Nicolae de la aceeaşi instituție de mai sus. O variantă destul de interesantă, prevăzută cu o cădere mare de apă, ce urma să se realizeze în zona „morii lui Sever", debitul 1.500 l/s; cădere 3,6 m. Valoarea lucrării = 2 milioane de lei. Dar nici aceasta nu s-a realizat.

46. Cf. *Autobiografia pr. Gripore Pop (1926-1948)*, p. 20-137.
47. *Ibidem*.

Construcția căii ferate Salva-Vişeul de Jos

După anul 1880, Imperiul austro-ungar a simțit nevoia realizării unui acces feroviar către zonele de frontieră din Bucovina, unde interese strategice impuneau prelungirea liniei normale de la Borşa, prin pasul Prislop, până la Iacobeni şi Vatra Dornei. Construcția acestei linii a fost amânată în mai multe rânduri, datorită unor interese politice. În timpul primului război mondial, s-a executat în mare grabă o linie îngustă cu ecartament 0,76 m pe Valea Bistriței, între Borşa şi Iacobeni, în lungime de 82 km şi declivități maxime de 52%. După război, linia a fost abandonată.

Legarea Bucovinei cu Transilvania avea să se rezolve prin construcția liniei Vatra Dornei-Ilva Mică. Legarea Maramureşului era o problemă, soluționată doar parțial pe ruta ocolitoare, pe traseul Cluj-Halmeu-Câmpulung la Tisa (pe teritoriul Cehoslovaciei)-Sighetul Marmației.

Legătura directă printr-o cale ferată, ***pe ruta Salva-Vişeu, a fost susținută de locuitorii Maramureşului prin nenumărate memorii***; numai apropierea războiului şi interese strategice militare, au determinat adoptarea acestei variante.

O primă legiferare a construcției noii legături feroviare s-a făcut prin *Decretul – lege nr. 2857/20 iulie 1937* „pentru autorizarea construirii câtorva linii ferate". La articolul 1 se preciza că Regia Autonomă C.F.R. este autorizată să construiască liniile ferate: Salva-Vişeu; Bumbeşti-Livezeni.

În articolul 2 se prevedea „de urgență în interesul apărării naționale", lucrările de construcție ale celor 2 linii ferate, precum şi „exproprierile inițiale şi suplimentare ale terenurilor, cu sau fără plantații de orice fel, situate în raza comunelor de pe aceste linii ferate, de la proprietarii particulari sau neparticulari şi pentru suprafețele şi la kilometrajele indicate în planurile şi tabele întocmite de RA-C.F.R.".

Prin articolul 3 se preciza că „RA-C.F.R. este autorizată să înceapă imediat construirea acestor linii, în regie sau prin antrepriză, încheind contracte pentru toate lucrările pe bază de serii de prețuri, lucrările efectuându-se pe măsură ce se vor face proiectele"[48].

În ***Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 2257 din 17 august 1937***, se hotăra că „RA-C.F.R. este autorizată a încheia contracte pentru construirea liniei ferate ***Salva-Vişeu***, lotul I, cu societatea „Română-Unirea" de construcții, pentru suma de 82.000.000 lei[49]. Câteva luni mai târziu, prin *Decretul lege nr. 3466/18 octombrie 1937* „pentru autorizarea *liniei ferate Salva Vişeu*" se stabilea că: RA-C.F.R. este autorizată să încheie un contract cu Societatea Anonimă Română de Construcții *Unirea* din Bucureşti, pentru executarea de terasamente, lucrări de artă, apărări şi consolidări, clădiri şi tunele până la 600 m lungime, de pe linia *Salva-Vişeu*, în limita sumei de 400 milioane lei, în conformitate cu proiectul de contract anexat la prezentul decret".

48. C. Hamangiu, *Codul general al României...*, vol. XXV, partea a II-a, 1937, p. 1552.
49. *Ibidem*, p. 1680.

Drept urmare, la ***1 iulie 1937*** se înființează la Năsăud ***Inspecția de construcții a căii ferate Salva-Vişeu***, care va începe construirea în regim de urgență, din ambele capete, a căii ferate Salva-Vişeul de Jos. Lucrările au început în aceeaşi lună de la ambele capete şi s-a lucrat în antrepriză, timp de 3 ani, până la 30 august 1940, când au fost oprite datorită ocupării Transilvaniei de Nord, ca urmare a Dictatului de la Viena, din 30 august 1940.

În aceşti 3 ani s-a executat ***complet 20 km dinspre Salva, dintre care 15 km până la Teciu, ce au fost dați în exploatare la 3 octombrie 1939.*** Lucrarea cea mai importantă pe prima porțiune a fost podul Telcişor. De asemenea, între km. 20 şi 30 terasamentele au fost executate aproape 5%, iar lucrările de artă neatacate.

Ținând seama de volumul mare al lucrărilor de executat şi conjunctura din acea perioadă, se impunea totuşi realizarea unei legături provizorii cu Maramureşul, de la km. 20 al liniei continue, până la Valea Izei. ***Astfel că în mai 1939 s-a început executarea unei linii înguste de 0,76 mm ecartament, pentru a lega stația Telciu Transbordare de la km. 15, cu stația Moisei. Linia a fost terminată în iunie 1940, executându-se în regie, cu detaşamente militare***[50]. Lucrările au fost executate de Inspecția I LS Năsăud.

Totodată s-au realizat şi lucrările de expropriere pentru ***porțiunea Salva-Telciu***. Exproprierile s-au făcut în 1939 şi s-au finalizat prin Decizii ale Judecătoriei Mixte Năsăud, în 1940, ca instanță de carte funciară. Contractul de expropriere prevedea: suprafața expropriată, prețul de cumpărare. De regulă, s-au expropriat ***mai multe fânețe, situate pe malurile râului Sălăuței***. Expropriatul declara că „nu mai are nici un fel de pretenții de nici o natură", iar RA-C.F.R. „intra imediat în posesiunea şi folosința teritoriului expropriat". Contractul era semnat de părți, înaintea martorilor: notarul comunal, primarul şi directorul contenciosului C.F.R.. În final se rezerva dreptul Judecătoriei Mixte Năsăud, ca instanță de carte funciară, de a opera documentația necesară şi a lua deciziile de expropriere[51].

În Salva, au fost expropriați 156 de proprietari, plătindu-se suma de 282.294 lei.

În Telciu, în prima etapă a anilor 1938-1940 s-au expropriat perimetrul gării, în total 48 de expropriați, cu pământuri de grădină, arabil şi fânețe. În etapa a doua, finalizată în 1952, s-au expropriat şi suprafețele de pe teritoriul comunei Romuli.

Despăgubirea s-a făcut între 1938-1940, pentru zona până la Telciu. La achitarea sumei convenite, trebuia să se țină seama dacă cel îndreptățit la plată are sau nu datorii, conform legii „pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane". În acelaşi timp, era urmărită şi achitarea impozitului la zi, de către cel îndreptățit la plată[52].

Problemele legate de expropriere s-au prelungit şi după al II-lea război mondial, astfel că la reluarea lucrărilor, în anul 1948, acestea să revină în actualitate.

---

50. *Construcții pentru transporturi...*, vol. I, p. 264.
51. ANB, *fond „Cartea funciară Năsăud"*, XVIII, 1/114 şi 115/281 (1939-1940).
52. *Ibidem*, *Comuna Telciu*, XX, 1/306 (1940).

Ținând seama de reclamațiile cetățenilor şi faptul că erau mai multe cazuri similare, „cu onoare vă rugăm a interveni – se spunea în adresa primăriei – la Serviciul Județean pentru a delega un avocat în acest sens, care de comun acord cu organele comunale, să lichideze acest litigiu, invocând că noi nu ne putem pronunța, deoarece aceste terenuri au fost ocupate şi sub Austro-Ungaria şi noi nu cunoaştem legile în acest sens: plus că acestea sunt terenuri, care au fost deteriorate şi ocupate şi de fosta Societate „Unirea", a cărei convenție cu C.F.R. nu o cunoaştem".

Şantierul de tunele Romuli se adresa în aceeaşi problemă primăriei Romuli astfel: „În vederea începerii amenajării terenului pentru construcția viaductului Strâmba vă rugăm ca în ziua de 30.03, la ora 10, a trimite câte un delegat de-al Dumneavoastră, ca de comun acord cu organele noastre, să procedeze la evaluarea imobilelor ce urmează a fi distruse, după cum urmează: 1. şantierul de tunele; 2. secția de studii; 3. primăria comunei; 4. comitetul de fabrică; 5. secția II LS Romuli"[53].

Reluarea grabnică a lucrărilor, interesele economice naționale ale României au determinat grăbirea acestora, în contextul general al refacerii economice a țării, după al II-lea război mondial. Au fost studiate posibilitățile de acces pe toate cele 3 direcții principale ce puteau lega Maramureşul de restul țării şi anume:

a. prin *Baia Mare-Sighet*, traseu ce ducea la o linie de 35 km lungime, cu o rezistență foarte mare (24,65 kg/t) şi un tunel de 7,8 km.

b. prin *Iacobeni-Borşa*, pe lungime totală de circa 7 km. Acest traseu avea şi dezavantajul că nu realiza o legătură directă spre interiorul țării, afectând interesele populației din regiune.

c. prin *Valea Sălăuței*, vechiul traseu oferea față de celelalte două trasee avantaje incontestabile; din 62 km, o porțiune de 15 km era deja executată, rezistența totală era de 18 kg/t, iar tunelul avea o lungime de cca. 3,5 km.

Din aceste motive, Consiliul Tehnic C.F.R. a hotărât continuarea construcției liniei Salva-Vişeu, după ce porțiunea de traseu neatacată în anii 1937-1940 a fost restudiată şi îmbunătățită[54].

Lucrările au fost reluate în primăvara anului 1948. Organizarea şantierului a cunoscut, în *prima fază, din 1.04-1.06.1948* „numeroase lipsuri" şi mai ales, lipsa unei acțiuni de a cunoaşte, a analiza şi a constata aceste deficiențe şi greşeli, într-o măsură aşa de accentuată, încât a necesitat *REORGANIZAREA RADICALĂ* a şantierului, înlocuirea conducerii nu numai la direcția tehnică, ci şi la 2 din cele 3 servicii tehnice şi la unele secții.

După 3 luni, în care lucrările de organizare s-au făcut în mare parte, începând din luna septembrie producția şi randamentul sunt simțitor ameliorate. Totuşi erau puse în discuție următoarele *lipsuri*:

53. *Ibidem, fond „Primăria comunei Romuli"*, dosar 52/1948.
54. Cf. Vol. *Căile de comunicații şi transporturi din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Mesagerul, 1999, Bistrița, p. 325.

1. nu exista plan inițial de organizare al întregului şantier, din punct de vedere *tehnic, administrativ* şi mai ales, al primirii şi transporturilor de materiale şi care să țină seama de capacitatea reală a cadrelor, a utilajelor şi a terenului;

2. nu exista o planificare minimală pentru realizarea pe teren a planului şi lucrărilor de organizare, acestea suprapunându-se până la sfârşitul campaniei, în dauna lucrărilor de producție masive, care trebuiau executate;

3. întocmirea programului de lucru pe 1948 abstract, fără a fi bazat pe capacitatea reală, cantitativă şi calitativă;

4. recrutarea cadrelor tehnice nu dintre elementele cele mai indicate şi corespunzătoare sarcinilor ce trebuiau împlinite pe şantier, de poziția şi greutatea tehnică a *ŞANTIERULUI NAȚIONAL SALVA-VIŞEU*;

5. nu erau întocmite proiectele pentru lucrările prevăzute în plan, dar care trebuiau execuate;

6. întocmirea proiectelor fără a se ține seama de realitatea situației de la fața locului, de adâncimea reală a terenului, de lucrările anexe necesare”[55].

Schema de organizare a şantierului era următoarea:

1. Directorul tehnic: ing. Amedeo Georgescu
2. Delegatul Secretariatului Şantierelor Naționale: Beldean Ion
3. Responsabilul brigăzii de voluntari: Daia Ion

Servicii:

a. tehnic: ing. Cappon Emanuil;
b. de Materiale: Maceşan Eugen;
c. Alimentare;
d. Sanitar: Ramda V.

Servicii de lucru:

a. Telciu – ing. Baicu Ion;
b. Tunele – ing. Ghiță Aurel;
c. Sălişte – ing. Rădulescu Mircea;
d. Antreprizele de Stat – ing. Blum.

Situația de producție

I Terasamente

II Poduri şi podețe

III Viaducte: s-au programat 8 viaducte, din care s-au repartizat astfel: 7 viaducte la Serviciul Telciu şi 1 viaduct la Serviciul Sălişte.

IV Consolidări

V Tunele

1. Maramureş: galeria de bază; galeria superioară; excavate; zidărie;
2. Drăgoioasa: galeria superioară; excavație; zidărie

VI Transporturi

1. *Calea ferată îngustă:* a. vagoane de cale ferată normală pentru a fi aduse la descărcare în Telciu şi Moisei; b. vagoane de cale îngustă încărcate şi expediate pe secțiile: Telciu-Moisei, Moisei-Culmea Maramureşului;

2. *Parcul de locomotive:* total 18, din care au fost în serviciu 14 pentru transport şi 1 pentru manevre.

55. ANB, *fond „Fondul PMR Şantierul Național Salva-Vişeu”*, dosar 6/1948.

VII Telecomunicații: 75 km trasee telefonice, 310 km fire telefonice, 9 centrale telefonice B.L. cu o capacitate de 140 posturi.

Autocamioane: total 110 bucăți, din care în funcțiune – 76 bucăți.

Utilaje: betoniere 39, defecte 9; motocompresoare 24, defecte 12; grupuri electrogene 32, defecte 5l; trolii cu motor 21, defecte 2; locomotive Diesel 6, defecte 3; locomotive electrice 4, defecte 1.

Cariere de piatră: la Coldău şi Măgura Ilvei.

Igiena: la 21.000 oameni, 15 medici, 34 surori, 21 infirmieri, 212 paturi[56].

Aprovizionarea cu alimente şi servirea mesei au ridicat probleme deosebite pe şantier, de aceea conducerea şantierului anunță că „pentru interesul lucrărilor de pe ŞANTIERUL NAȚIONAL TELCIU-VIŞEU, avem nevoie neapărată de înființarea unei cantine C.F.R. în comuna Romuli.

Având în vedere că localul lui Tompa Ioan este închis şi că acel local este în raza de activitate a noastră, opinăm şi propunem înființarea imediată a cantinei LS C.F.R. în acest local. Ținând seama de consimțământul Primăriei şi a organelor locale, ne luăm permisiunea de a ocupa acest local, urmând ca, dacă proprietarul localului, pentru amenajarea localului să accepte să fie salariat C.F.R., să rămână pontat RA-C.F.R., după standardul de salarizare al nostru şi sub directa supraveghere a noastră”[57].

Gruparea pe loturi a şantierului SALVA-VIŞEU era următoarea:

1. Lotul nr. 1, condus de inginerul E. Calmanovici, execută: viaductele Valea Voicului, Valea Cioatelor, poduri, podețe şi 190.000 m^3 terasamente, de la km. 29-700 la 31+563.

2. Lotul nr. 2, condus de inginerul Ivanovici, execută Viaductul Strâmba, podul de la Valea Frasinului, 4 podețe, terasamente de la km.: 31+653 la 34+500; 2 poduri la Valea Repede şi 4 podețe.

3. Lotul nr. 3, condus de Tiberiu Eremie, execută: terasamentul de la km. 34+500 la 36+470, pe varianta 9 mai, în cantitate de 110.000 m^3.

4. Lotul nr. 4, inginer Payer, venit ulterior, când s-a constatat că numai 3 antreprize programate nu fac față: a lucrat la terasamentul de la km. 33+200 la 34+500, 2 poduri la Valea Repede şi 4 podețe, 90.000 m^3 terasamente.

5. Lotul nr. 5, intreprinderile EDILITATEA şi UNIREA, avem de executat tunelele DRĂGĂIOASA în lungime de 740 m;

Loturile aveau următoarea structură:

lotul	civili	UTM*
1	-1300	1350
2	-450	850
3	-350	650
4	-400	400
5	-250	3250
total	2750	6300[58]

56. *Ibidem.*
57. *Ibidem, fond „Primăria comunei Romuli”*, dosar 55/1948.
* Membri ai Uniunii Tineretului Muncitoresc.
58. ANB, *fond „Fondul PMR Şantierul Național Salva-Vişeu”*, dosar 6/1948.

Antrepriza sovietică şi cele ale statului român au executat, în aceeaşi perioadă, următoarele lucrări: terasamente: 170.000 m^3: poduri atacate – 17 buc.; viaducte atacate – 6 buc.; poze cale ferată – 1100 ml: balastre – 2500 ml; tunele galeria inferioară – 140 ml; tunele galeria superioară – 110 ml; excavație – 3600 m^3; zidărie 180 m^3.

Brigăzile de tineret venite pe şantier erau din județele Timiş, Sălaj, Ciuc, Satu-Mare, Cluj, iar în perioada de vară au lucrat ca *muncă voluntară*, 3500 de țărani din zonă.

Serviciile de şantier au executat lucrările, ce le-au revenit astfel:

1. Serviciul TELCIU a executat cele mai mari cantități, atât la terasamente, cât şi la betoane: a avut precădere în ceea ce priveşte efectivele de lucru, utilaje, personalul tehnic şi materiale.

2. Serviciul TUNELE a avut de întâmpinat greutăți cauzate de lipsa aerului comprimat şi mai ales, dezafectarea UZINEI MURGA; a obținut totuşi o depăşire a programului.

3. Serviciul SĂLIŞTE, deşi a suportat toate greutățile şantierului, în ceea ce priveşte efectivele de lucru, personalul tehnic masat la celelalte servicii, totuşi, utilizând bine aportul primit sub forma *sătenilor voluntari* şi întrebuințarea justă a utilajului, a reuşit să obțină rezultate bune.

4. CLRS deşi în total, nu a realizat cantitățile executate de C.F.R., ceea ce e normal având capacitatea de lucru, efective de utilaj mai redus, a reuşit să execute totuşi cantități mari de beton, cu care a depăşit fiecare serviciu în parte. **De asemenea, pe şantier s-au evidențiat unitățile de ostaşi, subofițeri şi ofițeri**[59].

În decembrie 1948, lucrările erau într-o caracterizare a conducerii şantierului: „*satisfăcătoare din punct de vedere cantitativ, având în vedere timpul scurt şi suprapunerea lucrărilor de organizare aproape tot timpul, față de producția propriu-zisă".* **Defalcate pe servicii şi genuri de lucrări, se prezentau după cum urmează**:

I. Terasamente:

- pe întreaga linie: 1.194.380 m^3
  - a. Serviciul L_S Telciu — km 15+600-29+700, 511.606 m^3 (102%)
  - b. CLRS: — km 29+700-36+430, 383.829 m^3 (74,4%)
  - c. Serviciul L_S Tunele — km 36+470-40+460, 25.161 m^3 (74%)
  - d. Serviciul L_S Sălişte — km 40+200-35+900, 318.784 m^3 (59,5%)

II. Poduri şi podețe: - total lucrări programate: 74 buc.; total atacate 73; terminate 52;

- săpături pentru fundații: programat – 52.900; executat – 49.854 (94,5%)
- betoane diferite: Programat – 46.230; executat – 45.025 (98%)

59. *Ibidem*, dosar 1/1948.

III. Viaducte:

- prevăzute 10, din care 3 boltite şi 7 metalice;
- terminate complet: viaductul de coastă km 21+340; viaductul cu bolți de beton: Valea lui Voicu; viaductele metalice: Valea Cioatelor; Valea Prihodului.
- se pot termina: viaductele cu bolți de beton: **Valea Rea, Valea lui Imbronie; viaductele metalice: Strâmba, Sălăuța I, Sălăuța II**.

IV. Tunele: *a) Maramureş* – executat în proporție de 80%

b) Drăgoioasa – executat în proporție de 70%

V. Consolidări: care conțin ziduri de sprijin, ziduri de protecție, drumuri, săpături, turnări de beton şi zidărie.

VI. Poza: s-a executat poza liniei curente din stația TELCIU km 15+600-22+900, iar dinspre Vişeu, între km 2+141-7+50, totalizând o lungime de linie curentă de 13,410; de asemenea s-au executat linii de manevră în stațiile: Coşbuc şi Telciu în lungime de 1700 ml.

S-a executat complet, fără finisaje exterioare clădirea de călători din stația Telciu, cu parter şi 2 etaje. S-au primit şi descărcat în total: 25.667 vagoane a 15 tone, în medie, astfel:

Telciu 21.255 x 15 t = 318.825 t

Mosei 4.412 x 15 t = 66.180 t

Pe calea ferată îngustă s-au transportat pe şantier: 26.308 vagoane.

Aprovizionarea cu alimente s-a făcut prin secția alimentară Telciu, care le-a procurat fie prin serviciul alimentar din Bucureşti al Direcției LS, fie direct de pe piață, s-au pregătit alimente pentru tot personalul de pe şantier, care a atins cifra maximă de 16.700 persoane.

Ca o concluzie, se impunea, începând cu luna noiembrie 1948, deplasarea centrului de greutate al lucrărilor de pe şantier, din centrul *Telciu-Romuli*, în sectorul *Săcel-Sălişte-Vişeu*, în vederea atacării lucrărilor mai mari din acest sector: 7 viaducte, 150.000 m^3 terasamente, 17 podețe, 1 pod de peste 20 m peste Iza şi Tunelul Dragoş-Vodă, în lungime de 90 m"[60].

După ce în toamna anului 1948, peste 1.000 brigadieri au fost trimişi ca ajutor pe şantierul Bumbeşti-Livezeni, în primăvara anului 1949, luna martie, se definitivează organizarea administrativă şi a punctelor de lucru ale şantierului.

Reorganizarea administrativă şi a punctelor de lucru s-a făcut din nou în martie 1949 şi cuprindea:

1. Serviciul L_S Telciu:

a) Secția Valea Rea	sectorul 1 sectorul 2 sectorul 3	avea de executat: viaductul Valea Rea şi tunelele: Valea Rea şi Imbroniu;
b) Secția dealul Ştefăniței	sectorul 4 sectorul 5	aveau de executat viaductul Sălăuța II;

60. *Ibidem.*

2. Serviciul L_S Sălişte

a) Secția Săcel	sectorul Valea Prihodului	de executat viaductul Prihodului (km 41+113)
	sectorul Valea Cârligatelor	de executat viaductul Cârligate (km 47+521)
	sectorul Valea Burnăreasa	de executat viaductul Burnăreasa (km 48+160)
	sectorul Dragodava	de executat viaductul Dragodava (km 49+295)
	sectorul Strâmtura	de executat viaductul Strâmtura (km 49.995)
b) Secția Valea Teiului	sectorul podețe sectorul Iza	
c) Secția Vişeu	sectorul Boeştilor	de executat viaductul Păducelului (km 50+931)
	sectorul Vişeu	de executat viaductul Păducelului (km 52+935)
	sectorul Colibelor	de executat viaductul Colibelor(km 51+575)

3. Serviciul L_S Tunele

Tunelul Maramureş	secția Tunel intrare
Tunelul Drăgoioasa	secția Tunel ieşire
Tunelul Mic	

4. Grupa exploatare linie îngustă:

- secția Telciu-Culmea Maramureş
- secția Moisei-Culmea Maramureş

5. Utilaj:

- sectorul mecanic Telciu
- sectorul mecanic Tunele
- sectorul mecanic Săcel

În această structură s-au continuat lucrările, cu mari greutăți şi în vara anului 1949, când timpul a fost total nefavorabil. Ca urmare a ploilor abundente, în lunile iunie-iulie s-au înregistrat deteriorări mari la: embulmentul de la piciorul tunelului Imbroniu, care a acoperit linia îngustă şi şoseaua, tăind pe ambele căi dintre Telciu şi Romuli podul de la intrarea în stația Moisei, de pe linia normală Sighet-Borşa; embulmentul de la km 4+600 de la Valea Drăgoieşti, care a închis complet tranşeea, tăind legătura între ieşirea din tunelul Drăgoioasa şi Vişeul de Jos.

A fost necesară intervenția imediată pentru restabilirea legăturilor întrerupte, care paralizau aprovizionările punctelor de lucru cu materiale, combustibil şi alimente. S-au construit poduri provizorii pentru şosele, s-a

restabilit circulația pe linia îngustă, prin abatere pe Câşiţe şi prin consolidări şi s-a restabilit şi linia Sighet-Borşa prin refacerea podurilor[61].

În vara anului 1949, s-au luat măsuri de intensificare a lucrărilor prin recrutarea unui număr mai mare de muncitori; introducerea în toate punctele unde se cerea a lucrului de zi şi de noapte, instalând lumina electrică; analiza din timp a greutăților la punctele ce constituie *dopuri*; respectarea deplină a calității şi bunei execuții a lucrărilor.

Pentru mâna de lucru s-a apelat la surplus de muncitori de la Craiova şi Armată, prin Marele Stat Major, care a pus la dispoziție 4.850 militari[62]. Astfel s-a conturat posibilitatea de inaugurare a liniei la data de 15 decembrie 1949. amânată cu câteva zile, ***inaugurarea a avut loc la data de 28 decembrie 1949.***

În cinstea acestui eveniment, Comitetul PMR din plasa Năsăud a elaborat un plan care prevedea organizarea poavazării stațiilor C.F.R. pe traseul Beclean-Nimigea-Năsăud-Telciu; poavazarea trenului special care va duce delegații la inaugurare; mobilizarea a 700 de oameni pentru festivități, ***care urmau să fie transportați la Telciu[63], unde au avut loc festivitățile.***

La inaugurare au participat **Vasile Luca**, secretar al CC al PMR: ministrul finanțelor, ministrul-adjunct al Apărării Naționale, reprezentanți ai CC al UTM şi C.F.R., reprezentanți ai Ministerului Comunicațiilor din URSS. Festivitatea a avut loc şi în gara Dealul Stefăniței, unde au vorbit: Amedeo Georgescu, directorul tehnic al şantierului, Vasile Luca; „După tăierea panglicii, primul tren a trecut pe linia Salva-Vişeu, fiind salutat cu îndelungate aclamații”[64].

Cu un profil specific liniilor de munte, din cauza terenului foarte frământat, traseul este presărat cu un număr mare de tunele şi viaducte. Descriind acest traseu, în preajma inaugurării liniei, un gazetar al acelor timpuri scria „De la Telciu şi până-n Valea Vişeului noroaie lutoase şi grele acoperă drumul. Sus pe culmea Maramureşului, cad deopotrivă zăpada şi ploaia. Zloată. Doar în stânga pe vreme senină se vede Țibleşul, alb, acoperit cu zăpada curată. Dinspre Munții Rodnei coboară iarna... În curând de la Salva la Vişeu va trece trenul. Prin fereastra vagonului călătorul va privi minunatele viaducte, va trece prin tunele lungi şi va admira apoi din nou sălbatica privelişte a văilor prăpăstioase şi golaşe... Înaintăm mereu. În stânga, Valea Sălăuței se lărgeşte, lăsând drum larg apelor tulburi. Drenuri lungi apără coasta înaltă a acostamentului. Jos drumul trece pe malul râului. Lângă drum trece calea ferată îngustă. Trenul trece prin Fiad, pe Viaductul cel Mare din Valea Voicului şi apoi prin Romuli. Sântem aproape de mijlocul liniei. În curând vom trece viaductul peste şosea şi vom intra apoi în tunelul Maramureşului, în Tunelul Mare... Trecem peste viaductul Cârligata... apoi peste Burnăreasa... Trecem acum peste cel mai lung viaduct: Păducelul... Drăgoioasa e ultimul tunel de pe linie.

61. Apud vol. *Căile de comunicații şi transporturi din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Mesagerul, 1999, Bistrița, p. 333-334.
62. ANB, *fond „Comitetul PMR Şantierul Național Salva-Vişeu”*, dosar 7/1949.
63. *Ibidem.*
64. *Ziarul „Scânteia”*, seria III, anul XVIII, nr. 1619, joi 29 decembrie 1949, p. 1.

De aici, calea ferată merge drept, fără să treacă nici viaducte, nici poduri, până la Vişeu”[65].

Linia Salva-Vişeu se prezenta la deschidere astfel: terasamente: 2.200.000 m^3; podețe dalate şi bolitite până la 10 m: 84 buc.; 10 poduri şi viaducte metalice, în lungime de 1455,45 m; 9 viaducte boltite din beton armat: 1186,77 m; 5 tunele: 3459,45 m.

Linia urcă continuu, din stația Salva (cota 302,25 m) până la tunelul Maramureş (cota 682,21 m) pe o lungime de 37,618 km şi apoi coboară în stația Vişeu de Jos, la cota 460,20 m.[66]

Lucrările de artă cele mai importante sunt:

1) Tunelul Maramureş (2388,45 m) al treilea ca lungime din țară, reprezenta lucrarea cheie a liniei. S-a executat în 22 de luni, cu un efectiv mediu de 2.500 de lucrători. Excavația s-a efectuat prin metoda clasică austriacă, iar în galeria de bază s-a înaintat cu o medie zilnică de 6,75 m. Tunelul este în aliniament, racordat la capete cu câte o curbă ce coboară spre Vişeu cu 6,82‰. La executarea transporturilor au fost folosite pentru prima oară la noi în țară, locomotive electrice cu acumulatori şi încărcătoare mecanice cu aer comprimat.

2) Tunelul Drăgoioasa, lung de 744 m, construit în pantă cu coborâre spre Salva, a fost realizat în 18 luni, datorită infiltrațiilor de apă, amestecate cu țiței; împotriva lor betonul a fost căptuşit cu un placaj de cărămidă ceramică, aplicat pe exteriorul bolții.

3) Tunelul Viştea (Valea Rea), lung de 129 m, a fost executat în 10 luni; este un tunel de coastă.

4) Tunelele Dragoş-Vodă (114,40) şi *Imbroaie (83,6 m)* nu au dat probleme deosebite la construcție[67].

Văile mai largi au fost traversate cu viaducte având suprastructura din tabliere metalice. Infrastructurile au fost realizate din pile de beton armat, casate, cu înălțimi mari ajungând până la 32 m.

Cele mai importante sunt:

1. Viaductul Valea Voicului (km 299+933), în lungime de 257,65 m, construit în curbă cu raza de 500 m, are deschideri de 30 m şi 2 de 25,95 m. Înălțimea maximă în jurul văii este de 32,52 m;

2. Viaductul Valea Cioatelor (km 30+596) în lungime de 137 m, alcătuit din 3 deschideri de 30 m, cu tabliere metalice;

3. Viaductul Strâmba (km 32+018), în lungime de 248 m, cu 8 deschideri şi înălțimea maximă deasupra văii de 28m;

4. Viaductul Sălăuța I (km 35+689) în lungime de 216,90 m, cu 7 deschideri şi înălțimea de 21 m deasupra văii;

5. Viaductul Sălăuța II, în lungime de 63 m, cu o deschidere de 30 m;

6. Viaductul Valea Prihodului (km 41+216), cu 3 deschideri de 30 m;

---

65. *Ziarul „Scânteia”*, seria III, anul XVIII, nr. 1608, joi 15 decembrie 1949, p. 3.
66. Cf. vol. *Căile de comunicații şi transporturi din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Mesagerul, 1999, Bistrița, p. 336.
67. *Ibidem.*

7. Viaductul Dragodava (km 49+133), în lungime de 168,10 m, cu 6 deschideri;

8. Viaductul Strâmtura (km 49+881), în lungime de 127,9 m, cu 3 deschideri şi înălțimea față de firul văii de 30,40 m.

În aceeaşi perioadă s-a executat şi podul peste Vişeu, la Vişeul de Sus. Pentru rezolvarea montajului tablierelor a fost înființat în ianuarie 1949, eşalonul de tabliere metalice Salva-Vişeu, condus de subserviciul de tabliere Cluj, subordonat serviciului L_S Tabliere Bucureşti.

După darea în circulație a liniei Telciu-Vişeu au mai rămas de executat unele lucrări neterminate, *de consolidare şi întărire a liniei*. Aceste lucrări au fost prevăzute a se executa în anul 1950. Durata lor era estimată până la 1 octombrie. Se asigura astfel, menținerea circulației, a liniei în bune condiții, în special în acele locuri, unde terenurile sunt mişcătoare, mai ales toamna, când cad ploi multe.

Se prevedea să rămână pentru continuarea lucrărilor, un serviciu cu 2 secții, fiecare secție având 4 sectoare de muncă, care cuprindeau porțiunea Telciu-Vişeu. Având în vedere necesitatea cunoaşterii terenului, se propunea ca cele 2 secții să fie formate din:

- secția Sălişte (fosta Vişeu) care cuprindea porțiunea Vişeu-Tunelul intrare Maramureş;

- secția Dealul Ştefăniței, compusă din elemente care au lucrat la tunele, cu lucrări la: tunelul Drăgoioasa, tunelul Mic, Telciu-Tunelul Maramureş.

Linia Salva-Vişeu a fost construită din piatră cioplită, cu arhitectură specifică de munte, fiind puse în funcțiune astfel: **1 octombrie 1939: Coşbuc, Telciu, Telciu Transbordare (desființată în 1973); 28 decembrie 1949: Fiad[68],** Romuli, Dealul Ştefăniței, Săcel, Iza.

Linia a fost deservită de locomotive cu abur din depoul Sighetul Marmației; instalațiile de comunicare tip „Morse", au fost înlocuite în anul 1960, odată cu obținerea căilor libere telefonice.

La inaugurare, în 1939, stația Salva a fost înzestrată cu încuietori cu chei şi bloc tip SUDBAHN WERKE şi semnale mecanice de intrare-ieşire, restul stațiilor fiind înzestrate la ambele capete cu semnale tip Banovici.

În anii 1962-1974, pe toată secția au fost introduse instalații SBW şi semafoare mecanice de intrare-ieşire[69].

Linia Salva-Vişeul de Jos, în lungime de 61 km, uneşte Valea Someşului Mare din Nordul Transilvaniei cu Valea Vişeului din Maramureş. În cea mai mare parte a ei, linia Salva-Vişeul de Jos urcă spre Nord pe Sălăuța, afluent al Someşului Mare, pentru a trece prin pasul Şetref în Maramureş. Altitudinea are valoare de 301 m la Salva, de 681 m la Dealul Ştefănței, pe cumpăna de ape dintre Someş şi Vişeu şi de 469 m la Vişeul de Jos.

De la Salva la Vişeu, stațiile se găsesc în munți. Telciu, aproape de Salva, se află în punctul de unde construcția liniei a întâmpinat greutăți mari spre nord către Munții Vulcanici. Porțiunea Salva-Telciu a fost construită în 1935, **dar spre nord, legătura cu Maramureşul se făcea printr-o linie**

68. *Ibidem*.
69. Cf. Radu Bellu, *Mică monografie – vol. II*, Regionala de căi ferate, Cluj-Napoca, p. 287-288.

îngustă[70] **care ajungea la Moisei, lângă Borşa**. La Romuli este un **tunel lung de 2.388 m**, tunelul Maramureş la Dealul Ştefăniței au fost construite viaducte mari, iar la iza se află un tunel lung de 800 m, care permite trecerea în Maramureş. Vişeul de Jos, stație de racordare a liniilor din Maramureş, este un centru forestier.

„Ceea ce a contribuit la reuşita întregului ansamblu al lucrărilor, într-un termen atât de scurt, cum consemnează un ziar al vremii, a fost buna organizare a tuturor activităților, precum şi buna colaborare între ele: s-au adăugat organizarea tehnică (cu un corp de specialişti de elită, conduşi de inginerul Amedeo Bădescu), aprovizionarea cu materiale şi transporturi, alimentarea şi cazarea, participarea unităților militare şi a brigăzilor de voluntari, formate mai ales din tineri membri ai Uniunii Tineretului Muncitoresc.

Călătoria noastră s-a încheiat. N-am avut timp să trăim minunatele lupte ale construcției. La Salva-Vişeu fiecare tunel, fiecare kilometru de cale ferată au fost cucerite prin lupte crâncene cu natura.

Se încheia, astfel etapa de construire a rețelei de căi ferate, care străbate astăzi județul Bistrița-Năsăud, asigură acestuia o legătură rapidă şi eficientă cu restul zonelor țării.

Epopeea feroviară va continua prin lucrări de modernizare, fluidizare şi mărirea vitezei de circulație, lucrări de care vor beneficia şi liniile de cale ferate de pe cuprinsul județului nostru.

Calea ferată îngustă Izvorul Rebrii – Piciorul Negru

A rămas doar o amintire pentru fii Telciului de vârsta a II-a care au cutreierat zona „Între Rebre”, „Guşătul”, „Rebrişoara Mare”, „Rebrişoara Seacă”, „Piciorul Negru” etc. Această cale ferată a funcționat între 1954-1960 de la Sediul Brigăzii Silvice până la Izvorul Negru, unde se afla rampa de încărcare a Funicularului Izvorul Negru – Valea Seacă, care trecea peste Jgheabul lui Zalion. Lungimea căii ferate era de circa 3-4 km. Dispunea de o locomotivă „mocănița” de mici dimensiuni, adusă acolo cu tractoare şenilate şi vreo 6 vagoane. Mecanic de locomotivă a fost Lupu Simion. Ea căra buştenii metri sterni, cărbunii până la rampa de încărcare de la funicularul, care se aduceau de pe toate văile Rebrii cu cai cu „goangele” sau prin canalul de apă de pe Guşăt, lung de circa 5 km., cu 5 baraje de acumulare sau pe canale uscate „ştroampe’, date cu parafină, mai ales pentru metării din fag.

În perioada 1958-1960 s-a lucrat „în stocuri”, îşi aminteşte Ilie Roş, care era maistru cu exploatarea forestieră la „Între Rebre” (1952-1962). S-au adunat atunci peste 50.000 m^3 de lemn care a fost transportat timp de 2 ani pe calea rutieră Rebrişoara – Rebra – Parva – Între Rebre, deschisă în 1960. Cei 50.000

70. **Calea ferată îngustă Telciu-Moisei avea o lungime de 39,6 km**, cu un ecartament de 760 m. **Construcția ei a început la 1 mai 1939.** Cuprindea 8 stații de cale ferată, 201 poduri şi podețe şi 12 clădiri de exploatare. **După deschiderea CFR normală Salva-Vişeu, calea ferată îngustă Telciu-Moisei a fost desființată** (cf. Radu Bellu, *op. cit.*, p. 287).

m^3 s-au transportat cu 40 de maşini în perioada 1960-1962, întrucât funicularul Izvorul Negru – Valea Seacă s-a desfiinţat prin anii 1961-1962.

O radiografie economico-socială a comunei la nivelul anului 1951. Spicuiri

Trecerea României la construcţia socialismului a însemnat schimbări radicale în gândirea şi structura socială a ţării. Nu a fost un proces uşor de înfăptuit. S-au depus eforturi considerabile, unele greu de imaginat azi şi de necrezut, mai ales pe planul relaţiilor sociale şi de producţie, a schimbării modului de gândire al oamenilor, în a-i face pe aceştia, a-i determina să înţeleagă aceste schimbări ca o necesitate a evoluţiei procesului istoric. Au trebuit învinse multe şi mari greutăţi de tot felul începând cu opoziţia claselor şi grupărilor deţinătoare ale marilor bogăţii în defavoarea celor mulţi şi săraci, şi terminând cu ridicarea nivelului de pregătire şi de conştiinţă. Desigur acest proces s-a înfăptuit forţat, în prima etapă până în 1959, prin prezenţa trupelor sovietice de ocupaţie militară, până în 1958 majoritatea intelectualilor, preoţilor, generalilor şi ofiţerilor valoroşi, a altor patrioţi, care s-au opus ocupaţiei sovietice, au fost trimişi în închisori şi lagăre de exterminare, proces căruia i s-a pus capăt de abia în anii 1961-1964, prin Declaraţia din 1964.

Desigur că în comună odată cu trecerea şi înfăptuirea cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare la 30 decembrie 1947, care în fond a fost o dictatură, au avut loc profunde schimbări economico-sociale. Voi reda câteva din acestea foarte pe scurt şi sistematic, folosindu-mă de unele date extrase din Darea de seamă a Sfatului Popular al comunei Telciu din 02.12.1951[71], din care aflăm că la 22 decembrie 1950 s-a instaurat Sfatul Popular al comunei Telciu, că ziua de 3 decembrie 1950 a marcat alegerea reprezentanţilor pentru Sfaturile populare şi că din ianuarie 1949 până în iulie 1949 au funcţionat comitetele provizorii.

Privind realizările agricole ale comunei aflăm că planul la însămânţări a fost realizat în proporţie de 102%, iar pentru treieratul cerealelor funcţionau 2 batoze. Au fost însămânţate următoarele suprafeţe şi s-au obţinut:

- Grâu: 82,59 ha = 11.466 kilograme.
- Secară: 18, 52 ha = 4.146 kilograme.
- Orz: 34,84 ha = 7.015 kilograme.
- Ovăz: 97,95 ha = 12.235 kilograme.
- Porumb: = 72.445 kilograme.[72]

S-au colectat de la populaţie 23.543 litri lapte de oaie (plan 34.000 litri); 96.000 litri lapte de vacă (plan 61.000 litri) şi 3.200 kilograme de lână oaie (plan 3.765 kilograme). Nu a fost îndeplinit planul la exploatarea lemnului de construcţie (plan 9.500 m^3, realizaţi 6.500 m^3) şi la lemn de foc (plan 8.200 m^3, realizaţi 6.300 m^3)[73].

71. Arhivele Statului Bistriţa, dosarul XVI B/399/7 c, f. 17.
72. *Ibidem*.
73. *Ibidem*, f. 17-18.

În Cooperativa de Consum au intrat mărfuri în valoare de 41.755.138 lei, din care au fost vândute populației în valoare de 34.828.775 lei. Este criticată Cooperativa de Consum că n-a condus, coordonat şi îndrumat înființarea stânelor de oi. Astfel, din această cauză s-a pierdut suma de 300.000 lei.

Din tabloul învățământului, al asistenței sociale, mişcării demografice aflăm că au fost declarați absolvenți 500 de elevi. Au rămas repetenți sub 30, au urmat cursurile de alfabetizare 250, analfabeții atingeau peste 400 de persoane. Au fost alocate în anul 1950 peste 60 de burse de către stat pentru copii săraci şi orfani, iar în anul 1951 - 105 burse. În comună funcționau 6 şcoli (Telciu, Valea lui Stan, Telcişor, Valea Seacă, Fiad Fabrică, Fiad-Vale). La căminul de zi erau 30 de copii înscrişi, iar la grădiniță 40 de copii. În anul şcolar 1950-1951 pentru prima dată au fost zugrăvite după război toate spațiile şcolii din centru şi în mod uniform. Comuna Telciu dispunea de un dispensar şi o casă de naşteri şi extrem de interesant era un singur medic pentru toți locuitorii comunei Telciu, plus Coşbuc, Bichigiu şi fabrica Fiad. Se mai cerea un medic şi deschiderea unei farmacii. Şi când te gândeşti că astăzi (1987 s.n.) sunt aproape 10 medici în localitățile de mai sus, dar după 1990 din nou s-a redus. În vara anului 1951 a bântuit pe raza comunei febra tifoidă din cauza neîngrijirii fântânilor de băut apă, a lipsei de curățenie. Sunt menționați 400 de bolnavi cu boli sociale, cifră extrem de ridicată. S-au născut 173 de copii, au avut loc 59 de căsătorii şi au decedat 88 de oameni.

Conducerea Întreprinderii de cherestea din Fiad a fost aspru criticată că nu şi-a îndeplinit planul. Conducerea Consiliului popular şi-a făcut şi ea autocritica pentru lipsurile menționate la întreprinderea de mai sus. Contribuția în muncă a cetățenilor prin prestări a fost de 954 de zile cu atelaje (plan 1.509), iar cu brațele de 3.208 zile (plan 4.247). În zona centrală a comunei s-a amenajat o piață nouă cu mese pentru desfacerea produselor agroalimentare ale cetățenilor particulari şi cooperației meşteşugăreşti. Locul ei de dispunere era, unde există azi (1987 s.n.), magazinul universal nou. În acest loc piața a fost până prin 1968-1969. Am cunoscut-o şi eu, întrucât duminica stăteam la rând cu câte un leu să ne luăm bomboane şi mai ales cireşe pietroase de la Braniştea şi Cireşoaia, care erau o delicatețe pentru noi şcolarii. Pentru sprijinirea țăranilor săraci fără nici un fel de avere şi cu mulți copii s-au adus 2 vagoane de porumb de la Alexandria din Teleorman. Anul agricol a fost apreciat ca slab, cu ploi multe şi o recoltă slabă.

Bugetul comunei era: la venituri 4.963.657 lei, iar la cheltuieli 4.963.057 lei. Se mai specifica că la căminul cultural era un aparat cinematografic, cu care se proiecta de 2 ori pe săptămână filme. Organizația A.R.L.U.S. din Telciu număra 1.200 membrii. Azi se ştie că acestea au fost înființate din dispoziția Moscovei.

A fost luată o atitudine fermă împotriva „chiaburilor”, care ar fi sabotat, deşi aceştia erau prea puțini, iar unii oameni au fost incluşi pe nedrept în această categorie, fără a fi practic chiaburi, întrucât Telciu este o comună situată în zona de deal şi munte, unde, dacă anul este slab, nu se coc nici porumbul, nici cartofii. Poți avea chiar 6-8 ha. Pentru că, dacă anul este slab, eşti tot sărac. Sigur că au fost şi cetățeni (e drept puțini la număr), care aveau

peste 10 ha. S-a luat atitudine fermă împotriva chiaburilor: Gârlici Ion, Pop Nicolae, Suciu Ioan, Miron Ion, Mureşan Sever şi Todica Ion, „care pot fi numiți americanii noştri", se spunea în darea de seamă a consiliului popular comunal Telciu prezentată în fața cetățenilor la 2 decembrie 1951. Rămâne de văzut ce fel de convingeri au avut, cât de ferme, întrucât mai toți aveau doar 4 clase elementare. Dar aşa au fost aprecierile, normele şi cerințele acelor timpuri. Astăzi şi aceşti cetățeni din zona necooperativizată de deal şi de munte trăiesc şi muncesc din greu prin munca lor proprie, cinstită. Şi-o spun asta ca unul, care provine din rândul copiilor săraci, fără nici un fel de avere; simțind greul şi durerea, dar şi binefacerile de după 1960-1970 din România, fără de care nu mă puteam realiza şi împlini ca personalitate umană, nu puteam ajunge ofițer activ ori în alte slujbe, având în vedere sistemul de burse gratuite, gratuitatea învățământului şi asigurarea de locuri de muncă, inclusiv locuințe, care până în 1990 s-au asigurat la toți cetățenii.

Postul P.T.T.R. Telciu

Referitor la înființarea postului P.T.T.R. Telciu, există două puncte de vedere: **primul**, conform căruia postul P.T.T.R. ar fi fost înființat înainte de 1939, anul inaugurării gării Telciu şi a căii ferate normale (late) Salva-Telciu; **al doilea**, potrivit căruia postul poştal ar fi fost înființat după 1919, probabil prin 1921-1923. Real, conform lucrării recente a prof. Ioan Seni, „Monografia poştei năsăudene"[*], oficiul P.T.T.R. Telciu a fost înființat în 1919. Poşta (corespondența) se aducea de la Năsăud la Telciu cu caii, zilnic prin badea Vasile Găzdac, după cum îşi aminteşte dl. Dumitru Ilieş, în vârstă de aproape 83 de ani. Telefonul se pare că s-a introdus înainte de 1930 în Telciu, mai precis în 1919.

În perioada 1764-1851, la Telciu a funcționat poşta militară între sediul Regimentului 2 Grăniceri din Năsăud şi Compania 10 Grăniceri din Telciu. Din datele estimative, se pare că corespondența militară era dusă de două ori pe săptămână cu căruța sau poştalionul militar. Deci serviciul poştal în Telciu are o vechime de 240 de ani (1764-2004).

Sediul P.T.T.R. a fost în mai multe locuri: la Ioan Mutu, poreclit „Mutu Popii", atunci dirigintă era doamna Bolog Domnița, iar telefonistă Olah Piri (Paraschiva). Ulterior, sediul s-a instalat în centru în casa unui evreu, apoi la primărie, după care în zona blocurilor noi, unde se află şi acum. Cert este că postul P.T.T.R. şi Centrala telefonică automată au nevoie de un sediu nou. Doamna Valeria Henciu care a fost o mare perioadă dirigintă (1953-1970), îşi aminteşte că o perioadă scurtă postul P.T.T.R. ar fi funcționat la Ilisie Pupeză, în imediata apropiere a Ocolului Silvic Comunal Telciu de azi.

La P.T.T.R. Telciu au fost diriginți: Virgil Tomescu, Dumitru Moldovan (1952-1953), Valeria Henciu (1953-1970), Ioan Baciu (1970-1989), Florica Platon (1989-2004), telefoniste: Piri Olah, Leonora Peter (1950-1962), Nuța Leşan, Maria Simionca, iar factori poştali: Vasile Găzdac, Gavrilă Simionca,

[*] Prof. Ioan Seni, *Monografia poştei năsăudene* (manuscris), Năsăud, 2003, p. 18.

Vasile Hovrea, Nicolae Ordace, Alexandru Peter, Luțu Covaci, Constantin Cosma, Ana Giurgean, Uca Henciu şi alții, care şi-au făcut cu cinste şi responsabilitate meseria. În perioada 1970-1979, Henciu Valeria a fost încadrată casieră.

În luna martie 2004 potrivit cărții de telefoane şi Ghidului „Pagini Aurii. Județul Bistrița-Năsăud 2004-2005", în Telciu existau montate în locuințele oamenilor şi clădirile administrative 611 telefoane fixe, iar în Bichigiu 30 de posturi telefonice fixe.

Desigur, introducerea pe scară largă a telefoanelor mobile vor rezolva în următorii ani multe din problemele de informare şi comunicare rapidă. În prezent (iulie 2004) semnalul pentru telefonul mobil în culoarul 5 km nord Salva până la Romuli este inexistentă. Problema ce se pune acum este aceea de a se asigura în zona Telciului semnalul corespunzător, pentru a se lua legătura cu orice punct din țară şi apoi în afara granițelor. Începând cu anul 2000-2001, având în vedere modernizarea sistemului de telecomunicații, introducerea centralelor automate, postul de telefonist a fost desființat. După unele date relative, în iulie 2004 în Telciu existau circa 350 telefoane mobile, iar în Bichigiu 50.

Postul P.T.T.R. Telciu este şi rămâne şi în viitor un punct necesar al comunei, căci aici vin zeci şi sute de scrisori, colete, pachete poştale etc. De aici, persoanele care nu au încă post telefonic în locuințele proprii iau legătura cu rudele şi prietenii din întreaga țară, şi chiar străinătate. Efortul şi munca depusă de personalul de la P.T.T.R. este una nevăzută, dar care se simte în sufletul şi mintea fiecărui telcean ca un gest uman ce ține de comunicare şi legătura cu cei dragi şi apropiați. Serviciile realizate de personalul P.T.T.R., fie să zicem şi abonamentele la presă ale instituțiilor, ori persoanelor particulare sunt de asemenea punți de informare, documentare şi comunicare cu lumea, cerință obligatorie în volumul mare de informații în care zilnic navigăm.

Postul de poliție Telciu

Datele pe care le deținem despre această instituție sunt foarte puține din cel puțin trei motive. Poliția (jandarmii) sunt consemnați în istorie în aria Regimentului 2 Grăniceri (1764-1851), şi chiar mai dinainte în timpul regimului de dominație a Habsburgilor (1691-1867), însă informațiile sunt foarte firave şi sporadice. Date despre poliția din Telciu în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918) lipsesc cu desăvârşire. Arhivele au fost duse la Budapesta. După Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920, Ungaria era obligată să restituie toate documentele de arhivă ale Transilvaniei. Însă n-a existat nici bunăvoință, nici voință. Bunăvoință din partea Ungariei, voință din partea statului român, care nu a insistat. Au trecut de atunci 84 de ani (1920-2004), fără a se obține progrese vizibile.

După Marea Unire din 1918, statul român a trecut la organizarea acestei instituții fundamentale ce garantează ordinea, liniştea publică şi avutul cetățenilor oricărui stat. O listă a şefilor de post, ajutorilor şi jandarmilor în

Telciu pentru perioada 1919-1940; 1940-1944 şi chiar 1945-1950 nu există la postul de poliție.

Totuşi, menționăm că prin Ordonanța Guvernului civil şi militar al Transilvaniei din 25 aprilie 1850[74], ia ființă instituția jandarmeriei ca instituție organizată. Documentul se intitula „Foaia legilor provinciale şi a guvernului pentru țara de Coroană Transilvania, nr. 34 din 25 aprilie 1850[75]. În baza acestui document, mai mult ca sigur că şi la Telciu s-a instalat postul de jandarmi, având în vedere că Valea Sălăuței a fost puternic afectată de evenimentele militare de la 1848-1849. Această „lege-ordonanță" a fost valabilă până la 1881, când statul austro-ungar a adoptat Legea III cu privire la „Organizarea siguranței publice" ce s-a menținut până la dezmembrarea imperiului austro-ungar.

Pe timpul evenimentelor din octombrie 1918 – ianuarie 1919, ordinea internă a fost menținută în satele româneşti de gărzile naționale, înființate prin dispozițiile Consiliului Dirigent al Transilvaniei. Ministru al Armatei şi siguranței publice a fost numit Ştefan Ciceo-Pop, iar şef de stat major, maiorul Alexandru Vlad[76]. În Telciu, garda națională din perioada octombrie 1918 – ianuarie 1919 a fost constituită din 26 de gardişti (a se vedea Anexa din partea a II-a a lucrării) şi au fost comandați de plutonierul Moldovan Vasile (n. 1888), caporalii Olisim Dumitru (n. 1896), Hondrariu Dumitru (n. 1891) şi sergentul Berindei Emil (n. 1898)[77].

Gărzile naționale române din Transilvania au fost constituite, de regulă, din foşti ofițeri, subofițeri şi ostaşi români din armata austro-ungară, care s-a dezmembrat.

După sosirea Armatei Române din Vechiul Regat, ordinea internă în Transilvania a fost preluată de unități specializate de jandarmi, aduse de la sud de Carpați: batalioane, companii, plutoane, secții şi posturi de jandarmi. Imediat, în aceste structuri au fost incluşi şi românii ardeleni începând cu 5 februarie 1919. În județul Bistrița-Năsăud, conform Ordinului nr. 2417/1919, comunicat prefectului s-a trecut la „înființarea unei companii de jandarmi cu reşedința în Bistrița"[78]. Prefectul a fost rugat „să pună la dispoziție cazarmele de care dispune pentru local, precum şi locuințele necesare ofițerilor până la noi dispozițiuni"[79]. Această companie de jandarmi a avut 3 plutoane de jandarmi români şi anume, în Năsăud un pluton constituit la 14 februarie 1919, în Rodna Veche la 22 februarie şi în Bistrița la 28 februarie 1919[80].

În baza „Legii pentru organizarea jandarmeriei rurale" din 28 martie 1929, în județul Bistrița-Năsăud a luat ființă Legiunea de jandarmi.

---

74. „*Foaia legilor provinciale şi a guvernului pentru țara de coroană Transilvana*", nr. 34 din 25 aprilie 1850, p. 93-97.
75. *Ibidem*, p. 203.
76. *Armata Română şi Marea Unire* (volum colectiv), Edit. DacoPress, Cluj-Napoca, 1993, p. 188-201; Ioan Silviu Nistor, *Comuna şi județul. Evoluția istorică*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 154.
77. Ioan I. Bureacă, *Spre întregirea neamului în ținutul Năsăudului şi Bistriței (octombrie-decembrie) – 1918*, Edit. George Coşbuc, Bistrița, 2000, p. 258-259.
78. Onofreiu Adrian Gavril, *Comandamentul de Jandarmi Județean Bistrița-Năsăud, 5 ani (1995-2000), documentar*, Bistrița, noiembrie 2000, p. 5-6.
79. *Ibidem*, p. 5.
80. *Ibidem*.

La 29 aprilie 1919, prin Decretul regal nr. 1694 s-a dispus înființarea Brigăzii IV Jandarmi în Transilvania, având în compunere Regimentele 7 Jandarmi (Cluj), 8 Jandarmi (Braşov) şi 9 Jandarmi (Arad)[81].

Compania de Jandarmi din Bistrița a fost subordonată Regimentului 10 Jandarmi (Cernăuți)[82]. Ea asigura paza pentru 97 de comune rurale din județ[83] şi avea posturi de jandarmi la Telciu, Romuli, Rodna, Rebra, Zagra, Sângeorz-Băi, Ilva Mică, Sărata, Lechința, Şieu, Monor, Prundu-Bârgăului etc. Fiecare post de jandarmi avea câte 2 jandarmi de post, cărora le era „imposibilă patrularea sistematică a teritoriilor şi comunelor din raza lor"[84].

La 20 mai 1929, prin Decizia Ministerului de Interne nr. 3673 din 2 mai 1929[85], s-a înființat **Legiunea de Jandarmi Năsăud** cu sediul la Bistrița. Ea cuprindea 5 secții şi 28 de posturi[86]. Postul de Jandarmi Telciu făcea parte din Secția de Jandarmi Năsăud (reşedință – Năsăud) cu 8 posturi la: Năsăud, Rebrişoara, Telciu, Romuli, Nepos, Dumitra, Mocod şi Zagra. La 1 iunie 1930 s-au adus modificări acestei organizări prin Decizia Ministerului de Interne nr. 1106[87]. Postul de jandarmi din Telciu a intrat în compunerea Secției Salva[88] (sediul Salva) cu posturi la: Dumitra, Mocod, Nepos, Romuli, Salva, Telciu şi Zagra. Această organizare s-a menținut până la 30 august 1940 cu mici modificări. Cea mai semnificativă a fost faptul că jandarmii din județ au primit spre pază din 1938 cu 24 de jandarmi, calea ferată Ilva Mică-Vatra Dornei[89].

În perioada 1940-1944, Legiunea de Jandarmi Năsăud a fost redislocată la Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, la 25 octombrie 1944 a intrat în Bistrița cu 300 de jandarmi cu care până la 10 noiembrie[90] şi-a reluat în primire întreg sectorul avut până la 30 august 1940. La 14 noiembrie 1944 se va retrage la Iacobeni[91] din ordinul Înaltului Comisar Sovietic al Ardealului. Revenirea Legiunii de Jandarmi Năsăud s-a făcut de abia în lunile iunie-iulie 1945, organizându-se pe 6 sectoare[92]: Bârgău, Bistrița, Lechința, Năsăud, Rodna şi Şieu. Telciu făcea parte din Sectorul de Jandarmi Năsăud cu 14 posturi de jandarmi: Coşbuc, Dumitra, Cepari, Mocod, Nimigea de Jos, Poienile Zăgrii, Nepos, Romuli, Rebrişoara, Rebra, **Telciu**, **Fiad**, Zagra, Salva, în total 25 de subofițeri. Deci a existat post de jandarmi şi la Fiad, acolo fiind fabrica de cherestea, care trebuia păzită.

În baza Decretului nr. 25/22 ianuarie 1949, Poliția şi Jandarmeria au fost desființate[93], fiind „dintre toate instituțiile, burghezo-moşiereşti [...] au fost

81. *Ibidem*.
82. *Ibidem*, p. 6.
83. *Ibidem*, p. 6-7.
84. *Ibidem*, p. 7.
85. *Ibidem*, p. 10.
86. *Ibidem*.
87. *Ibidem*, p. 13.
88. *Ibidem*.
89. *Ibidem*, p. 15.
90. *Ibidem*, p. 17.
91. *Ibidem*, p. 18.
92. *Ibidem*, p. 22.
93. *Ibidem*.

dintre cele mai mari urâte de poporul muncitor"[94], o apreciere, de altfel incorectă, nedreaptă şi jignitoare.

După Revoluția din Decembrie 1989, la 18 decembrie 1990, prin Legea nr. 40[95] privind organizarea şi funcționarea Ministerului de Interne s-au înființat trupele de jandarmi şi poliție.

În perioada 1949-1989, poliția a fost desființată, înființându-se **MILIȚIA**, iar jandarmeria şi-a încetat activitatea, ființând trupele de securitate.

Prin Hotărârea de Guvern nr. 769 din 11 noiembrie 1991 s-a înființat **Comandamentul Trupelor de Jandarmi**[96] cu mari unități (brigăzi), unități (batalioane) şi subunități în compunere (companii independente).

Prin Ordinul Ministerului de Interne nr. I/05572 din 23 noiembrie 1995, s-a înființat **Batalionul de Jandarmi Bistrița**[97]**,** care are în compunerea lui şi Compania a 6-a pază Lucrări de Arte din zona Larion, care asigură paza şi securitatea lucrărilor de artă de pe linia C.F.R. Ilva Mică-Vatra Dornei.

Din datele primite de la plutonierul adjutant în rezervă Dumitru Hăznaş la postul de poliție (miliție) Telciu au fost şefi de post, plutonierii adjutanți Gîngă, până în 1969, Lazăr Ioan din Tăure (1969-1982), Traian Tac (1982-1990), Dumitru Haznăş (1990-2001), agentul principal Valeruț Rauca din 2001 până în prezent. Ca ajutori şefi de post în Telciu au lucrat plutonierii majori şi adjutanți Damian Candale (1971-1975), plutonierul adjutant Jugan Ghe. Vladimir din Şanț (1975-2001), plutonierul Hojda din Maramureş, Dumitru Haznăş (1971-1975), plutonierul Paralogus Simion din Dobricel (decedat), agentul principal Sandu Ciprian şi agentul Valentin din Măgura Ilvei. În perioada 1971-1975 ajutor de şef de post a mai fost plutonierul major Vasile Matei din județul Sălaj.

Sediul poliției în Telciu a funcționat în clădirea şi locuința sediului Companiei 10 Grăniceri (pe acel loc este azi circumscripția veterinară), în casa lui Pop Nicolae, vizavi de Rus Vasile, la confluența pârâului Valea lui Stan cu podul de pe acest pârâu, mai spre dreapta cu 40-60 m (azi în construcție o nouă casă, sub colină, în apropiere, sus pe dealul Macogiță, Cimitirul Evreiesc), de aici s-a mutat pe strada Poliției, vizavi de casa lui Valeriu Pop, zis „Cuza" (azi clădirea este demolată), după care sediul poliției a fost adus în localul comun cu al primăriei Telciu, la etaj.[98]

Din câte îşi aminteşte domnul Ilieş Dumitru, economist şi jurist în Cluj-Napoca, în vârstă de 83 de ani, în perioada interbelică, şeful postului de poliție a fost plutonierul major Savu Răcătăianu, de loc din Maramureş, iar ajutor al şefului de post plutonierul Ion Ciupac. „În octombrie 1944, postul de jandarmi (poliție) din Telciu – îşi aminteşte acelaşi veteran de război, Dumitru Ilieş –, era vizavi de ulicioara Murgului. Postul de jandarmi a fost aruncat în aer de ungurii în retragere, inclusiv un depozit de muniție de lângă post. Au fost stricate atunci destul de grav şi afectate casele din jur ale lui Teodor Pupeză, Toader Bițu-Hovrea, Nicolae Murgu, Alexandru Micu (fost primar). Tot aici era o grădină a jandarmilor (postului de jandarmi), unde au fost adunate vitele rechiziționate de

94. *Ibidem.*
95. *Ibidem*, p. 23.
96. *Ibidem.*
97. *Ibidem*, p. 23-24.
98. Cf. Arhivei primăriei Telciu, 2004 (documentare pe teren).

unguri, stropite cu motorină şi benzină, apoi li s-a dat foc ca să nu încapă pe mâna ruşilor. A fost mare jale şi durere atunci în comună. Oamenii aproape toți au fost fugiți prin păduri."[99] Şeful postului de poliție dintre anii 1940-1944 a fost maghiar, impus de autoritățile de ocupație străină a Ardealului de Nord, pământ românesc.

Agenția C.E.C Telciu

S-a înființat în jurul anului 1960 cu sediul în casa particulară a lui Pupeză Pavel, poreclit Conzunaru, vizavi de „Monument" după care şi-a mutat sediul în clădirea Consiliului Popular Telciu, la parter. A funcționat de la început cu doi salariați. Primii salariați au fost Viorica Filipescu şi Gheorghe Todoran.

Agenția C.E.C. Telciu era subordonată filialei C.E.C. Năsăud. Următorii doi salariați au fost Petre Cira (şef agenție) şi Gheorghe Todoran (casier). Ulterior sediul C.E.C.-ului s-a mutat în Clădirea Grădiniței de Copii, Telciu-centru, după care „La Blocurile Noi", vizavi de noul Complex Comercial, unde este şi în prezent, 2004. În acest sediu salariații au fost şi sunt Ana Ionaşc şi Lenuța Rauca.

Ce îi este necesar şi ce îi lipseşte comunei Telciu, acum în 1985?*

În abordarea acestui subiect nu voi face nici o comparație cu alte comune, localități din județ sau țară. Voi trata această chestiune pornind de la nevoia socială şi culturală, nevoile şi necesitățile oamenilor locului, care cer cu acuitate locuri de muncă. Aşa că eu nu vin cu prea multe noutăți:

Comunei Telciu la data actuală (1983-1985 s.n.) îi lipseşte:

1. Un cămin cultural spațios, dotat cu toate mijloacele de cultură şi educație cu toate anexele sale. Este necesar a se realiza un cămin cultural cu o sală pentru adunări, conferințe de cel puțin 400-500 persoane, care să fie şi sală de adunare; dotată cu scenă, cabină de proiecție, scenă cu o capacitate pentru un cor de 100 persoane, masă prezidiu, amplificare etc. Trebuie înțeles că actualul cămin cultural acum în 1985, nu mai corespunde nevoilor timpului. El ar trebui să aibă o bibliotecă cu mult mai mare ca spațiu, cu 2-3 săli pentru lectură, sală televizor, video-magnetofon, sală pentru tineret (discotecă), săli şah, tenis de masă, rummy, biliard, sală pentru dans, spații pentru cercuri de croitorie, cercul micilor inventatori şi altele. Văd posibilă realizarea acestui cămin cultural în fața celui nou, iar cel vechi să primească o altă destinație. Se poate ridica şi prin muncă patriotică. Aşa cum se ştie, din păcate, după 1990 căminul a ars şi acum în 2004 este refăcut într-o altă concepție, deşi nu este terminat.

---

99. Apud Dumitru Ilieş, *Memorii (manuscris)*, 2004, Cluj-Napoca.

* Acest subcapitol a fost redactat de autor în 1985, înscris în vol. I (manuscris) şi reprezintă punctul său de vedere (n.a.).

2. Un spital nou mai bine dotat, inclusiv casă de naşteri. Este necesar a se realiza un spital cu o capacitate de cel puțin 100-150 paturi pentru tineri şi adulți. În prezent se pierde mult timp de către oameni pentru a-şi căuta de sănătate pe la Năsăud, Bistrița, Cluj-Napoca. În plus, pe timpul iernii oamenii evită să se interneze, să facă tratament în actualul spital, întrucât este foarte friguros, necorespunzător.

3. O întreprindere de profil mecanic-electrotehnic, sau măcar o secție a întreprinderii de utilaje din Bistrița. În prezent dacă s-ar face o asemenea întreprindere sau secție, s-ar întoarce mulți în comună, întrucât avem mulți muncitori calificați şi formați din 1970, zeci şi zeci de lăcătuşi, mecanici, electromecanici, sudori, turnători, frezori etc.

Locul de amplasare a unei astfel de secții s-ar putea realiza în bune condiții în locul, în care a funcționat uzina electrică condusă mulți ani de muncitorul Cazacu.

Conducerea județului cu bunăvoința ei ar putea găsi elementele de rezistență pentru o hală cu o suprafață de 200 metri lungime, 30 lățime, plus 1-2 macarale-forță, alte utilaje. Ar fi un mare câştig pentru dezvoltarea comunei. Acum, în 2004, acest plan este aproape imposibil de realizat. Din păcate şi ce a fost bun am distrus.

4. O secție de covoare cu mult mai mare şi alte articole de artă populară, ce sunt extrem de căutate la nivel de județ şi țară. Mă gândesc că ar fi mai bine valorificate talentele nenumărate din sat ale multor fete şi femei, care croiesc şi realizează costume, s-ar putea crea o secție, care să croiască şi să facă pentru toată țara, tradiționalul port popular de pe Valea Someşului, unde comuna Telciu este demnă de admirat. Când spun „pentru toată țara" – adică pentru casele de cultură, cămine, cluburi, casele de cultură ale sindicatelor, studenților, case ale armatei etc. care nu trebuie sub nici o formă desființate.

5. O întreprindere de cherestea şi alte materiale lemnoase fabricate şi semifabricate. Locul cel mai ideal este, am spus-o şi o spun, în Transbordare, unde s-ar aduce şi masa lemnoasă de la Bichigiu, Romuli, Fiad, Fiezel, Dealul Ştefăniței, Telcişor. Aceasta s-ar pute face pentru a cuprinde circa 300-400 lucrători permanent angajați. Aici s-ar putea produce şi obiecte de artizanat din lemn, plus tâmplărie pentru blocuri, locuințe proprietate particulară: uşi, geamuri, lambriuri, aplice pentru cofetării, restaurante, diferite magazine, mobilier pentru apartamente etc.

6. Realizarea în Rebra sau pe Cormaia a unei mari **întreprinderi de explorare a caolinului şi de mică.** Este nedrept că la ora actuală se duce şi se încarcă la Rebrişoara. Nu rebrişorenii trebuiau să beneficieze de această bogăție în primul rând, ci telcenii. Dar ce să-i faci, dacă telcenii s-au trezit târziu sau probabil au abandonat lupta. În orice caz, nici varianta cu Rebrişoara nu-i bună, deoarece distanța este extrem de mare, peste 25 kilometri, pe când pe Telcişor este mult mai aproape de calea ferată.

În viitor, cu certitudine se vor construi pe Cormaia (Munții Rodnei) şi în Munții Țibleşului mine pentru extragerea aurului şi îndeosebi a uraniului. Ar trebui ca Telcenii să fie mai mari luptători pentru interesele lor şi să combată diferite apucături străine, care nu ne bagă în seamă. Trebuie să fim mai luptători, aşa cum a fost Tănase Todoran şi Vasile Oichii.

Ar fi indicat ca pe Tecişor la Dosul Bătrân, sau la Fântânele Reci să se construiască o păstrăvărie de cel puțin 40-50 de bazine capacitate. O foarte mare păstrăvărie s-ar putea face în Rebra pe Valea Guşătului. Între timp s-au făcut 2 păstrăvării la Fiad şi pe Telcişor, care sunt o mare realizare în zonă.

Se impune în cel mai scurt timp construirea a 10-15 blocuri de locuințe, de preferință cu 4-6 etaje pentru personalul din învățământ şi muncitorii, care s-ar încadra în întreprinderile de mai sus. Realizarea unui bazin de apă de înaltă presiune, revederea şi modernizarea sistemului de canalizare de pe Telcişor şi din comună, aducerea apei potabile de pe Fiezel ar ridica şi mai mult nivelul de trai şi de confort al fiecărui telcean, a fiecărei familii.

Industria

Comuna Telciu, în situația actuală este considerată slab dezvoltată, ea nedispunând de nici o ramură propriu-zisă industrială. Industria este reprezentată prin mori, darace, centre de colectare a fructelor de pădure, distilerie de țuică, brutărie, croitorie, ateliere de prelucrare a lemnului, centre de prelucrare a laptelui, atelier de împletituri artizanale, etc.

Comuna Telciu dispunea în anul 1989 de 216 locuri de muncă în activități industriale, din care 21 de locuri de muncă în construcții. Dintre unitățile cu caracter industrial mai importante de pe teritoriul comunei, amintim:

1. Secția de împletituri artizanale din răchită, în prag de falimentare, care se află sub tutela Ocolului Silvic Sălăuța. Are un număr de 50 de muncitori, iar produsele rezultate sunt desfăcute atât în țară, cât şi peste hotare;

2. Brutăria, construită în anul 1979, care are un număr de 6 muncitori şi noua brutărie, construită în anul 1995, care are 7 muncitori, ambele alimentează cu pâine şi produse de panificație atât comuna Telciu, cât şi alte localități din apropiere.

Pe raza comunei Telciu, în baza Decretului 54/1990 şi Legea 31/1990, se află o serie de asociații familiale şi societăți comerciale, care produc mobilier de lemn, produse din lapte, tâmplării, cherestea, traverse pentru cale ferată, cojocării (care confecționează cojoace din piei de miel şi de oi, care sunt valorificate atât pe plan local, cât şi în alte județe), ateliere de croitorie, tricotaje. În prezent există peste 130 de familii privatizate.

Unitățile industriale existente în cadrul comunei nu sunt pe măsura posibilităților, mai ales în ceea ce priveşte exploatarea lemnului, care se produce anual în cantități suficiente pentru justificarea unei fabrici de prelucrarea lemnului în Telciu. **Greşeala cea mai mare s-a făcut după 1950 prin desființarea fabricii de cherestea din Fiad**.

Actualmente este folosit mult lemn în atelierele particulare de prelucrarea lemnului, iar restul este transportat pentru prelucrare în alte regiuni. **O altă greşeală s-a făcut în 1973 prin mutarea centrului de exploatare şi încărcare de la Transbordare la Coşbuc**. În prezent, localitatea Telciu, fiind un important centru agricol, exploatarea lemnului, prezintă posibilitatea de dezvoltare în perspectivă în acest profil, deşi tăierile ar trebui făcute mult mai rațional.

Având în vedere disponibilul de forță de muncă, care s-a creat prin lichidarea după 1995 a unor unități economice de interes republican, şcolarizarea şi instruirea tinerilor la Şcoala Profesională Telciu în meseria de tâmplar, dogar, precum şi recalificarea şomerilor de către „Pro Paem" Telciu, care a recalificat foarte mulți şomeri, este necesară creşterea numărului de locuri de muncă pentru integrarea lor în diferite activități din domeniul economic.

Când poate şi cum va ajunge comuna Telciu – orăşel de munte agro-industrial

Iată o problemă, o idee pe care am auzit-o de pe vremea când eram în liceu, prin 1964-1969. Atunci se punea problema la ordinea zilei ca localitățile Beclean, Sângeorz-Băi, Prundu Bârgăului, Rodna, Telciu şi altele să devină mici orăşele, lucru ce s-a şi întâmplat cu unele din ele. Astăzi ele strălucesc pe harta județului Bistrița-Năsăud: Beclean a devenit un orăşel puternic, centru metalurgic, Sângeorzul, un orăşel agro-industrial şi o frumoasă stațiune balneo-climaterică, recunoscută pe plan internațional, Prundu Bârgăului, orăşel bine industrializat ş.a.m.d.

Dar comuna Telciu nu a ajuns! Deşi dacă analizăm perspectivele, posibilitățile resursele material şi umane sunt şi au fost cu mult mai mari decât celelalte. Un bogat fond forestier, un bogat bazin hidrografic, care ar putea fi transformat în heleştee pentru păstrăvi, mrene, crapi şi ale specii, 3 peşteri de renume, asaltate şi de turiştii străini (Tăuşoarele, Jgheabul lui Zalion, Părăul Orbului), talente nebănite în arta populară (covoare, țesături, articole de artă populară) surse minerale: caolin Rebra şi cărbuni, alte minerale neferoase: Țibleşul o sursă inepuizabilă de resurse minerale, inclusiv uraniu, aur, argint zinc, plumb şi altele, ce-şi aşteaptă scoaterea din adâncuri, ape minerale la Țibleş (Izvorul Roşu); un spor demografic bogat care ar putea pune bazele unei mici fabrici de mobilă, întreprinderi de cherestea, care cândva a existat la Fiad (în locul unde acum s-a realizat o prăvălie – o mândrie a telcenilor); un bogat şi necesar fond animalier (vite cornute, cai, oi, porci etc.). Comuna Telciu este din acest punct fruntaşă la numărul de predări pe județul Bistrița-Năsăud în mai mulți ani la rând.

Şi totuşi Telciu a rămas în urmă. Cauzele sunt mai multe. Ele se cunosc. Doresc să arăt doar câteva dintre ele: în primul rând lipsa de preocupare, răspundere şi perseverență din partea organelor locale, chiar a unor conducători ce s-au perindat pe aici, unii rezolvându-şi mai mult probleme personale, nelegați de comună, de oamenii ei, lipsiți de inițiativă. Nu au fost fermi şi pe poziție în a susține interesele obştii. Este posibil ca stația de încărcare a lemnului, de fasonare şi reparație să ne scape din mână. Ea a fost mutată de la Telciu la Coşbuc, când locul ei ideal era la Transbordare. Un loc mult mai apropiat de sursele de exploatare. Motivul că s-a dus la Coşbuc: „cum că nu putem urca remorcile la gară este ceva pueril şi neadevărat, că nu era loc pentru desfăşurarea gării, a mai multor linii, inclusiv a stației de fasonare, încărcarea şi distribuție". A fost săpat Făgăraşul în stâncă, s-au făcut drumuri şi tuneluri în stâncă dură, lungi de sute de metrii. Ori un pământ obişnuit nu putea

fi întins, netezit, întărit. La Transbordare se cunoaşte locul, rezultatul foarte clar că se pot face 3 centre similare de încărcare mai mari, fiecare din ele decât cel de la Coşbuc. Urmările şi mai negative ale acestei mutări se văd acum, când din cauza crizei energetice, de combustibili (motorină, benzină) se cheltuieşte aproape dublu cu transportul până la Coşbuc. Locul la Transbordare este cel ideal, pentru că este aproape de toate sursele lemnoase existente pe văile munților Țibleş şi Rodnei. Cred că organele județene de partid, inclusiv cele de la Direcția Județeană a silviculturii şi Transporturilor vor reanaliza şi vor reveni în curând la această variantă, pentru că este ieftină şi economicoasă.

Era cazul ca la Telciu să se realizeze o mare întreprindere de tricotaje cu secția covoare etc. Aici puteau lucra pe puțin 1.500-2.500 femei şi bărbați. Greşeli s-au făcut multe, s-a desființat linia ferată îngustă de pe Telcişor-Fiad, chiar şi unele mari.

Sub noua conducere, actualul primar s-au făcut lucruri frumoase: o nouă clădire pentru şcoala nouă, un magazin universal, o păstrăvărie, comuna a fost racordată la rețeaua de înaltă tensiune.

Ce s-ar mai putea face în Telciu? S-ar putea realiza fără mari fonduri de investiții: o întreprindere de siropuri şi sucuri, gemuri, dulcețuri, fructe de pădure.

S-ar putea construi cu mare eficiență economică încă cel puțin 3-4 mari păstrăvării: una pe Telcişor la Dosul Bătrân (Fântânele) sau Izvorul Pietrei, alta la Izvorul cel Rece, 2-3 păstrăvării pe Fiad, inclusiv sub Tibeş, Izvorul Roşu. S-ar putea realiza 1-2 secții de sculărie, piese de schimb, elemente de mobilier pentru marile întreprinderi din Bistrița. Secția de covoare ar putea deveni o întreprindere de sine stătătoare.

Foarte mulți pesimişti pun lipsa perspectivei de dezvoltare pe lipsa de spațiu, zona restrânsă şi „înghesuită" a centrului şi străzilor, lipsa unui teren plan mai mare, lucru total neadevărat, care trebuie combătut cu cea mai mare fermitate. Acum localitățile, oraşele, inclusiv întreprinderile se dezvoltă pe verticală şi nu pe orizontală. Haideți să luăm Beclean, Sângeorz-Băi, Rodna care nici nu încape în discuție față de primele două, toate au deschideri între dealuri cu mult mai mici, dar găsim locuri de amplasare. Alt exemplu îl constituie Ilva Mică, care are întreprinderea de exploatare a lemnului, dar spațiul e mai mic şi mai înghesuit decât Valea Seacă. Să luăm alte oraşe: Gheorgheni, Vatra Dornei, Borşa, Câmpulung Moldovenesc, care nu au nici pe jumătate deschideri pe orizontală şi spații mari ca Telciu. Altceva a fost la mijloc şi trebuie spus, nici tendințe egoiste de a nu-şi pierde unii grădina şi casa din sat situată într-o zonă mai centrală, lipsa de coeziune şi zbatere, de a deschide toate „uşile", care pentru unii au fost închise uşor, încât le-au luat alți conducători, din alte comune înainte. S-ar putea ca aceste cuvinte să supere pe cineva, dar în ele este şi mult adevăr. Trebuie să vedem interesul general al celor mulți. Soluții, idei, proiecte, planuri pentru ca Telciu să devină oraş sunt foarte multe. Haideți să le căutăm, să le valorificăm, să le susținem, în fața organelor locale de partid şi de stat, să fim mai bătăioşi şi uniți, mai diplomați şi cu mai multă inițiativă.

Trebuie adoptate în cel mai scurt timp soluții optime de sistematizare a comunei, de îmbunătățire şi dezvoltare a sistemului stradal. S-au realizat multe împliniri: case cu etaj, chiar 1-2 etaje, s-au făcut pe unele locuri (străzi) trotuare, s-a introdus prin munca voluntară a telcenilor apă în casă sau în fața casei cu

pompă, apă adusă de la Izvorul Rece (de la Telcişor), ceea ce demonstrează că se poate orice atunci când comuna, toți cetățenii ei depun eforturi comune. Trebuie de la început spus că introducerea apei (aducerea ei) de la Telcişor a necesitat eforturi, inclusiv muncă voluntară, prestări civile etc.

La Telcişor sunt mari posibilități pentru dezvoltarea micii industrii, a corporației meşteşugăreşti. Este pozitiv faptul că s-a făcut o secție de confecționat coşuri din împletituri şi nuiele. Dar nu trebuie să ne mulțumim numai cu aşa ceva. Telcenii ar putea crea cu mici eforturi mici ferme de oi particulare, care ar avea o eficiență economică mai ridicată. Este o zonă care ar permite pe puțin dezvoltarea a 20-25.000 familii de albine, zona fiind bogată în flori şi plante medicinale în timpul anului.

Motivele principale, pentru care Telciu poate să devină şi va trebui să devină oraş, sunt cele de mai sus plus multe altele. Dar unul din cele mai convingătoare este dat de faptul că de la Năsăud până la Vişeu (peste 95 km) nu avem pe harta țării nici un oraş şi singurul, care îndreptățeşte toate criteriile este comuna Telciu cu un mare potențial demografic, cu multe resurse materiale şi mare perspectivă de dezvoltare economico-socială.

Când se poate îndeplini acest vis? Cel mai aproape 1995-2000, cel mai îndepărtat 2020-2030, când cu certitudine va fi un oraş cu o populație de cel puțin 10.000-12.000 locuitori. Desigur condiția obligatorie este să se pună capăt stărilor de lucruri extrem de negative de acum, în 2004, când tinerii noştri pleacă la muncă în străinătate. Ei nu au de lucru în țară! Este ceva de domeniul absurdului. Până în 1989 se lucra la unele fabrici în 2 sau 3 schimburi. Acum în 2004 multe au dat faliment. Puține mai lucrează într-un schimb sau 2 schimburi. Este inadmisibil!

Aspecte ale existenței Astrei la Telciu[1]

În anul 1861 se crea la Sibiu Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român – ASTRA, având-l ca preşedinte pe marele Andrei Şaguna[2]. Scopul Asociațiunii a fost şi a rămas acelaşi – emanciparea poporului român prin cultură, prin dezvoltarea ştiințelor şi artelor, prin susținerea învățământului românesc, păstrarea neîntinată a tradițiilor şi obiceiurilor româneşti, conservarea limbii române şi apărarea istoriei şi valorilor româneşti.

În 1881 se crea şi Despărțământul Năsăud al Astrei, după ce, încă din 1862 în ținutul nostru erau membri înscrişi la Astra, aşa cum era prof. Octav Barițiu, Ioan Pavelea, parohul Simeon Tanco, preşedintele Judecătoriei Năsăud – Ioachim Mureşan, căpitanul Toader Anton etc. – toți din Năsăud.

Printre membrii fondatori ai Astrei s-au înscris încă din 1867 *comuna Telciu*, Alexandru Bohățel, apoi, din 1870 şi comunele Rodna, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorz, Năsăud, banca *Anton* etc. În acelaşi an se înscriau ca membri pe viață ai Asociațiunii şi alte comune: Hordou, Salva, Romuli,

1. Ioan Seni*, Despărțământul Năsăud al Astrei de la înființare până în 1918*, lucrare metodico-ştiințifică pentru obținerea gradului didactic I, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, 1989, p. 1-134.
2. *Transilvania*, nr. 4, 1911, p. 311 unde Andrei Şaguna spunea că „Astra avea menirea de a dezvolta limba şi cultura națională căci fără ele nu se pot ține paşii cu alte popoare civilizate”.

Bichigiu, Rebrişoara, Rebra, Parva, Zagra, Mocod etc. Era anul când Năsăudul găzduia adunarea anuală a Asociațiunii, iar preşedintele ei – Ladislau Vasile Pop se exprima la adresa năsăudenilor: „Am venit, fraților, la D-voastră... căci v-am cunoscut simțămintele cele bune către familia cea mare şi nu ne-am îndoit nici un moment, că aceia, care aşa mult au jertfit pentru şcoli, pentru luminarea poporului, ne vor primi cu căldură pe aceia asemenea năzuiesc a înainta cultura poporului”[3]. Suma adunată de Asociațiune la Năsăud prin înscrierea de membri fondatori şi pe viață a atins 6874 fl, cea mai mare contribuție la fondurile Asociațiunii până în 1907[4].

La adunarea anuală a Asociațiunii desfăşurată în 1893 tot la Năsăud, *Telciu* trimitea Despărțământului năsăudean suma de 5 florini, care se adăuga sumei totale realizată de celelalte comune din ținut pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de adunare. În anul 1897 *Telciu* avea înscrişi la Astra, printre alți membri, pe pr. Valeriu Mureşian – preşedinte cerc, învățătorul Ioan Mureşan – secretar, Alexandru Pop, Ioan Pop, Grigore Pop, Sever Mureşan, L.T. Pupăză – primar, Clement Cîmpan – casier, Iuliu Valea – notar[5].

În martie 1904, Astra *Telciu* avea 18 membri şi acelaşi comitet, dar în 1910 comitetul cunoaşte unele ameliorări. Pe lângă preşedintele – pr. Valeriu Mureşianu şi secretarul cercului – învățător Ioan Mureşan consemnăm casier pe Augustin Bichigean şi bibliotecar pe Tănasă Bălătici, iar ca membri, pe lângă cei enunțați anterior, Ioan N. Pupăză, Ştefan Mutu, Pompei Pop ş.a[6].

Relația astriştilor din Telciu cu profesorii năsăudeni era din cele mai strânse, astfel că cei din urmă deseori conferențiau la *Telciu* referindu-se la cele mai importante şi diverse probleme ale satului: educația copiilor, igiena în familie, pomăritul, albinăritul, prăsirea animalelor, istoria românilor, evenimentele ținutului etc. Printre cei care s-au deplasat la *Telciu*, mai des au fost Ion Păcurariu, Victor Motogna, Vasile Bichigean, Augustin Bena, dr. Nicolae Drăgan, Gherasim Domide, Lazăr Avram, cei mai mulți de la Gimnaziul grăniceresc.

La 1 august 1898, Cercul Astra *Telciu* găzduia adunarea anuală a Despărțământului năsăudean[7], adunare în care s-au audiat rapoarte, disertații, s-au înscris noi membri, s-a hotărât crearea agenturilor comunale şi organizarea de expoziții de „industrie casnică” la fiecare din adunările viitoare; s-a organizat spectacol cu formații locale, spectacol în care au strălucit calitatea vocilor, frumusețea costumelor populare, culminând cu hora satului. În cadrul adunării s-au adunat 97 florini din cotizatii şi înscrierea de noi membri, sumă din care s-au procurat cărți pentru *biblioteca ambulantă a DNA*, care a ajuns şi la *Telciu* în 29 martie 1904. Activitatea astristă în toate cercurile Despărțământului cunoaşte un reviriment deosebit, întrucât imediat după 1898, prin intermediul

3. I.T. Echim, *Un mare **eveniment** cultural la Năsăud în 1870*, în *Plaiuri năsăudene*, II, nr. 11-12, 1944, p. 14.
4. Mare parte din sumă a fost împrumutată de Alexandru Bohățel din Fondurile grănicereşti (*Fondul şcolar central*) – vezi ASBN, *Fondurile grănicereşti năsăudene*, pach. CXLIX, dos. 3, f. 2; vezi şi T. Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. II, Bistrița, 1974, p. 56.
5. I. Seni, *op. cit.*, p. 120.
6. *Ibidem.*
7. ASBN, fond Astra, pach. I, dos. 20, f. 15.

Astrei se organizează în fiecare localitate *reuniuni de cântări, reuniuni de întrajutorare, reuniuni de cetire, de ajutorare la înmormântări, bănci populare, cursuri de alfabetizare, coruri săteşti etc*.[8] Prin toate acestea se evalua activitatea precedentă a conferinţelor[9], disertaţiilor, şezătorilor literare, a activităţii educative desfăşurată de Astra în general, iar numărul membrilor în despărţământ a crescut considerabil[10]. În 1910 cei 80 de membri ai Astrei *Telciu* depuneau la casieria DNA 80 K, bani, din care se vor oferi cercurilor fruntaşe ale Astrei premii în cărţi pentru *biblioteca poporală* a localităţii, de fapt biblioteca Astrei[11].

Prima adunarea anuală a Despărţământului năsăudean după Marea Unire din 1918 a avut loc la Salva (1919). Cu acest prilej s-a remarcat pr. protopop dr. Victor Bojor din *Telciu*, care, în disertaţia sa de un patos extraordinar, a evidenţiat rolul Astrei în realizarea unităţii spirituale, sufleteşti a neamului românesc, fapt încununat cu unirea politică a tuturor românilor în anul 1918.

În perioada interbelică evenimentele astriste comemorau sau aniversau eroii sau evenimentele cu semnificaţie naţională, iar pe plan economic se atingeau performanţe promiţătoare pentru o societate românească avansată, dar ameninţarea celui de-al doilea război mondial avea să afecteze grav şi integritatea României. În aceste împrejurări se desfăşura la Cluj în 1939 adunarea anuală a Asociaţiunii, eveniment la care au participat şi astrişti năsăudeni. Printre ei se aflau şi 40 de astrişti *telceni*, o bună parte dintre ei fiind membrii fanfarei care au asigurat un tonus patriotic atât în cadrul programului adunării, cât şi pe timpul deplasării, inclusiv pe străzile Clujului.

Războiul, sovietizarea ţării şi mai ales comunizarea ei au adus, pe lângă alte greutăţi ţării şi desfiinţarea abuzivă a Astrei. Reluarea activităţii ei în 1990 îi găseşte pe telceni încă nepregătiţi pentru a continua tradiţia Astrei telcene de altădată. Încă nu-i târziu, iar reînfiinţarea Astrei la Telciu ar situa membrii localităţii alături de cei din Maieru, Zagra, Salva, Năsăud, Leşu, Valea Ilvei, Rebrişoara, Feldru etc. sau alături de cei din Blaj, Sibiu, Iaşi, Cluj, Maramureş, Alba Iulia, Arad, Chişinău etc.

Prof. Ioan Seni, Colegiul Naţional „George Coşbuc" Năsăud
Preşedintele Despărţământului Năsăud al ASTREI

13.04.2004
Năsăud

8. ASBN, fond Astra, pach. II, dos. 33, f. 92-115 passim.
9. ASBN, fond Astra, pach. II, dos. 32, f. 46 (63 conferinţe în 23 comune în 1910, numărul lor fiind în creştere continuă ajungându-se la 161 de prelegeri în toate cercurile DNA în anul 1913).
10. ASBN, fond Astra, pach. II, dos. 35, f. 129.
11. Lazăr Ureche, *Bibliotecile populare din Despărţământul Năsăud al Astrei*, în *File de istorie*, V, Bistriţa, 1988, p. 751; vezi şi ASBN, fond Astra, pach. I, dos. 16, f. 12.

3. Tradiții, obiceiuri şi datini

Tradițiile, obiceiurile şi datinile sunt cele specifice văilor Someşului, Şieului, Bârgăului şi Sălăuței în special, cele caracteristice Transilvaniei în general. Unele se interferează cu cele ale Maramureşului, Telciul aflându-se la o depărtare nesemnificativă, circa 17 km de Săcel, prima localitate la intrarea în Țara Voievozilor, dinspre Romuli şi pasul Şetref.

Această interferență cu Maramureşul este firească, având în vedere că de secole mulți telceni au frecventat şi frecventează sărbătorile religioase la Mănăstirea de la Moisei. O altă parte merg la Mănăstirea Nicula de lângă Gherla (județul Cluj). Acum punându-se bazele noii mânăstiri, mulți telceni merg la mânăstirile de la Buscatu, Bichigiu, Parva şi Salva.

Cele mai importante obiceiuri şi datini sunt:

1. **Obiceiuri de Crăciun şi Anul Nou**
2. **Obiceiuri de Paşti**
3. **Obiceiuri de Bobotează**
4. **Nunta în Telciu**
5. **Ginarsul – un vechi obicei al telcenilor**
6. **Obiceiuri de înmormântare**
7. **Obiceiuri de Rusalii**
8. **Aldămaşul – un vechi obicei al pământului**
9. **Îmbrânzitul oilor**
10. **Cântecul cununii**
11. **Obiceiuri la botez: „prima scaldă”**
12. **Sărbătoarea Sânzâienilor**
13. **Ispasul de altădată**
14. **Obiceiurile de Sărbătorire ale unor Sfinți**
15. **Sărbători de peste an sau anotimpuri**
16. **Berea - un obicei de demult**
17. **„Focul viu”**
18. **Zăpada mieilor**
19. **Îngroparea Anului la Monument**

Unele din aceste sărbători, tradiții şi obiceiuri au o extensie mai mare, altele mai mică, ***în funcție şi de derularea sărbătorilor religioase, de povețele şi sfaturile pe care le primesc credincioşii la Biserică. Cuvântul preoților are trecere şi este respectat de majoritatea credincioşilor***. Un mare cuvânt şi rol îl au bătrânii satului, bătrânii în cadrul fiecărei familii, mai ales în acelea unde există ascultare şi înțelegere deplină, o bună conlucrare şi armonie.

1. Obiceiuri de Crăciun şi Anul Nou. Cel mai frumos obicei de Crăciun este **colindatul**. Se colindă pe la ferestre sau la uşă în pridvor, înainte de a se intra în casă.

Se colindă în grup, pe familii sau perechi, pe voci (2-3 voci). Cu 1-2 zile înainte colindătorii îşi revăd textele, ca să nu se încurce, fac eventuale repetiții. Se colindă, de regulă cel puțin 3 colinzi înainte de a-i primi gazda în casă.

Varietatea colindelor la Telciu, ca de altfel pe întreaga Vale a Someşului Mare este deosebită. Se colindă în toate cele 3 zile ale Sărbătorii Crăciunului. Deosebit de gustată de gazda care primeşte colindătorii, colinda „Florile sunt dalbe" şi „Colo-n jos şi mai în jos", care circulă pe toată Valea Someşului Mare şi Valea Sălăuței:

Florile sunt dalbe

În cetate-mpărătească
Florile sunt dalbe
Prins-o rugu să-nflorească
Florile sunt dalbe
Da' nu-i floarea rugului
Că e Maica Domnului
Printre rugii înfloriți
Cresc şi spinii ascuțiți
Pruncu-n somn se mişcă lin
I-a ajuns mânuța-n spin
Din mânuță-i curge sânge
Pruncuşoru-ncepe-a plânge
Maica Sfântă-L leagănă
Şi din gură cuvânta
- Taci cu mama, Fiul meu
Că va fi cu mult mai greu
Ucenicul când te-a vinde
Şi pă cruce te-or întinde
Noi întru Tine sperăm
Şi în veci Te lăudăm
Te rugăm, Iisuse, tare
Nu te lăsa la pierzare.

Colo-n jos şi mai în jos

Colo-n jos şî mai în jos
Este-un rât mândru, frumos
În mijlocu' râtului
Este-o mândră mănăstire
Cu pragurii de tămâie
Cu uşorii de făclie
Cu fereştile de ceară.
Mândru-i slujba cine-o face
Da-i mai mândră cine-o ascultă
C-o ascultă Maica Sfântă
C-un Fiuț micuț în brață.
Fiul plânge şî nu tace
Măicuța n-are ce-i face.
Taci, Fiule, taci, dragule
Că Țâie Maica Ți-a da
Două mere, două pere
Să Te joci în Rai cu ele.
Fiul plânge şî nu tace
Măicuța n-are ce-i face.
Taci, Fiule, taci, dragule
Că pă Tine Maica Te-a duce
A umbră de plopuț verde
Doară frunza ş-a lăți
Tu Fiuț îi adurni
Şî Maica s-a hodini.
Plopul frunza n-o lățit
Fiul nu s-o adurnit
Maica nu s-o hodinit.
Fiu-ai plopuț blăstămat
De mine de Dumnezău
Şî de drag Fiuțu' meu
Să n-ai stare ş-alinare
Nice ziua când îi soare
Nice noaptea pă răcoare.
Fiul plânge şî nu tace
Măicuța n-are ce-i face.
Taci, Fiule, taci dragule
Că pă Tine Maica Te-a duce
A umbră de tisă verde
Doară frunza ş-a lăți
Tu Fiuț îi adurni
Şî Maica s-a hodini.
Tisa frunza ş-o lățit
Fiuțu' o adurnit
Şî Maica s-o hodinit.
Să fii tisă alduită
De mine de Dumnezău
Şî de drag Fiuțu' meu
Să te poarte ficiorii-n clop
Şî să te ducă la joc
Şî fetele în cosâță
Să te scoată la uliță.

Culese de Valeria Peter Predescu de la Scridon Lucreția, Mocod, 1 martie 1992 şi Aristina Olari, Telciu, 85 de ani, 28 noiembrie 1984. În Telciu circulă şi alte variante.

În prima seară de Crăciun se colindă, de regulă între familii cu grad de rudenie apropiate. A doua şi a treia seară se merge la alte familii, pe la prieteni şi prietene. **Se bea şi se mănâncă cumpătat**.

Se servesc sarmale, cozonac, prăjituri, ciorbe uşoare, cârnați de porc, călbaş (cartaboş), tobă, costițe fierte în zeamă de varză. Cei care beau mai mult, consumă zeamă de varză acră („moare").

De Crăciun şi Anul Nou se împodobeşte de regulă în majoritatea caselor **Pomul de Crăciun**, care se îmbracă înainte cu petele colorate, cu mere, nuci, pere, bomboane argintate, iar după 1960 cu beculețe, ghirlande, lumânări, artificii, globuri colorate. Se pun în casă aproape în toate camerele crenguțe de brad.

De Crăciun şi Anul Nou **se joacă turca (capra)**, se umblă cu **Steaua**, **Pluguşorul**. Se fac urări de către foarte mulți copii care colindă prin ogrăzile caselor. Aceştia sunt omeniți cu prăjituri, mere, pere, bani, bomboane sau ciocolată.

2. Obiceiuri de Paşti. De cu noapte se merge la Biserică şi se ia într-un pahar anafora (pasca cu vin sfințită), care se şi plăteşte cu o sumă modică. Înainte de servitul mesei se ia anaforă, spunând de 3 ori „***Hristos a înviat!***" iar un alt membru răspunde „***Adevărat că a înviat!***", apoi se schimbă rolurile. Fetele şi feciorii, dar şi vârstnicii se spală cu apă într-un lighean, în care se pune ou roşu pentru a fi puternici şi frumoşi. De Paşti nu se merge absolut de loc la crâşmă (bufet) şi nici nu se doarme. Sărbătorile de Paşti, de regulă se fac în familie. Se servesc ouă roşii, drob de miel, pască, cozonac, turtițe, pancove, sarmale, drob de miel, supă de miel cu tarhon, friptură de miel ş.a.

Copiii umblă pe la case după ouă. Obiceiul se numeşte „în pciez". Este o întrecere între copii să adune cât mai multe ouă roşii, colorate şi împcistrite.

3. Obiceiurile de Bobotează. Se iese la apă cu praporii de la biserică. Se sfințesc apele curgătoare. În Telciu, de regulă, se iese la Podul cel Mare. Participă sute şi sute de oameni. Doi băieți tineri costumați în straie țărăneşti duc Icoana Mântuitorului botezat în apa Iordanului. Printre altele preotul spune: „**Firea apelor s-a sfințit şi Iordanul s-a întors înapoi!**"

De menționat că ieşirea la Podul cel Mare de peste Telcişor a devenit o tradiție, unde participă sute şi sute de telceni în ziua de 6 ianuarie a fiecărui an.

4. Nunta în Telciu. Nunta la Telciu, ca de altfel în aproape toate satele Năsăudului şi Bistriței cuprinde un complex de obiceiuri care însoțesc căsătoria. **Mireasa şi mirele** sunt protagonişti care împreună cu părinții şi naşii au rolul marcant în pregătirea şi desfăşurarea nunții. Nunta este şi o expresie a voinței şi dorinței mirelui şi miresei, dar mai ales a părinților şi implică mari pregătiri, spese (cheltuieli).

Este un moment unic în viață şi de aceea i se acordă mare atenție în pregătirea şi desfăşurarea lui cu lux de amănunte. Nunta marchează pentru mire şi mireasă despărțirea de vechea stare – fată şi fecior – şi trecerea propriu-zisă şi integrarea în noua stare de familist, respectiv de femeie, bărbat[1] ce înseamnă noi răspunderi şi obligații față de societate, rude şi mai ales noua familie ce trebuie să fie unită şi puternică, cu copii şi viitor.

Nunta este un eveniment al marii bucurii nu numai în familia tinerilor, ci şi în cadrul obştii săteşti, a întregului sat, fiindcă la majoritatea nunților sunt invitate o mare parte a familiilor satului. Înainte, acum 200-300 de ani, până pe la începutul anilor 1910-1920 invitațiile se făceau verbal. Mirele şi cu mireasa mergeau împreună pe la casele invitaților. Invitațiile se făceau şi de către părinți. Acum invitațiile sunt scrise şi se fac, de regulă, de către mire şi mireasă, care duc invitațiile scrise, după ce a avut loc **strigarea la biserică**. Ele se dau, de regulă, cu cel puțin o lună înainte ca cei invitați să se poată pregăti din toate punctele de vedere.

Numărul invitațiilor depinde de starea materială a ambelor familii, dar şi de locul unde se ține nunta. Nunta ia uneori forma unui spectacol inedit, în cadrul ei ***se îmbină momentele solemne cu cele triste, căci tinerii, mirele şi mireasa se despart de feciorie şi feție***, precum şi cu cele de joc şi voie bună.

Scena, unde se desfăşoară nunta, este satul: biserica, casele mirilor, sala de nunți sau căminul cultural, naşii, cemătorii şi cemătoarele, respectiv fetele şi feciorii de onoare, fiecare cu roluri precise în pregătirea şi desfăşurarea nunții.

Nunta la Telciu cuprinde ***două părți distincte***: a) *acțiunile pregătitoare: pețitul şi tomala*; b) *nunta propriu-zisă: chemarea la nuntă, steagul, desfăşurarea nunții, cununia la starea civilă, cununia religioasă şi petrecerea propriu-zisă cu masă festivă, strigarea „Găinii", jocuri populare şi de voie bună, strigarea la meseni, lada de zestre şi încheierea nunții la 1-2 zile*. Unele familii bogate fac şi **întunarea la nuntă**, a doua zi unde se adună familiile apropiate ale mirelui şi miresei, naşii, rudele şi prietenii apropiați. Cu 1-2 zile înainte de Ziua Nunții vecinele mirelui şi miresei aduc pe de gratis câte o găină, ulei, zahăr, țuică verde, adică nepregătită şi alte produse alimentare. Este un obicei moştenit de demult, familiile ajutându-se între ele.

Pețitul poate dura de la câteva luni, la circa 1-2 ani. Pețitul este perioada în care tinerii se cunosc, discută, se vizitează în familie. Pețitul este mai mult atributul feciorului şi mai puțin al fetei. De regulă feciorii îşi caută, îşi aleg viitoarea consoartă a vieții. Este o ruşine ca fetele să umble pe la casele feciorilor după ei.

De aceea feciorii se interesează dacă fata ştie lucrul câmpului, gătitul, cusutul şi cele trebuincioase în casă. Cu alte cuvinte feciorul se interesează dacă este bună gospodină. Bineînțeles feciorul în primul rând urmăreşte ca fata să fie frumoasă, sănătoasă şi cinstită.

Fata este pețită şi de părinții feciorului care se interesează dacă are un comportament frumos, ce meserie are, dacă este îmbrăcată frumos ş.a.m.d.

---

1. Alexandru Popescu, *Tradiții de muncă româneşti*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 137-159.

De regulă, feciorul cere acordul părinților săi în alegerea viitoarei soții. De asemenea, tot fiul cere şi acordul părinților fetei, dacă îl acceptă de prieten, iubit şi apoi viitor soț, după ce acesta a discutat şi s-a hotărât cu fata.

Tomala sau logodna de astăzi se organiza, de obicei la fată. În seara stabilită, de regulă, sâmbăta, băiatul şi părinții săi merg la casa fetei, unde sunt bine primiți. În trecut, verighetele erau greu de găsit şi erau scumpe, mirele dădea miresei o năframă sau o batistă. Ulterior au apărut verighetele de argint, iar după 1850-1900 de aur. În Telciu şi azi puțini țărani poartă verighete, întrucât deranjează enorm la muncile câmpului. Se poartă mai mult inele pe mână (fetele, femeile), cercei în urechi şi mărgele la gât. Între 1800-1930 fetele purtau şi taleri la gât, un simbol al feției şi bogăției.

De la tomală (logodnă) şi până inclusiv în ziua căsătoriei tinerilor li se spune **miri** sau **miretei**. La tomală se discută şi se stabileşte zestrea miresei, a mirelui**, lada de zestre,** locul (casa), unde vor locui după căsătorie ş.a. **Lada de zestre**, de regulă, cuprinde: costumele de sărbători ale fetei (vara, iarna, încălțăminte), țoluri, perne, cingeauă (prosoape) fețe de masă, ştergare alese, covoare, pieptare, cojoace, cizmulițele de sărbători, lucruri de bucătărie pentru gătit (farfurii, căni, boluri, servicii pentru produse, linguri, furculițe, polonic, pâlnii etc.). Ca zestre se mai dădeau: animale, păsări de casă, loc de casă etc.[2] La fel se discută şi zestrea mirelui, care, de regulă, primeşte ca zestre casă, cal şi căruță (sanie). Între tomală şi nunta propriu-zisă sunt de regulă câteva săptămâni (6-8 săptămâni, în principiu). După tomală, mirii îşi aleg naşii şi însoțiți de aceştia şi părinți se prezintă la preot pentru a fi luați în evidență.

„Tinerii miretei sunt vestiți la biserică de către preot la Sfânta Liturghie de trei ori în trei duminici consecutive. Această anunțare publică se numeşte strigare sau vestire."[3]

Înainte, până pe la 1940-1950 era obicei în Telciu ca înainte de a avea loc tomala (logodna), tatăl băiatului împreună cu feciorul său să se ducă la familia fetei cu o glajă de jinars, pentru a se stabili data precisă a tomalei, de regulă, sâmbăta. Acum, acest obicei s-a cam pierdut.

Chemarea la nuntă este în cadrul ceremonialului un moment deosebit. Chemarea la nuntă este similară cu invitația. Ea are un caracter aproape obligatoriu. Nimeni nu merge la nuntă nechemat, neinvitat. Sunt înțelese doar cazurile deosebite din cauza cărora nu se poate participa: boală, deces, doliu, alte situații deosebite.

În ultimii 30-40 de ani chemarea se face pe bază de invitații scrise, puse în plic, cu adresă precisă. Înainte, până pe la 1900-1920 invitațiile se făceau verbal. Mirele şi mireasa mergeau acasă la cei pe care-i invitau. Invitațiile se făceau şi de către părinții mirilor sau îi anunțau pe invitați prin rude apropiate, îndeosebi pe cei ce locuiau vara şi iarna în câmp.

Mirii îşi aleg apoi „**cemătorii şi cemătoarele**", **un fel de domnişoare şi domnişori de onoare**, în număr de patru: **4 fete şi 4 băieți**. Aceştia sunt prietenii lor cei mai apropiați. Alegerea celor 8 se face de către miri de comun

2. Corina Tutula, *Nunta în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud* (lucrare de licență), Cluj-Napoca, 1999, p. 20-21.
3. *Ibidem*, p. 21.

acord. Mireasa îşi poate stabili toate 4 cemătoarele sau 2 băieți şi 2 fete – perechi, la fel şi mirele.

„**Cemătoarele** o ajută pe mireasă să coase cămaşa mirelui, cămăşile pentru socrii mari, în timp ce **cemătorii** pregătesc steagul de nuntă”.[4]

Steagul de nuntă este simbolul nunții. El exprimă legătura dintre cei doi tineri şi este simbolul vieții, al fertilității şi bunei conviețuiri între mire şi mireasă, ca viitor soț şi soție. „În Transilvania nu se face nici o nuntă fără steag, pe care când se duc nuntaşii să aducă mireasa la mire, îl poartă, de regulă, un călăreț numit stegar. Steagul se pregăteşte cu vreo câteva zile înainte de cununie”[5] – afirma academicianul Simion Florea Marian, format pe băncile liceului „George Coşbuc” din Năsăud.

La Telciu există obiceiul ca stegarul să ducă steagul călare pe un cal înstruțat cu câteva ore înainte, înşăuat cu covoare. Acest obicei este specific mai mult familiilor bogate. Acum se practică mai rar. Stegarul are şi o ploscă plină cu ginars. El se opreşte în anumite locuri şi închină din ploscă la o serie de persoane de vază, spunând: „Casă de piatră la mniretei!” sau „Să trăiască mnireteii! Casă de piatră şi Doamne ajută-le!” Steagul de nuntă, la „nunțile domneşti” astăzi în sat nu se mai face.

Cemătorii mirelui împodobesc steagul cu petele (panglici colorate), cu clopoței mici din cupru (alamă), iar în vârful steagului se aşează doi colaci, în care se prind spice de grâu. Cemătoarele fac cununa de bărbânoc pentru steag[6]. Steagul este format dintr-o botă lungă de 2 m, din lemn uşor de stejar, alun, mladă sau fag lucrat la strung mai nou, uşor de purtat, de care se prind două năfrămi roşii, cusute una peste alta, în vârful botei este o cruce, unde se aşează cununa de bărbânoc. La aripa steagului se pun alte două năframe, cu fețele deosebite, cusute una peste cealaltă, prinse de partea superioară a steagului cu o rudă frumos împcistrită ca să fluture în aer, atunci când steagul este purtat. Printre capetele crucii se leagă spice de grâu rupte din cununa de secerat, despre care am vorbit în alt loc, adunate anume pentru acest eveniment. La fiecare capăt de cruce atârnă câte un colăcel anume făcut şi câte 1-3 clopoței din cupru (alamă). Toate obiectele, ce se pun pe steag, sunt bine prinse pentru a nu cădea ceva jos, atunci când steagul este scuturat[7]. Cemătorii toți sunt îmbrăcați în port popular şi cu vestitul clop cu pene de păun. Cemătoarele poartă cosițe lungi împletite şi poartă pe cap cosițe. Ele sunt toate fete tinere, necăsătorite. Până pe la 1800-1850 documentele consemnează în rândul cemătorilor şi cemătoarelor numai bărbați şi femei în vârstă. Se fac şi nunți cu mirele şi cu mireasa, în căruță trasă de cai. Caii sunt frumos împodobiți cu petele, covoare, ciucuri şi tricolorul românesc.

Desfăşurarea nunții cuprinde:

- gătitul miresei;
- gătitul mirelui;

4. Simion Florea Marian, *Nunta la români*, Edit. Grai şi Suflet, Cultura Națională, Bucureşti, 1995, p. 23.
5. *Ibidem*.
6. Corina Tutula, *Nunta în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud* (lucrare de licență), Cluj-Napoca, 1999, p. 23.
7. *Ibidem*, p. 23.

- luarea iertăciunii de la părinți şi plecarea la casa mirelui împreună cu muzicanții;
- orația de colăcărie;
- deplasarea la biserică a întregului alai, cu naşii, socrii, cemători şi cemătoare, toți participanții;
- cununia religioasă, după ce înainte a avut loc cununia la starea civilă (primărie). La cununia religioasă, mirele şi mireasa predau verighetele la preot pentru a fi sfințite. În biserică are loc un ceremonial religios amplu, de circa o oră, în care mirii primesc „coroanele împărăteşti", primesc mierea şi pâinea (pişcotul) de la preot ca însemn al unirii, de soț şi soție pe viață. Se înconjoară altarul împreună cu naşii şi cu preotul în față, care este un adevărat jurământ de fidelitate.
- stropirea mirelui şi miresei cu aghiasmă dintr-o cofă cu un struț de busuioc şi aruncarea de boabe de grâu la ieşirea din biserică, inclusiv la intrare la locul petrecerii, ca simbol al bogăției şi fertilității, pentru a avea noroc în viață;
- servitul şampaniei, spargerea „paharelor norocului" după un ceremonial anume, stabilit mai mult la „nunțile domneşti";
- dansuri populare, jocuri şi voie bună;
- servirea mesei: nu lipsesc renumitele găluşte cu păsat, zeamă acrişoară, supă de găină sau tăieței, ginarsul, friptura, cozonacul, prăjiturile, vinul, apa minerală, berea pentru cei dornici, cafea etc.
- furatul miresei, sau a pantofului miresei;
- înainte la nuntă se cânta numai muzică populară şi se jucau dansuri populare. Acum se cântă şi muzică uşoară la nunțile domneşti, inclusiv combinată, muzică populară şi uşoară pentru a mulțumi toți nuntaşii.

Strigăturile de la nuntă sunt foarte multe, variate şi cu mai multe variante:

a) Hai mireasă suie-n car / Înainte de a pleca la casa mirelui
b) Strigătura la mniretei, înainte de plecare la biserică se face separat pentru fiecare şi apoi împreună;
c) Strigătura în prag înainte de a ieşi din casă; strigătura în prag se face şi la intrarea în Sala de Nunți a Primăriei sau la Căminul Cultural; se face de către o femeie căsătorită, desemnată anume pentru acest eveniment.
d) Strigătura când vin la cununie;
e) Strigătura la Găină
f) Găina (sunt foarte multe variante)[8];
g) Răspunsul la Găină
h) Cămaşa mirelui ş.a.

8. *Ibidem*, p. 39-55. Sunt prezente 5 variante de strigare la găină, însă ele sunt cu mult mai multe şi adaptate trăsăturilor de caracter şi comportamentului năsăudean. Trei din variante sunt culese şi adaptate de Valeria Peter Predescu cunoscuta solistă de muzică populară, care a strigat la nunți „Găina" în foarte multe situații. Două variante sunt culese de la Todica Văsâieş Nastasia din Telciu.

***Strigarea mesei şi cinstirea mirilor*:** participanții la nuntă după ce servesc masa, dansează, se distrează, de regulă, după miezul nopții, sunt rugați să ajute fiecare mirii cu ce pot. Banii se adună în găleți (vidăre) anume stabilite sau coşuri mari, se numără în prezența mirilor. Primii care cinstesc mirii sunt nănaşii, apoi socrii mari şi socrii mici, după care invitații (nuntaşii). Această cinstire este condusă de către starostele nunții, care are un rol deosebit. El anunță câți bani a pus fiecare nuntaş (familie), le mulțumeşte şi le mai face şi câte o poezie umoristică.

După 1970-1980, nunțile s-au modernizat mult şi la Telciu ca de altfel în toate localitățile țării, în raport cu dezvoltarea economico-socială a vremurilor pe care le trăim. Multe din obiceiurile tradiționale se pierd sau se marchează altfel. De regulă, cei în vârstă se opun acestor „modernizări". Există pericolul ca acestea să nu mai fie gustate de o parte a tinerilor de la țară, „vrăjiți", ca să nu spun prostiți de alte „vinituri", obiceiuri din afara țării, care nu ne sunt specifice şi nu ne reprezintă pe noi. Ele nu ne fac cinste. De aceea trebuie să luptăm împotriva obiceiurilor de import, a „kitchurilor" de tot felul. Nunți 100% țărăneşti ca să le spunem aşa, se văd tot mai rar. Au apărut şi nunțile cu „domnişori şi domnişoare de onoare" în costume de epocă. Avem de a face şi cu nunți mixte, parte din participanți îmbrăcați țărăneşte, în port popular, altă parte îmbrăcată „domneşte".

Nunta se încheie, de regulă, dimineața, odată cu plecarea nuntaşilor. Ultimii care pleacă din sala nunții sunt mirele şi mireasa, de acum soț şi soție, naşii şi socrii mari. După 1970 s-a încetățenit obiceiul ca pentru nuntaşi sau o parte, mai ales cei care au venit de la mari depărtări să li se pună pachete cu mâncare, băutură, prăjituri pentru a avea pe drum şi servi până ajung acasă.

Era obiceiul până prin 1980-1985 să se anunțe la sfârşit, câți bani s-au strâns la nuntă, valoarea cadourilor. Acum nu prea se mai anunță. Există şi obiceiul ca la nunțile domneşti de la sate să se pună banii în plic, obicei preluat de la oraşe, iar suma totală să nu se mai anunțe în public.

5. Ginarsul – un vechi obicei al telcenilor. Este un obicei frumos ce nu are nimic comun cu consumul exagerat de alcool. El trebuie cunoscut întrucât nu face rău sănătății. Modul cum se prepară ginarsul (holirca) la Telciu este unul specific satului şi altora câteva din zona Năsăudului. Alcoolul rafinat, rachiul sau chiar țuica de prune de peste 52-55° tărie se prepară cu secărică (chimen) şi zahăr topit, ars în vas emailat pe sobă. Se poate obține şi din țuică de bucate (grâu, porumb, cartofi etc.). La Telciu, asemenea țuică se face mai rar, atunci când nu sunt prune şi mere.

Zahărul se topeşte până se caramelizează într-un vas emailat peste care se pune şi secărică (chimen), până ce are o culoare galbenă spre portocalie. După obținerea acestei culori plăcute „a la caramele", se ia de pe sobă şi se stinge cu puțină apă, apoi se pune țuică în funcție de cât de tare se doreşte 40-45^{0} sau 35-40^{0}, ori chiar 30^{0}. Se lasă să se răcească puțin, apoi se strecoară pentru a se alege secărica (chimenul). De regulă, ginarsul se pregăteşte toamna târziu şi iarna, dar şi în perioadele când calendarul bisericesc permite căsătoriile (nunțile). Nu prea se face în perioada de post,

căci pe timpul postului mulți bărbați nu consumă deloc alcool, nici vin, nici bere, lichior, rom etc. Ei prin acest gest postesc, respectă postul.

Ginarsul se prepară în familie şi se consumă de regulă acasă în timpul zilelor de sâmbătă şi duminică, când se vine de la lucrul câmpului, de la exploatarea forestieră etc.

Ginarsul se serveşte în familie, între cei apropiați în păhărele mici de 30-50 grame, timp în care se pun la cale şi tot felul de planuri, ori bilanțuri în funcție de cum le-au mers lucrurile în vara respectivă. Există şi obiceiul de a se servi din acelaşi păhărel, care se serveşte într-o anumită ordine, respectând bătrânețea, senectutea. Nimeni nu se îmbată. Se serveşte cu măsură, de regulă 2-3 păhărele de 30-50 grame fiecare, iar cei mai tari la băutură 4-5 păhărele, după care se pune „frână la degete”, adică nu se mai bea. Se serveşte în special în perioada de după Crăciun şi până în Postul Mare, dar şi în zilele lucrătoare, înainte de masă, maxim 1-2 păhărele. Toată acțiunea se desfăşoară acasă pentru ca bărbății şi femeile să nu se ducă la bufet (făgădău), baruri, birturi, restaurante etc., care acum, din păcate, au luat amploare. Astfel, consumând băutura acasă, bărbații îşi respectă soțiile şi familia. Aici se discută, aşa cum am mai spus, tot felul de planuri pentru anul agricol viitor: câte animale să țină, cum să-şi organizeze semănăturile, cum să se ajute la arat, la prăşit, la strânsul fânului etc.

Ginarsul se serveşte duminica, după ce se iese de la slujba bisericească. De regulă se servesc 1-2 păhărele înainte de masă, după care se serveşte mâncarea (prânzul) sau prăjituri, pancove, fructe, plăcinte ş.a.

Mai demult, dar şi azi era foarte des întâlnită ideea de a nu merge şi servi băuturi alcoolice la bufet (făgădău), birturi, restaurante, unde mulți serveau peste măsură alcool, fără a servi mâncare, făcându-şi mult rău sănătății lor, concomitent cu fumatul peste măsură. În perioada interbelică erau vreo patru birturi ale evreilor, unde se putea bea pe datorie, chiar dacă clientul nu avea bani pe loc. Se ținea o evidență strictă în caiet, iar clientul, om serios, aducea banii.

Este un obicei frumos, ce trebuie continuat, întrucât el aduce cumpătare şi linişte în familie.

6. Obiceiuri de înmormântare. Decedatul, cel ce se duce în lumea de dincolo, după ce este spălat, îmbrăcat este aşezat în sicriu în casa de dinainte, numită „casă de părade”, de fapt camera cea mai mare, unde gazda primeşte oamenii de seamă la diferite evenimente.

Tot timpul lângă corpul decedatului, din momentul decesului, la capul lui se aşează lumânări aprinse. Noaptea mortul nu se lasă singur pentru a nu veni „ursitele” sau „ceasurile rele”.

În sicriu se pregătesc şi se pun toate cele necesare: aşternut, perniță, pânză de păioară. Femeile se îmbracă în negru, în doliu ca semn de respect pentru cel decedat, inclusiv năframă neagră.

Bărbații, cei apropiați decedatului, umblă în capul gol pe tot timpul ceremonialului funerar, până la înmormântarea decedatului.

Pentru cruce şi prapori se pregătesc colacii, prosoape, năfrămi. Se iau măsuri urgente pentru pregătirea pomenilor.

După masă, spre seară şi noaptea se face de priveghi la cel decedat. Se serveşte țuică şi colac în memoria lui. Se varsă câțiva stropi de țuică din pahar în memoria lui cu care să plece în lumea de dincolo. Se serveşte ginars cu secărică. Nu se închină.

În camerele alăturate, de regulă, bărbații şi tinerii joacă cărți: „21”, „66”, „leşca” şi altele.

Cei ce vin să vadă decedatul pentru a-şi lua un „rămas bun”, a-i aduce omagiu, de regulă vin cu flori, coroane de flori; pun mâna pe sicriu, îşi fac cruce şi spun „***Dumnezeu să-l ierte!***” sau „***Dumnezeu să-l odihnească în pace!***”. Femeile bocesc mortul, îl cântă prin „cântece morțăşti”. De regulă, a doua seară, preotul paroh vine la casa decedatului şi face o slujbă în camera celui trecut în veşnicie.

Între timp se fac toate pregătirile pentru înmormântare. Se merge la biserică, în cimitir, iar acasă se pregăteşte masa de pomenire.

Ducerea mortului cuprinde 12 stări şi se respectă o serie de reguli precise la dusul sicriului. Slujba de prohod se face în două locuri: acasă şi la cimitir.

La îngropăciune, de asemenea se respectă o serie de reguli şi obiceiuri. După ce sicriul este lăsat în groapă se aruncă bulgări mici de țărână peste sicriu. Rudele apropiate, de regulă 2 bărbați rămân pe loc până oamenii cimitirului acoperă cu pământ sicriul şi se pune crucea şi toate coroanele şi buchetele cu flori.

După îngropăciune are loc masa de pomenire în prezența preotului, unde se spune „**Tatăl Nostru**” şi se aduce un nou omagiu în memoria celui dispărut. Masa se serveşte în serii, întrucât la masă sunt invitați şi rugați să participe toți cei apropiați. Sunt primiți şi neinvitații, săracii pentru a servi o masă caldă. Nimeni nu este refuzat.

Obiceiul în Telciu de a invita, de a participa toți cei ce doresc la pomană, aşa cum este şi în majoritatea satelor de pe Someş, Sălăuța, Bistrița, este ceva normal pentru ca familia şi rudele celui dispărut să nu-şi audă poveşti neplăcute. De aceea în familia celui plecat la cele veşnice, se taie găini, viței, oi, cârlani pentru ca mâncarea să ajungă la toată lumea. La masa de pomană, de regulă se serveşte ginars cu secărică (chimen), mai rar, vin sau bere.

Cert este că la înmormântări, ca de altfel şi la nunți vecinii se ajută între ei şi aduc pe gratis diferite produse alimentare.

Masa de pomenire se încheie tot cu o rugăciune spusă de preotul satului. Toată lumea se ridică de la masă şi în gând, după preot spune rugăciunea. Apoi preotul este condus de familia decedatului, mulțumindu-i-se pentru participare.

Slujbe de pomenire se fac apoi la Biserică la 6 zile, 6 săptămâni, 6 luni, 1 an, când se duc pomeni spre sfințire: prescură făcută de femei stabilite de preot, batiste, lumânări, colaci şi mere ş.a. Toate acestea se duc în memoria celui plecat la cele veşnice pentru a le avea în Lumea de Dincolo.

7. Obiceiuri de Rusalii. La Rusalii se scot icoanele în țarină. Aici fetele tinere aduc cununi de grâu în prapori. Feciorii când merg şi vin strigă chiralesa, iar fetele când vin îndărăt de la țarină cântă. Aşa era de demult. Acum de Rusalii se procedează astfel: se iese pe Telcişor, la podul C.F.R., la târgul de

vite sau pe ulicioara Morii. Se face slujbă, şi pentru animale şi ţarină. Se sfinţeşte apa, se face Blestemul Marelui Trifon: „Să nu rupeţi nici un fir şi nici legumele, nici grâul, nici ţarina sau altceva şi dacă nu mă veţi asculta, eu, Necredinciosul, pus pe mânie în numele lui Trifon vă blestem să vă duceţi în copacii cei neroditori."

În această zi se duc şi se pun în casă crengi cu frunze de paltin la grinzi. Când vin vremuri grele vara cu grindină sau furtuni, se pun pe foc în sobă, sau pe platân aceste crengi cu frunze de paltin uscate pentru a împrăştia vremea şi mânia lui Dumnezeu asupra noastră. Se pun pe sobă (platân) şi nişte zgrăbunţi (bucăţi mici s.n.) de răşină sfinţită care să răspândească o mireasmă duhovnicească.

8. Aldămaşul – un vechi obicei al pământului. În zona Năsăudului şi a Bistriţei este un obicei practicat din vremuri îndepărtate. Este practicat şi în Telciu. Aşa s-a moştenit de la cei mai în vârstă, de la moşi şi strămoşi şi s-a transmis verbal în conştiinţa populară şi individuală a ţăranilor.

„Aldămaşul" reprezintă o formă de încheiere a unei tranzacţii sau târg, însoţit de darea mâinii, a unui jurământ care dau valabilitate de act scris, inclusiv unei înţelegeri verbale.

Încheierea tranzacţiei **se face prin baterea palmei** şi se consfinţeşte prin servirea unei băuturi care poartă numele de „aldămaş". După ce se bea aldămaşul, nimeni şi nimic nu mai poate interveni în modificarea înţelegerii. „Aldămaşul" se poate încheia doar în prezenţa a două persoane, dar şi a unei a treia sau chiar mai multe, care sunt martori. El are putere de lege morală, sfântă şi trebuie respectat întocmai de către ambele persoane. Prin „aldămaşuri" în secolele XVII-XVIII în Valea Rodnei s-au făcut târguri cu putere de lege, prin care s-au vândut case, cumpărat vite, pământ în Feldru, Nepos, Telciu, Salva, Rebrişoara ş.a. Documentele de arhivă consemnează mai multe asemenea tranzacţii.

De regulă, tranzacţiile prin „aldămaş" înseamnă „vânzarea pe vecie şi are putere de contract definitiv". După ce se încheie, nu se mai poate face nimic.

Astăzi, în Telciu se practică „aldămaşul" mult mai rar, punându-se în vânzare lucruri de mai mică valoare sub forma unor pariuri, jurăminte ce trebuie respectate „ad literam". De regulă, se evită să se facă „aldămaşuri" cu lucruri scumpe şi rare: case, vite, locuri de vânzare etc.

9. Îmbrânzitul oilor. La Telciu îmbrânzitul oilor sau băgatul oilor pe brânză are loc în luna mai, când se stabilesc turmele, munţii unde se duc bacii şi vătafii, alături de păcurari, acţiune în care este implicată şi Primăria comunei, Consiliul local, Circumscripţia veterinară ş.a.

În această situaţie fiecare gospodar, crescător de oi se gândeşte şi se hotărăşte la ce stână să-şi ducă oile la îmbrânzit. Fiecare gospodar la data anunţată, la locul de adunare a stânei, înainte de plecarea în munte, participă la stâna asociată cu oile, le mulge şi, după cantitatea de lapte i **se stabileşte pe baza de carâmb, al câtelea mniertuc este** şi ce cotă de produse (brânză, jântiţă ş.a.) are dreptul să primească în cursul verii. Mai precis, se stabileşte

numărul de cumpene pe care le primeşte. Aici, la locul de unde pleacă stâna în munte are loc o adevărată petrecere. Se aduce mâncare şi se serveşte băutură. **Se pregăteşte şi renumitul balmoş**.

Stăpânii oilor îşi predau numeric oile la păcurari în primire. Unii şi le însemnează pe spate sau la urechi. Păcurarii îşi notează într-un caiet oile primite pe bază de semnătură.

Spre seară sărbătoarea se încheie cu mulțumirile de rigoare din partea ambelor părți.

Baciul şi vătaful anunța planificarea mniertucilor şi ridicarea brânzei, adică a aducerii brânzei din munte de către fiecare stăpân de oi.

Stăpânii de oi cinstesc ciobanii. Se aduc o serie de produse în aşa numita „traistă a ciobanului", care se dau la fiecare păcurar care pleacă în munte cu turmele.

Există obiceiul ca un păcurar, de regulă mai tânăr, să alerge cu un făraş pe care are jar încins presărat cu tămâie şi răşină de jur împrejurul stânii, pentru ca oile să fie ferite de vremuri grele (furtuni, grindină) şi de animale sălbatice.

Înconjurându-se stâna cu tămâie, răşină şi agheasmă, oile sunt binecuvântate şi de păcurarul respectiv, chiar dacă preotul nu poate veni. Se stropeşte cu agheasmă în cele patru colțuri (zări) ale stânii.

10. Cântecul cununii. Este legat de seceriş, de strângerea şi adunarea grâului în snopi frumoşi şi bogați, care se aduc la treierat, ***ori la îmblătit în şură cu îmblăciul***. După terminarea seceratului ultimilor snopi de grâu se face o cunună mare de grâu, de către una din fetele cele mai harnice, care este fecioară şi-i vine rândul la măritat. La aceasta se adaugă alte fete fruntaşe la secerat, care împreună cu fata cu cununa, aleasă din timp se deplasează prin sat la gazda holdei. Alaiul fetelor porneşte de la locul unde s-a terminat seceratul, mergând cântând „Cântecul cununii" sau „Cununa". Acest ritual se mai numeşte „Gogea", adică cântecul cununii de grâu. Oamenii spun că ele gogesc, respectiv cântă cântecul cununii.

Oamenii din sat ştiu despre sosirea cununii, care este şi un semn că anul a fost bogat şi mulțumitor pentru multe familii. Aceştia ies afară în stradă, femei şi bărbați. ***Bărbații ies afară cu cofe cu apă şi stropesc cununa*** şi pe fata purtătoare. De regulă, stropirea cununii se face cu apă, ca la anul recolta să fie şi mai bogată. Feciorii o fac din oale de lut, numită Oala Preacuratei.

Alaiul este format din fete şi feciori, oameni care au secerat holda. Înainte sunt aşezate fetele, iar prima dintre ele este fata cu cununa. Cununa este una foarte bogată, cu multe spice, mare, în formă de cerc care se poartă pe cap sau se duce deasupra capului. Ea are şi un trunchi de spice în formă de cruce.

Pe drum cununa este stropită cu apă din cofele de lemn sau din găleți emailate de către bărbați, după care ajung la casa gazdei. Aici se porneşte jocul la care îşi dau concurs ceteraşii satului. Jocul este combinat cu multe strigături: „***Uite la cununa mea*** / ***Cât e mândră şi grea***", sau „***Frunză verde de alună,*** / ***Hai cu apa la cunună,*** / ***Cununa trebuie udată,*** / ***Fata trebuie***

măritată", sau „***Cununa e a fetelor,*** / ***Nunta a nevestelor***". Aşadar cununa este o cinste la fete.

La casa gazdei iese în întâmpinare feciorul gazdei. Aici se încing jocuri ca expresie a bucuriei, bogăției şi satisfacției muncii.

La casa gazdei se servesc secerătorii cu colac, plăcinte, găluşte (sarmale), pancove, cu ginars şi alte bunătăți pregătite din timp.

După încheierea jocului cununii ea se pune într-un loc anume spre păstrare, de regulă în casa de părade sau în şură, ferită de păsări şi şoareci. Din spicele ei se îmbracă steagul de nuntă.

Aceste obicei al cununii este foarte vechi în Telciu, moştenit din moşi strămoşi. Astăzi el şi-a pierdut din amploare, dar se menține şi poate fi regenerat şi adaptat vieții moderne.

11. Obiceiuri la botez („prima scaldă"). Obligația moaşei este pregătirea unei lumânări de botez. Moaşa copilului este diferită, adică alta decât moaşa de naştere sau botez. După ce copilul are cel puțin 6 săptămâni de la naştere poate fi dus la biserică pentru a fi botezat.

Moaşa (naşa) are obligația de a cumpăra costumaşul nou pentru copil cu care va fi dus la biserică pentru a fi botezat. Tot ea duce un blid (farfurie) cu prăjitură şi un kilogram de țuică la masa de botez la casa copilului. De asemenea, nănaşa are obligația de a plăti botezul la preot. Spre biserică moaşa duce copilul în brațe, iar la întoarcerea spre casă, moaşa aduce lumânarea, iar nănaşa copilul botezat.

Mama nu intră în biserică până nu este curată şi până nu i se face molitvă.

Ajunsă acasă, nănaşa pune copilul pe masă înfăşurat, iar de față trebuie să fie tatăl copilului, ori bunicul, ori altă parte bărbătească şi spune: „***L-am dus păgân şi l-am adus creştin. Să vă faceți cu voie bună pentru noul creştin. Să vă trăiască şi să crească mare***." Tatăl ia copilul în brațe şi mulțumeşte nănaşei. Apoi se face masă cu mâncare şi băutură. De regulă la botez nu se joacă.

Prima scaldă o face la copil nănaşa sau bunica copilului. La botez se pregătesc mâncăruri tradiționale. În scaldă se pune un ban de argint, cu fir de busuioc şi agheasmă pentru „***a fi curat ca argintul, păzit ca banul, alduit ca busuiocul şi ferit de toate relele***". La mânuța dreaptă la copil i se leagă un ciucuraş roşu de lână cu o cruciuliță spre a nu fi deocheat.

După ce moaşa îi face prima scaldă şi-l scoate afară din apă rostind următoarea urare: „***Să fie voios,*** / ***Sănătos,*** / ***Şi frumos,*** / ***Lucrător,*** / ***Ascultător,*** / ***Şi îndurător,*** / ***Să trăiască!*** / ***Şi să crească!*** / ***Să fie harnic ca focul ...***"[9].

Apoi, apa de la prima scaldă este aruncată la furnici pentru ca pruncul să fie harnic, iar la capul său se pun diferite unelte ca, după ce el va creşte mare, „***să fie harnic şi priceput la toate***".

9. Alexandru Popescu, *Tradiții de muncă româneşti*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 217.

De regulă, la botezul copilului se aduc diferite cadouri: hăinuțe, jocuri, costumaşe şi nu se pun bani la masă. Se aduc şi buchete de flori, pentru ca băieţaşul să fie frumos şi drăgăstos ca florile. Sunt familii, mai rare, care fac botez cu bani la masă şi se întind la petreceri nejustificate.

12. Sărbătoarea Sânzienelor. De Sânziene se fac cununițe de flori galbene. De regulă fac cununi toți din casă. Florile pentru cununi şi cununițe le adună, de regulă, tinerii, dar şi femeile însărcinate.

Cununițele se fac seara de către toți membrii din casă. Fiecare o cunoaşte pe a lui şi-şi pune un semn. Se aruncă peste acoperişul de la coteț sau grajd, fixându-şi fiecare un gând anume, care să li se împlinească: fetele să se mărite cu alesul inimii lor, femeile să fie sănătoase şi să nască uşor etc.

Dimineața până nu răsare Sfântul Soare, fiecare îşi ia cununița cu semnul lui şi şi-o pune la păstrat până la Anul viitor.

Pentru sănătate cununițele mici se leagă la copii, ca să fie sănătoşi şi voioşi. Femeile gravide şi le pun împrejurul mijlocului pentru a naşte mai uşor.

13. Ispasul de altădată. Din câte se cunoaşte la Telciu, Ispasul nu s-a ținut şi desfăşurat ca o sărbătoare distinctă, în afară de ceea ce are loc la biserică ca procesiune religioasă.

Este posibil ca o dată cu redezvelirea noului Monument al Ostaşului Român să se facă ceva de Ispas şi la Telciu. Bineînțeles nu de amploarea serbărilor care au loc la Năsăud. Este posibil ca atunci de Ispas, la Telciu, să vină formații şi solişti din Bichigiu, Romuli, Coşbuc şi Salva. Important ar fi ca şi la Telciu de Ispas să se facă ceva activități tradiționale la care să fie implicată biserica, dar mai ales şcoala.

14. Obiceiuri de Sărbătorire ale unor Sfinți

- Cei 40 de mucenici Sfinți din Sevastia – pe 9 martie în fiecare an. Cei 40 de Sfinți bat ciocanele şi pământul se dezmorțeşte, înverzeşte, cerul se luminează. Este posibilă apariția primilor şerpi. Nu se lucrează deloc întreaga zi, pentru ca anul să meargă bine.

- Sărbătoarea Sfânta Muceniță Maria Magdalena – pe 22 iulie în fiecare an. Nu-i bine să se lucreze deloc în această zi şi nu se adună fânul, nu se coseşte şi nu se seceră.

- Sărbătoarea Sfântului Foca – pe 23 iulie în fiecare an. Se aduc moaşele Sfântului Mucenic Sfințit Foca. De Foca nu se lucrează sub nici o formă, țăranii ştiu acest lucru pentru a nu le lua foc casa.

- Filipcii – pe 11 octombrie. Nu se lucrează în această zi. Este sărbătoarea Sfântului Apostol Filip, unul din cei 7 diaconi. Se ține împotriva lupilor pentru a nu ataca animalele, stânele, oamenii; pentru a fi îndepărtați de casa omului şi a nu face prăzi, mai ales iarna, când se adună în haite şi sunt în pericol să fie atacați şi oamenii care circulă izolat pe dealuri, prin păduri etc.

15. Sărbătorile de peste an sau anotimpuri

a) **Pomana săracilor**. Este un obicei foarte vechi în comuna Telciu. Are loc în zilele de Paşti, Crăciun şi Anul Nou. Familiile sărace sunt ajutate cu cele

necesare traiului, în special produse alimentare pentru a simți şi trăi şi ei într-adevăr Sfintele Paşti, Crăciun şi Anul Nou au sosit şi pentru ei.

Familiile mai avute pe baza unor discuții şi înțelegeri cu preotul şi consiliului parohial aduc la biserică: cozonac, pască, ouă, slănină, făină, colaci, plăcinte, sarmale şi alte produse care le oferă la săraci, după ce are loc ieşirea de la biserică a credincioşilor, la circa 15-30 minute. Se fac inclusiv colecte de bani pentru cei săraci, care se împart de consiliul parohial pe bază de tabele nominale.

Acum, acest obicei a prins şi este foarte bine organizat şi la biserica de pe Telcişor (Gura Poienii). Acest obicei moştenit din bătrâni, de a fi buni şi darnici, milostivi, trebuie înțeles ca atare, continuat şi respectat cu sfințenie.

La următoarea slujbă preotul pomeneşte toate familiile care au contribuit şi cu ce produse, apoi care au fost familiile care au beneficiat de colecte şi produse alimentare. Se ține deci o evidență precisă de către biserică.

b) **Vinerea Seacă.** Este Vinerea înaintea de Paşti de Învierea Domnului. Este considerată sărbătoare, zi nelucrătoare şi nu se ară în această zi, nu se pune plugu-n brazdă, căci se spune că-i pericol mare să plouă cu grindină. Este considerată cea mai însemnată zi de post. Majoritatea credincioşilor nu mănâncă nimic până la ora amiezii.

În această zi nu este bine să înjuri, să porți pizmă, să spui cuiva cuvinte grele. Este o zi în care oamenii trebuie să-şi regăsească liniştea interioară şi să se bucure de pace sufletească.

c) **Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul**. Este ziua când se taie stupii, se scoate mierea din stupi. Înainte, pe vremuri stupii erau cu cojnițe special amenajate şi chiar se spune că are loc această tăiere a stupilor în sensul că era foarte greu să intri în viesparul de albine, care înțeapă, atunci când li se ia mierea din stup.

16. Berea – un obicei de demult. „Berea” a fost un obicei în zona localităților fostului regiment românesc de grăniceri, mai ales la Feldru, Nepos, Rebra, Zagra, Salva, Monor, Rebrişoara, Prundu Bârgăului, Budacul Român ş.a.

„*Obiceiul berii*” este un fel de strânsură a tinerilor, fete şi feciori, care se adunau pentru a se cunoaşte şi a cânta şi dansa. Era un fel de serată dansată țărănească. Fiecare băiat sau fată ducea prăjituri, fructe şi băuturi uşoare pregătite acasă, ginars (holircă) de prune cu săcărea (chimen), bere. De regulă, la modă era berea tradițională, care se aducea de la Năsăud, din „Tradam” sau „Jidovița”, unde funcționa singura fabrică de bere din zonă până pe la 1900. După aceea s-a folosit în loc de bere ginarsul care-i mai spune la Telciu holircă (în Maramureş, horincă), dar obiceiul se numeşte şi azi „Berea”. De regulă, se ținea acasă în grupuri restrânse sau la Sala de Nunți a Primăriei. Se făcea cu taxă de intrare pentru joc, pentru plata ceteraşilor.

Cel mai important moment al berii era în Ziua de Anul Nou. La Căminul Cultural sau Sala de nunți participau pe margine şi părinții tinerilor. Feciorul care mergea la bere se numeau „berean”, iar fata „bereancă”. Aici se legau prietenii, se constituiau cupluri de îndrăgostiți, de viitori miri.

Feciorii şi fetele mergeau gătiți în costume populare. Aici ei jucau, discutau, dansau şi serveau din produsele aduse pe masă fiecare, de regulă în comun.

Acum, acest obicei este tot mai puțin practicat devenind mai mult o amintire. El se organizează mai mult pe grupuri de familii.

17. Focul Viu – este un obicei ce la Telciu aparține de competența baciului şi păcurarului. Este aprins chiar în momentul începerii activității la stână şi se păstrează neatins până toamna la „spartul stânei". Focul se aprinde de către un flăcău curat, necăsătorit. Focul se menține aprins tot timpul, pentru ca oile să aibă tot timpul lapte şi să fie sănătoase. Cu cenuşa de la „focul viu" se tratează oile care şchioapătă şi de diferite boli. Obiceiul este foarte vechi şi se păstrează şi azi.

18. Zăpada mieilor – se aduc mâțişori înfloriți de răchită care se pun în casă în vaze. Multe familii îi duc la biserică pentru a fi sfințiți. Ei împreună cu ghioceii anunță venirea primăverii. „Zăpada mieilor" este şi un simbol al primăverii, al „exploziei" verdeții împotriva zăpezii, care trebuie să-şi ia tălpăşița.

19. Îngroparea Anului la Monument. Acest obicei a avut loc în perioada interbelică, după ce a fost ridicat Monumentul Ostaşului Român. Oamenii se adunau aici în centrul comunei cu 1-2 ore înainte de ora 24.00, în seara zilei de 31 decembrie a fiecărui an.

Lumea se distra, se bucura că a trecut un nou an, aştepta cu nerăbdare Noul An, discuta, se juca, se sărutau şi-şi urau tradiționalul „La Mulți Ani!".

Se servea țuică verde, ginars, ceteraşii cântau la ceteră, acompaniați de acordeonişti. Atmosfera era una deosebit de înălțătoare. Veneau în centrul Telciului zeci şi sute de locuitori şi împreună serbau îngroparea anului încheiat şi sosirea Anului Nou, cu speranțe, bucurii şi încredere.

Cu acest prilej se trăgeau focuri de armă. La Monument ieşea Corul bisericii şi Fanfara şi cântau, şi colindau. Veneau în centru şi echipele de căluşari, cu opinci cu ciucuri în gurgui. Un vătaf comanda şi coordona figurile căluşarilor. Acest obicei face parte din obiceiurile tradiționale grănicereşti ce merită a fi reluate.

După ce Monumentul Ostaşului Român a fost demolat şi distrus din ordinul autorităților horthyste în ajunul serii de Anul Nou se aduna tot mai puțină lume, obiceiul fiind treptat uitat. Ani la rând el aproape că nu s-a mai ținut, desfăşurându-se acasă, în familie sau pe grupuri de prieteni.

Superstiții şi credințe

1. **La plecarea de acasă**, de regulă, omul îşi face cruce şi spune „Doamne ajută!”
2. **Ieşirea din casă.** Când pleacă soțul şi soția de acasă la târg, în armată, la un proces, drum lung etc., regula este că cel ce iese primul este bărbatul pentru a umbla bine. Nu iese prima femeia, pentru că se spune că i se taie drumul şi nu umblă bine, iar multe din femei sunt purtătoare ale „ceasului rău”. Bărbatul este considerat stâlpul casei.
3. **Când ieşi afară la drum, nu-**i bine să mergi cu găleata goală, ci cu găleata plină pentru a umbla bine tu şi cel ce iese în cale.
4. Dacă iese **pisica neagră** în drum, când mergi undeva se spune că îți merge rău.
5. Totdeauna **la drumuri lungi şi grele** este bine **să porți la piept carte de rugăciuni** şi **talionul**. Cartea cu chipul Maicii Domnului se pune la căruțe, maşini, autoturisme etc.
6. Se spune că **Baba Dochia** când vine la 1 martie are 12 cojoace şi este foarte puternică. Chiar dacă nu se lasă uşor învinsă..., primăvara totuşi apare.
7. „**Rusaliile**” sau „**Rosalia**” este un obicei roman preluat de geto-daci după ocuparea Daciei de către romani.
8. Dacă te întâlneşti pe drum cu **ariciul**, se spune că îți merge bine. Este bine să-l laşi în pace şi să nu-l necăjeşti.
9. Dacă te întâlneşti cu **hornarul** (coşarul), se spune că îți merge bine toată ziua şi vei avea noroc să îți împlineşti toate dorințele.
10. Se spune că dacă **lupul te vede primul pe tine** o să-ți amorțească glasul, o să ți se lege gura, fără să poți spune nimic.
11. Dacă **şarpele** îți iese în drum înseamnă că „ceasul rău” este pe aproape şi în ziua respectivă nu-ți iese nimic bun din ce ai plănuit.

Desigur multe din acestea sunt superstiții, altele credințe. O parte dintre ele îmbracă în conținutul lor manifestări păgâno-creştine.

Notă: În pregătirea şi redactarea acestui capitol şi-au adus contribuția cu informații şi documentare de la fața locului doamna Valeria Peter Predescu, preotul Sărmaş Teodor, Măriuța Homei, Ştefan Tutula şi colonel dr. Vasile Tutula. În Telciu, la Bichigiu, pe Fiad, Telcişor sunt cu mult mai multe obiceiuri, tradiții şi datini, care ar putea face obiectul unei cărți distincte. Noi aici am prezentat doar câteva, fără a intra în prea multe detalii.

XI. FILE TRISTE DE ISTORIE

1. Răzmerița de la Salva din 10 mai 1763

Telcenii: Vasile Oichi, Iuon Scuturici, Dumitru Scuturici, Miron Natul, Dumitru Homei printre apărătorii drepturilor şi libertăților sociale şi naționale ale românilor din Valea Someşului – daci liberi – alături de Tănase Tudoran a lui Dănilă din Bichigiu

S-au împlinit la 10 mai 2003, un număr de 240 de ani de la un eveniment, într-un fel unicat în felul său, care va prevesti de fapt marea răscoală a lui Horea de la 1784. Acest eveniment s-a petrecut la Salva în lunile mai-noiembrie ale anului 1763, când Tănase Todoran, om de peste o sută de ani, a fost tras pe roată pe platoul LA MOCIRLĂ din ordin împărătesc. Se vedeau pentru prima dată aspectele dure ale aplicării codului terezian, dar care nu avea să-i sperie pe românii din Transilvania, deşi cu siguranță despre executarea lui Todoran nu au avut cum să afle toți moții lui Horea, Cloşca şi Crişan.

Am aflat despre acest eveniment tragic de mai mic copil, elev fiind la şcoală în comună, iar apoi la liceu, dar nu puteam să cred şi să-mi închipui cruzimea legilor habsburgice; dar am apreciat curajul mare a lui Tănase Todoran, care va dăinui peste secole. Poporul nostru întruchipează în mod armonios virtuțile şi trăsăturile dârjilor şi vitejilor geto-daci precum şi mândria românilor. Este o apreciere de care nu trebuie să ne fie ruşine. Să fim mândri că suntem români.

Tănase Todoran şi ceilalți martiri de la Salva sunt exemple vii ale luptei pentru neînfricare, pentru drepturi sociale şi naționale cu care aceşti oameni erau obişnuiți din vremuri imemoriale, fiind urmaşi ai dacilor liberi. Ei doreau prin grănicerizare să-şi recâştige drepturile pierdute, vedeau o cale de ieşire spre mai bine, dar autoritățile de atunci, neînțelegându-i fiind rupte de realitate au comis mari greşeli, fie ele chiar şi umane.

Am trecut şi trec de multe ori pe drumul de la Salva spre Telciu. Din şosea se poate vedea şi acest platou „La Mocirlă” dar mâhnit am fost şi sunt, acum în 1987 că aceşti martiri care au luptat pentru cauza noastră, n-au nici un monument, o placă memorială, care să ni-i amintească, să-i cunoască în primul

rând tineretul. Cred că totuşi se va reuşi şi speranțe sunt. Se va găsi o soluție şi comisia de patrimoniu a județului Bistrița-Năsăud va acorda acestui loc atenția cuvenită. Telcenii se pot mândri că printre eroii de pe platoul „La Mocirlă", cinci sunt telceni de ai noştri; ei sunt: Vasile Oichi, Iuon Scuturici, Dumitru Scuturici, Miron Natul, Dumitru Homei alături de alți 14 din mai multe comune de pe Valea Someşului, pe care-i vom prezenta la derularea evenimentelor. Ecoul răscoalei a fost mare în zonă şi cu repercusiuni, inclusiv pentru conducerea militară a R. 2 graniță, dar şi la nivelul Principatului Transilvaniei. Dacă analizăm faptul că din cei 19 condamnați, 14 sunt de pe Valea Sălăuței (incluzând şi Mocodul aici) şi că „capul", conducătorul ei era din Bichigiu, numai aşa se explică faptul că între 1771 şi 1773 sediul regimentului a fost mutat la Telciu. Deci urmările şi spiritele nu se potoliră nici după zece ani.

Dar să vedem cum s-au derulat evenimentele anilor 1762-1763. Încă înainte de numirea generalului Buccow în funcția de comisar pentru înființarea graniței militare din Transilvania, sosise la Bistrița colonelul Carol Schröder, ca să inițieze în secret lucrări preliminare. El a cutreierat, în februarie 1762, cu sublocotenentul de geniu Halbmann, satele din Valea Rodnei şi Valea Şieului, focare ale rezistenței țărăneşti împotriva patriciatului bistrițean. Pe urmă ceru Magistratului bistrițean efectuarea în Valea Rodnei a unui recensământ al tuturor familiilor române, împreună cu copiii lor trecuți de 15 ani, fără a specifica scopul acestuia. Este vorba de următoarele sate: Maieru, Sîngeorz, Ilva Mică, Leşu, Feldru, Vărarea, Rebra Mare, Rebrişoara, Năsăud, Salva, Mititei, Bichigiu, Telciu, Hordou, Suplaiu, Runc, Poieni, Găureni şi Zagra[1].

Recensământul era prevăzut şi pentru satele Nuşfalău şi Sântioana din Valea Şieului. Nici despre scopul acestei lucrări bistrițenii n-au putut afla nimic concret, zvonindu-se doar că colonelul Schröder se sfătuise în taină cu bătrânii satelor. Autoritățile bistrițene aflaseră, pe urmă, că colonelul austriac promisese țăranilor români că vor fi eliberați de jurisdicția apăsătoare a oraşului, dacă se vor înrola ca grăniceri[2].

Cert este că la început țăranii au primit cu satisfacție această propunere. Iată ce remarcă Michal Heidendorf, notarul din Mediaş, care a participat la aceste lucrări: „Românii, un popor asuprit, nu aveau obiecțiuni de făcut – afară de trecerea la unire – împotriva militarizării lor, având în vedere şi multele promisiuni făcute. Dacă ar fi fost nevoie şi dacă s-ar fi permis, poate că toți iobagii români ar fi devenit grăniceri"[3].

În urma acestor investigații, colonelul Carol Schröder a primit, la 9 mai 1762, ordinul secret să plece îndată la Sibiu împreună cu viceprimarul bistrițean Johann Friederich Klein şi să-l prezinte pe acesta din urmă generalului Buccow. Era o călătorie învăluită în mister. Klein n-avea voie să informeze nici pe magistrat de deplasarea sa la Sibiu. Comunicase primarului doar atât: că va

1. Cf. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 24/1938, p. 1-129, nr. 25/1939, Năsăud, p. 261-376.
2. Fr. Kramer, *op. cit*., p. 21.
3. R. Theil, *Michael von Heindendorf*, în „Arhiva", vol. XV, nr. 1, p. 127-161.

însoți pe colonel până la Reghin şi că numai de aici va avea nevoie să raporteze celor în drept continuarea drumului la Sibiu[4].

Aici la Sibiu, la 14 mai 1762, generalul Buccow îi comunică răspicat demnitarului bistrițean: „Am să-ți fac cunoscut că românii d-voastră au înaintat o petiție în care se oferă să servească Majestății Sale cu armele, iar „națiunea" (Universitatea săsească) a dăruit districtul Împărătesei. Oraşul Bistrița va autentifica actul donator şi mi-l va înmâna, ca să-l pot trimite suveranei. Donația vă va servi ca o deosebită recomandare şi va fi spre binele oraşului, nu veți pierde nimic, ci dimpotrivă veți câştiga mult[5].

Viceprimarul este îndrumat să se prezinte baronului Samuel Brukenthal, care ii făcu propuneri similare. Abia acum Klein îndrăzneşte să replice: este uimit de intențiile generalului, precum şi de faptul că „românii bistrițeni" vor servi maiestății sale cu armele. Nu se poate prevedea ce urmări ar avea această „donație" pentru oraşul Bistrița. Este de aceea silit să raporteze magistratului despre propunerile, ce i s-au făcut şi să ceară cuvenitele instrucțiuni. I se ordonă lui Klein de a pleca imediat acasă, de a se sfătui cu cei în drept pentru întocmirea actelor legale şi aducerea lor cât mai grabnică generalului Buccow.

La 15 mai, la ora 7 dimineața, colonelul Schröder îi trimise lui Klein un bilet cu ordinul laconic: „Să nu scrii nimic acasă, căci negreşit încă azi va trebui să pleci la Bistrița, ca să nu ajungă ştirea sosirii d-tale"[6].

Michael Heidendorf povesteşte că, pe timpul audienței lui Klein la generalul Buccow, acesta i-a pus pe masă un lanț de aur şi un altul de fier, ca să aleagă pe cel care-i place. Klein l-ar fi ales pe cel de aur[7].

După reîntoarcere, Klein convoacă, la 19 mai, pe membrii Magistratului şi le comunică ordinele „secrete şi gingaşe" ale lui Buccow, ordine „despre care, până se vor coace lucrurile, nu se poate vorbi fără pierderea onoarei". Iată misiunea ce avea colonelul Schröder la Bistrița: „A determina districtul să servească cu armele maiestății sale, deci nu vor mai fi supuşi jurisdicției oraşului, care va pierde dările plătite până acum: oraşul va fi însă despăgubit". Klein îşi exprimase, în sfârşit, speranța că munții şi dreptul de proprietate asupra teritoriului (Jus auf den Fundus) vor rămâne oraşului, Klein avertizează, pe membrii Magistratului „să trateze de acum înainte pe români fără înjosiri şi nu cumva să-l aresteze pe vreunul"[8].

Magistratul nu s-a împăcat uşor cu predarea veniturilor importante din Valea Rodnei şi a încercat să tergiverseze cedarea satelor româneşti ca să obțină pe urmă despăgubiri cât mai mari. În vederea stabilirii acestor despăgubiri, el însărcinase pe doi notari din Oşorhei (Târgu Mureş) s.n., să constate daunele suferite în urma militarizării. În urma acestei expertize juridice, expuse în scris pe 250 de pagini, magistratul „renunțase", numai temporar, la

4. Fr. Kramer, *op. cit*., p. 21-22.
5. Apud Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 3-4.
6. *Ibidem*.
7. R. Theil, *op. cit.*, p. 242.
8. Cf. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 3-4.

unele drepturi – de fapt inexistente – în schimbul unei despăgubiri de 105.144 florini[9].

După ce au început înrolările în miliția grănicerească, viceprimarul Klein convoacă la 24 mai pe membrii magistratului şi le prezintă conținutul actului (în ciornă) de gestiune a Văii Rodnei, act care urma să fie semnat şi parafat la Sibiu. Pe urmă au fost introduşi centumvirii, cărora Klein le făcu o expunere a situației: „Românii districtului – a arătat el – au năzuit să se sustragă jurisdicției oraşului şi, tratând cu colonelul Schröder, s-au oferit să se înroleze ca grăniceri. Acum oraşul a fost nevoit să redacteze acest document de danie, rezervându-şi însă toate privilegiile (Vorrechte). Fiecare să vorbească de cedarea Văii Rodnei cu tot respectul (Ehrfucht) şi să nu protesteze, acest lucru fiind fără rost (Kleine nutzloses Raisonnement zu führen). Nimeni să nu critice, ci să lase totul în grija (Einsicht) Maiestății Sale. Astfel Magistratul „absolvă şi eliberează de sub iobăgia actuală pe români, şi renunță cu bună premeditare la toate drepturile, pe care oraşul Bistrița le posedase asupra acestor oameni, ca acei toți, fără excepție, de bună voie să se dedice serviciului militar grăniceresc". Actul e aprobat de Buccow, cu mențiunea: „Eu, subsemnatul, accept cesiunea de mai sus, în numele Maiestății Sale domnitoare, cu toate condițiile şi clauzele şi voi căuta să obțin aprobarea ei. Sibiu, 29 mai 1762[10].

Actul de cesiune era însoțit însă de o anexă, în care magistratul, şiret, enumerase unele „obiecțiuni". De pildă, dacă locuitorii celor două sate Sântioana şi Nuşfalău s-au oferit să servească cu arme, atunci să i se îngăduie oraşului Bistrița a-i muta (translocieren) în Valea Rodnei şi aceste două sate să le populeze cu contribuabili saşi.

Puținii saşi şi maghiari din Rodna, sau cei care se vor aşeza acolo în viitor, să nu fie înrolați între soldații grăniceri.

Locuitorii din Valea Rodnei, fie că sunt soldați sau nu, când îşi vor mâna vitele la munte să plătească pentru ele oraşului taxa cuvenită şi să fie îndatorați să presteze ca şi până acum, fără opunere, dijmele.

Acele sume şi dobânzi, pe care comisia bethleniană, în anul trecut, 1761, le-a declarat drept datorii comune ale oraşului şi ale districtului, până la achitarea lor, să fie rambursate şi de grăniceri.

Grănicerii să nu refuze plata datoriilor contractate cu creditori particulari, care până în prezent n-au putut fi menționate în registrele datoriilor. Conform dispozițiilor comisiei bethlenieane, aprobarea şi de Guberniu, românii să plătească restanțele alodiale față de oraş.

Oraşul, în urma pierderii Văii Rodnei, să fie scutit de plata impozitelor restante de 8.757 florini.

Dacă românii militari vor fi eliberați din iobăgie, atunci aceasta să nu prejudicieze privilegiile oraşului; deci „dominus Terrestris" să nu fie restrâns „în jude dominale" spre paguba oraşului.

---

9. *Ibidem,* în *Istoricul districtului năsăudean*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 9/1928, p. 21.
10. Cf. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 24/1938, Năsăud, p. 3-12.

Oraşul solicită şi măsuri eficace, ca acei viitori grăniceri ce vor ieşi de sub jurisdicția Magistratului să nu încerce să atragă şi pe alți țărani, care n-au fost înrolați în unitățile de grăniceri. Să fie preveniți „de a nu îşi manifesta ura înrădăcinată de mulți ani împotriva magistratului şi a altor orăşeni" prin acte de răzbunare[11].

Prin aceste „rezerve" toate drepturile grănicereşti erau de fapt puse sub semn de întrebare, grănicerii trăind „liber" pe un teritoriu al cărui stăpân se socotea încă magistratul din Bistrița, revendicând şi în viitor diferite rente feudale. Buccow, în dorința de a accelera lucrările, acceptase, din nefericire, asemenea pretenții, ce au cauzat ulterior grănicerilor multe necazuri. Generalul dispune înrolarea tuturor românilor – fără asentimentul lor – în miliția grănicerească: iar oraşul Bistrița îşi rezervase dreptul de a percepe din partea lor taxele iobagiale.

Plictisit de alte noi memorii cu noi revendicări ale patriciatului bistrițean, Buccow exclamă iritat: „Nu e nevoie nici de magistrat şi nici de națiune să hotărască dacă românii noştri districtuali voiesc ori nu voiesc să devină grăniceri. Îi priveşte numai pe ei, dacă se declară pentru aceasta; ce nevoie mai este aici de amestecul magistratului, căruia i se vor mai pune încă alți ochelari pe nas! Chiar dacă toți iobagii din țară s-ar oferi ca grăniceri, atunci de ipso ar deveni pe veci eliberați de iobăgie (...)". Martorul, care relatase aceste aprecieri, făcute pe un ton de comandă, adaugă: „După ce excelența sa ceti întreg actul, ne zise, între altele, că noi nu le-am lăsat nimic liber acelor oameni, cu excepția aerului! Deci ce mai cerem?"[12].

Generalul Buccow îl înştiințează, la 1 septembrie 1762, pe magistratul bistrițean că: „Maiestății Sale i-ar conveni ca pentru promovarea înființării miliției grănicereşti, oraşul să-i considere pe români drept oameni liberi, precum fuseseră declarați şi de către Maiestatea Sa. Interesele preaînalte şi binele patriei pretind de aceea ca oraşul să predea Maiestății Sale toate drepturile pe cari le are, ori crede că le are asupra Rodnei, a satelor şi a întregii văi, împreună cu toate documentele"[13].

Până la trecerea efectivă a Văii Rodnei în administrația militară, situația era foarte încordată. Pe când sătenii deveniți grăniceri nu mai voiau, să se supună foştilor stăpâni, aceştia încercau să-şi mai impună autoritate. Din multele reclamații formulate de Magistratul bistrițean se degajă un spirit de vădită îngrijorare că însuşi dreptul de proprietate asupra pământului, păzit cu atâta străşnicie de autorități până acum, era sub semn de întrebare prin înarmarea țăranilor români. Fără a mai ține seama de slujitorii Magistratului, ce abia îndrăzneau să părăsească zidurile oraşului, țăranii au intrat cu plugurile lor pe pământurile alodiale, au rupt şi au deplasat pietrele de hotar, înălțând pe culmile dealurilor cruci ca semne grăitoare ale noilor hotare fixate de ei şi nu de foştii lor domni bistrițeni. Consilierul aulic Borié anticipase această situație

11. Fr. Kramer, *op. cit*., p. 24-26; *Ibidem*, în „Observationes", 1762, D.J.A.N. Cluj, A.O.B., 443.
12. Cf. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 24/1938, Năsăud, p. 20.
13. Fr. Kramer, *op. cit*., p. 26-28.

critică, țărănimea fiind înarmată însă înaintea aşezării lor în satele grănicereşti[14].

Semnificativ pentru spiritul de răzvrătire ce domnea în Valea Rodnei este şi o scrisoare a Magistratului bistrițean, datată 18 iulie 1762, în care se relatează că perceptorul Hendrich, care a încercat să mai strângă dările în Valea Rodnei, a fost fugărit şi a scăpat abia cu viață, iar colonelul Schröder ordonase că dacă vor mai veni în Valea Rodnei funcționari bistrițeni, țăranii să-i culce la pământ şi să le aplice câte 50 de bastoane. Primarul Bistriței a fost prevenit să dovedească „promptitudine" față de ofițerii austrieci, căci altminteri va avea mari supărări şi o va păți ca şi „cel din Maramureş" (aluzie la un primar admonestat de Buccow)[15]. O lună mai târziu, la 1 septembrie 1762, generalul Buccow notifică magistratului că „socoteşte de acum înainte pe locuitorii oraşului Rodna şi ai întregii Văi ca oameni liberi[16].

Țăranii someşeni, doritori şi ei să scape de jugul iobăgiei, au cerut aprobarea ca în rândurile grănicerilor să intre şi țărani de religie ortodoxă. Se pare însă că cererea lor a ajuns denaturată la Viena, întrucât la 14 august împărăteasa răspundea: „Ne-a ajuns la cunoştință că mai mulți fii de popi valahi (ortodocşi) doresc să intre în regimentul de graniță nou înființat. Nu ne îndoim că ei vor dovedi zelul lăudabil a celor ce stau în serviciu spre binele patriei"[17].

Între timp sosiseră la Bistrița comandantul regimentului de infanterie, locotenent-colonelul Raschütz, şi cel al celui de dragoni, locotenent-colonelul Dambrowka; ceilalți ofițeri germani, croați, francezi şi italieni[18] fac țăranilor diferite promisiuni[19], ce puteau fi însă greu respectate.

În aceste condiții activitatea de recrutare progresează, încât Buccow putea raporta la 12 octombrie 1762 Curții din Viena că lucrările de înființare a regimentului grăniceresc din Valea Rodnei se apropie de sfârşit[20]. El a propus chiar împărătesei să se bată o medalie pentru comemorarea înființării regimentelor grănicereşti din Transilvania. Medalia urma să reprezinte pe o parte portretul Mariei Tereza, iar pe revers Munții Carpați, trupe grănicereşti şi stema Transilvaniei, cu inscripția: „Securitati publicae erectis militibus confinariis in Transilvania vel conscripti in militiam Dacis et Siculis"[21].

Primele nemulțumiri s-au ivit pentru viitorii grăniceri în urma dislocărilor din satele lor băştinaşe în cele grănicereşti. Țăranii români din Sântioana şi Nuşfalău au fost mutați în „districtul valah militarizat", iar țăranii saşi şi maghiari din Rodna urmau să fie aşezați în aceste sate[22]. Ca urmare, magistratul bistrițean a dispus ca țăranii români din Sântioana şi Nuşfalău să fie evacuați a

14. N. H. St. A Viena St. R.A. 1190/1763.
15. Virgil Şotropa, *op. cit.*, p. 24.
16. *Ibidem*, p. 26.
17. *Ibidem*, p. 26-28.
18. *Ibidem*, p. 29.
19. R. Theil, *Michael von Heidendorf*, p. 141.
20. Cf. Virgil Şotropa, *Regimentul grăniceresc năsăudean*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 2/1925, Năsăud, p. 4-5.
21. Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei 1761-1774*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj-Sibiu 1944, vol. IX, p. 183.
22. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței năsăudene*, p. 15.

doua zi, iar în caz de rezistență satul trebuia să plătească o amendă de 200 florini. Toate încercările de împotrivire urmau să fie imediat raportate[23].

Țăranii români refuzară să părăsească locurile de baştină fără a cunoaşte pământurile ce aveau să le primească şi înainte de a li se repartiza case potrivite de locuit. Pentru a preveni dislocarea, unii invocară faptul că ar fi „iobagi ai contelui Benthlen". Alții au declarat: „Nu suntem zidari, măturari sau rotari ca să putem pleca în păduri, ci suntem țărani, dornici să lucrăm cu plugul nostru acest pământ". Dar pe cei care refuzau să se mute în districtul grăniceresc îi aştepta ca pedeapsă 50 de lovituri[24]. Tăranii, nesupunându-se ordinului de evacuare, sunt bătuți şi scoşi cu forța din casele lor. Cu această ocazie un țăran a strigat în auzul satului: „Mă voi întoarce la Sângeorzu, chiar dacă vor veni aici o mie de soldați[25]. Rapoartele vorbesc de o „adevărată răscoală" (ganzer Aufruhr)[26].

Alte inconveniente rezultau pentru grăniceri din cererea Magistratului săsesc din Bistrița, adresată generalului Buccow, ca acesta să consimtă ca atunci când grănicerii „îşi vor mâna vitele la munte, să plătească pentru ele oraşului taxa cuvenită, ca şi orăşenii şi țăranii saşi să fie îndatorați să plătească, ca înainte, fără opunere, dijme[27]. Aflăm din documentele vremii şi piedicile întâmpinate de grăniceri de a-şi paşte vitele pe păşunile aparținătoare satelor Dumitra Mare, Iad şi Tărpiu. Grănicerii, revoltați de aceste îngrădiri, răsturnară şi aici semnele de hotar arbitrar fixate[28].

Spicuim câteva fapte din documentele şi plângerile împotriva ofițerilor austrieci, ofițeri care, fiind străini, nu cunoşteau obiceiurile pământului, tratându-i pe grăniceri cu severitate exagerată[29]. În zadar se adresau grănicerii generalului Buccow, cerând respectarea promisiunilor făcute de colonelul Schröder. El ordonă ofițerilor să nu pregete a-i închide pe cei îndărătnici în carcere militare, sancționând aspru mai ales pe instigatori[30].

O altă nemulțumire a constituit-o şi obligația grănicerilor de a trece la religia greco-catolică. Numai cu greu câțiva preoți catolici au reuşit prin daruri să ademenească zece țărani români să declare – fără nici o împuternicire – că toți românii din Valea Rodnei vor trece la catolicism. În felul acesta generalul Buccow putea să-i înroleze ca pretinşi „greco-catolici" în regimentele grănicereşti. Degeaba protesta populația împotriva unor asemenea „convertiri"[31].

---

23. Instrucțiunile, 20.IV.1763, D.J.A.N. Cluj, A.O.B. 396.
24. Raport din Lechința, 20.IV.1762, D.J.A.N. Cluj, A.O.B. 396.
25. Raport, 22.IV.1762, D.J.A.N. Cluj, A.O.B. 194.
26. Raport, 23.IV.1762, D.J.A.N. Cluj, A.O.B. 194; Contributionesnorm, D.J.A.N. Sibiu, L, 1-6, 318 m, f. 149.
27. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, p. 16.
28. D.J.A.N. Cluj, fascicolele 305, 305a, 305 c; *Plângerea sătenilor din Unirea*, 14.I.1763.
29. *Adresa lui Emmerich*, 23.X.1763, D.J.A.N. Cluj, A.O.B., 305 c; Vezi *Plângerea sătenilor din Monariu*, 29.II.1763, D.J.A.N. Cluj, A.O.B., 305 c.
30. I. Nistor, *Istoria regimentului năsăudean*, reprodus de Virgil Şotropa, *op. cit.*, p. 69.
31. Silviu Dragomir*, Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*, Sibiu, 1930, vol. II, p. 261.

J. Benigni, unul dintre cei mai buni cunoscători ai graniței militare, constată cu resemnare drept cauze care au prejudiciat planurile lui Buccow[32] următoarele „Incapacitatea ofițerilor austrieci transferați la regimentele de graniță ardelene, îndărătnicia şi reaua credință din partea nobilimii, care aprecia înființarea regimentelor de graniță drept o lezare a privilegiilor sale, egoismul josnic din partea unor indivizi folosiți la organizarea graniței militare".

Pentru a preveni neajunsuri mai grave, colonelul Schröder anticipase prin aşa-numitele „Puntumuri de la Orăştie" în februarie 1763, unele dispoziții organizatorice din „statutul grăniceresc" din 13 noiembrie 1766[33].

Primele din punctele acestui act precizează scutirea de impozite a militarilor, în afară de „tacsa capului şi a marhelor" (taxa de vite), pe care sunt obligați să o plătească întocmai ca şi populația civilă unită şi neunită. Dijma, la care este supusă populația civilă, se referă şi la militari, dar aceştia „afară de dijmă, sunt scutiți de semănătură, vinul şi fânul despre care nu or da dare".

Erau interzise atât pentru militari, cât şi pentru civili tăierea lemnelor şi vânarea în „pădurile cele oprite" sau stabilirea cu forța a acestora „pe vrun loc slobod", adică pe aşa-zisele „sesiuni de porție" sau în comunele rămase libere, părăsite în urma refuzului locuitorilor de aici de a deveni grăniceri.

Interesant este amănuntul privitor la vlădica Grigore Maior, care a condiționat înființarea regimentului grăniceresc de satisfacerea revendicărilor româneşti. El a încercat să aşeze în fruntea lor comandanți români, pentru a face din aceste regimente unități naționale, ceea ce desigur nu convenea autorităților imperiale, ce urmăreau să impună o comandă străină, care să le susțină interesele. În „puntumuri" se prevedea astfel înlăturarea „căpitanilor şi poruncitorilor pe care au cutezat Pater Maer a-i pune", iar cei potrivnici să fie „globiți", în conformitate cu legile țării.

În continuare ordonanța cerea să se dea ascultare poruncilor sfatului şi dregătorilor satelor rânduiți în sfat, în timp ce „militarii au ofițerii lor despre partea slujiri crăieşti, despre partea sătească de-amestecul cu sfântul". Aceleaşi autorități trebuie să supravegheze cu toată severitatea ca nu cumva cineva să-şi facă singur dreptate, „să-şi fie însuşi birău" şi în acelaşi timp să rezolve litigiile, ce s-ar ivi între datornici.

„Puntumurile se referă şi la relațiile dintre militari" şi provinciali, dintre țărănime şi nobilime. Se ordonă cultivarea bunelor şi paşnicelor relații ale militarilor cu provincialii, încălcarea acestor porunci fiind sancționată „după articuluşul reghimentului" cu bătaie de nuiele. În cazul că totuşi s-ar ivi diferențe între grăniceri şi provinciali, aceste cauze vor fi dezbătute la „Tabulis continus", adică la judecătoriile permanente, înființate în acea perioadă pe lângă fiecare comitat, „dar la toate acele judecăți intervenea al doilea auditor care trebuia să cunoască legile țări".

---

32. J. Benigni, *Pragmatische Geschichte der Siebenbürgischen Militärgrenze* (Istoria pragmatică a graniței militare din Transilvania), manuscris, D.J.A.N. Sibiu, fond B, 317.

33. V. Pop, *Un document despre regimentele grănicereşti de graniță*, în „Apulum", 1967, vol. VI, p. 420-422.

„Puntumurile” cer militarilor şi celorlalți locuitori ai graniței să nu „prade cu de-a sila”, să nu intre cu de-a sila în casa „care cuiva”. Cei care încălcau aceste prevederi urmau să fie „zlobiți” după legile țării. Este o aluzie evidentă la lupta surdă între țărănimea română năsăudeană, nobili şi patricieni, aceştia din urmă temându-se de revoltele grănicerilor.

Cu toate restricțiile şi obligațiile la care erau supuşi militarii, se constată o adevărată roire a populației către granița militară, căci înrolarea în aceste regimente însemna într-un fel eliberarea de sarcinile iobăgeşti. Autoritățile au luat măsurile cuvenite, poruncind ca „bătrânii, ologii, guşații şi orbii de un ochi – cum spune documentul – care s-au scris să intre militari, care mai multe blăstămății au făcut (...) dintr-acesta să se şteargă afară dintre militari, şi să se dea supt puterea sfatului”. De asemenea, civililor le este interzis „de a se aduna supt numele unui militariu într-o casă”, profitând astfel de scutirea de slujbe; cei găsiți într-o asemenea situație vor fi obligați să se întoarcă la casele lor sub supravegherea husarilor.

În încheierea acestei ordonanțe se stabileşte ca perceptorii să fixeze taxa dorită de militari în ultimele trei luni: noiembrie, decembrie, 1762 şi ianuarie 1763.

Din acest document rezultă felul, în care autoritățile înțelegeau să-i scutească de unele obligații, dar în acelaşi timp să le impună restricții sub grave pedepse. În atari condiții nu e de mirare că se manifestă noi nemulțumiri în sânul grănicerilor, unele promisiuni făcute de colonelul Schröder dovedindu-se efemere.

Toate aceste probleme litigioase urmau să fie lămurite de generalul Sischovich. Delegații bistrițeni se grăbiră a-i prezenta influentului general, la 5 aprilie 1763, un memoriu, semnificativ pentru nemulțumirea ce mocnea aici, afirmând că: „Dacă aceşti oameni vin în oraş, la târguri din țară, săptămânale ori cu alt prilej, îşi trădează adesea nemulțumirea față de statul lor actual grăniceresc şi îşi exprimă fără echivoc dorința de a-l părăsi. Învinuiesc când pe unul, când pe altul, zicând că au fost înrolați în serviciu militar fără ştirea lor şi fără a afla toate consecințele acestui serviciu”[34].

În loc să cerceteze nemulțumirile existente, generalii Buccow şi Sischovich interzic grănicerilor să-şi exprime doleanțele lor la apropiata inspecție. Magistratul este, de asemenea, avertizat să „nu îndrăsnească de a instiga pe grăniceri; căci unii bistrițeni deja bănuiți de asemenea acțiuni vor fi spânzurați[35].

Avertismentul prevesteşte evenimentele tragice din 10 mai 1763, când sosesc în inspecție generalul Buccow cu o suită mare, din care făcea parte şi episcopul unit Petru Pavel Aron. Urmau să fie „sfințite” drapelul şi să depună jurământul, pe platoul zis „Mocirlă” (la Salva), nouă companii de infanterie din Regimentul 2 Grăniceresc. În timpul solemnității li se explicase grănicerilor că, în calitate de soldați, vor trebui să servească numai în patria lor. Însă cuvintele „*jur să servim pe apă şi pământ şi să mergem oriunde ne va ordona regina*” le

34. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, p. 55-56.
35. Fr. Kramer, *op. cit.*, p. 26-28; Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 69-71.

deschiseseră ochii. Ei declarară răspicat că în felul acesta nu voiesc să fie soldați şi refuză jurământul. Deodată, ieşi călare înaintea frontului săteanul Tănase Todoran, din Bichigiu, în vârstă de 120 ani, şi se adresă grănicerilor: „*De doi ani suntem cătane, adică grăniceri, iar carte n-am căpătat de la înalta împărătească că suntem cătane. Ne-au scris ca iobagi, dăm dare şi facem slujbe cătăneşti; feciorii noştri vor merge până la marginea pământului să-şi verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii să fie tot proşti, ori vor învăța ceva, ori ba? Jos cu armele!*".

La aceste vorbe, grănicerii trântiră armele, demonstrativ, la pământ, pentru a le ridica apoi şi a soma amenințător pe ofițerii austrieci, să părăsească imediat satele româneşti. Pe unii consăteni care-i sfătuiau să devină soldați, îi omorau pe loc.

Se zice că bătrânul Tănase Todoran s-a dus la episcop şi i-a spus: „Fătul meu, de unde eşti?". Acesta i-a răspuns: „De la Blaj". „Dacă eşti de la Blaj şi împărăteasa ți-a dat domeniu du-te acolo şi stai liniştit, nu ne tulbura pe noi în credința noastră".

După aceasta l-a luat pe vlădica de mână şi l-a condus o bucată de loc, ca să nu năvălească asupra lui mulțimea tulburată[36].

Generalul Buccow şi episcopul unit îşi găsiră scăparea numai prin fugă, pierzându-şi vizitiul şi un cal, care se înecară la trecerea peste râul Someş.

A fost nevoie de noi promisiuni, precum şi de amenințări, că grănicerii vor fi trecuți ca iobagi în comitate, pentru a preveni destrămarea unităților militare abia înjghebate. La 12 noiembrie 1763, după 6 luni de cercetări, s-a publicat şi sentința pentru cei inculpați:

„1. Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, de 120 ani, să fie frânt cu roata de sus în jos, iar capul lui să fie legat (geflochten) de o roată, pentru că a reținut pe oameni de la Unire şi de la înrolarea (Amplectierung) în statul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n-a lăsat să i se ofere acestuia sfânta cuminecătură.

2. Vasile Dumitru a Popii alias Vasoc din Mocod să fie trecut de la viață la moarte prin ştreang pentru rebeliune.

3. Manu Grigore din Zagra să fie spânzurat tot pentru aceeaşi crimă.

4. Vasile Oichi de la Telciu să fie pedepsit la fel.

Trupurile acestor criminali să fie lăsate neînmormântate pe locul de pierzanie, ca pildă de groază pentru alții.

5. Iuon Scuturici, 6. Dumitru Scuturici, 7. Miron Natul şi 8. Dumitru Homei din Telciu; 9. Apostol Moldovan şi 10. Petru Bârzo din Rodna, 11. Dâmbu Alexa şi 12. Iuoan a Popii Petre din Zagra, 13. Petre a Popii Nicolae din Bichigiu, 14. Zinvel Vasile din Poieni, 15. Iuon Anghelini din Runc, 16. Ieremia Bucşa din Mocod, 17. Finigar Samuilă din Găureni, 18. Iuon Hanț din Năsăud şi 19. Andrei Nicolae din Sângeorz – acestora 15 criminali (azi 2004 eroi naționali s.n.) încă li se ceteşte sentința să fie spânzurați, dar după publicare sunt grațiați

36. *Ibidem*.

de la moarte şi li se dictează pedeapsă să treacă de 10 ori în sus şi de 10 ori în jos, printre lovituri de verigi ale 300 soldați”[37].

Cei condamnați la moarte declară chiar şi înainte de execuție că nu regretă fapta lor în apărarea dreptății şi preferă să-şi piardă viața, decât să trăiască în robie[38].

Pedepsele draconice ordonate de generalul Buccow înfuriară şi mai mult pe țăranii români, care refuzară acum categoric intrarea în regimentul de grăniceri. Vreo 45 dintre aceşti revoltați se duseră la episcopul ortodox Dionisie Novacovici, în speranța că acesta îi va putea ajuta cu ceva, zicându-i: „Preoții uniți, însoțiți de soldați catolici cutreieră toate satele româneşti, prind câte şase dintre oamenii mai bătrâni şi îi întreabă: voiți voi să rămâneți uniți? Acei dintre cei întrebați cari răspund ba sunt legați şi aruncați în temniță, ba unii dintre dânşii sunt bătuți fără mila la spate, iar cei cari nu pot fi prinşi sunt pedepsiți cu amendă de câte 20-30 florini. Soldații fac, afară de aceasta, cari pagubă prin sate şi mistuie puținele provizii ale țăranului sărac”. Ei declară apoi răspicat: „Dacă Tu, prea Sfinte părinte, nu te vei îndura de noi şi nu ne vei da ajutor şi mângâiere, nu ne mai întoarcem acasă, unde ne aşteaptă închisoarea şi pedepsele, ci pribegim în alte țări, unde putem să rămânem liniştiți[39].

Dar Guberniul Transilvaniei – căruia a fost remis acest memoriu –, în frunte cu episcopul Bajtay, îl respinge, recomandând Curții vieneze că cei nesupuşi să fie pedepsiți cu asprime[40]. Bajtay a dispus pe urmă ca în toate satele Transilvaniei să se publice ordinul, care prevede că locuitorii satelor, în care sunt semnalate emigrări vor plăti şi impozitele fugarilor, precum şi o taxă de câte 40 florini pentru fiecare bejenar, iar în afară de aceasta, juzii şi jurații comunei vor fi aspru pedepsiți[41].

Unii țărani s-au refugiat, îngroziți, în satele băştinaşe ori în comitate, unde stăteau ascunşi, iar alții au emigrat în Moldova[42]. Deşi pe toți grănicerii emigranți îi aştepta spânzurătoarea[43], în anul 1763 au trecut munții 200 de familii de grăniceri şi de iobagi[44].

Frământările continuă şi în anul următor, astfel încât contele Paul Bethlen nu îndrăzneşte să mai apară în fața foştilor săi iobagi, deveniți grăniceri[45].

Generalul Buccow, exasperat, a plănuit să extermine pe toți românii din ținutul Bistriței. M-am îngrozit – scrie însuşi episcopul Bajtay – la propunerea Excelenței Sale, domnului baron Buccow, care voia să detaşeze un corp de 200

37. Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 79.
38. Fr. Kramer, *op. cit.*, p. 29.
39. E. Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. II, p. 229.
40. I. Nistor*, Emigrările de peste munți*, p. 40.
41. E. Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. II, p. 230; I. Nistor*, op. cit.*, p. 42.
42. *Raportul lui D. Ziegler*, 7.IX.1763, D.J.A.N. Cluj, A.O.B. IIa>6.
43. *Edictele imperiale*, 27.IV.1762, D.J.A.N. Cluj, A.O.B., 168.
44. *Raportul lui Siskovich*, 14.X.1763, K.A. Viena, H.K.R.A. 403/14.X.1763.
45. *Raportul colonelului Schröder*, 13.III.1763, D.J.A.N. Sibiu, A.C. XII, 1/1764.

de soldați în districtul amintit, pentru a-i masacra pe toți, fără a diferenția pe cei culpați, de cei nevinovați[46].

Cu asemenea măsuri, fireşte nu s-a putut înjgheba o unitate militară ca reazem al imperiului. Împărăteasa semnează de aceea la 16 martie 1764 o patentă cu concesii, semnificative pentru grănicerii năsăudeni. Ea decretează, între altele, „că atât acei locuitori cât şi descendenții lor, scoşi din orice supuşenie, să fie priviți ca liberi şi investigați cu toate prerogativele şi imunitățile acestora". Pentru a preveni nemulțumirile legate cu serviciul militar în afara frontierelor imperiul, Maria Tereza dispune: „Dacă grănicerii sunt îndatorați să facă oriunde serviciul militar împotriva duşmanilor, totuşi ei vor fi duşi din țară în ținuturi depărtate, decât cu totul excepțional". O altă concesie importantă s-a făcut în ceea ce priveşte numirea ofițerilor români. Iată textul patentei: „Pentru susținerea ordinii şi disciplinei militare, unitățile de grăniceri vor fi încadrate cu ofițeri încercați în războaie, dar e de nădăjduit că prin zel şi siguranță şi grănicerii români îşi vor croi la aceste posturi de comandă, în care vor fi numiți cu plăcere. Tot aşa, dacă se vor strădui să ajungă subofițeri şi fruntaşi destoinici, românii vor primi soldă şi în timp de pace"[47].

În urma acestei patente imperiale spiritele s-au mai calmat în Valea Rodnei, astfel încât generalul Sischovich reluă lucrările de organizare a unităților grănicereşti. Desființă la 1770 regimentul de dragoni (1.738 călăreți), completând în schimb pe cel de infanterie, care era acum compus din țărani din cele 21 sate din Valea Rodnei (Rodna, Maieru, Sângeorz, Leşu, Ilva Mică, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrişoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Găureni, Poieni, Zagra, Runc, Mititei, Mocod), din 5 sate din Valea Şieului (Monor, Gledin, Şieu, Budacu Român, Ragla) şi din 2 sate de pe Mureş (Morăreni, Ruşi). Sediul Regimentului 2 român grăniceresc, cu un efectiv de 3.165 soldați care au depus jurământul la 15 august 1764, era la Năsăud. Pentru înțelegerea evenimentelor din anii 1762-1763 am folosit în mod deosebit ca material documentar lucrarea lui Carol Göllner, „Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851"[48], apărută la Editura Militară, Bucureşti, care este una dintre lucrările cele mai bune şi imparțiale.

46. I. Halmagyi, *op. cit.,* în „Monumenta Hungariae Hist.", vol. XXXVIII, p. 80; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. II, p. 242.
47. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 128-129.
48. Carol Göllner, *Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851*, Edit. Militară, Bucureşti, 1973, p. 34-58.

2. Telcenii în revoluția română de la 1848-1849

Despre acest subiect, până în prezent, avem puține date. Din lucrările publicate despre Regimentul 2 Grăniceri de la Năsăud, participant direct la acțiunile militare, deținem totuşi o serie de informații precise. Regimentul 2 Grăniceri cu sediul la Năsăud a fost în întregime mobilizat, pus pe picior de luptă, deci şi Compania 10 Infanterie de graniță. Facem precizarea că toți grănicerii erau pregătiți pentru luptă ca buni infanterişti, aspect mai puțin aprofundat de către istorici în lucrările lor. Aşa se şi explică faptul că aceste regimente de grăniceri au fost întrebuințate de către Consiliul Aulic de Război în multe campanii militare, bătălii şi lupte. Din cei 89 de ani de existență a regimentului năsăudean, aproape 20 de ani a fost numai în luptă, pe picior de război.

Compania 10 Infanterie de graniță cu sediul la Telciu, avea în compunere grănicerii români din Telciu, Coşbuc, Bichigiu şi Romuli, în total 100 luptători. Fiind a 10-a companie ca numerație, de regulă ea a făcut parte din Batalionul 3 Grăniceri, şi mai rar din Batalioanele 1 şi 2 Grăniceri.

După declanşarea atacului trupelor ungare asupra Transilvaniei, Compania 10 Infanterie din Telciu a fost mobilizată pe loc sau dusă în alte raioane în baza ordinelor comandantului de regiment, locotenent colonelul Carol Urban. Au fost mobilizați şi chemați sub arme toți bărbații apți de luptă de la 16 la 60 de ani după cum afirmă în memoriile sale, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul din Zagra. Concomitent cu Compania 10 Infanterie s-a constituit şi „armata populară", cum afirmă acelaşi locotenent, respectiv gărzile naționale.

Comandantul regimentului şi statul major (stab-ul) au luat hotărârea să apere toate intrările de pătrundere ale inamicului dinspre Tg. Lăpuş şi Maramureş. În acest scop, la Tg. Lăpuş, Chioar şi Baia Mare a fost trimis spre a organiza apărarea, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul din Zagra, ofițer pensionar cu mare experiență de război, în vârstă de 61 de ani[1]. Datorită pericolului creat, o mare parte din populația „localităților româneşti din districtul Kovar (Chioar s.n.) şi o parte din comitatul (similar cu județul s.n.) s-a revărsat până la 15 septembrie 1848 la Năsăud [...] şi a luat refugiu în acelaşi loc"[2]. După unele date estimative, la Năsăud şi împrejurimi s-au refugiat, circa 60.000-80.000 de oameni.

Locotenentul Atanasie Moț Dâmbul s-a deplasat la 20 octombrie 1848 spre Chioar fiind numit printr-un ordin trimis prin locotenentul Domide, adjutantul regimentului, în funcția „de a fi comandantul armatei populare". În zonă a dat mai multe proclamații (la Chioar - 4 octombrie, Suciu de Sus – 23 octombrie, Mesteacăn – 26 octombrie), prin care a îndemnat la ordine şi linişte toată populația din zonă.

---

1. Cf. *Istoria de arme din anii 1849-1849 a locotenentului pensionat Moț Dâmbul* (cap. 2) în *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, Edit. Supergraph, 2003, p. 9-43 (extras şi tradus din „fondul Iulian Marțian, dosar 54, traducere din limba germană de Lucian Moise).
2. *Ibidem*, p. 9.

În proclamațiile sale, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a îndemnat la pace, purtare omenească între români şi unguri, apărarea avutului obştesc, prevenirea oricăror conflicte şi neînțelegeri. Aceste proclamații au fost publicate recent în lucrarea „Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii" prin grija directorului Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, Mircea Prahase. Din aceste proclamații reiese spiritul profund umanist şi european a lui Atanasie Moț Dâmbul, dorința şi voința sa pentru bună conlucrare şi prietenie între diferitele etnii din Țara Chioarului.

Pentru a se preveni jafurile şi stricăciunile, a organizat gărzile naționale în 36 de localități (Săureşti – 100 luptători, Cărpiniş – 125, Cornea – 150, Secălăşeni – 125, Lăpuş Hăşmaş – 250, Bârsăul de Sus – 350, Băița – 300 etc., în total 5890 oameni[3], întrucât „satele de la granița Ungariei au fost amenințate şi atacate de rebeli, încendiate, oameni ucişi, toată averea furată brutal, la cererea poporului am pus să fie ocupată granița spre Ungaria, respectiv punctele amenințate"[4]. A numit peste tot comandanți în fruntea acestor gărzi şi a dat ordine precise pentru a se apăra ordinea şi liniştea publică, a se preveni jafurile, furturile şi stricăciunile de orice fel.

În zonă, însă lucrurile s-au precipitat, au avut loc atacuri din partea rebelilor unguri, soldate cu 12 oameni împuşcați la Simbeleşti, 3 români au fost spânzurați la Podul Cătălinei[5]. Situația militară în zonă însă s-a deteriorat şi ca urmare şi a altor incidente cauzate de armata ungară, creându-se o stare de panică şi nelinişte. La 2 noiembrie 1848, orele 8 dimineața, gărzile naționale române au fost atacate la Săcălăşeni, nu departe de Podul Cătălinei[6] de trupele ungare dezlănțuindu-se în zonă un adevărat măcel, soldat cu multe pierderi şi răniți în ambele tabere.

Locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a organizat şi condus acțiunile militare în zona Chioarului şi Lăpuşului a celor 18.000 de oameni[7] după cum afirmă el în memoriile sale „până joi, 16 noiembrie 1848, când toate satele româneşti din această regiune care nu au vrut să se predea rebelilor unguri au fost incendiate"[8]. El s-a îndreptat apoi din ordinul regimentului de la Suciul de Sus, la Zagra unde a ajuns după 4 zile, respectiv la 20 noiembrie, unde a primit ordin de la Regimentul 2 Grăniceri de la Năsăud, prin locotenentul pensionar Mihăilaş să organizeze apărarea tuturor intrărilor de la Lăpuş spre Năsăud, respectiv de la pasul Şetref, Zagra, Curtuiuş, Găureni (Aluniş s.n.), Poieni, Bichigiu şi Valea Fiadului. Aici pe o întindere foarte mare, raportată la forțele avute la dispoziție a organizat serviciul de pază şi a blocat drumurile cu palănci.

Cel mai mare pericol îl reprezentau forțele duşmane din Maramureş, dispuse la Săcel, Moisei şi Borşa Mare, care puteau ocupa Romuli şi Telciu, iar de aici să pătrundă spre Salva la Năsăud. În acest scop, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a primit ordin la 2 decembrie 1848 de la căpitanul Gallovich, ofițer în statul major al Regimentului 2 Grăniceri (Nr. 17) Năsăud „să plec neîntârziat

3. *Ibidem*, p. 27-27.
4. *Ibidem*, p. 27.
5. *Ibidem*, p. 23, 27.
6. *Ibidem*, p. 31.
7. *Ibidem*, p. 26.
8. *Ibidem*, p. 41.

prin Telciu la Romuli, să mă prezint pentru alte ordine la domnul căpitan Mihăilaş, motiv pentru care am plecat împreună cu trupa avută din Poieni (Poienile Zăgrii s.n.) prin post pe pomenita Obcină (probabil e vorba de Obcina Fiadului, în legătură spre Maramureş – Dragomireşti s.n.), am ajuns acolo şi am înnoptat."[9]

La 3 decembrie 1848 locotenentul Atanasie Moț Dâmbul, în baza ordinului primit de la căpitanul Mihăilaş, comandant interimar de batalion „şi anume: să împart trupa în 4 companii, armată populară formată din cosaşii din provincie să formeze o companie, fiecare dintre cei mai în vârstă domni ofițeri a primit o companie de grăniceri şi compania armatei populare pentru care am primit de la domnul căpitan Mihăilaş suma necesară de bani şi am plătit solda pentru 5 zile; după ce la ora 4 după amiază i-am făcut cunoscută în secret intenția mea domnului căpitan Mihăilaş, am pornit în marş cu cele două companii ale mele spre muntele Şetref, la granița maramureşană."[10]

Cu certitudine „Compania de grăniceri despre care vorbeşte locotenentul Atanasie Moț Dâmbul, mai mult ca sigur că este Compania 10 Grăniceri din Telciu. Comandantul Companiei 10 Grăniceri era locotenentul Miron din Telciu. În aceeaşi zi, pe 3 decembrie 1848, seara, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a ajuns cu cele 2 companii la Romuli „la şurile şi gradurile grănicerului paraclisier Alexa Terente"[11] unde şi-a întins tabăra, după care a plecat spre pasul Şetref „unde rebelii îşi aveau avanposturile"[12], dispunând la diferite locuri şi drumuri 12 pichete de grăniceri, „fiecare pichet alcătuit dintr-un caporal şi 3 oameni"[13], dându-le misiunile de luptă şi alte instrucțiuni cu scopul de a se preveni un atac prin surprindere dinspre Săcel. Apoi s-a întors în tabără şi a stabilit rondul patrulelor pentru apărarea imediată a taberei şi a ține legătura şi verifica activitatea celor 12 pichete, după care la ora 12 noaptea (3/4 decembrie 1848 s.n.), „am ordonat ca doi grăniceri de nădejde din Runc să plece în cercetare spre Săcel [...] şi să caute informații despre numărul şi armele duşmanului [...] şi să spioneze totul exact."[14]

Cei 2 cercetaşi din Runc s-au întors după circa trei ore şi am aflat de la un cioban nu departe de Săcel, sosit la stână cu o seară înainte şi care le-a spus că în localitatea Săcel se găsesc actualmente 100 de rebeli unguri înarmați corespunzător, fără cavalerie şi tunuri, cu un maior şi un locotenent. Acest tânăr cioban a mai spus şi altele şi anume că Borşa, Sălişte şi Dragomireşti sunt de asemenea ocupate de rebeli, iar în Sălişte s-ar afla şi cavalerie".[15]

Aceste informații au fost transmise imediat căpitanului Mihăilaş, care duminică 4 decembrie 1848 „a ajuns cu trupa sa în tabăra de la Romuli, trupa s-a

9. *Raport locotenent Atanasie Moț Dâmbul, datat Telciu, la 29 noiembrie 1848* (în aceeaşi lucrare, *op. cit.*, p. 43).
10. *Ibidem*, p. 43.
11. *Ibidem.*
12. *Ibidem.*
13. *Ibidem.*
14. *Ibidem.*
15. *Ibidem*, p. 44.

odihnit şi a luat micul dejun o jumătate de oră".[16] S-a trecut apoi la organizarea deplasării pe trei coloane în vederea încercuirii satului Săcel şi capturarea forțelor ungare. Coloana de la centru care a atacat Săcelul a fost comandată de căpitanul Mihăilaş, coloana din stânga a fost condusă de locotenenții Atanasie Moț Dâmbul şi Peichich, iar coloana de la flancul drept a fost comandată de locotenentul pensionat Miron din Telciu. „În jurul orei 1 după amiază, am ajuns la pârâul ce curge prin Borşa, Săcel. Pârâul era destul de crescut, nu era nici un pod, nici podeț, nici cărare (punte s.n.) în acest loc, astfel că apa a trebuit să fie trecută pe jos."[17] Atacul a început la semnalul a doi tamburi, dar „atacul a început într-o echipă [...] împreună cu trupa primului sprijin am năvălit în sat, în sat fluturau pe toate casele şi clădirile drapele albe la care ocazie în timp de o jumătate de oră am făcut 91 de prizonieri, o nouă Trevimel şi 80-82 carabinieri cavalerişti. După două ore lupta a luat sfârşit, prizonierii au fost trimişi prin domnul locotenent Peichich la domnul căpitan Mihăilaş care avea tabăra într-o vale în afara satului Săcel. Maiorul Peterfy împreună cu locotenentul rebelilor au fugit spre Vişeul de Sus, şi aceasta s-a întâmplat deoarece atacul în flancul drept a avut loc puțin mai târziu.[18] Incursiunea a fost plină de succes, dar şi deosebit de grea deoarece „au început ploile cu vânt puternic, apoi un mare viscol; din această cauză focul nu putea fi întreținut, trupa era udată în continuu de ploaie şi lapoviță şi îmbrăcată prost, unii chiar fără încălțăminte, pe scurt a fost o noapte foarte grea." Astfel că, în ziua de 5 decembrie 1848 au fost rechiziționate 10 bucăți piei de vită de la un evreu „pentru a dota trupa cu câteva perechi de opinci."[19]

În aceeaşi zi, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a primit ordin să se deplaseze „cu trupa din localitățile Bichigiu, Găureni (Aluniş s.n.) şi Suplai spre Poieni[le Zăgrii s.n.] (nu este exclus să fi plecat cu Compania 10 Grăniceri din Telciu s.n.), de acolo au ocupat Obcina din Țibleş până la Curtuiuş"[20], bineînțeles acum cu scopul de a se preveni un atac masiv dinspre Tg. Lăpuş spre Beclean, sau Suciu de Sus spre Suplai, Bichigiu şi Telciu din flancul stâng, adică dinspre nord-vest, unde a instalat mai multe posturi de observare. Aici şi-a desfăşurat activitatea în zilele 6 până la 8 decembrie, când locotenentul Atanasie Moț Dâmbul s-a îmbolnăvit, simțindu-se rău, dar la ora 13 a aceleiaşi zile a trebuit să-şi adune toate posturile, mai puțin două, plecând din Poieni spre Suplai peste Țibleş în Valea Fiadului „cu însărcinarea ca în Poiana Țibleşului să lase un post de 8 oameni, un alt post în Bichigiu cu oamenii de acolo".[21] Au ajuns în Valea Fiadului, luni 11 decembrie 1848, ora 6 seara, chiar la drumul care duce la Plaiul Dragomireşti din Maramureş. A stabilit apărarea acestei treceri, extrem de înguste 40 de oameni din „armata populară a telcenilor" (a se citi gărzi naționale s.n.). A făcut la fața locului o analiză a situației trupelor inamicului şi a ajuns la concluzia că acestea ar putea pătrunde

16. *Ibidem.*
17. *Ibidem*, p. 45.
18. *Ibidem*, p. 45.
19. *Ibidem*, p. 45-46.
20. *Ibidem*, p. 46.
21. *Ibidem*.

în zonă din următoarele direcții: Fiad-Strâmba spre Lăpuş şi de aici spre Suciul de Sus; Sălişte peste pasul Şetref spre Romuli şi Telciu; Dragomireşti în Valea Fiadului şi de aici la Telciu spre Salva; de la Moisei spre Borşa, muntele Bătrâna spre Telciu; Borşa, muntele Muncel şi Anieş spre Sângeorz Băi şi Rodna, ultimul traseu fiind cel mai greu şi cu multe obstacole.[22]

Pe data de 11 spre 12 decembrie s-a deplasat de la Telciu spre Suplai, peste Munții Țibleşului, unde a organizat pentru apărare „armata populară" din Suplai, Găureni, Poieni şi Zagra, inclusiv posturi de observare pe Obcină până la Târlişiua şi dinspre Munții Țibleş, pe la Curtuiuş. Punctul de comandă şi l-a ales la Poienile Zăgrii, un loc central, unde i-au mai sosit 40 de oameni; 21 din Suciul de Sus, 14 din Zagra şi 5 din Rosleni pe care i-a împărțit pe la posturi, însă nu mai mult de 3 zile pentru că nu aveau mâncare. De aici, de la Poienile Zăgrii a urmărit toate mişcările inamicului dinspre Baia Mare şi Lăpuş[23].

La 22 decembrie 1848 a întărit forțele de apărare de la Târlişiua cu 100 oameni din Compania 12 Grăniceri de la Zagra. Postul de la Larga l-a întărit cu 14 oameni, iar pe cel de la Agrieş cu 20 de oameni. La 23 decembrie, ora 8 seara a fost adusă la Poieni şi Compania 10 Grăniceri din Telciu, comandată de locotenentul Georgiță[24], care a doua zi a fost dusă la Agrieş, după care a doua zi s-a pus în mişcare spre Mocod ca urmare a pătrunderii trupelor ungare dinspre Dej spre Beclean.

La Mocod, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul s-a întâlnit cu căpitanul Mihăilaş pentru a primi noi misiuni. Locotenentul Georgiță a fost lăsat ulterior cu Compania 10 Grăniceri (Telciu) să organizeze apărarea pe Obcina Țibleşului, iar el s-a deplasat la Zagra (până la 2 ianuarie 1849), apoi la Găureni (3 ianuarie 1849) după care s-a deplasat la Bichigiu, Telciu, de aici spre Parva peste Dealul Luştii, apoi Luşca Cârstii, unde s-a retras în munții înalți ai Rebrei, într-o grotă, unde a stat ascuns până la 10 februarie 1849, fiind îngrijit de bravul grănicer Călini[25].

La 12 februarie 1849 s-a deplasat la Parva apoi Rebra şi la Năsăud (15.02.1849), de aici la Zagra (16.02.1849), Poienile Zăgrii, iar de aici la 18 februarie s-a îndreptat spre Telciu spre a lua în primire Compania 10 Grăniceri retrasă aici, comandată acum de locotenentul pensionat Miron. A organizat pentru apărare Telciul, Gura Fiadului (50 oameni), Valea Fiadului (18 oameni cu puşti şi 15 oameni cu furci de fier)[26]. Au fost organizate 15 palănci: 7 pe drum şi 8 pe apă. Aflăm din memoriile sale că Compania 10 Infanterie de graniță din Telciu avea 83 de oameni şi o gardă națională de 133 de oameni (65 cu puşti, ceilalți cu topoare, lăncii, furci de fier)[27]. A organizat apoi avanposturi la: Gura Repede (Romuli: 2 posturi, fiecare compus dintr-un subofițer şi 6 oameni, la Dealul Gezuinului (1 caporal şi 6 oameni), Gura

22. *Ibidem*, p. 47-48.
23. *Ibidem*, p. 48.
24. *Ibidem*, p. 51.
25. *Ibidem*, p. 52.
26. *Ibidem*, p. 53-55.
27. *Ibidem*, p. 55.

Frasinului (1 caporal şi 24 de oameni)[28]. Forțele principale şi le-a dispus în Romuli. Între Romuli şi Gura Fiadului şi Gura Repedea a organizat şi patrule, atât ziua, cât şi noaptea. A mai trimis o patrulă spre pasul Şetref, formată din 20 de oameni[29].

Din informațiile pe care le-a aflat de la populația din zonă, rezultă că la Borşa erau două companii de infanterişti şi o sută de vânători, în Moisei două sute de infanterişti şi doi toboşari (?), în Săcel trei sute de infanterişti. De la Săcel până la Sighet, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul conchide în memoriile sale că „nu ar fi nici o forță militară însă un număr important de armată populară de diferite tipuri de arme." Este vorba de gărzi naționale maghiare, inclusiv românii recrutați, mulți cu forța, pentru armata ungară sau gărzile naționale.

În acelaşi raport atrage atenția **„Imorabilului Comandament al Regimentului"**, formulă prin care se adresează în toate cele 12 rapoarte scrise, că acest teritoriu „este cel mai expus pericolului"[30], cerând muniție şi provizii pentru trupă. Totodată raportează că „pe învățătorul trivial Moldovan din Telciu, care a servit şapte ani ca un subofițer destoinic, l-am avansat pentru prestare de serviciu, acesta a acceptat cu plăcere şi supus se află acum în Romuli împreună cu restul populației."[31]

Datorită faptului că inamicul din Maramureş era destul de puternic şi zăpada căzută era foarte mare, s-a renunțat la executarea unei noi incursiuni peste Şetref, la Săcel. Pentru a cunoaşte situația din Maramureş a întocmit o scrisoare-proclamație către preotul din Romuli[32], care să fie dusă prin satele din Maramureş, citită şi explicată de către caporalul Oloiet[33] din Romuli, pentru a se primi cât mai multe informații despre inamicul existent.

Întrucât a avut loc o nouă pătrundere a forțelor ungare pe văile Someşului, Bistriței şi ale Şieului, pe 26 februarie 1879, locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a primit ordin de la Regimentul 2 Grăniceri, să se deplaseze la Josenii Bârgăului împreună cu Compania 10 Grăniceri din Telciu, comandată de locotenentul pensionar Miron.[34] La Romuli, comanda celor 50 de puşcaşi şi 80-100 de oameni ai gărzii naționale a fost predată caporalului Tompa din Telciu.[35]

Deplasarea spre Josenii Bârgăului a fost deosebit de grea, deoarece au apărut multe schimbări de traseu ca urmare a atacurilor şi pătrunderilor trupelor ungare; Compania 10 Grăniceri de la Telciu s-a deplasat la Năsăud, a revenit la Telciu, iar de aici a luat drumul peste muntele Luşca Cârstii, spre Parva, de acolo la Sângeorz Băi, Ilva Mare spre Tihuța, unde a ajuns la coloana forțelor principale comandate de colonelul Carol Urban, comandantul Regimentului 2

28. *Ibidem*; Raportul locotenentului pensionar Atanasie Moț Dâmbul, datat Romuli, la 25 februarie 1849.
29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.
31. Cf. *Periplu istorico toponimic Valea Zăgrii*, volum îngrijit de Mircea Prahase, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 56.
32. *Ibidem*, p. 57.
33. *Ibidem*.
34. *Ibidem*, p. 58.
35. *Ibidem*, p. 58-59.

Grăniceri, de abia după opt zile,[36] la 4 martie, din cauza zăpezii foarte mari şi a locurilor greu accesibile.

Locotenentul Atanasie Moț Dâmbul s-a deplasat de la Romuli la Telciu, Salva, Năsăud, Rebrişoara, Vărarea (26.02.1849; Nepos s.n.), Feldru, Ilva Mică (27.02.1849), Poiana Ilvei, Măgura Ilvei (28.02.1849), Ilva Mare, din nou Măgura. Pe 28 februarie 1849 a organizat apărarea culoarului dintre Maieru şi Rodna cu garda națională din cele două localități. De aici s-a deplasat în Pasul Tihuța, unde a ajuns la colonelul Urban pe 28 februarie ora patru după-amiză, care l-a întâmpinat cu următoarele cuvinte: „**Te salut dragul meu Domn Dâmbul, strateg din anii 1848-1849**", iar apoi l-a întrebat: „Ce mai este nou în zona şi drumurile pe unde ai trecut?"[37] (s.n.).

Neînfricatul locotenent i-a povestit colonelului toate pățaniile sale şi măsurile întreprinse de la 15 septembrie 1848 până la 29 februarie 1849, întrucât nu se mai întâlnise cu colonelul de aproape un an, de la Năsăud. Acesta i-a dat apoi alte însărcinări mai uşoare, la Poiana Stampei (2 martie 1849), Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului (31 martie 1849), unde a răspuns de executarea serviciului de garnizoană cu 190 de grăniceri, până la 1 iulie 1849. De la 1 iulie 1849 până la 17 octombrie 1849 a răspuns de serviciul de manutanță al Regimentului 2 Grăniceri (Transportssemmelhaus) cu sediul la Câmpulung Moldovenesc, de unde a fost demobilizat şi lăsat la vatră[38] după un an, o lună şi două zile de participare directă la acțiunile militare din 1848-1849.

Pentru cinstirea faptelor sale de arme, spiritul său european, în 2003, la 12 octombrie, **locuitorii din comuna Suciu de Sus, județul Maramureş, autoritățile locale, primarul comunei, domnul Marcel Paşca, generalul de brigadă Nelu Pop, fiu al satului, profesorul de istorie Gabriel Coşciug, şi alți fii de seamă ai comunei, i-au înălțat lui Atanasie Moț Dâmbul în centrul satului, o frumoasă statuie**,[39] manifestare la care şi eu am avut onoarea să particip. Am ținut să fiu prezent deoarece mi-am dat seama că locotenentul Atanasie Moț Dâmbul a avut un mare rol şi a depus eforturi deosebit de mari în 1848-1849 la apărarea comunei noastre Telciu şi a comunei Romuli, satului Bighiciu, lăsându-ne prin memoriile sale informații deosebit de prețioase, mult mai valoroase decât aurul şi argintul.

Ca telceni, ca fii ai comunei Telciu, județului şi României, avem obligația morală şi datoria de suflet de a cinsti faptele acestui mare erou, alături de cele ale locotenentului Miron din Telciu, de asemenea un mare erou şi celor circa 250-300 de telceni eroi, participanți atunci la acțiunile militare în calitate de grăniceri sau gardişti. Să facem numele lor cunoscute la lecțiile de istorie, la simpozioane, la manifestări culturale, religioase de la biserică. Cu orice prilej pentru ca tinerii noştri din Telciu să cunoască istoria adevărată, suferințele şi greutățile de neimaginat prin care au trecut bunicii şi străbunicii noştri în acele vremuri de la 1848-1849.

---

36. *Ibidem*, p. 59-60.
37. *Ibidem*, p. 51.
38. *Ibidem*, p. 9-63.
39. Cf. Colonel dr. Vasile Tutula, *Europenismul lui Atanasie Moț Dâmbul,* în ziarul „Scutul Patriei", nr. 413 (1723) din 11 februarie 2004, p. 5.

Desigur, nu doresc să intru în alte detalii, dar este bine de amintit că Telciu, alături de Romuli, Coşbuc, Bichigiu au suferit şi însemnate pierderi umane, pagube, stricăciuni şi jafuri pe care armata ungară de atunci le-a produs, multe suferințe şi traume psihice şi morale, mulți copii rămânând orfani. Pagubele produse Telciului se cifrează la suma de 3.287 florini şi 30 creițari[40]. Detalii despre aceste pagube şi jafuri, felul lor, numele morților căzuți la datorie se prezintă în anexele de la finele lucrării. Meritul preoților de la 1848-1849[41] este cel de a fi consemnat cu lux de amănunte aceste date, ele putând fi extrase azi din arhive.

Bineînțeles că aceste date şi fapte trebuie cunoscute în sensul de a învăța din greşeli, de a preveni noi asemenea manifestări negative, de a folosi istoria ca o armă a colaborării şi prieteniei între cele două națiuni, română şi ungară, în sensul stimei şi prețuirii reciproce, având în vedere că lumea de atunci a evoluat, s-a intelectulizat, iar războiul şi confruntarea sunt astăzi disprețuite. Trebuie folosite căile colaborării şi discuțiilor pentru bună înțelegere şi apropiere, căile diplomatice, regulile şi metodele paşnice pentru a învăța zilnic din greşelile trecutului, inclusiv „cererea de scuze" pentru daunele pricinuite atunci românilor: 40.000 de morți, peste 300 de sate distruse şi incendiate. „Cererea de scuze" ar fi cel mai bun însemn, mijloc şi simbol că Ungaria de atunci, Ungaria de azi a înțeles ceva, şi anume esența: în EUROPA ne aflăm în alte vremuri, cele ale conlucrării şi cooperării şi nu al disputelor şi intrigilor de tot felul, căci a trecut vremea când minoritățile dominau majoritățile, a trecut de mult epoca imperiilor (vezi Habsburgic şi Austro-Ungar s.n.) care sunt relicve ale trecutului, iar majoritatea românească din Transilvania trebuie respectată, şi că nu se mai poate merge la nesfârşit cu gândirea şi concepția „hungaristă" de la 1867-1918, când Ungaria a stăpânit şi dominat Transilvania 51 de ani, impunând discriminarea şi maghiarizarea forțată a românilor, nelegiuiri de tot felul, prin mijloace şi căi ce s-au dovedit anacronice şi detestabile.

Detalii revelatoare despre aceste evenimente petrecute la 1848-1849 în zona Baia Mare, Chioar, Lăpuş şi Năsăud se află şi în lucrarea colonelului (r.) dr. în istorie Aurel Vaida, „Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei", publicată în 1998 la Editura Academiei Române.

40. Cf. calculelor estimative după D.J.A.N. Bistrița-Năsăud
41. Cf. datelor de arhivă de la Vicariatul greco-catolic al Rodnei, dosarele 17 şi 27.

3. La 1849, ungurii invadatori, conduşi de generalul Iosif Bem şi căpitanul Banffy au cerut capul bravului sublocotenent Miron din comuna Telciu

Această informaţie şi dată istorică sigură o aflăm din scrierile lui Virgil Şotropa în studiul *Din zilele de zbucium ale anilor 1848-1849*, publicat în revista „Arhiva Someşană", nr. 6-7, Năsăud, 1926, la paginile 11. Iată ce se scrie în ordinul căpitanului Banffy din 17 ianuarie 1849, dat în Năsăud în 4 puncte:

„1. Fiecare locuitor i se impune sub grea pedeapsă să denunțe celei mai apropiate autorități militare pe oricare duşman al naţiunii maghiare.

2. Să se predea toate armele, iar cel ce va mai cuteza să ia armă 'n mâini, va avea să poarte consecinţele. Dacă locuitorii vor fi credincioşi, atunci vor fi cunoscuți ca cetățeni maghiari şi satelor li se va ierta pedeapsa de 100.000 florini, ce li s-a impus.

3. În termen de 4 zile să extrădea: **comuna Zagra pe sublocotenentul Dâmbul, Telciu pe sublocotenentul Miron şi comuna Năsăud pe sublocotenentul Mihăilaş**; **dimpotrivă aceste comune vor fi aprinse şi prefăcute în pământ** (chiar aşa, tot timpul numai cu ameninţări s.n.).

4. Neaparținând până acum țara locuitorilor ai împăratului, să se publice că în viitor pământul nu mai este împărătesc, ci, ocupat de naţiunea maghiară, trebuie privit ca adevărată popularitate pentru care n'au să se mai presteze robote, servicii militare şi contribuţii. Deci cetățenii pot să dispună liber de proprietatea lor cu singura condiţie să se supună legilor maghiare şi să se poarte cinstit. Maghiarul nu luptă pentru suprimare, ci pentru susținerea libertății tuturor popoarelor locuitoare în Ungaria şi Transilvania, fără deosebire de religie. Preoții şi învățătorii în trei Duminici consecutive să împărtăşească poporului acest ordin."

Chiar aşa! Peste noapte Transilvania a devenit pământ maghiar. De unde şi până unde?! Pentru ca să ne scape pământul nostru au luptat ungurii atunci la 1848, pentru asta luptă şi acum în 1991. Pentru că acest pământ nu le aparține. Ei au venit din Asia, din sudul munților Urali şi în 896 au intrat în Panonia. Despre unguri până la 896 d. Chr. nu se vorbeşte nimic în istoria Europei. Pentru că ei sunt „veniți" în Europa, şi în nici un caz „civilizatorii" Europei, recunoscându-le toate meritele gospodăreşti şi diplomatice, dar mai ales mersul cu pâra pe la marile instituții europene cu tot felul de minciuni despre români. Desigur aici nu includ sub nici o formă masa mare de unguri, care-şi văd de treabă, şi sunt oameni de omenie.

Dar să ne reamintim care era situația în acea vreme în zona Năsăudului, respectiv în 1848:

- după unele date, circa 40.000 români au alergat la Năsăud, din toate cele 44 comune spre a depune jurământul „în mâinile locotenent-colonelului Urban, jurământul de credință către împăratul şi domnitorul legal. În fața întâmplărilor din Năsăud, care devine pentru Ardeal o a doua Croație, partidul revoluționar stătea cu totul consternat (s.n. câtă similitudine cu ceea ce se întâmplă acum în 1991 în Croația şi Slovenia). Nici un ziar maghiar nu cuteza

să publice ceva în chestie, căci în protocolul grănicerilor era incontestabil expus registrul păcatelor ministerului maghiar şi partidului său."

- Apoi „cum o mie de comune ardelene au fost jurate în modul acesta pe steagul imperial în prezența subsemnatului" – ne spune în scrisorile sale căpitanul-auditor Iosif Sötel (Schottl).

- Circa 1.100 de soldați s-au înrolat din proprie inițiativă şi încartiruiți la familiile de prin Năsăud, Salva şi Rebrişoara, trăind cu „merinde proprii de acasă", pentru a lupta împotriva rebelilor maghiari veniți cu gânduri vrăşmaşe, de a-şi însuşi Transilvania.

- Totodată, unii din grofii maghiari locali căutau să recruteze tineretul român spre a-şi întări trupele.

- groful Corniş (fost maior), ieşit la pensie a luat cu el vreo 200 de gardişti maghiari sub pretextul că „apără pe proprietari de pretențiile țăranilor (atrocitățile), umblă cu ei păzind şi aprinzând din sat în sat".

- Hoardele secuieşti „ale faimosului Berzenczey", amenințau Reghinul. (De reținut că acesta a fost trimis la Kosuth în Ardeal cu scopul de a-i răscula pe secui contra românilor. Dar n-a reuşit decât parțial s.n).

- Alți circa 100.000 de români de prin județele Sătmarului şi Maramureşului, mulți de la Şimleu au venit la Năsăud, aici fiind salvarea lor, în regimentul românesc. Mulți au cerut arme şi s-au dat de voluntari în regiment.

- căpitanul Ioan Mihăilaş a fost trimis cu o companie de rezervă la Mocod, iar pe sublocotenentul Grigore Mihăilaş la Coci şi Şintereag pentru a observa drumul de la Beclean spre Sărățel şi Bistrița. La Lăpuş l-a trimis pe sublocotenentul pensionar Atanasie Moț-Dâmbul, iar la Romuli în pasul Setref pe locotenentul George Peicici cu un pluton, spre a preveni o surprindere dinspre depresiunea Maramureşului.

- Regimentul 2 Grăniceri din Năsăud cu o parte din trupele sale au fost trimise la Ciucea spre a întâmpina trupele duşmane. De la Ciucea până în Poiana Stampei s-au dat 29 de lupte grele împotriva trupelor maghiare, mai ales la Ciucea, Cluj, Jucu, Dej, Beclean, Şieu Sfântu, Bistrița, Mocod, Joseni Bârgăului şi alte locuri. La 23 martie 1849, trupele maghiare au incendiat şi nimicit Institutul Militar din Năsăud, iar apoi în retragere vor aprinde comunele Feldru, Rebrişoara şi Năsăud.

Pentru faptele sale de arme scriitorul şi istoricul Teodor Tanco l-a pomenit pe sublocotenentul Miron în cartea personalităților năsăudene „Virtus Romana Rediviva".

Pentru asta mă plec în fața ta, domnule sublocotenent Miron, a memoriei tale, chiar dacă târziu am reuşit să aflu marele tale fapte de arme, la vârsta de peste 35 ani, când aveam gradul de maior. Activitatea sublocotenentului Ioan Miron merită a fi cercetată şi cunoscută, căci el a fost şi învățător în comuna Telciu. **Merită ca numele său să poarte o stradă în comuna noastră Telciu**.

De aceea noi combatem cu vehemență orice teorii şi concepții reacționare, învechite, care încearcă să mistifice existența poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic, plasându-l în alte spații, în afara arcului carpatic, venind ca un „hoinar", de undeva din sud prin secolele VI-VIII, ocupând şi Transilvania cu „turmele de oi", unde ungurii (sic!) la venire nu au

găsit pe nimeni, probabil ceva păstori rătăciți pe sub zona colinară şi de munte. Poporul român a primit cu deplină satisfacție seria de articole publicate de istoricii români şi întruchipate în volumul „Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii şi articole" sub coordonarea Academicianului Ştefan Pascu şi prof. univ. Ştefan Ştefănescu, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986. Următoarele lucrări apărute: „Istoria nu face paşi înapoi", „Ce este Transilvania?", „Transilvania – străvechi pământ românesc", „Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918", „Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă 1940-1944", şi altele nu au făcut decât să aducă noi argumente în sprijinul umanității, continuității şi locuirii neîntrerupte a poporului român în spațiul interior şi exterior al arcului carpatic, în Transilvania, să dovedească cu argumente indubitabile caracterul reacționar al teritoriilor promovate cu răutate şi bună ştiință de către Academia de Ştiințe Istorice a Ungariei în perioada 1985-1993.

Acum, se pare (septembrie 1987) că istoricii maghiari şi oamenii de cultură din țara vecină, chiar guvernul s-a sesizat că lucrarea apărută nu-i mai avantajează în fața Occidentului, a S.U.A. şi Canadei, întrucât numărul de delegații mari care au vizitat oraşele şi satele Transilvaniei în perioada 1984-1989 istorici, diplomați, oameni de ştiință şi cultură, nu au găsit nici un maghiar din Transilvania „terorizat", admonestat de „autoritățile româneşti", ci dimpotrivă au aflat exact contrariul, adică adevărul istoric.

Ca unul care am participat la asemenea întâlniri, inclusiv ale unor delegații militare din țări foste socialiste, în curs de dezvoltare sau occidentale, am înțeles că toate erau convinse de la sosire de neadevărul promovat de Budapesta şi emigrația maghiară din străinătate. Toate erau cusute cu ață şi minciuni inventate.

Iată ce spunea profesorul belgian de istorie Rogers Gheysens, academicianului Ştefan Pascu la încheierea vizitei sale din 8-10 august 1987: **„Am vizitat de 13 ori România, de 8 ori am fost şi prin Transilvania. Eu sunt convins din ceea ce am văzut că Transilvania a fost, este şi va fi întotdeauna românească"**[1]. De aceea ne surprinde conținutul „Atlasului istoric"[2], apărut în 1984 la Budapesta pentru elevii din şcolile medii, în care despre Transilvania nu se spune adevărul, iar hărțile întocmite, frumos ilustrate nu arată şi nu spun nimic despre existența statului dac sub Burebista, Decebal, Gelu, Glad şi Menumorut, Mihai Viteazul, răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan; revoluția de la 1848-1849, condusă de Avram Iancu etc. Aceştia oare nu au existat statului maghiar care de la 1526, după dezastrul de la Mohács, practic nu a mai existat ca stat, fiind scos de pe harta Europei timp de aproape 400 de ani de către Imperiul Otoman (sublinierea mea), pe când Transilvania şi-a păstrat neîncetat autonomia, independența şi integritatea teritorială, ba mai mult la 1600 sub sceptrul lui Mihai Viteazul s-a unit cu Țara Românească şi Moldova.

1. Arhiva personală maior Vasile Tutula.
2. Atlas istoric, 1984, Budapesta.

În concluzie, istoria trebuie scrisă aşa cum s-a întâmplat, cum s-au petrecut evenimentele, respectând adevărul obiectiv şi nu după porniri interioare, răuvoitoare, după dorințe, ori poziții naționalist-extremiste.

Bineînțeles că s-au pus inclusiv premii în forinți pentru capul celor 3 ofițeri români, la fel ca pe capul lui Osama ben-Laden, dar ei nu au putut fi prinşi. Românii şi populația din zonă nu i-a trădat. Dimpotrivă, i-a apărat.

4. Telcenii în Primul Război Mondial (1914-1918)

În Primul Război Mondial telcenii şi-au făcut cu vârf şi îndesat „datoria" de buni militari, dar în slujba unui imperiu multinațional, care a capotat şi s-a dezmembrat, făcând un mare bine românilor în particular, şi României reîntregite în special.

Telciu a dat un număr foarte mare de militari, 583 la număr. Este o cifră impresionantă pentru o comună ce avea o populație de circa 3.500 locuitori. În 1910 Telciu avea 3.283 locuitori: 1.686 bărbați şi 1.597 femei. Imperiul austro-ungar a mobilizat peste 36% din bărbații comunei apți a purta arma. Bineînțeles prin intermediul autorităților locale şi a centrelor de recrutare de la Bistrița, Năsăud şi Dej. Gradele pe care le aveau nu erau decât foarte mici: 1 sublocotenent, 5 plutonieri, 18 sergenți, 20 caporali şi 2 fruntaşi, 537 soldați. Pentru relevanță, studiați anexa de la finele lucrării.

Din cei 583 de bărbați chemați sub arme, 7 au fost mobilizați pe loc pentru interesele locale ale comunei, iar 576 au fost trimişi pe front, deci efectivul pentru circa 5 companii de infanterie, aproape un batalion de luptători, majoritatea cu gradul de soldat.

Dintre cei 576 participanți la bătălii şi lupte, 25 au căzut pe câmpul de luptă, 26 au decedat în spitale, temniți, pribegie sau în urma rănilor grave primite, 65 de telceni au dispărut pe câmpul de luptă urmare a bombardamentelor, sau au căzut prizonieri, 32 s-au întors acasă invalizi, 11 au venit răniți uşor sau mediu, recâştigându-şi sănătatea. Numărul morților şi dispăruților s-a ridicat la 116 (circa 20%), un procent destul de mare. Un număr însemnat, respectiv 37 de soții au rămas văduve şi 73 de copii orfani, care, din câte cunoaştem, nu au beneficiat după război de nici un fel de ajutoare materiale sau financiare din partea Austro-Ungariei.

Din cei 476 plecați pe front, 370 (82%) s-au întors acasă sănătoşi, teferi şi întregi, reluându-şi munca şi activitățile socio-familiale şi gospodăreşti. După război, comuna arăta destul de jalnic, plină de invalizi fără brațe sau picioare, bărbați cu fețele mutilate. Pe unii mi-i mai amintesc şi eu la colțurile de stradă în fața magazinelor, cerşind un leu sau o bucată de pâine. Alții se aşezau în fața bisericii, duminica după slujbă, pentru a primi din mila satului. Acesta-i războiul, o mare şi nemeritată dramă pentru oameni şi familiile lor, un rău ce trebuie tot timpul evitat şi prevenit. El ar trebui scos din istorie.

Din păcate, nu cunoaştem unitățile militare, regimentele în care au fost încorporați telcenii, cei 476, nu ştim locurile unde au căzut în luptă. Ştim doar că au fost duşi pe fronturile din Galiția, Polonia, Italia, Franța etc. Mulți am aflat

acest lucru de la bunicii noştri, reîntorşi acasă, pe care seara îi rugam să ne povestească.

Cu certitudine că există această evidență a lor. După Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920, Austria şi Ungaria aveau obligația să ne restituie toate arhivele Transilvaniei, lucru înscris şi în tratatele de pace de la Saint Germains şi Trianon. Dar nu au făcut acest gest nici până azi, 2004. Deşi noi mai sperăm într-un gest de omenie şi toleranță. Mai avem răbdare, căci defunctul imperiu nu are cum să mai apară cu tot nostalgismul şi bețele în roate puse între 1980-1996 de către Otto von Habsburg, ultimul urmaş al familiei împărăteşti... care printre altele ne-a tot amenințat pe la Consiliul Europei, cu „spiritul său europenist", de bun şi mare patriot prusac şi habsburg, atotcunoscător al Europei, şi „binevoitor", ce nu prea vrea să înțeleagă rostul şi evoluția evenimentelor istorice.

În Primul Război Mondial au murit pe câmpurile de luptă, următorii fii ai Telciului, **rămânând văduve şi copii orfani**:

1. Ganea Ioan a lui George: după el a rămas o văduvă cu 3 copii orfani;
2. Danciu Vasile T.: soție văduvă şi 1 copil orfan
3. Hordoan George: soție văduvă şi 1 copil orfan;
4. Olesim Ioan: soție văduvă şi 2 copii orfani;
5. Homei Sevestian: soție văduvă şi 1 copil orfan;
6. Buchman Friți: soție văduvă şi 5 copii orfani;
7. Ilişoi George: soție văduvă
8. Toader Ganea: soție văduvă şi 1 copil orfan;
9. Niculai Pop I.: soție văduvă şi 3 copii orfani;
10. Dumitru Bumbu: soție văduvă şi 1 copil orfan;
11. Ioan Țurțuruga: soție văduvă şi 1 copil orfan;
12. George Olari: soție văduvă şi 1 copil orfan;
13. George Bart I.: soție văduvă şi 1 copil orfan;
14. Niculai Olisim: soție văduvă şi 4 copii orfani;
15. Niculai Irini T.: soție văduvă şi 2 copii orfani;
16. Ştefan Cordoş: soție văduvă şi 3 copii orfani;
17. Ioan Haidemac: soție văduvă şi 3 copii orfani;
18. Casian Lăcătuş: soție văduvă şi 1 copil orfan;
19. Dumitru Ştefănuț: soție văduvă şi 3 copii orfani;
20. Calement Moldovan: soție văduvă şi 1 copil orfan;
21. Simion Miron: soție văduvă şi 3 copii orfani;
22. Ioan Musca: soție văduvă şi 2 copii orfani;
23. Niculai Tomoioagă: soție văduvă şi 1 copil orfan;
24. Dumitru Hordoan: soție văduvă;
25. Niculai Olisim T.: soție văduvă şi 4 copii orfani;
26. Vasele Pupeză I.: soție văduvă şi 2 copii orfani;
27. Pavel Pupeză I.: soție văduvă şi 3 copii orfani;
28. Ilie Suciu T: soție văduvă şi 2 copii orfani;
29. Ioan Pop G.: soție văduvă şi 4 copii orfani;
30. Niculai Pupeză M.: soție văduvă şi 2 copii orfani;
31. Doce Silivan: soție văduvă şi 2 copii orfani;
32. Gavrilă Pop: soție văduvă şi 4 copii orfani;
33. George Burnari: soție văduvă şi 2 copii orfani;

34. Vasele Tompa: soție văduvă şi 2 copii orfani;
35. Toader Doce: soție văduvă şi 3 copii orfani;
36. Pavel Cordoş: soție văduvă şi 4 copii orfani;
37. Toader Suciu: soție văduvă şi 3 copii orfani;
38. Dionisie Blidari: soție văduvă şi 2 copii orfani;

Au căzut la datorie ca feciori, nefiind căsătoriți:

1. Tompa Ioan a lui Petre;
2. Tompa Alecsandru;
3. Tompa Dumitru;
4. Bichigian George a lui Ioan;
5. Moldovan Tănasă;
6. Blidar Niculai;
7. Todoran Tănasă;
8. Mocodean Niculai;
9. Pop Grigore a lui Valeriu
10. Bart Ioan a lui G.;
11. Griga Ioan;
12. George Podobea G.;
13. Mutu George;
14. Mutu Niculai;
15. Luca Țanc I.;
16. George Danci V.;
17. George Pop I.;
18. Petre Pop a lui I.;
19. George Bucioacă;
20. George Bumbu;
21. Alecxa Bucioacă;
22. Dumitru Scuturici;
23. Ioan Danci D.;
24. Ioan Pupeză Nicolae;
25. Aurel Mititel T.;
26. Ioan Ordace G.;
27. Ioan Pupeză P.;
28. Ilie Bichigean;
29. Niculai Moldovan;
30. Ştefan Mițiu;
31. Niculai Ferchi;
32. Dumitru Ganea;
33. Ion Pupeză L.;
34. Vasile Pupeză L.;
35. Murgu Grigore N.

S-au întors acasă ca invalizi de război:

1. Toderiu Ioan (probabil Toderici s.n.)
2. Hordoan Grigore a lui Ioan;
3. Cozmuța Ioan;
4. Micu George;
5. Mocodean Vasile;
6. Mocodean Anchidim;
7. Rebrişorean Tănasă;
8. Orcheş Ioan;
9. Pamfir Scuturici;
10. George Botârlă;
11. Dănilă Petre;
12. George Nosodean;
13. Ioan Cira;
14. Grigore Nechita;
15. George Moldovan;
16. Ilie Ordace;
17. Ioan Pop D.;
18. George Homei al lui I.;
19. Ioan Scuturici N.;
20. Pavel Scuturici I.;
21. Ioan Matei;
22. Ioan Simion V.;
23. Niculai Ordace;
24. George Hondrari;
25. Petre Ştefănuț;
26. Pavel Simion;
27. Niculai Simion a lu P.;
28. Iacob Bălătici;
29. Vasile Ferchi G.;
30. George Tămaş;
31. Niculai Pop Ştefan;
32. Petre Lacatîş N;
33. Niță Covaci N.

Iată aşadar consecințele extrem de nefaste şi dure ale războiului, care au afectat şi multe familii din Telciu; dureri, suferințe sufleteşti, chinuri pentru cei veniți invalizi care au rămas în grija familiilor, dar şi mulți copii orfani ce nu

şi-au cunoscut părinții. Ei au rămas fără tată, orfani şi văduviți de cuvântul „tată” sau „tată bun”, marcați pentru toată viața în fața zeiței Fortuna şi a lui Dumnezeu.

Concluzia ce se desprinde este că războiul nu aduce nimic bun, el mai mult complică lucrurile, relațiile dintre națiuni şi popoare. De aceea trebuie făcut tot ceea ce se poate pentru a fi prevenit, pentru ca oamenii să trăiască în bună înțelegere, colaborare şi pace. Politicienii trebuie traşi tot timpul de mânecă, pentru că ei, de cele mai multe ori, nu învață nimic din istorie. Războiul este uşor să-l porneşti, dar este greu de oprit, iar rănile lui psihice şi morale sunt inimaginabile.

5. Monumentul Eroilor din Primul Război Mondial

După anul 1930 probabil 1934 sau 1935 s-a înființat în comună filiala societății „Cultul Eroilor”[1], societate care a ființat în multe județe şi localități ale patriei după Primul Război Mondial cu scopul de a recinsti şi comemora eroii țării, a ridica monumente, obeliscuri, plăci comemorative, înființarea de muzee, îngrijirea cimitirelor eroilor.

Din inițiativa acestei societăți a fost ridicat în comună la locul intersecției şoselei principale cu drumul ce o ia spre Telcişor strada Muntelui, un monument deosebit de frumos, care astăzi nu mai este.

Monumentul reprezenta un soldat, înalt de 2 m din bronz, dispus pe un soclu de 2m înălțime din beton armat, îmbrăcat cu marmură de Cararra. Soldatul era în poziția pe loc repaus cu arma la picior, o ținea cu mâna stângă, iar în mâna dreaptă un drapel înfăşurat, ce reprezenta tricolorul românesc, victoria în Primul Război Mondial prin împlinirea visului de aur al poporului nostru – unirea tuturor românilor într-un stat național unitar – act consfințit prin jertfa mare de sânge în Primul Război Mondial când am pierdut peste un milion de bărbați, întărit prin plebiscit, voința unanimă a maselor populare prin adunările de la Alba Iulia, Chişinău şi Cernăuți – plebiscite ce au fost apreciate de Conferința de Pace ca juste şi în concordanță cu interesele şi granițele strămoşeşti din totdeauna ale românilor.

Pe soclu erau fixate patru plăci de bronz cu numele eroilor căzuți, iar pe o alta numele comitetului şi preşedintelui, care s-au ocupat de ridicarea lui.

Se zice că cele 4 plăci de bronz, pe care erau scrise numele eroilor, numele membrilor comitetului şi al preşedintelui, au fost ridicate de primărie, iar apoi duse la biserică, unde se găsesc sub podul altarului. Personal am verificat această informație, dar nu am găsit decât 2 plăci în 1998.

Monumentul era înconjurat de lanțuri, iar postamentul (castrul) avea 8 (opt) obuze de tun. Montarea monumentului a fost făcută de către Societatea „Cultul Eroilor” din Bucureşti, de altfel, unde a fost confecționat împreună cu toate cele descrise mai sus. Monumentul a costat peste una sută mii lei, sumă ce s-a suportat de Cooperativa „Înfrățirea” şi prin contribuția cetățenilor comunei. Monumentul a fost dezvelit în ziua de 30 iunie 1935, prilej cu care s-a

1. Vezi Autobiografia preotului Pop Grigore din Telciu (1926-1948).

organizat în comună o mare serbare, iar oficialitățile au dat o masă comună. Amplasarea monumentului în centrul comunei într-un loc bine ales, încadrat de şcoală, magazinul mixt, biserică şi alte clădiri reprezentative, crea un cadru armonios şi plăcut, plin de respect față de cei căzuți în măcelul primului război mondial: 25 morți pe câmpul de luptă, 26 morți în spitale, 32 invalizi, 11 răniți care s-au însănătoşit şi 65 dispăruți, în total 159 de feciori morți şi răniți din cei 583 mobilizați din comună. Este o cifră apreciabilă şi semnificativă.

Cu ocazia retragerii armatelor române în toamna anului 1940 din Ardealul de Nord, răpit prin dictatul de la Viena, din 30 august 1940, unitatea care se retrăgea de la Sighetul Marmației, ajungând la Telciu, comandantul ei a solicitat Primăriei să permită transportarea monumentului în România, pentru a-l depune în păstrare la Societatea „Cultul Eroilor" din Bucureşti, cu mențiunea că la reîntoarcerea în Ardealul de Nord al României, monumentul se va aduce din nou la Telciu.

Însă câțiva cetățeni s-au opus[2] din motive mai mult sau mai puțin întemeiate. După ocuparea părții de nord-vest a României în urma contenciosului de la Viena, în comună au fost instalate autoritățile horthyste, inclusiv o subunitate militară maghiară. Autoritățile respective şi militarii maghiari au avut la început o atitudine de respect față de monument, însă cu timpul după ce autoritățile de ocupație au fost informate că sub piciorul soldatului se găseşte stema austro-ungară care „este călcată în picioare" ca simbol al scuturării şi destrămării imperiului austro-ungar, au început să fie mai resemnate.

După ce s-au documentat, verificat şi într-adevăr aşa era, au luat măsuri de ridicare a monumentului din bronz şi plăcilor, şi demolarea soclului, intentând un proces de răsunet în zonă, pentru care o bună parte dintre membrii Comitetului au avut de suferit, fiind trimişi în judecată la Năsăud, Târgu Mureş şi Budapesta. Motivele ce s-au adus celor acuzați au fost că prin modul de concepere şi reprezentare a stemei se aduce o ofensă gravă statului autro-ungar (sic! ... care nici nu mai exista!!!) şi în acelaşi timp armatei lui Horthy, care îşi trage rădăcinile din sângele Habsurgilor (sic! ... lucru neadevărat). Austriecii fac parte din neamul germanic, iar ungurii din neamul fino-ugric, secuii din neamul türcic.

Cine doreşte să cunoască evoluția procesului, cei implicați, reclamații le recomand să studieze lucrarea memorialistică a preotului Grigore Pop şi documentele existente la arhive.

În orice caz, era un moment frumos, sugestiv şi este bine să se cunoască că mulți bărbați din comună au luptat într-o formă sau alta pentru reîntregirea neamului, chiar dacă la început au fost încorporați (în Primul Război Mondial) în armata austro-ungară, iar ulterior unii dintre ei după ce au căzut prizonieri în Rusia, Italia, Franța, au luptat apoi pe frontul de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, apoi în Transilvania şi Ungaria, până la ocuparea de către „opinca românească" a Budapestei, conform aprecierii generalului Marcel Olteanu.

Pornind de la cele arătate, cred că într-un viitor apropiat acest monument va fi ridicat, refăcut prin participarea şi contribuția întregii comune, a

2. *Ibidem*.

tuturor locuitorilor ei. Ar fi indicat ca pe soclu să fie marcați şi eroii din cel de-al Doilea Război Mondial.

***Monumentul ostaşului român din comuna Telciu*, jud. Bistrița-Năsăud, distrus de horthyşti în perioada 1943-1944**

– De ce?
– Pentru ce?!
– Cui prodest!
Vom munci şi vom lupta până va fi la locul lui, adică acolo unde a fost.

6. În panteonul suferințelor din Telciu: bătăi şi schingiuri, trimişi în temnițe şi puşcării ale tristului imperiu austro-ungar sau regimului horthyst, ori în puşcăriile comuniste

Pentru telceni se pare că nu au fost suficiente ororile revoluției de la 1848-1849, ale Primului Război Mondial (1914-1918), ale celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1945), când au plătit cu vieți omeneşti şi sânge, dreptul la libertate şi adevăr. Prima molimă s-a abătut asupra Telciului la 1703-1706, când satul a fost aprins de curuți.

Acest subiect este inedit în felul său. Inedit pentru că este puțin cunoscut. Documente şi memorialistică la fel sunt puține. Cele ce există în

arhive, deşi s-au deschis, este greu de ajuns la ele, datorită lipsei de bani, dar şi timpului necesar. În istoria orală a Telciului de azi mai există oameni în vârstă, de peste 80 de ani care au trăit aceste orori ale trecutului.

Cerem scuzele de rigoare cititorului, căci nu vom prezenta prea multe nume. Le dăm numai pe cele ce le-am identificat, de care suntem siguri. Patimile şi suferinţele terorii horthyste în perioada 1940-1944 le-am inclus într-un capitol separat, de aceea nu vom reveni asupra lor.

Pentru că au îndrăznit să ridice un Monument al Ostaşului Român în Telciu, închinat celor ce au pierit în luptele din Primul Război Mondial, ori au fost răniți sau mutilați, tuturor celor ce au participat la 1848-1849, 1914-1919 pentru apărarea demnității româneşti şi REÎNTREGIREA ROMÂNIEI, preoților Grigore Pop şi Carol Henciu li s-au intentat procese la Năsăud, Târgu Mureş şi Budapesta, unde li s-au cerut şi onorarii de 10.000 pengö de către Tribunalele Militare instituite de Ungaria horthystă. Ulterior procesul a ajuns până la Cluj şi Budapesta. Preotul Grigore Pop a cerut audiență la episcopul Iuliu Hossu, iar la Budapesta la episcopul Mindzsenti.

Motivul înscenării procesului a fost soldatul român, care călca în picioare stema statului austro-ungar, care, aşa cum se ştie, s-a dezmembrat la 1918, creându-se state suverane şi independente: Albania, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Ungaria.

Din cauza ocupației pe nedrept a Ardealului de Nord între 1940-1944, o parte dintre telceni au trebuit să-şi părăsească comuna natală, fiind tot timpul amenințați cu expulzarea. Este suficient să-i amintim doar pe câțiva dintre ei, care au trăit acest calvar inuman şi plin de durere: Titus Pop, Dumitru Ilieş, Ion Ciliboaie, Traian Câmpeanu ş.a., lista lor este cu mult mai mare, aşa cum reiese din anexa de la finele lucrării. Din Ardealul de Nord s-au refugiat în România, la sud şi est de granița demarcațională peste 500.000 de români, evrei şi alte minorități din Ardealul de Nord, datorită teroarei la care au fost supuşi.

În timpul regimului comunist o serie de telceni au avut de suferit pe motivul de a fi fost „chiaburi" sau opozanți ai instaurării regimului de democrație populară, fiind condamnați la ani grei de închisoare şi privare de libertate.

1. MICU ALEXANDRU – născut la 24.03.0894 în Telciu, arestat în 1952[1].

2. GANEA VICTOR – născut la 5.05.1931, Telciu, fiul lui Nicolae şi Nastasia, în anul 1953 când se afla ca soldat în Detaşamentul de grăniceri de la Vânju Mare a încercat să treacă fraudulos frontiera în Iugoslavia. A fost prins şi condamnat la 5 ani închisoare corecțională. A fost eliberat la 30.08.1955 de la Formația 0630 Nistru[2].

3. MICULA SEVER – născut la 21.01.1924, Tg. Mureş, fiul lui Ioan şi Ana, funcționar, domiciliat în Telciu a fost condamnat prin Sentința nr. 1533 din 1949 a Tribunalului Militar Cluj la 5 ani închisoare corecțională pentru „uneltire contra orânduirii sociale". A fost trimis la Aiud[3].

---

1. Ioan Purcelean, *Mărturii despre generația mea*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003, p. 96.
2. *Ibidem*, p. 232.
3. *Ibidem*, p. 234.

4. PUPEZĂ PAVEL – născut la 13.03.1896, fiul lui Gheorghe şi Palaghia, funcționar în Telciu, primar în 3 rânduri al comunei până în 1940 a fost arestat pe bază de mandat la 8.09.1952 în arestul Securității din Cluj. A fost dus la Canal unde a ispăşit peste 6 ani de muncă silnică[4].

5. POP GRIGORE – preot greco-catolic în Telciu în perioada 1926-1949, i s-au înscenat tot felul de procese spre a fi îndepărtat din comună pentru a i se confisca toată averea, fiind categorisit ca „un duşman al noii orânduiri sociale". A fost condamnat la circa 11 ani închisoare, fiind trimis la muncă la Canal şi în Deltă. Preşedinte al Societății „Înfrățirea" a avut un rol pozitiv în emanciparea economică şi socială a comunei. A decedat la Bucureşti în 1996, în vârstă de 93 de ani[5].

6. HUDREA SEVER – născut la 23.10.1910, Zagra, învățător – director în Telciu, a participat la construirea şcolii din comună. A fost arestat în 1948 şi condamnat prin Sentința nr. 1543 din 1949 la 7 ani închisoare corecțională. Este trimis la Jilava, apoi la Canal la Poarta Albă, unde în 1952 moare, nerezistând regimului inuman la care a fost supus[6].

7. POP VASILE – preot greco-catolic, născut la 8 august 1910 la Asuaju de Sus, căsătorit cu Letiția Pupeză din Telciu. A fost condamnat la închisoare câteva luni la Satu Mare şi trimis la Canal – sectorul Saligny circa 1 an pe motiv că nu a vrut sub nici o formă să renunțe la religia greco-catolică. A lucrat ca muncitor necalificat până la pensionare în anul 1970. A decedat în 11 noiembrie 1999 la Cluj-Napoca[7].

Suferințe au avut de îndurat şi o serie de cetățeni din Bichigiu, printre care amintim pe Rus Gavrilă şi tatăl său implicați în acțiunile bandelor Paşca şi George „Împăratu". Un mare disident al Bichigiului a fost George Todoran, bineînțeles un potrivnic al comunismului şi fiul său Dorin Todoran, despre care din păcate nu am aflat date.

8. POP IACOB TIBERIU (fiul preotului greco-catolic Grigore Pop), născut la 1 mai 1927 în Telciu, student la Facultatea de Medicină din Cluj, în anul IV a fost arestat la 15.08.1949. În 11 februarie 1950 se afla la Securitate în Cluj[8]. Scopul arestării sale a fost acela de a-l exmatricula din facultate pe motiv că tatăl său, preotul greco-catolic Grigore Pop, era considerat „un duşman declarat al regimului comunist".

---

4. *Ibidem*, p. 237.
5. Grigore Pop, *Autobiografia preot Pop Grigore*, Telciu, jud. Bistrița-Năsăud 1926-1948, f. a., Bucureşti, p. 3-25.
6. Ioan Purcelea, *op. cit.,* p. 198.
7. Cf. Pop Letiția, arhiva personală.
8. Ioan Purcelean, *op. cit.*, p. 161. Pop I. Tiberiu este medic pensionar şi trăieşte azi (2004 s.n.) în Cluj-Napoca, în vârstă de 77 de ani.

7. Teroarea horthysto-fascistă asupra locuitorilor comunei Telciu* în perioada septembrie 1940 – octombrie 1944. Suferințe şi samavolnicii pe care istoria nu trebuie să le mai admită[1]

Fascismul a apărut ca ideologie şi curent politic – în diferitele sale variante naționale – nazism, horthysm, fasciile italiene etc., în perioada de după Primul Război Mondial.

Cert este că această ideologie politică pusă în practică, a adus grave prejudicii şi suferințe existenței umane, însăşi civilizației, în perioada 1930-1945. A fost un recul înapoi pentru ființa umană, îndeosebi datorită gravelor atrocități săvârşite asupra celei de mai de preț valori, supreme – omul, cât şi datorită incalculabilelor pierderi materiale şi de vieți omeneşti în cel de-al Doilea Război Mondial, cât şi celorlalte conflicte inițiate, ce l-au generat şi au avut loc mai înainte în perioada 1930-1938.

Apreciind acest fenomen într-un document din 1979 se arată: „După Primul Război Mondial, fascismul a acaparat puterea politică în Ungaria, Italia, Portugalia, Bulgaria, apoi în deceniul al patrulea, în Germania şi Spania, iar în Asia s-a instaurat regimul militar japonez. Prin politica sa agresivă, războinică, fascismul pune tot mai evident în primejdie grava libertatea mondială şi independența popoarelor, pacea şi securitatea mondială"[2].

Ajunse la putere, grupările fasciste au instituit regimuri politice totalitare: au anulat drepturile şi libertățile politice şi cetățeneşti, au proclamat deschis doctrina superiorității forței nu numai în politica internă, dar şi în relațiile externe, urmărind realizarea pe această cale a tendințelor de încălcare şi revizuire a tratatelor, de expansiune imperialistă, cărora le-au căzut victimă atâtea țări şi popoare, printre care şi poporul român.

În urma odiosului dictat fascist de la Viena, 30 august 1940, condamnat de aspirațiile de dreptate istorică ale poporului român, condamnat aspru de toate popoarele europene, partea de nord-vest a României a fost răpită prin furtişag de către Ungaria horthystă cu sprijinul camarilei fasciste de la Berlin şi Roma.

Comuna Telciu, care făcea parte din județul Bistrița-Năsăud, a trecut sub ocupație horthysto-fascistă (mai precis horthystă), timp de 4 ani şi aproape o lună – durată în care asupra locuitorilor săi au fost comise multe nedreptăți, daune şi suferințe de ordin politic, economic şi moral.

Aceste fapte, aspecte nu au fost publicate până în prezent în nici o altă lucrare, deşi acum 2 ani (1985) a apărut o binevenită lucrare: „Teroarea hortysto-fascistă în nord-vestul României" (septembrie 1940 – octombrie 1944) în Editura Politică, coordonată de Mihai Fătu şi Mircea Muşat, consider necesar

---

* Toate exemplele din acest capitol cu referințe concrete, fapte, nume de oameni au fost extrase din Arhiva Bisericii din Telciu, arhiva personală a lui Carol şi Iuliu Henciu; Autobiografia preotului Grigore Pop.

1. Politicienii trebuie traşi de mânecă pentru că cei mai mulți nu învață nimic din istorie. Ei trebuie să țină seama de părerile istoricilor. Războiul şi conflictele trebuie tot timpul prevenite şi evitate.
2. *România pe drumul construirii...*, vol. 18, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 240.

că ele trebuie cunoscute de către tineretul din comună, întrucât cei ce le-au suportat, bunicii sunt tot mai puțini în viață, iar unele lucruri s-au transmis mai mult oral. Ele trebuie cunoscute pentru a nu se mai repeta şi admite sub nici o formă.

În cele ce urmează le voi reda, aşa cum s-au întâmplat, folosind sursele şi izvoarele scrise existente la Oficiului parohial unit Telciu, din 1946, care apreciez că sunt demne a fi luate în seamă. Din discuțiile purtate cu o bună parte din cei implicați rezultă că aşa s-au petrecut lucrurile, că nu sunt nici un fel de înscenări.

I. Şcoala

La şcoala primară de stat trupele intrate în clădire au distrus toate cărțile româneşti şi registrele şcolii, au spart toate icoanele şi chipurile istorice. Armata a dat jos emblema şcolii şi la plângerea învățătoarei Maria Câmpeanu i s-a răspuns să-şi închidă gura că altfel locul ei este acolo, unde sunt aceia, care vorbesc rău despre armata ungară, căreia i se impută un singur lucru, acela că este vitează şi prea indulgentă, mai ales față de valahii puturoşi.

La şcoală în afara unei singure puteri toți învățătorii au fost unguri. Au fost aduşi din Ungaria sau secuime. Ei au impus vorbirea limbii ungureşti în cuprinsul şcolii, salutul pe stradă cu „szebb jövött” şi delăturarea oricărui salut românesc sau creştin. Şi acelora ce vorbeau româneşte sau se exprimau greşit, le cereau ca aşa să vorbească şi copii.

Pentru delăturarea acestei stări s-au făcut intervenții prin Episcopie la minister şi tot în baza ordinului episcopal s-a cerut înființarea unei şcoli confesionale, respectiv reînființarea ei. Poporul din Telciu a primit cu însuflețire această idee şi a cerut imediat să fie pusă în execuție. Acestei dorințe s-a opus autoritatea de stat reprezentată prin notarul Pánth Iosif, care folosindu-se de slăbiciunea unor români şi de neştiința cuprinsului unui memoriu, s-a predat lui Ioan Pop zis Dihoru, de a conduce o acțiune contra acestei idei, pe orice cale. Acest element a făcut jocul notarului cu atât mai vârtos, că totdeauna a fost mărul discordiei în parohie. A înaintat memoriul nu numai Episcopiei ci şi Regentului – cerând numai şcoală de stat, aceasta fiind singura cale de mulțumire şi propăşire a românilor. Deodată cu aceasta a făcut plângere direct Regentului contra preoților din loc, că fac politică şi afaceri şi să nu le dea curs dorințelor acestor preoți. Fireşte plângerea a fost cercetată de cei în drept şi nefiind motivată şi justă s-a respins. Tot aşa a trebuit să retracteze față de Preasfințitul Iuliu Hossu cererea în cauza şcolii confesionale şi să arate cum că regretă pasul de a refuza şcoala confesională. Aceste dosare se află în arhiva Sf. Episcopii greco-catolice, purtând numărul parohiei 269/1941.

Pe lângă şcoala primară a funcționat şi instituția premilitară zisă „Levente”. Aceasta avea drept comandant un „zaszlos”, stegar din armata regulată. La Telciu era Ferencz Carol, originar din secuime, un şovinist încarnat, a cărui țintă era ca alături de subalternii lui: învățătorii Hanzi Iosif, Szöcs Imre, apoi funcționarii Csenger Carol, locuitorul român din Telciu: Gheorghe Peter, astăzi în Poliția din Cluj, să batjocorească tinerii români.

În orele de studiu în clase sau şi la exerciţiu, comandantul nu ştia decât să lovească cu bâta pe tineri, să-i închidă în casele evreilor, în grajdurile Primăriei şi împreună cu ceilalţi să le spună, că pentru români a apus soarele pentru totdeauna. Bieţii copii şi flăcăi se întorceau de la ziua premilitară însângeraţi de bătăi şi amărâţi de loviturile sufleteşti, pe care le îndurau cu resemnare. Cât s-au plâns părinţii, cât s-au plâns preoţii fie notarului, fie subprefectului, contra acestor metode. Însă zadarnic. Mai tari erau loviturile şi mai fără de milă. Această metodă a culminat cu ordinul dat de comandantul Levente din Năsăud sub nr. 323/1944 din 3 aprilie 1944, să se cânte imnul în fiecare Duminică în biserică şi preotul să predice leveţilor în ungureşte.

Serbările atât cele şcolare cât şi cele premilitare erau făcute în stil pur unguresc. Nici un punct de program românesc, nici o vorbă şi nici un gest. La cererea de a se pune puncte româneşti în program ni se răspundea simplu, că suntem în Ungaria.

II. Economice şi financiare

În anul 1941 şi 1942 locuitorii comunei, în urma unei slabe recolte şi a dezorganizării vieţii economice din această parte de Ardeal ocupată vremelnic, duceau mare lipsă de alimente şi mai ales de pâine. Au ajuns să mănânce pâine şi mămăligă făcută din făină de coceni, din scoarţa de stejar şi ulm, din sămânţă de măturі, pe care o cumpărau de la piaţă cu un preţ ridicat etc. Dacă au cerut pâine şi s-au plâns de lipsa ei pretorului şi altor factori, li se răspundea că pentru români este suficient şi atâta.

Într-o zi fiind în Telciu pretorul Covrig Gavril şi prezentându-i-se mai ales femeile, să-i ceară hrană pentru copii, le-a răspuns să meargă la păscut, pentru că românii nu au nici un drept, ei au terminat cu toate. Cum putem aprecia azi 2004 pe acest Covrig Gavril la 60 de ani de la încheierea acestui trist eveniment. Evident! O coadă de topor. Un trădător notoriu.

În această fază de înfometare a elementului românesc ungurii şovinişti s-au năpustit asupra instituţiilor economice şi financiare. Cum şi în parohia Telciu, după biserică singurul refugiu şi singura înjghebare – dacă nu recunoscută încă de lege – înjghebată din necesitate, erau cooperativele, şovinii unguri s-au năpustit asupra lor cu toată puterea. Prin înfiinţarea Centralei cooperativelor „Plugarul” din Cluj s-a pus într-o măsură oarecare capăt acestor vexaţiuni, doar parţial.

Între timp folosind dictonul „bate-voi păstorul şi se va risipi turma” au început a înscena diverse fapte în sarcina conducătorilor cooperativelor. Fascistul Siko Nandor, un înverşunat şovinist, originar din secuime, împreună cu subnotarul Tuzsonyi Géza au pus la cale nimicirea totală a cooperativelor şi înlocuirea lor cu elementul unguresc. Bineînţeles, că singurul comerciant român nu putea avea altă soartă.

Astfel aceste persoane au ales dintre locuitorii comunei şi membrii societăţilor, patru persoane, cărora le-au înscenat fapte de spionaj, agitaţie contra statului şi ordinei lui, legături cu România etc. Adică pe: Ioan Ciliboaie contabilul cooperativelor, Pavel Pupăză a lui Gheorghe vicepreşedintele Cooperativei „Înfrăţirea” şi membrii consiliului de administraţie: Ioan Bumbu şi

Ioan Homeiu Nicolae. De asemenea, a mai fost întemnițat la Kistárcsa şi funcționarul țărănist (P.N.Ț.) Emil Berendi, fiind acuzat pentru atitudinea sa antimaghiară. Era considerat ca un element periculos. În noaptea de 5 decembrie 1941 jandarmii la porunca primpretorului Covrig i-a ridicat şi pus în lanțuri, apoi aşa i-au dus în lagărul Toloczház din Budapesta, unde i-au ținut 10 zile, apoi i-au dus la Kistárcsa, unde i-a ținut şapte luni. La Toloczház au fost supuşi cu toții unor torturi groaznice, ținuți în întuneric şi în apă, în plină murdărie, alături de toți borfaşii de rând, bătuți până la sânge, lipsiți de mâncare etc.

Zadarnice au fost orice intervenții făcute pentru a le arăta nevinovăția. A intervenit pentru ei I.P.S. Domn Episcop Iuliu Hossu în baza cererii oficiului parohial, care a făcut raport despre această ingerință, dl. Ministru Iuliu Hațieganu preşedintele românilor ardeleni, avocatul din Budapesta anume angajat etc., toate intervențiile şi protestele au rămas zadarnice.

Este semnificativ răspunsul dat de subprefectul județului, domnul Szmolenacki, delegației compusă din: preotul Grigore Pop, Ioan Costan şi Valeriu C. Henciu care s-a prezentat în iarna anului 1942, luna ianuarie şi anume: „Trebuie să înțelegeți domnilor, că trăim în Țara Ungurească, unde domneşte ordinea şi respectul legilor. Nu trăim în România, unde fiecare face ce vrea şi ce gândeşte, fără socotința legilor şi autorității, pe care le consideră numai motive de a-şi da drumul simțămintelor, care nu încadrează cu cultura veacului, ce trăim. În ceea ce priveşte pe domnii, pentru care luați apărarea, trebuie să ştiți că au greşit. Dumneavoastră ştiți ce este păcatul şi greşeala. Noi ştim ce este pedeapsa dictată de lege şi onoare. Noi avem jandarmi de cinste ireproşabilă (sic!). În cazul afirmării dumneavoastră de a le lua apărarea, socotesc, că ar trebui să cred, cum că jandarmii ar fi greşit şi că lor le-ar reveni pedeapsa. Ori proba cinstei lor de veacuri şi a autorității ungureşti este nedezmințită. Noi ştim că dumneavoastră românii gândiți despre noi tot răul şi că vă puneți nădejdile în autoritatea românească dincolo de graniță. Este un lucru tainic al sufletului dv., peste care noi nu putem dispune. În momentul însă în care dumneavoastră ați arăta pe față şi cu graiul viu sentimentele româneşti. Jandarmii care păzesc ordinea şi legea vă vor pune şi dumneavoastră cătuşele, ca şi oamenilor pe care îi apărați. Vedeți dară, că nu vă poate ajuta nimic, decât să socot că şi dumneavoastră vă alăturați faptelor constatate de jandarmi şi autoritate în sarcina celor ridicați şi în acest caz să consider, că jandarmii au fost jigniți în onoarea lor şi autoritatea noastră indiscutabil atacată, sau că intervenția dumneavoastră este de ordin pastoral, ca pentru nişte fii rătăciți, care la data când vor dovedi întoarcerea pe calea cea bună vor fi trimişi la vetrele lor”[3]. Fireşte în fața acestor comunicări şi amenințări, delegația a fost silită să se retragă.

În timpul cât numiții au fost ținuți în lagăre, autoritățile administrative şi polițieneşti au înscenat diverse fapte în sarcina celor rămaşi ca şi conducători la cooperative.

Mai întâi s-au apucat de preşedintele Băncii populare „Minerva”, părintele Henciu care coordonează agendele tuturor cooperativelor. O ceată

3. Arhiva bisericii din Telciu pe 1946.

întreagă de detectivi s-au năpustit asupra comunei şi locuitorilor cum şi a celor din vecini, ajungând până la Năsăud şi Bistrița, căutând a găsi în vina numitului fapte în legătură cu viața de dincolo de fostele hotare criminale. Astfel au încheiat acte, după multele cercetări făcute la fața locului şi unde preotul Henciu a fost purtat cu registrele de la Primărie la Jandarmerie, în repetate rânduri, că numitul ar fi încasat creanțe, care aparțin statului străin, că ar fi adus valută şi devize străine, că ar fi înşelat pe diverşi locuitori, promițându-le bani, pe care apoi i-a folosit în interes propriu etc. Ancheta a culminat prin cercetările făcute de doi trimişi ai Băncii Naționale din Budapesta, care au verificat actele şi registrele băncii şi au concluzionat că totul este o înscenare şi o punere la cale a unor răuvoitori. Nu s-a găsit absolut nimic împotriva părintelui C. Henciu.

Cu toate acestea chestiunea a fost trimisă la Parchet, unde s-a dat un rechizitoriu şi cauza s-a predat pentru judecare Tribunalului, unde cu toate apelurile şi contestațiile înaintate, cauza s-a dezbătut în ziua de 17 februarie 1943, când însuşi procurorul, văzând înscenarea făcută, a renunțat la acuză, iar Tribunalul a dat sentința de achitare pentru dl. preot C. Henciu, față de care apoi au început în acelaşi timp alte cercetări în alte cauze.

În 1942 luna iulie, Jandarmeria la ordinul Comisariatului General pentru sprijinirea şomerilor din Budapesta, face cercetări contra preotului Henciu, cerând socoteala pentru ce nu a anunțat că în cooperativă sunt sau nu asociați evrei. Deşi acest raport s-a trimis de două ori pe an şi cum chestiunea era la toate unitățile, cazul s-a referit numai la conducerea Băncii, unde era preotul Henciu preşedinte, şi unde cu tot prețul trebuiau să dea lovitura, pentru ca pe acest individ să-l scoată din sânul societății.

Actele încheiate de Jandarmerie s-au trimis Preturei ca instanță Polițienească şi în ziua de 19 iulie 1942 după câteva dezbateri prezidate de Pretorul Gergely Fery şi după pledoariile domnului avocat Nicolae Onoaie în numele inculpatului şi a Băncii, totuşi se dă sentința de pedeapsă sub nr. 567/1943, prin care preşedintele băncii este pedepsit cu patru sute pengö, în contravaloare închisoare. Sentința s-a apelat şi s-a întărit de Prefectura județului sub nr. 203/1943 din 14 octombrie[4] – fără de alt drept de apel – sau recurs. Amenda s-a achitat. Amenda s-a înregistrat în cazierul personal.

În anul 1942, după trimiterea în lagăr a celor patru locuitori, care cu nimica nu s-au făcut vinovați în afara faptului că au fost şi buni români, Jandarmeria şi autoritățile au încercat să înlăture cu teroare pe orice gestionar de la Cooperativa de consum „Românul". Au amenințat mai întâi pe Ştefan Hunyady, care ungur fiind, în serviciul cooperativei, l-au luat la interogator, punându-i în vedere ca imediat să plece, în alt caz va fi trimis în lagăr, mai ales că această cooperativă se va închide. Numitul a plecat din serviciu şi în locul său a venit românul Ioan Florea, care imediat după sosire, la trei zile a fost ridicat de jandarmi şi trimis în fața Tribunalului special, pentru că ar fi operat la legea sabotajului. Tribunalul l-a achitat imediat, nefiind dovezi în cauza susținerii acuzei. Sosit acasă seara, dimineața a fost ridicat personal de pretorul Fery Gergely şi dus la jandarmi la Kistárcsa, la ceilalți tovarăşi de suferință, din Telciu. Nici astăzi nu s-a dat sentință în cazul numitului, din contră Tribunalul şi

4. *Ibidem*.

Curtea de Apel l-au achitat de orice penalitate, sentințe de care autoritățile polițieneşti şi administrative ungureşti nu au vrut să țină seama. Numitul a stat închis în lagăr timp de şase luni. După sosirea sa de acolo, i-au înscenat alte procese, însă Judecătoria din lipsă de dovezi l-a achitat.

Cu toate acestea, deşi cooperativa a suferit moral şi materialiceşte de pe urma acestor măsuri, nu a încetat activitatea şi cu dârzenie a continuat cu încrederea că într-o zi toate acestea se vor sfârşi. Toți au crezut că va sosi Ziua Dreptății şi a eliberării de sub fascismul impus de Horthy.

Încetul cu încetul cooperativei i s-au ridicat toate drepturile şi beneficiile legale acordate, mai în urmă brevetul de băuturi cu care ocazie autoritățile au aranjat un fel de praznic, la care au fost prezenți: autoritățile comunale, comercianți unguri din localitate, autoritățile financiare, Jandarmeria şi în fața acestora, delegații români ai Cooperativei „Românul” au fost puşi să-şi dea jos firma de pe clădire, când comandantul gărzii financiare a spus: „astăzi luăm această firmă, mâine o vom lua pe aceea din vecini”.

În sfârşit autoritățile administrative ungureşti, instalate prin forță în Ardeal au refuzat categoric să elibereze certificate de comerț Cooperativelor „Românul” şi „Minerva”.

Cei trimişi în lagăr au fost puşi în libertate în luna iulie 1941, în afară de Ioan Ciliboaie. Sosiți acasă celor trei li s-a fixat domiciliu forțat, foarte aspru. Neputând suporta atâta teroare, Pavel Pupăză la o lună după sosirea acasă s-a refugiat în România liberă, iar Ioan Ciliboaei, fugind din lagăr sub pretextul unei chemări în armată, s-a refugiat de asemenea, cu întreaga familie în România, lăsând totul în grija soacrei sale.

În urma refugiului lui Ioan Ciliboaei în România s-a dezlănțuit o urmărire teroristă contra tuturor, cu care el a avut legături. I s-a confiscat averea, pe cea mobilă ridicând-o şi transportând-o la Budapesta. Puține bunuri s-au putut salva. La oamenii de legătură în prietenie cu Ioan Ciliboaie li s-a făcut percheziție domiciliară şi li s-au luat tot felul de interogatorii.

Locuitorii comunei au fost de nenumărate ori amendați pentru toată nimica, cu scopul de a li se nimici din avere şi a fi mereu hărțuiți şi neliniştiți.

III. Culturale

Ungurii şovinişti văzând progresul făcut de locuitorii din Telciu, posedând fanfară, cămin cultural, cooperative, dispensar veterinar, cor, au luat măsuri pentru ca aceste manifestări să nu se mai facă şi poporul să stea în întuneric.

Printr-un ordin dat de primpretorul Covrig Gavril Primăriei comunale să dispună sistarea oricăror experiențe şi manifestări cu fanfara, care era proprietatea Cooperativei „Înfrățirea”. Ordinul primit a fost executat, instrumentele puse la adăpost, întrucât prin alt ordin s-au dat dispoziții **ca acestea să fie predate locuitorilor din comuna Nimigea ungurească**, deoarece aceştia ştiu ce este cultura, iar membrii cooperativei nu au statute în regulă şi nu au voie de funcționare. Conducătorii cooperativei au rezistat acestei tentative şi au ascuns instrumentele, declarând că le-au vândut

Bisericii, care a făcut apoi cerere pentru funcționarea acestei fanfare şi a unui cor.

La intervenția I.P.S. Iuliu Hossu, dl. Episcop, cu nr. 7681/1943 se comunică cum că aceste manifestări religioase sunt permise, dar numai în cadrul bisericii şi pentru cultul divin. În afara cultului divin se oprea categoric orice manifestare culturală. Cu fanfara pe stradă nu se mai putea ieşi, excepție făcând înmormântările, dar şi aici cu aprobare.

În anul 1940 autoritatea românească a donat un parchet de pădure Bisericii pentru trebuințele de reparare a localurilor parohiale. De fapt această hotărâre a fost aprobată de Comandantul Militar unguresc. Administrația civilă în anul 1941, luna noiembrie a oprit executarea acestui contract şi deciziunea, pentru a pune oprelişte bunei propăşiri a Instituției bisericeşti. Cu toată această oprelişte, consiliul comunal a hotărât continuarea lucrărilor şi a recunoscut drepturile bisericeşti, aşa că de drept chestiunea nu putea fi rezolvată decât prin hotărâre judecătorească. Evenimentele din 1944 nu au dat prilejul binevoitorilor a-şi manifesta dorințele de a pune mâna pe această valoare donată odată Bisericii şi pretinsă înapoi. Este vorba de parchetul forestier de la Dosu Bătrân, de la Telcişor.

În anul 1941 sub conducerea farmacistului Siko Nandor şi a subnotarului Tuzsonyi Géza fost subnotar comunal sub regimul românesc în secuime, trecut de la reformați la ortodocşi, din care pricină a trebuit să părăsească teritoriul secuilor şi să ispăşească greşeala de trecere cu acte de cruzime față de români, s-a pornit acțiunea, pentru ca locuitorii comunei să recunoască originea lor şi faptul, că trebuie să fie aşezați în Transilvania, acțiunea numită pentru cercetarea raselor, arătându-se locuitorilor cum că toți românii în baza concepției lui Hitler trebuie să meargă la locul de origine, adică nu în Transilvania, întrucât întreg Ardealul este unguresc şi românii nu au dreptul la el. (Ce aberații! Câtă obrăznicie! s.a.)

Preoții locului, luând act despre această samavolnicie, au arătat în Biserică românilor originea acestei acțiuni, care nu are caracter oficial şi nici latură sau umbră de dreptate şi nimeni să nu semneze nici o scrisoare şi nici o listă.

Propagandiştii de sus s-au mulțumit cu faptul că au semnat cei câțiva locuitori neştiutori de carte şi astfel acțiunea s-a închis fără să se mai deschidă vreodată.

Societatea „Cultul Eroilor” înființată în comună după anul 1930 sub conducerea preoților locali a reuşit **să ridice un monument în cinstea eroilor căzuți în războiul pentru întregire**. A fost un monument de o adevărată valoare artistică şi a costat 300.000 lei. Monumentul înfățişează **un soldat cu arma la picior**, steagul ridicat sus spre cer, cu piciorul stâng călcând coroana austriacă. Pa soclu erau table cu sculptură în bronz, cum a fost de altfel întreg soldatul, arătând momente în relief din lupte, table cu inscripția eroilor şi a comitetului care a ridicat acest monument.

Comandantul militar nu s-a prea ocupat cu acest monument. Din contră, armata, care intra în sat, saluta acest monument, până **într-o zi când au observat coroana sub piciorul soldatului**. De aceea s-a pornit apoi o anchetă severă. O plângere la Comandantul militar al preturei Năsăudului s-a

făcut din partea unui locuitor al preturei Năsăud, s-a făcut din partea locuitorului Ioan Telcean a lui Sevestian, plângere cu care a venit în persoana însăşi colonelul Halay, comandantul plasei, arătând-o preoților şi cerând să se declare asupra ei. În plângere se arăta, că a fost destulă asuprirea sub români şi destul de bine le-a fost la preoți, care au făcut politică contra ungurilor şi bunului mers al lucrurilor, că preoții au neîndreptățit şi în trecut, dar şi acum populația, când a fost vorba de distribuirea cerealelor, că au ridicat monumente, în care s-a murdărit mândria de ungur etc. Fireşte preoții au răspuns acestei plângeri, fără ca şeful plasei să ia vreo măsură, din contră, s-a arătat acest comandant destul de prietenos şi arătând că este ardelean din Cluj.

După această prealabilă anchetă, prin anul 1941 s-a pornit o anchetă mare în frunte cu subprefectul județului, cu oameni de la siguranță etc. Şi în luna octombrie 1941 au dat dispoziții ca monumentul să fie demolat, bronzul luat. Ca să fie mai cu efect, notarul comunal Toth Laszlo la îndemâna subprefectului a încheiat şi un proces-verbal pe care l-a predat la 11 consilieri comunali spre a-l semna, care se învoiesc ca bronzul să fie dat Comandantului general al armatei pentru aranjament. A doua zi după această hotărâre efectivă, **bronzul a fost pus în tren şi trimis la Budapesta**[5], iar soclul a fost spart şi în fundament lăsându-se, căutându-se scrisoarea de fondare, pe care o credeau că este făcută contra ungurilor şi semnată de cei ce erau în viață, cu gândul să aibă motivul ca să-i pedepsească şi asuprească. De fapt scrisoarea a fost scoasă, dar ea conține elogii la adresa eroilor şi cu îndemnul ca lumea să fie în toate timpurile eroică, apoi se semna comitetul de fondare.

Pentru acest monument a fost deseori interogat dl. preot Grigore Pop, acuzându-l că cu ştirea sa a fost pusă coroana sub picioarele soldatului şi tot astfel de învinuiri i-au adus şi preotului C. Henciu cum şi întregului comitet. Fireşte învinuirea nu s-a putut dovedi şi chestiunea a rămas în suspans.

Monumentul măreț, demolat de unguri a adus cu sine, cu adevărat la demolarea întregii structuri a acelora, care se mândreau cu o domnie de o mie ani în tiranie şi asuprire ... şi acela, ce scoboară pe cei mândrii, i-a coborât în bazarul antichității...

În anul 1943, prin decizia nr. 25246/1943 a ministrului de Interne din Ungaria[6] s-a rechiziționat clopotul cel mare de la Biserica din Telciu, în greutate de 400 kg. Evenimentele însă au depăşit intențiile şoviniste de a-l putea ridica.

IV. Biserica

Măsurile şovinismului unguresc au fost luate mai întâi față de felul, cum este pictată Biserica şi cum sunt vopsite odăjdiile şi articolele necesare cultului divin.

Prin ordinul nr. 2145/1941 ale Notariatului Telciu în baza aceluia dat de Pretura plasei se dispune retragerea chipului Regelui Ferdinand din Biserică, chip pictat cu ocazia pictării Bisericii în anul 1922. Orice protest a rămas zadarnic. Chiar intervenția Sf. Episcop în cauză sub nr. 3140/1942 a rămas fără

5. Cf. Autobiografiei preotului Grigore Pop, Telciu, județul Bistrița-Năsăud (manuscris), p. 20-50.
6. Cf. Arhivei personale a preotului C. Henciu pe anul 1943.

rezultat, deoarece Ministrul de Interne prin Procuratura județului Năsăud, care ne comunică sub nr. 273/1942 de a şterge de urgență acest chip. Preoții locului totuşi numai în momentul în care Pretorul dă termen de trei zile, altcumva vor fi duşi în lagăr, executară această dispoziție.

Dar şi aceasta cu o intenție: aşa să se vopsească chipul, pentru ca la timpul potrivit să se poată readuce la vedere. De fapt aşa s-a făcut prin vopsitorul Volosnyai din Gherla, dar spre mai mare surpriza, chipul a ieşit mai frumos şi mai luminos în proxima duminică de sub vopsea. Atât Primăria, cât şi Jandarmeria, sesizându-se, au asistat, până când numitul vopsitor a tras peste chip un strat de ghips, aşa ca să nu mai apară.

Recent locuitorii comunei, în urma declarației făcute de dl. prof. univ. dr. Vasile Dumitrescu Homeiu din Bucureşti, fiul satului nostru, au hotărât ca Pretorul Covrig să-l predea pe mâna Tribunalului poporului pentru insulta adusă Marelui Rege şi vătămarea poporului românesc şi a credinței creştine, care îl păstrau în chip ca pe un ctitor şi binefăcător, prin ordinele ce le-a dat.

Acelaşi Pretor a dispus ca toate candelabrele să fie revopsite împreună cu întreaga Biserică, pentru că actuala pictură este în stil românesc şi are pronunțate culori ale stindardului românesc. Autoritățile comunale s-au opus şi au pus piedici serioase credincioşilor, când aceştia erau gata a pleca în pelerinaj la Mănăstirea Nicula sau Moiseiu. Adunările generale ale credincioşilor şi şedințele curatorului în anii 1940-1941 au fost ținute cu asistența Jandarmilor şi Notarilor delegați.

La şcoală a fost scoasă limba românească din rugăciune, aceasta zicându-se în ungureşte, iar catecheza a fost stingherită, trimițându-se copiii de la orele de religie acasă, până când s-a protestat. A trebuit ca pentru introducerea limbii române să facem cerere prin Episcopie la Minister, cerere trimisă de acest oficiu sub nr. 300/1941.

Chiar şi inspecția catechetică a fost criticată şi s-a făcut obiectul unor măsuri din partea Directorului şcolar Szöcs Imre, ca să nu se mai permită Vicarului intrarea în şcoală.

Dacă Biserica, ca şi spirit şi lăcaş a avut de suferit, apoi nu au rămas mai prejos nici suferințele slujitorilor ei.

Astfel, în anul 1940 imediat după pronunțarea odiosului dictat de la Viena, cu ocazia intrării trupelor ungureşti, delegații armatei au ordonat ca să fie primiți, în alt caz vom fi considerați ca şi duşmani. Trupele intrate în sat în ziua de 6 septembrie 1940 şi acelea din 7 septembrie 1940 **au luat cu sine, pe prețuri mici tot stocul de alimente de primă necesitate**, pentru ca în acelaşi moment pe preoți să îi facă în tot felul să scrie în gazetele lor că „am găsit oameni sălbatici, lăsați de valahi fără pâine şi fără haine”, conducătorii lor, preoți şi învățători, oameni fără cultură, ca şi ei, sălbatici şi lipsiți de bun simț. De fapt în acea seară au tăbărât trupele peste locuitorii comunei şi mai întâi la preoții locului şi dacă nu li s-au pus la dispoziție uşile deschise, le-au spart şi multor locuitori au încercat să le închidă casele; George Bichigean M. şi alții.

De la preotul Henciu spărgând casa – respectiv dulapul cu haine, au furat pur şi simplu lucruri de mână şi un ceas de mână cu lanț şi un inel, toate sunt cadourile făcute soției cu ocazia cununiei. A doua zi, ar fi fost o imprudență a declara că soldații sau chiar ofițerii sunt în stare de atare lucruri. Erai pur şi

simplu osândit de a fi ofensat „Brava armată maghiară”. De altfel, acest lucru l-a pățit şi Mutu Macidon, fost controlor financiar, căruia furându-i soldații din casă obiecte şi reclamând, a fost tras în cercetare şi numai aşa a scăpat, dacă a făcut declarații precise că a greşit şi că nu este vorba de soldați unguri ci de civilii români, sau autori necunoscuți.

Armata intrată timp de două săptămâni a petrecut nopțile în beții şi orgii ce le dezlănțuiau asupra satului şi nimeni nu îndrăznea nici chiar ziua să iasă pe stradă, dar noaptea.

V. Diverse

1. **Ioan Pop a lui Valeriu** a fost pus în ham alături de un cal silit să tragă o sanie cu fân, la ordinul plutonierului de jandarmi Csernay Jozsef[7], în semn de batjocură.

2. **Copilul Nicolae Ganea a lui Ioan** a fost împuşcat în spate de jandarmii unguri, când păştea mieii pe câmp. Jandarmii au socotit că trag în partizani. Rana nici acum nu este vindecată[8] (adică în 1946 s.n.).

3. Locuitorul **Peter Alexandru** a fost omorât în tren de conductorul trenului[9], un maghiar prin aplicarea unei lovituri în cap cu tocul de la maşina de perforat bilete. Autoritățile au stabilit că numitul voia să sară din tren de frica conductorului, s-a lovit cu capul de o piatră şi a murit. Îngropăciunea s-a făcut imediat după moarte cu asistența jandarmilor, fără permisiunea de a putea cineva să se uite la mort.

4. Locuitorii **Gheorghe Ilieşiu** şi **Ioan Scuturici Manțiu**, clopotari la biserică, au fost aduşi în fața Tribunalului excepțional de cinci ori din Cluj, pe motivul că ar fi pus steagul unguresc pe o rudă vopsită în culorile româneşti. Cauza face obiectul cercetării Sf. Episcop de sub nr. 340/143 şi Tribunalul ascultând părțile a achitat pe vinovați, în lipsă de dovezi.

5. Tot în fața aceluiaşi Tribunal a fost trimis şi **Emil Berindeiu** şi **Ioan Bâg** din Telciu pentru faptul, că ar fi înjurat națiunea maghiară şi ar fi afirmat că poporul românesc este în majoritate apreciabilă în Ardeal. Tribunalul a achitat din lipsă de dovezi pe Ioan Bâg, iar Emil Berindeiu a fugit din fața jandarmilor, ce voiau să-l aresteze. Ion Bâg a avut un an domiciliul forțat foarte aspru fără de a avea voie să aibă contact cu cineva în afară de Biserică.

6. **Macidon Mutu**, controlor fiscal, sub regimul românesc a fost pus în disponibilitate, respectiv forțat să se pensioneze. Acasă i-au făcut diverse şicane. În urmă l-au ridicat noaptea din pat şi dus în Bistrița la Oficiul de spionaj militar, unde a fost cercetat şi pus sub învinuire de sabotaj. În urma intervențiilor făcute şi a dovezilor depuse numitul a fost lăsat pe picior liber. Cu toate acestea de multe ori a împărtăşit cu alți tovarăşi de suferință umezeala grajdului de la Primărie şi pustietatea caselor evreieşti, localuri de chin şi închisoare pentru românii din Telciu şi de prin alte sate. Acolo cu toții stau, în putoare şi necaz, fără dreptul de a li se da mâncare sau băutură, pe întuneric şi cu pază zile

7. Cf. Arhivei personale a preotului Valeriu C. Henciu, perioada 1940-1944, p. 20-25.
8. *Ibidem*, p. 26.
9. *Ibidem*, p. 27-28.

întregi drept pedeapsă pentru că refuzau să lucreze gratuit industria şefilor unguri şi exploatatorilor de păduri.

7. În fața Oficiului de spionaj a fost dus şi **fostul primar Alexandru Micu** şi i s-au adus 32 puncte de învinuire între care şi aceea că refuză a da concursul armatei spre a-şi face mai repede un post modern de pândă şi alarmă şi că ține partea agitatorilor români. Din fața acestor învinuiri a trebuit să se refugieze în România şi nu s-a reîntors decât deodată cu armatele victorioase.

8. **Traian Câmpeanu**, notarul comunei, a fost silit să plece forțat din partea colonelului Halay, comandantul din Năsăud, care i-a pus în vedere ca în 24 de ore să fi părăsit teritoriul[10], altcumva nu-i garantează de viață. S-a refugiat în România împreună cu soția şi copilul Chlement.

9. Este demn de menționat goana Jandarmilor după oamenii, care erau chemați în ultima fază a războiului la muncă. Copii de la 15 ani până la bătrâni de 60 ani au trebuit să părăsească comuna, să se refugieze în munți şi păduri. Fete tinere au fost chemate la muncă, de unde fugeau în urma tratamentului dur şi nemilos. Comuna a rămas aproape pustie în anii 1943-1944.

Prigoana a culminat în ziua de 24 august, când toți fruntaşii comunei au fost arestați şi ținuți în Primăria comunei, emițându-se apoi ordin de domiciliu forțat sub nr. 4445/1944 din 29.08.1944, până la care dată au fost sub pază polițienească.

Nu mai amintesc felul în care s-au retras trupele ungureşti din Telciu, lăsând în urma lor multă mizerie şi dezordine.

„Puținele date arătate sunt o parte din marea durere a unui popor, care ştie să fie viteaz nu numai în război ci şi în timp de pace, iertând pe duşmani şi făcând bine şi celor ce fac necazuri.

Fie ca acestea să fie ultimele dureri şi începutul unei bucurii, care niciodată să nu se termine, făurirea unui progres şi izbânda unei idei pentru care atâtea lupte şi jertfe s-au adus.” – cuvinte ce aparțin preotului C. Henciu.

Referințe bibliografice: Telciu, la 27 februarie 1946 (*Arhiva bisericii din Telciu, Arhiva personală a preoților Carol şi Iuliu Henciu; Autobiografia preotului Grigore Pop în perioada 1926-1948, com. Telciu, județul Bistrița-Năsăud*).

*

* *

Iată fapte pe care dorim ca istoria şi timpul să nu le mai repete. Fapte condamnabile de înjosire a omului, de jigniri şi ofense dure, de denigrare şi lovire a tot ceea ce este mai uman. Spun acestea întrucât şi recent (în 1987 s.n.) în ultimele țări europene se mai păstrează şi activează grupuri neonaziste, care urmăresc învrăjbirea între popoare, promovând politica revizionistă, revanşardă. Se susțin teze antisemite şi antievreieşti ce pot aduce mult rău omenirii, dacă nu vor fi stopate la timp.

10. *Ibidem*, p. 30-31.

Din cele arătate mai reiese concluzia că români fiind cetățeni ai acestei țări, indiferent de naționalitate nu trebuie admisă sub nici o formă „realizarea jocului" unora în situația în care teritoriul ar fi ocupat, a face jocul ocupanților străini, întrucât, aşa cum a rezultat, au fost şi români din aceştia, chiar din comună, cetățeni care nu au ştiut să apere onoarea şi demnitatea de român.

Astăzi (2004 s.n.) în România se asigură şi este o deplină egalitate în drepturi a tuturor fiilor României, indiferent de naționalitate. Nimeni nu este întrebat sau terorizat de ce vorbeşte o limbă sau alta, de ce scrie în limba română, germană, maghiară, sârbă, rusă etc. Toți cetățenii sunt egali în drepturi. Se pot exprima în limba care doresc şi pe care o cunosc. Pot urma licee, şcoli şi facultăți inclusiv în limba maghiară şi germană. Nu se face nici o presiune asupra nimănui la declararea naționalității. Români, maghiari, germani, sârbi şi alte naționalități trăiesc şi muncesc într-o deplină prietenie şi înțelegere. Se bucură în egală măsură de rezultatele muncii lor. Nimeni nu are drepturi sau obligații în plus: legile sunt aceleaşi pentru toți cetățenii români de naționalitate maghiară, germană etc. Salariile sunt aceleaşi pentru toți. Nu sunt privilegiați.

Cetățenii de naționalitate română nu au nimic de împărțit cu cetățenii români de naționalitate maghiară sau germană, întrucât un lucru este foarte clar: se ştie prea bine şi precis, când au venit triburile maghiare în Câmpia Panoniei, când au debuşat spre Transilvania, că i-au întâlnit aici pe români: există suficiente documente scrise şi nu numai „Gesta Hungarorum"; se ştie prea bine atât de către istoricii români, cât şi cei unguri din Ungaria (ne referim la cei de bună credință) că ungurii au avut de înfruntat rezistența armată a unui popor bine plămădit, organizat şi condus cu iscusință de către Gelu, Glad şi Menumorut; că triburilor maghiare le-au trebuit aproape 200 de ani, ca să cucerească Transilvania, că nu au reuşit s-o cucerească în totalitate, că nu au putut schimba conducerile voievodale, cneziale şi ale juzilor de pe plan local, legile, obiceiurile şi tradițiile, că pentru acest lucru s-au dat lupte grele de apărare. Deci nu avem de împărțit cu nimeni nimic. Poporul român, era prezent aici în Transilvania, este pomenit în documente scrise cu peste un mileniu înainte; la venirea ungurilor care au trecut prin pasul Vereské la 896, şi nu prin Valea Mureşului cum din răutate se scrie în lucrarea „Istoria Transilvaniei", apărută în Ungaria „Erdély törtenete"[11], lucrare pătimaşă plină de greşeli, unele intenționate, care vine să disemineze ură şi dezbinare între cele două popoare şi națiuni, ba mai mult prin modul cum sunt puse problemele se ignoră chiar istoria Ungariei. Deci lucru cert este că Transilvania este un străvechi pământ românesc, că păşunile românilor lui Gelu, Glad şi Menumorut se întindeau până departe la Tisa, la Dunărea de mijloc, că şi azi cana dacică s-a descoperit pe o arie largă în Câmpia Tisei (s.n. Câmpia Panoniei). Dar noi nu mai tânjim după alte teritorii, însă este bine ca istoriografia maghiară să ne cunoască acest lucru şi să nu uite, să aprecieze bunătatea ducelui Salanus, a lui Menumorut, a românilor în general, întrucât granițele sunt foarte clare. Ele sunt hotărâte de milenii şi nimic nu se poate schimba cu privire la Transilvania. Voința maselor populare la 1918 a fost unanimă, inclusiv din partea naționalității maghiare,

11. Erdély törtenete, vol. I-III, 1986.

secuieşti şi germane. Datori nu suntem cu nimic nimănui, dimpotrivă alții trebuie să recunoască existența lor, inclusiv bunătății noastre de suflet şi de bună înțelegere şi bună cuviință. Să nu profite de această bunăvoință şi linişte a românilor, pentru că apoi s-ar putea să le pară rău. O spunem fără amenințare. Aşadar, nu admitem nici un amestec străin în treburile noastre interne.

Locuiesc de peste 45 de ani în Transilvania, de 26 ani în Cluj-Napoca, 6 ani am locuit în Bistrița, dar eu unul nu am văzut nici o „teroare" împotriva cetățenilor români de naționalitate maghiară sau alte limbi, nu am văzut sau auzit că s-ar fi închis vreo biserică catolică, reformată, calvină sau ebraică pe motivul că s-au făcut slujbe în altă limbă, nu am văzut copii maghiari terorizați pe motivul că vorbesc pe stradă şi scriu la şcoală în limba lor. Nici vorbă de aşa ceva.

Deci tot ce s-a făcut şi conceput la Budapesta de către Academia de Ştiințe Istorice prin cele 3 volume, de către ministrul culturii este o înscenare grosolană, fără acoperire. Dovadă este că lucrarea, care a făcut vâlvă la început în lumea istoriografică, începe să fie combătută în Germania, Italia, Iugoslavia, S.U.A, Canada Belgia şi alte țări.

Aşadar, domnilor Köpeczi Béla şi Makkai Lászlo ați greşit fundamental. Să ştiți că Transilvania este leagănul poporului român, aici a fost centrul puterii geto-dacice a lui Decebal şi Burebista, cetățile lui Decebal de la Grădiştea Muncelului, Blidaru şi Sarmisegetuza se văd şi azi; vă invităm să le vizitați, pentru că ele există pe teren, întrucât în capul dumneavoastră nu există; urmele cetăților daco-romane se mai văd şi astăzi la Porolissum, la Napoca, Apulum, Alburnus Major etc. Avem mii de argumente şi lumea întreagă le ştie: monezi, cetăți, cimitire, dacice şi postromane, unul recent descoperit în Piața Timotei. Cipariu cimitir postroman – ale cărui sarcofagii se pot vedea la Lapidarul Roman al Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; s-au găsit aproape 100 de sarcofagii până acum – numărul lor este estimat la 300-500 bucăți.

Deci pe pământul Transilvaniei, inclusiv în comuna Telciu există loc sub soare pentru toți fiii poporului, inclusiv cetățenii români de naționalitate maghiară. Elev fiind la şcoala generală din Telciu am avut colegi de clasă maghiari şi evrei, cu care ne-am înțeles foarte bine, ne-am jucat împreună, am cântat, am învățat, dar nu am avut de împărțit nimic unul cu altul, eram buni prieteni. Azi mulți dintre ei sunt în înalte funcții, pe toate tărâmurile vieții noastre social-politice, economice şi culturale; când ne întâlnim, ne salutăm, ne strângem mâna, ne respectăm, bem o bere împreună etc. Se pare că după 1990 s-a exagerat foarte mult această dispută, însă ea poartă girul unor politicieni şi mai puțin a masei mari de oameni, deşi manifestările de grup ori individuale au fost pronunțate din partea unor şovini şi extremişti din ambele tabere. De reținut că incitarea de cele mai multe ori au făcut-o şi o fac maghiarii extremişti; vezi Consiliul Național al Secuilor, cazul Târgu Mureş din martie 1990, alungarea românilor din Secuime, în 1990-1992 şi altele.

8. Telcenii în al Doilea Război Mondial

Participarea telcenilor în cel de-al Doilea Război Mondial este o problemă nesoluționată. Nu există o situație clară privind numărul participanților. Nu este soluționată din cel puțin trei puncte de vedere: teritoriul comunei, rămânând la Ungaria în urma dictatului de la Viena (30 august 1940), mobilizarea lor pentru război (ordinele de chemare s.n.) au fost făcute de autoritățile ungare. În al doilea rând, în prezent nu dispunem de o situație nominală clară a celor mobilizați şi chemați sub arme în perioada septembrie 1940 – 15 octombrie 1944. Această evidență a fost luată de către autoritățile ungare, în retragere din Transilvania în perioada august-octombrie 1944, şi dusă probabil, în Ungaria. În al treilea rând, nu avem nici un fel de evidență pe ani şi zile a militarilor din Telciu mobilizați, la ce unități au fost repartizați, doar informațiile adunate de la câțiva veterani de război, existenți în viață, care aproape toți sunt trecuți azi (2004 s.n.) de vârsta de 80 de ani.

Prin legile votate după 1990, li s-a recunoscut statutul de veterani de război şi celor ce au luptat, fără voia lor, în compunerea armatei ungare. Ei au fost încorporați în armata Ungariei, fără consimțământul lor, fiind puşi să-şi exercite prerogativele jurământului militar. Majoritatea veteranilor în viață sunt de acord că nu era altă ieşire, deşi toți condamnă acțiunea autorităților ungare, ei au executat ordinele, fie din frică, fie din supunere oarbă, căci nu aveau altă soluție având în vedere că nesupunerea însemna trimiterea în fața Curții Marțiale, condamnarea la ani grei de închisoare. O parte nu sunt de acord, spunând că cel mai bine era să nu se supună încorporării, ori să fugă în România, cum au procedat o altă parte.

Cât priveşte numărul telcenilor încorporați în armata ungară, neexistând o evidență clară, veteranii de război rămaşi în viață apreciază la circa 600-700 de bărbați, mobilizați în mai multe etape, cam de 2-3 ori pe an, cu deosebirea că în anii 1942-1944 au fost mult mai multe chemări sub arme. Parte din bărbații Telciului s-au sustras de la încorporări şi mobilizări, refugiindu-se prin păduri şi munți (din păcate nu există o situație clară a acestora). Altă parte au refuzat să execute serviciul militar în armata Ungariei şi s-au refugiat în România, aşa cum a fost cazul celor 25 de bărbați prezentat într-o anexă specială în partea a doua a lucrării, parte dintre ei expulzați de către autoritățile ungare de ocupație străină.

După 20 octombrie 1944, dar îndeosebi din luna martie 1945, s-au făcut mobilizările de către statul român, o serie de telceni fiind trimişi pe frontul de luptă din Cehoslovacia. Din păcate nici aici nu există o situație clară la primăria comunei, arhiva bisericii sau arhivele județene.

Dispunem totuşi de o situație clară, rămasă din fericire la D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, cu cele 19 soții rămase văduve şi 37 de copii orfani din Telciu, care se pare că este incompletă, având în vedere că unii dintre telceni au sosit din prizonierat din fostul URSS sau Germania după 1945, până în jurul anilor 1958-1962.

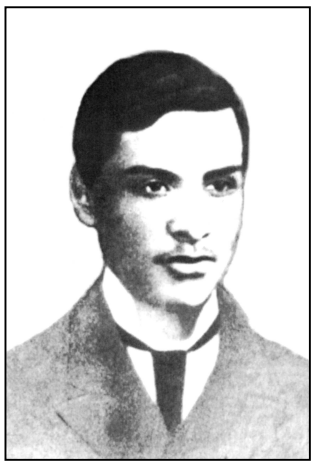
De asemenea, există o situație precisă a veteranilor de război existenți azi în viață, toți de peste 80 de ani, respectiv 29 în Telciu şi 13 în Bichigiu şi a

soțiilor veteranilor de război văduve, în viață, în număr de 33 în Telciu şi 8 în satul Bichigiu.

Concluzie: Se impune ca Primăria comunei Telciu, împreună cu biserica şi Subfiliala veteranilor din cel de-al Doilea Război Mondial să revadă şi să reconstituie cu lux de amănunte situația nominală a contingentelor încorporate din Telciu, atât în armata română, cât şi în armata ungară. Trebuie luați în evidență şi telcenii care s-au refugiat şi nu s-au mai întors după 1945 în comună, inclusiv evreii încorporați sau duşi la lagărele de exterminare din Germania şi Polonia, unde, cu tot regretul, din lipsa unei evidențe nominale, nu putem prezenta nimic, deşi în comună evreii existenți până în 1980 aveau o situație a lor. Şi drama evreilor din Telciu duşi în lagărele de exterminare face parte din istoria comunei noastre, ei fiind fii ai comunei şi cetățeni români.

XII. GEORGE COŞBUC ŞI TELCENII

1. Strămoşii dinspre mamă a lui George Coşbuc

George Coşbuc, tânăr licean la Năsăud

Ca fii şi cetăţeni ai Telciului merită să cunoaştem filiaţia şi legăturile lui George Coşbuc cu Telciu. Trebuie să ştim şi să-i facem o mai bună mediatizare. În continuare vă prezentăm câteva date din lucrarea lui Sandu Manoliu:

„**Ion Avacum, preot în Telciu**, e străbunicul de pe mamă al poetului. În registrul botezaţilor din parohia Telciu, registru care începe cu anul 1812, este arătat ca preot până la 1852 octombrie 28, când a murit. Tot din data morţii rezultă, că s-a născut la 1761 şi a trăit şi el frumoasa vârstă de 91 de ani.

Ion Avacum a făcut şcoala la Institutul grăniceresc din Năsăud, apoi la Blaj. La început a fost preot în satul Suciul de Jos din judeţul Someş. Aşa îl citează Vasile Vaida în „reflexiunile" amintite mai sus şi publicate la 1830[1]. Conscripţia lui Klein de la 1733, îl pomeneşte pe Ion Avacum ca preot tot în Suciu de Jos[2]. Mai apoi s-a stabilit în Telciul părinţilor lui.

După tradiţia familială – care trebuie privită cu multă îngăduinţă – se zice că acest Ion Avacum, ar fi fost a 5-a generaţie de preoţi din familie. Ca şi la Coşbuc, numele familiei ar fi fost altul, iar neamul Avacum – astăzi stins – şi-ar trage numele de pe moşia, unde s-a aşezat unul din strămoşii familiei[3], căci străbunii ar fi fiind originali nu din Telciu, ci din Salva.

Acest Ion Avacum a avut 2 copii ştiuţi: o fată Finica şi pe:

---

1. „Ioannem Avacum, parochum in Suts". („Poemation", ed. Oradea 1830. Fragment citat de V. Şotropa – Dr. N. Drăganu, „*Istoria şcolilor năsăudene*", p. 63 şi traducerea Vasile Bichigean din „Arhiva Someşană", 1925, nr. 3, Năsăud, p. 62).
2. „Alsésucs Popa Ioannes ..." „*Registrum universorum in Trannia, sacerdotum 1733*" (N. Iorga: „*Statistica Românilor din Transilvania în 1733*", Revista „Transilvania" 1898, nr. 9-10, p. 174).
3. *Ibidem.*

8. **Luca Avacum**. Bunicul poetului de pe mamă a fost de asemenea, preot în Telciu. Nu a vieţuit însă aşa de mult ca tatăl lui. Luca s-a născut la 1803 şi a repauzat în 1 septembrie 1854, la 2 ani după moartea tatălui său. În registrul parohiei, Luca este trecut ca preot de la 1831 până la 1854.

Luca Avacum a fost căsătorit cu Dokia Marian, fiica economistului Vasile Marian din Zagra. Această „Dokie" a avut 2 fraţi: unul a rămas plugar acasă ca şi tatăl său, iar celălalt a fost marele susţinător de şcoli, Ion Marian.

Ioan Marian născut tot în Zagra la 1799 a urmat la şcolile primare din Telciu şi Zagra. Apoi în Năsăud şi Blaj. Având mari însuşiri cărturăreşti, când împlinise abia 20 de ani a fost numit profesor la gimnaziul din Blaj (1819). După 2 ani a demisionat, retrăgându-se ca preot în comuna Zagra şi catihet la şcoala normală din Năsăud, unde venea în fiecare săptămână de două ori, pentru ţinerea cursurilor. La 31 de ani în floarea vârstei este trimis la Lemberg să audieze prelegerile institutului pedagogic. Întors în Ardeal, a fost numit director de şcoală primară superioară, întâi la Orlat şi apoi la Năsăud (18 iunie 1834). La 1 noiembrie 1837 el a deschis întâia oară în Năsăud cursurile preparandiale pentru viitorii învăţători, cursuri pe care le-a ţinut în fiecare an până la 1842, fiind astfel primul ctitor al Şcolii Normale din Năsăud[4]. Vicar al Năsăudului timp de 12 ani, 1834-1846, a luptat cu autoritate şi pricepere la ridicarea ţinutului prin biserică, şcoală şi gospodărie economică raţională[5].

Am stăruit asupra acestei figuri din istoria ţinutului, pentru că mama poetului, rămânând orfană de mică, a fost crescută de unchiul ei, amintitul Ioan Marian, un cărturar şi om ales de mâna întâi.

Din căsătoria lui Luca Avacum cu Dokia Marian au fost numai 3 fete: Firoana măritată cu Teodor Pupăză, plugar în Telciu. Maria (mama preotului) măritată cu preotul Sebastian Coşbuc şi Tavifta măritată cu George Pop, preot în Telciu.

Firoana Pupăză, născută Avacum, a fost copila cea mai mare (1825 decembrie 18). După tradiţia familială ea ştia să zică multe strigături şi să improvizeze poezii şi răspunsuri la nunţi şi la oaspeţi, aşa cum sunt datinile de aici[6]. Tavifta a fost copila cea mai mică (1830 septembrie 24). După ce surorile

---

4. Bibliografia lui să se vadă la – Macedon Pop, „*Activitatea vicarilor foranei eppesci gr. cat*." editată de Massimu Popu, Budapesta, 1875, p. 41 şi urm. – „Ioan Marian" biografia publicată în „Memorialul reuniunei învețătoresci gr. cat. „Mariana" în Năsăud 1901, p. 51-52 – V. Şotropa – dr. N. Drăganu: „*Istoria şcoalelor Năsăudene*", Năsăud 1913, p. 51-53. – De asemenea, să se vadă indicaţiile din acest anuar, la articolul domnului V. Şotropa: „*Vechea preparandie Năsăudeană*", p. 89 şi urm. şi la tabloul de pe p. 120.

5. A obligat comunele să sacrifice venitul dreptului de crâşmărit pe trei luni, pentru susţinerea şcolilor ... A dispus ca fiecare şcoală să aibă grădină şi pomărit. Iar ca vicar, a obţinut de la comandamentul militar ordinul ca „nici un tânăr să nu fie iertat a se căsători înainte de a dovedi, că are un număr de altoi" (Macedon Popu: „*Act. Vic. Foranei*" p. 42 şi Ioan Marian: „*Memorialul reuniunei înv. gr.-cat.*" – Năsăud 1901, p. 52).

6. Orațiile de nuntă locale culminează în aşa zisul „cântec al găinei". Bucătăreasa – sau „socăciţa" cum se mai zice pe aici – aduce la masă când ospăţul e mai în toi, o găină friptă şi împodobită cât mai caraghios (cu moţ, cu aripi întinse ca şi cum ar zbura, ba şi cu ţigară!). Isteaţa bucătăreasă, după ce saltă găina amăgitor, o prezintă nu mirilor, ci naşilor, cu o „strigătură", un anume cântec scandat, de obicei improvizat şi cu aluzii străvezii la firea, înfăţişarea sau punga ... naşilor. Naşa trebuie să răspundă, şi de aici un întreg duel în versuri. Învinge evident acela sau aceea care improvizează repede, cu umor şi mai cu talent. Duel epigramatic în toată regula! Mătuşa şi mama lui Coşbuc erau meşteri în aceste „strigături" şi improvizări la ospeţe.

mai mari s-au măritat, Tavifta a rămas pe lângă tatăl ei şi i-a purtat gospodăria, până la căsătoria ei cu Grigore Pop, preot în Telciu.

Luca Avacum, fiind bolnăvicios a fost ținut şi îngrijit mai departe de fiica şi ginerele lui. Din recunoştință şi din alte împrejurări, Luca Avacum a lăsat prin testament Taviftei şi soțului ei cea mai mare parte din avere[7].

Copila mijlocie a fost:

9. Maria Avacum mama poetului. După matricola botezaților parohiei Telciu ea s-a născut la 14 februarie 1828. Într-o însemnare a lui Sebastian Coşbuc din 1891 cu privire la membrii familiei, este datată naşterea în ziua de 18 februarie 1827[8]. Iar pe piatra funerară anul naşterii este dat la 15 august 1828, aşa cum o arată matricola botezaților. Copilița a avut ca naşi la botez pe Ion şi Ioana Ştefănuț, una din familiile țărăneşti cele mai cuprinse din Telciu. Fiind mai firavă şi rămânând orfană, iar tatăl ei neputând să se ocupe de ea, a fost luată şi crescută, după cum am văzut mai sus, de către unchiul ei, vicarul Ioan Marian. Copila a fost adusă de acesta în Năsăud, unde a şi urmat la şcoala de fete. La 15 ani – în 1843 – tânăra fată s-a măritat cu preotul Sebastian Coşbuc, cu care a avut peste 12 copii! Din aceştia însă, cum am văzut mai sus, numai şase: trei fete şi trei feciori au ajuns mari şi gospodari la casa lor.

Mama lui Coşbuc era serioasă şi blajină. Ca şi sora ei mai mare avea darul de a spune colăcării, de-a improviza şi mai ales de a povesti basme cu zmei paralei, Feți-frumoşi şi Ilene-Cosânzene[9]. George Coşbuc, atunci când era mic, punea mereu pe maică-sa să-i povestească la poveşti. Şi buna mamă i le spunea aproape pe toate, câte le ştia[10].

Darul lui George Coşbuc de a povesti, se vede bine, a fost un dar moştenit din partea mamei.

Preoteasa Maria a trăit 57 de ani alături de soț, şi prin firea ei domoală s-a potrivit bine cu firea liniştită, lăsătoare şi oarecum neglijentă a preotului Sebastian[11]. Pe deasupra avea însă duioşia.

---

7. Am cercetat testamentul scris şi lăsat de preotul Luca Avacum. Se găseşte în păstrare la preotul Iacob Pop din Telciu, văr bun cu George Pop, ginerele lui Luca Avacum. E scris, dar pare a fi şi impus – de acela care era interesat să nu se atace testamentul, – deoarece se specifică de repetate ori, că surorile celelalte şi-au căpătat partea lor la măritiş şi că nu mai au nici un drept...

8. Foaia cu datele de naştere ale membrilor familiei Coşbuc, alcătuită de preotul Sebastian Coşbuc la 1891, se află astăzi în păstrare la preotul George Coşbuc în Parva. În conscripția familiilor din Hordou, conscripție făcută tot de Sebastian Coşbuc la 1870, Maria, soția sa, e trecută ca născută la 1827! Pare-se însă că datele din conscripție n-au fost scrise după acte, ci după indicațiile orale. Sunt explicabile astfel multele erori.

9. Relațiunea doamnei Anghelina Pop, fiica Mariei Coşbuc şi sora poetului – Vezi şi Iuliu Bugnariu, *op. cit.*, p. 78.

10. Mărturisirea lui George Coşbuc – G. Bogdan-Duică: „*Cu George Coşbuc*". „Luceafărul" XIV, 1919, p. 93.

11. Prea multă ordine şi voință n-a fost în familia Coşbuc. Însuşi George Coşbuc care muncea cu asupra de măsură, a dus o viață cam dezordonată având oroare de tot ce era reglementat, fix şi etichetat. Mărturisea că acesta îl oboseşte şi îngrozeşte ... „Mi-e groază de orice regularitate a timpului ..." („Foaia pentru toți", an. I, nr. 23) – Fără a face apologia vieții boheme, observând, că obişnuit geniile nu s-au împăcat cu rânduiala. Este şi o explicația psihologică: rânduiala implică sclavia şi necesitatea de a prețui de fiecare clipă, peste măsură, îngust, maniac şi cămătăreşte de pedant atâtea „nimicuri", care desigur ajută „le bien-être" înlătură lipsa şi neplăcerile şi te fac om acceptabil în societate ... dar cari burghezizează şi mecanizează viața la inerția, frângându-i spontaneitatea creatoare, nimicindu-i orice colorit intens afectiv şi împiedicând gândul de a se înălța liber, dornic, nestânjenitor şi plin de torentul imaginației vulcanice ...

Atmosfera duioasă se simte în opera poetului, ori de câte ori chipul mamei apare înaintea ochilor lui.

Dar iată, vii zâmbind,
Şi caldă-ți simt suflarea pe-obrazul rece al meu ...
Te pleci şi mă desmierzi,
De drag, o dragă mamă, mă afli şi mă pierzi
Din ochi; îmi ei o mână şi-n mâna ta o strângi
şi-mi face cu dânsa cruce, pe piept, şi – parcă plângi.

Şi-apoi mai târziu:
Departe 'n văi e o căscioară
Cu prispa netedă de lut
Şi mama coase, şi-a ei lacrimi
Stau umede pe ce-au cusut ...

Cu tot beteşugul şi cu toată mulțimea de copii pe care i-a născut şi crescut, firava mamă a trăit multă vreme, ajungând până la 75 de ani şi supraviețuind chiar bătrânul ei soț.

La 8 septembrie 1903[12] bolnavă de „aprindere de plămâni" în căscioara bătrânească aplecată de vremuri şi cu prispa netedă de lut – a închis ochii aceea care a legănat pe pruncul George şi care pururi a fost stăpânit de frica Celui de Sus şi de a tot volnicia lui."

Sursa: Sandu Manoliu, *Icoana unei şcoli*, p. 379-385.

2. Legătura dintre poeziile lui George Coşbuc şi orațiile de nuntă din „Nunta Zamfirei" – rostite de Fironia Pupăză, mătuşa poetului

Se ştie că George Coşbuc în copilărie a urmat două clase la Şcoala din Telciu, locuind la mătuşa Firoana, soția primarului de atunci Vasile Pupăză. De ce? Simplu. Mătuşa l-a cerut pe micuțul George să locuiască la ea fie din cauză că vedea de pe atunci un real talent, fie ca să mai uşureze situația grea a surorii sale, care avea mulți copii. Talentul, înclinația spre poezie a mătuşei Firoana a atras atenția copilului în sufletul căruia mijea acelaşi talent. Însoțind-o la nunți, unde mătuşa intra în rol cu urările la adresa mirilor, rostite cu patos şi frenezie, copilul asculta şi înregistra totul în adâncul ființei sale. Nunțile pe atunci erau cam singurele spectacole la care se aduna lumea satelor.

Alt, să zicem „spectacol", era înmormântarea, unde se stabilise ca după slujba preotului şi citirea din cărțile sfinte să i se dea cuvântul mătuşei Firoana, de altfel cumnata preotului, care era căsătorit cu sora sa Tavifta, să cânte sau să recite „versurile", care expuneau în cuvinte pline de simțire viața şi suferințele, jalea după cel plecat dincolo, la tatăl ceresc.

Toate aceste să le zicem creații populare au fost culese de învățătorul de atunci Vasile Ionaşcu, de la Şcoala confesională greco-catolică din Telciu,

12. Nici data morții nu e precizată. Într-o matricolă este datat decesul la 19 septembrie 1902, iar pe piatra de pe mormântul ei la 8 septembrie 1903. Piatra pare a mărturisi adevărul, căci matricola mai are şi alte greşeli.

care cu preotul Grigore Pop şi-au dat seama de valoarea lor ca producții literare populare şi le-au înregistrat în nişte caiete, dar şi pe file volante.

Soarta acestor creații n-a fost fericită. Fiind puse la păstrare într-un coş de răchită, nişte meseriaşi, care reparau acoperişul casei, au scos coşul afară şi fiind ploaie, toate s-au udat şi au devenit indescifrabile. Nu-i exclus ca poetul să-şi fi cules din ele ce i-a plăcut, ce l-a fermecat şi pe el.

Dacă „Nunta Zamfirei" şi „Moartea lui Fulger" îmbinau realitatea cu fantezia, altele ca „Numai una", „Pocnind din bici pe lângă boi", „Duşmancele", (Mitre ştii ce spune psalmul), sunt impregnate de o atmosferă specifică satului de pe atunci. Hordoul era prea sărac şi nu putea prezenta spectacolul popular ca şi Telciu, comună mai bogată şi mai numeroasă.

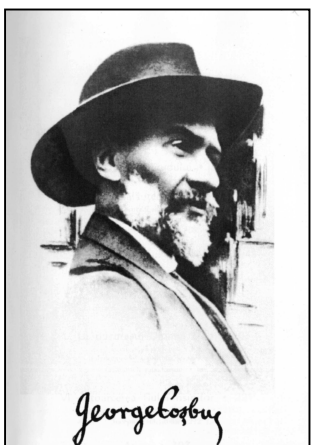
Făcând parte din familia celei ce a fost Firoana Pupăză precizez că poetul a vizitat Telciul de mai multe ori pentru a se întâlni cu cei doi veri: Toader Pupăză, învățător şi Iacob Pop, preot, dar aceste vizite n-au fost consemnate de istoricii literari sau în biografiile lui. Țin minte că la întâlnirile lor cu ocazia diferitelor sărbători sau zile onomastice, cei doi veri repetau gluma lui George Coşbuc, care la o petrecere după ce s-a întors de afară i-a zis-o popii: „La popa în verandă trebuie să calci pe note, ca să nu te-ntorci în casă plin de „ăla" pe ciobote".

De legătura strânsă dintre poet şi verii lui, ştiu mulți din familie, că înainte de a muri, Coşbuc i-a chemat la Bucureşti, să-şi ia rămas bun. Se pare că s-a otrăvit din cauza presei, care-l ataca pentru intervențiile sale pe lângă fedmareşalul Makensen, ca să nu lase pe unguri să intre în Bucureşti. Cam ce a pățit Coşbuc cu presa de atunci, pățeşte cu presa de azi, Corneliu V. Tudor. Desigur este punctul meu de vedere.

Pro Memoria şi istoricii literari!!!

2.04.2004 ***Dumitru Ilieş***
Cluj-Napoca ***Economist şi specialist în Ştiințele juridice***

3. George Coşbuc şi telcenii

Iată un subiect, o idee, o realitate ce trebuie cunoscută, de telceni apreciată şi valorificată de către cercetarea noastră literară, la adevărata ei valoare. Noi credem că hordoanii (coşbucenii), nu se vor supăra pe noi, pe telceni, dacă vom spune şi spunem cu tărie că George Coşbuc este de-al nostru, al telcenilor, de fapt consătean de-al nostru după mamă. Nu facem acest anunț, o mărturie pornită dintr-un zel personal, sau patriotism local, **ci ca un semn al prețuirii noastre**, al tuturor față de marele Coşbuc, care va rămâne peste milenii un mare rapsod liric al românilor, „poetul țărănimii", principala forță socială de-a lungul veacurilor care a dus greul pentru apărarea independenței noastre

naționale, leagănul unde s-a format şi cizelat tot ceea ce a fost mai trainic şi mai bun pentru existența noastră multimilenară. Şi de țărani, țărănime, nu trebuie să uităm niciodată, de fapt de locul de unde am plecat, pentru că azi orice fiu al României dacă coboară în spița sa genealogică, alături de rădăcinile sale puternice muncitoreşti , dacă coboară pe la anul 1850 mai încolo, îşi va da seama că are o puternică obârşie țărănească. Asta însă departe de a aprecia poporul român ca un popor de țărani, sau păstori, cum încearcă unii să-i ticluiască rădăcinile şi obârşia sa, multimilenară în această vatră. De fapt marii cărturari ai neamului, mă refer la cei clasici: poeți, scriitori, istorici, oameni de ştiință etc., i-a dat într-o mare măsură satul.

În versul său de mare sinceritate: „Sunt suflet în sufletul neamului meu / Şi-i cânt şi bucuria şi amarul", simțim adeziunea lui deplină față de marele nostru neam al românilor de pretutindeni, care atunci în acei ani era sub jugul exploatării şi al nedreptăților sociale.

De fapt obârşia neamului Coşbuc, este pur românească, de pe Valea Someşului şi îşi are originile din satul Ilişiua de lângă Uriu, spețe în 4 comune: Hordou, Telciu, Mocod şi Feldru. Despre fuga şi periplul familiei coşbucienilor de la Ilişiua la Hordou s-a scris extrem de mult şi s-a mers pe firul genealogic de la familia poetului în jos cu aproape 300 de ani în urmă. Din datele pe care le cunosc şi eu, studiile publicate aş putea să scriu cel puțin o sută de pagini, dar las aceasta pe seama filologilor şi criticilor literari, care sunt oameni de specialitate şi-şi cunosc bine acest obiectul al muncii lor.

Mama poetului, pe numele de familie Maria Avacum, s-a născut în Telciu la 14 februarie 1828, fiind fiica lui Luca Avacum, preot în Telciu şi Dochia Marian, sora vicarului Marian. Aşadar George Coşbuc după mamă, aparține în totalitate telcenilor.

Familia Avacumilor (Luca şi Dochia) a avut 3 copii, toate fete[1]: **Veronica** (Firoana) născută la 18 decembrie 1825 la Telciu. S-a căsătorit cu Teodor Pupăză, țăran plugar în Telciu. A avut 8 copii; **Maria**, mama poetului, născută la 14 februarie 1828, la Telciu. S-a căsătorit cu Sebastian Coşbuc, preot în Hordou. A decedat la 8 septembrie 1903 în Hordou; **Tavifta**, născută la 14 septembrie 1830 în Telciu. Căsătorită cu Grigore Pop, preot în Telciu. A avut 13 copii. A decedat la Telciu în 1912.

Mama poetului, **Maria Avacum** (Coşbuc), ca orice mamă i-a dat marelui Coşbuc acel suflu mare de om, plin de duioşie şi alinare sufletească, i-a spus primele poveşti cu zmei şi feți frumoşi, Ilene Cosânzene, l-a legănat insuflându-i dragostea față de oameni şi frumos.

În plus la Telciu, **George Coşbuc a urmat clasele a II-a şi a III-a, în anii de învățământ 1873-1874 şi 1874-1875**[2] la şcoala **trivială**. Învățător i-a fost Ion Ionaşc. A locuit la mătuşa Fica, sora lui Sebastian Coşbuc. La toate obiectele a fost notat cu eminență mică. Într-o rubrică specială – „câte zile a absentat de la şcoală", figurează 20 şi respectiv 8 cât şi „cauza absentării" – „morbulu", ceea ce înseamnă că băiatul era bolnav şi se însănătoşise deplin. Cu certitudine pe timpul şcolii la Telciu, elevul George Coşbuc şi-a vizitat în

1. Cf. Sandu Manoliu, *Icoana unei şcoli*, p. 379-380.
2. Apud Aurel Groze, *Monografia şcoalelor din Telciu*, 1931.

mod repetat mătuşile şi verişorii, obicei statornic la familia românească, unde printre altele a auzit şi „strigăturile” mătuşii Firoana. Soțul Taviftei, cealaltă mătuşă dinspre mamă, căsătorită cu preotul Grigore Pop – i-a fost învățător catehet la orele de religie în timpul şcolii. Cu certitudine vizitele lui Coşbuc la Telciu au continuat şi după 1875, e adevărat mai rar – chiar dacă nu există dovezi în acest sens, întrucât distanța de 5 km nu era prea mare.

Localul şcolii, în care a învățat George Coşbuc la Telciu, a fost la intrarea în comună, dinspre Hordou pe partea stângă. Înainte pe acel loc pe la 1958-1960 a fost casa unui pantofar pe nume Lipciac, iar acum este Circumscripția veterinară a comunei.

Este de datoria noastră a telcenilor de a cinsti numele şi locurile de formare ale marelui poet prin aşezarea unei plăci comemorative în locul respectiv ca un semn de recunoştință şi mândrie, un însemn şi simbol al cunoaşterii pentru generațiile viitoare. Cred că Consiliul local al comunei Telciu şi Primăria sa ambițioasă, harnică şi pricepută va îndeplini această datorie de onoare. Indiferența şi amânarea trebuiesc curmate fără cruțare. Sper că se vor găsi 4.000.000-5.000.000 lei pentru procurarea şi scrierea plăcii comemorative şi dezvelirea pe locul, unde a învățat marele bard de la Hordou, care a fost, este şi va rămâne şi un fiu al Telciului.

Colonel dr. Vasile Tutula

4. Surorile lui George Coşbuc, căsătorite în Telciu şi Nepos

Cu regrete trebuie să spun că este un subiect doar sporadic abordat de istoricii literari români. Cu toate meritele sale de netăgăduit, nici Sandu Manoliu în lucrarea sa „Icoana unei şcoli” nu a reuşit să elucideze în cele mai mici detalii spița şi genealogia familiei coşbucienilor. Deşi doresc să spun că este lucrarea cea mai bună şi mai sigură, căci ştiu din surse precise că Sandu Manoliu a fost în Telciu şi s-a documentat la familia preotului Iacob Pop, înrudită cu neamul lui George Coşbuc.

După ştirea mea şi din ceea ce cunosc din bătrâni, de la familiile Teodor Pupeză, Iacob şi Grigore Pop, în Telciu Coşbuc a avut 3 surori căsătorite cu telceni: MARIA, IOANA şi VALERIA, iar în satul Nepos pe CAROLINA.

Maria a fost căsătorită în Telciu cu Pupeză Alexandru, care locuia pe Ulița Strâmbii, în dreptul morii lui Sever pe dreapta cum mergi spre Romuli (azi, str. Principală), pe lângă casa lui Manoilă. Astăzi respectiva casă nu mai există. Maria Coşbuc, împreună cu Alexandru Pupeză a avut un copil pe nume Alexandru. Acesta s-a căsătorit cu o bichigeancă. A locuit pe locul numit „Arişoare”. Nu a avut copii.

Ioana s-a căsătorit în Telciu cu Ioan Mureşan, tatăl sau bunicul lui Ioan Mureşan, cu prăvălie lângă şcoală. Mai precis cred că a fost tatăl lui Teodor Mureşan, fost primar în Telciu, după 1960. A avut 3 copii: Ion, Alexandru şi Ana. Îmi amintesc că Ana a fost căsătorită cu Ştefan a lui Ilisie.

Valeria s-a căsătorit cu Conon Cira, mutându-se ulterior în Hordou (Coşbuc), care administrativ ținea tot de Telciu. În Coşbuc îmi amintesc că au locuit peste apa Sălăuței, vizavi, nu departe de moara existentă în timpul vieții lui Coşbuc, care nu era departe de actuala casă memorială. Au avut un copil pe nume Ion, care a devenit predicator baptist.

Toate cele trei surori, Maria, Ioana şi Valeria, au decedat la vârste cuprinse între 50-60 de ani, înaintea soților lor. Fiind o familie numeroasă, familia lui Coşbuc, se pare că nu au fost suficient de bine alimentate din copilărie.

Carolina s-a căsătorit în Nepos cu Alexandru Dumitru din care-şi trag originea comandorul aviator Onoaie Emil, comandantul Şcolii de zbor din Tecuci în perioada interbelică, aviatorul Alexandru Dumitru şi Ion Anuță.

Economist Dumitru Ilieş

XIII. TĂNASE TODORAN, UN MARTIR AL NEAMULUI

A. Martiriul lui Tănase Todoran pentru apărarea credinței strămoşeşti: 12 noiembrie 1763

1. Înființarea Regimentului al II-lea român de graniță (Nr. 17) şi răscoala grănicerilor năsăudeni condusă de Tănase Todoran

În satul Bichigiu, de la poalele Țibleşului, s-a născut şi a trăit, împlinind o vârstă patriarhală, Tănase Todoran, conducătorul răscoalei grănicerilor din Ținutul Năsăudului, al țăranilor înrolați în Regimentul al II-lea român de graniță. Ca urmare a represiunii autorităților militare imperiale asupra răsculaților, Tănase Todoran şi alți trei grăniceri au fost condamnați la moarte şi executați chiar pe locul evenimentelor, pe platoul „Mocirlă" din comuna Salva, trupurile lor fiind ciopârțite şi lăsate pe loc mai multe zile, «ca pildă de îngrozire pentru alții», pentru toate satele grănicereşti. Ecoul acestor întâmplări tragice nu s-a stins nici până azi.

În anul 1762 s-a înființat Regimentul al II-lea de graniță în ținutul Năsăudului. Acest eveniment permitea ieşirea din iobăgie şi evitarea pe viitor a iobăgirii miilor de țărani din comunele grănicereşti, țărani forțați, prin ignorarea drepturilor antice imprescriptibile, de către Magistratul saşilor bistrițeni, care era în înțelegere cu autoritățile săseşti de la Sibiu, să se supună pretinsului „jus dominale", țăranii fiind considerați iobagi, iar terenurile acestor comune erau tratate sub titlul de „fundi allodiales". În circumstanțele nou create de militarizarea zonei sub oblăduirea Curții de la Viena, 21 de comune din Valea Rodnei (Someşului) şi 2 din a Şieului, au trecut din jurisdicția oraşului Bistrița, în anul 1762, la Districtul militar - format din 8 escadroane de dragoni şi 12 companii de infanterie, sub denumirea de „Regimentul al II-lea român de graniță" şi Regimentul de dragoni cu sediul la Năsăud. Se pare că nici Curtea de la Viena nu era străină, cel puțin la început, de încercarea saşilor bistrițeni

de a ține în frâu satele grănicereşti, în cele din urmă 44 la număr[1] - şi de a-i izola pe ortodocşii transilvăneni de frații lor din Moldova şi Țara Românească prin menținerea lor în iobăgie[2] şi obligarea la lepădarea credinței ortodoxe. Împărăteasa Maria Tereza a consimțit să semneze o patentă liberatoare a Țării Năsăudului, abia după o răscoală de proporții, ce a avut loc la Salva cu peste douăzeci de ani înaintea marii răscoale a moților, condusă de Horea.

Pr. Prof. Ioan Bunea evocă astfel biografia lui Tănase Todoran şi tratativele inițiale de grănicerizare duse de el cu Curtea de la Viena: «Date biografice avem puține despre Tănase Todoran. Se ştie că era din Bichigiu, județul Bistrița-Năsăud, fruntaş de comună, cunoscător de carte, colector de contribuție în comunele de pe Valea Bichigiului şi Sălăuței, aparținătoare magistratului din cetatea Bistriței. În anii 1761-62 a tratat - împreună cu alți fruntaşi - cu guvernul din Viena, militarizarea a 21 de comune de pe Valea Bichigiului, Sălăuței şi Someşului Mare. A fost personal la Viena cu ceilalți ortaci, unde s-a încheiat pactul cu guvernul şi li s-au dat asigurări că românii din ținutul Năsăudului vor beneficia de înlesniri, după militarizare[3].

Poporul român din ținutul Năsăudului a primit militarizarea în nădejdea că viața lui se va îmbunătăți, va scăpa de asuprirea saşilor din districtul Bistriței. A pus însă condiția ca prin militarizare, românii să nu fie siliți a-şi lepăda credința, să rămână pe mai departe mărturisitori ai legii străbune. De dorința lor nu s-a ținut seama, ci s-au luat măsuri brutale pentru trecerea la catolicism... Curtea din Viena urmărea să întărească catolicismul în Transilvania, spre a întări, pe de o parte, statul feudal austriac, iar pe de altă parte, spre a combate calvinismul, care se întărise în secolele precedente. Se urmărea apoi izolarea ortodoxiei transilvane de ortodoxia celor două țări româneşti, precum şi emigrările numeroase peste munți, care duceau la scăderea numărului contribuabililor, a brațelor de muncă şi a forței militare[4].

Acțiunea catolicizantă a Curții de la Viena s-a lovit, însă de rezistența, puternică a „românilor din Transilvania, hotărâți să rămână în „legea românească". Drept urmare, împărăteasa Maria Tereza a trimis în Transilvania pe generalul austriac Adolf Nikolas Buccow, în calitate de comandant al forțelor militare, spre a lucra pe orice căi pentru consolidarea uniației. El s-a dedat la tot felul de samavolnicii, schingiuind şi exterminând pe protestatarii unirii şi incendiind mănăstirile ortodoxe din lemn[5]».

---

1. Valeriu Şotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean,* Cluj-Napoca, 1975, pp. 8-10; citat de către Pr. Prof. Alexandru Moraru, *Luptători şi martiri năsăudeni pentru dreptate socială, libertate națională şi apărarea credinței ortodoxe din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea,* în *Îndrumător bisericesc pe anul 1983,* Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 1980, p. 76.
2. *Ibidem*, p. 62.
3. I. Bunea, *Un martir al „Legii româneşti": Tănase Todoran din Bichigiu,* în *Îndrumător bisericesc pe anul 1980,* Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 1980, p. 273, care citează la nota nr. l pe Gh. BARIȚIU, *Istoria regimentului alu II românesc granițiariu transilvanu, după monografia latină dein 1830 şi după alte documente posterioare,* Braşoviu, 1830, pp. 102.
4. *Ibidem*, p. 273, unde autorul citează la nota nr. 2 pe Valeriu Şotropa, *op. cit*., p. 62.
5. *Ibidem*, p. 273-274, unde autorul citează la nota nr. 3 din josul paginii pe Silviu Dragomir: *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII,* vol. II, Sibiu, 1930, p. 234-243, şi pe Pr. Prof. Mircea Păcurariu: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* manual, Sibiu, 1972, p. 258, precum şi pe Eudoxiu Freihern von Hurmuzaki: *Fragmente Zur Geschichte der Rumänen,* Zveiter Band, Bucureşti, 1881, p. 176-179.

În ce priveşte derularea evenimentelor răscoalei de la Salva, citãm în continuare un fragment de o concizie maximă din studiul lui Virgil Şotropa, membru de onoare al Academiei Române, rămas până azi de referință, „Înființarea graniței năsăudene – 1762”[6] (Lucrare ce a servit tuturor cercetătorilor în problemele istorice ale Ținutului Năsăudului, între care dorim să menționăm pe unul dintre cei mai meticuloşi şi obiectivi, domnul Teodor Tanco - pentru importanta sa lucrare Virtus Romana Rediviva)[7], în şapte volume.

„Steagurile necesare regimentului şi batalioanelor sosiră de la comanda generală din Sibiu, la 15 Octomvrie 1762, şi urma ca la 10 mai 1763 să se depună jurământul soldaților. În aceeaşi zi în prezența Episcopului Petru Pavel Aron de la Blaj şi a generalului de cavalerie baron Adolf Nikolas Buccow, comandantul general şi preşedinte al Guberniului transilvan, cu ale lor suite, eclesiastice, militare şi civile, s-au sfințit steagurile, şi cu această ocazie - după ce încă mai înainte înțeleseră Românii noştri, că ei au fost transcrişi din partea Bistrițenilor ca iobagi, iar moşiile lor ca „alodii”, sub comanda moşneagului Todoran din comuna Bichigiu - noii grănițeri se răsculară şi depuseră armele, refuzând depunerea jurământului şi zicând că nu vor purta arme cât timp vor fi priviți ca foşti iobagi, şi până nu li se va asigura dreptul de proprietate la moşiile lor. Dar şi alte nemulțumiri, ivite de la înființarea regimentului până în ziua depunerii jurământului, au contribuit la revolta sufletelor grănicerilor, precum: ofițerii aduşi pentru organizarea şi instrucțiunea militarilor nu înțelegeau să trateze cu indulgență şi bunăvoință pe grănițerii români, încă nedeprinşi cu aspra disciplină militară; dimpotrivă, pentru orice greşeală sau vină mai mică le dădeau (măsurau) pedepse aspre şi inumane. Încă şi mai mult păcătuiau unii ofițeri, cari cu orice prilej îşi manifestau disprețul față de poporul nostru şi de datinile lui, îşi băteau joc chiar şi de credința şi biserica românească, ba se zvonise că vor să-i catolicizeze pe Români. Apoi i se mai imputa generalului Buccow că favorizează pe Saşi, că persecută pe preoți şi că în toate acțiunile sale aplică o rigoare brutală şi excesivă. Aceasta au simțit-o Românii, cărora le-a închis şi distrus o mulțime de biserici si mânăstiri. Toate aceste fapte au produs grave nemulțumiri şi fierbere în rândul populației şi în urma refuzului jurământului, deci o revoltă, cu mari pedepse pentru cei ce luptau pentru dreptate, naționalism şi lege. Cu acea ocazie, pe platoul Mocirlă de lângă Salva, unde erau concentrate batalioanele, Todoran le ținu grănicerilor o cuvântare aţâţătoare, vestejind Guberniul şi pe ofițerii streini pentru tratamentul şi procedeele lor inumane şi ilegale față cu poporația grănițerească, şi declarând că - deoarece ofițerii le batjocoresc grănițerilor chiar şi legea - aceştia nu vor purta arma, şi vor alunga peste hotarele lor pe „păgâni”[8].

6. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței năsăudene, 1762,* în revista *Arhiva Someşană,* nr. 24, aprilie-septembrie, 1938.
7. T. Tanco, *Virtus Romana Rediviva,* Bistrița, 1974 şi anii următori, fiind vorba de mai multe volume.
8. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței...,* în *Arhiva Someşană,* nr. 24/1938, p. 148; de asemenea în *Arhiva Someşană,* nr. 9/1928, p. 20-21.

Gestul de curaj al grănicerilor a fost apreciat astfel de către istoricul David Prodan: „Emanciparea lor totală de sub puterea feudală va fi o veşnică ispită pentru iobagul strivit de servitute, un veşnic îndemn în lupta lui pentru propria emancipare. La starea lor vor râvni şi răsculații lui Horea”[9].

Tănase Todoran devenise conducătorul românilor ortodocşi din ținutul Năsăudului, forțați să accepte unirea religioasă, în cadrul Bisericii greco-catolice, şi să trăiască cu un statut de iobagi. Iată cum era rezumată situația într-un manuscris monografic, citat de către Virgil Şotropa, considerat a fi istoria regimentului năsăudean scrisă de fostul director al „Şcoalei normale” Nistor (Ernst) Istrate: „Mulți dintre ofițeri îşi exprimau deschis repulsiunea şi disprețul față de datinile religioase ale grănicerilor; faptul acesta pricinui o răzvrătire împotriva unirii şi în curând o revoltă formală împotriva ofițerilor. Revolta grănicerilor fu promovată şi prin faptul că magistratul bistrițean la predarea, în administrația militară, a locuitorilor din Valea Rodnei, i-a clasificat pe aceştia ca iobagi, cu scopul să poată extorca pe calea aceasta ilegală un million de florini de la stat (…). La un astfel de tratament indignarea populației grănicereşti creştea zi de zi, şi acum ea aştepta numai momentul favorabil spre a-şi manifesta supărarea şi nemulțumirea. Acest moment curând şi sosi cu ocazia exercițiilor pe batalioane. Când cele două batalioane de infanterie şi opt companii de cavalerie stăteau înşirate lângă comuna Salva în fața ofițerilor şi a episcopului greco-catolic Aron de Bistra, făr’ de a se sinchisi de generalul Buccow prezent, deodată ieşi călare înaintea frontului săteanul bătrân de 104 ani Tănase Todoran din Bichigiu, care slujise ca soldat încă sub împăratul Carol VI, şi le rosti grănicerilor următoarea cuvântare (nota 1): Textul scris în monografie în româneşte): „**De doi ani suntem cătane, adică grăniceri, şi carte n-am căpătat de la înalta împărătească că suntem oameni liberi. Ne-au scris iobagi, dăm dare, facem slujbe cătăneşti; copiii noştri vor merge până la marginile pământului să-şi verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n’avem nici un drept, copiii noştri să fie tot proşti, ori vor învăța ceva ori ba! Aşa nu vom purta armele, ca şi sfânta lege să ne-o ciufulească tisturile (**n. n.: „tisturile” erau ofițerii străini). **Jos cu armele! Alungați afară păgânii dintre hotarele noastre! Auziți creştini români, numai atunci vom sluji, când vom vedea carte de la înalta împărătească, unde-s întărite drepturile noastre; până atunci nu, odată cu capul! Ce dă gubernia şi cancelaria din Beciu e nimica, îs minciuni goale de azi până mâine!”**. La aceste vorbe amândouă batalioanele de infanterie îşi trântiră armele la pământ, încât acesta se cutremură, apoi iarăşi le ridicară, cu somația adresată generalului Buccow şi episcopului Petru Pavel Aron ca imediat să părăsească teritoriul regimentului. Dragonii procedară la fel. Generalul, episcopul şi toți ofițerii o apucară la fugă. (...) Scurt timp după această întâmplare veni o comisie aulică la Salva spre a face cercetare în chestie. Tănase Todoran care perseveră în pretențiile sale, fu executat cu roata, iar alți mai mulți bătrâni au fost spânzurați. Chiar şi la executare îşi păstră sângele

9. D. Prodan, *Înființarea regimentelor de graniță,* în *Istoria României,* vol. III, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 521.

rece declarând cu dârzenie că „nu regretă de a suferi moarte pentru dreptate, deoarece e mai bine să-şi piardă viața decât să trăiască în robie[10].

Carol Göllner, autorul unei monografii foarte bine documentate despre „Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851», reține şi un alt incident: „Se zice că bătrânul Tănase Todoran s-a dus la episcop şi i-a spus: „Fătul meu, de unde eşti ?" Acesta i-a răspuns: „De la Blaj". **„Dacă eşti de la Blaj şi împărăteasa ți-a dat domeniu, du-te acolo şi stai liniştit, nu ne tulbura pe noi în credința noastră"**. După aceea l-a luat pe vlădica de mână şi l-a condus o bucată de loc, ca să nu năvălească asupra lui mulțimea tulburată"[11].

2. Urmările imediate ale răscoalei grănicerilor năsăudeni conduşi de bătrânul Tănase Todoran

După cum constatăm în partea finală din manuscrisul citat mai sus - considerat a fi istoria regimentului năsăudean şi după cum relevă cu mai multă precizie celelalte documente din epocă, cercetările privind revolta de la Salva au durat 6 luni, iar sentința a fost pronunțată în data de 12 noiembrie 1763, în fața cvartirului colonelului Schröder din Bistrița; ea a fost scrisă pe o filă separată, comunicată magistratului bistrițean - şi suna astfel:

„I. Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, de 120 de ani, să fie frânt cu roata de sus în jos, iar corpul lui să fie legat (geflochten) de o roată, pentru că a reținut pe oameni de la unire şi de la înrolarea (Amplectierung) în statul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n'a lăsat să i se ofere acestuia sfânta cuminecătură.

2. Vasile Dumitru a Popii alias Vosoc din Mocod să fie trecut de la viață la moarte prin ştreang pentru rebeliune.

3. Many (Manu? n.n.) Grigore din Zagra să fie spânzurat tot pentru aceeaşi crimă.

4. Vasile Oichi de la Telciu să fie pedepsit la fel.

Trupurile acestor criminali să fie lăsate neînmormântate pe locul de pierzare, ca pildă de groază pentru alții"[12].

Alți 15 grăniceri au fost condamnați la moarte, dar ulterior au fost grațiați de la pedeapsa cu moartea, au primit însă pedepse corporale destul de dure: „să treacă de 10-ori în sus şi de 10-ori în jos printre loviturile de vergi ale 300 soldați"[13].

Pr. Prof. Alexandru Moraru scrie că: «Între cei torturați se numără şi un fiu al bătrânului Todoran, cu numele Pintea, care se pare că a murit, apoi Ieremia Bucşa din Mocod şi Vasile Zinvel din Poienile Zagrei, care au supraviețuit crudelor pedepse corporale»[14].

Pr. prof. dr. Ioan Bunea reține şi el că: „Din Bichigiu au fost unii împuşcați, printre care Toader Cătană, pentru că au iubit „sfințenia legii

10. Citat de V. Şotropa, *op. cit*., p. 69-70.
11. C. Göllner, *Regimentele grănicereşti din Transilvania: 1764-1851,* Bucureşti, Edit. Militară, 1973, p. 45.
12. *Ibidem*, p. 79.
13. *Ibidem*.
14. A. Moraru, art. precitat, p. 77.

patriarhilor". Capetele lor au fost împlântate în pari, înaintea porții lor, iar bucăți din trupurile ciopârțite le-au pus la răscruci de drumuri"[15]. Ambii autori citați mai sus fac mențiune de participarea la răscoala de la Salva a călugărului Sofronie Poppu, „condamnat la moarte pentru că a luat parte la rebeliune"[16].

Despre Tănase Todoran s-au mai făcut mențiuni şi înainte de răscoala de la Salva, care dovedesc consecvența luptei sale pentru libertate religioasă. Astfel: „La cele de sus se mai pot adăuga din însemnările despre vizitația episcopului Aron în 1763 în districtul Rodnei - însemnări făcute probabil de Grigore Maior care a însoțit pe episcop, şi publicate de Z. Pâclişanu (nota 1: «Vechi vizitațiuni canonice în Ardealul veacului al XVIII-lea», în revista «Cultura creştină», Nr. 1-1936, Blaj), următoarele: sosind (episcopul) în 4 mai la Bichigiu n-a putut intra în biserică, fiindcă sătenii conduşi de un anume Todoran au luat cheile pe care abia le-au restituit în ziua următoare"[17].

Tănase Todoran nu era un simplu revoltat de moment, ci un luptător pentru drepturile românilor încă cu mult înaintea înființării graniței năsăudene şi a încercărilor de unire religioasă din acei ani. Astfel, aflăm tot de la Virgil Şotropa că: „În scrisoarea d.d. Bistrița 20 mai 1750 adresată de către magistratul Bistriții primarului care se găsea în Sibiu, se aminteşte despre o slugă, valah originar din Bichigiu, care în Sept. 1749 fusese extrădat din închisoarea oraşului „bărbun-caşilor" (Werber), dar a dezertat de la miliție şi a stat câtva timp în Bichigiu la „bătrânul Todoran". Acesta l-a lăsat apoi pe dezertor să plece liber, şi pentru aceasta atât Todoran şi fiul său cât şi sora dezertorului, cari toți 1-au găzduit pe acesta, au fost prinşi şi încarcerați la 19 mai. La 25 mai magistratul hotărăşte ca Todoran să fie încă ținut în arest, deoarece s-au mai semnalat cazuri de dezerțiune; iar în 2 iunie 1750 Todoran, care dezertase odinioară din Regimentul Prințul Carl", e pus de magistrat pe picior liber, „în considerație față de adâncile sale bătrânețe"[18].

3. Violența măsurilor punitive creează tensiuni de durată în zonă. Patenta liberatoare a împărătesei Austriei – Maria Tereza

Măsurile punitive, de o violență nemaiîntâlnită până atunci, din ordinul baronului Adolf Nikolas Buccow, imediat după răscoală, în raza districtului Rodnei, unde se înființase Regimentul al II-lea român de graniță ce se revoltase la 10 mai 1763, au înfuriat şi mai tare pe grăniceri şi pe țăranii din împrejurimi, care refuzau acum în mod categoric înrolarea în regimentul de graniță. A fost reținut de către istorici faptul că un grup de 45 de revoltați s-au dus la episcopul ortodox Dionisie Novacovici, plângându-se de tratamentele aplicate şi cerându-i ajutor, spunându-i printre altele: „Preoții uniți, însoțiți de soldați catolici cutreieră satele româneşti, prind câte şase din oamenii mai bătrâni şi îi întreabă: „voiți voi

15. I. Bunea, articol precitat, p. 272. autorul citând ca sursă, la nota nr. 7 din josul paginii, lucrarea lui A. Nanu, *Suflete de mucenici,* Sibiu, 1937, p. 52.
16. A. Moraru, art. precitat, p. 77, I. Bunea, art. precitat, p. 276. Sursa lor a fost lucrarea lui G. Bariții, Istoria regimentului alu II românesc granițiariu transilvana, după monografia latină din 1830 şi după alte documente posterioare, Braşoviu, 1830, p. 102 şi 103.
17. V. Şotropa, *op. cit*., p. 66.
18. *Ibidem*.

să rămâneți uniți?" Aceia dintre cei întrebați cari răspund ba sunt legați şi aruncați în temniță, ba unii dintre dânşii sunt bătuți fără milă la spate, iar cei care nu pot fi prinşi sunt pedepsiți cu amendă de câte 20-30 florini. Soldații fac, afară de aceasta, mari pagube prin sate şi mistuie puținele provizii ale țăranului sărac"[19]. Ei au insistat pe lângă episcop: «Dacă Tu, prea Sfințite părinte, nu te vei îndura de noi şi nu ne vei da ajutor şi mângâiere, nu ne mai întoarcem acasă, unde ne aşteaptă închisoarea şi pedepsele, ci pribegim în alte țări, unde putem să rămânem liniştiți."[20] Guberniul Transilvaniei, sesizat cu acest memoriu de către episcopul Dionisie Novacovici, nu numai că nu va ține cont în nici un fel de revendicările țăranilor şi grănicerilor năsăudeni, ci, mai mult, prin intermediul episcopului Baijtay va respinge memoriul şi va recomanda Curții de la Viena să-i pedepsească pe aceştia cu şi mai mare asprime, şi a luat măsuri imediate de publicare a ordinului prin care se stabilise că satele din care provin fugarii vor plăti şi impozitele acestora, plus o taxă suplimentară de 40 de florini pentru fiecare dintre aceştia, iar juzii şi jurații comunali urmau a fi aspru pedepsit[21].

Analizând sursele bibliografice din epocă, Carol Göllner scrie în monografia sa: „Generalul Buccow, exasperat, a plănuit să extermine pe toți românii din ținutul Bistriței. „M-am îngrozit - scrie însuşi episcopul Baijtay - la propunerea Excelenței Sale, domnul baron de Buccov, care voia să detaşeze un corp de 2000 de soldați în districtul amintit, pentru a-i masacra pe toți, fără a diferenția pe cei culpabili de cei nevinovați"[22].

Curtea de la Viena îşi dădea însă bine seama că nu cu asemenea violențe şi represalii va putea conta pe românii năsăudeni pentru apărarea granței. Ancheta Comisiei aulice reuşise să stabilească în cele din urmă că răscoala nu era îndreptată împotriva împărătesei[23], deoarece tocmai de la ea grănicerii aşteptau „carte", cum s-a exprimat Tănase Todoran în cuvântul său din ziua răscoalei, de confirmare a statutului lor de militari şi oameni liberi, nu de iobagi, cum îi considerase magistratul Bistriței.

Martiriul lui Tănase Todoran şi al celorlalți grăniceri nu va fi fost, în cele din urmă, în van. La 16 martie 1764 împărăteasa Maria Tereza a semnat celebra patentă spre a servi ca directivă în problemele grănicereşti, dând şi făcând prin aceasta dreptate grănicerilor năsăudeni. Acest act, intitulat: **„Entwurf deren Patentalium, für die Walachische Gränitz Militaren des Rodnaer Thalls",** aduce concesii şi drepturi semnificative tuturor comunelor

19. Supplex libellus deputationis Bistricanae non unitae ad episcopum Dionysium ddo. 6/26 Junii 1763. publicat de D. Hurmuzaki. Fragmente, vol. II, p. 229, citat de către Carol Göllner, în Regimentele grănicereşti..., *op. cit*., p. 46.
20. *Ibidem*, p. 47.
21. C. Göllner, *op. cit*., p. 47. Autorul citează toate sursele folosite la nota 41, corespunzătoare acestui capitol, de la sfârşitul studiului său.
22. *Ibidem*, C. Göllner citează la nota 46 sursa bibliografică folosită: I. Halmagy *Naplöi és iradai (Jurnal şi scrisori),* publicat de L. Szadeczky, în *Monumenta Hungariae Hist.,* seria a II-a, vol. XXXVIII, Budapesta 1906, p. 80: „Je frémis a la proposition de S.E., Mrr. Le B. de Buccov, qu'il vouloit qu'on détachat contre le dit district un corps de 2000 hommes, pour les massacrer pele mele, et sans séparer les coupables avec les inocens"; de asemenea, S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII,* Sibiu, 1930. vol. II, p. 242.
23. V. Şotropa, *op. cit*., p. 71.

grănicereşti: „...am voit să facem în cazul acesta special o excepție de la regulă, decretând că atât acei locuitori cât şi descendenții lor, scoşi din orice supuşenie, să fie priviți ca liberi şi investiți cu toate prerogativele şi imunitățile acestora. Declarăm precis că proprietățile individuale şi venitele din ele, scutite de dijme, rămân nealterate şi pentru moştenitori, fiind apărate de legile țerii şi articolele militare. Ne încredem de acum că Valahii liberi din Valea Rodnei, în semn de mulțumită pentru această grație, vor observa cu cea mai mare exactitate îndatoririle lor militare”[24].

Pentru a preveni eventualele nemulțumiri legate de efectuarea serviciului militar în afara teritoriului grăniceresc, precum şi legate de accesul la posturile de comandă prin numirea de ofițeri de origine română, împărăteasa a dispus: «Deşi grănicerii sunt îndatorați să facă oriunde servicii împotriva duşmanilor, totuşi ei nu vor fi duşi din țară în ținuturi depărtate, decât numai dacă necesitatea va pretinde în mod extraordinar (...). Pentru susținerea ordinei şi a disciplinei militare la grăniceri vor fi dispuşi ofițeri probați în războaie, dar e de nădăjduit că prin zel şi sârguință şi grănicerii valahi îşi vor deschide calea la acele posturi onorifice, la cari cu plăcere vor fi numiți. Tot aşa dacă vor năzui să ajungă la grade de subofițeri şi fruntaşi bravi şi destoinici, vor primi soldă şi în timp de pace, acasă”[25].

În aceste condiții spiritul de revoltă al grănicerilor şi țăranilor năsăudeni s-a atenuat, lucrările de reorganizare a Regimentului al II-lea român de graniță au reînceput la sediul din Năsăud, un efectiv de 3165 de soldați depunând în sfârşit jurământul la 15 august 1764. Amintirea jertfei lui Tănase Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, tras pe roată pe platoul numit „Sub Mocirlă” din Salva, chiar pe locul izbucnirii răscoalei grănicerilor, va fi respectat de aici încolo de toate generațiile de grăniceri. Sacrificiul lui şi al celorlalți trei grăniceri executați odată cu el a asigurat grănicerilor şi urmaşilor lor un statut demn de oameni liberi. Lupta lor pentru libertatea religioasă şi de conştiință a fost doar un început, douăzeci şi unu de ani mai târziu Munții Apuseni vor arde cu o flacără şi mai mare, iar conducătorii răscoalei moților vor plăti acelaşi tribut: jertfa supremă.

O sută de ani mai târziu, la 1864, se înființa la Năsăud prima mare şcoală românească din această parte a Transilvaniei, devenită mai târziu celebrul liceu „George Coşbuc”, care a dat Ardealului şi României douăzeci şi cinci de academicieni.

Îndrăznim să spunem că încă de la Coşbuc şi Rebreanu (născuți, primul – „poetul țărănimii” noastre - la aproape 5 km mai jos de Bichigiu, iar ctitorul romanului românesc modern la 15 km mai sus de Bichigiu, la Târlişiua, am zice: pe „axul spiritual” al lui Tănase Todoran, şi pe cel geografic: (Țibleşul) toți oamenii de vază ai acestui istoric şi binecuvântat ținut grăniceresc se trag din „mantaua” bătrânului martir Tănase Todoran a lui Dănilă. Fără jertfa lui n-am fi avut nici patenta liberatoare a împărătesei Austriei, nici liceul năsăudean, nici altele de mai târziu la timpul lor, ceea ce ar fi împietat fără doar şi poate asupra dezvoltării vieții româneşti din acest istoric ținut în ansamblul ei. Ştim că Horea

24. Documentul este citat de către V. Şotropa, *op. cit*., p. 103.
25. *Ibidem*, p. 104.

cunoştea detaliile răscoalei de la Salva. Ceea ce s-a întâmplat aici îi va fi servit într-un fel, ca exemplu, îi va fi dat curaj, sperând să obțină măcar un statut de oameni liberi pentru moții săi.

4. Tănase Todoran al lui Dănilă din Bichigiu: portret de Martir şi Sfânt Român

Am putut remarca din analiza documentelor prezentate şi câteva linii de portret ale bătrânului grănicer ortodox Tănase Todoran, **care nu voia să-şi părăsească legea strămoşească, preferând să moară mai degrabă,** alături de ai săi, decât să slujească altă lege ca iobag. Am putut observa cavalerismul şi spiritul de onoare al acestui om, care în împrejurarea citată a revoltei de la Salva - în prezența episcopului unit de la Blaj, Petru Pavel Aron, îl apără pe acesta de furia mulțimii, îi acordă protecție până ce se îndepărtează şi se află în siguranță.

Acelaşi Tănase Todoran era, după cum am văzut din citarea documentelor, încă înainte cu 10-15 ani de momentul acestei răscoale, arestat şi condamnat pentru a fi acordat protecție şi ajutor altor români din Bichigiu, urmăriți de poterele austriece şi ungureşti. El a căzut în cele din urmă în mâinile lor datorită consecvenței luptei sale, **trupele de represiune ale generalului austriac Adolf Nicolaus Buccow l-au tras pe bătrânul grănicer pe roată ca pe un criminal de drept comun, conform codului penal terezian**, generalul de tristă amintire voind chiar să extermine întreaga populație românească din districtul Rodnei, după cum aflăm cu îngrozire din documentele citate, care menționează mărturia episcopului maghiar Baijtay.

„Auziți creştini români, numai atunci vom sluji, când vom vedea carte de la înalta împărătească, unde-s întărite drepturile noastre; până atunci nu, odată cu capul!”

Avem în acest scurt pasaj din cuvântul lui Tănase Todoran în fața batalioanelor de răsculați de la Salva expresia clară, concisă şi pe deplin lămuritoare a conştiinței sale creştine şi româneşti: „creştini români”, cum nu credem a mai putea găsi în vreun alt document existent până la această epocă în această parte a pământului românesc. Exprimarea lui marchează conştiința clară, profetică asupra apartenenței sale şi a alor săi la Ortodoxie, precum şi a martiriului ce-l aştepta: „odată cu capul!”, spune bătrânul bichigean.

„Chiar şi la executare îşi păstră sângele rece declarând cu dârzie că «nu regretă de a suferi moarte pentru dreptate, deoarece e mai bine sa-şi piardă viața decât să trăiască în robie”.

Vedem şi din acest pasaj acceptarea conştientă, ca victimă nevinovată: «nu regretă de a suferi moarte pentru dreptate», precum şi refuzul de a trăi în robie, cu credința batjocorită de către ofițerii străini de lege şi neam: „Aşa nu vom purta armele, ca şi sfânta lege să ne-o ciufulească tisturile” (n.n.: „tisturile” erau ofițerii străini).

Iar sentința pronunțată în 12 noiembrie 1763 la Bistrița, în baza codului penal terezian, reține cât se poate de clar tocmai motivul central al condamnării bătrânului Todoran, acela al apărării credinței sale strămoşeşti: „...pentru că a reținut pe oameni de la unire şi de la înrolarea (Amplectierung) în

statul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n'a lăsat să i se oferă acestuia sfânta cuminecătură".

Jertfa lui Tănase şi a celorlalți grăniceri căzuți o dată cu el a rămas până acum vie în inimile şi amintirea grănicerilor năsăudeni şi ale urmaşilor lor, fiind înscrisă cum se cuvine şi în istoria națională. N-au lipsit însă detractorii: istoricul greco-catolic Augustin Bunea „l-a prezentat pe Tănase Todoran ca inițiatorul mişcării antiunioniste pe plaiurile năsăudene, nu din motive religioase, ci pentru a scăpa pe confrații săi de obligațiile militare. Într-o notă subliniară, a făcut promisiunea că va produce documentele doveditoare în acest sens, dar nu le-a mai produs"[26]. Canonicul Bunea este de altfel contrazis de toate mărturiile din epocă.

Azi, într-un moment de concordie şi de pace între popoarele şi confesiunile creştine din acest colț al Europei, după atâtea tribulațiuni ce au durat până în anii din urmă, şi într-o vreme în care spiritul ecumenic se răspândeşte şi croieşte punți de legătură chiar cu alte religii, din afara spațiului creştin, n-am voit cu dinadinsul să accentuăm aspectele de tristă amintire din conflictele citate mai sus dintre creştinii ortodocşi şi uniți, cu toții români ardeleni, împărtăşindu-se în esență din izvoarele aceleiaşi spiritualități creştine. Ținta noastră a fost doar realizarea unui memorial bazat pe documentele autentice din epocă, cât mai obiectiv cu putință, **pentru a cinsti memoria unui sfânt şi martir al Ortodoxiei - care ar trebui recunoscut neîntârziat ca atare printr-o procedură conformă efectuată de către Sfântul Sinod al Bisericii noastre**. Nu-i vom găsi moaştele nicăieri - dar ştim că el a fost legat şi tras pe roată, nevinovat fiind de vreo crimă - alta decât apărarea credinței strămoşeşti - dacă libertatea şi credința trebuiesc ținute printre crime, apoi trupul lui şi ale celorlalți grăniceri executați o dată cu el au fost lăsate „neîmormântate pe locul de pierzare, ca pildă de groază pentru alții», cum arată limbajul sălbatic şi tragic totodată al sentinței date la 12 noiembrie 1763 în baza codului terezian, pentru „îngrozirea" satelor grănicereşti.

Conf. univ. dr. Flore Pop

26. I. Bunea, art. precitat, p. 277, aici autorul citând la nota nr. 10 din josul paginii pe Dr. Augustin Bunea: *Episcopii Paul Aron şi Dionisiu Novacoviciu sau Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 până la 1764,* Blaj, 1902, p. 237-240.

B. Caracterul militar şi religios al Revoltei de la Salva: 10 mai 1763

Revolta de la Salva, numită de unii istorici răscoală, de alții răzmeriță sau rebeliune, a fost una din etapele şi momentele semnificative ale înființării de către Habsburgi a graniței militare năsăudene, respectiv de nord-est a Transilvaniei.

Virgil Şotropa afirmă că printre scopurile urmărite de Curtea de la Viena era şi „asigurarea fidelității românilor față de statul austriac, după atâtea secole de nedreptăți şi asuprire, suferite de aceştia. Privitor la districtul nostru năsăudean cu militarizarea se intenționau încă alte două scopuri – arată Virgil Şotropa –, **adică întâiul**, de-a curma certurile neîmpăcate şi nemărginite dintre românii districturali şi oraşul Bistrița; **iar al doilea**, pentru a statornicii religia unită, **care chiar şi după 1750, era încă puțin agreată în ținutul nostru**"[1]. Bineînțeles că cele două obiective nu au fost propagate deschis, prin viu grai cu grănicerii din zona Năsăudului, dar modul cum s-au petrecut evenimentele, demonstrează cu claritate acest lucru, ajungându-se la multe confuzii.

Colonelul Schröder şi cu locotenentul de geniu Halbmann s-au deplasat în luna februarie 1762[2] în zonă, unde au luat legătura în cele 23 de localități de pe Valea Someşului şi Şieului, cu fruntaşii satelor, dar mai ales cu protopopul Năsăudului şi cu popa Mitru din acelaşi oraş, iar la Sântioana cu popa Lațcău, cărora le-a cerut acordul, inclusiv ca să lămurească pe români, atunci, când va fi vorba de înscrierea lor ca grăniceri. Cele 23 de localități erau puternice focare de rezistență împotriva magistratului bistrițean[3]. Colonelul Carol Schröder le-a cerut acestora ca discuțiile purtate să fie ținute în taină şi în cel mai mare secret. „Bistrițenii (magistratul s.n.) numai atât au putut afla, prin spionii săi, că colonelul trata în taină asupra unor chestii cu totul necunoscute orăşenilor, cu unii preoți valahi – între care mai cu seamă cu protopopul şi cu popa Mitru din Năsăud şi cu Lațcău, din Uifalău (Sântioana s.n.) – apoi cu alți valahi din district"[4].

În cele ce urmează vom aborda **problematica şi conținutul revoltei de la Salva, *pentru a-i înțelege caracterul religios şi urmările sale în plan militar şi social.***

Revolta de la Salva a avut loc în ziua de 10 mai 1763, pe platoul numit Mocirlă, unde era stabilit locul sfințirii drapelelor de luptă şi depunerea jurământului de către 9 companii ale Regimentului 2 românesc de graniță de infanterie (o companie avea un efectiv de 250 oameni, iar regimentul avea 12

1. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene,* în revista „Arhiva Someşană", nr. 21/1938, Năsăud, p. 1.
2. Carol Göllner, *op. cit.,* p. 34; Fr. Kramer, *Beiträge zur Militärisierung des Rodnaer Thales (Contribuții cu privire la militarizarea Văii Rodnei),* în „Programm des Obergymnasiums Bistricz", 1880, p. 13-36.
3. Carol Göllner, *op. cit.,* p. 34.
4. Virgil Şotropa, *op. cit.,* 1938, p. 2; *D.J.A.N Cluj*, A.O.B. 305 e; Adresa locuitorilor districtului Bistrița, 1762; *D.J.A.N. Bistrița-Năsăud,* C.M. XIV p. 28-581.

companii). Urma ca celelalte 3 companii restante să depună jurământul la o altă dată. La Salva la acea dată era dislocat sediul statului major al Regimentului 2 românesc de graniță. Comandantul regimentului era locotenentul colonel Georg Raschütz[5], numit în această funcție în anul 1763 de către Consiliul Aulic de Război din Viena. La Năsăud era dislocat sediul statului major al **Regimentul românesc de Dragoni**, cu un efectiv de 1.500 de oameni, organizat pe 8 companii, fiecare a 187 oameni. Comandantul regimentului era locotenentul-colonel Johann Dambrovka[6]. Regimentul de dragoni depusese jurământul cu o zi înainte la Năsăud, fără incidente şi nemulțumiri din partea militarilor şi a populației prezente la festivitățile de depunere ale jurământului.

În ziua de 10 mai 1763[7] sosiră la Salva generalul Adolf N. Buccow împreună cu episcopul Petru Pavel Aron, episcopul de la Blaj, în fruntea unei mari suite. Generalul Buccow, comandantul Comandamentului General al Armatei imperiale din Transilvania cu sediul la Sibiu a trecut în revistă cele 2 batalioane ale Regimentului 2 românesc de Infanterie, frumos aranjate, dispuse în linie, pe platoul Mocirlă, alături de cele 8 companii ale Regimentului de dragoni, aduse de la Năsăud, fără nici un fel de probleme. Dar „când se ajunse la luarea jurământului, deodată printre grăniceri se iscă un tumult care la instigațiile bătrânului **Tănase Todoran din Bichigiu**, trecu într-un act de adevărată răzvrătire, aşa că Buccow, împreună cu suita sa trebui să plece de acolo făr' de nici o ispravă"[8]. S-a încercat potolirea spiritelor de către protopopul Năsăudului[9], de către doi dragoni veniți de la Năsăud[10], de către generalul Buccow personal[11]. Dar în zadar. Fără reuşită. Cei 2 dragoni (nu se ştie numele lor s.n.) au fost bătuți şi omorâți[12]. A fost bătut şi protopopul Năsăudului[13]. Generalul Buccow şi episcopul Petru Pavel Aron au fost puşi pe fugă[14]. Cu greu au scăpat teferi. Vizitiul acestuia s-a înecat în Someş[15].

Afirmațiile şi spusele lui Tănase Todoran în fața soldaților români, a ofițerilor, toți străini (cu excepția capelanului), a generalului Buccow şi episcopului unit Petru Pavel Aron sunt semnificative. Ele conțin mult adevăr: „***De doi ani mai suntem cătane, adecă grăniceri, şi carte n-am căpătat de la înalta împărătească*** (se referea cu certitudine la un act care să legifereze aceasta, o lege, un statut, s.n.), ***că suntem oameni liberi. Ne-au scris iobagi, dăm dare, facem slujbe cătăneşti*** (adică serviciul militar. s.n.); ***copiii noştri vor merge până la marginile pământului să-şi verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii noştri să fie tot proşti, ori vor învăța ceva, ori ba? Aşa nu vom purta armele, ca şi sfânta lege*** *(*se referă la religie s.n.) ***să ni-o ciufulească tisturile. Jos cu armele! Alungați***

5. Maior Alphonse Wrede, *op. cit*., vol. I, Viena, 1898, p. 466.
6. *Ibidem.*
7. Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 58; Carol Göllner, *op. cit.,* p. 44-45.
8. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 58-59.
9. *Ibidem,* p. 59.
10. *Ibidem.*
11. *Ibidem.*
12. *Ibidem*, p. 61-66.
13. *Ibidem.*
14. *Ibidem.*
15. *Ibidem*, p. 62.

afară păgânii dintre hotarele noastre! Auziți creştini, numai atunci vom sluji şi când vom vedea carte de la înălțata împărătească, unde-s întărite drepturile noastre; până atunci nu, o dată cu capul! Ce dă gabernia (Guberniul s.n.) ***şi cancelaria din Beciu*** (Viena s.n.) ***e nimica, îs minciuni goale de azi până mâine!"***[16]

În această cuvântare rostită de Tănase Todoran pe platoul Mocirlă, la 10 mai 1763, păstrată în arhivele bistrițene sunt spuse multe adevăruri, nedesluşite şi interpretate de istorici şi cercetători în profunzimea lor. Până în prezent avem de a face doar cu analize simpliste, fără a se lua în calcul perioada 1750-1763, timp în care, în zona Năsăudului şi Bistriței a fost plină de mişcări şi răzmerițe. În primul rând, într-adevăr de 2 ani locuitorii din cele 23 de sate au fost înscrişi ca grăniceri. La înscriere li s-au făcut tot felul de promisiuni. În realitate ei erau conscrişi tot ca iobagi, în sensul că autoritățile, inclusiv Magistratul bistrițean încerca din răsputeri să-i stoarcă de impozite. Nu li s-a acordat statutul de oameni liberi. Magistratul bistrițean, deşi a fost convins să semneze actul de cesiune a Văii Someşului Mare şi Sălăuței cu cele 21 de sate şi cele de pe Valea Şieului, Nuşfalău şi Sântioana, către Curtea de Viena prin generalul Buccow, făcea presiuni pentru a aduna dările şi impozitele, căci datoria oraşului Bistrița față de Guberniul Transilvaniei era foarte mare: 7.910 florini[17].

Procesele Magistratului bistrițean cu statele valahe de pe Valea Someşului s-au ținut lanț în ultimii 7 ani (1755-1762)[18]. O dată cu ieşirea de sub administrația Bistriței, saşii au pierdut munții pentru păşunat în pădurile, unde îşi trimiteau vara turmele de oi şi vite, unele sate săseşti ca Iad (azi Livezile s.n.), Tărpiu, Vermiş, Dumitra ş.a. Românii au încercat să-şi recupereze munții pierduți, dați de saşi în custodie sau proprietate altor comune, fără acordul comunelor româneşti, aşa cum a fost cazul muntelui Bârlea, dat Dumitrei în anul 1531[19]. În realitate el aparținea comunei Rebra; muntele Poiana Luşca Cârstii a Cucului, dat Rebrişoarei în anul 1620[20], dar el de drept aparținea Năsăudului.

Magistratul oraşului Bistrița, funcționarii şi alți domni ai oraşului, cum se spune în cele 14 puncte supuse spre atenție Mariei Tereza şi un memoriu de 250 pagini generalului Buccow, la 10 mai 1762[21], pierdeau o serie întreagă de privilegii, căci românii (valahii se spune peste tot în document s.n.)" le făceau servicii ca şi domilor terestri; le arau, semănau, secerau, le coseau fiecare cu stăpânul său, după cum se învoiau. Afară de aceasta fiecare gospodar din districtul valah (Rodna s.n.), era obligat să lucreze pentru membrii magistratului, anual câte 18 zile, pe care zile de muncă magistrații le împărțeau între ei, după necesitate, aşa că valahii trebuiau să le care acasă chiar şi cerealele şi vinul"[22]. Înşişi valahii îşi recunoşteau starea şi condiția, căci fiind întrebați răspundeau:

16. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 70.
17. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 71.
18. *Ibidem*, p. 5-20.
19. *Ibidem*, p. 21-40.
20. *Ibidem*, p. 48.
21. *Ibidem*, p. 7.
22. *Ibidem*.

„**Noi nu suntem iobagii nimărui, fără ai oraşului“**. Românii îndeplineau pentru public (orăşeni) şi alte lucrări ca: „zidiri felurite, construcții de poduri, grădinărie, cosit, apoi lucrau după trebuință la crâşma din Rodna şi în alte locuri, cu palma ori cu carele“[23].

Iar obligațiile românilor nu se opreau la cele enunțate până aici“ în tot cursul anului valahii aveau obligația să furnizeze sălbăticiuni: cerbi, mistreți, capre, etc., pe care dacă nu le prindeau ei, le cumpărau de la alții şi le aduceau orăşenilor (din Bistrița s.n.), fiind strict interzis să vândă ceva străinilor […]. Erau îndatorați să muncească la arderea varului, tăierea lemnelor pentru foc şi căratul varului la oraş“[24]. **Aşadar statutul de iobăgire puternică şi silită a românilor din cele 23 de sate, care în perioada 1756-1763, nu şi-au mai putut achita obligațiile față de Magistratul bistrițean, aducându-i într-o stare socială şi de sărăcire greu de suportat**. Sărăcia şi tensiunile sociale mocneau de zece ani şi mai bine. Revolta grănicerilor a fost determinată şi de faptul că magistratul bistrițean la predarea locuitorilor Văii Rodnei, aşa cum arăta Virgil Şotropa la administrația militară“ i-a clasificat pe aceştia ca iobagi, cu scopul să poată extorca pe calea aceasta, ilegală, un milion de florini de la stat“[25]. Era suficient o scânteie ca să înceapă vâlvătaia. **Starea de iobăgire a fost una din cauzele fundamentale ale revoltei de la Salva**. Cuțitul ajunsese la os! Aşa se face că la vorbele pline de tâlc, durere, dar dure şi aspre, toate cele 9 companii de soldați infanterişti şi 8 companii de dragoni au trecut în masă de partea lui Tănase Todoran, **aruncând armele jos, în semn de protest şi nesupunere**, căci trecuseră 2 ani, iar pentru ei grănicerii nu se făcuse nimic. Primiră doar o îndatorire în plus, aceea de a face militărie, deci obligații, iar drepturi nimic.

O altă cauză care a produs mari nemulțumiri în rândul românilor de pe raza celor 23 de comune, a fost obligația ca cei ce se înscriu ca grăniceri să treacă la uniții cu Roma, să devină greco-catolici. Numai cu greu câțiva preoți catolici au reuşit prin daruri să ademenească 10 țărani români să declare fără nici o împuternicire că toți românii din Valea Rodnei vor trece la catolicism. În felul acesta generalul Buccow putea să-i înroleze ca pretinşi „greco-catolici“ în regimentul de grăniceri. Degeaba protesta populația împotriva unor asemenea „convertiri**“**[26]. Consiliul de Stat de la Viena l-a atenționat pe generalul Buccow să nu forțeze pe grănicerii români să treacă la greco-catolicism, căci mulți dintre ei, mai ales din satele din zona Regimentului 1 românesc, de ordinul zecilor şi sutelor au început să emigreze la sud de Carpați, în Țara Românească, aşa cum a fost cazul celor din localitățile Jina, Sălişte, Tălmaciu, Drăguş şi altele, consemnate de altfel în documentele de arhivă şi publicate de istoricul Ştefan Meteş. Chestiunea aceasta este pe larg tratată şi de istoricul Silviu Dragomir în lucrarea „**Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII**“[27], unde este reprodusă şi rezoluția Consiliului de Stat (*Staatsrath*) din

23. *Ibidem,* p. 7-8.
24. *Ibidem,* p. 8.
25. *Ibidem*, p. 69.
26. Carol Göllner, *op. cit.,* p. 41-42.
27. Silviu Dragomir, *Istoria desrobirii religioase din Ardeal în secolul XVIII*, vol. *2*, Sibiu, 1930, p. 261.

Viena, din care rezultă că datorită lipsei de tact şi diplomaţie, de orientare, durităţii de care s-a dat dovadă, 4.508 famili româneşti[28] au plecat în 1762 şi 1763 în Moldova şi Ţara Românească (cei mai mulţi din motive religioase s.n.).

Referitor la conflictul religios dintre românii ortodocşi şi greco-catolici, istoricul Szádeczky Lajos, arată: „**Şi printre români era mare agitaţie în Ardeal în această perioadă. În urmă cu un secol şi jumătate a început trecerea de la religia ortodoxă la religia catolică, împotriva căreia s-a produs o mare reacţie printre ortodocşi şi mulţi au renunţat la unire. Apoi a urmat o amară vrajbă între românii ortodocşi şi uniţi, ceea ce reclama intervenţia guvernului. Pentru aplanarea conflictelor religioase ale românilor a fost numit comandant militar precum şi comisar regal în Ardeal, la începutul anului 1761, baronul Buccow Adolf. El a reprimat cu mână forte conflictele religioase izbucnite între români. Au fost dărâmate mai multe mănăstiri ortodoxe şi curând a început organizarea oastei de graniţă româneşti din districtul Năsăud. Aceştia prin armată s-au eliberat de sub iobăgia oraşului Bistriţa, înscriindu-se bucuroşi în număr de circa 4.000, ca soldaţi, şi după dorinţa lui Buccow, au trecut la religia greco-catolică**“[29].

Având în vedere că cele două regimente de la Năsăud aveau un efectiv total de 4.500 oameni (3.000 Regimentul de Infanterie şi 1.500, Regimentul de dragoni), reiese că la început numai circa 500 de grăniceri din satele năsăudene erau greco-catolici de drept la înscrierea lor ca grăniceri, date de altfel înscrise în documentele de arhivă ale Consiliului din Stat din Viena. După înfiinţarea regimentelor cu toţii au trecut la religia greco-catolică, aceasta fiind o condiţie obligatorie.

Datorită evenimentelor petrecute la Salva şi a stării generale de tensiune şi nemulţumire create în Transilvania, generalul A. Buccow şi cancelarul S. Brukenthal au fost convocaţi de urgenţă la Viena.

La Viena, aşa cum rezultă din mai multe documente de arhivă generalul Buccow şi cancelarul Samuel Brukenthal au primit noi însărcinări pentru înfiinţarea graniţei militare, îndeosebi în Secuime, unde starea de lucruri era cu mult mai gravă, decât cea existentă în Regimentul de Dragoni, la Regimentele 1 şi 2 româneşti de la Orlat şi Năsăud. Deoarece problema religioasă a fost deosebit de sensibilă la acea vreme în planul politicii şi al bisericii nu vom aborda alte chestiuni istorice, **căci este foarte clar că pentru mulţi români, renunţarea la credinţa strămoşilor nu era una deloc uşoară, iar ţăranul român este cu mult mai tradiţionalist şi conservativ de cum îl prezintă unii istorici, oricum îl percep astăzi unii străini**. De altfel cele două confesiuni religioase; ortodoxia şi greco-catolicismul sunt foarte apropiate şi au elemente comune, fără deosebiri prea mari, de esenţă, iar ortodoxia şi catolicismul sunt şi un rezultat al dezmembrării Imperiului Roman, în Imperiul Roman de Apus şi Imperiul Roman de Răsărit, un rezultat al luptei pentru „primat religios“, între Roma şi Constantinopol, început după 1054, prin **Marea schismă**, neîncheiat

28. *Ibidem,* p. 199.
29. Lajos Szádeczky, *A székely határörseg szervezése 1762-1764-ben. Okirattárral (1761-1790)* (Organizarea graniţei militare secuieşti...), Budapesta, 1908, p. 11-12.

din păcate nici azi. Atât ortodocşii cât şi greco-catolicii se trag cu toții de la Roma. Aprecierea lui Nicolae Iorga **„Bizanț după Bizanț“** este un mare adevăr. Noi românii, vrem nu vrem avem două Rome; Roma de drept şi Constantinopolul (A 2-a Romă), oraşul lui Constantin cel Mare, fondat la 11 mai 330 d. Chr.

Un alt motiv al revoltei de la Salva l-a constituit faptul că la înființare, toții ofițerii şi subofițerii regimentului, cu excepția capelanului Theodorus Naszadi[30] (Teodor Năsăudean s.n.), „**erau străini, nu cunoşteau obiceiurile locului, disprețuiau pe valahi, iar pe grănicerii încă nededați cu serviciul militar îi tratau cu severitate excesivă**”[31]. De fapt marea majoritate a ofițerilor şi subofițerilor erau germani, câțiva maghiari şi italieni. Dintr-un alt document din arhivele bistrițene, extras de Virgil Şotropa, se arată că „**mulți dintre ofițeri îşi exprimau deschis repulsiunea şi disprețul lor față de datinile religioase ale grănicerilor; faptul acesta pricinui o răsvrătire împotriva unirii şi în curând o revoltă formală împotriva ofițerilor**”[32]. Vinovați pentru revolta de la Salva se fac şi cei doi comandanți de regimente, locotenenții - colonei Georg Raschütz şi Johann Dambrowka, care, deşi cunoşteau situația socială grea a românilor şi relațiile total necorespunzătoare ale românilor de pe Valea Someşului, Sălăuței şi Şieului în raporturile cu Magistratul bistrițean, nu au luat nici un fel de măsuri de preîntâmpinare, dându-se „**ofițerilor ordine severe ca să supravegheze pe grăniceri imediat să-i bage în carcera militară** (arest s.n.) **pe cel ce se va ocupa cât de puțin cu drepturile politice ale grănicerilor români**”[33]. Este clar că la un astfel de comportament dur, grănicerii de abia aşteptau momentul potrivit spre a se manifesta. Supărările şi nemulțumirile s-au transformat din tăcere în explozie socială. Greutățile erau prea mari ca ei să le mai îndure.

Pe o parte din grăniceri i-a nemulțumit şi comportamentul unor preoți români, ca protopopul Năsăudului, popa Mitru din Năsăud, popa Lațcău de Uifalău, care au ținut în taină unele chestiuni, inclusiv privind obligativitatea lor de a trece la greco-catolici. Aşa se face că protopopul Năsăudului şi popa Mitru din Năsăud, prezenți în ziua de 10 mai 1763, pe platoul de la Mocirlă, au fost bătuți de o parte a grănicerilor[34]. Scânteia s-a produs atunci când s-a dat citire jurământului militar, în textul căruia era prevăzut „**jurăm să servim pe apă şi pământ şi să mergem oriunde ne va ordona regina**”. Atunci Tănase Todoran a țâşnit în fața trupelor, începând să dea curs cuvântări sale, un adevărat protest la adresa regimului habsburgic din Transilvania şi a magistratului bistrițean, cerând „carte de la împărătească”, adică un decret ori statut care să le garanteze drepturile. Ei nu aveau încredere în vorbele frumoase şi promisiunile deşarte.

30. Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 59. Lista integrală a ofițerilor şi subofițerilor regimentului se prezintă în Anexa nr. 24.
31. Virgil Şotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene,* în revista „Arhiva Someşană” nr. 24/1938, Năsăud, p. 59.
32. *Ibidem*, p. 69.
33. *Ibidem.*
34. Cf. Z. Pâclişanu, „*Cultura Creştină,* nr. 1/1936, Blaj, p. 3-7.

Iată pe scurt câteva dintre cauzele care au favorizat revolta de la Salva, care alături de martirajul de la Siculeni de lângă Miercurea Ciuc au creat probleme deosebite Comandamentului General al armatei imperiale în procesul de înfiinţare a graniţei militare transilvane.

După revolta de la Salva, a doua zi după tumult „grănicerii se sfătuiră ce să facă cu armele şi steagurile. Armele le reţinură, iar steagurile le transportară la Năsăud şi le predară preotului spre păstrare în biserică”[35].

La scurt timp a sosit de la Viena şi Sibiu o comisie aulică care a făcut cercetări timp de 6 luni[36], pentru cele întâmplate la Salva. La 12 noiembrie 1763[37], s-a publicat în faţa cartierului din Bistriţa de către colonelul baron Schröder, sentinţa celor ce urmau a fi executaţi, ori condamnaţi. Execuţia celor vinovaţi s-a petrecut în acelaşi loc, la Salva, pe platoul Mocirlă. **A fost un adevărat martiraj specific de altfel evului mediu Habsburgic prin aplicarea pedepselor codului terezian, una dintre cele mai crude: uciderea cu roata, prin înfrângerea pe bucăţi a corpului.**

Sentinţa de condamnare, care întâmplător s-a păstrat printre actele arhivei bistriţene, are astăzi o mare importanţă istorică[38]. Ea a fost tradusă de Virgil Şotropa şi sună astfel:

> „**1. Todoran a lui Dănilă din Bichigiu de 120 de ani** (real 104 ani s.n.**) să fie frânt cu roata de sus în jos, iar capul lui să fie legat** (geflachten) **de o roată, pentru că a reţinut pe oameni de la unire** (cu biserica Romei s.n.) **şi de la înrolarea** (Ampliecierung) **în statutul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n-a lăsat să-i ofere acestuia sfânta cuminecătură.**
>
> **2. Vasile Dumitru a Popii alias Vasoc din Mocod să fie trecut de la viaţă la moarte prin ştreang pentru rebeliune.**
>
> **3. Manu Grigore din Zagra să fie spânzurat tot pentru aceiaşi crimă.**
>
> **4. Vasile Oichi de la Telciu să fie pedepsit la fel. Trupurile acestor criminali să fie lăsate neînmormântate pe locul de pierzare (a vieţii s.n.), ca pildă de groază pentru alţii.**
>
> **5. Ion Scuturici, 6. Dumitru Scuturici, 7. Miron Natul, 8. Dumitru Homei din Telciu; 9. Apostol Moldovean, 10. Petru Bârzo din Rodna, 11. Dâmbul Alexa. 12. Ioan a Popii Petre din Zagra, 13. Petre a Popii Nicolae din Bichigiu, 14. Zinvel Vasile din Poieni, 15. Iuon Anghelini din Runc, 16. Ieremie Bucşa din Mocod, 17. Finigar Samuilă din Găureni, 18. Ioan Hanţ din Năsăud, 19. Andrei Nicolae din Sângiorz. Acestor 15 criminali încă li se citeşte sentinţa să fie spânzuraţi, dar după publicare sunt graţiaţi de la moarte şi li se dictează pedeapsa să treacă de 10 ori în sus şi de 10 ori în jos printre loviturile de vergi a 300 de soldaţi**”[39].

35. Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 63.
36. *Ibidem*, p. 79.
37. *Ibidem,* Cf. Augustin Bunea, *Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764,* Blaj, 1902, p. 25-31.
38. *Ibidem,* p. 79.
39. Cf. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 79.

Din punctul nr. 1 al Sentinței de Condamnare la moarte, rezultă cu claritate că Tănase Todoran a fost un oponent al uniației cu Roma. El a închis biserica de la Bichigiu, opunându-se vizitei episcopului greco-catolic Petru Pavel Aron de la Blaj.

Execuția prin frângerea cu roata a lui Tănase Todoran este prima ordonată şi executată de Habsburgi pe teritoriul Transilvaniei. Va urma după 21 de ani frângerea cu roata a lui Horea şi Cloşca în 1785, la Alba Iulia, pe dealul Furcilor.

Din păcate documentele procesului, ale cercetărilor efectuate de comisia aulică, stabilită de Consiliul Aulic de Război din Viena şi Comandamentul General al Armatei imperiale din Transilvania, cu sediul la Sibiu, sunt de negăsit, după aproape 241 de ani, scurşi de la acest eveniment. Nu este exclus ca ele să fie adăpostite ori rătăcite în arhivele din Viena, sau Budapesta, aşa cum afirma Virgil Şotropa, în 1932[40]. La arhivele din Sibiu, subsemnatul le-a căutat, dar nu le-am găsit în fondul Comandamentului General al Armatei austriece C.C. din Transilvania, fond pe care Virgil Şotropa nu l-a putut consulta în 1932[41], din varii motive. Iar directorul dr. Lebzelter de la Muzeul de Stat din Viena, i-a răspuns la 12 septembrie 1932, că în Arhiva de război austriacă (*Österreichisches Kriegsarchiv*),"despre revolta urzită de Todoran nu se găseşte nimic"[42]. Nu este exclus ca documentele procesului să fie rătăcite pe la alte arhive din Austria sau Ungaria, ori să fie clasificate şi repartizate în alte fonduri. Aşa cum documentele procesului de la Siculeni au fost găsite şi publicate integral de istoricul Imreh Ştefan, în 1994[43], cu certitudine că se vor găsi şi cele de la Salva. Undeva, ele trebuie să existe. Şi cu certitudine că se vor găsi, spre a se cunoaşte adevărul istoric în toată profunzimea sa.

Urmările revoltei de la Salva (1763) au fost destul de aspre în plan militar pentru viitorii grăniceri. Organele militare austriece au intensificat controalele în satele de graniță prin prezența masivă a trupelor de jandarmi. Pentru a preveni noi răzmerițe posibile să apară în zona Salva, Hordou, Bichigiu, Telciu, Rebrişoara şi Feldru, Comandamentul General a mutat sediul Regimentului 2 românesc de graniță de infanterie de la Salva, la Telciu în perioada 1771-1774. În această idee, Gustav Ritter Amon Treuenfest a consemnat în monografia despre Regimentul 2 românesc de graniță următoarele: „**în acest an 1771, garnizoanele au fost încă odată schimbate. În garnizoana Telciu s-a stabilit compania colonelului şi statului său major; la Feldru, compania locotenentului-colonel, la Rebrişoara compania maiorului, iar la Monor, Salva, Sângiorz (Sângeorz Băi, azi s.n.), Rodna, Zagra, Mocod, Maieru, Năsăud şi Budacu Românesc, companiile căpitanilor**"[44]. Această redislocare

40. Cf. Virgil Şotropa, în revista „Arhiva Someşană", nr. 24/1938, Năsăud, p. 67.
41. *Ibidem*, p. 67.
42. *Ibidem.*
43. Imreh Ştefan, *Látom az életem nem iven gyönyöru a Madefalvi veszedelem tanúkihhallgatási jegygyzkonyve 1764* (Observ că viața mea nu-i prea minunată... Măcelul de la Siculeni, 1764) Edit. Kriterion, Bucureşti, 1994 (287 pagini).
44. Cf. Gustav Ritter Amon Treueufest, *op. cit*., p. 16; Colonel drd. Vasile Tutula, *O istorie a Regimentului II Grăniceri din Năsăud 1762-1851) mai puțin cunoscută şi valorificată de istoriografia noastră militară* în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 3 /1998, Cluj-Napoca, p. 15.

s-a făcut datorită faptului că existau informații conform cărora la Telciu, Horodou, Bichigiu şi Romuli se pregătea o nouă răzmeriță împotriva imperialilor.

În anul 1770 a început să se construiască la Năsăud o cazarmă şi o biserică romano-catolică pentru ofițeri şi familiile de ofițeri şi subofițeri ai Stabului (statului major s.n.)[45]. Această biserică, există şi azi, fiind dispusă în apropierea clădirii fostului liceu nr. 2 din Năsăud, devenit azi liceul pedagogic. Astăzi biserica respectivă este frecventată de un număr redus de credincioşi.

După anul 1770, „revolta de la Salva a fost tot mai mult uitată de românii din zonă; ei s-au supus fără a se mai răzvrăti contra noului regim, care le-a devenit apoi atât de drag şi prețios, astfel că în anul 1851, dispariția dizolvării graniței a fost primită de populația circumscripției regimentului cu multă părere de rău şi durere“[46], după cum consemna Gustav Ritter Amon Treuenfest, în monografia sa despre acest regiment.

Despre revolta de la Salva, după anul 1850, au început să apară o serie de scrieri, consemnări, ori trimiteri succinte. **O lucrare de sine stătătoare, despre revolta de la Salva nu există**. Au scris despre acest eveniment o serie de date şi fapte semnificative; Gustav Ritter Amon Treuenfest, secretarul gubernial Halmagyi, istoricul ungur Bod Peter, generalul Siskowich, Friedrich Kramer, director al fostului liceu evanghelic (luteran) din Bistrița, Eudoxius Hurmuzaki, canonicul Augustin Bunea, Grigore Maior, însoțitorul episcopului Petru Pavel Aron la Salva, Zenovie Pâclişanu, George Barițiu, Virgil Şotropa, Ioan Lupaş, Teodor Tanco, Carol Göllner, Valeriu Şotropa, Teodor Ghițan, Nicoleta Marțian, Vasile Tutula ş.a.

În cele ce urmează, nu vom face o istoriografie a problemei, vom puncta doar câteva din aspectele, datele şi faptele redate în scris de o parte a autorilor mai sus menționați, care s-au aplecat asupra cercetării şi studiului informațiilor existente.

Gustav Ritter Amon Treuenfest care a avut acces la arhivele militare din Viena[47], subliniază că generalul Buccow s-a lovit de mari piedici în punerea în aplicare a planului său de militarizare a graniței militare transilvane. Cu toată intervenția sa, el nu a putut potoli spiritele la Salva, iar bătrânii satelor au fost maltratați, ofițerii regimentelor, preoții, însuşi, el, generalul au fost puşi pe fugă. După revoltă, oamenii din zona regimentului năsăudean s-au supus noului regim, iar în anul 1851, au regretat desființarea instituției lor militare.

Generalul Siskowich, implicat şi el ca participant direct la evenimente, într-un raport personal din 24 august 1763[48], adresat Consiliului Aulic de Război a consemnat, „**în timpul cât am stat acolo valahii n-au privit condiția lor ca o sarcină, ci dimpotrivă au prețuit mult avantajele obținute prin ea. Au trecut mulți, foarte mulți la unire, numai spre a fi acceptați la statutul grăniceresc**”[49].

45. Cf. Gustav Ritter Amon Treunfest, *op. cit.,* p. 6.
46. *Ibidem*.
47. Cf. Virgil Şotropa, *op. cit.,* p. 60-61.
48. *Ibidem*, p. 61.
49. *Ibidem.*

Secretarul gubernial Halmagyi raportează cancelarului aulic, contele Bethlen că a primit mai multe petiții de la valahi, în care cei mai mulți se plâng că le este impusă unirea[50], trecerea la biserica greco-catolică pentru a deveni grăniceri cu care nu se pot împăca.

Istoricul ungur Bod Peter descrie pe larg întâmplările de pe platoul Mocirlă de la Salva, unde protopopul Năsăudului a fost înjurat şi bătut de grăniceri[51]. Generalul Buccow a luat inclusiv măsuri de forță pentru a potoli spiritele, dar n-a reuşit. Până la urmă a trebuit să fugă cu episcopul greco-catolic Petru Pavel Aron, vizitiul său înecându-se în râul Şieu"[52] (greşit, real râul Someş s.n.). Imediat după ce a ajuns la Sibiu, Curtea de la Viena i-a convocat pe generalul Adolf Buccow şi pe cancelarul Samuel Brukenthal[53] să se prezinte la Viena, veste la care mai marii provincialilor şi elita nobiliară din Sibiu susțineau că generalul nu se va mai întoarce în Transilvania. El a revenit pentru că a fost omul forte al Vienei, a fost militarul momentului, care nu a admis compromisuri, însă excesiv de dur.

Friedrich Kramer, într-un studiu al său publicat la Bistrița, explică că militarizarea nu a fost un rezultat al voinței poporului român, ci dorința unor conducători de la Viena. Aşa explică el şi emigrarea multor români din zona Năsăudului spre Moldova. El arată că scandalul şi scânteia revoltei au început o dată cu pronunțarea vorbelor dictate: „**jurăm să servim pe apă şi pământ şi să mergem oriunde ne va ordona regina"**, text care la Năsăud, cu o zi înainte la Regimentul de dragoni nu s-a citit în public. Aceste cuvinte au deschis ochii şi urechile soldaților**.** A început murmurul printre militari, iar bătrânul Tănase Todoran a ieşit în fața frontului[54], expunându-şi tulburătorul său protest. Generalul Buccow, însoțitorii săi şi episcopul Aron s-au aflat în mare pericol, după ce au fost aruncate armele jos, refuzând depunerea jurământului, apoi soldații le-au luat şi i-au amenințat cu armele, fiind nevoiți să fugă.

Eudoxiu Hurmuzaki într-o lucrare a sa, explică că principala cauză a revoltei de la Salva a fost faptul că „**unirea a fost impusă cu forța"** şi că „au fost conscrişi ca şi iobagi". El mai redă o informație, conform căreia, la Salva, generalul Buccow ar fi ordonat ofițerilor săi, probabil comandanților de regiment (s.n.) să fie adus un detaşament de infanterie şi cavalerie ca să-i înfrângă pe protestatari[55]. Apoi prin parlamentari, Buccow s-ar fi angajat că o parte din pretențiile lor vor fi întărite prin iscălitură proprie de către Maria Tereza. Nu se spunea de unde să fie adus detaşamentul respectiv, probabil unul ad-hoc, dar acest ordin nu a mai putut fi aplicat datorită învălmăşelilor care au avut loc.

Canonicul greco-catolic Augustin Bunea în cartea sa[56] despre episcopul Petru Aron, descrie pe mai mute pagini revolta de la Salva, pe care o

50. *Ibidem.*
51. Bod Peter, *Brevis Valachorum Transilvaniam încotentium historia (manuscris),* Biblioteca Muzeului din Cluj, cf. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 62.
52. *Ibidem.* În realitate este vorba de râul Someş, şi nu de râul Şieu.
53. *Ibidem.*
54. *Ibidem.*
55. Virgil Şotropa, *op. cit*., p. 65, cf. Eudoxius Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, tom II, p. 176-179.
56. Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron şi Dionisiu Novacovici sau istoria Românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902, p. 17-40.

numeşte „un caz grav de turburare religioasă”[57]. El arată că executarea prin frângerea cu roata a lui Tănase Todoran, s-a făcut tocmai pe locul unde a avut loc răzvrătirea, adică platoul numit Mocirlă, de la Salva.

În adnotările lui **Grigore Maior**, care l-a însoțit pe episcopul Petru Pavel Aron, publicate de **Zenovie Pâclişanu** în revista „Cultura creştină” nr. 1/1936, la Blaj, mai aflăm două informații valoroase: în ziua de 4 mai 1763, episcopul Aron ar fi fost la Bichigiu, dar nu a putut intra în biserică, fiindcă sătenii şi unul pe nume Tănase Todoran au închis-o şi nu au restituit cheile numai a doua zi. Apoi el explică că trecând prin satele Poieni, Găureni, Runcu şi Zagra era mare agitație şi nemulțumire în rândul femeilor că le înrolează bărbații în regimentul grăniceresc[58].

O serie de date şi referințe despre revolta de la Salva sunt cuprinse în cele două lucrări ale lui **George Barițiu**; „**Istoria regimentului alu II romanescu grănițariu transilvan”**, apărută la Braşov în 1874, şi în tomul 1 (volumul I, s.n.) al lucrării „**Părți alese din istoria Transilvaniei pre 200 de ani din urmă**”, lucrare în 3 volume, revăzută şi reeditată, după 1993, la Braşov[59], de academicianul Ştefan Pascu şi prof. dr. Florin Salvan. Problemele tratate sunt în general cam aceleaşi. În plus G. Barițiu relevă că atmosfera de nesiguranță şi posibile noi răzmerițe din partea românilor ar mai fi durat încă un an, până la venirea la comanda regimentului a locotenentului colonel Carol Enzenberg „**un bărbat înțelept uman şi luminat**“[60], care ajutat de „câțiva ofițeri tot umani, cum a fost Nenel, Tannoli, Cosimelli ş.a., care au ştiut să blînzească pe popor, să-l apropie, să-i explice formula jurământului **„**cu uscatu şi cu apă”, ca să nu se sperie de aşa ceva şi să-şi astupe urechile față cu înşelătorii”[61].

Istoricul Ioan Lupaş de asemenea, a tratat revolta de la Salva. El a denumit-o „rebeliune”. În studiul său intitulat „***Înființarea regimentelor româneşti de graniță transilvană. Rebeliunea lui Todoran din Bichigiu şi frângerea lui în roată (1763)***”, insistă pe aspectele nefaste ale iobăgiei din valea Rodnei, pe faptul că generalul Buccow i-a condiționat pe grăniceri la conscriere, prin obligativitatea trecerii la religia unită cu Roma, iar aroganța ofițerilor străini, care nu cunoşteau obiceiurile românilor, comportamentul dur al ofițerilor şi formula din jurământ din care rezultă că aveau obligația „să lupte pe apă şi pe pământ”, acolo unde le va ordona împărăteasa şi generalii, au dus la o rebeliune spontană, pe care generalul Buccow nu a fost capabil s-o curme şi s-o stăpânească, fiind citat la Viena, spre a da explicații[62], alături de cancelarul Samuel Brukenthal.

---

57. *Ibidem.*
58. Cf. Zenovie Pâclişanu , „Cultura Creştină” nr. 1/1936, Blaj, apud Virgil Şotropa, *op. cit.*, p. 66.
59. Această lucrare este semnată de George Bariț cu inițialele „G. B.”.
60. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă, vol.* I revăzut şi reeditat, Braşov, 1993, p. 384-385, ediție îngrijită şi coordonată de academician Ştefan Pascu şi prof. dr. Florin Salvan.
61. *Ibidem, op. cit.,* vol. I, 1993, p. 384.
62. Cf. Ioan Lupaş, în „*Studii istorice*“, vol. IV, Sibiu, 1943, p. 260-280; Apud Ioan Lupaş, în lucrarea „*Dezbinarea bisericească a românilor ardeleni în lumina documentelor din întâia jumătate a veacului al XVIII-lea*”, în vol. „*Studii, conferințe şi comunicări istorice, 1*”, Bucureşti, 1928, p. 231-267.

Acelaşi mare istoric, **Ioan Lupaş aduce suficiente argumente privind recatolicizarea Transilvaniei de către Habsburgi după 1700**, inclusiv situația creată prin trecerea la uniația cu Roma şi „nemulțumirile create între românii ortodocşi şi greco-catolici în studiul „***Dezbinarea bisericească a românilor ardeleni în lumina documentelor din întâia jumătate a veacului al XVIII-lea***", în vol. "Studii, conferințe şi comunicări istorice, 1, Bucureşti, 1928.

Istoricul Silviu Dragomir un foarte bun cunoscător al istoriei religioase a românilor din Transilvania ne supune spre atenție suficiente argumente privind implicarea armatei imperiale austriece în problemele religioase, de convertire a acestora la catalocism prin greco-catolicizare în ampla lucrare „***Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea***", 2 volume, Sibiu, 1920-1930, 224+225 pagini (vol. I) şi 440 pagini (vol. II).

În concluzie se poate aprecia că revolta de la Salva s-a produs datorită situației sociale foarte grele în care au fost aduşi locuitorii de pe Valea Someşului de Magistratul din Bistrița, trecându-i din poziția de oameni liberi, în cea de iobagi, fiind obligați să plătească dări şi impozite cărora nu le mai puteau face față. Mişcările care au avut loc cu un deceniu înainte, conduse de Ştefan Cute din Feldru, Vasile Vasoc din Mocod şi alți români au fost preludiul revoltei de la Salva.

Faptul că au fost înscrişi ca grăniceri, dar în poziția de iobagi, apoi conflictele şi disputele pentru munți şi păduri cu saşii din Bistrița, Iad, Dumitra, Tărpiu şi alte localități a dus la menținerea unei mari stări de tensiune şi nemulțumire în rândul românilor de pe Valea Someşului şi Sălăuței.

Revolta de la Salva, oricât am încerca să ocolim problemele, îmbracă şi un caracter religios, deoarece la înscrierea la grăniceri, țăranii au fost obligați să treacă de la ortodocşi la greco-catolici. În această poziție s-au aflat circa 4.000 de grăniceri români din totalul de 4.500, aşa cum reiese din documentele Consiliului de Stat de la Viena. Deoarece şi în această privință lucrurile s-au ținut în taină, ei s-au simțit trădați, chiar de către unii preoți. Cu alte cuvinte, oamenilor nu li s-a explicat aproape nimic despre binefacerile noilor poziții sociale, avantajele statutului de grănicer. De reținut totuşi că greco-catolicii români au fost tratați cu mai multă grijă de Viena, de abia după anul 1780, odată cu venirea pe tron a lui Iosif al II-lea (1780-1790).

Comportamentul ofițerilor străini, duritatea generalului Buccow, greşelile făcute de aceştia, faptul că oamenilor nu li s-a explicat nimic cu privire la participarea lor la acțiuni militare „pe apă şi pământ", în numele împărătesei, acolo unde va fi nevoie, iar că la Năsăud aceste cuvinte au fost ocolite, ținute secret i-a revoltat şi mai tare pe români.

Există şi interpretări potrivit cărora Tănase Todoran ar fi fost „omul magistratului bistrițean"[63], ori „omul saşilor", care s-ar fi opus militarizării spre a rămâne pe mai departe la dispoziția magistratului din Bistrița, şi că prin acesta s-ar fi opus unirii cu biserica Romei, ipoteză care este greu de acceptat. Practic, Tănase Todoran a fost exponentul cel mai fidel al luptei năsăudenilor din secolul XVIII-lea, pentru emanciparea națională, pentru dreptate socială şi

63. Cf. Nicoleta Marțian, *Tănase Todoran, 1763-1998,* în „Virtus Romana Rediviva", nr. 4/1999, p. 71.

libertate, pentru drepturile lor de care au fost frustrați continuu, după ce Valea Rodnei a fost predată de regele Matei Corvin Magistratului bistrițean, la 3 iunie 1475, cu mențiunea că locuitorii satelor româneşti să se bucure de aceleaşi drepturi şi libertăți ca şi ceilalți locuitori ai oraşului Bistrița. Dar Magistratul săsesc al Bistriței nu a respectat prevederile acestui edict, astfel că la 1750-1762, aproape toți locuitorii şi satele Văii Someşului erau în poziția de iobăgire.

Tănase Todoran prin discursul său apoteotic şi faptele sale **este şi va rămâne un erou semnificativ al istoriei românilor, un martir care, alături de Horia şi Cloşca**, a înfruntat moartea stabilită prin înfrângerea cu roata, una dintre cele mai draconice pedepse din Europa acelei vremi, cu mult mai grea decât tragerea în țeapă, ori spânzurătoarea. Tănase Todoran, alături de Horea şi Cloşca, rămân două pete mari pe obrazul guvernanților de la Viena şi exponenților lor din Transilvania, care nu au soluționat, cum se cuvenea cererile românilor de emancipare şi dreptate socială şi națională.

În perspectiva imediată referitor la Tănase Todoran, Primăria şi instituțiile culturale trebuie să rezolve următoarele trei probleme:

a). acordarea denumirii de „Tănase Todoran“ străzii principale din Bichigiu şi drumului de la podul peste Sălăuța până în Bichigiu cu inscripția „**Drumul lui Tănase Todoran**“, care să fie fixată din kilometru în kilometru;

b). acordarea denumirii Străzii „Tănase Todoran“ în comuna Telciu la strada care vine dinspre Dealu Morii, de la Luca lui Valeri spre podul de la Valea lui Stan, la întretăierea cu strada principală;

c). Telcenii împreună cu bichigenii în următorii 3-5 ani să ridice la Salva pe platoul Mocirlă un nou monument închinat lui Tănase Todoran şi martirilor săi omorâți şi schingiuiți de Habsburgi la 12 noiembrie 1763. După 1990 doar scriitorul şi istoricul literar Teodor Tanco a ridicat o troiță la locul respectiv, pentru care îi aducem respectuoasele mulțumiri şi în această carte. Trebuie realizat un monument adecvat în care să fie nominalizați toți martirii, având în vedere că mâna dreaptă a lui Tănase Todoran a fost Vasile Oichii din Telciu.

Să sperăm că cei în drept şi mai ales intelectualii vor fi receptivi şi se vor găsi surse financiare şi materiale pentru ridicarea unui AMPLU OBELISC ÎN MEMORIA MARTIRILOR DE LA SALVA. Avem nevoie de fapte pentru a ne reconstitui istoria, aşa cum a fost!

Colonel dr. Vasile Tutula

XIV. MUNȚII ŞI PĂDURILE TELCENILOR

Economia forestieră

Pădurea este asociația vegetală, care reprezintă interes deosebit ca resursă naturală pentru economie, neexistând ramură a economiei care să nu folosească lemnul sau alte produse din lemn. Zona de deal şi munte a Telciului oferă un loc special creşterii şi exploatării raționale a pădurilor.

1. Gospodărirea pădurilor în trecut şi azi

În gospodărirea pădurilor până în anul 1948 se disting trei etape, şi anume:

a. Înainte de anul 1851 - în anul 1763 se înființează Regimentul II Grăniceresc Năsăud, recrutat din locuitorii celor 21 de localități ale Văii Someşului Mare şi Sălăuței, cărora în schimbul pazei granițelor li s-a consfințit stăpânirea pădurilor şi păşunilor, ulterior şi a munților ca parte integrantă a averii comunelor grănicereşti.

În această perioadă pădurile erau folosite mai mult pentru lemn de foc, pentru putinele construcții care se executau, precum şi pentru vânătoare şi mai puțin pentru exploatări forestiere.

b. Etapa 1851-1918 - în anul 1851 odată cu desființarea Regimentului Grăniceresc s-a dus o luptă deosebită de către cele 44 de comune din jurul Năsăudului pentru păstrarea în continuare a dreptului asupra pădurilor, munților şi păşunilor. Ele au rămas astfel mai departe comunelor, suprafețele repartizându-se în funcție de capii de familie.

Astfel până în anul 1888 ele au fost administrate separat de fiecare comună, dar cu rezultate foarte slabe. Din această cauză, din 1888 s-au administrat cumulativ pentru toate comunele, sub denumirea de „**Pădurile celor 44 comune grănicereşti din fostul Regiment II de graniță Năsăud**”.

Prin Legea 19 din 1890 s-a introdus o administrație silvică mai rațională odată cu înființarea în acel an a Direcției Silvice Bistrița.

Prin această lege s-a hotărât ca o parte din păduri, care depăşesc trebuințele celor 44 de comune, să fie administrate global, iar venitul împărțit

comunelor în funcție de mărimea acestora, iar o altă parte din păduri să fie folosită pentru nevoile fiecărei comune, şi anume cele din apropierea localităților.

În perioada 1890-1920 pădurile s-au exploatat irațional, aprobate din proprietatea comunelor, ducând la degradarea lor prin dispariția răşinoaselor sau chiar a întregului arboret, rămânând versanți întregi, dezgoliți sau cu mici petice de pădure care se mai păstrează şi astăzi în acea stare.

În jurul anilor 1890 existau **trei categorii de păduri**:

- **cele cumulative**, la distanțe mari de comune, care erau cele mai puțin îngrijite (în sensul că erau inaccesibile);

- **pădurile comunale** din apropierea comunelor, care au fost mereu distruse şi degradate; de aici se făceau toate aprovizionările cu lemn de foc; pentru instituțiile din comune şi nevoile familiale.

- **pădurile țărăneşti** de mică întindere, dispuse intercalat în proprietățile particulare care treptat au fost transformate în terenuri arabile, fânețe şi păşuni, în raport de valoarea solului.

Până în anul 1890 exploatările s-au făcut irațional, fără nici un studiu sau plan dinainte stabilit. Primele reglementări de tăieri s-au elaborat prin anii 1890-1900 pentru unele păduri comunale (Romului, Telciu, Salva). În anul 1907 s-a întocmit primul amenajament pentru aceste păduri în cadrul primei categorii de păduri (cumulative). Acest amenajament era împărțit în trei secțiuni, şi anume:

- **Secțiunea A (Fa)** - cu revoluția de 80 de ani în care s-a aplicat regimul codru cu două tăieri succesive pentru lemn de foc;

- **Secțiunea B (Fa - Bl)** - cu revoluția de 100 de ani, regimul codru cu două tăieri succesive pentru lemn de lucru;

- **Secțiunea C (Mo)** - cu revoluția de 100 de ani, codru cu tăieri rase pentru lemn de lucru.

Exploatări ulterioare s-au făcut după aceste amenajamente precum şi după reglementările şi dispozițiile, ce apăreau pe parcurs. În general, tăierile s-au făcut defectuos, extrăgându-se cu precădere răşinoasele.

c. Etapa 1918-1948 (după încheierea Tratatului de la Trianon) pădurile din comuna TELCIU au trecut în proprietatea Statului Român, astfel că s-a extins şi aici Codul Silvic Român din 1910, cu modificările lui ulterioare.

În 1925 s-a întocmit un nou amenajament aprobat prin Decizia 16.884, publicată în Monitorul Oficial nr. 173/1927, menționându-se cele trei secțiuni şi prin acest amenajament exploatările au fost făcute în mod defectuos, neținându-se cont de posibilitățile de regenerare naturală, dezgolindu-se versanții din apropierea instalațiilor de transport, ducând astfel a degradarea tipurilor naturale de pădure, extrăgându-se în special răşinoasele.

Un alt amenajament nu a fost întocmit până în anul 1949 odată cu naționalizarea tuturor pădurilor. Până la această dată exploatările le-au făcut diferite societăți, care erau interesate mai mult pentru obținerea unui profit cât mai mare, neglijându-se măsurile silvice indicate de luat în seamă în ceea ce priveşte regenerarea corespunzătoare a pădurilor cu specii valoroase. În anul 1949 s-a întocmit primul amenajament cuprinzând toate terenurile cu vegetație forestieră.

Reamenajarea pădurilor din Ocolul Silvic Sălăuța, în care a fost cuprinsă şi comuna Telciu, s-a făcut în anul 1963. Păşunile cu vegetație forestieră din cadrul comunei Telciu dețin 17.100 ha, adică 71% din întreaga suprafață a comunei, situându-se mult peste media pe țară (27%).

Chiar şi după suprafața de pădure, ce revine locuitorilor (2,7 ha) TELCIUL, se situează peste media pe țară (0,33 ha/loc.), pe un loc fruntaş.

Pădurile din cadrul comunei noastre fac parte din Ocolul Silvic Sălăuța şi sunt împărțite în următoarele unități de producție:

1. Unitatea de producție Valea Telcişorului cu o suprafață totală de 5.645,6 ha, amplasată pe partea stângă a Văii Sălăuței, în bazinul hidrografic al Telcişorului, din trecătoarea Salva-Vişeu, şi este compusă din următoarele tipuri de producție:

Nr. crt.	Denumirea bazinului forestier	Suprafața (hectare)	Observații
1.	Fața Fiadului	664.4	
2.	Transbordare	273.3	
3.	Valea Stejarului	155.9	
4.	Valea Poienii	356.3	
5.	Valea Ciniei	151.2	
6.	Izvorul Pietrei	361.2	
7.	Izvorul Bătrân	426.3	
8.	Valea Seacă	774.8	
9.	Pe Şesuri	385.5	
10.	Buscatul	476.9	
11.	Valea Luştii	581.2	
12.	Valea Tisei	262	
13.	Valea lui Stan	272	
14.	Valea Babei	323.4	
TOTAL		**5645.6**	

Teritoriul acestei unități de producție este situat din punct de vedere fito-climatic în trei sub-zone:

1. **a) FD3 (făget de deal)** caracterizată prin: temperatură medie anuală de 9-9 grade C; precipitațiile medii 850, anual; indice de ariditate cuprinse între 40-44; vegetația forestieră alcătuită în majoritate din fag.

b) FM1 (făget montan) caracterizată prin: temperatură medie anuală în jur de 6 grade C; precipitații medii în jur de 900-1.000 mm; vegetație formată din făgete pure.

c) FM2 (făget montan) caracterizată prin: temperatură medie anuală de 4 grade C; precipitații medii în jur de 1.000-1.300 mm; indice de ariditate 93-117; vegetație forestieră alcătuită din păduri de amestec de fag cu răşinoase (brad, molid)

2. Unitatea de producție Fiad cu o suprafață de 5.110,6 ha, care cuprinde întreg bazinul pârâului Fiad.

3. Unitatea de producție Bichigiu-Fiezel din cadrul comunei TELCIU, precum şi bazinul stâng al Bichigiului din cadrul comunei Coşbuc.

O suprafață de aproximativ 3.000 ha de pădure se afla în aşa-zisa proprietate particulară a cetățenilor, iar după anul 1993 au fost puşi în posesie

un număr mare de 628 cetățeni, cu terenuri de vegetație forestieră, conform L. 18/1991, însumând suprafața de 582 ha.

Specia majoritară pe comuna Telciu este fagul, care ocupă 65% din suprafața pădurilor, urmată de molid cu 28%. Restul speciilor sunt foarte slab reprezentate şi anume: bradul 2%, carpenul 2%, mesteacănul 1% şi diversele esențe moi (plop, frasin, paltin, arin, salcie) 1%.

Ținând seama de etajele de vegetație în care este situată pădurea, şi anume 66% în zona montană, procentul actual al răşinoaselor, de circa 30%, este extrem de scăzut. Această situație se datorează faptului că, în trecut, în decursul ultimilor 80-100 de ani (1900-2000) s-au exploatat, în general, răşinoasele. Nu s-a urmărit regenerarea lor pe cale artificială, iar fagul regenerându-se natural foarte bine, a dus la mărirea procentului lui.

În ultimul deceniu s-a început o acțiune de mărire a procentului de răşinoase, iar planurile prezentului amenajament prevede o continuare a acestei acțiuni chiar şi o intensificare a ei prin substituirea arboretelor slab productive de fag cu molid, brad, larice, pin, etc.

În felul acesta se vor îmbogăți sortimentele de lemn actuale prin altele mai valoroase mărindu-se productivitatea pădurilor. Aceste răşinoase vor trebui introduse atât în arealul lor de vegetație, mărindu-se procentul actual, cât şi în afara arealului, creându-se arborete pentru lemn de celuloză cu un ciclu scurt de producție, de minimum 40-50 de ani.

Gorunul este foarte slab reprezentat, există în toată comuna aproximativ 50 ha cu această specie valoroasă, îndeosebi pe Valea Stejarului. Ea va trebui menținută şi chiar promovată în partea inferioară a comunei.

În schimb, prin măsurile ce se vor lua, trebuie lichidate în mare parte arboretele în care predomină carpenul, mesteacănul. Plopul şi salcia, specii care în cadrul comunei mai ocupă încă aproximativ 800 ha.

Volumul speciilor actuale la hectar este de circa 234 mc, dar prin îmbunătățirea compoziției actuale, dar sub normal, avându-se în vedere potențialul staționar şi regenerarea greoaie.

Din situația împăduririlor se constată că ritmul împăduririlor a succedat ritmul tăierilor într-un mod corespunzător. Totuşi se constată deficiențe mari în ultimii ani ai deceniului 1990-2000, în care împăduririle nu au ținut pas cu tăierile, astfel se explică şi existența unei suprafețe mari, de aproximativ 200 ha terenuri în curs de reîmpădurire, acestea mai ales din cauza lipsei de material săditor în ultimii 5-7 ani.

Se constată că din totalul împăduririlor, răşinoasele cu procentul de 82 % ocupă locul de frunte, ceea ce oglindeşte pe deplin preocuparea Ocolului Silvic Sălăuța de a extinde în cultură aceste specii, care se pot regenera în minimum 50-60 ani.

Se constată că s-au introdus prea puține specii de amestec, de aceea pentru viitor ar fi bine să se introducă cu ocazia completărilor, aceste specii: **tisă, larice, pin, mladă, frasin.**

În general, reuşita lucrărilor de împădurire la Ocolul Silvic Sălăuța este bună, cu observația că lucrările de întreținere să se facă la timpul oportun.

Din totalul masei lemnoase exploatate de către Ocolul Silvic Sălăuța, aproximativ 70% sunt de pe raza comunei Telciu.

Lemnul rezultat din pădurile Ocolului Silvic Sălăuța este valorificat prin fabricile de cherestea din afara perimetrului ocolului silvic, ieşind prin două puncte mai importante, stațiile CFR Coşbuc şi Dealul Ştefăniței, unde există depozite şi rămpi de încărcare-descărcare bine dezvoltate.

Drumurile forestiere de pe raza comunei TELCIU, însumează aproximativ 120 km; ele îndeplinesc pe lângă scopul lor şi un rol însemnat în asigurarea unor legături facile în teritoriu, în valorificarea potențialului turistic, precum şi în interes operativ-strategic şi pentru scopuri militare. Problema deosebit de grea care se pune este însă întreținerea drumurilor, care în ultimii 10 ani (1994-2004) au fost grav afectate, iar lucrări de întreținere s-au făcut foarte puține. Primăria, împreună cu Ocolul Silvic Sălăuța va trebui să revină la sistemul de prestații cu brațele şi animalele, căci statul nu mai dispune de fonduri. La această întreținere Primăria ar trebui să fie mai bătăioasă, să ceară şi ajutorul Direcției Silvice, a întreprinderilor forestiere.

Institutor Amalia Târgoveț

2. Munții Telcenilor – un bogat fond forestier şi silvic pentru păşunat şi vast fond cinegetic

Din acest punct de vedere telcenii se pot mândri ca fiind urmaşii şi beneficiarii unui vast fond de păduri în munții de pe aripa comunei, comuna Telciu are cei mai mulți munți dintre toate comunele județului Bistrița-Năsăud. Spre exemplu din totalul de 100% a munților celor 44 comune grănicereşti, 12% aparțin comunei Telciu, munți pentru care, aşa cum se cunoaşte în timpul graniței militare, s-au purtat nenumărate procese, unele de răsunet, ajungându-se până la curtea imperială de la Viena.

Principalii munți ai comunei sunt: Bătrâna, Lespedea, Obârşia, Bărloaia, Poiana Țapului, Prislop, Preluca Tâlharului, Între Răbre, Cocoziş 1, Cocoziş 2, Valea Rea şi alții. De asemenea, telcenii mai au vreo 5-6 munți, în muntele mare al Țibleşului.

Putem conchide că munții telcenilor cuprind o arie largă, mare ca suprafață, răspândiți în masivele muntoase ale Rodnei şi Țibleşului. Din suprafața lor totală numai circa 35% este pentru păşunat, descoperită, restul cu păduri, plantații şi alte poieni (preluci) pline vara de stâne şi căşării. Cele ce nu se păşunează, se cosesc vara, aşa e cazul în fundul Fiadului şi Între Rebre.

Aşa cum am menționat, vara munții sunt păşunați de turme de oi şi vite, fiind o sursă importantă de venituri pentru populația comunei. Spre exemplu, în anul 1947 cu adresa nr. 339/3 iunie, comunicată către Serviciul Zootehnic şi Sanitar al județului Bistrița-Năsăud, rezultă că în munți erau 13 turme de oi mulgătoare, repartizate[1] astfel:

1. Sursa: D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, Dosar 4/fondul 10 pe 1949, f. 24.

Muntele	Suprafața de păşunat (ha)	Nr. de turme	Oi mulgătoare
Bătrâna	810	4	425
Lespedea	1.726	2	408
Obârşia	575	1	262
Bârloaia	90	2	405
Muncelul Mic şi Mare	10+ 575	1	346
Oprişasca	690	1	325
Stejioara	14	1	130
Tomnatic	14	1	130
Total	**4.530**	**13**	**3.481**

Având în vedere că numărul de oi scăzuse după marea secetă din anii 1945 şi 1946, în anii următori efectivele au crescut foarte mult, dublându-se, comuna Telciu numărându-se şi-n prezent printre comunele fruntaşe, ocupând în mai mulți ani la rând locul I la predarea animalelor (porci îngrăşați, viței, miei etc.) pe județ, la fondul de stat prin contractări. De menționat că nu apar în acest tabel nici alte zone de păşunat premontane, unde vara sunt stâne de oi la brânzit cum sunt: Valea Rea, La Bodrug, Pe Şesuri, Buscatu, Pe Rebra-Sforările, Fundul Fiadului, Prislop, Fiezel etc.

Aşa cum am mai arătat munții comunei se constituie într-un bogat fond forestier şi silvic, valorați la zeci şi sute de mii de metri cubi de foioase, răşinoase cu speciile de bază: fag, molid, brad, larice, mladă, stejar, carpen etc. În aceşti munți au fost până mai ieri codri seculari de brad, fag şi chiar molid, astăzi fiind doar mici parcele pe Fiad şi Telcişor păstrate şi ca rezervații pentru cerbi, căprioare, cocoşi de munte, mistreți şi râs.

Îndeosebi în perioada interbelică şi cu deosebi în perioada 1940-1944 autoritățile din România, şi mai ales cele de la Budapesta, au tăiat în mod masiv pădurile din zona noastră, scoțându-se sute şi zeci de mii de metri cubi din cele mai bune materiale de cherestea. Spre exemplu, în perioada interbelică a fost exploatat parchetul Valea Glodului, de unde s-au fasonat 10.000 m^3; Dosul Bătrân = 21.718 m^3. Menționez că în perioada 1940-1944 au fost exploatate în ritm alert mari suprafețe de păduri, majoritatea lemnului luând drumul Ungariei. Pentru o exploatare mai rapidă au fost construite căi ferate înguste de pe Valea Telcişorului şi Valea Fiadului, inclusiv funiculare din fondurile cooperativei „Înfrățirea”, care a funcționat la Telciu. O cantitate mare de lemn, din cauza evenimentelor de la 23 august 1944, tăiat fiind, nu a mai putut fi scos din zona muntoasă putrezind în funduri de izvoare şi prin parchetele ale căror urme se mai puteau vedea până prin 1960-1965.

Colonel dr. Vasile Tutula

3. Pădurile comunale ale Telciului

Este un subiect, care merită a fi cunoscut. Merită a fi cunoscut şi mai ales Primăria Comunei Telciu, cetățenii să se lupte pentru ca acestea să intre în posesia comunei, spre binele obştii, al cetățenilor, dar şi al instituțiilor din comună: primărie, şcoală, grădiniță ş.a.

Pentru aceste păduri strămoşii noştri, grănicerii şi-au vărsat sângele pe câmpurile de luptă ale Europei. Ele au făcut parte din averea grănicerească a fiecărei comune. Pentru a intra în posesia comunelor, căpitanul suprem Alexandra Bohățel, locotenentul pensionar Petru Tanco, vicecăpitanului Leontin Luchi, vicarul Macedon Pop, locotenentul Grigore Mihăilaş, Dumitru Nacu şi Moise Panga[2] au făcut multe memorii, intervenții la Viena, care a trimis mai multe comisii după 1851, o dată cu desființarea Regimentului 2 Graniță de Infanterie (Nr. 17). Aceste comisii au efectuat tot felul de cercetări şi documentări între 1854-1865, căutând tot felul de şmecherii şi şiretlicuri ca grănicerii din cele 44 comune, respectiv urmaşii lor să fie deposedați. Dar, trecerea Districtului Autonom al Năsăudului nu s-a lăsat copleşită şi sedusă, a mers de două ori la împăratul de la Viena, în 1854 şi 1861[3], reuşind să câştige în întregime toți munții şi pădurile grănicereşti. S-a reuşit stoparea unor „cereri pofticioase" ale baronului Francisc Kemeny, care revendica 20 de munți[4] cu păduri aferente, care de fapt nu-i aparțineau.

După o luptă deosebită conducerea Districtului Autohton de la Năsăud, la cererea şi insistența grănicerilor, a comunelor s-au întrunit în mai multe rânduri la Năsăud în mari adunări populare „care au devenit stăpâne asupra pădurilor în urma Compromisului de la 1872"[5], ajutate fiind bineînțeles de conducerea Districtului Autonom de la Năsăud.

Prin Legea nr. 19 din 1890 care cuprinde 12 articole, publicată de altfel în lucrarea „Monografia pădurilor comunale din fostul District Grănițăresc Năsăud", în 1921, la Cluj, s-a reuşit să se pună ordine şi din punct de vedere silvic, respectiv al evidenței celor 11 ocoale silvice[6], grupate astfel:

1. Ocolul Silvic Şanț – 3.574,51 iugăre cadastrale;
2. Ocolul Silvic Năsăud – 10.963,23 iugăre cadastrale;
3. Ocolul Silvic Salva – 36.814 iugăre cadastrale;
   - Aici erau repartizate şi pădurile comunale ale Telciului.
4. Ocolul Silvic Parva – 24.512 iugăre cadastrale;
5. Ocolul Silvic Anieş – 26.072,60 iugăre cadastrale;

---

2. Cf. lucrării *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2001, p. 97-127.
3. Apud *Vicarul Grigore Moisil, 1814-1891 – autobiografie*, Arhiva Someşană, nr. 4/1926, p. 39. La 1 aprilie 1857 a început acțiunea de trecere de la administrația militară la cea civilă. Cu această activitate a fost însărcinat generalul baron Stutterhein. Pentru Valea Rodnei a fost numit maiorul Kafmann, comisarul Kroner şi Gr. Bardoci pentru Valea Bârgăului şi Monor. Au fost numiți atunci administratori civili cu rang de comisari şi subcomisari.
4. Detalii despre pretențiile familiei Kemeny se găsesc în lui Virgil Şotropa în *Istoricul Districtului năsăudean*, în Arhiva Someşană, nr. 9/1928, p. 44-48.
5. Cf. *Monografia pădurilor comunale din fostul district grănițăresc Năsăud*, 1921, Tipografia Krafft & Drotleff, Cluj, Calea Dorobanților, nr. 16, p. 15.
6. *Ibidem,* p. 12.

6. Ocolul Silvic Rodna – 35.570 iugăre cadastrale;
7. Ocolul Silvic Izvorul Someşului – 38.757,77 iugăre cadastrale;
8. Ocolul Silvic Ilva – 21.639,32 iugăre cadastrale;
9. Ocolul Silvic Borgo Tihuța – 21.614,21 iugăre cadastrale;
10. Ocolul Silvic Borgo Bistricioara – 27.441,31 iugăre cadastrale;
11. Ocolul Silvic Dornişoara – 33.237,79 iugăre cadastrale;

Total suprafață – 280.198,87 iugăre cadastrale;

Se poate observa că Ocolul Silvic Salva, unde erau arondate şi pădurile comunale ale Telciului era al doilea ca mărime dintre cele 11 ocoale silvice; primul era Ocolul Silvic Izvorul Someşului cu 38.757,77 iugăre, iar pe locul III era Ocolul Silvic Rodna cu 35.570 iugăre cadastrale.

Comuna Telciu avea următoarele păduri comunale, gestionate de Ocolul Silvic Salva:

1. Dosul Bătrân – 445 ha şi 4.017 m^2;
2. Telcişorul – 814 ha şi 5.755 m^2;
    a. Telcişor – 357 ha.
    b. Valea Luştii – 438 ha, dispuse la Piciorul Lung, Piciorul Penii, Valea lui Grigore şi Valea Lungă.
    c. Prislop – 62 ha.
3. Fiezelul – 433 ha, dispuse la Dosul Radomir, Pârâul lui Radomir, Valea Ciurilii şi Valea Morii.

Total general – 1.693 ha şi 4.259 m^2.[7]

„Locuitorilor comunelor li se vindea căzăturile mărunte cu bunuri, cu o reducere de 30% din preț”[8], conform legii nr. 19 din 1890. Aceste păduri s-au atribuit „ca proprietate aparținând pădurilor grănicereşti din fostul Regimentului 2 Grăniceri în baza aliniatului nr. 2, punctul 6, articolul 32 din Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, care s-a menținut fără nici o altă procedură de expropriere ca pădure comunală”[9], lege votată în 1921.

De reținut că toate tăierile se făceau în mod aranjat prin grija Ocolului Silvic Salva, a brigadierilor şi pădurarilor stabiliți pentru întreținerea şi paza lor. Ele erau pădurile comunale, dar că nu erau la discreția oricui. Nimeni nu avea voie să taie lemne de foc fără aprobare, sau după bunul plac. Comuna avea obligația ca împreună cu Ocolul Silvic Salva să întrețină pădurile, să facă plantațiile necesare, acolo unde se făceau tăieri, sau rupturi de vânturi, zăpadă şi furtuni.

De reținut că Ocolul Silvic Salva avea în total 36.814 iugăre împădurite şi 2.742 iugăre păşuni alpine[10], iar din acestea 32.098 iugăre cadastrale erau administrate cumulativ[11], iar 4.766 iugăre cadastrale erau destinate pentru

---

7. Apud Registru cu *Aranjamentele pădurilor defalcate pentru trebuințele proprii ale locuitorilor comunei Telciu*, cca. 1926, întocmit de ing. Ovidiu T. Decei, p. 3-21.
8. Cf. *Monografia pădurilor comunale din fostul District grănițăresc Năsăudean,* Cluj, 1921, p. 19.
9. *Ibidem*, p. 5-27; *Ibidem*, în Registru cu *Aranjamentele pădurilor defalcate pentru trebuințele proprii ale locuitorilor comunei Telciu* 1926, p. 3-17.
10. Cf. *Monografia pădurilor comunale din fostul District grănițăresc Năsăudean,* Cluj, 1921, p. 73.
11. *Ibidem*.

folosința proprie a comunelor, deci prin intermediul primăriilor; Telciu (primăria) având cea mai mare suprafață, respectiv 1.693 ha şi 4.259 m^2.[12] Regenerarea acestor păduri, având în vedere că erau de foioase (fag) se puteau regenera în caz de tăiere după circa 84-100 ani[13]. Totuşi au fost şi destule delicte. Astfel, în anul 1920 în Ocolul Silvic Salva, unde erau şi pădurile comunale ale Telciului au fost înregistrate 416 delicte silvice[14], respectiv pagube produse în valoare de 78.983 lei şi 91 bani[15]. Din cele 416 delicte silvice, 384[16] au fost delicte urmate de procese la organele judiciare.

Comuna Telciu (primăria s.n.) primea anual de la stat o sumă importantă de bani prin faptul că pădurile erau administrate comutativ de stat. Această sumă era anual în valoare de 125.972 lei şi 283 bani[17], o sumă destul de consistentă pentru acea perioadă.

Comuna Telciu este privilegiată la această dată (2004 s.n.) căci dispune de Registrul cu „Amenajările pădurilor defalcate pentru trebuințele proprii ale locuitorilor din comuna Telciu" întocmit de inginerul silvic Ovidiu T. Decei[18]; director Vasile Şuteu. Aici se află şi schema necesară cu aceste păduri, realizată amănunțit, inclusiv celelalte date topografice, de carte funciară etc.

Desigur, aşa cum se cunoaşte după actualizarea din 1848 aceste păduri au trecut la stat, fiind în subordinea Direcțiilor Silvice şi a ocoalelor silvice locale. Din păcate, multe din aceste păduri au fost tăiate masiv după anii 1965-1970, aşa cum au fost pădurile de la Dosul Bătrân, Valea Lungă şi Fiezel. Ar fi moral acum la 14 ani de la evenimentele din decembrie 1989 ca toate aceste păduri comunale să reintre în posesia şi administrația comulativă a Primăriei comunei Telciu şi Ocolului Silvic Sălăuța.

Satul Bichigiu dispunea de păduri comunale în suprafață de 692,91 ha dispuse în locurile numite Vârtoapele, Bichigiu, Dealul Cuților şi Măgura[19].

Colonel dr. Vasile Tutula

4. Vegetația

Vegetația comunei Telciu este bogată şi variată, cuprinzând un număr foarte mare de plante.

Cele mai mari suprafețe le ocupă pădurile de foioase şi conifere, care constituie o bogăție de seamă a comunei, predomină fagul, bradul şi molidul.

---

12. *Ibidem,* p. 73-74.
13. Apud *Registrul cu „Aranjamentele pădurilor defalcate pentru trebuințele proprii ale locuitorilor comunei Telciu*, Bistrița, 1926, p. 5-17.
14. *Ibidem.*
15. Cf. *Monografia pădurilor comunale ... op. cit*., p. 76.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*, p. 85.
18. Acest registru a fost primit de la un cetățean din Livezile (?) de către fostul primar din perioada 1992-1996, Ioan T. Mureşan. În prezent el se găseşte la primarul actual Vasile Puica. Desigur conform regulilor uzuale, el ar trebui predat la D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, iar primăria Telciu să îşi facă o copie după el.
19. ANB, fond Direcția Silvică a jud. Bistrița-Năsăud, dosar 107/1935.

Dinspre regiunile cele mai înalte spre cele mai joase ale comunei, vegetația prezintă următoarea etajare: subalpin, etajul montan şi premontan de făgete şi etajul gorunilor şi făgetelor de deal.

Etajul subalpin situat în continuarea liniei inferioare a celui alpin coboară până la limita superioară a pădurilor, limită a cărei altitudine variază între 1600-1700 m.

Etajul subalpin cuprinde aproximativ 1% din teritoriul comunei şi este un etaj de tranziție, fiind situat în zona de dispariție a vegetației lemnoase-arborescente şi cea de început a pajiştilor alpine. Caracteristica principală a acestui etaj este prezența predominantă a tufişurilor alcătuite din jneapăn sau pinul de munte (Pinus montana), ienupărul pitic (Juniperus sibirica), aninul de munte etc. la care se adaugă subarbuştii, unii întâlniți şi in pajiştile alpine: smirdarul si afinul.

În alcătuirea pajiştilor se întâlnesc mai ales graminee ca: iarba vântului (Agrostis rupertiss), paruşca (Festuca supina), firuța (Pova media), iar dintre dicotiledonate: cinci degete (Potenilla ternata), silur (Euphrasin minima) etc.

De remarcat că în tot cadrul etajului subalpin apar şi unele rarişti de arbori alcătuite din molid (Picea excelsa), larice sau zada (Larix decideea), zambrul (Pinocis cembra).

Marea valoare a pajiştilor subalpine, a făcut ca deseori acestea să fie curățate de tufărişuri, să se instaleze pajiştile secundare alcătuite din păiuş roşu (Festuca rubra fallax), paiusca, tinoftica, tarsa şi altele. Particularitățile climei şi ale solului complică însă mult această etajare, ducând la asocieri floristice în întrepătrunderi zonale.

Etajul montan de molidişuri pure are limita superioară mai clară pe când cea inferioară prezintă multe sinuozități, consecința unor particularități climatice locale.

Limita inferioară se menține la aproximativ 1.200 m. Spre deosebire de alte etaje vegetale, acesta se caracterizează prin marea uniformitate a predominării molidului. Condițiile neprielnice din cadrul acestor păduri (umbra deasă) face ca speciile de arbuşti, reprezentate prin soc (Sambucus racemosa), caprifoi (Lonciera nigra), coacăze de munte (Ribesc alpium) etc., sau de subarbuşti (afin) să fie destul de puține.

Pe poienile rezultate din despăduriri apar pajişti secundare alcătuite din plante înalte, ca zburătoarea (Calamgrostis arundinaceea) şi tufişuri de zmeură (Rubus ideus), care ulterior se transformă în pajişti de Festuca rubra fallax, care sunt alcătuite mai ales din păiuş roşu, asociat cu păişca, rogozuri, taraş, clopoței, sunătoare, etc.

Pe soluri bine dezvoltate, molidului i se asociază un înveliş ierbos, în care predomină măcrişul iepurelui (Oxalis acestosella) cu muşchi verzi, vulturica, clopoțel. Pe pantele umbrite cu soluri umede, formate pe roci cristaline, în areale reduse, molidului i se asociază un înveliş, alcătuit dintr-un covor gros şi continuu de muşchi verzi.

Etajul montan de moldişuri pure, cuprinde aproximativ 10% din teritoriul comunei Telciu.

Etajul montan al amestecurilor de molid, brad, fag, este situat la partea inferioară a etajului montan de molidişuri, coborând până la 800 m, iar în

unele locuri chiar până la 750-500 m. Acest etaj cuprinde aproximativ 26% din suprafața teritoriului comunei Telciu. Prin caracterul de subetaj de tranziție, pădurile amestecate constituie domeniul de întrepătrundere a etajului molidului cu cel al pădurilor de fag. Ca urmare, dintre arbori, aici predomină fagul, molidul, însoțit de scoruşi, paltini, frasini, teiul pucios, pinul silvestru, arinul de munte, tisa, mlada, iar dintre asociațiile secundare: mestecănişurile, plopişurile, salcetele.

Etajul montan şi premontan de făgete cuprinde aproximativ 34% din cadrul comunei. Făgetele coboară mult şi sub altitudinea montană, îmbrăcând dealurile mai înalte şi au o răspândire inegală în zona muntoasă. Putem spune că limita superioară a făgetelor se găseşte cam la aproximativ 1200 m, iar limita inferioară se menține la 600-650 m coborând până aproape de localitatea Telciu. Acestui etaj îi este mai puțin caracteristic aspectul de mozaic, fagul formând de cele mai multe ori masive de păduri întinse, cărora doar pe alocuri le se adaugă brad, paltin, ulm de munte, plop, mesteacăn, iar la altitudini coborâte gorunul, carpenul, mlada, teiul, frasinul, cireşul sălbatic şi ulmul.

Pe văi, locul arinului alb este luat treptat de arinul negru (Alunul glutiniosa). Stratul arbuştilor slab dezvoltat, este reprezentat prin voinicer, soc roşu, iar mai jos alun „lemn câinesc”, corn şi sânger. Stratul ierbos este foarte variat: mur, rogoz, vinarița, ciocul berzei, tilişca, păştița şi ferigă.

Etajul goruneturilor şi făgetelor de deal care reprezintă aproximativ 33% sin teritoriul comunei, se menține între altitudinile 400 m şi 700-800 m.

Însăşi denumirea acestei fâşii scoate în evidență predominanța, în cadrul vegetației arborescente, a fagului şi gorunului, alături de care se întâlnesc carpinita, mojdreanul, pinul negru şi arinul alb. Dintre arbuştii mai răspândiți întâlnim alunul, voinicerul şi cornul. Vegetația ierboasă este în mare parte cea din făgete cu accentuarea extensiunii gramineelor.

Institutor Amalia Târgoveț

5. Fauna

Relieful deosebit de variat şi condițiile de mediu, păstrate în mare parte sub aspectul lor originar, primitiv, condiționează prezența pe teritoriul comunei a unei variate şi bogate faune.

Animalele sălbatice care trăiesc în Munții Rodnei şi ai Tibleşului sunt caracteristice şi comunei Telciu şi sunt destul de numeroase; între acestea ursul este un soi de „vedetă” a animalelor. Nu lipsesc lupul, vulpea. Mistrețul trăieşte mai ales în făgete, iar pisica sălbatică, dihorul şi vidra fac parte din animalele care însuflețesc desişul pădurilor şi malurilor apelor.

Fauna mare este reprezentată prin forme de importanță cinegetică, dintre care menționăm: cerbul carpatin (Cervus elaphus montanus), podoaba codrilor precum şi căpriorul (Capreolus capreolus). Dintre răpitoare râsul (Lynx lynx), într-un efectiv destul de stabil în Munții Rodnei a fost identificat şi în cadrul teritoriului comunei Telciu, jderul (Martes martes), cu blana prețioasă, răspândit în mai aproape toate pădurile.

Fauna ornitologică este reprezentată de specii cum sunt: cocoşul de mesteacăn (Lytrao tetrix), frecvent întâlnit sub culmea Muntelui Bătrâna. Dintre pasările răpitoare în aceasta zonă, mai cunoscute sunt: acvila de munte (Aqvila chiysaetos) acvila de câmp (Aqvila heliaca), acvila mică (Aqvila pomarina) şi acvila țipătoare mare (Aqvila clanga), precum şi alte numeroase specii cum sunt: şorecarul comun (Buteo buteo), şerparul (Circaetus gallicus), eretele alb (Circus macrours) şi neamul variat al bufnițelor.

Rețeaua densă de ape curgătoare a favorizat dezvoltarea unei prețioase faune acvatice. Apele limpezi ale râurilor Sălăuța şi Telcişorului sunt bine populate cu lipan (Thymallus thymallus), păstrăv (Salmo ruta fario), boiştean (Phoinus phoinus) şi alte specii mărunte.

Dintre animalele ocrotite de lege răspândite în zona munților Tibleşului şi a Rodnei amintim: mamifere: capra neagră (rupicapra rupicapra) repopulată în Rodna, ursul carpatin şi râsul; păsări: acvila de stânca, acvila mică, ciuful pitic, buha, cucuveaua, huhurezul de pădure, barza albă, stârcul cenuşiu, cocoşul de munte, cocoşul de mesteacăn.

Institutor Amalia Târgoveț

6. Munții Bichigenilor

Sunt situați în Munții Rodnei, pe Valea Cormaia. În această zonă locuitorii satului Bichigiu au următorii munți:

1. **Muntele Poiana Cucului** – pentru păşunat, circa 400-600 oi şi 20-30 vite mari;
2. **Muntele Plaiului** – pentru păşunat, circa 300 oi şi 10 vite mari;
3. **Muntele Mlaştina** – pentru păşunat, circa 1000 de oi şi 50-60 vite mari;
4. **Muntele Dosuri (Nedeia Bichigenilor)** – pentru păşunat, 500 oi şi 20-25 vite mari.

În aceşti munți îşi trimit locuitorii satului Bichigiu oile pe şosea sau pe cărări şi poteci binecunoscute, primăvara în luna mai a fiecărui an, precum şi vitele mari. Ei îşi coboară turmele de la munte de regulă în jurul datei de 15 august (de sărbătoarea Sfânta Maria).

Întrucât nu se dispune de date sigure, evităm să prezentăm la această dată suprafața munților respectivi, în hectare.

Deplasarea oilor în munți se face de regulă pe itinerarul: Bichigiu-Salva-Sângeorz-Băi. Se pleacă de seara sau noaptea, având în vedere că circulația rutieră este mare, iar boteiele de oi încurcă foarte mult deplasarea autovehiculelor. Se are în vedere ca stânele din mai multe sate să plece eşalonat, la date diferite pentru a nu bloca circulația. Înainte se foloseau şi alte trasee pentru a se ajunge cu oile şi cirezile de vite în cei 4 munți.

Colonel dr. Vasile Tutula

7. Fabrici de cherestea: fabrica de cherestea Fiad

Inițial eram hotărât să vorbesc numai despre Fabrica de cherestea din Fiad. Dar m-am răzgândit. Şi cred că am făcut bine. Studiind mai multe lucrări, dar şi documente de arhivă am ajuns la concluzia că este insuficient şi aş fi încercat dacă nu aş dezvolta subiectul, care ar trebui mărginit doar de Fabrica de cherestea din Fiad.

În anii 1947-1948 pe raza Ocolului Silvic Salva unde era arondată comuna Telciu fiinţau următoarele fabrici de cherestea:

- 1 fabrică la Fiad;
- 1 fabrică la Izvorul Strâmbei;
- 1 fabrică la Gura Văii Imbronie;
- 1 fabrică la Valea Glodului;
- 1 fabrică la Gura Văii Telciu – La Depou, sau „La Dipău", cum îi spuneau telcenii;
- 1 fabrică pe Telcişor;
- 7 joagăre[20].

Ocolul Silvic Salva era încadrat cu 2 ingineri, 3 brigadieri şi 10 pădurari. Avea în subordine 15 pepiniere cu puieți, cu o suprafață de 2,86 ha[21]. Ocolul Silvic Salva avea spre administrare o suprafață de 41.473 iugăre, cadastrele de pădure, cu instalațiile forestiere distruse în 1945, comerțul cu lemn stagna. Se ştie că Fabrica de cherestea de la Fiad a fost bombardată[22].

Cele mai grav bombardate au fost însă fabricile de la Ilva Mică, Bistrița-Bârgăului şi Domnişoara[23], apoi cele de la Valea Mare (lângă Şanț-Rodna Nouă), Fiad şi Dorna, care însă necesitau importante nevoi de reparații.

Fabrica de cherestea de la Fiad se pare că s-a dat în folosință după 1920, când documentele de arhivă arată că în 1926 au fost exploatate 36,28 ha de pădure de pe Sălăuța şi Fiad şi a prelucrat 7.854 m^3 de cherestea răşinoase[24]. Fabrica de la Fiad, față de cele de Anieş, Bistricioara, Dornişoara, Ilva Mică şi Valea Mare au fost puse în funcțiune de Societatea de Exploatări Forestiere „Regna". Fabrica era înzestrată cu instalații moderne pentru acea vreme: gatere, circulare, ateliere şi depozite[25]. În anul 1929, Ocolul Silvic Salva a dat în exploatare parchetul de la Valea Şasă[26]. Aşadar, Fabrica de cherestea de la Fiad a aparținut Societății de Exploatare Forestiere „Regna" a cărei funcționare s-a aprobat prin Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 4152/17 decembrie 1925, când s-au aprobat şi Statutele de organizare şi funcționare a „Societății pentru exploatarea pădurilor de la Năsăud – prezent Regna – societate pentru exploatarea pădurilor grănicereşti"[27].

---

20. *ANB, fond Direcția Silvică a jud. Bistrița-Năsăud*, dosar nr. 3/1946.
21. *Ibidem*, dosar 4/1946.
22. Cf. vol. *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Edit. Mesagerul Bistrița, 2002, p. 297.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, p. 277-278.
25. *Ibidem*, p. 275.
26. *Ibidem.*
27. *Ibidem,* p. 242-243.

„Capitalul social al Societății „Regna” se fixa inițial la suma de 100 milioane lei deplin vărsați şi era format din aportul în natură al instalațiilor fabricilor de cherestea, existente în Ilva Mică, Arieş, Valea Mare, Bistricioara, Domnişoara, Fiad şi al căilor ferate industriale Ilva, Leşu, Valea Mare, Domnişoara, Arieş şi Fiad”[28]. Aşadar prima cale ferată îngustă la Telciu a fost construită pe Valea Fiadului. Capitalul social al Societății „Regna” putea fi sporit până la suma de 200 milioane de lei[29].

Deşi comuna Telciu avea o suprafață mare de pădure, în raport cu alte comune foste grănicereşti, în Consiliul de Administrație şi celelalte organisme ale Societății „Regna” nu era nici un telcean. Nu vom face o analiză a componenței nominale a Societății „Regna”, dar în organismele sale au intrat o serie de oameni, care nu aveau nimic comun cu cele 44 de comune, foste grănicereşti, o parte dintre ei nu erau fii de urmaşi grăniceri, erau născuți în alte județe ale României.

Totodată trebuie reținut şi aspectul că Societatea „Regna” era organizată numai pentru exploatarea, transportul, fabricația şi valorificarea produselor pădurii”[30]. Aşa se face şi se explică faptul că, preotul Grigore Pop sesizând acest neajuns, a trecut din proprie inițiativă constituind la Telciu Cooperativa „Înfrățirea” pentru a contracara interesele în zonă ale Societății „Regna”, creând locuri de muncă.

Din documentele de arhivă, publicate deja reiese că la Fabrica de cherestea din Fiad a fost prelucrată pe anii următori o cantitate de lemn de răşinoase: 1927 = 49.182 m^3 cherestea răşinoase de pe 198,5 ha din pădurile de pe Sălăuța şi Fiad; 1928 = 42.743 m^3 cherestea de pe 174,41 ha din parchetele de la Tomatec, Haita, Sălăuța şi Fiad; 1929 = 17.433 m^3 cherestea răşinoase de pe 71,15 ha din aceleaşi parchete exploatate începute în 1928 şi continuate în 1919 de pe o suprafață de 42,47 ha; în 1931 = 5.881 m^3 cherestea răşinoase de pe o suprafață de 26,73 ha din aceleaşi parchete[31]. Datele de arhivă din păcate lipsesc pentru anii 1932-1940 pentru Fabrica de cherestea de la Fiad.

Perioada 1940-1944 a fost una dintre cele mai grele „sub pretextul imperativelor economiei de război, societății şi presiunii intereselor străine, au făcut în graniță exploatări devastatoare „cifrate” la 8.400.000 m^3, fără a adăuga şi alte sorturi de masă lemnoasă, care întreceau de câteva ori cantitățile de lemn explorate în acelaşi număr de ani, până în 1940, ceea ce dovedeşte jaful la care au fost supuse pădurile județului în cei patru ani de ocupație maghiară”[32]. Toate documentele de contabilitate ale Direcției Silvice pe 1949, Societății „Regna” au fost luate de autoritățile maghiare de ocupație, astfel că bilanțul pe 1944 nu s-a putut întocmi[33].

După război, Fabrica de cherestea de la Fiad, alături de cele de la Valea Mare şi Dorna aveau nevoie de reparații substanțiale. Societatea

28. *Ibidem*, p. 243.
29. *Ibidem.*
30. *Ibidem,* p. 261.
31. *Ibidem,* p. 277-278.
32. *Ibidem*, p. 289; *ANB, fond „Regna”* – Societatea „Regna” şi „Înfrățirea” dosar 7.
33. *Ibidem*, p. 296; *ANB, fond Direcția Silvică*, dosar nr. 3/1945.

„Regna” dispunea de 140.000 m^3 de lemn de valorificat[34], care era tăiat în multe parchete din întreg județul fără a se reuşi să fie transportat spre fabricile de cherestea; sau la rampele de încărcare.

Situația Direcției Silvice Bistrița, a Societății „Regna” s-a complicat dramatic în toamna anului 1944 o dată cu apropierea frontului în zonă, retragerea trupelor ungaro-germane, sosirii în zonă a trupelor sovietice. În lunile septembrie-octombrie 1944 practic a fost paralizată şi dezorganizată întreaga viață economică şi socială din județul Bistrița-Năsăud. Autoritățile ungare au dispus „evacuarea materială”, împachetând şi transportând toată averea mobilă, mai de preț a Direcției Silvice Bistrița. „Au fost transportate în cinci vagoane cu destinația la Gardon, toate instrumentele topografice, maşinile de scris şi de calcul, toate hărțile de zonă ale acestor păduri, hărțile cadastrale, toate registrele de contabilitate din 1940 încoace, evidențele, albiturile camerelor de inspecție, covoarele (...), articole de îmbrăcăminte şi încălțăminte. Au fost sechestrați toți caii, trăsurile şi cele şapte automobile ale Direcției. Restul a devenit prada trupelor germane, care au rămas în localitate (Bistrița s.n.) încă trei zile, până la 10 octombrie 1944 noaptea, după retragerea trupelor maghiare. Jaful a fost terminat de către populația civilă în primele zile, după sosirea trupelor sovietice, în zorii zilei de 13 octombrie 1944”[35].

A treia zi, pe 16 octombrie 1944 Sediul Direcției Silvice Bistrița a fost evacuat din ordinul Comandantului Sovietic, în cele 3 clădiri ale sale, s-a instalat un spital militar temporar[36], până la 20 octombrie 1944, când personalul Direcției a revenit în sediul său. Activitatea Direcției Silvice Bistrița cât şi a Societății „Regna” în primii ani de după război a fost deosebit de grea. În plus Societatea „Regna” prin Ordonanța nr. 35/24 ianuarie 1945 era pusă în pericol de a se desființa[37], ca urmare a faptului că prefectul putea dizolva Consiliul de Administrație, instituindu-se un Consiliu de Administrație Interimar, format din prefect ca preşedinte, 7 membrii şi 2 cenzori. A fost completată şi Comisia Silvică, având ca preşedinte tot pe prefectul județului.

La 23 decembrie 1944 s-a emis Ordonanța, care reglementa proprietatea asupra pădurilor, a cetățenilor evrei, persecutați pe motive rasiale[38]. În anii 1945-1947 delictele au luat o amploare fără precedent pe teritoriul întregului județ Bistrița-Năsăud, şi ca o continuare a faptului că autoritățile române s-au instalat cu întârziere în Ardealul de Nord, ca urmare a interdicției Comandantului Frontului 2 Ucrainean.

La 14 decembrie 1948, I.P.E.I.L. Bistrița prin adresa nr. 1273, anunța prefectura că: „forța Regiei Cooperative Regna din Bistrița, prin naționalizare a încetat a mai funcționa”[39]. În locul ei s-a înființat prin Decizia nr. 8238/2

34. *Ibidem*, p. 297.
35. *Ibidem,* p. 291.
36. *Ibidem.*
37. *ANB, fond „Prefectura”*, dosar 394/1944.
38. Cf. vol. *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2002, pag. 294.
39. *Ibidem*, p. 303-306.

decembrie 1948 Întreprinderea de Stat pentru Exploatarea şi Industrializarea Lemnului, cu sediul în Bistrița[40].

La 31 octombrie 1948 Fabrica de cherestea din Fiad mai dispunea de hala gaterelor, depozitul de cherestea, o căruță şi 7 km cale ferată îngustă de pe Valea Fiadului, care făcea parte din averea fabricii[41]. Fabrica a mai funcționat însă nu la capacitatea maximă până prin 1952-1953, când a fost dusă la Fabrica de cherestea de la Ilva Mică. Astfel se încheie un capitol de circa 30 de ani din activitatea acestei fabrici de cherestea despre care ar merita să ştim mult mai mult.

Cerem scuze cititorului căci datele noastre sunt destul de lapidare. Noi doar atâtea informații am putut colecta până la această dată. Existența Fabricii de cherestea din Fiad a permis însă ca aici să se dezvolte o puternică activitate muncitorească, fiind multe familii cu copii să se pună bazele unei şcoli generale, numită generic Şcoala Generală Fiad-Fabrică, a unui magazin universal mixt, a mai multor cabane pentru odihna muncitorilor, luate de întreținere pentru locomotive, depozite pentru cherestea. Fabrica de cherestea de la Fiad a avut alte două mici fabrici de cherestea la Valea Glodului şi Gura Văii Imbronie.

Colonel dr. Vasile Tutula

8. Păstrăvăriile de la Fiad şi Telcişor

Una din marile bogății ale apelor Telciului o constituia până la 1920 peştele. Peştii erau în voia lor şi aveau condiții de dezvoltare. Poluarea lipsea aproape cu desăvârşire pe râurile Sălăuța, Telcişor, Fiad, Fiezel şi Valea Bichigiului. Daune produceau în schimb peştilor puhoaiele mari din luna martie, aprilie, mai după topirea zăpezilor de pe munți. De multe ori gheața şi zaiul făceau prăpăd, prinzându-i pe peştii total nepregătiți, producând multe pagube asupra lor.

Introducerea industrializării în zonă, indirect după 1920 a făcut să apară poluarea, iar păstrăvii, cleanul, liparii, mreana şi alte specii să dispară de pe râurile Telcişor, Fiad, Fiezel, Vadul Bichigiului, şi chiar de pe râul Sălăuța. Acest proces s-a petrecut în anii 1925-1985, când şi râurile au fost puternic poluate de fabrica de la Fiad, reziduurile de rumeguş de la Funicular, Valea Inbronii, Valea Glodului, celelalte fabrici de cherestea şi gaterele venite în zonă ca nişte hămesiți să taie lemnul. Extracția lemnului din pădurile, de pe toate pâraiele şi izvoarele de la Valea Luştii, Izvorul Pietrii, Dosul Bătrân, Valea Seacă, Pârâul Orbului, Valea Buscatului, Valea Bichigiului ş.a. cu caii, tractoarele, ori TAF-urile au făcut ca apele să fie tot timpul tulburi şi pline de gunoaiele făcute de butinari şi caii lor, iar peştii spre surprinderea oamenilor să dispară în câțiva ani. Pofta de buşteni şi cherestea a stricat întregul echilibru ecologic. Au dispărut şi pescarii. Cei ce mai există şi-au găsit locuri de pescuit de la Coşbuc sau Salva

40. *Ibidem*, p. 305; *ANB, fond „Prefectura”*, dosar 11215/1948.
41. *Ibidem*, p. 306.

în jos spre Beclean, iar alții şi-au mutat locul pe izvoarele Rebrii, pe Gusătul, pe râul Strâmba şi în alte locuri. Acest proces nu s-a terminat decât după anii 1980, când în linii mari s-au tăiat aproape toate pădurile seculare ale Telciului. Din 1925, până în 1985, ochii lor au fost orbiți şi poluați, iar ei aproape că au dispărut, rămânând ici colo locuri pe Sălăuța, locuri unde cleanul, podușul şi mreana s-au autosalvat ca prin minune. Păstrăvul însă a dispărut aproape complet, rămânând exemplare foarte rare pe râul Fiad şi pe apele Rebrei.

După anul 1980 au fost tot mai multe inițiative şi propuneri pentru a se realiza o păstrăvărie la Fiad, pe locul existent al Fabricii de Cherestea, demontată şi dusă de aici după 1953-1955. Se avea în vedere ca această păstrăvărie să fie şi o sursă de repopulare a râurilor de munte din zonă. De această păstrăvărie s-a ocupat Ocolul Silvic Sălăuța. Lucrările de construcție au început în anul1983 şi s-au încheiat în 1985[42].

Suprafața totală a celor 63 de bazine ale păstrăvăriei este de 5.142 m^2.[43] Din acestea, 37 de bazine sunt pentru creşterea puietului; 20 de bazine pentru păstrăv de consum; 4 bazine pentru reproducători şi 2 bazine pentru carantină[44].

S-a trecut apoi la amenajarea unui punct de incubație şi creştere a puietului de păstrăv indirect de la Izvorul Rece (Telcişor). Această amenajare asigură şi peşte pentru consum (3 tone capacitatea anuală)[45]. Pentru această crescătorie de păstrăvi s-au captat apele deosebit de bune ale izvorului de la Izvorul Rece prin conducte speciale şi instalații aferente, ceea ce permite acestora să beneficieze de o apă rece şi curată în tot cursul anului. În baza proiectului existent, „aici sunt embrionați şi crescuți atât păstrăvi indigeni cât şi păstrăvi curcubeu. Pentru consum este destinat doar păstrăvul curcubeu"[46].

Cu păstrăvii existenți în zonă au fost repopulate şi apele din lacul de acumulare de la Colibița, ce are o suprafață de 350 ha[47].

În ultimii ani s-a pus un accent foarte mare de repopulare a fondului de pescuit cu puiet de păstrăv indigen, anual fiind deversați în râurile de munte mii de bucăți de păstrăvi. Redăm în acest scop tabloul pentru anii 1990-1999[48].

Anul; Mii bucăți

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
200	245	200	210	125	265	210	230	350	197

Producția de păstrăv pentru consum (în tone), ea a evoluat în aceiaşi perioadă astfel[49]:

42. Cf. vol. *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până azi*, Edit. Mesagerul, Bistrița-Năsăud, 2002, p. 390.
43. *Arhiva Direcției Silvice Bistrița*, dosarul 5/1985, f. 19.
44. *Ibidem.*
45. *Ibidem.*
46. *Ibidem*, f. 19-20.
47. *Ibidem,* f. 20-23.
48. Apud vol. *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Edit Mesagerul, Bistrița-Năsăud, 2002, p. 291.
49. *Ibidem.*

Anul; Tone									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
13,8	6,9	5,7	4,5	10,0	15,8	23,9	23,0	28,0	21,0

În prezent, în județul Bistrița-Năsăud, pescuitul sportiv se poate practica în fonduri. Lungimea râurilor populate cu păstrăv este de 458 ha şi 3 lacuri de acumulare cu o suprafață de 351 ha[50]. Următoarele cursuri de apă prezintă interes pentru pescari, ele fiind repopulate cu păstrăvi: a) Someşul Mare, pe cursul superior, de la izvoare până în comuna Şanț; b) Valea Arieşului şi Valea Covaniei de la izvoare şi până la vărsarea în Someșul Mare; c) Valea Rebrei de la izvoare şi până la vărsarea în Someşul Mare; d) Sălăuța superioară, împreună cu Valea Fiadului, de la izvoare până la localitatea Fiad; e) Berdacu Superior, de la izvoare până în localitatea Budacu de Sus[51]. De asemenea, pescuitul sportiv se poate practica cu bune rezultate pe lacul de acumulare de la Colibița (350 ha), lacul Tăul Zânelor (0,20 ha) şi lacul Izvorul Măgurii (0,80 ha)[52]

Zonele şi lacurile amintite sunt repopulate cu păstrăv indigen şi lipcă, şi se mai găsesc într-o proporție mai redusă specii de clean, zgbvoacă, prindei şi maivga. În lacul de acumulare de la Colibița, pe lângă păstrăvul indigen au mai fost introduse şi multe exemplare din păstrăvul curcubeu, raritatea jumper, aşa numitul „păstrăv săritor”, peşte de mare sportivitate şi atracție pentru pescarii de salmonide.

Vorbind despre comuna Telciu, putem afirma că, cu toate progresele frumoase făcute de către specialişti prin cele două păstrăvării, suntem încă departe de a valorifica întregul şi bogatul potențial de care dispunem. S-ar mai putea construi păstrăvării eficiente la Izvorul Bătrân, Izvorul Pietrei, Valea Basentului, pe Valea Fiadului şi chiar pe Valea Fiezelului, unde ar putea lucra cel puțin 60-80 de persoane. Desigur aceasta rămâne o problemă de interes local nu numai pentru telceni, cât şi pentru specialiştii de la Direcția Silvică Bistrița şi Ocolul Silvic Sălăuța.

Colonel dr. Vasile Tutula

9. Scurt istoric despre pădurile grănicereşti

După înființarea prin Decretul imperial din 15.06.1762, a Regimentului 2 grăniceresc Năsăud, pădurile şi păşunile din raza comunelor acestui regiment sunt date în stăpânirea populației în schimbul pazei granițelor. Pe perioada existenței Regimentului 2 Grăniceresc Năsăud pădurile erau gospodărite în comun.

50. *Ibidem,* p. 392.
51. *Ibidem.*
52. *Ibidem.*

Principalele acte normative privind pădurile din regimentele de graniță din Transilvania au fost: „Ordonanța silvică din 1781”, urmată de cea din 1824 şi de „Instrucțiunea forestieră din 1839”.

Ordonanța silvică din 1781 avea 51 articole şi includea o sumă de reglementări cu privire la exploatarea forestieră.

Instrucțiunea forestieră din 1839 avea 61 articole şi reglementa mult mai clar organizarea şi administrarea pădurilor, precum şi exploatarea lor.

La actele normative menționate se adăugau şi unele reglementări elaborate de Comanda Regimentului de la Năsăud.

Din documente rezultă că pe lângă Comanda militară a Regimentului a fost numit un inspector de păduri, iar din 1774 şi 3 supraveghetori de păduri şi 15 păşuni de pădure.

Inspectorul de păduri avea atribuția de a se îngriji de cultivarea pădurii, urmărirea realizării pe teren a planului de exploatare şi regenerare a pădurilor, supravegherii tăierilor şi transportul lemnelor.

La reşedința companiilor s-a efectuat până în 1940 încasarea taxei forestiere, sumele erau vărsate la Casa de provente a Regimentului.

În legătură cu controversele silvice este interesant că aceste companii erau obligate să întocmească formularele şi să stabilească paguba, iar amenda era stabilită de către Comandamentul Regimentului.

Prin Patenta Imperială din 22 ianuarie 1851, ne desființează Regimentul 2de Graniță de la Năsăud. Începând de la 10 aprilie 1851 urmă cu forța zonă grănicerească să fie trecută sub administrație civilă.

Din 1851 se înființează Oficiul silvonal cesaro-regesc, care era subordonat Ministerului de Finanțe. Comisarul Statului a aplicat sechestrul politic asupra pădurilor şi munților, foştii grăniceri fiind împiedicați să taie lemne din pădurile grupării.

După 1851, se întreprind mai multe acțiuni pentru restabilirea drepturilor foştilor grăniceri, drepturi care vor fi recunoscute în 1861. Însă în continuare se duce o bătălie mare pentru dreptul de proprietate asupra pădurilor şi munților.

În anul 1872 a fost ridicat sechestrul politic asupra pădurilor, paza şi administrația pădurilor grănicereşti a rămas la două centre silvice.

În această perioadă s-au efectuat foarte multe tăieri abuzive, defrişări ale pădurilor pentru înființarea de terenuri agricole şi păşuni.

Pentru stoparea acestor abuzuri şi distrugerea pădurilor, Magistratul silvonal din cadrul Districtului Autonom Românesc al Năsăudului a elaborat la 25 iunie 1968 o instrucție provizorie cu 16 puncte obligatorii pentru toate comunele.

În 1875 a fost elaborat statutul pentru administrarea, economisirea şi conservarea pădurilor de pe teritoriul fostului Regiment românesc de graniță, care cuprindea 39 de articole. Conform acestui statut, organele de administrare a pădurilor erau: Comisia Centrală Silvonală, comisiunile silvonale din comune şi personalul silvonal.

În anul 1879 a fost votată Legea XXXI, privind administrarea pădurilor comunale din fostul District al Năsăudului.

Conform acestei legi, pădurile ce urmau a fi tăiate trebuiau plantate în cel mult 6 ani şi era interzis păşunatul în păduri.

Conform Legii XIX/1890, pădurile din fostul District al Năsăudului erau declarate avere comunală şi urmau să fie despărțite în două categorii:

- păduri destinate să satisfacă trebuințele locuitorilor şi ale comunei cu lemne de foc şi pentru necesitățile industriei casnice;
- păduri administrate cumulativ.

Din prima categorie comuna Telciu avea repartizate 1.909,9 ha situate în Izvorul Bătrân, Secătura, Valea Tinei, Telcişor, Valea Morii, Ciurila, Fiezel, Copreniciu, Bichigiu, Dealul Cutiilor şi Măgura.

Pădurile administrate cumulativ - comuna Telciu avea 1.5021,38 ha, iar Bichigiul avea 2.117,94 ha.

Pădurile administrate cumulativ erau administrate de către Direcția silvică Bistrița prin oraşele silvice Salva, Năsăud şi Arieş.

Atribuțiile concrete ale Direcției silvice Bistrița erau prevăzute în Instrucțiunile nr. 49272/1890 a Ministerului de Agricultură a Regatului Ungar, care prevedeau paza pădurilor şi munților comunali, controlul aplicării codului silvic, împădurirea suprafețelor exploatate, delimitarea parchetelor ce urmau a fi exploatate anual produsele principale, intermediare şi accesuri.

Pentru împărțirea veniturilor s-a întocmit o cheie de repartizare, comunei Telciu fiindu-i raportate cele mai mari venituri 12 597 283/ 100 000 000, iar comunei Bichigiu 0751560/100 000 000.

Vânzarea materialului lemnos se realiza prin licitații.

Amenajamentele intervenite în anul 1906 împart masivul păduros în secțiuni:

Secțiunea A: arborele de răşinoase cu ciclul de 100 de ani, cu aplicarea tăierilor rari şi regenerare prin plantații sau semănături.

Secțiunea B: păduri de protecție cu ciclu de 100 de ani, tratate în cadru grădinărit.

Secțiunea C: arborele de fag cu ciclu de 80 de ani.

Urmarea actului de la 1 decembrie 1918, noul stat România trebuia să reglementeze prin legi situarea pădurilor grănicereşti.

La 8 februarie, prin Ordinul circular 779, a Consiliului Dirigent a trecut Direcția silvică Bistrița cu tot inventorul nou în patrimoniul statului român.

La 14 martie 1919, subprefectura județului Bistrița-Năsăud a emis recomandările cu nr. 360/1919 având ca obiect „Împiedicarea devastării pădurilor”.

În legea pentru Reforma Agrară din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş din anul 1921, pădurile grănicereşti ale comunelor din fostul Regiment 2 românesc de graniță de la Năsăud, potrivit Legii XVIII/1890 se mențin, fără altă procedură de expropiere, ca păduri comunale. De aceste păduri beneficiază toți locuitorii agriculturii din comunele foste grănicereşti, fără deosebire, dacă sunt sau nu descendenți ai familiilor grănicereşti.

Prin jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 4152-1925 s-a aprobat statutul de funcționare a „Societății pentru exploatarea pădurilor celor 44 de comune din fostul Regiment de graniță de la Năsăud-REGNA - societate pentru exploatarea pădurilor grănicereşti”.

Scopul de „a exploata toate pădurile proprietatea lor care conform amenajamentelor în vigoare, devin scadente anual spre exploatare, precum şi spre a desface în regie proprie materialul lemnos de orice fel”.

Prin Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 692/16 iunie 1932 se aproba propunerea pentru desfiinţarea societăţii Regna din Bistriţa.

În perioada 1940-1944, pădurile erau guvernate de Codul Silvic Maghiar, Legea XIX/1890, promovate de Direcţia Silvică Bistriţa şi apoi de o ordonanţă prin care pe lângă fiecare direcţie silvică funcţiona o unitate militară numită = unitate de muncă silvică.

După anul 1944 autorităţile maghiare au împachetat şi transportat toată averea şi mobila mai de preţ a direcţiei.

În ziua de 20 octombrie 1944, Direcţia silvică îşi reîncepe activitatea.

Au rămas suprafeţe foarte mari de împădurit.

Toate pădurile au fost supuse regimentului silvic şi infracţiunile au fost aspru pedepsite.

La 29 decembrie 1994 s-a emis ordonanţa privind regimul silvic, care prevedea:

„art. 1. Regimul militar se aplică la toate pădurile din judeţ.

art. 2. Exploatarea pădurilor se va realiza numai pe baza unui angajament nou plan de exploatare, actualmente în vigoare; în lipsa acestuia Direcţia Silvică din Bistriţa este îndreptăţită a delimita şi preda anual următoarele:

- din pădurile de răşinoase 1/120 parte din suprafaţa păduroasă;
- din pădurile de foioase 1/80 din suprafaţa păduroasă;
- din pădurile grănicereşti administrate cumulativ se vor putea delimita numai 75% din parchetele în rând de exploatare."

Odată cu trecerea principalelor bogăţii ale ţării în proprietatea statului pădurile comunei Telciu au intrat într-o nouă evoluţie.

Pădurile sunt administrate cumulativ de către Direcţia Silvică Bistriţa.

În continuare pădurile sunt gospodărite de către ocoalele Sălăuţa, Năsăud şi Sângeorz-Băi pe baza amenajamentelor silvice.

Ing. silvic Luca Pupeză

10. Păşunile montane ale Telciului

În baza Decretului prezidenţial nr. 72/1983 Inspectoratul Silvic Judeţean Bistriţa-Năsăud a preluat în administrare păşunile aflate în administrarea consiliilor populare din cadrul judeţului Bistriţa-Năsăud deci şi a celor aflate în administrarea consiliului popular Telciu.

În urma preluării acestor suprafeţe s-a trecut la efectuarea studiilor de amenajare pentru aceste păşuni, studii care cuprind o sinteză sub toate raporturile, care interesează economia pastorală şi prezintă posibilităţile de mărire şi ameliorare a pajiştilor.

Pentru determinarea suprafeţelor şi pentru întocmirea hărţilor s-au folosit planuri de bază cu curbe de nivel la scara 1:10 000.

S-a efectuat o repartizare pe categorii de folosinţă în: păşune, păşune cu arbori, păşune împădurită, terenuri neproductive.

La preluare s-au constatat diferențe mari de suprafețe între cele predate prin protocol şi cele rezultate în urma măsurătorilor.

Astfel pentru pădurile comunei Telciu situația se prezintă astfel:

Denumirea păşunii	Suprafețe		Diferențe	
	Rezultate din studiu	În protocol	+	-
Bătrâna II	584,6	755,0		170,4
Bătrâna III (Bârloaia şi Lespedea)	290,8	400,0		109,2
Muncel	1,0	-	1,0	
Stegioara	14,0	20,0		6,0
Tomnatec	14,0	14,0	-	-
Cocozişul de Sus	2,5	8,0	2,3	5,5
Cocozişul de Jos	2,3	-	4,2	
Preluca Tâlharului	4,2	-		
Păşune comunală I	8,3	230,0	9,9	221,7
Păşune comunală II	9,9	-		
Oprişasca	101,3	170,0		68,7
Muncel	12,4	22,0		9,6
Total	**1045,3**	**1619,0**	**17,4**	**590,1**

Din totalul de 1.045,3 ha pe suprafața de păşuni era de 950,9, păşuni cu arbori 49,6, iar păşuni împădurite 48,8.

Pentru ameliorarea păşunilor s-au prevăzut lucrări de combatere a ştervei, fertilizării, combaterea plantelor dăunătoare şi toxice, înlăturarea arbuştilor, nivelarea muşuroaielor, scoaterea civotelelor, culegerea pietrelor şi resturilor lemnoase, iar s-au prevăzut lucrări de transformare, noi tăieri de igienă.

Ing. silvic Luca Pupeză

11. Pădurea la Telciu între 1991 şi 2004

În baza Legii 1/2000 pentru reconstituirea drepturilor de proprietate asupra terenurilor agricole şi celor forestiere solicitate, potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr. 18/1991 şi ale Legii 167/1997, art. 29, alin. (4) care prevede următoarele „comunele, oraşele şi municipiile care au deținut în proprietate terenuri cu vegetație forestieră, păduri, tufărişuri, fânețe şi păşuni împădurite, redobândite la cerere, proprietatea acestora, în limitele probate cu actele care atestă suprafețele solicitate”.

În urma solicitării efectuate de comuna Telciu, Comisia județeană de stabilire a dreptului de proprietate emite Hotărârea nr. 132/2000, prin care se recunoaşte reconstituirea dreptului de proprietate pentru comuna Telciu pentru suprafața de 17187,8 ha, iar prin Hotărârea 235/2000, se reconstituie dreptul de proprietate pentru suprafața de 211,9 ha. În suprafețele menționate mai sus sunt incluse şi proprietățile satului Bichigiu.

Punerea în posesie a pădurilor s-a făcut prin procesele verbale de punere în posesie nr. 1980/2000 a Ocolului Silvic Sălăuța pentru suprafața de

13.555,4 ha, procesul verbal de punere în posesia O.S. Năsăud pentru suprafața de 3.630,3 ha şi procesul verbal de punere în posesie nr.11/2000 a O.S. Sângeorz-Băi pentru suprafața de 211,9 ha.

Pentru administrarea pădurilor pe perioada octombrie 2000-septembrie 2002 s-a încheiat un contract de prestări servicii cu Direcția silvică Bistrița, plătindu-se echivalentul a 1,013 dolari SUA/ha/lună.

În contul acestei prestații ocoalele ale O.S. Bistrița efectuau paza pădurilor şi urmărirea Instrucțiunilor 572/1991, privind autorizarea exploatării, predarea şi reprimirea parchetelor, respectau regulile silvice de exploatare a mari lemne.

Lucrările de împăduriri, completări, revizuiri, descoperiri cele de operațiuni culturale - degajări curățiri precum şi lucrările de combatere a dăunătorilor erau suportate neapărat din veniturile realizate din vânzarea lemnului.

Adunând aceste costuri s-a ajuns la concluzia că administrarea fondului forestier cu O.S. Bistrița este foarte costisitoare, profitul realizat în urma unei suprafețe aşa mari de pădure fiind foarte mic. Urmare a acestui fapt s-a analizat situația existentă în Consiliul local Telciu şi prin hotărârea serviciului public pentru agricultură, silvicultură şi păşuni, denumit Ocolul silvic comunal Telciu stabilindu-se şi regulamentul privind organizarea, funcționarea, atribuțiile şi limitele de competență ale organelor de conducere. Această hotărâre a fost luată în baza ordonanței de urgență a Guvernului nr. 96/1998, privind reglementarea regimului silvic şi administrarea fondului forestier național, modificată şi completată cu Legea 75/2002, precum şi a ordinului ministrului agriculturii, alimentației şi pădurilor nr. 116/2002, pentru popularea Instrucțiunilor privind autorizarea personalului silvic, avizarea pentru gospodărirea pădurilor proprietate publică aparținând comunelor, oraşelor şi municipiilor şi a Legii 427/2002 privind statutul personalului silvic şi a Legii 215/2002, a administrației publice locale.

În urma documentației depuse la Inspectoratul teritorial de Regim silvic şi cinegetic Bistrița-Năsăud, aceasta emite Avizul nr.5/8.08.2002 pentru constituirea structurii silvice Ocolul silvic al comunei Telciu, aparținând Primăriei comunei Telciu.

Ministerul agriculturii, alimentației şi pădurilor, Direcția fond forestier şi cinegetic a eliberat „Autorizația de funcționare” nr. 20/19.08.2002 prin care se autorizează funcționarea structurii silvice la nivel de ocol, cu denumirea de Ocolul Silvic Comunal Telciu, având sediul în localitatea Telciu județul Bistrița-Năsăud.

Organizarea ocolului cuprindea următoarele posturi: 1 post şef ocol; 1 post inginer şef; 1 post inginer silvic; 1 post contabil şef; 1 post jurist; 1 post tehnician silvic; 1 post casier-secretar; 5 posturi şefi de districte; 25 posturi de pădurar; 10 posturi de muncitor.

Preluarea în administrare a suprafețelor de la Ocoalele Silvice Sălăuța şi Năsăud s-a făcut începând cu data de 1 octombrie 2002, iar de la Ocolul Silvic Sângiorz-Băi la 15 iulie 2003.

Anexăm statul de personal la 1.10.2002.

În cursul anului 2003 s-a executat amenajarea pădurilor proprietate a comunei Telciu.

Prin amenajamentul întocmit s-a stabilit modul de gospodărire şi conducere a orvietelor pe următorii 10 ani.

Folosindu-se noi criterii de stabilire a suprafețelor, din calculele efectuate a rezultat că suprafața fondului forestier al comunei Telciu este de 17 523,5 ha, având o vârstă medie a arborilor de 64 de ani.

Principalele caracteristici ale fondului forestier sunt:

- compoziția % 58FA34MOZCA2BR/PAM 3 DM
- clasa de producție III
- consistența 0,79
- creşterea curentă 7,0 mc/an/ha
- volum mediu 235 mc/ha
- volum total 4031885 mc

S-a stabilit ca volum de masă lemnoasă ce se poate exploata în venituri 10 an de 67.223 mc/an. Lucrări de împădurire se vor efectua pe o suprafață de 216 ha.

Ciclu de producție s-a stabilit la 110 ani.

Fondul forestier a fost împărțit în patru unități de producție, UP I Bichigiu, UP II Fiad, UP IV Izvorul Rebrei şi UP V Telcişor.

Suprafețele, care constituie fondul forestier al comunei Telciu, aparțin munților Rodnei şi Țibleşului, substratul geologic este din roci sedimentare uşor cutanate.

Ing. silvic Luca Pupeză

Document
copie

12. Munții Telciului (1796) după un document inedit din 1796, datat la 23 august[53]

(traducere din limba germană)

Extras din Urbariul comunei Grănicereşti TELCIU cu privire la munții de păşunat pe care această comună îi deține de mai înainte, extras în care se găseşte descrierea acestora.

BĂTRÂNA

/masiv principal/

denumiri în cadrul masivului: Piciorul Bârlogii, idem Stănija, idem Lespezi

53. Documentul a fost tradus din limba germană la 20.12.2000 de arhivistul Aida Moga. Sursa documentului: D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, fondul nr. 61, dosar nr. 5/1766-1807, fila 7. După cum reiese din acest document, muntele Bătrâna aparținea în totalitate la 1796 telcenilor. Rămâne de cercetat cum de în anul 1807, ½ din suprafața muntelui Bătrâna a fost dat Rebrişoarei, iar apoi în 1937 muntele Bătrâna a fost cumpărat (numai ½) de la moroşenii din Vişeu pe baza legii conversiunii. Întrebarea care se pune cum de ½ din muntele Bătrâna a ajuns la maramureşeni? L-au vândut oficialitățile din Rebrişoara? Dacă da, atunci când, în ce an?

Se mărgineşte către miazănoapte cu Maramureşul şi muntele Basaraba, către apus şi către miazăzi cu muntele Muncelu şi cei din Telciu întrebuințează către răsărit din muntele Rantia şi Lucăceasca apoi Obârşia Rebrii. Acest munte constă dintr-un deal-coamă de deal netedă şi o pantă, este bun pentru păşunat şi accesibil , numai ¼ din el este pietros, suficient udat de pâraiele Izvorul Bârloaiei şi Strâmbii, căile de acces sunt bune.

Pe partea de miazănoapte de la vârful muntelui numit Vârful Bătrânii granița se desfăşoară pe creasta muntelui sau obcina, între acest munte şi Maramureş în Capul Celariului, până la locul numit Obârşia Strâmbii şi de aici de-a lungul pârâului Izvorul Strâmbii ca stare va fi despărțit de muntele Basaraba, la apus desparte chiar pârâul Izvorul Strâmbii, până la locul unde pârâul Mucelului se varsă în acesta şi de la pârâul Muncelului în sus pe latura de miazăzi de-a lungul acestui pârâu în sus-amonte – până la numita Tarnița şi de aici mai departe peste Bârloaiei de-a lungul pârâului Bârloaiei în aval până în Gura Bârloaiei, unde acest pârâu se varsă în Rebra, de la muntele Muncel în partea de răsărit va fi ca atare despărțit de muntele Rebra până la locul unde pârâul Husteți se varsă în aceasta imediat, însă de-a lungul pârâului Izvorul Husteți în sus-amonte – până la Varu Petrinii despărțit de munții Rantia şi Lucăceasca şi de Obârşia Rebrii, 2/3 este pădure de brad-brădeț, dar cu numeroase (spații) potrivite pentru păşune şi nu necesită defrişare; 5000 de oi ar putea să pască (în turme) de câte 3-400 de bucăți apoi 50 bucăți vite (mari) ar putea găsi păşuni pentru 1,1/2 luni.

MUNCEL

/masiv principal/

denumiri în cadrul masivului: Piciorul Muhus, idem Berbecelui, Dealu Muncelului

Se mărgineşte la miazănoapte cu muntele Bătrâna Lespedea, către apus cu hotarul Telciului, către miazăzi cu Obârşia Rebrii şi către răsărit muntele Rantia şi Lucăceasca, acest masiv muntos consta dintr-un singur munte, este potrivit pentru păşune şi accesibil udat de-a lungul de apa pârâului Izvorul berbecului, cu acces uşor.

Pe partea de miazănoapte acesta este despărțit de la punctul Gura Bârloaiei în amonte la Tarnița Bârloaiei imediat de-a lungul Izvorului Muncelului, în aval până la Plai în Prislopul Muncelului de muntele Bătrâna Lespede. Pe latura apuseană se întinde în față 2/3 brădet, din care 1/3 nu este accesibil păşunatului pentru că este abrupt şi pietros, nefiind nici cazul de defrişare. La nevoie se pot obține zece căruțe de fân de la Piciorul Berbecului şi Piciorul Muhuş, iar de la Poiana Dealului Muncelului 2 căruțe. Acolo unde granița trece urcând la dreapta prin pădure peste aşa numitele Bobeica până la Poiana Dealu Muncelului tot timpul pe culme, pe marginea acestei coame adică Poiana, de aici pe latura de miazăzi mereu de-a lungul piciorului muntelui Piciorul Roşia până la pârâul Rebra, apoi de-a lungul acestui pârâu şi în partea de răsărit până la locul numit Gura Bârloaiei.

OPRIŞASCA

/masiv principal/

denumiri în cadrul masivului/Capul muntelui, Piciorul Ficetului/ Sub Pietriş

Se mărgineşte la răsărit cu muntele Bătrâna, către miazănoapte cu muntele Guşetu, Lucăsăsca şi Rantia, către apus cu muntele Muncel şi hotarul Telciului, iar la miazăzi cu hotarul Telciului şi muntele Bătrâna.

Acest masiv formează un munte cu două vârfuri şi un pinten-picior al muntelui-larg, care este prielnic pentru păşunat şi accesibil. Este străbătut de pâraiele Izvorul Docaliei şi Fața Muntelui cu puțină apă, deoarece telcenii nu păşunează pe aici vite mari, este suficientă pentru oi. Între acestea şi muntele Lucăceasca şi Rantia aici pe partea de miazănoapte există un conflict de Granița asupra căruia raportul Edra anexat[54] (face lumină). În partea de răsărit granița merge de la pârâul Izvorul Bulgerului la locul numit Piatra Albă de la Piciorul Pietrei Albe în sus până l Vârful Obârşiei şi de aici pe coama muntelui până la Vârful Gergetiului, prin care acest munte se deosebeşte prin conformație şi este despărțit de muntele Bătrâna. Pe latura de miazănoapte granița se desfăşoară de pe Vârful Gergetului peste Piciorul Kn. (?) Piatra în jos până la Izvorul Guşet chiar până la o pantă-râpa-Piatra Ineului, de aici în sus direct la Preluca din Mijloc de unde adăposturile - Hattort (?) din Plai ale telcenilor au ieşire.

În partea de apus granița se întinde direct prin pădure până la pârâul Izvorul Bungarului imediat de-a lungul acestui pârâu până la locul numit Piatra Albă, care este punctul de pornire. 1/3 este brădet favorabil păşunatului şi unde nu este nevoie de defrişări.

La Piciorul Ineului se obțin 50 încărcături nemțeşti de fân.

Guşăt

Notă: Aşadar, conform acestei document de la 1796 pe care-l deținem în fotocopie xerox, Muntele Bătrâna aparținea în totalitate comunei Telciu. Cititorul trebuie să fie foarte atent căci aici sunt trecuți numai munții în graniță cu Maramureşul, care şi azi (2004) aparțin Telciului. Suprafața Muntelui Bătrâna este de 2000 de iugăre cadastrale, din care 800 hectare erau acoperite cu pădure de molid. Pădurea de molid de pe cele 800 hectare a fost defrişată în 1929 (Cf. datelor din „Autobiografia preotului Grigore Pop (1926-1948)").

„Prin înființarea de noi comune, care n-aveau suficiente proprietăți funciare, în anul 1796, s-a ajuns la un acord între toate comunele militarizate cu privire la împărțirea munților"[*], operațiune care a fost reluată în 1807. În 1807 Telciul a primit munții Bătrâna, Muncelul şi Oprişasca, iar Bichigiul a primit munții Cormaia şi Budinul[**].

Colonel dr. Vasile Tutula

---

54. Lipseşte Raportul Edra care fusese anexat.

[*] Cf. lucrării *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2003, p. 83.

[**] *Ibidem*, p. 84-85.

Anexa nr. 1

ROMÂNIA
JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD
PRIMĂRIA TELCIU
Ocolul silvic comunal Telciu
Nr. 1120. Data 24.03.2004

Stat de funcții cu personalul seviciului public pentru silvicultura şi păşuni denumit Ocolul Silvic comunal Telciu cu acordarea de grade profesionale conform OMG 59/2000, legea 427/2001, OMAAP 120/2002, OMAAP 355/2003, OMAAP 167/02.03.2004. La data de 01.03.2004

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Pregătirea profesională	Funcția	Vechimea în muncă	Vechimea pe meserie
1.	Ing. Pupeză Luca	Facultatea de Silvicultură	Şef ocol	22 ani, 6 luni	21 ani, 3 luni
2.	Ing. Chitul Traian	Facultatea de Silvicultură	Inginer şef	3 ani, 6 luni	3 ani, 3 luni
3.	Ing. Coruțiu Mihai	Facultatea de Silvicultură	Inginer	1 an, 5 luni	1 an, 5 luni
4.	Mutu Georgeta	Şcoala postliceală	Contabil	4 ani, 5 luni	1 ani, 4 luni
5.	Tehn. Pupeză Pavel	Liceul Industrial	Tehnician silvic	29 ani, 1 lună	12 ani
6.	Pupeză Vasile	Liceul Silvic	Şef district	4 ani, 5 luni	3 ani, 3 luni
7.	Pop Ion	Certificat de calificare	Pădurar	11 luni	6 luni
8.	Cordoş Gheorghe	Certificat de calificare	Pădurar	6 luni	6 luni
9.	Toderici Leon	Şcoala Profesională	Pădurar	22 ani, 8 luni	22 ani, 3 luni
10.	Pop Iulius	Şcoala Profesională	Pădurar	25 ani, 5 luni	3 ani, 7 luni
11.	Pop Nicolae	Şcoala Profesională	Pădurar	25 ani, 8 luni	7 ani, 9 luni
12.	Moldovan Ovidiu	Liceul Silvic	Şef district	19 ani, 8 luni	16 ani, 3 luni
13.	Ganea D. Nicolae	Şcoala Profesională	Pădurar	19 ani, 7 luni	13 ani, 3 luni
14.	Hordouan D. Nicolae	Şcoala Profesională	Pădurar	18 ani, 3 luni	21 ani, 8 luni
15.	Ganea N. Nicolae	Liceul Silvic	Pădurar	8 luni	8 luni
16.	Hordoan N. Nicolae	Şcoala Profesională	Pădurar	2 ani, 8 luni	2 ani, 8 luni
17.	Mureşan George	Şcoala Profesională	Pădurar	18 ani, 7 luni	14 ani, 3 luni
18.	Todoran Ioan	Liceul Silvic	Pădurar	23 ani, 3 luni	14 ani, 3 luni
19.	Hordorun M. Ioan	Certificat de calificare	Pădurar	5 luni	5 luni
20.	Ganea Vasile	Liceul Industrial	Şef district	19 ani, 1 lună	1 an, 9 luni
21.	Racolța Augustin	Şcoala Profesională	Pădurar	18 ani, 9 luni	5 ani, 3 luni

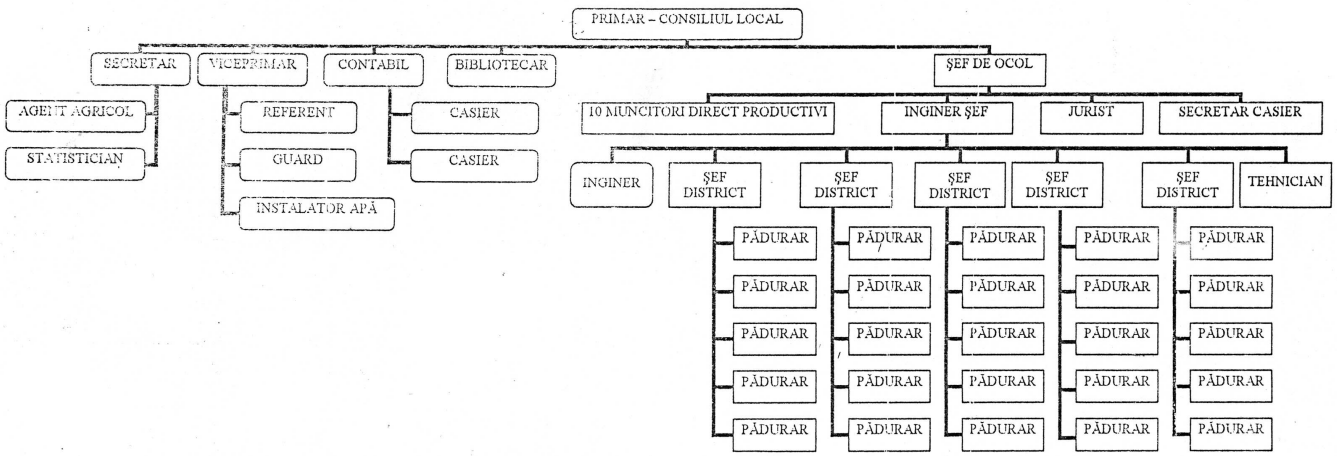
22.	Homei Nicolae	Şcoala Profesională	Pădurar	13 ani, 11 luni	3 ani, 3 luni
23.	Pupeză George	Şcoala Profesională	Pădurar	24 ani, 11 luni	23 ani, 6 luni
24.	Magdău Dumitru	Şcoala Profesională	Şofer	20 ani, 9 luni	3 ani, 3 luni
25.	Sângeorzan Lazăr	Şcoala Profesională	Şofer	1 an, 2 luni	1 an, 2 luni
26.	Ferchi Cornel	Certificat de calificare	Şofer	5 ani, 3 luni	5 ani, 3 luni
27.	Liber	Studii medii	Secretar		
28.	Liber	Studii medii	Casier		
29.	Liber	Studii superioare	Jurist		
30.	Roş Fănel Ilie	Studii superioare	Şef depozit	22 ani	8 ani
31.	Andrieş Ioan Daniel	Liceul Silvic	Paznic	3 ani	3 ani
32.	Liber	Şcoala Profesională	Mecanic		
33.	Liber	Şcoala Profesională	Electrician		
34.	Liber	Şcoala Profesională	Şofer		
35.	Liber	Şcoala Profesională	Şofer		
36.	Liber	Şcoala Profesională	Şofer		
37.	Liber	Şcoala Profesională	Pădurar		
38.	Liber	Şcoala Profesională	Pădurar		
39.	Liber	Şcoala Profesională	Pădurar		
40.	Liber	Şcoala Profesională	Pădurar		

Sursa: Fondul de documentare şi arhivistic al Ocolului Silvic comunal Telciu pe anul 2004.

ROMÂNIA
JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD
CONSILIUL LOCAL COMUNAL
TELCIU

la Hotărârea nr._____din_____

ORGANIGRAMA
APARATULUI PROPRIU AL CONSILIULUI LOCAL AL COMUNEI TELCIU

PRIMAR,
PUICĂ VASILE

ROMANIA
JUD. BISTRIȚA-NĂSĂUD COM. TELCIU

Anexa nr. 2

Brigadieri silvici şi pădurari la Telciu

Este un subiect pe care căutăm să-l lămurim cât de cât, deşi informaţiile pe care le deţinem sunt puţine. Din ceea ce-şi aminteşte pădurarul Ştefan Dumitru, în vârstă de 82 de ani, locuitor al Telciului şi pădurar din anul 1948 până în anul 1986 când s-a pensionat, la Ocolul Silvic Telciu („Sălăuţa" s.n.) au lucrat ca brigadieri de control (noţiune mai veche s.n.) şi brigadieri silvici următorii: Căpăţînă Niculai (estimativ 1948-1950), Cormoş Ioan – şef secţie silvică (1948-1950), Timău Valer (1953-1957; 1958), Nistor Ioan (Poderei) din 1958-1961, Doci Vasile până în 1961 când a fost arestat, Rognea Valentin (din Nepos) (1961-1963), dat afară din această funcţie în 1963 ca necorespunzător, Pop George a lui Todorichii la Brigada Silvică Fiad (1962-estimativ 1965), Roş Ilie (1961-1987) la Brigada Silvică Telcişor şi Ocolul Silvic „Sălăuţa", care tot timpul a avut sediul la Năsăud, deşi el în documente fiinţa la Telciu. În timpul cât a fost brigadier silvic pe hotarul Telciului au fost 3 brigăzi silvica: Telcişor, Fiad şi Izvoarele Rebrii ce aparţinea de Năsăud. Sediul l-a avut în aceiaşi clădire cu Ocolul Silvic Năsăud, vizavi de Liceul nr. 2 din Năsăud, pe partea dreaptă; Moldovan Ioan (1972-1996), brigadier Silvic la Brigada de pe Fiad, inginer Horga Ovidiu, Ionaşcu Iacob (1963-1966), Pop Flore din Bichigiu (1978-1979) la Ocolul Silvic „Izvorul Rebrii", Ocolul Silvic Năsăud, fiind şi şef district silvic. După acesta au urmat Mititean Anchidim (1979-1982), Racolţa Paramon (1982-1984), Sângeorzan Nicolae (din 1984 încoace).

Domnul Dumitru Ştefan şi-i aminteşte ca pădurari pe următorii: Someşan Leon, pădurar pe Telcişor în jurul anilor 1948-1952, pe Onişor Anchidim ce a lucrat mult timp ca pădurar până prin 1984.

Domnul Ilie Roş peste 25 de ani brigadier silvic la Ocolul Silvic de pe Telcişor şi apoi Ocolul Silvic „Sălăuţa" (1962-1987) şi-i aminteşte ca pădurari pe următorii: Onişor Anchidim (din Bichigiu), Ştefan Dumitru (1948-1986), care a lucrat majoritatea anilor la Ocolul Silvic „Fundul Rebrii" sau „Izvoarele Rebrii" cum apare în alte documente, „**brigadă care deşi era pe hotarul Telciului a fost preluată de Ocolul Silvic Năsăud, deci nu aparţinea de Ocolul Silvic „Sălăuţa" de la Telciu, care şi acesta la rândul lui a avut sediul tot timpul la Năsăud**". A avut apoi ca pădurari silvici în subordine pe Dobricean Ion (Bichigiu), Ropotin Pavel (Tăure), Moldovan Ion a lui Victor Danciului, care va fi promovat brigadier silvic la Brigada Silvică Fiad (1972-1996), funcţie din care de altfel se va şi pensiona, Burdeţ Ion (Rebrişoara, decedat), Oproaie Petru (Mititei) Pavel Nicolae (de pe Bârgău), Bota Dionisie (Nepos) Pupeză Gavrilă (Telciu – decedat), Racolţa Paramon (Telciu), Braicu Ion (Mititei, acum brigadier silvic la Coşbuc). Brigadierul Ilie Roş îşi aminteşte că Ocolul Silvic Sălăuţa s-a înfiinţat cam prin 1966 cu sediul la Telciu, real însă tot timpul a fost cu birourile şi sediul tot timpul la Năsăud. **Din anul 2002 s-a înfiinţat Ocolul Silvic Comunal Telciu cu sediul la Telciu în clădirea în care până în 1996 a fost spitalul şi casa de naşteri organizat pe 5 districte, fiecare cu funcţii de pădurar în organigramă** (încadrate real, 4 districte).

În prezent Ocolul Silvic Comunal Telciu este organizat pe 5 districte (unul încă nearondat, neconstituit) silvice (sectoare): Fiad, Telcişor, Izvoarele

Rebrii, comuna Romuli şi Bichigiu. Şefi de districte sunt: Moldovan I. Ovidiu (districtul Fiad + Romuli şi Cormaia), Ganea Vasile (sector Telcişor), Mutu Ioan (districtul Izvoarele Rebrii) şi Pupeză Vasile (districtul Bichigiu). Cele 4 districte silvice sunt organizate pe cantoane, fiecare cu 5 funcții de „pădurar". De regulă, un pădurar răspunde de un canton sau chiar două, când un alt pădurar se află în concediu de odihnă, ori alte misiuni mai mult de 5 zile. Domnul brigadier silvic pensionar Ilie Roş ne spunea că înainte erau mai puțini pădurari decât acum, oamenii aveau mai mare respect față de pădure şi nu se fura aşa de tare masa lemnoasă ca acum. „**Ar trebui pusă ordine şi disciplină împreună cu polițiştii şi jandarmii pentru a se stopa acest fenomen nedorit ce nu ne face cinste, care este de neoprit după 1990.**" Iar ce este mai grav că se fac foarte puține repopulări, plantații cu puiet tineri, mai ales la brad, molid, larice, frasin şi paltin.

Districtul Fiad + Romuli şi Cormaia condus de brigadierul silvic Ovidiu I. Moldovan are în subordine acum următorii pădurari: Nicolae Ganea, Nicolae Ganea jr., Moldovan Nicolae, Moldovan Nicolae jr., George Mureşan, Ioan Todoran, Ioan Hordoan (Jugan).

Districtul silvic Telcişor condus de brigadierul Vasile Ganea are în subordine pe pădurarii silvici: Augustin Racolța, Nicolae Homei, George Mutu, Nicolae Murgu, George Pupeză.

Districtul silvic „Izvoarele Rebrii" condus de brigadierul silvic Ioan Mutu are în subordine pe pădurarii silvici: Nicolae Pupeză, Ilie Mărtar, Pavel Mărtar şi George Mutu.

Districtul silvic de la Bichigiu condus de Vasile Pupeză (din Telciu – fiul pădurarului Gavrilă Pupeză) are în subordine pădurarii silvici: Iulus Pop, Nicolae Pop, Ioan Pop, Leon Toderici şi Gheorghe Cordoş.

Şeful Ocolului silvic comunal Telciu este inginerul Luca Pupeză, ajutat de un inginer şef – ing. Traian Chitul, de inginerul Mihai Coruțiu, un jurist şi un secretar – casier.

Nu voi intra în detalii, voi puncta doar 5 aspecte ce țin de managementul silvic, ce trebuie avute zilnic şi săptămânal în atenție:

1. Îmbunătățirea activității fiecărui district. Asigurarea bazei materiale: cabane, pepiniere, materiale de lucru şi răsădit, unelte de lucru pentru plantat, degajări etc.

Este necesar să se înființeze cel puțin trei pepiniere cu cabane proprii şi materiale de întreținere: la Telcişor, pe Fiad şi la Bichigiu. Fără material săditor, care trebuie răsădit, adică plantat nu putem spera să avem păduri.

2. Controlul periodic al pădurilor; prevenirea furturilor şi incendiilor. Dezvoltarea la cetățeni a spiritului de a gospodări pădurea, de a nu o vinde pe prețuri de nimic, cum se întâmplă în prezent. Trebuie avut în vedere că un molid pentru a fi bun de tăiat pentru bârne sau cherestea trebuie să crească 50-60 de ani.

3. Funcționarea şi dezvoltarea pepinierelor, mărirea suprafețelor acestora cu specii diverse: molid, brad, larice, pin, paltin etc.

4. Dezvoltarea fondului vegetal al faunei, florei şi animalelor ce trebuie ocrotite: cocoşul de munte, capra neagră, râsul, jderul, căprioarele, cerbii etc. Asigurare de fânare pe timpul iernii şi a sării geme (grunz).

5. Respectarea legilor de către fiecare şef de district, pădurar, care trebuie să facă educație locuitorilor ce dețin păduri proprietate particulară. Prevenirea furturilor şi sustragerilor de masă lemnoasă.

6. În fiecare an, primăvara trebuie făcute plantațiile de rigoare, acolo unde pădurea a fost tăiată. Realizarea degajărilor pe timpul verii pentru întreținerea puieților răsădiți.

7. Prevenirea tăierilor masive, care sunt foarte dăunătoare întrucât produc alunecări de teren, inundații necontrolate aşa cum au dovedit cele întâmplate în ultimii ani la nivelul României.

Colonel dr. Vasile Tutula

XV. GOSPODĂRIA ȚĂRĂNEASCĂ. DEZVOLTAREA AGRICULTURII

1. Satul: dispunere, sistemul stradal

Satul are o textură liniară. Străzile pleacă din centrul comunei către margini. Toate locuințele sunt aşezate pe stânga şi dreapta DN 17C, exceptând cele de pe Valea Telcişorului şi Drumul Nou, stradă paralelă cu DN 17C. În urmă cu mai mulți ani a existat în partea către Fiad cătunul Transbordare. Datorită creşterii populației şi construirii de case noi, acesta s-a unit acum cu Telciu şi Valea Fiezelului, fiind un adevărat sat. Drept pentru care şi C.F.R.-ul a înființat o haltă pentru călători.

Străzile existente în comuna Telciu se prezintă într-o anexă la finele lucrării şi într-o schemă cu sistemul stradal.

Compoziția generală a planului gospodăriilor este determinată de ocupația principală a țăranilor. Ea pune în evidență pe de o parte simțul practic realist şi pe de altă parte, concepțiile artistice ale țăranului, spiritul său de bun gospodar.

Casa. Casa are un pronunțat caracter autohton şi păstoresc. A evoluat în timp, apărând tipuri noi de case, tot mai spațioase, mai luminoase, mai înalte. Ornamentația este strâns împletită cu tipologia caselor şi se integrează perfect în cea generală a arhitecturii populare româneşti.

Casa cu tindă este tipul cel mai vechi şi mai reprezentativ. Temelia era formată din zid de piatră, gresie mai ales care se află din belşug pe văi şi pe râpe. Pereții erau făcuți din bârne de brad, fag sau stejar, încheiați în chetori. Au existat case de acest tip construite în întregime din piatră, dar mai rar. Toate aceste case erau orientate cu fața spre sud sau răsărit.

Hăizaşul (acoperişul) era susținut de căpriori şi corni, ce se sprijineau pe grinzi puternice. Casele erau acoperite cu paie sau cu şindrilă. Acoperişul era foarte înclinat şi mai înalt de 3 ori decât pereții, geamurile erau mici de circa 20-40 cm, iar în față avea prispă din lut bătut. Uşile erau din scândură groasă. Pe dinăuntru erau văruite cu albastru închis, iar pe dinafară cu alb.

Casele cu tindă erau mici şi de cele mai multe ori erau legate cu şura şi grajdul. În tindă era cuptorul cu pâine, vatra de foc, scara de la pod, lădoiul,

bărbințele pentru brânză, butoiul cu varză şi sculele de lucru mai cu „golomoz”; scărmănatul lânii, cercelatul cânepii, desfăcatul porumbului ca şi curățatul bostanilor. În iernile geroase, în tindă se țineau viței şi miei nou născuți pentru a nu îngheța.

În „casă” dormea familia şi se ținea curat. Încălzirea se făcea cu „platân”, sobă zidită din piatră, având placa de deasupra din fontă. Treptat, pentru păstrarea alimentelor, s-a construit în dosul tinzii cămara. Acest model de casă a existat între 1850-1930. Acum sunt foarte rare.

Casă cu două camere, tindă şi cămară - constituie tipul cel mai răspândit. Camera de locuit se află totdeauna spre grădină, iar de „parade” se află spre drum. În casa de „parade” se păstrează cele mai frumoase lucruri şi este văruită numai cu alb.

Tinda aflată la mijloc, are aceleaşi funcții ca şi la casa cu tindă. Prispa a fost înlocuită cu „târnațul” ai cărui stâlpi erau ciopliți în patru fețe sau încrustați cu diferite modele. La început, târnațul a fost „înfundat” cu scânduri tăiate simplu, dar treptat, aceste scânduri au fost tăiate în diferite forme, dând un aspect deosebit de frumos întregii construcții. În târnaț se țineau de regulă stativele de țesut (războiul de țesut). Aici vara se stă la odihnă. Pe stâlpii târnațului se fixează rude de lemn pentru uscatul hainelor proaspăt spălate, pânzei şi pănurei. Unii cetățeni şi-au săpat pivnițe sub tindă, în care se coboară doar din interior, unde se pun iarna cartofii, ceapa, morcovii, mere, pere, alte fructe spre păstrare.

Fundația casei, mai înaltă, are nişte ieşituri, care constituie buza pentru grinzile târnațului. Pereții casei sunt mai înalți, acoperişul mai scund şi orientarea numai spre uliță. Cuptoarele scoase din tindă, sunt reclădite într-un colț al ogrăzii împreună cu „vatra focului”. Peste cuptor şi „vatra focului” se pun acoperişuri, apoi se înfundă pereții şi treptat apare „căsuța” sau bucătăria de vară. Această anexă este astăzi nelipsită de la aproape toate gospodăriile.

În perioada dintre cele 2 războaie mondiale arhitectura caselor din Telciu şi Bichigiu s-a îmbogățit foarte mult. Astfel, a apărut casa cu „filigou” - o ieşitură pentru scări sus, pe frontal, a apărut un nou element arhitectural „târnațul de sus” sau „stablonul”. „Filigoua” şi „stablonul” sunt împodobite cu diferite tăieturi în scândură, iar triunghiul din vârf are diferite figuri: soare, flori, cruce, inițialele stăpânului sau data construcției, lucrate în tehnica traforajului sau sculptură în lemn. Procesul de modernizare şi construire face ca acum în 2004 şi aceste case să fie tot mai puține.

Casa legată cu şura şi gardul, tip de construcție frecventă în trecut, se întâlneşte azi foarte rar. Cuprinde sub acelaşi acoperiş o cameră sau două de locuit, tinda, şura şi grajdul. În şură se păstrează furajele, care se băgau în iesle la vite, direct prin oblonul ce dă spre grajd.

Acest tip de casă a evoluat în sensul că şura şi grajdul s-au construit perpendicular pe direcția casei închizând ocolul. Atât aspectul cât şi funcționalitatea au câştigat: mijloacele de transport încărcate intrau din drum direct în şură, unde erau descărcate cu mai multă uşurință. De asemenea, furajele puteau să rămână nedescărcate şi să fie folosite treptat pentru că se aflau „la scuteală” şi „nu le vremuiau ploile”. În ultimele decenii, şura şi grajdul s-au despărțit de casă, dar au aceeaşi poziție. Înmulțindu-se numărul vitelor şi

punându-se problema păstrării unei cantități mai mari de furaje, s-a adăugat grajdului şi şurii o parte nouă numită „fârtai”. Şurile au devenit mult mai încăpătoare şi cu un grad mai mare de funcționalitate, în şură se treiera grâul, ovăzul, se îmblătea cânepa, fasolea şi floarea soarelui, se tăiau iarna lemnele de foc, când afară gerul era mare etc. Şura are două porți mari, pentru intratul şi ieşitul carului spre ocol şi grădină.

Casa în vinclu - reprezintă un tip mai nou şi cuprinde 2-3 camere de locuit, tindă, cămară şi pivniță. Are târnaț, dar nu spre drum, ci spre ocol în unghi format de camerele de la drum şi cele spre grădină. Munca de peste zi se face în tindă şi dacă familia nu este numeroasă, doarme tot în tindă. Temelia („fundamentul”) este mult ridicată deasupra pământului, iar sub târnaț există un spațiu mai mare pentru depozitare şi loc de primeneală pentru găini, iepuri, câini în caz de vreme rea.

Pivnițele aflate la nivelul pământului sunt prevăzute cu două intrări: din interior se coboară pe scară şi din exterior se intră direct din ocol.

Ornamentația s-a îmbogățit în sensul că fațadele au diferite figuri în tencuială sau picturi pe tencuială. La geamuri există „parcane” de diferite forme, verticale, amintind de coloanele cu capiteluri. În exterior casele sunt văruite în albastru, iar în ultimii ani se întâlnesc tot felul de culori. Sunt preferate cele deschise: galben, roz, albastru deschis, portocaliu sau combinații de culori.

Casa cu etaj, tip mai recent, impus după 1970 privind sistematizarea oraşelor şi comunelor. Are la parter 2-3 camere de locuit şi bucătărie, iar la etaj numai camere de locuit. La majoritatea caselor scările sunt exterioare. Între parter şi etaj se toarnă o placă de beton armat. Parterul se clădeşte din cărămizi, bolțari din ciment sau b.c.a, iar etajul din b.c.a. sau lemn. În prezent a apărut casa cu 2 sau chiar 3 etaje.

Curtea, de obicei mică are 4,5 m lățime şi doar la gospodăriile mari este mai lată. Cealaltă parte a terenului de lângă casă se foloseşte ca grădină de legume, livadă sau pentru iarbă. La câmp, în apropierea caselor se află staulul pentru oi, păzit noaptea de 2-3 câini puternici.

În interior camerele sunt frumos zugrăvite, de regulă culori deschise şi pereți îmbrăcați cu covoare (pocruțe), cu dormeze (paturi) cu perne multe şi țoluri din lână, pe jos covoare şi carpete. În locuințele mai vechi, la grinzi sunt atârnate căni, ulcioare, iar pe pereți farfurii şi multe icoane, alături de tablouri cu fotografii de familie.

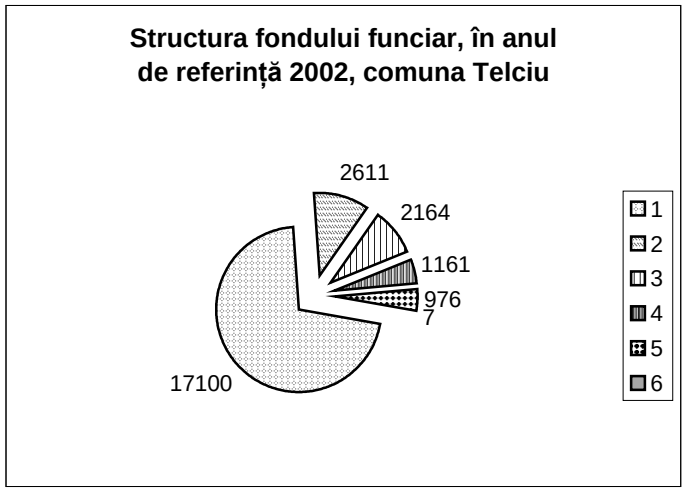
În majoritatea caselor din zona centrală, este prezent radioul, televizorul color, mai rar alb-negru şi chiar telefonul, alături de frigider şi maşina de spălat automată. În aproape 55% din case este introdusă apa. Introducerea gazului metan la Telciu ar însemna un nou pas spre civilizație.

Poarta de la intrare se dovedeşte a fi o construcție mult apreciată, după ea se cunoaşte gospodarul. Poarta este concepută simplu, din 3 stâlpi de stejar care cuprind între ei două porți şi o portiță - uşa de intrare – toate încap sub un acoperiş. În mod curent se foloseşte portița şi numai la intrarea carului sau la evenimente deosebite (nuntă, înmormântare) se deschide poarta mare.

2. Dezvoltarea agriculturii. Fondul funciar

1. Structura fondului funciar, în anul de referință 2002, comuna Telciu

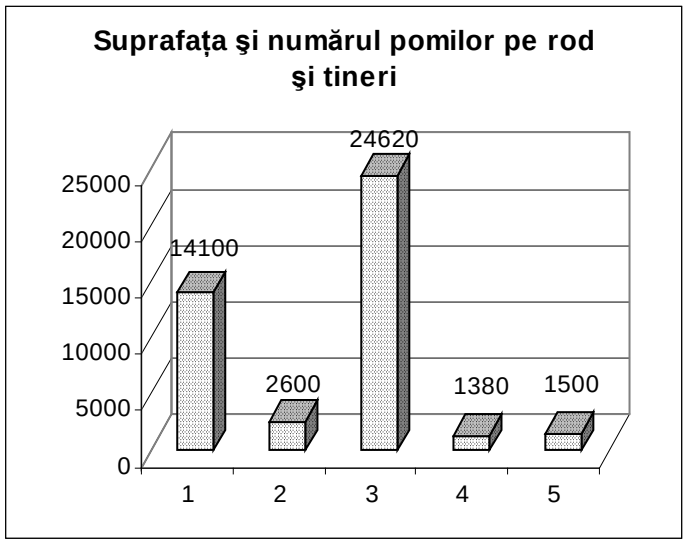
Pentru o mai bună înțelegere şi stabilirea unei imagini de ansamblu, prezentăm în continuare, sub formă de grafice, structura fondului funciar în anul 2002, la nivelul comunei Telciu (fără Bichigiu) şi suprafața cu numărul pomilor de rod şi tineri (ibidem, fără Bichigiu), deoarece nu am avut datele la satul Bichigiu, iar Ordonanța de Urgență de includere la Telciu, la data scrierii acestui capitol nu era promulgată.

Legendă:

1. păduri - 17.100 ha
2. fânețe naturale - 2.611 ha
3. păşuni naturale - 2.164 ha
4. alte terenuri - 1.161 ha
5. arabil - 976 ha
6. livezi - 7 ha

TOTAL - 24.019 ha

Legendă:

1. meri - 14.100 buc./2 ha
2. peri - 2.600 buc./1 ha
3. pruni - 24.600 buc./4 ha
4. cireşi-vişini - 1.380 buc.
5. nuci - 1.500 buc.

Total suprafață: 7 hectare

Se observă o îmbătrânire a livezilor după 1990. Tineretul nu acordă aceiaşi grijă pentru altoirea merilor, perilor şi plantării de vlăstare tinere de cireşi, meri, peri şi nuci.

2. Situația privind şeptelul în perioada 1990-2002

SPECIA	ANUL DE REFERINȚĂ				
	1990	1992	1994	1996	2002
OVINE	7875	10595	10131	10178	4868
BOVINE	2607	2034	2126	2212	2461
PORCINE	1841	1947	1111	1235	2879
CABALINE	535	464	450	473	513
CAPRINE	462	303	320	340	310

Din analiza cifrelor din tabel, se constată că după 1990 populația a început să facă o reducere nepermisă a animalelor, mai ales la oi, a creşterii acelor animale, care să fie rentabile, de aceea avem o uşoară descreştere şi apoi o uşoară creştere a numărului de animale, la porcine şi bovine. Cauzele reducerii numărului de oi se datorează şi politicii greşite a guvernelor de după 1990, care nu au sprijinit şi nu au subvenționat agricultura, iar lâna nu mai este preluată la stat, țăranii ajungând la concluzia că muncesc în pagubă. Ei practic nu au rentabilitatea minimă, pe care şi-o doresc. Pentru ca lucrurile să se îmbunătățească trebuie să se implice statul şi mai ales întreprinzătorii particulari.

Din totalul bovinelor, vacile cu lapte reprezentau la nivelul anului 2002 un număr de 2257 vaci, 202 juninci, lucru ce denotă orientarea creşterii animalelor pentru producția de lapte, în totalul familiei şi al predării la centrele de colectare.

Producția de lapte, ce se obține pe cap de vacă furajată, este de cca. 1500 litri la rasa Brună de Maramureş, cu procent de grăsime destul de ridicat.

Dintre animalele cele mai importante pentru muncă sunt caii; deşi numărul lor a scăzut foarte mult, caii mai constituie principala forță de tracțiune în cultivarea pământului, transportului furajelor, iar până nu demult erau folosiți în număr foarte mare la transportul lemnelor în cadrul exploatărilor forestiere. Calul va rămâne şi în continuare un aliat de nădejde pentru telcenii buni şi mari gospodari, mai ales pentru transport şi munca la câmp, pe timp de vară şi iarnă.

Exploatarea forestieră s-a modernizat, iar numărul cailor folosiți la transportul buştenilor a scăzut foarte mult după 1975.

Agricultura montană este practicată pe terenuri ce se întind pe distanțe de 8-20 km teren accidentat, care se lucrează numai cu animale, în condiții grele, iar transportul fânului de pe câmp se face pe sanie trasă de cai, mai rar cu căruță, ori cu ştraifuri sau pe animale, aşa că necesarul de forță de muncă la 100 ha, convențional, este mult mai mare ca în zonele de câmpie şi de dealuri joase.

În ultimul timp, în câmpul zootehnic al comunei TELCIU au apărut animale mici pentru blană (nutria) în număr de câteva zeci de exemplare în

unele gospodării individuale. Rentabil ar fi ca să crească şi producția de iepuri de casă şi porumbei, neglijate acum.

Măsurile luate în domeniul zootehniei concretizate prin reducerea impozitului pe venitul agricol, stimularea agricultorilor cu subvenții şi creşterea prețurilor la diferitele produse agricole (lapte, carne), insuficiente la această dată, ar putea permite o creştere şi regenerare a producției agricole şi animaliere.

În concluzie, agricultura comunei TELCIU se poate dezvolta, numai dacă se va pune un accent deosebit pe creşterea animalelor, în special a cornutelor - cornute mari - a oilor, cailor şi cultivarea plantelor furajere intensive: trifoi, lucernă, iarbă de Sudan, sfeclă furajeră, cartofi, dovleci etc.

În comuna TELCIU locuitorii se mai ocupau cu creşterea păsărilor de curte, care în anul 1996 se cifrau la 13.400 cu o productivitate de ouă de 1.660.000 bucăți.

Se observă că unele gospodării se ocupă cu albinăritul, o îndeletnicire veche, iar în comuna TELCIU sunt aproximativ 300 de familii de albine. Acesta este posibil să se dezvolte după 2005, deoarece zona nu este afectată cu substanțe chimice şi pesticide, iar câmpul meliferic de flori este foarte bogat tot timpul anului.

În satele Fiad şi Telcişor se află câte o păstrăvărie cu apă captată din Valea Fiadului şi respectiv Valea Telcişorului, care se află sub tutela Ocolului Silvic Comunal Sălăuța. Aici se cresc şi se comercializată păstrăvi pentru stațiunile turistice din zonă; Baia Borşa, Sângeorz Băi, şi nu numai.

Pentru ameliorarea agriculturii la nivelul Telciului, având în vedere că după 1990 se observă o scădere a producției agricole şi animaliere, se impune ca Primăria, Consiliul Local Telciu, Şcoala să aibă în atenție următoarele 12 chestiuni:

1. Trebuie înțeles de către tineri că în Telciu, la Bichigiu, pe Fiad şi pe Telcişor nu se poate trăi fără animale sau cu animale puține:

- este greşită practica şi concepția de a face doar o agricultură de subzistență;
- trebuie ținute cât mai multe animale: vite, oi, cai, porci, capre, iepuri etc.;
- creşterea producției de furaje: fân, trifoi, lucernă şi sfeclă furajeră;
- este nevoie să se cultive dragoste față de animale, iar la copii grija față de acestea, hrănirea şi adăparea lor la timp.

2. Şcoala trebuie să fie un promotor al spiritului de bun gospodar, de agricultor econom pentru copii care nu doresc să părăsească satul, nu sunt în măsură să urmeze studii superioare;

3. Reînviorarea cultului la tineri de a sădi pomi fructiferi şi de a învăța arta altoitului:

- aici învățătorii şi profesorii de biologie, ştiințele naturii trebuie să se implice mai mult şi responsabil.

4. Îngrăşarea pământului cu îngrăşăminte naturale; gunoaie de grajd sau prin stăulirea oilor, gunoiul de grajd fiind cel mai bun şi cel mai sănătos îngrăşământ.

5. Lucrarea pământului să se facă cu mai multă temeinicie, mai ales aratul, grăpatul şi prăşirea la timp a culturilor de porumb, cartofi etc.;

6. Fiecare casă de bun gospodar trebuie să aibă o grădină (grădiniță) de 30 x 40 m, bine pusă la punct, unde să-şi cultive: ceapă, usturoi, mărar, cimbru, roşii, ardei, fasole, morcovi, țelină, varză, ridichi, dovlecei comestibili, coacăz, zmeură, căpşuni ş.a.;

7. Executarea în timpul optim a arăturilor şi prăşitul (plivitul) culturilor;

8. Folosirea în lipsa gunoiului de grajd a azotatului de amoniu. Tratarea la timp a culturilor de cartofi cu fungicide împotriva gândacului de Colorado, care face mari pagube. Se va folosi Mopsilan sau Actara;

9. Cultivarea la tineri a dragostei față de pământ, de a-l lucra şi gospodări;

10. Creşterea şeptelului la animale, inclusiv a numărului de păsări ouătoare, rațe, curci, iepuri de casă;

11. Folosirea mijloacelor mecanizate: tractoare, coase mecanizate etc.;

12. Tratarea pomilor fructiferi bolnavi; curățirea lor la timp; plantarea de pomi tineri.

XVI. TURISMUL ŞI PROTEJAREA MEDIULUI

Turismul

Din lanțul Carpaților Orientali, pe teritoriu comunei TELCIU se desfăşoară crestele părții de vest a Munților Rodnei şi zona părții estice a Munților Țibleşului, cuprinzând cca. 60% din teritoriul comunei. Cea mai mare atracție pentru turişti o reprezintă Munții Rodnei cu formele carstice, constituite aici într-o salbă de peşteri de o rară frumusețe şi de o ridicată valoare speologică, cum sunt: Peştera lui Maglei, Peştera Jgheabul lui Zalion şi Peştera Tăuşoarelor.

Peştera Izvorul Tăuşoarelor se află pe teritoriul comunei Rebrişoara, la graniță cu comuna Telciu, pe clina nordică a vârfului Başca, în bazinul superior al râului Gersa, iar accesul dinspre Telcişor este foarte lesnicios. Descoperită în anul 1955 de pasionatul speolog amator, învățătorul Leon Bârte, peştera face parte din complexul caracteristic Tăuşoare - Zalion, cu resurgenta în izbucul „Izvorul Rece" din Valea Telcişor, la o altitudine de 550 m, care gravitează spre punctul de maximă adâncime de 415 m față de intrare, deținând astfel locul întâi ca profunzime, între peşterile din țara noastră. Peştera relativ tânără este încă activă. Nu prezintă fenomene carstice clasice, ci doar cristale de ghips, care alături de unele fosile şi animale cavernicole - insecte, lilieci, crustacei constituie un domeniu de cercetare deosebit de valoros.

A fost declarată monument al naturii, vizitarea ei fiind permisă doar cu aprobarea Comisiei Monumentelor Naturii şi însoțiți de un ghid special.

Peştera este accesibilă prin valea Telcişorului, urmând drumul carosabil Telciu-Telcişor (6,5 km), până la gura pârâului Buscatul, apoi după 3 km drumul forestier, în lungul râului Buscatul, se coboară în Poiana Ursului, unde pârâul Luşchii confluează cu Izvorul Tăuşoarelor. În continuare, urmând cursul aceluiaşi pârâu, după 600 m se ajunge la intrarea în peşteră.

Peştera lui Maglei se află la nord de Peştera Izvorului Tăuşoarelor, pe versantul drept al pârâului Izvorul lui Maglei, afluent al pârâului Izvorul Tăuşoarelor. Are aspectul unei grote de 6 m adâncime, care se termină într-o sală de dimensiuni reduse. Pe unele hărți este consemnată cu denumirea de peştera Megiani.

În perioada topirii zăpezii sau cu ocazia ploilor abundente, funcționează ca un ponor al văii căreia îi aparține.

Peştera Jgheabului lui Zalion, descoperită tot de învățătorul Leon Bârte în anul 1958, este situată în obârşia Izvorului Orbului, afluent de stânga al pârâului Valea Seacă, pe versantul sudic al vârfului Valea Seacă (1.002 m), bazinul Telcişor.

Intrarea în peşteră se face printr-un aven de 44 m, cu diametrul de 3 m, peştera are 475 m, dar împreună cu galeriile secundare, depăşeşte 570 m. Adâncimea totală este de 135 m. Traseul prin peşteră are câteva lărgimi în formă de săli, cascade, sifoane, desfăşurate de-a lungul cursului de apă cu debite mari în perioadele ploioase. Despre această peşteră există şi alte date, pe care le prezentăm cititorului într-un alt subcapitol.

Resurgența pârâului, care străbate peştera, este izbucul Izvorul Rece, la cca. 0,7 km sud de Valea Seacă-Telcişor, fiind comună cu cea a peşterii Izvorului Tăuşoarelor.

La peşteră se poate ajunge de la Telciu, pe drumul carosabil din lungul pârâului Telcişor, până la punctul denumit „La funicular” (10 km - 3 ore de mers), de unde traseul urmează drumul forestier, care urcă Valea Seacă, apoi pe o potecă în lungul pârâului Izvorul Orbului, pe care se ajunge la peşteră după 1,5 km.

În locul numit „La funicular”, în caz de timp nefavorabil, există posibilități de cazare la cabana forestieră, din stânga şoselei, sau la casele din jur, unde localnicii sunt foarte ospitalieri.

Lăsând în urmă bifurcația de drumuri, traseul urcă în lungul malului drept al pârâului Valea Seacă, cca. 1,5 km, după care se abate spre nord, urmând cursul pârâului Tomnatec, pe ultima porțiune a drumului forestier, încă cca. 2 km.

De la capătul drumului, situat într-o poiană de formă ovală, poteca se înscrie alături de acelaşi pârâu, ca după cca. 800 m să pătrundă într-o pădure amestecată. De acolo, traseul turistic devine mai anevoios, urcă în serpentine prelungi, ajungând în a doua poiană, care adăposteşte stâna cu oi a telcenilor. De aici se poate merge spre poiană sub vârful Tomnatec, poienile de sub Vârful Bătrâna, apoi la peştera de la Piatra Busuiocului, de unde se ajunge în Poiana Bătrânei, unde sunt multiple posibilități de înnoptare la cele câteva stâne de vară, de aici, sau la locuri potrivite pentru instalarea de corturi.

Un alt punct turistic de pe teritoriul comunei Telciu sunt Munții Țibleşului, care reprezintă ultima subunitate muntoasă a grupei vulcanice maramureşene.

Situați în partea de N-V a comunei Telciu, apar ca un masiv izolat, crestele lor oferind turistului imagini de neuitat, spre Țara Năsăudului, unde casele înşirate de-a lungul Sălăuței par adevărate miniaturi artizanale. Străbătând aceşti munți, turiştii vor putea înțelege mai bine frumusețea şi măreția lor, atât de măiestrit prezentate în operele lui George Coşbuc şi Liviu Rebreanu.

Accesul spre Munții Țibleşului poate fi urmat după traseul nr. 4: Satul Fiad-Valea Fiadului-Valea Seradia-Poiana Runcului-Măgura Neagră-Vf. Țibleş. Drumul carosabil 15,8 km (timp de mers 4-5 ore).

Traseul marcat până la gura Seradei cu triunghi roşu. Nu se recomandă iarna, fiind foarte greu de străbătut iar lupii sunt omniprezenți.

Alt drum de acces: poate fi folosit traseul turistic nr. 3, care porneşte tot din satul Fiad, unde se poate ajunge cu trenul sau DN 17C, care leagă oraşul Bistrița cu Maramureşul. Din mijlocul satului Fiad se trece podul de beton, ce traversează Sălăuța, la km 49+100, traseul (20 km) urmăreşte drumul forestier construit în valea pietroasă a Fiadului, pe versantele căreia gospodăriile țărăneşti urcă până la o altitudine de 750 m – 1.000 m.

Ocolind prin sat dealul Obcina Fiadului, după cca. 5 km se ajunge în poiana de la gura pârâului Seacă, marcată de cele câteva gospodării țărăneşti şi o cabană forestieră, care în caz de nevoie poate oferi adăpost. De aici traseul continuă spre amonte prin valea îngustă a Fiadului, iar după cca. 10 km ajunge la confluența pârâului Mesteacăn cu pârâul Roşu, unde este cunoscut izbucul mineral „Țibleş" cu apa bicarbonată carbogazoasă, plăcută la gust, numită de localnici „Borcut". Lăsând în urmă drumul carosabil, traseul urmăreşte poteca de pe pârâul Mesteacăn (o oră) urcă pe versantul stâng printr-o pădure deasă de fag şi molid până în Poiana Baciului, prin Şaua Branului se ajunge la Vf. Țibleş (1.839 m).

Pădurile prin marea lor extindere pe teritoriul comunei, pot oferi minunate condiții de recreere şi de petrecere a timpului liber. Până în prezent, din păcate, nu s-a făcut nimic pentru valorificarea potențialului turistic oferit de zonele turistice ale comunei Telciu cu excepția unor cabane pentru muncitori forestieri, cabane ale unor persoane din alte localități, unde îşi petrec timpul liber. Excepție face cabana (pensiunea) Direcției Silvice de lângă Şcoala Generală din satul Fiad, construită recent. Se recomandă ca traseele în munți să fie parcurse numai primăvara, vara şi toamna, când timpul este frumos. Iarna traseele spre Vf. Țibleş (1.839 m) şi Muntele Bătrâna de sub Vf. Pietrosul sunt foarte greu de parcurs, fiind nevoie de dotări speciale şi inclusiv de asigurare cu arme de foc în cazul atacării grupurilor de turişti de animale sălbatice: urşi, lupi, mistreți, vulpi turbate, etc.

Pentru dezvoltarea turismului la Telciu **ar trebui create 3-4 cabane, locuibile primăvara, vara şi toamna, în fundul Văii Fiadului (Vf. Mesteacăn), pe Telcişor, la Valea Seacă şi Valea Buscatului, unde accesul la MÂNĂSTIRE** creează locuri minunate de privelişte pentru credincioşi şi pelerini. Apoi trebuie clarificată rețeaua de case particulare pentru turism – Sistemul Antrec şi asigurarea lor cu cele necesare pentru a crea condiții similare de agrement ca cele din Elveția şi Italia. **Posibilități sunt, totul depinde de primărie şi fiecare cetățean în parte. Apoi trebuiesc de urgență reparate toate drumurile, repusă în drepturile ei activitatea de la Căminul Cultural şi înființat un Muzeu Etnografic al Telciului**. Aceleaşi lucruri trebuie făcute şi în satele Bichigiu şi Telcişor. Noi trebuie să ne organizăm şi să ne conducem. **Să nu aşteptăm străinii să ne facă ordine şi curățenie în casa noastră. Trebuie educat apoi tineretul, să-şi iubească satul şi locurile natale, chiar dacă pleacă temporar din el**. Trebuie mai mult respect față de bătrânii şi intelectualii satului, față de Biserică, față de organele administrației de stat, față de Poliție. După 1990 din păcate s-au neglijat complet educația;

„cei şapte ani de acasă”, bunul simț şi respectul reciproc din partea unor tineri, puținica număr.

Să luăm model pe solista Valeria Peter Predescu, pe prof. univ. dr. Sever Groza, regretatul Ilieş Alexandru şi alți fii telceni, care peste tot în țară şi în lume ne-au reprezentat cu cinste Telciul.

Întrucât se vorbeşte foarte mult de intrarea în 2007 a României în Uniunea Europeană, **telcenii trebuie să înțeleagă că în frunte cu Primăria trebuie să îşi pună la punct Comuna, începând cu trotuarele, care acum pe unele porțiuni lasă de dorit, organizarea zonei centrale, a pieței, ordinei şi curățeniei. În centrul comunei este necesar să se construiască un HOTEL**, având în vedere că de la Năsăud până la Borşa, pe o distanță de peste 65 km nu este nici un hotel, loc de cazare, cu spații pentru cel puțin 40-50 persoane. Desigur acestea sunt doar sugestii, şi nu critici. Ele trebuie luate în considerare, căci lumea se mişcă.

Câteva probleme ale protejării mediului înconjurător

Comuna noastră are multe şi frumoase comori naturale, numeroase zone cu peisaje sălbatice, colțuri de natură adevărată, puțin modificate de om. Vizitatorii români sunt adânc impresionați de frumusețea şi bogăția naturii din aceste locuri.

Natura e mai consecventă şi mai darnică aici decât în alte părți, şi aceasta datorită nu numai tezaurului național, pe care l-am avut, dar şi unei gospodăriri mai judicioase. Dintre frumusețile naturale ale comunei, munții oferă cele mai minunate şi variate privelişti, prezentând din totdeauna un interes deosebit pentru iubitorii de drumeții şi cercetătorii naturii.

Azi, ocrotirea naturii a devenit un țel major al omului contemporan; importanța ei ca factor de conservare, studiu, educare şi valorificare, nu poate fi neglijată.

În Munții Rodnei, floarea de colț sau albumița, albumeala (Leontopodium alpinum) - steluța albă a crestelor montane calcaroase, originară din zona muntoasă a Asiei Centrale şi a cărei floare a devenit simbolul ocrotirii naturii la noi, este azi în scădere datorită culegerii şi comercializării ei.

Bulbucii de munte (Trillius europeus), datorită florilor aspectuoase este din ce în ce mai căutată şi acest lucru ar putea constitui o amenințare. Acestora li se adaugă câteva specii endemice de licheni, apoi alte endemisme din flora României ca: Gențiana phlogifolia, Draba kotschyri, Melampymur soxosuum precum şi speciile rare: Fetuşca porcii, Ligularia glauca, Silene acualis, etc. al căror număr este din ce în ce mai scăzut.

Mergând în Munții Țibleşului, care se extind şi pe teritoriul comunei TELCIU, iubitorul de natură poate găsi şi alte plante interesante, care trebuie ocrotite. Un endemism propriu acestor munți este Campanula alpina varianta cibleni, descoperită de regretatul botanist, academicianul Iuliu Prodan. Dintre endemismele carpatice prezente în Munții Țibleş remarcăm următoarele: Acontinum Moldavicum, Phateuma tetramenum, Festuca carpatica, etc.

In aceeaşi zonă a Munţilor Ţibleş, care aparţine teritorial-administrativ comunei noastre şi din care am prezentat speciile de mai sus, recunoaştem două plante, monumente ale naturii: Gențiana punctată şi Rhododendron kotschyi, dar cu o arie de răspândire foarte restrânsă.

Din lumea vegetală, din care am prezentat numai câteva din comorile ei, trăiesc puzderie de insecte, reptile, păsări şi mamifere.

Dintre insecte, al căror număr de specii este foarte mare şi a căror utilitate este foarte cunoscută pe teritoriul comunei, este furnica roşie (Formica rufa) mare distrugătoare a insectelor dăunătoare pădurilor şi al căror număr de indivizi a scăzut foarte mult datorită exploatărilor forestiere. Ea trebuie ocrotită.

Dintre păsările ce trebuie protejate de către om, pe aceste meleaguri amintim: Acvila de stâncă, cocoşul de mesteacăn, corbul. În zona noastră s-a semnalat şi un cocoş hibrid (Tetrao medius), rezultat din împerecherea masculului de cocoş de mesteacăn cu femela cocoşului de munte, care trebuie ocrotit.

Dintre mamiferele rare din cadrul Munţilor Rodnei, ce se desfăşoară şi pe teritoriul comunei TELCIU, amintim râsul (Lynx lynx), ce trăieşte mai ales în pădurile greu accesibile, cu stâncării, urcând până în zona subalpină.

Desigur, folosirea nechibzuită a naturii în trecut, a lăsat urme serioase şi aici. Păşunatul intensiv şi extensiv a făcut ca o serie de specii de plante valoroase să dispară, fiind înlocuite cu altele de slabă calitate, ca apoi să apară eroziunea solului.

Dezvoltarea silviculturii, pătrunderea tot mai departe înspre crestele montane înalte ale exploatărilor forestiere, a dus la rărirea vegetaţiei, ceea ce a determinat creşterea temperaturii apelor, pierderi de oxigen şi resurse, ducând în final la scăderea numărului de păstrăvi şi pătrunderea tot mai accentuată a cleanului în această zonă. Până prin 1910-1920 apele Fiadului şi Telcişorului erau pline de păstrăvi. Acum ei lipsesc cu desăvârşire, trecându-se la creşterea lor în bazine speciale la Fiad-Fabrică şi pe Telcişor, în apropierea Izvorului Rece.

Hotarele comunei Telciu – însemnată zonă turistică şi speologică. Cum a fost cucerită peştera „Jgheabul lui Zalion”

Pe raza comunei Telciu se află două însemnate peşteri: cea de la „Tăuşoare” şi peştera „Jgheabul lui Zalion”. Peşterile au fost descoperite (amândouă) de învăţătorul Leon Bârte din comuna Parva; Tăuşoarele în 1955, iar Jgheabul lui Zalion pe interfluviul dintre bazinele Rebra şi Telcişor (munţii Rodnei) pe un afluent al Văii Seci (pârâul Orbului) tributară Telcişorului. Vara, apa seacă şi se scurge pe sub grotele situate la mari adâncimi, sub care se aud zgomote curioase.

În cele ce urmează voi prezenta trei puncte de vedere, personale pentru o mai bună valorificare a acestei zone speologice, de care beneficiază comuna noastră.

Consider necesar, **în primul rând**, că pentru a se asigura un acces mai mare de turişti dornici să le cunoască străfundurile, inclusiv turiştii străini, care

au început să se intereseze de ele, se impune ca în comună să fiinţeze un mic hotel de 30-40 locuri capacitate de cazare, care pentru început s-ar putea improviza într-o clădire, să-i zicem hotelul „**Sălăuța**” sau „**Tăuşoare**”, iar în apropierea celor 2 peşteri 1-2 cabane de refugiu, problemă care cred eu că aparţine celor de la Ocolul Silvic comunal, inclusiv Consiliul Local al Primăriei din Telciu.

În al doilea rând, la nivelul şcolii, al comunei ar trebui să existe o bună documentare despre ambele peşteri, ceva lucrări, sinteze cu scheme, grafice, iar la Grupul Şcolar din Telciu şi din comună să fiinţeze câte un cerc de speologie – în total deci 2 cercuri de „mici speologi”, care la această dată, din câte cunosc, nu există. Şi menţionez că în comună avem copii talentaţi, care sunt pasionaţi în ale geografiei şi zoologiei. Aş vedea ca aceste cercuri să aibă o bază documentară despre aceste peşteri cu materiale: roci, insecte, găsite în ele etc.

În al treilea rând se impune ca cineva talentat din comună să scrie, să publice o lucrare despre aceste peşteri, bineînțeles după o temeinică cercetare la fața locului cu scheme, grafice, planşe şi fotografii. În prezent există numai materiale disparate, publicate în diferite almanahuri (cu deosebire cel turistic) şi sinteze monografice despre peşterile din România.

În cele ce urmează pentru o informare cu caracter general al oamenilor comunei spre ştiință, voi reda după un articol publicat în „Almanahul turistic” pe 1984, modul cum a fost cucerită peştera „Jgheabul lui Zalion” după mai multe cufundări în „haosul negru” de către mai multe echipaje, inclusiv străine, articol scris de Ică Ciurgiu de la Clubul „Emil Racoviță” din Bucureşti.

Consider acest material şi ca o sursă de informații pentru cei ce doresc să se cufunde în grotele peşterii „Jgheabul lui Zalion”. Menționez că eu nu am coborât în nici una, nu din frică, ci efectiv nu am avut timp.

În anul 1958, învățătorul Leon Bârte din comuna Parva (județul Bistrița-Năsăud), a descoperit, la trei ani după peştera Tăuşoare, pe interfluviul dintre bazinele Rebra şi Telcişor (munții Rodnei), pe un afluent al Văii Seci, tributară Telcişorului, peştera de la „Jgheabul lui Zalion”. O nouă cavitate se adaugă patrimoniului speologic al țării. Încep o serie de ture de exploatare, din ce în ce mai lungi şi mai dificile, care nici azi, după 25 de ani, nu au reuşit să atingă capătul golfului subteran. Au încercat cei de la Institutul de Speologie, au încercat cei mai buni alpinişti ai țării, au venit să încerce şi nişte belgieni bine echipați. Cei care au reuşit însă cu adevărat să pună în evidență amploarea şi dificultatea peşterii, au fost speologii, în majoritate studenți, de la Clubul „Emil Racoviță” – Bucureşti, de pe lângă Casa de cultură a studenților „Grigore Preoteasa”.

Să derulăm filmul evenimentelor. Chiar **în 1958 membrii Institutului de Speologie din Cluj** au reuşit să parcurgă 185 metrii de galerie şi să atingă cota -80. Au mai urmat încă două expediții, dar în fiecare dintre ele nu s-au mai câştigat decât câțiva zeci de metri în lungime.

În 1964 a fost invitat să-şi aducă aportul **un nucleu de alpinişti experimentați**: Emilian Cristea, Aurel Eremia, Matei Schen, Ladislau Caracsony. Pe lângă ei, Iosif Viehman, Dan Coman şi Mihai Şerban de la Institutul din Cluj-Napoca. Echipa a reuşit ca după 535 m de la intrare să ajungă

la cota -130 m, de unde a făcut cale întoarsă în fața unei cascade de 8 m (cascada Cristea). Şi nu a mai revenit. Peştera a fost declarată ca fiind cea mai grea din țară.

Au mai trecut şapte ani şi în **iulie 1971** o echipă formată din şase belgieni de la Cercle Royal Athlétighe de L'Université de Liège şi doi români, Viehman şi Bârte, a coborât cascada Cristea, a mai înaintat 12 m şi s-a oprit în fața unei strâmtori. Zalionul îşi apăra cu străşnicie tenebrele.

A urmat, în **noiembrie 1973**, o nouă tentativă, la care au participat: Leon Bârte, Iosif Viehmann, Valentin Crăciun (Institutul din Cluj-Napoca), Miki Balogh (alpinist clujean), Peter (Institutul din Cluj-Napoca). Ultimul a făcut asigurare pe puțurile de la intrare, ceilalți cinci le-au coborât, au înaintat spre fund, unii au reuşit să coboare şi cascada Cristea. Înaintarea dincolo de strâmtoarea atinsă în precedenta explorare a fost socotită imposibilă.

Cum arată peştera până aici? După spațiile largi din zona celor două puțuri de 15 şi 22 metri de la intrare urmează o galerie înaltă, îngustă, de multe ori strâmtă de tot, care se parcurge „la respirație" printre colții ascuțiți, pe lângă pârâul, ce apare chiar de la intrare. Urci, cobori, te contorsionezi, se înțepeneşte sacul cu materiale, îl tragi, îl împingi, te trânteşti pe o parte cu hău dedesubt şi-n lumina care nu bate până la tavan, te lipeşti mereu de pereți uzi.

Se publicase harta Zalionului, dar semnele de întrebare de pe ea, dar povestea etapelor de explorare şi mai ales unele amănunte aparent nesemnificative mă intrigă. Chiar nu se mai poate? De fapt, în ce constau obstacolele? Asta nu era precizat cu claritate nicăieri. Oare organizarea explorărilor fusese perfectă? De ce ieşeau echipele mereu „rupte"? Ş chiar aşa, Zalionul este cea mai grea peşteră din țară? Şi chiar aşa, Zalionul este cea mai grea peşteră din țară! Nimeni nu mai cutează să continue. Din lipsă de timp? De teamă? Erau alte peşteri mai tentante? Cum, **în 1978**, avem de lucru la un obiectiv apropiat, Grota Zânelor, am planificat şi o tură de recunoaştere în Zalion.

Luna iulie. Echipa studențească alcătuită din Costel Roman, Dan Nanu, Silviu Scobai ajunge până la cascada Cristea. Coboară numai Costel: terminusul declarat impenetrabil i se părea interesant, dar ceilalți fiind obosiți, nu încearcă să forțeze. În acelaşi timp, echipa compusă din Adrian Done, Florin Cucu şi Lucian Cumpătăt descoperă şi cartează în zona puțurilor de la intrare, acolo unde nici nu se bănuia o dificilă rețea de galerii, lungă de 356 de metri (au găsit aici şi o măsea de rinocer păros). Zalion începe să se dezvăluie.

Aprilie 1979. Împreună cu Leon Bârte, descoperitorul, acum pensionar, echipa clubului „Emil Racoviță" din Bucureşti compusă din Costel Roman, Ică Giurgiu, Gabriel Silvăşanu, Florica Bedei, ajunge la Zalion. În ziua de 7 aprilie s-au echipat puțurile de la intrare şi s-a făcut un baraj la exterior pentru a devia pârâul umflat, ce intra pe gura peşterii, creând pe săritori vacarm, ceață, frig, nelinişte. În 8-9 aprilie, Costel, Ică şi Gabi au intrat pentru o tură, ce avea să dureze 20 de ore. Deşi erau numai trei, drumul până la capăt a durat câteva ceasuri, apoi au venit şi ceilalți doi. Costel Roman a găsit, primul, la circa 7 m înălțime, un fel de târâş pe sub tavan, a avansat pe el câțiva metri, a coborât un puț. Ajunsese dincolo! Echipa a înaintat o galerie destul de largă, înaltă, cu

formațiuni, prăbuşiri masive şi instabile, cascade. S-a avansat numai 80 m, câştigându-se față de adâncimea vechiului terminus încă 10 m.

Sursele de iluminare, deşi duble, electrice două fuseseră abandonate pe parcurs, iar alte două deveniseră inutilizabile. Explorarea a trebuit oprită. Depăşisem terminusul declarat internațional impenetrabil. Locul satisfacției de moment fusese luat de părerea de rău, că nu putem vedea, acum, cât mai mult din galeria, care, după felul cum debuta, indica o continuare importantă a peşterii; în timpul întoarcerii priveam traseul prin prisma proiectului viitoarei explorări. Am revenit în Zalion după aproape 4 luni de zile.

August 1979. Rămânea de văzut, în principal, cât s-ar putea progresa în adâncime şi lungime pe galeria descoperită în aprilie. Porțiunea de la baza puțului de 22 metri (cota -61) până la terminusul belgian era necesar să fie şi ea cartată pentru a stabili corect dimensiunile peşterii. Trebuiau apoi rezolvate semnele de întrebare rămase pe galeria laterală, ascendentă, ce pleacă de la -60. La exterior urmau să fie făcute măsurători cât mai exacte ale diferenței de nivel dintre intrarea în peştera de la Jgheabul lui Zalion şi resurgența Izvorul Rece, locul unde apare apa.

Teoretic, descoperirea din **aprilie 1979** avea şanse să ducă adânc în inima muntelui, dar, ținând cont că galeriile cunoscute erau îngustate şi cu grad destul de mare de dificultate, era de bănuit că nici în continuare peştera nu şi-ar îndulci aspectul, ba chiar dimpotrivă. Trebuia aşadar reunită o echipă cu cât mai mulți speologi experimentați. Nucleul de bază a fost format din Costel Roman, Ică Giurgiu, Jean Popa, Tavi Văideanu, Adrian Done. Doi începători, Dan Haraparu şi Octavian Ciuculescu, s-au integrat perfect echipei. La explorări au mai participat, în limita timpului disponibil, respectiv a stării fizice momentan precare, Horia Mitrofan şi Gabriel Silvăşanu.

În perioada 23-28 august au fost efectuate cinci intrări a câte 9, 22, 14, 8, 29 de ore, care au totalizat 82 de ore de explorare. Eforturile speologilor din cele două echipe, care au atacat „Jgheabul lui Zalion", s-au concretizat în cartarea la 1.795 m de galerie şi în atingerea cotei -226! **Lungimea peşterii a ajuns la 2,2 km.** Echipa de vârf a efectuat cele mai lungi intrări: 22 şi 29 de ore.

Explorările noastre au pus în evidență faptul că peştera de la „Jgheabul lui Zalion" are trei etaje: primul se dezvoltă între cotele -5 şi -12 m, al doilea între –39 şi –60, iar galeria principală, activă între intrare (cota zero) şi –226 m adâncime. Au fost depăşite în cursul celor cinci intrări 187 m pe galeria principală şi 48 m. cascade. S-a folosit şi catarg de escaladă, iar după zeci de ore de explorare s-a ajuns la situația că parcurgeam porțiunea de la cascada Cristea (cota –137), până afară în mai puțin de 2 ore şi jumătate. Ne-am oprit, în criză de timp, în fața unui pasaj, care părea că poate fi lărgit cu ciocanul...

După un an, **la 23 august 1980**, 14 speologi erau din nou la Zalion. Din echipa de anul trecut acum erau prezenți Silviu Ianoş, Ilie Boloveschi, Adrian Niță, Emil Solomon, Adriana Carp şi Florica Badei. Succesul obținut vara trecută puțin îmbătător, din cauza asta meticulozitatea pregătirii individuale nu a mai fost aceeaşi la patru din cei şapte, care au format echipa de vârf. Carențele s-au manifestat în subteran şi s-au concretizat în creşterea duratei intrării înspre fundul peşterii. S-a trecut uşor de pasajul, unde ne oprisem cu un an în urmă, s-au cartat încă 194 m şi s-a ajuns la -237,5 m adâncime. Totul a durat

31 de ore. În zona intrării s-au mai descoperit câțiva zeci de metri de galerie şi, urcându-se un horn, s-a atins cota +4,5 m. În urma acestor explorări peştera de la „Jgheabul lui Zalion” a ajuns la 2.366 m lungime şi 242 (-237,5/+4,5) m denivelare. **Până la Izvorul Rece, locul unde apare apa, ce trece prin galeria activă, au mai rămas 567 metri în linie dreaptă şi 42,5 metri diferență de nivel**.

În explorarea din august 1980 ne-am oprit în fața unei lame de stâncă dură, dincolo de care nu am reuşit să distingem baza unei verticale de mai mulți metri. Şi, poate din cauza oboselii acumulate în drumul spre fundul peşterii, nu am cercetat cum trebuie nici partea superioară a diaclazei înalte, înguste şi ude, prin care am înaintat în cea mai mare parte a drumului nostru spre inima muntelui.

În peştera de la „Jgheabul lui Zalion” am realizat mult față de predecesorii noştri. Dar se mai poate. În 1981 şi 1982 nu am mai fost acolo. Pregătirea viitoarei acțiuni trebuie făcută cu şi mai multă tenacitate, cu şi mai multă putere de anticipare a unor obstacole şi momente specifice explorării.

Peştera Tăuşoare (aproximativ 9 km lungime, -360 m denivelare) şi peştera de la „Jgheabul lui Zalion” (2.366 km lungime, 242 m denivelare) sunt parcurse de două ape, ce se întâlnesc undeva sub pământ pentru a ieşi la suprafață, în acelaşi loc, la Izvorul Rece, lângă locul numit „La funicular – Valea Seacă”. Un mare şi dificil sistem subteran este în plină explorare. Desigur că de atunci s-au făcut noi investigații, ce trebuiesc aduse spre ştiință cititorului nostru avid de informații.

În domeniul turismului şi protejării mediului, cred că ar fi bine să se aibă în atenție următoarele **obiective de lucru**:

1. Construirea unui Muzeu Etnografic în Telciu, în zona centrală deoarece avem ce arăta lumii, mai ales străinilor. Se poate lua modelul comunei Lupşa din Munții Apuseni sau modelul muzeelor de la Maieru ori Livezile din județul Bistrița-Năsăud. Astfel vom fi căutați şi cunoscuți, dacă vom şti să ne facem imagine în țară şi în lume. O casă în zona centrală a satului se poate găsi, iar oameni pasionați avem. Totul este să ne organizăm şi să facem management turistic; în 3-4 săli din muzeu se pot expune covoare, costume populare, războaie de țesut (teară), căci încă mai sunt.

2. Construirea în zona centrală a Telciului a unui hotel cu 40-50 locuri. Cred că se va găsi un particular ingenios care să pună în aplicare acest plan având în vedere că de la Vişeu până la Năsăud nu este nici un hotel sau pensiune. În occident, pe drumurile naționale acestea sunt din 5 în 5 km sau 10 în 10 km.

3. Creşterea numărului de turişti prin primirea autorizațiilor de funcționare a caselor particulare de la ANTREC pentru turismul rural. Se poate lua exemplul comunelor din zona Câmpulung Muscel, zona Dornelor, Băile Felix ş.a.

4. Realizarea de cabane turistice pentru odihnă în următoarele 5 locuri: Fiad-Fabrică (păstrăvărie), la Borcut (în Munții Țibleşului), pe Telcişor, la Buscatu, pentru pelerinii ce vin la mânăstire, la peştera Tăuşoare, la Valea Seacă, pentru turiştii ce vin la Peştera „Jgheabul lui Zalion”, la vizitarea Munților

Rodnei, Bătrâna, Muncel, Vf. Pietrosu, Vf. Lespedea ş.a. Construirea unei cabane turistice în Bichigiu sau pe Valea Bichigiului.

5. Ecologizarea urgentă a râurilor şi pârâurilor:

- în unele porțiuni sunt multe deşeuri de plastic aruncate la întâmplare, ce nu ne fac cinste;
- adunarea lor împreună cu elevii şcolilor, de către cei ce au proprietăți particulare în zonă.

6. Realizarea gropii ecologice pentru centrul comunei

- pentru strângerea şi adunarea gunoaielor într-un singur loc;
- refolosirea acestora conform legilor în vigoare;
- întreținerea străzilor;
- realizarea parcului în fața Căminului Cultural, cu flori şi trandafiri;
- plantarea de arbuşti ornamentali de-a lungul străzii principale, pe cele laterale etc.

7. Controlul strict al activității joagărelor mecanice care aruncă rumeguşul la întâmplare, pe marginea drumurilor, în râul Telcişor şi Sălăuța.

8. Construirea unui restaurant la Fiad-Fabrică, intitulat „Pescarul" sau „La păstrăvărie"

- afişarea de reclame în acest sens, pe panouri mari între Salva şi Săcel pentru a afla turiştii şi localnicii despre el;
- aici să se servească numai mâncăruri din păstrăv cu mămăligă şi mujdei, prăjit, ciorbă de păstrăv etc.

9. Construirea unei cabane de refugiu la Peştera „Jgheabul lui Zalion".

10. Revederea parcurilor şi sectoarelor de vânătoare.

11. Marcarea tuturor traseelor turistice de pe dealuri şi din munți

- stabilirea traseelor;
- realizarea de pliante color, alte tipărituri;
- realizarea unui panou mare în centrul comunei.

12. Educarea tineretului în spiritul dragostei şi respectului față de locurile natale pentru a fi buni gospodari, cetățeni harnici şi cu spirit întreprinzător.

13. Realizarea unui magazin în care să se vândă costume populare.

14. Realizarea în satul Bichigiu a statuii lui Tănase Todoran.

15. Realizarea în Telciu a statuilor lui Vasile Oichii şi sublocotenentului Miron, ale poeților şi scriitorilor George Simion şi Luca Onul.

16. Grupul Şcolar din Telciu să adopte denumirea onorifică a lui Ipate Moldovan, Vasile Ionaşcu sau Sever Groze.

17. Reamenajarea pieții centrale din comună şi a târgului de animale după norme moderne.

18. Repararea şi întreținerea tuturor drumurilor.

19. Repararea şi întreținerea trotuarelor din comună. În acest domeniu trebuie modernizat totul din temelii. Posibilități sunt. Ele trebuie folosite, aşa cum s-a procedat înainte de 1989.

Având în vedere că în prezent parte din hotarul Telciului este inclus în **„Parcul Național Munții Rodnei"**, în perspectiva următorilor 5-15 ani, sunt necesare măsuri deosebite de ocrotire şi protecție a animalelor şi mediului înconjurător, în mod special capra neagră, cocoşul de munte, vulturul, jderul,

râsul etc. La această acțiune sunt chemați să se implice inginerii, brigadierii silvici (şefii de district) şi pădurarii de la Ocolul Silvic Comunal Telciu, mai ales cei din sectorul **„Între Rebre”**.

Nu vom intra în detalii, dar problemele ce compun programul existent stabilit de către Direcția Silvică Județeană Bistrița-Năsăud sunt deosebit de generoase şi ambițioase. Ele au fost afişate nu demult şi în comună în unele locuri circulabile pe panouri publicitare, iar obligațiile morale ale locuitorilor Telciului sunt cu mult mai mari față de alte comune având în vedere că cea mai mare suprafață din parcul respectiv, circa 34-35% din suprafața totală a acestuia este inclusă în hotarul Telciului în munții şi pădurile din partea de nord şi nord-est.

XVII. CONFESIUNI. VARIA HISTORICA

Un interviu interesant: în fața microfonului şi a hârtiei cu economistul şi absolvent al Facultății de Drept, Dumitru Ilieş (5.07.2000)

1. Ce ştiți despre Monumentul Ostaşului Român, care a existat în centrul comunei Telciu?

În centrul comunei se afla Monumentul Ostaşului Român, care ținea drapelul fâlfâind în mâna dreaptă, călcând în picioare stema imperiului Austro-Ungar. Cu toate că era pilită, ca să nu se vadă – de Dumitru Buchman, totuşi s-a aflat, mai bine zis s-a pârât, pentru că nici atunci nu se iubeau țărăniştii şi liberalii. Cei închişi erau de nuanță liberală, de unde şi deducția de pârât, au pârât țărăniştii.

Eu am fost ridicat de poliție, pentru că am recitat o poezie patriotică de George Coşbuc... Eşti schilav tot, un cerşetor te întorci acum acasă...

Am scăpat numai cu arest la jandarmerie, badea Dumitru Pupăză, fratele lui Pavel, care avea obiceiul să se închine la Ostaşul Român, de câte ori aburii alcoolului cumpărat de la moş Iţic Stern, unde avea cont deschis, i se urcau la cap şi explica tuturor că el e cel reprezentat de pe monument.

Pe mine nu m-au reținut în lagăr, ci mi-au făcut ordin de chemare pentru efectuarea serviciului militar, fiind început al doilea război mondial, era mai sigură moartea pe câmpul de luptă din Rusia Sovietică, pentru a mi se pierde urmele.

Ceilalți încarcerați au fost eliberați după apelul făcut de Episcopul Iuliu Hossu, la Papa Pius al XI-lea, de la Roma fiind toți greco-catolici. Au avut şansa de a scăpa: Pavel Pupăză, Ion Ciliboaie şi Micu Alexandru care au fost expulzați în România pentru poziția lor de buni români, fără a fi în nici un caz şovini ori extremişti. Tonul extremist şi şovin îl dădeau şi atunci ungurii, care, deşi ştiau că Ardealul nu-i al lor, pozau în „marii neîndreptățiți".

2. Stimate domnule Dumitru Ilieş vă rog să prezentați. Cine sunteți dumneavoastră?

Familia asta, Ilieş se poate mai mult ca sigur că a venit cu generații înainte din zona Şanț-Rodna, prin unul din strămoşi – sau stră-străbunici care era cantor bisericesc. Aşa se explică de ce în Telciu au fost câteva generații de dieci (cantori) cu numele Ilieş – descendenți unul din altul până la subsemnatul, care doream să mă fac popă, dar ungurii m-au ajutat să nu ajung niciodată, deşi am condus coruri bisericeşti şi în armată. Înclinația spre cantorat avea şi fratele consul, Ilieş Alexandru, din Bucureşti, pe care la întoarcerea din război

l-am găsit cântând în strană, în pregătirea de a urma să fie cantor la biserica din Telciu, dar căruia i-am schimbat destinul, recomandându-l pentru Şcoala de Ucenici de la Bistrița.

Că familia Ilieş se trage de pe valea Someşului, mi s-a confirmat de toți Ilieşii din localitățile Maieru şi Şanț, care se ştiau rude cu vecinii din Telciu. Poetul refugiaților conduşi de Iustin Ilieşiu m-a primit ca pe o rudă, invitându-mă la redacția ziarului „România" din Bucureşti, fondat de Liviu Rebreanu, unde el era redactor şef.

Înclinații spre cultură a avut şi bunicul meu Ion Ilieş, care-mi spunea că purta la brâu, după curea, o carte de rugăciuni cu „Visul Maicii Domnului". Unchiul său, badea Ionică Ilieş ajunsese grădinarul Şcolii Normale din Năsăud. Şi de câte ori venea la Telciu cu căruța şcolii, ne lăsa câte un coş de fructe: mere, pere, prune, struguri şi mai ales nişte roşii mari, frumoase, zămislite din semințe selecționate de firma austriacă Mauthner.

Cu toate că eu am făcut studii temeinice şi juridice, dragostea de cultură m-a sedus, ca şi pe copiii mei, Dana – bibliofil cu o bibliotecă de mii de cărți şi reviste, Eugen, pictor, arhitect şi designer – azi profesor la un institut tehnic în Suedia şi Dorina – profesoară de chineză, japoneză şi engleză, care a dat ore de limba română actualului preşedinte al Chinei Jian ze Min, pe atunci ministrul electronicii. Eu personal am lucrat în domeniul financiar-bancar, comercial şi într-o oarecare măsură în plan juridic.

3. Ce vă leagă cel mai mult de comuna Telciu?

Ce mă leagă mai mult de comuna Telciu? Aş putea să spun cu un singur cuvânt: amintirile, copilăria, mormintele, casa înstrăinată care să asigure existența şi studiile copiilor mei la Cluj. Era o perioadă foarte grea cu salarii foarte, foarte mici, de abia puteam trăi. Apoi a început colectivizarea, operă care a necesitat fonduri foarte mari şi sursele de venit erau foarte mici. Amintirile: în afară de câteva gazde ca Pupăză, Leonte, Lupşe, Dagid, restul populației trăia în cruntă sărăcie şi analfabetism. Se mânca numai mămăligă de dimineața până seara, cu lapte, cu jântiță. Puțini aveau brânză, iar pâine de grâu numai la Paşti şi la Crăciun. În case era mizerie: copii 3-4 într-un pat unde era, bătrânii pe laițe cu câte un țol sub ei şi altul deasupra dacă era, dacă nu, se înveleau cu un recăl (pătură de pănură). În postul mare dintre Crăciun şi Paşti se mânca zi de zi grăunțe de mălai fierte şi cu sare şi apoi beau apa pe întrecute. Neplăcută mi-a rămas amintirea certurilor, pârelor, invidiilor, ce se perpetuează şi azi cu zicala „Să moară şi capra vecinului". Am avut parte şi eu de referințe de genul originii nesănătoase, nu ştiu din ce familie, când de chiaburi, când de liberali cu tentă naționalistă, etc. Dar la trecerea anilor mă tot ajunge un dor, să privesc de pe podul cel mare până în zare la Muncel sau Jgheabul lui Zalion.

Mama bunicului meu, Toader Pupăză, a fost Fironia Pupăză, soră cu mama preotului şi cu soția preotului Grigore Pop-Tavifta. Era ea însăşi o femeie frumoasă îmbrăcată în port popular, care era invitată la nunți şi petreceri, ca să recite versuri ocazionale în cinstea sărbătorilor sau sărbătoriților, toate terminate cu urări, cu încurajări şi momente de haz, biciuind relele, lenea şi prostia. Versurile ei au fost culese de învățătorul Ionaşcu din Telciu, care la

sfârşitul vieții le-a încredințat spre păstrare preotului Pop Iacob, acesta fiului său Grigore, de unde, la demolarea casei preoțeşti, nişte meşteri unguri din Nimigea, necunoscând rostul manuscriselor le-au aruncat, după ce au zăcut în ploaie. Erau fragmente din urările de nuntă, după care s-a inspirat Coşbuc în scrierea poemului liric „Nunta Zamfirei", bocetele de la îngroparea morților, după care Coşbuc s-a inspirat în poezia „Moartea lui Fulger", versuri de iubire ca „Pe umeri pletele-i curg râu" şi alte frumuseți. Cum a avut atâta energie e de mirare, a avut 4 feciori şi 2 fete, erau opt la masă, mămăliga era şi de orz şi de ovăz, porumbul fiind adus cu carele de peste munți de la „Bucovina", cred că de la Suceava. Cum aşa era prin anii 1860-1870, poate şi mai târziu şi era o familie cu stare, soțul ei fiind primar prin 1877, când au sărbătorit victoria românilor de la Plevna. Cred că şi de la strămoaşa Fironia se trage filonul acesta de învățătură. Popa Sebastian Coşbuc a avut mai multe fete, dintre care îmi amintesc că se vorbea de Carolina, mama aviatorilor Dumitru din Nepos, iar Tavifta, mama Mureşenilor din Telciu, Ion, Alexandru, Casian, o alta căsătorită cu o altă ramură Pupăză (Niculai pe Strâmba) etc. La mătuşa sa Fironia a învățat poetul 2 clase la Şcoala din Telciu. S-a putut molipsi? Mai mult ca sigur.

4. Relatați-ne ceva despre relațiile de bună conviețuire dintre români şi ceilalți cetățeni minoritari, de diferite etnii din comuna Telciu. Care a fost atitudinea românilor față de evrei?

În Telciu, comună pur românească s-au aşezat în perioada 1900-1910 cu atelier de cojocărie familia de unguri Fogoroşi. Copiii lor s-au căsătorit în sat cu fete române frumoase şi bogate: Diula cu Dochia Bălătici. Au devenit buni români şi în timpul ocupației maghiare s-au comportat ca atare. Doar sora lor căsătorită cu tâmplarul Micle din Năsăud a crescut cele 3-4 fiice mai apropiate de limba maghiară, dar fete harnice şi frumoase, 2 căsătorite cu români, una cu nume de pictori vestiți de la Baia Mare. Românii, de asemenea, i-au respectat.

Evreii bătrâni, de care-mi aduc aminte, sunt: vecinii mei Herş, tâmplarul, zis Motârlan, Pesălă şi Manța, pantofarul, Levi Ştern – prăvălie, Roşu – cizmarul, David – măcelar, Calman - negustor de vite, Laib – croitor, Ştern cu 2 fete – croitorese, Iţcovici Samuil – tatăl colegei mele Serena, prima evreică cu care m-am pupat şi cu care am mâncat bomboane din prăvălie. Moise Vider – prăvălie, fiul său Laib, este astăzi în New York – prieten bun după război. Fratele său Moise a murit la Auschvitz. Cum a scăpat el, am avut oroare să-l întreb, dar cred că, din cauză că era isteț şi simpatic, călăii l-au lăsat să trăiască. La podul cel mic era Dubitz-Chişelnic făgădău, de la care aduceam 2 deți de pălincă făcută din bucate. În centru era moş Angel cu barbă albă – prăvălie de coloniale – unde e magazinul Cooperativei – un fel de patriarh cu barbă şi anteriu. Fiul său, Iancăl, era plugar, făcea diverse afaceri cu lemne, pământ, etc. La ulița Muntelui, familia Liba, care după un timp s-a mutat. Rubinstein Estera, contabilă la primărie, soțul administrator la şcoală etc. Tot în centru era Şia Volf – măcelar. Sinagoga avea şcoală, toți aveau mulți copii. Mi-a părut misterioasă şi n-am intrat niciodată s-o văd înăuntru.

Ultimul conducător de evrei din Telciu a fost Polak Iţic – ajuns secretar de primărie şi secretar de partid prin anii 50-60. A plecat în America, după ce-a vândut toate imobilele evreilor absenți – plecați. Au plecat din proprie inițiativă.

Fost comunist în ilegalitate, cotiza regulat la „ajutorul roşu”. Polak Iţic, croitor de meserie, era prieten cu domnişorii din comună, care lucrau la el şi cu care începuse un fel de club al tineretului, în care excelaseră Suralaia – isteaţă şi gureşă foc. Majoritatea evreilor din Telciu erau, acum îmi dau seama, de origine azeră: roşcovani, barbă rară şi roşcată, căciuli cu margini de viezure şi la sărbători nişte halate albe cu dungi negre, exact ca azerii. Alţii se vedeau că erau altă rasă: bruneţi mai eleganţi, cu perciuni cârlionţaţi, mai discreţi.

Veneau întruna dinspre Maramureş, de unde au ajuns în comună între 200-500 de membrii. Nu erau neînţelegători decât la preţ cu ocazia tranzacţiilor obişnuite: cereale, păsări, ouă etc., unde niciodată ei nu vroiau să piardă la negocieri. Urmăreau câştigul, dar în Telciu era foarte mic, căci lumea de rând nu prea avea bani.

Erau crescătorii de gâşte, pe care le îndopau şi le consumau îngrăşate delicioase. La ridicarea evreilor multă lume plângea şi le ascundea lucrurile de preţ, valoare, amintiri, etc. Nimeni nu s-a înghesuit să jefuiască casele rămase. Totul era ridicat apoi de jandarmii unguri, care le-au valorificat între ei.

Nu vreau să-mi scape uitat prietenul meu Harfanes Pincas, pe care l-am scăpat dintr-un proces, mai ales din cauza frumoasei Silvia, soţia, care le răspundea dintr-o privire aplecată şi s-a topit în Israel, după ce Silvia l-a părăsit.

Din anii ‘60 mă împrietenisem cu „Şactărul” din Năsăud, născut în Telciu, fiul bătrânului Angel. Când lucra la Telciu, avea o voce de prim-tenor extraordinară. Îl ascultam în stradă cu prietenul meu Ghiţă Rus cum melodiază cântece evreieşti pline de un farmec straniu, care evoca Orientul şi dorul după ţara strămoşilor săi. Adeseori fac comparaţie cu evreii, pe care religia i-a ţinut adunaţi şi uniţi, iar noi românii şi ortodocşii şi greco-catolicii ne-am pierdut graiul până dincolo de Tisa şi Mişcolţ. Ungaria răsăriteană e plină de biserici ortodoxe şi greco-catolice de limbă maghiară, iar numele dacă nu sunt maghiarizate, sunt măcar stâlcite.

Evreii: Fogel, soţ şi soţie, de asemenea erau angajaţii magazinului „Cooperativa de consum”; Berla era achizitor de deşeuri textile şi de lână, Mendel era pantofar, Iţic, fratele lui Mendel, avea vreo 3-4 perechi de cai cu cocişi, un fel de antreprenor (un fel de slugi, de dat după cai şi ţapinari), pe care-i folosea la exploatarea lemnului din pădure de la Valea Dornei şi Dornişoara.

Polak Goalda era contabilă la internatul şcolii de băieţi şi fete; Cahăn David avea magazin de farburi (vopsele). Fiecare se ocupa cu ceva. Pe prim plan era comerţul. Românii au trăit foarte bine cu ei. I-au respectat şi respectul era reciproc.

5. Cum şi din ce motive aţi dezertat din armata ungară?

Am fost încorporat în armata maghiară în noiembrie 1942 la Compania de muncă „Munka Szazat”, la Dej. Făceam puţină instrucţie şi în restul timpului tot felul de munci inferioare: curăţat, măturat, mutat mobilier, strâns furaje la cai, chiar la vânătoare de iepuri pentru ofiţerii care participau. Cu puşca foarte rar am făcut tragere, o singură dată. Duminica ne lăsau la biserică, dar, interesant, populaţia românească din Dej nu se ataşa de noi, ne privea cu ochi străini. Şi vai ce nevoie aveam de-o vorbă, de-o mângâiere. Oameni reci, dejenii. Aşa i-am

văzut eu atunci. Mâncare puțină – pâine 500 grame. Noi, românii, nu ne săturam, dacă n-aveam de-acasă pâine de mălai şi slănină, ne legănam de foame. Țiu minte pe unul Țarcă din Rusu Bărgăului, care abia îşi târa picioarele. Prin martie 1943 ne-au mutat la Szekesfehervar – dincolo de Dunăre, unde se constituia un eşalon de luptă cu destinația Rusia.

Era aici Statul Major al Regimentului 26 Honvezi, de care aparținea şi Batalionul 1 din Dej. Cred că 80% din cei concentrați aici erau români. Se vorbea numai româneşte şi în cazarmă şi în oraş. Când trupa era în învoire câteva ore libere în oraş, străzi întregi erau locuite de prostituate. Atunci mi-am dat seama că sărăcia duce la prostituție ca la noi acum. Câțiva sergenți erau români din Ungaria. Țin minte pe Bogyo Ianos (Bodea Ioan), care mi-a spus pe față că suntem carne de tun şi e o prostie să mă duc în Rusia. Eu pot fugi în România, el nu, pentru că are familia în Ungaria. Asta le-am explicat şi bistrițenilor, care erau cu mine, dar le-a fost frică.

Nu ştim ce le-a venit ungurilor, să ne lase să ne ducem acasă hainele civile. De unde a ştiut omul meu de legătură din Cluj – familia Hossu şi a aranjat ca mama să mă aştepte cu alte haine în gara Cluj, iar de aici prin Orosfaia sat la Milaşul de Câmpie, unde era moşia familiei Hossu să fiu trecut în România. Ajuns în Milaş mi-am luat adio de la logodnica mea Bubica Brânzeu, învățătoare, azi o bătrână damă în Cluj şi după o rugăciune în casa învățătorului din Orosfaia, cu geamantanul în mână, la 5 paşi de călăuză am luat dealul în piept, cu ascultări din când în când, până am ajuns în vârf, unde ne-am despărțit, după ce mi-a arătat direcția unor case de câmp din România, unde pot să mă odihnesc până dimineața. Am făcut primii paşi, am tras în piept cu pasiune aerul din țara liberă şi după 100 de metri eram la o casă, unde au ajuns înaintea mea alte familii din Bistrița. Dumitru Moldovan – inspector financiar şi alții. De aici la Turda, unde după primirea la un cămin de refugiați am dat declarații la Comandamentul militar, interesat de ce s-a întâmplat în Ardealul de Nord (în pericol şi azi prin nesăbuința românilor). Ce-am făcut ajuns în țară, o să vă spun altădată. Să nu fii refugiat. Sper să nu mai ajungem încă o dată. Acum cu intrarea noastră în NATO, sperăm să fie bine. Iar ... iredentiştii şi fasciştii unguri de azi, vreo 2.000-2.500 au pus-o de mămăligă pentru vreo 30-50 de ani. Nu mai pot face nimic. NATO nu mai acceptă scandalurile inutile.

6. Spuneți-ne tot ce ştiți despre colonelul, medic militar Sever Ganea, născut în Telciu

Colonelul medic, Sever Ganea, s-a născut în Telciu, din părinții Nestor Ganea – notar şi Veronica Chitul din Năsăud. Anul naşterii nu-l ştim precis, din cauză că toate documentele de familie au fost distruse, când s-au retras ungurii în octombrie 1944 şi-au dinamitat postul de jandarmerie din Telciu, în apropierea căruia era şi casa noastră. Cu ceva mai tânăr decât Coşbuc cred că cu un an pe care l-a întâlnit la Liceul din Năsăud, pe atunci numai gimnaziu – l-am găsit pe tabelul membrilor societății „Virtus Romana Rediviva”, ca fiind în clasa a VII-a.

Iată tabelul:[*]

	Ce au devenit
1. Anca Cornel	(?!)
2. Boțu Augustin	Avocat în Telciu (şi notar)
3. Chieresteş Augustin	Preot lângă Bichigiu
4. Ganea Sever	**Viitor medic militar**
5. Halesu Ivan	Notar Nimigea
6. Harşanu Octavian	(?!)
7. Ileni Maftei	(?!)
8. Maniu Casiu	Om politic – P.N.Ț.
9. Oltean Teodor	Vicepreşedintele societății V.R.R., preot
10. Pop Iacob	Controlorul societății
11. Rocnean Alexa	Avocat
12. Rusu Valeriu	(?!)
13. Sigmereanu Aurel	(?!)
14. Şotropa Virgil	Istoric, academician

Deci născut cam prin anul 1867-1868. Se ştie că înclinația lui spre medicină s-a văzut încă în timpul liceului, când alături de tatăl său, notarul, a participat la examinarea unui cadavru, o femeie ucisă şi dezgropată. Când tatăl său, oarecum intrigat de prezența fiului la lucrările Comisiei era mânios şi l-a trimis acasă. Medicul, care l-a văzut cât de interesat era de toată procedura, ar fi spus: „lasă-l d-l notar, acest băiat o să ajungă doctor mare!" Şi aşa a fost. După terminarea liceului s-a înscris la medicină la Graz (s.n.), vezi lucrarea lui Lazăr Ureche. A avut apoi bursă grănicerească la Universitatea din Viena, unde l-a întâlnit şi pe Iuliu Hațegan, marele profesor de mai târziu. Că amândoi au mai studiat şi la Graz, se poate. Cert e că sora lui, Silvia, avea totdeauna uşa deschisă la profesorul Hațegan şi depănau amintiri despre Sever. Plângând, împărtăşea apoi soțului său, Toader Pupăză, cele discutate cu profesorul, regretând adânc moartea fratelui său, care putea fi ca Hațeganu de vestit. Că era un mare medic militar rezultă din faptul că venea acasă la Telciu cu trăsura comandantului militar din Bistrița. Şi eu am auzit de la bătrâna lelea Doce Hordoan, care spunea că la vestea sosirii lui venea mulțimea de bolnavi de pe sate să le „cate" la doftor. Dând exemplu cazul său, bătrâna povestea, cum, după ce a cheltuit banii de pe 4 boi pentru boala sa, s-a vindecat cu nişte „pravuri" de 2 zloți după rețeta d-lui doctor militar Sever Ganea.

A fost un om frumos, elegant, parcă blond după înfățişare, cu o ținută maiestuoasă, cu demnitate în comportament, serios şi măsurat în fapte.

George Coşbuc în amintirile lui din liceu, spunea despre Sever că era elegant, puțin distant, duminica purtând mănuşi albe, adresându-se tatălui său cu „papa" de râsul colegilor care ştiau numai de papa de la Roma. Coşbuc bănuia că e foarte bogat şi tatăl său ar fi avocat.

În casa părintească se spune despre Sever că a făcut un stagiu la Curtea Imperială, de unde a fost avansat la funcția de comandant al Spitalului Militar din AGRAM, Zagrebul de astăzi, cu gradul de maior şi apoi colonel.

[*] După lucrarea *Studii despre Coşbuc*, Cluj, 1966, p. 71.

Moartea sa s-a produs instantaneu într-un restaurant din Trieste prin otrăvire. Se presupune că motive sentimentale, trădare, demnitate. Sora sa Silvia i-a înălțat o cruce de marmură în cimitirul din Trieste.

7. Cum l-ați cunoscut şi cum îl apreciați pe părintele greco-catolic Grigore Pop. A fost sau nu înscenat procesul asupra lui?

Preotul Grigore Pop – părintele Grigore, cum îi spuneau oamenii a fost mintea luminată şi un întreprinzător extraordinar, care a realizat în Telciu calea ferată îngustă 12 km – funicular pentru scoaterea lemnului de pe valea Rebrei, care putrezea în pădure, fabrica de mobilă, etc. pentru a ridica localitatea la nivel de oraş industrial, angajând forță de muncă locală şi chiar atrasă din alte părți. Pe lângă aceasta voia să exploateze marmură din bazinul Rebra, construind ateliere de prelucrare a acesteia şi preconizând exportarea produselor în alte țări. Pe ideea lui a mers Ceauşescu, dar cu transport pe la Rebra-Rebrişoara.

Înainte de a construi pe cont propriu a fost ales de săteni preşedinte al Cooperativei „Înfrățirea" pentru exploatarea lemnului din diferite bazine forestiere: Maramureş, Dorna etc. Sătenilor săraci le-a construit case din beneficiile obținute de cooperativă, vreo 6 case. A fost un om cumsecade, dar răutăcioşii şi răuvoitorii, în loc să se bucure de realizările lui, au umblat cu pâra şi tot felul de minciuni pe la curți străine.

A luat însă dezvoltarea pe cont propriu a industrializării lemnului, numai după ce consiliul de administrație nu şi-a dat avizul şi nu a garantat pentru credite sporite, de aceea i-a pus totdeauna bețe în roate. Au fost apoi dispute între el şi familia Henciu şi alte familii, care consider că-i bine să nu le dăm numele. În loc să-l ajute, mulți i-au băgat numai strâmbe.

Invidia şi duşmănia unor telceni l-au atras în procese, care erau să se soldeze cu condamnare la moarte prin Curtea Marțială Ungară, secția Târgu Mureş. I s-a imputat construirea Monumentului Ostaşului Român din centrul comunei, iar pe lângă aceasta ataşamentul față de neamul românesc şi de România, a fost ataşat față de comună. Procesul a avut loc la Târgu Mureş, unde unul din judecători, Hatala mai înainte fusese judecător la Năsăud şi se cunoştea bine şi cu tatăl său Popa Iacob. S-au dat de trei ori sentințe de scoatere din cauză, dar de fiecare dată de la Telciu sau Năsăud au plecat contestații din partea unui grup de trei: farmacistul ungur, popa reformat din Năsăud şi încă o persoană. Până la urmă, a intervenit Episcopul Iuliu Hossu la cardinalul primat al Ungariei, cu care a fost coleg la Roma, la „Propaganda Fide", iar acesta la Ministrul de Război al Ungariei, care după a doua intervenție a sistat acest proces definitiv. A revenit Ardealul de Nord la România, dar pâra duşmănească contra lui n-a încetat. A fost acuzat pe nedrept că întreține lupta anticomunistă prin munții Maramureşului. A fost arestat şi dus în lanțuri la Baia Mare, unde se judeca procesul celor bănuiți. La confruntarea cu aceştia s-a constatat că nici nu se cunoşteau. A scăpat de asta, dar i s-a imputat alta: că el ar fi demascat pe evreii din Telciu, că sunt comunişti, iar aceştia au fost ridicați şi împuşcați la Pesta. Bătut, flămânzit, asuprit din bătaie de securiştii evrei n-a putut fi judecat, dar la Sfatul lui Ion Gheorghe Maurer, fostul său avocat, a trebuit să stea ascuns în Delta Dunării, ca muncitor, bucătar, apoi şef de lot la

construirea bazinului de lacuri Razelm. Nici Maurer n-a putu face mai mult, deoarece securiştii erau mai tari ca el. I-a căutat mai târziu, dar toți erau plecați din țară. Şi-au luat tălpăşița. Probabil că le-a fost frică şi ruşine pentru înscenările făcute.

Necazurile nu s-au terminat aici. Biserica greco-catolică a fost desființată. El n-a acceptat să treacă la ortodoxie şi atunci l-au scos din casă în drum, iar mobila împărțită, i-au luat pământul şi nici azi, cu proces – fără proces, nu i s-au reinstituit. Părintele a murit, moştenitorii aşteaptă, dar nu i se restituie nici casa unde a fost spitalul iar acum Ocolul Silvic comunal. Şmecherii din Telciu vor să pună mâna pe ea. Persecutarea unui om de valoare ca preotul Grigore Pop continuă şi după anul 2000. A fost un om modest care n-a făcut pe disidentul după 1990, deşi a suferit enorm.

8. Descrieți-ne lagărul de la Kistárcsa. Ce telceni au fost închişi acolo?

Lagărul de la Kistárcsa era amplasat în aceiaşi localitate, la marginea ei. Localitatea nu e departe de Budapesta. Erau barăci de lemn, cu camere lungi şi paturi suprapuse. Din Telciu au ajuns în lagăr următorii: Pavel Pupăză, fost primar; Micu Alexandru, fost primar; Ion Ciliboaie, preşedintele Cooperativei de Consum, Ion Homei, consilier liberal, Gheorghe Homei, la fel şi Emil Berindei, dată fiind contribuția lor la înălțarea unui monument al soldatului român în fruntaşa comună Telciu în anul 1935. Au fost duşi acolo, închişi, bătuți şi maltratați în perioada 1941-1944. Din câte ştiu, acolo au fost duşi şi alți români din Ardealul de Nord, inclusiv Vereş Pali, luptător comunist din Cluj, viitor viceprimar al Clujului prin anii 1950-1960.

9. Cum şi din ce motive ați dezertat din armata maghiară?

După terminarea liceului am fost admis ca student la Academia Teologică greco-catolică din Cluj. Alte facultăți nu erau în anii 1940-1944 pentru români.

Din câte am aflat, autoritățile maghiare au fost informate că fac parte dintr-o familie cu o istorie aparte, în nici un caz credincioasă noilor stăpâni, sosiți în septembrie 1940, şi ca urmare m-am pomenit cu ordin de chemare, cu toate că depusesem actele prevăzute de lege pentru a fi scutit de armată, fiind dedicat carierei preoțeşti. Ca urmare am fost încorporat la Batalionul 2 de honvezi, al Regimentului 26 Honvezi, localizat la Szekesfehervar. La început am fost repartizat la o companie de muncă - „Munkas Szezat” – sigur, ca să nu ni se dea arme. A intervenit pentru mine de mai multe ori familia, chiar Episcopul Iuliu Hossu, dar nu mi s-a aprobat liberarea. Precizez că am mai avut colegi, cărora li s-a aprobat. Poate că din cauză că nu aveau reclamații contra lor şi familiilor lor. Fostul pretor ungur mi-a spus după război că el a făcut referat favorabil, dar cineva din Telciu revenea cu reclamații. Şi aşa am rămas din noiembrie 1942 până în martie 1943 la Dej. Fiind singurul român cu şcoală, m-au făcut un fel de responsabil cu unitatea în timpul liber, iar uneori mi-au încredințat compania, când mărşăluiam prin oraş şi ne puneau să cântăm „Nadi vereb” sau „Kinek jido lány a babájá, Palesztina lesz a hazája” (Cine are iubită

evreică, va avea ca patrie Palestina). Dar cum băieții nu ştiau o boabă ungureşte, vă închipuiți ce frumusețe de marş cântam.

Din martie 1943, m-au detaşat cu întreaga companie de români, majoritatea de pe Bârgău (nu ştiau limba maghiară) la Szekesfehervar, unde începuse marea mobilizare pentru trimiterea de noi trupe pe frontul de Est. Noi nu făcuserăm nici o instrucție de luptă, nici o tragere măcar cu puşca, eram complet neinstruiți, dar trebuia să fim „carne de tun" în numele Ungariei, pe frontul de la Don, în Rusia. Într-o cazarmă înconjurată de sârmă ghimpată erau cazați soldații întorşi vii de pe front. Aceştia râdeau de noi fie în ungureşte, fie în româneşte, că nu ajungem noi la front, că ajunge mai întâi frontul la noi („70 km la zi, fuga spre casă").

Szekesfeherverul de atunci era un oraş german, toate firmele magazinelor aveau denumiri nemțeşti. Circulând şi prin zonă, am văzut că şi localitățile aveau aspect nemțesc şi se vorbea mai mult în germană. Populația, cu care intram în contact, văzând că suntem români, ne simpatiza. Nu ştiam de ce. Nu-i suportau pe unguri deloc.

Regimentul meu, 26 Honvezi număra cam 4.000 de soldați şi erau adunați acolo, cam 10 regimente, circa 40.000 oameni. Compania mea se ținea de mine ca de un comandant firesc. Neştiind ungureşte, trebuiau să apeleze la mine, ca să-i mai pun în temă. Fiind disciplinați fără voie, dar cu un comportament de copii părăsiți, ne-au cazat la o familie, care ne-a apreciat. În schimb frații din Maramureş, adunați cu cei de peste Tisa (Slatina, Biserica Albă, Hust, Ujgorod), românii din Ungaria (Mateszlka, Nyyr, Debrețin, Bihar, Szatmar) la care se lipiseră şi țigani din Ungaria, care toți vorbeau româneşte şi susțineau că sunt români, formau un furnicar, care zi şi noapte o țineau într-un du-te vino, de care le era frică la toți comandanții unguri, care se făceau că nu văd; nu îndrăzneau să le facă nimic, de când au văzut cum moroşenii beți dansau „hora" şi „învârtita" în jurul unui general mic şi bătrân, pe care l-am salvat noi, ca să nu plângă. Se simțea sfârşitul, şi viitorii combatanți se antrenau cu sticlele zi şi noapte.

De compania noastră răspundea căpitanul Kovacs, un tip roşcovan, gras, sangvinic, mereu agitat, care ne privea cu o ură de fiară. De mine se ferea. Pe ceilalți îi numea „csak marhák" (numai vite), pentru că nu vorbeau ungureşte. Vorbea numai cu sergentul, român din Ungaria, Bogya Janos (Bodea Ioan). Acesta îmi explica apoi despre ce era vorba. Era mândru că a întâlnit un român cu carte şi prezentabil.

Într-o zi mi-a spus: vi se dă drumul acasă, să vă duceți hainele civile. „Sper că nu vă întoarceți la prima ieşire, pe front căpitanul Kovacs vă împuşcă din spate". „Românii vor fi măcelăriți. „Se uită la cheflii din Maramureş rânjind: las' că vă arătăm noi vouă". Râdea şi el: toată armata asta română va fi împuşcată din spate de unguri şi din față de ruşi". Am înțeles şi mi-am şi făcut planul.

Cunoşteam în Milaşul de Câmpie familia Brânzeu, protejată de fratele Episcopului greco-catolic Iuliu Hossu, cu 2 fete de măritat; cu una eram logodit la intrarea în facultate. Comuna era pe frontieră. Am ajuns cu bilet de voie la Telciu, unde am schimbat haina militară cu haine civile şi m-am dus la Milaş. Cu durere în suflet, în noaptea de 24 iulie 1943 am trecut granița în România, cu un geamantan cu haine, condus de sluga preotului Hossu. Rămas fără familie, fără bunici, fără logodnică, parcă oricât m-am luptat, tot cu regrete m-

am ales. Ajuns la Pichetul de grăniceri din Delureni, mi s-au dat actele de înregistrare ca refugiat şi cu un convoi am ajuns la Turda, unde după un popas de o lună, am ajuns la Bucureşti, după altă lună în Chişinău, unde am fost încorporat în Armata Română şi trimis la Şcoala Militară de Ofițeri de Rezervă nr. 6, Ineu.

Am revăzut oraşul Szekesfehervar în anul 1988, unde nemții erau înlocuiți cu unguri din Slovacia. Mi-am adus aminte de gluma noastră: „Szekesfehervar, oraş sub ocupație românească".

După război, băieții din Josenii Bârgăului (Ion Platon, Tomuța Nicolae, Sorcean Simion, martori, mi-au povestit de scandalul, pe care l-a făcut căpitanul Kovacs, la aflarea veştii că am dezertat, recunoscând că trebuia să mă împuşte din spate, la prima ieşire pe front. Am fost singurul dezertor. Nu m-a urmat nimeni. Ca tot românul în fața sorții, toți au rămas cu „cie ce-a ci". Unii au scăpat, alții nu.

10. Ce vă mâhneşte cel mai mult privind tineretul din Telciu?

Tineretul de azi parcă e modificat genetic. Nu mai are nimic, din ce avea pe vremea mea. A abandonat portul, fiecare e cu geacă şi scurtă de piele procurate de la „Second Hand". Ne îmbrăcăm cu toții, aşa cu ce leapădă Apusul. Am văzut o nuntă: nimeni nu strigă, steagul nu era, aşa „ca la domni". Nici cămaşa cu flori, nici brâu, nici păun. Toți la costum. Dealtfel aproape peste tot e aşa. O lume searbădă. Gospodăria e organizată pe principiul subzistenței. Se compune în medie din: o vacă, zece oi, găini şi ici colo câte un cal. Nu e organizată pe principii de piață. Timpul e economisit pentru a se putea distra la televizor. Vitele nu ies la păscut ca altă dată la ora 6 dimineața, ci doar pe la 8-9. De asta produc puțin lapte.

La nunta pe care am văzut-o intrând la biserică, am ascultat până dimineața muzică. Era numai muzică de oraş. Ore întregi nu am ascultat nici măcar o învârtită. Tinerii poate ne consideră pe noi depăşiți de timp şi situație. Speranțe? Puține. Toți tinerii vor să găsească de lucru în străinătate, într-o altă țară. Rabdă orice, nu se revoltă. Nu sar în apărarea industriei naționale. Nu înțeleg, că, dacă nu produci, nu ai. Guvernanții de azi şi cei de ieri, cei ce ne conduc de 14 ani, au făcut datorii uriaşe şi toate pentru consum. Au ruinat toată industria şi au făcut datorii de peste 25 miliarde euro. Trăim din împrumuturi, care trebuie plătite după alegeri. Balanța comercială e defavorabilă. Importăm cu 5 miliarde dolari mai mult, decât exportăm. Nicăieri nu e un astfel de dezastru, dar guvernanții mint, cu toate că sunt prinşi şi atenționați de oficialii Uniunii Europene.

Tineretul de la noi şi din toată țara aşteaptă să vină cineva şi să rezolve situația: să-ți dea casă, masă şi serviciu. Vremea aceea a trecut şi nici nu mai vine. Morții nu se mai întorc de la groapă.

Pentru conformitate dragii mei, iubiți-vă portul, tradițiile şi obiceiurile noastre, căci sunt frumoase. Vă rog să cunoaşteți strămoşii şi istoria, ca să nu le plângeți mai târziu dorul.

Al dumneavoastră,
Dumitru Ilieş

A consemnat colonel dr. Vasile Tutula
5 iulie 2004, Cluj-Napoca

O viață de om, pentru sinceritate şi adevăr

Mă numesc Pop Letiția Silvia (cunoscută de mulți „doamna Tița”, s.n.), născută în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, în anul 1922, luna ianuarie 3, din părinții Pupăză Pavel şi Lucreția.

Am mai avut încă 2 surori, Viorica şi Zamfira, ultima decedată încă fiind copil, iar cealaltă recent în Cluj-Napoca, înmormântată în Cimitirul Central, în acelaşi mormânt cu soțul ei Filipescu Spiridon.

Şcoala primară am urmat-o în comuna natală Telciu, în anii 1929-1933, având învățător pe Pop Simion, originar din Josenii Bârgăului, un dascăl spiritual şi iubitor de copii.

După 4 ani de şcoală în Telciu, am urmat cursurile Gimnaziului de fete din Năsăud, tot 4 ani – clasele I-IV, având directoare pe doamna Maria Lipan, cu specialitatea limba română, o femeie severă şi moralistă, care ținea la uniforma specifică fetelor de pension, de culoare bleumarin cu guleraş alb şi cu fundă de culoare neagră. Severitatea ei ne-a prins bine, pentru că timpul de studiu era utilizat eficient, toate elevele reuşind mai departe la şcoală şi în viață.

Am urmat apoi anii de şcoală de la Gherla, unde m-am înscris la Şcoala Normală de Fete Greco-Catolică pe parcursul altor 4 ani (1937-1941), o altă şcoală cu regim sever şi ore de plimbare cu rândul, însoțite de pedagogă prin oraş, care avea ca sarcină să păstreze ordinea şi disciplina rândului. Excursiile se rezumau la vizite la Mănăstirea Nicula, care atunci aparținea de Dieceza greco-catolică de Cluj-Gherla, în prezent la frații ortodocşi.

Cu ajutorul regimului comunist, adus în România de sovietici, biserica greco-catolică a fost interzisă printr-un ordin al lui Stalin, aşa cum se ştie azi. Uniforma era la modă în această şcoală. Acum este o harababură generală prin şcoli şi licee. Nu se acordă atenție uniformei şcolare. Eu am făcut studiile în perioada interbelică, dar uniforma şcolară era respectată. Uniforma şcolară nu are nimic comun cu sistemul şi concepția comunistă.

Patronul şcoalei noastre era episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, ajuns cardinal, figură istorică a Unirii celei Mari din 1918, împreună cu Miron Cristea, primul martir al credinței şi al neamului românesc.

Îmi amintesc de directoarea noastră, domnişoara Suciu, figură emblematică a şcolii de atunci. Preda matematica, la fel ca şi directorul Şcolii Normale de băieți, care de asemenea preda matematica, poreclit „uca-uca” din cauza unei expresii obişnuite când îşi dirija elevii, care se încâlceau în cifre.

Pe atunci se punea mult accent pe muzică – solfegii, vioară, cor – pentru că ajunse în şcolile satelor să formeze colective, care prin cor şi muzică să atragă populația la activitățile culturale de la biserici şi căminele culturale.

Am informații sigure că şi în prezent fosta mea colegă Mary Bota conduce ca dirijor un cor religios la biserica greco-catolică din Vişeul de Sus, chiar dacă a trecut peste anii 80.

Constat astăzi că am fost o generație, care am ținut vie speranța în refacerea României Mari, din care lipsea nu numai Basarabia şi Bucovina, ci şi jumătate din Ardeal, furat de horthyşti în 1940.

După terminarea cursurilor acestei şcoli în 1942 m-am şi căsătorit cu preotul Vasile Pop, pe atunci profesor de religie – catehez – la Şcolile din Satu Mare.

În 1943 a fost numit preot în Odoreu, iar eu învățătoare. Comuna situată la circa 8 km de Satu Mare, unde românii vorbeau mai mult ungureşte şi a trebuit să învețe şi el ungureşte, ca să le poată predica în limba pe care o înțelegeau. Situația nu s-a schimbat mult nici acum. Am un martor autentic că numele românesc şi-l țineau şi respectau, dar vorbeau acasă mai mult ungureşte. Martorul a întrebat pe un copil din clasa a II-a cum îl cheamă, iar el a răspuns ungureşte: „engem hivnak Someşan Ionel”.

Am petrecut acolo doar câțiva ani, până a început prigoana împotriva preoților greco-catolici în 1948 – 1 octombrie. Refuzând să se lepede de credința sa, alături de episcopii săi şi mulți alți preoți a început şirul suferințelor pentru el şi familia noastră. A fost închis la Satu Mare, deferit Curții Marțiale, trimis la Canal, de unde mulți nu s-au mai întors. A trebuit să muncească pe diferite posturi de muncitor „necalificat”, deşi avea studii superioare, ca să poată întreține şi să-şi ajute cât de cât familia.

Ca urmare a situației soțului meu, am fost şi eu scoasă din învățământ şi a trebuit să ne întoarcem la Telciu, în casa părintească. El şi-a găsit de lucru la construcția căii Ferate Salva-Vişeu – muncă necalificată. Era anul 1949.

În 1950 am fost reintegrată în învățământ şi numită directoare-educatoare la Grădinița de copii cu orar prelungit. În anul 1979, de pe acest post m-am pensionat, după 29 de ani de muncă în Telciu.

Îmi aduc cu drag aminte de aceşti 29 de ani, în care am cultivat în rândul copiilor cinstea şi respectul față de cei bătrâni, față de neam şi țară, prin cântece şi poezii, recitate şi cântate de cei mici cu plăcere şi mândrie în fața părinților şi a publicului care ne onora cu prezența serbările organizate pentru copii şi părinți. Îmi face plăcere să-i întâlnesc şi acum maturi şi să citesc pe fețele părinților mulțumirea pentru că am făcut şi eu ceva pentru copiii lor, pentru sentimentele alese sădite în sufletul lor de cinste, dreptate şi bună purtare.

Suferințele noastre au fost răsplătite de Dumnezeu prin cei 2 copii – Mihai şi Doina – care în condiții materiale dificile au învățat şi au terminat câte o facultate – băiatul Politehnica, unde a ajuns şi profesor şi fiica – Facultatea de Biologie, funcționând până la pensionare ca profesoară în Cluj-Napoca.

Amintiri dureroase mă copleşesc când îmi vin în minte suferințele tatălui meu – văr cu Alexandru Coşbuc, fiul marelui poet din Hordou, care pregătit pentru comerț, a înființat *Cooperativa de Consum* din Telciu, devenită mai târziu „Românul” (i se zicea „domnu’ Pavel Conzunaru) de unde a trecut în administrația Fabricii de Cherestea a Societății „Regna” din Fiad, unde răspundea de exploatarea lemnului din pădure la fabrică. După aceasta a fost ales primar al comunei Telciu de 3 ori, în orice caz până în 1940, când după Diktatul fascist de la Viena, pentru că a fost român şi primar, a fost închis în lagărul de la Kistárcsa, undeva în apropiere de Budapesta, în care regimul de detențiune prevedea şi bătaia în caz că-i auzea vorbind româneşte pe deținuți. După ispăşirea anilor de detenție la unguri, au urmat alți ani de detenție la Canal – în zona Saligny – unde ne duceam cu mama cu pachete cu alimente,

să-l ajutăm să supraviețuiască. Aşa a făcut circa 6-7 ani de detenție în lagăr şi la Canal. Fiind înzestrat cu o fire optimistă şi robust ca un luptător a reuşit să iasă cu viață din această încleştare cu soarta şi să-şi încheie activitatea tot la pădure ca maistru forestier la vârsta de 70 de ani.

Amintirile mă leagă mai mult de rudeniile descendente din familia Pupăză, în rândul cărora am veri, fini şi nepoți numeroşi, cu care ne căutăm, ne scriem şi ne vizităm, când putem şi ne ajutăm la nevoie. Printre aceştia menționez pe Pupăză Gică şi familia, fiica sa farmacistă, căsătorită cu medicul Vila, doctor în Telciu. Cu tristețe îmi amintesc de naşul meu, preotul greco-catolic Grigore Pop – tatăl său Iacob Pop, văr primar cu poetul George Coşbuc, care din binefăcător cu alții, a suportat chinuri ca un răufăcător din răutatea unor oameni din comună, al căror nume nu doresc să le dau, pentru că în 1989 minciuna şi falsurile au fost învinse.

Satului natal, acum la 82 de ani, îi doresc un viitor fericit într-o România Mare cum a fost şi pentru care ai noştri au suferit atât de mult şi pe nedrept. Doamne binecuvântează România, iar la copii să le facem educația necesară zi de zi.

Silvia Letiția Pop

Cluj-Napoca, 29.03.2004,
de Ziua aderării României la NATO

Am fost un veteran şi susținător al dezvoltării şcolilor din Telciu

În anul şcolar 1957/1958 am fost chemat la secția de învățământ, raionul Năsăud, să mă pregătesc că voi fi transferat de la Şcoala Generală de 7 clase din satul Bichigiu, comuna Coşbuc, la şcoala de 7 clase, comuna Telciu, ca director de şcoală.

Subsemnatul Gavrilaş Viorel, care în acea perioadă eram învățător-director în Bichigiu şi având în construcție o nouă clădire de şcoală, aveam şi motiv să mă opun acestei propuneri, deoarece dețineam în gestiune toate materialele noii clădiri. Nu eram bucuros să merg la o unitate şcolară cu mult mai mare şi greu de condus pe motiv că eram o persoană străină de colectiv, iar în colectivul şcolar de la Telciu erau multe certuri, şi alții vroiau ei să fie directori. La fel cunoşteam că mă aşteaptă o muncă grea cu un colectiv necunoscut, cu un număr mare de cadre didactice. Şcoala de 7 ani din Telciu avea în subordine încă 7 şcoli de 4 clase la distanțe mari față de şcoala de centru. Şcoala nouă din Telciu mai avea un internat cu burse de şcolarizare, cu 175 elevi bursieri, fără pedagog şi alte neajunsuri ale bunului mers al procesului de învățământ.

Cu toată oponența mea de a nu pleca ca director în Telciu, am reuşit prin tot felul de motive până la data de 5 decembrie 1958, când am fost transferat în interes de serviciu pe timp de iarnă la sfârşitul trimestrului I şcolar 1958-1959, de la Bichigiu la Telciu.

La şcoala din Telciu am găsit un colectiv nou, diferit, unde am avut de muncit foarte mult şi prea puțin ajutat de cei care trebuia să mă ajute. Şcoala de

7 ani din Telciu avea ca bază materială la acea dată: 6 săli de clasă pentru un număr de 347 elevi, din care în clasele I-IV 264 elevi, la clasele V-VII 83 elevi, din care în clasa a VII-a erau doar 11 elevi.

Şcoala de centru Telciu mai avea în subordine încă 7 şcoli aparținătoare cu clasele I-IV, după cum urmează: Şcoala Telcişor I (Valea Poienii) cu două cadre calificate ca învățători, care pregătea 58 elevi; Şcoala cu 4 clase Telcişor II Valea Luştii învățător calificat; Şcoala Valea Seacă, învățător necalificat, care lucra cu 27 elevi; Transbordare cu 31 copii în clasele I-IV; Şcoala Fiad-Fabrică la care erau înscrişi 36 elevi, în clasele I-IV era încadrat cu un cadru didactic şi Şcoala Fiad-Vale cu local proprietatea şcolii construit în anul 1936 cu o sală mare de clasă şi două camere pentru învățătorul care muncea la şcoală. Avea un număr de 26 elevi cu un cadru necalficat.

Baza materială a Şcolii de centru Telciu avea un număr de 4 săli de clasă în clădirea şcolii vechi, pe lângă care mai avea 2 săli de clasă la fostul internat, în total aveam 6 săli de clasă la un număr de 11 clase de elevi în clasele I-VII, cu un colectiv de 347 elevi, după cum urmează: 8 clase elevi clasele I-IV cu un efectiv de 247, deci câte două clase de fiecare, iar la clasele V-VII, şcoala avea 83 elevi în clasele V-VII, din care în clasa a VII-a erau 11 elevi. La clasele I-IV îşi desfăşurau activitatea 8 cadre didactice calificate, iar la clasele V-VII erau încadrați 2 profesori calificați şi 5 necalificați (suplinitori).

Cursurile se desfăşurau alternativ din lipsă de spațiu, clasele V-VII dimineața. Dimineața mai frecventau cursurile 3 clase din clasele I-II de elevi.

Şcoala de centru Telciu mai deținea în acei ani un laborator de fizică-chimie cu o aparatură veche, ce se păstra în două dulapuri de scândură închise cu câte un lacăt mare pentru siguranța aparaturii.

La şcoală era încadrat un secretar de şcoală cu normă forfetară, iar pentru întreținerea şcolii era un personal de serviciu în număr de 3 muncitori-îngrijitori.

Pentru bunul mers al desfăşurării cursurilor elevilor, care locuiau la distanță mare de şcoală, funcționa un internat şcolar cu un număr de 175 de burse de şcolarizare. Aici elevii luau masa şi erau cazați în internat. Programul internatului pentru pregătirea lor în afară de cursul şi verificarea lor la masă şi cazarea se făcea de către un cadru didactic, care supraveghea pregătirea lor în afara cursurilor şi organizarea timpului liber al elevilor internişti, mai ales sâmbăta şi duminica.

Cadrele didactice pe lângă munca de la clasă mai aveau obligația de pregătire a elevilor şi sarcina pentru alfabetizarea multor oameni din comună, care nu au putut face şcoala în perioada tinereții şi față de care şcoala avea obligația morală şi totodată sarcină de partid, să alfabetizăm aceşti cetățeni ai comunei noastre. Fiecare cadru didactic avea câte un sector cu un număr de cel puțin 15 analfabeți, care erau înscrişi în ciclul I-II ce erau trecuți în cataloage. La sfârşitul fiecărui an se dădea examen scris. Terminarea ciclul II echivala cu terminarea clasei a IV-a elementară.

Cadrele didactice erau obligate şi intra în norma lor de muncă, să presteze activitatea culturală la căminul cultural ca instructori şi membri în corul pe patru voci la brigăzile de agitație, ansamblul de dansuri şi formația de teatru.

Dezvoltarea puternică a învățământului la nivelul țării după 1960 s-a resimțit la Şcoala Generală de centru şi la cele 7 şcoli aparținătoare. S-a trecut de la învățământul de 7 ani la învățământul de 8 ani, în anii 1964-1965.

S-a construit o nouă clădire a Şcolii Generale de 8 ani cu un număr de 8 săli de clasă, un laborator de fizică-chimie şi un laborator de ştiințele naturii, o sală profesorală, secretariat şi o cameră pentru direcțiune. Şcoala nouă a fost înzestrată cu mobilier nou, precum şi laboratoarele au fost dotate cu mobilier şi aparatură moderne. S-a mărit numărului de elevi de la 247 în 1950, la 680 în anul 1965 şi acesta numai la Şcoala Telciu de centru. Aceleaşi construcții s-au executat şi la celelalte şcoli aparținătoare, care au ajuns în acea perioadă cu un mare număr de cadre calificate, la limba română, matematică, limbi străine etc. S-a ajuns la o şcolarizare de 98% şi la o promovabilitate de circa 90%. S-a îmbunătățit şi mentalitatea cetățenilor de a-şi da copiii la şcoală şi nu-i reține la muncile câmpului.

Elevii şcolii noastre participanți la admitere în liceele din județ, la Năsăud, Bistrița şi Cluj au fost printre cei mai buni, reuşind foarte mulți, în procent de 70-80% din cei ce au participat.

Şcoala de centru a căutat să ajute şcolile de pe Valea Telcişorului, Telcişor I să devină şcoală de 8 ani. Acelaşi lucru s-a reuşit şi cu şcoala de 8 ani de la Fiad-Fabrică. Azi acest lucru nu mai este posibil.

Dezvoltarea deosebită a învățământului din România, dar şi de la noi din comună, a locuitorilor şi al organelor de conducere au mărit numărul de săli de clasă cu încă două şcoli de pe raza comunei, una la Telcişor I (Valea Poienii) cu 8 săli de clasă şi etaj şi anexă la şcoala de centru. Fiind asigurată baza materială a şcolilor de pe raza comunei Telciu s-a trecut din anii 1970 până în 1980 să fie puse bazele la învățământul de 10 ani. S-a reuşit să fie înzestrate şcolile de pe raza comunei, să se ajungă la circa 1700-1800 elevi, iar şcoala de centru să aibă 1250 elevi.

Datorită bunei încadrări a şcolilor cu cadre bine pregătite am reuşit să avem între anii 1965-1975 mulți elevi, ce au reuşit la licee şi şcoli profesionale, să fie foarte buni studenți la facultățile din țară, care au ajuns foarte buni medici, ingineri, profesori, ofițeri şi subofițeri în Armata română, în Ministerul de Interne, asistenți sanitari, maiştri, impegați de mişcare, muncitori de înaltă calificare etc.

De asemenea, unii au ajuns buni tehnicieni, maiştri în uzine, fabrici şi foarte buni muncitori în cele mai diverse domenii, specialişti în cercetare.

Am ajuns să avem din foştii noştri elevi, foarte buni oameni de caracter în toate domeniile de activitate de zi cu zi. Astăzi şi eu, ajuns la 80 de ani mă mândresc cu elevii şi tinerii, pe care i-am format acum 20-40 de ani la Şcoala din Telciu. La toți le doresc multe împliniri şi satisfacții profesionale şi familiale.

Pentru conformitate, cinste şi adevăr,
Gavrilaş Viorel, învățător şi fost director
al Şcolii Generale din Telciu (1958-1983)
şi mulți ani director adjunct.

Respect şi recunoştinţă învăţătorilor şi profesorilor din Telciu

M-am născut la 7 august 1952 în comuna Telciu. Am urmat, ca toţi copiii acestor meleaguri, din acea vreme, cursurile Şcolii Generale din comuna natală.

În perioada 1959-1962 am făcut parte din clasa domnului învăţător Titus Pop. El ne-a învăţat nu numai să scriem, să citim, cum să folosim furculiţa şi cuţitul şi multe alte lucruri, pe care ştia el că nu le putem învăţa de la părinţii noştri, că tot acolo a crescut şi el.

Am avut sala de clasă în fosta casă parohială, a cărei folosinţă biserica a cedat-o şcolii, pentru că aceasta era neîncăpătoare pentru elevii din vremea aceea, iar preoţii, fiind localnici, aveau case personale. În prezent vechea casă parohială nu mai există decât în amintirea celor care am folosit-o ca local de şcoală. Ea a fost demolată în 1998 şi în locul ei s-a înălţat alta mult mai frumoasă şi mai spaţioasă, iar în curtea şcolii s-au construit de-a lungul anilor 3 sau 4 corpuri de clădire, ce se folosesc azi ca săli de clasă, ateliere etc.

La începutul anului şcolar 1962-1963 domnul învăţător Titus Pop a început să ne predea agricultura, la clasele V-VIII, iar eu eram în clasa a IV-a. Am fost preluaţi de doamna învăţătoare Bona Ana.

În perioada 1963-1967, ca elev în clasele V-VIII, am avut ca diriginte şi profesor de agricultură pe domnul Titus Pop. Pentru el, elevii săi, erau totul, el a fost mult mai bun pentru noi decât Domnul Trandafir pentru Sadoveanu. Îi aducem mii de mulţumiri pentru activitatea desfăşurată cu noi ca învăţător, profesor, diriginte.

Deşi au trecut aproape 40 de ani, îmi amintesc cu multă plăcere de profesorii de matematică Viorica Cicio, Pavel Cicio, de profesoara de română Georgeta Drugă, de profesorul de istorie Gavrilaş Viorel, de profesorul de geografie Ioan Paşcu, de profesorul de fizică Câmpianu, de profesorul de educaţie cetăţenească Ştefan Buzilă. Noi, cei ce le-am fost elevi, îi asigurăm de toată stima şi consideraţia noastră şi le mulţumim din suflet pentru cele ce ne-au învăţat.

În perioada 1967-1971 am urmat cursurile secţiei reale ale Liceului Teoretic „George Coşbuc” din Năsăud, iar în perioada 1971-1976 cursurile Academiei Tehnice Militare din Bucureşti, devenind inginer militar, în specialitatea artilerie şi rachete terestre.

Am lucrat 24 de ani (1976-2000) într-o unitate militară, cu profil de reparaţii, din Sibiu (UM 01434 Sibiu), îndeplinind diferite funcţii (inginer proiectant, şef control tehnic de calitate, şef atelier, şef secţie, şef birou organizarea producţiei şi a muncii, inginer şef, comandant). Aici am coborât din litera cărţii în sfera realităţii şi mi-am desăvârşit pregătirea de specialitate ca ofiţer şi inginer militar.

În perioada 1995-1999 am urmat cursurile fără frecvenţă ale Facultăţii de Ştiinţe Juridice şi Administrative din Sibiu, obţinând specializarea de jurist.

În perioada 1997-2003 am desfăşurat o activitate de pregătire prin doctorat, sub conducerea prof. univ. dr. ing. Emil Creţu, din Academia Tehnică Militară, iar la 24.11.2003 am obţinut titlul de doctor în domeniul „aparatură

optică de artilerie", fapt care concretizează pregătirea şi experienţa practică acumulate în cei 32 de ani de activitate teoretică şi practică în sfera artileriei Armatei României.

De la data de 01.06.2000 şi până în prezent îndeplinesc funcţia de profesor la Şcoala de Aplicaţie pentru Artilerie Terestră şi Artilerie Antiaeriană Sibiu.

Colonel (r.) ing. dr. Dumitru Homei

Interviu cu Valeria Peter Pedrescu: „Comuna Telciu este leagănul copilăriei mele"

Stimată doamnă Valeria Peter Predescu,

1. Vă rog să vă prezentaţi:

Sunt un om obişnuit, căruia îi place să cânte! Sunt fată de ţărani români: Leonora şi Ioan Peter. Comuna Telciu este leagănul copilăriei mele. Acolo am prins dragoste de cântec, de tradiţii şi de freamătul neasemuit al pădurii. Am învăţat să cânt, ascultând păsările codrului, glasul mamei mele şi al femeilor din corul bisericii noastre.

2. Debutul pe scenă când s-a întâmplat? Vechimea ca solist de muzică populară

Am cântat pe vremea când eram la grădiniţă, apoi la şcoala din Telciu, unde eram în fruntea serbărilor. Cânt de peste 30 de ani pe scenele din ţară şi străinătate. Mă rog bunului Dumnezeu să fiu sănătoasă şi să-mi ţină glasul, să mai cânt la lume. Asta sunt eu, aşa mă ştiu.

3. Cui credeţi că datoraţi vocea?

Vocea mi-a dat-o bunul Dumnezeu şi-i mulţumesc de dar şi har. Bineînţeles c-o datorez şi mamei mele, care mi-a dat viaţă. Mama a avut o voce frumoasă şi m-a învăţat multe cântări, la fel şi tatăl meu. Cel mai mândru cânta moaşa Aristina, care era recunoscută: cânta la nunţi, era şi socăciţă şi striga în prag şi la găină.

4. Te consideri sau nu un rapsod?

Da, sigur! Mă consider un rapsod al Telciului nostru, al văii lui Stan, al zonei folclorice a Năsăudului şi Bistriţei. Desigur eu m-am împlinit şi consacrat apoi ca solistă de muzică populară, reprezentând cântecele Transilvaniei şi spiritul nostru românesc la nivelul întregii ţări, şi dincolo, peste graniţele fireşti. Căci eu iubesc foarte mult cântecul, jocul şi portul românesc.

5. Ce-ţi place în muzica populară actuală?

Care muzică populară actuală? Dacă vă referiţi la invazia de pseudosolişti, cred că aduc grave prejudicii muzicii populare din lumea satului. Scopul urmărit de ei este doar acela de a se vedea la televizor cât mai des cu „producţiile" debitate. În felul acesta se perverteşte şi gustul publicului. O parte

din iubitorii folclorului din păcate nu-şi dau seama despre aceste aspecte. Există câțiva artişti adevărați, care luptă cu demnitate pentru promovarea folclorului autentic. Ceilalți vă rog să mă scuzați, dar sunt de umplutură.

6. Ce nu-ți place?

Multe nu-mi plac: sărăcia în care trăiesc majoritatea artiştilor şi oamenii de cultură; promovarea surogatelor străine! Şi aş menționa câteva, începând cu muzica de împrumut, ce ne îmbolnăveşte urechile, mâncărurile de tot felul, care câştigă pe nedrept tot mai mult teren în dauna preparatelor noastre tradiționale, obiecte de tot felul care ne invadează spațiul mioritic, alte suveniruri care-şi fac loc în casele noastre şi iau locul celor originare, moştenite de la părinții şi bunicii noştri.

7. Ştefan Popa Popa's te-a numit „Doamna cântărilor năsăudene". Ce părere ai, ți se potriveşte?

Îi mulțumesc artistului unic Ştefan Popa Popa's pentru apreciere şi pentru cuvintele deosebite adresate mie. Nu-mi dau bine seama cât mi se potriveşte, dar am pus la suflet ceea ce mi-a scris. Îi mulțumesc şi pentru multele tablouri ce mi le-a dăruit şi pentru sprijinul important la editarea cărții „Cântări năsăudene". Îi mulțumesc mai ales Bunului Dumnezeu, că l-a înzestrat cu atâta har şi omenie!

8. În ce constă „lecția bunului gust" în formarea şi afirmarea ca solist de muzică populară?

De bună seamă în ce-ai moştenit de acasă ca zestre folclorică şi umană. Apoi în ceea ce ai adunat în anii de viață, experiență, succese, eşecuri, toate îți dau de gândit. Nu-i mare lucru! Trebuie să-ți cunoşti bine satul, oamenii, portul, obiceiurile şi să nu amesteci lucrurile, să nu încerci să le „înfrumusețezi" cu artificii. Lasă-le aşa simple, cum le-or făcut țăranii! Ei au dovedit de-a lungul vremii mult bun gust în creațiile, pe care ni le-au lăsat moştenire şi trebuie să-i respectăm pentru acest lucru.

9. Care credeți că sunt rădăcinile sănătoase ale rezistenței în timp a cântecului nostru popular?

Au rezistat numai cântările adevărate, acelea care prin text şi melodie transmit ceva ascultătorului; ceva ce dăinuie şi este peren pentru sufletul şi spiritul românesc.

10. Ce crezi că ar trebui să facă radioul şi televiziunea în promovarea unor valori certe ale folclorului nostru, ale cântecului, jocului, portului şi obiceiurilor?

O selecție drastică la ceea ce se difuzează pe post, apoi o lege sănătoasă care să precizeze că în localurile de orice fel din România trebuie să se difuzeze muzică românească: uşoară, populară de bun gust, muzică din zona folclorică unde funcționează respectivul local.

11. Ții legătura cu Telciu? Ce te leagă de satul natal?

Merg la Telciu, mi-i dor mereu de satul meu. Nu mă duc atât de des, ca pe vremea când trăiau părinții mei, Dumnezeu să-i ierte! De Telciu mă leagă firi nevăzute, e greu să vă spun în câteva cuvinte, acolo-i mierea şi sarea pământului!

12. Cum vezi selecționarea şi creşterea tinerelor talente din zona Năsăudului şi a Bistriței? Dar de la Telciu?

Stăm binişor, sunt tineri şi mai ales copii din sate, care se apropie de cântecul popular, îşi îmbracă straiele din ladă! Sita vremii va cerne şi nădăjduim să avem parte de urmaşi buni!

13. Ce crezi că ar trebui să se facă pentru revigorarea activității căminului cultural, al bibliotecii?

Primarii sunt baza! Păcat că-s destul de puțini cei ce se implică în activitățile culturale şi destul de sporadic. Apoi dascălii satelor! Mulți şi-au luat parcă o vacanță pe viață! Preoții iarăşi pot face mai mult. Să lase politica! Să vadă de cele sfinte! Politica este de competența politicienilor. Cele 3 instituții: şcoala, armata şi biserica nu au ce căuta în politică.

14. La cântări religioase în biserica din Telciu ai participat?

Cânt des în biserica din Telciu nostru, alături de vocile coriştilor, dar emoțiile rareori mă lasă în pace, să pot cânta, aşa cum trebuie. Desigur că nu pot merge duminică de duminică sau chiar lunar, căci am multe alte obligații. Dar nu-mi uit comuna, biserica şi oamenii ei.

15. Ce părere ai, la Telciu s-ar putea organiza o paradă a cântecului, portului şi dansului popular?

Ar fi un lucru foarte bun şi meritã cu prisosință satul nostru să aibă parte de o astfel de animație culturală şi de spectacole folclorice realizate pe plan local, dar şi de organismele de cultură județene; sunt rapsozi valoroşi la noi, eu am realizat cu dumnealor un CD şi o casetă deosebit de valoroase.

Comuna noastră fiind mai lăturalnică, de multe ori cei de la Bistrița, dar şi de la Năsăud o neglijează. Şi nu-i bine! Ar trebui şi telcenii să fie mai bătăioşi, să lupte, să-şi apere interesele şi să-şi promoveze valorile. Acesta-i adevărul!

16. Ce te preocupă în prezent? Ce planuri ai de viitor?

Am multe planuri mari şi mici, însă toate sunt greu de realizat în plan financiar. De eram fotbalist, nu se punea problema. Dar sper ca multe să-mi ajute Dumnezeu să le împlinesc.

17. Ca artist trăieşti satisfacția muncii? Ai şi insatisfacții?

Desigur că mă ştiu bucura de munca mea nu numai aceea în plan artistic. Sunt la casa mea, am grădină şi câteva „galițe" ca tot gospodarul şi sunt fericită să-mi împart viața cu ele alături de soțul meu şi copiii noştri. Insatisfacții am avut şi am destule. Astea vin şi din partea oamenilor cu rea voință. In jurul nostru sunt şi oameni răutăcioşi, care întrețin o atmosferă neprielnică muncii şi bunului simț.

18. Ca un om şi cetățean de mare valoare, ce crezi că lipseşte în prezent (2003) telcenilor, dar comunei Telciu?

Multe! Căminul Cultural, de când mă ştiu, se tot repară şi nu-i gata. Mai bine-l demolau şi-l făceau cu material lemnos, că acolo-s pădurile!

Era vorba tot de mult de un Monument al Eroilor... s-a sfințit locul, dar nu s-a ridicat! Ce se tot amână atâta! De ce se tărăgănează lucrurile?!

Locuri de muncă pentru telceni. A fost un atelier de covoare foarte bun, recunoscut şi în afara țării, unde lucrau multe femei şi era bine! De ce s-a închis?

Păcat că nu-i şi o fabrică de cherestea la noi, deoarece de mult ştiu că era una în gura Fiadului. S-ar putea face mobilă de calitate, tâmplărie, că meşteri buni sunt destui în comună.

Se pot constitui mici ateliere de tricotaje, confecții, ateliere mici de costume populare, pânză de casă, covoare, țoluri, poate dă Dumnezeu să mai vedem holde de cânepă şi in, zic eu! Multe se pot face, care acum lipsesc. Totul este să fie voință, înțelegere şi unire, chiar şi cu bani puțini. Unire să fie! Celelalte le rezolvă timpul.

19. Ce părere ai despre militarii armatei noastre?

Am o părere foarte bună. Am toată încrederea în ei. Armata este o instituție foarte serioasă, întemeiată pe ordine şi disciplină. Este un model pentru întreaga societate civilă. Alături de biserică, şcoală şi familie, este o instituție fundamentală a statului nostru. Sper ca prin intrarea armatei noastre în NATO şi militarii noştri vor fi mai bine plătiți, vor avea salarii mai bune.

20. Un mesaj te rog să transmiți militarilor din Corpul 4 Armată Teritorial „Mareşal Constantin Prezan”?

Tot respectul meu şi încredere deplină. Le doresc la toți solde cât mai mari şi să se integreze cât mai rapid în NATO după primirea României. Împliniri şi satisfacții le doresc la toți şi să-şi iubească tot timpul neamul şi muzica noastră populară, portul şi obiceiurile frumoase ce le avem, cum puține națiii din Europa le dețin.

21. Care îți este cea mai dragă vale din Telciu? Şi de ce?

De bună seamă că „Valea Dragostei” - Valea lui Stan, acolo am venit pe lume, acolo am copilărit şi am legat primele prietenii în jocul prin colbul uliței, hălăduind pe dealul lui Larion. Îmi aduc aminte cum ne adunam toți copii de pe Valea lui Stan: a lu’ Chiş, a lu’ Hanțic, a lu’ Bondane, a lu’ Timiş, ori a lu’ Ferchi. Ne luam pă deal după alune şi nu aşteptam toamna să se coacă de tot, le culegeam aşa mai oarzâne. Aveam în păduricea noastră de peste vale câțiva meri cu mere zemoase şi tare bune, alții aveau mere tari, pe care le punea mama (fie iertată, Dumnezeu s-o odihnească în pace!) în fân ş-apoi iarna ne apucam de mâncat toată ziua, că se făceau mai făinoase. Aşa ne petreceam noi copiii de pe Valea mea: mai furam cucuruzi şi cartofi şi-i frigeam pe jarul dintr-o groapă numai de noi ştiută. Făceam foc mic, să nu ne prindă pădurarul. Mâncam „pita cucului” şi macriş iepuresc, dar şi de celălalt ce creştea cu firul lung şi frunze late şi zemoase. Primăvara mâncam frunză de fag, când ieşea

din mugure, era bună şi gustoasă, ne umplea burțile. Ne da mama ori tâna câte un ciuc cu brânză ori o plăcintă coaptă pe plită ori poate o dărabă de mălai şi erau cele mai bune mâncări de pe fața pământului..., când veneau în casă tot în fugă, să vedem, ce-ar mai fi de îmbucat, îmi făcea mama un cotoz cu lapte acru..., era nemaipomenit, din mâna mamei toate erau atâta de gustoase că nu se pot descrie...

22. Cine te-a descoperit ca bună interpretă de muzică populară?

Am avut norocul să mă asculte regretatul profesor şi folclorist Dumitru Vârtic, ce era în vremea aceea (în anul 1972), redactor la Radio Cluj, unde am şi avut primele emisiuni, ce s-au bucurat de succes la vremea aceea. Apoi în 1973 am făcut înregistrări la Radio Bucureşti cu orchestra Radioteleviziunii Române, dirijată de inegalabilul George Vancu. Am avut mare noroc, să lucrez cu un om deosebit, o mare personalitate şi prestigiu ce mi-a prezis o carieră artistică strălucită.

23. Ai participat până în prezent la 12 turnee în afara țării, cum este văzut şi apreciat folclorul românesc? În care țări te-ai simțit în largul tău?

Folclorul românesc peste hotare a fost şi este foarte apreciat, eu aş zice că folclorul este cel mai bun ambasador al țării noastre, depinde însă cine-l reprezintă: ce solişti, ce cântă, cum se îmbracă, ce prestigiu şi comportament au...

Sper să fiți de acord cu mine, că nu-i cazul să cântăm şi să ne îmbrăcăm „pestriț" pentru a face succes. Ajunge să ne ducem acolo cu „zestrea" bătrână, cu fondul muzical din lumea curată a satului, cu straiele strămoşilor noştri.

Mi-a plăcut în Emiratele Arabe Unite în 1979, când pe lângă cântec şi joc românesc, noi am prezentat şi mâncare românească, preparate aduse de acasă, sarmale, mici, cârnăciori, preparate din carne de miel şi de vițel, la care se făcea coadă, iar noi nici măcar n-apucam să gustăm, nu încăpeam de străini, căci le plăceau foarte mult.

Cel mai emoționant şi mai frumos a fost însă în Israel, la Locurile Sfinte, la Sfântul Mormânt, acolo am cântat toate cântecele şi colindele, pe care le ştiu. Când am îngenuncheat lângă Sfântul Mormânt am fost cea mai fericită, că mă aflu acolo şi mi-am dat seama cât de trecătoare sunt toate; cea mai bună este credința din sufletul omului, nădejdea mântuirii noastre... N-am cuvinte destul de frumoase pentru a descrie starea mea sufletească de atunci, am devenit mai bogată, mai bună şi mai iertătoare şi mă rog Bunului Dumnezeu, să-mi ajute, să mai merg încă o dată la Ierusalim.

24. Ce părere ai de o întâlnire a fiilor comunei Telciu?

Desigur şi Telciu nostru ar fi cazul să aibă o sărbătoare a Fiilor satului şi asta cât mai curând. Ne-au luat-o înainte multe localități din județ. Iar conducerea primăriei nu vine cu nici un fel de idei, fapte, propuneri şi acțiuni.

25. Te-ai gândit că lui Vasile Oichii, Atanasie Moț Dâmbul şi celor 4 telceni eroi de la Mocirla (Salva) să le dedici câte o baladă?

Nu m-am gândit! Îmi pare rău, cred că merită eroii noştri să fie cântați în balade populare pentru vitejia şi jertfa lor.

Eu am găsit balada lui Todoran cel frânt cu roata la 1763 pe platoul Mocirla din Salva. Îi mulțumesc dincolo de trecerea vremii regretatului prof. Teodor Ghițan pentru generozitatea de a-mi fi dăruit mai multe texte ale baladei şi pentru sprijinul moral şi încrederea pe care mi-a acordat-o...

26. Ce obiective de viitor ai?

Obiective de viitor aşa avea destule, dar mă încurcă faptul că-s legate de susținere materială, toate sunt cu bani: orchestra, drumurile, cazare, masă şi fără ajutor nu-i modru...

27. Ce alte preocupări te pasionează?

Îmi place la casa mea, în grădină, cu galițele ce le am pe aici, pe ulița mea cu 3 case, seamănă cu o uliță de la sat, chiar dacă-i în Bistrița în plin Municipiu, nu-i asfalt, ne-am pietruit-o noi, care mai de care şi trăim cu ajutorul lui Dumnezeu... Am pus şi răstignire înaintea casei, oamenii trec şi se închină, îşi fac semnul crucii, eu cred că-i cel mai bine...

A consemnat colonel dr. Vasile Tutula
septembrie 2003, Bistrița

Amintiri din refugiu şi ca participant la eliberarea Ardealului de Nord (1942-1944) şi Cehoslovaciei (1945)

Subsemnatul Gavrilaş Viorel, născut la data de 17 ianuarie 1925 în satul Piatra, comuna Chiuza, fiul lui Ioan şi Lucreția, tata născut în Piatra, mama născută în satul Floreşti, comuna Nimigea cu numele de familie a fost Mureşan.

În familie am fost 6 frați, din care 4 băieți şi 2 fete. Din cei 6 frați am rămas 4 frați din care o fată. Au decedat de mici o fată şi un băiat. Născuți din părinți țărani mijlocaşi. Părinții au lucrat în gospodărie; fără să ajungă să lucreze la alte munci la străini.

Şcoala am făcut-o în satul Piatra, iar 4 clase de liceu le-am făcut în oraşul Năsăud la Liceul „George Coşbuc”, după cele 4 clase de liceu am trecut la aşa numită Şcoala Pedagogică Năsăud. Din cauza pregătirilor din război, tata a fost chemat ca militar la concentrare, iar eu am întrerupt liceul fiind obligat mai târziu să fac apoi Şcoala pedagogică, începând cu anul şcolar 1946/1947.

În urma ocupării Ardealului de Nord de Ungaria hortistă românii au fost persecutați de autoritățile maghiare şi un număr mare de tineri s-au refugiat în România. Eu în anul 1942, luna iunie, m-am refugiat în România, trecând granița prin munții din localitatea Ilva-Mare pe la aşa-numitul „Dealul Frîului”, reuşind să ajungem cu greu prin pădurile seculare din acele timpuri la

localitatea Poiana-Stampei. Am fost depistați de militarii grăniceri români şi am fost predați la „Căminul de refugiați” din Vatra-Dornei.

În cele 2 sau 3 săptămâni cât am locuit la Căminul de Refugiați, deşi eram un număr mare de refugiați, autoritățile au încercat să primim fiecare un act, care se numea „Carnet de refugiat” cu fotografie pe fiecare act. În toată această perioadă tinerii de sex masculin au fost sfătuiți să intrăm în armată, deşi eram mai tineri decât contigentele, care trebuiau să facă stadiul militar. Sfatul dat de un colonel de grăniceri arătă că cei care nu au rudenii sau cunoştințe, este bine să treacă la armată, ca să nu fim închişi. Ne-a sfătuit să ne găsim de lucru, să muncim cinstit.

Foarte mulți tineri au fost conduşi la Cercul de Recrutare din oraşul Câmpulung Moldovenesc. După recrutare cei mai mulți am fost trimişi la unitatea „3 Grăniceresc” cu sediu la Sibiu, în cazarma „Avram Iancu”, care îşi desfăşura şi instruia militari în oraşul Câmpina-Prahova.

Am fost repartizat şi instruit timp de 3 luni de zile; iar apoi am fost repartizați la Gărzile din Câmpina, pază petrolieră. Eu, ca militar tânăr, am fost repartizat la Rafinăria „Steaua Română”, la care eram ca gardă militară formată din 12 posturi de santinele cu misiunea să păzim aerian şi terestru de pe observatoare ridicate la o înălțime de 10-15 m. Garda noastră din rafinărie mai patrula încă cu 8 patrule formate din câte doi militari în jurul rafinăriei. În total, în gardă eram peste o sută de militari. Unitatea noastră avea organizate gărzi de pază pe toată zona şi în jurul oraşului Câmpina. În afară de unitatea noastră mai avea misiuni de apărare a unității de antiaeriană şi una motorizată, cred că era R.7 I. Motorizat.

La Câmpina am făcut serviciul militar din iunie 1942 până în luna august 1943, când Regimentul 3 Grăniceri s-a contopit cu Regimentul 90 Infanterie, care la rândul lui a făcut parte din câte îmi amintesc din Divizia 18 Infanterie şi, care, din câte cunoaştem noi, s-a reîntors distrusă din Rusia cu efective foarte mici, şi care a fost contopită cu Divizia a 1-a de gardă, ce a fost refăcută. După contopire, am fost reorganizați noi, care eram cei mai numeroşi în Batalioanele: 28, 29 şi 30 Vânători de Munte. Eu am făcut parte din Batalionul 28 Vânători de Munte. Noile batalioane de Vânători de Munte au fost trimise pe zonă la Turda, şi am făcut pregătire ca Vânători de Munte în localitățile din zona Feleacului, fiind cazați la case particulare în localitățile: Săvădisla, Vălişoara, Finişel, Iara. Aveam misiunea de a apăra granița vremelnică din zona Feleacului, Clujului şi Băişoarei.

Pe zonă am stat şi ne-am instruit până la jumătatea lunii august, în septembrie, octombrie şi jumătatea lunii noiembrie 1943. Drumul de la Sibiu şi înapoi l-am făcut pe jos, echipați cu echipament de război. Condițiile erau foarte grele. Dar aveam haine şi mâncare suficiente.

Din cazarma „Avram Iancu”, din Sibiu, în luna noiembrie 1943 am primit un concediu de o lună de zile, pe care l-am făcut la Iacobeni, în Bucovina. Nu am îndrăznit să mă duc la Piatra şi Chiuza în Ardeal, aflate sub ocupație străină, deşi îmi era dor de frați şi părinți.

După concediu am fost instruiți şi pregătiți timp de două luni şi jumătate la Sibiu, la aşa numita pe atunci „Scoală de Război”, la sfârşitul căreia am plecat pe front întreaga unitatea militară, în jurul datei de 15 martie 1944.

Batalionul 28 Vânători de Munte care făcea parte alături de Regimentul 90 Infanterie din Divizia 18 Infanterie am ocupat poziția în jurul Iaşului cu localitățile: Valea-Lupului, Ridul Tătarului, Padurea- Mîrzasca, Podul Iloaiei, Târgul Frumos, Copou etc.

Pe front am lucrat la Grupul de comandă al Companiei a 5-a cu locotenentul rezervist, Susală Ion. Am îndeplinit misiuni de telefonist, agent de legătură, semnalizator. Se lucra cu steguleţe şi alfabetul Morse. Mai aveam şi aparate de semnalizare cu beculeţe colorate aşa numite aparate ICAR. Toate aceste misiuni le aveam de la companie la Batalion şi agenții de legătură de la companie la plutoane- misiuni foarte periculoase, care erau numite „nervul unității".

Pe front se schimbau pozițiile după una sau două săptămâni şi aceasta în funcție de pierderile de efective în oamenii pe care le aveam.

Pe data de 5 mai 1944 am fost rănit la Valea Lupului la piciorul stâng şi mâna dreaptă. Am fost spitalizați în Spitalele din Vaslui şi Arad, timp de o lună şi jumătate. După vindecare am plecat din nou pe front, când am găsit unitatea în refacere, scoasă de pe pozițiile la Tanacu, localitate în zona Vaslui. Am plecat cu unitatea să ocupăm din nou poziția de luptă la locul numit Târgu-Frumos, unde am luptat până pe data de 18.08.1944. Deşi unitatea era bine înarmată şi cu efective de luptă pe acea dată, în jurul orelor 11 am primit ordin să ne retragem, ca să ocupăm o altă poziție de luptă. Apoi am fost desfăşurați pe o nouă poziție pe un deal cu vie din hotarul comunei Târgul-Frumos. Am înțeles că suntem încercuiți de inamic şi că dimineața va trebui să rupem încercuirea acolo, pe unde se constata apărarea mai slabă. Dimineața am scapăt din încercuire. Batalionul 28 Vânători de Munte a avut misiunea ca o unitate de hărțuială împotriva unităților ruseşti pe timpul ieşirii şi retragerii din încercuire.

Din 18 şi până la 23 august am hărțuit unitățile care ne urmăreau. În seara zilei de 23.08 la orele 10 am ascultat la radio Comunicatul către Țară, făcut de regele Mihai şi care a cerut armatei române de pe front în retragere să se regrupeze, ca să se poată apăra împotriva armatelor ruseşti, care nu au respectat înțelegerea dintre conducerea țării noastre şi conducerea sovietică. Trebuia să ne apărăm de unitățile germane, care aveau un mare efectiv şi erau bine înarmate. Trebuia să ne apărăm şi de ruşi care încercau să ne aresteze. Primele ciocniri le-a avut unitatea noastră cu o unitate de tancuri germane, la Râmnicu-Sărat în Muntenia, când am făcut primii prizonieri germani în număr de 40 militari şi un maior neamț.

În jurul datei de 28 august 1944 am avut lupte cu unități germane lângă Ploieşti cu o unitate germană care a încercat să apere zona petrolieră de la Ploieşti. Am dus lupte în 28, 29, 30 şi 31 august. Ulterior am fost duşi într-o nouă misiune pe Valea Oltului, apoi la Sibiu. Din 15 septembrie 1944 unitatea a fost completată cu noi efective de militari, armament şi toate cele necesare. Eram bine pregătiți de luptă. Pe data de 20-22 septembrie am plecat în marş, echipați de război pe frontul din Ardeal, la Turda. În 4-5 zile am ocupat poziția pe bazinul râului Arieş, în dreptul localității Câmpia-Turzii. La trecerea râului Arieş am pierdut mulți militari. În noaptea de 28 septembrie batalionul nostru a primit ordin, să treacă prin apă râul Arieş şi să formăm un cap de pod la nord de

râu. Trecerea râului, noaptea pe la orele 24^{00} prin ploaie ne-a avantajat să ocupăm în dimineața zilei cota 101, viile de la Câmpia-Turzii, ajungând la marginea comunei Lona.

La Câmpia-Turzii am luptat în calitate de comandant de brand de 81 mm calibru. În ziua de 29 septembrie între orele 12 am fost din nou rănit în viile de la Câmpia-Turzii de o schijă de tun antitanc. În acea zi am fost răniți grav peste 300 militari români din unitatea noastră. Rana am avut-o la piciorul stâng, la coapsă şi la amândoi muşchii de la şira spinării. Am fost spitalizat la Aiud, Alba-Iulia şi Câmpulung-Muscel. Spitalizarea am făcut-o din 29 septembrie 1944 şi până la 15 ianuarie 1945. Am primit un concediu medical de 15 zile, după care m-am prezentat la unitate la Sibiu, care era acuma dispusă în Cazarma „Mihai Viteazu”, o cazarmă în formă de potcoavă cu două părți mari, una ieşea din strada care ducea spre Răşinari poarta stânga, iar poarta din spate ducea spre Câmpul de instrucție de la Poplaca şi Valea Săpunului.

Am fost trimis din nou pe front în primăvara lui 1945 în Cehoslovacia, participând direct la luptele de la Banska – Bistriça, Tatra Mică, Bratislava şi apoi la ultimele lupte în apropiere de Praga într-o localitate numită „Karasin” până la 8 iunie 1945, când am plecat în marş pe jos, spre România - 1750 km. Făceam 50 de km pe zi. Eram cazați pe păşuni, să nu producem pagube agriculturii. Armata română a avut 3 drumuri de reîntoarcere acasă. În țară am ajuns în jurul datei de 10 august 1945 la Băile Episcopiei (Băile Felix de azi), unde am făcut baie şi ne-am împrospătat echipamentul.

Pe câmpia de la Oradea armata română a fost salutată de fostul ministru de război de atunci, generalul Raşcanu, care la acea dată a decorat 100.000 de ostaşi români.

De la Oradea unitatea noastră a fost dusă la Carei, în cazarmă. Toți cei 100.000 de militari decorați am fost duşi la Bucureşti, defilând pe sub Arcul de Triumf şi apoi am fost liberați, venind acasă obosiți, decimați, dar cu mândrie, că am slujit patriei cu cinste. Ne-am făcut datoria cu vârf şi îndesat.

Ce a urmat apoi, cunoaştem cu toții destul de bine. Socotiți de multe ori duşmani, aproape toți ofițerii noştri, care au dat dovada de sacrificiu şi jertfă au fost dați afară din armată, închişi, fugiți prin păduri, duşi în închisori. Dau un caz din cei care au luptat cu mine, Leonida Pop a fost împuşcat pe hotarul Rebrişoarei, pentru că a făcut parte din aşa numita GARDĂ ALBĂ. Şi aşa au fost mulți bătuți şi chinuiți, că şi-au făcut datoria pe front, să apere țara. Mulți s-au opus colectivizării agriculturii, alții naționalizării. O parte au fost duşi la Canal.

Pentru participarea la război un an şi jumătate, prin ordinul ministrului de război, celor care s-au reîntors din Cehoslovacia, le-a fost dat un echipament militar fără manta şi o hârtie, că are dreptul să le poarte. Alte recompense: am fost decorat şi medaliat cu „Bărbăție şi credință cu spadă cls. III”; „Serviciul credincios clasa I”, din nou „Bărbăție şi credință cu spadă cls. II”, „Cruciada împotriva Bolşevismului, Lupta împotriva fascismului”, „Crucea Comemorativă a celui de-al doilea război mondial, 1941-1945”.

După terminarea şcolii pedagogice am fost repartizat şi numit în anul şcolar 1951-1952 în satul Bichigiu ca învățător-director, unde am lucrat până la 5 decembrie 1958, când am fost numit director la Şcoala din Telciu (centru).

Fac o mențiune - am fost numit director la 1 septembrie 1958. Nu am ajuns la şcoală decât în 5 decembrie 1958, întrucât Bichigiul era un sat foarte cunoscut. Certurile din Şcoala de la Telciu au fost un motiv de a nu ajunge în conducere şi am încercat cât am putut, să nu ajung la Telciu ca director. În Telciu am fost director din 1958 până în 1963, când a venit profesorul Ciceo Pavel în această funcție.

Desigur că şi aceste dispute-certuri s-au rezolvat apoi cu bine, lucrurile intrând în normalitate. Acestea sunt câteva din amintirile mele, unele dureroase pe care tineretul de azi ar trebui să le cunoască, spre a cinsti istoria şi respecta părinții. Acum, ajuns la vârsta de aproape 80 de ani privesc în urmă, cum au trecut anii, dar şi cu speranța în viitor pentru o Românie mai demnă şi mai prosperă din punct de vedere economic, spre a învinge sărăcia care din nou ne apasă pe umeri, iar pensiile noastre de învățători sunt slăbuțe şi insuficiente, după o muncă de aproape 40 de ani.

Totuşi să fim încrezători şi să fim oamenii speranței. Să fim mai buni şi să ne ajutăm unii pe alții, ca adevărați fii şi cetățeni ai Telciului.

Viorel Gavrilaş, învățător, fost director
al Şcolii Generale din Telciu (1958-1963),
apoi mulți ani director adjunct

15 aprilie 2004, Telciu

Scurtă autobiografie a tinereții mele. Am muncit 38 de ani în învățământ, în slujba comunei Telciu

Dragi fii şi cetățeni ai Telciului,

Sunt fiul preotului Pop Emil, care a muncit în parohia Telciu din anul 1917 până în anul 1921 când în urma decesului bunicului meu, preotul Pop Damian s-a mutat în parohia Bichigiu, având o activitate scurtă din cauza decesului din anul 1927. Fiind preot a mărturisit-o, bolnav fiind de tifos. După ce a primit boala şi întrucât medic nu era numai la Năsăud, în felul acesta şi-a sfârşit viața aşa de timpuriu, lăsând pe mama mea văduvă cu 4 copii şi cu greutăți deosebite în creşterea şi educarea noastră.

Un ajutor deosebit am avut din partea unchiului nostru, colonelul medic Leonida Pop, mare radiolog ce-şi desfăşura activitatea la Galați şi ulterior la Bucureşti, mare filantrop. Un spijin am avut şi din partea bunicii noastre de la Telciu, văduvă de preot Mureşian Valer, mare ctitor al Bisericii din Telciu, care a lucrat 30 de ani la zidirea acestei catedrale din 1892 până în 1922, când s-a sfințit de episcopul greco-catolic de la Gherla, Iuliu Hossu.

Clasele primare le-am urmat la Telciu şi la Bichigiu. M-am înscris la Şcoala Normală de învățători din Năsăud, unde am urmat şi promovat clasele I-IV, dar în anul 1938 s-au desființat cursurile superioare, respectiv clasele V-VIII. Anul şcolar 1938/39 l-am urmat la Gherla, unde funcționa cursul superior al Şcolii Normale greco-catolice.

La această şcoală am urmat clasa V şi a VI-a. Dar, în 1940 Ardealul de Nord a fost ocupat de horthyştii-unguri prin odiosul Dictat de la Viena, clasa a

VII a am urmat-o în perioada 1940/41 sub administrație maghiară. În vara anului 1941 în învățământul maghiar a intervenit o reformă mărindu-se anii de studiu de la 8 la 9 ani cu denumirea de „Liceum es toanito-kefezé”.

Întrucât în vara anului 1941 am fost recrutați de unguri, eram amenințați să fim încorporați în armata ungară, pentru că nu eram în ultimul an de studiu prin mărirea anilor de la 8 la 9 clase, aşa că în vara anului 1942 trebuia să ne refugiem în România. În această situație am fost mai mult de jumătate din clasă, mă refer la băieți.

În această situație am fost nevoit să mă refugiez, dar nu aveam cu cine. La început am vorbit cu 2 colegi din Bârgău; Şutu Toader şi Socină Ionel, dar care până la urmă s-au refugiat peste munți spre Piatra Neamț. Până la urmă m-am refugiat singur peste dealurile de la Pata şi Turda. Cu mult bagaj şi mare risc, bunul Dumnezeu mi-a ajutat şi am trecut cu bine în România.

Ministerul învățământului m-a repartizat la Şcoala Normală de învățători din Blaj, unde în anul 1943/44 am urmat clasa a VIII-a şi am obținut diploma de învățător. Acest an şcolar pentru mine a fost un an de studiu şi efort deosebit de greu, dar pe care l-am promovat cu bine.

În vara anului 1943 înainte de a fi încorporat în Armata română, la Şcoala de Ofițeri de Rezervă nr. 6 din Ineu-Arad, unde am fost repartizați toți absolvenții de şcoli normale din țară. La Blaj am cunoscut un preot protopop numit Sabău Coriolan, om deosebit şi mare filantrop, care ne-a acordat locuință gratuită şi hrană la un număr mare de refugiați studenți şi elevi. La Şcoala de Ofițeri de Rezervă nr. 6, Ineu, am încorporat în toamna anului 1943 şi de abia în toamna anului 1944 târziu ne-a repartizat la unități. Eu am reuşit să fiu repartizat la un regiment din Divizia 18 Infanterie din localitatea Orăştie cu gradul elev plutonier. Dar în perioada după 23 august trupele horthyste conduse de Száloşi au intenționat să ocupe Ardealul rămas liber, aşa că în cursul lunii septembrie 1944 ne-au atacat în regiunea Mocrea-Ineu. Toată unitatea Şcolii noastre de ofițeri a fost repartizată pe companii într-un dispozitiv de apărare. Riposta noastră a fost zdrobitoare, pentru că a oprit ofensiva armatei maghiare şi a luat un număr mare de prizonieri. Îmi amintesc că plutonul meu din Compania 4, în noaptea de dinaintea atacului a avut o misiune de informare şi recunoaştere, pentru că ne-am apropiat până la posturile armatei maghiare, care plină de încredere chefuia şi jubila victoria zdrobirii armatei noastre. Dar n-a fost să fie aşa.

După ce am fost repartizați la regimente o lungă perioadă de timp în lunile (ianuarie, februarie, martie, aprilie 1945), am făcut drumul de la unitățile militare la locuințele noastre de acasă, parcurgând un drum extraordinar de greu, deoarece din Apahida nu circulau trenurile spre nordul țării.

Totuşi în cursul lunii mai împreună cu încă 4 ofițeri activi am plecat în Cehoslovacia, la Divizia 18 Infanterie, care era încartiruită într-o pădure de lângă Banska-Bistriça. Acolo am fost numit comandant de pluton, care avea un efectiv de soldați redus din cauza războiului, a pierderilor suferite.

În cursul lunii iunie ne-am reîntors în țară, la Marghita, mărşăluind zi şi noapte pe jos aproape 2.000 km timp de o lună de zile, după care ne-am amenajat o cazarmă, care era plină de bălării şi mizerii.

Am fost desconcentrat în 20.IX.1945, când am fost numit învățător director la Şcoala Primară din Bichigiu, unde în anul precedent 1944/45 nu s-au ținut cursuri din lipsă de cadre. Din punct de vedere administrativ, viața în Bichigiu era aproape complet dezorganizată.

Dragi cititori,

Vă rog să-mi permiteți să vă prezint o scurtă trecere în revistă a activității mele desfăşurate în perioada celor 38 de ani de activitate didactică, la catedră, în învățământul primar, elementar şi general.

Alături de toți slujitorii neobosiți ai şcolii din fiecare colțişor al patriei noastre dragi, România, am muncit în această perioadă cu toată abnegația neprecupețind nici un sacrificiu la clădirea şi instaurarea vieții noi democratice pe altarul şcolii noi şi al țării noastre. După război, totul a fost luat de la început.

Începând cu primii ani de învățământ după marele act istoric de la 23 august 1944, când mi-am satisfăcut stagiul militar timp de 2 ani de zile, participând în această perioadă şi la luptele antihortiste din regiunea Ardealului, după demobilizare în toamna anului 1945 am intrat în învățământ, fiind numit la Şcoala primară de şapte ani din satul Bichigiu, unde am muncit în condiții foarte grele, predând simultan la şase clase, atât dimineața cât şi după amiază. După un an şcolar 1944-1945 întrerupt din cauza evenimentelor din timpul războiului şi a lipsei de cadre am şcolarizat un număr de 137 elevi cuprinşi în cele şapte clase. În acest an şcolar m-am zbătut şi cu greutăți materiale deosebite din cauza lipsei mare de manuale, rechizite şcolare şi a personalului de serviciu, pe care nu l-am avut încadrat din cauza lipsei de fonduri. Până la urmă le-am plătit din veniturile realizate din serbările şcolare.

În anul următor şcolar 1946-1947 am fost mutat la cerere la Şcoala de şapte ani din Telciu, unde mi s-a repartizat clasa întâi, şcolarizând un număr de peste 100 de elevi, din care frecventau zilnic şcoala peste 70 de elevi. Am condus această clasă timp de doi ani, respectiv clasa întâi şi a doua, iar în anul următor am fost mutat în interesul învățământului la şcoala primară din Fiad-Vale, unde am funcționat în condiții foarte grele, şcolarizând un număr de aproape 50 de elevi, lucrând simultan la mai multe clase. Cu toate aceste condiții foarte grele de muncă am fost corect, cu mult simț de răspundere, şi în acelaşi timp am obținut unele rezultate bune în procesul instructiv-educativ. Pot aminti elevi buni: Pop Nicolae în prezent inginer agronom, Mutu Nicolae, Horți Niță, Dologa Vasile şi alți oameni cu o bună pregătire profesională în prezent. După cei trei ani de muncă asiduă, prestată la această şcoală, în anul următor 1951-1952 după un pătrar de an şcolar am fost mutat la Şcoala din centru Telciu, tot în interesul învățământului, Apoi am fost mutat la Şcoala de patru ani Valea Seacă, şcoală nouă. La fel şi la această şcoală am muncit în condiții foarte grele, şcoala având un număr de peste 40 de elevi şi făcând naveta aproape zilnic din Telciu-Valea Seacă pe jos, şi uneori cu trenul mic forestier. În anul şcolar următor 1952-1953 tot în interesul învățământului am fost mutat (forțat) la o altă şcoală, tot acțiune nouă, dar de data aceasta nu pe raza comunei noastre ci la Feldru-Prihodişte. În acele momente eram foarte revoltat pentru acest nou dictat şi n-a fost mult până în clipa de a-mi da demisia din învățământ. Dar pentru că mi-am iubit mult profesia de dascăl, am trecut oarecum şi peste acele momente critice din viața mea.

Aici la această şcoală nou înfiinţată am plecat foarte amărât, punându-mi în gând să nu muncesc serios, ci mai mult formal, dar până la urmă, văzând pe cei 17 elevi nevinovaţi de soarta mea, mi s-a făcut milă de ei şi am muncit cu multă conştiinciozitate şi cu aceşti elevi am obţinut rezultate foarte bune la clasă, plus că tot aici am desfăşurat o activitate intensivă de alfabetizare în rândul părinţilor, activitate ce a fost inspectată şi apreciată cu calificativul „foarte bine”.

După acest an şcolar foarte greu pentru mine, departe de satul natal şi gospodăria mea personală, la cerere am fost transferat la Şcoala de patru ani din Telciu-Transbordare, şcoală tot acţiune nouă, unde am muncit doi ani şcolari până în anul şcolar 1955-1956, când am revenit la Şcoala din Telciu-centru, unde am muncit în continuare, conducând şase serii de elevi din clasele I-IV, exceptând cinci ani, când am predat obiectul „agricultura” între anii şcolari 1962-1963 şi până în 1967-1968, pe care regret că i-am pierdut din activitatea de la clasele I-IV.

Alături de toţi slujitorii neobosiţi din fiecare colţişor al patriei noastre dragi în toată această perioadă lungă de 38 de ani am muncit cu abnegaţie şi neprecupeţind nici un sacrificiu personal şi am contribuit astfel la edificarea şi insaturarea vieţii noi din societate. Începând cu primii ani de învăţământ, după marele act istoric de la 23 august 1944, noi, cadrele didactice din acea vreme am muncit în cele mai vitrege condiţii de muncă şi viaţă. În anii de secetă şi lipsuri materiale în urma celui de al doilea război mondial. Cu toate acestea însufleţiţi de nobilele idealuri de luminători ai satelor am participat activ şi neobosit la toate sarcinile trasate de partid şi de primul guvern democratic Petre Groza şi astfel am muncit şi am luptat pe toate fronturile ducând o grea muncă politică, culturală, socială în rândurile maselor de cetăţeni din satele noastre. În astfel de condiţii grele de muncă, din cadrul şcolilor existente am şcolarizat un număr mult mai mare de elevi în sălile de clase neîncăpătoare, uneori improvizate, fiind siliţi noi, cadrele didactice să predăm lecţii, fără manuale şi rechizite corespunzătoare.

Paralel cu munca didactică cu elevii am desfăşurat o intensă muncă de alfabetizare în rândul maselor de analfabeţi, care la noi în comună erau de peste 40% pe raza celor trei şcoli existente. Odată cu prima reformă a învăţământului s-a extins şi activitatea. Alături de alte cadre de sacrificiu am arătat că prin modesta mea contribuţie am participat activ la înfiinţarea a trei şcoli, acţiuni noi, pe care le-am amintit mai înainte. Paralel cu munca desfăşurată în cadrul şcolii am răspuns întotdeauna la chemările statului nostru, la toate activităţile social-politice, desfăşurate în acea perioadă ca: recensăminte agricole, recensăminte ale populaţiei, recensăminte ale animalelor aproape în fiecare an, muncă de socializare a agriculturi prin înfiinţarea întovărăşirii zootehnice, comisia de judecată, deputat comunal, responsabil sindical, muncă în cadrul cooperativei şi multe altele.

O contribuţie deosebită am depus mai mulţi ani în şir şi în cadrul activităţii sportive din comuna noastră, muncind mulţi ani la amenajarea arenei sportive, cât mai ales la conducerea echipei de fotbal după intrare în campionatul judeţean.

Înfăptuirile şi transformările noi survenite în societatea noastră, în țara noastră în sânul învățământului prin reformele introduse au adus schimbări radicale, cu care cadrele didactice de astăzi se pot mândri.

Continua perfecționare a învățământului şi ridicarea lui pe o treaptă superioară face ca noi, cadrele din învățământ să fim mândri de toate aceste realizări şi să constituie un îndemn pentru o muncă continuă de calitate în şcoala noastră. Pentru a obține rezultate bune la clasă, în şcoală, în societatea în care muncim şi trăim trebuie în primul rând, după părerea mea, să ne iubim munca noastră, profesiunea pe care ne-am ales-o, să o practicăm în activitatea de zi cu zi. Eu consider că aceasta este esențialul şi de mare însemnătate, pentru ca cineva să fie un bun învățător, profesor, etc. fără să-şi iubească meseria. Trebuie în primul rând să avem conştiința noastră cu noi înşine că ne-am făcut pe deplin datoria ca adevărați apostoli ai neamului nostru. Este adevărat că în munca noastră spinoasă se ivesc probleme greu de rezolvat, uneori chiar probleme nerezolvabile, dar pot să afirm din experiența lungii mele activități didactice că oricât ar fi ea de grea, dacă te străduieşti şi se depune suflet în realizarea ei, până la urmă tot se rezolvă ceva, poate mai puțin la început, dar treptat, treptat se realizează mai mult.

În activitatea îndelungată, desfăşurată de subsemnatul în procesul instructiv-educativ m-am călăuzit după acest principiu şi pot să afirm în mod cinstit că am avut multe satisfacții pe lângă unele insuccese inerente vieții şi activității noastre de dascăl. Şi astfel pot afirma cu conştiința împăcată că mi-am făcut pe deplin datoria în toată activitatea didactică, mi-am respectat elevii.

În încheiere doresc să mulțumesc întregului colectiv de cadre didactice pentru sprijinul, ce mi l-au acordat în toate privințele şi rog să mă scuze, dacă le-am greşit cu ceva vreodată. Mulțumesc direcțiunii şcolii şi tuturor foştilor mei directori, cu care am muncit timp îndelungat în activitatea didactică. Nu pot să uit de colaborarea perfectă şi sprijinul, ce mi l-a acordat o perioadă îndelungată, colega de la clasa paralelă, doamna Buzilă Ana pentru care îi mulțumesc în mod deosebit. Aduc totodată mulțumirile mele administrației din comuna voastră.

Vă urez din tot sufletul tuturora, numai bine, fericire, multe succese în viață şi „LA MULȚI ANI".

Cu respect şi considerație,
învățător Titus Pop

Telciu, la 25 iunie 1983

Notă: Acest cuvânt de la pensionare a fost reactualizat de autorul său la 15.04.2004, printr-o introducere privind familia domnului Titus Pop şi dat nouă spre publicare integrală. Nu am adus aici nici un fel de corecturi de esență sau conținut. Am păstrat în totalitate cele spuse la pensionare de domnul învățător Titus Pop la 25 iunie 1983.

O casă din Telciu la Muzeul Etnografic al Transilvaniei

Am aflat cu plăcere că la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, avem expusă din comuna noastră o casă cu toate dependințele, la Secția în aer liber de lângă pădurea Hoia.

Vechimea ei datează din 1841, aşa cum ne arată inscripția de deasupra uşii. Casă a cărui gospodar o fi fost? E greu de depistat. Dar nu imposibil.

Are trei încăperi: tinda la mijloc, o cămară la stânga şi camera de locuit la dreapta. Din tindă nu are numai o ieşire, şi nu cu două, cum au celelalte case năsăudene.

Din inventarul casei s-au păstrat piese deosebit de valoroase, cum sunt cele două hambare pentru cereale din podul tindei, scobite în trunchiuri groase de stejar şi chiar piesele de bază ale mobilierului din camera de locuit, precum: masa, scaunele, patul, lăițarele, lada de zestre, soba cu cuptorul, dulăpioarele şi altele.

Această casă din lemn are o vechime de peste 160 de ani şi trebuie să reprezinte o mândrie pentru noi telcenii. Ea se află în al doilea muzeu etnografic al țării ca mărime, după cel de la Bucureşti, din parcul Herăstrău. Oare câți telceni cunosc această minunată comoară expusă în Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Secția în aer liber, de lângă pădurea Hoia, al frumosului oraş de pe malurile Someşului Mic – Cluj-Napoca? Iată o întrebare. Răspunsul dați-vi-l dumneavoastră fiecare în parte şi-n colectivitatea în care trăiți. Ce? Nu merită! Ba da. Asta înseamnă cunoaştere, numai aşa îți poți cunoaşte trecutul, originile şi strămoşii, dar mai ales prezentul şi viitorul.

Notă: Referiri despre această casă se găsesc în lucrarea „Muzeul Etnografic al Transilvaniei”, Secția aer liber, Întreprinderea Poligrafică Cluj 122/1968, p. 24-26.

Bibliografie: Aurelia Tița, *Realizări şi perspective în Secția în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, în vol. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anul 1976,* Cluj-Napoca, 1976, p. 11-32.

Colonel dr. Vasile Tutula

Telceanul Vasile Oichi, printre personajele de vază ale dramei „Trilogia Transilvaniei”, scrisă de cojudețeanul nostru Teodor Tanco

Vasile Oichi, erou şi martir al telcenilor, pe platoul de la Salva, locul numit Mocirlă, se află înscris printre eroii dramei „Trilogie transilvană”, apărută la Editura Cartea Românească, în anul 1985, autor Teodor Tanco.

În lucrarea respectivă, ce cuprinde două părți, prima intitulată sugestiv „Cavaleria”, iar a doua „Cetatea Unirii”, drama poporului român este punctată prin momentul 1763, anul înființării regimentelor româneşti de graniță, precum

şi a celor secuieşti, care au însemnat mari convulsii, cum au fost cele de la Salva şi Siculeni, unde vor fi traşi pe roată Tănase Todoran, iar alți zece opozanți dintre care şi 5 telceni vor fi spânzurați, iar la Miercurea-Ciuc vor muri circa 800 de bărbați, femei, copii şi bătrâni, fiind pur şi simplu măcelăriți printr-o acțiune de bombardament cu artileria şi trageri cu armament de infanterie în noaptea de 6/7 ianuarie 1764.

În prima parte, scriitorul a ales 10 personaje sugestive ale acelei epoci: Todoran – 104 ani; Vasoc – 60 ani; Schuster – 35 ani; Manu – 70 ani; Oichi – 50 ani; Irimie – 50 ani; Marcu – 45 ani; Alexa – 19 ani; Cute – 50 ani; Hoenkolt – 40 ani; Cosimelli – 40 ani şi Tavifta – 80 ani.

Întreaga acțiune din partea 1-a se petrece pe fondul evenimentelor pregătitoare întâmplărilor de la Salva din 10 mai 1763, şi pe timpul acestora, inclusiv tragerea pe roată a lui Tănase Todoran.

Trilogia continuă apoi cu momentul 1889-1894, al Memorandumului, în care domină figura lui Ion Rațiu şi George Coşbuc şi se încheie cu momentul Alba Iulia, al Marii Uniri de la 1 decembrie 1918.

Figura lui Oichi este demnă, curajoasă şi plină de rezistență împotriva ofițerimii şi cătanelor imperiale, aroganți, veniți aici în Transilvania cu scopul de dominație şi supunere a populației din zonă.

Doar trei pasaje spre a-i înțelege chipul:

„a) Iar noi aici stăm bătuți şi schilodiți. Uite, căpitane (arătându-i rănile lui Cosimelli). Şi la urmă după legea tâlharilor;

b) Şi încă nu-s prinşi toți caii urmăriți. Pe cei slabi îi chinuie, să-i spună pe cei ascunşi, şi-i trag de limbă, să ne vânză şi pe ce şi ce am făcut;

c) Apoi totul a fost ca un trăsnet. Da' m-am răcorit o leacă... Dacă nu se opunea Cute, în iureşul acela puteam înainta, să ocupăm cetatea Bistriței."

Colonel dr. Vasile Tutula

Un telcean, pe nume Ion Scuturici a intrat în istorie

Aflăm cu plăcere din lucrarea „*Emigrări româneşti din Transilvania în secolul XII–XX*", scrisă de marele istoric român, de baştină ardelean, Ştefan Meteş, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, la p. 137-145, că „un slobodnic" pe nume Ion Scuturici, din Telciu, raportează despre pribegii din Cepan (Cepari, astăzi s.n.) – la 14 iulie 1760, care din diferite motive pleacă spre Moldova.

Dar să vedem textual raportul său: „Când am trecut ieri-dimineață peste Someş, am auzit împuşcături în pădurea Cepanului (...). Se apropie de mine un fugar din Mintiu (...). Eu l-am întrebat din ce motiv vrea să plece în Moldova. Răspunde: de frică să nu fiu prins la miliție. La întrebarea: că cine le este conducător şi călăuză, răspunse: căpitanul, care condusese primul transport la Moldova, s-a întors însoțit de 30 de feciori tineri înarmați şi el le va fi călăuză. A adunat de pe câmpie şi din alte comune 300 de gospodari şi încă mulți feciori necăsătoriți, care-şi părăsesc părinții şi stăpânii, la care au slujit. Toți se găsesc acum în pădurea Cepanului, împărțiți în patru grupuri. Sâmbăta trecută a venit

solgăbirăul, cu mulți oameni în pădure, dar fugarii de departe i-au strigat să nu se apropie prea mult. Oprindu-se, i-a somat pe băjenari să plătească banii, cu care datoresc. Mulți au plătit imediat. Apoi solgăbirăul a întrebat despre motivele băjeniei, la care fugarii răspunseră, că pleacă de frică, să nu fie luați la miliție şi din cauza slujbelor prea grele, ce au de prestat proprietarilor. Atunci solgăbirăul îi dojeni zicând: voi mereți neanunțați, şi-ți veni nechemați, şi nu veți afla mai mult ce lăsați aici (...)[1].

„Acel fugar din Mintiu îmi spune că a venit la bejenari şi la primarul comunei Luşca, împreună cu câțiva săteni şi au cerut de la consătenii lui băjenari biruri restante. Observând că se apropie prea tare de ei şi începe a-i număra, trei dintre aceia se aruncară asupra primarului, îl târâră în pădure şi începură a-l bate de moarte. El scăpă cu viață numai după ce câțiva bejenari luşcani în genunchi îi rugară pe soți să-l lase în grija Domnului”[2].

Întrebându-l, pe fugarul minteuan, când au de gând să plece în Moldova, răspunse că nu pot pleca la drum până nu vor fi liberați din arest pe iobagii prinşi în Țigău şi Arcalia. Spre acest scop are să plece luna viitoare acolo căpitanul cu 60-80 oameni. Căpitanul le spune să primul transport a fost sălăşluit dincolo de Prut, unde Vodă le-a dat celor săraci hrană şi alimente şi le-a promis că-i va alimenta gratuit până la toamnă. Timp de zece ani bejenarii vor fi scutiți de orice contribuții şi poveri, iar după trecerea acestui timp vor avea să plătească bir de cap, 14 dinari şi de fiecare vită, 14 bani”[3].

Acest raport este de mare importanță pentru înțelegerea relațiilor sociale din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din Transilvania, a numeroaselor valuri de emigrări ale românilor din Transilvania, spre Moldova şi Țara Românească, din cauză că nu mai puteau răbda poverile, apoi o parte fiind trecuți cu forța la religia uniților. Acest raport, alături de alte zeci şi sute din valoroasa lucrare a marelui nostru istoric, Ştefan Meteş, reprezintă documente indubitabile ale legăturilor de frățietate, limbă, religie şi tradiții ale românilor de pe ambele versante ale Carpaților, care de-a lungul secolelor şi-au găsit scutire, într-o parte sau alta a Carpaților româneşti.

Aşadar, Ion Scuturici din Telciu a intrat în istorie prin raport. Oare, despre care Ion Scuturici o fi vorba?! Din care ramură a Scuturicilor? Căci cu acest nume în comuna Telciu sunt foarte mulți, eu cred că peste 200 de persoane, şi culmea, deşi cu acelaşi nume, nici nu sunt rude între ei. Numele de familie „Scuturici” cuprinde circa 9-11 încrengături, genealogii de familie cu acelaşi nume, pe Telcişor, fiind şi în Telciu-centru, ori pe Fiad.

Colonel dr. Vasile Tutula

1. Cf. Ştefan Meteş, *op. cit*., p. 137.
2. *Ibidem*, p. 138.
3. *Ibidem*.

Din cartea de aur a bisericii comunei Telciu (pomelnicul bisericii)

1. La pagina 49, în „**Pomelnicul bisericii**”, la nr. crt. 24 şi 25 pe anul 1921 este scris: „**Lucian Blaga**” „**literat şi poet național**”, se spune, şi soția sa Cornelia Blaga (născută Brediceanu), au depus fiecare câte o 100 lei, donație pentru biserică.

Este şi trebuie să fie o mare mândrie pentru noi toți telcenii că marele poet şi filosof Blaga, poetul spațiului mioritic, a fost la Telciu, ne-a apreciat obiceiurile şi le-a cântat în versurile sale.

Şi când te gândeşti, cât au luptat Clujenii în anii dictaturii, până au reuşit să-i pună statuia lui în fața Teatrului Național din Cluj-Napoca, unde stă alături de Mihai Eminescu, alt mare titan al poeziei româneşti. Dar au reuşit. Iar azi când trec prin fața Teatrului Național şi-l văd pe Blaga alături de Eminescu, îmi amintesc de „lupta lui Semenescu” şi alții, cu „opozanții” ce se opuneau în perioada 1975-1980 împotriva ridicării statuii lui Blaga la Cluj-Napoca. La fel îmi amintesc de relatările marelui povestitor şi contemporan, om de litere, moțoganul din Sohodol, Titus Furdui, mare susținător a lui Blaga.

2. Din acelaşi pomelnic aflăm că în ziua de 15 septembrie 1939 a avut loc deschiderea liniei ferate Salva-Telciu. Ceremonia a avut loc atât la Telciu, cât şi la Salva. A participat o gardă militară de la Bistrița şi comandantul batalionului de Vânători de Munte, locotenentul Grigore Bălan. Din partea telcenilor a luat cuvântul, rostind un discurs, preotul Carol Henciu, despre care se spune că a fost prezentat şi la radio Bucureşti şi publicat în presă. Ar merita a fi cunoscut acest discurs, dar şi alte manifestări de atunci. Tineretul de azi nu ştie nimic despre acest eveniment, şi nici nu poate înțelege prin ce greutăți enorme s-au făcut căile ferate în România, câtă sudoare a curs pentru calea ferată Salva-Vişeu.

În orice caz evenimentul pentru comuna Telciu a fost unul dintre cele mai mari, telcienii fiind şi ei racordați astfel la lumea transporturilor rapide de călătorie. Ei vor intra de acum cu mai mare rapiditate în contact cu lumea, vor cunoaşte țara, vor circula, vor deveni mai informați, şi mai ales vor ieşi şi ei în lume de pe aceste văi pitoreşti, de o frumusețe sălbatică. Astfel vor cunoaşte şi ei lumea într-un număr cât mai mare. Cu alte cuvinte prin darea în folosință în 1939 telcenii noştri au ieşit în lume, în România, în Europa. Orizontul lor de cunoaştere creşte, iau contact cu civilizația, intrând mai mulți în oraşele Cluj, la Bucureşti, Dej, Baia Mare, spre Oradea, Timişoara, spre Moldova, la Iaşi etc.

Colonel dr. Vasile Tutula

Din Telciu îmi trag rădăcinile, seva, tăria şi puterea. Totdeauna revăd cu drag şi plăcere locurile natale

Pentru mine, comuna Telciu este un loc mirific. Totdeauna îmi aduc cu drag aminte de locurile natale, casa părintească de la locul numit simbolic „Supiatră”, de prima şcoală de pe Telcişor-Valea Seacă, în casa lui badea

Victor a Danciului şi lelea Savetă, părinții lui Ioan Moldovan „brigadirul”, astăzi ieşit şi el la pensie, în vârstă de peste 70 de ani, dar om în putere. Îmi aduc cu drag aminte de şcoala din Telciu-centru, de curtea ei unde zilnic jucam fotbal, oină şi mai rar handbal, de internatul şcolii şi curtea sa, care se afla în fosta casă parohială a bisericii. Astăzi pe locul internatului s-a ridicat o casă parohială nouă, unde locuieşte preotul Dănuț Părăscanu. În curtea internatului am jucat multe meciuri de fotbal, toți pereții fiind pătați de urmele mingilor trase pe poartă sau aiurea. Lângă curtea internatului se afla o grădină bine gospodărită a doamnei Letiția Pop („doamna Tița”), căreia primăvara şi vara îi dădeam târcoale, căci aici erau căpşuni, ribizei (strugurei), coacăză şi zmeură din belşug. Odată m-a prins şi pe mine doamna Tița în gradină la furat ribizei şi coacăze, dar nu m-a bătut. I-am povestit scena anul acesta la Cluj-Napoca (2004), s-a distrat şi a râs de s-a prăpădit. Ea are acum peste 82 de ani şi locuieşte în cartierul Gheorgheni. Ce să-i faci?! Copii sunt pofticioşi şi lacomi. Iar pe deasupra, neastâmpărați şi răi, ca să nu spun derbedei. Mintea de copil cred că este cea mai ageră din lume şi plină de căutări. Copilul este tot timpul dornic să cunoască, să ştie, să afle, de aceea face şi multe năzbâtii şi boroboațe.

Dar să revenim la oile noastre. Ucenicia în litere, abecedarul, scrisul, cititul şi socotitul l-am învățat pe Telcişor, în Valea Seacă, în şcoala din casa lui badea Victor a Danciului. Primul meu învățător a fost George Moldovan, fire severă, dar bun la suflet căci nu avea copii. Se bucura de noi şi ne purta grija. Era aspru. Zilnic ne cerea şi ne verifica dacă ne-am făcut temele acasă. Ne certa şi ne muştruluia dacă nu eram cuminți. Nu-l interesa care de pe ce dealuri sau văi venea la şcoală, de la 4, 5 sau 6 km. Ne cerea să fim punctuali, să nu întârziem. Cel mai mare accent îl punea pe lecțiile de caligrafie. Se lupta cu noi ca să scriem citeț, curat, îngrijit şi frumos. Lecția de caligrafie mi-a rămas întipărită în minte toată viața. Apoi era preocupat să silabisim bine şi să pronunțăm corect cuvintele. Făcea lecții de dicție şi logopedie cu noi, mai ales cu unii colegi care pronunțau greu litera „r”, pe care dascălul nostru îi numea „rârâiți”, iar noi râdeam de ne țineam de burtă. Era foarte supărat pe cei ce nu-şi făceau temele. Acestora le mai aplica câteva liniare sau jordii în degetele palmei adunate ghemuit. Erau dureroase acele lovituri. Eu nu le-am primit decât la şcoala din Telciu, o dată, de la învățătorul Liviu Mureşan (Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace!). Dar m-a durut foarte rău.

Am fost tot timpul primul din clasă pe Telcişor-Valea Seacă. Aveam note numai de zece, şi foarte rar câte un nouă. Trei ani la rând am luat numai premiul I cu nota zece. În clasa a II-a, învățător mi-a fost Țâmbulea Ioan din Salva (Dumnezeu să-l ierte!), cu care noi, cei de pe Telcişor ne mândream, căci era şi portarul echipei de fotbal a comunei, pe atunci „Foresta Telciu”. Era un bărbat înalt, bine făcut, puțin blond, o fire blajină şi bună, pe care-l iubeau toți copii. În pauză juca cu noi fotbal şi oină şi le cerea şi fetelor să joace fotbal. Mulți părinți comentau negativ acest gest a lui Țâmbulea, dar, iată, că acum în 2004 avem şi campionat mondial de fotbal la femei, nu numai campionate naționale.

În clasa a III-a am fost dus să învăț la şcoala mare din sat. M-am rupt cu greu de copiii de pe Telcişor-Valea Seacă, de casă şi bunici, de mama. Tot timpul îmi venea să plâng. Odată am fugit de la şcoală şi am ajuns-o pe mama

la Valea Stejarului, spunându-i că eu nu mai stau în sat la şcoală, dacă nu-l aduce şi pe Ştefan, fratele meu. Şi, într-adevăr, l-a adus şi pe el în Telciu. Lucrurile s-au schimbat în bine, căci acum eram amândoi împreună şi nu-mi era urât.

La Şcoala Generală din Telciu m-a luat în primire învățătorul Liviu Mureşan, fire energică, un învățător bine pregătit şi foarte exigent. M-am adaptat repede, reuşind să fiu primul din clasă la învățătură.

O secvență care m-a marcat toată viața, mai ales după 1989, a fost primirea în clasa a II-a a cravatei roşii de „pionier". Era atunci o condiție obligatorie: pionier te făcea numai la 9 ani împliniți. Pe mine m-a făcut pionier în clasa a II-a, deşi nu aveam 9 ani împliniți, mai repede, prin luna martie 1959. Toate au fost bune, dar bunicul meu dinspre mamă m-a luat la întrebări: „Ce-i cu hodul ăsta roşu la gât?!" Eu ce să-i spun la bunicu că nu puteam pricepe la ce se referă el. I-am răspuns că am primit cravata de pionier pentru că aveam numai 10 pe linie. „Da, dar de ce-i aşa roşie?" m-a luat la întrebări tătuțu (bunicu). Eu i-am răspuns că aşa-i culoarea şi este frumoasă, dar el tot neîmpăcat a rămas. Prin clasa a III-a sau a IV-a s-a ataşat la cravata de pionier, pe latura lungă a triunghiului şi tricolorul românesc „albastru, galben, roşu". Bunicu atunci mi-a spus: „Ei, aşa mai merge, e altfel, e mai bine!". Eu tot nu am realizat nimic... de abia după 1989, după evenimentele din Decembrie...

„Hodul" este un lemn de 25-30 cm, care se ataşează la gât la câini pentru ca atunci când fuge să-l lovească peste picioarele din față pentru a nu putea prinde căprioarele, iepurii etc. Era obligatoriu, iar pădurarii şi brigadierii silvici verificau cu lux de amănunte existența lui, iar stăpânii ai căror câini nu aveau „hod", erau amendați cu bani grei şi chemați în sat la miliție.

Ducându-mă mama în sat la şcoală, trecând obcina pe la Mutu lui Macavei, am coborât pe Valea Poienii. Undeva, pe la mijlocul văii, mama s-a oprit la poveşti cu Ionul lui Homei, care era cu soția la căpălit (prăşit) cartofii, om isteț şi îndrăzneț de felul lui. A întrebat-o unde se duce, la care ea i-a răspuns că mă duce la şcoala din sat. El i-a răspuns: „Bine faci, mă Victorie! Ascultă ce-ți spun: copilul ăsta după cum îl văd eu şi-mi spune cineva, o să ajungă domn mare în viață!" Cuvintele lui badea Ion lui Homei m-au încurajat şi pe mine şi de multe zeci şi zeci de ori în viață mi-am adus aminte cu drag de ele, gândindu-mă că el a avut mare dreptate. Dar ce m-a mirat cel mai tare, că el era printre puținii țărani din Telciu, care susținea că copii trebuie purtați şi duşi la şcoli să se instruiască ca să iasă „domni" şcoliți şi din neamul nostru românesc. Curios, că el tot timpul cât a trăit s-a interesat de evoluția mea în cariera militară şi era mândru alături de mama mea, care tot timpul îi spunea: „Bade Ioane, ai avut gură de aur!" Prin februarie 1990 m-am pomenit cu el la Comandamentul Armatei a 4-a din Cluj-Napoca. M-a căutat la punctul de control. S-a interesat despre „mersul revoluției", „care-i poziția armatei?", „ce gândesc militarii?" I-am răspuns că noi suntem la datorie şi ştim să ne facem datoria şi să fie liniştit, să se ducă acasă cu sufletul împăcat. Cred că l-am convins. Tot timpul mi-a spus să fim atenți să nu ajungem la război civil, căci sunt încă mulți oameni răi şi duşmani în interior şi exterior, care regretă răsturnarea lui Ceauşescu, iar alții urmăresc să fie război civil pentru a ni selua Ardealul. Şi a avut dreptate, având în vedere ce s-a întâmplat în martie 1990 la

Tg. Mureş, apoi în septembrie 1990 la Bucureşti. Deci, iată că şi în țară, în satele noastre sunt oameni înțelepți. Nu l-am mai văzut de atunci, dar am aflat că după vreo 3-4 ani a trecut la cele veşnice. A plecat de la punctul de control nr. 1 al Armatei a 4-a, spunându-mi: „Aveți grijă ce faceți! Noi ştim totul. Vrem ca țara să reînvie, să revină la tradiții, la cele sfinte lăsate de moşii şi strămoşii noştri!" I-am strâns mâna şi a plecat, oarecum liniştit, dar era marcat de mişcările din țară.

La Şcoala Generală din Telciu-centru a început pentru mine o altă viață. Acum eram rupt de cele ce se întâmplau la câmp. Aveam timp să învăț şi să mă afirm, chiar dacă în clasa a V-a m-am prezentat la şcoală, doar prin jurul datei de 15 octombrie. Mătuşa Rodovica m-a ținut la grijitul vacilor şi oilor pe Ceiță. Nu m-a lăsat să mă duc la şcoală. Probabil vroia să mă facă cioban, păcurar, baci sau țăran gospodar. A intervenit bunicu Gavrilă Urs, mama şi chiar miliția, care a somat şi amenințat cu amenzi. Aşa că, mătuşa Rodovica nu a mai avut încotro. Am lăsat oile şi vacile în grija lui uncheşu Nicolae şi am plecat la şcoală. După o lună de cursuri, copii din sat erau avansați la matematică, iar eu am rămas mult în urmă. Cu tot efortul depus, nu am reuşit decât premiul al III-lea la terminarea clasei a V-a.

Lucrurile s-au schimbat în bine în clasele a VI-a şi a VII-a fiind apreciat cu premiul I. Îmi amintesc că de ciudă că am întrecut-o la învățătură pe colega mea, Sena Fogel, nici nu a mai venit la premiere, deşi avea premiul II. Atunci premierile de sfârşit de an se făceau la Căminul Cultural al comunei, iar sala era întotdeauna arhiplină.

Când ajungeam în câmp, în vacanță, mama mă întreba dacă am trecut clasa, adică dacă nu cumva am rămas repetent. Sosind în câmp, Subpiatră o dată cu badea George a Tompii şi lelea Măriuța, în clasa a VII-a la terminare, mama la fel m-a întrebat, dacă am trecut clasa, la care George a Tompii i-a spus mamei: „Ce ştii, tu Victorie, copilul tău Vasile a fost primul acolo când s-o citit premiile, cel mai bun din clasă", la care mama a rămas mirată şi bucuroasă, ştiind de fapt că eu învățam foarte bine. Punea şi ea întrebări ca să mă descoase.

În clasa a VIII-a, lucrurile s-au schimbat. Fiind adus în clasa a VIII-a C şi colegul Suciu Octavian, nu am mai putut să-l depăşesc la matematică, el fiind cu mult mai valoros decât mine. Aşa că m-am mulțumit cu premiul a II-lea. Astăzi, Suciu Octavian este un foarte bun medic pediatru la Şiria, județul Arad.

Creşterea şi lansarea noastră în lume s-a datorat unor foarte buni învățători şi profesori, care s-au preocupat de formarea noastră intelectuală. De toți îmi amintesc cu plăcere: Chitu Aurica (botanică), Uzun Valeria (limba română), Gavrilaş Viorel (istorie), Paşcu Ioan (istorie), Bozbici Eugen (limba rusă), Şteopoaie Emil, Drugă Georgeta, Buzilă Ştefan, Tărmure Emilia, Marton Alexandru, Costin Margareta, Chlement Câmpeanu, Cârdan Leon şi alții. Foecare dintre cei menționați mai sus, alături de personalul internatului şcolii: doamna Goalda, Onița Cacior, doamna Luşcan Maria, tanti Nastasia, bucătăreasa care ne-a fost „tată şi mamă", şi-au pus amprenta asupra tinereții noastre, primirii acelei educații minim necesare pentru plecarea spre noul drum, liceul din Năsăud.

Plecarea la liceu a fost un alt moment important din viața mea. Important era, în primul rând, să fiu pregătit, să fiu apt de a reuşi la examenul

de admitere. În al doilea rând, trebuia ca să ai şi ceva bani pentru susținerea examenelor: cazare, hrană, rechizite. Menționez că în acea perioadă, 1964, banii erau foarte puțini şi greu de făcut. Banii erau puțini, dar aveau valoare mare; o pâine costa 4 lei; 1 l de ulei - 11 lei; 1 kg de zahăr - 10 lei; 1 kg de slănină - 18 lei; 1 kg de brânză - 14 lei, o pereche de pantofi din piele - 106 lei, o pereche de tenişi - 36 lei (52 de lei cei chinezeşti, care erau la modă). O vacă bună de lapte cu viţel cu tot valora în târg 700-900 de lei, un berbec (cârlan) - 80-100 lei, un miel de 8-10 kg, primăvara de Paşti valora 50-60 lei.

Pentru mine era important să am sprijinul bănesc, pentru a-mi putea plăti gazda şi mâncarea în Năsăud, căci admiterea la liceu dura aproape o săptămână. Soluția s-a găsit pe loc. Domnul director Pavel Ciceo l-a chemat pe bunicul meu dinspre mamă, Gavrilă Urs şi i-a pus în vedere față de mine: „*Moşule, copilul ăsta trebuie dat mai departe la şcoli. Nu are ce rămâne în sat. Trebuie să se facă domn. Ia vezi dumneata cum faci rost că-i trebuie bani la examene la Năsăud, iar noi, şcoala, nu avem cum să-l ajutăm*.” Nici n-a terminat bine dl. director Pavel Ciceo de-i spus la bunicu fraza, că el a şi răspuns: „Om face noi ceva, ne-om descurca cum om putea, şi-o să-i dăm bani, numai să mniruiască”. „*Cu precizie că va reuşi*!” i-a spus directorul, „*că-i băiat bun la carte*.” După care l-a pus pe bunicul să-i cânte din fluier (trişcă). L-a servit cu cafea naturală, dar bunicu a beut-o repede ca şi ceaiul, deşi eu l-am prevenit ca să sorbească de mai multe ori din cafea. Apoi doamna Viorica Ciceo i-a adus a doua cafea, la fel a băut-o pe nerăsuflate. Eu mă cam roşisem de bunicu că n-a înțeles ce i-am spus. Apoi a cântat mult la fluier. I-a adus şi un lichior sprinten din fragi, după care bunicu s-a cam cherchelit. Astfel mi-am deschis drumul la liceu. Pe la sfârşitul lunii mai a vândut bunicul cu mama un berbec cu 80 de lei, bani care mi i-a dat mie pentru examenul de admitere de la Năsăud. Aşa că problema s-a rezolvat.

La Năsăud, bineînțeles că am mniruit (reuşit). M-am întors acasă în câmp şi i-am spus la bunicu cum a fost cu examenele. El mi-a spus tot timpul să fiu liniştit că precis voi intra la liceu. Concurența n-a fost prea mare; 2,5 elevi pe un loc. Şi într-adevăr, atât eu, cât şi Polak Solomon, prietenul meu de gazdă la Năsăud şi bun prieten de şcoală la Telciu am fost declarați „admişi” cu medii bunişoare.

A urmat liceul la Liceul „George Coşbuc”, un liceu al trăiniciei şi vredniciei, al respectului față de tradiții, căruia îi datorez la fel de mult ca şi Şcolii Generale din comuna Telciu. După care mi-am îndreptat paşii spre Şcoala de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu” din Sibiu (1969-1972), apoi la trupe, după care la Academia Militară Generală (1976-1978), ulterior la Universitatea din Bucureşti – Facultatea de Istorie (1988-1993, cu peste 24 concurenți pe un loc), după care doctoratul la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, concomitent cu îndeplinirea ireproşabilă a îndatoririlor de ofițer, ca soț şi tată. Drumul a fost unul greu, dar frumos. Seva, tăria am primit-o însă din Telciu, de la părinții mei, de la profesorii şi învățătorii cărora le datorez totul. Oriunde am fost, am fost fruntaş, printre cei mai buni la învățătură, cu medii foarte mari. Mi-a plăcut să învăț, să fiu exigent cu mine.

Cluj-Napoca, 11 mai 2004 ***Colonel dr. Vasile Tutula***

Să mai şi râdem. Glume grănicereşti

„Acru-i borşul Năsăudeni
Şi guşații de Rebreni
Scoateți luna Hordouani
Hurlupaşii Mocodeni
Bune-s cuțile Zăgreni
Ci-ci-ci Rebrişoreni
Prindeți broasca Sălăuani
Coțobrele Mititeni."

Sursa: Victor Corbul, „Versul lui Napoleon Bonaparte şi încă ceva", în revista „Arhiva Someşană", nr. 21/1937, Năsăud, p. 573.

„Napci fripți sânteți voi Şănțeni
Păducioşii de Rogneni / Bürgerii voi de Rogneni
Coțobreii Măiereni / Bogârjiții Măiereni
Cuşmă lungă Sângeorzeni
Lapte acru voi Ilveni / (*Ilva Mare*)
Țiganii de Măgureni / Pipă-n foc voi Măgureni
Ticăiții Poienari
Răşinarii de Leşeni
Gâşcălăii de Ilveni / (*Ilva Mică*)
Alo roita Feldrihani
Guler lat voi Vărăreni / Colț la Greblă Vărăreni
Vărăreanu-i poamă rea
Unde vede-o coțobrea
Hai cu caru după ea
Jgâtalăii de Rebreni
Răşinarii de Părveni
Ci-ci voi Rebrişoreni / (*ci-ci-ci sunt nişte peşti foarte mici*)
Acru-i borşu Năsăudeni
Broaşte-n tău voi Sălăuani
Scoateți luna Hordouani
Şi o dați la Bichigeni
Brânză cu codați Telceni / Beliți tauru Telceni
Baraboi mari Strâmbeni / La guşeții de Strâmbeni
Coțobrenii Mititeni / Mititei scaun cu jâlț oameni mândri şi flămânzi
Hurluparii Mocodeni / Zgârie brânză Mocodeni
Zamă de cute Zăgreni
Poenarii-s ca pişcarii / (*un soi de peşti ce se aseamănă cu şerpii, care țiuie când îi prinzi*)
Hoaspe acre Suplăieni
Beliți oile, măi Runcani
Ciuperci roşii Găureni."

sau:

„Gospodarii Poienarii
Sărăntocii de Plăieni
Zamă de cute Zăgreni
Zgârâie-brânză Moroşeni / (*Mureşenii Bârgăului*)
Răşinarii de Tiheni
Cuşmă lungă Bistrițenii / (*Bistrița Bârgăului*)
Şi guşății de Prundeni
Cofe nouă în Suseni
Pipe roşii în Mijloceni
Oale negre în Joseni
Cucurigu măi Ruseni.”

sau:
„Tihani mândri şi făloşi
Prin Prund tot feciori frumoşi
Şi frumoşi ca şi brânduşa
Numai îi cam strică guşa”.

sau:
„Zăroşii de Moroşeni
Şi mutoşii de Prundeni
Piparii de la Suseni
Zgârie brânză măi Joseni
Răşinarii de Tiheni
Cuşmă lungă Bistrițeni
Piciocarii de Budăcani.”

Notă: Acestea au fost scrise de soldații grăniceri cordonişti în serviciul de pază în cele circa 14-20 posturi de pază. Ei făceau pază cu schimbul. Aveau punctele de unde până unde patrulau. Aveau şi timp de odihnă şi făceau glume, se porecleau, se ocărau între ei şi-şi adresau tot felul de expresii şi epitete cu rol umoristic.

Ştefan Buzilă, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 21/1937, Năsăud, p. 193-194, afirmă că:

„Românul fiind din fire glumeț, dar şi sarcastic, în aceste timpuri de repaus cordoniştii făceau poezii hazlii, cu cari se caracterizau unii pe alții, după comunele natale. Atari glume pişcătoare sunt şi acele ce urmează (cele de mai de sus s.n.), adunate nu cu puțină greutate din gura poporului, deoarece azi sunt foarte puțini care le mai ştiu”.

Despre aceste „glume grănicereşti” savuroase am aflat în Liceul „George Coşbuc” de la Năsăud de la profesorii noştri Ioan Gîlicu (geografie), Emil Catarig (istorie), Octavian Ruleanu (limba română) şi chiar directorul liceului, Grigore Găzdac, care ne explicau că ele circulau între posturile de pază şi s-au transmis prin viu grai până la preotul Ştefan Buzilă din Sâniosif (Poiana Ilvei), care le-a publicat iîn revista „Arhiva Someşană”.

În timpul parcurgerii cursurilor liceului de la Năsăud (1964-1969) deja circulau multe apropouri şi porecle la adresa unor colegi din liceu; pe măiereni îi numeam „coțobrei”, pe sălăuani „broscoi”, pe mocodeni „hurlupaşi”, pe năsăudeni „borşari” etc., probabil de aici, aceste aprecieri transmițându-se prin viu grai până la noi.

Glume „grănicereşti”, azi 2004 pentru urmaşii grănicerilor şi urmaşilor lor din fosta Companie a 10-a de grăniceri

Ci-ci-ci măi telceni
Voi hordouani, bichigeni şi romuleni
Ați fost vrednici grăniceri?!
Şi urmaşi de academicieni?
Că n-ați făcut oraş la telceni,
Că telcenii tot aşteaptă
Brânză friptă, carne fiartă,
Pere mălăiețe, găluşte umplute
Sălăuța plină cu plute,
Să le facă un zăhăuaş
Să devină Telciu oraş!
Că nu-i cred năsăudenii
Şi ambițioşii de bistrițeni
Ce planifică fondurile după bunul lor plac,
De ați umplut drumurile prin Banat
Şi-şi fac ei planurile
Iar voi rămâneți cu limanurile.
Rămâneți ai nimănui
De n-aveți nici coasă-n cui,
V-au furat pădurile,
V-au furat şi fetele,
Ce vi-s bune vouă fabrici,
Ce vă trebuie vouă liceu,
Mai bine să fiți calici,
Pe drumuri şi pe heleşteu
Să umblați a pescui.
Ci-ci-ci măi Bichigeni
Cereți drepturi, fiți de bazalt
Cereți drumuri cu astfalt!

Ci-ci-ci măi Telceni
Puneți mâna şi lucrați
Faceți din Telciu oraş
Dați-vă mâna şi vă adunați,
Faceți locuri de muncă pentru voi
Ca între frați
Nu stați cu mâna-n sân,
Şi aşteptați.
Puneți mintea-n mişcare
Şi acționați
Ce mai stați mirați
Că puterea e în voi
Unu şi unul fac doi
Iar... câteodată şi douăzeci şi doi
Modernizați trotuarele
Puneți-vă la punct căscioarele.
Fiți hotărâți,
Şi nu, neuniți!
Dați mână cu mână la orice bal
Dar faceți-vă şi un spital
Puneți mâna frumuşel,
Şi faceți-vă şi un hotel,
Reparați drumurile şi aruncați spinii,
Ca să poată veni cu investiții străinii,
Fiți gospodari şi buni confrați,
Postul de vi-l apărați
Jocurile şi dansurile,
Cântecele şi toate obiceiurile
Lăsați la o parte secretomânia
Ca să trăiască ROMÂNIA!

V. Tutula

Secvențe din presa locală (2000-2004)

Un împătimit corespondent al presei este domnul Gheorghe Frijan. El trăieşte evenimentele din interior. Se consumă în sensul pozitiv al cuvântului. El trimite de la Telciu aproape săptămânal câte un articol la ziarul „Răsunetul” din Bistrița sau „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, la care este un corespondent activ. Redăm câteva secvențe selecționate din ziarele bistrițene.

DEŞTEAPTĂ-TE, ROMÂNE, DIN SOMNUL CEL DE MOARTE
ÎN CARE TE-ADÂNCIRĂ BARBARII DE TIRANI!

S.C. Casa de Presă şi Editură „Răsunetul" S.A.

Ziarul „Răsunetul”

COTIDIAN DEMOCRAT ŞI INDEPENDENT
AL JUDEŢULUI BISTRIŢA-NĂSĂUD

Vă mulţumim pentru ajutorul acordat redactorilor noştri în documentarea necesară pentru o cât mai mare obiectivitate şi veridicitate a articolelor.

LEGITIMAȚIE Nr. 74

Domnul (d-na) FRIJAN
GHEORGHE
reprezintă ziarul nostru, având
funcția de CORESPONDENT
B.I. BG 355305

Semnătura titularului,

1 DIRECTOR,

mai 2001. Consiliul local Telciu atribuie teren pentru reconstruirea locuințelor distruse de inundațiile devastatoare din iarna şi primăvara anului 2001. S-a hotărât atribuirea de teren în locul numit „Vătaşină”-Transbordare. S-a hotărât să nu se mai dea autorizații de construcție de case în locurile periculoase, expuse inundațiilor.

iunie 2001. Eleva Susana Mihaela Dan de la Grupul Şcolar Telciu a obținut locul întâi la eseuri şi poezii la concursul pe teme de ecologie „Verde crud”, acțiune sprijinită de prof. de chimie Gavrilă Nistor şi prof. de biologie Elvira Rotea.
(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul” din 11 iunie 2001.)

8 septembrie 2000. În ziarul „Răsunetul” o pagină întreagă (nr. 5) este consacrată comunei Telciu. Titlul este unul sugestiv: „**Actualități şi perspective la Telciu**”. Pagina este grupată pe următoarele rubrici: geografie, populație, ocupații, administrație, problema pădurilor, zootehnie, ajutor elvețian, buget, şcoală, sănătate, privatizare, cultură, culte, sport, perspective.

Am reținut din vastul material următoarele şapte aspecte mai deosebite:

1. Consiliul local al Primăriei are 15 consilieri organizați în patru comisii de lucru. Bichigenii au refuzat să voteze. Nu au votat nici pentru Coşbuc (Hordou) nici pentru Telciu.
2. Prefectura județului Bistrița-Năsăud a validat în conformitate cu Legea 1/2000 o suprafață de 17.200 hectare păduri comunale, foste grănicereşti. Primăria Telciu insistă pentru înființarea unui Ocol Silvic Comunal în Telciu. Se caută un inginer silvic, viitor şef de ocol. Era primul Ocol Silvic privat din tot județul la acea dată.

3. Primarul Vasile Puica a făcut 4 drumuri la Bucureşti la Regia Națională a Pădurilor pentru a se aproba înființarea Ocolului Silvic Comunal Telciu – Ocol Silvic privat pentru a se ocupa de îngrijirea, gospodărirea şi întreținerea pădurilor comunale, foste grănicereşti.
4. Telciu prin Primărie şi Consililul Local Telciu va trebui să facă în continuare presiuni la prefectura județeană Bistrița-Năsăud, la Direcția Generală a Regiei Naționale a Pădurilor pentru a-şi recupera o suprafață destul de mare de păduri, peste Cocoziş şi la Frumuşica, care acum sunt la Romuli.
5. În anul 2000, Telciu avea următoarele efective de animale: 2.500 capete taurine, 8.000 ovine, 6.000 cabaline şi peste 10.000 păsări. În Telciu funcționau 2 centre de prelucrare a laptelui în caşcaval, telemea şi unt. Mai funcționau 2 centre de însămânțare artificială, private încadrate cu 2 asistenți şi doi medici veterinari.
6. a) Împreună cu elvețienii din localitatea Monthey şi cu sprijinul Ministerului Lucrărilor Publice s-au încheiat lucrările de aducțiune a apei potabile. A fost o investiție de 4 miliarde de lei, din care 2 miliarde au fost achitate de partea elvețiană. Elvețienii au mai contribuit cu 600 milioane de lei la repararea şi consolidarea rețelei de canalizare a comunei.
   b) Valoarea bugetului comunal: 3.749.500.000 de lei.
   – Valoarea investițiilor: 2.236.000.000 de lei; din care 1.500.000.000 de lei au fost donați tot de elvețienii din Monthey

   c) Primăria avea în administrație 3 şcoli generale la Telciu, Bichigiu şi Telcişor, 6 şcoli cu clasele I-IV şi 8 grădinițe de copii, din care doar 3 au localuri proprii. Multe din şcoli şi o parte din spațiile acestora necesită lucrări de reparații şi întreținere: zugrăvit, vopsit, reparații mobilier.
   – Elvețienii din Monthey au oferit pentru Şcoala Generală din Telciu (acum Grup Şcolar) cărți, maşini de cusut, articole sportive, grupuri de iluminat, grupuri sanitare cu tot sistemul de instalații aduse de la ei din Elveția.

   d) În sănătate funcționează 3 cabinete medicale cu 3 medici de familie şi 2 cadre cu studii medii. În comună mai funcționează un cabinet stomatologic privat.

   e) Pe raza comunei „funcționează circa 200 de societăți private, respectiv asociații familiale şi societăți comerciale” (cifra se pare a fi exagerată, ele sunt în jur de 130 s.n.)

   f) Căminul Cultural Telciu este închis. El se află în reparații din 1996. (cam mult timp închis s.n.)

   g) În comună şi satele arondate coexistă paşnic, în bună înțelegere şi armonie trei culte religioase: ortodox, greco-catolic şi penticostal, care au 4 biserici ortodoxe (la Bichigiu, la Fiad, la Telcişor, la Telciu) şi o biserică greco-catolică Telciu, o biserică penticostală în Telciu. Pe Valea Buscatului există şi o mănăstire ortodoxă.
7. Deşi a decăzut după 1990, totuşi în 2000, echipa locală de fotbal „Eciro-Forest” Telciu s-a clasat pe locul I în clasamentul pe divizia D. Antrenorul echipei prof. Huniar Carol se luptă „împreună cu jucătorii şi o serie de sponsori să promoveze echipa în divizia C. Se apelează la noi sponsori

pentru a putea rezista în divizia C, în situația că va promova.” ***(Cf. Ioan Moise, Ioan Lazăr, în ziarul „Răsunetul”, nr. 2733 din 8 septembrie 2000, p. 5.)***

mai 2001. Consiliul Local Telciu atribuie teren pentru reconstruirea locuințelor distruse de inundațiile devastatoare din iarna şi primăvara anului 2001. S-a hotărât atribuirea de teren în locul numit „Vătaşină’ – Transbordare. S-a hotărât să nu se mai dea autorizații de construcție de case în locuri periculoase.

30 ianuarie 2001. Are loc la Telciu prezentarea Dării de Seamă a Sindicatului Crescătorilor de Taurine din comună, condus de Danci Ioan – preşedinte, ing. Platon Ioan – secretar, Bulea Teodor – casier.

Cu acest prilej de la nivelul județului au participat ing. Păun Ioan, dr. Olaru Ioan şi dr. Sabău Teofil. Doctorul Olaru Ioan a prezentat expunerea cu tema: „Reproducția la vacile de lapte. Au luat cuvântul la discuții printre alții; Scuturici Pavel, Mititel Pavel, Pupăză George.

Principala nemulțumire a sindicaliştilor telceni a fost faptul că laptele de Telciu este plătit la un preț nerentabil, iar păşunile alpine nu sunt îngrijite şi protejate. Membrilor de sindicat le-a fost distribuită publicația „Agricultorul bistrițean”.

(Cf. Gheorghe Frijan, „Răsunetul”, nr. 2842 din 13 februarie 2001, p. 4.)

8 septembrie 2002. La Telciu se organizează expoziția de taurine „Telciu 2002”, ediția a III-a. Câştigătorii au fost la rasa *Bălțata românească*: Mărtar Pavăl, nr. 444; Radu Ilie, Telcişor, nr. 20; Capra Dumitru, nr. 305; Pupeză Ioan, Telcişor, nr. 241; Simion Nicolae, nr. 545; Ganea Nistor, Mutu Ionel, nr. 345. Câştigătorii la *Rasa Brună* au fost: Pop Valer, nr. 909; Ştefănuț Dumitru, nr. 8; Tompa Vasile, nr. 9; Silveşan Valeriu, nr. 1014; Gârlici Petru, Homei Clement, nr. 342.

Marele premiu a fost obținut de vaca proprietarului Pop Valer, nr. 909. Fiecare participant la concurs cu animale a fost premiat cu suma de 200.000 lei.

(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul”, nr. 3249 din 12 septembrie 2002, p. 8.)

8 decembrie 2002. La Bichigiu s-a încercat un nou vot secret pentru a se hotărâ situația locuitorilor şi satului: care sunt cu Coşbucul, care cu Telciu, căci satul trebuie administrat şi după 1989 după evenimentele din decembrie – Revoluția cum este cunoscută, bichigenii nu vor să mai se supună, să fie administrați de Coşbuc. De 12 ani, bichigenii au un statut neclar. Votarea trebuia să înceapă la ora 5 la Şcoala din Bichigiu. Primăria din Coşbuc ca şi cea din Telciu nu s-au implicat cu numic. „Referendumul” însă nu a putut avea loc, atât judecătoarea cât şi dl. Gheorghe Marinescu veniți de la Bistrița nu i-au putut convinge pe urmaşii lui Tănase Todoran să voteze. A avut loc o manifestare paşnică pe un frig aspru, unde s-au scandat următoarele lozinci: „Vrem la Telciu!”, „Nu vrem la Coşbuc!”, „Suntem urmaşii lui Tănase Todoran!”, „Împuşcați-ne!”

Un bătrân al satului printre altele a spus: „Am îndurat prea multe înainte de ‘89 şi ne temem să ne întoarcem la Coşbuc ...”, „Poate că de vină nu sunt hordouanii şi actuala conducere ...”, „Am vre’ să merem la Telciu, că-i comună mare şi bogată”

„Şi votarea nu a mai avut loc.” S-a hotărât ca votarea să aibă loc duminica viitoare.

(Cf. Gheorghe Frijan, Nesupunerea bichigenilor la cote alarmante!, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” din 12 decembrie 2002, p. 3.)

23.12.2002 – 03.01.2003. De Crăciun şi Anul Nou, Primăria şi Consiliul Local au mers la cele 6 biserici de pe raza comunei Telciu, unde prin intermediul lui Moş Crăciun s-au împărțit peste 1.000 de pachete celor mici, dar şi oamenilor săraci.

Din articolul intitulat „Cadouri de sărbători la Telciu” aflăm că primarul Vasile Puica „în drumul spre satul Bichigiu „a fost pe post de ren. Asta pentru că în unele locuri au fost maşini care s-au împotmolit şi au fost împinse” inclusiv de primar.

(Cf. Gheorghe Frijan, în ziarul „Răsunetul” nr. 3580 din 6 ianuarie 2003, p.6)

12.01.2003. Are loc Adunarea Generală a Crescătorilor de taurine în sala de festivități a Grupului Şcolar. Asociația de crescători de taurine din Telciu avea 403 membri. S-a făcut propunerea ca asociația din Telciu să adere la Asociația Transilvania a Crescătorilor de Taurine. S-a prezentat şi discutat raportul de activitate pe 2002; nivelul veniturilor şi cheltuielilor; stabilirea taxelor de înscriere şi a cotizației; probleme organizatorice; diverse discuții.

S-au discutat şi propus să se renegocieze prețul la lapte; trimiterea a două persoane la cursul de însămânțări şi mai mulți crescători la cursurile „Tineri fermieri”.

(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul”, nr. 3333 din 16 ianuarie 2003, p. 8.)

septembrie 2003. La şedința Consililului Local al Primăriei comunei Telciu, consilierii au hotărât să reconstruiască pe vechiul loc „Monumentul Ostaşului Român”, prilej cu care primarul Vasile Puica şi ing. Luca Pupeză, şeful Ocolului Silvic Comunal au prezentat macheta monumentului, necesarul de construire şi începerea declarării construcției monumentului în primăvara anului 2004, când se vor aduna fondurile financiare necesare.

Primarul a informat şi despre vizita artistului Ion Ivimescu la Telciu, căruia i s-a prezentat macheta monumentului, locul de amplasare, „iar artistul şi-a exprimat părerea, făcând recomandări cu privire la execuție şi montaj.”

(Cf. Gheorghe Frijan, Monumentul Ostaşului Român din Telciu, în „Răsunetul”, nr. 3514 din 27 septembrie 2003, p. 8.)

12 septembrie 2003. De Sfânta Maria Mică s-a hotărât ca la Telciu în fiecare an să aibă loc expoziția de taurine. În această zi a avut loc ediția a IV-a.

Au participat 66 de capete taurine pentru concurs, care au fost selecționate pe rase.

Concursul şi expoziția au fost onorate de subprefectul județului dl. Gheorghe Pop, dr. Damian Nicolae de la secția animalelor, ing. Negruțiu de la Asociația județeană Bistrița-Năsăud, Cârcel Gavrilă de la însămânțări pe zonă, directorul P. Popşor, conducerea Primăriei Telciu – primarul Vasile Puica şi alții. Comisia formată din ing. Dan Trăsicari, ing. Nicolae Lăpuşan şi tehnician Grigore Bob au stabilit pentru premiere animalele următorilor crescători:

- **Marele Premiu**: Simion Nicolae;
- **Premiul I**: Capra Dumitru, Simion Nicolae, Teoderici Luca, Horț Ana, Tompa Vasile, Horț Dumitru, Tătar Ion;
- **Premiul II**: Scuturici Valer, Mărtat Pavel, Tătar Ioan, Bichiş Sever, Ştefănuț Dumitru, Silveşan Valer, Toderici Floarea;
- **Premiul III**: Zapciu Valer, Toderici Luca, Pupeză Ion, Simion Gheorghe, Gârlici Petru;
- **Premiul Special**: Gârlici Petru.

Concursul şi organizarea expoziției au fost sponsorizate şi susținute organizatoric astfel: Consiliul județean Bistrița-Năsăud, Asociația Crescătorilor Bistrița-Năsăud, D.A.R.D. Bistrița-Năsăud, U.A.R.Z. Bistrița-Năsăud, S.C. Bredolact Rebrişoara, Proiect Rebiate, Consiliul Local Telciu şi Asociația Crescătorilor de Taurine din Telciu.

A fost o organizare bună şi o expoziție reuşită. În final s-au acordat câte 200.000 de lei de fiecare taurină expusă la concurs, iar cele premiate în valoare de 600.000 de lei. Valoarea totală a premiilor acordate a fost de 19.200.000 de lei.

Crescătorii de animale au ridicat din nou problema prețului litrului de lapte de vacă – circa 5.000 de lei, mult prea mic. S-au făcut şi glume şi ironii: „ca să-ți poți cumpăra o cafea trebuie să vinzi aproape 2 litri de lapte". Desigur că nu este bine şi nici corect (s.n.).

(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul", nr. 3503 din 12 septembrie 2003, p. 2.)

3 noiembrie 2003. A avut loc Şedința Consiliului Local al Primăriei Telciu. Printre problemele dezbătute ne-a reținut atenția „Raportul de activitate al Ocolului Silvic Comunal al Telciului" din care am reținut că aceasta are în răspundere şi îngrijire 17.187 hectare de păduri, la care se adaugă 211,9 hectare de păduri la Sângeorz-Băi. Inginerul silvic Luca Pupeză, şeful ocolului, a mai arătat că are în subordine 32 de angajați, lunar au lucrat în medie 73 de muncitori şi că sunt necesare noi măsuri privind îngrijirea şi apărarea fondului forestier pentru a nu se sustrage lemn din păduri pe căi ilegale, necinstite prin furturi şi tăieri neaprobate.

(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul", nr. 3543 din 7 noiembrie 2003, p. 2.)

februarie 2004. În şedința Consiliului Local Telciu s-au discutat mai multe chestiuni, noi ne-am oprit doar asupra a două.

Prima vizează vânatul în pădurile Telciu, de acum comunale. Concluzia: „se vânează în pădurile comunale, fără ca telcenii să beneficieze de ceva". Mai mulți cetățeni au sesizat acest aspect, căci pădurile sunt de acum ale comunei,

nu mai sunt ale Direcției Silvice „de unde vin tot felul de şefi la vânat ca şi înainte până în 1989, parcă ar fi tot proprietatea lor. Unii doar n-au înțeles că lucrurile s-au schimbat conform Legii nr. 1/2000 a Constituției care prevede „apărarea proprietății particulare". S-au auzit în şedință critici aspre, cum că „fondul de vânătoare s-a dat la valoarea unui iepure". Chiar aşa?! S-a cerut instituirea unui fond de venituri de vânătoare, iar şeful de ocol, brigadierii şi pădurarii să interzică intrarea în pădurile comunale a braconierilor şi „autoinvitaților".

A doua chestiune a vizat compatibilitatea unor consilieri. Conform Hotărârii Sfântului Sinod al B.O.R. preoții nu mai pot fi aleşi senatori, deputați, consilieri ... nu au dreptul să facă politică. Un consilier al comunei, preotul ortodox va trebui să se retragă. Pe undeva este normal, Biserica, Armata, Şcoala nu au ce căuta în politică. Vorba cuiva; „preoții să se ocupe de cele sfinte, nu de politică!"

(Cf. Gheorghe Frijan, în „Răsunetul", nr. 3614 din 21 februarie 2004, p. 8.)

Câteva concluzii la cele expuse mai sus se impun de la sine:

1. Trebuie apreciată preocuparea d-lui Gheorghe Frijan de a scrie despre Telciu şi telceni, bichigeni ...
2. Şi alții din Telciu ar putea lua exemplul domnului Gheorghe Frijan. Ele rămân peste timp.
3. Apropo, la şcoală nu au loc evenimente frumoase, cursuri, activități? Nu am găsit în cele vreo 30 de exemplare selecționate numele nici unui profesor sau învățător, care să scrie despre ce se întâmplă la Grupul Şcolar.
4. Ar merita ca articolele scrise, dl Gheorghe Frijan să şi le adune şi publice într-un volum destinat.
5. Elevii de la Telciu şi celelalte 7 şcoli ar trebui să publice poezii şi ştiri la „Răsunetul" şi „Mesagerul de Bistrița-Năsăud".
6. Profesorii şi învățătorii ce fac? De ce nu-i ajută pe elevi? De ce nu le deschid orizontul!
7. **„Scripta manent, verba volant!"** Este perfect valabil acest dicton şi la Telciu.

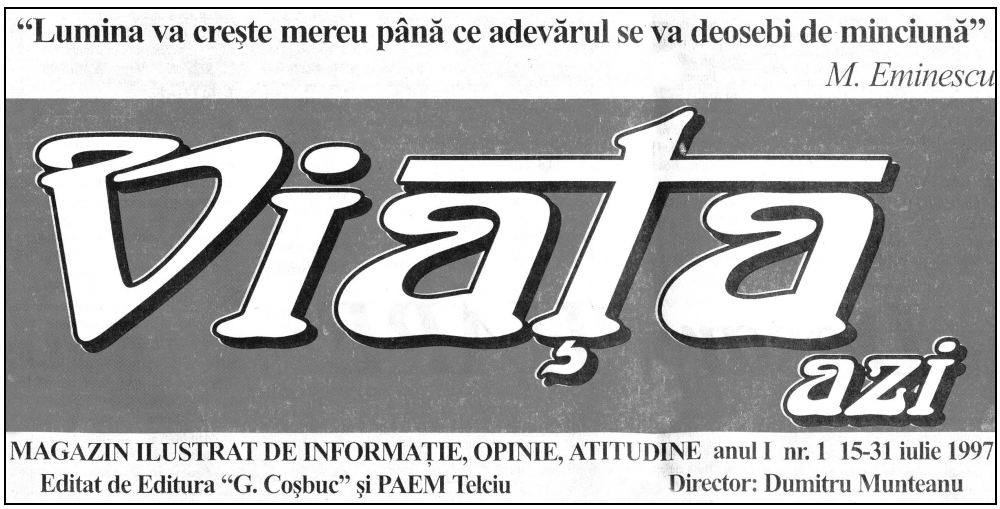
Notă:

Prezentele informații şi ştiri au fost extrase selectiv. Mulțumiri domnului Gheorghe Frijan.

Colonel dr. Vasile Tutula

„VIAȚA AZI” – primul ziar apărut în Telciu

Acest ziar intitulat „Viața azi” este primul care a apărut în comuna Telciu. Numărul 1 a apărut la 15 iulie 1997 ca „magazin ilustrat de informație, opinie, atitudine”. Director: Dumitru Munteanu, formatul 45 x 31 cm, 8 pagini color. Ziarul a apărut bilunar, câte un număr la 2 săptămâni. A fost editat de Editura George Coşbuc şi PAEM Telciu. Tirajul - 300 de exemplare, suficient raportat la numărul de locuitori ai comunei.

“Lumina va crește mereu până ce adevărul se va deosebi de minciună”
M. Eminescu
Viața azi
MAGAZIN ILUSTRAT DE INFORMAȚIE, OPINIE, ATITUDINE anul I nr. 1 15-31 iulie 1997
Editat de Editura “G. Coșbuc” și PAEM Telciu Director: Dumitru Munteanu

Redactorul şef al ziarului a fost Emil Dreptate (Bistrița) şi Al. Cristian Miloş – secretar de redacție. Din colectivul redacțional au făcut parte: Victor Ştir, Luca Onul, Alexandru Misiuga, Constantin Catalano, Nazarica Munteanu, Anca Suciu, Anda Mureşan, Ioan Fechete, Rodica Mocanu, Sever Mureşan – redactori. Administrația ziarului a funcționat în Telciu, cod 4520, nr. 34; tel. 063/ 362. 758. Ziarul a fost tehnoredactat şi tipărit la Tipografia „REVOX” din Bistrița.

Au apărut în total 8 numere. La sfârşitul anului 1997, după aproape 6 luni de existență, ziarul „Viața azi” şi-a încetat apariția temporar din lipsă de fonduri financiare.

Parcurgând numerele ziarului ne face plăcere să ne întâlnim în aproape toate cu poezii din opera regretatului Luca Onul, consemnări despre activitatea sportivă a echipei de fotbal din Telciu (Iuliu Câmpeanu), „Referințe despre Societatea Transilvania (1878-1900)” articol semnat de istoricul Lazăr Ureche, „Noi documente intrate în Muzeul „George Coşbuc” – semnat de Constantin Catalano, „Comunele grănicereşti – trecut şi viitor” de Dumitru Munteanu, „Ființa țăranului român” de Luca Onul, „Fanfara țărănească din Telciu” de Dumitru Munteanu ş.a.

Ziarul cuprinde cel puțin 2-3 pagini de probleme consacrate dezvoltării economico-sociale: agricultură, folosirea fondurilor Phare, organizarea activității

de afaceri, promovarea tehnologiilor avansate, folosirea mijloacelor de calcul electronic ş.a.

Sunt rubrici şi chiar pagini cu destinație umoristică, literară, teatrală, de poezii, prezentări de cărți, epigrame... şi bineînțeles „mica publicitate”. Cu alte cuvinte, cultura se simte la ea acasă.

Bineînțeles că inițiativa apariției acestui ziar a aparținut domnului Dumitru Munteanu, care s-a zbătut şi a realizat o faptă demnă de un record. Punând faptele la loc de cinste... una peste alta, bine ar fi ca apariția acestui ziar „tip magazin” să fie reluată. Sunt convins că Dumitru Munteanu va fi din nou în stare de aşa ceva!

Felicitări pentru record şi unicat!!!

Colonel dr. Vasile Tutula

„Sunt o fire optimistă şi mă bucur de puținul fiecărei zile”

- interviu cu dl. jurist Victor C. Henciu -

1. Vă rog să vă prezentați

Sunt Henciu C.Victor, fiul lui Carol şi Ana, născut la data de 24 noiembrie 1918 în satul Poiana Ilvei, comuna Măgura Ilvei, județul Bistrița-Năsăud. După Marea Unire familia noastră s-a mutat în Telciu, unde am urmat şi primele patru clase (1925-1929) la Şcoala primară de stat. Învățătoare mi-a fost Eugenia Pop, soția preotului Grigore Pop.

2. Ce amintiri vă leagă de Telciu?

Foarte multe. Aş putea să scriu o carte. Însă cele mai multe aparțin copilăriei, care cred că este cea mai frumoasă perioadă din viața omului.Totdeauna vin cu drag la Telciu, unde o am pe sora mea Valeria, pe copiii ei, copiii fraților mei.

De Telciu mă leagă amintirile, anii de şcoală. Îmi aduc cu drag aminte de cântecele învățate cu doamna învățătoare Eugenia Pop. Se punea foarte mare accent pe cântece atunci, pe coruri. Erau pe primul plan şi apoi învățătura. Când nu învățam, mai luam şi câteva „curele” de la tata, care era foarte exigent cu noi. Nu accepta compromisuri.

3. Care erau învățătorii Şcolii primare de stat din Telciu pe timpul cât ați fost elev?

Sunt peste 75 de ani de atunci. Mi-i amintesc pe aproape toți: pe doamna învățătoare Eugenia Pop, pe învățătorii Marioara Câmpeanu, Ion Constantinescu. Directorul şcolii era Aurel Groze.

4. Ce amintiri vă leagă de Şcoala din Telciu?

Îmi amintesc de lecțiile de caligrafie, de limba română, aritmetică. Atunci se punea foarte mare accent ca elevii să aibă un scris foarte citeț,

caligrafic. Acum mi se pare că-i neglijată caligrafia. Era un obiect separat în primii 4 ani de şcoală. Zilnic, aşa cum v-am spus, făceam muzică, cântam pe voci. Făceam şi lecții, ore în natură, mai ales primăvara, vara şi toamna. Îmi amintesc că mergeam la pescuit, la scăldat în mod organizat. Locul principal pentru scăldat era la întâlnirea pârâurilor Sălăuței cu Telcişorul. Mai era un loc de scăldat „la hăizaş", la moara lui Sever Mureşan. Apa era foarte curată. Nu era voie să se arunce sticle în Telcişor şi Sălăuța. Apoi era o întrecere între noi primăvara şi vara, care aveam mai multe cuiburi de păsări.Aveam grijă de pui, eram învățați să nu punem mâna pe ei, căci atunci păsările îşi abandonau puii.

5. Dar de liceul de la Năsăud? Şi cel de la Bistrița?

La Năsăud mergeam cu căruța. Drumul era cu piatră mărunțită. Nici vorbă de autobuze sau asfalt, la 1-2 ore dacă vedeai câte o maşină de epocă. Căruța era la putere vara, iar iarna era sania.

În fiecare an ne duceam fiecare de acasă la internatul de la liceu strujacul, perna, țoluri, cearşafuri (verinci). Cei care erau în gazdă îşi duceau mâncare de acasă, inclusiv budeşca cu lapte acru, aşa cum a procedat şi George Coşbuc; făină, ulei şi alte produse alimentare.

Îmi amintesc de bătăile cu perne de la internat. Noi cei de pe Sălăuța şi de la Zagra eram mai tari, căci pernele noastre erau mai grele decât ale lor, care erau cu pene de gâscă, rață etc. La Bistrița am urmat liceul „Alexandru Odobescu".

6. Cum a fost examenul de bacalaureat la Cluj?

Examenul de bacalaureat l-am susținut la Cluj. Aici au venit elevi de la 7 licee: de la Năsăud, Bistrița, Gherla, Dej şi Cluj. Am fost vreo 160 de candidați. Examenele le-am dat scris la limba română şi limba franceză şi oral la limbile română şi franceză, la istorie, geografie şi ştiințele naturii. Comisia era neutră, venită de la alte licee din țară. A fost un examen obişnuit, iar diploma, pe care am primit-o, se numea „diplomă de maturitate".

7. Dar examenul de admitere la Facultatea de Drept din Bucureşti?

Am susținut examenul de admitere în 1939 la Universitatea din Bucureşti. Am susținut numai probe scrise la: drept civil, istorie şi limba latină. A fost pentru mine cea mai mare ieşire în lume.

8. De ce ați venit la Cluj la facultate?

Fiind din Ardealul de Nord, trecut acum la Ungaria, de fapt sub ocupație, era foarte greu cu trecerea liniei de demarcație impusă la 30 august 1940. Şi apoi puteam face mult rău familiei, dacă rămâneam în Bucureşti. Aşa că mi-am zis să mă duc, să întăresc rândurile românilor din Cluj şi aşa subțiate, dar în 1942 am fost exmatriculat din facultate pe criterii etnice. Am cerut cursurile să fie în limba română. Nu vroiam să învăț limba maghiară. După ce Ardealul de Nord a revenit acasă, am fost reprimit la Universitatea din Cluj în anul 1945.

9. Unde v-ați satisfăcut stagiul militar?

Stagiul militar l-am executat în armata ungară. Aşa erau vremurile contra voinței noastre. Am fost militar cu termen redus (MTR-ist cum se spune), într-un regiment de infanterie ungar din Kosice (Slovacia), teritoriu ocupat de Ungaria după 1940. Acolo m-au prins evenimentele de la 23 august 1944. Între 1940-1944 foarte mulți români din Ardealul de Nord ocupat au fost încorporați în armata ungară. Excepție au făcut cei ce s-au refugiat în România. Este un subiect de istorie ce trebuie elucidat, căci mulți români au luptat cu Armata a 2-a ungară până în Cotul Donului şi înapoi.

10. Cum ați revenit de pe front acasă în toamna lui 1944?

Prin august-septembrie 1944 regimentul, la care eram eu, s-a dezmembrat (desființat?!)... Şi atunci ce era să fac şi eu ca de altfel foarte mulți colegi. M-am pus în mişcare, cu trenul, mai mult pe jos şi la începutul lui septembrie 1944 pe itinerariul Csap, Nyireghihaza, Sighetu Marmației am sosit acasă la Telciu. De la Sighetu Marmației până la Telciu am venit numai pe jos.

11. Din octombrie 1944 până în anul 1952 ce ați făcut în Telciu?

Am fost notar la Primăria Telciu între 1 octombrie 1944 până la 1 mai 1945. Apoi am fost notar la Nimigea de Jos, unde pentru mine ca de altfel pentru toată lumea a fost o perioadă foarte frumoasă, căci se terminase războiul. Cu toții eram bucuroşi, că s-a sfârşit tragedia Europei şi a milioane de oameni... Ulterior am lucrat la construcția căii ferate Salva-Vişeu. Sunt mândru de acest lucru. A fost o lucrare foarte mare şi grea. Dar toți eram tineri şi dornici după război, să facem ceva util pentru țară. Şi vorba aceea a moroşanului: „De la Salva-Vişeu / Bine mere ghezăşu / Ghezăşu mere pe şine / Las să meargă caşe-i stă bine”. Apoi am lucrat o perioadă scurtă şi la Sindicatele C.F.R. Bistrița.Au fost ani frumoşi, căci eram tânăr. Au existat şi greutăți de tot felul, dar le-am învins. Eu am fost cam marginalizat, deoarece l-am avut pe fratele meu, Valer, preot sau alte grade de rudenie din familie, fapt pentru care nu am putut să-mi susțin doctoratul în ştiințe juridice.

12. Ce vă amintiți ca notar al Primăriei Telciu?

Îmi amintesc că primar al Telciului era Pavel Pupeză (în perioada în care am fost eu notar s.n.), iar casier la Primărie era Alexandru Casaru. De alte nume nu-mi mai aduc aminte. Sunt 59 de ani de atunci...

13. Relatați-ne câteva date despre Corul C.F.R. de la Telciu, pe care personal l-ați condus

Corul C.F.R. s-a constituit şi a funcționat pe timpul cât s-a lucrat la calea ferată Salva-Vişeu. Practic calea ferată s-a construit din Telciu spre Vişeu, căci până în Telciu calea ferată se făcuse până în 1939. Atunci am constituit un cor puternic pe 3-4 voci. Am avut 54 de solişti în cor. Făceam de cel puțin două ori pe săptămână repetiții. Se cântau multe cântece patriotice, dar şi cântece corale de muzică populară. Se punea mare accent atunci pe coruri. Ele au fost utile atunci. Era arhiplin căminul cultural din Telciu. Erau

gustate de public. Dirijor l-am avut pe Mărgărint Biţu, care ulterior a condus vreo 10-15 ani cu rezultate de excepţie la Corul Studenţilor din Bucureşti.

14. Care au fost motivele care v-au determinat să veniţi cu serviciul la Oradea? Cum v-aţi despărţit de Telciu?

Practic eu trebuia să fiu la Dej, dar am cedat pentru un alt coleg şi, cum soţia mea era de la Aleşd, am venit cu serviciul la MTLACT Oradea, unde erau atunci vreo 1200 de salariaţi.

M-am despărţit greu de Telciu, dar n-am putut găsi un alt loc de muncă de jurist la Bistriţa ori la Dej. Şi atunci nu am avut încotro. Aşa că Oradea a devenit pentru mine „al doilea Telciu". Aici la Oradea m-am obişnuit cu toată lumea. Am foarte mulţi cunoscuţi şi mă simt ca acasă, deşi port în suflet dorul după Telciu.

15. Vă rog să ne relataţi câteva momente plăcute, deosebite, care v-au marcat viaţa, ajuns acum la aproape 86 de ani

Sunt foarte multe. În general sunt o fire optimistă şi ştiu să mă bucur de puţinul fiecărei zile. Desigur în primul plan împlinirile familiale: căsătoria, naşterea fiicei mele Elena, apoi reuşitele ei în viaţă, admiterea mea la facultate, împlinirile soţiei ca învăţătoare. Apoi când fiica mea a terminat Facultatea T.C.M.... şi faptul că am fost sănătos tot timpul, lucrând fără întrerupere 52 de ani.Şi au mai fost desigur şi multe altele.Viaţa este dată de la Dumnezeu, dar şi-o face şi omul.

16. Aveţi satisfacţia muncii?

Bineînţeles că da, deşi am o pensie mică sub 5 milioane de lei după o vechime de 52 de ani în câmpul muncii fără întrerupere. Este un record, nu?! Şi acum sunt apt de muncă în domeniul meu... şi chiar lucrez. De ce să stau! Nu-mi convine să mă plictisesc. Nu de mult am fost apreciat cu o Diplomă de Onoare din partea Asociaţiei Juriştilor din Bihor. Consider acest gest, ce m-a bucurat nespus de mult, o recunoaştere a muncii mele.

17. Credeţi în viitorul României?

Desigur că da. Vom ieşi şi din tranziţia asta cumva, iar nivelul de trai va fi unul mai bun pentru toţi. Trebuie să muncim mai mult. Să valorificăm potenţialul nostru, al tineretului aici în ţară. Este nevoie de unire, muncă, încredere şi speranţă şi de crearea de noi locuri de muncă.

18. Dar al Telciului?

Deocamdată lucrurile în comuna noastră nu sunt pe un făgaş bun, dar sper că în 5-10 ani se vor îndrepta în bine. Trebuie, aşa cum am mai spus, create locuri de muncă în Telciu de către societăţile comerciale, particulare. Trebuie refăcută făbricuţa de covoare, dezvoltat turismul, aranjat centrul, reparate toate clădirile, refăcute şi întreţinute pădurile. Ar fi bine să se facă şi un mic hotel, camping în Telciu. De la Năsăud până la Vişeu nu-i nici un hotel. Trebuie mai multă mână şi ochi de gospodar, mai mult interes, dăruire şi sacrificiu.

19. Un mesaj pentru telceni, pentru toți fiii Telciului indiferent unde sunt acum?

Să țină la comună. Să fie mai uniți şi mai hotărâți. Să se lupte fiecare, dar mai ales conducerea Primăriei, Grupului şcolar, managerii de societăți comerciale, SRL-uri, A.F-uri, Ocolul silvic comunal să creeze locuri de muncă chiar sezoniere.

Eu cred că această comună are viitor, să devină oraş în circa 20-25 de ani. Se pot face multe lucruri bune, când oamenii se ajută între ei. Trebuie înlăturată invidia şi discuțiile neprincipiale.Nu este corect ca telcenii să umple lumea largă pentru a-şi găsi de lucru. Apoi trebuie lucrat mai bine pământul, să fie mai bine gospodărit, îngrăşat. Fiind o comună de deal şi munte, nu se poate trăi fără animale. Trebuie crescute şi ținute mai multe animale: vaci, porci, oi, păsări de curte. Aici nu se poate trăi fără animale sau numai din salariu sau pensie. Trebuie depăşită concepția agriculturii de subzistență.

Încolo ce să le spun, decât că le doresc multă sănătate, încredere şi optimism.Trebuie să fie mai bine şi va fi, numai dacă vom munci şi produce mai mult. Trebuie să ne facem noi, nu să aşteptăm să ne vină străinii. Ei, dacă vin, vin să câştige, nu să investească bani şi să piardă.

Un alt mesaj ar fi ca părinții să aibă mai multă grijă de copii, să-i poarte la şcoli, pe cei care învață foarte bine. Avem nevoie de mai mulți intelectuali, de mai mulți copii din Telciu, care să urmeze studii superioare, facultăți şi universități.

M-am bucurat, când mi-a spus dl. Tutula că avem la nivelul comunei peste 160 de telceni cu studii superioare. Sunt totuşi puțini, raportați la numărul populației, al locuitorilor din Telciu şi Bichigiu. Cred că şi învățătorii şi profesorii trebuie să facă mai mult pentru a-i ajuta pe elevi, a-i determina să urmeze cât mai mulți liceul şi apoi facultatea. Telciu raportat la alte comune precum: Zagra, Salva, Rebrişoara, Rodna, Sângeorz Băi, din câte cunosc eu, nu stă bine deloc.

Vă mulțumesc pentru interviu şi vă felicit, că vă luptați, să scoateți o carte, o monografie despre Telciu.

Toată stima şi lauda. Este nevoie de aşa ceva şi cred că mulți oameni se vor bucura de apariția ei.

La toți telcenii numai bine şi un viitor mai frumos le doresc, multă sănătate, fericire şi multe împliniri.

Oradea, 1 august 2004.
A consemnat Colonel dr. Vasile Tutula

Text necenzurat
Copie

Totul datorez profesorilor mei
(Un portret al învățătorului şi directorului Grigore Mireşan)

Mă aflam la secțiunea de învățământ a Sfatului popular raional Năsăud. Era într-o pauză dintre lucrările consfătuirii cadrelor didactice. Se discuta despre câțiva învățători şi profesori care s-au afirmat ca pedagogi de toată nădejdea. Printre alții; se vorbea şi despre directorul Şcolii Generale de 7 ani din comuna Telciu (comună cu cele mai multe cătune şi sate din raion şi cu cele mai multe şcoli).

Se vorbea cu mult elogiu la adresa directorului acestei şcoli. Nu mică mi-a fost mirarea aflând, că directorul şcolii de 7 ani din Telciu, care coordonează activitatea a 32 de învățători şi profesori, nu are decât 22 de ani.

De obicei, când auzi vorbindu-se despre un director de şcoală, îți imaginezi un om sobru, de acum matur de-a binelea. Îți pare peste poate, însă când afli că directorul respectiv e din cale afară de tânăr pentru funcția, pentru munca încredințată lui.

Am aflat printre altele că Grigore Mireşan este directorul Şcolii Generale de 7 ani din Telciu de un an încheiat. Am mai aflat că în urmă cu patru ani, când a fost numit învățător în Telciu, i s-a încredințat clasa a IV-a prin fața căruia, în numai câteva săptămâni, s-au perindat câțiva învățători.

Starea clasei a IV-a n-a fost deloc luminoasă. Cunoştințele elevilor erau din cale afară de reduse. Sfârşitul anului şcolar a fost încununat de success pentru clasa a IV-a.

S-a discutat mult despre acest tânăr dascăl. Se spunea că încă din primul an de învățământ, a organizat cu şcolarii cercuri de fizică, chimie, ştiințele naturii şi geografie, cerc de foto şi de împăieri, inexistente înainte.Se mai spunea că la stăruințele lui, sfatul popular communal a repartizat şcolii un lot experimental (un teren care n-a fost cultivat cu nimic timp de 7 ani). Azi, acest lot lucrat sub directa lui supraveghere şi îndrumare constituie un minunat mijloc pentru introducerea elementelor de politehnizare a învățământului.

În Telciu a luat ființă un cerc al tinerilor pentru cunoaşterea frumuseților patreie. Nici de activitatea acestui cerc nu este străin Grigore Mireşan.

Ce minunat lucru să ai 22 de ani şi să se vorbească frumos despre activitatea ta. Doar unii, la 22 de ani sînt socotiți încă băiețandri. Dar Grigore Mireşan este directorul unei şcoli de 7 ani. El coordonează activitatea a 32 cadre didactice – unele cu o vechime în învățământ de 30 de ani. Şi ceea ce îți produce multă emoție, este faptul că aceşti colegi ai săi, mai bătrâni în învățămînt decât el în viață, vorbesc despre directorul lor la fel de bine ca şi inspectorii secțiunii de învățămînt.

Un asemenea prestigiu nu şi-l poate câştiga nimeni decât printr-o muncă de mare amploare.

L-am cunoscut pe tînărul director Grigore Mireşan. E un tânăr cam sfios. Aşa pare cînd îl priveşti şi stai de vorbă cu el. Surîde într-una cu întreaga față şi mai ales cu ochii.

L-am întrebat ceva despre munca lui.

- Nici eu n-am muncit mai altfel decît alții – mi-a răspuns. Dacă am ceva rezultate bune în muncă le datorez foştilor mei profesori. Ei au strecurat în mine dragostea de muncă de muncă perseverentă.

i.m.

Sursa: Ziarul,,Făclia”, nr. 3388, joi, 5 septembrie, 1957, p. 2.

XVIII. DICȚIONAR

BONDANE V. IULIU. Inginer chimist. S-a născut la 1 noiembrie 1924 în Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Vasile şi Saveta.

Şcoala primară de stat o face în Telciu (1931-1938), după care urmează Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1938-1945), pe care-l absolvă cu examen de maturitate cu diplomă. Susține în 1945 examen de admitere la Institutul Politehnic din Bucureşti, unde este declarat admis la Facultatea de chimie industrială, la zi timp de 5 ani (1945-1950). În 1950 absolvă facultatea cu rezultate foarte bune şi obține diploma de inginer chimist; diploma nr. 34312/1950.

Având medie foarte mare a fost repartizat la Combinatul chimic din Făgăraş (1950), unde a muncit 2 ani ca inginer de schimb (1950-1952), după care este promovat şef de secție (1952-1972), iar datorită muncii sale stăruitoare în toamna lui 1972 este numit director de întreprindere, care va lua o amplă dezvoltare, ajungând la 11.000 muncitori (azi, 2004 mai are 1.000 de oameni).

A urmat cursurile de perfecționare pe linie de specialitate ale Academiei „Ştefan Gheorghiu" – curs de perfecționare a conducerii economice (1978-1979) cu durata de 2 luni (azi îi spune management organizațional economic s.n.). A participat la cursuri de specializare de scurtă durată şi schimburi de experiență în Germania Federală (R.F.G.) (1967, 1969, 1976), Suedia (1975), Italia (1968, 1976), R.P. Chineză (1974), Bulgaria (1967), Cehoslovacia (1964, 1967, 1973), R.F. Iugoslavia (1964), R. P. Polonă (1973), Liban (1974), U.R.S.S. (1975) Elveția (1976) şi alte state.

S-a căsătorit în 1952 cu Corovan Olguța din Făgăraş, laborantă, cu care are un băiat, Sorin Bondane, în prezent inginer la S.C. Nitramonia S.A. Făgăraş.

A elaborat mai multe studii şi articole. Este colaborator şi coautor la mai multe lucrări de specialitate în domeniul chimiei explozibililor. In domeniul activității în producție a realizat singur sau în colectiv peste 20 de inovații şi invenții privind explozivii în industria minieră, explozivii militari etc.

Pe parcursul activității sale pentru rezultate deosebite în producție şi în muncă a fost distins cu mai multe ordine şi medalii ale României.

A ținut o strânsă legătură cu fiii Telciului. Este mândru că este fiu al acestei comune şi se bucură de renume.

A fost un elev de frunte şi la Telciu. Tot timpul vine cu plăcere la Telciu şi este mândru că s-a născut aici. Acum vine mai rar după moarte fratelui său, preotul Ioan Bondane.

BUCHMAN F. SEVESTIAN. S-a născut la 15 mai 1916 în comuna Telciu. A urmat 7 clase primare în comuna Telciu (1923-1930). A fost refugiat în perioada 1940-1944, la Sebeş, județul Alba. Îşi aminteşte că din Telciu au mai fost refugiați în aceiaşi perioadă: Ion Ciliboaie, Titus Pop, Viorel Gâvrilaş (venit în comuna noastră la 1958 s.n.), Jugan Leon (Leonul a lui Todorichii), Gicu (George) V. Rusu viitorul inginer silvic.

A lucrat apoi la Cooperația de Consum (1949-1953), la Şcoala Generală din Telciu (1967-1974) şi la starea civilă. Susține că familia Buchman a sosit în România din Bruxelles (Belgia), la Cluj, pe „via Dărmăneşti", alături de familiile Strauss, Hubel şi Barth. Mama lui a fost din Telciu, tatăl Buchman Friederich, mecanic. Pe bunica lui din Telciu a chemat-o Elisabeta. Bunicul dinspre tată s-a numit Frederich Buchman, valon din Belgia, s-a căsătorit cu o franțuzoaică. A venit în România, la Dărmăneşti, iar de aici în Cluj.

Veteran de război, a luptat în perioada 23.08-10.11.1944 la eliberarea Ardealului de Nord, cu gradul de sergent, comandant de grupă, infanterist cu Regimentul 82 Infanterie, a oraşelor Tg. Mureş, Târnăveni, localităților Cucerdea, Iernut, Cipău, Oarba de Mureş şi altele. A fost rănit la Tg. Mureş. Inițial a fost rechemat în armată la 23 martie 1944, dar a refuzat să plece, drept pentru care a fost condamnat de Tribunalul Militar Sibiu la muncă la Detaşamentul C.F.R. Tg. Jiu, la gara MERI. La 26.11.1944 i-a fost verificată sănătatea de Spitalul Militar Sibiu – Secția ORL – fiind diagnosticat „surd urechea dreaptă", nemaifiind lăsat să continue frontul.

A fost decorat cu Crucea de bronz cu brevet, nr. 110/1945. Gradul actual: sergent (2004). Ca veteran de război primeşte o pensie de 677.910 lei. Nu a fost împroprietărit cu pământ ca veteran, întrucât Primăria nu dispune de teren comunal disponibil.

Este îndrăgostit de istorie şi de cunoaşterea adevărului. Având o vârstă frumoasă, cunoaşte foarte multe evenimente din comuna Telciu, la multe dintre ele fiind participant direct.

BUMBU V. IOAN. S-a născut la 6 septembrie 1947 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud

Studii: 1954-1961 Şcoala elementară în comuna Telciu; 1961-1964 Liceul „George Coşbuc" Năsăud, secția reală; 1965-1969 Şcoala de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu", Sibiu pentru Ministerul de Interne; 1971-1975 Facultatea de subingineri auto de la Braşov (F. F.).

Experiența profesională: 1969-1971 Locotenent, comandant de subunitate (Pl. Cp.) la Centru de Instrucție Tâşnad, județul Satu Mare; 1971-1980 Locotenent major. Ofițer în cadrul statului major al Batalionului de Securitate Tâşnad; 1981-1984 Căpitan. Şef de stat major la Batalionul de Securitate Tâşnad; 1984-1990 Maior. Ofițer cu întreținerea şi exploatarea mijloacelor auto la Batalionul de Securitate Baia Mare; 1990-1993 Locotenent-colonel. Adjunct al Comandantului Comandamentului Județean de Jandarmi pentru logistică (Locțiitor tehnic).

1993-2000 Colonel. Locțiitor pentru logistică al Comandantului Comandamentului Județean de Jandarmi Maramureş.

La data de 30 martie 2000 a fost trecut în rezerva armatei, pensionar.

BUMBU V. RODOVICA, căsătorită Gaftone. Data naşterii – 21.03.1938 în comuna Telciu. După absolvirea celor 7 clase la şcoala din comună, între 1952 şi 1956 a urmat Şcoala Pedagogică de învățători din oraşul Năsăud. În septembrie 1956 s-a întors în comuna natală, fiind angajată la şcoala elementară ca profesor suplinitor, predând istoria, limba rusă şi muzică la clasele IV-VII. Din octombrie 1958 până în septembrie 1959 a fost promovat instructor al Comitetului raional al UTM Năsăud, după care a revenit la şcoala din sat, unde a funcționat până în 1961, când a fost transferată în învățământ la Baia Mare, unde a pregătit mai multe generații de elevi, din clasele I-IV de la Liceul nr. 3 şi Şcoala Generală nr. 14.

Datorită meritelor sale în educația elevilor, Ministerul Educației şi Învățământului i-a conferit Titlul de „Învățător Evidențiat" în 1981, fiind răsplătită şi cu medalii ale statului român.

Timp de 34 de ani cât a slujit învățământul cu dăruire, pasiune şi vocație, a pregătit pentru viață câteva sute de elevi, mulți dintre ei ajungând medici, profesori, ingineri, militari de carieră.

S-a întors întotdeauna cu nostalgie în comuna natală, unde a participat la aniversarea şcolii, în care a învățat în anii copilăriei, în care, mai târziu, a fost ea însăşi dascăl, unde împreună cu ceilalți intelectuali a contribuit la îmbogățirea vieții cultural-artistice şi spirituale a semenilor în cadrul formației de teatru, de dansuri şi a formației corale de la Căminul Cultural, care s-au remarcat în concursuri şi festivaluri până la fazele regionale.

S-a căsătorit în martie 1961 cu Vasile Gaftone, de loc din Salva, de profesie ziarist-jurist, având o fiică – Dorina-Simina, născută în 1962, ingineră la Timişoara.

BURCUŞEL G. NISTOR. S-a născut la data de 18 august 1949, în localitatea Bichigiu, județul Bistrița-Năsăud. A urmat 7 clase la Şcoala din Bichigiu, apoi Liceul „George Coşbuc" din Năsăud, secția reală (1963-1967).

În anul 1972 a absolvit Institutul Politehnic din Iaşi, Facultatea de Electrotehnică, specializarea inginer electromecanică.

În activitatea sa a lucrat în următoarele instituții: 1972-1978 Institutul de Studii şi Cercetări în Transporturi Bucureşti, ca cercetător ştiințific în Secția de Automatizări Feroviare; 1978-1982 Ministerul Apărării Naționale, ca inginer civil în Direcția Generală a Înzestrării – Secția Standardizare şi Metrologie Militară; în 1982 a fost chemat în cadrul Forțelor Armate şi activat cu gradul de căpitan; 1982-1985 Direcția Generală a Înzestrării, adjunct şef Secție Standardizare şi Metrologie Militară; 1995-1999 şeful Centrului de Metrologie al Armatei (M.Ap.N); 2000 şeful Centrului de Standardizare, Codificare şi Metrologie Militară; 2001 până în prezent şeful secției Coordonare Colaborări Tehnice Externe, cu gradul de colonel inginer.

Este căsătorit şi are un băiat.

Studii postuniversitare: 1992 Curs unic de conducere pentru ingineri – Academia Tehnică Militară; 1998 Curs intensiv de limba engleză – Academia

de Înalte Studii Militare; 2002 Curs de limba engleză în domeniul comunicațiilor – Academia Tehnică Militară. Este doctorand.

BURCUŞEL G. IOAN. Născut la 23.VIII.1951 în localitatea Bichigiu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Gavril şi Maria.

Şcoala Generală: 1958-1964 (7 clase) în Bichigiu, iar clasa a VIII-a (1965) în oraşul Năsăud. Liceul „George Coşbuc", 1966-1970 la Năsăud.

Studii superioare: Facultatea de ziaristică Bucureşti în cadrul Academiei „Ştefan Gheorghiu". Cursurile postuniversitare de ziaristică 1987-1988

Alte cursuri şi studii urmate: cursuri postuniversitare Cultura organizațională Bucureşti, 1995.

Funcții deținute (perioada): 1981-1987 Ziarist „Ecoul Bistriței"; 1987-1989 Redactor-şef la ziarul „Ecoul" Bistrița; 1990-2001 Corespondent special al Agenției Naționale de Presă „Rompres", Bucureşti pentru județele Maramureş şi Bistrița-Năsăud[*]; 2001 Director al Direcției județene pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național Bistrița-Năsăud.

Lucrări publicate: peste 350 articole şi studii în presa centrală şi locală în ziarele *Ecoul, Scânteia, România Liberă, Răsunetul, Graiul Maramureşului, Cronica sătmăreană*, în diferite almanahuri.

BUZILĂ I. ŞTEFAN. S-a născut în data de 26 ianuarie 1933 în comuna Rebrişoara, județul Bistrița-Năsăud. A absolvit cursurile Şcolii elementare de 7 clase din comuna Rebrişoara (1939-1946). A absolvit cursurile Liceului „George Coşbuc" din Năsăud 1947-1952.

A urmat facultatea de istorie-geografie, din cadrul Institutului Pedagogic de 3 ani din Bucureşti la F.F. (1967-1970). În perioada 1 octombrie 1952-25 martie 1956 a lucrat ca profesor suplinitor la Şcoala Generală din comuna Romuli, județul Bistrița-Năsăud.

Din data de 25 martie 1956, a fost transferat la Primăria comunei Telciu, în funcția de secretar, unde a lucrat până în 30 noiembrie 1962. Din 1 decembrie 1962 şi până în 15 septembrie 1963 a fost în pensie de boală, gradul II, suferind de TBC.

În perioada 15 septembrie 1963 – 1 iunie 1968 a lucrat ca profesor suplinitor la Şcoala Generală din Telciu. Din 1 iunie 1968 şi până în 1 martie 1990 prin transfer a lucrat la Primăria comunei Telciu, ca secretar.

Din 1 martie 1990 este pensionar.

BUZILĂ V. ANA. S-a născut la data de 11 noiembrie 1936 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. A absolvit cursurile Şcolii elementare din comuna Telciu.

A urmat cursurile Şcolii pedagogice de învățători din oraşul Năsăud, pe care a absolvit-o în iunie 1955. Din 1 septembrie 1955 şi până în 1 septembrie 1994 a lucrat ca învățătoare la şcoala din comuna Telciu. Începând cu 1 septembrie 1994 este în pensie. A fost o învățătoare harnică, ce s-a ocupat cu

[*] Din 1992 este menționat fondator al catalogului de publicitate a României „Pagini Naționale".

multă dăruire şi exigenţă pentru formarea şi educarea tinerilor elevi, cu care a pregătit foarte multe activităţi cultural-artistice.

CORPĂDEAN I. OVIDIU IOAN. Născut la data de 10 aprilie 1940 în comuna Mociu, judeţul Cluj, fiul lui Ioan şi Lucreţia, de profesie învăţători.

Şcoala Generală a făcut-o în localităţile Bonţida, judeţul Cluj, Sâmpetru de Câmpie, judeţul Mureş şi localitatea Jucul de Sus, judeţul Cluj în perioada 1947-1954.

În perioada 1954-1957 a urmat Liceul „Emil Racoviţă" din municipiul Cluj-Napoca. A urmat cursurile Facultăţii de Medicină şi Farmacie din Cluj-Napoca şi Facultatea de Medicină Generală, în perioada 1958-1964.

După absolvirea facultăţii a fost repartizat la Dispensarul medical din Telciu, unde a funcţionat o perioadă de 2 ani, după care prin concurs a ocupat postul de medic şef de secţie la Spitalul Rural Telciu, unde a funcţionat o perioadă de 30 de ani, până la desfiinţarea instituţiei, după care a devenit medic de familie în comuna Telciu, unde funcţionează şi în prezent, totalizând 40 de ani de muncă în aceeaşi localitate.

Este căsătorit din anul 1966 cu Margareta Elena, profesoară la Şcoala Generală Telciu (azi Grup Şcolar), unde a funcţionat până în anul 1999, când s-a pensionat. Are doi copii. A participat la mai multe cursuri de reciclare şi perfecţionare.

În prezent este domiciliat în comuna Telciu.

DOLOGA D. DOMNICA. S-a născut la 29 septembrie 1963, satul Fiad Vale, comuna Telciu, fiica lui Dumitru şi Maria. A urmat Şcoala Generală în comuna Telciu şi Liceul „George Coşbuc" din Năsăud. Este solistă de muzică populară la Orchestra profesionistă „Dor Transilvan" din Bistriţa.

Premii obţinute: locul I la festivalurile de folclor „Samus" (Dej) şi „Flori de pe Mureş" (Reghin); locul II la festivalul „Corabia de Aur" (Corabia); locul III la festivalul de folclor „Mioriţa" (Topliţa); locul I la Topul tinerilor interpreţi ai Radiodifuziunii Române, „Crizantema de Aur" de la Târgovişte şi altele. Cântecele sale şi bogatul repertoriu, ce-l deţine, reflectă specificul folclorului năsăudean, al Văii Someşului şi Sălăuţei. Este o solistă în plină putere de muncă şi cu mari posibilităţi de afirmare.

Are un număr însemnat de înregistrări de cântece la Radio Cluj, Bucureşti, Bistriţa şi alte posturi de radio locale, participări la emisiuni Radio-TV, spectacole de folclor ş.a. Deţine două compact discuri: „Floricică de muşcată" şi „Auzit-am din bătrâni".

FLORIAN DOMNICA, născută PUPEZĂ. S-a născut la 22 iulie 1957 în comuna Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiica lui Ilisie şi Tavifta. Şcoala Generală o absolvă în Telciu (1964-1971), Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1971-1976). În perioada 1992-1996 a urmat cursurile Facultăţii de Drept „Dimitrie Cantemir" din Cluj-Napoca, concomitent cu activitatea în producţie la Banca Naţională a României, sucursala Cluj (1989-până în prezent).

În 1971 s-a căsătorit cu Peter Luca, ofiţer de poliţie, care a lucrat la Sf. Gheorghe (1976-1990), cu care are o fiică Claudia, absolventă a Facultăţii de

Fizică Medicală (2003). Soțul i-a decedat în 1995 şi s-a recăsătorit în 1998 cu prof. univ. dr. medic Florian Ştefan (medic legist).

Este coautoare şi colaboratoare la mai multe lucrări de specialitate (cursuri) de la Facultatea de Drept împreună cu dr. Ştefan Florian, dr. Alin Căpîlnean, dr. Costel Siserman ş.a. În prezent urmează masteratul în dreptul privat (drept bancar, comunitar etc.). Este consilier juridic la Sucursala Cluj a Băncii Naționale a României. Ține legătura cu Telciu şi este mândră că este telceancă şi-şi trage obârşia de pe Valea Sălăuței, frumoasele meleaguri ale lui George Coşbuc.

FRIJAN L. GHEORGHE. S-a născut la data de 27 aprilie 1948 în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Luca şi Ana. Urmează Şcoala Generală din comuna Telciu între anii 1955-1962 şi Liceul teoretic la seral între 1970-1975 în oraşul Borşa din Maramureş. Între 1975-1976 urmează Postliceala de mişcare comercial (impegați C.F.R.).

Între anii 1976-1998 lucrează ca impegat de mişcare la stația C.F.R. Telciu, fiind primul impegat din Telciu. În 1996 devine consilier local din partea P.R.M. Lucrează ca şi corespondent local al ziarului „Răsunetul" cu activitate de presă pe Valea Sălăuței şi în special despre viața telcenilor: ştiri, reportaje, cronici etc.

A publicat şi publică şi în *Răsunetul, Magazin,* revista *Ritmuri, Mesagerul de Bistrița, Ecoul, Scânteia tineretului, Făclia* ş.a.

În urma căsătoriei are trei fete: Anamaria, studentă la Biologie, Ioana, studentă la Farmacie şi Georgeta, studentă la Medicină generală, toate la Universitatea din Cluj-Napoca.

GAFTONE I. FLOARE. S-a născut la 24 octombrie 1963, în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Este de naționalitate română. Este căsătorită şi are 2 copii: Ioan şi George, ambii studenți an II, la Facultatea de Drept a Universității „Dimitrie Cantemir" din Cluj-Napoca.

Studii: Facultatea de Drept Iaşi (1992-1997); Studii Academice Postuniversitare - Facultatea De Administrație Publică - în cadrul SNSPA Bucureşti – an III

Cursuri: „Managementul Resurselor Umane pentru Administrația Publică Locală"- Buşteni, octombrie-noiembrie 1998; „Dezvoltarea abilităților de conducere şi motivarea oamenilor din administrația publică locală"- Vatra Dornei, ianuarie 2001; „Managementul conflictelor", 2001.

Atelierul de Formare şi Formatori „Creşterea capacității structurilor asociative din administrația publică locală de a planifica şi derula programe de instruire" – Sinaia 2002; Seminar de pregătire pentru reprezentanții instituțiilor publice în vederea implementării Legii liberului acces la informații de interes public – Bucureşti - martie 2002. Seminar „Managementul patrimoniului public", Buşteni 2002.

Coordonator al seminarului „Managementul performanței în funcția publică, căi şi modalități legale de punere în valoare a potențialului uman din Administrația Publică Locală", Mangalia, 2003.

Apartenența la organisme profesionale:

Este membru în Comitetul Asociației Naționale a Centrelor de Informații pentru Cetățeni, cu sediul la Sibiu; membru în Comitetul Director al Corpului Secretarilor de Municipii, cu sediul la Piteşti; secretar al Comisiei de Coeziune Socială din cadrul AMR.

GAFTONE I. IOAN. S-a născut la data de 9 iunie 1956 în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioan şi Firuca. Şcoala Generală o urmează în Telciu în perioada 1963-1971 şi Liceul „George Coşbuc" din Năsăud între 1971-1975. Urmează apoi Şcoala de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu" din Sibiu, arma infanterie (1976-1978).

Studii superioare: Academia Militară Generală, Facultatea de Comandă şi Stat major 1983-1985.

Funcții deținute (cursuri): curs de comandanți de companie, 1980-1981 la C.I. Tc. de la Făgăraş; curs de relații internaționale pentru diplomația militară (ataşați militari), 1987-1988; curs de conducere a MU operative la Academia de Înalte Studii Militare, 1997-1998; curs de conducere strategică 2002, la A.I.S.M. După absolvirea Scolii de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu" a îndeplinit aproape toate funcțiile pe linie de comandă şi stat major; comandant de pluton şi companie în R. 221 Mc. (1978-1983); În perioada 1983-1985 a urmat Academia Militară Generală, Facultatea de Comandă şi Stat Major, absolvită cu rezultate bune şi foarte bune. Comandant batalion infanterie R. 223 Mc. (1985-1987); ofițer în statul major al Batalionului 17 de Vânători de Munte, Comandamentul Brigăzii 1 Vânători de Munte „General Grigore Bălan" (Bistrița), şef de stat major Bg. 61 Vânători de Munte (Miercurea Ciuc), ofițer 2 şi şef de stat major B. 17 Vânători de Munte (decembrie 1993-1996) - Vatra Dornei, unde a obținut rezultate bune şi foarte bune. A fost comandantul Batalionului 17 Vânători de Munte „Dragoş Vodă" în perioada 1996-2003.

A elaborat lucrarea *Fizionomia şi conținutul unor posibile crize în spațiul de securitate al României* (manuscris), 2002.

Actualmente este domiciliat în Bistrița şi este încadrat în funcția de locțiitor al Comandantului Bg. 81 Mc., „Forță Reacție Rapidă", destinată şi pentru misiuni militare internaționale. Este un ofițer foarte bine pregătit, harnic şi energic.

Are doi copii, Ioan şi George, studenți, an II la Universitatea „Dimitrie Cantemir", Facultatea de Drept, Cluj-Napoca.

GANEA IOAN. S-a născut la 13 martie 1921 în Telciu. Veteran de război, încorporat în armata ungară, dus pe front de la Komárom până în Cotul Donului. Ca veteran de război primeşte o pensie de 220.000 lei. Are 10 copii: 4 fete şi 6 feciori, cu care se mândreşte şi-i mulțumeşte lui Dumnezeu, că a venit teafăr de pe front, trecând prin multe peripeții. În retragerea din Rusia, vreo 2 luni a venit tot pe jos. În linia întâi în armata ungară, spune „că numai români erau. Nu aveam nici un ofițer sau subofițer român în armata ungară, unde am fost eu. Pe mine m-au salvat nemții." La începutul lunii septembrie 1944 „am ajuns la Săpânța, lângă Sighet". Apoi a dezertat, fugind în Munții Maramureşului pe Vaser. „De acolo am venit pe jos în Muntele Bătrâna – muntele Telciului". A stat ascuns pe Săcătură la Pavălu Lupului, apoi în Plopci,

apoi pe Dosul Poienii, apoi după ce frontul s-o dus în Ungaria a sosit în Telciu la Mureşan Ioan, Între Vaduri (tatăl lui Sever Mureşan). „Cei mai răi cu noi au fost ungurii din Ardeal şi nu ungurii din Ungaria. Ungurii din Ardeal, care erau în pluton şi companie cu noi, se purtau rău cu noi românii, deşi eram cei mai mulți. Noi, românii, duceam greul pe front".

„Am fost 5 frați din care doi am făcut războiul, eu şi George de pe Dumbravă. George a fost încorporat la Budapesta. Şi el are o pensie de 220.000 lei. În Telciu în perioada 1940-1944, ungurii au făcut vreo 5-6 încorporări. Cred că din Telciu au fost încorporați de Ungaria vreo 500-600 de feciori, dacă nu chiar mai mult..."

„Din cei care o fost încorporați în armata ungară, eu cunosc pe câțiva, care mai trăiesc: Gaftone Dumitru (83 ani), trăieşte pe Ceiță (Dumitru lui Sălăuanu), Mititelu Nicolae, de-a lui Bîza, Moiseianu Nicolae din Transbordare, Ionaşc Grigore, care stă în capătul din jos al satului, vizavi de Micu Ion, preceptorul. Pop Titus s-a refugiat în România, la fel şi Gavrilaş Viorel, care-i mai tânăr ca mine cu 4 ani. Ei au fost încorporați în armata română, la fel şi Ilieş Dumitru, economistul care trăieşte la Cluj-Napoca. Fratele meu Ganea Nicolae a fost încorporat la „levente" şi dus la săpat tranşee pe Fiad şi pe Dumbrava..."

„Mâine, poimâine fac nunta de aur, 50 de ani de căsnicie. Am 64 de nepoți şi strănepoți. Am urât şi urăsc războiul, pacea îi cea mai bună temelie. Copii mei: Saveta (n. 1946) căsătorită în Telciu; Onița (n. 1951) căsătorită în Telciu; Florea (n. 1950) căsătorită în Suceava cu Todea Olimpiu (este economistă, a făcut Facultatea la Iaşi); Luca este la Sibiu – frezor; Ion la Timişoara – electrician; Nicolae este şef de personal la o întreprindere în Bistrița; Dumitru este tafist la Telciu; Gheorghe – lăcătuş mecanic în Bistrița, la „Automecanica", Ana în Bistrița.

Deşi nu are multe studii, este un om harnic, înțelept şi de ajutor în relațiile cu prietenii, vecinii, fiind respectat şi apreciat în comună.

GAVRILAŞ R. ELEONORA, n. BUJOR. S-a născut la 9 noiembrie 1929 în satul Aluniş (Găureni), comuna Zagra, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Remus şi Floarea.

Şcoala primară de stat a urmat-o 3 ani la Aluniş şi 1 an la Năsăud (1936-1940). A continuat studiile la liceul de fete 4 ani din Năsăud, liceul „Principesa Elena", după care timp de 4 ani Şcoala pedagogică de învățători din Năsăud. A fost repartizată la Aluniş, unde a lucrat timp de 2 luni, după care s-a transferat la Bichigiu, unde şi-a urmat soțul care era director la Şcoala Generală. Aici lucrează 8 ani (1950-1958), după care vine în Telciu (1958-1987), unde timp de 5 ani a fost şi profesoară, predând obiectul „Agricultură". A ieşit la pensie în 1987 cu gradul I. Este mândră de toți elevii săi, mulți dintre ei absolvind studii superioare, o serie de meserii şi specialități. Are satisfacția muncii, dar consideră că părinții trebuie să se intereseze de elevi şi să-i ajute să facă studii la licee şi facultăți, pe cei care au mintea ascuțită şi sunt harnici la învățătură.

Crede că în Telciu trebuie să se muncească mai mult şi de calitate, iar oamenii să fie mai responsabili, când e vorba de propriul lor viitor, dar mai ales al copiilor, pentru a avea la facultăți şi universități cât mai mulți studenți, aşa cum este Neposul, Zagra, Feldru şi Rebrişoara.

Apreciază că telcenii trebuie să fie mai luptători, să se zbată, să se facă locuri de muncă în Telciu, iar oamenii să se ajute mai mult între ei, să fie solidari şi buni prieteni şi la bine şi la rău. După 46 de ani de locuire în Telciu şi aproape 30 de ani de serviciu, se consideră şi este într-adevăr o fiică a Telciului.

GAVRILAŞ I. VIOREL. S-a născut la 17 ianuarie 1925 în satul Piatra, comuna Chiuza, județul Bistrița-Năsăud, plasa Someş-Beclean, fiul lui Ioan şi Lucreția Mureşan, după căsătorie Gavrilaş. Urmează Şcoala primară de stat în perioada 1933-1940. În anul 1942 s-a refugiat la Vatra Dornei pe Dealul Frîului, Ilva Mare, a ieşit la Poiana Stampei. A urmat 4 clase de liceu între 1937-1940, după clasa a IV-a de liceu, pe care nu a terminat-o, s-a refugiat în România fiind încorporat în Regimentul 3 Grăniceri de la Câmpina, de lângă Ploieşti.

Studii: Şcoala Normală Năsăud 1946-1950; învățător-director în satul Bichigiu, comuna Coşbuc din 1951-1958.

A început Facultatea de Drept administrativ din Bucureşti în 1975, dar nu a terminat-o.

Funcții deținute: în 1951 este numit învățător-director la Şcoala Generală de 7 clase din Bichigiu; între 5 decembrie 1958-1963 director la Şcoala Generală Telciu – centru; 1965-1970 director adjunct la Şcoala Generală Telciu-centru; 1970-1978 învățător la aceiaşi şcoală; 1978-1984 director adjunct la Şcoala Generală Telciu-centru; 1984-1987 învățător;

A fost pensionat în 1 septembrie 1987. Este veteran de război.

A predat *Istoria României şi cursurile de Constituție.*

Are o singură fată, Violeta, ingineră la Bistrița.

Este veteran de război (15 martie 1944 – septembrie 1945), luptând pe front în perioada 15 martie 1944 – 12 mai 1945. A luptat pe frontul de la Iaşi, Valea Lupului, Târgul Frumos, Podul Iloaiei, Câmpia Turzii. A fost grav rănit la Banska-Bistriça. A făcut parte din Regimentul 90 Infanterie, ca infanterist şi radiotelefonist.

Specialitatea militară: Grupul de comandă al Companiei 5 Infanterie, comandant companie căpitanul Crişan Nicolae El a avut gradul de fruntaş. Comandant al Regimentului 90 Infanterie era colonelul Ionescu Filcan, iar al Diviziei 18 Infanterie era General Băldescu.

A fost decorat cu medalia „Bărbăție şi Credință" clasa I-III şi „Serviciul credincios", clasa I.

După război a fost împroprietărit cu două hectare pământ fânaț în Valea Rea, la locul numit „la Domide".

GROZE A. SEVER. S-a născut în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud în data de 29 noiembrie 1929. Este căsătorit şi are un copil. Deşi a locuit în Telciu numai până la vârsta de 5 ani, se consideră un fiu al comunei noastre.

Matematician. Facultatea de Matematică şi Fizică de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj. Doctorat (conducător ştiințific academician Gheorghe Călugărean, 1971). Asistent în 1952; profesor la catedra de informatică. Prorector al Institutului Pedagogic de 3 ani (1962-1964), rector al Institutului Pedagogic de 3 ani din Baia Mare (1966-1968), decan al Facultății de Matematică şi Chimie din cadrul Secției de 3 ani a Universității „Babeş-Bolyai"

(1968-1978), prodecan al Facultății de Matematică de la Universitatea „Babeş-Bolyai” (1977-1982). Conducător al Secției de fotbal a Clubului „U” Cluj. Volume în colaborare: Bazele informaticii; curs (1977), Bazele informaticii (1992), Bazele informaticii (culegere de probleme (1997).

Sursa: ****Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial*, Edit. Casa Cărții de Ştiință, Cluj-Napoca, 200, p. 138.

Studii şi specializare:

- Şcoala Generală, comuna Iad (azi Livezile), județul Bistrița-Năsăud (1944); Liceul „Alexandru Odobescu”, Bistrița (1948); Facultatea de Matematică-Fizică, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca (1952); Doctorat – fără frecvență. Titlul de doctor acordat în anul 1971, cu lucrarea *Contribuții la studiul rezolvării ecuațiilor operaționale în spații supermetrice*; Specializări efectuate: *Teoria aproximării* – la „Centrul Internațional de Matematică St. Banach”, Varşovia, Polonia, 1975.

Locuri de muncă:

- Preparator universitar la catedra de Analiză-Algebră, Facultatea de Matematică şi Fizică, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, începând cu 1 septembrie 1952; Asistent universitar la Catedra de Geometrie, Facultatea de Matematică şi Fizică începând cu 15 septembrie 1953 pe bază de concurs; Lector universitar, la Catedra de Matematică-Fizică-Chimie a Institutului Pedagogic de 3 ani, Cluj-Napoca, începând cu 1 septembrie 1960; Conferențiar universitar la Catedra de Ecuații diferențiale şi Informatică la Universitatea „Babeş-Bolyai”, începând cu 1967 pe bază de concurs; **Profesor universitar la Catedra de Matematică şi Mecanică, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, începând cu 1 septembrie 1987 pe bază de concurs**; Profesor universitar la Catedra de Matematică-Informatică-Statistică a Facultății de Management Turistic şi Comercial din Cluj-Napoca, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir”, Bucureşti, începând cu 1 octombrie 1996.

Funcții administrative deținute:

- Prodecan al Institutului Pedagogic de 3 ani Cluj-Napoca, perioada 13 ianuarie 1962 – 1 septembrie 1964; Decan al Facultății de Matematică-Fizică-Chimie, Institutul Pedagogic de 3 ani Cluj-Napoca perioadele: 1 septembrie 1964 – 1 septembrie 1966 şi 1 septembrie 1968 – 1 septembrie 1972; Rector al Institutului Pedagogic de 3 ani Baia Mare, în perioada 1 septembrie 1966 – 1 septembrie 1968; Prodecan al Facultății de Matematică şi Fizică din cadrul Universității „Babeş-Bolyai” perioada 13 ianuarie 1977 – 20 mai 1981; Secretar Ştiințific al Consiliului Profesoral al Facultății de Matematică şi Fizică, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca; Şef al Catedrei de Informatică din cadrul Facultății de Matematică-Informatică a Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Lista cărților elaborate:

a. Cărți

1. *Contribuții la studiul rezolvării operaționale în spațiile supermetrice,* Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1971.
2. *Rezolvarea numerică a ecuațiilor operaționale*, Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1981 (în colaborare).
3. *MATH-1, Scientific Program Lidrary for Roumanian Personal Computer,* Cluj-Napoca, 1995 (în colaborare).

4. *Pascal Programming Ilistrative Exemples and Proposed Problems,* Edit. Promedia, Cluj-Napoca, 1995 (în colaborare).

b. Cursuri universitare

1. *Aritmetica,* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1971.
2. *Bazele informaticii,* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1986.
3. *Programare şi informatică,* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1982 (în colaborare).
4. *Bazele informaticii (Ediția I),* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1983 (în colaborare).
5. *Bazele informaticii (Ediția II),* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1986 (în colaborare).
6. *Elemente de informatică pentru licee,* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1988 (în colaborare).
7. *Bazele informaticii. Limbajele BASIC şi PASCAL,* Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1992 (în colaborare).
8. *Bazele informaticii I*, Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1992 (în colaborare).
9. *Bazele informaticii, Limbajul Turbo-BASIC, Ediția I,* Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1996 (în colaborare).
10. *Bazele informaticii Ediția II,* Litografia Universității Creştină „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1996 (în colaborare).
11. *Bazele informaticii, Ediția III,* Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1999 (în colaborare).
12. *Bazele informaticii, Limbajul Pascal*, Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 2001 (în colaborare).
13. *Informatica – Lecții pentru învățământ la distanță*, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Facultatea de Educație Fizică şi Sport, Cluj-Napoca, 2002.
14. *Bazele informaticii – Suport de curs,* pentru studenții secției FR, Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 2002.

c. Culegeri de probleme

1. *Bazele informaticii*, Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1976 (în colaborare).
2. *Bazele informaticii*, Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1982 (în colaborare).
3. *Elemente de informatică pentru licee, (Ediția 1)*, Editura Microinformatica, Cluj-Napoca, 1992 (în colaborare).
4. *Elemente de informatică pentru licee, (Ediția 2)*, Editura Microinformatica, Cluj-Napoca, 1992 (în colaborare).
5. *Bazele informaticii*, Litografia Universității „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1993 (în colaborare).
6. *Pascal Programming for Schools*, Editura Microinformatica, Cluj-Napoca, 1995 (în colaborare).
7. *Bazele informaticii, Limbajul Turbo-BASIC*, Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1997 (în colaborare).

8. *Bazele informaticii,* Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 1998 (în colaborare).
9. *Bazele informaticii, Limbajul Pascal,* Litografia Universității Creştine „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, 2001 (în colaborare).

d. Lucrări ştiințifice

1. *Despre o generalizare a contactelor nomogramelor cu transparent*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”. Series I, Fasc. 1, Math.-Physica, 1961, p. 169-174.
2. *Sur un classe de transformations dea nomogrames de l'order trois*, Mathematica, vol. 7, (30), 2, 1965, p. 233-246.
3. *La decompozition d'un projectivite sur une conique et son application a la meilleure transformation projective d'une echelle situe sur un circle.* Revue Roumaine des Mathem. Pures et appliq, Tom XII, nr. 8, 1967, p. 106-107:1.
4. *Sur la transformation projective d'un nomograme ayant deux echelles sur un circle et la troisieme sur une courbe quelconque.* Revue Romaine des Math pures et appliq. Nr. 2, Tom XV, 1970, p. 245-254.
5. *Criterii pentru o nomogramă cu puncte aliniate să aibă eroare minimă,* Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Fasc. 1, 1970, p. 69-73.
6. *Metoda lui Steffensen aplicată la rezolvarea ecuațiilor operaționale neliniare definite în spații supermetrice,* Studii şi Cercet. Mat., 5, Tom. 23, 1971, p. 711-717.
7. *Asupra rezolvării ecuațiilor operaționale definite în spații supermetrice,* Studii şi Cercetări de Matematică 5, Tom. 23, 1971, p. 719-725.
8. *Asupra rezolvării ecuațiilor operaționale definite în spații L-supermetrice,* Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Series Math.-Mech., Fasc. 1, 1971, p. 81-85.
9. *Asupra diferențelor divizate generalizate,* Analele ştiințifice ale Universității „Al. I. Cuza”, Iaşi, (Seria Nouă), Secțiunea I, Matematica, Tom XVII, 1971, Fasc. 2, p. 375-379.
10. *Principiul majorantei în rezolvarea ecuațiilor operaționale neliniare definite în spații supermetrice prin metoda aproximațiilor succesive,* Analele ştiințifice al Universității „Al. I. Cuza”, Iaşi, (Seria Nouă), Secțiunea I, Matematica, Tom XVIII, Fasc. 1, p. 75-79.
11. *Sur la methode de Newton dans les espces L-supermetriques*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Series Math.-Mech., Fasc. 1, 1972, p. 55-59.
12. *Asupra condițiilor de convergență la metoda coardei în spații supermetrice*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Series Math.-Mech., Fasc. 1, 1973, p. 55-59.
13. *Asupra rezolvării ecuațiilor operaționale neliniare printr-o metodă analoagă cu a hiperbolelor tangente*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Series Math.-Mech., Fasc. 2, p. 47-50.
14. *Principiul majorantei în rezolvarea ecuațiilor operaționale neliniare*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Series Math.-Mech., Fasc. 1, 1973, p. 69-74.
15. *Principiul majorantei şi metoda coardei*, Studia Universității „Babeş-Bolyai”, Mathematica, 1975, p. 50-54.

16. *Application of Interative Mathods for Solving Operator Equations and Improving Convergence Conditions*, Revut d'Analyse numerique et de theorie de l'approximation, Tom. 6, nr. 1, 1977, p. 15-21.
17. *Metode convergente de ordinul K în spații supermetrice,* Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, 2, 1977, p. 23-28.
18. *Method of Chords for solving Operator Equations dependent on one Parameter*, Revut d'Analyse numerique et de d'Approximation, Tom. 8, nr. 2, 1977, p. 177-180.
19. *The Principle of the Majorant in Solving Operator Equation which depend on Parameter,* Revut d'Analyse numerique et de d'Approximation, Tom. 8, nr. 2, 1979, p. 181-185.
20. *On Steffensen's Method for Solving Nonlinear Operator Equations defined in Frechet Spaces,* Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XV, 1, 1980, p. 62-66.
21. *Rezolvarea ecuațiilor operaționale neliniare în spații Frechet printr-o metodă analoagă cu a parabolelor tangente,* Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXVI, 3, 1981, p. 24-28.
22. *A Method analogues to the Chebyshev Method for Solving of the Operator Equations*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXVI, 2, 1981, p. 72-75.
23. *Succesive Approximations in Uniform Space*, Proceedings of the Colloquim on Approxim. And Optim., Cluj-Napoca, 1984, p. 105-110.
24. *A Combined Iterative Method in Frechet Spaces*, Itinerant Seminar on Functional Equal, Aproximation an Convexity, Cluj-Napoca, 1985, p. 79-85.
25. *Steffensen's Method in Frechet Spaces*, Research Seminars, Preprint nr. 4, 1985, p. 68-79.
26. *A Method Anaioguous to the Method of the Tandent Hyperbolas in Frechet Space*, Lucrările Simpozionului „Informatica şi aplicațiile sale", Cluj-Napoca, 1985, p. 78-83.
27. *On modified Method of Chords for Operator, Equations whith Parameters and Applications,* Research Seminars, Preprint nr. 2, p. 29-36.
28. *An Algorithm Corresponding to the Method of Chords in Frechet Spaces*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXVII, 3, 1987, p. 37-45.
29. *A Method Analoguos to the Chebyshev Method for the Solving of the Operator Equation Defimted in Frechet Spaces,* Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXXII, 4, 1987, p. 33-36.
30. *On the Solving of Operatorial Equations Defined in Frechet Space by a Modified Chord Method*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXXII, 4, 1987, p. 37-40.
31. *A Class of Iterative Method in Frechet Spaces*, Research Seminars, Preprint nr. 5, 1987, p. 28-36.
32. *On the Steffensen'a Method in Frechet Spaces,* Research Seminars, Preprint nr. 9, 1987, p. 134-142.
33. *On a Method Anaioguous to Steffensen's Method*, Research Seminars, Preprint nr. 1, 1988, p. 17-26.

34. *The Principle of the Majorant in Solving on Nonlinear Operatorial Equations in Frechet Spaces*, Research Seminars, Preprint nr. 9, 1988, p. 27-32.
35. *On the Convergence of a Method Analoguous to Method of Tangent Hyperbolas in Frechet Spaces*, Research Seminars, Preprint nr. 9, 1989, p. 41-50.
36. *On the Method Convergente of k-order in Frecher Spaces*, Research Seminars, Preprint nr. 2, 1989, p. 50-67.
37. *On the Convergence of Class of Iterative Method in Frechet Spaces*, Revue d'Analyse numerique, vol. XIX, 1990, p. 45-49.
38. *The Priciple of the Majorant and the Method Analoguous to the Chebyshv Method for the Solving Operatorial Equation which Depend on Parameters,* Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, nr. 3, 1990, p. 45-50.
39. *A Combined Iterative Method dor Solving Operator Equations in Frechet Spaces*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, nr. 3, 1990, p. 25-30.
40. *The Principle of the Majorant in Solving of Nonlinear Operatonal Equations whid Depends on One Parameter, Defined in Frechet Spaces*, Bul. St. al Univ. Baia-Mare, seria B. Vol VIII, 1991, p. 89-96.
41. *On the Convergente of Three Order Method in Frechet Spaces*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXXVI, p.34-39.
42. *The Principle of the Majorant in Solving of an Operatorial Equation Defined in Frechet Spaces by a Convergence of the Three Order Method*, Research Seminars, Preprint nr. 5, 1992, p. 125-132.
43. *Consequences of Theorems Concerning the Convergence of Chord Method in Frechet Spaces*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXXVIII, 1993, p.59-64.
44. *On the Chord Method in Frechet Spaces*, Studia Universității „Babeş-Bolyai", Mathematica, XXXIX, 1994, p.63-68.
45. *Asupra unor metode iterative pentru rezolvarea ecuațiilor operaționale nelineare,* Research Seminars, Preprint nr. 7, 1994, p. 125-130.
46. *Metode iterative de rezolvare a ecuațiilor operaționale depinzând de un parametru,* Cercetări de Analiză matematică şi aplic., în Calc. Numeric, 1994, p. 88-94.
47. *Metodele de programare pentru calculul paralel*, Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 1, Edit. Gh. Barițiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 201-208.
48. *Asupra rezolvării ecuațiilor operaționale*, Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 2, Edit. Gh. Barițiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 24-30.
49. *Asupra rezolvării ecuațiilor operaționale în spații abstracte*, Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 3, Edit. Gh. Barițiu, Cluj-Napoca, 2000.
50. *Algoritmi paraleli. Produsul matricilor,* Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 4, Edit. Gh. Barițiu, Cluj-Napoca, 2001, p. 415-420.

51. *Metode iterative de rezolvare a ecuațiilor optaționale în spații abstracte*, Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 5, Edit. Gh. Barițiu Cluj-Napoca, 2002, p. 322-326.
52. Principiul majorantei în rezolvarea ecuațiilor operatoriale, Probleme actuale ale gândirii, ştiinței şi practicii economico-sociale, vol. 6, Edit. „Ecoexpert", Cluj-Napoca, 2003, p. 227-231.
53. *Algoritmi de rezolvare a ecuațiilor operaționale ce depind de un parametru*, în curs de apariție ...
54. *On a Modifie Chord Method in Frechet Spaces,* în curs de apariție.
55. *Aplicarea Metodei coardei la rezolvarea ecuațiilor diferențiale de ordinul întâi*, în curs de apariție.

e. Comunicări ştiințifice

Principalele manifestări ştiințifice, cu participare internă şi internațională, la care a luat parte cu comunicări ştiințifice:

1. *Colocviul de aproximare a funcțiilor convexe cu aplicații la calculul numeric*, Cluj-Napoca, 1962-1989.
2. *Seminarul itinerant de Ecuații funcționale, aproximare şi convexitate*, Cluj-Napoca, 1979-1989.
3. *Simpozionul național „Îmbinarea între tradiție şi modern în matematică"*, Năsăud, 1981.
4. *Conferința Interjudețeană „Matematica, şcoala şi producția",* Deva, 1982.
5. *Proccedigs of the Colloquim on Approximation an Optimization*, Cluj-Napoca, 1984.
6. *Conferința de Ecuații diferențiale*, Cluj-Napoca, 1985.
7. *Simpozionul „Informatica şi aplicațiile sale"*, Cluj-Napoca, 1986.
8. *Colocviul Național de informatică*, Iaşi, 1986.
9. *Itinerant seminar an Funktional Equations, Approximation and Optimization*, Cluj-Napoca, 1985.
10. *Sesiunile ştiințifice ale Facultății de Matematică-Informatică*, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 1953-1999.
11. *Sesiunile ştiințifice ale Facultății de Ştiințe Economice, Cluj-Napoca*, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir", 1998-2002.

f. Participare la elaborarea de „Contracte de cercetare"

1. *Elaborarea unui STE pentru implementarea unui oficiu de calcul la CIIL*, Cluj-Napoca, 1975, 1976.
2. *Croirea optimă a plăcilor PALL*, GICL Cluj-Napoca, 1976.
3. *Analiza consumului de materiale la secția TOT*, Industria Sârmei, Câmpia Turzii, 1976.
4. *Elaborarea de planuri de croire optimă*, Fabrica de mobilă Dej, 1976.
5. *Sistem informatic privind urmărirea bolii profesionale la angajații din Întreprinderea Minieră*, Cluj-Napoca, 1976, 1967, 1978.
6. *Teoria interpolării cu aplicații la aproximare, derivare şi integrare numerică a funcțiilor*, CNST, 1977, 1978, 1979.
7. *Proiectarea şi implementarea limbajelor formale,* CNST, 1979, 1980.
8. *Asistență tehnică pentru medie-mecanizare, perforare şi programare, Cons. Pop. al județului Harghita*, 1979, 1980.

9. *Biblioteca matematică pentru calculatoare din seria 8000*. Centrul de Cerc. pentru Tehnica de Calcul, Cluj-Napoca, 1980.
10. *Elaborarea de noi procedee de interpolare şi aproximare cu aplicaţii numerice şi statistice,* CNST, 1981.
11. *Elaborarea unor metode de proiectare, implementare şi optimizare a compilatoarelor*, CNST, 1981.
12. *Cercetări asupra unor structuri şi metode matematice cu aplicaţii în optimizare, mecanică şi informatică, MEI, 1982, 1983.*
13. *Elaborarea unui sistem de codificare pentru material*, Întreprinderea Electrometal Cluj-Napoca, 1983, 1984.
14. *Studiul comportării bilelor în mori de ciment şi stimularea automată programabilă*, CUG, 1985.
15. *Cercetări de analiză matematică, structuri algebrice şi metode numerice cu aplicaţii şi optimizare, mecanică, astronomie şi informatică*, MEI, 1986.
16. *Baze de date ale sistemului informatic privind evidenţa şi structura personalului,* Întreprinderea Electromontaj, Cluj-Napoca, 1986.
17. *Cercetări de Analiză matematică şi aplicaţii în calculul numeric*, ICMAT, 1986.
18. *Algoritmi fundamentali şi structuri în bazele de date şi limbajele de programare*, MIC, 1987.
19. *Elaborarea compilatoarelor PASCAL sub U.V.2.1.,* I.C.S.I.T., Bucureşti, Filiala Cluj-Napoca, 1988.
20. *Elaborarea bibliotecii MAT2 pentru calculatoare personale româneşti,* I.C.S.I.T., Bucureşti, Filiala Cluj-Napoca, 1988.

GROZE T. AUREL. S-a născut la 23 decembrie 1900 în satul Sebiş, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiul harnicului învăţător Teodor Groze, membru activ al Reuniunii învăţătoreşti „Mariana" şi al Ioanei. De la 31 august 1926 şi până în 1934, timp de 8 ani a lucrat la Şcoala primară din Telciu, ca învăţător şi director.

A fost transferat la cererea sa în comuna Iad (Livezile de azi, de lângă Bistriţa) unde a muncit 10 ani până în 1944. Din toamna anului 1944 până în toamna anului 1947 este numit inspector şcolar judeţean. Din 1947 până în 1958, la 31 august, lucrează timp de 11 ani ca profesor la ciclul doi la Şcoala Generală nr. 1 din Bistriţa, apoi la Şcoala Generală nr. 2 Bistriţa. La 31 august 1958 se pensionează, fiind bolnav, după 39 de ani de dăscălie. A trăit până în anul 1974 la Cluj, unde a decedat la 9 iulie. Este înmormântat la Cluj-Napoca.

A fost ultimul preşedinte al Asociaţiei învăţătorilor „MARIANA". Colaborator activ la revista „Vatra", publicaţiile „Năzuinţa", „Săptămâna" ş.a.

A fost un valoros învăţător şi profesor, un director gospodar al şcolilor din Telciu. A fost un cărturar harnic, lăsând în **manuscris**, următoarele lucrări: „Monografia satului Sebiş", „**Istoricul Şcoalelor din Telciu**", „Început de monografie a comunei Livezile"; „Începutul învăţământului românesc în oraşul Bistriţa".

HASNAŞ L. ANA MARIA, n. TODERICI. S-a născut la 16.10.1947, în comuna Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiica lui Leon şi Valeria.

În comuna natală a urmat Şcoala Generală de 7 clase (1954-1961), după care se înscrie la Institutul Pedagogic Cluj, unde urmează doar primul an,

institutul desființându-se, trece la Liceul „George Coşbuc” din Cluj, pe care-l absolvă cu bacalaureat în 1966.

Urmează Şcoala Tehnică Sanitară din Bistrița de 2 ani (1966-1968), pe care o absolvă cu rezultate frumoase şi primeşte repartiție la Spitalul orăşenesc Bistrița, la secția Chirurgie-Reanimare, unde lucrează doar un an (1969), după care în 1970, la cerere se mută la Spitalul comunal Telciu. Aici a lucrat din 1969 până în 1975, după care în interes de serviciu îşi urmează soțul în comuna Căianul Mic (1975-1981). Revine la Telciu, la spitalul comunal unde lucrează din 1981 până în 2002, când se pensionează.

A profesat meseriile de asistent medical, generalist, laborant, educație sanitară, inclusiv pediatrie şi asistență naşteri. A lucrat în domeniul medical, în condiții nu uşoare, fără întrerupere aproape 35 de ani. Are satisfacția muncii şi consideră că şi-a făcut datoria de specialist.

S-a căsătorit în 1972 cu Hasnaş Dumitru, subofițer în Ministerul de Interne. Are o fiică, Valeria Elena, asistentă medicală la „Ambulanța” Bistrița. Deşi are satisfacția muncii, totuşi este nemulțumită că datorită situației materiale şi familiale nu a reuşit să urmeze o facultate. Este mândră şi modestă ca fiică a Telciului şi apreciază că oamenii locului trebuie să fie uniți, hotărâți şi mult mai bine organizați, pentru ca Telciul să progreseze prin ştiință şi cultură, iar în perspectiva istorică de 15-20 de ani să devină oraş înfloritor. Locurile de muncă trebuie găsite aici în comună şi nu în străinătate. Este nevoie de mai multă solidaritate şi înțelegere umană, iar primarul, directorul Grupului Şcolar, profesorii şi învățătorii împreună cu părinții să se preocupe zilnic de soarta, perspectiva şi orientarea şcolară şi în viață a tinerilor elevi. Părinții trebuie să ştie şi să se sacrifice pentru viitorul copiilor lor.

HASNAŞ I. DUMITRU. Subofițer de poliție. S-a născut la 27.09.1946 în localitatea Prundu Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioan şi Maria. Urmează în comuna natală 7 clase de cultură generală (1953-1961), după care se înscrie la Şcoala Profesională de Mecanici Agricoli Bistrița, cu durata de 3 ani (1961-1964), unde a învățat o meserie foarte utilă, dar şi multă ordine şi disciplină. La terminare a fost angajat direct cu carte de muncă la S.M.A. Bistrița şi a lucrat ca fitosanitar la Prundu Bârgăului (Brigada 21 Fito-Sanitară) până în 1966, când este încorporat de Ministerul Apărării Naționale şi îşi satisface stagiul militar timp de 1 an şi 4 luni la U.M. 01881 Braşov, unitate de radiolocație şi transmisiuni.

După satisfacerea stagiului militar se angajează imediat la I.A.S. Dumitra – Atelierul de mecanică, unde lucrează până în august 1968, după care prin transfer şi la cerere revine la Prundu Bârgăului pe funcția de mecanic la Baia comunală în subordinea Consiliului Popular Prundu Bârgăului, unde lucrează timp de aproape 2 ani (1968-1970). Se transferă la Fabrica de hârtie Prundu Bârgăului (4 luni), apoi la Trustul de Construcții Industriale Cluj, Lotul nr. 1 Prundu Bârgăului, unde lucrează până în toamna anului 1970.

În toamna lui 1970 (septembrie) se înscrie la Şcoala de Subofițeri de Miliție din Arad (Gai), unde este declarat admis. Urmează această şcoală cu durata de un an (1970-1971). La terminare este avansat la gradul de sergent major şi este repartizat în comuna Telciu, în funcția de ajutor de şef de post, unde lucrează timp de 5 ani (1971-1976). Între 1974-1975 urmează şcoala de

pregătire pentru funcția de şefi de post de miliție (poliție), la Bucureşti cu durata de 6 luni. La terminare a fost repartizat ca şef de post în comuna Căianul Mic, județul Bistrița-Năsăud, unde a lucrat timp de 6 ani (1975-1981), perioadă în care a urmat cursurile Liceului „George Coşbuc” din Năsăud, la fără frecvență. În 1981, la cerere a fost mutat în comuna Romuli, unde a muncit până în 1989.

Revine la Telciu ca ajutor şef de post, iar din iunie 1990 este numit şeful postului de poliție din Telciu, de unde se pensionează la 31 august 2001, la vârsta de 55 de ani.

Tot timpul a fost călăuzit de principiul de a face numai lucruri bune, sfătuindu-i pe oameni să facă numai fapte bune în concordanță cu legile statului român şi să evite să-şi producă singuri neplăceri şi greutăți. A mizat în întreaga sa activitate pe respectarea regulilor umane de convietuire şi ale bunului simț, pe ordine şi disciplină socială, a liniştii publice, colaborând bine cu toți cetățenii, fiind un spirit apropiat, convingător, sociabil şi plin de respect.

HENCIU C. VICTOR. S-a născut la 24 noiembrie 1918 în satul Poiana Ilvei, comuna Măgura Ilvei, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Carol Henciu şi Ana. A urmat în comuna Telciu Şcoala primară de stat (1925-1929), apoi gimnaziul la Liceul grăniceresc „George Coşbuc” din Năsăud (1929-1934), ulterior la Liceul „Alexandru Odobescu” din Bistrița (1934-1938). Bacalaureatul l-a susținut în 1938 la Liceul „George Barițiu” din Cluj, unde au participat elevii din 7 licee: Liceul „George Coşbuc”, Năsăud; Liceul „Alexandru Odobescu”, Bistrița; Liceul german (Lutheranium Schule), Bistrița; Liceul „Petru Maior”, Gherla; Liceul „Andrei Mureşanu” din Dej; Liceul „George Barițiu” din Cluj şi Liceul de fete din Cluj.

În anul 1939 a fost admis la Facultatea de Drept a Universității din Bucureşti, dar venind actul dureros al sfâşierii de către horthyşti a Ardealului de Nord a revenit la Universitatea din Cluj, unde în perioada 1940-1942 a fost exmatriculat de la studii. În perioada 1942-1944 a urmat Facultatea de Teologie greco-catolică din Gherla, în acelaşi an (1944) a fost încorporat în armata ungară şi dus pe frontul din Slovacia timp de o lună, după care în toamna anului 1944 a fost demobilizat, revenind la Telciu câteva luni în calitate de notar al Primăriei Telciu. În anul 1945 îşi reia studiile la Facultatea de Drept din Cluj, pe care le termină în perioada 1945-1947. La 26 ianuarie 1947 este licențiat în drept cu diploma de licență nr. 37.593/12.03.1947, după care se înscrie imediat la doctorat în ştiințe juridice la Universitatea din Cluj, unde urmează 2 ani (1947-1948), dar fiind fiu cu rădăcini dintr-o familie preoțească, el însuşi fiind absolvent al Facultății de Teologie, neputând sub nici o formă să devină membru al Partidului Muncitoresc Român, nu mai poate să-şi susțină teza de doctorat cu titlul „Istoria doctrinelor economice”, drept pentru care se retrage.

În perioada 1947 – toamna lui 1948 lucrează ca notar la comuna Nimigea de Jos; toamna 1948-21.01.1950 lucrează în calitate de referent şef la Serviciul Exploatare C.F.R. MTA ATC Telciu-Transbordare la Şantierul național Salva-Vişeu. Aici a pus bazele unui puternic cor al C.F.R., consemnat în mai multe publicații ale vremii, ce includea „coriştii” ceferişti ori lucrătorii de pe şantierul de la Telciu-Transbordare, Tunel şi C.F.R. Telciu. În perioada ianuarie 1950-01.10.1952 a lucrat la Stația C.F.R. L-11 Bistrița, la Sindicatul C.F.R. în calitate de coordonator al Comisiei de judecată C.F.R. La 1.10.1952 este

detaşat în interesul serviciului la Serviciul de Exploatări Căi Ferate din Oradea, unde lucrează ca avocat stagiar jurist până la 1.08.1953.

La data de 1.08.1953 este promovat ca avocat principal la acelaşi serviciu în baza Deciziei nr. 3220/30.09.1953, funcție în care lucrează până la 1.10.1955. La 1.10.1955 este mutat la Regionala C.F.R. Cluj, la Oficiul Juridic, unde a lucrat până la 1.06.1987, când a fost pensionat după 42 de ani de muncă.

În perioada 1987-1990 a fost lector la Asociația Juriştilor din Oradea.

S-a căsătorit cu Ruxandra Popuț, învățătoare, cu care are o fiică, Elena, căsătorită Blaga, ingineră TMC.

În prezent locuieşte în oraşul Oradea.

HOMEI DUMITRU. Colonel în rezervă, inginer, doctor în ştiințe tehnice militare. S-a născut la 7.08.1952, în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioan şi Maria. Are doi frați: Valeriu Homei, factor poştal în comuna Telciu şi Domnica Moldovan, casnică, ce locuieşte în comuna Telciu. Soția sa este subinginer-mecanică fină, la S.C. „Balanța" S.A. Sibiu. Are doi copii: Liliana Homei, născută în 8 februarie 1982, studentă în anul III la ASE Bucureşti şi Adriana Homei, născută în 28 februarie 1989, elevă în clasa a VIII-a la Şcoala nr. 16 din Sibiu.

Studii: Şcoala Generală din comuna Telciu (1959-1967); Liceul teoretic „George Coşbuc" din Năsăud, absolvit cu diplomă de bacalaureat, secția reală (1967-1971); Academia Tehnică Militară din Bucureşti, specialitatea artilerie şi rachete terestre, absolvită în anul 1976, cu diplomă de inginer în specialitatea artilerie şi rachete terestre – 5 ani (1971-1976); curs „Metode şi tehnici de organizare şi conducere a activității de pregătire, programare, lansare şi urmărire a producției (PPLUP) la Centrul de Perfecționare a Pregătirii Cadrelor de Specialitate Bucureşti – 4 săptămâni (25.03.1985-20.04.1985); Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Ştiințe Juridice şi Administrative, specialitatea drept (1995-1999); cursul „Specializare comandanți subunități RAD", cu durata de 8 săptămâni, în perioada 26.02.2001-20.04.2001, la Şcoala de Aplicație pentru Artilerie Terestră şi Artilerie Antiaeriană Sibiu; Departamentul pentru pregătirea personalului didactic, absolvit în 26.07.2001, la Universitatea Bucureşti – Centrul de cercetări Psihopedagogice şi de Perfecționare a Personalului din Învățământul Militar; doctorand în ramura de ştiințe tehnice, specializarea „optoelectronică", domeniul „aparatură optico-mecanică şi optoelectronică" la Academia Tehnică Militară Bucureşti, 6 ani (1.11.1997-24.11.2003), conducător ştiințific Gl. bg. prof. univ. dr. ing. Crețu Emil; doctor în ramura de ştiințe tehnice, specializarea „optoelectronică", domeniul „aparatură optico-mecanică şi optoelectronică". Teza de doctorat „Contribuții la optimizarea unor parametri specifici aparaturii optico-mecanice şi optoelectronice" susținută public la Academia Tehnică Militară Bucureşti, în data de 24.11.2003, în baza căreia i s-a acordat titlul de doctor în ştiințe tehnice militare.

Funcții îndeplinite: Şef al compartimentului control tehnic de calitate din UM 01434 Sibiu (19.08.1976-31.07.1977); Şef al secției fabricații din UM 01434 Sibiu (1.081977-31.05.1981); Inginer proiectant în atelierul de proiectare (1.06.1981-3.01.1983); Ofițer 2 în biroul plan dezvoltare, organizarea producției

şi a muncii (4.01.1983-30.06.1984); Şef al atelierului fabricații prototipuri şi simulatoare (1.07.1984-31.05.1985); Şef al biroului plan dezvoltare, organizarea producției şi a muncii din (1.06.1985-30.06.1987); Inginer şef şi locțiitor al comandantului (1.07.1987-4.10.1995); Comandant al UM 01434 Sibiu (5.10.1995-31.05.2000). Toate funcțiile au fost deținute în UM 01434 Sibiu. Şef catedră pregătire tehnică de specialitate şi formare mecanici conductori la Şcoala de Aplicație pentru Artilerie şi Rachete „Ioan Vodă" din Sibiu (1.06.2000-31.07-2002); Pensionar în perioada 1.08.2002-14.12.2002; Profesor, specialitatea „Construcția şi funcționarea aparaturii artileriatice, armamentului şi instalațiilor de lansare", în catedra maiştri militari şi subofițeri artilerie terestră din Şcoala de Aplicație pentru Artilerie Terestră şi Artilerie Antiaeriană „Ioan Vodă" din Sibiu (15.12.2002-până în prezent).

În întreaga activitate profesională a obținut rezultate bune şi foarte bune, fiind apreciat, în fiecare an, cu calificativ de „foarte bun".

Cărți editate:

1. *Studiul metalelor*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 1998 (coautor alături de Mr. lector univ. dr. ing. Aurel Iacobescu şi Col. conf. univ. dr. ing. Gheorghe Urechiatu);
2. *Tehnologia materialelor*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 1999 (coautor alături de Mr. lector univ. dr. ing. Aurel Iacobescu, Lector univ. dr. ing. Marius Bibu, Col. conf. univ. dr. ing. Gheorghe Urechiatu, Col. dr. ing. Ioan Hălăciugă, Lt. col. lector univ. dr. ing. Laszlo Keresztes, Mr. dr. ing. Ştefan Mustață);
3. *Sisteme de armament*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 1999 (coautor alături de Lt. col. lector univ. dr. ing. Laszlo Keresztes, Mr. lector univ. dr. ing. Aurel Iacobescu);
4. *Instrucțiuni de cunoaştere şi exploatare a sistemului de rachete antiblindate „MALIUTKA P"*, Editura Statului Major al Forțelor Terestre (coautor alături de Gl. bg. dr. Eugen Popescu, Col. ing. Vasile Toma, Mr. ing. Vergil Hebian);
5. *Instrucțiuni de cunoaştere şi exploatare a sistemului de rachete antiblindate „KONKURS"*, Editura Statului Major al Forțelor Terestre (coautor alături de Gl. bg. dr. Eugen Popescu, Col. ing. Vasile Toma, Mr. ing. Vergil Hebian).

HOMEI P. LUCA. S-a născut la 8 octombrie 1954 în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud, este fiul lui Pavel şi al Nastasiei. Şcoala Generală a făcut-o în perioada 1961-1969 în localitatea Telciu. A absolvit Liceul „Liviu Rebreanu" din Bistrița, 1978.

Între anii 1980-1981 a urmat cursurile Şcolii de impiegați de mişcare la CFR Cluj, iar în prezent este impiegat de mişcare la CFR Telciu, gara Telciu.

HUBEL D. NICOLAE. S-a născut la 26.05.1953 în comuna Telciu, fiul lui Dumitru şi Iftimia. Şcoala Generală de 8 clase în Telciu: 1962-1970. Liceul Militar „Ştefan cel Mare" din Câmpulung Moldovenesc: 1970-1974. Şcoala Militară de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu" din Sibiu: 1974-1977, promoția „Independenței" (1877-1977; 100 de ani).

Funcții: Comandat de pluton infanterie la R. 221 Mc. (Bistrița): 1977-1983. Comandant de Companie în acelaşi regiment: 1983-1988. Şef de stat major Batalion de infanterie: 1988-1998 la R. 221 Mc. din 1995, C. 221 Mob. şi Dep.). Comandant la B. 4 I./C. 221 Mob. şi Dep.: 1998-2000. C.1 Mob.V.M. (Prundu Bârgăului: 2000-2001. A fost pensionat la 01.08.2001 ca urmare a procesului de reorganizare şi restructurare a Armatei României.

Cursuri: curs comandanți de companie în 1983-6 luni (Făgăraş); curs comandanți de batalioane în 1988- 6 luni (Făgăraş).

Căsătorit cu Nuța Leşan, secretară la I.P.R.O.E.B. Bistrița. Are 2 copii: Nicoleta, a absolvit Colegiul de asistență socială (plecată în Spania) şi Cristian, absolvent de liceul.

ILIEŞ A. ALEXANDRU. S-a născut la 27 mai 1929 în comuna Telciu, fiul lui Alexandru şi Nastasia, plasa Năsăud, județul Bistrița-Năsăud. Şcoala primară de stat de 7 clase a urmat-o în Telciu în perioada 1936-1943, după care s-a înscris la Şcoala profesională mixtă din Bistrița (1946-1949), în specialitatea de comerciant, pe care o absolvă cu media 9,30. În 1944 este ucenic la patronul Tucssony Mihail din Telciu, nr. 215, angajat cu contract de ucenicie. Lucrează în 1945 şi la Cooperativa „Munca" din Bistrița condusă de dr. Ştefan I. Pop.

Şcoala mixtă profesională comercială din Bistrița îi oferă o bursă în 1950 la Facultatea de Drept, Universitatea din Bucureşti pe care o urmează în perioada 1950-1954, o termină primul ca şef de promoție. În acelaşi an i se oferă o bursă şi urmează Institutul de Relații Internaționale şi Drept Internațional (1954-1956) pe care-l absolvă, fiind clasificat primul şi este angajat în acelaşi an (1956) ca ataşat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe. În 1958 se căsătoreşte cu Mireşan Eudochia din Nimigea de Jos („Nimigea ungurească") cu care are 2 copii Silvia (în prezent lucrează la România 1, Radio Actualități), absolventă a Facultății de Planificare şi Cibernetică economică, specializarea Drept Internațional şi Mircea Sandu (absolvent al Facultății de Drept).

În perioada 1958-1963 este angajat ca ataşat şi secretar la ambasada României din R. P. Chineză (Pekin – Beijing, astăzi), unde învață să vorbească limba chineză. În perioada 1963-1965 lucrează în Centrala Ministrului Afacerilor Externe (Bucureşti) şi obține examenul de secretar 2 (cursuri de specializare), după care este numit să lucreze la ambasada României din Indonezia (Djakartha). În 1970 obține titlul de „Secretar 1". În perioada 1968-1969 îl regăsim însărcinat cu afaceri la ambasada României din Indonezia, cu care se realizează o deschidere importantă a politicii româneşti după evenimentele de la Praga din 1968, unde a îndeplinit roluri şi ordine precise în acest scop, motiv pentru care i se conferă Ordinul „Steaua" R.S. România, clasa a II-a pentru contribuții deosebite. Aici învață să vorbească limba indoneziană.

Între anii 1972-1978 îl găsim încadrat la ambasada României din R.P. Ungară, în funcția de secretar 1 şi consilier 1 al ambasadorului. În perioada 1978-1981 este transferat la ambasada României din Tirana, R.P. Albania, perioadă în care obține şi titlul de „Consilie 1". În 1979 i se conferă pentru merite deosebite Ordinul „Steaua" R.S. România, clasa a II-a.

Pe timpul când era în misiunea din Ungaria, a absolvit specializările de Consilier 1 şi 2, Facultatea de Litere – secția limba şi literatura maghiară. În Ungaria a mai absolvit cursul de consilier cultural. Pe timpul misiunii din Albania

a absolvit cursul de „Consilier 1” şi „Însărcinat cu afaceri”, inclusiv un curs de specializare în limba şi literatura albaneză.

În perioada 1980-1984 absolvă Universitatea Politică de Conducere de pe lângă C.C. al P.C.R. (Bucureşti). În 1983 se înscrie la doctorantură specializarea „Relații Internaționale”. Titlul tezei: „Politica față de țările nealiniate şi mişcările de nealiniere”. Conducătorul ştiințific prof. univ. dr. Dumitru Mazilu. În 1983 i se conferă pentru „contribuții deosebite” un nou Ordin „Steaua” R.S. România, clasa a II-a. În 1988 îşi susține teza de doctorat cu rezultate foarte bune în domeniul „Relații internaționale. Țările nealiniate.”

În perioada 1981-1989 lucrează în Centrala M.A.E. (Bucureşti). Iese la pensie în ianuarie 1990 după o muncă de 34 de ani (1956-1990) în diplomație şi relații internaționale.

A fost foarte ataşat de comună, oamenii satului şi era mândru de originea lui de telcean. Foarte respectuos şi binevoitor, a ținut tot timpul legătura cu satul, rudele sale, deşi timpul său a fost comprimat.

A cunoscut „la perfecție” limba engleză şi rusă, „foarte bine” limba maghiară şi „bine” limba chineză, indoneziană şi albaneză, aşa cum reiese din Memoriul său de personal.

Este unul dintre puținii fii ai Telciului, care a făcut cinste României, prezentându-şi națiunea cu bărbăție şi demnitate şi care a văzut lumea în toată splendoarea, diversitatea şi extremele sale. Caracter puternic, ambițios, hotărât şi dornic de cunoaştere, care va fi repus la locul cuvenit atunci, când va reapare la lumină problemele politicii externe din perioada 1956-1989.

Între 1991-1999 a lucrat în calitate de consultant juridic la mai multe firme private şi internaționale. A decedat în anul 2000 şi este înmormântat în Bucureşti.

ILIEŞ P. DUMITRU. S-a născut la 27 august 1921, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Urmează şcoala elementară (5 clase) în Telciu (1927-1932), ulterior Şcoala Normală din Năsăud (4 clase): 1933-1937 şi alți 2 ani Şcoala Normală din Târgu-Mureş. Liceul şi şcoala de învățători din Gherla: 1940-1942. În perioada 1942-1943 a fost încorporat în armata ungară, la Dej (3 luni) apoi mutat la Sékésfehervar, Ungaria, unde erau dislocați circa 40.000 de ostaşi, majoritatea români din Ardeal pentru frontul din Rusia. În 1943 dezertează din armata ungară şi se refugiază în România. Urmează apoi Liceul „George Coşbuc”, cursuri de echivalare: 1944-1945. Academia Comercială din Cluj (1 an – 1945), transferată la Braşov (1 an – 1946), transferată apoi la Bucureşti (1 an – 1947). Facultatea de drept (1955-1960).

Funcții (locuri de muncă): Prundu Bârgăului, secretar de plasă; oraş Bistrița la finanțe: inspector şef cu finanțarea: 1950-1952, la Regiunea Rodna; oraş Zalău: şef finanțe la raionul Zalău şi membru în Comitetul Executiv Raionul Zalău; 1952-1957; oraşul Năsăud: şef finanțe şi membru în Comitetul Executiv Raional Năsăud: 1957-1962; oraşul Cluj la Alimentara Cluj, secretar la Comerțul din Cluj; 1962-1970; şef contabil financiar la Direcția Comercială Bistrița, 1970-1972; şef contabil la Şantierul Roşia Poienii din Munții Apuseni: 1972-1981, de unde s-a pensionat în anul 1981. Pentru întreaga sa activitate a fost decorat cu mai multe ordine şi medalii ale României.

LĂCĂTUŞ I. GHEORGHE DĂNUŢ. S-a născut la 27 octombrie 1957, în localitatea Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiul lui Ioan şi Ana. Urmează Şcoala Generală în Telciu (1964-1972), Şcoala Profesională la Sibiu (1972-1974) şi Muncitor la independenţa Sibiu (1974-1976); Şcoala Militară Geniu şi Construcţii de Subofiţeri la Bucureşti (1976-1978). Subofiţer activ în M.Ap.N. în specialitatea geniu şi construcţii

Funcţii deţinute: 1978-1980 – Şef depozit cazarma 01684, Alba-Iulia; 1980-1983 – Plutonier companie drumuri, Medgidia; 1983-1988 – Plutonier companie 01684, Alba-Iulia; 1988-1993 – Comandant gardă 01033 „D", Alba-Iulia; 1993-1998 – Comandant pluton pază 01033 „D", Alba-Iulia; 1999 – trecut in rezervă cu gradul de plutonier major.

Cursuri la U.M.: 1978 Floreşti, Cluj; 1985 01726 Bucureşti; 1989 01279 Bistriţa; 1984 Medalia „Meritul militar" clasa a II-a; 1995 Ordinul „Meritul Militar" clasa a III-a; 1999 Ordinul „Meritul Militar" clasa a II-a.

LĂCĂTUŞ I. IOAN. S-a născut la 21 ianuarie 1955 în localitatea Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiul lui Ioan şi Ana. Urmează Şcoala Generală în Telciu (1962-1970), apoi Liceul Militar „Ştefan cel Mare" la Câmpulung Moldovenesc (1970-1974) şi Şcoala Militară de Ofiţeri „Nicolae Bălcescu" Sibiu (1974-1977), pe care o absolvă cu gradul de locotenent. Ofiţer activ în M.Ap.N.

Funcţii deţinute: 1977-1987 – Cdt. Pluton infanterie UM 01279 Bistriţa (R. 221 Mc.); 1978-1980 – Cdt. Pluton mitraliere antiaeriene 01279 Bistriţa; 1980-1984 – Şef sector P.T.A.P. pe judeţul Bistriţa-Năsăud; 1984-1986 – Cdt. Pluton infanterie 01279 Bistriţa; 1986-1987 – Cdt. Pluton lucrări miniere Petroşani; 1987-1990 – Cdt. Pluton infanterie 01279 Bistriţa; 1990-1995 – Cdt. Companie infanterie 01279 Bistriţa; 1995-1997 – Cdt. Companie Infanterie UM 01239 Topraisar; 1997-1999 – Şef serviciu Alimente 01239 Topraisar.

Cursuri: 1982 – Curs pregătire cadre U.T.C. Academia „Ştefan Gheorghiu"; 1985 – Curs cdt. companie infanterie Făgăraş; 1990 – Curs cdt. batalioane infanterie Făgăraş; 1983 – Medalia „Meritul Militar", clasa I; 1994 – Ordinul „Meritul Militar", clasa a III-a; 1998 – Ordinul „Meritul Militar", clasa a II-a.

Trecut în rezervă în anul 1999 cu gradul de maior.

LUŞCAN CHL. NEDDA. Născută (Câmpeanu) la 11 iulie 1952 în localitatea Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiica lui Chlement şi Elisabeta. Urmează Şcoala Generală în Telciu (1959-1967). Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1967-1971), Institutul de Medicină şi Farmacie Cluj-Napoca (1971-1977), iar între 1971-1977 Medicina generală adulţi. Mai urmează cursul de homeopatie (2000-2002) Bucureşti, la Facultatea de Medicină „Carol Davilla" şi cursul de medicină de întreprindere 2003-2004.

Funcţii deţinute: 1977-1980 la Dispensarul Medical comunal Telciu – medic general; 1980-1999 la Dispensarul Medical comunal Dumitra; 1999-2004 Cabinet medical individual doctor Luşcan Nedda la Dumitra, unde îşi desfăşoară şi în prezent activitatea;

Cursuri: Medic specialist medicină generală adulţi (1993); Medic primar medicină generală adulţi (1999); 2002 – competenţă în homeopatie; 2004 competenţă medicină de întreprindere.

LUŞCAN G. DUMITRU. S-a născut la 17 februarie 1950 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Gavrilă şi Maria. Urmează Şcoala Generală în Telciu, 8 clase. Liceul în Năsăud la Liceul nr. 2 (1964-1965) şi în Câmpulung Moldovenesc la Liceul Militar „Ştefan cel Mare" (1965-1969). Între 1969-1972 urmează Şcoala de Ofițeri „Nicolae Bălcescu" din Sibiu pe care o absolvă cu gradul de locotenent – ofițer activ în M.Ap.N.

Funcții deținute: 1972-1973 comandat de pluton R223 Mc. (Dej); 1973-1974 locțiitor comandant de companie R223 Mc; 1974-1981 Comandant de companie şi secretar organizație de tineret; 1981-1990 şef de stat major de Batalion Infanterie I/R. 221 Mc.; 1990-1995 Comandant de batalion infanterie B 1I./R. 221 Mc.; 1995-2000 Comandant de batalion infanterie C 221 Instr. şi dep.; Comandant B. I. în C.1 Mob V.M. Prundu Bârgăului de la C. 1 Mob V.M.

La 31 mai 2002 este pensionat cu gradul de locotenent colonel şi trecut în rezerva Armatei României, ca urmare a procesului de restructurare, început în 1994/1995, de desființare a unor M.U. şi unități.

În prezent este domiciliat în Bistrița. Are doi copii Luşcan Dumitru Marius, tehnician dentar şi Luşcan Bogdan, elev la Liceul de artă „Corneliu Baba" din Bistrița.

MIHAI V. VIOLETA, n. GAVRILAŞ. S-a născut la 4.08.1952 în Aluniş (Găureni), comuna Zagra, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Viorel şi Eleonora. A urmat Şcoala Generală în Telciu (1959-1967), fiind tot timpul premiată cu premiul I, cu note de 10 pe linie la matematică, dar şi la limba română. În 1967 s-a înscris la Liceul „George Coşbuc" din Năsăud, unde a fost admisă cu media 10.00. Absolvă liceul în 1971, secția reală, unde de asemenea a fost tot timpul premiantă.

Urmează apoi Institutul Politehnic din Bucureşti, Facultatea tehnologia construcțiilor de maşini începând cu toamna lui 1971, de unde după câteva luni se transferă la Institutul Politehnic din Cluj, pe care-l absolvă în 1975 cu rezultate foarte bune.

A fost repartizată în Bistrița la Combinatul I.U.T. (2 ani), după care trece în învățământ la Liceul de Construcții, unde şi-a luat toate gradele posibile. În prezent este director adjunct la acest liceu.

S-a căsătorit cu Mihai Vasile Petru (inginer), născut în Iara, județul Cluj, în prezent inspector la Service Auto - daune-accidente rutiere.

Are doi copii: Mihai Bogdan (jurist) şi Mihai Anca Smaranda (elevă în clasa a X-a).

MIREŞAN C. GRIGORE. S-a născut la 25 ianuarie 1936 în comuna Nimigea de Jos, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Constantin şi Maria. Şcoala primară de stat o face în satul natal între 1941-1948, după care urmează cursurile Şcolii pedagogice din Năsăud (1950-1954).

În perioada 1954-1956 este învățător la Telciu, iar între 1956-1958 directorul Şcolii Generale din Telciu şi cele 7 şcoli aparținătoare. Este numit în funcția de director la vârsta de doar 22 de ani (un record ce astăzi nu prea îi posibil!).

La Telciu a fost numit ca director în locul prof. Onul Nicolae din Salva, care deținuse până atunci (1956) această funcție.

Cunoscându-şi bine capacitatea intelectuală şi dorind să ajungă inginer, între 1958-1963, urmează Facultatea de Geologie la Universitatea din Bucureşti pe care o absolvă cu rezultate bune şi foarte bune. Este angajat prin repartiție guvernamentală la Rm. Vâlcea; 1963-1975 şef de mină la Voineasa – Cataracte, ulterior şef serviciu geologie la Intreprinderea Minieră Rm. Vâlcea începând cu 1975, an în care se transferă prin concurs la Cluj-Napoca la Institutul de Cercetări Miniere, unde lucrează până în 2001, când se pensionează.

La Cluj-Napoca la Institutul de Cercetări Miniere a îndeplinit funcțiile de cercetător ştiințific principal III, II şi locțiitor şef Secție Preparare Minereuri. Are peste o sută de studii şi proiecte de cercetare şi este autor a 7 brevete de invenții în domeniul minier.

Soția, Alexandra profesoară de geografie, gradul I, a lucrat foarte mulți ani la Liceul Sanitar „Victor Babeş" din Cluj-Napoca, de unde s-a pensionat în 2003. Are un copil, Mirela lector universitar la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, absolventă a Facultății de Matematică şi Informatică a Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca.

MOLDOVAN G. VIOREL. S-a născut la 3 septembrie 1967 în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud, este fiul lui Luca şi al Todosiei. Şcoala Generală a făcut-o în perioada 1974-1982 în localitatea Telciu. A frecventat Liceul agroindustrial din Bistrița între anii 1982-1985.
Între anii 1995-1996 a urmat cursurile Şcolii de impiegați de mişcare la CFR Cluj, iar din 1997 ocupă funcția de impiegat de mişcare la CFR Telciu, gara Telciu.

MOLDOVAN V. IOAN. S-a născut la 13 noiembrie 1933, în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Victor şi Saveta. Urmează Şcoala Generală din Telciu (1940-1947), Şcoala de pădurari Năsăud (1956-1958), Şcoala de maiştri de exploatare şi transporturi forestiere Sighetul Marmației (1961-1963). Pădurar şi brigadier silvic.

Funcțiile ocupate: 1958-1961, pădurar la Izvorul Strâmbii; 1963-1969, maistru exploatări păduri Izvorul Petrii şi Dosul Bătrân; 1969-1972, pădurar Valea Pietrii – Telcişor; 1972-1996, brigadier silvic la Fiad, având 8 pădurari în subordine. În 1996 se pensionează la vârsta de 63 de ani.

Este căsătorit cu Todica Maria, are doi băieți: Moldovan Dinu, întreprinzător particular şi Moldovan Ovidiu, brigadier silvic la Fiad-Telciu.

MUNTEANU GHE. DUMITRU. S-a născut la 25 octombrie 1948, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Fiul lui Gheorghe şi Laura. Şcoala Generală în comuna Telciu (1955-1962); Liceul „George Coşbuc" în Năsăud (1963-1967), secția umanistă. Profesor suplinitor la Şcoala Generală Telcişor (Valea Poienii) (1970-1972); 1968-1970, învățător Şcoala Generală de 4 clase Valea Luştii; 1984-1986 învățător la Scoala de 4 clase de pe Valea lui Stan; 1986-1987, învățător la Şcoala de 4 clase Fiad-Fabrică; 1988 învățător la Şcoala Generală din Romuli; Decembrie 1989-1990 secretarul C.P.U.N. din Telciu. În perioada 1968-1970 urmează Institutul de Institutori din Cluj (secția fără frecvență). Octombrie 1972 – martie 1974 satisface serviciul militar la UM 01278 Someşeni

(R. 227 Mc), la Cp. Prot. Ach., comandant locotenent Vasile Măluțan. În perioada 1974-1983 învățător la Şcoala Generală din comuna Şanț, județul Bistrița-Năsăud. Aici a fost instructor la Formația de teatru nescris din comuna Şanț cu care a ocupat locul I pe țară la festivalul de teatru scurt „Zaharia Bârsan" de la Bucureşti în cadrul Festivalului Național „Cântarea României". Bibliotecar comunal şi director al căminului cultural din Şanț, județul Bistrița-Năsăud. În perioada 1982-1998 a fost învățător la Şcoala Generală din Telciu. Bibliotecar comunal şi director al căminului cultural din Telciu (1982-1996).

Director al Editurii George Coşbuc (1998-2004), la Bistrița, editură înființată la Telciu, la 4.07.1990. Fondator şi redactor al revistei „Caritatea" din Cluj-Napoca, în 1992. Fondează şi tipăreşte ziarul „Viața azi" în comuna Telciu, care s-a tipărit începând cu anul 1997 în 8 numere, apariția trimestrială.

Fondator şi director al revistei de cultură „Litera Nordului", ce apare la Bistrița. Primul număr a apărut la 1 octombrie 2003. Până în prezent (23 aprilie 2004) au apărut 6 numere. Revista apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România. Căsătorit cu Nazarica, născută Onoaie din comuna Sanț. Are 2 copii.

Volume publicate:

1. *Teatrul din munți*, eseu, 1994, 150 pagini.
2. *Anotimpul viperelor*, roman, 1995, 200 pagini.
3. *Întemeietorii*, roman, 1996, 230 pagini.
4. *Adevărata putere*, roman 2001, 173 pagini.
5. *Fratele meu, Cain*, povestiri, 2001, 150 pagini.
6. *Ultimul înger*, roman, 2002, 313 pagini.
7. *Social-democrații transilvăneni şi problema națională*, eseu, 2003, 200 pagini.

Toate volumele au apărut la Editura „George Coşbuc" din Bistrița.

MUREŞAN SEVER. S-a născut la 16.11.1964, în oraşul Bistrița, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Sever şi Iftinia. Clasele I-IV le-a urmat la Şcoala Generală din Telciu (1971-1975), iar clasele IX-X de liceu le absolvă la Liceul „Liviu Rebreanu" din Bistrița, iar XI-XII la Liceul electronic nr. 2 din Bistrița, cu bacalaureatul în 1983. Deşi este Sever, majoritatea cetățenilor îi spun „Dan", al doilea prenume, pus de mama sa, dar netrecut în certificatul de naştere din neatenție.

Urmează Institutul Politehnic din Bucureşti, unde absolvă Facultatea de transporturi autovehicule rutiere (1991) cu diploma de inginer.

Funcții îndeplinite. În perioada 1991-1996 a lucrat ca învățător şi profesor la Şcoala Generală din Telciu şi Şcoala profesională; 1996-1998 întreprinzător firmă particulară; 1998-2001 a lucrat la firma S.C. Intersuole S.R.L., iar în perioada 2001-2004 ca administrator la firma S.C. Reversso Prodcom S.R.L. Telciu.

La 27 iunie 2004 a fost ales în turul II primar al comunei Telciu. A candidat din partea P.U.N.R.

MUREŞAN T. IOAN. S-a născut la 27 martie 1947 în localitatea Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Teodor şi Floarea. Şcoala Generală din Telciu (1954-1961); Şcoala Tehnică Horticolă (1961-1965); Liceul „Petru Maior" din Gherla (1972-1977).

Funcții deținute: 1975-2001 Agent agricol; 1992-1996 Primar al comunei Telciu; 1996-2004 Agent agricol la primăria Telciu.

Domiciliat în Telciu. Căsătorit. Are două fete: Liliana, an III, Facultatea de Ştiințe Politice şi Administrative; Delia Maria, căsătorită Scuturici, Facultatea de Ştiințe Economice, secția marketing, turism. Lucrează ca economist la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca.

PAŞCU I. IOAN. S-a născut la 17 aprilie 1940 în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioachim şi Maria.

Studii:

- şcoala primară (clasele I-IV) localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud (1951);

- şcoala elementară (clasele V-VII) – Şcoala elementară din cadrul Şcolii Pedagogice din Năsăud (1954).

Liceul la Şcoala Medie nr. 1 Năsăud (1957); Institutul Pedagogic de 3 ani din Cluj, Facultatea de Istorie-geografie (1965); Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca (1969).

Profesia şi locul de muncă: februarie-mai 1958 învățător suplinitor la Şcoala elementară din Salva; ianuarie-iunie 1961 învățător suplinitor la Şcoala elementară din Telciu; septembrie 1961-iulie 1962 profesor suplinitor la Şcoala elementară din Telciu; septembrie 1965-iulie 2002 profesor titular la catedra de istorie-geografie, la Şcoala Generală din Telciu.

Grade didactice obținute: 1966 Definitivat; 1976 Gradul II; 1993 Gradul I.

Îşi satisface serviciul militar în perioada decembrie 1958 – ianuarie 1961.

Funcții deținute: 1966-1976 comandant instructor al unității de pionieri (director adjunct, cu probleme educative); 1977-1984 şi 1991-1998 director coordonator al Şcolii Generale Telciu.

Lucrări elaborate: *Monografia localității Salva de la începuturi până la 1848*, (1970) manuscris; *Monografia localității Telciu, până la 1918*, (1993), manuscris; *Monografia şcolii din Telciu* (1978), manuscris.

Este căsătorit cu profesoara Scuturici Palagia şi are 2 copii; Paşcu Gabriela Luminița absolventă a Institutului Politehnic „Gheorghe Asachi" din Iaşi, Facultatea de Maşini-Unelte, profesoară la Şcoala Generală „Ştefan cel Mare" din Bistrița; Paşcu Andrian Lucian, absolvent al Institutului Politehnic „Gheorghe Asachi" din Iaşi, Facultatea de Fizică din cadrul Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, lucrează la Inspectoratul pentru Protecția Muncii, Bistrița.

În 1 iulie 2002 s-a pensionat. Din noiembrie 2003 şi până în prezent este încadrat cu jumătate de normă la Grupul Şcolar din Telciu.

PAŞCU GHE. PALAGIA. S-a născut la 29 noiembrie 1942 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Gheorghe şi Maria. Urmează Şcoala Generală Telciu (1956-1960); Liceul Năsăud (1960), Institutul Pedagogic de 3 ani, Oradea; Facultatea de Istorie-geografie (1967).

Funcții deținute: 1962-1966 învățătoare suplinitoare la Şcoala elementară Fiad-Fabrică; 1962-1964 profesoară suplinitore la Şcoala Generală

Fiad-Fabrică; septembrie 1967-decembrie 1967 profesoară titulară la Şcoala Generală Leşu Ilvei; 1 decembrie 1967-iulie 1999 profesoară titulară la Şcoala Generală Telciu; 1969 grade didactice definitivat; 1978 Gradul II; 1999 pensionată.

Domiciliată în comuna Telciu. Are doi copii Paşcu (c. Moisil) Adriana şi Paşcu Adrian Lucian.

PETER D. DUMITRU. S-a născut la 8 martie 1949 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui David şi Floarea. Urmează Şcoala Generală de 7 clase în Telciu (1955-1962); Şcoala Tehnică Veterinară Bistrița (1963-1967); Liceul agro-industrial Turda (1973-1976).

Funcții deținute: 1967-1969 Tehnician veterinar la Circumscripția Veterinară din Telciu; 1969-1971 (1 an şi 4 luni) Serviciul Militar la B. 3 Gr. din Iaşi, trecut în rezervă cu gradul de sergent major în rezervă; 1971-1973 secretar contabil la Şcoala Generală Telciu; 1972 căsătorit cu Nuşfelean Oltița din Şintereag, Şieu Sfântu; 1973-1996 tehnician veterinar la Circumscripția Veterinară din Telciu; 1996-2004 Viceprimar al comunei Telciu în două legislaturi (1996-2000; 2000-2004).

În prezent este domiciliat în Telciu. Are doi copii: Peter Mihaela Corina, învățătoare în Telciu, căsătorită Vlaşin şi Peter Cristian Dumitru, contabil administrator la un service auto (S.C. AUTO SERVICE BLUM S.R.L).

PETER OLTIȚA, n. NUŞFELEAN. S-a născut la 5 iulie 1948 în satul Şieu Sfântu, comuna Şintereag, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Victor şi Emilia.

Şcoala Generală o face la Şieu Odorhei (1955-1962), după care a urmat liceul de 11 clase la Beclean (1962-1964). În 1965 se înscrie la Şcoala Tehnică Sanitară din Bistrița cu durata de 2 ani, pe care o absolvă în 1967. Primeşte repartiție la Spitalul orăşenesc din Luduş, secția obstretică-ginecologie, unde lucrează 1 an şi jumătate, după care în 1972 la cerere se mută la Spitalul Comunal Telciu, Casa de Naşteri, unde lucează până în 1996, când spitalul s-a desființat. Din 1996 lucrează la Dispensarul comunal pe lângă medicul de familie Pavel Vila din Telciu, ca asistentă medicală.

În 1972 se căsătoreşte cu Peter Dumitru din Telciu cu care are 2 copii: Mihaela Corina şi Cristian Dumitru. Mihaela Corina este învățătoare în Telciu, iar Cristian Dumitru este absolvent al Facultății de Management-Marketing din Cluj-Napoca, Universitatea „Avram Iancu” (2004).

PETER PREDESCU I. VALERIA. S-a născut la 24 octombrie 1947, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Ioan şi Leonora. Şcoala Generală în Telciu: 1954-1961; Şcoala de meserii din Turda cu profil de gospodărie: 1961-1965 (secția umanistă). Cercul de croitorie Turda (1962). Curs de perfecționare metodică a maiştrilor instructori, Bucureşti (1974).

Maistru instructor, lucru manual-gospodărie la Şcoala Generală din Telciu: 1971-1975. Şef laborator cofetărie Cooperativa de Consum, Năsăud: 1975-1981. Solistă la Orchestra Populară Bistrița a Consiliului județean al Sindicatelor Bistrița-Năsăud: 1981-1985. Şef laborator de cofetărie Cooperativa de consum Bistrița: 1985-1992. Referent de specialitate folclor la Centrul județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud: 1992-2004.

S-a căsătorit la 8 noiembrie 1963 cu impegatul de mişcare Adrian Predescu. Are 2 copii: Predescu Mihail Adrian, arbitru de rugby la Mazamet (Franța) şi Predescu Valeriu Nicolae, patron în Bistrița.

I. **Discografia**

1. Disc EDC 01374, Electrecord (debut – 1975);
2. Disc 45 ST EPC 10522, Electrecord;
3. Disc colectiv STE.P.E 03158, Electrecord;
4. Disc STE.P.E. 01572 „Ia-mă-n brațe, dorule”, Electrecord;
5. Disc STE.P.E. 01961 „Măi bădiță, strugur dulce”, Electrecord;
6. Disc STE.P.E. 02545, Electrecord;
7. Disc STE.P.E. 01427, Electrecord;
8. Disc STE.P.E. 03035, Electrecord;
9. Disc STE.P.E. 03464 „La târgul năsăudean”, Electrecord;
10. Disc STE.P.E. 03964 „M-o făcut mama pă lună”, Electrecord;
11. Disc C.D.S. 026 „Colinde şi pricesne”;
12. Disc colectiv STE.P.E 04249 „Hristos a Înviat”, Electrecord;
13. Disc colectiv STE.P.E 041250 „Cântece şi colinde ale Paştilor”, Electrecord;
14. Disc STE.P.E. 04262 „De când badea mă iubeşte”, Electrecord;
15. Disc C.D.S.C.S. 155 „La căsuța d-ângă vale”, Electrecord;
16. Compact disc BNL 112844 Cannes Franța;
17. Compact disc EDC 208 „Ia-mă-n brațe, dorule”, Electrecord;
18. Compact disc S.R.C.D. 031 „Mândre-s nunțile la noi”, SONEX Zalău;
19. Compact disc S.R.C.D. 032 „La căsuța d-ângă vale”, SONEX Zalău;
20. Compact disc S.R. 061 „Colinde”, SONEX Zalău;
21. Compact disc E 0132 „Colinde şi pricesne”, Eurostar;
22. Compact disc EDC 285 „Sfânta Maria, pentru noi roagă-Te!”, Electrecord;
23. Casetă „Interpreți de pe Valea Someşului şi Sălaj”, Electrecord;
24. Casetă STC 00164 „Interpreți din Bistrița-Năsăud”, Electrecord;
25. Casetă STC 00270, Electrecord;
26. Casetă STC 00456, Electrecord;
27. Casetă STC 00518, Electrecord;
28. Casetă STC 00634, Electrecord;
29. Casetă colectivă Gannat-Franța, cu Ansamblul „Cununa” din Maieru, BN;
30. Casetă STC 00934 „Hristos a Înviat”, Electrecord;
31. Casetă STC 00935 „Hristos a Înviat”, Electrecord;
32. Casetă CDS.CS 00112 „La căsuța d-ângă vale” Eurostar;
33. Casetă STC 00930 „Hristos a Înviat”, Electrecord;
34. Casetă T 551 „Cântări bisericeşti” studio Glas Transilvan, Cluj-Napoca;
35. Casetă T 571 „Veniți la mănăstire” studio Glas Transilvan, Cluj-Napoca;
36. Casetă colinde STC 0011108 „La Botezul Lui Hristos”, Electrecord;
37. Casetă colinde STC 001142 „Melodii îndrăgite”, Electrecord;
38. Casetă A 021 „Colinde şi cântece creştine” Adivan;
39. Casetă „Colinde şi pricesne” SONEX Zalău;
40. Casetă colinde MC S.R. 0176 SONEX Zalău;
41. Casetă colinde MC S.R. 0176 „La căsuța d-ângă vale” SONEX Zalău;

42. Casetă colectivă M.C. S.R. 0200 „Top Ardeal” SONEX Zalău;
43. Casetă S.T.C. 001256 „Sfânta Maria pentru noi roagă-Te”, Electrecord;
44. Casetă M.C. S.R. 0280 „Mândre-s nunțile la noi”, SONEX Zalău;
45. Casetă M.C. S.R. 0281 „La căsuța d-ângă vale”, SONEX Zalău;
46. Casetă M.C. S.R. 66279 „Colinde” SONEX Zalău;
47. Casetă M.C. S.R. 66279 „Colinde şi pricesne”, SONEX Zalău;
48. Casetă S.T.C. 001334 „La târgul năsăudean”, Electrecord;
49. Compact disc 376 „Am drăguț năsăudean”, Electrecord;
50. Casetă STC 001369 „Am drăguț năsăudean”, Electrecord;
51. Casetă colinde cu Daniel Ionaşcu, Glas Transilvan, Cluj-Napoca;
52. Compact disc colinde, EDC 450 „Bună seara moş Crăciun”, Electrecord;
53. Casetă colinde STC 001461, „Am venit la Tine, Doamne”, Electrecord;
54. Compact disc EDC 477 pricesne: „Am venit la Tine, Doamne”, Electrecord;
55. Casetă pricesne STC 001461: „Am venit la Tine, Doamne”, Electrecord;
56. Compact disc „Dragu-mi să cânt, să joc”, Electrecord;
57. Casetă „Dragu-mi să cânt, să joc”, Electrecord;
58. Compact disc „La căsuța d-ângă vale”, Electrecord;
59. Casetă „La căsuța d-ângă vale”, Electrecord;
60. Casetă „Cântări năsăudene”, Electrecord;

II. **Turnee**

1978 Polonia, la Zakopane, cu Ansamblul „Cununa” din Maieru.
1979 Emiratele Arabe Unite, cu Ansamblul „Păunița” din Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud, turneu promoțional turistic.
1980 Franța, Gannat Festivalul Mondial de Folclor, cu Ansamblul „Cununa” din Maieru, județul Bistrița-Năsăud – turneu promoțional turistic.
1984 Bulgaria, cu Ansamblul „Codrişorul” din Bistrița.
1986 Polonia, cu Ansamblul „Cununa de pe Someş” din Bistrița.
1990 Franța, cu Orchestra „Bistrița” a sindicatelor județului Bistrița-Năsăud (turneul „Libertatea”) la invitația Preşedintelui Fest. Jean Roche.
1990 Franța Gannat Festivalul Mondial de Folclor, cu Ansamblul „Cununa” din Maieru, județul Bistrița-Năsăud.
1990 Belgia, cu Ansamblul „Țibleşul” din comuna Spermezeu, județul Bistrița-Năsăud, sate înfrățite.
1992 Germania şi Olanda, la Festivalul Internațional de Folclor, cu Ansamblul „Cununa de pe Someş”.
1992 Israel Festivalul Internațional de Folclor, cu Ansamblul „Cununa de pe Someş”.
1992 Republica Moldova, cu Ansamblul „Someşana” al Casei de Cultură Năsăud.
1993 Ucraina, Kiev, cu Ansamblul „Someşana” al Casei de Cultură Năsăud.
1994 Sicilia, cu Ansamblul „Someşana” al Casei de Cultură Năsăud.
1994 Cehia, cu Ansamblul „Someşana” al Casei de Cultură Năsăud, Festival Internațional.

1997 Germania, concerte de Crăciun şi Revelion, invitată de „Asociația pentru promovarea culturii româneşti în Germania şi Europa de Vest”, Director Titus Ruse.
1998 Iugoslavia, Vârşeț Comunitatea română, cu Ansamblul „Doruleț” Palatul Copiilor Bistrița şi Fundația „Luceafărul” Şieu
1998 Ucraina, Apşa de Mijloc Comunitatea română, recital în biserică.
1999 Republica Moldova, Soroca, 500 de ani de la atestarea documentară cu „ASTRA” Despărțământul Năsăud.
2001 Germania, Hertzogenrat cu Ansamblul „Cununa de pe Someş” Bistrița.
2002 Ucraina, Slatina Festival Folcloric (comunitatea românească).

III. **Premii**

1973 Premiul special pentru autenticitate „Toamna Buzoiană” Buzău.
1973 Medalia de bronz la Concursul republican.
1978 Trofeul „Floarea din grădină”.
Trei medalii de aur la festivalul național „Cântarea României”.
1994 Premiul Fundației Culturale Ethnos pentru promovarea folclorului năsăudean şi activitatea de culegere de folclor.
1998 Membru al Academiei Artelor Tradiționale din România.
2001 Cetățean de Onoare al municipiului Bucureşti.
2004 – 21 mai, Cetățean de Onoare al oraşului Năsăud.
2004 – 16 iulie, Cetățean de Onoare al municipiului Bistrița.

IV. **Cărți editate**

Cântări năsăudene, culese şi alese de Valeria I. Peter Predescu, Editura D.N.C. Press, tiparul executat la S.C. Popas Art S.R.L., Timişoara, 2002, 202 pagini.

Referințe bibliografice: Melania Cuc, Valeria Peter Predescu, *Destin*, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2000, 183 pagini.

POP GR. EMIL. S-a născut la 29 ianuarie 1932 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Grigore şi Eugenia. Urmează Şcoala primară de stat în Telciu (1939-1943), apoi Liceul „George Coşbuc” din Năsăud 3 ani (1944-1947) şi Liceul „Liviu Rebreanu” din Bistrița până în 1951. În 1952 reuşeşte la Facultatea de Geologie din cadrul Institutului Geologic din Bucureşti, pe care o absolvă în 1956.

A lucrat ca inginer dispecer pe țară în materie de prospecțiuni geologice la Institutul de Foraje şi Lucrări Geologice Speciale din Bucureşti, de unde s-a pensionat în 1994. S-a căsătorit cu Didina Stănculescu din Buzău, tehnician proiectant. Are 2 copii eminenți, Octavian care a absolvit Facultatea de Energetică din cadrul Institutului Politehnic Bucureşti (în prezent lucrează la un institut de asigurări din Bucureşti) şi Felicia, absolventă a Facultății de Construcții-Instalații.

POP V. EMIL GAVRIL MIHAI. S-a născut la 8 noiembrie 1943 în Satu Mare, județul Satul Mare, fiul lui Vasile – preot greco-catolic – şi Letiția – educatoare la grădinița de copii din comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. În prezent este

lector universitar la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, catedra de construcții industriale.

Studii: clasele I-VII (1950-1957) la Şcoala Generală Telciu, județul Bistrița-Năsăud; clasele VIII-XI (1957-1961) Liceul „Gheorghe Şincai", Cluj-Napoca; Facultatea de Construcții Civile şi Industriale din cadrul Universității Tehnice, Cluj-Napoca (1961-1966). Este căsătorit şi are o fată, Mihaela-Aurelia, elevă.

După absolvirea facultății a devenit asistent universitar la secția Construcții civile – Beton industrial. În prezent este lector în cadrul Universității Tehnice – Construcții Civile şi Industriale Cluj-Napoca.

În decursul anilor, la facultate a condus foarte mulți studenți la examenul de diplomă (licență), devenind azi ingineri care fac cinste în țară şi în străinătate. Mulți sunt şi profesori universitari colegi cu el, de care este foarte mândru.

Este autorul cursului de construcții industriale, elaborat în 1985. A întocmit peste 30 de lucrări ştiințifice, care au fost publicate în țară şi străinătate.

POP GR. FELICIA. S-a născut la 29 noiembrie 1928 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Grigore şi Eugenia. A urmat Şcoala primară de stat din Telciu (1935-1939), după care un an la Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1939-1940), ulterior Liceul german din Bistrița (1940-1944), iar ultimii doi ani de liceu (1945-1947) la Liceul „Regina Maria" din Cluj. În acelaşi an se înscrie şi reuşeşte la Facultatea de Geografie din Cluj (1947-1951) iar la terminare, în 1951, este repartizată la Vatra Dornei ca profesoară de geografie la Şcoala Tehnică de Cooperație şi Liceul teoretic, unde se căsătoreşte cu medicul Octavian Antonovici.

În 1971 se mută la Piteşti, profesor de geografie la Liceul „Zinca Golescu" (1971-1973), ulterior la Şcoala Generală nr. 3 din Piteşti (1974-1986), de unde se pensionează.

A fost profesoară la 25 de generații de elevi şi este foarte mulțumită că o bună parte i-au urmat sfaturile şi îndrumările, ajungând oameni deosebiți în viață. Este mândră pentru că-i telceancă, chiar dacă familia sa, tatăl şi mama au suferit umiliri, ce nu le-au meritat din partea unor oameni, care s-au purtat cu răutate şi răzbunare față de familia preotului greco-catolic Grigore Pop, un mare Mecena al telcenilor.

Are 2 copii: Alexandru, inginer hidrotehnic la Piteşti şi Florin, medic chirurg în Germania, căsătorit inițial cu celebra violonistă Mihaela Martin, de care a divorțat. În prezent este în Germania, recăsătorit cu o nemțoaică.

POP FLORE. S-a născut la 5 ianuarie 1958, în Bichigiu. În 1976 a obținut bacalaureatul în Silvicultură şi Protecția Pădurilor, după, 1972-1976, patru ani de studii la Liceul Silvic Gurghiu, județul Mureş, cea mai veche şcoală silvică din România. În 1972 a absolvit Şcoala Generală 1964-1972 în satul natal, Bichigiu (locul de baştină al lui Tănase Todoran, conducătorul grănicerilor năsăudeni la 1763).

În prezent este conferențiar dr. la Universitatea „Babeş-Bolyai", Facultatea de Ştiințe Politice şi Administrative. Director adjunct al Institutului de

Drept şi Politici Comunitare al Universității. Membru al ISI (directorul centrului pentru negocieri internaționale). Şeful interimar al catedrei de Administrație Publică.

A efectuat următoarele cicluri de studii:

2002 – a obținut doctoratul în Filozofie la Institutul Catolic din Paris, cu mențiunea „foarte bine".

2002 – a obținut doctoratul în Istoria Religiilor şi Antropologie Religioasă la Universitatea Paris IV – Sorbonne, cu mențiunea „foarte onorabil".

1998 – a obținut doctoratul în Drept Internațional Economic, cu cea mai bună mențiune, care se acordă în învățământul superior francez: foarte onorabil cu felicitările juriului, la Facultatea de Drept a Universității Paris V „René Descartes".

1994-1995 – a obținut capacitatea doctorală în filozofie la Institutul Catolic din Paris, universitate privată de grad pontifical, cu mențiune.

1993 – a obținut Diploma Academiei de Drept Internațional de la Haga, Olanda, în Drept Internațional şi Relații Internaționale, în cadrul Centrului de Drept Internațional şi Relații Internaționale.

1992-1993 – a obținut DESS-ul, Diploma de Studii Superioare Specializate în Diplomație şi Administrarea Organizațiilor Internaționale, la Facultatea de Drept „Jean Monnet" a Universității Paris XI, cu mențiune.

1991-1993 – a obținut DEA-ul de filozofie la Universitatea Paris I Panthéon – Sorbonne, cu mențiune.

1991-1992 – a obținut DEA-ul de Drept Internațional al Dezvoltării şi al Economiei Internaționale la Facultatea de Drept a Universității Paris V, cu mențiune, fiind clasat al 4-lea din 53 de candidați.

1985 – a obținut, la Bucureşti, Certificatul de Aptitudine pentru Profesia de Avocat (avocat definitiv), cu cea mai mare medie la drept civil şi cu echivalentul mențiunii „foarte bine".

1983 – a obținut licența (după patru ani de studii) de Drept la Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca 1979-1983, cu o lucrare de diplomă în Dreptul Internațional Public, notată cu 10.

Experiența profesională

1999-2003 – Conferențiar la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, Membru în Baroul de Avocați Bistrița-Năsăud. Din 2002 – membru al Baroului Cluj.

1993-1995 – a lucrat la Uniunea Latină, organizație internațională cu sediul la Paris, reunind 29 de țări neo-latine. Responsabil cu secretariatul parlamentarilor europeni de expresie neo-latină.

1983-1991 – Avocat definitiv la Biroul de Avocați Năsăud, Baroul Bistrița-Năsăud; 1981-1983 – Secretar de Redacție şi Secretar Responsabil de Redacție la revista literară „Echinox" din Cluj-Napoca, fondată de Ion Pop şi regretatul Marian Papahagi; 1978-1979 – Brigadier silvic, şeful districtului silvic „Izvoarele Rebrei", Ocolul Silvic Năsăud, din Munții Rodnei; 1965-1972 – Agricultură intensivă (cu puternică aplicație la protecția mediului) în gospodăria părintească de la Bichigiu (15 ha), Bistrița-Năsăud.

Specializare şi arii de interes: Drept Internațional şi Relații Internaționale (Diplomație şi Administrarea Organizațiilor Internaționale), cu accentul pe evoluția actuală în aceste domenii – în special integraționismul

contemporan, direcțiile noi în Dreptul Internațional contemporan, Drept Comunitar, Filozofie, Ştiințe Politice.

Publicații: 3 cărți, două monografii şi un curs universitar, 3 colaborări importante în volume colective, 2 cursuri multiple, 40 de articole în revistele ştiințifice din țară, un raport de cercetare pentru Academia de Drept Internațional de la Haga (Olanda), şi numeroase alte rapoarte de cercetare pentru Universitățile Paris I, IV, V, XI şi Institutul Catolic, ca lucrări de diplomă în diversele DEA, DESS, capacități doctorale – absolvite în cadrul acestor instituții. Participarea la Şcoala Internațională de drept nuclear de la Montpellier (Franța), organizator al Seminarului internațional de drept nuclear de la Cluj-Napoca în 2004.

Membru al şcolilor doctorale de la universitățile franceze Paris I, IV, V, XI şi ICP. A participat în 1996 la schimburi interuniversitare cu Academia Catolică din Freiburg-in-Brisgau (Germania), Academia de Drept Internațional de la Haga la sesiunea din 1993, la Centrul Cultural Român de la Londra (1997-1998), la sesiunile studențeşti de la universitățile franceze şi germane menționate, la simpozioanele despre integrare în Marea Neagră de la Academia Diplomatică Internațională de la Paris – în 1993, 1994, 1995, 1996 şi 1997.

POP LEON LEONIDA. General. S-a născut la 15 octombrie 1831, în Năsăud. El provine dintr-o familie de militari grăniceri români, bunicul său, Grigore Pop, era din Bichigiu, fusese primul ofițer român din cadrul Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud, iar tatăl său, Leon Pop, participase ca ofițer la războiul Austriei cu Franța (1812-1815) (cf. aprecierilor lui Simion Lupşan în „Virtus Romana Rediviva”, nr. 4/1999, p. 78-84).

În 1843 absolvă Institutul Militar din Năsăud. În acelaşi an se înscrie la Academia Militară din Viena, dar întâmpină greutăți, căci anul de învățământ începuse mai repede şi după audiența tatălui său la împărat, va începe studiile la „Wienner Neustadt” în 1844. Ştia din familie aproape la perfecție germana. În 1851 absolvă Academia Militară vieneză cu gradul de sublocotenent. Este repartizat ca „adjunct” (?), probabil adjutant (s.n.) la Sibiu, la Regimentul de linie (infanterie s.n.) „Karl Ferdinand” până în 1854.

În 1854 se înscrie la cursul superior (Kriegschulle), pe care-l absolvă în 1856 cu rezultate deosebite la învățătură, fiind foarte apreciat de toți profesorii şi colegii la tactică. La 1 decembrie 1856 este repartizat la Regimentul 33 linie, iar după 2 ani (1858)este promovat în Statul Major al regimentului şi avansat căpitan, fiind responsabil al grupei de apărare.

Cu acest regiment participă la bătăliile din Italia de la Magenta şi Turbiga, trupele austriece ieşind învingătoare datorită meritelor sale, aşteptând să fie decorat. Dar a fost amânat pe nedrept. Totuşi, adevărul a învins, iar când prințul de Hessen, comandantul Corpului de Armată în Italia a fost decorat cu cea mai mare distincție a epocii „Ordinul Maria Tereza”, a fost decorat şi el cu „Ordinul Crucea pentru merite” şi titlul de „Cavaler al Ordinului Marelui Ducat de Hessen”, însoțit de o elogioasă scrisoare.

La 5 mai 1860 a fost numit comandant la „Guvernământul din Mainz”, funcție ce o va îndeplini timp de 2 ani, fiind avansat în 1862 la gradul de maior.

Participă apoi la campania împotriva Prusiei, când este decorat pentru curaj şi vitejie cu Medalia „Merite Militare”.

După încheierea războiului a fost numit şef de stat major la Divizia 14 Infanterie din Pressburg, iar la 23 aprilie 1869 a fost avansat la gradul de **locotenent-colonel**, după care este numit profesor de strategie, de fortificații şi serviciul tehnic la Cursul Central de Cavalerie, ce se ținea la Viena cu ofițerii cu perspective în carieră.

La 1 noiembrie 1875 este avansat la gradul de **colonel** şi numit comandant al Regimentului 61, după un an comandant al regimentului 48, iar la 25 iunie 1876 este numit şef de stat major la Comanda generală din Wagram. La 28 august 1878 a fost numit şef al Cancelariei de Operații a Armatei a V-a, luând parte la operația de ocupare a Bosniei şi Herțegovinei. La 4 august 1879 este numit Comandantul Armatei a XV-a şi la **1 mai 1880, prin Decret imperial este avansat la gradul de general-maior de brigadă, fiind astfel primul general român, militar din județul nostru, care deține acest grad**. Este ulterior însărcinat cu conducerea şi execuția lucrărilor de fortificații de la Triest, care va marca încheierea activității sale ca militar de mari unități şi unități operative, la vârsta de 50 de ani împliniți.

În luna august 1881, prin Decret imperial şi ordin telegrafic, împăratul Francisc Iosif I **îi încredințează cea mai înaltă funcție din ierarhia militară imperială, aceea de Şef al Cancelariei Militare imperiale**, funcție ce o va deține până la 1 maritie 1889, timp de 8 ani, când va fi trecut în rezervă. În anul 1908, la vârsta de 75 de ani este avansat la gradul de general de infanterie. A decedat în acelaşi an 1908, la 1 decembrie, cu 10 ani înainte de a se fi săvârşit Marea Unire.

A fost decorat cu un mare număr de ordine şi medalii austriece şi străine: Ordinul „Maria Tereza”, Ordinul rusesc „Sfânta Ana”, cls. I, Crucea Mare a Ordinului „Coroana Italiei”, Ordinul „Vulturul Roşu” al Prusiei, Ordinul „Friederich de Wutenbergen”, Crucea de Comandor al ordinului Spaniol „Carol al III-lea cu stea”, Ordinul „Olaf al Suediei”, Ordinul „Crucea Prusiei”, cls. I, Ordinul Muntenegrean „Dănilă”, cls. I şi altele.

La 2 septembrie 1885 avea să primească din partea regelui Carol I, Marea Cruce a Ordinului „Coroana României”, ***aspect foarte puțin cunoscut şi punctat în lucrări de istoricii militari români, de istoriografia militară românească***, mai ales în perioada 1945-1989, când Leonida Pop este chiar criticat că a servit interese străine. Lucrurile nu stau chiar aşa: trebuie analizat contextul şi perioada în care şi-a desfăşurat activitatea, apoi, **noi ca români, trebuie să ne recuperăm şi să ne recunoaştem toate marile personalități, care au servit şi s-au afirmat ca personalități puternice în alte state**, aşa cum au fost, spre exemplu, generalul George Pomuț, căpitanul erou Nicolae Dunca de Şieu (SUA) şi mulți, mulți alții.

La Viena a susținut interesele şi afirmarea națiunii române în Transilvania, nerecunoscută ca egală cu celelalte „națiuni” de către impilatorii ei, în special datorită şovinismului şi politicii de maghiarizare forțată desfăşurată de Budapesta şi susținută în Ardeal de o bună parte a burgheziei, moşierilor şi intelectualilor unguri conservatori şi reacționari, ce se vor prăbuşi şi vor fi înlocuiți de istorie la 1 Decembrie 1918.

Leonida Pop rămâne pentru bichigeni şi telceni, pentru toți românii un militar strălucit, care a ştiut să se afirme prin calitățile sale de excepție, inteligență şi voință, dar mai ales printr-o muncă extraordinară, ordine şi disciplină desăvârşită. A fost un caracter puternic, ferm şi de necorupt. Toate cursele întinse de unii generali şi ofițeri din apropierea sa, a Cancelariei Militare, Consiliului Aulic de Război şi alte insituții militare de a-l denigra şi compromite au eşuat, **fiind omul model, exemplu de corectitudine şi comportament**. Ar merita o monografie specială spre a-i cunoaşte în cele mai mici detalii activitatea.

Surse bibliografice: D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, *Fond Iuliu Moisil*; Teodor Tanco, în vol. *„Virtus Romana Rediviva”*, III, Bistrița, 1977; Carol Göllner, *Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851*, Edit. Militară, Bucureşti, 1973; „*Noul Călindar de casă”*, Braşov, 1889 (cu biografia generalului Leonida Leon Pop, semnată de dr. Artemiu P. Alexi; Revista *„Familia”*, Oradea, nr. 62/1879, nr. 41/1881, nr. 16/1885, nr. 23, 28 şi 30/1886, nr. 1, 7/1889, nr. 49/1898’ *„Gazeta Bistriței”*, nr. 51-52/1909.

POP P. LETIȚIA, n. PUPEZĂ. S-a născut la 3 ianuarie 1922 în comuna Telciu, unde a urmat şcoala primară (4 clase) în perioada 1929-1933, după care a continuat studiile între 1937-1942 la Şcoala Normală de fete din Gherla, ce funcționa pe lângă Episcopia greco-catolică.

La 23 august 1942 se căsătoreşte cu preotul greco-catolic Pop Vasile din Asuajul de Sus. Între 1943-1948 se află cu domiciliul la Odoreu, județul Satu Mare, apoi în Satu Mare. Între 01.01.1944-1948 este învățătoare la Şcoala din Odoreu. Revine la Telciu în 1949 cu familia şi este numită educatoare şi directoare la Grădinița de Copii cu orar prelungit (orele 08.00-17.00), unde munceşte timp de 30 de ani, până în 1979. Între timp a predat cursuri şi la Şcoala Generală din Telciu la clasele I-IV şi preşcolari. Se pensionează de la Grădinița de Copii cu orar prelungit din Telciu la 1.09.1979.

Din 1979 s-a mutat la Cluj-Napoca în casa părintească. După 1945 a trecut împreună cu familia prin situații foarte grele; soțul Pop Vasile care n-a vrut sa treacă de la greco-catolici la ortodocşi a fost arestat la Satu Mare în perioada 1948-1949, apoi dus la Canal circa 1 an şi jumătate. Mai înainte i-a fost arestat şi tatăl, Pupeză Pavel, fost primar în Telciu în trei rânduri în perioada interbelică, fiind şi el dus la Canal (1944-1949), fiind categorisit „chiabur” şi oponent al noii democrații populare instaurate la 6 martie 1945, de fapt dictatura proletariatului. Între anii 1941-1942 tatăl său Pupeză Pavel a fost dus la puşcărie în Ungaria, la Kistarcsa, împreună cu Ioan Ciliboaie (contabil la „Românul”) cu Micu Alexandru (fost primar în Telciu în timpul ocupației hortysto-ungare, 1940) cu Ioan Homei al Floreanului - cârciumar şi un alt Homei Ion de pe Valea Poienii (satul Telcişor), deoarece toți s-au opus şi au sabotat regimul unguresc de ocupație străină a Ardealului de Nord. O parte dintre aceştia fiind considerați „persoane periculoase” li s-au dat termen 48 de ore, fiind expulzați din Telciu, nevoiți fiind să se refugieze în România, la sud de linia democrațională, impusă prin forță şi teroare la 30 august 1940 prin Dictatul fascist de la Viena.

POP I. TIBERIU. S-a născut la 1 mai 1927 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Grigore şi Eugenia. Şcoala primară de stat o termină în comuna Telciu (1934-1938), ulterior la Cluj la Institutul „Aleco Russo" unde urmează 2 ani liceul (1938-1940), apoi din 1940-1942 la Năsăud la Liceul Grăniceresc „George Coşbuc". Între 1942-1944 a urmat cursurile liceului german (Deutsche Liceum) din Bistrița, ulterior un an la Năsăud 1944-1945, la liceul grăniceresc, iar din 1945-1946 la liceul greco-catolic „Inochentie Micu Klein" din Cluj.

În anul 1946 este admis la Facultatea de Medicină şi Farmacie din Cluj pe care o termină în 1954 (2 ani fiind arestat: 1949-1951 pentru motive politice înscenate de regimul comunist) cu diplomă de licență, este repartizat la Ministerul Sănătății (Satu Mare), ulterior a fost trecut la Regionala C.F.R. Cluj, Policlinica C.F.R. Satu Mare, unde a lucrat până în 1959.

La solicitarea sa (pentru a nu-şi pierde buletinul de Cluj), a fost încadrat la Staționarul C.F.R. Teiuş (1959-1970), după care, pentru a fi mai aproape de casă (domiciliul în Cluj) şi pentru a-şi păstra buletinul de oraş, se mută la Turda ca medic primar în transporturi (1970-1992). În 1992 se transferă în Cluj la Dispensarul de linie C.F.R. (1992-1996). În 1996 este pensionat la limită de vârstă (62 ani).

În prezent lucrează ca medic asociat, benevol la Policlinica greco-catolică fără plată, pe str. Moților Cluj-Napoca.

S-a căsătorit cu Meissner Alexandrina, medic primar la „Uzinele 16 Februarie" Cluj-Napoca (decedată în 2000). Nu are copii.

A publicat 7 lucrări de specialitate în domeniul medicinei transporturilor, avizate de Ministerul Sănătății şi Ministerul Transporturilor şi peste 20 de articole şi studii în domeniul transporturilor, unele în colectiv. În prezent locuieşte în Cluj-Napoca.

POP E. TITUS. S-a născut la 9 aprilie 1921 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Emil şi Livia. Urmează clasele primare I-II la Bichigiu şi clasele II-V la Telciu; Şcoala normală curs inferior clasele I-IV 1934-1938 la Năsăud, iar clasele V-VI-VII la Gherla şi Norma curs superior şi clasa a VIII-a la Şcoala Normală Blaj (în refugiul 1942-1943; Diploma de învățător la Blaj. Urmează şi cursuri de perfecționare.

Funcții deținute: 1945-1946, învățător director Bichigiu; 1946-1948 învățător Telciu; 1948-1951, mutat în interesul învățământului învățător director la Şcoala elementară Fiad-Vale; 1951–1952, mutat în interesul învățământului. La Valea Seacă Şcoala acțiunea nouă; 1952-1953, mutat în interesul învățământului la Şcoala Feldru-Prihodişte tot şcoală acțiune nouă; 1953-1955 transferat la Şcoala Telciu-Transbordare; 1955-1983, revenit la Şcoala Telciu-centru, învățător a şase serii a patru clase exceptând 5 ani, când a predat în calitate de profesor obiectul „agricultură" între anii şcolari 1962-1963 până în 1967-1968.

Veteran de război din 1945, fiind pe front 1945 luna septembrie 1-20, contra armatelor maghiare conduse de Saláşi. A urmat cursurile Şcolii Ofițeri Rezervă nr. 6 Ineu Arad, ca infanterist, având gradul de elev sergent. Comandantul unității a fost colonelul Vasile Tatomirescu. A participat la luptele din localitatea Mocrea, pe Criş.

În prezent (2004 s.n.) are pensia ca veteran de război în valoare de 800.000 de lei, el nefiind împroprietărit după război ca veteran.

A fost un foarte bun cadru didactic, care şi-a făcut cu multă răspundere şi conştiinciozitate meseria de învățător. Spirit exigent şi corect căruia i-a plăcut ca şi în învățământ să fie ordine şi disciplină, iar copiii bine crescuți şi educați, exemplu de comportare şi respect față de învățători şi profesori. Şi-a iubit meseria de învățător, crezând tot timpul într-un viitor mai bun al copiilor din comuna Telciu, deşi el nu a avut copii. Aceştia i-au fost dragi, şi pe mulți i-a orientat în viață. S-a implicat cu tot sufletul în construcția după 1995 a noii Biserici greco-catolice din Telciu, alături de preotul Iuliu Henciu şi alți cetățeni ai comunei.

POPESCU P. MARIA DOINA RODICA. Născută Pop, la 8 aprilie 1946 în oraşul Satu Mare, județul Satu Mare, fiica lui Vasile şi Letiția. Şcoala Generală o urmează la Telciu (clasele I-VII), iar apoi Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (clasele VIII-XI, 1960-1964), după care urmează Facultatea de Biologie a Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj (1964-1970).

Este căsătorită cu Nicolae Popescu, are o fată Corina-Mihaela, absolventă a Facultății de Drept din cadrul Universității „Babeş-Bolyai", învățământ de stat.

După absolvirea Facultății de Biologie a fost repartizată în 1970 prin repartiție ministerială la Şcoala Generală Panticeu-Sărata", județul Cluj.

În anul 1971 s-a căsătorit şi s-a stabilit în Cluj ca profesor la Şcoala Generală nr. 3 unde a obținut şi gradul I – cu media zece. În decursul celor 36 de ani de învățământ a fost profesoară dirigintă la mai multe generații de elevi de la Şcolile generale nr. 17, 11 (azi „Eugen Pora"), 21 şi 29, din care azi mulți au devenit medici, ingineri, profesori, psihologi, etc. de care este foarte mândră. A efectuat cu elevii foarte multe vizite, excursii, întâlniri cu diferite personalități, programe artistice etc.

În 1 septembrie 2003 a fost pensionată la limita de vârstă 57 de ani. Poartă în suflet dorul şi dragostea față de Telciu şi locuitorii săi.

PREDESCU M. ADRIAN. S-a născut la 23 decembrie 1938, sat Lunca Ilvei, comuna Ilva Mare, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Manole şi Elena. Şcoala Generală a absolvit-o în Bucureşti, liceul în Aiud, după care a urmat Şcoala de Impegați de Mişcare (1962) din Cluj. Apoi a lucrat ca impegat de mişcare la gările CFR Telciu, Bratca, Aleşd, apoi şef de gară în Rebrişoara, Ilva Mică, Şieu Măgheruş, Monor, Gâlgău şi Câțcău. Ulterior a fost operator R.C.M. la Dej. Triaj de unde s-a pensionat în 1995. S-a căsătorit în 1963 cu solista de muzică populară Valeria Peter, născută în Telciu.

Are 2 copii: Predescu Mihai Adrain – subinginer, în prezent arbitru de rugby la Mazamet (Franța) şi Predescu Valeriu Nicolae, patron în Bistrița şi student anul III la Facultatea de Administrație Publică a Universității „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca.

PUICA I. VASILE. S-a născut la data de 15 septembrie 1953 în comuna Salva, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Ioan – fost factor poştal, actualmente pensionar şi Aurica, casnică.

A urmat cursurile Şcolii Generale Salva, județul Bistrița-Năsăud, unde a absolvit 8 clase în anul 1968. În anul 1968 a reuşit la Liceul Pedagogic Năsăud, cursuri de 5 ani, pe care l-a absolvit în anul 1973, cu diploma de învățător.

A fost repartizat, ca învățător, la Şcoala Generală cu clasele I-IV Telcişor III (Valea Seacă), comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. În anul 1974 a fost încorporat la U.M. 01172 Caransebeş R. 18 Mc, „Ecaterina Teodoroiu", județul Caraş-Severin, iar în anul 1975 a fost trecut în rezervă cu gradul de sergent.

În anul şcolar 1975-1976 a activat ca învățător la Şcoala Generală cu clasele I-IV Telcişor III, comuna Telciu, după care în anul 1976, a fost transferat la Şcoala Generală Telciu centru, județul Bistrița-Năsăud. Din anul 1976 până în anul 1996 a activat la această şcoală ca învățător sau îndeplinind alte funcții, iar începând cu anul 1990 a fost numit director adjunct la această şcoală, până în anul 1996, obținând în anul 1993, gradul didactic I.

În anul 2004 a absolvit cursurile Facultății de Drept, urmând ca în iulie 2004 să participe la examenul de licență.

Începând cu anul 1996 a fost ales primar al comunei Telciu în 2 legislaturi din partea P.S.D., funcție pe care o îndeplineşte şi în prezent (aprilie 2004 s.n.).

Este căsătorit cu Puica Floarea (născută Pop), învățătoare în comuna Telciu, cu care are doi copii, Puica Florin Dinu – profesor de educație fizică, director al Grupului Şcolar Telciu în 2001-2002 şi Puica Nelia Vasilica – profesor de limba română la Colegiul Național „Petru Rareş", Beclean.

Din 1973 şi până în prezent a devenit cetățean al comunei Telciu, în anul 1982 şi-a construit o casă cu parter şi un etaj.

Este preocupat în permanență de ridicarea gradului de cultură şi de cunoaştere, aplicarea şi respectarea legislației, de bunul mers şi buna gospodărire a comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud, cu toate particularitățile ei şi în toate domeniile de activitate.

PUPEZĂ L. LUCA. Inginer silvic. S-a născut la 30 septembrie 1957 în comuna Telciu, fiul lui Luca şi Saveta. Urmează Şcoala Generală clasele I-IV, la Valea Seacă (Telcişor III), Şcoala Generală clasele V-VIII, la Telcişor I (Valea Poienii), Liceul Industrial de exploatare, transporturi şi construcții în perioada (1972-1977) la Sighetul Marmației, județul Maramureş.

Satisface stagiul militar la T.R. (9 luni), 1977-1978 la R. 223 Mc. la Dej. În perioada 1978-1983 urmează Facultatea de silvicultură şi exploatări forestiere din Braşov.

Funcții deținute: 1983-1991 angajat ca inginer silvic la O.S. Prundu Bârgăului; 1991-1996 şef ocol la O.S. Ilva Mică; 1996-1998 director tehnic la Direcția Silvică Bistrița; 1998-1999 director la Direcția Fond forestier din Regia Națională a Pădurilor – Bucureşti; 1999-2000 director general la Direcția Silvică Bistrița; 2000-2001 inspector la Direcția Silvică Bistrița; 2001-2002 inginer la Ocolul Silvic Livezile; 2002 şef ocol la Ocolul Silvic comunal Telciu, nou înființat.

Cursuri post universitare: 1987-1988, cursuri postuniversitare la Universitatea din Braşov; 1994-1995, curs de management la Buşteni; 1998, curs de management la Universitatea din Cell – Germania; 2000, curs de management la Institutul Român de Management Bucureşti.

Căsătorit cu Nastasia Ştefan, de meserie contabilă. Are 2 copii: Onița Ştefania studentă la Turism intern şi internațional Ploieşti, an I; Luca, elev în clasa a XII-a la Liceul Silvic din Năsăud.

PUPEZĂ MARIA, **c. URCAN.** S-a născut la 8 ianuarie 1956 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Ilisie şi Tavifta. Şcoala Generală o absolvă în Telciu în perioada 1963-1971, după care urmează Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1971-1975). Urmează apoi Institutul Politehnic Timişoara, Facultatea de înbunătățiri funciare 5 ani (1975-1980). Este repartizată pe baza mediei obținute în Cluj-Napoca la Îmbunătățiri funciare Cluj, unde este inginer şef investiții. Este căsătorită cu ing. Ioan Urcan din Cluj-Napoca.

REBRIŞOREAN N. NICOLAE. S-a născut la 11 ianuarie 1966 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Nicolae şi Raveca. Urmează Şcoala Generală Telciu (1972-1980), Liceul „Andrei Mureşan" din Bistrița (1980-1984), Şcoala I.D.M. (Impegați de Mişcare) Cluj-Napoca (1994-1995).

Funcții deținute: 1995-2004, impegat de mişcare; 1995-1996, Gara Salva; 1996-1997, Halta Fiad; 1997-2004, Gara Telciu.

Căsătorit, 1 copil Marius Daniel, în clasa a VI-a. Soția, Rebrişorean Liliana, născută Simion, învățător suplinitor.

ROŞ N. ILIE. S-a născut la 20.02.1927, în satul Gersa 2, comuna Rebrişoara, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Nicolae şi al Rodovicăi. În perioada 1934-1941 a urmat Şcoala Generală de la Gersa, ulterior Şcoala Tehnică Silvică de 4 ani (1952-1956), la fără frecvență, lucrând concomitent ca maistru cu exploatările forestiere la Fundul Rebrii, până în 1962.

În anul 1955 s-a căsătorit cu Maria Bureac din Telciu. În anul 1962 a fost numit brigadier silvic la Telciu, funcție în care a lucrat 25 de ani (1962-1987), de unde s-a pensionat în 1987, cu o vechime de 40 de ani în câmpul muncii. Este un record: nici un brigadier silvic nu a avut o astfel de vechime la brigada (ocolul) silvic „Sălăuța" din Telciu.

Are 2 copii: Rodovica (patron particular) şi Fănel Ilie (maistru la Ocolul Silvic Comunal Telciu).

RUSU V. IOAN. Maior în rezervă, M.Ap.N., decedat, 1969. S-a născut la 5 februarie 1927 în comuna Telciu, jud. Bistrița-Năsăud, fiul lui Victor şi al Ioanei. Absolvă 7 clase la Şcoala primară din Telciu (1934-1941). Între 1948-1951 urmează cursurile Şcolii Militare de ofițeri Activi, arma intendență de la Craiova, pe care o absolvă cu gradul de locotenent. La Craiova îşi va completa şi studiile liceale.

În 1952 sau 1953 după ce absolvă Şcoala de Ofițeri Activi este repartizat în garnizoana Cluj la o U.M. din Floreşti, neidentificată ?! ulterior Sebeş (Depozitul de Echip.), la Arad (R. 19 Mc.), Bistrița (1961-1965 la Batalionul Disciplinar), fiind şeful spatelui (serviciilor), iar între 1965-1969 la Braşov, la unitatea de vânători de munte din centru (Bg. 2 V.M.) „şef serviciu administrație", cu gradul de maior pe funcție de locotenent colonel.

Peste tot şi în întreaga sa carieră militară de circa 21 de ani a fost apreciat ca un ofițer harnic şi responsabil, fiind notat numai cu calificative BUNE ŞI FOARTE BUNE.

S-a căsătorit în 1956 cu Pop Floare din Telciu, cu care are o fiică, Maria născută în 1958, absolventă a Universității Tehnice din Cluj-Napoca. În prezent este ingineră şi lucrează în Cluj-Napoca.

Maiorul Rus V. Ioan a decedat la 9 iunie 1969. Este înmormântat în Telciu.

Potrivit relatărilor soției (pe 31.08.2004) soțul său a decedat,,după o aplicație tactică foarte grea din iarna anului 1969 în munți, care i-a afectat grav sănătatea. Fiind temperaturi predominant de -20-25℃ s- a îmbolnăvit. La acea vreme aplicațiile erau lungi de 2-3 săptămâni în teren şi în condiții foarte vitrege de cazare. Iarna se dormea în corturi militare de campanie şi nu în case sau şcoli." Ceea ce afirmă d-na Floare Rus este adevărat.

RUSU V. GHEORGHE. Inginer, un valoros matematician. S-a născut în Telciu la 06.04.1921, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui Victor şi al Ioanei. A urmat Şcoala primară de stat, după care liceul la Năsăud şi 2 ani la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Sibiu, în refugiu (1941-1942) şi Facultatea de Inginerie Silvică la Bucureşti. Între 1943-1944 a urmat 2 ani la Facultatea de Drept de la Sibiu, în refugiu, după care s-a înscris la Universitatea din Bucureşti.

A lucrat la Întreprinderea forestieră de drumuri şi poduri din Năsăud. A decedat la 21.09.1976. Este înmormântat în Telciu. „Rusu V. Gheorghe" este deosebit de bine cunoscut de mulți telceni în sensul că el primea proiecte foarte grele de lucrări, drept pentru care se închidea în casă şi lucra 2-3 zile fără întrerupere. Dădea gata în termen scurt orice proiecte inginereşti de greutate, pe care alți ingineri în domeniu nu erau în stare să le rezolve. Avea nevoie însă de țigări şi alcool, care însă mai târziu i-au afectat grav sănătatea. Rămâne aureolat în conştiința telcenilor şi colegilor săi cu titlul de un inginer foarte bun şi talentat matematician.

S-a căsătorit în 1961 cu Nastasia Scridon din Mocod cu care are o fiică, Monica (n. 1962) absolventă a Facultății de Filologie (1986). În prezent urmează Facultatea de Teologie. Are domiciliul în Braşov.

SANDA C. NICOLAE. S-a născut la 27 martie 1949 în comuna Chiliile, județul Buzău, fiul lui Constantin şi Maria.

Studii: absolvent al Facultății de Matematică a Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca în anul 1975.

Experiența didactică

Profesor de matematică în județul Bistrița-Năsăud, prin repartiție ministerială la Şcoala Generală TELCIU între anii 1970-1977; profesor la Liceul metalurgic Beclean în anul şcolar 1977-1978; profesor la Colegiul Național „Liviu Rebreanu" Bistrița din 1.09.1978 şi în prezent, post obținut în urma concursului de ocupare a posturilor vacante.

Din 1.09.2001 inspector de specialitate - matematică şi informatică - la Inspectoratul Şcolar Județean Bistrița-Năsăud cu catedra rezervată. Are gradul didactic I începând cu 1.IX.1986

A predat cursuri şi seminarii în învățământul superior la Facultatea de Studii Europene – Colegiul Finanțe şi Administrație Publică Bistrița din cadrul Universității „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca între anii 1997-2000, precum şi la Colegiul de Instructori din cadrul Universității din Baia Mare, Colegiul Bistrița – începând din 1999 şi în prezent.

În perioada desfăşurării activității didactice a îndeplinit funcțiile de director coordonator la Şcoala Generală Telciu între anii 1974-1977, director al Colegiului „Liviu Rebreanu” Bistrița, între anii 1986-1990, metodist de specialitate al Inspectoratului Şcolar din 1986 şi în prezent, responsabil al Cercului de matematică LICEE din 1990 până în 1.09.2001, preşedinte al S.S.M.R. – Filiala Bistrița din 1993 şi în prezent.

A fost membru al Consiliului de Administrație la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” Bistrița (desemnat de Consiliul Profesoral) din 1990 până în 1.09.2001.

A îndeplinit funcția de şef de catedră MATEMATICĂ şi INFORMATICĂ şi membru al Consiliului Consultativ pentru matematică şi informatică al Inspectoratului din 1990 până în 2001.

Este membru al Consiliului Național a S.S.M. din România din 1995 şi în prezent.

Activități şi colaborări

A efectuat în activitatea desfăşurată de-a lungul carierei didactice numeroase inspecții speciale pentru obținerea gradelor didactice de definitivat, grad II sau grad I; inspecții curente de specialitate, comunicări ştiințifice la diferite cercuri pedagogice sau Simpozioane Județene, Interjudețene şi Naționale. Din anul 1976 a organizat şi condus anual expediții şi excursii cu elevii în aproape toți munții României.

A fost corector la olimpiadele de matematică fazele județene, interjudețene şi naționale precum şi corector al lucrărilor pentru ocuparea catedrelor vacante ale cadrelor didactice.

A organizat toate concursurile interjudețene de matematică şi informatică „Grigore Moisil” ținute în județul Bistrița-Năsăud, precum şi Concursul interjudețean de matematică „D.V. Ionescu”, ce a avut loc la Bistrița.

Activitatea ştiințifică şi publicistică

Autor de manuale şi culegeri de probleme pentru concursuri şi olimpiade şcolare de matematică: „OLIMPIADELE DE MATEMATICĂ CLASELE VII-VIII”, Editura Gil 1996; „MATEMATICĂ - CLASA A XII-A. SUBIECTE DATE LA ADMITERE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ŞI BACALAUREAT”, Editura Europontic 1998; „OLIMPIADELE DE MATEMATICĂ 2002 CLASELE V-X”, Editura Gil 2002; „MATEMATICĂ - SUBIECTE DATE LA CONCURSUL PENTRU OCUPAREA POSTURILOR VACANTE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR”, Editura Sigma 2000; „MATEMATICĂ - MANUAL PENTRU CLASA A X A”, Editura Plus 2001; „PROBLEME PENTRU CAPACITATE ŞI CONCURSURI ŞCOLARE”, Editura George Coşbuc, Bistrița 2002.

Autor al volumelor „ANUAR MATEMATIC” I-1995; II-1996-1997; III-1998-1999; IV-2000; V-2001; VI-2002 ce cuprind activitatea anuală, desfăşurată de profesorii de matematică, membrii S.S.M.R. din județul Bistrița-

Năsăud, sub conducerea ştiinţifică a profesorilor universitari Dorian Andrica din Cluj-Napoca şi Dumitru Acu din Sibiu.

Referent ştiinţific la „Manual pentru clasa a X-a” autor prof. univ. dr. DORIAN ANDRICA, editura Gil, 2001.

Colaborator pentru „Capacitate 2002” teste de matematică 2002, Editura Gil, „Olimpiadele şi concursurile de matematică 2002”, Editura Bîrchi; „Revista de matematică din Timişoara”, Editura Bîrchi, nr. 1, 2, 3 şi 4-2002; „BACALAUREAT 2003-MATEMATICĂ”, Editura Bîrchi.

Organizator şi conducător al numeroaselor activităţi extraşcolare: tabere de matematică, expediţii montane periodice „V.R.R.”, anuale, începând cu anul 1979.

Profesor „**evidenţiat**” prin ordin al Ministrului în anul 1987, cu Gradaţie de merit începând cu anul 1998.

Cu ocazia Centenarului „Gazetei Matematice” în anul 1995 i-a fost acordată de Biroului Consiliului Naţional al S.S.M.R. sub semnătura Academicianului NAE TEODORESCU Diploma de Onoare, Diploma Jubiliară şi Medalia Jubiliară pentru activitatea desfăşurată în cadrul SOCIETĂŢII DE MATEMATICĂ.

A avut elevi calificaţi la concursurile internaţionale de matematică: Rus Silviu şi Cebanu Radu în 2001 la Olimpiada Internaţională – Balcaniada de la Belgrad; au obţinut medalia de aur.

SANDA V. LIVIA. S-a născut la 4.09.1949 în Rebrişoara, judeţul Bistriţa-Năsăud, fiica lui Vasile şi Paraschiva.

Studii: Şcoala Generală nr. 3 Bistriţa între 1956-1967, Liceul „Liviu Rebreanu”, actual Colegiul Naţional „Liviu Rebreanu” între 1963-1967, Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, din cadrul Universităţii ”Babeş-Bolyai”, în 1967.

Profesia: profesoară de limba şi literatura română cu o vechime de 34 de ani în învăţământ, gradul didactic I.

În 1970 a luat prin repartiţie postul de limba şi literatura română la Telciu, unde a funcţionat până în 1978. După susţinerea unui concurs, soţul său a ocupat postul de matematică la Colegiul Naţional „Liviu Rebreanu”, iar ea a fost detaşată la Prundu Bârgăului, apoi Livezile, Unirea, Şcoala Generală nr. 1 din Bistriţa.

Din 1984, în urma unui concurs, a ajuns profesoară de limba şi literatura română la Colegiul Naţional „Liviu Rebreanu”, fiind şi acum în activitate la acelaşi liceu.

A organizat concursuri şi olimpiade şcolare. A creat astfel un cerc de literatură „George Coşbuc”, care a fost apreciat în mod deosebit pe plan judeţean. Eleva Moldovan Mariana, actualmente directoarea adjunctă de la Grupul Şcolar C.P.L., a fost evidenţiată, obţinând şi premiul al II-lea la olimpiada şcolară, faza judeţeană.

Ulterior, la toate şcolile unde a predat a obţinut rezultate de excepţie.

Apogeul l-a atins la Colegiu, unde de asemenea a înfiinţat cercul de literatură „Liviu Rebreanu”. Elevii au creat eseuri de tip paralelă: „Creangă şi Rablais”, „Dimensiuni rebreniene”, „Un alt fel de Coşbuc” etc. Şi au obţinut premii la nivel naţional: Mircea Ioana – premiul al II-lea şi al III-lea; Tămaş

Monica – mențiune, Moldovan Adriana, Mureşan Laura – mențiuni şi premii speciale. Au fost făcute şi programate ore de literatură pe calculator.

A creat şi o grupă de excelență, care a obținut rezultate foarte bune. La concursul de limba şi literatura română „Mihai Eminescu" – la nivel național, eleva Mureşan Simina a obținut premiul al II-lea, neacordându-se premiul I şi „Diploma de excelență".

În cadrul „Zilelor Rebreanu" împreună cu elevii a obținut premii la secțiunile literare: eseu – premiul I – elevul Sătmar Flaviu – „Firesc este să mori, excepțional este să trăieşti", publicat şi în „Litera Nordului", Edit. George Coşbuc; premiul al II-lea eleva Mureşan Simina cu „Spațiile anamnezei", premiul al III-lea eleva Lăpuşan Cristiana cu „Firescul ca excepție". La proză, elevul Popârțac Aurel a obținut premiul al II-lea cu scrierile „Loc pentru titlu" şi „Cuiul" – calificându-se şi la faza națională.

Pasiunea sa a fost şi este literatura. La concursul de admitere în facultate a intrat prima şi a fost numită în anul I – preşedinta cercului de literatură (pe facultate). Atunci s-a modelat, şi-a creat o conduită, o anumită manieră de tratare a fenomenului literar. A terminat a doua facultatea. Prima dată a cercetat folclorul şi a creat studii împreună cu regretatul profesor Ion Apostol Popescu şi cu asistentul lui Serafim Duicu. Zonele de acțiune au fost Valea Someşului şi Valea Gurghiului. A publicat lucrările „Cântecul găinii", „Nestemate ale literaturii populare", „Ion Micu Moldoveanu – vestit folclorist" etc. (între anii 1967-1970).

Ulterior s-a specializat în teoria literară şi a publicat în 1987 „Cronotopul artistic" – un studiu cu referință la perioada romantică în Didactica Nova.

În acest an 2004 a dat spre publicare studiul „Cronotopie", cu referire la evocare ca aventură artistică a timpului şi la eveniment ca dimensiune a evocării în revista „Litera Nordului", Editura George Coşbuc.

Are două fete; Nicoleta Sanda, în vârstă de 33 de ani care a terminat Facultatea de Medicină în centrul universitar Cluj-Napoca, olimpiadistă în specialitatea chirurgie cardio-vasculară. În 1999 a susținut un concurs internațional în limba franceză; lucrările au fost corectate la Lyon în Franța, a obținut locul I şi timp de patru ani s-a specializat acolo, luând examenele cu calificativul excelent şi obținând Diploma Internațională de Specializare. Actualmente lucrează la o clinică particulară din Elveția. A dat examene şi şi-a obținut şi specializarea în țară.

Cea de-a doua fiică, Sanda Cristina, este studentă în anul al II-lea la două facultăți: Facultatea de Litere din Cluj-Napoca şi Facultatea de Bussines din cadrul Universității „Babeş-Bolyai".

SUCIU G. OCTAVIAN. S-a născut la 15.10.1950 în comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud, fiul lui George şi Nastasia. Şcoala Generală a făcut-o în Telciu (1957-1964), prima promoție cu 8 clase, clasificat primul la învățătură la terminarea clasei a VIII-a. A terminat Liceul teoretic „George Coşbuc" din Năsăud (1964-1969), secția reală. A absolvit Facultatea de Pediatrie (1970-1976) la Institutul de Medicină şi Farmacie din Cluj-Napoca. În 1976 a fost repartizat medic pediatru la Circumscripția Hălmagiu, județul Arad, unde lucrează 9 ani, până în 1985. Medic specialist de medicină generală (1985-

2004), la Şiria (jud. Arad), unde se mută cu familia. Între 1991-1992 a urmat la Timişoara cursul de specializare medicină generală.

Căsătorit cu Urdaş Eugenia Rodica, medic specialist pediatrie (decedată la 6.10.2001), cu care are 2 copii: Bogdan Petru, student la Medicină Generală, an II la Universitatea din Arad şi Roxana, elevă în clasa XI-a la Liceul „Moise Nicoară" din Arad.

ŞOTEL S. CORNELIA. S-a născut la Telciu la 5 mai 1893, județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Sever Mureşanu, funcționar comunal şi a Elenei N. Musteanovici.

A urmat după toate probabilitățile Şcoala elementară la Telciu, iar studiile secundare la Bistrița. A copilărit la Telciu pe apa Sălăuței, apoi în comuna sătmăreană Livada de unde era mama sa, iar bunicul ei preot. „La Bistrița n-a putut urma decât gimnaziul nemțesc sau unguresc, căci unul românesc în vremea ocupației străine nu era", cf. aprecierii scriitorului şi istoricului literar Teodor Tanco. S-a căsătorit cu medicul german (sas) Carol Şotel, cu care a avut un copil.

Viața a făcut-o puternică, fiind nevoită să-şi urmeze soțul, locuind la Rodna, apoi la Cluj, Bucureşti după refugiul din 1940, apoi la Mizil, Buzău şi din nou la Năsăud. Soțul său, Carol Şotel, sas la origine a fost foarte ataşat de familiile româneşti. A locuit la Năsăud în ultimii ani ai vieții pe str. Griviței, nr. 3, unde a încetat din viață la 19 aprilie 1983.

Pentru noi, pentru telceni Cornelia Mureşanu, căsătorită Şotel rămâne încă o prozatoare necunoscută, deşi a scris destul de mult. A debutat în 1925 la publicația „Zări senine" de la Bistrița cu schița „*Clipe de tristețe*". A colaborat numai la „Patria" lui Ion Agârbiceanu din Cluj cu prozele: „*Moş Radu*", „*Dezrădăcinații*", „*Lacrimi şi sânge*", la Cluj, care a fost dramatizat de George E. Racoți sub titlul „*Din durerile Maramureşului*", piesă în 3 acte şi 2 tablouri, Editura Astra, Sibiu, 1938, 32 de pagini.

La Bucureşti, în refugiu în 1944 şi 1945 va colabora efemer în „Plaiuri năsăudene" cu fragmente din romanul „*Badea Gheorghe*", netipărit vreodată – apud T. Tanco. În 1967 a depus La Biblioteca Județeană din Năsăud romanul „*Umbrele trecutului*", pe care se semnează Cornelia Mureşanu-Şotel, două nuvele prefațate elogios de Iustin Ilieşu, intitulate „*Prima iubire*", 35 pagini şi „*Între nebuni*", 45 pagini.

A fost în bune relații cu mulți poeți şi scriitori care i-au vizitat familia la Rodna, Năsăud ori Bucureşti: Cezar Petrescu, Zaharia Bârsan, Atanasie Mândru, A.T. Stamatiad, Mircea Damian şi Liviu Rebreanu, pe care l-a condus „cu maşina în diverse excursii la Valea Vinului, Vatra Dornei şi în alte împrejurimi", după propriile sale mărturisiri.

Deşi nu este un nume mare, Cornelia Mureşanu-Şotel în Telciu, acum în 2004, este aproape necunoscută, chiar de către intelectualii satului. Din familia sa mai sunt astăzi la Telciu destui urmaşi, care ar merita să se zbată pentru a-i publica postmortem cele două romane de sertar ale Corneliei Mureşanu-Şotel: „*Badea Gheorghe*" şi „*Umbrele trecutului*".

Sursa: Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. VII, Editura V.R.R.-P.F., Cluj-Napoca, 1993, p. 394-397.

ŞTEFĂNUȚ N. VASILE. S-a născut la 1 ianuarie 1941, în comuna Telciu, ulița Muntelui nr. 256, județul Bistrița-Năsăud. A urmat clasele I şi a II-a în Telciu, iar clasele a III-a şi a IV-a în Bistrița. A Absolvit Liceul Militar „Ştefan cel Mare" din Câmpulung Moldovenesc (1959), Şcoala de Ofițeri de tancuri la Piteşti (1962); Facultatea de Filozofie-Sociologie la Bucureşti (1974); Academia Militară Generală, facultatea de Arme Întrunite şi Tancuri la Bucureşti (1978); cursul postacademic (1985), Facultatea de Ştiințe Economice, Bucureşti (1994). Colonel în rezerva Armatei din 1996.

A îndeplinit funcții de comandă, de stat major, didactice, de cultură şi educație, după cum urmează: comandant de pluton, de companie (1962-1964); ofițer-instructor în cultură şi educație la regiment (1964-1965, Turda); în departamente de conducere ale Ministerului Apărării Naționale (1965-1976); locțiitor comandant de divizie (1978-1989, Tg. Mureş); şef de birou în comandamente militare județene (1989-1994, Tg. Mureş) şi teritoriale (1994-1996, Cluj-Napoca). A parcurs în ordine toate gradele militare, de la locotenent până la colonel.

După pensionare (1996) a fost angajat consilier editorial la revista „Societatea încotro?" (1996, Tg. Mureş), director comercial la o firmă româno-italiană (1997-1998, Bucureşti), consultant marketing şi consilier comercial la un grup de firme (1998-2002, Tg. Mureş).

În prezent efectuează studiu şi documentare pentru un roman de dragoste, în care vor fi înserate frumuseți, portrete de oameni, bucurii, decepții, obiceiuri ale celor ce simt, când iubesc locurile natale, familia, neamul şi cerul Telciului, sub titlul „**Inutila căutare"**.

TELCEAN GHEORGHE EMILIAN. **Stareț** la Mânăstirea „Sf. Ilie" din Toplița, județul Harghita. Născut Gheorghe Telcean, în satul Transbordare-Fiezel, comuna Telciu, la 25.04.1948. A urmat în comuna Telciu, Şcoala Generală de 8 ani (1955-1964), cu întreruperi. Susține examen de admitere la Seminarul teologic Curtea de Argeş în 1971 pe care-l absolvă în 1974.

Este numit stareț la Mânăstirea „Sf. Ilie" din Toplița în anul 1994. Aici a desfăşurat o bogată activitate pastorală şi monahală, contribuind la ridicarea schiturilor „Gura Izvor" şi Dumbrăvioara (jud. Mureş). În 1974 a fost hirotonit diac şi preot la Mânăstirea „Sf. Ilie" din Toplița. Timp de 20 de ani (1974-1994) a fost preot misionar cu sediul în Toplița, perioadă în care a participat la ridicarea bisericii-catedrală din Bistra Mureş (jud. Mureş) şi a unei biserici din lemn, ridicate pe ruinele fostei mânăstiri distruse de austrieci în 1764 din ordinul generalului de cavalerie Adolph Nikolas v. Buccow.

TODERICI I. LEON. S-a născut la 16 ianuarie 1922 în comuna Telciu, fiul lui Toderici I. Leon şi Maria (înainte de căsătorie Crăciun). Îşi pierde întâi tatăl, apoi mama la vârsta de 4 ani, rămânând orfan.

1926-1934 Plasament familial în comună, unde a absolvit 5 clase primare.

1934-1940 Preluat de o mătuşă – Funcționară în Cluj, unde a făcut clasa a VI-a, apoi este înscris la Şcoala Normală unde a terminat 5 clase.

1940-1943 Refugiat la Sibiu, termină Şcoala Normală de învățători „Andrei Şaguna" şi obține diploma de învățător.

1943-1945 Recrutat în armată şi trimis la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă nr. 6 Ineu, judeţul Arad. După 23 august 1944 trimis pe front cu şcoala pe care apoi o termină, obţinând gradul de sublocotenent.
1945-1947 Profesează ca învăţător în comuna natală.
1947-1948 Subrevizor şcolar la plasa Năsăud.
1948-1952 Inspector şcolar, şef secţie Învăţământ şi cultură, raionul Năsăud.
1952-1953 Metodist – inspector cadre la Secţia Învăţământ a Regiunii Cluj.
1953-1956 Transferat în Centrala Ministerului Învăţământului în funcţia de Director Adjunct, şef serviciu mişcare a personalului didactic.
1956-1960 Student Universitatea din Bucureşti.
1960-1963 Director la Şcolile Generale nr. 46, nr. 50 şi nr. 16, Bucureşti.
1963-1966 Transferat din nou la Centrala Ministerului Învăţământului în funcţia de Inspector General la Direcţia – Mişcări personal didactic.
1966-1982 Demisionează din Minister din motive de sănătate şi este numit profesor de istorie la Şcoala Generală nr. 21, Bucureşti.
1982 Se retrage la pensie.

Decoraţii:

- **Medalia Muncii** – Brevet nr. 414/28.06.1965 emis de Consiliul de Stat – pentru activitatea de îndrumare şi control a învăţământului public.
- **Profesor evidenţiat** – Brevet ordin nr. 2904/1982 emis de Ministerul Învăţământului pentru activitate la catedră.

Ca veteran de război i-au fost conferite **două Medalii Jubiliare** cu brevetele nr. 140/1974 şi nr. 563/1996, având în prezent gradul de **căpitan** în retragere.

TODERICI L. LEON. Ofiţer în rezervă. S-a născut la 28 ianuarie 1949, în comuna Telciu, fiul lui Leon şi Valeria. Şcoala Generală de 7 clase în Telciu: 1956-1963; Liceul „G. Coşbuc” din Năsăud; 1963-1967; profesor suplinitor la desen Şcoala Generală din Telciu, centru 1 an (1967-1968); Şcoala de Ofiţeri Activi „Nicolae Bălcescu” din Sibiu, arma transmisiuni, 1968-1971.

Obţine gradul de locotenent pe 19 august 1971 şi este numit comandant pluton transmisiuni la U.M. Bobocu (Buzău), timp de 3 ani (1971-1974), apoi locţiitor comandant de companie şi comandant de companie în B. RdRI la Râşnov (1971-1976), după care la cerere vine în garnizoana Dej şi este numit comandant de pluton transmisiuni (1976-1979) la Bateria Comandă a Divizionului 55 Artilerie A.A./D. 81 Mc., ulterior ofiţer 4 (1979-1985) la şeful transmisiunilor R. 223 Mc. (Dej); 1982-1984 este locţiitor tehnic la Poligonul de trageri Beclean; 1984-1993 este ofiţer 2 la Cdm. D. 81 Mc., iar din 1993-1995 este ofiţer 2 la Cdm. C. 7 A. (Dej); 1999-2000 este comandant de Batalion Trupe Teritoriale pe lângă Cdm. C. 7A (Dej). Se pensionează la 15 mai 2000 de pe această funcţie, urmare a procesului de restructurare a Armatei României.

Este căsătorit cu Zamfira n. Mureşan (Cociu). Are 2 copii: Cosmina Loredana, Liceul Pedagogic, plecată în Grecia şi Liliana Iulia, anul III la Facultatea de Ştiinţe Economice, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca. A

trecut în rezervă cu gradul de locotenent colonel după ce a parcurs mai multe cursuri de specializare în arma transmisiuni şi comunicaţii militare.

TODERICI L. VALERI. S-a născut la 2 noiembrie 1953, comuna Telciu, judeţul Bistriţa-Năsăud, este căsătorit şi are doi copii: Dorel – născut la 9 decembrie 1977, medic; şi Patricia-Mirela – născută la 15 decembrie 1982, studentă la psihologie anul II, Cluj-Napoca.

Studii: 1960-1968 Şcoala Generală Telcişor (Valea Poienii), Bistriţa-Năsăud (8 clase); 1968-1970 Şcoala profesională Instalaţii „Traian Vuia", Cluj; 1970-1975 Liceul „Brassai Samuel", Cluj-Napoca; 1976-1980 Institutul Politehnic Cluj-Napoca, Facultatea de Construcţii, secţia subingineri Instalaţii; proiect de diplomă „Staţie autoservire ACR Dej – Dealul Florilor, instalaţia de încălzire"

1990-1993 Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Facultatea de Construcţii, secţia ingineri instalaţii, proiect de diplomă „Sistem de distribuire a gazelor naturale – localitatea Sânicoară, judeţul Cluj.

Specializări în domeniu: Curs perfecţionare Protecţia muncii, Sibiu, 1996, 1997; Curs perfecţionare Factori de risc, Buşteni, 1998; Curs perfecţionare Anti-ex, Terapia, Cluj-Napoca, 1999; Curs perfecţionare Protecţia Civilă, UM Ciolpani, judeţul Ilfov, 2002.

În prezent lucrează la SC Distrigaz Nord S.A. Târgu-Mureş – sucursala Cluj; din 4 iulie 1970 – 34 ani (la aceiaşi unitate), în funcţia de şef compartiment: Exploatare, PSI, Protecţia Mediului, Protecţia Civilă.

TODORAN GEORGE (pseud. George Bichigeanu, George Freamăt), poet. S-a născut la 2 mai 1913, sat Bichigiu, com Coşbuc, jud. Bistriţa-Năsăud. A murit la 21 ianuarie 1980, Bucureşti. Profesor.

Viaţa şi activitatea. Face şcoala primară în satul natal. Pleacă la studii secundare. Este elev la Şcoala Normală din Cluj, unde absolvă şi obţine titlul de învăţător. Din perioada şcolară scrie şi colaborează la ziare şi reviste. Se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj. Este profesor secundar. În 1940, după Diktat-ul de la Viena, se refugiază şi se stabileşte la Timişoara. Se căsătoreşte şi acolo se naşte (1945) fiul său Dorin, scris cu numele Tudoran, poet; azi în diasporă. A revenit nu demult în ţară (s.a.).

Publică intens în perioada aceasta şi este inserat în câteva antologii şi culegeri ale generaţiei, cu mulţi ardeleni. Astfel e în Antologia învăţătorilor în literatură, îngrijită de B. Jordan, Buc., 1938, în „Ne cheamă Ardealul", îngrijită de George Togan, Buc., 1944, pp. 139-140. Mai târziu se stabileşte în Bucureşti, unde a decedat. Fost membru al Asociaţiei Scriitorilor din Transilvania şi Banat.

Debut şi colaborări.....

Semnează în ,,Adevărul literar şi artistic" (Buc.), „Viaţa literară" (Buc.), „Hyperion" (Cluj), „Caleidoscop" (Buc.), „Orientări" (Moineşti), „Lanuri" (Mediaş), „Gând românesc" (Cluj), „Ecoul" (Buc.), „Freamătul şcoalei" (Dej), „Ofensiva Română", „Pagini literare" (Turda), „Familia" (Oradea), „Fapta" (Buc.), „Cronica" (Cernăuţi), „Tribuna" (Cluj).

Opera. Rod peste mâine, poeme, Mediaş, Edit. Lanuri, 1938; Cântecele lutului, versuri, Buc., Colecţia Symposion, 1943.

Referințe. Lucian Predescu, Enciclopedia Cugetarea, Buc., 1940, p. 854. B. Jordan, Antologia învățătorilor în literatură, Buc., Edit., Cugetarea, 1939, pp. 276-277.

Sursa: Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al jud. Bistrița-Năsăud,* Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, p. 358-359.

VILA G. MARIA PUPEZĂ. S-a născut la 29 iunie 1958, Telciu județul Bistrița-Năsăud, fiica lui Gheorghe şi Maria. Urmează Şcoala Generală în Telciu (1965-1970) şi Liceul „G. Barițiu" Cluj (1970-1973); Liceul „G. Barițiu" Cluj-Napoca (1973-1977).

Urmează între 1978-1983 facultatea UMF Cluj, Facultatea de farmacie. În perioada 1983-1986, farmacist în oraşul Câmpulung Moldovenesc. Din 1986 şi până în prezent activează ca farmacist la Telciu. Cursuri postuniversitare: specializarea Farmacie Generală. Domiciliul este în Telciu. Este căsătorită cu medicul Vila P. Pavel, are un copil, Traian George, student la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca.

VILA P. PAVEL. Medic. S-a născut la 17 noiembrie 1957 în localitatea Tileagd județul Bihor, fiul lui Pavel şi Floare. Şcoala Generală la Tileagd, în perioada 1964-1972. Liceul teoretic nr. 2 Oradea în perioada 1972-1976.

După satisfacerea stagiului militar (1976-1977), urmează la UMF Cluj-Napoca Facultatea de Medicină generală (1977-1983), iar în anul 1991 face specializarea în medicină generală. Cursuri de ecografie 2003-2004 la Centrul de Ultrasonografie UMF Cluj-Napoca.

Între 1983-1986 este medic la Spitalul Orăşenesc Năsăud 2, iar între 1986-2004 este medic în Telciu. În prezent domiciliază în Telciu nr. 554.

Este căsătorit cu Vila Maria, născută Pupeză. Au un singur copil, Vila Traian George student la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca.

VLAŞIN DANIEL NICOLAE. Data şi locul naşterii: 21 februarie 1970, Năsăud; Stare civilă: căsătorit;

Studii: 1976-1984, clasele 1-8 Şcoala Generală Telciu, jud. Bistrița-Năsăud; 1984-1988, Liceul de matematică-fizică " George Coşbuc" Năsăud; 1990-1991, Şcoala de gradul III C.F.R. (impiegați de mişcare) la Regionala CFR Cluj; 1992-1998, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Facultatea de Electrotehnică; 2001-2003, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Şcoala academică postuniversitară " Informatică aplicată şi programare".

Specializări: 1998, curs de integrare ingineri în specialitatea " Tehnica transporturilor feroviare" şi curs de şef stație C.F.R., ambele la Centrul de Perfecționare C.F.R. Bucureşti;

Activitate profesională: 1990, Şcoala Generală Telciu, profesor suplinitor; 1991-1992, Stațiile C.F.R. Telciu şi Coşbuc, impiegat de mişcare; 1992-1998, Regionala C.F.R. Cluj – Divizia Comercială, revizor de bilete; 1998-1999 Regionala C.F.R. Cluj, diferite funcții (stagiatura pentru funcția de şef stație); 1999-2004 şi în prezent, Regionala C.F.R. Cluj – Stația Bistrița Nord, şef stație.

VLAŞIN I. GELU. S-a născut în localitatea Telciu din județul Bistrița-Năsăud, la data de 30 august 1966. Fiul lui Ioan şi Florica urmează Şcoala Generală Telciu (1972-1980), Liceul „George Coşbuc” (1980-1982), Liceul Agro-Industrial Bistrița (1982-1984). Studii universitare la Universitatea din Bucureşti şi Universitatea Nouvelle Sorbonne dinParis (1992-1996); Incursiuni literare la Madrid, Toledo, Bruxelles şi Sighetul Marmației.

Debut literar: România literară 16/1999 cu o prezentare făcută de criticul Nicolae Manolescu. **Debut editorial**: „Tratat la Psihiatrie” (versuri) – Editura Vinea, Bucureşti 1999, prefața Nicolae Manolescu, postfața Paul Cernat, volum premiat de Asociația Scriitorilor din Bucureşti la secțiunea debut 1999 şi nominalizat la premiile Uniunii Scriitorilor din România, 1999. **Premii literare**: Premiul Puertas Abiertas – Madrid, 2002, Premiul Uniunii Scriitorilor „Colocviile Coşbuc” – 2000, Premiul pentru debut al Asociației Scriitorilor din Bucureşti – 1999, Premiul „Festivalului Internațional Sighet” – 2000, Marele Premiu „Ion Vinea” – 1999, Premiul „Cristian Popescu” –1999, Premiul Saloanelor „Liviu Rebreanu” – 1999.

Activitate literară: grupaje de versuri, eseuri şi comentarii critice în „România Literară”, „Viața Românească”, „Luceafărul”, „Dilema”, „Poesis”, „Convorbiri literare”, „Euphoria”, „Familia”, „Vatra”, „Cronica”, „Arca”, „Mişcarea literară”, „Revista de Marți” (www.marți.ro), „Imagikon, Noesis” (www.noesis.ro), „Agora OnLine” (www.aol.ro), „Tomis”, „Facla literară”, „Dacia Literară”, „Poezia”, „Ziarul Financiar”, „Cotidianul”, „Romania Roots” (USA), „Puertas Abiertas” (Spania), „Român în lume” (Spania).

Apartenențe: membru al Cenaclului Uniunii Scriitorilor condus de poeta Nora Iuga şi membru al Cenaclului „Litere” – din cadrul Facultății de Litere a Universității Bucureşti; inițiatorul „curentului deprimist” şi colaborator al „Institutului de Glasuri” condus de poetul Traian T. Coşovei; membru al Uniunii Scriitorilor din România; membru al Asociației Internaționale a Scriitorilor „LiterArt XXI” – Norcross USA.

Nominalizări: nominalizat de Societatea Culturală „Noesis” pentru apariția în prima „carte electronică” (în format microsoft reader) din România, „Antologia Noesis” (adresa Internet: www.noesis.ro); nominalizat de scriitorul Octavian Sociany în cartea critică Textualism, postmodernism, apocaliptic, apărută la Editura Pontica în anul 2000; nominalizat la premiile Uniunii Scriitorilor din România 1999.

Activități lucrative: secretar de redacție la revista „Viața Românească” (ian-dec. 2000), redactor şef (poezie) la revista „Facla literară” (1999-2000), secretar administrativ Asociația Scriitorilor Bucureşti (2000-2001), redactor colaborator la „Ziarul Financiar” – pagina de cultură (ian.-dec. 2000), production editor la revista „Romanian Roots” (SUA) – 2000-2001, redactor colaborator la revista „Puertas Abiertas” (Spania), 2002, redactor colaborator la revista „Român în lume” (Spania), 2003-2004.

Cărți editate: **Tratat la psihiatrie** (versuri), Edit. Vinea, 1999, **Atac de panică** (versuri) – Noesis, 2000 (format electronic) – www.noesis.ro, **Poemul turn** (versuri) – Edit. Muzeul Literaturii Române / A.S.B. – 2001, **Atac de panică** (versuri) – Edit. Muzeul Literaturii Române, 2002, **Poemul turn** (versuri) – Edit. LiterNet 2003 (format electronic) www.liternet.ro, **Soigne a l’hospital psychiatrique** (versuri) – Equivalences, 2003 (format electronic) www.vlab.pub.ro.

XIX. MIC GLOSAR*

A

aburit – beat
acățat - neserios
acăstăi – spânzurători
ai – usturoi
acreală – lapte pentru acrit ciorba
acurat – exact
agâmbat – urlă toată ziua fără motiv
a aldui – a certa
a alinta – a proslăvi
aiurit – zăpăcit, băut
amu – acum
amuş – acum
a amuți – a tăcea
aprig – tare, iute
ardău – paznic de câmp
arivon – avans
arvon – avans
arvună – avans
azântare – recrutare

B

bagău – tutun ars ținut în gură
balmoş – mâncare tradițională de stână
baraboi – cartofi
basnă – folos
băiet – copil
băietă – fetiță
bănat – floare mirositoare
bărbânță – vas din lemn pentru păstrat brânza iarna, lapte acru
bărcă – oaie cu lână scurtă şi moale
băşică – umflătură cu puroi
bătrân – bunic
becisnic – om rău, hain
bertiță – dantelă cu mărgele la clopul feciorilor
beteag – bolnav, suferind
beteşug – boală
bgicaş – cremene
bgilit – înălbit
bgirgoş – slăbit
blidar – mobilier pentru vasele de lut
blid – farfurie
boaldă – prăvălie
boconci – bocanci
bolund – om sucit
bonzar – cărăbuş
botei – turmă
botejune – botez
bozgoane – vrăji
brăcinar – sfoară folosită la pantaloni
bucin – bucium folosit de păstori, trâmbiță
buclan – butoi din lemn de 80-120 kg
budeşcă – vas din lemn pentru lapte acru
budigăi – chiloți
bugăt – destul, suficient

* Aceste cuvinte, expresii sunt specifice graiului cetățenilor din Telciu, Bichigiu, Fiad şi Telcişor. Noi am selectat câteva mai semnificative. Numărul lor este enorm de mare.

buimac – beat de cap
bumb – nasture
bumbuşcă – insignă, floare
bunu – bunicu
buna – bunica
burtă – stomac
butin – lucrul la pădure

C

canceu – ulcior din lut
car – căruță
căinat – plâns fără motiv
cămeşă – cămaşă
călcător – fier de călcat cu cărbuni
a căpăli – a prăşi
căpăstru – dispozitiv ce se pune la cal pe față pentru a fi dus cu mâna
căput – haină din pănură de lână
cârcălit – puțin beat
căştulă – cutie de chibrite
căstan – dulap pentru veselă sau alte întrebuințări
cătană – militar
cătinel – mers încet
căuaci – fierar
câcădări – fructe de păducel
a se cânta – a plânge
cârcălit – puțin fript
cârmoajă – coajă de pâine
a cârni – a mişca din loc
câşlegi – postul de iarnă
cârtalău – zgârcit
a cârâi – a comenta
ceaun – vas de făcut mămăligă (coleşă)
ceptari – pieptar
cerestău – fierăstrău
ceruză – creion
ceteră – vioară
ceternă – jgheab, burlan
cheheş – bolnav la plămâni
chiag – produs din rânză de miel pentru închegarea brânzei
cingeu – prosop
cioareci – pantaloni din lână
cioflincar – vagabond
ciorc – chior
cioroi – țigan
cipcă – dantelă
cismătariț – invidios, om rău
citov– sănătos, întreg
ciubăr – recipient din lemn de circa 60-80 litri pentru spălat haine
ciuf – de batjocură
ciufalnic – om pus pe glume, şotii
ciuhă – reper specific instalat în culturile agricole pentru a preveni stricăciunile din partea animalelor sălbatice
ciuline – ierburi mari
ciur – sită rară
ciurmulit – deranjat la stomac
ciuroi – jgheab de apă
clop – pălărie
coastă – partea înclinată a dealului
cociş – dătător după cai
cociorvă – obiect de tras focul din cuptor
cocoradă – pâine cu brânză de oi şi ceapă
cocuț – chiflă
codană – fată pentru joc
codru – pădure
cofă – vas de apă
cojleabă – colibă
coleşări – mestecău de făcut mămăliga
coleşă – mămăligă
colțun – cizmă din pănură
copârşău – sicriu
copcil – băiat
copcilă – fătuță
copiliță – fetişcană
cori – pojar, boală
cornute – oi cu coarne mici
cosițe – păr împletit
coşarcă – coş din trestie
coşargău – damigeană
cotârlău – coteț de găini
cotoc – pisoi
cotoz – mămăligă amestecată cu lapte acru (iaurt)
coțcă – bucată de zahăr

coțobrele – porumbele
covată – vas din lemn pentru frământat aluatul
crastol – cratiță
crâmciță – greşeală la urzit
crâşmă – bufet, birt
crâşmăriță – persoană ce serveşte în bufet
cufăr – valiză de lemn specifică recruților
cujeică – furcă din lemn pentru tors lâna etc.
cuptor – loc de copt pâinea
cuptor – loc pentru dormit înălțat după sobă
curastă – lapte de 1-7 zile după ce au fătat vacile, oile, caprele etc.
cureci – varză
custură – cuțit
cuşmă – căciulă din blană de miel sau ied
cuştiubață – coteț de găini
cutare – cineva
cute – instrument din piatră pentru ascuțit coasa
cutră – parşiv, fățarnic

D

dărabă – bucată
dăscăliță – învățătoare
decilin – separat
a deşărta – a goli
dihănii – animale sălbatice
diug – leneş
doftor – doctor
doniță – vas pentru lapte
draniță – scândură subțire (şindrilă)
drot – sârmă
drob – mâncare din organe de miel
a duhăni – a fuma
a durui – a se rostogoli

E

eclipsat – om marcat psihic
econom – om harnic, gospodar, cumpătat, țăran agricultor desăvârşit
elementar – simplu, şcoală de 4 clase
elogiu – laudă
enoriaşi – credincioşi
episcop – grad bisericesc
exaltat – ieşit din minți
a expedia – a trimite
extra - superior

F

falcă – mandibulă
farburi – vopsele
faroancă – atotştiutoare, dominatoare
faur – fierar
făgădău – bufet
fălos – mândru
fărină – făină
a fârcoti – a fierbe cu zgomote
fârtai – sticlă de ¼ litri
fedeleş – legat
fedeu – capac de oală sau cratiță
fejnic – suport de lumânare
fele – sticlă de ½ litri
fercheş – mândru, măreț
fest – repede
a fircălui – a mâzgăli
franț – sifilis
filigore – foişor, verandă deschisă
forobraz – obraznic
a frige – a prăji
fript – ars, fierbinte
frumuşel – frumos
fudul – fălos
fus – instrument pentru tors
fuştel – suporți din lemn la scară
furcitură – claie mică de fân
furcoi – copil din flori
furduluit – derapaj cu sania
a fuşcăi – a fluiera

G

găluşte – sarmale
gătat – aranjat frumos

găvozd – dispozitiv din lemn sau metal pentru crăpat lemnele
găzdac – om bogat
gâltan – gât
gândac – şarpe
gânj – legătură pentru pari
gârbov – îndoit de spate
gemânare – geamăn
giţăl – viţel
glajă – sticlă
glumeţ – vesel
goangă – gândac mare
gordună – contrabas
goz – gunoi
grapă – unealtă de discuit pământul, trasă de cal
greluş – greier
grindă – lemn pentru casă
groasă – gravidă
groştior – smântână
grumaz – gât
gurgoi – vârful opincii
guzac – şobolan

H

haba, ha – da, ce faci
hain – zgârcit, rău
haidău – neînsurat
handralău – un „pierde vară”
harampauă – cleşte, patent
harbuz – bostan, dovleac
hăbăuc – obosit, greu de cap
hăidămac – hamac, pânză în care se duce copilul la umăr
hăizaş – acoperiş
hămnisit – om strângător, flămând
hău – răspuns la salut
hâd – urât
hâlboană – locul unde apa este mai adâncă pe pârâuri
hâră – ceartă
hârlă – babă hâdă
hârlău – loc de adăpat vitele
hârsât – zgârcit
hârşâit – tras pe jos
hâtru – glumeţ
hâzenie – urâciune
heberău – a umbla aiurea, nestatornic
hepleş – cherchelit
hia – aproape, lipsă un pic
hinteu – trăsură
hitiuan – animal slab
a se hobâna – a se legăna
hod – bucată de lemn ce se pune la gât la câini pentru a nu putea prinde iepuri, căprioare etc.
hoi – joacă
holtei – fecior
holircă – rachiu din fructe sau cereale (48-52 grade)
hodină – odihnă
a hodini – a se odihni
hodorog – vorbăreţ
hoher – om rău, crud, dur
honved – cătană ungurească (militar)
hont - şchiop
a horăi – a sforăi
horn – coş pentru scurgerea fumului din sobă
horean – sănătos
horeană – sănătoasă, chipeşă
horitoare – cântăreaţă
horitor – cântăreţ
hreaucă – fruct acru
hribă – ciupercă
huc – tot
huci – pădure de fag uscată
huhurez – viezure, bufniţă
hulpe – vulpe
a hurduca – a scutura
hurlupci – prune false

I

iară – din nou
iască – obiect de aprins focul
ibovnică – drăguţă, amantă
ileu – corp de metal pe care se bate coasa
iosag – găzduşag
iosag – obiect pentru dus copilul
izbuc – izvor

Î

îmblăciu – instrument de scos grâul din spice prin baterea snopilor
împcilit – rahitic, mic
întinsoare – mâncare din ceapă cu brânză
întinguşă – ibidem
întruelat – înstrâmbat de boală (reumatism, inimă etc.)

J

a jăli – a purta doliu
jăluit – plângăreț
jăndari – furcitură de fân
jâg – durere la stomac
jântalău – obiect pentru prelucrarea brânzei
jgheab – platou pe unde se aduc lemnele (poiană)
jîntiță – lapte jântuit („lapte zburat”)
junc – vițel de 1-1,5 ani
juncă, **junincă** – viţea de 1-1,5 ani

L

laboş – cratiță
laibăr – vestă, pulover
laiță – bancă pentru şezut
lădoi – ladă pentru cereale
lătrină – WC, closet
lăturean – oaspete în alte sate
lăut – spălat pe cap
legănuț – leagăn pentru adormit copii mici
lepedeu – cearceaf din pânză de cânepă sau in
lespede – tigaie mare pentru copt plăcinte
leşie – apă rezultată din opărirea cenuşei
leşier – bucată de pânză de cânepă ce se pune deasupra în ciubăr.
linguroi – polonic

M

mai – ficat
mai – obiect de lăut hainele
majă – unitate de măsură, 100 kg
maştihă – mamă vitregă
mațe – intestine
a se mădări – a se întrece
măciucă – obiect de spart lemne, de bătut pari etc.
măgură – deal împădurit
mădărit – răsfățat
mângâiere – satisfacție, împlinire sufletească
mălai – porumb
mămuca – mama
măştihoi – tată vitreg
mâță – pisică
melință – obiect de lucrat cânepa
mejdă – limită de proprietate
merinde – mâncare, gustare
mnierță – unitate de măsură, 25 kg
mniezuc – un pic, puțin
mniretei – miri
moină – mlaştină
mol – noroi
molcom – pe treabă bună, încet
molicel – moale
muiere – soție
mujdei – usturoi pisat cu sare şi ulei
muşâni – mucegai
a muți – a tăcea

N

naft – petrol
nap (napci) – sfeclă furajeră
nară – fosa nazală
nădragi – pantaloni
năframă – batic
năfrămuță – batistă
nănaş – naş
nănaşă – naşă
năsălie – laviță (suport) pe care se aşează sicriul
nătâng – urâcios
neguțător – negustor

netot – neîntreg, necopt la minte
nevastă – soție
nevedit – ales în războiul de țesut
nevişcă – nevăstuică
noajă – haită de lupi
nojițe – găuri pentru prinderea opincilor cu curele sau sfoară

O

obcină – deal cu şea
obieli – material din lână, cânepă pentru încălțatul în opinci
obraz – față
obrăzar – mască
a ocărî – a bârfi
ocâş – măreț, sfătos, vorbăreț
oiagă – sticlă cu țuică

P

pancove – uscățele, gogoşi
papă – omletă
paprică – boia
parapleu – umbrelă
păcurar – cioban
pănură – stofă din lână de oaie obținută la războiul de țesut
părădăiți – roşii
păretar – covor mic
pântece – formă exterioară a stomacului
pciez – a umbla după ouă roşii de Paşti
pcisoc – nisip
pepeni – castraveți
perină – pernă
picioci – cartofi (specific mai mult locuitorilor din satul Fiad şi Telcişor)
pieptar – cojoc din piele, fără mâneci, cu blană în interior
pizmaş – duşman
platân – sobă
pleşcă – chelie
plumâni – plămâni
poale – obiect vestimentar
pociump – locul unde se leagă vitele pentru păscut sau odihnă
pogace – pâine de post
poiată – loc unde se țin oile, vitele
polog – fân cosit, în curs de uscare
pomnițe – fragi de pădure (câmp)
ponihos – miop, închis la vedere
potică – farmacie
praşcău – vagabond
prânzuşor – gustare
prămândă – răsplată, premiu
prepeleac – suport de uscat fânul
probozât – ocărât
a puhăi – a striga la distanțe mari
puiuț – sertar
pulpă – ugerul de la vacă
pup – a sta ghemuit pe genunchi
pupoş – îndoit de spate, cu coc în spate

R

ratotă – omletă
rărunchi – rinichi
răstignire – troiță
răzlogi – lemne pentru îngrădit clăile
răzvor – răzor
râză – cârpă
recăl – căput, suman
rigăl – zăvor
rudă – lemn pe care se atârnă hainele în casă
rujă – bujor
a rumpe – a rupe

S

săcrii – compartiment sub tabla de masă pentru veselă etc.
sălăriță – cutie din lemn în care se ține sarea
sămăcişă – brânză de vacă cu smântână
sămădaş – socoteală (a sămălui – a socoti)
sâcret – ascuns, secret
scârbă – scandal

sfârnar – negustor care înşeală, corupt
sclintit – picior sărit de la loc, braț fracturat
sfetăr – pulovăr
silvoiță – dulceață de prune
slujnic (-ă) – copil de suflet, copil supus. Înțelesul dominant este însă de slugă, servitor (-oare)
smalț – email
socăciță – bucătăreasă (ospătăreasă)
spăgmă – ață toarsă cu firul lung şi tare
staul – loc îngrădit pentru înnoptatul oilor
a stărpi – a nu mai da lapte
stâncă – bolovan uriaş
strâjnic – cal tânăr (1-2 ani)
strâmb – diform
strujac – saltea cu paie
strungă – locul unde se mulg oile, caprele
struț – buchet de flori cu verdeață
subsuoară – sub braț
sucală – obiect pentru înşirat ața pe țevi de soc sau plastic
sudalmă – înjurătură
a sudui – a înjura
surcele – aşchii pentru făcut focul
surcică – aşchie din lemn

Ş

a se şumeni – a se îmbăta
şatră – târnaț, verandă, pridvor, prispă
şfebăle – chibrituri
şfung – avânt
şindrilă – scânduri subțiri din brad (molid) pentru acoperişul casei
şir (cir) – îngroşală de la fiertul mămăligii
şopârlă – guşter
şopru – loc pentru depozitatul fânului
şperlă – distrus de tot
şpir – afacere, şmecherie
şpon – lemn de brad tăiat, din care se fac scânduri, şindrili
şpuri – copil din flori
ştiob – vas de lemn pentru a servi hrana la vite
ştraif – căruță pentru cai pe pneuri de cauciuc
ştrimpi – ciorapi de lână
şumenit – beat
şură – construcție pentru adăpostit furajele
şuştăr – pantofar

T

taciturn – închis la vorbă
talant – năravv
talpă – laba piciorului
tăbac – tutun
tărăboanță – roată
tăroasă – gravidă
tătucu – tata
tâna – bunica
tânu – bunicul
târboniță – roabă
târlă – locul unde iernează oile
teară – război de țesut
teasc – piatră de apăsat la murături
teleguță – suport pe care se prinde plugul la arat
terş – tufăriş
ticăit – om slab
tină – noroi
toc – obiect de lucru în care se pune apă şi cutea pentru cosit
tocilă – obiect din piatră, ascuțitoare pentru cuțite, securi etc.
tolcer – pâlnie
topcitoare – loc de topit cânepa, inul
toşmagi – tăieței
treistuță – obiect pentru pus cărțile la şcoală
trişcă – fluier
troagnă – guturai
tufă – alun
tuluc – pui de ursoaică, lup
turtă – plăcintă coaptă pe sobă

Ț

țapin – unealtă pentru lucru la buşteni în pădure
țarc – loc pentru miei, iezi etc.
țâcnit – zăpăcit
țâhelturi – chibrite
țâră – un pic, puțin
țâțână – dispozitiv metalic în care prinde uşa de la casă
țol – pătură (covor) din lână țesută
țucăr – zahăr
țundră – haină mai lungă la ciobani
țundră – femeie de lume
țurig – înapoi

U

ujână – după-masă, spre seară
ulcică – locul de intrare în stup a albinelor
urdă – brânză scoasă în faza a doua

V

văj – bătrân
vătav – păcurar la capre, oi
vătrar – locul unde se face focul în colibă
vătui – țap de circa 1 an
vânăt – roşu închis
vână – vena de sânge
vântureşcă – obiect de treierat grâul, orzul, ovăzul etc.
vârtelniță – instrument pentru depănat şi făcut gheme
vârtos – (din aluat) tare
veselos – vesel
veştejit – îngălbenit
vidără – găleată
viță – neam
verincă – cearceaf din cânepă
veşcă – obiect rotund ce se pune deasupra ciubărului la spălatul hainelor
volbură – plantă agățătoare
a vorovi – a discuta, a plănui

Z

zamă – ciorbă
zară – zer înăcrit
a zăhăi – a deranja
zălud – nebun, zăpăcit
zăr – lichidul rămas după alesul brânzei
zbici – obiect din piele de dat după cai
a zburda – a se juca
zdupuş – dop
zemos – dulce, crud
zestre – avere
zur – îngroşală din făină de grâu pentru tocană

Expresii uzuale:

Nu-i bai – nici o supărare
Haba, ha ce faci? – Ce faci, mă?
Am mâncat tăt huc – Am servit tot
Mânialaltă – mâine, poimâine, oarecând
Placă? – poftim?
Mă tem că – Mi se pare că
Pui mă şţiurc – Renunț, revin
Du-te-n poznă! – Nu-ți ajute Dumnezeu!

Mni hia de banii aşeia – Am nevoie de banii aceia
Hău! / Ha! – Bine! (răspuns la întrebarea **Ce faci?**)
Ne întâlnim mâine haba, ha! – Ne întâlnim mâine, da!
Nu te mai născăcorî la mine! – Nu te mai uita obsesiv la mine!
Crică?! – Mi se pare că?! Cred că?!
Adusa-i pcisocul? – Ai adus nisipul?
Dă-mi un țâhelt! – Dă-mi un foc (chibrit) să-mi aprind țigara!
Ce tot cocorăzăşti? – De ce nu taci din gură?
Dă-mi o brişcă! – Dă-mi un cuțit!
Fii domn! – Fii om bun!
„A fi domn e o întâmplare, a fi om e lucru mare” – A fi om de omenie
Este un om cumsecade – Este un om bun, aşezat
Ce te cânți? – De ce plângi?
Azi am mniruit total! – Azi mi-a mers bine, mi-a reuşit tot ce mi-am propus!
Dă-mi o bucată de pită! – Dă-mi o bucată de pâine!
Du-te-n supărare! – Lasă-mă în pace!
De ce nu voroveşti cu mine? – De ce nu vorbeşti cu mine?
„Dragu-mi omu frumos, jucăuş şi veselos” – Dragu-mi omul vesel
Dă-mi, te rog, o ulcică de apă – Dă-mi, te rog, o cană de apă

Concluzii:

1. În limbajul uzual se mențin cuvinte ale limbii geto-dace (viezure, varză, grumaz, strugure, căpuşă, burtă, buză, brâu, ceafă, guşă, rânză, carpen, mazăre, urdă, strungă, țarc, țap, zer, zgardă, stână, murg, grunz, moş, căciulă, căpută, colibă, cătun, scrum, gorun, păstaie, mazăre, sâmbure, scai, copil etc.), cele circa 150-180 de cuvinte, dar şi cuvinte ale limbii latine vechi (tină, făină, lătrină etc.).

2. Circa 80-85% din fondul principal de cuvinte din limbajul uzual al telcenilor sunt de origine latină, îndeosebi cele referitoare la părțile corpului uman, familie, rudele apropiate, locuință, acțiuni şi procese omeneşti, mâncăruri, băuturi, terminologia creştină, termeni privitori la agricultură, viața păstorească, animale, floră, faună, forme de relief etc.

3. Cuvintele de împrumut sunt în proporție de circa 20%; limba franceză – circa 6-8%; limbile slave – circa 8-10%; limba maghiară – circa 3-4%) etc.

4. Telciul, găsindu-se în afara graniței romane, în Dacia liberă (106-274 d. Chr.), procesul de romanizare a fost mai lent, dar la fel de profund ca şi în Dacia traiană. Fondul principal de cuvinte privind ocupațiile locuitorilor, denumirile părților corpului uman, principalii pomi fructiferi etc. sunt în proporție de 96-100% de origine latină, ceea ce demonstrează continuitatea procesului de romanizare în Dacia liberă, rezistența în timp a limbii române, ca limbă romanică, soră cu italiana, franceza, spaniola şi portugheza. Adevărul că noi, românii, ne tragem de la Roma, după limbă, este unul indubitabil, la care se

adaugă fondul de cuvinte geto-dacic. Nici o limbă actuală din Europa (vorbită) nu dispune de un număr aşa de mare de cuvinte, circa 150-180, care fac parte din limba veche a geto-dacilor. Toate aceste dovezi grăitoare dovedesc că poporul român este unul dintre popoarele cele mai vechi ale Europei, cu o bogată civilizație materială şi spirituală, cu o vechime de peste două milenii după prima atestare scrisă (514 î.Chr.) şi de peste 4.000 de ani, conform aprecierilor lui Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, I.I. Rusu, Ştefan Pascu, Dan Berindei şi a altor mari istorici români şi străini consacrați, Theodor Momsen, Keith Hitkins ş.a.

Întocmit de colonel dr. Vasile Tutula
în colaborare cu Valeria Peter Predescu
şi ec. Dumitru Ilieş

XX. PRIMĂRIA TELCIU ŞI CONSILIUL LOCAL

A. Primăria Telciu (2000-2004)

I. Aparatul administrativ

1. Puica Vasile – primar (P.S.D.)
2. Peter Dumitru – viceprimar (P.N.L.)
3. Danciu Emilia – secretar
4. Danciu Marius – contabil
5. Mureşan Ioan – agent agricol
6. Ţanc Doru Lucian – referent asistenţă socială
7. Ţanc Viorica – referent asistenţă socială
8. Timoce Pavel – funcţionar
9. Pop Ioan – casier
10. Dobricean Grigore – casier
11. Avram Ana Maria – bibliotecar la Biblioteca Comunală
12. Ganea Valer – referent
13. Platon Ioan – inginer Ocolul agricol

II. Consilierii Consiliului Local

1. Gaftone Luca – P.S.D. (P.D.S.R.)
2. Bumbu Constantin – P.S.D. (P.D.S.R.)
3. Ganea Vasile – P.S.D. (P.D.S.R.)
4. Ştefănuţ Gheorghe – P.N.L.
5. Ferchi Ioan – P.N.L.
6. Vila Pavel – P.N.L.
7. Călini Liviu – P.N.L.
8. Mutu Ioan – P.D.
9. Cordoş Gheorghe – P.D.
10. Părăscan Ioan Dănuţ – P.D.
11. Frijan Gheorghe – P.R.M.
12. Moldovan Gheorghe – P.R.M.
13. Pupeză Pavel – P.Ec.
14. Covaci Gheorghe – P.Ec.
15. Mititel Gheorghe – P.N.Ţ.C.D.

B. Primăria Telciu (iulie 2004-în prezent)

I. Aparatul administrativ

1. Mureşan Sever – primar (P.U.N.R.)
2. Peter Dumitru – viceprimar (P.N.L.)
3. Danciu Emilia – secretar
4. Danciu Marius – referent
5. Mureşan I. Ioan – referent
6. Avram Ana Maria – bibliotecar comunal
7. Timoce Pavel – funcționar
8. Pop Ioan – referent
9. Dobricean Grigore – casier
10. Ganea Valer – referent
11. Platon Ioan – inginer Ocolul agricol

II. Consilierii Consiliului Local

1. Bumbu Ioan – P.U.N.R.
2. Moldovan Vasile – P.U.N.R.
3. Toderici Gheorghe – P.U.N.R.
4. Vila Pavel – P.N.L.
5. Ferchi Ioan – P.N.L.
6. Ştefănuț Ioan – P.N.L.
7. Mărtar Ilie – P.N.L.
8. Puica Vasile – P.S.D.
9. Gaftone Luca – P.S.D.
10. Pop Ioan – P.S.D. (Bichigiu)
11. Moldovan Ovidiu – P.D.
12. Cordoş Gheorghe – P.D.
13. Mutu Ioan – P.D.
14. Frijan Gheorghe – P.R.M.
15. Pupeză Pavel – P.Ec.

PARTEA A II-A

ANEXE
ŞI
DOCUMENTE DE ARHIVĂ

Anexa nr. 1
Concepție proprie

Înălțimile (cote) ale munților şi dealurilor din hotarul comunei Telciu. Râuri, pârâuri, peşteri, grote, izvoare subterane.

Vatra satului: 390-400 m

A) Cotele munților telcenilor (în metri):

1. Vf. Pietrosu: 2303,2 m (în granița cu Borşa, Maramureş);
2. Vf. Țibleş: 1839,3 m;
3. Vf. Bătrâna: 1709,8 m;
4. Vf. Piciorul Negru: 1367,5 m;
5. Vf. Capul Muntelui: 1580,1 m;
6. Vf. Bârlei: 1627,1 m;
7. Vf. Căldăruşii: 1627,1 m;
8. Vf. Valea Seacă: 1002,3 m (Pasul Rebra-Săcătură);
9. Vf. Tomnatic: 1361,0 m;
10. Vf. Muncel: 1606,6 m;
11. Vf. Paltinului (Oprişasca): 1787,2 m;
12. Vf. Detunatei (în dreapta Oprişascăi): 1752,7 m;
13. Vf. Paltinului (Oprişasca): 1792,0 m;
14. Vf. Țapului: 2024,2 m (în stânga, adâncimea muntelui Oprişascăi);
15. Vf. Gropilor: 2063,0 m;
16. Vf. Repede: 2074,4 m;

Latitudinea nordică a centrului comunei: 47°26'30''; **longitudine estică:** 24°31'40''

B) Cotele dealurilor muntoase (în metri):

b.1. **În stânga** (spre Bichigiu, Fiad, Fiezel, Romuli)

1. Dl. Mare: 744,0 m;
2. Dl. Vârtoapele: 747,1 m;
3. Dl. Cireşului: 736,1 m;
4. Dl. Fiezelului: 752,0 m;
5. Dl. Bumbului: 752,2 m;
6. Dl. Brebului: 977,0 m;
7. Dl. Fața Fiadului: 777,9 m;
8. Dl. Ponorului: 1.000 m;
9. Dl. Fața Scoruşului: 1.385,5 m;
10. Dl. Măgura Neagră: 1.100 m;
11. Dl. Rotund: 1.462,5 m;
12. Dl. Țigler: 1.400 m;
13. Dl. Poiana Runcului: 1.205,6 m;
14. Vf. Arsuri: 1.595,3 m;
15. Dl. Ponorului: 1.069,2 m;
16. Dl. Calului: cca. 800 m;
17. Obcina Seradei: 939,7 m;
18. Obcina Scorodişului: 941,2 m;
19. Vf. Măgura: 957,0 m;
20. Vf. Buza Mlaştinilor: 1.180,5 m;
21. Vf. Pleşcut: 1.180,5 m;
22. Obcina Fiadului: 920,5 m;
23. Vf. Comarnicele: 1.095,1 m;

b.2 **La dreapta** (spre Coşbuc, Gersa, Valea Telcişorului, spre Rebra).

1. Dl. Galben: 1.112,4 m;
2. Dl. Piciorul Vântului: 800 – 993,0 m;
3. Dl. Secăturilor: 550 – 1.000 m;
4. Poiana Neamțului : 993,0 m;
5. Vf. Măgura: 1.194,8 m;
6. Piciorul Tisii: 790,6 m;
7. Dl. Luşchii: 637,0-765,1 m;
8. Dl. Piciorul Frasinului: 77,3 m;
9. Dl. Stanişte: 710,0 m;
10. Dl. Poienii: 937,5 m;
11. Dl. Subtrestie: 612,0 m;
12. Vf. Secăturii: 758,0 m;
13. Vf. Zăpodilor: 900 m;
14. Vf. Chicerii: 1.056,1 m;
15. Dl. După Chicere: 109 m;
16. Dl. Fața Leurdei: 675 m;
17. Dl. Plopilor: 1.004,4 m;
18. Vf. Zânei: 996,1 m;
19. Vf. Hoitul: 1.176,6 m (este după Supiatră, la Nord);
20. Vf. Obcina Pietrii: 963,0 m;
21. Vf. Obcina Văii Seci: 961,2 m;
22. Vf. Cacozişului: 1.356,6 m;
23. Vf. Capul Pietrei: stânga: 1.012,0 m; dreapta: 1.076,0 m.

b.3 **Râuri, pârâuri, văi** (lungimea în km)

1. Râul Telcişor – circa 18 km;
2. Râul Fiad – circa 21 km;
3. Râul (pârâul) Fiezel – 9 km;
4. Pârâul Valea Rea – 6 km;
5. Pârâul Valea Imbronii – 5 km;
6. Pârâul Valea Babii – 6 km;
7. Pârâul Valea lui Stan – 5 km;
8. Pârâul Valea Stejarului – 6 km;
9. Pârâul Ceida (Ceița) – 5 km;
10. Pârâul Valea Poienii – 7 km;
11. Pârâul Valea Luştii – 6 km;
12. Pârâul Valea Lungă – 7 km;
13. Pârâul Valea Buscatului – 9 km;
14. Pârâul Valea Văii Secii – 7 km;
15. Pârâul Orbului – 5 km;
16. Pârâul Dosul Bătrân – 5 km;
17. Pârâul Valea Pietrii – 6 km;
18. Pârâul Fântânele Reci – 2,5-3 km;
19. Râul Valea Rebrii – 9-10 km;
20. Pârâul Valea Brebului – 7 km;
21. Valea Tisei – 2 km;
22. Valea Prisăcii – 2,5 km;
23. Valea lui Grigore – 3,5 km.

b.4. **Peşteri, grote, izvoare ascunse** (subterane)

1. Peştera Tăuşoare (în hotar cu Rebrişoara);
2. Peştera: Jgheabul lui Zalion; Peştera Megiani, în hotar cu Rebrişoara
3. Grote: nenumărate în M-ții Tibleşului şi Rodnei (mă refer la cei ce aparțin telcenilor)
   - M-ții Țibleș: cca. 50-60 grote;
   - M-ții Rodnei: peste 100 grote.

b.5. **Izvoare ascunse:**

- Izbucul, Izvorul Rece; trece pe sub platoul carstic Săcătura. Oamenii din zonă pe bună dreptate spun că Săcătura şade pe o coajă de ou, firavă, oricând se poate prăbuşi. În realitate va dăinui mii de ani Săcătura, căci peştera nu afectează în prezent solul şi subsolul zonei;
- Izvorul Pârâul Orbului; are porțiuni ascunse pe circa 2-3 km;
- Izvorul Văii Seci, care în unele perioade seacă în întregime, mai ales vara.

C. Altitudini din hotarul Bichigiului (distanțe)

1. **Vatra satului** – 440 m;
2. Măgura Hârbului – 889,52 m;
3. Dealul Moroşanului (în dreapta Văii Moroşanului) – 754,0 m;
4. Vf. Zăpodiilor – 923,5 m;
5. Vf. Morii – 775,0 m;
6. Vf. Prislop – 947,8 m;
7. Dl. Prislopului – 912,0 m;
8. Intersecția Valea Rea cu Valea Izvoru Măgurii – 660 m;
9. Intersecția Valea Călugărului cu Valea Izvoru Măgurii – 850 m;
10. Dl. din dreapta Văii Runcului – 707 m;
11. Valea Lespezii – 600 m;
12. Intersecția Izvorului cu Valea Bichigelului – 593 m;
13. Dl. din stânga Văii Mărului – 500-575 m;
14. Dl. Mare – 756 m;
15. Dl. din stânga Văii Plopului – 552 m;
16. Vf. Piciorului – 1412,0 m;
17. Vf. Prislopului – 1339,0 m;
18. Vf. Tăului – 1461,8 m;
19. Dl. dintre Valea Mare şi Valea Bichigiu – 598,0 m;
20. Distanța până la Coşbuc (Hordou) – 8,5 km;
21. Distanța până la Telciu – 9,5 km;
22. Dl. Mailat – 792,0 m;
23. Dl. Mărului – 806,0 m;
24. Gura Ursului intersecție cu şoseaua (la pod) – 450-500 m;
25. Dl. Purcăreților – 648,0 m;
26. Dl. Vârtoapelor – 746,5 m;

Latitudinea nordică a centrului satului: 47°25’35’’; **longitudine estică:** 24°22’40’’

D. Văi ale Bichigiului (lungimea în km)

1. Valea Răchitei – 2 km;
2. Valea Hârbului – 3 km;

3. Valea Pietrei – 2 km;
4. Valea Rece – 2 km;
5. Valea Zagra – 3 km;
6. Valea Mărului – 2,5 km;
7. Valea Glodului – 1,8 km;
8. Valea Bichigiului – circa 11 km;
9. Valea Rea – 1,5 km;
10. Valea Plopului – 3,5 km;
11. Valea Mănăstirii – 1,5-2 km;
12. Valea Moroşanului – 1,5-2 km;
13. Valea Zăpodilor şi cu Valea Runcului în prelungire – 4-5 km;
14. Valea Rea (dinspre Tibleş) – 2,5-3 km;
15. Valea Călugărului – 2,5-3 km.

E. Afluenții pr. Valea Bichigiului: Valea Glodului – 3 km; Valea Rea – 3 km; Valea Călugărului 2,5 km; Valea Izvorul Măgurii – cca. 4 km; Valea Zăpodiilor şi Valea Runcului – circa 4 km.

Anexa nr. 2
Copie

Documentul nr. 68

Proclamația generalului Bem către grănicerii năsăudeni, din 2 aprilie 1849[1]

„De la supremul comandant al armatei ungare în Transilvania

Nu este de lipsă să vă spun, cum v-au înşelat pe voi împăratul, prin năimiții[2] săi, şi cum v-au descris pe maghiari ca vrăjmaşi ai voştri; aceasta nu este de lipsă să vi se arate, că singuri voi ați urmat-o.

Națiunea maghiară şi-a reluat libertatea îndărăpt şi s-au revărsat aceasta nu numai peste maghiarii săi frați, ci peste voi şi peste toți câți locuiesc în această țară.

Împăratul s-a mâniat pentru ceea ce el ne-au fost detras (anulat n.n.), noi ne-am reluat şi în mânia aceasta, au întărâtat asupra noastră armata sa şi pre voi, care ați crezut cuvintele lui.

Nenorociților! Socotiți mărimea păcatului vostru care l-ați făcut asupra făcătorilor voştri de bine, asupra compatrioților voştri, şi mai mult, asupra fraților voştri, că toți oamenii sunt frați.

Mare a fost primejdia care amenința națiunea maghiară, însă națiunea maghiară aşa este întocmită încât: cu cât se simte mai mari grijile, cu atât este mai mare puterea şi cutezarea; şi aşa s-a întâmplat, cât până la deplina convingere numai un pas are de a face.

Grănicerilor! În pasul acesta de pe urmă: au sunteți cu noi, au contra noastră? De țineți cu noi (că aceasta v-ar folosi vouă), veți face plăcerea lui Dumnezeu, care aşa precum noi, ca pe nişte păcătoşi pocăiți vă va ierta.

1. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, fond *Iuliu Moisil*, dosar 56.
2. repezentanții săi.

Iar de veți sta contra noastră, să ştiți că eu comand armata cea mai bună, care au bătut şi alungat din țară atât armata austriacă, cât şi pe cea rusă-împărătească. (sic!)

Alegeți-vă dară: de lucrați contra noastră, vă aşteaptă pedeapsă, moarte şi pustiire, iar de lucrați cu noi, vă aşteaptă iertare, viață şi libertate.

14/2 aprilie 1849

J. Bem, feldmareşal-locotenent”

Anexa nr. 3
Copie

Documentul nr. 93

Telciu, 31 decembrie 1850

Însemnare

Peste (despre, s.n.) militarii din numita Parochie, în trecutul rezbel, în focul căzuți sau spitaluri rămaşi şi acasă rămaşi omorâți (Revoluția de la 1848-1849, s.n.)

Nr. crt.	Numele satului	Numele militarilor	Stiatu militarilor		Stiatu pruncilor		Însemnare
			Holtei	Însurat	Feciori	Fete	
1.	Telciu	Ioan Nassodian	-	1	2	3	În Țara Românească în spital
2.	Telciu	Petre Ilvanu	-	1	-	-	Căzut în bătaie la Sibiu
3.	Telciu	George Moldovan	1	-	-	-	Mort în Țara Ungurească
4.	Telciu	George Rekoare	-	1	-	1	În Telts, de coleră
5.	Telciu	Iuon Oprea Skuturici	1	-	-	-	În Bistritze, în spital
6.	Telciu	Neculay Thomy	-	1	-	1	În Țara Românească
7.	Telciu	Login Thomy	1	-	-	-	În Ungaria, la Pesta
8.	Telciu	Cassian Beklenaşu	-	1	-	1	Dispărut
9.	Telciu	Maftey Muttul	-	1	2	2	În Dees (Dej, s.n.) în spital
10.	Telciu	Paul (Pavel, s.n.) Mititel	1	-	-	-	În Galiția, în spital
11.	Telciu	Iuon Leuka	1	-	-	-	În Bistritza, în spital
12.	Telciu	Vasile Ordatse	-	1	1	1	În Galiția, în spital
13.	Telciu	Zaharie Rusz	1	-	-	-	În Țara Ungurească, în spital
14.	Telciu	Grigore Moroşan	1	-	-	-	În Țara Ungurească, în spital
15.	Telciu	Thanase Kittu	1	-	-	-	În Bistritza, în spital
16.	Telciu	Ioan Isak Popp	-	1	-	-	În Bistritza, în spital

Nr. crt.	Numele satului	Numele militarilor	Stiatu militarilor		Stiatu pruncilor		Însemnare
			Holtei	Însurat	Feciori	Fete	
17.	Telciu	Petre Natt	1	-	-	-	În Țara Ungurească, în spital
18.	Telciu	Domide Csira	-	1	-	-	În Bistritza, în spital
19.	Telciu	Dionisie Hank	1	-	-	-	În Țara Ungurească, în spital
20.	Telciu	Iuon Hurdea	1	-	-	-	Puşcat la Sibiu
21.	Telciu	Grigore Muska	1	-	-	-	În Bistritza, în spital
22.	Telciu	Istrate Iugan	1	-	-	-	În Țara Ungurească, pierdut
23.	Telciu	Dănilă Kovatts	-	1	-	-	Pierdut (dispărut, s.n.)
24.	Telciu	Tănase Mautthy	1	-	-	-	Căzut la Sibiu
25.	Telciu	Stephan Moldovan	1	-	-	-	În Dees (Dej, s.n.) în spital
26.	Telciu	Ion Basild a Ropandron	1	-	-	-	Acasă omorât, de pismaşi puşcat

Signatum, Telciu, în 31 Decembrie 1850
Theodor Miron, paroh

* A.N.B., *Fond Vicariatul*..., dosar 27, f. 64.

Extras din Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Revoluția de la 1848-1849 în zona Regimentului Grăniceresc Năsăudean. Contribuții istorice şi demografice*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2003.

Anexa nr. 4
Copie

Document 105

Telciu, 10 noiembrie 1851

JURĂMÂNT

Parohia Telciu

Noi subscrişii din Telciu, ambii, jurăm lui Atotputernicul Dumnezeu, Mariei Maicii Preacurate şi tuturor Sfinților, cum che am văzut pe GAVRILĂ CSEURKA din Salva mort, neîngropat, în Oradea în spital, în Postu mare 3 ani în Postul mare Viitoriu, care lucru cu sufletele nostre-l întărim.

Domşie Popp militar
George Lăcătuş militar

Cum că acest jurământ Naintea mea pe Sfânta Evanghelie l-au făcut adiererescu.

Dat în Telciu, 10 noiembrie 1851

Theodor Miron, paroh

* A.N.B., *Fond Vicariatul*..., dosar 36, f. 15.

Anexa nr. 5
Copie

Document 106

Telciu, 11 noiembrie 1851

JURĂMÂNT

Parohia Telciu

Noi subscrişii jurăm lui Dumnezeu, Prea Curatei Marie şi tuturor Sfinților, pre Sfânta Evanghelie, cum că noi în Dees (Dej, s.n.), în Spital, pre MAFTEY MUTTUL l-am văzut mort neîngropat, care lucru cu Sufletul şi punerea Crucei înaintea numelui

Thănase Kosmuley
Niculai Mititel
Iuon Sthephănuț

Întărăm cum că acest jurământ în fața mea pre Sfânta Evanghelie l-au pus.
Dat în Telciu, 11 noiembrie 1851

Theodor Miron [paroh]

* A.N.B., *Fond Vicariatul*..., dosar 36, f. 16.

Anexa nr. 6
Copie

Document 254

PRIMĂRIA COMUNEI TELCIU
Nr. 2551/1945

Tabel nominal 7
Despre văduvele şi orfanii minori ai celor morți şi dispăruți în actualul răsboi (1939-1945), din comuna Telciu

Nr. crt.	Numele şi prenumele văduvei sau orfanului	Copii rămaşi de cel mort sau dispărut în răsboi	Observații
1	Micu Ioan n. Rus Alexandrina	1	
2	Mureşan Toma n. Ordace Fl.	4	
3	Ordace Saveta n. Ştefănuți	1	
4	Pop Maria n. Scuturici Maria	3	
5	Pupeza Tavifta n. Pupeză	2	
6	Radu Rodovica n. Telcean	-	
7	Scuturiciu Floare n. Butaci	2	
8	Hujda Saveta n. Danciu	2	
9	Bumbu Ana n. Scuturici	2	
10	Bichigean Onița n. Magdea	3	
11	Bondane Maria n. Telcean	4	
12	Olisim Ana n. Capra	-	
13	Olariu Raveca n. Moldovan	2	

14	Pop Flore n. Todoran	2	
15	Scuturici Nastasia n. Blidari	1	
16	Haidamac Tavifta n. Ştefănuți	3	
17	Curtuiuş Maria n. Scuturici	3	
18	Capra Saveta n. Ceşa	1	
19	Dedea Nastasia n. Matei	1	

TOTAL = 37 copii orfani a 19 soții văduve

Telciu la 24 Noemvrie 1945
primar notar
ss. indescifrabil ştampila

Sursa: Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria județului Bistrița-Năsăud*, p. 311-312.

Anexa nr. 7
Copie

Coşbuc, 31 decembrie 1850

Însemnare

Peste toți aceia Grenițerii, cari în tempu Revoluții s-au sfârşit viața în batae, în spital sau acasă omorâți de rebelli.

Numele mortului		**Însurat sau holtei**	**Prunci, prunce rămasă**	**Locul unde au murit**
Pantilimon Kâmpan	1	Însurat	1 prunc	În spital la Cernetium, Valahia.
Macarie Sângeorzan	1	Însurat	–	În spital la Peteşti, Valahia.
Nechita Miron	1	Însurat	1 prunc	În spital, în Ungaria.
Pavel Ilie	1	Însurat	–	În spital, în Deesiu.
Dumitru Marica	1	Holtei	–	În spital, Desiu.
Iacob Miron	1	Însurat	–	Idem.
Tanasa Popp	1	Holtei	–	În bătaie la Sibiu.
Luca Iacob	1	Însurat	2 prunci	În spital, în Galiția.
Vasele Coşbuc	1	Holtei	–	Idem.
Simion Bikijan	1	Holtei	–	În spital, în Bistritza.
Summa	10			

Sig. Hordo, în 31 X^{bris} 1850.

Koşbuk, paroh

A.N.B., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 27, f. 59; Apud Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *op. cit.,* p. 243.

Anexa nr. 8
Copie

Bichigiu, 31 decembrie 1850

Consignație[*]

Peste Militarii granițeri din mai sus numita Parohie morți în bătae în spital sau omorâți acasă, în Revoluția trecută

Satul	Nr. căsii	Condiția	Numele	Aceştia fură		Câți prunci au rămas	Locul unde au murit		
				Holtei	Însurat		În batae	În spital	Omorâți acasă
Bikişu	26	Straja-meşter	Clement Oloieț	–	1	4	–	În Stanislau	
	23	Fraiter	Iacob Csicherian	–	1	1	–	În Iaslo	
	35	Militariu de rând	Cassian Şirdea	1	–	–	–	În Pesta	
	23	Militariu de rând	Eremie Csicherian	1	–	–	–	În Oradia Mare	
	65	Militariu de rând	Vasile Simion	1	–	–	–	În Bistritza	
	6	Militariu de rând	Grigore Popp	1	–	–	–	În Valahia	
	37	Militariu de rând	Condrate Borcoşel	1	–	–	La Sibiu		

Bikişu, ân 31 Decembrie 1850

Basile Dolha, paroch

A.N.B., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 27, f. 62; cf. Ioan Bologea, Adrian Onofreiu, *op. cit*., p. 246.

[*] Acest cuvânt are aici înțelesul de „Consemnare” sau „Însemnare”.

Anexa nr. 9
Copie

Romuli, 29 noiembrie 1849

Consignație*

Numele satului	Numele pruncilor	Unde au murit şi s-au omorât de unguri	Ce feliu de avere au şi cum trăiesc
Romuli	Veduva Doce al Gavrile Bontea Maxim Nastasia Irina, Matroana	La Căianul Mare	N-au nici o avere fără trăiescu în sărăcie.
Romuli	Ioan a lu Gavrile Timoce: Dumitru, Alexa, Ştefan, Todora, Irina	La Căianul Mare	N-au nici o avere fără trăiescu în sărăcie.
Romuli	Marie al Mitrofan Cârstea: Ion, Grigore, Ilie, Dumitru, Ştefan, Casian, Vasile, Lodovica	La Căianul Mare	N-au nici o avere fără trăiescu în sărăcie.

Românuş Cornia, paroh
Romuli, în 29 nov. 1849

A.N.B., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 17/1849, f. 15; cf. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004, p. 190.

Anexa nr. 10
Copie

Romuli, 29 decembrie 1850

Însemnare!
Preste grenițiari din Parochia Romuli care au murit în Revoluția, adeche:
Iuon Ivan, împuşcat de rebelli la Tău Negru, au fost însurat, prunci n-au remas
Mitrofan Hîrtea, omorâți de rebelli
Gavrile Timot, la Kailanu Mare, fiind ca securari în urma armetzii ruseşti
Thoader Bontea -//- (la fel ca şi Gavrile Timot s.n.)

la cel dintâi au remas 7 prunci
la cel de-al doilea au remas 5 prunci
la cel de-al treilea au remas 4 prunci
Kretsan Monitza, holtei, au murit în spital în Dees (Dej s.n.)
Nicolei Kîrstea, holtei, venind acasă au murit în Parohia mea

Romuly, în 29 Decembrie 1850

Romonot Kornioss, paroh

A.N.B., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 27, f. 35; Apud Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 226-227.

* consignație = consemnare, însemnare.

Anexa nr. 11
Copie

Garda națională din Telciu
(octombrie 1918 – ianuarie 1919)

1. **Plutonier Moldovan Vasile – n. 1888.**
2. Soldat Moldovan Pavel – n. 1882.
3. Soldat Moldovan Nicolae – n. 1884.
4. Soldat Pupeză Alexandru – n. 1881.
5. Soldat Pop Ioan Plăianu – n. 1886.
6. **Caporal Olisim Dumitru – n. 1896.**
7. Soldat Gaftone Anchidim – n. 1893.
8. Soldat Cornea Toader – n. 1892.
9. Soldat Scuturici Pavel – n. 1895.
10. Soldat Scuturici Ioan – n. 1891.
11. Soldat Scuturici Gheorghe – n. 1883.
12. Soldat Ganea Gheorghe – n. 1890.
13. Soldat Frijan Dumitru – n. 1882.
14. Soldat Telcean Ioan – n. 1891.
15. Soldat Filip Gheorghe – n. 1894.
16. Soldat Covaciu Nicolae – n. 1886.
17. Soldat Covaciu Niță – n. 1892.
18. Soldat Gril Simion – n. 1891.
19. Soldat Gril Toader – n. 1897.
20. Soldat Covaciu Lazăr – n. 1895.
21. Soldat Niță Ganea – n. 1889.
22. Soldat Rebrişorean Ioan – n. 1888.
23. Soldat Bondane Gheorghe – n. 1890.
24. **Caporal Hondrariu Dumitru – n. 1891.**
25. Soldat Bichigean Gheorghe – n. 1888.
26. **Sergent Berindei Emil – n. 1898.**

Sursa: Ioan I. Bureacă, *Spre întregirea neamului în ținutul Năsăudului şi Bistriței (octombrie-decembrie) – 1918*, Edit. George Coşbuc, Bistrița, 2000, p. 258-259.

Anexa nr. 12
Copie

Documentul de la 1440

1440. Conventul mânăstirii din Mănăşturul Clujului înştiințează că Elisabeta, regina Ungariei, i-a ordonat să introducă pe Mihai Jakch, comitele Secuilor, în posesia castrului părăsit de la Rodna şi a satelor româneşti din dreapta Văii Someşului de sus, care se spune că în mare parte ar fi fost părăsite de locuitori.

Conventus Monasterii beatae Mariae Virginis de Colosmonostra. Omnibus Christi fidelibus tam praessentibus, quam futuris, praesens, scriptum inspecturis salutem in salutis largitore. Ad universorum notitiam barum serie volumus

pervenire, quod nos literas Serinissimae Principis et Dnae Dnae Elisabeth Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Reginae, Austriaegue et Stiriae Ducissae ... omni cum reverentia recepimus in haec verba:

Elisabeth Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Regina, Austriaegue et Stiriae Ducissa, nec non Marchionossa Moraviae etc. fidelibus nostrias Conventui ecclesiae de Clusmonostra, salutem, et gratiam Cum nos pro fidelibus servitiis fidelis nostri sincere dilecti Magnifici Michaelis filii guondam Stephani Jacch de Kusal, atias Comitis Siculorum nos frorum partim primum invictissimo Principi Dno Sigismundo Roma norum Imperatori, ac Hungariae etc., Regi genitori nostro charissimo, et tandem excellentissimo Principi Dno Alberto Regi, Dno, et marito nostro praedidecto felicium recordationum, subsequenter etiam Matti nostrae locis debitis, et temporibus oportunis exhibitis, et impesis. Castrum desertum, sive locum Castri desolati Radna nuncupati, nec non possesiones, seu villas in majori parte, ut dicitur vacnas, et inhabitatoribus destitutas, similiter Radna, major[3], Zethgyurgh, Hyrmezeö, Felseörebre, Alsorebre, Thech[4], Nazod, Zalva, Zagra, et Maklod[5] vocatasomnino in Comitatus Szolnok Interiori partium nostrarum Transylvanarum habitas, et extintes, quae scilicet nunc apud manus antelati Michaelis Jacch, ac Petri filii Ladislai, et Georgii filiorum quondam Ioannis modo simili Jakeh de praefata Kusal.

Notă:

Se discută că acestui act i-ar fi fost aduse modificări, în sensul că mai târziu i s-ar fi făcut completări din care să rezulte că Valea Someşului ar fi fost pustie şi nelocuită – **lucru neadevărat**, întrucât geto-dacii, românii au fost prezenți pe această vatră din cele mai vechi timpuri. Există numeroase urme arheologice în acest sens, multe descoperiri făcute între anii 1960-2000, circa 150 în zona județului actual Bistrița-Năsăud, din care reiese că acest spațiu a fost locuit încă din mileniul II î. Chr. Aşa-numita „teorie a vidului", susținută de unii istorici unguri, roeslerieni sau neoroeslerieni, nu mai are nici un fel de valoare, rămânând în cărțile de istorie ca o teză falsă, care se întoarce împotriva celor ce-au lansat-o, punându-se sub semnul întrebării întreaga lor activitate ştiințifică din acest domeniu.

3. Copiat greşit în loc de Maior = „Maer". Domnull N. Iorga, Documentele româneşti din arhivele Bistriței, partea 1, p. V, traduce pe „Radna major" cu „Radna Mare", dar probabil trebuie citit „Radna Major" şi tradus „Rodna Maier" având de a face cu satul „Maieru" (ung. Major) de lângă Rodna, adică cu „măeriştea" Rodnei. Atributul Rodnei e „veche", când e vorba să se deosebească de Şanț din care s-a făcut Rodna-nouă. Greşit este şi citirea Radna-major (= „Maer") a domnului Motogna din Articolele şi documentele, Cluj, 1923, p. 18, cum dovedeşte documentul de la 1450 unde Radna se întrebuințează deosebit de Maior (cf. Szabo Karoly, Az erdelyi museum erdeli okleveleinek kivonata, Budapesta, 1889, p. 64, Motogna, Rev. ist. XI, nr. 6 p. 198-199).

4. Copiat greşit în loc de Thech = „Telch", „Telciu".

5. Copiat greşit în loc de Makold = „Makoud", „Makod", „Mocod".

Anexa nr. 13
Copie

Indice despre localitățile atestate documentar
– Județul Bistrița-Năsăud –

Agrişu de Sus	42 (1364)	Bidiu	20 (1305)
Albeştii Bistriței	34 (1332)	Bistrița	6 (1241)
Apatiu	32 (1330)	Bârgău, Josenii B.	30 (1328)
Arcalia	29 (1355)	Bârla	25 (1319)
Archiud	18 (1293)	Borzieş	36 (1335)
Ardan	25 (1319)	Braniştea	41 (1362)
Beclean	5 (1325)	Bretea	20 (1305)
Beudiu	20 (1305)	Budacu de Jos	4 (1228)
Budeşti	31 (1329)	Matei	45 (1391)
Buduş	38 (1345)	Măgurele	25 (1319)
Bungard	33 (1331)	Măluț	35 (1334)
Caila	34 (1332)	Mărişelu	7 (1243)
Cepari	46 (1392)	Miceştii de Câmpie	31 (1329)
Chețiu	20 (1305)	Milaş	23 (1315)
Chintelnic	13 (1279)	Mintiu	34 (1332)
Chiochiş	31 (1329)	Mocod	8 (1245)
Chiraleş	17 (1292)	Mogoşeni	46 (13920
Chiuza	17 (1292)	Monariu	7 (1243)
Cireşoaia	12 (1269)	Monor	25 (1319)
Cociu	31 (1329)	Moruț	28 (1326)
Coldău	46 (1392)	Năsăud	8 (1245)
Comlod	23 (1315)	Nețeni	16 (1291)
Crainimăt	11 (1264)	Nimigea de Jos	42 (1367)
Cristeştii Ciceului	34 (1332)	Nimigea de Sus	46 (1392)
Cristur-Şieu	34 (1332)	Nuşeni	20 (1305)
Delureni	31 (1329)	Ocnița	23 (1315)
Dipşa	34 (1332)	Orheiu Bistriței	25 (1319)
Domneşti	9 (1246)	Orosfaia	36 (1335)
Dorolea	34 (1332)	Petriş	23 (1311)
Dumitra	25 (1319)	Pinticu Tecii	34 (1332)
Dumitrița	34 (1334)	Posmuş	25 (1319)
Enciu	40 (1356)	Ragla	25 (1319)
Feldru	8 (1245)	Rebra	8 (1245)
Feleac	21 (1310)	Reteag	14 (1283)
Figa	20 (1305)	Rodna	5 (1235)
Fântânele	15 (1288)	Ruştior	25 (1319)
Fântânița	34 (1332)	Rusu de Jos	20 (1305)
Floreşti	17 (1325)	Salva	8 (1245)
Galații Bistriței	38 (1345)	Satu Nou	34 (1332)
Ghinda	34 (1332)	Sălcuța	31 (1329)
Gledin	25 (1319)	Sărata	7 (1243)
Herina	9 (1246)	Sărățel	17 (1292)
Jeica	34 (1334)	Săsarm	17 (1292)
Jelna	11 (1264)	Sebiş	25 (1319)
Jimboru	31 (1329)	Sigmir	34 (1332)
Josenii Bârgăului	30 (1328)	Silvaşu de Câmpie	31 (1329)
Lechința	36 (1335)	Simioneşti	2 (1215)
Livezile	22 (1311)	Sângeorz-Băi	8 (1245)
Liviu Rebreanu	46 (1392)	Sângeorzu Nou	26 (1320)

Lunca	25 (1319)	Sânmihaiu de Câmpie	31 (1329)
Luşca	46 (1392)	Sâniacob	34 (1332)
Malin	20 (1305)	Sânicoară	31 (1329)
Manic	31 (1329)	Sântioana	34 (1332)
Strugureni	44 (1373)	**Telciu**	**8 (1245)**
Stupini	24 (1318)	Țagu	29 (1327)
Şieu	25 (1319)	Țăgşoru	31 (1329)
Şieuț	25 (1319)	Țentea	3 (1219)
Şieu-Măgheruş	17 (1292)	Țigău	37 (1344)
Şieu-Odorhei	31 (1329)	Unirea	19 (1295)
Şieu-Sfântu	1 (1172-96)	Urmeniş	31 (1329)
Şintereag	27 (1325)	Viile Tecii	34 (1332)
Şirioara	10 (1250)	Viişoara	34 (1332)
Şoimuş	25 (1319)	Visuia	31 (1329)
Şopteriu	31 (1329)	Vița	23 (1315)
Tărpiu	34 (1332)	Zagra	8 (1245)
Teaca	24 (1318)	Zoreni	31 (1329)

Notă: Prezentul document (indice de localități) a fost extras din studiul lui Pompei Boca, *Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița-Năsăud*, publicată în „File de istorie”, vol. IV, Bistrița, 1976, p. 253-254.

Anexa nr. 14
Copie

Pagubele cauzate de insurgenții unguri la 1848-1849 pe teritoriul Companiei 10 Infanterie Graniță, precum şi rechizițiile de fân, ovăs, vite şi altele – extrase din documentele de arhivă

TELCIU:

- 35 vite
- 215 mierțe de ovăs
- 1.059 porții de fân
- 373 florini
- 1.054 florini prin acte de jefuială, rechiziții forțate
- 16 cai

BICHIGIU:

- 28 vite
- 362 mierțe de ovăs
- 570 porții de fân
- 44 florini şi 15 creițari
- 86 florini acțiuni de jaf sau rechiziții forțate

ROMULI:

- 17 vite
- 210 mierțe de ovăs
- 1.200 porții de fân
- 245 florini şi 30 creițari
- 750 florini, acțiuni de jaf, rechiziții forțate

HORDOU:

- 29 vite
- 400 mierțe de ovăs
- 500 porții de fân
- 148 florini
- 629 florini şi 32 creițari – acțiuni de jaf, furturi şi sustrageri

Sursa: A.N.B., Fond Vicariatul Rodnei, dosar 17, f. 85; Apud. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848-1849 în zona Regimentului Grăniceresc năsăudean*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004, f. 246-247.

Anexa nr. 15
Copie

Evidența Asociațiilor Familiale şi Persoanelor Fizice Independente Privatizate din comuna Telciu (inclusiv satul Bichigiu) – 20.04.2004

Nr. crt.	Numele şi prenumele		Domiciliul	Obiect de activitate particulară
1.	Scuturici Valer Ioan	AF	Telciu	Zidar - zugrav
2.	Scuturici Nicolae	AF	Telciu	Zidar – zugrav
3.	Tecar Timotei	AF	Bichigiu	Zidar - zugrav
4.	Tompa Luca	AF	Telciu	Dulgher
5.	Scuturici Luca	IND	Telciu	Zidar – zugrav
6.	Tompa Nicolae	IND	Telciu	Dulgher
7.	Scuturici Luca	IND	Telciu	Zidar – zugrav
8.	Bulbuc Ioan	IND	Telciu	Zidar – zugrav
9.	Peter Ioan	IND	Telciu	Zidar – zugrav
10.	Peter Mircea	IND	Bichigiu	Zidar – zugrav
11.	Dobricean Anchidim	AF	Telciu	Cojocar
12.	Moldovan Gheorghe	AF	Telciu	Cojocar
13.	Todoran Ovidiu	AF	Telciu	Cojocar
14.	Ceşa Luca	AF	Telciu	Cojocar
15.	Telcean Dumitru	IND	Telciu	Cojocar
16.	Bălătici Maria	IND	Telciu	Confecții țărăneşti
17.	Scuturici Dumitru	IND	Telciu	Broderie
18.	Drăgoi Floarea	IND	Telciu	Fabricat țesături
19.	Ştefănuț Ioan	AF	Telciu	Tâmplar
20.	Scuturici Gheorghe	AF	Telciu	Tâmplar
21.	Miron Nicolae	AF	Telciu	Tâmplar
22.	Pop Valer	AF	Telciu	Tâmplar
23.	Toderici Aurel	IND	Telciu	Debitat materiale lemn
24.	Drăgoi Iulus	AF	Telciu	Tâmplar
25.	Miron Silivan	AF	Telciu	Tâmplar
26.	Danci Ioan	AF	Telcişor	Debitat materiale lemn
27.	Tătar Vasile	AF	Telciu	Tâmplar
28.	Tompa Victor	AF	Telciu	Tâmplar
29.	Judan Macedon	IND	Telciu	Debitat materiale lemn
30.	Musca Nicolae	IND	Telcişor	Tâmplar
31.	Pop Sever	IND	Telciu	Tâmplar
32.	Pupeză Luca	IND	Telciu	Tâmplar
33.	Bălătici Valeriu	IND	Telciu	Tâmplar

34.	Pop Viorel	IND	Telciu	Tâmplar
35.	Mureşan Gheorghe	IND	Telciu	Tâmplar
36.	Hordoan Nicolae	IND	Telciu	Debitat materiale lemn
37.	Cira Silivan	IND	Telciu	Tâmplar
38.	Moldovan Luca	IND	Telciu	Debitat materiale lemn
39.	Cihărean Flore	IND	Bichigiu	Debitat materiale lemn
40.	Cosmuța Dănuț	IND	Bichigiu	Tâmplar
41.	Moldovan Dinu	IND	Telciu	Exploatare materiale lemn
42.	Radu Ilie	IND	Telciu	Debitat materiale lemn
43.	Haidel Iuliu	IND	Telciu	Fierar
44.	Moldovan Ioan	IND	Telciu	Fierar
45.	Moldovan Gheorghe	IND	Telciu	Fierar
46.	Toderici Gheorghe	IND	Telciu	Fierar
47.	Cosmuța Paramon	IND	Telciu	Fierar
48.	Cihărean Gheorghe	IND	Bichigiu	Cazan rachiu
49.	Burcuşel Maria	IND	Bichigiu	Cazan rachiu
50.	Mutu Maria	AF	Telciu	Dărăcit lână
51.	Homei Nicolae	AF	Telciu	Dărăcit lână
52.	Urs Victor	AF	Bichigiu	Împletitor nuiele
53.	Pop Flore	C. IND	Bichigiu	Avocat
54.	Cosma Rodovica	AF	Telciu	Comerț
55.	Homei Marius Ghe.	AF	Telciu	Comerț
56.	Boncea Leon	AF	Telciu	Reparații auto
57.	Danciu Gheorghe	C. IND	Telciu	Stomatolog
58.	Corpădean Ovidiu	C. IND	Telciu	Medic
59.	Sabău Elena	C. IND	Telciu	Medic
60.	Vila Pavel	C. IND	Telciu	Medic
61.	Mititean Ioan	IND	Bichigiu	Transport auto
62.	Miron Ioan	IND	Bichigiu	Transport auto
63.	Pop Caliment	IND	Bichigiu	Transport auto
64.	Toderici Adrian	IND	Telciu	Transport auto
65.	Husu Gabriel	C. IND	Telciu	Medic veterinar
66.	Rus Narcis Ciprian	C. IND	Telciu	Medic veterinar
67.	Vlasin Mihaela	AF	Telciu	Comerț
68.	Burnari Nastasia	AF	Telciu	Comerț
69.	Pupeză Nicoleta	AF	Telciu	Comerț
70.	Ionaşc Dumitru	AF	Telciu	Comerț
71.	Homei Ana	AF	Telciu	Comerț
72.	Tompa Luca	AF	Telciu	Comerț
73.	Drăgoi Sevestean	AF	Telciu	Comerț
74.	Frijan Ioana	AF	Telciu	Comerț
75.	Ganea George	AF	Telciu	Comerț
76.	Lacatîş Gheorghe	AF	Telciu	Comerț
77.	Prodan Aurel	AF	Telciu	Comerț
78.	Homei Nicolae	AF	Telciu	Comerț
79.	Bumbu Ioan	AF	Telciu	Comerț
80.	Cordoş Gheorghe	AF	Telciu	Comerț
81.	Năsăudean Toader	AF	Telciu	Comerț
82.	Scuturici Ovidiu	AF	Telciu	Comerț
83.	Simion Valeriu	AF	Telciu	Comerț
84.	Telcean Gheorghe	AF	Telciu	Comerț
85.	Simion Adrian	AF	Telciu	Comerț

86.	Ganea Ana	AF	Telciu	Comerț
87.	Miron Raveca	AF	Telciu	Comerț
88.	Rus Dumitru	AF	Telciu	Comerț
89.	Irini Victoria	AF	Telciu	Comerț
90.	Călini Maria	AF	Telciu	Comerț
91.	Moisean Floarea	AF	Telciu	Comerț
92.	Pop Victoria	AF	Telciu	Comerț
93.	Ganea Viorica	AF	Telciu	Comerț
94.	Homei Luca	AF	Telciu	Comerț
95.	Macrea Ilie	AF	Telciu	Comerț
96.	Mărtar Monalisa	AF	Telciu	Comerț
97.	Homei Nicolae	AF	Telciu	Comerț
98.	Danciu Emilia	AF	Telciu	Comerț
99.	Urs Maria	AF	Telciu	Comerț
100.	Homei Gheorghe	AF	Telciu	Comerț
101.	Gavrilaş Viorel	AF	Telciu	Comerț
102.	Mesaroş Raveca	AF	Telciu	Comerț
103.	Ganea George	AF	Telciu	Comerț
104.	Cira Dochia	AF	Telciu	Comerț
105.	Roş Virginia	AF	Telciu	Comerț
106.	Pop Silvia	AF	Telciu	Comerț
107.	Filip Maria	AF	Telciu	Comerț
108.	Hovrea Viorica	AF	Telciu	Comerț
109.	Mutu Bodiu Nicolae	AF	Telciu	Comerț
110.	Tătar Lucia	AF	Telciu	Comerț
111.	Bichigean Augustin	AF	Telciu	Comerț
112.	Peter Alexandru	IND	Telciu	Transport auto
113.	Lăcătuş Dănuț	AF	Telciu	Comerț

Notă: Asociațiile familiale şi persoanele fizice independente funcționează în conformitate cu legile statului român şi au autorizații legalizate de funcționare. Acest documentar a fost pregătit şi pus la dispoziție spre publicare de către Primăria comunei Telciu. După cum se poate observa, lipsesc societățile comerciale care să cuprindă 10-15 sau 20-30 muncitori. Ideal ar fi ca fiecare asociație familială să aibă cel puțin 4-8 salariați angajați cu carte de muncă.

Anexa nr. 16
Copie

O descriere a hotarului Telciului după un document din 1864

Telciu, 26 septembrie 1864
Nr. 191/1864

Lăudat Oficiul cercual!

În urma emisului ecselsului regesc Guberniu, dto. Sibiu, în 7-a mai 1864, nr. 6670/1864, îndorsat cu ordinăciunea lăudatului Oficiolat cercual, din 4 august 1864, nr. 713/1864, se face umilita arătare, spre a încunoştința, respective împlini doririi domnului Frederic Pesti precum urmează:

Numirile locurilor din comuna Telciu, districtul Năsăudului

Datele de colecțiune se estind asupra următoarelor puncte de întrebațiune.

Ad 1. Satul acesta să ține de districtul Năsăudului.

Ad 2. Comunitatea aceasta are numai singura numire din descălecat, care încă aseminea este cunoscută tuturor locuitorilor din țara aceasta şi a celor învecinate.

Ad 3. Această comună nici odinioară n-au avut numire, fără mai dedainte s-au scris după stilul german Telcs şi acum să scrie Telciu.

Ad 4. Această comunitate de la început se numeşte Telciu.

Ad 5. Această comună s-au înpopulat de sine din familiile cele dintâi, aduse pe aceste locuri de împăratul antic Traian.

Ad 6. Prădându-se toate scrisorile mai vechi de în ajun de revoluțiune 1848/1849 nu se poate scoate şi da la acest punct de întrebare în privința originii numelui şi înțelesului lui, fără care s-au mai zis mai în sus, fără cu putință este acest fel de date ce privesc această desluşire se vor afla în alte locuri sau arhive.

Ad 7. Numirile topografice din otarul acestei comunități sunt următoarele:

1. Ridu comuna
2. ” Valia şi Fața Babii şi Poiana Niamțului
3. ” Lunca cea Jencească, Gura Bichigiului, Valia Prihodiştii;
4. ” Dialul Mare, Valia şi Dialu Morii
5. ” Dialu Sircaşului
6. ” Valia Şiurilii, cu Dosu şi Fața
7. ” Valia Fiazeului, cu Dosu şi Fața şi Lunca Pre Apoae [?].
8. Ridu: Fiadu apa, apoi Dosu şi Fața, cu deosebitele numiri: Valea Calului, Valea Şerăzii, Valea Şasă, Isvoru Roşu, Isvoru Poienii, Isvorul Comarnicilor şi Poiana Țibleşului.
9. Ridu: Pe Sălăuța, Fața şi Dialu, cu Dosu Văii Rele; Valia lui Petru, cu Dosu şi Fața; Dosu Craiului, Valia Mării, Ciceria, Dumbrava, Arişoarele şi Şesu Domniție [i].
10. Ridu: Pe Cruci, Şdiabu Popii; Staniştea; Între Ponoare; Râtu Stăjarului.
11. Ridu Trestea: Pe Fața şi În Fund.
12. Ridu Valea Stăjarului: Ceiția.
13. Ridu Capu Câmpului: Lunca lui Niag, Coasta Stăjarului, Şdiabu Carpănului, Zăpozile cele Mari.
14. Ridu Pe Valia Poienii: În Dosu şi În Față; Plopci cu vârvu.
15. Ridu: Pe Lunca, Leurda, Lăzulețu, Lunca Brătae, Valea Cinii, cu Dosu şi Fața; Lunca Rusului; În Laz; La Preluca Ursului cu Isvoru Ursului; Isvoru Petrii; Isvoru Bătrân şi Prislopu Frumuşelii, cu munții: Lespedea sau Bătrâna, Dosu Stănigii, Obârşia Strâmbii, Bărloaia, Muncelu, cu Fața şi Dosu, Dialu, apoi Oprişasca, cu Fața şi Dosu.
16. Ridu Săcătura lui Traian, cu Preluca Ursului, Dialu Bătrân, Valia, Fața şi Dosu Văii Seci, Şesurile, Stâna [Stana?] Lucoae, Isvoru Bârlii.
17. Ridu Rebra, Sforăcele [?], Isvoru Negrii cu Picioru, Isvoru Alecsii, Rebrişoara cea Mică şi Sacă (acestea sunt două părae de munte care curg în apa Rebra).
18. Ridu Muşinoaele; Picioru Negru, Picioru Căsoaei, Lunca şi Dosu Luncii cu Frasini.
19. Ridu Buscatul, cu Fața şi Dosu; Văratecele din care curge Valia Buscatului ce intră în apa Telcişoru.

20. Ridu Lunca Mare, cu Dosu.
21. Ridu Valia Luştii, Valia lui Grigore, cu Dialu, Fața şi Dosu, Valia Bichişinului, Valia Lungă, cu Fața şi Dosu.
22. Ridu Valia lui Stan, cu Fața şi Dosu.
23. Ridu Valia lui Stan, cu Fața şi Dosu şi Vârvu Măguri, din care curge Valia lui Stan ce trece prin comună şi să bagă în apa Telcişoru.

Acest hotar ține în sine, după operatul cadastral, una mărime de 2636 jugere 922 st. Arături, 5390 jugere 896 st. Râuri şi grădini, 3677 jugere 335 st. Păscătoare în munți, 28748 jug. 161 st. păduri mari de brad, molid, frasini, paltini, fagi, tei, mesteceni, arini şi alte soiuri mai micuțe de arbori de tot felul, apoi 460 jugere 886 st. loc neroditor, a suprafeții pământului.

Din lontrul acestor păduri comunale se poate trage tot felul de lemn de trebuință şi de foc, dacă se vor regula drumurile, cai la munți şi de se vor curăța apele şi isvoarele munților în care se află peştii cei mai de bun fel, adică păstrăvi, lipeni şi alții mai mulți de soiul cel alb, iar în apa Rebra este mulțime de bicaşi albi, care se transportează din – trânşii la glăjăria din Gudeu. Acum prin pădurile acestui hotar se află una mulțime de lemne de fag căzute, care dacă s-ar arde, prin întreprinzători, s-ar scoate cenuşă (potase), ba şi de a-i pluti, dacă râurile acestea s-ar regula până în munți şi în granița vecinei țări Marmația (Maramureşul s.n.).

Telciu, 26 september 1864
[În lipsa] jude[lui] com., morbos: Juon Mureşan, membru comunal.

Sursa: Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Edit. Accent, 2002, p. 176-179.

Anexa nr. 17

Situația nominală a refugiaților, plecați sau expulzați din Comuna Telciu în timpul ocupației horthyste a Ardealului de Nord (1940-1944)

1. Câmpeanu Traian (notar comunal), expulzat, refugiat cu familia la Făgăraş, în prezent 2004, decedat;
2. Câmpeanu Maria, soția, învățătoare, expulzată, refugiată cu soțul şi copilul în oraşul Făgăraş, în prezent 2004, decedată;
3. Câmpeanu Chlement, fiu, elev;***
4. Pupeză Pavel, fost primar, expulzat, s-a refugiat la Valea Dornei, apoi la Bucureşti, în prezent 2004, decedat;
5. Berindei Emil, intelectual, refugiat la Vatra Dornei;
6. Micu Alexandru, fost primar, expulzat, s-a refugiat la Chişinău (Basarabia), în prezent 2004, decedat;
7. Natu Paramon, țăran fruntaş;
8. Pupeză Gavrilă, țăran fruntaş;
9. Ilieş Dumitru (231699)*, absolvent Şcoala Normală Gherla – militar în armata maghiară, a dezertat şi s-a refugiat la Turda, trecând „frontiera” impusă pe la Milaş;
10. Pop Titus, elev Şcoala Normală Gherla, refugiat la Turda, apoi Blaj;***
11. Elena Ioan, născută Henciu, soția prof. Ioan Dumitru;
12. Toderici Leon, elev Şcoala Normală Sibiu, refugiat la Sibiu;***

13. Rus V. George, elev (viitorul inginer silvic), în prezent 2004, decedat;
14. Suciu Maria;
15. Leah Vasile, tânăr născut în 1921, refugiat în Bucovina;
16. Ilieş Ioan, tânăr țăran;
17. Ganea Ilieş Ion, funcționar, expulzat; refugiat la Vatra Dornei, apoi la Făgăraş, comuna Recea;
18. Ciliboaie Ioan, în prezent 2004, decedat, contabil, expulzat, refugiat la Vatra Dornei;
19. Tutula Ştefan, în prezent 2004, decedat, țăran, expulzat, refugiat la Vatra Dornei, cu familia cu 8 copii;
20. Grofu Augustin, picher, refugiat la Vatra Dornei, căsătorit cu Marioara Dicu, sora medicului Iuliu Dicu din Telciu;
21. Gavrilaş Viorel, născut în satul Piatra, comuna Chiuza, acum cetățean al comunei Telciu, s-a refugiat la Vatra Dornei;
22. Dicu Iuliu, medic, refugiat în România;
23. Zahancic Vladimir (24.10.1943)*;
24. Chirali Ioan, plugar, refugiat la Braşov (23.10.1941; 14.547)*;
25. Veronica Gheorghe (195562)*;
26. Suciu Ioan (23.10.1941; 14.553)*;
27. Blidariu Dumitru, elev de liceu, Bucureşti**;
28. Pop Ioan, agricultor, Braşov**;
29. Ştefănuț Ioan, cerşetor, Bojorîta, Câmpulung Moldovenesc**;
30. Gaftima Ciurea, casnică, Sebeş, Alba-Iulia**;
31. Todireşi Victor, agricultor, Iacobeni, Câmpulung Moldovenesc**;
32. Băieş Maria, casnică, Iacobeni, Câmpulung Moldovenesc**;
33. Cazac Vasile, născut în Rebra, căsătorit în Telciu cu Rodovica Moldovan, s-a refugiat la Gura Humorului, de unde a fost încorporat în Armata Română. A revenit în comună după 1945. A condus Uzina Electrică din Telciu.

Notă: Au fost depistați în Arhivele Naționale de la:
* D.J.A.N. Cluj
** D.J.A.N. Suceava
*** Au statut de refugiat cf. legilor în vigoare şi documente prin care se recunoaşte această calitate.

Anexa nr. 18

Asociația Veteranilor de Război 1940-1945
din comuna Telciu, la 20.03.2004

Tabel nominal ce cuprinde veteranii de război 1940-1945, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Seria legitimației veteranilor de război	Observații: a fost încorporat în
1	Arman Alexandru	267085	A. Ungară (decedat)
2	Butaciu Ioan	445822	A. Ungară
3	Buchman Sevestian	042576	A. Română
4	Cute Hanțig Gheorghe	265814	A. Română
5	Coman Grigore	263025	A. Ungară
6	Furcea Vasile	145582	A. Ungară
7	Gaftone Dumitru	145851	A. Ungară
8	Gavrilaş Viorel	042496	A. Română
9	Ganea Ioan	266335	A. Ungară
10	Ganea Gheorghe	264394	A. Ungară
11	Gîlici Dumitru	263559	A. Ungară
12	Gîlici Luca	163540	A. Ungară
13	Ionaşcu Grigore	263439	A. Ungară
14	Leah Vasile	145580	A. Română
15	Hondoan Gheorghe	263560	A. Ungară (decedat)
16	Hordoan Ioan	264445	A. Ungară
17	Michailu Ioan	042517	A. Română
18	Mititel Nicolaie	266559	A. Ungară
19	Moisean Nicolae	145828	A. Ungară
20	Mureşan Vasile	261587	A. Ungară
21	Măgurean Nicolae	266345	A. Ungară (decedat)
22	Olar Grigore	265563	A. Ungară
23	Pop Titus	042498	A. Română
24	Ştefănuț Dumitru	264930	A. Ungară
25	Suciu Ilie	265655	A. Ungară
26	Todoran Ioan	263621	A. Ungară
27	Suciu Dumitru	264618	A. Ungară
28	Capra Ioan	265700	A. Ungară
29	Băran Ilie	265234	A. Ungară (mutat în Parva)

Anexa nr. 19

Soțiile veteranilor de război

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Seria legitimației veteranilor de război	Observații
1	Bondane Maria	264629	
2	Bălătici Onița	263591	
3	Bart G. Maria	264979	
4	Doce Ana	263588	
5	Filip Maria	266888	
6	Ferchi Maria	266671	
7	Irini Irina	263564	
8	Leah Floarea	265975	
9	Leuca Gaftona	266808	
10	Mititel Floarea	267167	
11	Mureşan Firoana	632592	
12	Miheştean Maria	265296	
13	Micu Ioana	266964	
14	Mutu Firoana	266786	
15	Măgurean G. Raveca	267426	
16	Moldovan Saveta	266501	
17	Miron Ileana	266208	
18	Pop Maria	267033	
19	Olisim Saveta	267030	
20	Pupăză Rodovica	263790	
21	Platon Ana	264036	
22	Scuturici Năstasia	263794	
23	Scuturici Ana	263795	
24	Ştefănuț Eftimia	264858	
25	Todoran Ana	264037	
26	Telcean Maria	266128	
27	Toderici Raveca	265232	
28	Todoran Tavifta	264951	
29	Tătar I. Ana	267334	
30	Țanc Saveta	363357	
31	Suciu Maria	267334	
32	Vitez Floarea	263378	
33	Văsieş Saveta	273796	

Anexa nr. 20

Asociația veteranilor de război 1940-1945, sat Bichigiu, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud

Tabel nominal ce cuprinde veteranii de război 1940-1945, Bichigiu, comuna Telciu

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Seria legitimației veteranilor de război	Observații
1	Alexa Ştefan	427903	
2	Alexa Ioan	145740	
3	Dolha Gavrilă	363570	
4	Cătană Mihăilă	264797	
5	Dolha Dumitru	426071	
6	Dobriceanu Ioan	426064	
7	Filip Vasile	426903	
8	Goriță Gheorghe	145839	
9	Pop Dumitru	263647	
10	Telcău Petru	263572	
11	Pop I. Ioan	265488	
12	Miron Dumitru	265930	
13	Cihărean Flore	263653	

Anexa nr. 21

Soțiile veterinarilor de război din satul Bichigiu

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Seria legitimației veteranilor de război	Observații
1	Bistra Sânziana	268605	
2	Dolha Floarea	263798	
3	Dolha V. Floarea	264787	
4	Miron Floarea	262549	
5	Pop Irina	263386	
6	Pop Sânziana	263414	
7	Todoran Saveta	264951	
8	Urs Maria	264868	

Întocmit
Pop Titus, învățător pensionar – veteran de război
Gavrilaş Viorel, învățător pensionar – veteran de război

Telciu, la 20.03.2004

Anexa nr. 22

Principalele mijloace de producție şi bunuri ale producției[*] de larg consum – naționalizate în iunie 1948

Nr. crt.	Mijlocul de producție	Cui aparținea ca proprietate	Obs.
1	Moară[**]	Muntean George	
2	Moară	Giurgean Manoilă	
3	Moară	Pop Luca	
4	Moară	Pop Grigore	
5	Moară	Gâliciu Ioan	
6	Moară	Mureşan Sever	
7	Moară	Homei Ioan	
8	Moară	Pop Victor	
9	Moară	Mutu Ilisie	
10	Moară	Bălăticiu Floarea	
11	Moară	Mureşan Elisabeta	
12	Moară	Tudoran Nicolae	
13	Moară	Natul Paramon	
14	Moară	Simion Pavel	
15	Moară	Scuturici Nicolae	
16	Tâmplărie	Muntean Ioan	
17	–	Cooperativa „Românul”	
18	–	Cooperativa „Înfrățirea”	
19	Cârciumă	Cira Petru	
20	Cârciumă	Steiner Lazăr	
21	Cârciumă	Fogorösi Iuliu	
22	Cârciumă	Homei Ioan	
23	Funicular	Pop Grigore*	Valea Seacă-Rebra
24	Măcelărie	Fur Volf	
25	Măcelărie	Radu Gheorghe	
26	Băcănie	Davidovici Mihai	
	Total	26	

* Preotului Grigore Pop i-au mai fost naționalizate calea ferată îngustă Valea Seacă-Izvorul Pietrii (2,5 km), 3 locomotive şi 44 vagoane.

[*] Cf. D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, dosar VI, fond 3.

[**] De menționat că azi comuna nu mai are decât 5 mori, extrem de puțin față de anul 1951. Există însă preocuparea de a le reda din nou circuitului comunal întrucât energia hidraulică este o sursă sigură pentru funcționarea lor. Cele 15 mori sunt menționate cu aceiaşi proprietari şi-n anul 1947 când la 6 mai s-a organizat o consfătuire a micilor morari, unde s-au impus o serie de taxe (cote) în funcție de capacitatea morilor şi starea socială a proprietarilor (existau şi unii morari categorisiți „chiaburi” – Vezi Arhivele Satului Bistrița – Dosarul IV /fondul 10 pe 1949, comunicarea cu adresa nr. 284/1 mai către Asociația morarilor din Năsăud.

Anexa nr. 23

Calea ferată îngustă de pe Telcişor
(traducere din limba maghiară)

Societatea anonimă pentru ținerea în funcție a liniei ferate înguste de circulație publică cu trafic redus din Telciu-Moiseiu. Budapesta la 14 mai 1944. D-sale domnului Pop Grigore Telciu. Pe baza contractului verbal intervenit între noi şi prin acesta dovedim cum că noi am vândut şi dumneavoastră ați cumpărat următoarele locomotive şi vagoane de linie ferată industrială: 1 bucată locomotive şi vagonete de linie ferată industrială, de fabricație Orenstein Koppel Berlin nr. 2393, cu 2 cuplaje, 12 atmosfere, 760 mm ecartament 1 bucată locomotivă de linie ferată industrială de fabricație W. Neustadt nr. 3437, cu 3 cuplaje cu o roată alergătoare, 12 atmosfere 760 mm ecartament, 1 bucată locomotivă de linie ferată industrială de fabricație Monschel Sohn Gessel nr. 5253 cu 3 cuplaje, 15 atmosfere, 760 mm ecartament 44 bucăți de trucuri de fabricație Astra, Orestein Koppel, Grossmann şi Reşița trucuri de linie ferate industriale şi 4 bucăți platouri pentru transportarea cherestelei, fabricație Grossmann. Prețul locomotivelor şi a materialelor rulante de mai sus, am fixat în comun acord în suma de 100.000 pengö, adică unasutămii pengö, suma pe care dv. ne-ați achitat azi în numerar, iar noi deodată cu primirea numerarului, v-am dat în posesie locomotivele şi materialele rulante scrise mai sus. Conform convenției noastre noi am vândut aceste locomotive şi materialul rulant dv. Pentru asigurarea transportului materialului lemnos situat în Dosul Bătrân şi în Valea Seacă. Prin prezenta convenție am dat drept dv. ca în tot timpul de concesiune ce avem pe un timp de 30 de ani, să folosiți fără nici o contravaloare partea aceea a liniei ferate a Soc. Anonime pentru ținerea în funcție a liniei ferate înguste de circulație publică cu trafic redus cu locomotivele şi cu vagonetele de mai sus, cale ferată în lungime de cca. 2 km[*]. Formează proprietatea dv. şi care leagă gara Telciu cu ramificația liniei ferate industrială din Telcişor.

Vă rugăm să binevoiți a ne confirma prezenta scrisoare din cuvânt în cuvânt şi rămânem cu deosebită stimă. l. s. Falyi Carol ss Rozsa Alexandru (ss).

Dr. Alexandru Pop, notar public în Cluj

Nr. 86/1946 tred.

În baza autorizației noastre nr. 96966/1945 certificăm oficial că prezenta traducere în româneşte este întru toate în conformitate cu textul referitor maghiar al actului original aici broşat şi sigilat.

Cluj la 22 douăzecişidoi ianuarie 1946 una mienouăsutepatruzecişişase.

– Copie conform cu originalul –

[*] Lungimea căii ferate era în realitate mai mare (2,5 km), dacă luăm în calcul ramificațiile de la Valea Seacă, Părâul Orbului, Dosu Bătrân şi Izvoru Bătrân. Aceste porțiuni, în lungime de cca. 5 km, s-au construit ulterior.

Anexa nr. 24
Copie

Geologia

„Cele dintâi studii geologice le avem din partea lui Hauer[6] însă lucrările mai detaliate sunt cele publicate de către Koch şi Sawicki.

Examinând o hartă geologică şi consultând în acelaşi timp şi lucrarea lui Koch[7], începând dinspre regiunea de câmpie, spre zona deluroasă, vom observa că bordura aceasta a bazinului transilvănean este formată din formațiuni terțiare miocenice[8] (meditaran superior), dintre care te izbesc mai mult bancurile de tuf dacitic. Urmărind zona de răspândire a tufului dacitic, vom vedea că se întinde în forma unei fâşii ce în unele locuri atinge grosimi destul de mari, începând la Dej, pe terasa stângă a Someşului Mic, de unde trece pe malul drept al Someşului Mare înaintând spre NE, trecând prin comunele Giurgeşti, Căian, Piatra, etc.

Spre nord de zona tufului dacitic straturile miocenice se continuă asupra întregului bazin de colectare a Someşului Mare până spre valea lui Dan (la NE de Sângeorz-Băi). Spre nord de formațiunile niocenice urmează formațiuni mai vechi – oligocene – care trec spre regiunea muntoasă în formațiuni secundare şi primare.

Structura geologică a munților Rodnei a fost descrisă amplu de Dl. prof. V. Meruțiu, noi ne vom mărgini aici a da numai o privire sumară asupra lor[9]. Regiunea cuprinsă spre nord de valea Someşului Mare e alcătuită din diferite formațiuni terțiare[10]: astfel la vest, spre valea Sălăuța şi la sud, sunt straturi eocene.

Valea Sălăuța formează limita de vest a cristalinului Munților Rodnei despărțindu-i pe aceştia de formațiunile eruptive terțiare ale Țibleşului. Limita (munților Rodnei) se poate distinge numai în cursul superior al văii, pe sub ea străbate regiunea colinară.

Rocile mai comune ale acestor coline sunt gresiile (eocenice).

Valea Sălăuța în regiunea de izvoare îşi are săpată albia în gresiile eocenice terțiare, ceva mai jos se descoperă în fereastră formațiuni mezozoice, ducându-şi albia prin gresiile carpatice ale cretacicului inferior. Acest fapt ne evidențiază că probabil valea în porțiunea ei superioară este săpată într-un anticlinal[11]. Mai în sud ea este săpată în gresiile eocene, care dau uniformitatea înălțimilor[12]. Partsch observă că valea Sălăuța transportă gresii cuartifere şi urme de roci trachitice. Originea acestor nisipuri şi pietrişuri tranchitice nu trebuie căutată în colinele înconjurătoare sau în eroziunea unui banc de tuf, ci ele sunt aduse de afluenții din dreapta ai Sălăuței, care scoboară din Țibleş.

Richthofen află pe lângă gresii, conglomerate şi bancuri de calcar (numulitic). Aceste formațiuni se pot urmări de-a lungul văii Telcişorului, afluent de partea stângă a văii Sălăuța şi pe valea Strâmba (în coastele Muncelului, 1.703 m).

---

6. Fr. Ritter v. Hauer und Dr. Guido Stache, *George Siebenburgens*, Wien, 1885, p. 354.
7. A. Koch, *Uber die Tertiärbildungen des siebenbürg. Beckens der siebenbürgischen Landestheile*, Budapest 1, 1891, II. 1900.
8. I. Popescu Voiteşti, *Elemente de geologie*, Cluj, 1924.
9. V. Meruțiu, *Munții Rodnei*, p. 75, publicat în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, anul 1906.
10. I. Popescu-Voiteşti: 1. c.
11. După constatările domnului I. A. Maxim, asistent la Institutul de Geologie Cluj.
12. Hauer, I. c.

Straturile eocene se întind în susul văilor până aproape de coama munților celor mai înalți. Aceste depozite se continuă spre sud, cuprinzând apoi şi o mare parte din teritoriul situat între Someşul Mic şi valea Bârgăului. Ele sunt alcătuite în bună parte din nisipuri şi gresii.

Formațiunile miocenice ce se întind mai spre sud, se razimă pe straturile eocene, ele constituind regiunea colinară mai joasă cu trecere spre câmpie. Miocenul se prezintă şi aici sub trei faciesuri[13] anume: straturile de coruş (korod caracteristice în regiunea NV de la Cluj), straturile de Hida (marnoase-argiloase, caracteristice în valea Almaşului) şi straturile din Câmpia Ardealului.

Dintre acestea, straturile de hida înaintează până la Someş spre regiunea Salvei, unde se ramifică, îndreptându-se spre Năsăud şi de aici peste Someş până la Bistrița; iar alt ram se continuă de-a lungul văii Sălăuța.

În Valea Sălăuța, între comuna Coşbuc şi Telciu, aceste straturi sunt acoperite cu puternice depozite de pietriş (se pot observa bine la confluența râului Bichigiu cu Sălăuța) şi conglomerate. Straturile se înclină spre sud la 10^0-15^0. Spre nord de comuna Telciu sunt aşezate deasupra gresiilor oligocene.

De la Telciu se curbează spre SE ajungând iarăşi în valea Someşului Mare, între comunele Feldru şi Ilva-Mică, iar de aici se dirijează prin pasul Strâmba, care duce către Bistrița, de unde încep iarăşi straturile de Câmpie[14].

Ramul al doilea de straturi care sunt analoage cu cele de hida înaintează de la Salva spre Năsăud, trec Someşul şi se continuă şi ele până în bazinul Bistriței, fiind alcătuite din bancuri de gresie de culoare galbenă surie şi din marne argiloase (mâl) de culoare surie vânătă.

Pe lângă aceste formațiuni, spre regiunea muntoasă, vom afla dese apariții de tuf dacitic, cum e la confluența văii Cormaia cu Someşul (situată între comunele Sângeorz-Băi şi Maieru). Cu cât vom înainta mai mult spre regiunea alpină vom da peste şisturi cristaline, grup II. Originea lor premerge formării munților celor mai înalți din această regiune.

Grupa cuaternară este caracteristică prin terasele, care se pot urmări de-a lungul Someşului Mare, formate din pietrişuri şi nisipuri acoperite adeseori de solul fructifer. Ele se pierd de multe ori în lunca frumoasă şi lată a Someşului. Lunca este formată din pietriş, nisip şi nămol argilos, în alternanță. Aceste lunci – sau patul major – se pot urmări şi la aproape toate văile laterale.

După ce am văzut constituția geologică a regiunii, trecem la orografie, pe datele căreia vom putea trage unele concluzii în legătură cu formele de relief.

Afluenții V. Sălăuța:

Afluenții principali (începând de la izvoare) din partea stângă sunt: **Valea Frumuşică** caracterizată prin lungimea şi lărgimea ei şi prin desele conuri de dejecție ce le formează viroagele ei. Spre sud urmează izvorul Haluitoru, Valea Frasinului şi Valea Strâmba. Aceasta din urmă se caracterizează prin îngustimea ei, ceea ce se explică prin natura rocilor prin care curge. Izvoarele acestei văi se întind foarte mult spre est, astfel că între izvorul ei şi Valea Obârşia Rebrii nu este o distanță mare. Între ele se interpune de abia o culme mijlocie ca mărime ceea ce cu timpul va provoca desigur o captare şi anume: Valea Obârşia Rebrii, care e la un nivel mai ridicat, va fi captată de un afluent al văii Strămba, la care eroziunea merge mult mai repede.

13. După dr. A. Koch, Hoffmann, I. Ehr. Fichtel, H. G. Bronn şi Fr. v. Hauer.
14. V. Meruțiu, 1. c.

Înaintând spre sud, pe valea Sălăuța, vom observa că valea trece printr-o cheie foarte strâmbă, care se află între comuna Romuli şi cătunul Fiad. Cheia aceasta nu este altceva decât şira unui anticlinal, pe care o urmează această vale. Aici valea formează o serie de rapide, iar în vale se observă o serie de bancuri mari de gresii. Spre sud de această regiune valea primeşte un caracter cu totul caracteristic ei, pe care-l păstrează până la vărsarea în Someş. Înainte de-a intra în comuna Telciu primeşte pe cel mai mare afluent – Valea Telcişorului – cu o lungime de 13 km. Izvorul Telcişorului este format din două pâraie mai însemnate: Valea Seacă şi Izvorul Bătrâna, izvorând din muntele Cocozişului 1372 m. După împreunarea apelor acestor două pâraie, valea Telcişorului ia o direcție SV, vărsându-se în valea Sălăuța în dreptul comunei Telciu.

De la această vale spre sud, afluenții din stânga sunt mai puțin însemnați, nu sunt decât nişte pâraie, care seacă uneori vara.

Afluenții văii Sălăuța din parte dreaptă sunt numeroşi. Se pot aminti printre cei mai însemnați: Valea Glodului, Valea Sabii şi Valea Fiadu, la confluența căreia cu Sălăuța se afla o fabrică de cherestea. Spre sud urmează valea Bichigiului, care izvorăşte de sub Vârful Poiana Pintei 1.040 m şi este cel mai mare afluent din partea dreaptă, urmând doar ici colo, spre sud, câte o vale de o importanță mai mică.

Raportul bazinului Văii Sălăuța cu celelalte văi. După ce am văzut care sunt afluenții principali ai văii Sălăuța, să încercăm să ducem linia de separație a apelor, care despart bazinul văii Sălăuța de cel al văii Rebra şi Gersa spre est şi al văii Idieciu, văii Țibleşului şi văii Iodişorului spre vest, care limită va forma valea Someşului, iar la nord Muntele Şetref şi Dealul Prisloapelor.

Urmând linia de separație al acestor ape, vom observa că ea nu coincide pe toată întinderea cu linia de cea mai mare înălțime. Acest fapt se poate observa mai ales pentru partea mijlocie şi inferioară a bazinului, unde linia culmilor variază de linia cumpenei apelor. Linia de separație este în legătură cu natura rocilor şi cu panta de scurgere. Astfel, urmărind linia de separație pe malul drept al văii, dinspre nord spre sub, avem culmea: Dealul Păltinişului 1.121 m. Linia se recurbează apoi spre est înspre Dealul Rotunda 1.094 m, iar de aici, unde se află o eroziune mai puternică la valea Iodişorului, decât la valea Sabii, linia despărțitore înaintează spre NV, urmând o direcție cu totul spre vest, **în culmea Vârfului Pietrii 1073 m**, iar de aici spre sud se încinge o luptă foarte mare între valea Fiadului şi P. Arcerilor al cărei rezultat este, că datorită eroziunii de flanc, s-a format o frumoasă obcină. Obcina Poienilor, iar mai spre sud Obcina Mestecănişului. De aici linia începe să se depărteze de Sălăuța, deviind spre vest, în Măgura Neagră 1.591 m, continuându-se tot astfel în o serie de culmi ce ating înălțimea de 1.040 m, iar în Dealul Horobi atinge 859 m, în Dealul Prislop 797 m, şi în Dealul Purcareților 763 m, coborând de aici spre vestul Someşului.

Tot astfel se prezintă linia aceasta şi malul stâng al văii Sălăuța. Începe cu Muncelu 1.703 m, continuându-se această linie spre Bătrâna 1.713 m, iar de aici spre sud. Afluenții Sălăuței au înaintat mult peste linia culmilor celor mai înalte, trecând cu unele viroage în bazinul văii Obârşia Rebrii, iar de aici spre sud urmează o seria de afluenți ai Telcişorului, care, de asemenea, au trecut linia culmilor, trecând în bazinul văii Ursului dând şi aici posibilitatea unei captări a văii Ursului.

Felul văii şi afluenților ei. Caracteristica văilor din regiunea colinară a Someşului Mare este că au un paralelism şi o direcție generală NS, iar afluenții lor au ca particularitate un curs perpendicular pe văile în care se varsă.

Profilurile transversale, ce le-am făcut peste regiune, şi excursiile m-au lămurit suficient asupra formei văii.

În regiunea de izvor, după cum am amintit, regiunea se prezintă ca un larg bazin, care se lasă spre vale ca nişte mici şese aluvionare.

Spre sud de comuna Telciu valea Sălăuța se caracterizează prin lărgimea ei deosebit de mare, prin numeroasele meandre nu prea mari şi-n deosebi prin întinse şese aluvionare. Într-adevăr cu cât înaintăm spre sud de comuna Telciu, nu arareori, unde se schimbă direcția generală a straturilor, se observă maluri abrupte, cunoscute de popor sub numele de coaste. Poalele acestor coaste în urma eroziunii continue devin atât de prăpăstioase, încât vegetația nu se poate fixa, iar ca urmare a acestor surpări se va vedea relieful dezgolit şi construcția geologică a regiunii. Cu cât ne apropiem de confluența ei cu valea Someşului, se pot observa o serie de terase, la 8-10 m, deasupra luncii, care se pot urmări pe întinderi mari. În unele locuri aceste terase au întinderi aşa de mari, încât servesc ca teren de cultură. O terasă frumoasă se poate observa aproape de confluența Someşului cu Sălăuța, numită Mocirlă. Este prima terasă a văii Sălăuța şi îşi are corespondența şi pe malul drept, cunoscută sub numirea de Poderei. Al doilea nivel de terasă se poate de asemenea bine urmări. Pe această terasă din urmă se află aşezată comuna Salva."

Sursa. Extras din articolul „*Valea Sălăuța şi împrejurimea*" de dr. Tiberiu Morariu, publicat în revista „Arhiva Someşană" nr. 11/1929, Năsăud, p. 105-109, 118-120.

Anexa nr. 25

Inventarul muzicii din Telciu

cu instrumentele din compunerea fanfarei cooperativei „Înfrățirea" şi valoarea lor – 17.09.1938

Nr. crt.	Nr. buc.	Felul instrumentelor	Preț unitar	Preț total	Obs.
1	5	Flichorn Sibemol	2.750	13.750	
2	1	Pison Mibemol	2.365	2.365	
3	4	Trompete Mibemol	2.585	10.340	
4	4	Altthorn Mibemol	3.850	15.400	
5	2	Basflichorn Sibemol	5.280	10.560	
6	2	Euphoniu Sibemol	6.160	12.320	
7	1	Trombon Basso Sibe.	6.600	6.600	
8	2	Tenor Pousauher Sibe.	4.840	9.680	
9	1	Bas Trombon Fa	5.390	5.390	
10	1	Bombardon Fa	10.350	10.350	
11	2	Helicon Fa	9.900	19.800	
12	1	Toba Mare	5.400	5.400	
13	2	Tobe Mici	2.200	4.400	
14	1 per.	Cinele	4.520	4.520	
15	2	Clarinetul Sibemol	2.420	4.840	
16	5	Clarinetul Sibemol	2.420	12.100	
17	1	Triangel Colt	330	330	
18	2	Perii pt. clarinete	35	70	
19	1	Lira	7.432	7.432	
20	1	Tabla de lemn	800	800	
21	3	Curele la tobe	200	600	

22	1	Curea la bombardion	80	80	
23	5	Curele la instrumente	60	300	
24	2	Lăzi pentru tobe	77,50	155	
25	3	Lăzi pentru instrumente	150	450	
26	26	Dragoane la instrumente	100	2.600	
27	33	Susținătoare de note	90	2.970	
28	1	Baston pentru şef	500	500	
	VALOAREA TOTALĂ		182.466 lei		

Sursa: Vezi D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, vol. 24 al Cooperativei „Înfrățirea" din Telciu, p. 19.

Anexa nr. 26

Situația* locuințelor în anul 1992 – Comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud

Nr. crt.	Satul	Nr. locuințe	Nr. camere de locuit	Suprafața m.p.
1	Telciu	1.373	3411	58.791
2	Telcişor	373	714	11.328
3	Fiad	152	294	4.603
	Total	1.898	4.419	74.722

Notă: Din totalul locuințelor, circa 98% sunt construite după anul 1940.

*) În anul 1992, Bichigiul era, din punct de vedere administrativ, la Coşbuc.

Anexa nr. 27

Situația populației Comunei Telciu in anul 1992

Nr. crt.	Satul	Nr. gospodăriilor	Nr. persoanelor
1	Telciu	1.256	3.997
2	Telcişor	322	1.156
3	Fiad	94	278
	Total	1.672	5.431

Notă: Comparativ cu anul 1964 nr. gospodăriilor a crescut cu circa 200, iar numărul populației a scăzut cu circa 2.500 locuitori.

Cauzele care au dus la scăderea populației în Comuna Telciu în perioada 1964-1992

1. După anul 1964 au plecat masiv telceni în zona Banatului, circa 600-700 persoane într-un deceniu.

Cei mai mulți au populat satele din județele: Caraş-Severin, Timiş, Bihor şi Arad.

Cele mai multe sate, pe care le-au populat telceni au fost svăbeşti, aceştia din urmă părăsind țara: Bârna, Satul Nou, Secusigiu, ş.a.

2. O altă cauză ar mai fi scăderea natalității (spor natural) începând din anul 1975. Legea privind interzicerea avorturilor a adus daune mari până în 1989, iar după 1990 sărăcia şi dreptul de a întrerupe sarcinile au redus drastic natalitatea.

3. Satele, în care s-au aşezat telcenii, sunt aşezate aproape de oraşele din vestul țării, oraşe mult mai dezvoltate decât zona noastră, având posibilități de a lucra la întreprinderile de stat, societățile particulare şi de a face şi agricultură: Timişoara, Lugoj, Arad etc.

4. Continuă să scadă populația şi din cauza desființării „Sectorului de exploatare a lemnului", unde înainte lucrau circa 600 – 800 persoane la exploatarea şi întreținerea pădurilor, mai ales pe Telcişor, Fiad şi la Transbordare.

5. Agricultura este un sector puțin rentabil în condițiile comunei noastre – respectiv zonă de munte şi deal, unde producțiile sunt foarte mici şi cu o cantitate foarte mare de muncă. Sunt ani, când producția de cereale, cartofi şi fructe este mulțumitoare. Creşterea vitelor şi oilor este sectorul cel mai rentabil având în vedere că telcenii au un număr însemnat de munți pentru păşunat vara. Strângerea lânii ar constitui o sursă de venituri deosebită, dacă statul s-ar implica şi i-ar ajuta pe țărani.

Anexa nr. 28

Situația efectivelor de animale ale comunei Telciu în anul 2003

Nr.	Comuna	Bovine	Porcine	Ovine + caprine	Cabaline	Păsări	Albine (stupi)
1	Telciu	2.186	1.490	5.100	610	14.680	350
2	Satul Bichigiu						

Anexa nr. 29

Funcțiile publice ale Primăriei comunei Telciu în perioada 1930 – 2004

Perioada	Primari	Viceprimari	Notari/Secretari
1930–1940	Moldovan Pavel	-	Câmpeanu Traian
1940–1941	Micu Alexandru		Câmpeanu Traian
1941–1942	Scuturici Pavel	Fogoroşi Karol	Câmpeanu Traian
1943–1944	Pupeză Pavel	Fogoroşi Karol	Câmpeanu Traian
1944-1945			Henciu C. Victor
1945–1949	Scuturici Gheorghe	Mureşan Sever	Polak Isak
1949–1953	Tompa Tănase		Polak Isak
1954–1955	Suciu Gheorghe		Polak Isak
1956–1958	Cira Gheorghe		Polak Isak
1958–1966	Mureşan Teodor		Polak Isak Buchman Victor
1967–1978	Todică Gheorghe	Micu Ilie	Buchman Victor Buzilă Ştefan
1979–1989	Baciu Ioana	Pop Ioan	Buzilă Ştefan
1990–1992	Danci Ioan	Pop Ioan	Munteanu Nazarica
1992-1996	Mureşan Ioan	Pop Ioan	Munteanu Nazarica
1996–2004	Puica Vasile	Peter Dumitru	Danciu Emilia

Anexa nr. 30

Medici umani ai Comunei Telciu (1940-2004)

Nr. crt.	Perioada	Numele şi prenumele
1	1940–1949	Medic Dicu Iulus
2	1949–1950	Medic Rebreanu Ioan
3	1951–1953	Medic Popovici Gheorghe
4	1954–1955	Medic Toma Zaharia
5	1955–1966	Medic Szabo Ecaterina
6		Medic Dăneț Monica
7		Medic Pop Ionel
8		Medic Berende Pantelimon
9		Medic Oancea Ioan
10		Medic Şuhani Emil
11		Medic Diaciuc Victor
12		Medic Ianul Iacob
13		Medic Mititean Ioan
14		Medic Negulescu Mihai
15		Medic Medan Iulia
16		Medic Cânta Safta–N
17	1966–2004	Medic Corpădean Ovidiu
18		Medic Bârsan Ioan
19		Medic Câmpean Nedda
20		Medic Briciu Mircea
21		Medic Spermezan Lucia
22		Medic Scridon Ana
23		Medic Câmpean Iuliu
24		Medic Matei Gheorghe
25		Medic Bugariu Romulus
26		Medic Bugariu Margareta
27		Medic Mihali Gavril
28	1982–2004	Medic Vila Pavel
29		Medic Columbean Gavrilă
30	1991–2004	Medic Sabău Elena

Anexa nr. 31

Farmacişti (1964-2004)

Nr.	Perioada	Numele şi prenumele
1	1964–1978	Bolog Iulian
2	1978–1982	Câmpean Maria
3	1982–2004	Vila Maria

Anexa nr. 32

Medici veterinari (1958-2004)

Nr.	Perioada	Numele şi prenumele
1	1958–1995	Andru Achile
2	1994–1998	Bodolan Dorinel
3	1998–2004	Rusu Narcis
4	1998–2004	Husu Gabriel

Notă: Situațiile privind locuințele în 1992, populația Telciului în 1992, efectivele de animale, funcțiile publice ale primăriei, medicii umani, farmaciştii şi medicii veterinari au fost întocmite de domnul Dumitru Peter pe baza documentelor existente la Primăria Telciu.

Anexa nr. 33

Evidența văduvelor şi văduvilor din Telciu la data de 20.03.2004

Nr. crt.	**Numele şi prenumele**	**Adresa**
1	Bălătici Floarea	Telciu 2
2	Leah Saveta	Telciu 13
3	Ungur Viorica	Telciu 19
4	Moldovan Firoana	Telciu 25
5	Ferchi Floarea	Telciu 29
6	Cosmuța Ana	Telciu 31
7	Tătar Ana	Telciu 32
8	Todoran Saveta	Telciu 45
9	Măzdrag Maria	Telciu 51
10	Pop Roveca	Telciu 38
11	Hordoan Ana	Telciu 60
12	Miron Ileana	Telciu 62
13	Tompa Ana	Telciu 63
14	Cordoş Saveta	Telciu 65
15	Dologa Firoana-Maria	Telciu 68
16	Pupăză Gaftona	Telciu 75
17	Pupăză Ana	Telciu 76
18	Bichiş Ana	Telciu 77
19	Hubel Ana	Telciu 78
20	Moiseian Raveca	Telciu 79
21	Lipceac Saveta	Telciu 80
22	Hordoan Nastasia	Telciu 84
23	Homei Paraschiva	Telciu 85
24	Bălătici Maria	Telciu 86
25	Podobea Ana	Telciu 89
26	Vlad Saveta	Telciu 92
27	Cordoş Maria	Telciu 93
28	Bureac Ana	Telciu 96
29	Bureac Todor	Telciu 97
30	Cosmulei Rodovica	Telciu 100
31	Simion Firuca	Telciu 106
32	Bart Floarea	Telciu 109
33	Petre Floarea	Telciu 112

34	Ferchi Ileana	Telciu 124
35	Suciu Doce	Telciu 124
36	Rebrişorean Maria	Telciu 131
37	Mihali Floarea	Telciu 134
38	Pop Nastasia	Telciu 127
39	Cosmuța Ana	Telciu 141
40	Pop Năstasia	Telciu 142
41	Sandu Domnica	Telciu 146
42	Reperuc Ana	Telciu 148
43	Unguraş Raveca	Telciu 161
44	Blidar Lucreția	Telciu 162
45	Ținca Floarea	Telciu 166
46	Cira Floarea	Telciu 175
47	Mare Lucreția	Telciu 177
48	Moldovan Victoria	Telciu 180
49	Benke Maria	Telciu 182
50	Moldovan Maria	Telciu 183
51	Pădure Aurelia	Telciu 185
52	Lina Ana	Telciu 187
53	Pupăză Tavifta	Telciu 188
54	Andrei Floarea	Telciu 206
55	Pop Maria	Telciu 208
56	Căpitan Ana	Telciu 209
57	Covaci Ana	Telciu 215
58	Todica Aurelia	Telciu 220
59	Mesaroş Maria	Telciu 223
60	Doce Raveca	Telciu 225
61	Pop Victoria	Telciu 227
62	Todoran Saveta	Telciu 232
63	Scuturici Firoana	Telciu 237
64	Giurgean Maria	Telciu 239
65	Mititel Lucia	Telciu 243
66	Mititel Saveta	Telciu 244
67	Frijan Ana	Telciu 245
68	Mureşan Valeria	Telciu 252
69	Mutu Floarea	Telciu 253
70	Scuturici Floarea	Telciu 271
71	Scuturici Viorica	Telciu 272
72	Coman Maria	Telciu 274
73	Mărtar Iftinia	Telciu 294
74	Năsăudean Dochia	Telciu 301
75	Tătar Ana	Telciu 305
76	Şorobetea Maria	Telciu 308
77	Mocodean Floarea	Telciu 309
78	Scuturici Oniţa	Telciu 311
79	Urs Lucreția	Telciu 324 - decedată
80	Moldovan Ana	Telciu 325
81	Racolța Saveta	Telciu 333
82	Ferchi Iftinia	Telciu 334
83	Tompa Maria	Telciu 340
84	Irini Irina	Telciu 344
85	Bălătici Oniţa	Telciu 350

86	Urs Raveca	Telciu 351
87	Olari Nastasia	Telciu 359
88	Pupăză Firuca	Telciu 364
89	Scuturici Floarea	Telciu 365
90	Ştefănuţ Rodovica	Telciu 366
91	Filip Floarea	Telciu 369
92	Ilieş Victoria	Telciu 373
93	Todica Domnica	Telciu 390
94	Pop Ana	Telciu 376
95	Pop Valeria	Telciu 393
96	Pop Valeria	Telciu 393/A
97	Horţ Victoria	Telciu 394
98	Peter Paraschiva	Telciu 395
99	Buhai Floarea	Telciu 395
100	Ordace Ioana	Telciu 397
101	Peter Floarea	Telciu 403
102	Telcian Maria	Telciu 406
103	Lacatîş Oniţa	Telciu 407
104	Peter Todora	Telciu 408
105	Bart Saveta	Telciu 412
106	Peter Aurelia	Telciu 432
107	Todoran Maria	Telciu 440
108	Hordoş Paraschiva	Telciu 444
109	Pop Rodovica	Telciu 452
110	Homei Saveta	Telciu 455
111	Scuturici Floare	Telciu 465
112	Bart Domnica	Telciu 472
113	Bumbu Maria	Telciu 473
114	Ganea Viorica	Telciu 480
115	Moldovan Floare	Telciu 512
116	Mărtari Floarea	Telciu 518
117	Moldovan Domnica	Telciu 529
118	Păvăloaie Floarea	Telciu 534
119	Ganea Tavifta	Telciu 535
120	Danciu Maria	Telciu 536
121	Todoran Oniţa	Telciu 539
122	Mărtari Maria	Telciu 550
123	Rus Maria	Telciu 551
124	Peter Dorica	Telciu 556
125	Cordoş Elisabeta	Telciu 557
126	Rotea Elvira	Telciu 561
127	Danciu Victoria	Telciu 566
128	Mutu Firuca	Telciu 567
129	Bondane Elvira	Telciu 568
130	Jugan Ana	Telciu 575
131	Moldovan Ana	Telciu 582
132	Scuturici Ana	Telciu 583
133	Scuturici Nastasia	Telciu 583
134	Tutula Cătălina	Telciu 587
135	Mureşan Floare	Telciu 594
136	Mureşan Ana	Telciu 603
137	Pop Lucreţia	Telciu 604

138	Ferchi Saveta	Telciu 605
139	Capra Maria	Telciu 607
140	Homei Maria	Telciu 610
141	Miheştean Ana	Telciu 612
142	Floarea Maria	Telciu 615
143	Simion Rodovica	Telciu 623
144	Bucau Firuca	Telciu 629
145	Cosma Ana	Telciu 648
146	Pop Maria	Telciu 649
147	Bichigean Maria	Telciu 656
148	Vitez Floarea	Telciu 657/A
149	Ferchi Maria	Telciu 663
150	Flore Nazarica	Telciu 674
151	Simion Nastasia	Telciu 675
152	Mureşan Iftinia	Telciu 676
153	Homei Floarea	Telciu 679
154	Ilie Ioana	Telciu 685
155	Telcean Maria	Telciu 689
156	Miron Maria	Telciu 696
157	Bondane Maria	Telciu 697
158	Moldovan Saveta	Telciu 697
159	Olar Maria	Telciu 701
160	Cîrdei Maria	Telciu 702
161	Homei Floarea	Telciu 709
162	Pop Maria	Telciu 717
163	Horți Ana	Telciu 718
164	Lacatiş Floarea	Telciu 722
165	Suciu Maria	Telciu 724
166	Telcian Aurica	Telciu 725
167	Gîlici Ana	Telciu 727
168	Moldovan Eudochia	Telciu 730
169	Tătar Maria	Telciu 731
170	Scuturici Raveca	Telciu 742
171	Filip Rodovica	Telciu 743
172	Tompa Maria	Telciu 746
173	Pupăză Maria	Telciu 752
174	Henciu Valeria	Telciu 753
175	Ceuca Ana	Telciu 756
176	Ganea Floarea	Telciu 763
177	Homei Saveta	Telciu 766
178	Moldovan Ana	Telciu 766
179	Scuturici Varvara	Telciu 774
180	Scuturici Floare	Telciu 775
181	Măgurean Raveca	Telciu 777
182	Suciu Rodovica	Telciu 778
183	Mutu Floarea	Telciu 780
184	Telcean Ana	Telciu 781
185	Scuturici Ana	Telciu 785
186	Nistor Angelica	Telciu 800
187	Suciu Nastasia	Telciu 803
188	Danci Veronica	Telciu 804
189	Pop Maria	Telciu 809

190	Mutu Floarea	Telciu 810
191	Văsieş Saveta	Telciu 811
192	Peter Doce	Telciu 818
193	Cornea Ana	Telciu 820
194	Pupăză Valeria	Telciu 834
195	Filip Maria	Telciu 838
196	Ganea Lucreția	Telciu 844
197	Hovrea Viorica	Telciu 845
198	Suciu Viorica	Telciu 847
199	Natu Ana	Telciu 853
200	Bart Maria	Telciu 855
201	Timoce Saveta	Telciu 861
202	Hordouan Zamfira	Telciu 862
203	Mititel Floarea	Telciu 865
204	Toderici Maria	Telciu 866
205	Marton Nazarica	Telciu 870
206	Hordoan Floarea	Telciu 877
207	Suciu Ana	Telciu 882
208	Olisim Saveta	Telciu 886
209	Todoran Saveta	Telciu 888
210	Coman Axenia	Telciu 893
211	Homei Floarea	Telciu 893/A
212	Pupăză Floarea	Telciu 896
213	Ordace Floarea	Telciu 901
214	Todica Viorica	Telciu 902
215	Pop Domnica	Telciu 907
216	Bichigean Maria	Telciu 915
217	Pupăză Rodovica	Telciu 921
218	Micu Ioana	Telciu 927
219	Cira Floare	Telciu 929
220	Suciu Maria	Telciu 931
221	Danci Ana	Telciu 932
222	Platon Ana	Telciu 933
223	Radu Rodovica	Telciu 934
224	Scuturici Floarea	Telciu 944
225	Filip Rodovica	Telciu 950
226	Simionca Maria	Telciu 951
227	Homei Floarea	Telciu 952
228	Burnari Firoana	Telciu 960
229	Suciu Firoana	Telciu 970
230	Telcian Maria	Telciu 937
231	Hordoan Saveta	Telciu 974
232	Telcian Maria	Telciu 974
233	Chiş Floarea	Telciu 978/A
234	Ivaşcu Raveca	Telciu 985
235	Scuturici Maria	Telciu 987
236	Pop Carolina	Telciu 989
237	Morar Raveca	Telciu 990
238	Domnița Veronica	Telciu 993
239	Fluta Ana	Telciu 994
240	Covaci Maria	Telciu 999
241	Telcean Maria	Telciu 1003

242	Covaci Mărioara	Telciu 1006
243	Leah Floarea	Telciu 1014
244	Cosmuța Saveta	Telciu 1023
245	Scuturici Ana	Telciu 1024
246	Chiş Floarea	Telciu 1025
247	Şuşca Maria	Telciu 1033
248	Lingurar Ioana	Telciu 1035
249	Tutula Maria	Telciu 1036
250	Moldovan Firuca	Telciu 1037
251	Gacea Maria	Telciu 1043
252	Cociotă Maria	Telciu 1044
253	Sechel Irina	Telciu 1045
254	Luşcan Floare	Telciu 1048
255	Lacatîş Ana	Telciu 1053
256	Murgu Cinica	Telciu 1054
257	Tompa Doce	Telciu 1059
258	Ganea Ana	Telciu 1067
259	Lacatîş Ana	Telciu 1091
260	Pop Victoria	Telciu 1093
261	Simion Maria	Telciu 1097
262	Mutu Gaftona	Telciu 1099
263	Miheştean Maria	Telciu 1103
264	Bart Floarea	Telciu 1105
265	Mutu Raveca	Telciu 1106
266	Blaskkeg Angela	Telciu 1109/A
267	Fătu Oniţa	Telciu 1111
268	Toderici Ana	Telciu 1114
269	Anton Floarea	Telciu 1118
270	Toderici Ana	Telciu 1121
271	Zamfirescu Maria	Telciu 1122
272	Moldovan Floare	Telciu 1124
273	Moisean Maria	Telciu 1141
274	Scuturici Floarea	Telciu 1143
275	Filip Saveta	Telciu 1145
276	Mugur Ioana	Telciu 1147
277	Martor Saveta	Telciu 1151
278	Danciu Iftimia	Telciu 1153
279	Pop Mărioara	Telciu 1158
280	Pop Raveca	Telciu 1160
281	Pop Elena	Telciu 1162
282	Pop Livia	Telciu 1163
283	Botîrlă Saveta	Telciu 1172
284	Ganea Ana	Telciu 1180
285	Tîrla Firuca	Telciu 1185
286	Simion Ana	Telciu 1186
287	Bucioacă Ana	Telciu 1188
288	Botîrlă Maria	Telciu 1190
289	Cacior Ana	Telciu 1191
290	Purcel Rodovica	Telciu 1202
291	Gîlici Domnica	Telciu 1203
292	Danculescu Todorica	Telciu 1208
293	Filip Doce	Telciu 1209

294	Ganea Firoana	Telciu 1224
295	Scuturici Maria	Telciu 1225
296	Marton Viorica	Telciu 910/A
297	Telcean Maria	Telciu 1041/A
298	Ganea Paraschiva	Telciu 1066/A
299	Ştefănuţi Ana	Telciu 884/A
300	Hubel Ana	Telciu 78/A
301	Mutu Ana	Telciu 597/A
302	Rus Maria	Telciu 265/A
303	Todica Saveta	Telciu 71/A
304	Mutu Floarea	Telciu 897/A
305	Mureşan Dochia	Telciu 593/A
306	Todica Domnica	Telciu 390/A
307	Novac Viorica	Telciu 140/A

Satul Telcişor

308	Pop Paraschiva	Telcişor 1
309	Boca Valeria	Telcişor 6
310	Miheştean Mariana	Telcişor 14
311	Horţiu Saveta	Telcişor 18
312	Iugan Floarea	Telcişor 23
313	Todoran Paraschiva	Telcişor 25
314	Matei Maria	Telcişor 26
315	Todoran Ioana	Telcişor 27
316	Vlad Alexia	Telcişor 31
317	Vlad Firoana	Telcişor 32
318	Todoran Maria	Telcişor 35
319	Ştefănuţ Firoana	Telcişor 51
320	Filip Dochia	Telcişor 58
321	Todoran Cristina	Telcişor 63
322	Bart Maria	Telcişor 64
323	Covaci Maria	Telcişor 70
324	Scuturici Maria	Telcişor 72
325	Pupăză Ana	Telcişor 75
326	Pop Onița	Telcişor 77
327	Zăduh Saveta	Telcişor 78
328	Hojda Nastasia	Telcişor 78
329	Homei Ioana	Telcişor 82
330	Hubel Maria	Telcişor 84
331	Suciu Maria	Telcişor 88
332	Timoce Ioana	Telcişor 93
333	Timoce Maria	Telcişor 93
334	Radu Maria	Telcişor 94
335	Crăciun Sofia	Telcişor 98
336	Cristea Rodovica	Telcişor 100
337	Morar Ana	Telcişor 104
338	Ganea Nastasia	Telcişor 108
339	Olari Ana	Telcişor 113
340	Ştefănuţi Ana	Telcişor 114
341	Şfagău Saveta	Telcişor 115
342	Andrei Veronica	Telcişor 119
343	Pop Floarea	Telcişor 121
344	Pop Doce	Telcişor 126

345	Suciu Nastasia	Telcişor 131
346	Jugan Ana	Telcişor 134
347	Cosma Ana	Telcişor 144
348	Scuturici Ana	Telcişor 154
349	Scuturici Ioana	Telcişor 156
350	Ştefănuţ Maria	Telcişor 164
351	Pupăză Ludovica	Telcişor 178
352	Toderici Onița	Telcişor 184
353	Toderici Eudochia	Telcişor 185
354	Ordache Nastasia	Telcişor 200
355	Leucă Nazarica	Telcişor 201
356	Ganea Maria	Telcişor 202
357	Trifoi Rodovica	Telcişor 209
358	Bumbu Saveta	Telcişor 210
359	Toderici Raveca	Telcişor 211
360	Tompa Raveca	Telcişor 225
361	Bumbu Maria	Telcişor 236
362	Moldovan Ana	Telcişor 238
363	Danci Maria	Telcişor 243
364	Todoran Maria	Telcişor 243
365	Hojda Ana	Telcişor 252
366	Tompa Maria	Telcişor 253
367	Cira Ana	Telcişor 254
368	Beclenar Floarea	Telcişor 265
369	Timoce Pavel	Telcişor 272
370	Lacatîş Raveca	Telcişor 273
371	Zapciu Floarea	Telcişor 286
372	Ordace Saveta	Telcişor 289
373	Giurgean Maria	Telcişor 295
374	Frunză Gaftona	Telcişor 296
375	Pop Rodovica	Telcişor 300
376	Homei Maria	Telcişor 302
377	Ceşa Floarea	Telcişor 311
378	Cîmpian Ana	Telcişor 312
379	Juga Maria	Telcişor 313
380	Ştefănuţ Raveca	Telcişor 318
381	Daciana Floarea	Telcişor 322
382	Moldovan Irina	Telcişor 324
383	Gaftone Maria	Telcişor 334
384	Şopîrlă Maria	Telcişor 336
385	Onişor Floarea	Telcişor 342
386	Frijan Onița	Telcişor 192/A

Satul Fiad

387	Covaci Floarea	Fiad 1
388	Ilieş Firuca	Fiad 6
389	Moldovan Raveca	Fiad 8
390	Mureşan Saveta	Fiad 11
391	Moldovan Maria	Fiad 24
392	Moldovan Firuca	Fiad 25
393	Doica Nastasia	Fiad 30
394	Micu Nastasia	Fiad 32
395	Luțai Ana	Fiad 37

396	Pop Maria	Fiad 42
397	Telcean Paraschiva	Fiad 44
398	Telcean Maria	Fiad 45
399	Bart Ana	Fiad 46
400	Hovrea Floarea	Fiad 55
401	Hordou Maria	Fiad 56
402	Dologa Victoria	Fiad 70
403	Suciu Maria	Fiad 83
404	Mocodean Paraschiva	Fiad 97
405	Bondane Tudorica	Fiad 99
406	Rusneac Elena	Fiad 112
407	Telcean Paraschiva	Fiad 61/A

Văduvi

408	Cira Dumitru	Telciu 60
409	Micu Dumitru	Telciu 54
410	Bălătici Dumitru	Telciu 66
411	Kovacs Buian Ioan	Telciu 109
412	Hanţig Gheorghe	Telciu 119
413	Ştefănuţ Dumitru	Telciu 126
414	Timiş Vasile	Telciu 128
415	Moloacă Petre	Telciu 139
416	Leah Nicolae	Telciu 323
417	Hordoan Pavel	Telciu 327
418	Natu Paramon	Telciu 385
419	Scuturici Victor	Telciu 399
420	Lacatîş Gheorghe	Telciu 400
421	Ursachi Mircea	Telciu 413/A
422	Bart Gheorghe	Telciu 417
423	Leah Gheorghe	Telciu 433
424	Pupeză George	Telciu 449
425	Pop Gheorghe	Telciu 453
426	Scuturici Pavel	Telciu 458
427	Gril Pavel	Telciu 478
428	Pop Anchidim	Telciu 497
429	Ţanc Nicolae	Telciu 585
430	Suciu George	Telciu 596
431	Mureşan Dumitru	Telciu 640
432	Bota Ioan	Telciu 655
433	Gîlici Luca	Telciu 719
434	Suciu Dumitru	Telciu 732
435	Danci Gheorghe	Telciu 748
436	Suciu Toader	Telciu 778
437	Filip George	Telciu 786
438	Cazacu Vasile	Telciu 824
439	Cosmuţa Ioan	Telciu 827
440	Scuturici Ioan	Telciu 842
441	Buchman Sevestian	Telciu 849
442	Ordace Nicolae	Telciu 857
443	Scuturici George	Telciu 880
444	Bichigean Ioan	Telciu 896
445	Mărtar Ioan	Telciu 916
446	Timoce Pavel	Telciu 926

447	Dolha Ioan	Telciu 955
448	Moldovan Vasile	Telciu 964
449	Pupeză Victor	Telciu 986
450	Andrei Ioan	Telciu 988
451	Bart Ioan	Telciu 1008
452	Iuga Gheorghe	Telciu 1018
453	Todoran Gheorghe	Telciu 1077
454	Ganea George	Telciu 1081
455	Toderici Victor	Telciu 1120
456	Matei Gheorghe	Telciu 1126
457	Matei Alexandru	Telciu 1127
458	Murgu Ilie	Telciu 1128
459	Ferchi Ironim	Telciu 1129
460	Moiseian Ioan	Telciu 1146
461	Pop Vasile	Telciu 1158
462	Rus Anchidim	Telciu 1166
463	Andreş Dumitru	Telciu 1171
464	Doce Dumitru	Telciu 1176
465	Coman Grigore	Telciu 1199
466	Ganea Gheorghe	Telciu 1206
467	Filip Ioan	Telciu 1210
468	Şuşca Gheorghe	Telciu 1211
469	Apostol Simion	Telciu 1172/A
470	Scuturici Pavel	Telciu 531/A
471	Pupeză Nistor	Telciu 212/A
472	Filip George	Telciu 1146/A
473	Miheştean Ilie	Telciu 726/A
474	Toderici Dumitru	Telciu 235/A
	Satul Telcişor	
475	Ţanc Viorel	Telcişor 11
476	Pop Ioan	Telcişor 20
477	Simion Alexandru	Telcişor 42
478	Covaci George	Telcişor 42
479	Ivaşcu Valeriu	Telcişor 50
480	Scuturici Vasile	Telcişor 68
481	Zăduh Ioan	Telcişor 88
482	Bîltag Nicolae	Telcişor 95
483	Scuturici Victor	Telcişor 155
484	Leuca Ioan	Telcişor 165
485	Simion George	Telcişor 172
486	Pupeză Doruţ	Telcişor 177
487	Bondane Ioan	Telcişor 180
488	Năstăsescu Gheorghe	Telcişor 205
489	Homei Paramon	Telcişor 215
490	Danciu Dumitru	Telcişor 216
491	Homei Nicolae	Telcişor 218
492	Gîlici Ioan	Telcişor 231
493	Cornea Nicolae	Telcişor 242
494	Domniţa George	Telcişor 261
495	Drăgoi Ioan Vasile	Telcişor 317
496	Tompa Izachil	Telcişor 346
497	Pop Tănase	Telcişor 346

Satul Fiad

498	Moldovan Dumitru	Fiad 41
499	Ianul Clement	Fiad 47
500	Bondane Constantin	Fiad 52
501	Văsieş Gheorghe	Fiad 57
502	Jugan Iulus	Fiad 59
503	Jugan Dumitru	Fiad 60
504	Telcean Ioan	Fiad 62
505	Scuturici Ioan	Fiad 64
506	Scuturici Gheorghe	Fiad 65
507	Toderici Sevestian	Fiad 78
508	Toderici Ioan	Fiad 79
509	Homei Ioan	Fiad 87
510	Varvari Gheorghe	Fiad 88
511	Scuturici George	Fiad 92
512	Suciu Pavel	Fiad 100
513	Anghi Andrei	Fiad 111
514	Dolca Marin	Fiad 113
515	Usieri Ioan	Fiad 114
516	Pop Ioan	Fiad 115

Anexa nr. 34

Evidența naşterilor din comuna Telciu
în perioada 1950-2004

Perioada	Nr.	Obs.
1950-1960	2.192	
1961-1970	1.652	
1971-1980	829	
1981-1990	303+	
1991-2000	79+	
2001-2004	37	

Anexa nr. 35

Evidența deceselor din comuna Telciu
în perioada 1950-2004

Perioada	Nr.	Obs.
1950-1960	733	
1961-1970	446	
1971-1980	448	
1981-1990	503	
1991-2000	572	
2001-2004	179	

Notă: Situațiile privind văduvele, văduvii şi evidențele naşterilor şi deceselor au fost întocmite de Primăria comunei Telciu – viceprimar Dumitru Peter, folosindu-se documentele de evidență din arhivă.

Anexa nr. 36

Tabloul intelectualilor
din satul Bichigiu la 20.04.2004

1. Colonel ing. BURCUŞEL G. NISTOR – absolvent al Facultății de Electrotehnică, Institutul Politehnic Iaşi în 1972; reactivat în armată în 1982 cu gradul de căpitan;
2. BURCUŞEL IOAN – Facultatea de Jurnalistică, Academia „Ştefan Gheorghiu";
3. BLIDAR IOAN – Academia „Ştefan Gheorghiu", asimilat cu Facultatea de Ştiințe Economice – este la Bucureşti;
4. CĂTANĂ GRIGORE – Facultatea de Mine, Petroşani;
5. CIHEREAN GRIGORE – Institutul Politehnic din Cluj-Napoca, subinginer, decedat 1985;
6. ZĂGREAN ANCHIDIM – Facultatea Ştiințe Economice, Bucureşti, Şeful Corpului de Contabili Jud. Bistrița-Năsăud, este doctorand;
7. POP I. IOAN – Facultatea de Filosofie, inspector şcolar la jud. Muramureş;
8. POP I. DANA – Facultatea de Asistență Socială Cluj-Napoca şi Facultatea de Litere Baia Mare;
9. POP I. FIRUȚA – Facultatea de Asistență Socială Cluj-Napoca şi Facultatea de Litere Baia Mare;
10. DRĂGAN FLOAREA (fostă TOMOIOAGĂ) – Facultatea de Istorie, master în Antropologie Culturală (Liceul Baptist din Mănăştur – Cluj-Napoca);
11. POP FLORE – Facultatea de Drept, doctorat în filosofie (Paris 2002), doctorat în Istoria Religiilor şi Antropologie Religioasă – Universitatea Paris IV – Sorbonne (2002); doctor în Drept Internațional Economic la Facultatea de Drept a Universității Paris V „Rene Descartes";
12. CIHEREAN VASILE – Facultatea de Teologie, Sibiu, preot ortodox;
13. CIHEREAN GEORGE - Facultatea de Teologie, Sibiu, preot ortodox, decedat 1990;
14. DOLHA GHEORGHE – Facultatea de Teologie, Bucureşti, inspector şcolar;
15. ANDREI VIOREL – Facultatea de Teologie, Sibiu, preot ortodox în județul Arad;
16. POP FLORE a lui Suciu – Academia Militară Generală, locotenent-colonel (în rezervă);
17. DOLHA ŞTEFAN – Facultatea de Geografie, Bucureşti, în prezent profesor în Suplai;
18. DOLHA GICU – Facultatea de Geografie, Bucureşti;
19. ONIGA VICTOR – Facultatea de Teologie Penticostală, Viena;
20. ŞUŞCA MARIUS – Arte Plastice, Bucureşti şi Institutul Catolic din Paris;
21. CIHEREAN MIRELA – Arte Plastice Cluj-Napoca, specializare la Londra;
22. CIHEREAN DANIEL – Facultatea de Teologie Cluj-Napoca, acum este la Timişoara;
23. CIHEREAN CĂLIN – Facultatea de Teologie Cluj-Napoca, acum este la Timişoara;
24. CĂTANĂ IOAN – învățător;
25. MIRON FLORENTINA – educatoare şi specialist în publicitate, Bistrița
26. CĂTANĂ VICTOR – învățător;
27. ŞUŞCA PARASCHIVA – învățătoare, Dorna Arini, jud. Suceava;
28. ŞUŞCA ARISTINA – învățătoare Bucureşti, Institutul Waldorf;
29. CÎMPEAN VERONICA MICLE – doctor R.A.I. din Năsăud;

30. BRAIC GAVRILĂ – alias WILLY, doctor la Turda, acum plecat în Germania;
31. TĂNASE TODORAN – Eroul de la Salva, ucis prin tragerea pe roată la 12 noiembrie 1763, căpitan în Armata Moldovei a lui Mihail Racoviță;
32. LEONIDA POP – General la Viena;
33. Colonel medic POP DAMIAN LEONIDA – ofițer în armata austro-ungară, apoi în Armata Română după 1918, medic militar.
34. GORIȚĂ IOAN – ambasador al României la ONU în 1993-1996, ministru adjunct de externe în 1994-1995 şi Secretar de Stat la Ministerul Afacerilor Externe al României (mama lui este din Bichigiu);
35. GEORGE TODORAN – învățător, preot, filosof, Cluj, tatăl lui Dorin Todoran;
36. POP FLOAREA MARIA – Facultatea de Litere, Bucureşti, masterat în Italia. A obținut locul I pe țară la literatură în 1999.
37. RUS GAVRILĂ – partizan în munți, după 1945, alături de Paşca şi George Împăratul. Din această cauză tatăl lui a suferit enorm, fiind torturat şi traumatizat de securitate;
38. OLOIET AURICA (căsătorită TĂTAR) – învățătoare Tg. Mureş;
39. POP AURICA – învățătoare, Bistrița;
40. RUSU GRIGORE – învățător (decedat);
41. POP EMIL – învățător (decedat), fost secretar de şcoală în Coşbuc (Hordou);
42. ONIGA ANCHIDIM – învățător;
43. Maistru militar POP VASILE a lui George a Vâncului (lucrează la Borşa);
44. Plutonier adjutant de poliție MACREA GRIGORE;
45. Plutonier adjutant de poliție DOBRICAN GEORGE.

Notă: Acest documentar a fost întocmit de conf. univ. dr. POP FLORE şi confruntat de autorul lucrării în ziua de 20.03.2004 cu pr. TÎRGOVEȚ NICOLAE, domnul POP IOAN („Lăptarul").

Anexa nr. 37

Tabel nominal cu studenții actuali din Bichigiu (2004)

1. Cătană Anastasia – Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Studii Europene, an III;
2. Dobricean Ioan – Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Informatică, an III;
3. Cihărean Gavrilă – Universitatea Baia Mare, Facultatea de Teologie, an IV;
4. Dolha Grigore – Universitatea Târgu Mureş, Facultatea de Administrație Publică, an V;
5. Dobricean Simona – Universitatea Oradea, Facultatea de Litere, fără frecvență (diferențe de examene de la Colegiul Pedagogic la studii superioare).

Anexa nr. 38

Tabel nominal cu absolvenții de Colegiu universitar din Bichigiu (2004)

27. Şuşca Aritina – Institutul Waldorf, Bucureşti
28. Pop Victoria – Institutul Waldorf, Blaj
29. Dobricean Simona – Colegiul Pedagogic

Anexa nr. 39

Meseriaşii renumiți din comuna Telciu în perioada 1930-2004

1. Scuturici Gheorghe a lui Straus - tâmplar;
2. Scuturici Pavel a lui Straus (decedat) - tâmplar;
3. Muntean George (decedat) - tâmplar;
4. Ferchi Ioan (decedat) - tâmplar;
5. Todica Gheorghe (decedat) - tâmplar;
6. Peter Ioan – constructor de case (decedat);
7. Peter Ilie – constructor de case (decedat);
8. Scuturici Luca – constructor de case;
9. Mutu Macedon – tâmplar;
10. Todica Vasile – constructor de case;
11. Tompa Nicolae – constructor de case;
12. Tompa Luca – constructor de case;
13. Filip Dumitru – dogar (decedat);
14. Moldovan Ion (decedat) - tâmplar;
15. Moldovan George (decedat);
16. Podobea George – fierar (decedat);
17. Catone Victor– fierar;
18. Catone Ioan– fierar;
19. Haidel Diusi– fierar;
20. Ciocan Vasile – potcovar Valea Seacă;
21. Dobozi Geza – mecanic C.F.R. îngustă;
22. Țanc Aurel – C.F.R. normală;
23. Todoran Ioan;
24. Timoce George – fochist;
25. Timoce Pavel – ajutor mecanic locomotivă;
26. Badea George Asfalîş – tâmplar;
27. Viderman Herş – tâmplar (evreu);
28. Moldovan Ioan a lui Groşan – fierar;
29. Grațian Ioan – cojocar;
30. Budai Ioan – ceasornicar;
31. Polac Iţic – croitor (evreu);
32. Tutula Ştefan – stupar; Telciu – Telcişor;
33. Peter George – stupar; Telciu;
34. Pop Ioan – stupar; Telcişor;
35. Leucă Gheorghe – stupar; Telcişor;
36. Platon Ioan – stupar; Telciu-centru;
37. Login Nicolae – stupar; Telciu-Valea lui Stan;

38. Musca Gheorghe – stupar; Telcişor-Valea Luştii;
39. Moldovan Ioan – stupar; Telciu-Strada Nouă;
40. Boldijer Gheorghe – şofer autobuz;
41. Bura Ioan – şofer autobuz;
42. Cosmuța Dumitru – şofer de autobuz;
43. Mutu Ioan – şofer de autobuz;
44. Văsîieş Dumitru – şofer de autobuz;
45. Cosmuța Dumitru jr. – şofer de autobuz.

Notă: Lista a fost întocmită de Dumitru Peter, Ioan Moldovan şi Vasile Tutula.

Anexa nr. 40

Meseriaşi renumiți din satul Bichigiu

1. Şuşca Ioan – tâmplar (1940 – decedat 1977);
2. Simion Ioan – sculptor în lemn;
3. Simion Dumitru – tâmplar;
4. Pop Grigore – sculptor în lemn;
5. Miron Viorel – sculptor în lemn;
6. Chiş Victor – dulgher;
7. Alexa Dumitru – dulgher;
8. Dolha Grigore – constructor de case (1960-1985);
9. Filip Ioan – dogar (1995-1988), decedat;
10. Mopan Anton – tâmplar (1940-1980);
11. Iacob Rai – tâmplar;
12. Pavel Rai – tâmplar, dulgher;
13. Ioachim Rai – tâmplar, dulgher;
14. Burcuşel Ioan – dulgher;
15. Ciherezean Victor – dulgher;
16. Miron Toader – constructor de case;
17. Miron Ilie – constructor de case;
18. Miron Ilie-Ioan – constructor de case;
19. Filip Victor – tâmplar;
20. Andrieş Caliment – tâmplar, dulgher;
21. Andrieş Anchidim – tâmplar, dulgher;
22. Andrieş Ioan – tâmplar, dulgher;
23. Domidea Ioan – fierar (aproximativ 1895-1935);
24. Bota George – fierar;
25. Filip Gavrilă – fierar;
26. Macra Ioan – mecanic de locomotivă;
27. Pop Grigore – şofer de autobuz;
28. Pop Ioan – şofer de autobuz;
29. Ciherean Ioan – şofer de autobuz.

Notă: Lista a fost întocmită prin bunăvoința pr. Târgoveț Nicolae şi domnul Pop Ioan („Lăptarul”).

Anexa nr. 41

Lista nominală a personalului silvic originar din Bichigiu

1.	Todoran Andrei	1910-1920	Pădurar Bichigiu
2.	Alexa Alexa	1913-1938	Pădurar Bichigiu
3.	Dobricean Ipolit	1920-1944	Pădurar Bichigiu
4.	Burcuşel Ioan	1922-1946	Pădurar Bichigiu
5.	Dolha Grigore	1940-1945	Pădurar Bichigiu
6.	Miron Dumitru	1948-1984	Pădurar Bichigiu
		1951-1956	Brigadier Bichigiu
7.	Burcuşel Găvrilă	1948-1982	Pădurar
8.	Dobricean Ioan	1953-1980	Pădurar
9.	Pop Dumitru	1951-1979	Pădurar
10.	Miron Ioan	1951-1965	Pădurar
11.	Zăgrean Vasile	1953-1955	Pădurar Telciu
12.	Pop Macidon	1950-1952	Pădurar Romuli
13.	Moldovan Ilie	1950-1952	Pădurar Romuli
14.	Andrieş Nicolae	1970-1980	Pădurar Romuli
15.	Chiş Grigore	1975-1980	Pădurar Romuli
16.	Pop Flore		Brigadier silvic
17.	Pop Victor	1980-2002	Pădurar Bichigiu
18.	Dolha George	1990-1991	Brigadier O.S.J. Botoşani
19.	Urs Vasile	1991-1992	Pădurar Parva
20.	Pop Ioan	2003-în prezent	Pădurar Bichigiu

Notă: Lista a fost întocmită de pr. Târgoveț Nicolae şi domnul Pop Ioan („Lăptarul”).

Anexa nr. 42

Străzile comunei Telciu la data de 21.03.2004

1. **Str. Principală:** de la intrare în comună dinspre Coşbuc, până la ieşire spre Transbordare. Lungime 2 străzi, circa 3,5 km.
2. **Str. Gării:** face legătura centrului comunei şi a intrării dinspre Coşbuc cu gara C.F.R. De fapt sunt 2 străzi care duc la gara C.F.R.
3. **Str. Stadionului:** pleacă de la podul peste pârâul Valea lui Stan şi ajunge la Stadionul de fotbal, situat la confluența râurilor Sălăuța cu Telcişorul. Este nevoie a fi reparată şi modernizată.
4. **Str. Joagărului:** spre gaterele lui Luca lui Valeri.
5. **Str. Popii: de la podul peste pârâul Valea lui Stan, în diagonală spre Luca lui Valerii.**
6. **Str. Valea lui Stan:** pe valea cu acelaşi nume.
7. **Str. Bisericii**
8. **Str. Morii**
9. **Str. Muntelui:** spre Telcişor în sus, până la locul numit „Depou”. Este destul de lungă, circa 1,5 km (fostul drum vechi, de la podul de ciment, pe lângă apa Telcişorului, târgul de vite).
10. **Str. Nouă:** este de dată recentă, construită pe traseul fostei căi ferate înguste, de la podul de ciment prin grădinile din dreapta văii Telcişorului.

11. **Str. Căminului Cultural**
12. **Str. Cimitirului**
13. **Str. Poliției**
14. **Str. Crucilor**

Notă: O întrebare pentru primarii din Telciu: Unde sunt străzile cu numele George Coşbuc, Tănase Todoran, eroul Vasile Oichii, sublocotenentul Ioan Miron? În Bichigiu este necesară apariția străzilor; Tănase Todoran şi general Leonida Pop.

Anexa nr. 43

Străzile din satul Bichigiu la data de 21.03.2004

1. **Str. Calea Telciului**
2. **Str. Principală:** lungimea circa 2 km
3. **Str. Mânăstirii**
4. **Str. Râului**
5. **Str. Bichigelului**
6. **Str. Podereiului**

Anexa nr. 44

Tabel nominal cu absolvenții din învățământul superior din comuna Telciu

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Universitatea. Facultatea absolvită
1	Ilieş Dumitru	Facultatea de Ştiințe Economice, Bucureşti Facultatea de Drept
2	Nistor Gavrilă	Institutul Politehnic – 3 ani Iaşi – Facultatea de Fizică-chimie 1968; Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Fizică-chimie 1974.
3	Micailu Georgeta	Institutul Politehnic Bucureşti.
4	Micu Ioan	Institutul Agronomic Cluj – Facultatea de Zootehnie.
5	Micu George	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Geografie (franceză).
6	Chiorean Doru	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Informatică.
7	Chiorean Alina	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Informatică.
8	Todica Viorica	Institutul Politehnic Cluj-Napoca.
9	Miron Mariana	Institutul Politehnic Cluj-Napoca.
10	Scuturici Vasile Marian	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Informatică.
11	Scuturici Silviu	Universitatea Baia Mare – Facultatea de Matematică-informatică
12	Scuturici (Paşcu) Palagia	Institutul Pedagogic Oradea – Facultatea de Istorie-Geografie (3 ani).
13	Pascu Gabriela	Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi" Iaşi – Facultatea Maşini-unelte.

14	Paşcu Adrian	Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi" Iaşi – Facultatea Maşini-unelte. Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Fizică.
15	Bălătici Iulus	Institutul Politehnic Cluj-Napoca – Facultatea Mecanică. Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Matematică.
16	Bălătici Nicolae	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Matematică.
17	Pop Nicolae	Institutul Agronomic Cluj – 1963.
18	Pupăză Rodovica	Institutul Politehnic Cluj-Napoca – Facultatea Mecanică.
19	Ganea Gheorghe	Institutul Teologic – Cluj-Napoca.
20	Micu Ioana	Institutul de Farmacie Cluj-Napoca.
21	Pupeză Maria	Institutul Politehnic Cluj-Napoca.
22	Pupeză Domnica	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Drept.
23	Peter Ioan	Facultatea de Drept – Cluj-Napoca (decedat).
24	Peter Luca	Facultatea de Drept – Cluj-Napoca (decedat).
25	Homei Domnica	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea Creştinism-filologie.
26	Pop Vasile	Institutul Politehnic – Facultatea Maşini agricole; Universitatea „Babeş-Bolyai" – Ştiinţe economice.
27	Suciu Valer	Institutul Agronomic – Cluj-Napoca.
28	Suciu Octavian	Institutul de Medicină Cluj-Napoca.
29	Foşlui Lenuţa	Institutul Politehnic Iaşi – Facultatea Fizică-chimie (3 ani); Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Fizică-chimie.
30	Popa Constantin (Costel)	Facultatea de Ştiinţe Economice, Cluj-Napoca.
31	Danci Viorica	Institutul Politehnic Suceava – Facultatea Mecanică.
32	Scuturici Petru	Institutul Politehnic Iaşi, Facultatea de Matematică (3 ani).
33	Henciu Monica	Facultatea de Matematică (?).
34	Mureşan Domnica	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie.
35	Pop Doina	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Biologie.
36	Pop Mihai	Institutul Politehnic Cluj – Facultatea de Construcţii Civile şi Industriale.
37	Ferchi Maria	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Informatică; Facultatea de Ştiinţe Economice, Bucureşti.
38	Ferchi Ana	Universitatea Oradea – Facultatea de Sociologie.
39	Puica Dinu	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Educaţie Fizică.
40	Puica Nelia	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie.
41	Miron Ana	Facultatea de Ştiinţe Economice, Bucureşti.

42	Scuturici Ana	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie (Italia).
43	Telcean Victoria	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Pedagogie Specială.
44	Telcean Ovidiu	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
45	Telcean Adrian	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Informatică.
46	Scuturici (Scridon) Ana	Institutul Pedagogic Târgu-Mureş, Facultatea de română-istorie (3 ani).
47	Homei Floarea	Institutul de Farmacie, Bucureşti.
48	Ganea (Goftone) Floarea	Facultatea de Drept.
49	Gavrilaş (Mihai) Violeta	Institutul Politehnic Bucureşti – Facultatea T.C.M.
50	Câmpeanu (Luşcan) Nedda	Institutul de Medicină-Farmacie Cluj-Napoca.
51	Câmpean Carmen	Institutul de Farmacie, Cluj-Napoca.
52	Moldovan Sever	Institutul Politehnic Cluj, Facultatea de Mecanică.
53	Horț Dumitru	Institutul Politehnic Cluj, Facultatea T.C.M.
54	Cordoş Ştefan	Facultatea de drept administrativ, Bucureşti (decedat).
55	Cordoş Claudia	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Chimie.
56	Leah Viorel	Facultatea de Drept.
57	Scuturici Dumitru	Universitatea din Sibiu, Facultatea de Geografie.
58	Scuturici Daniela	Universitatea din Sibiu, Facultatea de Geografie.
59	Ganea Floarea	Universitatea „Al. Ioan Cuza” Iaşi, Facultatea de Ştiințe Economice.
60	Lacătuş (Moldovan) Rodica	Institutul de Ştiințe Economice Bucureşti.
61	Nomai Lazăr	Institutul Pedagogic – Facultatea de Educație Fizică (3 ani).
62	Mureşan Delia	Ştiințe Economice Cluj; Facultatea de Management Comercial Turistic.
63	Ganea Gheorghe (a ceteraşului)	Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca;
64	Moldovan Gheorghe	Institut de Mine Petroşani.
65	Moldovan Victor	Subinginer.
66	Scuturici Alina	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Chimie.
67	Pupeză Luca	Institutul Silvic Braşov (inginer silvic).
68	Pupeză Vasile	Institutul Silvic Braşov (inginer silvic).
69	Horț Ioan (Nița)	Facultatea de Ştiințe Economice (?).
70	Mureşan Sever	Institutul Politehnic Bucureşti, Facultatea de transporturi, autovehicule rutiere.
71	Mureşan Daniela-Liliana	Facultatea de Chimie, Bucureşti.
72	Corpădean Carmen	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Fizică.
73	Suciu Laura	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie.
74	Simion Ana	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Creştinism.
75	Simion Monica	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie-pedagogie specială.

76	Radu Dumitru	Institutul Teologic, Sibiu.
77	Radu Constantinescu	Institutul Teologic, Oradea.
78	Natu Ioan	Subinginer (?).
79	Giurgian Dumitru	Subinginer – Bistrița.
80	Suciu Victor	Subinginer – Bistrița.
81	Radu (Marti) Maria	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie.
82	Moldovan Duță	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Biologie.
83	Pop Ovidiu	Institutul Politehnic – Facultatea de Mecanică.
84	Ilieş Domnica	Institutul Pedagogic Cluj – Facultatea de Filologie (3 ani).
85	Ilieş Raveca	Institutul Agronomic Cluj.
86	Ionaşcu Daniel	Institutul Teologic, Cluj-Napoca; Facultatea de Drept.
87	Vlaşin Daniel	Institutul Politehnic Cluj – Facultatea de Electrotehnică.
88	Bulea Ecaterina	Universitatea „Babeş-Bolyai” – Facultatea de Psihologie; la studii în Elveția.
89	Bulea Flaviu	Institutul Politehnic Braşov – Facultatea de Autovehicule rutiere.
90	Bulea Ana	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia, Facultatea de Ştiințe Economice
91	Moldovan Dumitru (Curcoi)	Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
92	Ganea Ioan (Ceteraşu)	Subinginer mecanic.
93	Ganea Gheorghe	Institutul Silvic Braşov.
94	Danci Dumitru	Institutul de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
95	Moldovan Mariana	Institutul Politehnic Cluj – Facultatea de Automatizări şi calculatoare.
96	Moldovan Rodica	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
97	Trif Aurora	Universitatea Bucureşti – Facultatea de Educație Fizică.
98	Suciu Mariana	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Informatică.
99	Suciu Nastasia	Institutul Politehnic – Facultatea de Mecanică.
100	Scridon Aurel	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Birotică.
101	Bondane Dănuț	Institutul Politehnic Cluj – Căi ferate şi Poduri.
102	Covaciu Floarea	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
103	Mureşan Trăian	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
104	Fogel (Moldovan) Frida	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
105	Rubinstein Ilie	Institutul de Medicină şi Farmacie Cluj – Medic.
106	Polac Lia	Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
107	Rübel Teresia	Facultatea de Ştiințe Economice.
108	Baciu Mirela	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Matematică.
109	Simionca (Moisil) Nastasia	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Biologie.
110	Rusu Ioan	Institutul Silvic Braşov.

111	Crăciun Floarea	Institutul Pedagogic Cluj – Facultatea de Ştiinţe naturale (3 ani).
112	Scuturici (Scripeţi) Raveca	Institutul Pedagogic Cluj – Facultatea de Matematică (3 ani).
113	Crăciun Octavian	Institutul Pedagogic – Facultatea de Matematică (3 ani).
114	Suciu Gheorghe	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie (decedat).
115	Scuturici (Pupeză) Luca	Universitatea Bucureşti – Facultatea de Geologie.
116	Pupeză (Vila) Maria	Institutul de Farmacie Cluj-Napoca.
117	Simion George	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi, Facultatea de Filologie (decedat).
118	Mutu Viorica	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Chimie.
119	Mititel Elena	Institutul Agronomic, Cluj-Napoca.
120	Moldovan Pavel	Institutul Minier de subingineri.
121	Moldovan Rodovica	Facultatea de Ştiinţe Economice.
122	Danciu Gheorghe	Institutul de Medicină şi Stomatologie Cluj-Napoca.
123	Peter Cristian	Facultatea de Ştiinţe Economice Cluj-Napoca.
124	Pupeză Valeria	Institutul Politehnic.
125	Ilieş Ioan	Institutul Agronomic, Cluj-Napoca.
126	Buzilă Livia	Institutul Politehnic Iaşi, Facultatea de Maşini Uşoare şi Textile.
127	Tompa Nelia	Facultatea de Drept.
128	Moldovan Ioan	Institutor.
129	Bumbu Rodovica	Institutor.
130	Irini (Pop) Rodovica	Institutor.
131	Vlaşin (Rusz) Daniela	Institutor.
132	Borzaşi Ştefania	Institutor.
133	Terpian (Tompa) Gabriela	Institutor.
134	Pupeză (Ganea) Nastasia Vali	Institutor.
135	Doce Monica	Institutor.
136	Moldovan Elena	Facultatea de subingineri.
137	Toderici Valeri	Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Facultatea de Construcţii.
138	Horţ Ioan	Facultatea de Ştiinţe Economice.
139	Apostol Vasile	Institutul Politehnic – inginer.
140	Scuturici Floarea	Universitatea Bucureşti, Facultatea de Matematică.
141	Matei Maria	Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Chimie.
142	Ganea Anca	Institutul de Medicină şi Farmacie Cluj-Napoca, Facultatea de Farmacie.
143	Fodor Elisabeta	Institutul Pedagogic Bacău, Facultatea de Biologie (3 ani).
144	Vlaşin Gelu	Universitatea Bucureşti, Facultatea de Filologie.
145	Ilieş Alexandru	Facultatea de Comerţ Exterior, Bucureşti
146	Rusu V. Gheorghe	Facultatea de Silvicultură, Bucureşti.
147	Henciu Pilu	Medicină veterinară.
148	Henciu Iuliu	Facultatea de Teologie Sibiu (decedat).
149	Henciu Carol Valer	Facultatea de Teologie (decedat).

150	Bondane Ioan	Facultatea de Teologie (decedat).
151	Groze A. Sever	Facultatea de Matematică.
152	Toderici Ioan Leon	Facultatea de Pedagogie – Bucureşti.
153	Todoran Ioan	Facultatea de Drept – Timişoara.
154	Vlad Monica	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie.
155	Pupeză Vasile	Institutul Politehnic, Cluj-Napoca
156	Bondane Eugenia	Facultatea de Industrie Textilă. Inginer.
157	Bondane Ana Maria	Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie.
158	Pop Gr. Tiberiu	Institutul de Medicină şi Farmacie Cluj, Facultatea de Medicină.
159	Peter Ana	Facultatea de Filologie (română-franceză)
160	Predescu Mihail Adrian	Institutul de Mine, Baia Mare. Subinginer
161	Bumbu Valentin Dan	Facultatea de Comunicații
162	Bumbu Marius	Institutul Silvic, Facultatea de Silvicultură
163	Tutula Şt. Vasile	Academia Militară Generală Universitatea Bucureşti, Facultatea de Istorie Doctorat în istorie, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca
164	Ştefănuț N. Vasile	Academia Militară Generală, Facultatea de Ştiințe Economice, Facultatea de Filosofie-Sociologie

Notă: Prezentul document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu.

Anexa nr. 45

Şcoli militare de ofiţeri şi subofiţeri Academia Militară Generală (A.I.S.M., Universitatea Națională de Apărare, Academia Militară Tehnică)

1 **Ştefănuț Vasile**
- Colonel – Academia Militară Generală (1978), Bucureşti, M.Ap.N.
- Facultatea de Filosofie-Sociologie, Bucureşti (1974)
- Facultatea de Ştiințe Economice, Bucureşti (1994)

2 **Tutula Vasile**
- Colonel – Academia Militară Generală (1978), Bucureşti, M.Ap.N.
- Facultatea de Istorie, Bucureşti (1993)
- Doctorat la Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca (2002)

3 **Gaftone Ioan**
- Colonel – Academia Militară Generală, Bucureşti, M.Ap.N. (1985)

4 **Luşcan Dumitru**
- Locotenent colonel (r.), M.Ap.N.

5 **Toderici Ioan**
- Locotenent colonel (r.), M.Ap.N.

6 **Homei Dumitru**
- Academia Tehnică Militară, Bucureşti, (1978), M.Ap.N., doctorat 2003.
- Facultatea de Drept (Sibiu)

7 **Bumbu Ioan**
- Colonel (r.), Facultatea de Ştiințe Economice

8 **Hubel Nicolae**
- Maior (r.), M.Ap.N.

9 **Lăcătuş Ioan**
- Maior (r.), M.Ap.N.

10	**Ceuca Ovidiu**	– Maior, M. A. I.
11	**Moldovan Ioan**	– Subofițer, M. A. I.
12	**Pupeză Lucian**	– Căpitan.
13	**Rusu Ioan**	– Maior (decedat), M.Ap.N.
14	**Mureşan Alexandru**	– Sublocotenent (decedat).
15	**Peter Luca**	– Căpitan (decedat), M. A. I.
16	**Pupeză Gelu**	– Plutonier, M. A. I.
17	**Scuturici Ion**	– Plutonier adjutant (r.) – M. A. I.
18	**Scuturici Ion (Tc.)**	– Plutonier adjutant (r.), M.Ap.N.
19	**Pupeză Ioan**	– Plutonier (r.), (decedat), M.I.
20	**Homei Silvian**	– Plutonier adjutant (r.), M. A. I.
21	**Moldovan Paramon**	– Plutonier adjutant (r.), M. A. I.
22	**Mutu Nicolae a lui Nicolae**	– Plutonier adjutant (r.), M. A. I.
23	**Mutu Nicolae a lui Ion**	– Plutonier adjutant (r.), M. A. I.
24	**Cacior Ştefan**	– Plutonier (r.), M. A. I.
25	**Suciu Ioan (?)**	– Plutonier, M. I. (decedat)
26	**Podobea Ion**	– Plutonier, M. A. I. (decedat)
27	**Homei Silivan**	– Plutonier major, M. A. I.
28	**Mărtari Pavel**	– Maistru militar, M.A.I.
29	**Tompa Luca**	– Plutonier adjutant (r.), M.Ap.N.
30	**Pop Macedon**	– Maistru militar (r.), M.A.I.

Anexa nr. 46

Absolvenții şcolii pedagogice şi şcolilor postliceale de învățământ

1	**Pop Titus**	– Şcoala Normală Gherla şi Blaj
2	**Buzilă Ana**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
3	**Bumbu (Gaftone) Rodovica**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
4	**Pupeză Rodovica**	– Liceul Năsăud + 2 ani de postliceală
5	**Popa Constanța**	– Liceul Pedagogic Năsăud (Nr. 2)
6	**Pop (Popescu) Maria**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
7	**Mureşan (F) Valeria**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
8	**Mureşan Matilda**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
9	**Făgărăşan Emil**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
10	**Mutu (Chivaru) Anuța**	– Şcoala Pedagogică Năsăud
11	**Cazacu (Popa) Ana**	– Liceul Pedagogic Năsăud
12	**Lăcătuş (Ichim) Domnica**	– Liceul Pedagogic Năsăud
13	**Peter (Vlaşin) Mihaela**	– Liceul Pedagogic Năsăud
14	**Filip (Borzaşi) Rodovica**	– Liceul Pedagogic Năsăud
15	**Muntean Dumitru**	– Liceul + Institutul Pedagogic de 2 ani (institutori)
16	**Zăgrean (Pupeză) Dana**	– Liceul Pedagogic Năsăud
17	**Capra Valeria**	– Liceul Pedagogic Năsăud
18	**Ilie Ionela**	– Liceul Pedagogic Năsăud
19	**Mutu Ionela**	– Liceul Pedagogic Năsăud
20	**Radu Raveca**	– Liceul Pedagogic Năsăud
21	**Ganea (Telcean) Victoria**	– Liceul + Institutul Pedagogic de 2 ani (institutori)

22	**Cira (Checicheş) Viorica**	– Liceul Pedagogic Cluj-Napoca
23	**Bondane Ana**	– Liceul Pedagogic Cluj-Napoca
24	**Ceuca (Todica) Mariana**	– Postliceală educatoare, Bistrița
25	**Scuturici (Ilie) Claudia**	– Postliceală educatoare, Bistrița
26	**Radu Raveca**	– Postliceală educatoare, Bistrița

Anexa nr. 47

Studenți în 2004 (Telciu)

1	**Micu Mihai**	– Facultatea de Medicină Cluj-Napoca.
2	**Micu Veronica**	– Universitatea „Babeş-Bolyai" – Facultatea de Geografie.
3	**Frijan Ioana**	– Farmacie, Cluj-Napoca
4	**Frijan Georgeta**	– Facultatea de Medicină Generală, Cluj-Napoca.
5	**Frijan Anamaria**	– Universitatea Oradea – Facultatea de Biologie.
6	**Bumbu Constantin**	– Institutul Politehnic Cluj – Telecomunicații.
7	**Bumbu Marius**	– Institutul Agronomic Cluj – Facultatea de Silvicultură.
8	**Todorica Valer**	– Institutul Politehnic Cluj – Telecomunicații.
9	**Burza Dan**	– Piscicultură, an II U.S.A.M.N.
10	**Giurgian Lucian**	– Întrerupt facultatea (plecat SUA)
11	**Fluta Nelu**	– Facultatea de Educație Fizică Cluj-Napoca.
12	**Pupeză Gheorghe**	– Ştiințe Economice Cluj.
13	**Pop Bogdan**	– U.S.A.M.N., Facultatea de Silvicultură.
14	**Pupeză Pavel**	– Institutul Silvic, Braşov
15	**Jugan Ionela**	– Facultatea de Farmacie, Cluj-Napoca.
16	**Scuturici Ana**	– Universitatea Oradea – Facultatea de Geografie.
17	**Călini Maria**	– Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
18	**Moldovan Cristina**	– Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
19	**Platon Adrian Ioan**	– Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie; Institutul Teologic Ortodox, Cluj-Napoca
20	**Todica Georgeta**	– Institutul Politehnic Cluj – Ingineria Materialelor.
21	**Bumbu Ionela**	– Universitatea Oradea – Facultatea de litere, română-franceză.
22	**Hortopan Ioan Ciprian**	– Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" – Facultatea de Educație Fizică, Suceava.
23	**Bumbu Claudia**	– Universitatea Oradea – Română-engleză.
24	**Vila Trăian**	– Institutul Politehnic Cluj – Telecomunicații.
25	**Urs Ioan**	– U.S.A.M.N., Facultatea de Zootehnie şi Biotehnologie
26	**Pop Elena**	– Universitatea Tehnică – Ingineria Materialelor.
27	**Lipceac Alina**	– An II, Protecția mediului, Universitatea de Ştiințe Agricole, Cluj-Napoca

28	**Mutu Ioan**	– An II, Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca
29	**Ilovan Crina**	– Filologie Bistrița, Colegiu, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca
30	**Tătar Ioan**	– Institutul Teologic Cluj-Napoca, Facultatea Greco-catolică.
31	**Mureşan Alin**	– Institutul Teologic Greco-catolic, Oradea
32	**Iuga Maria**	– Facultatea de Stiințe Economice, Cluj-Napoca
33	**Puica Vasile**	– Facultatea de Drept, Timişoara (fără frecvență)
34	**Danci Marius**	– Universitatea de Vest „Vasile Goldiş”, Facultatea de Marketing şi Management Informațional
35	**Mutu Ionela**	– Universitatea „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, Facultatea de Drept
36	**Simion Elena**	– Universitatea „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, Facultatea de Drept.
37	**Simion Nuțica**	– Universitatea „Dimitrie Cantemir”, Cluj-Napoca, Facultatea de Drept.
38	**Huniar Carmen**	– Facultatea de Drept, Cluj-Napoca.
39	**Zăgrean Dana**	– Facultatea de Ştiințe Economice, Cluj-Napoca (?)
40	**Cleja Ionela**	– Facultatea de Ştiințe Economice.
41	**Simion Nicoleta**	– Colegiul de Institutori, Năsăud.
42	**Rebrişorean Liliana**	– Colegiul de Institutori, Năsăud.
43	**Todoran Angelica**	– Colegiul de Institutori, Năsăud.
44	**Peter (Vlaşin) Mihaela**	– Colegiul de Institutori, Năsăud.
45	**Scuturici Ana**	– Universitatea „Babeş-Bolyai” – Facultatea de Psihologie.
46	**Moldovan Octavian**	– Timişoara.
47	**Bălătici Nicolae**	– Facultatea de Ştiințe Economice, Cluj-Napoca.
48	**Scuturici Ana**	– Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, română-japoneză.
49	**Simion (Pătraşcu) Floarea**	– Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca.
50	**Horț (Milionean) Gabriela**	– Facultatea de Ştiințe Economice Cluj-Napoca (anul V).
51	**Scuturici Gheorghe**	– Institutul Agronomic, Facultatea de Silvicultură Cluj-Napoca.
52	**Ceuca George**	– Facultatea de Educație fizică
53	**Danciu Emilia**	– An III Ştiințe Administrație Publică Cluj-Napoca
54	**Mureşan Liliana**	– An III Ştiințe Administrație Publică Cluj-Napoca
55	**Mutu Anca**	– Universitatea „Babeş-Bolyai”, Facultatea de Relații Publice.
56	**Predescu Valeriu Nicolae**	– Universitatea „Petru Maior” Tg. Mureş, Facultatea de Administrație Publică

Notă: Prezentul document a fost întocmit de prof. Ioan Paşcu.

Anexa nr. 48

Mori cu apă şi vâltori existente în comuna Telciu
în anul 2004

I. MORI CU APĂ

1. Mutu Maria – Starea = bună
2. Mititel Pavel – *Ibidem*
3. Telcean Ion – *Ibidem*
4. Dolha Vasile (Bichigiu) – *Ibidem*
5. Cosma Ana – *Ibidem*

TOTAL = 5 mori, cu 10 mai puțin față de anul 1948. a crescut de circa 3-4 ori numărul morilor mecanice

II. VÂLTORI (PIUĂ) PENTRU PĂNURĂ

1. Mutu Maria – Starea = foarte bună
2. Leucă Niță – *Ibidem*
3. Dolha Vasile – *Ibidem*

TOTAL = 3 vâltori, cu 5 mai puține față de anul 1948. Există pericolul desființării lor, dacă nu se vor pregăti tâmplari specializați pentru reparațiile morilor şi vâltorilor. Primăria ar trebui să pregătească împreună cu Grupul Şcolar din Telciu cel puțin 10-15 tâmplari de meserie în acest domeniu şi 6-8 dulgheri.

Anexa nr. 49
Copie

O lucrare mai puțin cunoscută

Siebenbürgens
geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches
Lexikon,
mittelst eines Versuches seiner Landkarten-Beschreibung
bearbeitet und alphabetisch geordnet
von
Ignaz Lenk von Treuenfeld,[*]
k.k. General-Feldmarschall-Lieutenant im Pensionsstande

Vierter Band
S - Z

[*] Generalul feldmareşal – locotenent pensionar Lenk Treuenfeld Ignaz a fost Comandantul Regimentului 2 Grăniceri din Năsăud în perioada 1809-1813 cu gradul de colonel. Cf. Colonel dr. Vasile Tutula, *Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774,* Edit. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 395, anexa nr. 19.

Wien
Gedruckt bey Anton Strauß' sel. Witwe
1839

S. 106-107

* **Szalautza, Válye,** ein Bach, welcher im Bistritzer Militär-District aus den Gebirgen Kapu-Tziblesuluj, Djálu-luj-Petru, Optsina-Krutsilor, Pojána-Steffanitzi, Fak-Rotund, Kapu-Setrev, Kapu-Priszlop, Vurvu-Fatsetuluj, Muntsel, Teou-Mutsed und Pojána-Bátrina, 2 1/2 St. ober Romuli entspringt, durch dieses und die Dörfer Telts und Hordó fließt, die Bäche: Válye-Grosuluj; Válye-Glóduluj; Válye-Lumailatu; die vereinigten Bäche Válye-Bityisuluj und Válye-Bityiselu; Válye-Fiadzelu; die vereinigten Bäche Válye-Káluluj, Válye-Szkredi und Válye-Fiaduluj, Válye-Szaba, Válye-Glóduluj; alle acht in sein rechtes; die Bäche: Válye-Formosel, Válye-Repete, Válye-Sztrimba, Válye-Teltsisora mit seinen Filialbächen Válye-Bunyi und Válye-Lusztan, Válye-Larga-Fontini, alle fünf in sein linkes Ufer aufnimmt; vier Dörfer in seinem Gebiethe zählt, und 2 St. unter Hordó, nach einem Laufe von 9 St. in den großen Samoschfluß, durch Szalva, rechtsuferig einfällt.

S. 250

*** Telts,** w. Tyelts, ein Dorf im Bistritzer Militär-District, welches ganz militärisch, aus einer Population von beynahe 1.400 Seelen mit dem Hauptmann und 107 davon ausgehobenen Soldaten besteht, zur 10. Compagnie des 2. Walachen Infanterie-Gränzregimentes gehört, nur von Walachen bewohnt, mit einer unter dem Naßóder Vicariate stehenden griechisch-unirten Pfarre und Kirche versehen, in die katholische Pfarre in Naszód als Filiale eingepfarrt ist. Dieses Dorf liegt im Samoscher Hauptflußgebiethe, in seinem Filialgebiethe des Baches Szalautza, 7 3/4 St. von der nächsten Post Somkerék NO. entfernt, beym linksuferigen Einfalle der beyden sich im Ort vor ihrem Einfall sich vereinigenden Bäche Válye-Teltsisori und Válye-Lusztan; es gränzt mit: Romuli NOzN., Parva SO., Hordó SSW., Bükkös WNW.

*** Teltsisori, Valye,** ein Bach, welcher im Bistritzer Militär-District aus den Bergen Kokosies und Priszlop-Onani entspringt, den Bach Válye-Bunyi rechtsuferig, den Bach Válye-Lusztan linksuferig aufnimmt, nach einem Laufe von 3 1/4 St. in den Bach Szalautza, durch Telts, linksuferig einfällt.

Traducere din limba germană
Lexiconul
geografic, topografic, statistic, hidrografic şi orografic
al Transilvaniei
cu o încercare de descriere a hărţilor ţării,
prelucrat şi ordonat alfabetic
de
Ignaz Lenk von Treuenfeld,*
general feldmareşal locotenent c.c. la pensie

Volumul IV
S - Z
Viena
Tipărit la văduva răposatului Anton Strauß
1839

p. 109-110

* **Sălăuța, Vale,** un pârâu care izvorăşte în districtul militar al Bistriței din munții Capu Țibleşului, Dealu lui Petru, Obcina Crucilor, Poiana Ştefăniții, Fagul Rotund, Capu Şetrev, Capu Prislop, Vârful Făgetului, Muncel, Tăul Muced şi Poiana Bătrână, la o depărtare de două ore şi jumătate în amonte de localitatea Romuli. Sălăuța curge prin Romuli şi prin satele Telciu şi Hordou. Preia opt pâraie pe malul său drept: Valea Grosului, Valea Glodului, Valea lui Mailat, pâraiele reunite Valea Bichişului şi Valea Bichişelu, Valea Fiagelui; pâraiele reunite Valea Calului, Valea Scradii şi Valea Fiadului, Valea Saba, Valea Glodului; preia cinci pâraie pe malul său stâng: Valea Frumuşelii, Valea Repede, Valea Strâmbă, Valea Telcişorului cu pâraiele filiale Valea Bunii (Băbii s.n.) şi Valea lui Stan, Valea Largă-Fântâni. Străbate patru sate şi două oraşe. La două ore în aval de Hordou, după un curs de nouă ore, trecând prin Salva, se varsă în malul drept al marelui râu Someş.

p. 250

* **Telciu,** un sat din districtul militar al Bistriței, militar în totalitate, compus dintr-o populație de aproape 1.400 de suflete dintre care se recrutează căpitanul şi 107 soldați, aparține companiei nr. 10 a celui de-al II-lea regiment românesc grăniceresc de infanterie. Este locuit numai de români, care au o parohie şi o biserică greco-catolică, aflată în subordinea vicariatului din Năsăud, ca filială a parohiei catolice din Năsăud. Acest sat este aşezat în teritoriul principal de curgere a Someşului, în zona pârâului filial [al Someşului] Sălăuța, la 7 ore şi trei sferturi de cea mai apropiată poştă la nord-est de Şintereag, la 3 ore şi un sfert mai jos de Romuli şi 1 oră şi un sfert mai sus de Hordou, pe pârâul Sălăuța, la confluența pe malul stâng al acestuia al celor două pâraie reunite aici Valea Telcişorii şi Valea lui Stan. Se învecinează cu [are hotar cu]: Romuli la nord-est spre nord, Parva la sud-est, Hordou la sud-sud-vest, Bichigiu vest-nord-vest.

*** Telcişorul, Vale**, un pârâu, care izvorăşte în districtul militar al Bistriței din dealurile Cocoziş şi Prislop-Onani, care preia în dreapta pârâul Valea Poienii, iar în stânga pârâul Valea lui Stan. După un curs de 3 ore şi un sfert, prin Telciu, se varsă în stânga pârâului Sălăuța.

Traducere din limba germană: dr. Mihaela Cosma.

Anexa nr. 50
Copie

Județul: Bistrița-Năsăud **Comuna: Telciu**
Plasa: Năsăud **Poporațiunea română……suflete**

TABLOU NOMINAL
despre locuitorii României, cari au luat parte la răsboiul din anii 1914-1918

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Născut în comuna	Ocupația civilă	Gradul avut în armată	A fost decorat cu medalia	A luat parte la mişcările impuse de război				Soarta îndurată în timpul războiului						În urma decedatului sau dispărutului a rămas		Observații
						Chemat fiind			A fost refugiat	Mort pe câmpul de luptă	Mort în spital, în temniță, în pribegie, în urma bolilor sau rănilor	S-a reîntors acasă			Dispărut	Văduvă	Numărul orfanilor	
						La partea activă	La partea sedentară, pentru servicii auxiliare, sau mobilizat pe loc	Pentru a fi arestat sau internat				Ca invalid	Rănit, bolnav, însă în prezent este sănătos	Deplin sănătos				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Cira Ioan lu Vasile	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
2	Cira Ioan lu Ioan	„	„	„	-	/								/				
3	Toderiu Ioan	„	„	„	-	/						/						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4	Ganea Ioan al lu Tănasă	„	„	„	-	/								/				
5	Tompa Victor	„	„	„	-	/								/				
6	Nistor Mihăilă	Năsăud	„	„	-	/								/				
7	Ganea Ioan lu George	Telciu	„	„	-	/				/						/	3	
8	Cosmulei Ştefan	„	„	„	-	/								/				
9	Suciu Niculai lu Toader	„	„	Caporal	-	/								/				
10	Pop George a Doci	„	„	Soldat	-	/								/				
11	Hordoan Grigore l Ioan	„	„	„	-	/						/						
12	Tompa Ioan a lu Petre	„	„	„	-	/				/								
13	Tompa Petre	„	„	„	-	/								/				
14	Tompa Alesandru	„	„	„	-	/				/								
15	Tompa Dumitru	„	„	„	-	/					/							
16	Hordoan Pavel C.	„	„	„	-	/								/				
17	Cozmuța Ioan	„	„	„	-	/						/						
18	Moldovan Niculai D.	„	„	„	-	/									/			
19	Gaftone Anchidim	„	„	„	-	/								/				
20	Danciu Vasile T.	„	„	„	-	/									/	/	/	
21	Suciu George	„	„	„	-	/								/				
22	Cosmuța Petre	„	„	„	-	/								/				
23	Doce Dumitru	„	„	„	-	/								/				
24	Micu George	„	„	„	-	/						/						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
25	Micu Manoila	„	„	„	-	/								/				
TOTAL Latura 1 (Pagina s.n.)						25				3	1	4		15	2	2	4	
26	Cristuțan Grigore	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
27	Ganea Ion lu Sebastian	„	„	Caporal	-	/								/				
28	Hordoan Ioan lu George	„	„	Soldat	-	/								/				
29	Covaci Ioan	„	„	„	-	/								/				
30	Covaci Neculai	„	„	„	-	/								/				
31	Covaci Lazăr	„	„	„	-	/								/				
32	Rus George	„	„	„	-	/								/				
33	Rus Ioan lu Ioan	„	„	„	-	/								/				
34	Moldovan Pavel Au.	„	„	„	-	/								/				
35	Hordoan George	„	„	„	-	/									/	/		
36	Hordoan Niculai D.	„	„	„	-	/								/				
37	Hordoan Grigore	„	„	Sergent	-	/								/				
38	Hordoan Ioan	„	„	Soldat	-	/								/				
39	Gaftone George	„	„	„	-	/								/				
40	Henciu Carol	„	Învățător	Plutonier	-	/								/				
41	Tompa Pavel Nic[olae]	„	Econom	Soldat	-	/								/				
42	Scuturiciu Pavel D.	„	„	„	-	/							/					
43	Bichigian George	„	„	„	-	/								/				
44	Olesim Ioan	„	„	„	-	/				/						/	2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
45	Bichigian George lu Ioan	„	„	„	-	/				/								
46	Moldovan Tănasă	„	„	„	-	/				/								
47	Blidar Niculai	„	„	„	-	/								/				
48	Pupeză Luca Henciu	„	„	Caporal	-	/								/				
49	Todoran Tănasă	„	„	Soldat	-	/					/							
50	Todoran Ioan Tăn.	„	„	„	-	/								/				
51	Ganea Ioan Nic.	„	„	„	-	/								/				
52	Olisim Dumitru	„	„	Caporal	-	/								/				
53	Vaida Emil	„	„	Sergent	-	/								/				
54	Hordoan Ştefan	„	„	„	-	/								/				
55	Mocodean Vasile	„	„	Soldat	-	/						/						
TOTAL Latura 2 (Pagina s.n.)						30				3	1	1	1	23	1	2	2	
56	MocodeanNiculai	Telciu	Econom	Soldat	-	/					/							
57	Mocodean Anchidim	„	„	„	-	/						/						
58	Mocodean Sebastian	„	„	„	-	/								/				
59	Bota Ioan	„	„	„	-	/								/				
60	Homei Sevestian	„	„	„	-	/					/					/	1	
61	Todericiu Ioan	„	„	Sergent	-	/								/				
62	Homei David	„	„	Caporal	-	/								/				
63	Varvari Dumitru	„	„	Soldat	Bronz	/								/				
64	Varvari Pavel	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
65	Ilovan Tănasă	„	„	„	-	/								/				
66	Pop Valeriu	„	„	Caporal	Bronz Crucea „Carol”	/								/				
67	Pop Grigore lu Valeriu	„	„	„	-	/				/								
68	Hubel Neculai	„	„	Soldat	-	/								/				
69	Homei Neculai	„	„	„	-	/								/				
70	Homei George Nic.	„	„	„	-	/								/				
71	Nosodean Pavel	„	„	„	-	/								/				
72	Danciu Niculai D.	„	„	„	-	/								/				
73	Buhman Friți	„	„	„	-	/					/					/	5	
74	Rebrişorean Tănasă	„	„	„	-	/						/						
75	Bumbu Petru	„	„	„	-	/								/				
76	Bart Niculai lu G.	„	„	„	-	/									/			
77	Bart Ioan lu G.	„	„	„	-	/					/							
78	Griga Ioan	„	„	„	-	/					/							
79	Chiş Ioan	„	„	„	-	/								/				
80	Ilişoi George	„	„	„	-	/				/						/		
TOTAL Latura 3 (Pagina s.n.)						25				2	5	2		15	6	3	6	
81	Orcheş Ioan	Salva	Econom	Soldat	-	/						/						
82	Hodoroba Vasile	Telciu	„	„	-	/								/				
83	Ilieş Niculai I.	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
84	Ilieş Pavel	„	„	„	-	/								/				
85	Bumbu Ioan	„	„	„	-	/								/				
86	Mutu Ioan	„	„	„	-	/								/				
87	Mutu George	„	Jandarm	Sergent	-	/				/								
88	Mutu Niculai	„	Econom	Soldat	-	/				/								
89	Mutu Macedon	„	Finanțe	„	-	/								/				
90	George Podobea	„	....	„	-	/								/				
91	George Podobea G.	„	„	„	-	/					/							
92	Toader Ganea	„	Econom	„	-	/								/		/	1	
93	Niculai Țanc P.	„	„	„	-	/								/				
94	Ioan Giurgean A.	„	„	„	-	/								/				
95	Petre Țanc P.	„	„	„	-	/					/							
96	Luca Țanc I.	„	„	„	-	/								/				
97	Niculai Homei I.	„	„	„	-	/								/				
98	Luca Homei L.	„	„	„	-	/								/				
99	George Filip Şt.	„	„	„	-	/								/				
100	George Bart Şt.	„	„	„	-	/									/			
101	Pavel Bart	„	„	„	-	/									/			
102	Pamfir Scuturici	„	„	„	Meda-lie de Argint	/						/						
103	Sevestean Pop L.	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
104	George Danci T.	„	„	„	-	/								/				
105	Vasele Danci	„	„	„	-	/								/				
106	George Danci V.	„	„	„	-	/				/								
107	George Pop I.	„	„	„	-	/				/								
108	George Pop P.	„	„	„	-	/								/				
109	Hubel Iacob	„	„	„	-	/								/				
110	Ştefan Cârstea	„	„	„	-	/								/				
TOTAL Latura 4 (Pagina s.n.)						30				4	2	2		20	2	1	1	
111	Niculai Pop I.	Telciu	Econom	Soldat	-	/					/					/	3	
112	Petre Pop lu I.	„	„	„	-	/				/								
113	Ioan Suciu G.	„	„	„	-	/								/				
114	Sevestean Ganea	„	„	„	-	/								/				
115	Ioan Gîliciu	„	„	„	-	/								/				
116	George Botârlă	„	„	„	-	/						/						
117	Niculai Pupeză D.	„	„	„	-	/								/				
118	Ioan Bocioacă G.	„	„	„	-	/								/				
119	George Bucioacă	„	„	„	-	/					/							
120	George Gagea	„	„	„	-	/								/				
121	Niculai Toderici	„	„	„	-	/								/				
122	Ioan Tătar I.	„	„	„	-	/								/				
123	Niculai Lacatîş	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
124	Ioan Filip L.	„	„	„	-	/								/				
125	Pop Calement	„	„	„	-	/								/				
126	George Vărvăruți	„	„	„	Meda-lie de Argint	/								/				
127	Ioan Hordouan	„	„	„	-	/								/				
128	Niculai Buriac	„	„	„	-	/								/				
129	Ioan Buriac R.	„	„	„	-	/								/				
130	Dumitru Buriac	„	„	„	-	/								/				
131	Luca Arman	„	„	„	-	/								/				
132	Ioan Moldovan N.	„	„	„	-	/								/				
133	George Pop M.	„	„	„	-	/								/				
134	Dumitru Ceuca	„	„	Sergent	Bronz Argint	/								/				
135	George Bondane L.	„	„	Plutonier	Bronz Argint	/								/				
TOTAL Latura 5 (Pagina s.n.)						25				1	2	1		21		1	3	
136	Luca Hordouan	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
137	Vasele Mititel	„	„	„	-	/								/				
138	Iacob Buriac	„	„	„	-	/								/				
139	Dumitru Bumbu	„	„	„	-	/				/						/	1	
140	George Bumbu	„	„	„	-	/				/								
141	Niculai Purcel	„	„	„	-	/								/				
142	Ioan Luşcan	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
143	Ioan Bumbu P.	„	„	„	-	/								/				
144	Ioan Barányi	„	„	„	-	/								/				
145	Ioan Pop M.	„	„	„	-	/								/				
146	Dănilă Petre	„	Ferari	„	-	/						/						
147	Dumitru Filip	„	Econom	„	-	/								/				
148	Ioan Moldovan G.	„	„	„	-	/								/				
149	Ioan Moldovan I.	„	„	„	-	/								/				
150	Sevestean Ganea	„	„	„	-	/								/				
151	Sevestean Sârbu	„	„	„	-	/								/				
152	Luca Gîlici	„	„	„	-	/								/				
153	Dumitru Mititel	„	„	„	-	/								/				
154	Ioan Telcean D.	„	„	Caporal	-	/								/				
155	George Lăcătuş D.	„	„	Soldat	-	/								/				
156	Ioan Mocodean	„	„	„	-	/								/				
157	Niculai Lacatîş V.	„	„	„	-	/								/				
158	Dumitru ScuturiciV.	„	„	„	-	/								/				
159	Ioan Crăciun	„	„	„	-	/								/				
160	Alesandru Ilieş	„	„	„	-	/								/				
161	Mihăilă Olari	„	„	„	-	/								/				
162	Dumitru Timoce	„	„	„	-	/								/				
163	Ioan Miron G.	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
164	Vasele Murgu D.	„	„	„	-	/								/				
165	George Nosodean	„	„	„	-	/						/						
TOTAL Latura 6 (Pagina s.n.)						30				2		2		26		1	1	
166	Niculai Homei N.	Telciu	Plugari	Sergent	Bronz	/								/				
167	Ioan Ionaşc	„	„	Soldat	-	/								/				
168	Ioan Beclenari	„	„	„	-	/									/			
169	Pavel Beclenari	„	„	„	-	/								/				
170	Dumitru Beclenari	„	„	„	-		/							/				
171	George Hondrari	„	„	„	Bronz	/							/					
172	Dumitru Hondrari	„	„	Caporal	Bronz	/								/				
173	Leuca Celement	„	„	„	-	/								/				
174	George Mititel	„	„	„	-	/								/				
175	Ioan Homei G.	„	„	„	-	/									/			
176	Dumitru Telcian I.	„	„	„	-	/								/				
177	Ioan Telcian A.	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
178	Dumitru Telcian	„	„	„	-	/								/				
179	Vasele Telcian	„	„	„	-	/								/				
180	Ioan Macxin	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
181	Dumitru Telcian I.	„	„	„	-	/								/				
182	Ioan Cira	„	„	Caporal	-	/						/						
183	Dumitru Hornei L	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
184	George Mutu	„	„	Soldat	-	/								/				
185	Ioan Mutu G.	„	„	„	-	/								/				
186	Niculai Arman	„	„	„	Argint bronz II	/								/				
187	Dumitru Arman	„	„	„	-		/											
188	Sevestean Ferchi	„	„	„	-	/								/				
189	David Țap	„	„	„	-	/								/				
190	George Lacatîş	„	„	„	-	/								/				
TOTAL Latura 7 (Pagina s.n.)						25	2					1	1	20	2			
191	Ioan Tuțutuga	Telciu	Econom	Soldat	-	/				/						/	1	
192	George Olari	„	„	„	-	/				/						/	1	
193	George Bart I.	„	„	„	-	/				/						/	1	
194	Vasele Mihalea	„	„	„	-	/								/				
195	Dumitru Rad	„	„	Caporal	Bronz Crucea „Carol”	/								/				
196	Alecxa Bucioacă	„	„	Soldat	-	/					/							
197	Ioan Pop D.	„	„	„	-	/								/				
198	Niculai Olisim	„	„	„	-	/									/	/	4	
199	Ioan Țanc N.	„	„	„	-	/								/				
200	George Gilici	„	„	„	-	/								/				
201	George Cirilă	„	„	„	-	/								/				
202	Buta Costan	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
203	Toader Capra	„	„	„	-	/								/				
204	Grigore Nechita	„	„	„	-	/						/						
205	Niculai Isip	„	„	„	-	/								/				
206	George Moldovan	„	„	„	-	/						/						
207	Vasele Moldovan	„	„	„	-	/								/				
208	Toader Flore lu G.	„	„	„	-	/								/				
209	George Arman	„	„	„	-	/								/				
210	Ioan Pădure	„	„	„	-	/								/				
211	Dumitru Moldovan	„	„	„	-	/								/				
212	Ilie Ordace	„	„	„	-	/						/						
213	Niculai Capra	„	„	„	Cruce şi bronz	/								/				
214	George Capra	„	„	„	-	/								/				
215	Vasele Ganea	„	„	„	-	/								/				
216	Mihăilă Ganea I.	„	„	„	-	/								/				
217	Ioan Mureşan T.	„	„	„	-	/								/				
218	Pavel Tompa	„	„	„	-	/									/			
219	Nița Tompa	„	„	Caporal	-	/								/				
220	Niculai Beclenari	„	„	Soldat	-	/									/			
TOTAL Latura 8 (Pagina s.n.)						20				3	1	3		20	3	4	7	
221	Dumitru Mărtari	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
222	George Mărtari	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
223	Alesandru Pupeză	„	„	„	Cruce bronz	/								/				
224	Ioan Moiseian	„	„	„	-	/								/				
225	Petre Mureşan M.	„	„	„	Bronz II	/								/				
226	Ioan Mureşan M.	„	„	„	-	/								/				
227	Ioan Telcian R.	„	„	„	-	/								/				
228	Ioan Pop D.	„	„	„	-	/						/						
229	George Pupeză	„	Primar com.	Caporal	-	/								/				
230	Ioan Bobrintea	„	Econom	Soldat	-		/							/				
231	Niculai Rusu P.	„	„	„	-	/								/				
232	Gavrilă Vlaşin	„	„	„	-	/								/				
233	Dumitru Scuturici	„	„	„	-	/				/								
234	Ioan Scuturici	„	„	„	-	/								/				
235	George Danci Ag.	„	„	„	-	/								/				
236	Ioan Ganea I.	„	„	„	-	/								/				
237	George Luşcan	„	„	„	-	/								/				
238	Pavel Scuturici L.	„	„	Caporal	Bronz cruce	/								/				
239	Ioan Suciu Istr.	„	„	Soldat	-	/								/				
240	Luca Ferchi	„	„	„	-		/							/				
241	Vasele Scuturici	„	„	„	-	/								/				
242	Niculai Scuturici	„	„	Plutonier	Argint bronz	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
243	Victor Toderici	„	„	Soldat	Cruce	/							/					
244	George Homei I.	„	„	„	-	/						/						
245	Vasele Bondane	„	„	„	-		/							/				
TOTAL Latura 9 (Pagina s.n.)						22	3			1		2	1	21				
246	Ioan Danci T.	Telciu	Econom	Soldat	Argint II	/								/				
247	Ioan Danci D.	„	„	„	-	/				/								
248	Pavel Pupeză	„	„	Sergent	-	/								/				
249	Tănase Cosmulei	„	Învățător	Plutonier	Bronz Crucea „Carol”	/							/					
250	Victor Cosmulei	„	Econom	Soldat	-	/								/				
251	Calement Simion	„	„	„	-	/								/				
252	George Horți	„	„	Caporal	-	/									/			
253	Pavel Horți	„	„	Soldat	-	/								/				
254	Vasele Ganea	„	„	„	-	/								/				
255	Sevestean Todoran	„	„	„	-	/									/			
256	Grigore Todoran	„	„	„	-	/									/			
257	George Moldovan P.	„	„	„	-	/								/				
258	Niculai Irini T.	„	„	„	-	/									/	/	2	
259	George Bondane G.	„	„	„	-	/								/				
260	Ioan Irini	„	„	„	-	/								/				
261	Gavrilă Muntean	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
262	Dumitru Ilieş	„	„	„	-	/								/				
263	Ştefan Cordoş	„	„	„	-	/									/	/	3	
264	Dumitru Cutea	„	„	„	-	/								/				
265	Niculai Scuturici	„	„	„	-	/								/				
266	George Mititel I.	„	„	Sergent	-	/							/					
267	Pavel Scuturici	„	„	Soldat	-	/								/				
268	Ioan Scuturici L.	„	„	„	-	/									/			
269	Ioan Scuturici N.	„	„	„	Bronz cruce	/						/						
270	Ilisie Mutu	„	„	„	-	/								/				
271	Pavel Scuturici I.	„	„	Fruntaş	-	/						/						
272	Pavel Scuturici N.	„	„	Soldat	-	/							/					
273	Dumitru Bart	„	„	„	-	/								/				
274	Geroge Scuturici T.	„	„	„	Medalie argint bronz I	/								/				
275	Pavel Moldovan	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
TOTAL Latura 10 (Pagina s.n.)						30				1		2	3	18	6	2	3	
276	Vasele Ganea I.	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
277	Gavrilă Chiş	„	„	„	-	/								/				
278	Toader Nosodean	„	„	„	-	/								/				
279	George Scuturici D.	„	„	Caporal	-	/								/				
280	Calement Moldovan	„	„	Soldat	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
281	Căsian Moldovan	„	„	„	-	/								/				
282	Ioan Moldovan	„	„	„	-	/								/				
283	Ioan Haidemac	„	„	„	-	/									/	/	3	
284	Ioan Pupeză M.	„	„	„	-	/								/				
285	George Pupeza M.	„	„	„	-	/								/				
286	Iacob Lăcătuş	„	„	„	-	/								/				
287	Căsian Lăcătuş		„	„	-	/									/	/	1	
288	Ioan Hordoan D.	„	„	„	-	/								/				
289	Grigore Pupeză D.	„	„	„	-	/									/			
290	Ioan Pupeza D.	„	„	„	-	/								/				
291	George Lacatîş	„	„	„	-	/								/				
292	David Lacatîş	„	„	„	-	/								/				
293	Ivan Lacatîş V.	„	„	„	-	/								/				
294	Pavel Bucioacă	„	„	„	-	/								/				
295	Dumitru Ştefănuți	„	„	„	-	/					/					/	3	
296	Sevestean Ştefănuți	„	„	„	-	/								/				
297	Pavel Bumbu Ilie	„	„	„	-	/									/			
298	Niculai Bumbu	„	„	„	-	/								/				
299	Ioan Bucioacă	„	„	Caporal	-	/								/				
300	Niculai Covaci I.	„	„	Soldat	-	/								/				
TOTAL Latura 11 (Pagina s.n.)						25					1			20	4	3	7	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
301	George Simion A.	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
302	Ioan Pop	Salva	„	„	-	/								/				
303	Vasele Tătar	Telciu	„	„	-	/								/				
304	Pavel Tătar	„	„	„	-	/								/				
305	Niculai Tătar	„	„	„	-	/								/				
306	Pavel Tătar	„	„	„	-	/								/				
307	Calement Ordace	„	„	„	-	/								/				
308	Dumitru Ordace	„	„	Caporal	-	/								/				
309	Ioan Cosmuța	„	„	Soldat	-	/								/				
310	George Ordace A.	„	„	Soldat	-	/								/				
311	George Olari	„	„	„	Bronz cruce II	/								/				
312	Tănase Domniță	„	„	„	-	/								/				
313	Ioan Pupeză	„	„	„	-	/								/				
314	George Timoce	„	„	„	-	/									/			
315	Niculai Timoce	„	„	„	-	/								/				
316	Pavel Moldovan I.	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
317	Ioan Bart	„	„	„	-	/								/				
318	Ioan Pupeză Nic.	„	„	„	-	/					/							
319	Pavel Pupeză L.	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
320	Luca Giurgean	„	„	„	Bronz cruce	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
321	Ioan Giurgean	„	„	„	-	/									/			
322	Aurel Mititel T.	„	„	„	-	/					/							
323	Ioan Mititel T.	„	„	„	-	/								/				
324	Ioan Moldovan	„	„	„	-	/								/				
325	Ioan Racolția L.	„	„	„	-	/								/				
326	George Racolția	„	„	„	-	/								/				
327	Pavel Scuturici	„	„	„	-	/								/				
328	Dumitru Frijan	„	„	„	-	/								/				
329	Alexa Muntean	„	„	„	-	/								/				
330	Ioan Telcian L.	„	„	Plutonier	Bronz cruce medalie argint	/								/				
TOTAL Latura 12 (Pagina s.n.)						30					2			26	2			
331	Niculai Moldovan	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
332	George Ganea I.	„	„	„	-	/								/				
333	George Moldovan I.	„	„	„	-	/								/				
334	George Matei	„	„	„	-	/								/				
335	Ioan Roşu A.	„	„	„	-	/								/				
336	Niculai Roşu	„	„	„	-	/								/				
337	Gavrilă Ivan	Romoli	„	„	-	/							/					
338	Ioan Matei	Telciu	„	„	-	/						/						
339	Calement Moldovan	„	„	„	-	/					/					/	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
340	Ioan Simion V.	„	„	„	-	/						/						
341	Ioan Simion Alexa	„	„	„	-	/									/			
342	Niculai Mititel P.	„	„	„	-	/								/				
343	Simion Miron	Hordou	„	„	-	/									/	/	3	
344	Vasele Telcian	Curtuiuş	„	„	-	/								/				
345	Pavel Covaci	Telciu	„	„	-	/									/			
346	Urs Gavrilă	Salva	„	„	-	/								/				
347	Ioan Scuturici	Telciu	„	„	-	/								/				
348	Ioan Buciacă	„	„	„	-	/								/				
349	Ioan Olisin Aug.	„	„	„	-	/								/				
350	Pavel Todica	„	„	„	-	/								/				
351	Dumitru Timoce P.	„	„	„	-	/								/				
352	Nicoară Micu	„	Nu a fost soldat															
353	George Todoran	Hordou	„	„	-	/								/				
354	Sevestean Tomoioagă	Telciu												/				
355	Sevestean Ilieş	„	„	„	-	/								/				
Latura 13						24				1	2	1		17	3	2	4	
356	Niculai Pralea	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
357	Ioan Musca	„	„	„	-	/									/	/	2	
358	Niculai Tomoioagă	„	„	„	-	/									/	/	1	
359	Dumitru Zăduh	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
360	Ioan Zăduh	„	„	„	-	/								/				
361	Tănase Matei	„	„	„	-	/								/				
362	George Matei T.	„	„	„	-	/									/			
363	Ioan Suci L.	„	„	„	-	/								/				
364	Vasele Simion Cost.	„	„	„	-	/								/				
365	Pavel Leuca N.	„	„	„	-	/								/				
366	Niculai Matei P.	„	„	„	-	/								/				
367	Niculai Matei N.	„	„	„	-	/								/				
368	Dumitru Ordace G.	„	„	„	-	/								/				
369	Niculai Ordace	„	„	„	-	/						/						
370	Ioan Ordace G.	„	„	„	-	/				/								
371	Toader Leuca	„	„	„	-	/								/				
372	Niculai Covaci C.	„	„	„	-	/								/				
373	Dumitru Nosodean	„	„	„	-	/									/	/		
374	Niculai Olisim T.	„	„	„	-	/									/	/	2	
375	Ioan Pop V.	„	„	„	-	/								/				
376	Toader Pop V.	„	„	„	-	/								/				
377	Niculai Pop V.	„	„	„	-	/								/				
378	Androne Mititean	„	„	„	-	/								/				
379	Ioan Mititean A.	„	„	„	-	/								/				
380	Drăgoi Militon	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
381	George Danci Ar.	„	„	„	-	/								/				
382	Ioan Țanc P.	„	„	Sergent	-	/								/				
383	Toader Pupeză G.	„	„	Soldat	-	/								/				
384	David Timoce	„	„	„	-	/								/				
385	George Simion N.	„	„	„	-	/								/				
TOTAL Latura 14 (Pagina s.n.)						30				1		1		23	5	4	5	
386	Traian Câmpean	Telciu	Secretar comunal	Sublocote-nent	-	/	A servit numai în armata română											
387	Niculai Moldovan	Salva	Econom	Soldat	-	/								/				
388	Ioan Ilovan	Telciu	Econom	„	-	/								/				
389	George Hondrari	„	„	„	-	/						/						
390	Niculai Cornea	„	„	„	-	/								/				
391	Ivan Mititel I.	„	„	„	-	/								/				
392	Vasele Câmpan	„	„	Fruntaş	Medalie argint II	/								/				
393	Petre Ştefănuți	„	„	Soldat	-	/						/						
394	Niculai Tompa I.	„	„	„	-	/								/				
395	Pavel Vlasiu	„	„	„	-	/								/				
396	Toader Tomoioagă	„	„	„	-	/								/				
397	George Pupeză I.	„	„	„	-	/								/				
398	Niculai Pupeză	„	„	„	-	/									/			
399	Vasele Pupeză I.	„	„	„	-	/									/	/		
400	Pavel Pupeză I.	„	„	„	-	/					/					/	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
401	Vasele Varvari I.	„	„	„	-	/								/				
402	Ioan Varvari	„	„	„	-	/								/				
403	Niculai Varvari	„	„	„	-	/									/			
404	George Beclenari	„	„	„	-	/								/				
405	Dumitru Simion	„	„	„	-	/								/				
406	Toader Simion	„	„	„	-	/								/				
407	Pavel Simion	„	„	Caporal	-	/						/						
408	Ioan Natu P.	„	„	Sergent	Medalie argint, bronz	/								/				
409	Ioan Scuturici D.	„	„	Soldat	-	/									/			
410	Niculai Scuturici D.	„	„	„	-	/								/				
411	Ioan Scuturici T.	„	„	„	-	/								/				
412	Leon Moldovan	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
413	Niculai Ştefănuți	„	„	„	-	/								/				
414	George Cosmuța	„	„	„	-	/									/			
415	Sevestean Mureşan	„	„	„	-	/								/				
TOTAL Latura 15 (Pagina s.n.)						30					1	3		21	5	2	3	
416	George Toderici L.	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
417	Toader Gîlici	„	„	„	-	/								/				
418	Ilie Cosmuța	„	„	„	-	/								/				
419	Niculai Misaroş	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
420	George Todica	„	„	„	-	/								/				
421	Niculai Todica	„	„	„	Bronz cruce	/								/				
422	Ilie Suciu T.	„	„	„	-	/									/	/	2	
423	Ilie Arman M.	„	„	„	-	/								/				
424	Iacob Jugan	„	„	„	-	/								/				
425	Ioan Simion P.	„	„	„	-	/								/				
426	Niculai Simion P.	„	„	„	-	/						/						
427	George Simion V.	„	„	„	-	/								/				
428	Niculai Cosmuța	„	Jandarm	Sergent	Cruce bronz	/								/				
429	Iacob Bălătici	„	Econom	Soldat	-	/						/						
430	Dumitru Homei I.	„	„	„	-	/								/				
431	George Pupeză M.	„	„	Sergent	Cruce de argint I	/								/				
432	Traian Berendi	„	Funcțio-nar	„		/							/					
433	Emil Berendi	„	„	„	Medalie argint I	/								/				
434	Ioan Pop G.	„	Econom	Soldat	-	/									/	/	4	
435	Dumitru Jugan I.	„	„	„	-	/							/					
436	George Pupeză N.	„	„	„	-	/							/					
437	Ioan Pupeză G.	„	„	„	-	/							/					
438	Ioan Pupeză P.	„	„	„	-	/					/							
439	Ilie Bichigean A.	„	„	„	-	/					/							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
440	Niculai Cantor	„	Comerci-ant	Sergent	Cruce de onoare	/								/				
441	Niculai Pupeză M.	„	Econom	Sergent	Crucea de fier medalie argint I	/				/						/	2	
442	Doce Silivan	„	„	Soldat	-	/									/	/	2	
443	Ioan Doce	„	„	„	-	/								/				
444	Ioan Pop L.	„	„	Sergent	Crucea de argint	/								/				
445	Macidon Pop	„	„	Soldat	-	/								/				
TOTAL Latura 16 (Pagina s.n.)						30				1	2	2	4	18	3	3	10	
446	Petre Pădure	Rebra Mare	Ferari	Soldat	-	/								/				
447	Alexa Moldovan	Telciu	„	„	-	/								/				
448	Niculai Moldovan	„	„	„	-	/					/							
449	George Moldovan	„	„	„	-	/									/			
450	Ioan Cira M.	„	Econom	„	-	/								/				
451	Niculai Jugan L.	„	„	Caporal	Cruce şi bronz	/								/				
452	Ioan Rebrişorean	„	„	Soldat	Bronz	/								/				
453	Ioan Sima	„	„	„	-	/								/				
454	Niculai Mititel I.	„	„	„	-	/								/				
455	Ioan Ilieş G.	„	„	Caporal	Bronz	/								/				
456	Gavrilă Pop	„	„	Soldat	-	/									/	/	4	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
457	Pavel Simion L.	„	„	„	-	/								/				
458	Vasele Ani	„	„	„	-	/								/				
459	Petre Mureşan P.	„	„	„	-	/								/				
460	Grigore Ferchi	„	„	„	-	/								/				
461	Nița Cira	„	„	„	-	/								/				
462	Manoilă Giurgean	„	„	„	Bronz	/								/				
463	Pavel Girgean	„	„	„	-	/								/				
464	Trifoi Niculai	„	„	„	-	/								/				
465	Ioan Burmari	„	„	„	Medalie de argint	/								/				
466	Ioan Moloca	„	„	„	-	/								/				
467	Erimei Moloca	„	„	„	-	/								/				
468	George Moloca	„	„	„	-	/								/				
469	Lazăr Moloca	„	„	„	-	/								/	/			
470	Ioan Suciu G.	„	„	„	-	/								/				
471	Augustin Suciu	„	„	„	-	/								/				
472	David Hondrari	„	„	„	-	/								/				
473	George Florean	Băşcoi	„	„	-	/								/				
474	Ioan Cacior	Telciu	„	„	-	/								/				
475	George Boita	Salva	„	„	Bronz	/									/	/		
TOTAL Latura 17 (Pagina s.n.)						30					1			26	4	2	4	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
476	George Moldovan	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
477	Ioan Ciliboaie	„	„	„	-	/								/				
478	George Burnari	„	„	„	-	/									/	/	2	
479	Ioan Giurgean N.	„	„	„	-	/								/				
480	Vasele Tompa	„	„	„	Bronz	/									/	/	2	
481	Vasele Cosmi	Salva	„	„	-	/								/				
482	Savu Scuturici	Telciu	„	„	-	/								/				
483	Sevestean Fluta	„	„	„	-	/								/				
484	Ilie Peter	„	„	„	-	/								/				
485	Ioan Ordace	„	„	Sergent	-	/								/				
486	Ştefan Miţiu	„	„	Soldat	-	/				/								
487	Dumitru Ştefănuţi	„	„	„	Medalie de argint	/									/			
488	George Ştefănuţi	„	„	„	-	/								/				
489	Ilie Ştefănuţi	„	„	„	-	/									/			
490	Luca Silveşan	„	„	„	-		/							/				
491	Vasele Tompa I.	„	„	„	-	/								/				
492	George Tompa I.	„	„	„	-	/								/				
493	Dumitru Pupeză G.	„	„	„	-	/								/				
494	Ştefan Belteag	„	„	„	-	/								/				
495	Ilie Ţanc N.	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
496	George Țanc N.	„	„	„	-	/								/				
497	George Tompea N.	„	„	„	-	/								/				
498	Vasele Tompa Nic.	„	„	„	-	/									/			
499	Dumitru Tompa C.	„	„	„	-	/								/				
500	Vasele Tompa C.	„	„	„	-	/								/				
501	Pavel Tompa C.	„	„	„	-	/									/			
502	Dumitru Ferchi	„	„	„	-	/								/				
503	George Ferchi D.	„	„	„	-	/								/				
504	Grigore Hubel	„	„	„	Medalie de argint	/								/				
505	Vasele Ferchi G.	„	„	„	-	/						/						
TOTAL Latura 18 (Pagina s.n.)						29	1			1		1		22	6	2	4	
506	Niculai Ferchi	Telciu	„	„	-	/				/								
507	Ioan Hubel	„	„	„	-	/								/				
508	Grigore Suciu T	„	„	„	-	/								/				
509	Izachil Suciu T.	„	„	„	-	/									/			
510	George Tămaş	„	„	„	-	/						/						
511	Dumitru Suciu	„	„	„	-	/								/				
512	Vasele Suciu	„	„	„	-	/									/			
513	Ioan Pupeză L.	„	„	„	-	/								/				
514	Toader Doce	„	„	„	-	/									/	/	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
515	Ioan Ganea T.	„	„	„	-	/								/				
516	Dumitru Ganea	„	„	„	-	/					/							
517	Dumitru Cordoş	„	„	„	-		/							/				
518	Pavel Cordoş	„	„	„	-	/					/					/	4	
519	Ioan Tompa N.	„	„	„	-	/								/				
520	Niculai Tompa G.	„	„	„	-	/								/				
521	Dănilă Rusu	„	„	„	-	/									/	/		
522	Alesandru Micu	„	„	„	-	/								/				
523	Niculai Murgu	„	„	„	-	/								/				
524	Dumitru Murgu	„	„	„	-	/								/				
525	Gavrilă Hovrea	„	„	„	-	/									/			
526	Ioan Hovrea	„	„	„	-	/									/			
527	Toader Suciu	„	„	„	-	/									/	/	3	
528	Ştefan Ilieş	„	„	„	-	/								/				
529	Petre Cosmuța	„	„	„	-	/								/				
530	Ioan Blidari T.	„	„	„	-	/								/				
531	Dionisie Blidari	„	„	„	-	/									/	/	2	
532	Ioan Ferchi G.	„	„	„	-	/								/				
533	George Blidari	„	„	„	-	/								/				
534	Niculai Petre	„	„	„	-	/								/				
535	Niculai Ştefănuți	„	„	„	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
TOTAL Latura 19 (Pagina s.n.)						29	1			1	2	1		18	8	5	12	
536	Ioan Ştefănuți N.	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
537	Simion Frunză	„	„	„	-	/								/				
538	Ioan Pop Plăian	„	„	„	-	/							/					
539	Pompei Tănase	„	„	„	-	/									/			
540	Niculai Pop Ştefan	„	„	„	-	/						/						
541	Ioan Bondane N.	„	„	„	-	/								/				
542	Niculai Suciu N.	„	„	„	-	/								/				
543	George Tompa L.	„	„	„	-	/								/				
544	Nicula Sârbu	„	„	„	-	/								/				
545	Vasele Cosma	„	„	„	-	/								/				
546	Petre Lacatîş N.	„	„	„	-	/						/						
547	Niță Covaci N.	„	„	„	-	/						/						
548	Pavel Covaci N.	„	„	„	-	/								/				
549	Niculai Covaci D.	„	„	„	-	/								/				
550	Toader Tompa N.	„	„	„	-	/								/				
551	Ioan Văsieş G.	„	„	„	-	/								/				
552	Niculai Văsieş G.	„	„	„	-	/								/				
553	George Todica P.	„	„	„	-	/								/				
554	Petre Micu N.	„	„	„	-	/								/				
555	Ignat Hondrari	„	„	Sergent	-	/								/				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
556	Sevestean Zapciu	„	„	Soldat	-	/								/				
557	Şfagău George D.	„	„	„	-	/								/				
558	Timiş Dumitru	„	„	„	-	/									/			
559	Dumitru Crăciun	„	„	„	-	/								/				
560	Sarmaş Dumitru	„	„	„	-	/								/				
561	Calament Hondrari L.	„	„	„	-	/									/			
562	Ion Hondrari	„	„	„	-	/									/			
563	Pavel Cutea	„	Jandarm	Plutonier	-	/								/				
TOTAL Latura 20 (Pagina s.n.)						28						3	1	20	4			
564	Ion Domnița lu V.	Telciu	Econom	Soldat	-	/								/				
565	Grigore Pupeză L.	„	„	„	-	/									/			
566	Niculai Pupeză L.	„	„	„	-	/									/			
567	Ion Pupeză L.	„	„	„	-	/					/							
568	Vasile Pupeză L.	„	„	„	-	/					/							
569	Pop Vasile lu Sidor	„	„	„	-	/								/				
570	Niculai Mureşan P.	„	„	„	-	/									/			
571	Tompa Ilie lu Ion	„	„	„	-	/								/				
572	Pavel Ferchi	„	„	„	-	/								/				
573	Murgu Grigore N.	„	„	„	-	/					/							
574	George Scuturici lu Mihai	„	„	„		/								/				
						11					3			5	3			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Recapitularea laturii (paginii s.n.)																		
	Laturea (Pagina s.n.)	1				25				3	1	4		15	2	2	4	
		2				30				3	1	1	1	23	1	2	2	
		3				25				2	5	2		15	1	3	6	
		4				30				4	2	2		20	2	1	1	
		5				25				1	2	1		21		1	3	
		6				30				2		2		26		1	1	
		7				25	2					1	1	21	2			
		8				30				3	1	3	20	3	4	4	7	
		9				22	3			1		2	1	21				
		10				30				1		2	3	18	6			
		11				25					1			20	4	3	7	
		12				30					2			26	2	-	-	
		13				24				1	2	1		17	3	2	4	
		14				30				1		1		25	5	4	5	
		15				30					1	3		20	5	2	3	
		16				30				/	2	2	4	18	3	3	10	
		17				30				-	1	-		26	4	2	4	
		18				29	1			1		1		22	6	2	4	
		19				29				1	2	1		18	8	5	12	
		20				28						3	1	20	4	-	-	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
		21				11					3			5	3	-	-	
		22				7				25	26	32	11	425	64	37	73	
						576												
						583								583				

Semnat
(ss)
Secretar comunal
Teodor Pupeză

Ştampila primăriei Comunei Telciu
(ss)
Ioan Suciu
propicetor

(ss)
Dr. Victor Bojor
paroh comunal

Sursa: D.J.A.N. Sibiu, Fond Astra, jud. Bistrița, plasa Năsăud, *Tabloul nominal asupra locuitorilor români din comuna Telciu care au luat parte la războiul din anii 1914-1918*.

Notă: Documentul a fost copiat integral, respectând regulile de scriere şi fonetica epocii respective. Nu s-a făcut nici măcar vreo modificare de literă la nume şi prenume.

Pentru conformitate
Colonel dr. Vasile Tutula

SCURT ISTORIC
(1245-2004)

1245 – Telciul este atestat pentru prima dată într-un document scris al regelui Bela al IV-lea, publicat în „Monumenta Regni Hungariae", prin care însărcinează pe comitele secuilor să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei şi să le administreze după toate drepturile şi imunitățile pe care acest ținut le-a avut din vechime, iar din veniturile obținute să dea la tezaurul reginei anual suma de 1.130 de mărci în aur.

În acest document Telciu este pomenit alături de localitățile: Rodna, Sângeorz-Băi, Rebra, Feldru, Năsăud, Salva, Mocod şi Zagra.
(Apud Victor Onişor, p. 191.)

1264 – Papa Urban al IV-lea scrie la 11 iulie 1264 din Orvieto lui Ştefan, voievodul Transilvaniei să restituie mamei sale satele şi pământurile din Bistrița, Rodna, Jelna şi Crainimăt. Se subînțelege şi reiese şi din document că Telciu făcea parte din Valea Rodnei *(„Vallis Rodnensis")*.
(Doc. Rom., an 1264, nr. 64, p. 69-70.)

1440 – În anul 1440, Elisabeta, regina Ungariei, a ordonat Conventului din Cluj-Mănăştur să introducă pe Mihail Jackek de Kusal, comitele secuilor, în posesiunea centrului părăsit de la Rodna şi a satelor româneşti din dreapta Văii Someşului Mare, care se spune că în mare parte erau părăsite de locuitori (sic!) şi anume: Maieru (Maieru Rodnei), Rodna Major, Sângeorz-Băi, Feldru, Rebra, Rebrişoara (Also Rebre), **Telciu**, Năsăud, Salva, Zagra şi Mocod.
(Jos. Kemény, Appendix Diplomatarii Transilvanicii, a. 1421-1449, p. 183-194), Hurmuzaki XV.)

1472 – Matei Corvin donează teritoriul din Valea Rodnei, deci şi a comunei Telciu, Magistratului săsesc din Bistrița, locuitorii localităților româneşti beneficiind de libertățile avute din vechime de oameni liberi, clauză pe care saşii bistrițeni nu o vor respecta în perioada 1472-1764. Localitățile au fost supuse la impozite şi dări şi multe alte obligații fiscale. Le-au fost confiscate

pădurile, o parte a munților, iar minele de la Rodna aparțineau şi erau administrate de fiscul bistrițean.

1475 – Prin actul din 1475, Matei Corvin scoate definitiv teritoriul Văii Rodnei de sub administrația comitatului Dăbâca în scopul întăririi oraşului Bistrița din punct de vedere economic cu condiția să se respecte egala îndreptățire între localitățile din Valea Rodnei şi oraşul Bistrița, iar pe de altă parte între locuitorii din acele comune şi locuitorii din oraş.

1488-1508 – Regele Matei Corvin, la 1488 emite o diplomă regală prin care cere bistrițenilor să respecte drepturile locuitorilor din localitățile din Valea Rodnei administrate de Magistratul săsesc, lucru pe care-l face şi urmaşul său, regele Vladislav la 1492, 1494 şi 1498, respingându-se şi încercările administrației comitatului Solnocul Interior, care încearcă să redobândească toată Valea Rodnei. La 1508, Vladislav emite un nou edict regal ca urmare a mai multor plângeri ale locuitorilor din Valea Rodnei, constrânşi la mai multe taxe şi plăți, prin care se cere administrației oraşului Bistrița să respecte prevederile diplomei din 1475 ale lui Matei Corvin privind drepturile avute din vechime şi deplină egalitate acordate. Magistratul săsesc bistrițean este somat să respecte drepturile locuitorilor din localitățile Văii Rodnei după vechiul obicei al pământului, de oameni liberi.

1503-1522 – În această perioadă, în documentele vremii sunt consemnați la Telciu doi cnezi pe nume Bothiwan şi Petru şi trei voievozi care aveau puteri administrative asupra localităților din valea Rodnei: Toma din Sângeorz, Pascu din Rebra şi Codrea din Maieru. Documentele mai consemnează în aceeaşi perioadă pe cnezii Buzaş din Feldru, Mareş din Rebra şi Ilie din Maieru. Voievozii aveau calitatea de administratori ai localităților respective. Locuitorii se administrau şi judecau „după legea românească" („*iuxta legem Olachorum"*). ***(Cf. textelor indicate la S. Goldenberg, Contribuție la istoria Bistriței şi a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", series IV, fasc. I, 1960, Historia, p. 30.)***

1520 – Principele Transilvaniei şi Guberniul Transilvaniei emite o nouă diplomă, a cincea, după cele din 1488, 1492, 1498 şi 1508 adresată oraşului Bistrița de a respecta drepturile localităților din valea Rodnei din care făcea parte şi Telciu, aşa cum au fost ele stabilite prin diploma lui Matei Corvin din 1475, de a nu-i mai desconsidera, ori trecea în tabelele de dări ca iobagi *(„iobagiones")*.

1523 – Într-un document bistrițean din 1523 se arată că înaintea oraşului Bistrița s-au prezentat trei preoți: Matei, Alexandru şi Petre, împreună cu toți cnezii din valea Rodnei *(„cum omnibus Knesiis Vallis Rodnensis")* spre a solicita un loc de mânăstire pe valea Sălăuței în sus, între Hordou (azi Coşbuc) şi Telciu. Instituția bisericească avea deja la acea dată o vechime seculară. Asemenea cereri au mai fost menționate în secolul al XIV-lea, aceea a cneazului Gylianus şi a obştii românilor *(„Universitas Olachorum")* din Budacul Român la 1371; aceea a cneazului Ioan *(„Iohannem Kaesium")* cu românii săi *(„suis cum Valachis*") din Rebrişoara la 1486. Cu certitudine maximă că la

Bistrița, în 1523 au fost mai mult decât sigur preoții din Telciu, Bichigiu şi Coşbuc.
(Apud textele lui N. Iorga – Hurmuzaki, Documente referitoare la istoria românilor, XV, 1, p. 271-272; Iulian Marțian, Țara Năsăudului, Năsăud (1934), Anexa nr. 4, p. 41-42; Documenta historia Valachorum în Hungaria illustrantia, Budapesta, 1941, p. 230-233; Al. Berger, Urkunden Regesden aus dem alt Bistritzer Archiv, nr. 789.)

1523 – Vechea mănăstire din satul Bichigiu a fost construită pe la 1523, pe locul alteia şi mai vechi, dar a fost distrusă în 1761 de către trupele de represiune de sub comanda generalului Adolph Nicolaus Buccow.
(Cf. lucrării „Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, 1982, Cluj-Napoca, coordonatori Ştefan Pascu şi Virgil Vătăşianu, Marius Porumb, Iustinian Chira Maramureşanul, Mihai Bărbulescu ş.a.)

1529-1551 – Între anii 1529-1530 Cetatea Ciceului cu 63 de sate, domeniul Cetatea de Baltă cu 7 sate, Unguraşul cu 34 de sate, Bistrița cu 23 de sate, precum şi Valea Rodnei cu satele în frunte cu Rodna, precum şi minele de aur şi argint vor intra sub stăpânirea lui Petru Rareş ca urmare a angajării acestuia de a-l sprijini pe principele Ioan Zapolya în lupta împotriva lui Ferdinand de Habsburg, care îşi manifestase intențiile de stăpânire şi hegemonie asupra Transilvaniei.
(N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria, I, Bucureşti, 1915, p. 128-156; Istoria României, II, p. 635-637.)

Aceste teritorii, cetăți şi localități au fost ulterior, pe rând, pierdute şi apoi redobândite parțial şi iarăşi pierdute de domnii Moldovei. Ilieş Vodă, Despot Vodă şi Alexandru Vodă s-au remarcat cel mai mult în redobândirea lor.

În ce priveşte Valea Rodnei, obținută şi pierdută de Petru Rareş, ea a mai fost stăpânită parțial de fiul acestuia Iliaş (1546-1551), în timpul căruia comunele din Valea Rodnei au fost divizate în două grupe în felul următor: a) începând de la Mocod până la Rebra inclusiv, ele se aflau în subordinea Bistriței; b) cele de la Rebra în sus, adică Nepos, Feldru, Ilva, Sângeorz, Maieru şi Rodna erau sub autoritatea domnului Moldovei.
(Fr. Kramer, în Program des evangelischen Obergymnasiums in Bistritz, 1879-1880, p. 10-22.)

Referințe despre Telciu în această perioadă (1529-1551), în care a fost sub stăpânirea Moldovei, inclusiv Bistrița, nu am găsit. Totuşi s-ar putea ca ele să existe. Nu este exclus ca această apartenență a Telciului la Moldova să se fi făcut tot prin Bistrița, având în vedere că şi aceasta a fost donată Moldovei de către Ioan Zapolya cu 23 de sate la 1529.

1587 – În documentele de arhivă este consemnat numele primului preot ortodox la Telciu („Telchy”), popa Trif („Trif”/”Triph”), într-o scrisoare a lui Bedej Markus din 16 martie 1587.
(Cf. Primăria oraşului Bistrița, doc. 5365/1587, f. 1.)

1619-1623 – În această perioadă înființarea vămii la Telciu, după ce au loc mai multe plângeri ale nobililor români din Maramureş adresată principelui Transilvaniei de către vicecomitele Ioan Petrovay. Telciul fiind situat la limita de nord-est a principatului Transilvaniei a avut câştig de cauză în dauna Săcelului din Maramureş. Din mai multe documente ulterioare rezultă că vama a funcționat în condiții destul de grele, iar drumurile spre Maramureş erau prost amenajate şi întreținute.
(Cf. Primăria oraşului Bistrița, doc. 8686/1619, f. 1; doc. 9202/1623, f. 1.)

1600-1700 – Documentele de arhivă menționează în fruntea comunităților locale din Telciu, Rebra, Maieru, Năsăud şi Rebrişoara mai mulți *juzi*. Aceştia erau ajutați în activitatea de administrare a localităților de către *jurați*. În afară de juzi, numiți şi *bîrăi* şi de ajutoarele lor jurații, numiți *pârgari*, mai funcționau şi diferiți slujbaşi administrativi dependenți de magistratul săsesc bistrițean, numiți *slobodnici*. Ei efectuau diferite rapoarte către magistrat, încasări de taxe, la care erau ajutați de juzi. Numărul lor se ridica la 12. În afară de aceştia mai existau *crainicii*, care efectuau şi ei execuții şi încasări pentru Magistratul bistrițean. La Rodna funcționau *camerarii* cu atribuții privind controlul minelor.

Pentru paza granițelor cu Moldova şi Maramureşul funcționa un corp puțin numeros de *plăieşi*. Fiecare comună recruta câțiva bărbați din cei mai sănătoşi. Aceştia exercitau supravegherea plaiurilor şi căilor de acces, controlul la serviciul vamal în pasurile Şetref, Rotunda, Prislop şi Tihuța şi controlul de carantină. Comandantul plăieşilor cu gradul de căpitan „inspectorul de plăieşi" îşi avea reşedința la Bistrița. El era subordonat Magistratului săsesc din Bistrița şi executa dispozițiile şi ordinele primite de la acesta.
(N. Iorga-Hurmuzaki, op. cit., XV, 1, p. 355, 434, 540, 792; „Arhiva Someşană", nr. 13/1930, Năsăud, p. 245; „Arhiva Someşană", nr. 18/1936, p. 360.)

Inițial, funcționarul însărcinat de magistratul bistrițean cu administrarea Văii Rodnei se numea castelan sau pârcălab **(vezi S. Goldenberg, *op. cit*., p. 66.)**

1639, 1641 şi 1708 – La 1639 şi 1641 principele Gheorghe I Rakoczi al Transilvaniei preciza printr-un act că munții de dincoace (dinspre Someş) de linia demarcațională rămân în proprietatea şi folosința posesorilor lor, locuitorii comunelor din valea Superioară a Someşului. Aceştia constituiseră din imemorială vechime proprietatea obştească a comunelor, ai căror locuitori le foloseau în devălmăşie. Aceşti munți s-au aflat în posesiunea comunelor someşene, formând averi comunale. Cu toate acestea, Magistratul săsesc a început să distribuie aceşti munți cu de la sine putere din 1708, anual, între comune, până la 1754, numai între comunele din Valea Rodnei, însă după aceea şi unor comune săseşti din districtul Bistriței, producând mari nemulțumiri în comunele someşene.
(Florian Porcius în „Arhiva Someşană", nr. 9/1928, p. 16-17.)

1699 – La 7 mai 1699 împăratul Leopold I interzicea printr-o ordonanță plecarea țăranilor transilvăneni peste munți: „ut plebem ad partes turcicas et vicina Valachiae et Moldaviae regna transfugientem modis omnibus a talifuga avertere et coercere". Asemenea treceri vor fi consemnate şi din rândul telcenilor.
(Cf. C.C. Giurescu, op. cit., p. 55 după I. Nistor, Emigrările de peste munți, p. 830.)

10 iulie 1699 – Pintea Viteazul împreună cu aproximativ 120-130 de haiduci, dintre care vreo 30-45 „ungari” atacă între Hordou şi Bichigiu la locul numit Câmpul lui Mailet-Valea lui Mailat un convoi de negustori ai Țării Româneşti, care erau în deplasare spre a face comerț în Partium, Ungaria şi Polonia. Prada a fost deosebit de mare, fapt pentru care Constantin Brâncuşi se adresează în scris generalului Jean Louis Rabutin de Bussy, comandantul militar al Transilvaniei spre a-i prinde pe răufăcători şi a-i pedepsi. Scrisoarea a fost trimisă la Sibiu, datată 10 august 1699 prin omul de încredere al lui Constantin Brâncoveanu, cauşul David Corbea.
(Cf. Susana Andea, Avram Adea, Haiducul Pintea şi lumea sa 1693-1703, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 91-95.)

1703 – „Sărmanele sate Tărpiu, Dumitru, Zagra, Năsăud şi Mititei li s-a cauzat pagubă nespus de mare de către rebelii curuți prin răpirea cailor, din care numai de astă dată li s-au luat şi dus peste 5.000 bucăți. Satele Telciu, Hordou, Poieni, Suplai, Vermeş, Sângeorzul Nou, Lechința, Dipşa, Jeica, Dumitrița, Crainimăt, Beşineu (Viişoara azi s.n.), Monari, Budac, Jelna, Petriş, Uifalău (Corvineşti s.n.) şi Ghinda, deci aproape întreg districtul bistrițean îndată dup' aceea a fost cu totul devastat şi jefuit de către acei rebeli crudeli.”
(Cf. Virgil Şotropa, Urme din timpul curuților, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 17/1933, Năsăud, p. 133.)

iunie 1703 – În răscoala curuților (1703-1711) în iunie 1703, telcenii păzesc ținutul dinspre Maramureş, donând „trei găleți şi trei mierțe de grâu pentru cei 80 de valahi din pasul Telciului” (Şetref s.n.), având în vedere că hotarul Telciului includea şi hotarul satului Strâmba, care făcea parte atunci din hotarul Telciului.
(Cf. Virgil Şotropa, Urme din timpul curuților, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 17/1933, Năsăud, p. 130.)

1711 – În urma invaziei tătarilor din 1711 la Telciu au fost înregistrate următoarele pagube: 14 porci furați, 19 stupi furați, 50 mierțe de ovăz, 25 mierțe de grâu, 4 bucăți caş, brânză. La Bichigiu, tătarii au furat o vacă, 13 mierțe de grâu, 16 porții de fân.
(Cf. Florin Valeriu Mureşan, Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat), 2004, Cluj-Napoca, 2004, p. 103.)

1635-1815 – În perioada 1635-1815 are loc aşa numitul „proces al munților”, neîncheiat nici azi 2004, având în vedere munții şi pădurile foste grănicereşti ce se află azi în posesia județului Suceava. Încercările de împăciuire de la 1635, 1637 şi 1638 cu maramureşenii au eşuat, rămânând ca valabilă pentru comune delimitarea zisă „racoțiană” din 1638 stabilită de principele Transilvaniei Gheorghe I Rakoczi. Neînțelegerile însă au continuat şi nu s-au putut finaliza numai pe timpul activității de revizuire a delimitării „graniței militare” de către o Comisie Mixtă maramureşano-transilvană, la care au participat numeroşi martori-hotarnici proveniți din sânul populației româneşti de pe ambele versante ale Munților Rodnei.

(Virgil Şotropa, Un proces multisecular, în „Arhiva Someşană", nr. 13/1930, p. 243-311; Vasile Bichigean, Material documentar, în „Arhiva Someşană", nr. 11/1929, p. 90-103; nr. 12/1930, p. 216-234; nr. 13/1930, p. 312-350; nr. 17/1933, p. 201-221 şi nr. 218/1936, p. 346-368; O. Filipoiu, Două documente, în „Arhiva Someşană", nr. 25/1939, p. 438-443; Alexandru Ciplea, O delimitare de graniță între Maramureş şi districtul Năsăudului, în „Arhiva Someşană", nr. 1/1926, p. 50.)

1744 – Recolta de cereale a fost foarte slabă. Este un an al foametei. La Telciu şi Bichigiu aproape toate culturile au fost distruse de şoareci, şobolani şi păsări, dar şi la Vărarea, Feldru, Ilva, Leşu, Maieru, Rodna, Zagra, Hordou, Salva, Rebrişoara şi Rebra. „Şoarecii şi şobolanii s-au înmulțit aşa de mult, încât au început să mănânce fasolea de pe ruzi şi fructele din pomi şi meri".
(Cf. Florin Valeriu Mureşan, Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat), 2004, Cluj-Napoca, p. 106.)

1753-1754 – Anul 1753 a fost foarte secetos iar recoltele profund afectate. În 1754 mari căderi de grindină în toate satele de pe Valea Someşului, Sălăuței, Bistriței şi Şieului. Din cauza foametei au murit multe oi, vaci, boi, miei, viței, cârlani şi porci. La Telciu au murit 7 boi, 24 vaci, 2 cai şi 432 oi, în total 465 animale. La Bichigiu din cauza foametei au murit 1 bou, 2 vaci, 2 juninci, 4 cai, 114 oi, în total 123 animale.
(Cf. Florin Valeriu Mureşan, Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat), 2004, Cluj-Napoca, p. 109.)

1755 – A fost al doilea an când ploile cu grindină au afectat multe localități în zonă. Cele mai greu lovite au fost culturile de cereale de la Mocov, Runc, Zagra, Poieni, Bichigiu, Năsăud şi Rebra. La Bichigiu au fost lovite culturile de secară grâu, porumb şi cânepă. Au murit 6 boi, 3 vaci şi 130 de oi. Telciul a fost mai puțin afectat.
(Cf. Florin Valeriu Mureşan, Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat), 2004, Cluj-Napoca, p. 111.)

1754-1757 – magistratul bistrițean cu de la sine putere distribuie o serie de munți de-ai românilor comunelor săseşti Dumitra, Pintic şi Iad (azi Livezile), producând mari nemulțumiri şi convulsii în satele de pe Valea Rodnei.
(Florian Porcius în „Arhiva Someşană", nr. 9/1928, p. 17 unde este descrisă lista unor astfel de împărțiri din anii 1754-1757. Vezi descrierea pe larg a mişcărilor de Virgil Şotropa, Revolta districtului năsăudean 1755-1762 în „Arhiva Someşană", nr. 22/1937, p. 1-177 şi nr. 23/1937-1938, p. 261-444; Cf. şi Vasile Bichigean, Un capitol din lupta românilor someşeni cu saşii din Bistrița, în „Arhiva Someşană", nr. 6/1926, p. 31-57; acelaşi material documentar, în „Arhiva Someşană", nr. 17/1933, p. 201-221 şi nr. 18/1936, p. 346-368.)

10 mai 1755 – Are loc conscripția locuitorilor Telciu, întocmită de Magistratul orăşenesc Bistrița. Sunt menționați 166 de capi de familie, 15 văduve, 5 străini şi 1 instabil. Documentul este inedit şi publicat pentru prima dată de noi în prezenta lucrare.
(Cf. Fondului Primăria Oraşului Bistrița, 1755, dosar IV/A, nr. 2196, f. 1-6.)

1761 – După mişcarea lui Şofronie (1761) la Telciu erau trecute la ortodoxie 94,97% dintre familii şi rămase la greco-catolicism 5,03% dintre familii, iar la Bichigiu 93,24% din familii erau trecute la ortodoxie şi 6,76% rămase la greco-catolicism.

La preoți; 95,28% erau greco-catolici, iar 4,72 ortodocşi. Numărul familiilor pe toate, comunele administrate de magistratul bistrițean era de 96,68% ortodoxe, iar 3,32% greco-catolice. Văduvele în proporție de 99,73% ortodoxe, iar 0,27% greco-catolice.

„Din răspunsurile la destinatar rezultă că, deşi aproape toți preoții au rămas uniți (95,28%), majoritatea românilor din district, în special din satele cercului inferior voiau să rămână ortodocşi, fiind sate întregi care şi-au declarat opțiunea în acest fel (47,82% dintre toate localitățile districtului). Numărul celor ce s-au întors la funcție a fost redus, iar satele unde au fost consemnate astfel de acțiuni s-au situat pe cursul inferior al Someşului Mare (Feldru, Ilva, Sângeorz, Maieru, Rodna) şi pe Valea Sălăuței (Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Năsăud), la care se adaugă Mocodul şi Nuşfalăul. În final, prin raportarea la numărul total al familiilor existente în aceste localități, numărul credincioşilor uniți era destul de mic, reprezentând între 0,36% în Rodna şi 22,07%, Salva. În cazul văduvelor, dintre cele 262 văduve înregistrate în satele districtului, 261 au optat pentru ortodoxie (99,73%)". *Este prima înregistrare făcută cu 2 ani înainte de răscoala de la Salva condusă de Tănase Todoran (10 mai 1763)*, care nu oferă cu totul altceva din ceea ce au ştiut până acum, aspect ce de altfel coincide cu documentele Consiliului de Stat din Viena în care se arată că la intrarea românilor în regimentul de graniță în 1764, doar 500 de familii erau greco-catolice din totalul de circa 3.500 de familii militarizate.
(Cf. Anchete nominale pe bază de chestionar a locuitorilor efectuate de Primăria oraşului Bistrița din 1761, a II-a, fasc. 254, fila 1V – 2V; Florin Valeriu Mureşan Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat), 2004, Cluj-Napoca, p. 402-405.)

13 octombrie 1761 – La 13 octombrie 1761 generalul de cavalerie Adolph Nikolas v. Buccow înaintează Consiliului Aulic de Război de la Viena şi Mariei Tereza un proiect privind înființarea regimentului grăniceresc în Principatul Transilvaniei. El propunea înființarea a 7 regimente de graniță, care să acopere frontiera sud-vestică a principatului din zona Hațeg, până în nord-est, Munții Rodnei cu Moldova septentrională. În acest spațiu era şi Telciu în discuție, unde se va înființa o companie de grăniceri. Prin înarmarea grănicerilor români şi secui de pe plan local, în raport cu întreținerea de trupe obişnuite aduse din imperiu se consideră că se făceau economii apreciate la 1.255.694 de florini.
(Gustav Ritter, K.K. Infanterie-Regiments nr. 50, Viena, 1882, p. 1-2; Istoria României, III, p. 514-517; Cf. propunerilor lui Buccow în copia manuscrisă de la Kriegsarchiv, Viena, HKR, 1813, B. 7-9, nr. 27, p. 2-15.)

1741; 1756 – La 1741 episcopul Ioan Inochentie Micu Klein şi Petru Pavel Aron la 1756 au cerut autorităților habsburgice de a se forma din cadrul românilor uniți trupe de miliție națională. Cererile celor doi episcopi au corespuns unui număr mare de români. Se ştie că la 1784 şi Horea a cerut ca moții să fie primiți ca grăniceri şi să nu mai fie conscrişi ca iobagi. Desigur că aceste cereri au un caracter social-politic şi religios. Întrebarea, care se pune, este: de ce clerul ortodox din Transilvania nu a cerut acest lucru? (n.a.).
(Cf. Augustin Bunea, Episcopul Inochentie Micu Klein, Blaj, 1900, p. 62 şi 269; David Prodan, op. cit., p. 235; David Prodan, Supplex Libellus Valachorum, ed. 2, Bucureşti, 1967, p. 235.)

1761 – În tabelul de contribuție individuală pentru anul militar 1761 (conscripție = recensământ), în Telciu 244 capi de familie, din care 21 văduve, 2 țigani şi 1 instabil. Documentul este inedit şi publicat pentru prima dată de noi în prezenta lucrare.
(Cf. Fondul Primăria Oraşului Bistrița, 1761, dosar IV/A, nr. 2200, f. 1-15.)

20 ianuarie 1762 – Consiliul Aulic de Război din Viena cu unele modificări adoptă propunerile generalului de cavalerie Adolph Nikolas v. Buccow.

14 aprilie 1762 – Preşedintele Consiliului Aulic de Război înaintează documentul de înființare a regimentelor grănicereşti din Principatul Transilvaniei spre aprobare împărătesei Maria Tereza la 14 aprilie, care sunt acceptate de către aceasta la 16 aprilie.

21 aprilie 1762 – Consiliul Aulic de Război din Viena numeşte pe cei doi comandanți de regimente de la Năsăud: Regimentul II Grăniceri şi Regimentul de Dragoni. Sunt numiți şi ofițerii celor două regimente, majoritatea austrieci de naționalitate germană, croați, italieni, francezi etc., printre alții şi talentatul căpitan Anton Cosinelli, autorul frumosului poem „Poemation de secunda legione Valachica”.

aprilie 1762 – În Telciu şi celelalte 22 de comune grănicereşti în prima etapă s-a executat recensămintele familiilor româneşti din districtele românesc şi săsesc de către o comisie formată din orăşeni bistrițeni, din ordinul colonelului Schröder. În Telciu sunt consemnate 262 de familii cu 1.190 locuitori.

14 mai 1762 – Generalul Buccow se adresează printr-o cerere imperială conducerii oraşului Bistrița, de a întocmi de urgență actul de cesiune a districtului românesc către împărăteasa Maria Tereza.

24 mai 1762 – S-a redactat actul de cesiune a districtului românesc, semnat de primarul Bistriței, consiliu şi comunitate într-o formă inițială, prin care oraşul îşi rezerva o serie de drepturi incompatibile cu existența regimentului grăniceresc, act ce cuprindea şi un document-anexă în care erau incluse 12 condiții rurale numite „rezervate”.

iulie-august 1762 – La Năsăud şi în sediile companiilor sosesc ofițeri încadrați pentru Regimentul de Infanterie şi Regimentul de Dragoni şi se trece la efectuarea operației recrutării (conscrierii) grănicerilor din primele 23 de comune militarizate: 12 companii de infanterie şi 8 escadroane de cavalerie.

1 septembrie 1762 – Generalul Buccow se adresează din nou oraşului Bistrița să recunoască pe românii din Valea Rodnei ca liberi şi să cedeze împărătesei Maria Tereza toate drepturile pe care le are asupra acestei văi, predând şi toate documentele aferente.

octombrie 1762 – Generalul Buccow însoțit de doi demnitari civili superiori din principat inspectează noile trupe de graniță conscrise în district şi se inaugurează primele steaguri ale acestora.

1 ianuarie 1763 – Ordinul generalului Buccow către Magistratul bistrițean să dea o nouă declarație de cesiune, potrivită cu dorința împărătesei, adică „fără cele 12 rezervate" şi să predea toate documentele privitoare la Valea Rodnei: documente, urbarii, acte de evidență, taxe etc.

10 mai 1763 – Se execută la Salva pe platoul Mocirlă inspecția („Musterung") de către generalul de cavalerie Adolph Nikolas v. Buccow, însoțit de episcopul Petru Pavel Aron şi alți demnitari. Trupele de infanterie refuză să depună jurământul. Grănicerii sunt instigați de către Tănase Todoran şi alți luptători să nu depună jurământul şi amenință cu armele pe general şi episcop, care sunt nevoiți să fugă. Această revoltă şi acest refuz vor avea urmări importante pentru a se urgenta clarificarea şi reglementarea situației grănicerilor români transilvăneni. La revolta (răscoala) de la Salva, din Telciu au participat: Vasile Oichii, Iuon Scuturici, Dumitru Scuturici, Miron Natul şi Dumitru Homei.

24 august 1763 – Generalul Siskowich înaintează un raport către Consiliul Aulic de Război din Viena, în care susține necesitatea continuării şi terminării militarizării românilor din Transilvania şi sunt combătute opiniile negative ale Cancelariei Aulice transilvane în această chestiune.

12 noiembrie 1763 – Pe platoul Mocirlă de la Salva, exact în acelaşi loc, unde a avut loc revolta (Răscoala), este pronunțată sentința de condamnare a conducătorilor în frunte cu Tănase Todoran din Bichigiu.

1 martie 1764 – Consiliul Aulic de Război din Viena emite un rescript, prin care i se trasează dispoziții precise generalului Siskowich, pe care trebuie să le urmeze în problemele de militarizare, între care acela de a impune magistratului săsesc bistrițean cesiunea definitivă şi predarea tuturor actelor, documente, urbarii ş.a.

1764 – Comandamentul general al Armatei Cezaro-Crăieşti de la Sibiu din ordinul Consiliului Aulic de Război trece la reducerea regimentului de dragoni (Năsăud) la două escadroane, etapă pregătitoare a desființării ulterioare totale a acestuia.

16 martie 1764 – Maria Tereza emite o Patentă imperială în urma revoltei de la Salva din 10 mai 1763, în care sunt fixate normele de bază pentru conducerea districtului de graniță năsăudean, ulterior preluate şi dezvoltate în Regulamentul organizatoric.

16 martie 1764 – La Năsăud este instalat de către generalul Siskowich la comanda Regimentului 2 Grăniceri români (Nr. 17) în funcția de comandant de regiment locotenentul colonel Carol Enzenberg.

1 mai 1764 – Consiliul Aulic de Război trimite o nouă dispoziție către Magistratul bistrițean, prin generalul Siskowich, prin care i se cere să predea către autoritățile militare urbariile, cărțile funciare şi actele relative la Valea Rodnei şi să renunțe definitiv la alodiile comunale, pe care le-a posedat în acest ținut.

9 august 1764 – Generalul Hadik, comandantul Comandamentului General al Armatei Cezaro-Crăieşti de la Sibiu stabileşte o comisie pentru fixarea limitelor dintre Valea Rodnei şi teritoriile administrative limitrofe; efectuarea demarcației a avut loc la 24 februarie 1765, iar lucrările de reambalare pe teren s-au efectuat în iunie 1765.

ianuarie-decembrie 1764 – Sunt militarizate încă 5 comune din Valea Şieului, care intră în componența Regimentului 2 Grăniceri (Nr. 17): Budac, Gledin, Monor, Ragla şi Şieuț şi 2 comune din Valea Mureşului: Morăreni şi Ruşii Munți, răscumpărate de la domnii de pământ respectivi.

noiembrie 1765 – Căpitanul Hohenhaussen termină de întocmit harta districtului de graniță năsăudean.

7 ianuarie 1766 – Ca urmare a somației generalului Siskowich din 5 ianuarie 1766, Magistratul orăşenesc săsesc Bistrița acceptă actul de cesiune, întocmai şi în forma propusă de general conform voinței Curții din Viena: cedarea definitivă şi necondiționată, iar în 9 ianuarie 1766, Magistratul şi reprezentanții comunității orăşeneşti semnează forma finală, diferită de cea semnată la 24 mai 1762, fără „rezervate”, adaosurile şi excepțiile acesteia, formă prin care districtul românesc era cedat pentru totdeauna şi fără condiții în scopul constituirii regimentului grăniceresc: primăria Bistrița a fost despăgubită la 8 decembrie 1764 de către Maria Tereza, care a aprobat plata unei despăgubiri de 12.000 de florini, iar comunele săseşti Dumitra şi Iad (Livezile) au restituit o porțiune din malul stâng al Someşului Mare, iar Pinticul o fâşie de teren pentru comunele din valea Şieului.

12 noiembrie 1766 – Se adoptă şi se semnează de către împărăteasa Maria Tereza Regulamentul regimentelor de graniță româneşti din Transilvania. Acesta cuprinde 84 de articole şi reprezintă conform art. 84 „constituția militară grănicerească transilvană”.

1766 – A început operațiunea de adunare, concentrare a comunelor din district. S-au distribuit acestora munții, păşunile şi pădurile spre folosință şi s-au pus pe drumuri indicatoare ce marcau direcțiile de deplasare şi distanțele.

1768 – Are loc prima concentrare a trupelor R. 2 Gr. (I), infanterie Nr. 17.

1769 – Are loc prima inspecție a regimentelor transilvane de către Comandamentul General al Armatei din Sibiu, care a înaintat un raport voluminos Consiliului Aulic de Război, care răspundea la 8 martie 1770 printr-un act voluminos de observații, dispoziții şi ordine. Maria Tereza emitea în baza acestui act de verificare (inspecție) la 19 martie 1770 un rescript imperial, cuprinzând măsuri precise de îndeplinit în mai multe domenii.

1 mai 1770 – Comandantul Regimentului 2 Grăniceri de Infanterie (Nr. 17) cu sediul la Năsăud, locotenent colonelul Carol Enzenberg, de origine din nordul Italiei, foarte ataşat de românii din zonă şi respectat, este avansat la gradul de colonel.

1770 – Are loc împărțirea între comune a munților „revendicați", dobândiți de Austria.

1771-1773 – Sediul Regimentului 2 Graniță de Infanterie (Nr. 17) a rezidat în Telciu, însă sediul comandamentului a fost în majoritatea timpului la Năsăud (a se vedea actele publicate în „Arhiva Someşană", nr. 2/1925, p. 14; nr. 4/1926, p. 4; nr. 13/1930, p. 263, 277, 278, 281, 291, 297; nr. 10/1936, p. 1). Rescriptele Consiliului Aulic de Război nr. 1117, 1756 şi 4519 din 25 aprilie 1770 vorbesc de „Nassod Woselbest das Staabs-Quartier in Rodnaer-Distrikt sich befindet". La sfârşitul anului 1764 şi în 1765 sediul R. 2 Gr. a fost la Feldru.

1770 – Ultimele 2 escadroane de grăniceri călări sunt desființate şi astfel se încheie şi Regimentul de Dragoni îşi încetează activitatea.

1770-1780 – În această perioadă s-a trecut efectiv la întocmirea cărților funciare din district în baza ordinelor Consiliului Aulic de Război din 1770.

1773 – Împăratul Imperiului Habsburgic, Iosif al II-lea, întreprinde prima vizită în zona regimentului năsăudean, recunoscând originea daco-romană şi latină a limbii locuitorilor prin expresia „**Salve Romuli parva nepos**". În 1783 el execută a doua vizită, prilej cu care Iosif al II-lea ordonă extinderea teritoriului regimentului prin includerea Bârgaielor.

1783 – Sunt militarizate şi incluse în R. 2 Gr. (I) şi cele opt comune de pe Valea Bârgaielor, încheindu-se astfel într-un interval de 20 de ani (1764-1784) procesul de finalizare a constituirii regimentului în cele 44 de comune pur militare, comparativ cu Secuimea, unde majoritatea erau localități mixte.
(Referitor la aspectele prezentate pentru perioada 1762-1783, izvoarele documentare se află cuprinse în lucrările lui Heydendorf, Hodor, Kramer, Trenenfest şi Virgil Şotropa.)

Regimentul 2 Grăniceri (Infanterie), Nr. 17 de la Năsăud a avut în subordine 12 companii cu reşedinţele acestora în ordinea numărului acestora în: *Monor (I)*: Ruşii Munţi, Gledia, Morăreni; *Budacul-Român (II)*: Nuşfalău, Şieuţ, Ragla, Sântioana, *Tiha Bârgăului (III)*: Prundu Bârgăului, Mureşenii Bârgăului, Bistriţa-Bârgăului; *Josenii Bârgăului (IV)*: Susenii-Bârgăului, Rusu-Bârgăului, Mijlocenii-Bârgăului; *Rodna (V)*: Maieru, Ilva-Mare, Rodna-Nouă (Şanţ); *Sângeorz (VI)*: Sâniosif (Poiana Ilvei), Măgura-Ilvei; *Feldru (VII)*: Ilva-Mică, Leşu; *Rebrişoara (VIII)*: Rebra, Nepos, Parva; *Năsăud (IX)*: Salva; *Telciu (X)*: Hordou (Coşbuc), Bichigiu, Romuli; *Zagra (XI)*: Poieni, Găureni (Aluniş), Suplai; *Mocod (XII)*: Runc, Mititei. Ultima organizare a regimentului a avut loc la 1816 şi ea a rămas neschimbată până la 1851, anul desfiinţării regimentului. La sediul companiei rezida căpitanul, în cea de-a doua locotenentul, în a treia sublocotenentul, iar în celelalte stăteau de regulă câte un subofiţer. Aşadar, la Telciu a funcţionat Compania 10 Grăniceri de Infanterie. Efectivul unei companii de grăniceri era de 116-136 militari. De regulă, pe timp de pace compania avea 2 plutoane, iar la război3 plutoane, deci 240-250 oameni. Un pluton avea 80 de oameni plus comanda, iar batalionul de grăniceri 1.140 oameni. Militarii executau serviciu de pază la cordon, ce dura două săptămâni în posturi de pază şi pe trasee dinainte stabilite, serviciul de santinelă la staab (statul major sau sediile companiilor) cu durata de 8 zile, exerciţii militare cu durata de 4, 6 sau 8 săptămâni de la Alba-Iulia, manevrele de la Salva cu durata de două săptămâni, anual. Ei mai executau serviciu de santinelă la poduri, cel de curier pentru scrisori, cel de transport pentru poşta militară, pază la serviciile vamale, în staţiunile de contumanţă pentru prevenirea răspândirii ciumei, holerei şi altor boli infecţioase (epizaţii). Între posturile de pază funcţionau patrulele care supravegheau cordonul companiei.
(Cf. Colonel dr. Vasile Tutula, Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774, Edit. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 399-401.)

1760-1770 – În toate comunele regimentului, deci şi în Telciu se înfiinţează şcolile comunale confesionale şi cele triviale.

1766-1837 – Între 1766 şi 1786 în Regimentul 2 Grăniceri funcţionau 5 şcoli triviale („Trivialschulen”), mai întâi până la 1770, la Năsăud, Maieru, Monor, apoi în 1785 la Zagra şi Prundu Bârgăului. La 1816 şcoala de la Maieru a fost mutată la Sângeorz, dar cea de la Năsăud la Telciu în 1837. Limba de predare în şcolile triviale a fost româna până la 1837, iar de la 1837 la 1860 a fost limba germană. După 1860 în şcolile triviale s-a revenit la limba română de predare. În şcolile triviale s-au pregătit subofiţeri, funcţionari şi juzi (primari) comunali.

1784 – Se înfiinţează la Năsăud Institutul Militar („Militär-Erziebungshaus”) cu denumirea iniţială de „Institut de creştere (educaţie) militar”. Şcoala Normală şi Institutul Militar erau întreţinute în primul rând din fondul de provente. În Institutul Militar erau întreţinuţi şi pregătiţi 50 de elevi, fii de grăniceri pentru a deveni ofiţeri, subofiţeri, învăţători şi funcţionari pentru R. 2 Gr., iar de la 1826 şi pentru R. 1 Gr. de la Orlat. Institutul Militar a funcţionat până la 1851.

1826 – S-au înființat şcolile naționale inclusiv şi la Telciu. Numărul total al elevilor din şcolile regimentului era de circa 2.000.

1826 – S-a înființat la Năsăud Şcoala de fete.

1827 – În baza unui act informativ din 1827 s-au organizat „Scoli de repetiție" pentru tinerii între 12 şi 15 ani, destinate tinerilor absolvenți ai şcolilor elementare.

1770 – La Năsăud s-a înființat o şcoală latină-germană, numită „Şcoala normală"; mai târziu „Şcoala normală superioară" („Normal-Hauptschule"). Rolul ei a fost acela de a forma învățători pentru şcolile de pe raza regimentului năsăudean.
(Detalii în revista „Arhiva Someşană", nr. 27/1940, p. 362.)

1781 – Se adoptă o Ordonanță silvică, privind administrația pădurilor de pe teritoriul R. 2 Gr. („Waldordnung"). Cuprindea 53 de articole, multe sumare, lacunare şi relative.

1795-1796 – La şcoala trivială din Telciu învățător era Petru Suciu („Szuts"), apreciat de superiorii săi din Năsăud. La şcoală erau înscrişi 50 de elevi, 48 cu frecvență bună şi 2 cu frecvență slabă. Acelaşi învățător preda şi în 1796.
(Cf. Lucia Protopopescu, Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1794-1805, Bucureşti, 1966, p. 175, 277-279.)

1824 – Instrucțiunea forestieră din 1781 este îmbunătățită în 1824 cu 102 articole, mult mai explicite şi clare. S-a introdus aparatul administrativ pentru întreținerea pădurilor.

1837 – Se deschid la Năsăud cursurile „preparandiale" (pedagogice) conduse de vicarul-director Marian.

1839 – Se adoptă o nouă instrucțiune privind întreținerea şi exploatarea pădurilor grănicereşti („Forstinstruction") care cuprindea 161 de articole.

10 februarie 1841 – Comandamentul R. 2 Gr. Emite Ordinul nr. 47/168 care a completat Instrucțiunea din 1839 cu diferite dispoziții interpretative şi chiar derogatorii.
(Detalii informative despre cele 4 acte normative în studiul lui Valeriu Şotropa, Pădurile din districtele grănicereşti româneşti din Transilvania. Situația şi administrarea lor, în „Terra Nostra", III/1973, p. 293-306.)

1848-1849 – În zona de dislocare a R. 2 Gr., inclusiv la Telciu au loc mari mişcări revoluționare, inclusiv bătălii şi lupte ca urmare a invadării teritoriului Transilvaniei de către trupele ungare koşutiste, comandate de generalul polonez Iosif Bern.

22 ianuarie 1851 – Regimetul 2 Grăniceri este desființat în baza ordinului emis de Curtea imperială şi Consiliul Aulic de Război şi transformat în Regimentul nr. 50 de linie (Alba-Iulia), continuat ulterior cu regimentul 63. Infanterie.

1 aprilie 1851 – Comunele foste grănicereşti trec sub administrație civilă, inclusiv Telciu.

1861-1876 – Între 1861-1876, Telciu face parte din Cercul Năsăud alături de Parva, Rebra, Rebrişoara, Salva, Hordou, Bichigiu şi Năsăud, districtul Năsăudului (în unele documente Districtul autonom al Năsăudului). Districtul Năsăudului era organizat în 6 cercuri: Monor, Bârgău, Rodna, Sângeorz, Năsăud şi Zagra şi cuprindea fostele 44 comune grănicereşti militarizate.

Cercul Năsăud avea la 19 iunie 1861 „o populație de 9.428 de locuitori pe un teritoriu de 8 miluri, drum de țiară către Bucovina, Bistrița, Marmația, în Năsăud târg de țiară şi de săptămână".

(Cf. lucrării „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare, autori Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Edit. George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 153-159.)

1861 – Din „Statutul despre conservarea drumurilor publice", elaborat de Comitetul Provizoriu Reprezentativ al districtului Năsăud pe teritoriul acestuia funcționau 2 „drumuri de țară": a). Drumul de pe Valea Someşului, începând de la Mocod (intrarea în district), peste Năsăud, Rodna-Roda şi până la Bistrița Aurie; b). Drumul de pe Valea Sălăuței începând de la granița Marmației (pasul Şetref s.n.) peste Romuli, Telciu, până la Salva"; 4 „drumuri jurisdicționale": a). Drumul Strâmba, între Ilva Mică şi Joseni; b). Drumul peste hotarul comunei Şieu; c). Drumul peste hotarul comunelor Şieuț, Monor şi Gledia; d). drumul peste hotarul comunelor Budacul Românesc şi Ragla şi 3 „drumuri cercuale": a) drumul pe apa Ilvei, de la Ilva Mică până la Ilva Mare; b). Drumul Rebrei, începând de la podul Rebrei şi până la Parva; c). Drumul Țibleşului, începând de la Mocod şi până la Plaiu.

(Cf. A.N.B., Fond „Virgil Şotropa", dos. 249, f. 60-66.)

19 iunie 1861 – La şedința Comitetului Provizoriu Reprezentativ al districtului Năsăudului din 19 iunie 1861, deschisă la ora 9, aflăm că din **Telciu** făceau parte următorii 8 membri plini:

- Ipate Moldovan
- Nistor Ganea
- Iuon Popp
- Gregore Pop
- Iuon Mureşeanu
- Iuon Ionaşcu
- Vasile Pupeză
- Thoderu Pupeză

Din **Bichigiu**, 3 membri plini:

- Vasiliu Dolha
- Gavrilă Dolha
- Vasile Simeon

Comitetul Provizoriu Reprezentativ era format din 241 membri plini (titulari) şi 52 membri onorari.

Căpitanul suprem al districtului Năsăud era la 1863 Alexandru Bohățel, vicecăpitanul, primar Leontea Luchi, care era şi preşedintele Sedriei districtuale, un vicecăpitan substitut Grigore Bota.

(Apud vol. „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare", autori Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Edit. Fundației George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 135-143.)

1861-1862 – În şedinţele Comitetului Provizoriu Reprezentativ din 27 şi 29 septembrie, 5 şi 6 octombrie 1861 şi din 13 şi 21 septembrie 1862 s-a discutat printre alte şi asigurarea continuităţii şcolilor triviale din Monor, Prundu Bârgăului, Sângeorz, Telciu şi Zagra (punctele 2, pag. 235). Totodată Telciu şi Bichigiu ajutau astfel Episcopia greco-catolică a diecesei Gherlei, capitul diecesan şi seminarul clerical care se va transmuta de la Gherla la Năsăud pentru înlesnirea construcţiilor, astfel:

„**Telciu** va da 500 de grinzi a 5-6 stânjini de lungi în termen de 4 ani, aşa în tot anul 125 şi apoi lucrătorii (pălmaşi), câţi se vor recere la construirea a 32 stânjini de peatră" – punctul 13, pag. 240.

„**Bichigiu** dă 32 cubice de piatră şi apoi pisoc şi lucrători la 16 de piatră" – punctul 14, pag. 240.

Documentul respectiv este întărit „*prin propria subscriere a numelui ... pentru ca numele lor să rămână din neam în neam*". Câtă înţelepciune... şi foarte frumos exprimat! (s.n.)

Reprezentanţii comunei Telciu

Gavrile Pop m.p. jude
Constantin Ganea m.p.
Nicolae Muttu m.p.
George Cornea m.p.
Pavel Cosmulei m.p.
Basil Domnițe
Istrate Griga m.p.
Tanase Leuca m.p.
David Homei m.p.
Iuon Tomşia m.p.
X Nicolae Plăcintă
X Nicolae Mititel
X Casian Scuturiciu
X Clement Hondrariu
X Iuon Luca Suciu
X Iuon Lazăr Popp
X Istrate Jugan
X Castan Dants
X Tanase Barth
X Hiza (Nița s.n.) Bichigean
X Iuon Bichigean
X Vasile Todor Pupeză
X Toader Bondane
X Dionisie Lazăr Popp
X Casian Moldovan m.p. notar
Gregoriu Popp m.p. paroch

Reprezentanţii comunei Bichigiu

Tănase Todoran m.p.
X Eremie Popp
X Ariton Miron
X Iuon Ilie Popp
X Pavel Popp
X Toader Miron
X Toader Morariu
X Terente Scridon
X Grigore Filip
X Gavril Dolha
X Iuon Parasea
Alexa Simion m.p.
Iacob Simion cantor
Basiliu Dolha m.p. paroch
Comitetul Comunal

27 septembrie 1862 – În şedinţa Comitetului Provizoriu Reprezentativ de la Năsăud s-a discutat un proiect de modernizare a drumului de la Salva prin Telciu, Romuli către Sighetul Marmaţiei, care era greu practicabil şi cu multe poduri distruse, la fel ca şi drumul de la Şanţ la Cârlibaba. Autorul proiectului a fost Toader Antoniu.

(Cf. vol. „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuţii documentare", autori Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Edit. Fundaţiei George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 206-207.)

1861-1863 – Juzi Comunali: la Telciu era George Cornea, vârsta 50 de ani, econom. Ştia citi şi scrie în limba română şi germană. A depus jurământul pe 7 iunie 1763. La Bichigiu jude comunal era Tănase Todoran, vârsta 30 de ani, econom. Ştia citi şi scrie în limba română şi germană. A depus jurământul pe 16 iulie 1861.

(Cf. Documentului nr. 107 din lucrarea „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare", Edit. Fundației George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 595.)

Notari comunali: la Telciu Ioan Mureşanu, vârsta 40 de ani. A intrat în serviciu la 15.04.1862 cu decretul nr. 299 din 9.04.1862. Ştia scrie şi citi în limba română şi germană. A absolvit 4 clase normale şi avea un salariu anual de 200 florini. La Bichigiu notar era Tănase Todoran, în vârstă de 30 de ani. A intrat în serviciu la data de 16.07.1861, în baza Decretului nr. 4 din aceeaşi dată.

(Cf. Documentului nr. 108 din aceeaşi lucrare, f. p.)

1876 – Recensământul efectuat în district. Situația la Telciu şi Bichigiu

Nr. crt.	Indicator	Telciu	Bichigiu
1.	Populația prezentă	2.327	780
2.	Populația absentă (plecați în afara țării)	83	27
3.	Total	2.410	807
4.	Suprafața (în iugăre)	40.913	11.166
5.	Depărtarea față de Năsăud (în mile)	2 7/8	2 7/8
6.	Bărbați	1.197	365
7.	Femei (muieri)	1.130	415
8.	Romano-catolici	8	-
9.	Greco-catolici	779	2.279
10.	Augustani birg.	1	-
11.	Helves	-	1
12.	Evrei	39	-
13.	Sciu scrie şi ceti	278 bărbați	83 bărbați
		97 femei	18 femei
14.	Nr. caselor	458	159
15.	Nr. preoților	1	1
16.	Amploiați publici comunali	2	2
17.	Inspectori	5	1
18.	Studenți	-	-
19.	Medici	-	-
20.	Chirurgi	-	-
21.	Moaşe	-	-
22.	Nr. spațiilor locuite	481	161
23.	Armăsari	1	-
24.	Iepe	135	42
25.	Cai	62	6
26.	Tauri	5	2
27.	Vaci	478	163
28.	Boi	447	139
29.	Bivoli	-	-

30.	Oi	3.750	1.418
31.	Capre	1.087	671
32.	Râmători (porci)	416	75
33.	Stupi	129	70
34.	La miliție în serviciu activ	13	5
35.	La miliție concediați	41	18
36.	La miliție ca rezerviști	7	4
37.	La homvuri	9	2
38.	Au servit în armată ca ofițer	2	-
39.	Au servit în armată ca subofițer	39	14
40.	Au servit în armată ca stegari	213	64

Notă: 1 milă austriacă = 7,58 km; 1 iugăr = 0,57 hectare

Sursa: ***A.N.B., Fond „Florian Porcius", dosar 19 după vol. „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare", autori Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, Edit. Fundației George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 610-611 (documentul 110, nr. crt. 1 (Bichigiu) şi 9 (Telciu)).***

1864 – Printr-un instrument fundațional citit şi discutat în şedința Oficiului districtual şi înaintat guvernului Transilvaniei s-a aprobat printre altele şi dreptul de cârciumărit (producerea de țuică) celor 27 de comune din Valea Rodnei, printre care este citat Telciu şi Bichigiu. Din partea Telciului documentul este semnat de Ioane Mureşianu. Bichigiul nu a fost reprezentat.
(Cf. vol. „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare", autori Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Edit. Fundației George Coşbuc, Năsăud, 2003, p. 286-287.)

1876 – La 1876 membrii Comitetului Reprezentativ ai Districtului Năsăud, din Telciu erau următorii: Popu Gregoriu, Mironu Ioane, Mureşianu Ioane, Honciu Davide şi Steiner Iosef, iar din Bichigiu: Popu Gregoriu. Aceştia erau „virilisti", iar „aleşi": Ioane Bălăticiu şi Ioane Bichigean din Telciu. Bichigiu nu a avut „aleşi".
(Cf. Documentului nr. 103 din lucrarea mai sus menționată, p. 584-585.)

1873-1875 – George Coşbuc urmează la Şcoala din Telciu clasele a II-a şi a III-a. Învățător i-a fost Ion Ionaşcu. Mama lui George Coşbuc, Maria Avacum s-a născut în Telciu la 16 februarie 1828, fiind fiica preotului Luca Avacum (1803-1854) din Telciu.

1896-1897 – Se construieşte localul actual al primăriei din Telciu. Autorul proiectului, inginerul Andreas Mazanec din Năsăud. Notar al comunei Telciu era Gheorghe Cosmulei.

1899 – Se înființează „Şcoala primară de stat maghiară, ca urmare a politicii de maghiarizare forțată a românilor după punerea în aplicare a pactului duelist austro-ungară (1867-1918), adoptarea legilor lui Trefort în 1879, 1883; legea grădinițelor în 1891 Legea lui Apponyi în 1970 şi altele. Marea Unire de la 1 decembrie 1918 va pune capăt acestei politici aberante susținută de autoritățile de la Budapesta. În paralel, pe lângă biserică în Telciu funcționa şi Şcoala

națională greco-catolică în limba română, în scopul contracarării politicii maghiare şi a apărării limbii române.

1914-1918 – Un număr de 583 de feciori din Telciu participă la Primul Război Mondial. Ei au fost încorporați în armata austro-ugară, luptând pe fronturile din Galiția, Polonia, Serbia, Italia, Franța (7 dintre ei au fost reținuți pe plan local pentru probleme de mobilizare şi chestiuni socio-economice şi administrative.

1919 – După război la 1 septembrie 1919 se pun bazele „Şcolii primare de Stat" în limba română în Telciu conform dorințelor seculare ale românilor din toate teritoriile României întregite. Şcoala avea 3 învățători: Carol Henciu, Atanasiu Rus-Telcianul şi Samoilă Berendi.

1919 – A luat ființă în Telciu oficiul poştal, P.T.T.R. Telciu.
(Cf. prof. Ioan Seni, Monografia poştei năsăudene (manuscris), Năsăud, 2003, p. 18.)

1890-1920 – Are loc construcția bisericii catedrală din Telciu. În unele documente anul începerii lucrărilor este dat în 1896 şi 1890. În două rânduri biserica este înălțată până deasupra ferestrelor, dar se prăbuşeşte din cauza materialelor de construcție necorespunzătoare. Construcția se finalizează în anul 1920 de către inginerul Szabo Gerson din Năsăud.

1921 – Se înființează Căminul Cultural din Telciu. Pe lângă Căminul Cultural, în acelaşi an se vor pune bazele Bibliotecii Comunale.

22 septembrie 1922 – Are loc Sfințirea Bisericii catedrale din Telciu de către Episcopul greco-catolic P.S. Iuliu Hossu cu hramul „Sf. Nicolae". Preotul paroh al bisericii era preotul greco-catolic dr. Victor Bojor născut în Aluniş (Găureni).

1924 – În România se trece la învățământul obligatoriu de 7 clase în cadrul Şcolilor primare de stat.

1926 – Este cumpărat şi montat Ceasul Mare din turnul bisericii de la o firmă germană din München. A costat 369,50 dolari aur, respectiv 90.940 lei (1 dolar aur era echivalent cu circa 260 lei). Transportul şi montarea 156.000 lei.

1 septembrie 1926 – Învățătorul Aurel Groze din Sebiş, județul Bistrița-Năsăud este numit la 1 septembrie 1926 directorul Scolii primare de stat din Telciu şi învățător la aceiaşi şcoală.

22 februarie 1927 – S-a înființat la Telciu banca „Minerva". Îşi va înceta activitatea în 1949.

1928 – Între 1919 şi 1928 serviciul de poştă şi mesagerie din Telciu era subordonat Oficiului poştal din Năsăud, care deservea 12 localități. La Telciu erau arendate Bichigiul şi Romuli. Linia telefonică şi centralele telefonice la

Telciu, Romuli şi Bichigiu s-au construit şi introdus în funcțiune între 1931 şi 1939.
(Cf. prof. Ioan Seni, Monografia poştei năsăudene (manuscris), Năsăud, 2003, p. 20.)

29 iunie 1935 – A fost sfințită de către episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, biserica de pe Fiad. Cu acest prilej a fost inaugurată Şcoala elementară de 4 clase din Valea Fiadului.

30 iunie 1935 – S-a dezvelit în centrul comunei Telciu, la intersecția Str. Principale cu Str. Muntelui, Monumentul Ostaşului Român, în memoria celor 583 telceni participanți la Primul Război Mondial, din care 116 au căzut la datorie.

1936 – A fost cumpărată fanfara din Cehoslovacia de către preotul greco-catolic Grigore Pop, prin intermediul Cooperativei „Înfrățirea" al cărei preşedinte era acelaşi preot. Valoarea totală a instrumentelor 182.466 lei/aur. Primul preşedinte al Comitetului Muzicii a fost preotul Grigore Pop, şeful fanfarei – Anton Ambach din Bistrița, subşeful fanfarei, Hondrar Nicolae, secretar – Ordace Ioan.

3 octombrie 1939 – La 3 octombrie 1939 a fost dată în exploatare calea ferată de la Salva la Telciu şi a fost inaugurată gara din Telciu.

1940 – S-a construit clădirea cu etaj a Şcolii primare de stat din Telciu, vizavi de biserica mare.

1943-1944 – S-a dat în folosință calea ferată îngustă Transbordare-Telcişor într-un timp record – circa 6 luni.

1944 – În primăvara lui 1944, când oamenii erau la plug, probabil luna aprilie sau mai, gara C.F.R. din Telciu a luat foc. Pierderile materiale au fost destul de însemnate.

1943-1946 – A avut loc construcția Funicularului Valea Seacă-Rebra (Izvorul lui Alechi). S-a dat în funcțiune la 1 ianuarie 1946. În perioada august 1944-primăvara lui 1945 lucrările de construcție s-au întrerupt din cauza războiului.

1948 – La Bichigiu, sătenii împreună cu preotul Bondane Ioan din Telciu, fătul Rus Gavrilă, prim curator Pop Sever, cântărețul Todoran Vasile au început construcția frumoasei biserici din centrul satului. Sfințirea s-a făcut în anul 1950 de către episcopul Veniamin Nistor (Toplița), deoarece I.P.S. Nicolae participa în acel moment la lucrările Sfântului Sinod.
(Cf. Lucrării Bichigiu străveche vatră românească. Moment aniversar: 500 de ani de atestare istorică a Bisericii Ortodoxe din localitate, Edit. Charmides, Bistrița, 2001, p. 14-15.)

11 iunie 1948 – Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române a adoptat la 11 iunie 1948 Legea cu privire la naționalizarea principalelor mijloace de producție. În Telciu au fost naționalizate în iunie 1948 un număr de 15 mori, 3 tâmplării, 4 cârciumi, 2 măcelării, 1 băcănie, Funicularul Valea Seacă-Rebra, căile ferate înguste, locomotivele şi vagoanele aferente, o serie de clădiri şi anexe, spații comerciale ale unor particulari.

1948 – „Şcolile primare de stat" devin „Şcoli de cultură generală", la început de 7 clase.

1948-1949 – S-au pus bazele Spitalului comunal din Telciu şi a Casei de Naşteri în locuințele naționalizate ale preotului Grigore Pop.

28 decembrie 1949 – La Telciu, la 28 decembrie 1949 are loc inaugurarea căii ferate Salva-Vişeu după reluarea lucrărilor în 1948 pe Şantierul Național Salva-Vişeu, de la Telciu până la Vişeul de Sus, terminate în mai puțin de 2 ani. La festivitățile de la Telciu din 28 decembrie 1949 au participat 700 de oameni, La inaugurare au luat cuvântul ing. Amadeo Georgescu, directorul tehnic al Şantierului Național şi Vasile Luca, secretar al C.C. al P.M.R. Au participat ministrul finanțelor, ministrul adjunct al apărării naționale, reprezentanți ai C.F.R., ai C.C. ai U.T.M., reprezentanți ai ministerului comunicațiilor in URSS. Festivitatea a avut loc şi în gara Dealul Ştefăniței (3 km nord-est Romuli).

1949-1954 – În baza Plenarei C.C. al P.C.R. din 3-5 martie 1949 se trece pe baza unui amplu program de la mica proprietate, întemeiată pe producția privată, la marea producție socialistă, întemeiată pe proprietatea obştească şi de stat: se înființează G.A.C., S.M.T., C.A.P., I.A.S.-uri şi întovărăşiri agricole în agricultură. La Telciu au fost încercări de înființare a unei întovărăşiri agricole. Întovărăşirea agricolă a rezistat la Telciu până prin anii 1957-1958, când s-a desființat.

1960 – A luat ființă în Telciu farmacia de stat. Primul punct farmaceutic uman în Telciu s-a deschis înainte de 1944 în casa particulară a unui evreu (numele nu a fost identificat). În 1958 s-a deschis un alt punct farmaceutic într-o casă particulară.

1963-1964 – Se trece la învățământul obligatoriu de 8 clase – „Şcoala generală de cultură generală".

1963-1964 – Se construieşte clădirea nouă a şcolii, partea din față. Ridicarea s-a făcut în 1963, când a fost arborat ca un însemn al victoriei în vârful unei şcoli un brăduleț verde, un fel de steag înstrițat, care a rezistat mai mult de o jumătate de an. Finalizarea lucrărilor s-a făcut în 1964-1965, iar corpul de clădire dinspre sud-est s-a construit în perioada 1964-1969, iar internatul în 1981-1984.

1970 – Telciu a fost puternic afectat de inundații. Au fost afectate peste 50 de locuințe. Apele învolburate au înecat 5 porci, 4 vaci, 26 oi, 110 găini şi rațe. Au fost afectate peste 70 hectare de culturi.

1970-1971 – Se trece la învățământul obligatoriu de 10 clase.

1975/1976 – Îşi începe activitatea Şcoala profesională în Telciu, revenindu-se la tradiția din 1924-1926.

1975 – Inundațiile şi ploile friguroase din iulie au afectat şi Telciu, însă nu aşa tare ca în 1970. Cel mai puternic au fost lovite stânele de oi din munți şi cirezile de vite. Au murit circa 60 de oi, 6 cai, 3 boi, 3 cai, 3 mânji.

30 iunie 1982 – Are loc o mare furtună în Valea Fiadului şi pe sub Munții Țibleş. Au fost retezate de furtună în mai puțin de o oră 180 ha de pădure răşinoase, circa 160.000 m^3, la Izvorul Roşu, Izvorul Poienii, Sitării şi Scorăbieş. Din 1983 până în 1990 s-au construit 104 case în Telciu cu lemne aduse de aici, inclusiv case cu etaj.
(Cf. relatărilor brigadierului silvic pensionar Moldovan Ioan din Telciu.)
1980-1983 – Se organizează cursuri de liceu seral, dar numai 3 ani, încetându-şi activitatea.

1982-1983 – Se construieşte păstrăvăria de la Fiad-Fabrică, aproximativ pe locul unde a existat fabrica de cherestea. Capacitate: 67 de bazine. Şeful păstrăvăriei a fost numit ing. Sărmaş Ioan (Runcul Salvei).

1992 – Se construieşte păstrăvăria de pe Telcişor-Izvorul Rece: 12 bazine, incubator puiet.

august 1992 – Are loc înfrățirea Comunei Telciu cu localitatea Monthey din Elveția. Primar al comunei era Ioan Mureşan, iar viceprimar Ioan Pop. Din partea localității elvețiene a participat dl. Alen Düpon.

5 septembrie 1993 – A fost sfințită Biserica ortodoxă de pe Telcişor (Gura Poienii) de către P.S. Episcopul-vicar al Vadului, Feleacului şi Clujului, Irineu Pop Bistrițeanul
(Cf. Valeri Toderici, Despre „naşterea" bisericii din satul Telcişor, comuna Telciu, jud. Bistrița-Năsăud, în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 7/2003, p. 94-107.)

1996 – Liceul seral îşi reia activitatea cu anul de învățământ 1996/1997.

1996 – Spitalul comunal Telciu şi Casa de Naşteri şi-au încetat activitatea. S-a trecut la organizarea activității de sănătate pe medici de familie.

1996 – În luna iulie 1996, pe fondul neglijenței grave, Căminul Cultural din Telciu a luat foc.

1995-1997 – În 1995 şi în 1997 s-a terminat construcția mânăstirii de pe Valea Buscatului ce poartă hramul „Duminica Tuturor Sfinților".

22 iunie 1997 – Are loc sfințirea mânăstirii de pe Valea Buscatului de către I.P.S. Bartolomeu Anania, arhiepiscop al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, însoțit de un sobor de preoți şi călugări.
(Cf. datelor oferite de starețul ieromonah Siluan Siboiu, în luna mai 2003, primite de la studentul Urs Ioan din Telciu)

1998 – De ziua Eroilor, de Ispas, are loc resfințirea locului, unde va fi reamplasat Monumentul Ostaşului Român. Au participat peste 1.500 de locuitori, preoții bisericilor ortodoxe şi greco-catolice împreună cu corurile reunite ale acestora din comună. Festivitățile au fost conduse de primarul Vasile Puica. Din partea veteranilor de război a luat cuvântul învățătorul pensionar Viorel Gavrilaş. Un grup de fete şi băieți au prezentat un program artistic în cinstea eroilor telceni.

22 iulie 2001 – Are loc la Bichigiu slujba de resfințire a bisericii din centrul satului, oficiată de către Episcopul-vicar P.S. Irineu Pop Bistrițeanul de la Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, în prezența unui sobor de preoți. Au participat şi mulți locuitori din Telciu, Runc, Suplai, Coşbuc, Salva şi alte localități din apropiere.

2001/2002 – Şcoala Generală din Telciu este transformată în Grup Şcolar (similar cu liceul).

1990-2003 – Locuitorii satului Bichigiu refuză să mai aparțină de comuna Coşbuc. Ei cer să fie arondați la comuna Telciu de care au aparținut sute de ani. Au loc proteste, memorii la organele județene, Guvernul României etc. Între anii 2001-2003 au avut loc şi referendumuri: care locuitori sunt pentru Coşbuc? Care locuitori sunt pentru Telciu? Până la urmă ei şi-au exprimat voința: „Vrem la Telciu!" Spiritul lui Tănase Todoran nu s-a dezmințit nici de această dată. Ei au aşteptat, au îndurat etichetări, aprecieri injuste, dar au crezut în steaua lor: „VREM LA TELCIU!" Şi visul lor s-a împlinit în mai 2004, după 14 ani de aşteptări, stând cu fruntea în sus, neînduplecați... ŞI AU ÎNVINS!

6 mai 2004 – Guvernul României adoptă Ordonanța de Urgență nr. 407, joi, 6 mai 2004 prin care hotărăşte: **Articol unic: (1) Satul Bichigiu din componența comunei Coşbuc trece în componența comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud.**

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Scrierea şi publicarea acestei cărți despre comuna Telciu este doar o introducere în problemă. Ea nu poate lămuri şi înlocui complexitatea şi cerințele unei monografii complete. Munca de investigare, cercetare şi redactare, de abia acum începe.

De aceea socot de cuviință că trebuie soluționate într-o perioadă de circa 5-10 ani următoarele chestiuni:

1. Scrierea şi publicarea monografiei bisericii comunei Telciu, separat a satului Bichigiu. Tipărirea unui album foto cu toate familiile şi clădirile existente, format A.3. (400-500 pagini).
   - circa 250-300 de pagini;
2. Redactarea şi tipărirea monografiei şcolilor din Telciu şi separat satul Bichigiu
   - aproximativ 400-500 de pagini Telciu, 200-250 de pagini la Bichigiu;
3. Tipărirea monografiei pădurilor şi munților telcenilor şi bichigenilor, inclusiv detalii despre ,,Parcul Național Munții Rodnei".
   - lucrarea să trateze toate aspectele fizico-geografice şi geologice, fauna, clima, vegetația pe circa 350-400 de pagini;
4. Publicarea monografiei Băncii „Minerva"
   - volumul lucrării: 100-150 pagini;
5. Realizarea unei monografii a Societății „Înfrățirea"
   - estimativ 200-250 pagini;
6. Redactarea unei cărți despre Cooperativa de Consum Telciu
   - circa 250-300 pagini;
7. Întocmirea unei lucrări de amplă inspirație, privind tradițiile populare, obiceiurile, datinile, portul telcenilor şi bichigenilor.
   - volumul lucrării: 350-400 pagini;

La întocmirea acestor cărți este necesar să se întocmească colective de lucru, coordonate de autori serioşi, care ştiu să se dăruiască şi jertfească pentru interesul general al comunității. Forțe există în Telciu. Mă gândesc la profesorii şi învățătorii de la Grupul Şcolar, mai ales la cei pensionați, la preoți etc., care dispun de multă experiență şi au fonduri documentare proprii în bibliotecile personale.

Nimic nu este greu. Totul este să cunoşti, să cauți, să studiezi, să te zbați, să aduni datele, să le pui ,,cap la cap". Trebuie investigate în continuare cu lux de amănunte arhivele de la D.J.A.N. Bistrița-Năsăud, D.J.A.N. Cluj, D.J.A.N. Sibiu, arhiva şcolii, arhivele bisericilor, arhivele şi colecțiile familiale ş.a.

Sper ca aceste stăruințe ale mele să fie apreciate de către cei care au responsabilități, dar mai ales de către cititori.

Aştept sugestii şi propuneri, inclusiv critici din partea celor doritori de bine.

15 septembrie 2004, Cluj-Napoca

Colonel dr. Vasile Tutula

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Arhive

I. 1. DIRECȚIA JUDEȚEANĂ BISTRIȚA-NĂSĂUD A ARHIVELOR NAȚIONALE, fondul nr. 61 (Regimentul 2 Grăniceri, Năsăud), dosarele nr. 1/1764-1819; nr. 2/1764-1836; nr. 3/1765-1820; nr. 4/1766-1829; nr. 5/1766-1807; nr. 6/1768-1818; nr. 7/1770-1816.

I. 2. DIRECȚIA JUDEȚEANĂ BISTRIȚA-NĂSĂUD A ARHIVELOR NAȚIONALE

Fondurile*:*

3. Primăria comunei Telciu (1874-1949);
4. Districtul Năsăudului (1859-1876);
5. Administrația fondurilor grănicereşti năsăudene;
6. Sfatul Popular Telciu (1950-1967);
7. Banca „Minerva” din Telciu (1926-1949);
8. Liceul „George Coşbuc” (1863-1967);
9. Liceul Silvic Năsăud;
10. Liceul Nr. 2, Năsăud;
11. Şcoala elementară de arte şi meserii Telciu (1924-1926);
12. Oficiul parohial greco-catolic Telciu (1816-1948);
13. Oficiul parohial ortodox Telciu (1948-1960);
14. Consilieratul Agricol al județului Năsăud (1919-1928);
15. Comisia de Agricultură a jud. Năsăud (1929-1949);
16. Comisia Județeană Năsăud pentru Reforma Agrară din 1945 (1945-1949);
17. Comisia plasei Năsăud pentru Reforma Agrară (1945-1949);
18. Cooperativa de Consum Telciu (1930-1960);
19. Prefectura județului Năsăud (1919-1949);
20. Eforia de păşuni a județului Năsăud (1930-1940);
21. Muzeul Năsăudean (1931-1945);
22. Sedria (Tribunalul) generală a districtului Năsăud (1861-1940);
23. Tribunalul Năsăud (1919-1950);
24. Serviciul Sanitar al județului Năsăud (1919-1949);
25. Direcția sanitar-veterinară a județului Năsăud (1919-1940);
26. Fondul personal Iulian Marțian;
27. Fondul personal Iuliu Moisil;
28. Fondul personal Virgil Şotropa;

29. Fondul personal Tiberiu Morariu;
30. Vicariatul greco-catolic Rodna (1800-1948);
31. Oficiul parohial greco-catolic Năsăud (1848-1948);
32. Societate ASTRA, Despărțământul Năsăud (1863-1935);
33. Legiunea de Jandarmi a județului Năsăud (1944-1949);
34. Societatea „Regna" – de exploatare a pădurilor grănicereşti (1929-1949);
35. Fondul personal Emil Precup;
36. Colecția registrelor parohiale de stare civilă (1700-1960);
37. Direcția Silvică Bistrița (1890-1950);
38. Serviciul Drumuri Naționale al jud. Năsăud (1919-1948);

I. 3. DIRECȚIA JUDEȚEANĂ A ARHIVELOR NAȚIONALE ALE JUDEȚULUI CLUJ

Fondurile*:*

39. Comisariatul Suprem Provincial din Transilvania, 1706-1711;
40. Consiliul Dirigent - Resortul Agriculturii, 1918-1920;
41. Directoratul Fiscal, 1722-1787;
42. Ministerul de Interne Regal Maghiar, 1868-1918;
43. Oficiul Superior Minier, 1729-1787;
44. Tezaurariatul Minier al Transilvaniei, 1694-1848;
45. Pretura plăşii centrale, jud. Năsăud, 1938-1939;
46. Primăria oraşului Bistrița, 1326-1967;
47. Sfatul Popular al Regiunii Rodna, 1951-1952;
48. Episcopia greco-catolică Cluj – Gherla, 1834-1948;
49. Corpul VI Armată, Cluj, 1919-1940;
50. Fondul familial Precup, 1878-1944;
51. Colecția de documente şi manuscrise Blaj, 1508-1918;
52. Colecția Revoluția de la 1848 (1847-1900);
53. Liga Antirevizionistă Română, Comitetul Regional pentru Transilvania (1920-1948);

II. Legislație

1. Statutele comitatului Bistrița-Năsăud, 1895;
2. Monitorul Oficial al României, 1919-1949; 1989-2004;
3. Buletinul Oficial, 1949-1989;
4. Dezbaterile Adunării Deputaților, 1919-1937;
5. Dezbaterile Senatului, 1919-1937;
6. Gazeta oficială a județului Bistrița-Năsăud, 1919-1949;
7. Colecția de legi, decrete, regulamente şi dispoziții normative, 1944-1950;
8. HAMANGIU, CONSTANTIN, Codul general al României, 1918-1940;
9. Împărțirea administrativă a teritoriului R.P. Române, 1956;
10. *Ibidem*, 1965.

III. Lucrări generale

1. ALBU, NICOLAE, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1988.

2. ALPHONSE, v. WREDE, *Istoria Armatei Cezaro-Crăieşti de la 1618 până la sfârşitul secolului al XIX-lea*, vol. I-V, Viena, 1898-1903.
3. ANDEA, SUSANA, ANDEA, AVRAM, *Haiducul Pintea şi lumea sa 1693-1703,* Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
4. BARIȚ, GEORGE, *Istoria Regimentului alu II romanescu grănițariu transilvan*, Braşov, 1874.
5. BARIȚ, GEORGE, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, *tom I-III*, Sibiu, 1889-1891; ibidem, *Părți alese din istoria Transilvaniei; pe două sute de ani din urmă*, ediția a II-a, Braşov (1993-1995), ediție îngrijită, note şi comentarii de acad. Stefan Pascu şi prof. dr. Florin Sălvan.
6. BERNATH, MATHIAS, *Habsburgii şi începuturile formării națiunii române*, Edit. Dacia, Cluj, 1994.
7. *** *Bichigiu – străveche vatră românească*, Edit. Charmides, 2001.
8. BUREACĂ, I. IOAN, *Spre întregirea neamului în ținutul Năsăudului şi Bistriței (octombrie-decembrie 1918)*, Edit. „George Coşbuc”, Bistrița, 2000 (280 pagini).
9. BUTURĂ, VALER, *Etnografiapoporului român*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978.
10. ****Căile de comunicație şi transporturile din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 1999.
11. CÂMPEAN, REMUS, *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.
12. CÂMPEAN, REMUS, *Elitele româneşti din Transilvania secolului al XVIII-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
13. CUC, MELANIA, *Valeria Peter-Predescu. Destin*, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2000.
14. DAICOVICIU, C., *Dacica, Studii şi articole privind istoria veche a pământului românesc*, Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, Muzeul de Istorie Cluj, Biblioteca Musei Napocensis, Cluj, 1969.
15. DRAGOMIR, SILVIU, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, vol. I-II, Sibiu, 1920-1930.
16. DRAGOMIR, SILVIU, *Românii din Transilvania şi Unirea cu Biserica Romei*, în *„Biserica Ortodoxă Română”*, LXXX, 1962, nr. 9-10.
17. *** *Electricitate şi electrificare în județul Bistrița-Năsăud (monografie)*, Edit. Tipomar, Tg. Mureş, 2000.
18. GRAUR, ALEXANDRU, *Nume de locuri*, Edit. Ştiințifică, Bucureşti, 1972.
19. GUDEA NICOLAE, GHIURCO IOAN, *Din istoria creştinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988.
20. GYÉMANT, LADISLAU, *Mişcarea națională a românilor din Transilvania 1790-1848*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.
21. HITCHINS, KEITH, *Ortodoxie şi naționalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania, 1846-1873*, Edit. Univers Enciclopedic, Bucureşti 1995.
22. HURMUZAKI, EUDOXIU, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I-XXI, Bucureşti, 1876-1942.
23. IORGA, NICOLAE, *Sate şi preoți din Ardeal*, Bucureşti, 1902.
24. *** *Istoria României*, vol. I-IV, Bucureşti 1960-1964.

25. *** *Istoria Românilor*, vol. I-VIII, Edit. Enciclopedică, Bucureşti, 2002-2003.
26. *** *Istoria Militară a poporului român*, vol. I-VI, Edit. Militară, Bucureşti, 1984-1989.
27. *** *Istoria României*, redactată de Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, Edit. Enciclopedică, Bucureşti, 1998.
28. *** *Istoria României*, *Compendiu*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969.
29. *** *Județele patriei. Bistrița-Năsăud*, Edit. Sport-Turism, 1979.
30. LUNGU, OCTAVIAN, *Exploatarea pădurilor grănicereşti din Bistrița-Năsăud*, Bucureşti, 1935.
31. LUPAŞ, IOAN, *Documente istorice transilvane 1599-1699*, vol. I, 1993, Cluj.
32. LUPAŞ, IOAN, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, ediția a II-a, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
33. LUPAŞ, IOAN, *Mitropolitul Andrei Şaguna*, Sibiu, 1921.
34. LUPŞA, ŞTEFAN, *Biserica Ardeleană şi „Unirea" în anii 1697-1701*, Bucureşti 1948.
35. LUPŞAN, SIMION, ONOFREIU, ADRIAN, *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare*, Edit. Fundației „George Coşbuc", Năsăud, Bistrița, 2003.
36. LUPŞAN, SIMION, ONOFREIU, ADRIAN, *Poruncile primăriei Năsăud, 1863-1867*, Edit. Fundației „George Coşbuc", Năsăud, 2000.
37. MARINESCU, GEORGE, *Cercetări arheologice în județul Bistrița-Năsăud*, vol. I-II, Edit. George Coşbuc, Bistrița, 2003.
38. METEŞ, ŞTEFAN, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977.
39. *** *Micromonografie, Liceul „George Coşbuc", 1863-1988, 125 de ani, Năsăud 1988*, coordonată de prof. Ioan Ilieş.
40. ONOFREIU, ADRIAN, BOLOVAN, IOAN, *Revoluția de la 1848-1849 în zona Regimentului Grăniceresc năsăudean. Contribuții istorice şi demografice*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2003.
41. PASCU, ŞTEFAN, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I-V, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976-1987.
42. PAŞCU, IOAN, *Monografia Telciului până la 1818*, lucrare de gradul didactic I (manuscris), Cluj-Napoca, 1993.
43. PĂCURARIU, MIRCEA, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I-II, Sibiu, 1978.
44. *** *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2002.
45. PĂTRUŢ, ION, *Onomastica românească*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980.
46. PÂRVAN, VASILE, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediția îngrijită de R. Florescu, Bucureşti, 1982.
47. POP, GRIGORE, *Autobiografia preotului Pop Grigore, Telciu*, *jud. Bistrița-Năsăud 1926-1948* (manuscris), f.a.
48. PROTASE, D., *Autohtonii în Dacia*, vol. I, Bucureşti, 1980.

49. PROTASE, D., *Orizonturi daco-romane*, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1995.
50. PROTASE, D., *Autohtonii în Dacia*, vol. II, Dacia postromană până la slavi, Edit. Risoprint, Cluj-Napoca, 2000.
51. PURCELEAN, IOAN, *Mărturii despre generația mea. Amintiri şi documente despre prigoana comunistă în județul Bistrița-Năsăud*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003.
52. RĂDUȚIU, AUREL, GYÉMÁNT LADISLAU, *Repertoriul Izvoarelor Statistice privind Transilvania 1690–1847*, Edit. Univers Enciclopedic, Tipografia „Ardealul" S.A., Cluj, f.a.
53. SCRIDON, GAVRIL, *Viața lui George Coşbuc*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2003.
54. SIGMIREAN, IOAN, ONOFREIU, ADRIAN, *Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente şi texte*, Edit. Răsunetul, 2001.
55. *Studia Consualia Transilvania. Recensământul din 1857*, ediția a II-a, Edit. Staff, 1997.
56. *Ibidem*, Recensământul din 1880, 1997.
57. *Ibidem*, Recensământul din 1900, 1998.
58. *Ibidem*, Recensământul din 1910, 1999.
59. SUCIU, CORIOLAN, *Dicționar Istoric al localităților din Transilvania*, Edit. Academiei R.S. România, vol. I–II, Bucureşti, 1967–1968.
60. URECHE, LAZĂR, *Fondurile grănicereşti năsăudene (1861–1918)*, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2001.
61. *** *Virtus Romana Rediviva* – Societatea de lectură a elevilor Liceului grăniceresc năsăudean, Edit. Fundației „George Coşbuc", Năsăud 2002.
62. ZĂGREAN, GRIGORE, *Monografia geografică a comunei Telciu (lucrare de licență)*, Cluj-Napoca, 77 pagini.

IV. Lucrări speciale

1. ALBU, NICOLAE, *Istoria şcolilor româneşti din Transilvania între 1800-1867*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
2. ANDEA, SUSANA, ANDEA, AVRAM, *Haiducul Pintea şi lumea sa, 1693-1703*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
3. BOCA, POMPEI, *Învățământul românesc din județul Bistrița-Năsăud*, în revista „Arhiva Someşană", IV (31), Năsăud, 1977, p. 125-132.
4. Dr. BOJOR, VICTOR, *Episcopii Diecesei Gr.-Cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Edit. Viața Creştină, 2000.
5. BUZILĂ, ŞTEFAN, *Monografia comunei Sâniosif (Poiana)*, Bistrița, 1910.
6. CÂMPEANU, I. IOAN, *Frământări social-politice în Valea Rodnei în preajma înființării graniței militare* (teză de doctorat), Cluj, 1974, publicată în 2000.
7. CIOABA, IOAN, *Patruzeci. Poeți bistrițeni contemporani (antologie)*, Edit. Aletheia, Bistrița, 2001.
8. DAROSI, MIRCEA, *Nepos. Vatră de legendă. Repere monografice*, Edit. George Coşbuc, 2004.
9. Dr. DRĂGANU, NICOLAE, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928.

10. GIRIGAN, OCTAVIAN, *Feldru un drept la nemurire*, vol. I, Edit. Vergiliu, Bucureşti, 2000.
11. GÖLLNER, CAROL, *Regimentele româneşti din Transilvania 1764-1851*, Edit. Militară, Bucureşti, 1973.
12. GRAPINI, FLOREA, *Cartea vieții părintelui Pamfiliu*, Edit. Muşatinii, Suceava, 2003.
13. GUSTAV, RITTER AMON TREUENFEST*, Istoria Regimentului de Infanterie nr. 50 Cezaro-Crăiesc de la 1762 până la 1850, al doilea Regiment românesc de graniță de Infanterie nr. 17*, Viena, 1882.
14. *** Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bistrița-Năsăud, vol. 21, Bucureşti, 1988.
15. LUPAŞ, IOAN, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, ediția a II-a, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
16. LUPŞAN, SIMION şi colectiv, *Ilva Mică o veche aşezare de pe Someş şi Ilva. Repere monografice*, Edit. „George Coşbuc", Bistrița, 2003.
17. MAIOR, LIVIU, *Românii în armata habsburgică*, Edit. Enciclopedică, Bucureşti, 2004.
18. MANOLIU, SANDU, *Icoana unei şcoli dintr-un colț de țară românesc, 1923-1929 (1930)*; este de fapt Anuarul Şcolii Normale din Năsăud.
19. MUREŞAN, VALERIU, FLORIN, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea (teză de doctorat)*, Cluj-Napoca, 2004.
20. MARINESCU, GEORGE, *Cercetări arheologice în județul Bistrița-Năsăud*, volumul I-II, Edit. „George Coşbuc", Bistrița, 2003 (volumul I, 323 pagini; volumul II, 404 pagini).
21. MARȚIAN, IRONIM, *File risipite*, Edit. Napoca Star, 2001.
22. MARȚIAN, IRONIM, *Figuri de dascăli năsăudeni şi bistrițeni*, Edit. Napoca Star, 2002.
23. NÄGLER, THOMAS, *Românii şi saşii până la 1848. Relații economice, sociale şi politice*, Edit. Thansib, Sibiu, 1997 (420 pagini).
24. NISTOR, SILVIU, IOAN, *Comuna şi județul. Evoluția istorică*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
25. PAVELEA, TRAIAN, *Năsăudul, repere istorice şi culturale*, Edit. „George Coşbuc", Bistrița, 2001 (247 pagini).
26. PETRI, DOINA, *Bistrița-Năsăud. Starea de sănătate în mediul real*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2002.
27. Dr. POP, IOAN, *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud* (1762-1851), Edit. Ardealul, Târgu-Mureş, 1999.
28. PRAHASE MIRCEA, GAVRILĂ RUS, *Zagra – o posibilă monografie*, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1997.
29. PRAHASE, MIRCEA, *Periplu istorico-toponimic. Valea Zăgrii*, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003 (284 pagini).
30. PREDESCU, VALERIA, PETER, *Cântări năsăudene*, Edit. D.N.C. Press, Tipografia Popa's Art, Timişoara, 2002.
31. RETEGAN, SIMION, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Edit. Accent, 2002, Cluj-Napoca, (270 pagini).

32. RETEGAN, SIMION, *Sate şi şcoli româneşti din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1867-1875)*, Studiu introductiv, ediție îngrijită, note şi comentarii de Simion Retegan, Edit. Dacia, Cluj-Napoca.
33. ŞOTROPA, VALERIU, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1975 (293 pagini).
34. ŞOTROPA, VIRGIL şi Dr. DRĂGANU, NICOLAE, *Istoria şcoalelor năsăudene*, Năsăud, 1913 (414 pagini).
35. ŞTEFĂNESCU POMPEI, URSA SEVER, *Bistrița-Năsăud, vatră folclorică*, Edit. Sport-Turism, 1979.
36. TANCO, TEODOR, *Virtus Romana Rediviva*, vol. I-VII (1973-1987), tipografia C.J.C.E.S. Bistrița; volumul VII, Edit. Virtus Romana Rediviva, P.F. Cluj-Napoca, 1993.
37. TANCO, TEODOR, *Academia Română 1866-1996. Academicieni năsăudeneni şi bistrițeni*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj, 1996 (130 pagini).
38. TANCO, TEODOR, *1872. Graz. Paul Tanco, primul român doctor în matematică*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003.
39. TANNOLI, SILVIO, *Poëmation de secunda legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, Hermanstadt (Sibiu), 1768.
40. TOADER, NICOARĂ, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societatea rurală şi mentalități colective*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997.
41. TUTULA, V, CLAUDIU, *Acțiunile militare din Transilvania şi Banat în timpul revoluției de la 1848-1849 (lucrare de licență)*, Cluj-Napoca, 2000.
42. TUTULA, VASILE, *Organizarea militară a Principatului Transilvania în perioada 1691-1774*, Edit. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003 (544 pagini).
43. VAIDA, AUREL, *Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei*, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1998.
44. VLĂDICĂ, MIRCEA, *Sângeorz-Băi, veche vatră de credință şi cultură românească*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003.

V. Studii şi articole de referință

1. BAŞOTĂ, BASILIU, *O monografie a Văiei Rodnei*, Anul 1939, nr. 26, revista „Arhiva Someşană", p. 73-96.
2. BICHIGEAN, VASILE, *Poemation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 2/1925, p. 13-19; nr. 3/1925, p. 39-65; nr. 4/1925, p. 51-80.
3. BICHIGEAN, VASILE, Nicolae Iorga*, Conferința ținută la liceul George Coşbuc,* în revista „Arhiva Someşană", nr. 15/1931, p. 1-41.
4. BICHIGEAN, VASILE, *Statutul grăniceresc*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 7-8/1928, Năsăud 1928.
5. BICHIGEAN, VASILE, *Trei călători streini despre Valea Someşului,* în revista „Arhiva Someşană", nr. 3/1924, p. 41-65.
6. BODIU, ŞTEFAN, *Liceul „Virtus Romana Rediviva*, în revista „Arhiva Someşană", nr. 26/1939, p. 38-44.

7. BUZILĂ, ŞTEFAN, *Documente bisericeşti*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 15/1931, p. 15-53; nr. 17, p. 234-250; nr. 18/1936, p. 398-446.
8. DRĂGANU, NICOLAE, *O interesantă poruncă a vicarului Ioan Marian,* în revista „Arhiva Someşană”, nr. 10/1929, p. 121-123.
9. MARȚIAN, IULIAN, (tradus din nemțeşte), *Raportul locotenentului Friedrich Storch de Arben*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 12, p. 167-191.
10. MARȚIAN, IULIAN, *Țara Năsăudului*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 10/1929, p. 31-40.
11. *** *Memorialul reuniunii învățătoreşti gr. cat. „Mariana” din Năsăud*, 1901.
12. MOISIL, IULIU, ALEXANDRU BOHĂȚEL, *1816-1897*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 21/1937, p. 578-607.
13. MOISIL, IULIU, *Amintiri din liceu*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 26/1939, p. 5-28.
14. ONOFREIU, ADRIAN, *Comandamentul de Jandarmi Județean Bistrița-Năsăud 5 ani (1995-2000)*, documentar, Bistrița, noiembrie 2002.
15. PORCIUS, FLORIAN, *Istoricul Districtului Năsăudean. Noțiuni introductive*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 9/1928, p. 1-63.
16. ŞOTROPA, VIRGIL, *Împăratul Iosif II în districtul Năsăudului*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 2/1925, p. 1-11.
17. ŞOTROPA, VIRGIL, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 24/1938, Năsăud, 1938.
18. ŞOTROPA, VIRGIL, *Urme din timpul curuților*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 17/1933, p. 123-164.
19. ŞOTROPA, VIRGIL, *Voci străine despre români. Generalul baron Iosif Siscowich*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 2/1925, p. 55-60.
20. ŞOTROPA, VIRGIL, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762. Antecedente*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 22/1937, p. 1-77; nr. 25/1938, p. 216-444;
21. ŞOTROPA, VIRGIL, *Comandanții regimentului grăniceresc năsăudean*, în Fraților A. şi Ioan Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani, Bucureşti, 1936, p. 815-829; în revista „Arhiva Someşană”, nr. 21/1937, p. 498-508.
22. ŞOTROPA, VIRGIL, *După Revoluția de la 1849*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 7/1926, p. 1-23.
23. ŞOTROPA, VIRGIL, *Din zilele de zbucium ale anilor 1848-1849*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 6/1926, p. 1-15.
24. ŞOTROPA, VIRGIL, *Districtul Năsăudului*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 1/1924, p. 5-13.
25. ŞOTROPA, VIRGIL şi CIPLEA AL., *Documente bisericeşti*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 1/1924, p. 21-40; nr. 2, p. 20-50.
26. ŞOTROPA, VIRGIL, *Pagini memorabile din 1848*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 3/1925, p. 1-20.
27. ŞOTROPA, VIRGIL, *Pățaniile Batalionului 1 năsăudean în 1848-1849*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 14/1931, p. 379-416.
28. ŞOTROPA, VIRGIL, *Regimentul grăniceresc năsăudean*, în revista „Arhiva Someşană”, nr. 2/1925, p. 1-12.

29. TODERICI, VALERI, *Despre naşterea Bisericii din satul Telciu, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud*, în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 7/2003, Cluj-Napoca, p. 94-107.
30. TUTULA, V. CLAUDIU, *Acțiunile militare din Transilvania şi Banat în timpul revoluției de la 1848-1849* (lucrare de licență), 75 pag., Cluj-Napoca, 2000.
31. TUTULA, VASILE, *Contribuții la monografia comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud* (manuscris), partea I (1987, 169 pag.), partea a II-a (1993, 107 pag.), Cluj-Napoca.
32. TUTULA, VASILE, *Comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Repere istorice şi culturale,* în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 7/2003, Cluj-Napoca, p. 74-93.

VI. Periodice: reviste de cultură, pedagogice şcolare, presă

1. „*Anuarul Liceului Grăniceresc din Năsăud*" (1867-1944);
2. „*Anuarul Şcoalei Secundare de fete* ***Principesa Elena***", 1922-1927;
3. „*Arhiva Someşană*", 1924-1940, tipărită în 27 numere, cel de-al 28-lea dactilografiat şi tipărit în 1995
   - seria a II-a (1972-1977), 4 volume; seria a III-a (2003-2004), 2 volume;
   „*Arhiva Someşană*", I-II, Muzeul grăniceresc năsăudean, 2002-2003, Năsăud
   - seria a III-a
4. „*Aurora*", decembrie 1926;
5. „*Calendariu pedagogicu*", Cosma Anca, Maxim Pop şi Vasile Petri, elaboratori şi îngrijitori, ediția I-a, 1868; ediția a II-a, elaborat în 1885 de reuniunea „Mariana" prin grija lui Clement Grivase;
6. „*Călindarul grănițerilor năsăudeni*", editat în 1910 de Victor Onişor;
7. „*File de istorie"*, culegere de studii şi articole, vol. I-VI, Bistrița, 1970-1989.
8. „*Freamăt năsăudean*", nr. 1 (singurul) octombrie 1938, editat de Societatea Culturală *Freamătul* de pe lângă Liceul „George Coşbuc", din Năsăud;
9. „*Granița*", iulie 1932 (un singur număr) redactat de Dr. Laurențiu Oanea şi Dumitru Nacu;
10. *„Litera Nordului"*, revistă de cultură, nr. I-VI, Bistrița, 2002-2004.
11. „*Magazin Pedagogicu*" (tom I, II, III), 1867,1868, 1869, „Organ pentru educatori, învățători şi bărbați de şcoală", redactat de Cosma Anca, Maxim Pop şi Vasile Petri;
12. „Memorialul Reuniunii Învățătoreşti gr. cat.", „Mariana", editat 1901 cu prilejul jubileului sărbătoriri a 25 ani;
13. „*Muza Someşană*":
    - nr. 1/11 oct., 1874 sub redacția elevilor Nechiti Vuia şi Ioan Neamțu;
    - 4 numere pe 1875; 4 numere pe 1876;
    - nr. 1-5 şi 8 pe 1878, redactată de elevul Solomon Haiță; 1882 cu colaborarea lui G. Coşbuc; 1818-1912 cu întreruperi;
14. „*Muza Someşană*" (serie nouă):
    - 3 numere (1967, 1968, 1969), colegiul redacțional prof. Grigore Găzdac Octavian Ruleanu, prof. Felicia Popescu şi elevi (membri);
    - 1978, un nou număr, prof. Traian Pavelea;

15. „*Năsăudul*”, 3 numere:
    - 18 dec. 1930 -> 3 ian. 1931;
16. „*Plaiuri Năsăudene*”, „Virtus Romana Rediviva”:
    - apărut la Bucureşti (1 iulie 1943 – 20 aprilie – mai 1944, director Bocşa Emil-Mălin; de la nr. 5/1943 redactor Emil Bocşa Mălin, Ion Th. Ilea, Vasile Netea (la nr. 1-4/1943), secretar de redacție Emanuil Cobzalău;
17. „*Plaiuri Năsăudene*” (serie nouă):
    - reluată în luna ianuarie 1990; nr. 1-12, editată de Muzeul Năsăudean; 1992-1997, editate de ASTRA NĂSĂUDEANĂ;

    Colegiu de redacție: Octavian Ruleanu (secretar de redacție), Ioan Radu Nistor, Grigore Găzdac, Ion Lăpuşneanu, Dumitru Nistor, Traian Pavelea, Ioan Seni; 1990-1997 = 31 numere; Republicată după mai bine de trei ani de întrerupere de către Consiliul Local Năsăud;

    Colegiu: Dumitru Mureşan, Gheorghe Pop, Ion Lăpuşneanu, Romulus Berceni, Nicolae Bozbici, Gheorghe Ioan, Ilie Galaşiu, Dumitru Tomi, Radu Băieşi, Ioan Seni, Ioan Radu Nistor;
18. „*Răboj năsăudean*”
    - 2 numere/1939;
19. „*Şcoala practică*” (1882-1886)
    - 1 aprilie 1882-1 martie 1886
20. „*Şcoala română*” (1886-1878)
    - apare la Sibiu, sub redacția lui Ioan Candrea şi Vasile Petri;
21. „*Vatra*”- s-a redactat la Şcoala Primară de Stat din Năsăud în perioada aprilie 1935-mai 1940;
22. „*Tribuna ideilor*”, editată de Fundația „George Coşbuc” din Năsăud;
    - au apărut 33 de numere până în prezent; colegiu redacțional condus de prof. Ludmila Găzdac;
23. „*VIRTUS ROMANA REDIVIVA*”, almanah cultural-ştiințific al Societății cultural-ştiințifice „Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca
    - apare din 1996 (nr. I-VII); până în prezent au apărut 7 numere; anual câte un număr;
24. „*Gazeta Transilvaniei*”, 1853-1918;
25. „*Amicul poporului*”, 1876;
26. „*Revista Bistriței*”, 1903-1909;
27. „*Săptămâna*”, Bistrița, 1928-1944;
28. „*Năzuința*”, Bistrița, 1938-1940;
29. „*Ecoul*”, Bistrița, 1969-1989;
30. „*Răsunetul*”, Bistrița, 1990-2004;
31. „*Mesagerul*”, Bistrița, 1998-2004;

VII. Istorie orală

- Informații culese de la locuitorii din Telciu, Telcişor, Fiad şi Bichigiu;
- Manuscrise, documente, fotografii, însemnări;
- Alte materiale iconografice;
- Memorii în manuscris, caiete, benzi magnetice, video-casete, etc.

REZUMAT

Lucrarea de față este dedicată locuitorilor comunei Telciu, eroilor ei. Ea cuprinde cadrul fizic şi natural al localității, geografia, toponimia şi istoria, detalii despre biserică, şcoală şi învățământ, oamenii de seamă, tradițiile, obiceiurile şi datinile, munții şi pădurile telcenilor, aspecte ale mediului înconjurător şi turismului ş.a.

Sunt prezentate referințe şi date concrete de la 1245, când localitatea este pentru prima dată menționată într-un document istoric. Vatra satului este cu mult mai veche, probabil din secolele VI-VIII, iar urme de locuire neolitică au fost descoperite în zonă, datând din secolele III-II î. Chr.

Autorul lucrării, colonelul Vasile Tutula, doctor în istorie al Universității ,,Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, realizează o incursiune istorico-culturală şi geografică a hotarului comunei Telciu, care cuprinde satele: Bichigiu, Telcişor, Fiad, Fiezel-Transbordare, supunând atenției cititorului o multitudine de informații şi evenimente istorice culese din lucrări generale şi speciale, studii arhivistice, dar mai ales din izvoare şi documente de arhivă de la D.J.A.N. Bistrița-Năsăud şi D.J.A.N. Cluj, din lucrările unor mari istorici români şi străini.

Cititorul se va întâlni cu o serie de aspecte inedite, mai puțin cunoscute despre oamenii de seamă ai acestor locuri: dârzul Tănase Todoran, vajnicul Vasile Oichi, generalul Leonida Pop, colonelul medic Sever Ganea, colonelul medic Leonida Damian Pop, învățători şi profesori, medici, ingineri, ofițeri şi subofițeri, incluşi într-un dicționar separat. Au fost selectate o serie de cuvinte şi expresii ale graiului local, incluse într-un glosar distinct.

Pentru o mai bună relevanță lucrarea cuprinde o serie de scheme, grafice, schițe şi hărți, un număr apreciabil de ilustrații alb-negru şi color, ce vorbesc de la sine despre bogăția şi frumusețea portului popular, un număr apreciabil de anexe şi documente de arhivă.

În prezent comuna Telciu este înfrățită din august 1992 cu localitatea Monthey din Elveția, cu care a realizat frumoase şi valoroase acțiuni de colaborare şi întrajutorare în folosul cetățenilor din cele două comunități.

Pentru a înțelege mai bine istoria evenimențială prin care a trecut Telciul în ultimii 100 de ani, autorul şi colaboratorii au conceput un capitol distinct intitulat „Confesiuni. Varia historica". Acesta este un capitol real despre viață, şi nu unul inventat.

Rămâne ca cititorul să înțeleagă efortul nostru ştiințific, toate acele demersuri puse în slujba comunității pentru un trai mai bun, demn şi civilizat şi o mai bună conlucrare între toți fiii comunei în concordanță cu cerințele, vremurile şi idealurile secolului XXI.

Primim cu respect şi considerații orice sugestii, observații şi propuneri pentru îmbogățirea fondului documentar al lucrării, care are un singur scop: prin cunoaştere oamenii să se lumineze, să fie mai umani, toleranți şi cooperanți, pentru a se bucura de fericire, pace, progres economic şi cultural.

Autorul

RÉSUMÉ

Cet ouvrage est dédié aux habitants de la commune Telciu, à ses héros. Il contient le cadre physique et naturel de la localité, la géographie, la toponymie et l' histoire, des détails sur l' église, l' école et l' enseignement, les hommes de grande valeur, les traditions, les contumes, les monts et les forêts des habitants de Telciu, les aspects de l' environnement et du tourisme etc.

On présente des références et des dates concrètes de 1245, quand la localité a été mentionnée pour la première fois dans un document historique. Le centre du village est encore plus vieux, probablement des siècles VI-VIII, et des traces d' habitation néolittique datant des siècles III-II av. J-C ont été découvertes dans la region.

L' auteur de l' ouvrage, le colonel Vasile Tutula, docteur en histoire de l' Université ,,Babeş-Bolyai" de Cluj-Napoca, réalise une incursion historique, culturelle et géographique de la frontière de la commune Telciu, qui englobe les villages: Bichigiu, Telcişor, Fiad, Fiezel-Transbordare, soumettant à l' attention du lecteur un grand nombre d' informations et d' événements historiques romassés des ouvrages généraux et spéciaux, des études archivistiques mais surtout des documents d' archive de D.J.A.N. Bistrița-Năsăud et D.J.A.N. Cluj, des ouvrages de grands historiens roumains et étrangers.

Le lecteur rencontrera une série d' aspects inédits, moins connus, sur les hommes de grande valeur de ces endroits: le téméraire Tănase Todoran, l' énergique Vasile Oichi, le général Leonida Pop, le colonel médecin Sever Ganea, le colonel médecin Leonida Damian Pop, des maîtres d' école et des professeurs, des médecins, des ingénieurs, des officiers et des sous- officiers, inclus dans un dictionnaire distinct. On a sélectionné une série de mots et d' expressions de la langue locale, inclus dans un glossaire séparé.

Pour une meilleure relevance l' ouvrage comprend une série de schēmas, de graphiques, d' esquisses et de cartes, un nombre apprēciable d' illustrations en noir et blanc et en couleurs, qui parlent toutes seules de la richesse et de la beauté du costume populaire, un nombre apprēciable d' anexes et de documents d' archive.

A prēsent la commune Telciu est jumelée depuis août 1992 avec la localité Monthey de Suisse ; elles ont rēalise ensemble des actions de grande valeur pour collaborer et pour aider les citoyens des deux communités.

Pour mieux comprendre l' histoire des ēvēnements de Telciu pendant les derniers 100 ans, l' auteur et ses collaborateurs ont conçu un chapitre distinct intitulé: «Confessions. Varia historica» C est un chapitre rēel sur la vie, il n est pas inventé.

Il reste au lecteur de comprendre notre effort scientifique, toutes les démarches mises au services de la communanté pour une vie meilleure, digne et civilisée et une meilleure collaboration entre les fils de la commune, en concordance avec les exigences, les temps et les idéaux du XXI-e siècle.

On reçoit respectueusement toute suggestion, observation et proposition pour enrichir le fond documentaire de l' ouvrage, qui a un seul bret: qu' à travers la connaissance les hommes s instruisent, soient plus humains, plus tolérants et plus coopérants, pour jouir de bonheur, de paix, de progrès économique et culturel.
(Prof. Carmen Ciubăncan)

L' auteur

SUMMARY

This work is dedicated to the inhabitants of the commune of Telciu, to its heros. It comprises the physical and natural frame of the place, its geography, toponymy and history, details about the church, school and learning system, about important people, traditions, customs, mountains and woods of the people of Telciu, about aspects of the environment and tourism, etc.

References and concrete dates since 1245 are presented, when the place was for the first time mentioned in a historical document. The village's hearth is older, probably from the 6-8th centuries, and some traces of Neolithic inhabitance were discovered in the area, starting with the 3rd - 2nd centuries b. C.

The work's author, colonel Vasile Tutula, Ph. D. in history at "Babes-Bolyai" University of Cluj-Napoca, performs a historical-cultural and geographical foray of the boundaries of Telciu commune, which comprises the following villages: Bichigiu, Telcişor, Fiad, Fiezel-Transbordare, offering the reader a multitude of historical information and events, gathered from general and special works, archive studies, but especially from archive sources and documents from D.J.A.N. (National Archive Division) of Bistrița-Năsăud County and D.J.A.N. of Cluj County, from works of some Romanian and foreign historians.

The reader will come across a series of novel aspects, that are less familiar, about important people of these places: the bold Tănase Todoran, the dauntless Vasile Oichi, the general Leonida Pop, the colonel Sever Ganea, M.D., the colonel Leonida Damian Pop, M.D., teachers and professors, medical doctors, officers and non-commissioned officers, included in a separate glossary.

For a better relevance, the work comprises a series of schemes, graphics, sketches and maps, a considerable amount of black and white and coloured pictures that talk about the rich and beauty of the popular costumes, a considerable number of appendages and archive documents.

Nowadays, the commune of Telciu is united since August 1992 with the place Monthey in Switzerland, and together they performed beautiful and valuable activities of co-operation and mutual assistance, for the benefit of the citizens of the two communities.

In order to better understand the event history of Telciu, of the last 100 years, the author and his contributors conceived a special chapter entitled "Confessions. Historical Hearth". This is a real chapter about life, and not a fabricated one.

We hope the reader will understand our scientific effort, all those measures taken for the benefit of the community, for a better, dignified and civilised life and a better co-operation with the requirements, times and ideals of the 21st century.

We respectfully welcome any suggestions, observations and proposals for enriching the documentary fund of the work that has only one aim: to enlighten people through knowledge, to make them more humane, tolerant and co-operative, so that they may enjoy happiness, peace, economic and cultural progress.

(Trad. Ioana Purcărin)

The author

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit ist den Bewohnern der Gemeinde Telciu, ihren Helden, gewidmet. Sie umfasst den physischen und natürlichen Ortsrahmen, die Erdkunde, die Ortsnamenkunde und die Geschichte, Einzelheiten über die Kirche, Schule und Unterricht, berühmte Menschen, Bräuche und Sitten, Gebirge und Wälder der Leute aus Telciu, Aspekte betreffs der Umwelt und des Tourismus u.a.

Darin erscheinen auch Referenzen und konkrete Angaben seit 1245, als die Ortschaft für erstes mal in einer historischen Urkunde erwähnt wurde. Das Weichbild des Dorfes ist aber viel älterer, vielleicht seit den VI.-VIII. Jahrhunderten, und Spuren der neolithischen Bewohnung wurden in diesem Gebiet schon in den III.-II. Jahrhunderten vor Ch. entdeckt.

Der Arbeitsverfasser, Oberst Vasile Tutula, Doktor auf dem Gebiet der Geschichte der „Babes-Bolyai“ Universität aus Cluj-Napoca, leistet einen historisch-kulturellen und geographischen Einfall der Grenze der Gemeinde Telciu, welche folgende Dörfer umfasst: Bichigiu, Telcisor, Fiad, Fiezel-Transbordare; er macht die Leser auf eine Vielheit der Informationen und historischen Ereignisse aufmerksam, die aus General- und Facharbeiten, archivistischen Studien, aber ins besonderen aus der Urkundensammlungsquellen und – urkunden von D.J.A.N. Bistrita-Nasaud und D.J.A.N. Cluj, aus den Arbeiten einiger berühmten rumänischen und ausländischen Historiker gesammelt wurden.

Der Leser wird eine Reihe erstmaligen, wenig bekannten Aspekten, über die berühmte Menschen dieser Gegenden treffen: hochmütiger Tanase Todoran, berühmter Vasile Oichi Pop, der General Leonida Pop, der Oberst Arzt Sever Ganea, der Oberst Arzt Leonida Damian Pop, Lehrer und Professoren, Ärzte, Dipl.-Ingenieure, Offiziere und Unteroffiziere, die in einem gesonderten Wörterbuch eingeführt wurden. Man wurde eine Reihe Wörter und Ausdrücke der örtlichen Sprache ausgewählt, die in einem gesonderten Glossar eingeführt wurden.

Zur einer guten Hervorhebung, enthält die Arbeit eine Reihe von Schemata, graphischen Darstellungen, Skizzen und Landkarten, eine bemerkenswerte Anzahl von schwarz-weißen und farbigen Illustrationen, die selbt über das Reichtum und die Schönheit der Volkstracht sprechen, eine erhebliche Anzahl von Anlagen und Urkundensammlungsurkunden.

Die Gemeinde Telciu ist seit dem Monat August 1992 mit der Ortschaft Menthey aus der Schweiz verbrüdert, womit sie schöne und wertvolle Zusammenarbeits- und Unterstützungstätigkeiten zugunsten der Bürger beider Gemeinschaften unternahm.

Zum einen guten Verstehen der Ereignisgeschichte der Gemeinde Telciu in den letzten 100 Jahren hatten der Verfasser und die Zusammenarbeiter einen gesonderten Abschnitt mit dem Titel „Bekentnnise. Varia historica“ entworfen. Es handelt sich um einen realen, nicht erfundenes Anschnitt über das Leben.

Der Leser soll unsere wissenschaftliche Bemühung, alle Schritte verstehen, die zugunsten der Gemeinschaft zum einen besseren, würdigen und höflichen Leben und zu einer besseren Zusammenarbeit zwischen allen Söhne der Gemeinde, laut der Anforderungen, den Zeiten und der Ideale des XXI. Jh., gestellt wurden.

Wir bekommen respektvoll und hochachtungsvoll jeden Gedanke, jede Beobachtung und jeden Vorschlag zur Bereicherung des dokumentarischen Arbeitsfonds, das ein einziges Ziel hat: Aufklärung der Menschen durch Erkenntnis, die Leute sollen menschlicher, duldsamer und kooperierender sein, damit sie sich an dem Glück, Frieden, wirtschaftlichem und kulturellem Fortschritt freuen.
(Trad. Claudia Muntean)

Der Verfasser

Ободщение

Данная работа посвящается ӂителям ӄомунњ Телчу, ее героям. Она вкључает физические и природнње үсловия этой местности географию, топографию и историю, детали о черӄви, школе и обычении, почетаемых людей, традиции, обычаи и даты, горы и леса телчок, аспекты окружающей среды и туризма и т. д. Предоставленны предположения и конкретные даты наминая с 1245 года, когда впервые упоминается об этой местности в историческом документе. Основа села является помного старше, вероятно с VI-VIII веков, а следы проӂивания в неолитическом периоде были открыты в данной зоне датируа с III-II века до И. Христа.

Автор работы, полковник Василе Тутула, доктор исторических наук Университета „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca проводит кулътурно-историческое и географическое в введение территории комуну Телчу которая включает села: Бикиджию, Телчишор, Фиад, фиезел-Трансбордаре, привлекая вниманию читателя широкий круг информатсии и исторических событий собранных из обсхих и специалъных работ, архивныв данныв D.J.A.N. Bistriţa-Năsăud и D.J.A.N. Cluj, из работ великих румынских и зарубежных историков.

Читатель встретится с реадом неординсных малоизвестных взглеадов о важных людях этих мест, смелый Tănase Todoran, важный Vasile Oichi, general Leonida Pop, военврач полковник Sever Ganea, военврач полковник Leonida Damian Pop, учителя и профессора, врачи, инжинеры, офицеры и младсхий состав. Был выделен ряд слов и выражений местного наречия, включенный в словарў выражений и оборотов.

Для лучщего понимания в работу включены ряд схем, графиков, чертежей и карт, черно-белых и тсветных иллустратсий которые сами по себе говорят о боготсве и кросоте натсиональных костюмов значителъное количество приложений и архивныв документов.

В настоящее время комуна Телчу, с 1992 года является проботимом с населенным пунктом Monthey из Схвеитсарий, с которым имеет ценные акций сотрудничества и взаимопомощи в полизу грждан этих двух обществ.

Для лущего понимания исории событий через которые прощла комуна Телчу последние 100 лет, автор и сотрудники выделили отделъную главу озаглавленную: ,,Исповеди. Varia Historica". Эта глава является реалъной главой о жизни, а не выдуманной.

Остается чтобы читателъ отсенил наши научные усилия, все эти схаги предпринятые во благо общества, для лучщей, благородной и цивилиэованной жизни, и лучшего сотрудничества между всеми сынами общества в соответствии с тревованиями времени и иеалами XXI веко.

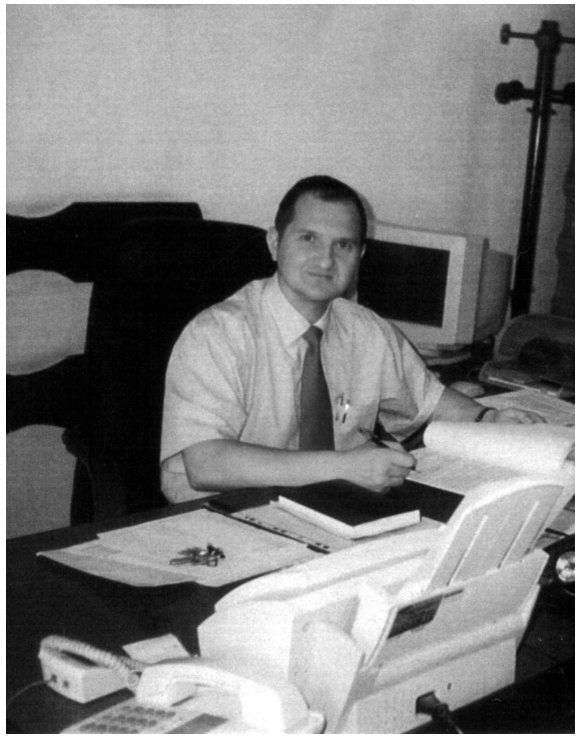
С уважением и признателъностю принимаем любые советы, замечания и предложения для обогащения документалъного фонда данной работы, которая имеет единственную целъ: чтобы в познании люди просветлилиси, бъли более человечными терпимыми и общителъными для того чюбы радоватъся счястъю, миру, економическому и кулътурному прогрессу.

(Trad. Svetlana Lisenko)

Автор

TELCIU

MICROALBUM SENTIMENTAL

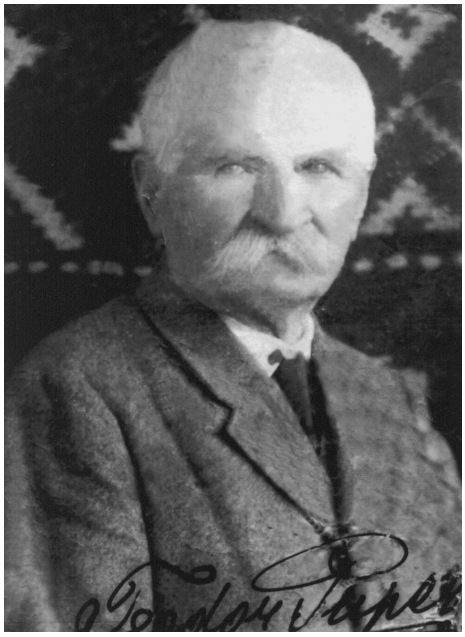

Sunt deosebit de bucuros că împreună cu dl. colonel dr. Vasile Tutula şi colaboratorii săi avem plăcerea să oferim fiilor Telciului şi Bichigiului acest buchet spiritual, ce reprezintă trecutul şi prezentul comunei noastre la aproape 760 de ani de atestare documentară.

Cu certitudine că prin parcurgerea ei prin firul minții şi al inimii ne vom da seama că suntem o mare comunitate şi vom şti să ne organizăm mai bine viitorul, spre un nivel de trai mai demn şi decent. Consider scrierea acestei lucrări doar un prim pas spre a se realiza şi tipări şi alte cărți monografice necesare comunei noastre de care este atâta nevoie, şi în prezent nu le avem: monografiile şcolii, bisericii, Societății „Înfrățirea", Băncii „Minerva", a munților şi pădurilor Telciului, cooperativei de consum, şi de ce nu o monografie etno-folclorică.

Verba volant, scripta manent

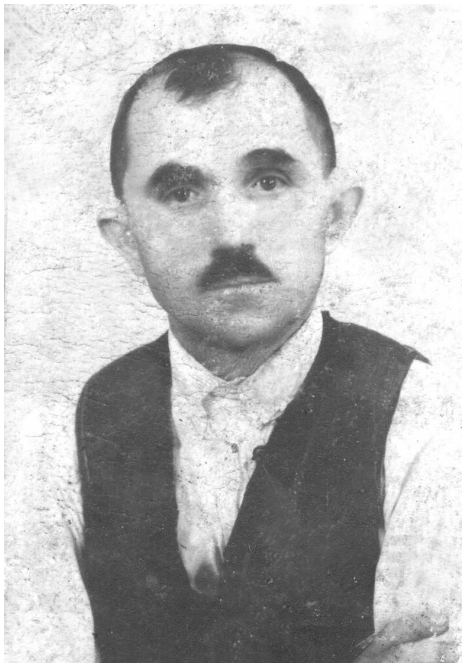
Telciu, 27 septembrie 2004

Primar şi notar Teodor Pupeză

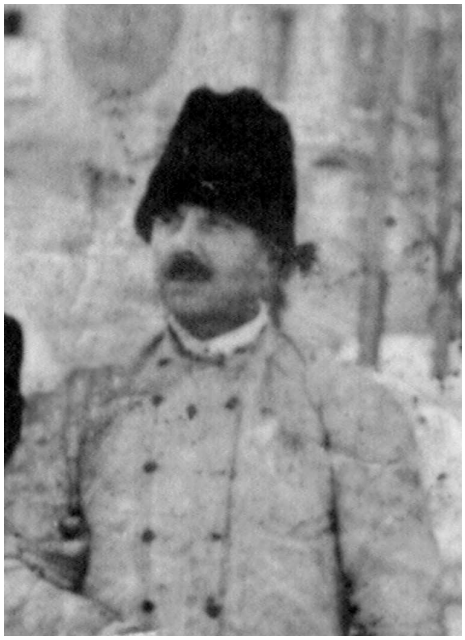
Primar Pavel Moldovan

Primar George Pupeză

Primar Pavel Pupeză

Primar Alexandru Micu

Ing. Iuliu Bondane

Secretar 1, 2, 3 în ambasade străine
Alexandru Ilieş

Notar Traian Câmpeanu

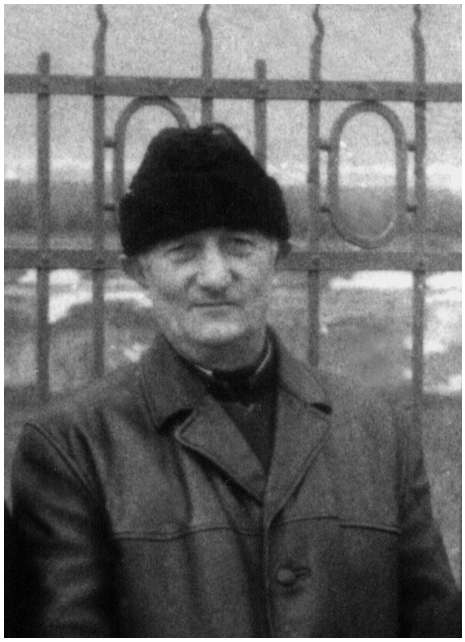
Ing. Gheorghe V. Rusu

Maior Ioan V. Rusu

Preot Valeriu C. Henciu

Preot Ioan Bondane

Prof. Leon I. Toderici

Brigadier silvic Ilie Roş

Prof. univ. Ştefania Homei, n. Ionescu

Prof. univ. dr. Dumitru Homei

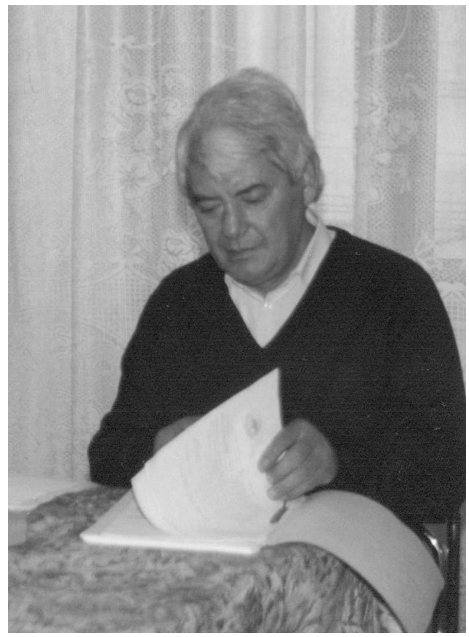
Primar George Suciu

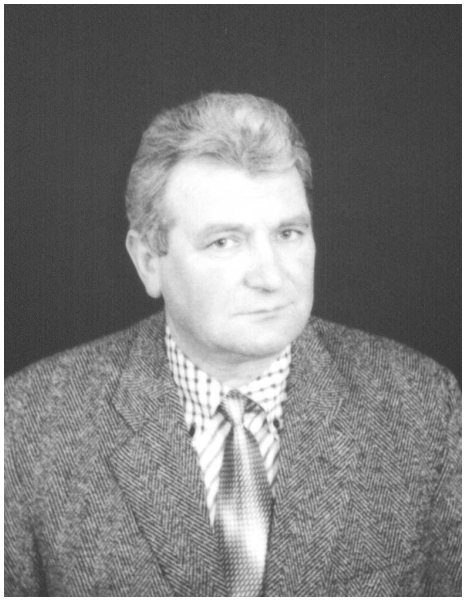
Primar Teodor Mureşan

Primar Gheorghe Todica

Primar Ioan T. Mureşan

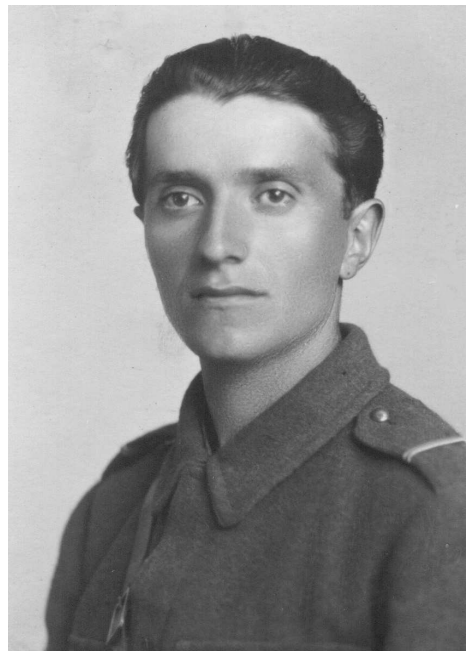
Primar, director Vasile Puica

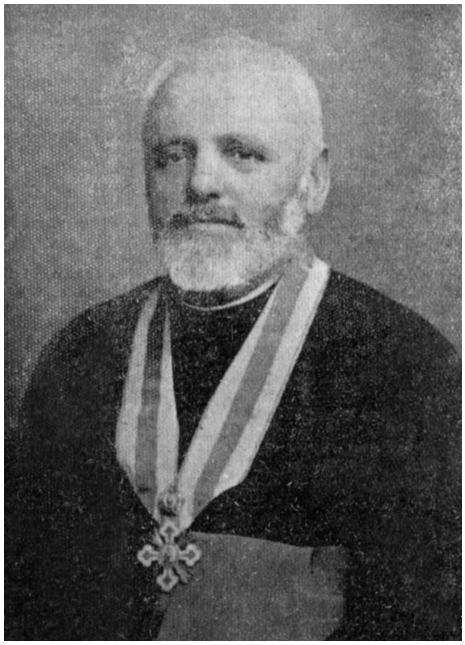
Viceprimar Dumitru Peter

Sold. Viorel Gavrilaş

Înv. Titus E. Pop

Preot gr. cat. dr. Victor Bojor

Înv. Carol Henciu

Preot gr. cat. Grigore Pop

Medic Tiberiu I. Pop

Înv. şi director Aurel Groze

Înv. Eugenia Pop

Absolvent liceu
Leonida Damian Pop

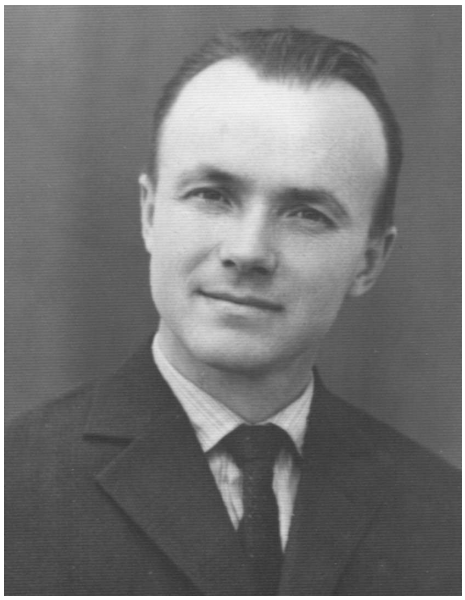
Colonel medic
Leonida Damian Pop

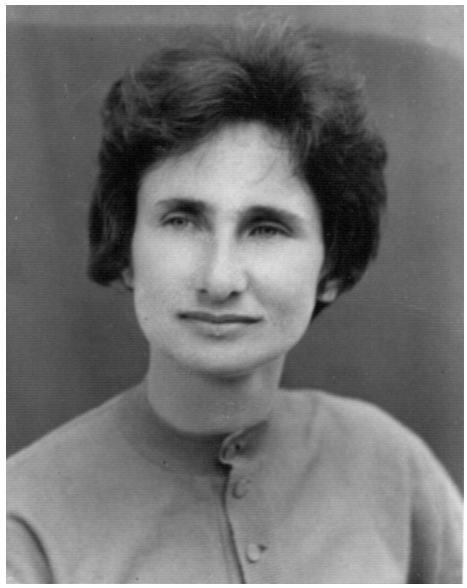
Preot gr. cat. Vasile Pop

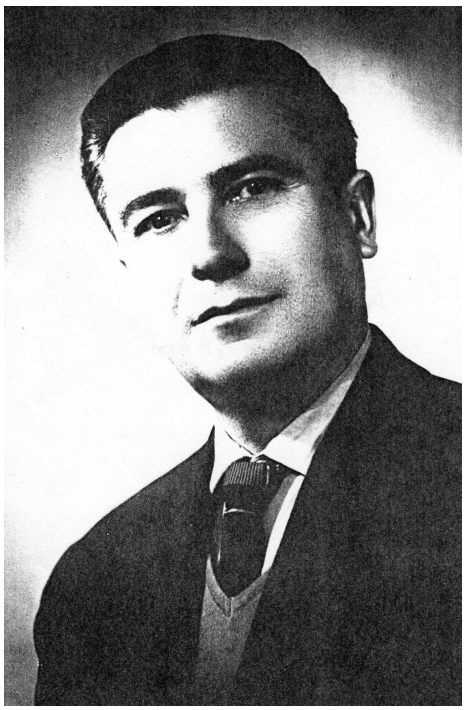
Educatoarea Letiția Pop

Înv., director, director adj.
Viorel Gavrilaş

Înv. Eleonora Gavrilaş

Preot Mircea Pop

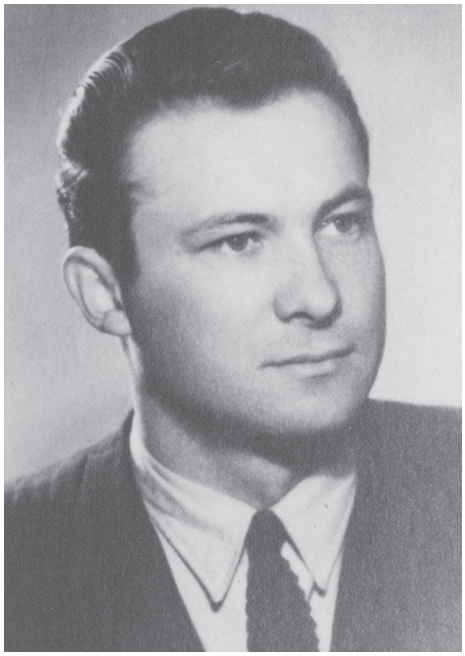
Medic Ioan Ovidiu I. Corpădean

Scriitor şi publicist
Cornelia Şotel

Înv. Atanasie Rus-Telcianul

Prof., secretar Ştefan Buzilă

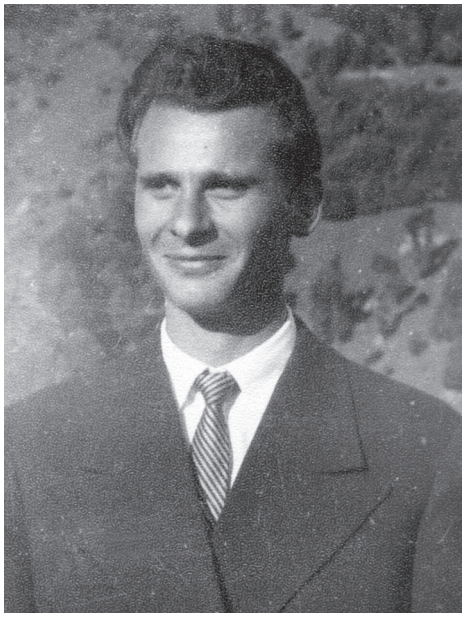
Înv. Ana Buzilă

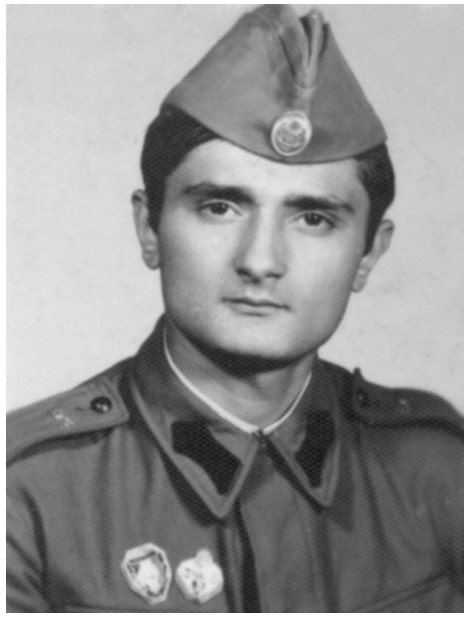
Prof. Palagia Paşcu

Prof., director Ioan Paşcu

Înv., director Grigore Mireşan

Sold. Dumitru Munteanu

Înv. Valeria Mureşan

Înv. Liviu Mureşan

Jurist Domnica Florian

Brigadier silvic Ioan Moldovan

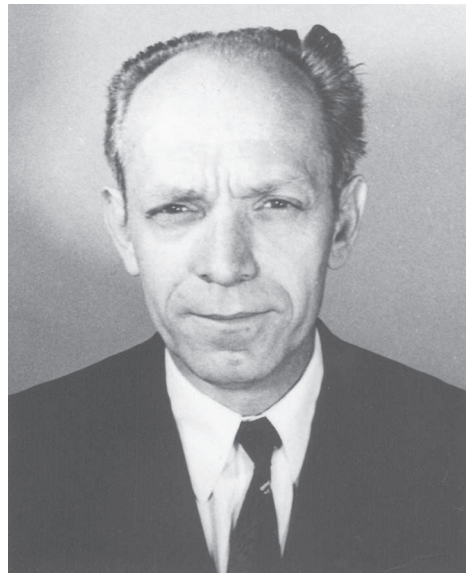
Colonel ing. Nistor Burcuşel

Ziarist, publicist Ioan Burcuşel

Colonel (r.) Vasile Ştefănuț

Prof. univ. dr. Sever A. Groze

Colonel dr. Vasile Tutula

Conf. univ. dr. Flore Pop

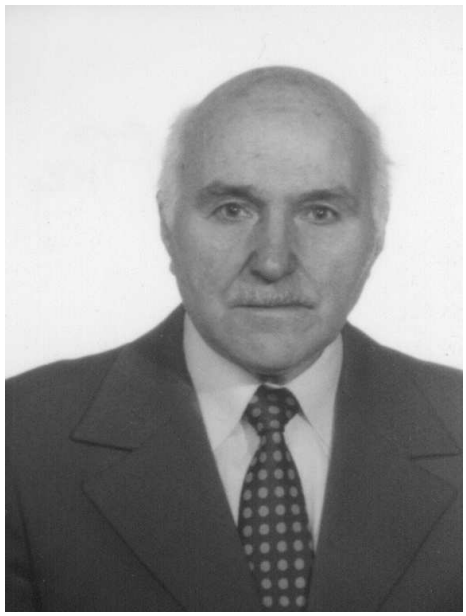
Medic Pavel Vila

Farmacist Maria Vila

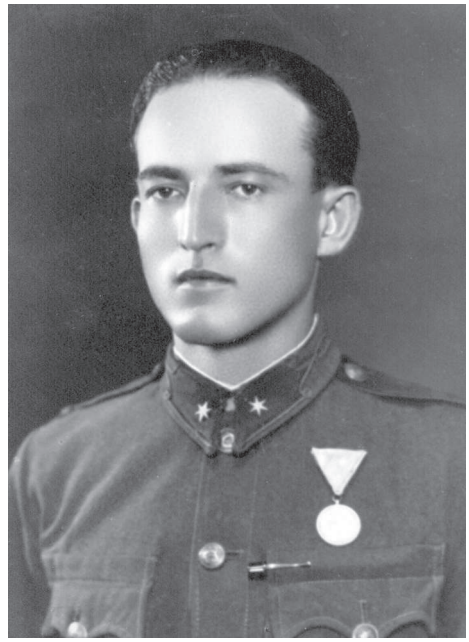
Student Dumitru Ilieş

Ec., jurist Dumitru Ilieş

Eleonora Peter

Ioan Peter

Valeria Peter Predescu

Impegat Adrian Predescu

Ioan Grigore Ilieş

Colonel (r.) ing. dr. Dumitru Homei

Medic Nedda Luşcan

Lt. colonel (r.) Dumitru Luşcan

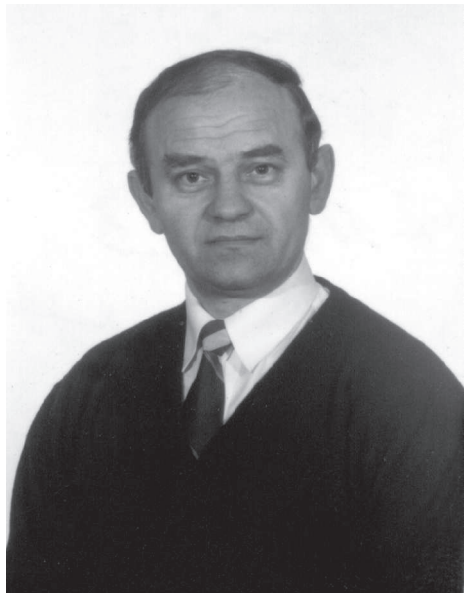
Ing. silvic Luca Pupeză

Maior (r.) Ioan Hubel

Contabil Maricica Toderici

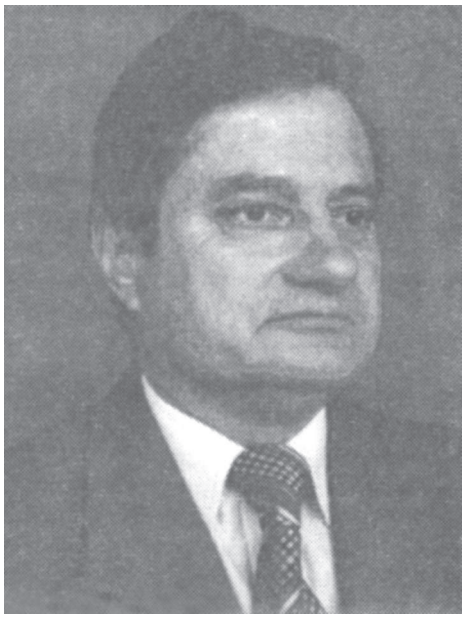
Ing. Valeri Toderici

Jurist Floare Gaftone

Colonel Ioan Gaftone

Scriitor şi publicist Dumitru Munteanu

Serg. maj. Dănuț Ghe. Lăcătuş

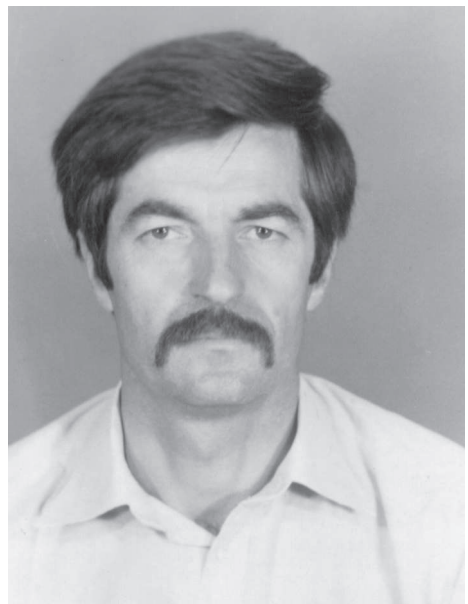
Colonel (r.) Ioan Bumbu

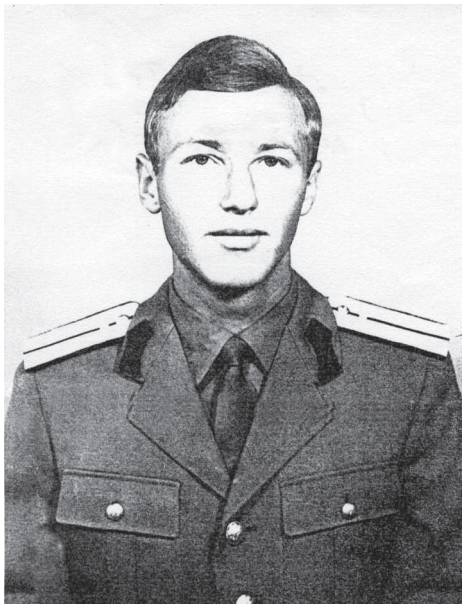
Înv. Rodovica Bumbu

Prof. Livia Sanda

Prof., director Nicolae Sanda

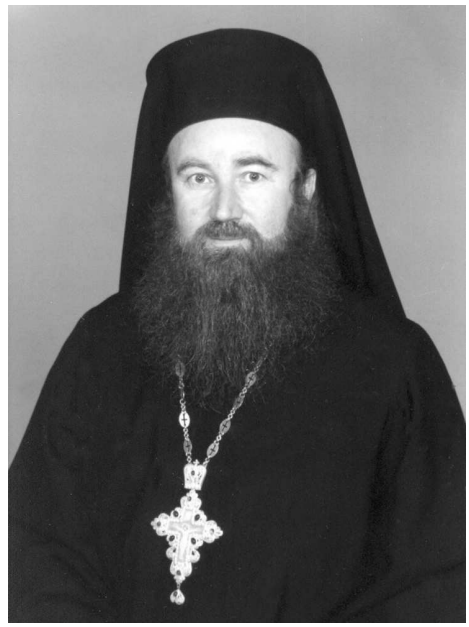
Locotenent Leon Toderici

Lt. colonel (r.) Leon Toderici

Licean Vasile Tutula

Stareț Emilian Gheorghe Telcean

Impegat Gheorghe Frijan

Ing., prof., director adj.
Violeta Gavrilaş

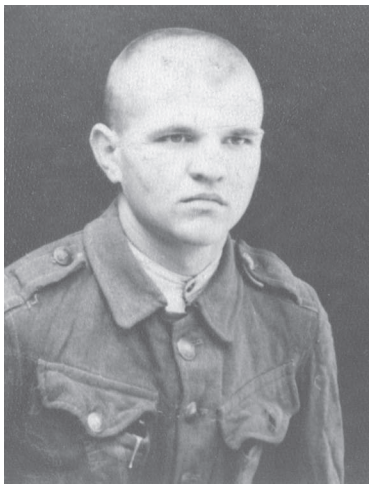

Militar în termen
George Todoran (1926)

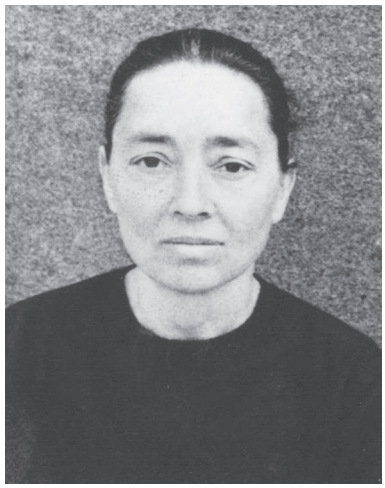

Înv. pensionar Viorel Gavrilaş
(aprilie 2004)

Familia George şi Nastasia Suciu

George

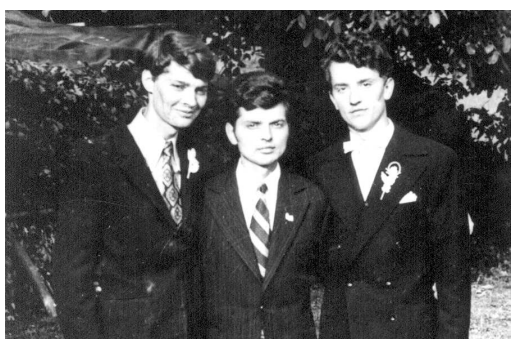
Nastasia

Valeriu

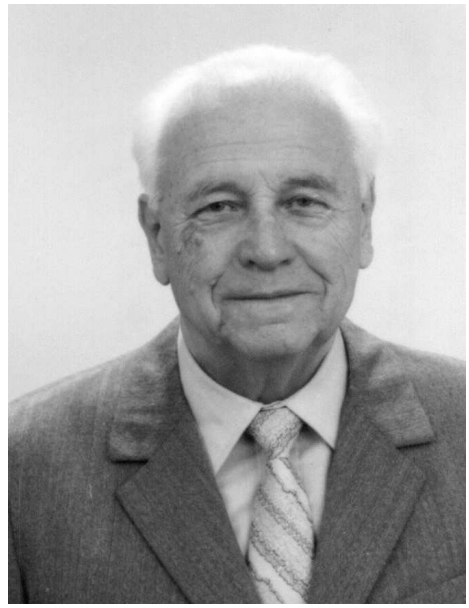
Ghiță

Frații Suciu: Ghiță, Valeriu, Octavian

Letiția Pop (n. Pupeză)

Jurist Victor C. Henciu

Prof. Doina Popescu (n. Pop)

Asist. univ. Mihai Pop

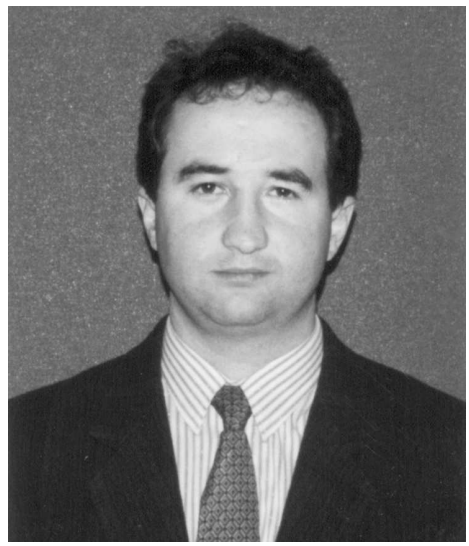
Saveta Buchman, n. Guguța
(1882-1940)

Frederich Buchman, tatăl
lui Sevastian Buchman (1872-1918)

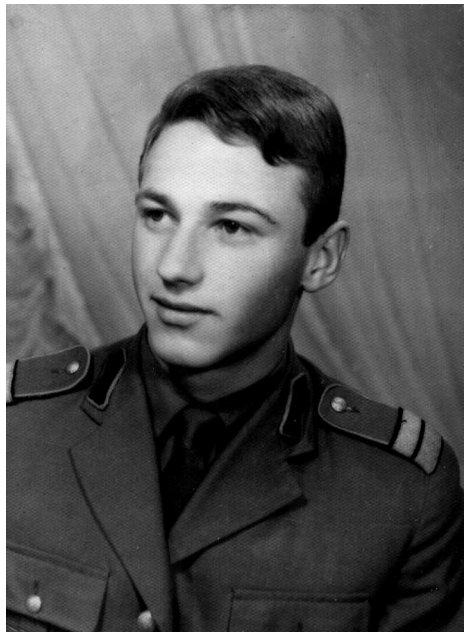
Gelu Vlaşin

Dan Vlaşin

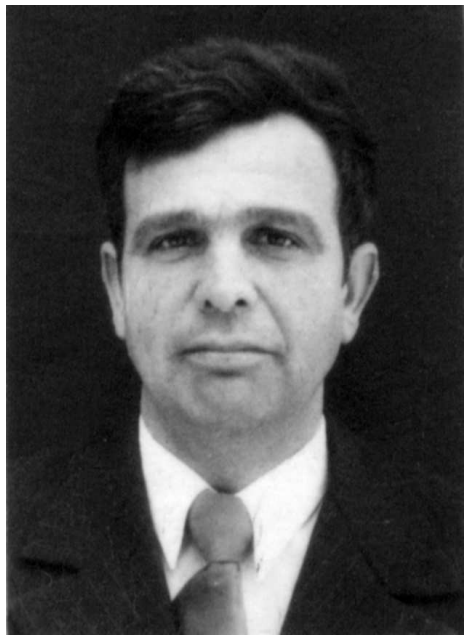
Valeria Henciu (c. Toderici)

Elev cap. Leon Toderici

Asist. med. Ana Maria Hasnaş

Plut. adj. şef (r.) Dumitru Hasnaş

Sold. Grigore Tutula

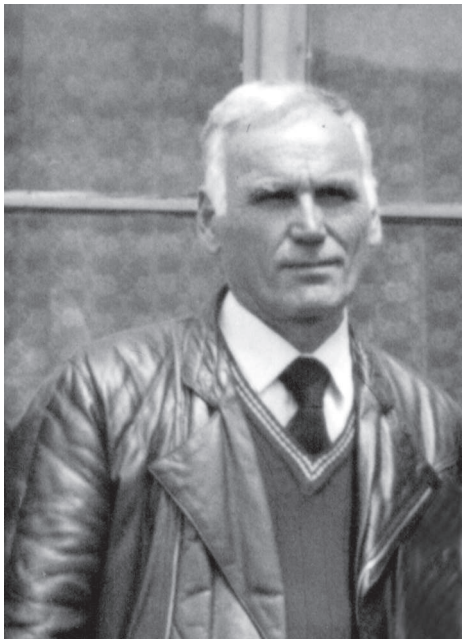
Elev sergent Vasile Tutula

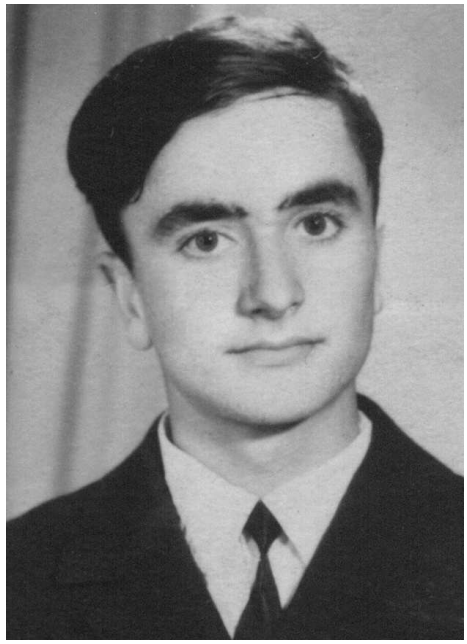
Prof. Corina Tutula

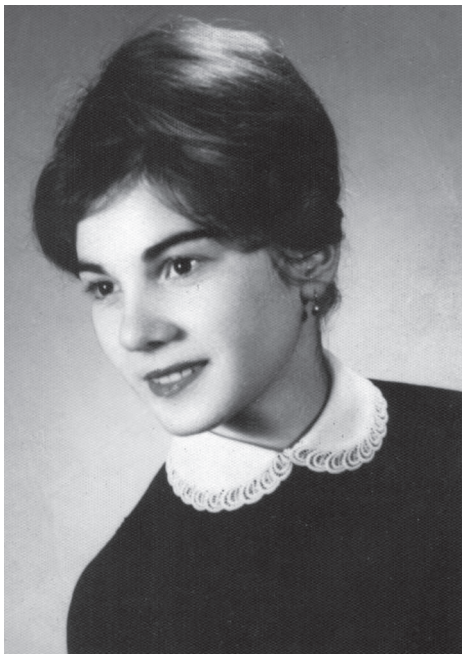
Prof. Claudiu Tutula

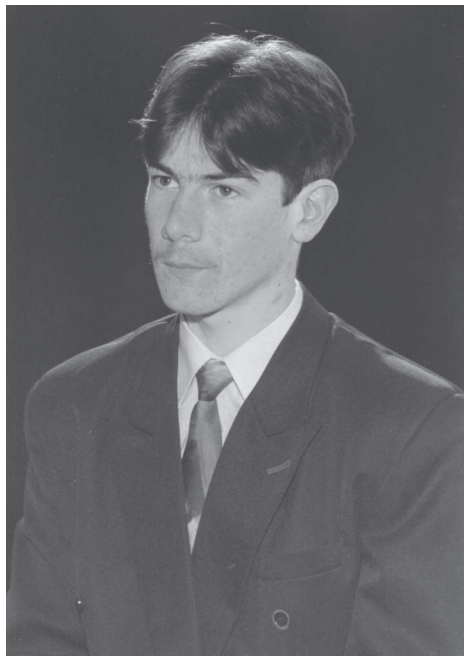
Director Grigore Mureşan (Bichigiu)

Preot Teodor Sărmaş

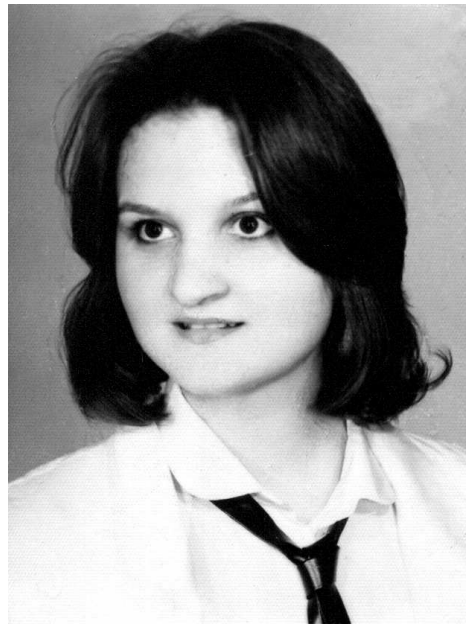
Asist. med. Oltița Peter

Ing. Cristian D. Peter

Referent adm. Maria Nedelea

Prof. Liliana Daniela Mureşan

Dana Lăcrămioara Banu

Corina Popa

Elev Vasile Tutula

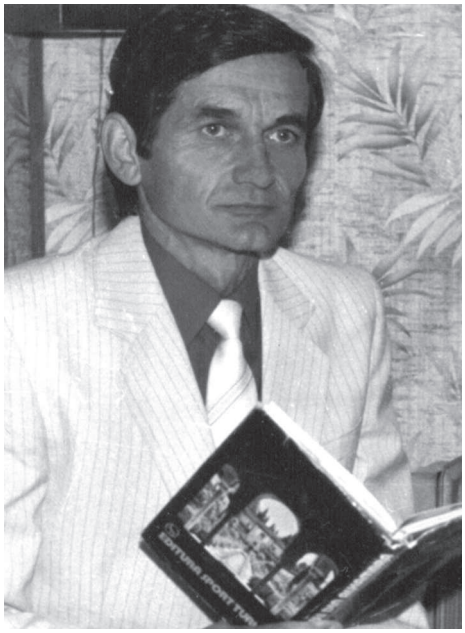
Prof. Maria Mureşan (Bichigiu)

Înv. Fironica Cihărean (Bichigiu)

Educ. Nastasia Dunca (Bichigiu)

Prof. Carol Horst Huniar

Prof. Rodica Huniar

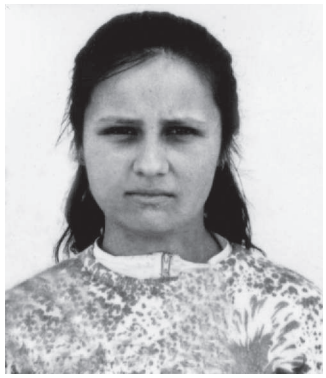

Căpitan (r.) Alexandru Mureşan

Înv. Jena Fogoroşi, c. Ilie Ioana

Echipa de volei a Şcolii Generale Telciu, deținătoare a 12 locuri I în Campionatul județean Bistrița-Năsăud (1980-1995)
(câteva din jucătoarele care s-au remarcat...)

Daniela Elena Pădure

Ana Elena Ganea

Maria Telcean

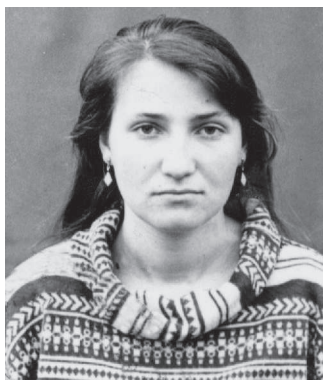
Ana Maria Suciu

Elena Simion

Floarea Scuturici

Daniela F. Ştefănuț

Ana Cîmpean

Violeta F. Scuturici

Miron Ioan cu prima soție

Floarea Suciții, prima soție a lui Miron Ioan (d. 1934), cu cămaşă încrețită cu fodori

Miron Ioan (d. 1973) cu a doua soție, Bumbu Nastasia, căsătoriți în 1934

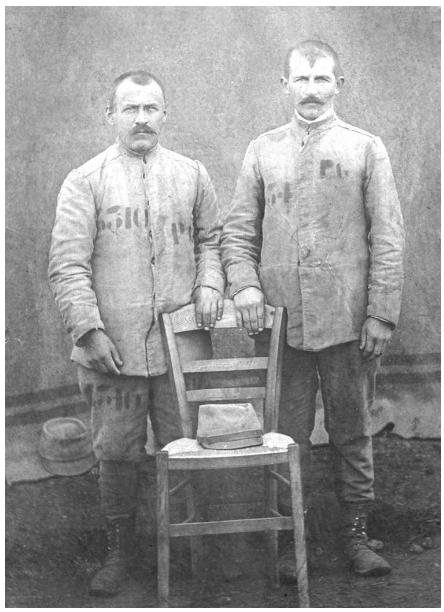
Moldovan Victor (st.) şi George Moşoiului (dr.)

Soldat Someşan (Nepos) (st.)
şi soldat Viorel Gavrilaş (Piatra)(dr.)

Toderici Leon, Pop Titus, Lupu Liviu,
elevi ai Şcolii de Ofiţeri
Rezervă, nr. 6, Ineu

Fotografie.
Colecţia Nastasia Suciu

Todoran Ion (n. 1900),Todoran
Saveta (n. 1915), Todoran George (n. 1906)

Suciu Nastasia cu soțul George

Suciu Nastasia cu soțul

Căsătoria medicului Suciu Octavian cu medicul Urdaş Rodica

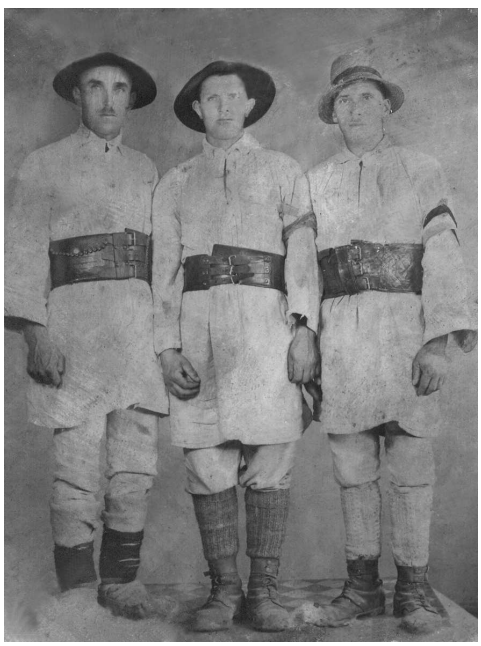
Curtian Ruxandra, Castor Hovre

Hovrea Vasile, Bumbu Anuca,
Todica Maria lui Micir (1955)

Hovrea Curtian Ruxandra,
moaşă comunală, 36 de ani în Telciu

Todoran George, Todica Ion (Zagra),
concentrați în 1938

Feciori din Telciu (1956)

Telcenii în filmul „Ion” (de la st. la dr.):
R. 1: George Scuturici, Nicolae Țanc, Ioan Rus (dec.), George Homei (dec.);
R. 2: Diyla Fogoroşi (dec.), Sevestian Buchman, George Morar (dec.), Vasile Cazac, Nița Țanc (dec.), Niculaiu lui Bălătici (dec.), Alexe Cozmuța (dec.), Ion Hondrar (dec.), Sevestian Bedenari (dec.); R. 3: doi tineri neidentificați

Port popular cu taleri din Telciu,
Rus Tavifta (aprox. 1945)

Port popular din Telciu,
Rus Tavifta şi Cordoş Dumitru

Primarul Pavel Moldovan cu familia

Copiii din Fanfara comunală Telciu (1980-1985)

Telciu. Sărbătoare religioasă

Port popular din Telciu, Gaftone
Onița (n. Pupeză) şi sora Pupeză Raveca

Pupeză Raveca (moaşă comunală)
între 1940-1975

Acasă la primarul Pavel Moldovan
(perioada interbelică)

Mireasă cu cemători (Telciu)

Pupeză Pavel, primar în Telciu
în perioada interbelică,
doamna Lucreția şi Corina (5 ani)
(26 iunie 1978)

Sărmaş Floarea
(mama pr. Teodor Sărmaş)

Doamna Tița, Corina Popescu (fiica Doinei), Pop Vasile (26 iunie 1991)

24 martie 1965, Telciu (amintire)

Copii din Telciu la colindat

Port popular din Bichigiu

Alai de nuntă cu cemătoare (Telciu)

Aristina, Maria şi Luca Olari

Port popular în Telciu - Olari Aristina, Olari Măriuța, Filip Leonora (1941)

Olari Măriuța (1939)

Oameni şi port popular din Telciu - Olari Aristina, Olari Măriuța (1940)

Botezul lui Florin (14 iunie 1973)

Gara Telciu:
Chiş, Moiseian, Predescu, Butnaru

Port din Telciu

Olari Maria, mireasă

Filmări T.V.R. cu rapsozi la Telciu

Lelea Varvara, împletitoare vestită a cozilor în lat (10 iulie 2003 - T.V.R. 2)

Rapsodul George Scuturici. Telciu, 2002

Valeria Peter Predescu
cu găina gătată pentru strigat la nuntă în Telciu

Valeria cu găina la nuntă în Telciu

Valeria Peter Predescu cu mama şi moaşa, septembrie 1987

Starețul Emilian Victor Telcianu (Toplița)

Căluşari din Bichigiu

Feciori din Bichigiu

Valeria Peter Predescu
în mai multe ipostaze ale tinereții veșnice...
O ambasadoare fidelă a telcenilor

Muncitori la Fabrica de cherestea, sat Fiad, 1946

Meşterul popular George Tătar (Telciu)

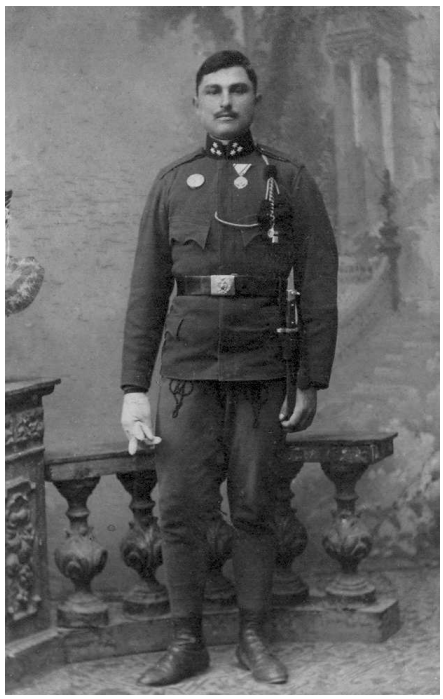
Port popular din Bichigiu (1930)

Port popular bătrânesc,
Pupeză Nastasia

Dans popular din Bichigiu

Ştefan Rogină (Bichigiu),
căzut pe front în 1915

Soldat Bichigiu

Gospodărie din Bichigiu

Nuntă în Bichigiu (iunie 1989)

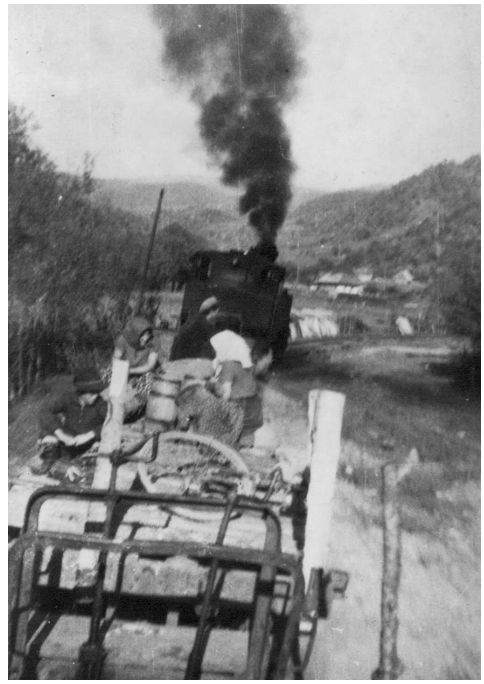
Secvență de la o nuntă în Telciu (1992)

Telceni pe Tisa (1919)

Moldovan Ioan, Ştefănuț Ioan, 1954

Cu mocănița („roibanul”) pe Telcişor (1965)

La lucrări de plantație
în U.P. V Telcişor
27 martie 1988

La rampa de sus
la funicular,
Dosu Bătrân (1965)

Brigada de pădurari
de la Fiad (1983)

Echipa de vânători (pădurari), 1980

La vânătoare (1980)

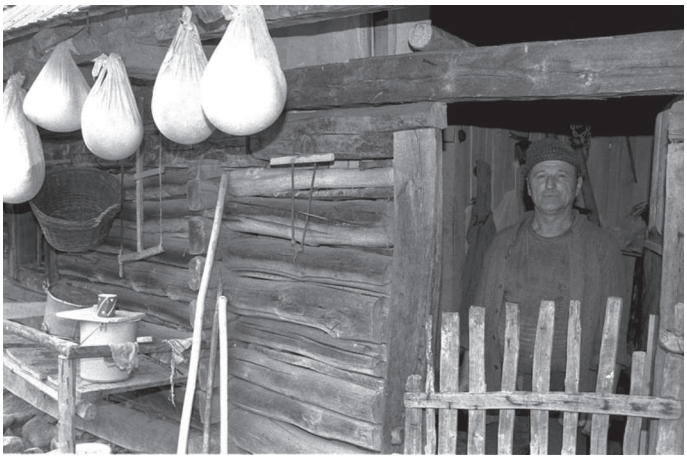
Nuntă telcenească la Lugoj, septembrie 1990

Moldovan Victor, Ana, Saveta Pavel, Gheorghe (1915)

La horă în Telciu, în anul 1968, în ziua de Sf. Petru

La căşărie

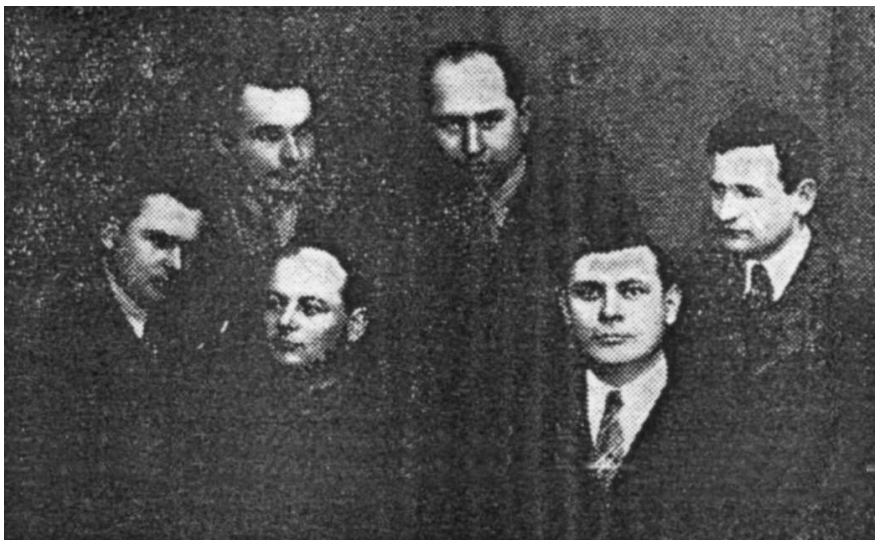
La Căminul Cultural, "Păunii la Telciu": fete şi feciori în 1968

Preoții Grigore Pop şi Valeriu C. Henciu împreună cu Consiliul parohial Telciu

Telciu, o nuntă mai „domnească”. Familia Ioan Mureşan

Câțiva din comitetul „Vatra” din 1940;
rândul de sus: Petru Pop, Dumitru Vranău, Silvan Dumitru, Gh. Ludoşan;
rândul de jos: Petru Aron, Aurel Groze

Familia Teodor Mureşan şi Goalda Polac

Secvență de familie şi între prieteni

Secvență cu primarul Ioan Mureşan (1992-1996)

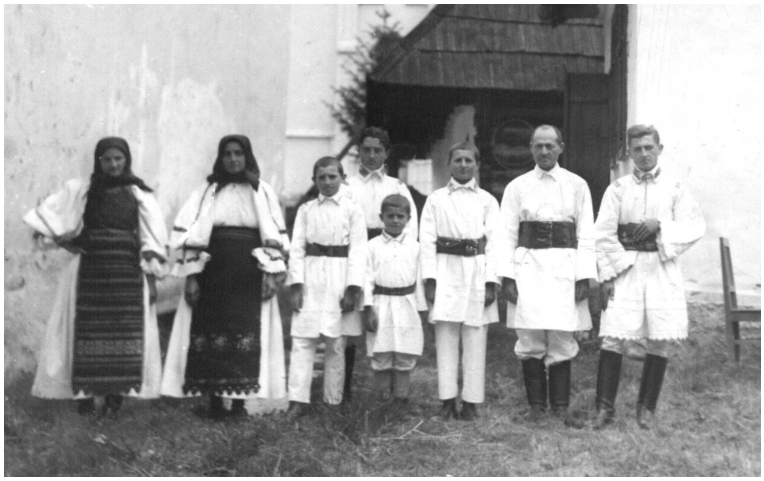
Primarul Teodor Mureşan
împreună cu câțiva prieteni

Teodor Mureşan
în tinerețe

Familiile Teodor
şi Ioan Mureşan

Fotografie de familie (aprox. 1935-1940)

Un grup de telceni de frunte cu învățătorul Titus Pop (26 octombrie 1983)

Ciobani telceni la munte

La îmbrânzitul oilor: după strungă

Duminica în Telciu (1965)

Şi la bine şi la rău... împreună

*Simion Ana a lui Călăment (st.)
şi Fira lui Gustin (aprox. 1935)*

*Rusu V. Gheorghe (st.) cu primarul
Alexandru Micu. Chişinău, 1941,
în refugiu*

*Sever Mureşan
împreună cu Vlad şi Andrada*

Sever Mureşan, între surioare

Casierul Alexandru Mureşan cu un prieten

Port popular cu vestiții taleri la gât, în loc de mărgele

Sever Mureşan, Măriuca şi Ion Telcian, după o partidă de vânătoare

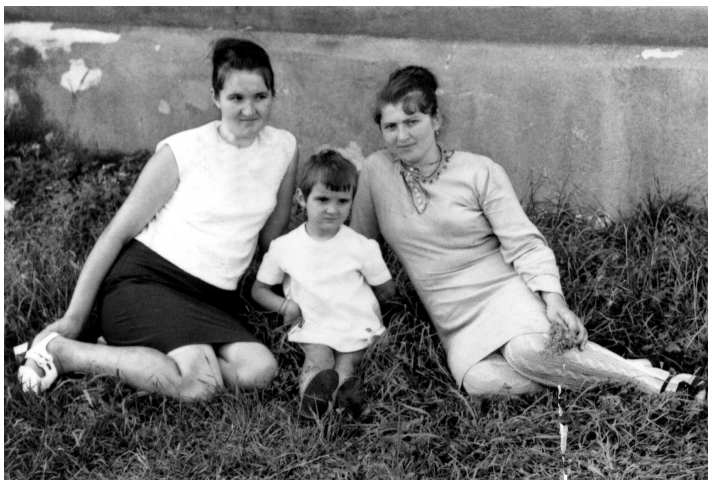
Daniela Mureşan împreună cu un grup de colegi de liceu (1987)

Daniela Mureşan şi un grup de colegi la Liceul electrotehnic din Bistriţa şi diriginte Bîzu

Sever Mureşan împreună cu fiicele Anca şi Daniela

Iftinia Mureşan cu fetiţa împreună cu Floarea Lupşii (Mititel)

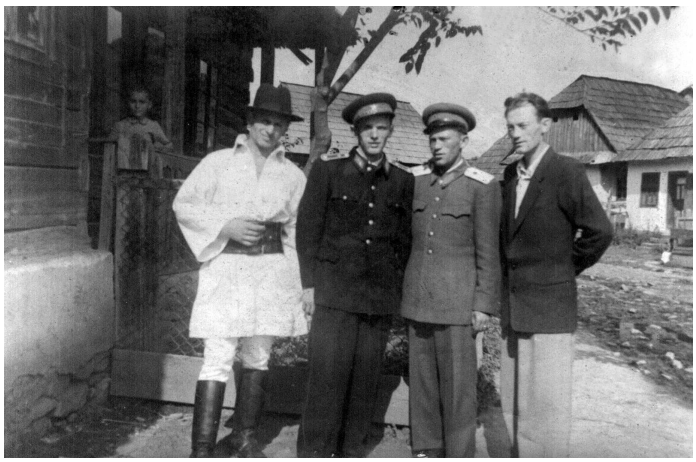
Telciu, 1983.
Panoramă

Casa de Naşteri Telciu
(după 1948)

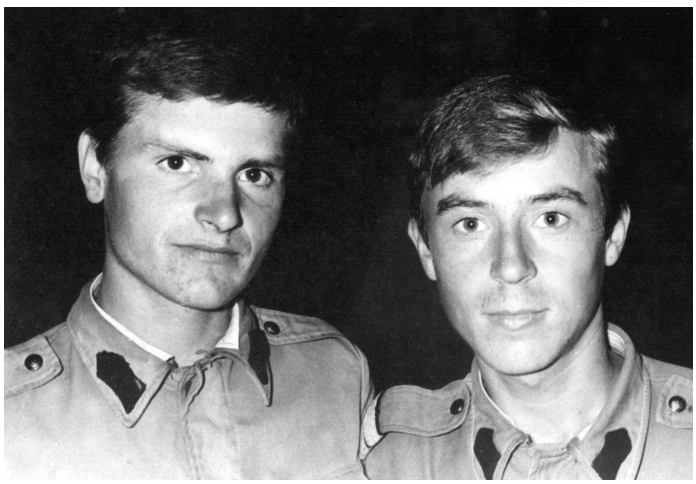
Grupul vocal
al Şcolii Generale
din Telciu (20 mai 1982)

De la st. la dr:
Cosmulei George,
revizor Rusu Dumitru,
cpt. Rusu Ioan,
ing. Rusu V. Gheorghe
(decembrie 1963)

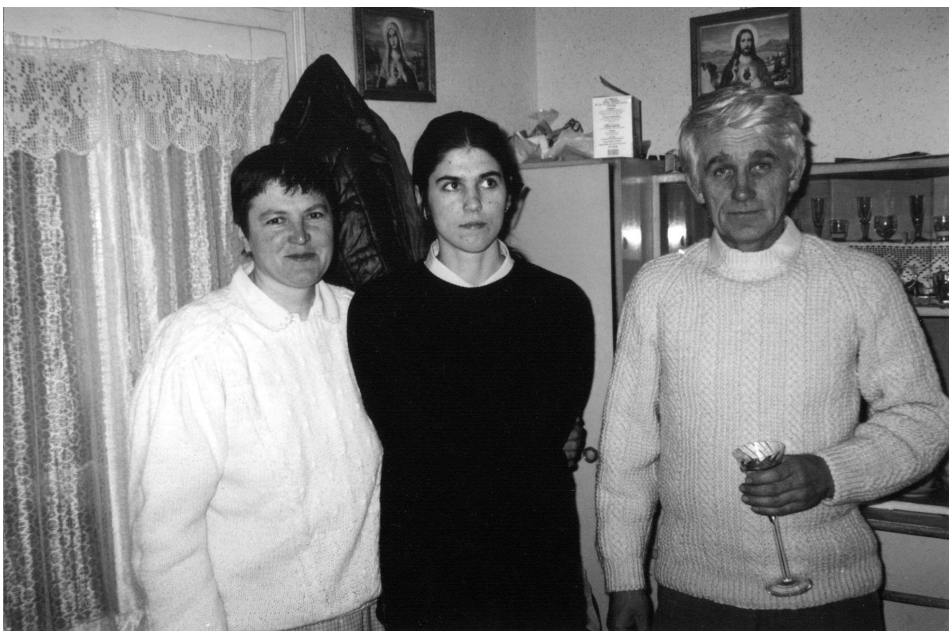
Rusu V. Ioan
Craiova, 1951

Sold. Pavel Pupeză
cu un prieten

Rusu Ioan - mire şi Floarea lui Valerii - mireasă (1956)

Fam. Dumitru Rus, soția Emilia Maria şi Cornelia Codruța,
la Mocod, în casa soției ing. Rusu V. Gheorghe (2002)

Eleganță şi frumusețe
De la st. la dr.: Anamaria şi Georgeta Frijan, Valeria Peter Predescu, Ioana Frijan

După căsătoria de la starea civilă (Primărie)

Cemători şi cemătoare la nuntă pe cai înstrușați

Secvență de la nuntă în Telciu cu cai înstrușați

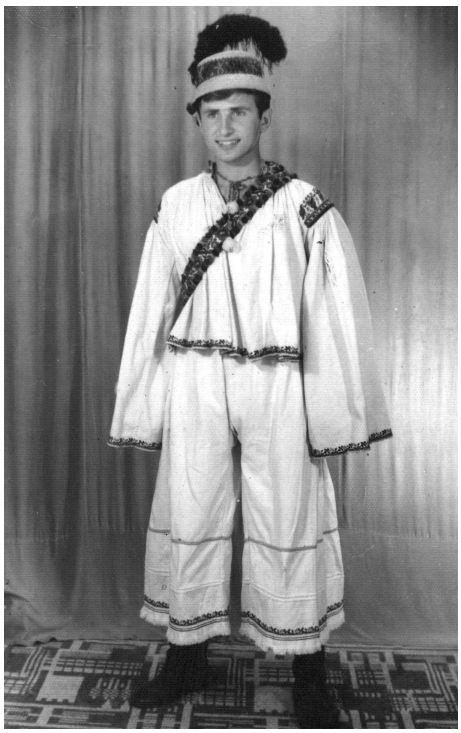
Se ridică o casă nouă a lui badea Nicolae Hondouan (1935)

Sold. George Ordace
cu un prieten din Salva

Mire şi mireasă
(Luca Toderaş şi Vica)

„Pui de moroşan” - V. Tutula
(Casa Armatei Bistrița: 1973-1975)

Doi frumoşi căluşeri

Ioana Ordace şi George

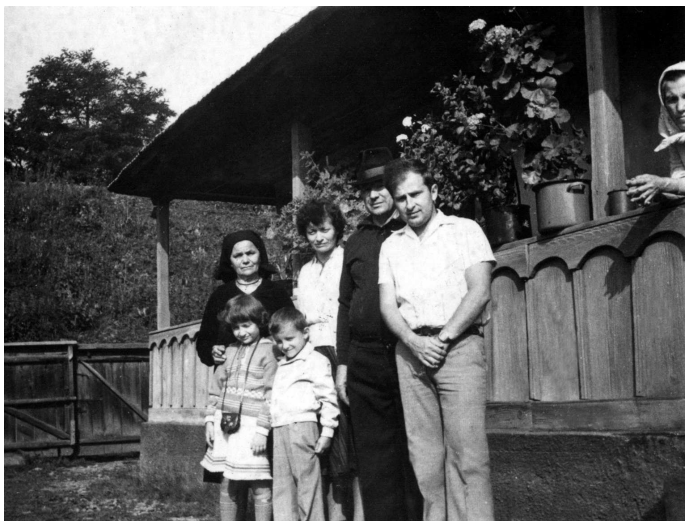
Violeta Pupeză, Gicu Tomoioagă
şi o prietenă

Secvență de la un botez: copilul Ştefan Pupăză; moaşa Ioana Ordace

George Ordace călare pe calul Buna

În vizită la mătuşa Ioană (17 iulie 1983)

Mândră-i mireasa...

Fainǎ-i mireasă, Docica Bondane

Mireasă cu cemătoare

Măriuța Danci şi mireasa Docica Bondane

Secvență de la o nuntă

Cemători şi cemătoare (4 feciori şi 4 fete) cu mireasa şi... o bumbuşcă de fetiță

Mama Docica cu fiica mireasă

Nunta lui Gigi (14 noiembrie 1978): Gigi Bondane, mire cu soția Saveta Nemeş. Surorile: Eugenia Bondane, Bombonica Elisabeta Pred şi Anamaria

Fotografie de familie: Catrina, Ion Tutula şi fiii lor

Mire şi mireasă cu cemătoare

A venit puişoru' acasă din armată...

Telceni, militari în termen, în permisie

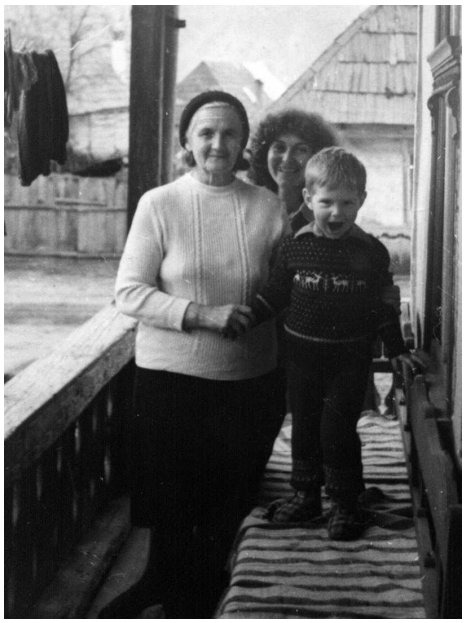
Port popular

Ce frumoase-s pânzăturile,
d'apoi mândrele...

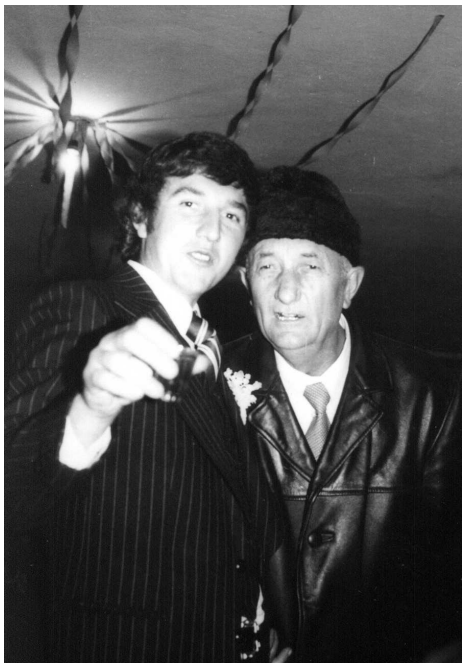
Daniel Nicolae Vlaşin; Mihaela Corina şi fiica Manuela Denisa

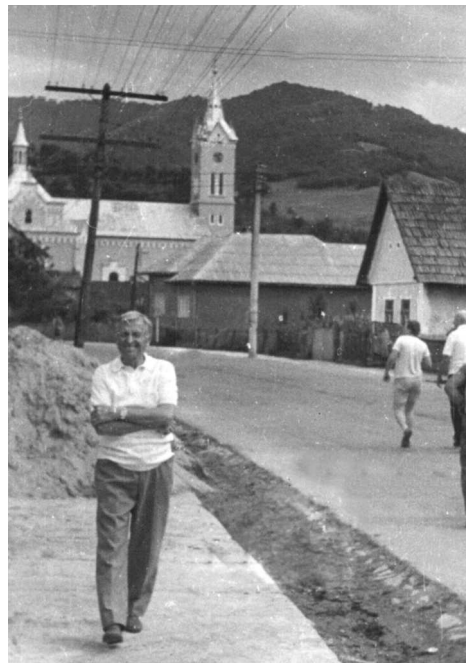
Elvira Bondane cu nora Saveta şi fiul Ion Bondane (1986)

Coloneii Vasile Tutula şi Ioan Gaftone, Vatra Dornei, 13 octombrie 2002

Gigi Bondane cu tatăl său
Telciu, 1980

Ing. Iuliu Bondane în vizită la Telciu

Cemători din Telciu (1997)

Ce mândră-i tinerețea...

Grup de elevi pe o punte ce traversează râul Sălăuța (1956)

În Valea Seacă, cu mocănița (1956)

Excursie la Izvorul Rece. Todica Mireşan ş.a. (1957)

Grigore Mireşan cu viitorul primar Gheorghe Todica în excursie la peştera de la Tăuşoare

Un grup de elevi de la Şcoala de 7 ani, în opincuțe, în vizită la "Casa muzeu George Coşbuc" (1957)

Elevi în opinci şi port țărănesc la şcoală, Telciu, 1957

Căsătoria între Grigore Mireşan şi Constanța,
alături de Alexandru Ilieş cu soția (dr.), Bucureşti, 1964

La nunta Mirelei Mireşan, Cluj-Napoca, 1980.
Al doilea din dreapta - Alexandru Ilieş „ambasadorul”

Grupa de ajutor speologie de la Tăuşoare (1957)

Revelion 1959/1960: în prim plan Alexandru Ilieş cu soția

Mireasă pe un cal înstruțat

Telciu. Cal înstruțat la nuntă

Secvență de la o nuntă din Telciu (2003)

Consiliul Parohial Telciu (iunie 2004)

Strigarea în prag la Sala de nunți (1997)...
cu Valeria Peter Predescu

Nuntă în Telciu (1997)

Corul Bisericii Ortodoxe din Telciu (iunie 2004)

Oficierea religioasă a nunții. Telciu (1997)

Mire şi mireasă. Telciu, 1997

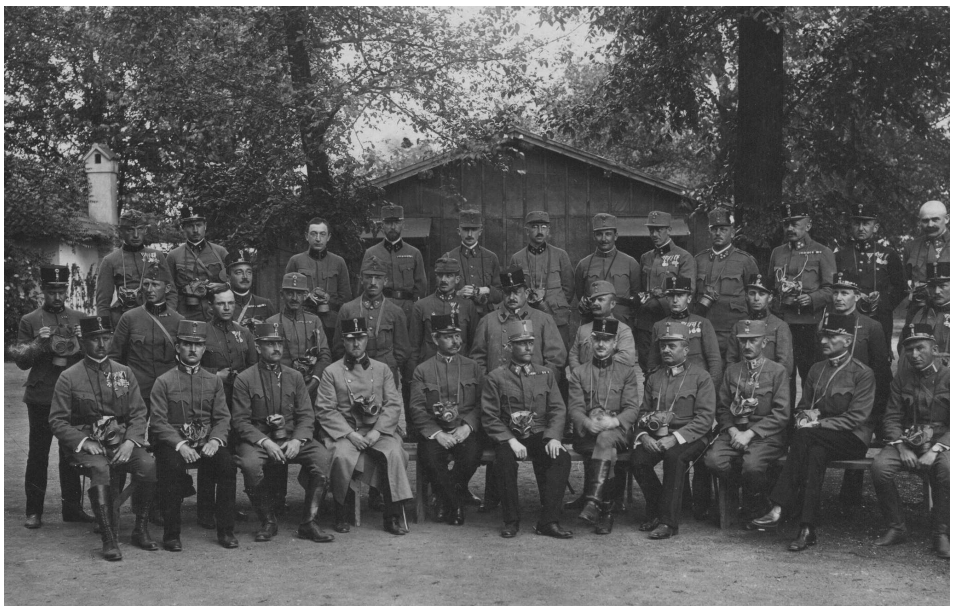
Preoții şi cântăreții Bisericii Ortodoxe din Telciu (iunie 2004)

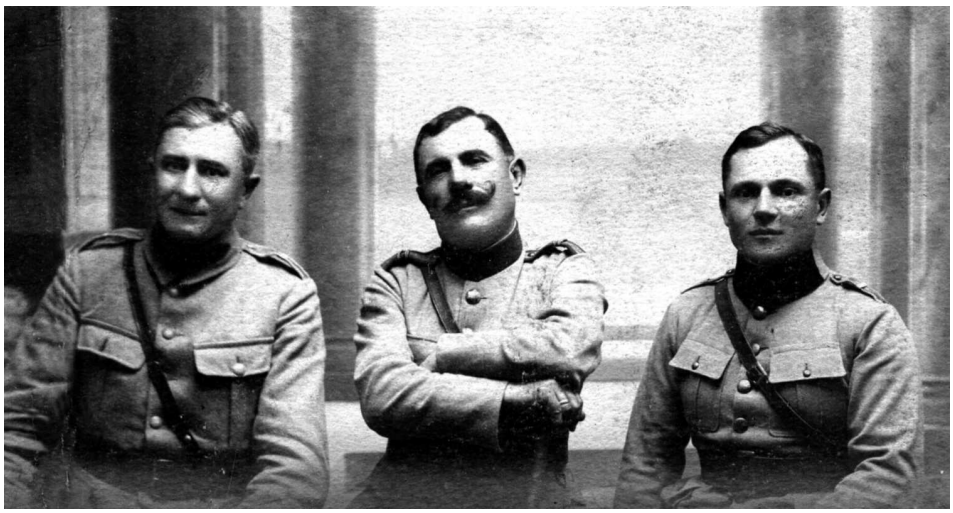
Părintele Teodor Sărmaş la Biserica din Fiad-Vale (2003)

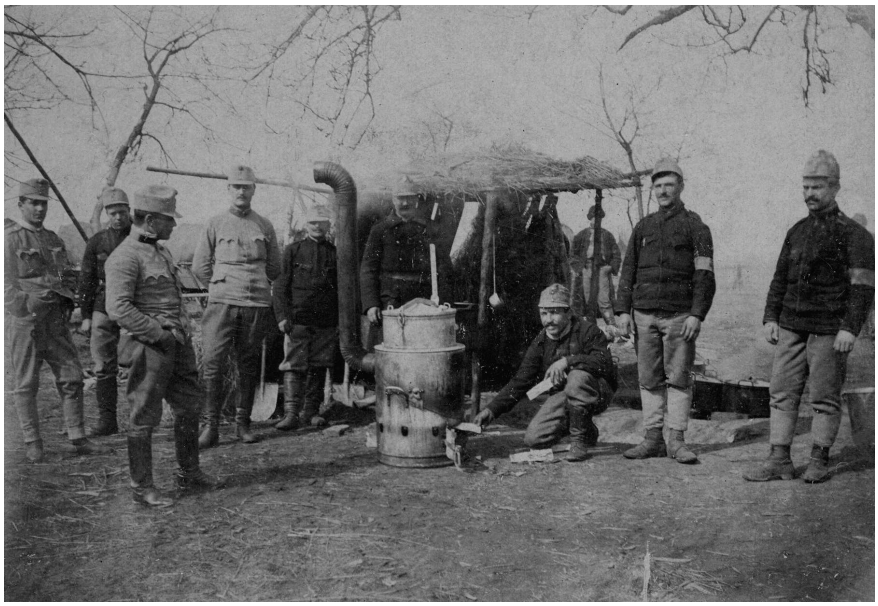
Preoții Teodor Sărmaş şi Ioan Dănuț Parascan (2004)

Amintire din armată (Primul Război Mondial s-a terminat...)

Amintire de pe frontul din Italia (1916-1917).
Primul din stânga: ofițerul medic Leonida Damian Pop din Bichigiu

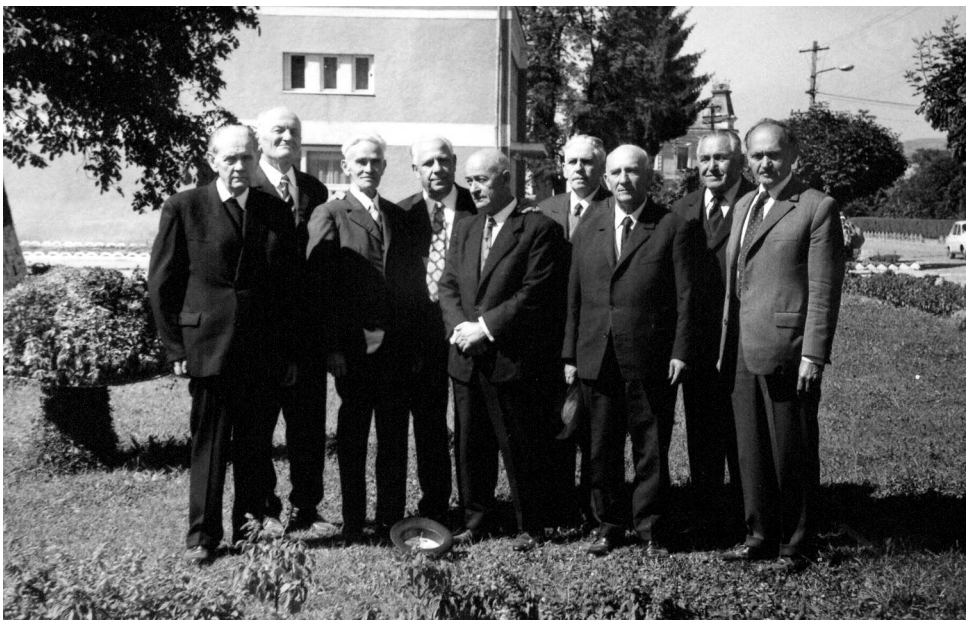
8 martie 1915 (Italia)

Telceni şi bichigeni pe frontul Isonzo, Italia (25 septembrie 1917)

Preotul Grigore Pop şi soția Eugenia

Întrunirea de aur (50 de ani) din 15 septembrie 1973
a absolvenților Liceului George Coşbuc, Năsăud, promoția 1923.
Primul din stânga: preotul Grigore Pop

Tânărul ofițer medic
Leonida Damian Pop (Bichigiu)

Căluşer din Telciu (1923)

Preotul Valeriu C. Henciu împreună cu un grup de telceni

Familiile învățătorului Carol Henciu şi preot Valeriu C. Henciu
(fotografie din perioada interbelică)

Familiile învățătorului Carol Henciu şi preot Valeriu C. Henciu
(fotografie din perioada interbelică)

ASOCIAȚIA CONSILIERILOR JURIDICI DIN JUDEȚUL BIHOR

DIPLOMĂ

În semn de deosebită apreciere și de recunoaștere a activității profesionale exemplare, în temeiul Hotărârii Adunării Generale a Asociației Consilierilor Juridici din Județul Bihor, din data de 21.04.2004, adoptată în unanimitate,

se conferă domnului Henciu Victor calitatea de

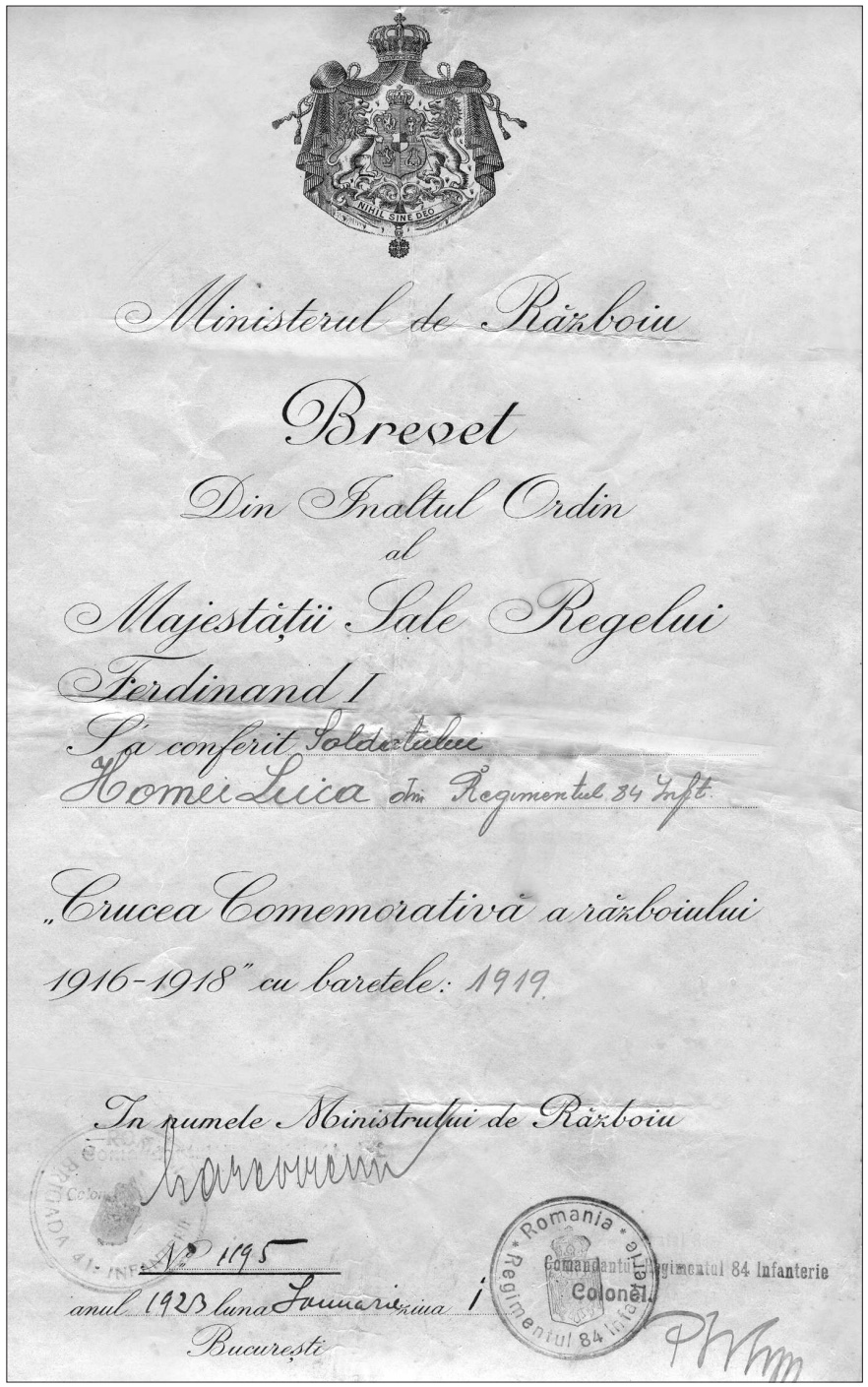
Membru de Onoare

al Asociației Consilierilor Juridici din Județul Bihor

Oradea,
23.06.2004

Președintele Consiliului Director
al Asociației Consilierilor Juridici din Județul Bihor
DACIAN SALVATOR PALLADI

ASOCIATIA CONSILIERILOR JURIDICI DIN JUDEȚUL BIHOR
Aut. 20/A/26.03.2004
CIF 16346265

Ministerul de Război

Brevet

Din Înaltul Ordin
al
Majestății Sale Regelui
Ferdinand I
Să conferit Soldatului
Homei Luca Din Regimentul 84 Inft.

„Crucea Comemorativă a războiului
1916-1918" cu baretele: 1919.

În numele Ministrului de Război

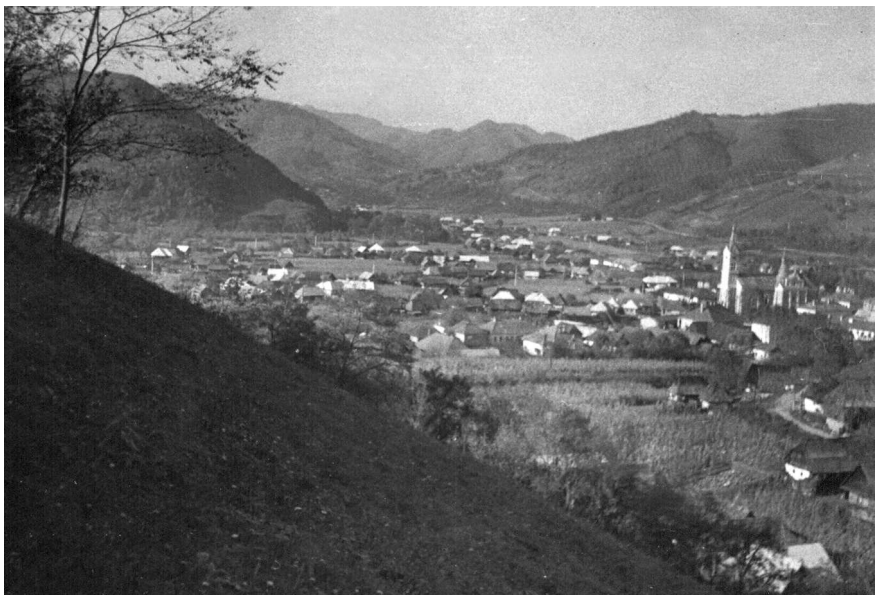
Nr. 1195

anul 1923 luna Ianuarie ziua 1

București

Romania
Comandantul Regimentul 84 Infanterie
Colonel.

Brevet soldat Luca Homei
„Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918" cu baretele 1919

Telciu văzut de pe „Cefereie”

Secvență de familie. Ioan Moldovan - Telcişor

La îmbrânzitul oilor, după strungă

Valea Prisăcelii. Şef ocol ing. Zăpîrţan Ioan, brig. silvic şef Moldovan Ion

Valea Seacă în 1966. În prim plan, funicularul Valea Seacă-Rebra

După recoltarea mistrețului (1980). Brigadier Ioan Moldovan, pădurar More Dumitru.

La vânătoare. 1981

La vânătoare în Romuli, la Țifle (martie 1987)

Preluca Ursului pe luncă. Victor Moldovan cu nepoții (1978)

„Nuntă domnească” din Telciu. Moldovan Paramon şi Maria (1970)

Secvență de la nuntă cu steag (1963)

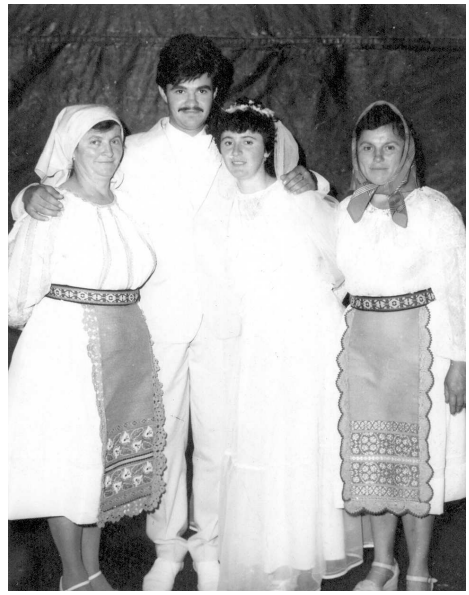
Sergent major Ioan Moldovan, sergent Ion Ştefănuț.
Craiova, ianuarie 1956

Luna pădurii (27 martie 1988). UP IV Telcişor Valea Prisăcelii.
Şef ocol Ion Zăpîrțan, tehn. Mioara Buta, Ioan Parciu, Adriana Mutu,
şef district. Ioan Moldovan, muncitori: Sever Moldovan, Pavel Miherțean,
pădurari: Vasile Trif, Gavrilă Pupăză, Ioan Toderici, Paramon Racolța,
Ovidiu Moldovan, Augustin Racolța, Nicolae Hordoan, Dumitru Scuturici

Grigore Crucila, Docea lui Natu,
Lenuța lui Natu

Mire şi mireasă:
Ovidiu Moldovan şi Nazarica

În pauză de nuntă:
de vorbă cu socăcițele...

Brigadierul silvic Ioan Moldovan

Aniversare 50 de ani. Nunta de aur. Moldovan Victor şi Saveta

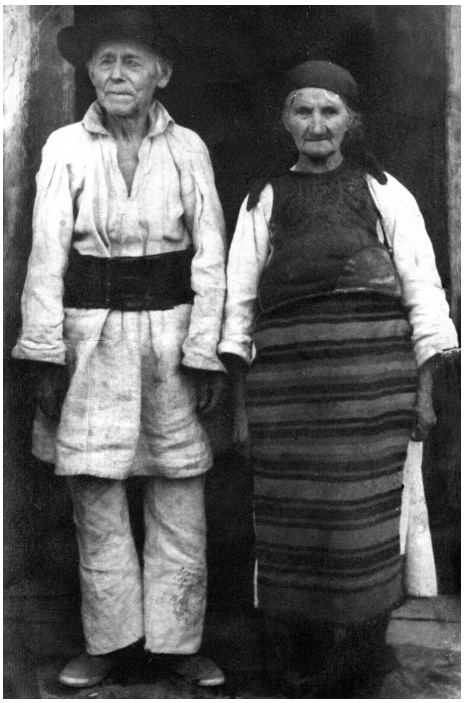
Aniversare în familie (1982). Familia Victor şi Saveta Moldovan, la nunta de aur

Familia Ilie Roş („Brigadiru”)

Fotografie de familie. Ilie şi Maria Roş

Părinții prof. univ. dr. Dumitru Homei: Saveta şi Gheorghe

Bichigiu, martie 1985: profesoare şi învăţătoare
Mărioara Petri, F. Miron, A. Şuşcă, Cătălina (Sângeorz-Băi),
M. Mureşan, Fironica Ciherean, Aurica Tătar, Veturia (Coşbuc), Floare Găvrilaş

Şcoala Generală Bichigiu: profesori şi învăţători
Gavrilă Ceuca, Grigore Mureşan, Maria Mureşan, Fironica Ciherean, Nastasia Dunca,
Victoria Pop, Ioan Cătană, George Dolha, Eleonora Todoran, Ponico Ciherean

Tată şi mireasă

Mamă şi mireasă

Mireasă

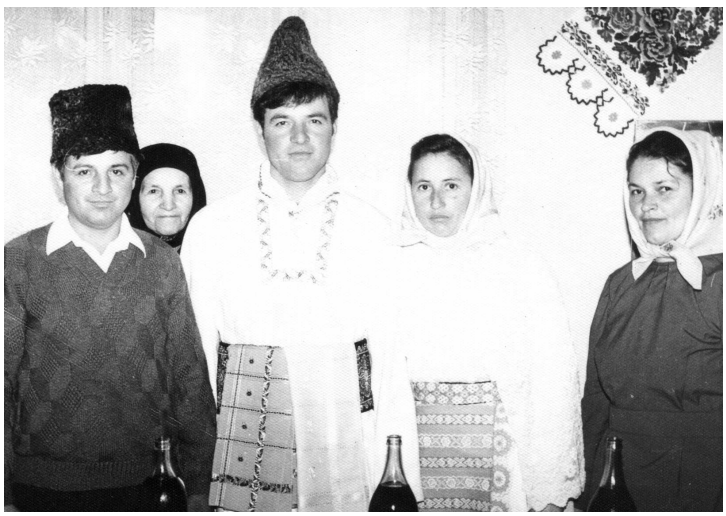
Tată şi mireasă

Cemători şi cemătoare

Secvență de la nuntă

Fotografie de familie

Cemători
cu steagul pregătit

În familie

La stupină

„Nuntă domnească“.
Mircea Marin Mureşan,
Aurora Mureşan,
Liviu Sergiu Mureşan,
Aurora Greluş

„Nuntă domnească“.
Liviu Sergiu Mureşan,
Aurora Mureşan,
Aurel Greluş,
Elisabeta Greluş,
Liviu Mureşan,
Valeria Mureşan

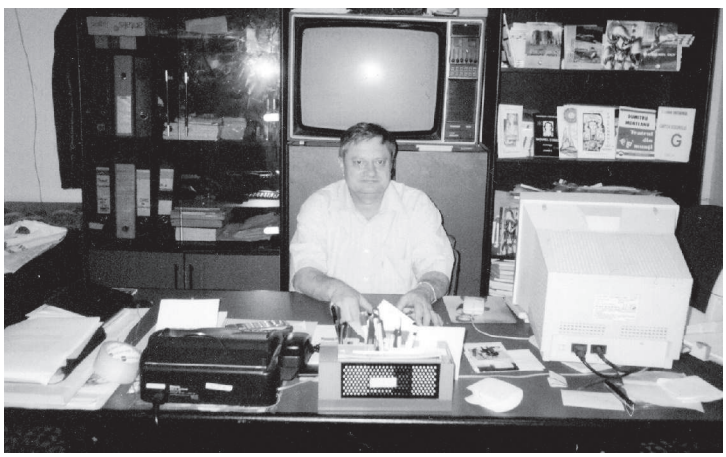
Secvență de nuntă:
Dumitru şi Nedda Luşcan

Secvență fam. Traian Câmpeanu. Prima din stânga: înv. Maria Câmpeanu

Brigadierul silvic Ilie Roş cu un prieten

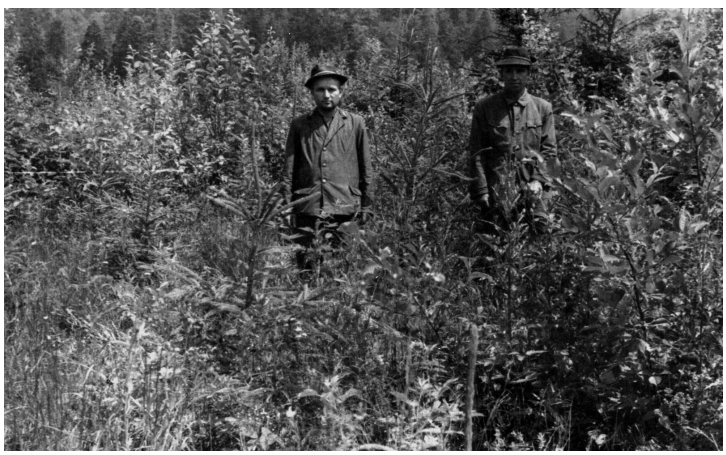
La Editura „George Coşbuc” din Bistrița, directorul Dumitru Munteanu (1 iunie 2003)

Fanfara Telciu (1982), în fața Căminului Cultural

Nuntă Telciu, alaiul nunții (1979)

Brigadierul Ilie Roş cu un coleg de serviciu

Ansamblul de obiceiuri şi dansuri populare Telciu (1990)

La vâltoare

La piuă

Suciu de Sus (2003)

Cu Vasile Iuga şi colonelul Alexandru Rus la Suciu de Sus

Păuni la Suciu de Sus, lângă Atanasie Moț Dâmbul

Moment solemn, Suciu de Sus (12 octombrie 2003).
Dezvelirea statuii lui Atanasie Moț Dâmbul

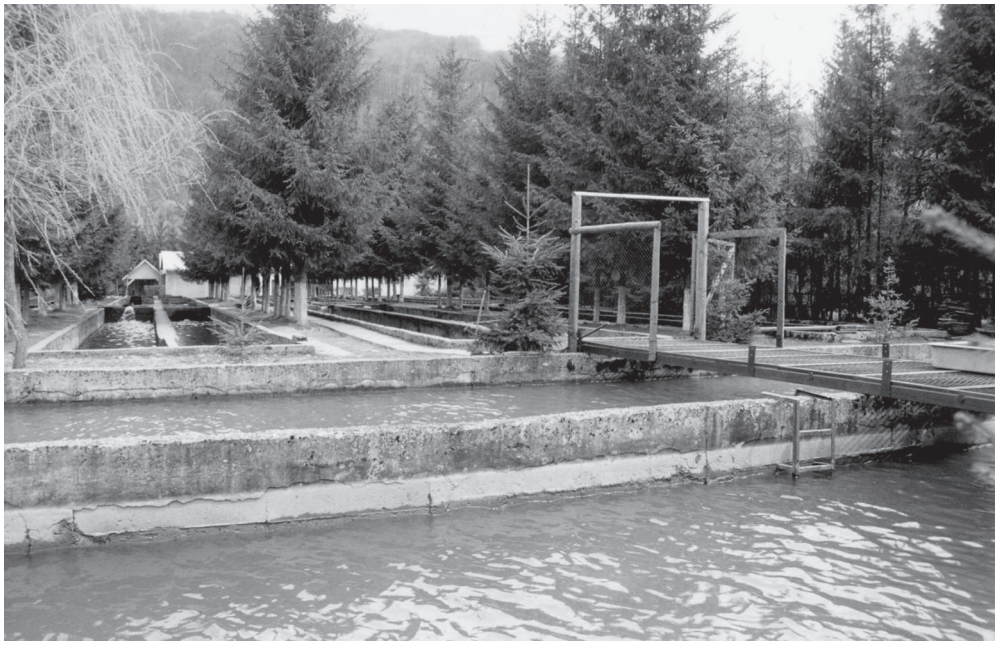
Suciu de Sus (jud. Maramureş), 12 octombrie 2003

Pregătirea de serbare...

Telciu, arborarea drapelului U.E.,
delegația S.U.A. la sediul Fundației „PROPAEM" Telciu (August 1997)

Păstrăvăria Fiad (2004)

Ocolul Silvic Comunal Telciu (mai 2004)

Monumentul Ostaşului Român din Techirghiol (jud. Constanța), „frate cu cel de la Telciu”, ridicat în perioada interbelică

Combinatul Chimic Făgăraș
GENERAȚIA DE AUR

DIPLOMĂ DE EXCELENȚĂ

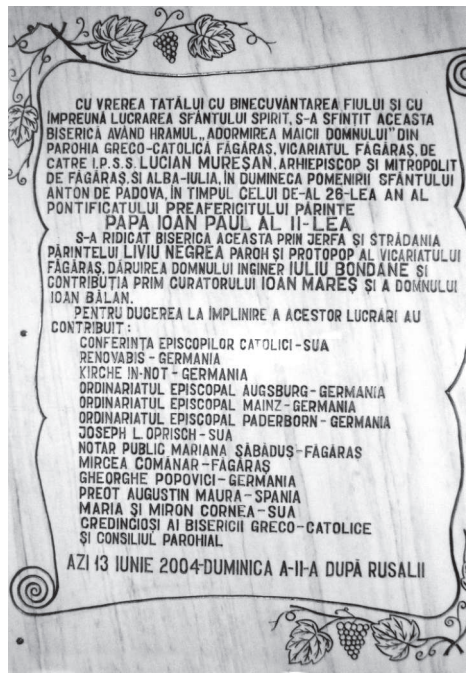
D-lui Ing. JULIU BONDANE

pentru contribuția adusă la edificarea Combinatului Chimic Făgăraș, unitate fanion a chimiei românești.

Făgăraș, 25 Mai 2001

Aici se găseşte o parte din sufletul şi dăruirea ing. Iuliu Bondane

CU VREREA TATĂLUI CU BINECUVÂNTAREA FIULUI ȘI CU ÎMPREUNĂ LUCRAREA SFÂNTULUI SPIRIT, S-A SFINȚIT ACEASTĂ BISERICĂ AVÂND HRAMUL „ADORMIREA MAICII DOMNULUI" DIN PAROHIA GRECO-CATOLICĂ FĂGĂRAȘ, VICARIATUL FĂGĂRAȘ, DE CĂTRE I.P.S.S. LUCIAN MUREȘAN, ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT DE FĂGĂRAȘ ȘI ALBA-IULIA, ÎN DUMINECA POMENIRII SFÂNTULUI ANTON DE PADOVA, ÎN TIMPUL CELUI DE-AL 26-LEA AN AL PONTIFICATULUI PREAFERICITULUI PĂRINTE

PAPA IOAN PAUL AL II-LEA

S-A RIDICAT BISERICA ACEASTA PRIN JERFA ȘI STRĂDANIA PĂRINTELUI LIVIU NEGREA PAROH ȘI PROTOPOP AL VICARIATULUI FĂGĂRAȘ, DĂRUIREA DOMNULUI INGINER IULIU BONDANE ȘI CONTRIBUȚIA PRIM CURATORULUI IOAN MAREȘ ȘI A DOMNULUI IOAN BĂLAN.

PENTRU DUCEREA LA ÎMPLINIRE A ACESTOR LUCRĂRI AU CONTRIBUIT:

CONFERINȚA EPISCOPILOR CATOLICI - SUA
RENOVABIS - GERMANIA
KIRCHE IN-NOT - GERMANIA
ORDINARIATUL EPISCOPAL AUGSBURG - GERMANIA
ORDINARIATUL EPISCOPAL MAINZ - GERMANIA
ORDINARIATUL EPISCOPAL PADERBORN - GERMANIA
JOSEPH L. OPRISCH - SUA
NOTAR PUBLIC MARIANA SĂBĂDUȘ - FĂGĂRAȘ
MIRCEA COMÂNAR - FĂGĂRAȘ
GHEORGHE POPOVICI - GERMANIA
PREOT AUGUSTIN MAURA - SPANIA
MARIA ȘI MIRON CORNEA - SUA
CREDINCIOȘI AI BISERICII GRECO-CATOLICE ȘI CONSILIUL PAROHIAL.

AZI 13 IUNIE 2004-DUMINICA A-II-A DUPĂ RUSALII

Recunoştinţă inginerului Iuliu Bondane

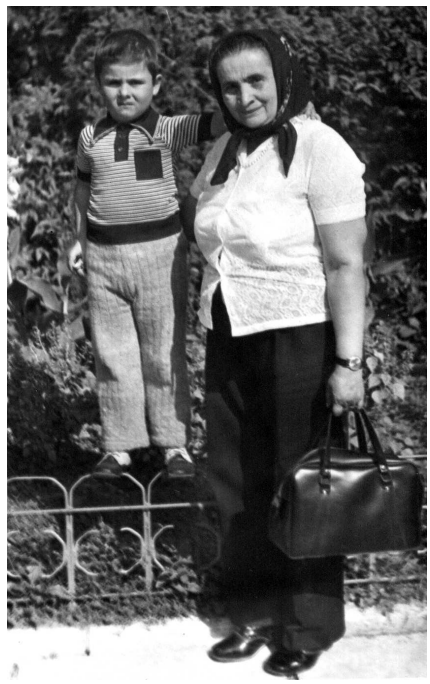
Sold. Vasile Cazac (1944)

Sold. Vasile Cazac (1944)

Vasile Cazac cu Rodovica Moldovan, viitoarea soție

Rodovica Cazac cu nepotul Claudiu

Claudiu Popa

Laura cu fiica Dana Lăcrămioara

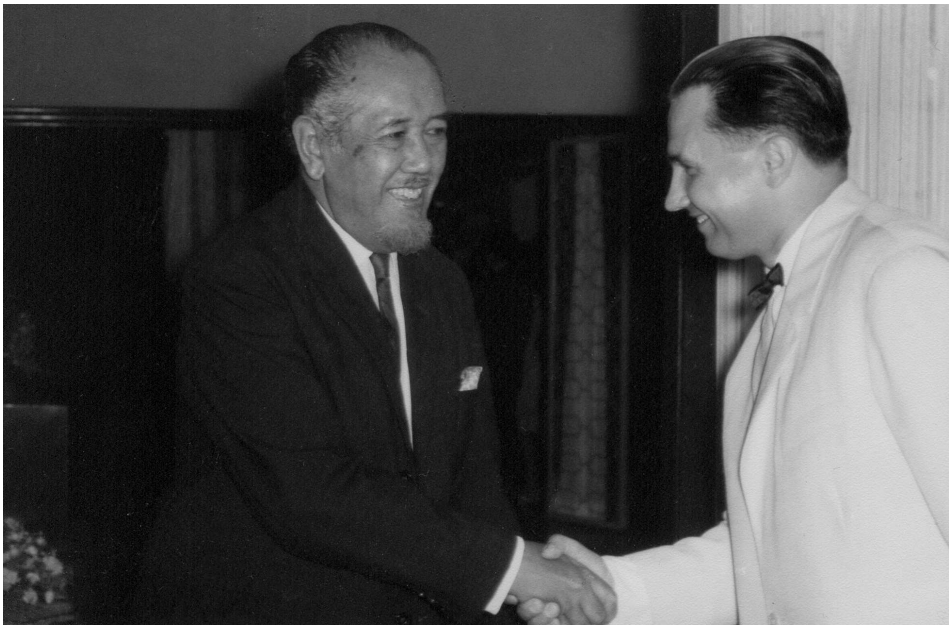
Turneul Teatrului Național din Bucureşti la Budapesta (septembrie 1974).
În centru Alexandru Ilieş cu artistul poporului Radu Beligan

Alexandru Ilieş cu S.P. Antia, directorul agenției AIR INDIA, la recepția ocazionată de inaugurarea noului sediu (Djakarta, 5 noiembrie 1968)

Alexandru Ilieş cu soția la recepția de Ziua Națională a Afganistanului (Djakarta, 27 mai 1969)

La recepție (Djakarta, 23 august 1967).
De vorbă cu Ali Sastroamidjojo, fost prim ministru şi preşedinte general al P.N.I.

Alexandru Ilieş, la Beijing (R.P. Chineză) cu un prieten din țara gazdă

Secvență de la o recepție. Primul din dreapta Alexandru Ilieş

Alexandru Ilieş cu soția la o recepție

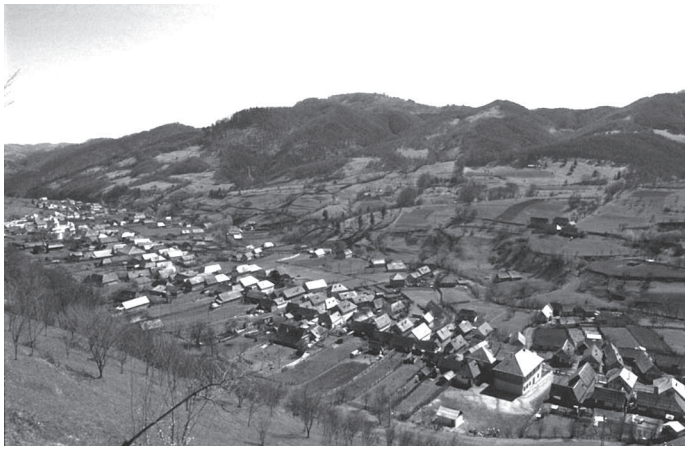
Un grup de profesori de la Şcoala Generală Telciu la întâlnirea cu Goalda şi Isac Polac, după revenirea din SUA, într-o vizită a locurilor natale (1986)

Liviu Călini, Ion Bulea, Rodovica Borza şi Rodica Călini, Doina Baciu, Ana Scridon, Ioana Ilie, Elvira Rotea, Floarea Puica, Vasile Puica (Telciu, 25 octombrie 1986)

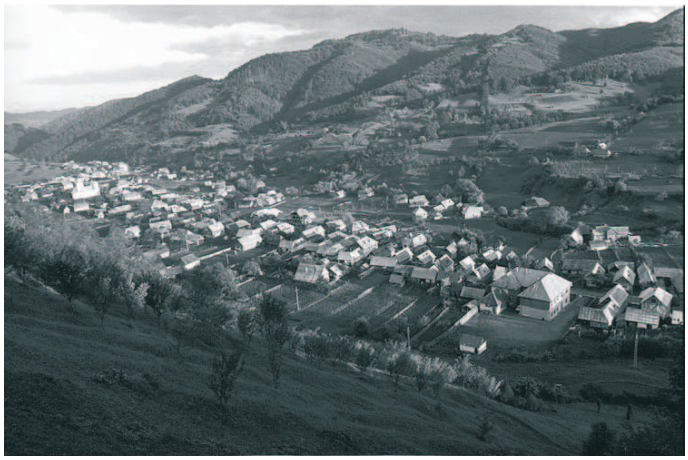
Consiliul profesoral al Şcolii Generale Telciu la pensionarea învățătorului Titus Pop (25 iunie 1983)

Satul Bichigiu

Bichigiu - panoramă

Bichigiu - vedere generală

Iarna pe uliță,
la Bichigiu

Bichigiu: s-a încheiat
anul şcolar cu premii
şi diplome

Directorul Grigore Mureşan
cu un grup de profesori
şi învățători

Biserica ortodoxă din Telciu (2004)

Telciu văzut de pe „Cefereie"

Telciu surprins din piața agroalimentară

28 mai 1998, Ziua Eroilor: resfințirea locului de amplasare a Monumentului Ostaşului Român din Telciu

La păstrăvărie: se recoltează icrele pentru puiet

Telciu-centru: imagine surprinsă de pe podul de peste pârâul Telcişor

Casa de naşteri, acum circumscripție umană

Casa parohială ortodoxă Telciu (2004)

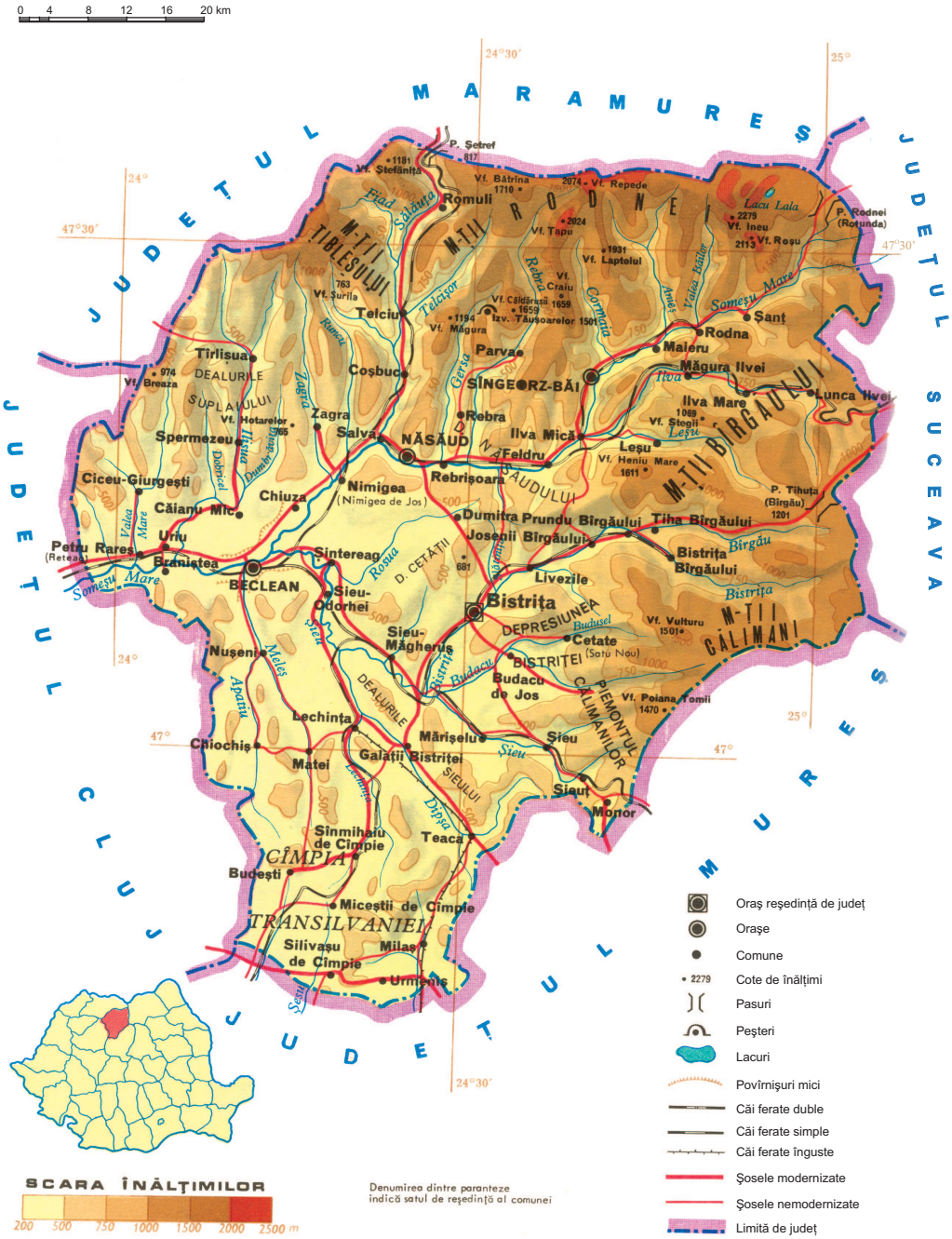
Monumentul Ostaşului Român din Techirghiol (jud. Constanța),
„frate cu cel de la Telciu”, ridicat în perioada interbelică
(Colecția Sever Mureşan)

Valeria Peter Predescu,
o îndrăgostită a plaiurilor natale,
într-o secvență pe „Valea Dragostei” (Valea lui Stan)

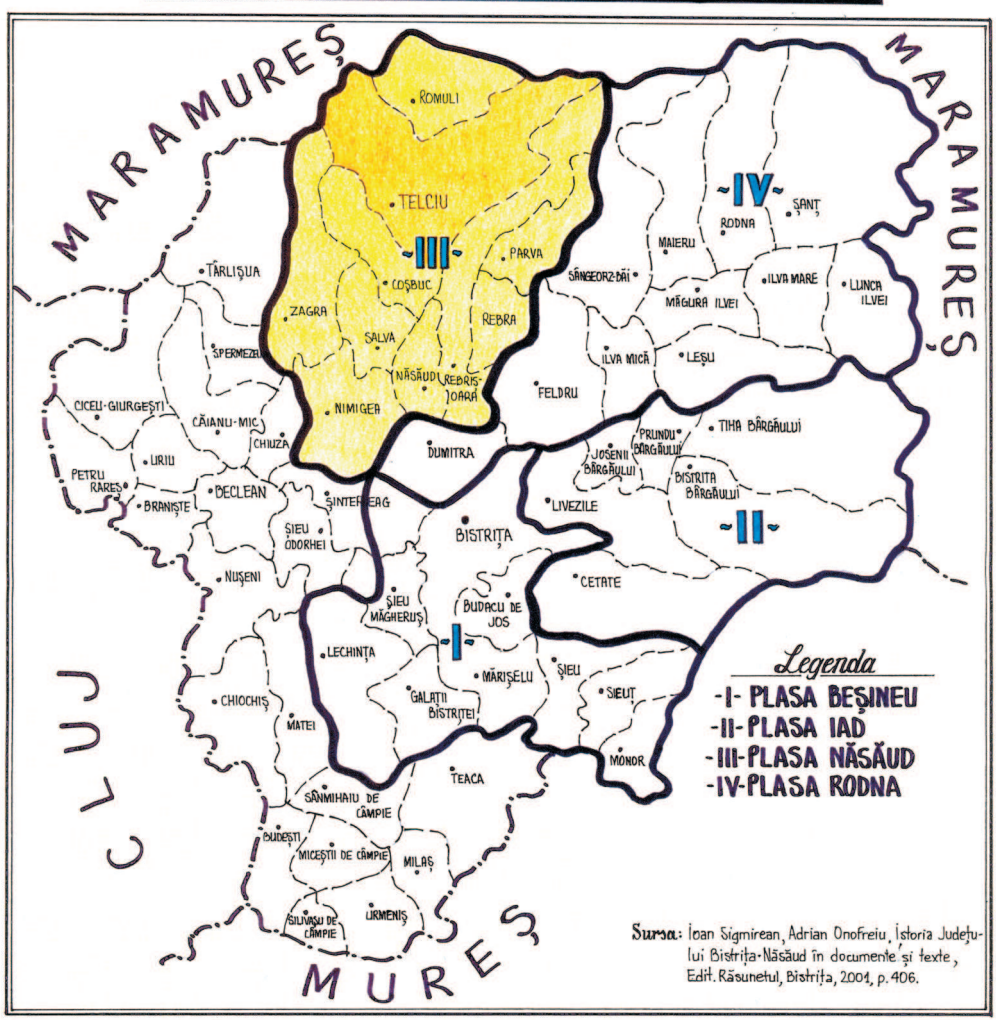
JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

HARTA FIZICĂ

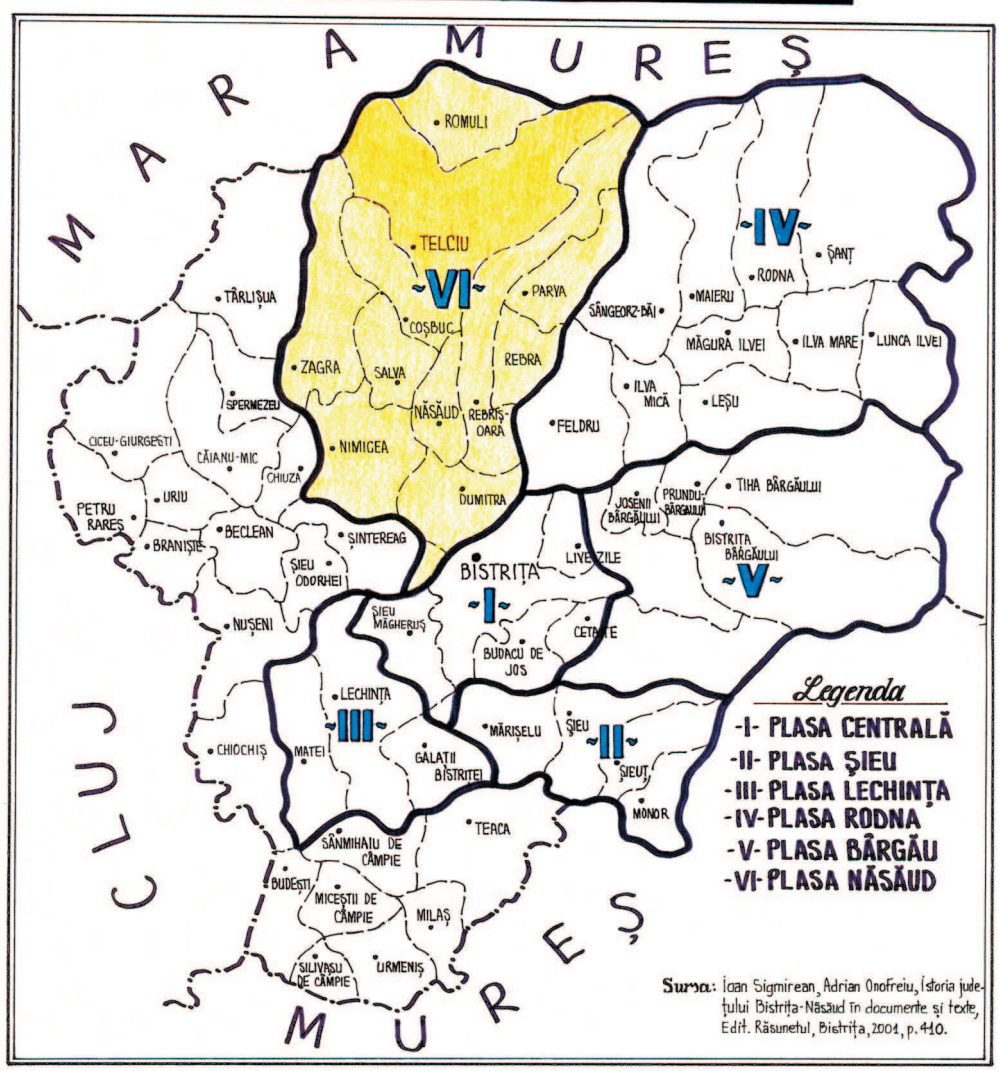
Sursa: *Atlasul Județelor din R.S. România, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 22*

JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD ÎN ANUL 1921

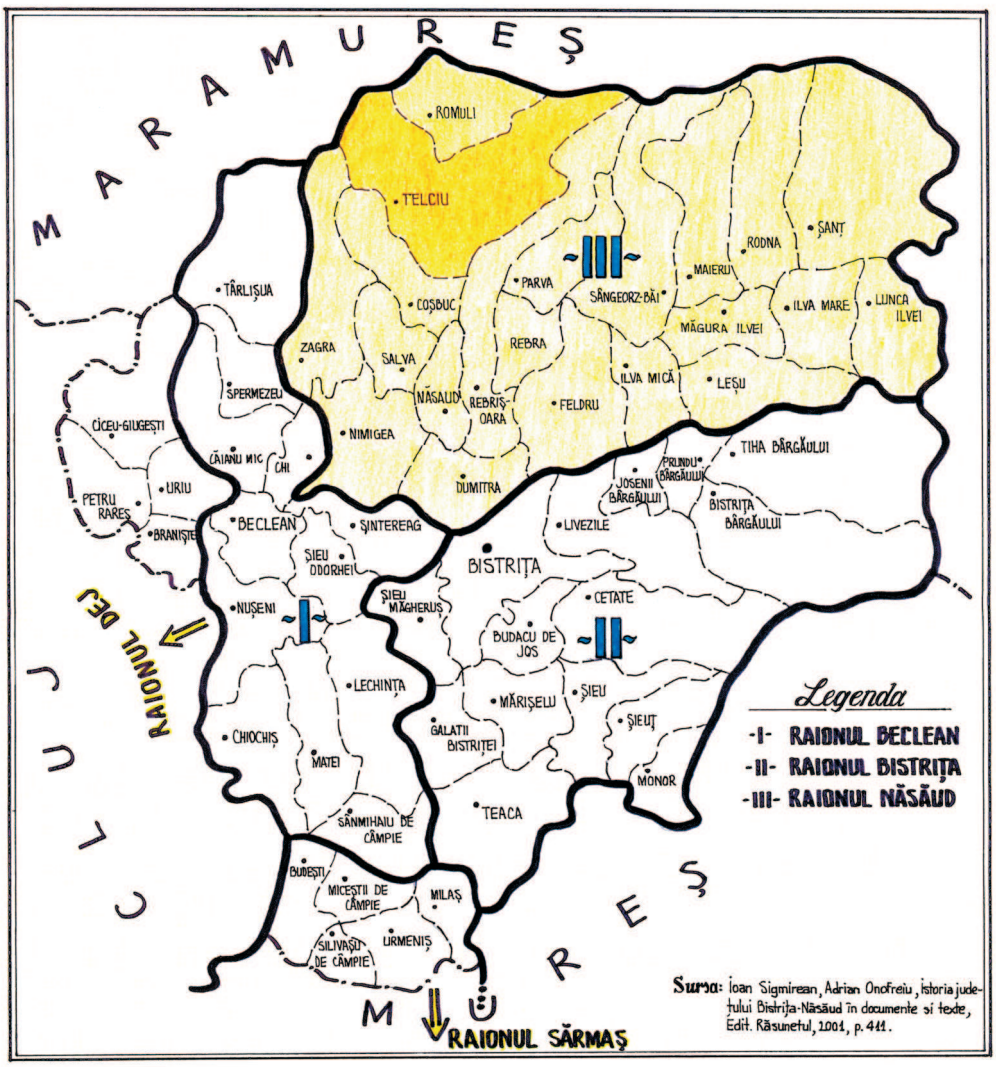
Sursa: Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2001, p. 406.

JUDEȚUL NASĂUD ÎN ANUL 1948

Sursa: Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2001, p. 410.

TERITORIUL JUDEȚULUI ÎN CADRUL REGIUNII CLUJ-1952

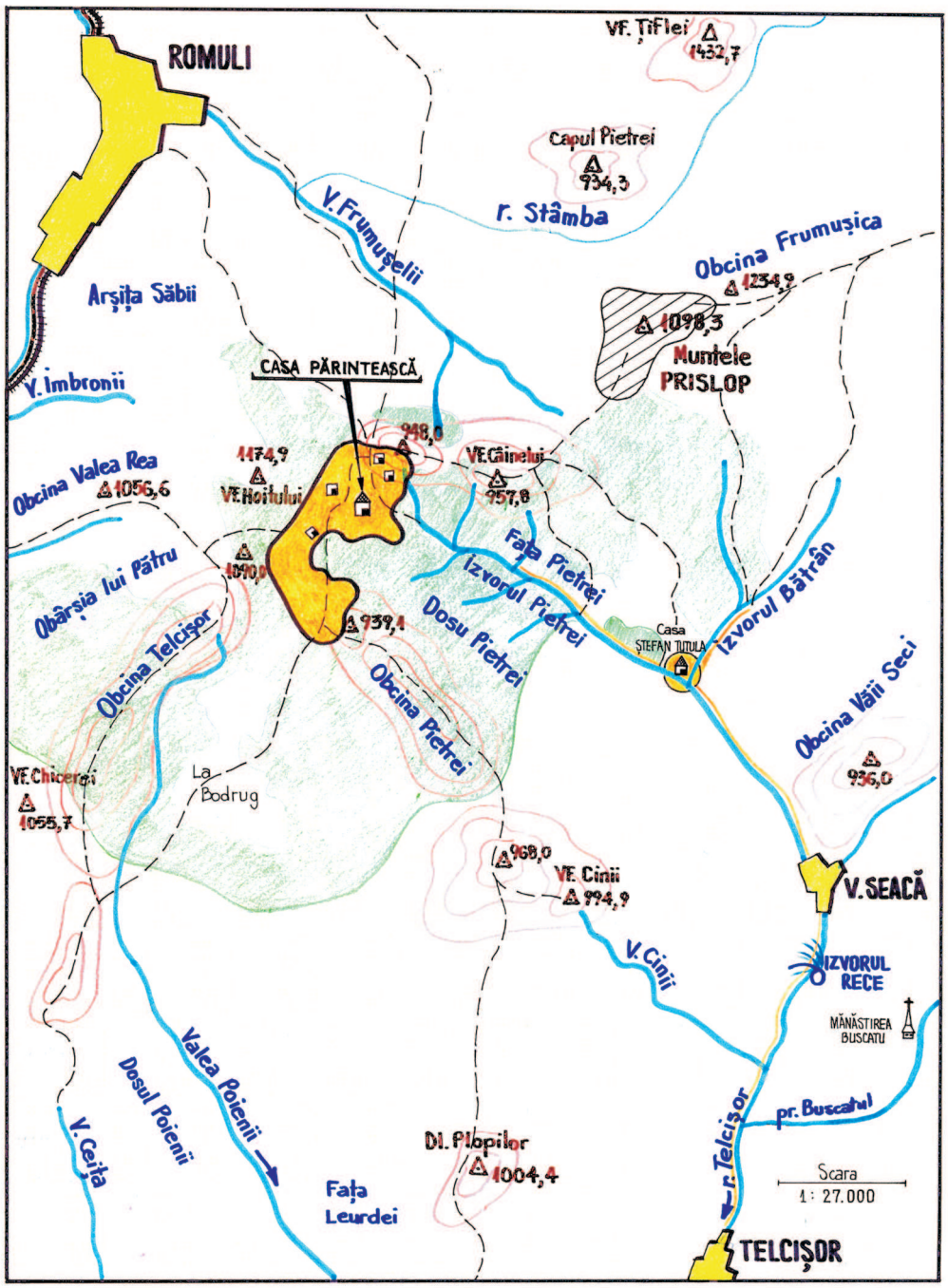
Sursa: Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte, Edit. Răsunetul, 2001, p. 411.

JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD ÎN ANUL 1968

Sursa: Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte, Edit. Răsunetul, Bistrița, 2001, p. 413.

IZVORUL PIETREI-SUPIATRĂ
Vatra copilăriei

ACTIVITATEA ŞTIINȚIFICĂ A AUTORULUI

Colonel dr. TUTULA ŞT. VASILE

I. Date biografice

TUTULA ŞT., VASILE, născut la 11 mai 1950, comuna Telciu, județul Bistrița-Năsăud. Şcoala generală de 8 ani (1957-1964) o absolvă în Telciu, astfel: cls. I-II pe Telcişor III (Valea Seacă), învățători Moldovan George şi Țâmbulea Ioan; cls. a III-a şi a IV-a în Telciu, cu excepția trimestrului I/cls. a IV-a în Romuli; internatul din Telciu s-a închis (carantină), cls. V-VIII în Telciu – centru, clasificat al II-lea din 106 elevi; Liceul „George Coşbuc" din Năsăud (1964-1969), 12 clase (secția umanistă), clasificat al treilea la bacalaureat cu media 9,50 din 85 cursanți. Şcoala Militară de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu" din Sibiu (1969-1972), şeful promoției 1972, arma infanterie – specialitatea cercetare, clasificat primul cu media 9,28 din 24 de ofițeri, conform diplomei nr. 124/19.08.1972.

La 19 august 1972 prin ordinul ministrului apărării naționale nr. M.C. 00690 este avansat la gradul de locotenent. Fiind clasat primul, are dreptul să-şi aleagă garnizoana, funcție de medie şi de preferințe. Îşi alege garnizoana Bistrița, unde este numit comandant pluton cercetare la Cp. Cc./R. 221 Mc. pe funcția de căpitan (1972-1974). Este promovat în funcția de locțiitor al comandantului Companiei Cercetare (1974). Fiind cel mai valoros ofițer tânăr din regiment, în 1975 este ales în fruntea organizației de tineret, funcție pe care lucrează mai puțin de un an.

În 1974 se căsătoreşte cu Bungărdean Silvia (contabilă) cu care are 2 copii: Corina, absolventă a Facultății de Litere (1999) şi Claudiu Vasile, absolvent al Facultății de Istorie, ambii la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca.

În 1976, îndeplinind condițiile regulamentare are dreptul de a candida la Academia Militară Generală, unde este admis al 11-lea din 286 candidați, cu media 7,74 (4,8 candidați pe un loc) la Facultatea Politică Militară pe care o absolvă în august 1978 cu media 9,58, fiind clasificat al 6-lea din cei 186

absolvenți cumulați (Facultatea de Comandă şi Stat Major şi Facultatea Politică Militară). Este repartizat la Comandamentul A. 3-a de la Cluj-Napoca.

În perioada 1978-2001 a lucrat în ordine pe funcții educative şi de cultură, pregătire de luptă, operații şi de stat major în Cdm. A. 3-a (Cluj-Napoca: 1978-1980), Cdm. A. 3-a (Craiova: 1980-1982), R. 2 Tc./D. 6 Tc. (Tg. Mureş: 1982), Cdm. A. 4-a „Transilvania" - Cdm. C. 4 A. Trt. „Mareşal Constantin Prezan" (1983-2004), unde este apreciat cu calificativul maxim „FOARTE BINE", respectiv „FOARTE BUN" ofițer. Pe baza rezultatelor obținute şi a comportamentului în întreaga sa activitate i se aprobă să participe în 1988 la admiterea la Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti. Este admis al 11-lea din circa 600 candidați (concurență: 24,5 pe 1 loc). În perioada 1988-1993 urmează la fără frecvență, cursurile Facultății de Istorie a Universității din Bucureşti (în acea perioadă ofițerii nu aveau voie să urmeze cursurile de învățământ superior, la zi). Absolvă această facultate în iulie 1993, cu media generală 9,39, iar lucrarea de licență cu tema „Armata Română şi Marea Unire" cu nota 10,00 (clasificat al patrulea din 26 cursanți), conducător ştiințific prof. univ. dr. Ioniță Gheorghe, preşedinte al comisiei de examinare, reputatul istoric, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, directorul Arhivelor Naționale ale României (1992-1996): Diploma de licență nr. 884/03.11.1993.

În perioada 1991-1993 urmează Facultatea de Comandă şi Stat Major de pe lângă Academia de Înalte Studii Militare (Bucureşti). La 31 iulie 1996 pe baza rezultatelor obținute în întreaga activitate şi susținerea examenului de colonel la Centrul de Instrucție de la Făgăraş, este avansat la gradul de colonel şi promovat în funcțiile de ofițer 1 la Secția Pregătire pentru Luptă, respectiv Secția Operații din Cdm. A 4-a „Transilvania" (1996-2001).

La 27 iulie 2001 este promovat în funcția de redactor-şef al ziarului „Scutul patriei" al Cdm. C. 4 A. Trt. „Mareşal Constantin Prezan" (Cluj-Napoca), funcție pe care lucrează şi în prezent.

În august 1994 a fost declarat admis la doctorantură – specialitatea Istoria României – epoca medie şi modernă, la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca; conducători ştiințifici, academicienii Ştefan Pascu şi Nicolae Edroiu. La 28 mai 2002 îşi susține teza de doctorat cu tema **„Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774"** şi i se acordă titlul de doctor în istorie. Diploma de doctor în istorie nr. 149/28.10.2002, eliberată în baza Ordinului Ministrului Educației şi Cercetării nr. 4198/29.07.2002.

Studii universitare: Academia Militară Generală (Facultatea politică militară (1976-1978), Facultatea de comandă şi stat major (1991-1993)); Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti (1993); **Studii postuniversitare:** doctor în istorie al Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca (2002).

Funcții: istoric militar, publicist, redactor de carte, redactor-şef al ziarului „Scutul patriei" din 2001 şi în prezent. Membru şi vicepreşedinte al Filialei Cluj-Napoca a Comisiei Române de Istorie Militară din 1991 până în prezent; vicepreşedinte şi preşedinte executiv al Societății Cultural-Ştiințifice „Virtus Romana Rediviva" din 1994 şi în prezent; fondator al revistelor de istorie şi cultură „Dacia Felix Militaris" şi „Virtus Romana Rediviva". Membru în asociațiile şi societățile culturale; „Astra", Societatea „Avram Iancu" din Româ-

nia şi „Cultul Eroilor”. Secretar general (1992-1995) şi vicepreşedinte (1995-2002) al Societății „Avram Iancu” din România.

Premii: Premiul „Mihai Viteazul” (1994) al Revistei de Istorie Militară şi Comisiei Române de Istorie Militară; Premiul „General Radu Rosetti” (1999) pentru lucrarea „Hronicul lui 7 Artilerie. File de istorie 1923-1998”, Editura „Argonaut”, Cluj-Napoca, 1998 (479 pag., 8 hărți, autor şi coordonator principal), acordat de Comisia Română de Istorie Militară şi Revista de Istorie Militară; Premiul „Nicolae Bălcescu” pentru lucrarea „Destin şi vocație” (coautor), Editura „Casa Cărții de Ştiință”, Cluj-Napoca, 2000 (395 pag.).

Diplome: pentru activitatea sa rodnică în planul culturii tradițiilor militare şi istoriei a fost premiat cu următoarele diplome: Diplomă de Excelență din partea Prefecturii jud. Alba „170 de ani de la naşterea Crailor Munților Avram Iancu”; 5 diplome de onoare şi excelență din partea Societății culturale „Pro Maramureş Dragoş Vodă” (1995,1996, 1997, 1998); Diploma de Onoare a Maramureşului Istoric (1997); Diplomă de Onoare din partea ziarului Curierul primăriei Municipiului Cluj-Napoca, nr. 100 (1997); Diploma de Onoare a Astrei, Despărțământul Năsăud (6 martie 1997); Diplomă de Onoare a Cercului Militar Cluj-Napoca, 26.06.1995; Brevet din partea Muzeului Militar Național Bucureşti, Filiala Oradea, 9 mai 1998; Diploma de Onoare din partea primăriei Sânpetru de Câmpie, jud. Mureş pentru contribuția adusă la redactarea şi tipărirea monografiei acestei comune (29 mai 2003); Diploma Jubiliară 1803-2000 din partea Cdm. Bg. 19 Mc. „Ziridava”, 11 iunie 2000, Arad pentru realizarea monografiei R. 19 I.; Diploma de Merit a redacției „Scutul Patriei” la sărbătorirea a 55 de ani de la înființarea ziarului Armatei a 4-a române; Diploma de Onoare a Brigăzii 5 V.M. „Avram Iancu” – 28 august 2003 (Alba Iulia); Diploma de Excelență din partea comandantului R. 7 Ar. P. R. „General Vasile Danacu”, 01.11.2003, Floreşti; Diploma de Excelență a Comitetului Zâmbăreților serioşi „Scutul Patriei Redivivus”, 2001; preşedinte indescifrabil ... şi altele.

Ordine militare: Ordinul Meritul Militar cls. a III-a (1988); Ordinul Militar cls. a II-a (1995); Ordinul Militar cls. I-a (1997).

II. Scurtă caracterizare

Istoric militar cu preocupări polivalente, cu înclinații şi activitate de cercetare arhivistică referitoare la istoria militară medie şi modernă a României, în special a Transilvaniei şi Banatului, revoluției române de la 1848-1849, istoria militară a Imperiului Habsburgic şi Austro-Ungar. Contribuții monografice cu privire la tradițiile de luptă şi faptele de arme ale Armatei a 4-a române, Regimentelor 19 şi 32 Infanterie, 7 Artilerie Grea. Preocupări privind întocmirea şi redactarea unor portrete de personalități, monografii ale unor localități: oraşul Năsăud, comuna Telciu (jud. Bistrița-Năsăud), Sânpetru de Câmpie (jud. Mureş), dicționare şi altele.

III. Bibliografie selectivă

I. Autor: „Hronicul lui 7 Artilerie. File de istorie 1923-1998”, Editura „Argonaut” Cluj-Napoca, 1998 (479 pagini, 8 hărți); „Clujeni ai secolului XX. Dicționar esențial”, Editura „Casa Cărții de Ştiință, Cluj-Napoca, 2000 (A întocmit „Curriculum Vitae” pentru 53 personalități militare clujene); „File din

coloana eroilor clujeni", Editura „Romsver", Cluj-Napoca, 2001 (374 pagini); „Organizarea militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1774", Editura „Nereamia Napocae", 2003, Cluj-Napoca (544 pagini), format A4.

2. Coautor: „Destin şi vocație" (Monografia istorico-militară a R. 19 I., 1830-2000), Editura „Casa Cărții de Ştiință", Cluj-Napoca, 2000 (395 pag.), împreună cu generalul de divizie Ion Cioară, colonelul (r.) Alexandru Farcaş, colonelul Iulian Patca şi locotenent-colonelul Horea Gana; „Armata Română şi Marea Unire", (capitolele IV, p. 99-133 şi VIII, p. 201-236), Editura „Dacopress", Cluj-Napoca, 1993 (384 pagini, 11 hărți, 43 ilustrații); Monografia istorico-militară „Armata a IV-a Transilvania la 80 de ani. Portret istoric...", vol. I-IV, 1996-1999 (1.598 pagini, 139 ilustrații, 62 hărți); „Comandanți ai Armatei a 4-a Transilvania (1916-2001)", Editura „Casa Cărții de Ştiință", Cluj-Napoca, 2000, 2001 (2 ediții, 204 pagini); „ Între glorie şi legendă" (Monografia istorico-militară a R. 32 Infanterie „Mircea"), Editura „Timpolis", Timişoara, 2003, 169 pagini.

3. Referent ştiințific: „Campanii ale A. 4-a Transilvania (1916-1919; 1941-1945)", Editura „Casa Cărții de Ştiință", Cluj-Napoca, 2001 (262 pagini, 15 anexe); „Scutul patriei - Radiografia unei stări de spirit" , Editura „Tipolitera", Cluj-Napoca, 2003, 216 pagini (Contribuții la istoria presei militare româneşti din Transilvania, 1919-2003).

4. Colaborator, elaborator şi îngrijitor de volume: „Cântecul de cătănie", vol. I-II, Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1997 (288 pag.), 2002 (311 pag.). Este prima antologie a cântecului popular de cătănie din România; „Personalități ale intendenței militare române. File de cronică 1861-2003. Dicționar", Editura „Risoprint" Cluj-Napoca, 2003 (727 pag., 11 anexe), colaborator şi autor la postfață, şi redactor.

5. Studii elaborate şi publicate:

- „O istorie a Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud (1762-1851), mai puțin cunoscută şi valorificată de istoriografia noastră militară", în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 3/1998, Cluj-Napoca, p. 12-24.

- „Încercare de etapizare a operațiunilor militare şi a luptelor din timpul răscoalei curuților (1703-1711), condusă de Francisc Rákóczi al II-lea împotriva Habsburgilor. Variante posibile", în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 4/ 1999, Cluj-Napoca, p. 46-69.

- „Instituția militară a Principatului Transilvaniei în perioada 1691-1711", în Revista de Istorie Militară, nr. 5-6 (63-64), Bucureşti, 2000, p. 62-69.

- „Din nou despre revolta şi martirajul de la Salva: 10 mai; 12 noiembrie 1763", în revista „Virtus Romana Rediviva", nr. 5/2000, p. 98-109.

- „Unele aspecte ale istoriei vechi a Maramureşului", în vol. I, „Maramureş – vatră de istorie milenară", Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 1996, p. 27-31.

- Cum a fost eliberat Maramureşul în 1918-919? Unirea Maramureşului cu Patria Mamă", în vol. II, „Maramureş - vatră de istorie milenară", Editura „Dragoş Vodă", Cluj-Napoca, 1997, p. 133-138.

- „Scurtă înşiruire de nume şi personalități maramureşene (microsinteză). Statui ce lipsesc Maramureşului", în vol. III, „Maramureş - vatră de istorie milenară", Editura „Dragoş Vodă", Cluj-Napoca, 1997, p. 197-207.

- „Maramureş, plai cu flori - tăria şi rezistența spirituală a Maramureşului”, în vol. IV, „Maramureş - vatră de istorie milenară”, Editura „Dragoş Vodă”, Cluj-Napoca, 1999, p. 275-283.

- „Bucovina - Ţara Codrilor de fagi, pământ românesc înstrăinat”, în vol. IV, „Maramureş - vatră de istorie milenară”, Editura „Dragoş Vodă”, Cluj-Napoca, 1999, p. 71-111.

- „Armata Română şi Clujul (1918-1940)”, în vol. I „80 de ani de administrație românească la Cluj-Napoca”, Editura Redacției Publicațiilor Municipiului Cluj-Napoca, 1999, p. 129-135.

- „Armata Română şi Clujul (1940-1999)”, în vol. II „80 de ani de administrație românească la Cluj-Napoca (1919-1999)”, Tipografia „Viața Creştină”, 1999, p. 267-276.

- „Privire de ansamblu referitoare la acțiunile militare pe timpul revoluției de la 1848-1849 în Transilvania, Ungaria, Croația şi Slovacia”, în vol. „Revoluția română de la 1848. Aspecte politico-militare”, Editura Militară, Bucureşti, 1998, p. 123 - 132.

- „Declarația de la Oradea. Notă ultimativă către Consiliul Național Ungar din Budapesta”, în vol. „Pietre de hotar”, Muzeul Militar Național, filiala Oradea, Editura Papirus, 1998, p. 29-33.

- „Idealul Marii Uniri în strategia politico-militară românească”, în revista „Aletheia”, nr. 6 / 1996, p. 28-32.

- „Petre Poruțiu - luptător consecvent pentru transpunerea în practică a hotărârilor Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia de la 1 Decembrie 1918”, în revista „Virtus Romana Rediviva”, nr. 1/1996, p. 24-31.

- „Tradiții de luptă ale românilor transilvăneni: 200 de ani de la bătălia de la Arcole (15-17 noiembrie 1796). Grănicerii năsăudeni l-au înfruntat pe Napoleon Bonaparte”, în revista „Virtus Romana Rediviva”, nr. 2/1997, p. 32-40.

- „Memoriul personal privind viața şi activitatea colonelului Nichita Ignat din Salva, județul Bistrița-Năsăud, participant la Războiul de Independență al României, 1877 - 1878”, în revista „Virtus Romana Rediviva”, nr. 3/1998, p. 24-26.

- „De vorbă cu maestrul şi compozitorul Tudor Jarda la 75 de ani”, în revista „Virtus Romana Rediviva” nr. 2/1997, p. 68-76.

- „Din preocupările istorice şi de istorie literară ale lui Nicolae Trifoiu”, în revista „Virtus Romana Rediviva”, nr. 2/1997, p. 59-62.

- „Acțiunile desfăşurate de Armata Română pentru apărarea Marii Uniri (noiembrie 1918 - august 1919)”, în revista „Virtus Romana Rediviva” nr. 3/1998, p. 26-30.

- „Recunoştință şi apreciere profesorului prof. univ. dr. doc. Dumitru Protase”, în revista „Virtus Romana Rediviva”, nr. 4/1995, p. 5-12.

- „Participarea Armatei Romane în apărarea unirii Basarabiei cu Patria Mamă”, în revista „Aletheia”, nr. 7/1997, p. 21-32.

- „Consiliul Dirigent al Transilvaniei - ordonă mobilizarea!”, în revista „Dacia Felix Militaris”, nr. 2/1994-1995, p. 126-129.

- „Constituirea Comandamentului Trupelor Române din Transilvania (24 decembrie 1918)”, în revista „Dacia Felix Militaris”, nr. 1-2/1994-1995, p. 62-64.

- „Gărzile naționale române din Transilvania (1918-1919)”, în revista „Aletheia”, Oradea, nr. 5/1995, p. 24-32.

- „165 de ani de la întemeierea infanteriei române moderne” (în colaborare cu general-maior Pantelimon Pralea), în revista „Dacia Felix Militaris”, nr. l-2/1994-1995, p. 76-80.

- „Generalul de corp de armată Nicolae Dăscălescu”, în revista „Dacia Felix Militaris” (în colaborare cu Şerban I. Pavelescu), nr. 1-2/1994-1995, p. 109-111.

- Decembrie 1848 - martie 1849. În inima Transilvaniei”, în Revista de Istorie Militară, nr. 1/I995, p. 26-30.

- „Documente mai puțin cunoscute referitoare la istoria Maramureşului pe timpul Revoluției de la 1848-1849”, în vol. II, „Maramureş - vatră de istorie milenară”, Editura „Dragoş Vodă”, Cluj-Napoca, 1997, p. 128-133.

- „Academicianul Tiberiu Morariu”, în volumul „Studii şi cercetări etnoculturale”, nr. 2/1996, Bistrița, p. 113-117.

- „The First Cold War: 1945-I955” (Primul Război Rece: 1945-1955), în volumul „On Both Side of The Iron Courtain” („De-o parte şi de alta a Cortinei de Fier”), Editura Militară, Bucureşti, 2000, p. 131-135.

- Peste 80 de alte studii, articole, interviuri cu personalități şi materiale tipărite în publicațiile „Revista de Istorie Militară”, „Dacia Felix Militaris”; „Aletheia”, „Observatorul Militar”, „Scutul patriei”, „Virtus Romana Rediviva”, „Astra Clujeană”, „Tribuna Ideilor”, „Curierul Primăriei”, „Iancule Mare”, „Mesagerul”, „Adevărul de Cluj” şi altele.

IV. Bibliografie referitoare la personalitate

Lucrările de mai sus au fost semnalate şi recenzate favorabil de către istoricii prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, Toader Nicoară, Ioan Silviu Nistor, Nicolae Edroiu, dr. Gheorghe I. Bodea, dr. Mircea Soreanu; col. dr. Petre Otu, col. (r.) Iulian Patca, prof. Valer Hossu, prof. univ. dr. Viorel Faur, prof. dr. Grigore Ploieşteanu, lt. col. (r.) dr. Ioan Țepelea, lt. col. (r.) drd. Constantin Moşincat, lt. col. drd. Marin Valentin etc. în reviste de specialitate, periodice, ziare locale şi centrale.

Parte din lucrările şi studiile menționate mai sus, sunt incluse în „Bibliografia istorică a României”, vol. VIII-IX.

Referințe privind activitatea autorului în volumul „Clujeni ai secolului XX. Dicționar esențial”, Editura Casa Cărții de Ştiință, Cluj-Napoca, 2000, p. 234.

MULȚUMIRI

Autorul mulțumeşte pentru susținerea financiară a volumului:

CONSILIULUI LOCAL TELCIU

Au mai contribuit:

- Primăriei Comunei Telciu
- Ocolului Silvic Comunal Telciu
- S.C. AGRO MARKET S.R.L. Cluj-Napoca, director Gheorghe Bondane (Telciu)
- Medic Tiberiu Pop, Cluj-Napoca
- Economist Dumitru Ilieş, Cluj-Napoca
- Ştefan Tutula, Telciu, nr. 292
- Ioan V. Moldovan, str. Muntelui, nr. 339, Telciu
- Ovidiu I. Moldovan, str. Gării, nr. 48, Telciu
- Dinu I. Moldovan, str. Nouă, nr. 357, Telciu
- Rodovica Roş, S.C. Comsanîi Kos S.R.L., Telciu

Sincere mulțumiri colaboratorilor şi tuturor fiilor din Telciu, care l-au sprijinit pe autor cu informații, documente şi fotografii din colecțiile familiale.

Mulțumiri speciale întregului personal al Editurii Mega din Cluj-Napoca, domnului director Cristian Sincovici, care aproape un an ne-au fost părtaşi la această incursiune istorico-culturală, nu uşoară, manifestând înțelegere, respect, ajutor şi colaborare.

Autorul

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE *(Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu)* **9**

ARGUMENT *(Vasile Puica)* **11**

SĂ NE CUNOAŞTEM TRECUTUL SPRE A ŞTI CE AVEM DE FĂCUT ÎN PREZENT ŞI VIITOR *(Sever Mureşan)* **13**

ÎN LOC DE PREFAȚĂ *(Vasile Tutula)* **15**

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ *Privind trecerea satului Bichigiu din componența comunei Coşbuc în componența comunei Telciu, județul Bistrița-Năsăud* **19**

I. CADRUL FIZICO-GEOGRAFIC ŞI NATURAL **21**
1. Aşezare. Scurt istoric. Vechimea comunei – date importante 21
2. Un document important despre Bichigiu 39
3. O descriere a hotarului Telciului după un document din 1864 42
4. Detalii privind mejduirea hotarului comunei Telciu cu Rebrişoara 44
5. Caracteristici fizico-geografice ale comunei Telciu 45
6. Bichigiu: repere geografice 57
7. Câteva date importante despre satul Bichigiu 63

II. TOPONIMIE ŞI ISTORIE **65**
1. Denumirea comunei extrasă după mai multe documente 65
2. O mică-mare dilemă! Anul de atestare documentară: 1245, 1264 sau 1440? 67
3. Ioan Rusu Şirianu despre comuna Telciu 68
4. Bichigiu: toponimie şi istorie 70
5. Ştiri, date şi fapte culese din revista „Arhiva Someşană”, documente de arhivă cu referire la comuna Telciu şi locuitorii ei 73

III. BISERICA **83**
1. Scurt istoric al bisericii cu hramul „Sf. Nicolae” din comuna Telciu 83
2. Biserica greco-catolică din Telciu (Biserica Nouă) 90
3. Mânăstirea de pe Buscatu 91
4. Biserica din satul Telcişor (Gura Poienii) 92
5. Biserica penticostală din Telciu 99
6. Câteva repere istorice privitoare la mânăstirea de la Bichigiu 100
7. Bichigiu - străveche vatră românească, creştin ortodoxă 102
8. Bichigiu: 500 de ani de atestare a bisericii ortodoxe 110
9. Memoriu 115
10. Biserica evreiască (sinagoga) 117

IV. ŞCOALA ŞI ÎNVĂȚĂMÂNTUL. SCURTĂ MONOGRAFIE A ŞCOLII **119**
A. Evoluția şcolii şi a învățământului 119
   1. *Şcoala trivială* 119
   2. *Şcoala comunală națională* 120
   3. *Locurile unde au funcționat şcolile ca spațiu în cadrul comunei. Alte detalii* 122
   4. *Şcoala primară de stat maghiară* 125
   5. *Şcoala primară de stat* 130
   6. *Învățătorii şcolii primare de stat: 1919-1949* 133
   7. *Catechizarea* 136
   8. *Grădinița de copii de stat* 138
   9. *Şcoala elementară de arte şi meserii din Telciu* 142
B. Ordinea înființării şcolilor de pe raza comunei Telciu 143

C. Noi contribuții la monografia şcolii din Telciu 1923-1988 146
D. Noi date privind dezvoltarea învățământului în comuna Telciu 150
E. Câteva detalii din registre inventar şi jurnale 158
F. Împliniri ale şcolii din Telciu (1975-2002) 160

V. FILE DIN LUPTA PENTRU FORMAREA PROPRIEI INTELECTUALITĂȚI ŞI A MESERIAŞILOR NECESARI EPOCII MODERNE 179
1. Bursierii Fondurilor grănicereşti din Telciu (1851–1918) 179
2. Telceni care au primit burse din fondurile grănicereşti pentru studii superioare 181
3. Bichigenii care au beneficiat de burse grănicereşti pentru studii superioare 182
4. Absolvenții telceni şi bichigeni ai gimnaziului (liceului) din Năsăud în perioada 1871-1913 183
5. O oglindă a comunei Telciu după „Anuarul României din 1926” 185

VI. POPULAȚIA TELCIULUI 187
Documente de arhivă privind evoluția demografică a comunei Telciu în perioada 1720-2002 187

VII. SĂNĂTATEA ŞI SPORTUL 225
I. Aspecte ale sănătății umane. Sportul în Telciu 225
II. Starea de sănătate a populației Telciului. Indicatori şi caracteristici (1966-2000) 226
III. Greşeli peste greşeli 231

VIII. OAMENI DE SEAMĂ AI COMUNEI 235

IX. ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII ECONOMICO-SOCIALE ŞI CULTURALE 255
1. Consiliul Popular Telciu. O radiografie la nivelul anului 1988 255
2. Alte date despre Telciu 256
3. Cooperativa de credit: Bănci şi societăți. Scurt istoric 264
4. Căile ferate înguste de pe raza comunei Telciu 266
5. Transporturile 268
6. Din activitatea cooperativei forestiere şi de muncă „Înfrățirea” (1935-1948) 269
7. Construcția căii ferate Salva-Vişeul de Jos 272
8. Calea ferată îngustă Izvorul Rebrii – Piciorul Negru 283
9. O radiografie economico-socială a comunei la nivelul anului 1951. Spicuiri 284
10. Postul P.T.T.R. Telciu 286
11. Postul de poliție Telciu 287
12. Agenția C.E.C Telciu 291
13. Ce îi este necesar şi ce îi lipseşte comunei Telciu, acum în 1985? 291
14. Industria 293
15. Când poate şi cum va ajunge comuna Telciu – orăşel de munte agro-industrial 294
16. Aspecte ale existenței Astrei la Telciu 296

X. PORTUL. TRADIȚII ŞI OBICEIURI 299
1. Despre portul țărănesc 299
2. Cântecul popular şi folclorul telcean 303
3. Tradiții, obiceiuri şi datini 325

XI. FILE TRISTE DE ISTORIE 343
1. Răzmerița de la Salva din 10 mai 1763 343
2. Telcenii în revoluția română de la 1848-1849 355
3. La 1849, ungurii invadatori, conduşi de generalul Iosif Bem şi căpitanul Banffy au cerut capul bravului sublocotenent Miron din comuna Telciu 363
4. Telcenii în Primul Război Mondial (1914-1918) 366
5. Monumentul Eroilor din Primul Război Mondial 369

6. În panteonul suferinţelor din Telciu: bătăi şi schingiuri, trimişi în temniţe şi puşcării ale tristului imperiu austro-ungar sau regimului horthyst, ori în puşcăriile comuniste 371
7. Teroarea horthysto-fascistă asupra locuitorilor comunei Telciu în perioada septembrie 1940 – octombrie 1944. Suferinţe şi samavolnicii pe care istoria nu trebuie să le mai admită 374
8. Telcenii în al Doilea Război Mondial....387

XII. GEORGE COŞBUC ŞI TELCENII....389
1. Strămoşii dinspre mamă a lui George Coşbuc 389
2. Legătura dintre poeziile lui George Coşbuc şi orațiile de nuntă din „Nunta Zamfirei" – rostite de Fironia Pupăză, mătuşa poetului....392
3. George Coşbuc şi telcenii....393
4. Surorile lui George Coşbuc, căsătorite în Telciu şi Nepos....395

XIII. TĂNASE TODORAN, UN MARTIR AL NEAMULUI 397
A. Martiriul lui Tănase Todoran pentru apărarea credinței strămoşeşti: 12 noiembrie 1763....397
1. *Înființarea Regimentului al II-lea român de graniță (Nr. 17) şi răscoala grănicerilor năsăudeni condusă de Tănase Todoran*....397
2. *Urmările imediate ale răscoalei grănicerilor năsăudeni conduşi de bătrânul Tănase Todoran* 401
3. *Violența măsurilor punitive creează tensiuni de durată în zonă. Patenta liberatoare a împărătesei Austriei – Maria Tereza*....402
4. *Tănase Todoran al lui Dănilă din Bichigiu: portret de Martir şi Sfânt Român*....405
B. Caracterul militar şi religios al Revoltei de la Salva: 10 mai 1763 407

XIV. MUNȚII ŞI PĂDURILE TELCENILOR 421
Economia forestieră....421
1. *Gospodărirea pădurilor în trecut şi azi*....421
2. *Munții Telcenilor – un bogat fond forestier şi silvic pentru păşunat şi vast fond cinegetic* 425
3. *Pădurile comunale ale Telciului*....427
4. *Vegetația* 429
5. *Fauna* 431
6. *Munții Bichigenilor* 432
7. *Fabrici de cherestea: fabrica de cherestea Fiad*....433
8. *Păstrăvăriile de la Fiad şi Telcişor*....436
9. *Scurt istoric despre pădurile grănicereşti*....438
10. *Păşunile montane ale Telciului*....441
11. *Pădurea la Telciu între 1991 şi 2004* 442
12. *Munții Telciului (1796) după un document inedit din 1796, datat la 23 august*....444
Anexa nr. 1 447
Anexa nr. 2 449
Brigadieri silvici şi pădurari la Telciu 450

XV. GOSPODĂRIA ȚĂRĂNEASCĂ. DEZVOLTAREA AGRICULTURII 453
1. Satul: dispunere, sistemul stradal....453
2. Dezvoltarea agriculturii. Fondul funciar....456

XVI. TURISMUL ŞI PROTEJAREA MEDIULUI....461
1. Turismul....461
2. Câteva probleme ale protejării mediului înconjurător....464

3. Hotarele comunei Telciu – însemnată zonă turistică şi speologică. Cum a fost cucerită peştera „Jgheabul lui Zalion”.....465

XVII. CONFESIUNI. VARIA HISTORICA **473**
1. Un interviu interesant: în fața microfonului şi a hârtiei cu economistul şi absolvent al Facultății de Drept, Dumitru Ilieş.....473
2. O viață de om, pentru sinceritate şi adevăr *(Silvia Letiția Pop)* 483
3. Am fost un veteran şi susținător al dezvoltării şcolilor din Telciu *(Gavrilaş Viorel)* 485
4. Respect şi recunoştință învățătorilor şi profesorilor din Telciu *(Dumitru Homei)*.....488
5. Interviu cu Valeria Peter Pedrescu: „Comuna Telciu este leagănul copilăriei mele”.....489
6. Amintiri din refugiu şi ca participant la eliberarea Ardealului de Nord (1942-1944) şi Cehoslovaciei (1945) *(Viorel Gavrilaş)*.....494
7. Scurtă autobiografie a tinereții mele. Am muncit 38 de ani în învățământ, în slujba comunei Telciu *(Titus Pop)* 498
8. O casă din Telciu la Muzeul Etnografic al Transilvaniei 503
9. Telceanul Vasile Oichi, printre personajele de vază ale dramei „Trilogia Transilvaniei”, scrisă de cojudețeanul nostru Teodor Tanco.....503
10. Un telcean, pe nume Ion Scuturici a intrat în istorie.....504
11. Din cartea de aur a bisericii comunei Telciu (pomelnicul bisericii) 506
12. Din Telciu îmi trag rădăcinile, seva, tăria şi puterea. Totdeauna revăd cu drag şi plăcere locurile natale *(Vasile Tutula)* 506
13. Să mai şi râdem. Glume grănicereşti 511
14. Secvențe din presa locală (2000-2004).....514
15. „VIAȚA AZI” – primul ziar apărut în Telciu.....520
16. „Sunt o fire optimistă şi mă bucur de puținul fiecărei zile” (interviu cu dl. jurist Victor C. Henciu) 521
17. Totul datorez profesorilor mei (Un portret al învățătorului şi directorului Grigore Mireşan).....526

XVIII. DICȚIONAR **529**

XIX. MIC GLOSAR **579**

XX. PRIMĂRIA TELCIU ŞI CONSILIUL LOCAL.....**589**
A. Primăria Telciu (2000-2004).....589
B. Primăria Telciu (iulie 2004-în prezent).....590

PARTEA A II-A. ANEXE ŞI DOCUMENTE DE ARHIVĂ **591**

SCURT ISTORIC (1245-2004).....**685**

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE **707**

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ **709**

REZUMAT **719**

RÉSUMÉ **720**

SUMMARY **721**

ZUSAMMENFASSUNG.....**722**

Одобщение **724**

TELCIU – MICROALBUM SENTIMENTAL.....**725**

ACTIVITATEA ŞTIINȚIFICĂ A AUTORULUI.....**867**

MULȚUMIRI.....**873**